Anul III
nr. 143
6-12 octombrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DREPTURILE OMULUI

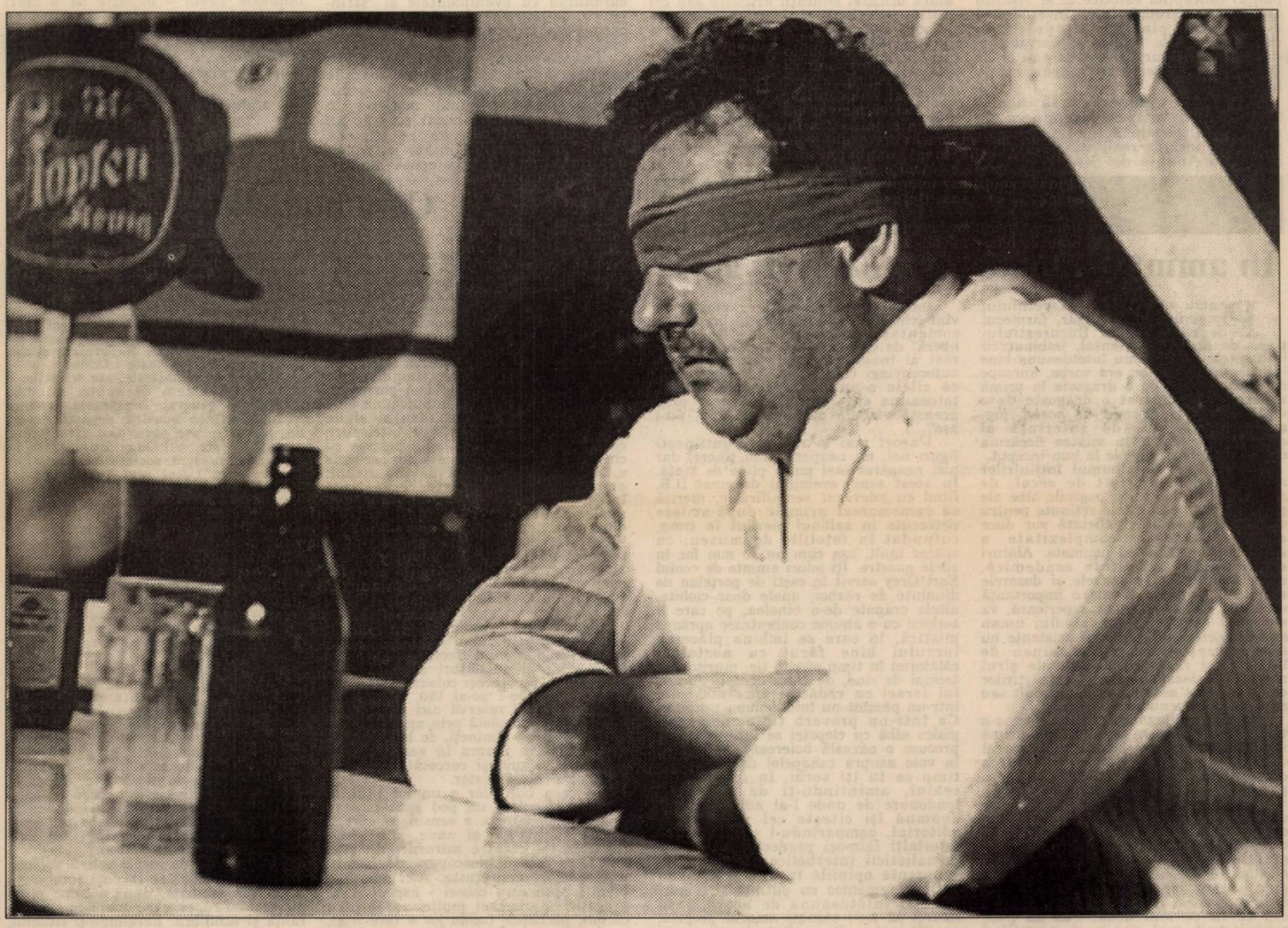

„Toate fiinţele umane se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi. Ele sînt înzestrate cu raţiune şi conştiinţă şi trebuie să se comporte unele faţă de altele în spiritul fraternităţii."

„Fiecare om se poate prevala de toate drepturile şi libertăţile, fără nici un fel de deosebire, ca, de exemplu, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie publică sau orice altă opinie, origine naţională sau socială, avere, naştere sau alte împrejurări."

„Orice individ are dreptul la viaţă, la libertate şi la securitatea persoanei sale."

Din *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXIX)

Factorul decisiv în ceea ce aș numi procesul *cedării*, al *alinierii resemnate*, l-a constituit în principal – am mai spus-o – conștiința foarte răspîndită a imuabilității prelungite, chiar definitive, a regimului comunist, dominația și puterea lui administrativ-politică părînd instaurate de-a pururi. Această conștiință, aliată cu amînarea *sine die* a împlinirii speranțelor, a netezit drumul cedării, tot mai pronunțate, după ce visul utopic al "venirii americanilor" s-a spulberat, încununînd realitatea atroce a naționalizărilor forțate, a exproprierilor urbane și a ultimelor latifundii, cu consecințele care azi se cunosc în toată amploarea lor. Au luat astfel naștere un climat și o atmosferă prielnice spiritului de colaborare și pliere. Numai în limitele lui, ca un protest deghizat, ca un act critic purces dinlăuntrul cetății și avînd aerul s-o consolideze, puteau să apară forme *sui generis* de rezistență. Va fi instructiv să constatăm că asemenea rezistențe s-au produs – chiar dacă pe o scară redusă – și să urmărim modalitățile lor de afirmare. Cum este și firesc, ele au vizat aproape exclusiv planul concepției estetice și al viziunii artistice, concretizîndu-se în subiectul și expresia plastică a operei, în mijloacele ei de realizare, dar uneori explicit, în discursuri rostite sau chiar în cuvinte așternute îndrăznet pe hîrtie.

Pînă să ajungem însă acolo, trebuie mai întîi să dispunem de perspectiva globală a unei situații de fapt, care include realitatea celor cinci Expoziții Anuale de Stat, cîte s-au succedat între 1948 și 1954, urmate de Expozițiile Interregionale de Artă Plastică din Capitală și provincie, de-a lungul unei perioade de încă doi ani, la capătul căreia realismul socialist de tip stalinist poate fi socotit încheiat. Nu are rost să luăm în considerare fiecare expoziție în parte (acceptînd-o pe prima), pentru că afirmarea lor e liniară, fără oscilații între depresiune și vîrf, tributare toate aceleiași supuneri ideologice, nu însă și în planul calității artistice propriu-zise, unde rezistența și-a spus de multe ori cuvîntul, în anumite cazuri ea suferind totuși regretabile soluții de continuitate.

Iată-ne deci puși în fața problemei: în ce măsură se poate vorbi de o estetică a realismului socialist, dat fiind că am afirmat vacuitatea conceptului, capacitatea lui de continuă dilatare, lipsa în practică a unui profil definitoriu? Aici intră în discuție cîteva criterii orientative bine cunoscute, în unire cu un mănunchi de înclinații preferențiale tipice acelei categorii sociale de conducători alcătuite din cadre de partid responsabile și implicit de comanditari care – cum am mai spus – s-au format în afara oricărei educații artistice sau cel mult sub imperiul unui gust de import, puternic afectat de tradiția și interesele Uniunii Sovietice. Un criteriu de bază, am văzut, l-a constituit alegerea semnificativă a temei, respectiv a genului și subiectului, mobilul acestei alegeri urmînd a fi ajustat periodic la cerințele momentului de conjunctură istorică și politică. Alt criteriu fundamental a constat în recurgerea la un limbaj plastic de "largă accesibilitate". În sfîrșit, un criteriu nu mai puțin hotărîtor – ba poate chiar cel mai important – a vizat potențialul propagandistic al imaginii rezultate, puterea ei de comunicare, direct subordonată mesajului ideologic.

Dar pe lîngă comandamentele de mai sus a funcționat cu oarecare discreție și un al patrulea, inclus în ceea ce s-a numit – în cadrul așa-zisei *metode* realist socialiste – diversitatea de manieră și stil, libertatea coexistenței unor moduri de exprimare felurite. O libertate în fapt îngrădită și dirijată (toate formele de avangardă fiind excluse din principiu) și hotărîtă "de sus". Ea îngăduia totuși factorilor de decizie din ierarhia de partid o marjă de interpretare oricînd în măsură să lase poarta deschisă marilor personalități artistice (sau și numai socotite ca atare), chiar dacă manifestarea lor nu reflecta cu strictețe prescripțiile ideologice. Tocmai în temeiul acestui din urmă criteriu s-au putut concretiza abaterile care au dat chip anumitor forme de rezistență și care, în primii ani ai deceniului al șaselea, au provocat intervenția drastică a partidului, culminînd cu evenimentele și "strîngerea de șurub" din 1952, asupra cărora va trebui să revin cu insistență.

Putem vorbi așadar nu de o estetică realist socialistă, ci doar de niște implicații imperative de ordin estetic, adesea mai mult negative, în sensul că apărea mai clar ceea ce *nu aveai voie* decît ceea ce îți era îngăduit. Dacă însă luăm în considerare operele care în epocă au fost apreciate ca fiind cele mai reprezentative pentru realismul socialist – reprezentativitate care astăzi este posibil să cadă sub incidența unei selecții ușor diferite, dată fiind optica unor generații actuale, înclinată să distribuie altfel accentele – atunci obținem un tablou destul de fidel al idealului estetic revendicat de promotorii oficiali ai fenomenului, fără ca totuși aceștia să fi folosit termeni estetici precișI. Adaug că pomenitul tablou, spre a realiza o sinteză, o chintesență, este obligatoriu restrictiv. El nu îmbrățișează elementele care se situează în afara gîndirii și procedeelor "ortodoxe" decît în măsura în care acestea nu contravin – sau nu par să contravină – mesajului propagandistic avut în vedere.

Pe măsura acestui mesaj mistificator s-a plăsmuit, la fel de falsă în aserțiunile ei, o așa-zisă gîndire estetică menită să-l servească. Numai că absorbite în discursul corespunzător, expresii ca "atitudinea față de realitate", "militantism", "element simpolic", "alegorie", "forme romantice" (în frunte cu mult invocatul "romantism revoluționar" – "moștenirea culturală a umanității", – utilizate spre a ilustra multilateralitatea și deschiderea democratică a realismului socialist (v. Vladimir Ermilov, *Realismul socialist*, în *Lumea*, nr. 15, din 6 ianuarie 1946) – departe de a oferi substanța unor categorii estetice caracteristice și definitorii, s-au dovedit în general goale de conținut, impregnate de sofisme puse în slujba luptei de clasă (pasămite în continuă "ascuțire") și a voinței de idealizare atît a prezentului cît și a viitorului.

Radu BOGDAN

Aduse cu poșta

În amintirea unui veac de mult apus

Pentru un locuitor al vechiului imperiu austro-ungar, farmecul de nedescris al Bucureștiului ținea de acel aer oriental, îmbinat cu influențele apusene nu întotdeauna bine înțelese ori digerate; era vorba, aproape de fiecare dată, de o dragoste la prima vedere, nu neapărat o dragoste de o viață, și poate, tocmai de aceea, pigmentată de izul de suferință al despărțirii, prezent în mintea fiecăruia dintre parteneri încă de la bun început.

Iată de ce, în albumul întîlnirilor acestor ani de sfîrșit de secol, de mileniu și de lume, pe paginile albe ale primilor pași, secvențele reținute pentru o cronică niciodată încheiată vor duce cu ele întreaga complexitate a experiențelor trăite și asumate. Alături de onorabila activitate academică, oglindită în toate registrele și dosarele secrete ale epocii, dar de o importanță cel puțin egală, dacă nu superioară, va sta acea căutare a universului uman esențialmente necesar unei existențe nu doar livrești, cu multitudinea de întîlniri și regăsiri, urmate de șirul nesfîrșit al dezamăgirilor și despărțirilor ce au punctat acest drum, mai mult sau mai puțin în penumbră.

Rolul paradoxal al întîmplării s-a transformat într-un element de primă importanță, asemeni actorilor din fundal ce îți captează atenția în defavoarea celebrităților din fața rampei. Descoperi, pe această cale, că modesta doamnă C., recomandată ție doar în postură de dactilografă, posedă un întreg cerc de cunoștințe din "lumea bună", alături de care propria-i personalitate iese încă și mai bine în evidență. Treptat, pe măsură ce anii apasă din ce în ce mai greu asupra degetelor sale, dactilografa devine doar un pretext al unor întîlniri din ce în ce mai dese. Pas cu pas, zidurile cad unul cîte unul, permițînd interlocutorilor să descopere cine se află de cealaltă parte a fileului. Discuțiile devin mai intime și mai lipsite de pretenții. Subiectele trec de la cel mai recent recital al lui Radu Lupu de la Atheneu, pînă la starea din ce în ce mai precară a democrației post-revoluționare românești.

Astfel, de la o întîlnire la alta, zilele și săptămînile devin ani și chiar decenii, trecerea timpului fiind amplificată de neașteptatele răsturnări de situații din Europa Răsăriteană.

Toți cei care au însemnat ceva pentru tine în trecut – ce comod continuă să fie acest impersonal "tu" al limbii române – au plecat în străinătate. Unii îți mai scriu cîte o carte poștală, din an în paște, alții te-au dat cu desăvîrșire uitării. Lumea întreagă pare să fi înnebunit, cu toții aleargă după bani, nemaiavînd timp de "prostii" – prieteni, concerte, cărți sau expoziții...

Încerci și tu să lupți cu morile de vînt (chiar și cu cele înălțate în și prin comentariile semnate în "România liberă" de Octavian Paler), cauți un alt rost al însăși căutării, te zbați să te autoconvingi că totul nu este în zadar, că zilele n-au intrat în sac pentru totdeauna etc., etc. (Fie și doar prin această virgulă dinainte de etc., nu-i așa?...)

Uneori mai și reușești. Întîlnești figuri noi, nu neapărat mai tinere, dar nici neapărat mai puțin pline de viață. În acest sens, exemplul doamnei D.B. fiind cu adevărat semnificativ, merită să rememorezi primele după-amieze petrecute în salonul pierdut în timp, cufundat în fotoliile de muzeu, cu spătar înalt, așa cum nu se mai fac în zilele noastre. Îți aduci aminte de ceaiul Earl Grey servit în cești de porțelan de dinainte de război, unele doar ciobite, altele crăpate de-a binelea, pe care îl sorbeai cu o anume concentrare aproape mistică, în care se îmbina plăcerea lucrului bine făcut cu nostalgia călătoriei în timp oferite ție, muritor nu tocmai de rînd, de către această fiică a lui Israel cu rădăcini ancorate solid într-un pămînt nu întotdeauna primitor. Ca într-un proverb tipic românesc, pisica albă cu clopoței se întinde alene, precum o odraslă boierească, domnind în voie asupra canapelei de la '48. În timp ce tu îți sorbi, în continuare, ceaiul, amintindu-ți de tavernele londoneze de unde l-ai adus, bătrîna doamnă îți citește cel mai recent editorial, comparîndu-l cu articolele celorlalți faimoși predecesori într-ale jurnalisticii interbelice și făcîndu-și cunoscute opiniile în modul cel mai puțin ceremonios cu putință. Desigur, nu ești întotdeauna de acord, însă încerci să nu-i rănești amorul propriu, cu atît mai mult cu cît tu însuți nu ții neapărat să ai ultimul cuvînt.

Hélas, totul e în zadar! Fiindcă întregul edificiu se dovedește mai fragil decît un castel de nisip, pe care îl va spulbera cu detașare obiectivă însuși sensul schimbării. La intervale nedrept de scurte, ambele doamne te părăsesc pentru totodeauna, lăsîndu-ți doar gustul ușor nostalgic al unui timp întrezărit printr-o ușă dintr-o dată închisă a istoriei. Sintaxa devenirii și a decăderii omenești te face uneori să-ți vină să urli, dar știi și tu că totul e în zadar, așa încît te resemnezi și îți continui drumul. Mai scrii un articol, mai tragi o gură de aer, mai îngropi un prieten de demult. Și apoi iei totul de la capăt. Fără regrete sau patetisme deplasate. În cel mai bun stil ardelenesc. Vorba vine... Ești și tu om, nu-i așa?...

Alcor CRIȘAN

Casa bunicilor

Puține lucruri revin mai des în amintire decît casa bunicilor. Denumirea e generică - casa poate fi a unei mătuși sau străbunice, ceea ce este esențial este semnificația pe care ea o are pentru nepotul-copil, de legătură cu vechiul, cu oameni și lucruri din alte timpuri.

Casa bunicilor se situează totdeauna într-o geografie aparte; timpul curge acolo altfel, mai încet și mai parfumat, iar gestul și mișcarea, întotdeauna bine cumpănite (din lipsa zorului și de reumatisme), se încarcă de înțelesuri: ciocolata scoasă din dulapul deschis cu cheia este "darul", dulceața din ascunziș e "vizita" - aici totul devine ritual; orizontul cunoscut este reconstruit într-o proiecție aproape magică, devenind substitut de orizont mitic. Lucru după care nepotul (de obicei stătător la bloc) tînjește îngrozitor și pe care încearcă să și-l recreeze: astfel ajunge un bolovan de beton lîngă un bătător de covoare să se numească "Stînca Ursului", prin proiecție în orizontul de tip Karl May.

Blocul este o lume plată, compusă prin repetare, pornind de la o aceeași formă (dreptunghiul: fereastra, camera, fațada, blocul de-alături etc.). Apartamentele de pe aceeași coloană sînt toate la fel - știindu-l pe-al tău, ale prietenilor nu-ți mai rezervă nici o surpriză. O explorare completă prin apartamentul tău îți ia două dimineți, de la 9 a.m. la 3 p.m., cît e mama la serviciu; iar sufletul tău mic și cercetător tînjește după cotloane și mister.

În casa bunicilor e un loc plin de taine. Aici există un pod spre care se urcă pîș-pîș (acesta e sensul pe care îl reține amintirea) și unde, sub hîrtii îngălbenite, printre mirosuri de praf uscat, cercetașul descoperă de fiecare dată comori neprețuite. Aici există o pivniță spre care cobori - expediție cu pregătiri mari: chei multe, coș pentru cartofi, pachetele (acolo jos e tare frig), lanternă, pantofi și nu papuci (să nu te-mpiedici pe scară, și mai e și noroi). Acolo jos sînt cartofi din care spre primăvară ies ghiare, pereți umezi ca-n temnițele unde cardinalul îi aruncă pe mușchetari, sticle cu pînze de păianjeni și, dacă n-ar fi lumina electrică, cine știe ce s-ar mai aciua pe-acolo (nu că ne-ar fi frică, ziceam și noi doar așa): totul e un adevărat tărîm al misterului.

Într-o casă cu scară, cu pod și cu pivniță, spațiul capătă dintr-o dată direcționalitate și sens, imaginația își găsește trasee fixe de peregrinare și din gestul repetitiv se naște ritualul.

Nevoia de ritual este, am senzația, o chestiune extrem de acută la omul modern în general. Imprimată profund în mentalitatea noastră, această nevoie de gesturi-reper care dau ritm vieții noastre este tot mai oprimată în moderna noastră societate nonconformistă (oare?), tot mai zorită și mai dezorganizată (în orice caz). Nesatisfăcută, dorința de ritual refulează în diferite feluri la diverse nivele: de la copiii care se joacă de-a doctorul, la profesorul care-și ține militărește elevii drepți și pînă la guvernul care organizează ritualic războaie de mucava.

Casa tradițională este o formă de locuire arhetipal înscrisă în memoria colectivă, în subconștientul individului, împlinind acea nevoie de ritual experimentat în cotidian, pe care traiul la bloc o ignoră.

Bunicii noștri și lumea lor: casă, mobile, haine, pălării, ne fac legătura cu o vreme cînd viața avea o altă viteză, cînd oamenii (puși la patru ace) stăteau țepeni minute pentru o fotografie, cînd o călătorie de plăcere la Sinaia însemna multe pregătiri, cînd prînzul era un lucru sfînt într-o familie, cînd, în trecere de la serviciu, colegii se opreau ore-n șir într-o bodegă înjurînd guvernul - ticuri și manii devenite ritualuri ale unei lumi tihnite, unde timpul (măsurat cu ceasuri cu lanț) curgea mai tacticos.

Moda retro de astăzi este o reflexie a nostalgiei noastre inconștiente după acest stil de viață, după o lume plină de gesturi-reper care însemnau siguranță și echilibru. Revelîndu-ți ritualul, casa bunicilor îți dă sentimentul continuității și pe cel al rădăcinilor și, mai mult, te face în mod flatant să simți că ești și tu parte în istorie.

Irina BALDEA

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Egalitatea**
- **Starea romanului**
- **Marginalizarea**
- **Ambiguitatea**

[illegible] așteaptă [illegible] dumneavoastră. [illegible] obliga să le [illegible] pe toate și [illegible] Vă rugăm ca [illegible] de maximum [illegible] gini, dactilografiate [illegible] rînduri, să ne [illegible] în vinerea ante- [illegible] apariției numărului. [illegible] Manuscri- [illegible] publicate nu se

Spiritul «Dilemei» (II)

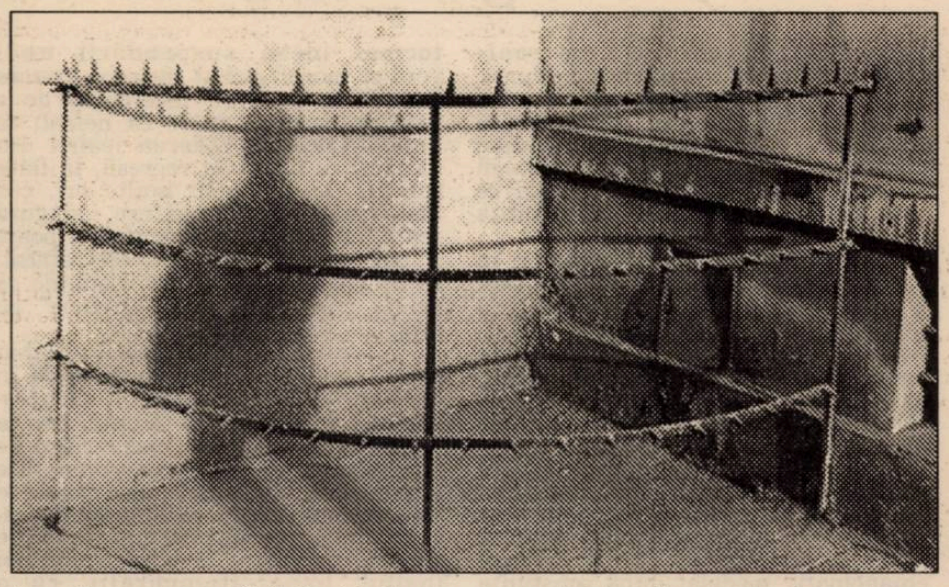

Săptămîna trecută am promis să definim - cu titlu de exerciţiu - ce este discutabil în perimetrul spiritului dilematic. Ce ne-am putea reproşa singuri, plictisiţi de superficialitatea reproşurilor care ne vin de la alţii? S-o luăm de sus. De la Kant. În **Logica generală** (tradusă în româneşte în 1985 de Alexandru Surdu) citim: "Dilemele au (...) multe puncte suspecte, chiar atunci cînd se conchide corect. Ele pot fi utilizate pentru susţinerea, dar şi pentru combaterea propoziţiilor adevărate, prin dificultăţile formulate la adresa lor". Şi cîteva rînduri mai sus: "...este un artificiu sofistic ca, în loc să respingi de-a dreptul propoziţiile, să arăţi doar dificultăţile". Dilema se distinge, într-adevăr, prin înclinaţia şi dexteritatea ei de a semnala *dificultăţile* oricărei opţiuni, *minusul* existent de ambele părţi ale unei alternative. Chiar cînd e construită corect (căci există şi false dileme, cu vicii structurale uşor de diagnosticat), dilema tinde aşadar să paralizeze alegerea şi, cu atît mai mult, actul, scoţînd în relief blocajele latente ale oricărei căi. Spiritul dilematic hipertrofiază obstacolele, riscurile, contra-argumentele şi e, în consecinţă, un spirit mai curînd *demobilizator*. Hamlet e paradigma lui clasică. Dar, pe de altă parte, e inelegant să-l reduci pe Hamlet la informul nehotărîrii. Ezitarea lui nu e pură stupoare şi nici îngălare morală, ci abuz de fineţe, simţ metafizic. El acceptă vinovăţia faptei amînate, din oroare pentru fapta pripită şi nedreaptă. Acesta e echivocul oricărei dezbateri dilematice şi el trebuie asumat ca atare, cu toate neajunsurile lui. Dilema sabotează în egală măsură refuzul şi adeziunea, inventariind dezavantajele ambelor. Manualele dau, uneori, spre lămurire, următorul exemplu: trebuie să prind trenul x pentru a ajunge la o întîlnire. Dacă trenul va veni cu întîrziere (l-aş putea prinde, dar) voi rata întîlnirea; dacă trenul va veni la timp (nu-l voi putea prinde şi) voi rata întîlnirea. Or, trenul va veni fie cu întîrziere, fie la timp. Deci în ambele cazuri voi rata întîlnirea. Rezultă că n-are rost să încerc să prind trenul, de vreme ce, oricum, nu voi ajunge la timp la întîlnire. O asemenea concluzie e invalidabilă pentru că nu ţine cont de *toate* posibilităţile situaţiei date: trenul ar putea să întîrzie, dar nu într-atît încît să-mi împiedice întîlnirea; în plus, el ar putea recupera (sau reduce cu totul) întîrzierea înainte de a ajunge la destinaţie. Prin urmare, merită să încerc să prind trenul. Acest "merită să încerc" e, din păcate, o vorbă care iese greu din gura dilematicului, ceea ce face ca deliberarea sa să fie amendabilă, ba chiar, eventual, impardonabilă. Iată, de pildă, cea mai vinovată dilemă pe care ne-o putem închipui acum, în pragul campaniei electorale: trebuie să votăm în aşa fel încît noii aleşi să fie capabili a scoate ţara din impas. Dacă votăm cu actuala putere, lucrurile nu vor merge mai bine decît acum (pentru că puterea şi-a dovedit slăbiciunile). Dacă votăm cu opoziţia, lucrurile nu vor merge mai bine decît acum (pentru că şi opoziţia şi-a dovedit slăbiciunile). Or, nu putem vota decît fie cu puterea, fie cu opoziţia. Dar în ambele cazuri lucrurile nu vor merge mai bine decît acum. Rezultatul: nu merită să mai votăm deloc. O asemenea concluzie ar fi catastrofală. Ea face abstracţie de complexitatea reală a situaţiei şi de exigenţele spiritului civic. Mai întîi, democraţia are nevoie de alternanţa la putere a forţelor politice existente. Apoi, opoziţia n-a trecut încă proba capacităţilor ei de guvernare. Pusă în situaţia de a conduce, ea ar putea să-şi descopere resurse nebănuite. Şi, în definitiv, eşecurile puterii sînt palpabile, în vreme ce eşecurile opoziţiei (ca eventuală instanţă de guvernămînt) sînt ipotetice. Prin urmare merită să încercăm, prin vot, o reîmprospătare a vieţii noastre politice. Dar pînă şi un vot acordat puterii e preferabil sustragerii de la vot, căci dovedeşte voinţa electoratului de a participa la destinul comunităţii, de a contracara spectrul lehamitei.

Jocul cu dilemele poate fi, deci, în anumite circumstanţe, periculos. El alunecă relativ uşor către prestidigitaţie, către gratuitate intelectuală, deci pasiunea combinatorică a logicii pure atîrnă mai mult decît nevoia de soluţie şi de faptă. Dilematicul poate fi, de asemenea, o fire cinică sau una indiferentă. El poate savura suspensia opţiunii pentru că nu mai comunică cu universul valorilor sau pentru că e incapabil de orice angajare pozitivă. Alteori, dilema e simptomul unei premature îmbătrîniri: priveşti de jur împrejur vlăguit, cu sentimentul acut al zădărniciei. Nimic nu te mai atinge, nimic nu te mai convinge. Aceasta e echidistanţa proastă, cea care te îngheaţă în mijlocul **geometric** al tuturor posibilităţilor.

Cititorii noştri pot fi siguri că sîntem conştienţi, la fiecare pas, de primejdiile care ne pîndesc. Ne-am întrebat, nu o dată, dacă aşezarea noastră e moralmente corectă şi politiceşte utilă. Nu sîntem deloc siguri că "Dilema" a pus întotdeauna accentele aşa cum trebuie, că n-am fost, uneori, mai dilematici decît am fi vrut-o, iar, alteori, mai categorici decît ar fi fost cazul. Ştim că nu sîntem scutiţi de a greşi. Dar care din căile pe care le-am putea alege ne-ar garanta infailibilitatea? Nu calcă şi activiştii nedilematici printre capcane? N-ar avea de profitat şi ei de pe urma unor mici accese de îndoială? În varianta ei responsabilă, "Dilema" nu cere decît o calmă cădere pe gînduri, înainte de acţiune. Ea reclamă, pentru fiecare, dreptul la răzgîndire, la decizie liniştită, ferită de nerăbdări contingenţiale. Dincolo de toate riscurile asumate, noi ne păstrăm totuşi convingerea că, în etapa prin care trecem, tensiunea dilematică e mai onestă şi mai productivă decît iureşul ideologic, decît inflaţia certitudinilor şi decît sponteneitatea viscerală. Există o anumită consubstanţialitate între metabolismul tranziţiei şi metabolismul dilemei. De aceea, sub titlul gazetei noastre scrie – şi nimeni nu pare să observe – „săptămînal de tranziţie". „Dilema" nu vrea deci să se eternizeze, nu are o doctrină valabilă în sine. Ea e un mod de a supravieţui, igienic, în vremuri *anormale* . Sperăm să apucăm momentul în care şi titlul şi subtitlul nostru vor deveni caduce. Deocamdată însă sîntem perfect acoperiţi de spiritul vremii. Logica scolastică numea dilema – *syllogismus cornutus,* argument cu două coarne, „cu două tăişuri": cînd vrei să eviţi unul din ele, te loveşti de celălalt. Vom fi cei dintîi care să ne bucurăm de îmblînzirea istoriei cornute ce ne-a fost hărăzită. Pînă una alta, stăm între coarnele ei la fel de timoraţi şi de plini de speranţă ca toată lumea. Corrida continuă.

Andrei PLEŞU

Bucureşti, spaţiu romanesc

Dacă scriitorii români îşi mai plimbă din cînd în cînd personajele pe la Paris (nu prea des, totuşi), se întîmplă însă mult mai rar ca vreun scriitor francez să-şi trimită eroii la Bucureşti, fie şi numai pentru un scurt sejur.

Este de aceea cu atît mai neobişnuit ca un romancier francez să scrie o carte a cărei acţiune să fie situată aproape integral în România, la Bucureşti în primul rînd. Un scriitor francez deadevăratelea, nu de origine română ori avînd oarece legături de familie în România; aproape că-ţi vine să te întrebi, prosteşte, ce i-o fi venit, "de ce, nene Anghelache?", mai apoi să şi presupui, să bănuieşti cine-ştie-ce misterios,în genul "las' că ştim noi".

O asemenea "enigmă" - gradul minus al lecturii - propune, involuntar, Hervé Claude cu ultimul său roman, **Les Amnésiques**, apărut în urmă cu cîteva luni la editura pariziană Flammarion. "Enigmă", însă, numai pentru eventualul cititor român (va fi existînd, oare, vreo intenţie de traducere, pe la vreo editură?!) şi provine dintr-o contrariere, poate şi dintr-un complex: Hervé Claude transformă capitala României într-un spaţiu romanesc. Oraşul Bucureşti este transferat din geografie şi istorie în literatură, este luat în posesie şi prefăcut într-un univers ce funcţionează după regulile imaginarului. În treacăt fie menţionat, chiar scriitorii români evită de obicei să folosească datele concrete pentru a proiecta şi construi spaţii româneşti, ei preferînd abstragerea şi abstracţia. În **Les Amnésiques** nu există nici o pudoare lingvistică în consemnarea numelor de străzi, de cartiere, de staţii de metrou, de instituţii bucureştene, urmarea fiind o certă poezie onomastică - e vorba de piaţa, "place", Galaţi ori Universităţii, de strada, "rue", Vasile Lascăr, Luca Stroici, Maria Rosetti, de Intercontinental, de bulevardul Victoria Socialismului ş.a.m.d. Prin nuvelele lui Radu Cosaşu, prin însemnările memorialistice ale lui Alexandru George şi prin poeziile lui Mircea Cărtărescu s-ar mai putea găsi şi echivalenţe ale acestei absorbţii de real în literar, ce funcţionează din plin în romanul lui Hervé Claude. Şi este posibil că asupra cititorului francez toate aceste denumiri vor fi avînd acelaşi exotic efect pe care îl aveau, în cărţile lui Panait Istrati, cuvintele româneşti introduse în textul francez fără a fi însoţite de traducere - *mămăligă, sobă, ţuică* etc. Dincolo însă de exotismul eventual, capitala României capătă în romanul lui Hervé Claude un profil literar dens şi pregnant. Este un oraş cu multe feţe, labirintic, impenetrabil, straniu şi sumbru, avînd în centru, ca o pecete a destinului, o imensă plagă deschisă - partea rămasă neterminată din faraonicul bulevard al Victoriei Socialismului. O "victorie" eşuată, scufundată în ruine şi uitare. Un oraş duplicitar, cu oameni duplicitari, cînd excesiv de amabili, cînd violenţi şi agresivi, un oraş al echivocului şi al echivocurilor, unde "arta" ipocriziei este formă curentă de viaţă, fiind numită cînd laşitate, cînd soluţie de supravieţuire, dar fiind, totodeauna, indispensabilă. Acţiunea din **Les Amnésiques** fiind situată în timp cam la doi-trei ani după decembrie '89, acest oraş fantomatic şi apăsător, prăfos, năclăit, unde gunoaiele şi murdăria s-au transformat în fatalitate, nu mai este decît proiecţia arhitecturală a unei istorii pe care nimeni nu are chef să o descopere, să o înţeleagă, să o cunoască, uitarea voluntară îngăduindu-i însă, paradoxal, continuitatea. Uitarea înghite memoria, ca rugina ce macină încet macaralele de pe şantierul părăsit al bulevardului Victoria Socialismului. În acest oraş ascuns, cu subterane ce adăpostesc arhive inaccesibile, o jurnalistă franceză se documentează despre lagărele şi închisorile din perioada comunistă. A fost în România în decembrie '89, a revenit, acum, mai mult dintr-o dorinţă de clarificare personală. Are ea însăşi un trecut, în care se ascunde o rană, şi vrea să elucideze trecutul unui bărbat, român de origine, a cărui biografie este plină de incertitudini. Puntea dintre cele două personaje nu este relaţia mai mult sexuală decît erotică prin care ei încearcă să comunice, este existenţa unei comune "probleme a tatălui"; o relaţie psihanalizabilă în cazul jurnalistei franceze, o relaţie în care politica, ideologia şi existenţialul se amestecă pervers şi grotesc în cazul românului. La Bucureşti, descoperă jurnalista, nu doar memoria este în criză, ci şi identităţile sînt nesigure, pînă la incontrolabil. Intuiţia scriitorului francez întîlneşte astfel tema mistificării identităţilor, atît de prezentă în două romane ale lui D.R. Popescu, **F** şi **Vînătoare regală**. Există şi un capitol în care ficţiunea întîlneşte documentul: o convorbire cu primul ministru (în timpul romanului) Petre Roman, episod ce primeşte însă un sens simbolic. Dar şi un episod ce reaminteşte că autorul romanului **Les Amnésiques** este şi jurnalist: fost prezentator al jurnalului de pe canalul de televiziune **France 2**, lucrează acum pentru postul francogerman **Arte**.

Ce bizar, totuşi: cea dintîi formă literară a noului, a actualului Bucureşti, să fie opera unui scriitor francez!

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Putere, ambiguitate, şansă (II)

Recitind articolul de săptămîna trecută (pentru a-i pune, acum, punct), m-am surprins în delict de gîndire (şi exprimare) dualistă, tocmai aceea pe care încercam s-o atac. Am vorbit despre societatea românească actuală în termeni de "aparenţă", "ascundere" etc.: "faţă" democratică, "esenţă" oligarhică. Este, desigur, un anacronism, care venea să contrazică ceea ce încercam să susţin. Căci în modul de funcţionare al acestei societăţi voiam să surprind o simultaneitate: "faţa" coincide cu "esenţa". Manipularea funcţionează cu atît mai bine, cu cît îşi abandonează centralitatea, caracterul expus, literal, vizibil, cu cît se "democratizează", cu cît centrele de putere se multiplică, părînd, chiar, a se "separa".

Este ceea ce încercam să sugerez prin citatele din G. Vattimo: ne aflăm prinşi într-o situaţie periculoasă *exact în măsura* în care este şi dătătoare de speranţă, într-o situaţie în care *ameninţarea* nu poate fi despărţită (dualist) de *şansă*. În care - aici e aici! - şansa ajunge să fie percepută *ca* ameninţare, ca pericol, de unde blocajul, încercarea de întoarcere, căutarea de soluţii în trecut, ba chiar în mit. De unde "fabularea" realităţii, de ambele părţi ale "frontului" politic: şi "puterea", şi "opozanţii" îşi concentrează acţiunile "la centru", şi unora, şi celorlalţi realitatea scăpîndu-le, însă, inevitabil. Faţă de lupta politică actuală, realitatea e periferică şi multiplă.

Partea ce revine televiziunii - televiziunilor - în crearea acestei situaţii aproape de aporie (caracterizată de *imperativul* luării unei decizii şi de *imposibilitatea* luării unei decizii) este capitală. Căci "*mass-media*, care teoretic fac posibilă o informare «în timp real» asupra a tot ce se petrece în lume, ar putea într-adevăr să pară un soi de realizare concretă a Spiritului Absolut al lui Hegel, adică al unei perfecte conştiinţe-de-sine a întregii umanităţi, coincidenţă între ceea ce se întîmplă în istorie şi conştiinţa omului" (G.Vattimo, *op. cit.*).

Trăim, graţie televiziunilor în special, iluzia "perfectei obiectivităţi, a totalei identificări a hărţii cu teritoriul", cînd, de fapt, "intensificarea posibilităţilor de informare asupra realităţii în cele mai variate aspecte ale ei face tot mai greu de conceput însăşi ideea *unei* realităţi unice. Se împlineşte, poate, în lumea *mass-media*, o «profeţie» a lui Nietzsche: lumea adevărată devine pînă la urmă poveste". Astfel încît se pare că, "în societatea mijloacelor de comunicare, în locul unui ideal emancipativ modelat după conştiinţa de sine desfăşurată în întregime, după perfecta conştiinţă a celui care ştie cum stau lucrurile (fie el Spiritul Absolut al lui Hegel sau omul ce nu mai e sclavul ideologiei, aşa cum îl gîndeşte Marx), îşi face drum un ideal de emancipare care are la baza lui, mai degrabă, oscilarea, pluralitatea şi, în definitiv, erodarea însuşi «principiului de realitate»" (*ibid.*)

Nu ştiu dacă aşa e, dacă nu cumva Vattimo evită o utopie căzînd în alta. Nu ştiu, mai ales, dacă e bine sau rău că lucrurile stau astfel. Preţioasă, utilă mi se pare, însă, tocmai ideea suspendării unui verdict moral global negativ, asupra "lumii" în general, încercarea de a pozitiva ceea ce apare ca nefast, ca ameninţare, în vederea ieşirii din blocajul ce invită la regresii, la false soluţii. De cele mai multe ori, cea mai bună armă de apărare - singura reală, existentă, la îndemînă - poate fi tocmai aceea cu care eşti atacat. În centrul discuţiilor, televiziunile ca armă: cum pot fi ele "învinse" pe propriul lor teren.

Televiziunea *povesteşte* (= "fabulează") realitatea exact în măsura în care încearcă s-o *redea*, s-o "oglindească". În momentul de faţă, esenţa programelor tuturor posturilor de televiziune existente o constituie *serialele*. Ele sînt adevăratele "buletine de ştiri" care interesează. Prin intermediul serialelor "de cameră" sîntem "în direct" cu noi înşine, banal-atemporalii, cu o poveste fără evenimente. Vieţile celor mai mulţi dintre noi au devenit un soi de *zapping* existenţial, astfel încît, serile, preferăm să ne încredinţăm unui singur program, de pildă *TVR 1* (de unde popularitatea ternă, fără strălucire a acestui post). Să luăm un "eveniment" recent: interviul de aproximativ zece minute luat de *CNN* preşedintelui Ion Iliescu. *ProTV* l-a transmis în direct, în vreme ce *TVR 1* a preferat să-l difuzeze două zile mai tîrziu, sîmbătă seara, pe post de serial (american).

Am vorbit mult despre televiziune

în ultimul an. În special - fatalmente - din punctul de vedere al bucureşteanului. Simt de mai multă vreme nevoia de a ieşi din această limitare şi de a vedea cum stau lucrurile, de pildă, în oraşele de provincie, mai mari sau mai mici, de a afla cum arată "povestea lumii" şi în alte locuri. Săptămîna viitoare voi încerca să adresez cititorilor revistei noastre un soi de chestionar informativ. Trăim, oare, în aceeaşi realitate, în aceeaşi lume? Este această realitate unitară, unică, se confirmă ea multiplicîndu-se, sau există percepţii diferite, alternative? Trăim centralizat sau plural?

Bogdan GHIU

Economie

CUPONUL: este sau nu titlu financiar?

Întrebat de un telespectator, în cadrul unui interviu televizat, dacă titlul căruia îi spunem *cupon nominativ de privatizare* este o valoare mobiliară, premierul Nicolae Văcăroiu a răspuns afirmativ. În faţa unui astfel de răspuns, nu poate fi decît îndreptăţită întrebarea: *de ce tocmai societăţile de valori mobiliare (de brokeri) au fost excluse de la intermedierea schimbului cupoane-acţiuni?* Motivul excluderii este limpede: pentru ca întregul proces al privatizării acelerate să fie în mîinile unor instituţii ale statului! Fapt ce implică un anumit monopol. Tranzacţia valorilor mobiliare, însă, exclude orice fel de monopol. Ea presupune o piaţă liberă, fără nici un fel de intervenţie extra-economică.

Ce este *valoare mobiliară*? Noi am adoptat expresia din limba franceză: *valeurs mobilières* – titluri referitoare la bunuri mobile. În germană, termenul preferat este *wertpapiere* – hîrtii de valoare. Cel mai aproape de adevăr pare a fi însă termenul folosit de literatura anglo-saxonă: *securities*. Cuvîntul exprimă un titlu financiar (un înscris pe suport de hîrtie ori o înregistrare electronică), autentificînd o relaţie contractuală între *emitent* şi *deţinător*, şi garantîndu-i deţinătorului toate drepturile ce reies din acest contract.

Este cuponul o valoare mobiliară? Cîteva dintre trăsăturile ce-i sînt proprii pledează pentru DA!

Documentul reprezintă un *titlu de credit*, în sensul că deţinătorul său este îndreptăţit să primească în schimbul lui acţiuni. Cuponul exprimă o valoare (975.000 lei) şi, ca urmare a opţiunii deţinătorului, legea şi sistemul constituit pentru aplicarea ei garantează schimbarea lui cu 39 de acţiuni la una dintre cele 4000 de întreprinderi de pe lista de-acum binecunoscută. Şi reprezintă, totodată, un *titlu financiar*, prin mijlocirea căruia valori imobiliare (terenuri, clădiri administrative, hale de producţie, maşini, instalaţii, făcînd parte din capitalul social deţinut de cele 4000 de întreprinderi de pe listă) se transformă în valori mobiliare. Cu alte cuvinte, imobilitatea factorilor de producţie enumeraţi mai înainte (în contabilitate valorile cum sînt clădirile, maşinile, instalaţiile sînt denumite *active fixe* sau *imobilizări corporale*, deci corpuri nemişcătoare) se "topeşte" în *titluri financiare* mişcătoare. Aşadar cuponul, pe care deja îl deţin, îmi dă posibilitatea să obţin o mişcare de capital. Să "rup", dintr-un patrimoniu de 26.000 de miliarde lei, cît însumează capitalul social privatizabil cu titlu gratuit, în cele 4000 de întreprinderi de pe listă, o parte bine definită, în valoare (contabilă, deci de înregistrare) de 975.000 de lei. Toate aceste judecăţi îndreptăţesc, într-un anumit fel, afirmaţia premierului: *cuponul este o valoare mobiliară!*

Dar alte judecăţi în contrazic. Să-l luăm în calcul pe dl. "A", în momentul apariţiei revistei: 6 octombrie 1995. Într-o anumită zi, în intervalul 1 august-30 septembrie, s-a prezentat la oficiul poştal şi şi-a ridicat cuponul. Acum este preocupat de opţiunea pe care urmează s-o facă. Are la dispoziţie trei luni: pînă la 31 decembrie '95. Dacă în acest timp nu va putea să se decidă, va mai avea o şansă: încă trei luni, pînă la 31 martie 1996, dar cu posibilităţi mult mai restrînse. Pentru că în acest prim trimestru al anului viitor nu va putea să facă altceva decît să-şi încredinţeze cuponul unuia dintre cele cinci FPP-uri, care se vor transforma în societăţi de investiţii.

Legea şi reglementările guvernamentale interzic însă tranzacţionarea cuponului pe piaţa liberă. Aşadar, cuponului îi sînt negate trăsături importante specifice titlurilor financiare: autonomie de mişcare, posibilităţi de negociere şi deci transmiterea operativă către o terţă persoană. Apoi, deţinătorul unui titlu financiar se află în poziţia de investitor: el a plătit acest titlu, asumîndu-şi un risc, în speranţa obţinerii unor venituri viitoare. Desigur, venituri viitoare speră să obţină şi deţinătorul cuponului, dar el nu a făcut nici o investiţie directă. Dimpotrivă, el

mizează pe un capital deja existent (cele 26.000 de miliarde reprezentînd partea privatizabilă cu titlu gratuit din patrimoniul celor 4000 de întreprinderi de pe listă). Pe acest capital se bazează cuponul lui. De aici se vor desprinde 975.000 de lei, în 39 de acţiuni, de cîte 25.000 de lei fiecare, sumă în baza căreia i se va constitui domnului "A" certificatul de investitor. După ce, bineînţeles, îşi va face opţiunea pentru o anumită întreprindere de pe listă.

Să presupunem că dl. "A" alege întreprinderea "B". A consultat lista, a comparat cele trei informaţii – capital social, cifră de afaceri, profit –, ajungînd la concluzia că alegerea lui e cea mai bună. Se duce la poştă, completează un formular, depune cuponul şi... şi-a încheiat misiunea. Va primi, în cursul anului viitor, un certificat de acţionar. Dar întreprinderea în cauză are datorii de plătit, credite bancare de rambursat, plus cerinţe de retehnologizare. Cuponul domnului "A" nu-i va fi de nici un folos. El nu-i bun nici de achitat datorii, nici pentru procurarea de materii prime, nici pentru achiziţii de utilaje. Acest document îi impune întreprinderii "B" numai obligaţii faţă de dl. "A", în primul rînd obligaţia de a-i repartiza anual o parte din profit, dacă va avea. Iar dl. "A" are doar... dreptul de a primi, sub formă de dividende, o parte din acest profit. În raport cu numărul acţiunilor. Şi atunci, ce fel de valoare mobiliară este cuponul domnului "A"? Abia acţiunile pe care le va primi dl. "A", de la întreprinderea "B", vor fi, în esenţa lor, valori mobiliare. În sensul că dl. "A" le va putea vinde imediat, pe o piaţă liberă, în condiţiile specifice unei activităţi bursiere normale. Dar asta va fi în 1996.

Aşadar, să ne prefacem că sîntem deja pe o piaţă liberă a titlurilor financiare. Poate că vom fi, dacă accelerarea privatizării va avea succes. Acum piaţa e dirijată, dreptul de operare revenind exclusiv instituţiilor de stat nominalizate expres. În aceste condiţii, cuponul nu poate fi altceva decît o *valoare de schimb*, cu termen limitat. Şi care va fi anulat, în caz că nu va fi folosit pînă la 31 martie 1996.

Adrian VASILESCU

Campania – la margini, obsesia centrului

Turneul prezidenţial în Statele Unite şi încheierea oficială a distribuirii cupoanelor de proprietate au stimulat apetitul conflictual al liderilor de partid ori nemulţumirea ironică a observatorilor, demonstrîndu-ne o dată în plus că avem politicieni şi analişti pregătiţi să întîmpine mai degrabă un mare eşec decît un succes modest. Jigniţi iremediabil cînd adversarul înscrie un punct, opozanţii administraţiei actuale ar fi dorit, fără îndoială, ca preşedintele să-şi încheie cariera politică fără să ţină discursuri la Casa Albă. Neputinţa de a împiedica întîlnirea cu Bill Clinton a întărit forţa atacurilor minimalizatoare şi a dus la cristalizarea unei mărturisite forme de colaborare între formaţiunile extremiste cooptate la guvernare şi partidele din Convenţia Democratică. Pretextul acestei regrupări antiiliesciene l-a constituit Codul Penal cu incriminatele sale articole referitoare la homosexuali, la calomnia prin presă, la defăimarea ţării şi la ultrajul adus autorităţii. Lîngă ţărăniştii şi liberalii, preşedintele Partidului România Mare şi cel al P.S.M. anunţă opinia publică internă şi internaţională că actualul Cod Penal e o ruşine şi se angajează să lupte pentru garantarea dreptului la liberă exprimare în schimbul înăspririi pedepselor pentru homosexuali. Şi de data aceasta, ca de fiecare dată în momente-cheie ale permanentei noastre campanii electorale, opoziţia "istorică" lucrează în favoarea opoziţiei ceauşiste, mizînd politic pe adîncirea crizei, pe îndepărtarea de structurile occidentale, pe îngroşarea petelor negre din tabloul tranziţiei. De frica avantajelor electorale pe care le-ar putea obţine PDSR şi candidatul său din deplasarea peste Ocean ori din declanşarea marii privatizări, semnatarii pactului cvadripartit şi foştii semnatari ai Declaraţiei de la Timişoara se găsesc acum de aceeaşi parte a baricadei: şi unora şi altora le-ar fi convenit o vizită oficială la nivel înalt în capitala Federaţiei Ruse şi o amînare a preschimbării cupoanelor nominative în acţiuni pînă după alegeri. Şi unii şi alţii continuă să judece interesele electoratului în funcţie de propriile lor frustrări, exagerînd de fapt importanţa celor două mişcări strategice prin care PDSR încearcă să mascheze eşecul reformei. Caracterul diplomatic şi semnificaţia naţională a normalizării relaţiilor cu Washingtonul se pierd sau se deformează din raţiuni politice interne. Valoarea anticomunistă a unui pas oricît de mic şi de strîmb făcut în direcţia privatizării se neagă sau se anulează în lupta electorală. Chiar dacă Bill Clinton ar fi deschis cu un an în urmă uşa biroului său oval pentru reprezentantul României, în Parlamentul de la Bucureşti nu s-ar fi bucurat nici aliaţii nici adversarii. Chiar dacă opoziţia ar fi înţeles la timp că e în interesul democraţiei să nu se retragă de pe poziţiile cîştigate prin alegeri (lăsînd locul gol pentru ultranaţionaliştii ceauşişti), reforma economică avea şanse să rămînă un instrument de şantaj între aliaţi iar blocajul ei un obiectiv pentru tabăra antiguvernamentală. Atîta vreme cît admiratorii lui Ceauşescu şi duşmanii regimului totalitar înţeleg competiţia politică şi interesul naţional în acelaşi fel, exerciţiul democratic seamănă cu o moară care macină în gol. Nu-i de mirare că oamenii pe care preşedintele Iliescu s-a bazat pentru a ajunge la putere şi pentru a cîştiga în '90 încrederea milioanelor de alegători sînt gata să se mintă pe ei înşişi, numai să nu-şi recunoască disponibilitatea de a se angaja cu trup şi suflet într-o cauză spre care îi împing "forţele oculte", interesele subterane, profesioniştii diversiunii Nu-i de mirare că oamenii pe care s-a bazat preşedintele Iliescu pentru a înfrînge în 1992 opoziţia intelectuală îl ameninţă acum cu procesele şi îl acuză public ba că a vîndut ţara KGB-ului, ba că nu e capabil să apere economia naţională de concurenţa americană. Pînă la urmă, e chiar uşor de înţeles de ce în aceşti cinci ani, în care trebuia să formeze un om politic adevărat, opoziţia a preferat agitaţia prefăcută şi diabolizarea instituţiei prezidenţiale, în timp ce preşedinţia s-a simţit datoare să se răzbune pe elita intelectuală, încurajînd linguşelile ori în delaţiunile duşmanilor revoluţiei. Pe cine ori pe ce s-ar putea baza un candidat la prezidenţiale care să facă inutilă şi ridicolă disputa dintre C.V. Tudor şi Ion Iliescu? Poate pe bunul simţ şi pe dreapta măsură a unui mare număr de alegători lecuiţi de patimi politice şi sătui de războaiele "democratice" în numele dosarului de cadre. Nici într-un caz pe imparţialitatea ori dezinteresul serviciilor noastre secrete, pe detaşarea patriotică a militarilor de tip vechi sau de modă nouă, pe cinstea reprezentanţilor legii şi pe frica de Dumnezeu a primarului, popii, învăţătorului. Cîţi parlamentari ori cîte personalităţi artistice ar susţine candidatura celui mai nesantajabil şi mai bun dintre noi, într-o ţară în care longevitatea guvernului Văcăroiu a fost garantată de ura tuturor „foştilor" (nomenclaturişti + deţinuţi politici) pentru miniştrii poliglоţi din cabinetul Roman? Agamiţă Dandanache există, dovadă că nu putem fi reprezentaţi decît de cei care ne dau senzaţia propriei superiorităţi intelectuale. Cîţi dintre "democraţii" care acuză pe la seminarii şi foruri occidentale şovinismul şi xenofobia actualilor guvernanţi îşi pot oare permite să dezamorseze bomba naţionalismului dacă ei înşişi cred în necesitatea utilizării electorale a acesteia? Partidul majoritar e obligat să afişeze atitudini oficiale moderate şi să recurgă la legi şi acţiuni autoritare: vîrfurile conducătoare ştiu bine că, altfel, „baza" îi poate pregăti lui Adrian Năstase soarta colegului său de generaţie uns în '89 prim-ministru. Partidele istorice se simt obligate să denunţe în public extremismul altora şi să practice propria lor formă de extremism. Partidele aflate la mijloc - PD, PSDR, PAC - au fost şi continuă să fie dispreţuite din ambele părţi, marginalizate prin colaborarea dintre foştii comunişti şi foştii anticomunişti, tocmai pentru că au plecat la drum fără promisiunea de a-şi justifica ori răzbuna trecutul. Abia acum ele îndrăznesc să aducă în discuţie o limpezire ideologică pe criteriul monarhic şi opţiunea pentru reformă, alături de ideea opoziţiei faţă de cei ce ridică extremismul şi şovinismul la rang de politică de stat. O fac cu timiditate, separate de prejudecăţi şi judecăţi specifice tranziţiei, convinse parcă de pericolul de a te plasa la centru într-o campanie electorală cu extreme puternice, hotărîte să valorifice încă o dată ura, disperarea şi haosul vorbindu-ne despre interes naţional, democraţie ori reformă economică.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Fum fără foc

Dezvăluirile din presă au apărut mai de mult, încă din 1987, şi se pare că locul de origine a fost Honduras: copiii săraci sînt furaţi pentru a li se preleva organe, vîndute apoi pentru transplant în ţările bogate. Un oficial al Comitetului de Asistenţă Socială din Honduras a afirmat că există asemenea zvonuri, presa locală l-a citat omiţînd - firește - cuvîntul zvon. După trei luni **Pravda** sovietică a preluat povestea şi **TASS** a redistribuit-o ca ştire în toată lumea, devenind astfel un subiect de articole îngrijorate în presa din multe ţări sărace: America Latină, India, Filipine, Thailanda, ba chiar şi Coreea de Sud. Fiecare sărac are bogatul lui: în timp ce presa din America Latină acuza implicit sau explicit bande de tîlhari specializaţi care lucrau pentru băncile de organe din Statele Unite, poliţia nepaleză susţine că organele copiilor furaţi sînt traficate în India. Cadrul necesar pentru asemenea delicte exista: ţări sărace din care se putea lua orice şi ţări bogate care pot organiza cu bani orice trafic util super-sofisticatelor lor nevoi. Lipseau doar probele şi pînă la urmă singura victimă cunoscută a acestei isterii colective a fost o americancă, June Weinstock, bătută în martie 1994, în Guatemala, de un grup de ţărani, pentru că unei femei i s-a părut că vrea să-i fure fiul. Weinstock e încă în tratament. Tot mai mulţi oficiali au fost atraşi în cercetarea acestor poveşti, organizaţii guvernamentale şi non-guvernamentale au elaborat rapoarte, la rîndul lor mediatizate, şi povestea a început să se umfle de la sine; afirmaţiile lipsite de probe ale unor oficiali au început să fie contestate de alţi oficiali şi, aşa cum observa revista **Newsweek**, în această "lume de oglinzi" însăşi existenţa dezbaterii dovedea realitatea problemei. După articolele de ziar, au apărut filme documentare, ba chiar şi cărţi. N-are importanţă că "victimele" s-au dovedit a fi nişte povestitori cu imaginaţie şi nici faptul - ştiut bine de cei interesaţi - că în Statele Unite transplantul este sever reglementat şi că organele nu pot fi colectate la întîmplare pentru o eventuală folosire ulterioară, termenul lor de "valabilitate" fiind foarte scurt: patru ore pentru inimă, 48-72 ore pentru ficat.

În sfîrşit, în 1993, un film documentar realizat de Marie-Monique Robin, "Hoţii de ochi", părea să aducă proba care lipsea poveştilor de pînă acum: în Columbia, la Bogota, a fost filmată mama micuţului Jaison, care povesteşte cum şi-a dus copilul, pe cînd acesta avea opt luni, la spitalul municipal, pentru că micuţul avea diaree şi voma. A doua zi, copilul a fost transferat la un alt spital specializat pentru copii, cu un bandaj la ochi. Specialiştii din cel de al doilea spital i-au spus mamei că fiul ei şi-a pierdut vederea. Aşa s-a născut bănuiala că acestui copil i s-au prelevat corneele pentru ca în clinica de ochi din Bogota - renumită în întreaga lume - să se poată efectua un transplant în folosul bogaţilor săi clienţi. Mărturia mamei, copilul filmat într-un aşezămînt pentru orbi din Bogota, aroganţa şi lipsa dorinţei de cooperare din partea celebrului oftalmolog columbian Barragner, la care s-au adăugat talentul realizatoarei au creat impactul emoţional prin care multitudinea de zvonuri căpăta în sfîrşit caracterul de adevăr. Filmul a fost nominalizat pentru Premiul audiovizualului Albert Londres, care în cele din urmă i-a fost atribuit. Clinica de ochi din Bogota a contraatacat, solicitînd expertiza unei comisii de specialişti din Franţa, care a ajuns la concluzia (**Le Monde** - 19 septembrie 1995) că micuţul Jaison şi-a pierdut vederea din cauza infecţiei pentru care fusese iniţial internat şi că acum, la 11 ani după evenimente, nu se poate certifica nici efectuarea operaţiei, dar nici neefectuarea ei. Presa columbiană, dezlănţuită împotriva ziaristei, susţine că mama a fost plătită pentru a depune mărturie, moderaţii nu exclud eventualitatea ca ea să fi fost de bună credinţă cînd s-a lăsat înşelată. Luni, 25 septembrie, juriul premiului Albert Londres şi-a suspendat recompensa. La ora de faţă sînt declanşate mai multe proceduri judiciare în favoarea sau împotriva autoarei filmului.

Specialiştii în cercetarea opiniei publice ştiu că există fum fără foc, că un zvon capătă credibilitate dacă este bine înţeţinut într-o atmosferă propice. Tot atît de bine cum pot exista focuri fără fum, adevăruri atît de bine ascunse încît nu ajung să fie premiate de juriile pentru performanţe audiovizuale, iar lucrurile într-adevăr scandaloase se petrec de fapt la vedere, sub acoperirea unor legi etern imperfecte.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Viitorul şi reforma de la Dolj la Seattle

Vizita lui Ion Iliescu în SUA: Pe măsura trecerii timpului, Occidentul şi-a dat însă seama că lucrurile sînt mai complicate. Că instituirea reformei şi a democraţiei e un proces mult mai îndelungat decît s-a crezut iniţial. Drept urmare, adăugînd şi conştiinţa pericolului reprezentat s-a făcut mai lejer (sic!) în ceea ce priveşte tratarea stadiului atins de ţările din Est în direcţia reformei şi a democraţiei. Bunăvoinţa americană faţă de Ion Iliescu e unul din exemple. Primirea Ucrainei în Consiliul Europei, altul. Această mutaţie profundă în atitudinea Occidentului faţă de situaţia internă din ţările estice nu poate rămîne fără urmări spectaculoase în planul vieţii politice din România. (**Evenimentul zilei**, 3 octombrie 1995)

Cu actuala structură, România ar toca 50 de miliarde de dolari fără nici un rezultat: Problema banilor în România încă nu este o problemă disperată, care să nu se poată soluţiona. În România aş spune că după 1989, problema banilor a fost una care ne-a dezavantajat tocmai prin prezenţa lor. Fiindcă am avut şansa să pornim la drum cu nişte miliarde. Banul trebuie să circule, el este sîngele oricărei economii. A face pur şi simplu rost de el nu are nici o relevanţă. Eu am sentimentul că dacă astăzi România ar primi, cu actualele structuri, 50 de miliarde de dolari, în cinci ani i-ar toca şi nu ar mai rămîne nimic de ei. Problema este cum îi foloseşti ca ei să facă pui. (Interviu cu Tudor Mohora în **Ziua**, 3 oct. 1995)

America îşi deschide ochii, inima şi... punga: Să fie întîmplătoare aceste dovezi de încredere şi de sprijin pentru România sau sînt şi ele consecinţele atîtor strădanii de a convinge America de grava exagerare a atîtor "extremisme" şi "naţionalisme" de tip fascist care ni se puseseră în spate de toate forţele interne şi externe potrivnice emancipării noastre europene şi euro-atlantice? În acelaşi context, iată că ministrul de finanţe, Florin Georgescu, şi guvernatorul Băncii Naţionale, Mugur Isărescu, se pot întoarce acasă cu inima uşoară şi cu banii care vin din nou de la FMI şi de la Banca Mondială, unde încep să se recunoască şi paşii reformei şi eforturile pentru privatizare şi frînarea inflaţiei. (**Cronica română**, 3 octombrie 1995)

Frate de cruce cu Dracu!: La Bucureşti - arătam într-una din corespondenţele noastre de aici din SUA, unde se află în plină desfăşurare vizita de lucru a preşedintelui Ion Iliescu - s-a înţeles, în sfîrşit, că uşile politice, mai ales în America, au o cheie economică. Cei care urmăresc îndeaproape politica Washingtonului îşi amintesc de scandalul iscat acum cîtiva ani, în momentul discutării în Congres a propunerii de a acorda Chinei clauza naţiunii celei mai favorizate. Nu una, ci zeci de voci s-au ridicat împotrivă. China a comandat atunci, desigur nu întîmplător, 60 de avioane la Compania Boeing. La scurt timp a primit clauza, America uitînd ca prin minune de evenimentele grave din Piaţa Tienanmen, de drepturile omului şi de toate celelalte. (...)

Acum, cînd se pune problema acordării pe bază permanentă a clauzei şi cînd aceiaşi senatori care au criticat şi în anii trecuţi politica de la Bucureşti agită iarăşi spiritele, preşedintele Ion Iliescu s-a deplasat la Seattle, pe coasta de vest a Americii, pentru a vizita Compania Boeing. Şefului statului român i-a fost rezervată şi aici o primire deosebită. (**Adevărul**, 3 octombrie 1995)

Tudor Mohora: "Guvernul nici nu are pîrghii ca să conducă" S-a ajuns la această situaţie datorită concepţiei asupra reformei, pe care noi, sistematic am considerat-o proastă, necorespunzătoare. Pentru că se vorbeşte astăzi mult de stabilitate, de o stare de echilibru în economie. Este foarte fragilă stabilitatea, iar lucrurile nu merg corespunzător pentru că, practic prin modul în care s-au croit şi s-au realizat măsurile de evoluţie a unităţilor economice, au fost extrem de modeste. Nu există pîrghii ca să conducă. Pentru întreprinderi, acum este marea privatizare în derulare. Pentru orice face tot timpul, Guvernul stă cu căciula în mînă ca să se înţeleagă cu fondurile astea, ale proprietăţii private, ale proprietăţii de stat (FPP şi FPS - n.r.) spre a putea interveni într-o parte sau alta. Nu e firesc! Guvernul trebuie să aibă pîrghii de intervenţii. Pîrghii economice, fără îndoială, dar să le aibă, să poată să-şi spună un cuvînt. El nu conduce. Asta este problema care ne deranjează. (**Jurnalul naţional**, 3 octombrie 1995)

A doua etapă a marii privatizări: Fapt îngrijorător imensa majoritate a celor chestionaţi au o imagine confuză a noţiunii de acţionar, a drepturilor şi obligaţiilor conexe.

Există, deci, un cîmp de acţiune extrem de diversificat unde guvernul (şi companiile de advertising selecţionate prin programul PHARE) trebuie să se implice pentru a risipi ceaţa.

Ţinînd cont de miza economică, politică şi socială a subscrierii cupoanelor şi certificatelor este recomandabil ca măcar acum, în ceasul al doisprezecelea, guvernul (şi colaboratorii săi promoţionali) să se implice într-un veritabil parteneriat informaţional cu viitorii acţionari. (**Curierul naţional**, 3 octombrie 1995)

Pentru a putea opera pe piaţa de capital din RomAnia, o societate financiară străină trebuie să îndeplinească aceeaşi procedură stufoasă complicată, de durată şi costisitoare prevăzută pentru un investitor străin: Iniţiativa autorităţilor române pare îndreptată de la bun început în scopul obstrucţionării accesului capitalului străin pe piaţa de capital autohtonă. Dacă aceasta ar fi intenţia - nedeclarată, dar evidentă - a autorităţii pieţei de capital, înseamnă că titlurile de valoare vor fi vîndute şi cumpărate la bursă şi pe piaţa nebursieră, între "ai noştri". Cu ce bani, e mai geu de spus. Unde este, în acest caz, cîştigul înfiinţării pieţei de capital, iar e greu de spus. (**Curierul naţional**, 29 sept. 1995)

Argument

Istoria drepturilor omului, laice, a început probabil în Anglia, după "revoluţia glorioasă" din 1689, cînd s-au pus bazele monarhiei parlamentare, odată cu acea Bill of Rights (legea drepturilor). Revoluţia franceză aduce şi ea în 1789 "Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului" (considerată mai largă decît cea engleză), căreia în 1973 i se adaugă dreptul la "muncă, asistenţă şi educaţie", precum şi dreptul la "răscoală contra opresorilor". Urmează de abia în 1948 "Declaraţia Universală a Drepturilor Omului", votată de Adunarea Generală a ONU, apoi la Roma, în 1950, semnarea "Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale" şi Conferinţa de la Helsinki din 1975, unde şi "democraţiile populare" au semnat un *acord*.

Temelia drepturilor omului nu se află însă nici în Anglia, nici în Franţa, nici în declaraţia ONU, ci bineînţeles în preceptele morale religioase. Pentru a descoperi sorgintea unor astfel de drepturi e de ajuns să le punem faţă în faţă cu poruncile din Vechiul Testament (*dreptul la viaţă - să nu ucizi; dreptul la proprietate - să nu furi* şi porunca zece referitoare la respectarea *casei aproapelui tău şi a oricăruia din lucrurile sale; respectarea vieţii private şi de familie şi dreptul la întemeierea familiei - să nu poftești la femeia aproapelui tău*). Dar tendinţa actuală a democraţiilor occidentale este aceea de a extinde libertăţile şi drepturile omului peste limitele acceptate pînă acum. Lăsînd la o parte problema controversată a drepturilor economice şi sociale incluse chiar în Declaraţia Universală, se discută acum despre dreptul la avort, dreptul la euthanasie, la sterilizare, la preoţie pentru femei, la căsătorie între persoane de acelaşi sex. Este evident conflictul în care se intră cu biserica şi la fel de evident şi riscul ca drepturile fundamentale ale omului să fie diluate şi amestecate într-un sos din care să nu se mai înţeleagă nimic. Se ajunge a se vorbi de drepturile victimelor şi de cele ale agresorilor, deopotrivă (sînt şi ei oameni). Ne amintim cum în timpul revoluţiei noastre, Amnesty International atrăgea atenţia asupra drepturilor securiştilor, care, vezi Doamne, erau în mare pericol. Din aproape în aproape, pe această cale s-a ajuns şi la aberaţii de felul celor auzite la Conferinţa Mondială a Femeilor, de la Pekin, unde s-a cerut să fie recunoscute cinci sexe umane: masculin, feminin, homosexual masculin, homosexual feminin şi transsexual. Prin extensie, drepturile omului au fost transferate şi la animale. Nu oricum, ci pe categorii: drepturile cîinilor, drepturile pisicilor ş.a.m.d.

Judecînd însă drept, la noi nu s-a ajuns la asemenea subtilităţi-anormalităţi. E suficient să te gîndeşti la zonele rurale şi semi-rurale din ţară. Acolo e încă vorba de drepturi fundamentale şi de nerespectarea lor. Problema care se pune în atari condiţii e tot aceea a eficienţei luptei pentru drepturile omului, dar din alt punct de vedere. Ne bucurăm acum de posibilitatea apelului la Curtea Europeană sau la Comisia Europeană pentru drepturile omului de la Strasbourg. Dar cîte cazuri ajung acolo? Plîngerile unui cetăţean de rînd, presupunînd că acesta s-a priceput să le facă şi să le trimită la Strasbourg, intră într-un întreg mecanism juridic internaţional, pentru care acest individ nu mai înseamnă, de fapt, nimic. E cel mult o chestiune de statistică.

Iar citind Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, se constată că derogările de la aproape fiecare drept fundamental sînt făcute astfel încît orice stat să poată găsi o portiţă pentru a justifica o încălcare, pentru ca organismele internaţionale să nu fie puse în situaţii "delicate". În aceste condiţii, mai punînd la socoteală şi reclamanţii de profesie, misiunea unor organizaţii care apără D.O., precum APADOR, LADO sau SIRDO, e foarte greu de îndeplinit. Totuşi există cazuri rezolvate sau situaţii în care publicitatea a stînjenit muşamalizarea unor abuzuri. Şi lupta merită să fie dusă şi pentru un procent infim de reuşită. **(A.M.)**

Socrate şi îmblînzirea Leviathanului

Anytos, Meletos şi Lycon nu îi păreau lui Socrate atît de primejdioşi pentru că, în calitate de acuzatori, ei aveau o identitate individuală, concretă, vizibilă. Mult mai multă teamă îi stîrneau însă înţeleptului acuzatorii invizibili, uniţi într-o fantasmă monstruoasă, cu multe capete, pe care, în limbajul preţios al zilelor noastre, am numi-o psihologia colectivă sau structura de mentalităţi a comunităţii. "Iar dacă mă va duce la pieire ceva, nu va fi nici Meletos, nici Anytos, ci ponegrirea şi invidia mulţimii", spunea Socrate, oarecum resemnat în faţa tribunalului atenian.

Apărarea lui Socrate, aşa cum ne-o aminteşte Platon, pune în lumină, pe lîngă multe alte idei, tensiunea dintre *identitatea individuală* – care tocmai începuse să se contureze sub cerul cetăţilor greceşti – şi *identitatea comunitară*, singura atotputernică pînă atunci. Socrate cunoştea deznodămîntul procesului, dar şi-a asumat totuşi condamnarea, după cum îşi va asuma, puţin mai tîrziu, şi moartea. El nu fuge nici de judecată şi, cum ne povesteşte Platon în *Criton*, nici de executarea pedepsei capitale. El îşi afirmă *identitatea individuală* în relaţie cu *identitatea de grup*, dar nu-şi poate renega poporul şi cetatea. Încercînd mereu să schimbe identitatea propriei comunităţi, întrebînd şi cercetîndu-şi concetăţenii, Socrate îşi atrăsese mînia mulţimii, dar a rămas fidel cetăţii, deşi ştia că aceasta îl va strivi în mecanismele de autoritate puse în mişcare, de reaua credinţă sau de ignoranţa neprietenilor.

Ne tulbură în **Apărarea lui Socrate** atît conştiinţa vulnerabilităţii individului în faţa **Leviathanului** – cum a denumit un alt gînditor structurile de putere constituite în mod inevitabil în orice comunitate – cît şi fidelitatea suprinzătoare a înţeleptului faţă de cetatea care îl condamnă pe nedrept. Există aici o dublă opţiune care exprimă adevărata libertate a lui Socrate. El se împotriveşte unui mod de a fi al cetăţii, dar nu încetează să o iubească.

Regăsim în acest text începutul unor căutări fără sfîrşit pentru descoperirea, construirea şi consolidarea sistemului politic care să permită echilibrul firesc între *identitatea individuală* şi *identitatea de grup* pe care se întemeiază puterea statului.

Pînă la apariţia creştinismului, teoria şi practica politică au atribuit în mod selectiv calitatea de *persoană* fiinţelor omeneşti, cele mai multe fiind însă privite ca lucruri. Romanii – despre care s-a spus că au cucerit lumea cu armele, dar au civilizat-o cu legile lor – nu au recunoscut, la început, calitatea de persoană decît cetăţenilor. Nu este întîmplător că în confruntarea dintre romani şi evrei, într-un spaţiu geografic destinat experienţelor fundamentale ale spiritului, a fost descoperit adevărul că orice *identitate colectivă* este o modalitate de închidere a *particularului* şi *temporalului*, în raport cu *identitatea individuală* care deschide perspectiva către *etern* şi *universal*.

Această confruntare a evidenţiat precaritatea aspiraţiilor universale ale Imperiului roman şi ale religiei mozaice. Vocaţia universală a religiei mozaice era ţărmurită de caracterul său naţional. Haina imperială a tendinţei romanilor spre universalitate punea în umbră sau chiar nimicea identităţile popoarelor.

După distrugerea statului evreu de către romani, religia mozaică şi-a pierdut orice posibilitate de misionarism, limitîndu-se la cadrul său etnic şi confundîndu-se practic cu o anumită etnie. Dar nici Imperiul roman nu va supravieţui mult timp.

Între timp, experienţa covîrşitoare a lui Isus a determinat preluarea vocaţiei universale a religiei mozaice şi a Imperiului roman de către creştinism. Isus nu mai leagă religia de o etnie, dar nici nu neagă dreptul popoarelor la existenţă. El transgresează conjuncturalul, contingenţa etniei prin intermediul *individualului*. În mod paradoxal, se creează o echivalenţă între *individual şi universal*. Paradoxul este numai aparent, pentru că individualul nu este reţinut în latura sa accidentală, ci în aceea spirituală; esenţa spirituală a individului devine substanţa din care se clădeşte o nouă comunitate, *umanitatea*, în măsură să înglobeze orice *specific naţional*. În fond, semnul etniei, al naţiunii este înscris în individ, face parte din el. Creştinismul nu absolutizează însă această parte a individului, pentru că, deşi este mai generală decît trăsătura accidentală pur individuală (experienţa, culoarea ochilor, fizionomie) este totuşi particulară. Creştinismul revelează ceea ce este cu adevărat universal în om, dar o face într-o formă religioasă a cărei instituţionalizare devine ea însăşi particulară. Vocaţia universală a religiei creştine nu mai este limitată de un tipar naţional, ci de unul religios. Lupta dintre structurile de putere întemeiate pe etnii va fi dublată de lupta dintre structurile de putere întemeiate pe diferite religii.

Iată de ce, în epoca modernă, valorile fundamentale ale creştinismului şi ale altor religii sînt secularizate, preluate într-o cultură laică, dar cu valoare universală. În această cultură *umanistă*, individul rămîne valoarea centrală şi adevărata poartă spre universalitate.

Secularizarea valorilor religioase a permis însă, uneori, abandonarea aspiraţiei fireşti a omului către un spaţiu transcendent şi a făcut astfel posibilă instaurarea unei noi forme de fanatism, de natură ideologică, aflată la sorgintea conflagraţiilor mondiale şi locale care au marcat şi marchează în mod tragic secolul nostru. Mai mult ca niciodată, valorile individuale au fost sacrificate în faţa forţei absurde a Leviathanului.

Ca răspuns la această provocare, s-a creat o structură universală de protecţie a individului, formată nu din esenţe, ci din instrumente culturale şi juridice care apără *elementele universale* ale *învelişului* individului: viaţa, integritatea fizică şi psihică, libertatea – inclusiv libertatea credinţei, ca drept al fiecărui om de a-l căuta şi sluji pe Dumnezeu în propriul său fel – şi demnitatea. Cultura drepturilor omului – al cărei caracter laic este evident, dar care are rădăcini în lumea greco-romană şi în creştinism – dobîndeşte o dimensiune internaţională, pe lîngă cea naţională. Drepturile omului devin criteriul de legitimare a oricărei guvernări, ceea ce evocă, de asemenea, originea lor transcendentă, ascunsă deseori în formula *drepturilor naturale*. Această formulă accentuează faptul că drepturile omului preexistă oricărei guvernări, precum şi datoria oricărei guvernări de a le recunoaşte şi de a le apăra. Aşadar, *drepturile naturale* trimit mai mult la un model transcendent decît la o aşa-numită *stare de natură* a societăţii, imposibil de situat în spaţiul şi timpul istoric.

În acest *înveliş universal* al drepturilor omului se poate dezvolta individul concret, conturat nu numai prin elementele pur individuale, ci şi prin unele mai generale – etnie, religie sau orice caracteristică de grup. Într-adevăr, pe lîngă *identitatea individuală* orice fiinţă omenească este integrată în diferite *identităţi de grup*.

Sub acest *înveliş*, esenţa umană nu mai este un dat imuabil, ci se constituie şi se reconstituie în permanenţă. În buna tradiţie kantiană şi hegeliană, această nedeterminare este premisa libertăţii morale a omului de a-şi crea propria natură. Drepturile omului nu exprimă o anumită esenţă umană, ci constituie instrumentul teoretic şi juridic care afirmă libertatea omului, apărînd-o împotriva celei mai mari primejdii: structurile de putere în care se organizează orice comunitate. Eficienţa acestui instrument juridic măsoară normalitatea societăţii, or, singura societate normală este aceea în care omul poate fi liber fără să aleagă calea martiriului, fiind însă pregătit întotdeauna pentru această alegere.

Eficacitatea unui asemenea instrument de protecţie – care acţionează atît la nivel naţional, cît şi la nivel internaţional – nu se verifică însă întotdeauna. Într-adevăr, critica *statului-naţiune*, incluzînd şi nihilismul, reprezentat în primul rînd de Nietzsche şi de întreaga linie de gîndire iniţiată de acesta, nu a reuşit decît să disipeze, într-o oarecare măsură, puterea uriaşă acumulată la nivelul acestui sistem particular de organizare politică, fără a pune cu adevărat în criză însăşi ideea de putere ca element structural al omului, al oricărui grup etnic, profesional, social sau religios, al oricărei comunităţi naţionale şi al comunităţii internaţionale. Oricînd şi oriunde, aşa cum aflăm în fiecare zi din buletinele de ştiri, luptele pentru putere, altfel inerente, fac victime: zeci, sute, mii... Toate principiile de organizare politică, toate regulile jocurilor prin care violenţa latentă în individ şi în comunitate este captată într-un sens creator, toată experienţa puterii nu sînt suficiente pentru a afirma, fără urmă de îndoială, că încălcările drepturilor omului nu mai sînt posibile.

Drumul deschis de Socrate pare, aşadar, să fie singurul posibil. Leviathanul face parte din noi. El nu poate fi nimicit, ci doar îmblînzit, iar fuga din cetate nu poate fi decît o soluţie temporară, pentru că nu putem fugi de noi înşine. Şi să nu uităm că, întrebîndu-şi şi certîndu-şi concetăţenii, Socrate îşi exprima o formă de iubire faţă de cetate.

Valeriu STOICA

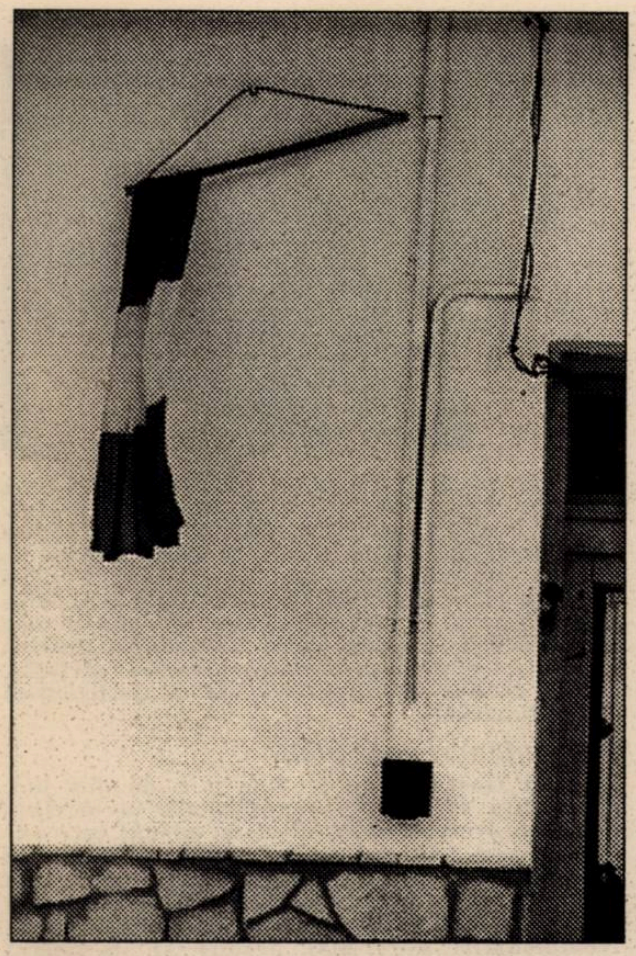

Ce se întîmplă cu garanţiile constituţionale?

De peste doi ani, membrii Comitetului Helsinki pentru drepturile omului din România aduc elogii, spre surprinderea unora, anumitor puncte din Constituţia României. Într-adevăr, tematica drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale reprezintă cea mai bine reglementată secţiune a legii fundamentale. În plus, datorită coroborării celor două articole din Constituţie, 11 şi 20, tratatele internaţionale din domeniul drepturilor omului devin parte a dreptului intern şi au prioritate dacă intră în competiţie cu legile adoptate de Parlamentul României. În principiu, singur acest fapt ar urma să aibă efecte considerabile asupra întregului sistem de justiţie. România a ratificat în ultimii ani *Pactul internaţional privitor la drepturile civile şi politice, Convenţia internaţională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenţia privind statutul refugiaţilor* ş.a. Cel mai important document din acest punct de vedere rămîne însă *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale*. (Această formulă acoperă de fapt şi ratificarea mai multor protocoale adiţionale: nr. 1, nr. 4, nr. 7 – care extind drepturile şi libertăţile recunoscute prin *Convenţia europeană* şi măsurile de garantare a lor – nr. 6 –, privind abolirea pedepsei cu nr. 9 –, referitor la dreptul de plîngere individuală – şi nr. 10 (cu caracter procedural). Ca urmare, în domeniul care stă la baza democraţiei moderne şi a statului de drept am putea spune că România se bucură, *în litera legii*, de cele mai înalte standarde.

Care este însă situaţia de fapt? Rapoartele unor organisme internaţionale (dar şi a Departamentului de stat american) care a comparat, în aceşti ani, achiziţiile formale (legislaţia) şi informale (schimbările de mentalitate) cu situaţia lor sub regimul comunist au avut deseori un accent pozitiv. Violenţele cărora le-au căzut victime ziariştii, mineriada, rromii, propaganda anti-maghiară – deci cu substrat etnic sau politic – au fost gîndite, uneori, ca demonstrînd inerentele tulburări de tranziţie; instituţiile statului, fondate pe o legislaţie pozitivă, ar avea nevoie, pentru a le rezolva, de timp.

Iată însă că în ultimul timp, garanţiile privind drepturile omului se află sub un adevărat atac legislativ. Exemplele sînt mult prea numeroase, ca să le prezentăm exhaustiv. Aş aminti Legea nr. 26/1994 (privind poliţia), Legea 75/1995 (privind arborarea însemnelor de stat). Un adevărat scandal a provocat de curînd Legea caselor naţionalizate şi provoacă acum proiectul de modificare a Codului Penal. Nu numai că proiectul înaintat Parlamentului accentuează caracterul represiv al Codului Penal vechi, majorînd pedepsele dincolo de orice limite raţionale, dar introduce infracţiuni nedefinite ("defăimarea ţării şi naţiunii"), pedepse speciale pentru activitatea de presă, amplifică asimetria (specifică sistemelor dictatoriale) dintre responsabilitatea cetăţeanului care încalcă legea şi reprezentantul autorităţii care, în exerciţiul funcţiunii, foloseşte abuziv această autoritate. La cele amintite se adaugă un proiect de lege privind cărţile de imobil, cu propuneri aberante, cum ar fi posibilitatea unui poliţist de a controla complet ceea ce se întîmplă în spatele uşilor care trasează frontiera dintre spaţiul public şi spaţiul privat.

Teribil este proiectul de lege privind apărarea secretului de stat, semnat de membri ai FDSN (*Dimitrie Popa, Doru-Ioan Tărăcilă, Alexandru-Radu Timofte* şi *Ilie Plătică-Vidovici*), care preia *ad literam* unele obtuzităţi şi absurdităţi ceauşiste, iar acolo unde apar lucruri noi, acestea agravează chiar prevederile Legii nr. 23/1971. Iniţiat acum doi ani, el a stat "la carantină" pînă de curînd, cînd a primit avizul comisiilor de specialitate (cu amendamente şi mai negative). Conform acestui proiect, secretul de stat acoperă, practic, toate domeniile de activitate, adică politice, economice, tehnico-ştiinţifice *"sau de altă natură"*. El permite blocarea oricărui tip de informaţie cu referire la relaţiile externe, extinde domeniul de protecţie al legii la *secretul de serviciu*, reînfiinţează compartimentele speciale pentru asigurarea securităţii documentelor (celebrele B.D.S.) şi compartimentele speciale de protocol. Prevederile sale încurajează suspiciunea generală şi delaţiunea, creează în instituţii o atmosferă ameninţătoare, substituie SRI justiţiei, înlătură prezumţia de nevinovăţie şi, mai general, supune interesul public activităţii de protecţie a secretului de stat sau de serviciu.

Astfel de proiecte de lege sînt profund anacronice, incompatibile cu o societate modernă. Cum poate fi construită o lume în care informaţia joacă un rol fundamental, cu astfel de restricţii asupra accesului la informaţie ori asupra circulaţiei informaţiei? Cum putem vedea România integrată în structuri europene, cu o astfel de logică represivă, incompatibilă cu o societatea democratică?

Aşa cum am arătat, proiectele de lege amintite se opun Constituţiei române şi violează flagrant documente internaţionale, pe care România le-a ratificat şi care *au prioritate* în dreptul intern. Pe de altă parte, s-ar putea raţiona în felul următor: chiar dacă vom vedea adoptate amendamentele la Codul penal, ori noile reglementări ale protecţiei secretului de stat, multe dintre prevederile lor ar fi inoperante. Dreptul la informaţie, ori dreptul la expresie au garanţii superioare restricţiilor pe care ultimele iniţiative le impun. Un judecător competent şi independent ar putea face *binele* pentru că *are* dreptatea de partea lui.

În România, însă, judecătorii nu sînt nici suficient de independenţi, nici suficient de competenţi. Şi chiar dacă toţi ar fi, o putere în stat, oricît de importantă – şi puterea judecătorească este cea mai importantă pentru o democraţie – nu poate salva o societate în care toate celelalte instituţii ne aduc aminte, fatal, de observaţia lui Dorothy Thompson: *"Atunci cînd libertatea este smulsă cu forţa, ea poate fi restaurată cu forţa. Dar atunci cînd se renunţă la ea voluntar, din neglijenţă, ea nu mai poate fi recucerită"*.

Gabriel ANDREESCU

Un moft, dar ...

Cel puţin o dată pe săptămînă, cotidianele centrale publică o ştire din care aflăm că gardianul public nu este un om obişnuit, care se plimbă toată ziua prin parcuri îngrijindu-se de liniştea siestei noastre. Ca atare, trebuie să iasă din cap, odată pentru totdeauna, imaginea gardianului care aleargă sprinten după hoţul dibaci ce tocmai a furat geanta cu banii cucoanei. Şi asta, pentru că aşa cum spuneam, săptămînal cîte un reprezentant al tagmei, în funcţie de starea lui de spirit sau de propriile lui posibilităţi şi înclinaţii, tîlhăreşte sau violează sau ameninţă sau chiar omoară. Cel mai recent caz este al numitului Florin Manoliu – un gardian public, în cel mai autentic mioritic sens al cuvîntului – care a intrat în barul GRANADA din Mogoşoaia, ziua în amiaza mare, a scos pistolul de la brîu ameninţînd în stînga şi-n dreapta pe cei care stăteau, nu-i aşa, la o oră atît de nepotrivită în cîrciumă.

Dar cum instituţia gardienilor publici este una încă nematurizată, neşcolarizată, nerodată, în numele tinereţii ei, i se trec multe cu vederea. Nu acelaşi lucru ar trebui să se întîmple cu fosta instituţie a miliţiei, re-numita poliţie. Pentru că, ea, miliţia-poliţie are cadre instruite, calificate şi re-calificate într-o meserie care cere nu numai dibăcie, dar şi o anumită "discreţie" în practicarea ei. Se pare că reciclările miliţienilor, deveniţi poliţişti într-o societate care construieşte democraţia, n-au reuşit întru totul, de vreme ce, ei, poliţiştii consideră încă un moft toate cele legate de drepturile omului. Că ce-s drepturile poliţistului pe lîngă drepturile omului? Mai nimic, după cum rezultă din cercetările pe care Asociaţia pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki – APADOR-CH le face de cîţiva ani.

Cadru general: poliţistul taie şi spînzură

Tabloul nr. 1. – cel mai cunoscut: poliţistul ştie cel mai bine să bată.

În 1993, Andrei Zanopol, ziarist din Galaţi, este arestat de doi poliţişti pentru "trafic de influenţă". În momentul arestării, poliţiştii nu aveau cu ei nici mandat, nici maşină, nici cătuşe. Aşa că proaspătul arestat a fost legat cu o sîrmă de o bară metalică şi bătut măr. Tratament după care ziaristul a primit îngrijiri medicale 8 zile. După 21 de zile de arest, Parchetul General stabileşte nevinovăţia jurnalistului gălăţean. Ce face Parchetul militar cu poliţiştii care au bătut? – îi sancţionează cu amendă.

Tabloul nr. 2. – previzibil: poliţistul omoară în bătaie.

În 1993, Costel Covalciu (tată a 6 copii) este judecat în regim de urgenţă şi condamnat la 3 luni închisoare. După cinci zile de la arestare moare în arestul poliţiei. Parchetul militar spune: atac de cord. Declaraţiile martorilor descriu vînătăi pe piept, urme de lovituri la cap şi răni la încheieturile mîinilor. Părinţii decedatului cer deshumarea cadavrului. Parchetul refuză, iar poliţiştii implicaţi sînt scoşi din cauză. O concluzie: poliţiştii nu vor să înţeleagă că sînt răspunzători de integritatea fizică şi psihică a celor aflaţi în custodia lor.

Tabloul nr. 3. – cunoscut mai ales din filmele cu un poliţist capitalist şi o deţinută comunistă: poliţistul violează.

În 1990, tînăra Marijan Curelescu este acuzată de furt şi închisă. În timpul detenţiei este violată de un subofiţer de poliţie. Rămîne însărcinată şi nu primeşte "aprobare" pentru întreruperea sarcinii. Înainte de sorocul naşterii este eliberată. După, intentează proces de paternitate subofiţerului. Ce face subofiţerul? – se sinucide în condiţii mai mult sau mai puţin ciudate. Ce face Marijan, după ce află că tatăl copilului ei a murit? Dă în judecată Ministerul de Interne şi cere compensaţii financiare. Urmează recursul. Situaţia este neclară. Justiţia cumpăneşte. Marijan îşi creşte copilul singură.

Tabloul nr. 4. – cel mai previzibil: poliţistul un criminal inconştient sau un criminal în legitimă apărare?

Un caz (din multe), în 1992 fraţii Ciprian şi Florin Banu din oraşul Comăneşti au fost împuşcaţi mortal în curtea lor de poliţiştii din localitate.

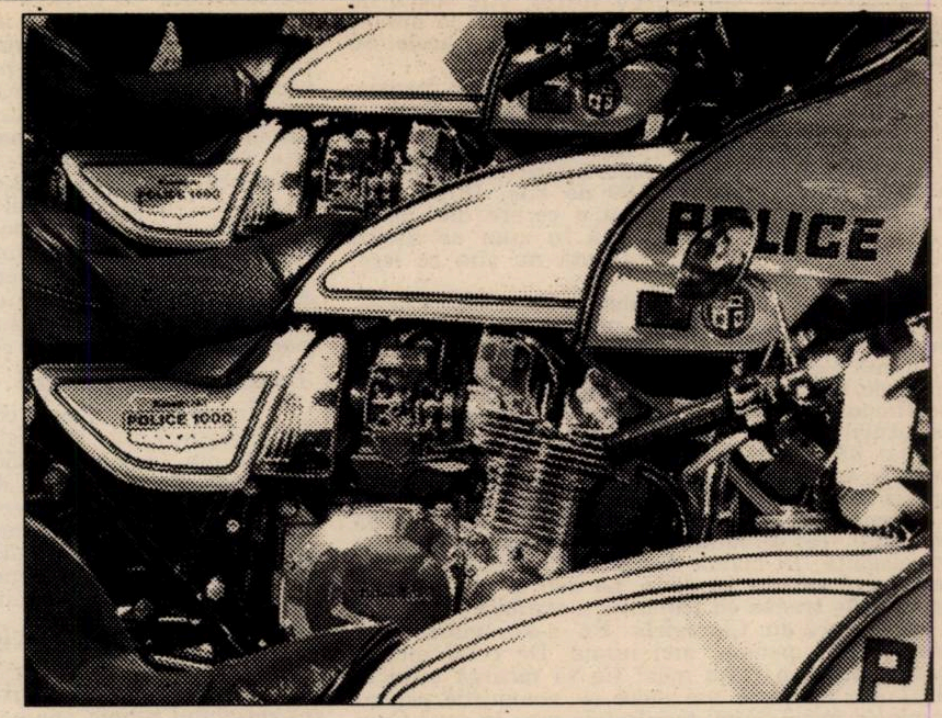

Al treilea frate, Aurel, fuge. De ce a venit poliţia la familia Banu şi de ce a folosit pistoalele? Pentru că fraţii Banu avuseseră cu o seară înainte un mic scandal la discoteca locală. Ce-i drept, un scandal cu pahare sparte, încăierări şi înjurături. Rezultatul anchetei Parchetului Militar: poliţiştii erau în legitimă apărare. Decizia Parchetului: neînceperea urmăririi penale.

Alt caz (din şi mai multe) în 6 august 1994, Ion Rus din Gherla Mică, Satu Mare, s-a dus la pescuit. Şeful postului de poliţie din comună avea de mult bănuiala că localnicii foloseau pentru pescuit dinamită furată de la mina din zonă. Aşa încît hotărăşte să urmărească această problemă. Îl urmăreşte şi îl omoară în ziua amintită. După multe tergiversări, Parchetul General decide începerea urmăririi penale împotriva poliţistului ochitor, iar acesta este trimis în iunie 1995 în judecată pentru "infracţiunea de ucidere din culpă prevăzută de Codul Penal". Deci poliţistul în loc să ochească picioarele, a ochit capul. Din greşeală.

Cum se apără poliţia? – prin noul Cod Deontologic al Funcţionarului din Ministerul de Interne, pe care ministrul Tărăcilă l-a lansat cu mare fast în această vară.

Ce spune Codul? – la art. 2 poliţistul trebuie să-şi respecte sarcinile "conform legii, apărînd comunitatea şi respectînd drepturile şi libertăţile omului, demnitatea acestuia" etc., etc.; la art. 4. "să nu comită, instige sau tolereze vreun act de tortură sau de tratament sau pedeapsă crudă, inumană sau degradantă", sau chiar art. 5 "să nu folosească forţa decît în condiţiile respectării şi aplicării principiilor limitării, proporţionalităţii, gradualităţii şi nonsurprinderii, potrivit reglementărilor juridice în vigoare". La toate acestea, *finis coronat opus*, ultimul articol, 24, spune că funcţionarul din Ministerul de Interne trebuie "să aibă instruire generală şi profesională aprofundată, ca şi o pregătire tehnică în domeniile problemelor sociale, libertăţilor publice şi drepturile omului".

Sabina FATI

Ţăranii şi D.O.

Iam întrebat pe ţăranii din Piaţa Amzei, care din drepturile ce le consideră ca fiind ale lor le sînt încălcate. De asemenea, le-am cerut să spună ce-au făcut pentru a obţine ceea ce consideră că li se cuvine şi dacă au auzit vreodată ceva despre ***Drepturile Omului.***

Am întîlnit două feluri de reacţii, sensibil egale ca pondere. Unii n-au vrut să răspundă (din jena de a se da în stambă ori poate de teamă), pe cîtă veme alţii s-au pornit a-mi declama necazurile lor fără şir. Voci răspicate cu accente dramatice au răsunat în piaţă, tulburînd pentru o clipă obişnuitele tîrguieli.

Un ţăran (vinde cartofi): De ce ne întrebaţi? Ce să ştim noi ăştia de la piaţă? Vorbiţi cu oameni cunoscători.

Lungu Anişoara (de la Otopeni): Unu - n-avem păşune pentru oi; nu ni se dă islaz. Doi - n-avem nutreţ şi nici boabe pentru animale; totul e peste puterile noastre de scump. Trei - n-avem pensie.

Un bătrîn (comuna Berceni): 20 de mii pensie de la colectiv, plus 17 mii ca veteran de război. Am 73 de ani. Dacă n-aş munci şi n-aş veni la piaţă, n-aş putea să-mi duc existenţa. Femeia mea e bolnavă. După 30 de ani de muncă la colectiv aş avea şi eu dreptul la ceva mai mult. Am făcut cereri peste cereri, dar se pare că noi nu mai sîntem luaţi în seamă.

Cristea Elena (com. Jilava): Drepturi sînt de primit dar uite că toate merg cu fundul în sus. Să ne facem noi singuri dreptate? Păi asta-i treabă? Nu ni s-a dat nici titlul de proprietate pînă acum. Pe lîngă asta, ce să mai zicem? Ne măsoară pămîntul în fiecare primăvară, ne mută de colo colo. Nu putem nici puţ să ne facem că nu ştim dacă rămîne pe terenul nostru... De treburile astea cu **Drepturile Omului** n-am auzit din cauză că sînt toată ziua cu fundu-n sus, la muncă. Şi nu vedeţi că nimeni nu-şi are drepturile lui aşa cum ar trebui?

Ion Haralambie Marin (com. Colibaşi): Aici în piaţă, de exemplu, trebuie să stăm mereu de pază. Se fură şi nu ne este asigurată paza deşi plătim taxe şi există şi o poliţie a pieţei. La noi, la Colibaşi situaţia e foarte aprigă. Nu ni s-a dat dreptul la pămîntul nostru. Tot ai lor au luat. Un jaf extraordinar de mare. Eu am fost întîi la comisia comunală care trebuia să respecte legea fondului funciar, articolul 13. Nici articolele 1, 2 şi 3 nu le-au respectat. Acum ştie şi Guvernul şi Parlamentul, ne-am şi judecat cu ei. Degeaba. Noroc cu legumele astea din curte. Ştiţi unde ne-a repartizat islazul? La 35 de km de comună. Fir-ar... De **Drepturile Omului** am auzit şi ştiu că nu mi se respectă, în primul rînd, dreptul la proprietate. Un Dumnezeu întreg ştie lucrurile astea. Vor să dea ţăranilor în cap de să-i ia dracu'. Mai bine ne bagă într-un lagăr, să stăm acolo. Să ne ţină în lagăr.

O ţărancă din Pantelimon: N-am nici o pensie. Are doar bărbatu-meu o pensie de veteran. Trebuie să ne întreţinem cu munca. Am lucrat la colectiv şi n-am primit nimic. Am făcut plîngeri la Văcăroiu şi la cine a fost înainte. Ne-au dat termen prima dată de 500 de zile. După ce a trecut, ne-am dus iarăşi cu o cerere dar ne-au amînat din nou şi nici pînă în ziua de astăzi n-avem pensie. Ei, cică aşteaptă nu ştiu ce lege, dar ăsta-i dreptul nostru.

Cercea Nicolae (Poiana Sibiului): Eu pot face orice. Nu mă consider în nici un fel, cum să zic... împiedicat. Cred că am dreptul să fac tot ce vreau în limita legii. Şi nu mă opreşte nimeni. Am auzit şi eu de **Drepturile Omului**, ascultam Europa Liberă pe timpul lui Niculae. Pe vremea aia se încălcau drepturile astea. Necazul cel mare era că nu puteai să mişti un pas fără să ştie primarul, miliţia sau secretarul. Dacă vindeai un kg de brînză ştiau toţi ăştia. Mai era şi mercurialul.

Toma Florea (Băleni-Dîmboviţa): Nu ne dă pămîntul. Tot comuniştii îl ţin. Ne-a dat cîte-un lot în folosinţă, la mama dracului. Problema asta nu se rezolvă cu una cu două. La noi, în proporţie de peste 50%, treaba cu pămîntul e strîmbă.

O ţărancă din Ciorogîrla: Eu n-am maică nici pămînt nici pensie, nici nimic. De ce-oi mai fi muncit atîta în viaţa mea? Ca să meargă totul la alţii? Am ajuns să mă judec cu neamurile pentru pămîntul meu? Să-mi dea fratele meu în cap? Cum vine asta? Au făcut legile astea de nu le mai descurcă nici dracu.

E limpede că dreptul fundamental care li se încalcă ţăranilor la ora actuală este acela la proprietate. Se adaugă bineînţeles problema pensiilor ridicol de mici sau chiar a lipsei lor, după o viaţă de muncă. N-am întîlnit cazuri în care în urma sesizării justiţiei, aceasta să-i repună *efectiv* în drepturile lor. În termenii Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului cele enumerate mai sus s-ar traduce în nerespectarea articolelor 8, 17 şi 25, referitoare la dreptul la satisfacţie juridică efectivă, dreptul la proprietate şi cel la o remunerare corectă necesară unei existenţe corespunzătoare demnităţii umane. Interesant este că unii ţărani au auzit şi de **Drepturile Omului**. Chiar dacă n-au ajuns la organizaţiile cu pricina, de obicei au apelat la autorităţi şi la justiţie, susţinîndu-şi cu perseverenţă cauza. N-am dat de oameni pasivi sau împăcaţi cu situaţia. Aceia pot fi printre cei care n-au vrut să răspundă.

Andrei MANOLESCU

Eroii unei istorii mai mici

Extrase din Rapoartele privind starea de spirit a ţărănimii din zona Biroului de Securitate Medgidia, trimise la Direcţia Regională Constanţa de locotenentul Mihai Corduneanu în perioada februarie - mai 1950

La Cooperativa sătească

"După cum reiese şi din semnalările primite şi arătate mai jos, responsabilii de cooperative nu procedează în spirit tovărăşesc, ci din contră, fac separatisme care sînt văzute de populaţie şi apoi comentate cu mare mulţumire. Astfel, în comuna Ciocîrlia de Jos jud. Constanţa, aducîndu-se în luna ianuarie a.c. la cooperativă un număr de 7 şaluri, dimineaţa cînd a început distribuirea, populaţia a văzut numai 4, iar celelalte 3 şaluri au fost luate de cu seară de către preşedintele comitetului provizoriu, anume Popa Gavrilă, Ion M. Ion, cenzor al cooperativei şi un altul de către un alt funcţionar al comitetului provizoriu, aceştia în înţelegere cu gestionarul, anume Gheorghe Nicola şi cu preşedintele cooperativei Radu Moraru. La cooperativa din comuna Osmancia s-au ivit nemulţumiri pentru faptul că preşedintele cooperativei Bechir Enan da materiale pe la rude, neţinînd cont de membrii cooperatori. Astfel, numitul Iusuf Chespi, element sărac cu 7 copii s-a dus la cooperativă pentru a i se da şi lui metrajul de pînză cuvenit pe cartelă, dar preşedintele cooperativei i-a dat în loc de pînză două baticuri".

O înmormîntare

" În comuna Dorobanţu, jud. Constanţa, comitetul provizoriu compus din preşedinte, vicepreşedinte şi alţii au luat parte la înhumarea unei fete a fostului moşier Stan Vîlsan, la care au participat şi foarte mulţi membri de partid, iar numita Popescu C. Maria, vicepreşedinta Comitetului provizoriu s-a interesat pe la GAS şi la cooperativă de nişte scînduri pentru a i se face coşciug moartei. Membrele de partid au dus colivă la cimitir, au cîntat în cor, iar preşedintele comitetului provizoriu, anume Ion S. Petre, poartă şi acum doliu după ea. Mai mult decît atîta, au avut intenţia să ducă coşciugul spre biserică şi cu drapelul roşu, însă datorită faptului că a fost încuiat, nu l-au luat".

Discuţie la cîrciumă

"Din informaţiile primite din comuna Izvoru Mare, dar neverificate, în ziua de 27 ianuarie 1950, chiaburul Ion Frecea s-a manifestat în restaurantul stat din comună faţă de numiţii Emurla Giafar şi Maricel Luca cu cuvintele: *Voi aţi înfiinţat gospodăria colectivă, dar voi nici nu ştiţi ce înseamnă aceasta*, iar apoi a continuat cu: *Voi credeţi că o să vă dea porumb? Aştia vă promite numai pentru a vă băga în colectiv şi pe urmă o să vedeţi voi ce păţiţi!* De asemenea, tot în comuna Izvoru Mare, chiaburul Nicolae Roşca s-a exprimat în ziua de 1 februarie faţă de numitul Toader Constantin că să nu se grăbească să intre în colectiv, deoarece acesta este un colhoz care ia tot bunul muncitorilor, nelăsîndu-le nimica şi că n-o să mai dureze mult şi că o să cadă regimul acesta şi o să vină Englejii şi Americanii. Apoi a mai spus că: *Nu vedeţi voi că de cînd a venit guvernul acesta la putere este o lipsă foarte mare şi o să moară oamenii de foame şi nici Dumnezeu nu mai vrea să plouă fiindcă comuniştii distrug religia?"*

Bastonul miliţianului

"În ceea ce priveşte comportarea Aparatului de Stat, singurul caz este acela deja raportat de noi cu nr. 534 din 15 martie 1950, prin care semnalam că şeful postului de miliţie din comuna Nisipari jud. Constanţa a dispus ca secretarul de organizaţie de bază din comună şi un anume tov. Tudor Constantin să fie arestaţi pentru faptul că ultimii doi au voit să-l ducă la dispensarul medical pe un locuitor care a fost bătut de organele miliţiei".

Starea de spirit a tractoriştilor

"Starea de spirit a tractoriştilor din SMT Cobadin a fost nemulţumitoare, pentru că responsabilul tehnic anume Drinca Nicolae se purta cu foarte mare brutalitate faţă de ei, atît în timpul liber cît şi în timpul serviciului, această atitudine fiind pentru majoritatea tractoriştilor, însă nu şi pentru elementele prietene lui. Susnumitul a căutat să lovească şi pe secretarul organizaţiei de bază al

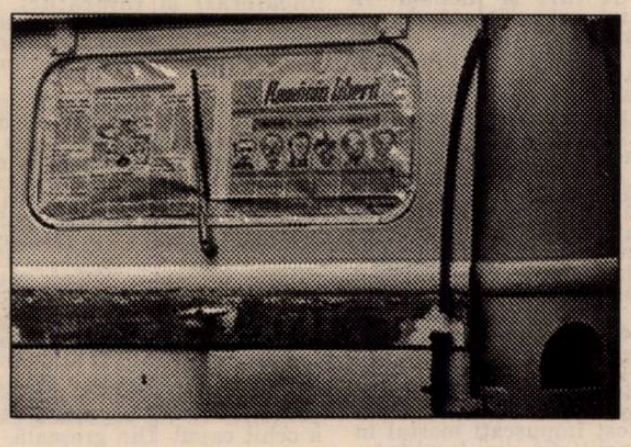

staţiunii, pe motiv că nu i-a dat ştampila ca să o pună pe biletele de voie date pentru tractoriştii învoiţi de el. De asemenea, a mai voit să lovească şi pe casierul staţiunii de maşini, pe motivul că nu i-a dat lui întîi salariul şi apoi muncitorilor. A violat forţat pe eleva tractoristă Ciuculin Maria în pădurea de la Viişoara, cu toate că aceasta s-a opus. În ziua de 30 mai a.c., venind de la Uniune, doi tovarăşi pentru a-l ajuta prin arătarea greşelilor săvîrşite, Drinca Nicolae s-a manifestat faţă de tractorişti că lui nu-i convine".

Nemulţumiri de Gostat

"În Gostatul de la Ciocîrlia de Jos jud. Constanţa s-a produs nemulţumire în privinţa atitudinii avute de către directorul adjunct care este şi directorul politic al acestui Gostat pentru faptul că în seara de 3 spre 4 iunie a.c. acesta, care se numeşte Boctali Ali a fost surprins de către paznicul de noapte dormind în patul îngrijitoarei de la vaci. Nemulţumiri s-au mai produs şi în rîndul tractoriştilor de la acelaşi Gostat, pentru faptul că nu le dă îndrumările tehnice în întreţinerea tractoarelor. La Gostatul din com. Dorobanţu, şeful mecanic Cristu Oprescu l-a bătut pe un tractorist fără a avea un motiv stabilit".

Extrase din Rapoartele Biroului de Securitate Buftea privind starea de spirit a ţăranilor în timpul predării cotelor din recolta de grîu a anului 1950

12 iulie 1950

"În comuna Bălăoşeni Hopaia, ţăranul sărac Nae Istrate a făcut agitaţie printre ţărani să nu se mai predea cota. În aceeaşi zi, ţărănimea din comună şi-a dus grîul acasă la treierat, deoarece batoza chiaburului Alexe Dumitru s-a defectat. S-au dresat acte contra acestui chiabur. În comuna Floreşti, ţăranul sărac Pian a lui Stancu Vardianu, după predarea cotei de grîu de pe un pogon a mai rămas dator cu patru duble. O parte din ţărani, în urma acestui fapt, s-au abţinut un timp de la treieriş. Ţăranca săracă Siţa Petre a lui Mihai Dincă ne afirmă că susnumitul de fapt a primit grîu pentru însămînţat trei pogoane, dar nu a îndeplinit planul de cultură folosind grîul pentru boabă".

18 iulie 1950

"Paznicii din comuna Flămînzeni au prins în ziua de 17 iulie a.c. pe copilul Constantin Voicu, fiu de ţăran sărac, furînd un snop de grîu. Se cercetează cine l-a pus pe copilul susnumit să fure snopul".

20 iulie 1950

"În comuna Mogoşoaia, preşedintele Comitetului provizoriu, anume Paraschivoiu Gheorghe, împreună cu agentul agricol Tănase Buzatu a creat nemulţumiri în rîndul ţărănimii pentru faptul că în timpul nopţii au secerat şi au treierat 3 hectare, împărţind grîul între ei. Cazul a fost semnalat organelor de partid pentru luare de măsuri".

21 iulie 1950

"Balica Dumitru, după ce a recoltat 425 kg grîu a pîndit momentul cînd nu a fost observat de nimeni şi a trimis cota acasă. După cîteva ore, s-a prezentat la delegatul batozei şi a recunoscut acest fapt, pe care l-a făcut pentru că-i mor copiii de foame. Tot el în continuare s-a exprimat: *Eu sînt aici, trimiteţi-mă la închisoare, că altceva nu am de făcut.* Şi numita Maria Truşcă în etate de 60 de ani, văduvă de război şi membră de Partid a declarat chiar în faţa organelor noastre că preferă să fie împuşcată decît să predea cota, că şi aşa moare de foame".

Epilog

În 20 iulie 1950. Constantin Ilie, ţăran din Palazu Mic (jud. Constanţa) a fost trimis de secretarul organizaţiei de bază din comună să aducă o căruţă de lemne la Comitetul Provizoriu. Aşa cum consemna o telegramă a Biroului teritorial de Securitate trimisă la Direcţia Generală în Bucureşti, ţăranul a răspuns: "Statul ăsta, cînd a făcut Democraţia, n-a întrebat pe nimeni; acuma, statul să-şi aducă lemne singur, dacă-i trebuie". Cu o săptămînă mai devreme, la 13 iulie, în comuna Leu din fostul judeţ Romanaţi s-a găsit la batoză, în cîmp, o bucată de carton pe care scria: "Cei săraci sînt sortiţi să moară. Cei săraci nu au nici un drept. Cei săraci sînt păcătoşi pe lumea asta".

Marius OPREA

„Rezolvăm zece la sută din cazuri”

– interviu cu dl. Nicolae ŞTEFĂNESCU-DRĂGĂNEŞTI, preşedintele LADO –

Care este istoria ligii dvs.? Care ar fi motivele pentru care aţi înfiinţat-o?

In urma evenimentelor de la Timişoara am socotit că este nevoie de o organizaţie care să apere drepturile omului în România. La întîi ianuarie 1990 a fost oficializată constituirea LADO. Nu am fost trataţi cu prea mare simpatie de către autorităţi. Guvernele Roman şi Stolojan n-au vrut să ne sprijine. Guvernul Văcăroiu caută să facă tot ce este posibil ca să ne stopeze activitatea.

Noi sîntem un grup de presiune. Mijloacele noastre de presiune sînt memoriile, lobby-ul parlamentar, sesizarea organismelor internaţionale. Scopul nostru este de a constrînge Puterea să respecte întocmai Constituţia. Un punct important în Constituţie este articolul 20 care a fost introdus şi datorită presiunilor noastre. Art. 20 se referă la prioritatea documentelor internaţionale faţă de legile interne. Dacă se respectă reglementările internaţionale e clar că se va întrona un regim de democraţie reală şi drepturile omului vor fi respectate.

Care este în prezent situaţia respectării drepturilor omului în România? Care este atitudinea instituţiilor statului faţă de drepturile omului?

Cei din străinătate au informaţii mai multe decît putem să avem noi la LADO. La solicitările României de a primi clauza naţiunii celei mai favorizate sau de a adera la NATO liderii occidentali au răspuns că în România nu este o democraţie reală.

O să pară paradoxal, dar ne înţelegem foarte bine cu organele Ministerului de Interne. Cu Parchetul nu putem lucra pentru că cei de acolo nu vor să colaboreze cu noi. Aceeaşi situaţie este cu Justiţia. Judecătorii nu vor să lucreze cu noi. Am organizat mese rotunde în treizeci şi două de judeţe iar judecătorii şi procurorii nu au vrut să participe. Guvernul este cel mai refractar organism din ţară. Nu vor nici măcar să ne explice ce au de gînd să facă pentru oprirea degradării nivelului de trai. Parlamentul încalcă Constituţia şi ignoră principiile care călăuzesc drepturile omului elaborînd legi antidemocratice. Ca exemplu aş putea da Legea privind modificarea Codului Penal, pe care sperăm că dl. Iliescu nu o va promulga. Să bagi un ziarist în puşcărie, pentru articolele sale, e ceva nemaiîntîlnit în lumea civilizată. Un alt exemplu ar fi Legea secretului de stat şi a secretului de serviciu. Este exact ca pe timpul lui Ceauşescu. Funcţionarii vor fi nevoiţi din nou să raporteze ce relaţii au cu străinii. Noi încercăm să-i apărăm pe toţi oamenii împotriva încălcărilor drepturilor lor şi împotriva încercărilor de reînviere a comunismului.

In mod concret cam cîţi cetăţeni se adresează organizaţiei dvs.? Care sînt problemele cel mai des întîlnite?

Sînt între 3500 şi 4000 de cazuri într-un an. Primim scrisori şi memorii, cetăţenii vin în audienţă la noi. Culmea e că se trimit la noi diferite cazuri de la Parlament, Ministerul Justiţiei, Direcţia Penitenciarelor. Deci, autorităţile nu pot lupta pentru drepturile omului.

Cazurile cele mai frcvente de încălcare a drepturilor omului privesc aplicarea Legii 18 a fondului funciar. Legea are multe lacune şi de aici au apărut numeroase procese.

Multe cazuri privesc problema proprietăţii. Este de neînchipuit să iei casa unui om care a muncit să şi-o construiască.

Dreptul la muncă nu este asigurat. In campania electorală s-a promis un milion de locuri de muncă. Unde sînt acestea? Libertatea sindicală este strangulată. Liderilor sindicali li s-au desfăcut contractele de muncă. Au fost cazuri de lideri sindicali bătuţi pentru că s-au opus politizării sindicatelor. In România de cinci ani şi jumătate toate grevele au fost declarate ilegale.

Care este eficienţa acţiunilor LADO? Care ar fi explicaţia reuşitelor sau nereuşitelor dvs.?

Rezolvăm circa 10% din cazurile pe care le avem. De exemplu au ajuns la noi 15-20 de cazuri de oameni bătuţi, torturaţi sau chiar omoriţi de poliţişti. In urma presiunilor noastre poliţiştii au fost trimişi în judecată; 90% rămîn nerezolvate din cauza legilor care sînt în România. In primul rînd din cauza modificării Codului de Procedură Civilă, s-a desfiinţat recursul extraordinar. Se dau hotărîri judecătoreşti care nici nu se pot executa şi care încalcă drepturile ambelor părţi implicate în proces, ba chiar şi ale rudelor acestora. Avem chiar acum un caz în care este vădit că persoana are dreptate. Dar hotărîrea nu mai poate fi atacată. Trebuie modificat Codul Muncii care nu mai este actual. Din punct de vedere legal nu sînt şanse de a se valorifica drepturile unui salariat. Chiar în cazurile în care legea este bună, nu există mentalitatea potrivită aplicării ei. De multe ori ne lovim de lipsa bunei credinţe de care dau dovadă mulţi factori de răspundere. Respectul faţă de om este minor. Se merge în continuare pe ideea că statul trebuie ocrotit, că statul nu poate să piardă.

Cum să impunem respectarea drepturilor omului cînd parlamentarii au dreptul să insulte şi să calomnieze în virtutea unei imunităţi parlamentare greşit înţelese?

Cetăţenii români care se consideră nedreptăţiţi se pot adresa *Comisiei Europene* a Drepturilor Omului de la Strasbourg? V-aţi implicat în acest proces?

Aş vrea să vă semnalez întîi o gravă eroare strecurată în presa noastră. “Evenimentul zilei” a anunţat că cetăţenii trebuie să aştepte şase luni de zile de la ultima hotărîre judecătorească înainte de a se adresa *Comisiei*. In realitate, ei trebuie să se adreseze la Strasbourg în timpul acestui interval de şase luni de zile. In urma acestui apel nu se desfiinţează hotărîrea luată de justiţia noastră. Dar cel care a suferit persecuţia beneficiază, dacă are cîştig de cauză, de o despăgubire substanţială. Curtea Europeană dă nişte soluţii care se resimt în bugetul ţării ai cărei supuşi au suferit încălcări ale drepturilor omului. Noi am recomandat celor nemulţumiţi să se adreseze Comisiei Europene. Le-am dat adresa şi instrucţiunile privind documentele necesare.

Din informaţiile mele au existat cîteva dosare trimise *Comisiei Europene* pe care aceasta le-a respins. Cunoaşteţi aceste cazuri? Care ar fi motivele pentru care poate fi respins un dosar?

E posibil. Dacă se depăşeşte termenul de şase luni de zile sau dacă sînt probleme mai vechi de dinaintea aderării României la Consiliul Europei nu sînt luate în calcul. Sau pur şi simplu respectivii nu aveau dreptate. In orice caz, cei de la Comisia Europeană ni s-au plîns că din România vin zilnic pachete întregi cu reclamaţii.

In opinia dvs. ce explicaţii ar avea acest număr mare de cetăţeni care se adresează *Comisiei Europene*?

In primul rînd o neîncredere în justiţia românească. Eu vă vorbesc ca om de specialitate. La noi, nu există dosar care să dureze mai puţin de şase luni de zile. Multe durează doi, trei, sau patru ani.

In al doilea rînd, aici se încalcă foarte mult drepturile omului. Ei primesc în general cîteva cazuri de la o ţară, iar din România toată lumea trimite dosarele la Strasbourg.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Din Parlament

România şi drepturile omului

România a semnat aderarea la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului cu un an în urmă, la 28.09.1994. Convenţia stabileşte un sistem de control şi protecţie a drepturilor omului, la respectarea căruia veghează Comisia şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cărora li se poate adresa orice cetăţean cu o plîngere, dacă se consideră victima unei violări a drepturilor sale şi a epuizat toate căile interne de recurs. Din 1950, au fost depuse peste 25.000 de plîngeri. Drumul unei plîngeri este următorul: Comisia decide dacă cererea este admisibilă în termenii Convenţiei: dacă da, se procedează la stabilirea faptelor şi se încearcă ajungerea la o soluţie amiabilă; cînd nu se poate aşa ceva, cazul este prezentat Comitetului Miniştrilor pentru o hotărîre, sau a dus dinaintea Curţii, ale cărei sentinţe sînt fără apel; ambele aceste instanţe pot acorda o despăgubire reclamantului.

Senatorul PUNR Mircea Vîlcu, susţine că în România, la Comisia pentru Drepturile Omului, “au fost doar cazuri prezentate de refugiaţii politic de la noi, aia din lumea a treia care nu ştiu pe ce lume sînt şi cîteva plîngeri ale homosexualilor, cu care preferăm să nu avem de-a face, sau să tratăm totul ca pe o glumă. Revendicările sociale care mi-au fost prezentate, adică oameni fără serviciu, fără casă, care nu au bani destui, care sînt bolnavi, nu se înscriu în aria drepturilor omului. In rest, Dumnezeu cu mila. Nici pe minoritari nu i-am prea văzut la faţă”.

Senatorul Peter Buchwald, UDMR, declară: “...chiar pentru cetăţenii din ţările cu democraţie avansată, drumul unei plîngeri la Curtea Europeană a Drepturilor Omului este foarte anevoios, procedura instituită de Convenţie fiind foarte greoaie şi necesitînd pentru îndeplinire, în cele mai multe cazuri, ani de zile. La noi nu au fost probleme deosebite în anii post-decembrişti, iar la Comisia parlamentară de resort nu au venit cazuri de la minorităţi”.

Fiecare ţară semnatară a Conventiei are dreptul să refuze două prevederi, la alegere. România nu a fost de acord cu următoarele: sprijinirea de către stat a bisericilor şi şcolilor particulare şi aplicarea unor sancţiuni militarilor.

In ce priveşte abuzurile săvîrşite în special în anii 1990-1992, membrii Comisiei parlamentare nici nu le bagă-n seamă, “deoarece au avut loc înainte de semnarea Convenţiei de către România, cînd totul era provizoriu la noi, inclusiv drepturile omului”.

Petru IONESCU

Cinci note din aceeaşi partitură

1. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului a intrat în vigoare în 1953, an în care aveam încă destui luptători în munţi, ţărănişti în puşcărie şi manuale cu portretul lui Stalin. Prin Legea 30/1994, România adera la Convenţie, formulînd cu acest prilej şi două rezerve, cu un conţinut minor (pînă acum doar Elveţia s-a mai folosit de art. 64 care permite dreptul statelor de a formula rezerve). Legislaţia noastră pare a respecta scrupulos (sau aproape) litera Convenţiei. La limită, merge şi aşa. Scopul Convenţiei nu este însă de a crea reguli noi de drept, frumos exprimate, explicabile eventual în imagini (ca în cazul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului), ci acela de a da posibilitatea ca orice cetăţean să se poată adresa Curţii de la Strasbourg. Fiecare articol al Convenţiei are un conţinut cel puţin inedit pentru o persoană familiarizată cu legislaţia română: într-un paragraf se afirma un drept sau o libertate, în următoarele se enumerau restricţiile. Care, conform art. 18, “nu pot fi aplicate decît în scopul pentru care au fost prevăzute”. Este ceea ce se cheamă “interpretarea coordonată a clauzelor”. Fără această structură, cazurile ajunse în faţa Curţii (în număr de aproximativ 500 pînă în prezent) ar fi de ordinul milioanelor.

2. Există cîteva lucruri care au rămas (primarul, toujours Cathèrine Trautmann), dar şi unele care s-au schimbat la Strasbourg într-un singur an: tramvaiul aerodinamic, noul Palat al Drepturilor Omului, concursul de pledoarii “René Cassin” (cu o formulă nouă, ce permite fiecărei ţări să aibă o echipă de 3 membri + 1 interpret, faţă de 2 echipe de cîte 2 membri în trecut), Protocolul nr. II. Semnat la 2 mai 1994, acesta nu a intrat încă în vigoare. România l-a ratificat prin Legea 79/1995 din 13 iulie 1995. Un act de bunăvoinţă politică ce s-a voit o “lungime de barcă” în plus faţă de Ungaria. Ceea ce parlamentarii noştri n-au sesizat este că, potrivit art. 4, “prezentul protocol va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de un an de la data la care toate părţile îşi vor fi exprimat consimţămîntul de a fi legate prin protocol”. Cu alte cuvinte, eram oricum obligaţi să-l semnăm, ca parte la Convenţie. Comitetele, Camerele şi Marea Cameră mai au de aşteptat pînă cînd vor deveni funcţionale. Deocamdată, România nu are încă un reprezentant în cadrul Curţii, organism pe care ne-am şi grăbit să-l modificăm. O posibilă explicaţie: judecătorii Curţii îşi exercită “mandatul cu titlu individual” (art. 21) şi nu în numele statului pe care îl reprezintă sau, a fortiori, al unui partid de guvernămînt.

3. După “lupte seculare”, avem o Lege a Învăţămîntului. Faptul că a fost contestată la Curtea Constituţională pentru presupusa discriminare a minoritarilor a devenit de notorietate. O problemă mai puţin dezbătută a fost cea a obligativităţii religiei în învăţămîntul primar (cu excepţia unui articol de fond din “22”). Potrivit art. 9/alin. 1, “Planurile învăţămîntului primar, gimnazial, liceal şi profesional includ religia ca disciplină şcolară. In învăţămîntul primar religia este disciplina obligatorie, în învăţămîntul gimnazial este opţională, iar în învăţămîntul liceal şi profesional este facultativă. Elevul, cu acordul părintelui sau al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia şi confesiunea. “Curtea Constituţională”, prin decizia 72/1995, a concluzionat în sensul că “dreptul de a alege al elevului semnifică şi posibilitatea de a nu a avea nici o opţiune religioasă”. “A alege” semnifica, din contră, a-şi exprima o opţiune între două sau mai multe variante. Abţinerea este şi rămîne echivocă. A alege cu acordul părintelui sau tutorelui constituie un nonsens; actul de a alege implică libertatea consimţămîntului. O alegere condiţionată este nulă, o calcealma. Ar fi trebuit să se precizeze, eventual, “cu acordul prealabil al părintelui sau tutorelui”.

Problema nu este de importanţă minoră; o persoană poate invoca oricînd în favoarea sa dispoziţiile nefavorabile ale legii, avînd ca argumnt precedentul judiciar: în cauza Kjeldsen, Busk Madsen şi Pedersen C./ Danemarca (1976), Curtea a

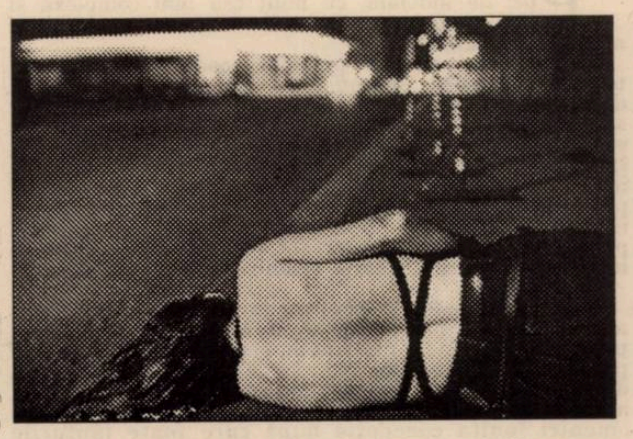

© C. Burnbut

admis că “părinţii pot pretinde statului să li se respecte convingerile... filozofice”.

4. Celor care afirmă că Legea Învăţămîntului încalcă “standardele europene” prin faptul că nu permite utilizarea limbilor minoritare la toate nivelurile le amintim că “Exercitarea dreptului la instruire astfel cum acesta este conceput de Curte, şi mai cu seamă a dreptului de a avea acces la aşezămintele şcolare existente, nu este, din acest punct de vedere, garantată tuturor, fără nici o discriminare întemeiată, cu deosebire, pe limbă” (“Cauza lingvistică belgiană” – 1968).

5. In 1994 Consiliul de Miniştri al Consiliului Europei a înfiinţat “Congresul puterilor locale şi regionale din Europa” (CPLRE), care a înlocuit Conferinţa permanentă a puterilor locale şi regionale. Acest organism este compus din “reprezentanţii aleşi ai puterilor locale/regionale sau funcţionarii direct responsabili înaintea puterilor respective”. România are 10 membri în CPLRE. Cine sînt ei de fapt? Am beneficiat sau vom beneficia de programul LODE (Local Democracy)? Ne-au fost alocate fonduri sau nu? Mister.

Radu CARP

Adecvare şi inadecvare

Oricum o întorci, trebuie pornit cu începutul. Declaraţia universală a drepturilor omului şi ale cetăţeanului a fost elaborată şi proclamată de conducătorii Revoluţiei franceze din 1789. Chiar cei mai îndărătnici adversari ai revoluţiei franceze nu pot ocoli acest adevăr. A fost această extraordinară declaraţie o mare cucerire a spiritului, ieşită chiar din nervurile acelei chemări trinitare (azi socotită de unii drept o imensă stupiditate utopică) "libertate, egalitate, fraternitate". Idealul libertăţii şi, poate, cel - probabil niciodată posibil de înfăptuit - al egalităţii au născut dezideratul drepturilor omului. Adică realizarea unui climat care să asigure tuturora drepturi egale în faţa legii şi sistem instituţional care să garanteze dreptul egal al individului. Sigur, atunci cînd a fost proclamat acest deziderat ca un drept suveran al individului, exista casta privilegiată a nobilimii, semnalînd necesitatea abolirii acestor cutume şi egalizarea în tratament în faţa legii, care trebuia, de abia, instituită. Apoi, cînd acest privilegiu al castelor a fost abrogat, a rămas vie şi imperioasă necesitatea asigurării în tratament a tuturor individualităţilor umane. Sub acest deziderat s-a militat împotriva colonialismului, a rasismului, a totalitarismelor. Şi militantismul acesta nu a încetat, de vreme ce organismele internaţionale actuale sînt mult preocupate de garantarea drepturilor omului, urmărind farmaceutic, cu instrumente conceptuale coroborate, cum se aplică ele - sau nu - în diferite ţări ale lumii. Că progresele pe acest tărîm sînt, astăzi, remarcabile este o evidenţă incontestabilă. Dar că încălcări ale drepturilor omului şi cetăţeanului în ţări considerate civilizate se petrec cu o sfidare agresivă e iarăşi o realitate incontestabilă. Veghea e mereu la datorie şi atenţia trează, aplicîndu-se sancţiuni (care dor) acolo unde drepturile omului sînt lezate. Utopiile de ieri tind să devină realitate dacă nu au devenit chiar în unele zone ale lumii. Dar pînă la ideal mai este încă drum lung. Iar în unele ţări asiatice, africane, sud-americane nici vorbă nu poate fi de drepturile omului.

Revoluţia franceză a avut, la noi, în ţările româneşti, un ecou extraordinar. Autorităţile semnalau existenţa, pe la 1830-1840, a "duhului revoluţiei franţozeşti" în anumite medii tinere şi progresiste. Pregătirea şi desfăşurarea, la noi, a revoluţiei de la 1848, e opera unor personalităţi formate spiritual în atmosfera revoluţionară franceză, cu idealurile drepturilor omului proclamate atunci. Proiectul Constituţiei de la 1848 e un ecou al acelor idealuri şi nu era, cum credea Maiorescu, "operă de fantezie, fără valoare practică..., naivă aşternere pe hîrtie a unui amalgam de idei nebuloase". De fapt, ea, deşi nu a devenit niciodată realitate constituţională, a semnalat necesitatea racordării noastre la sistemul constituţional european cu afirmarea drepturilor omului. Din păcate, retardatarea a rămas, aici, o grea povară care încă ne mai apasă. E drept că în 1858 a fost abrogat privilegiul boieriei de rang. De atunci, din 1858, conta nu obîrşia cît funcţiunea, boierii cu privilegii pînă mai ieri asigurate zbătîndu-se să capete demnităţi publice, slujbe în stat. Dar Constituţia din 1866, deşi adoptată după cea belgiană, şi, deci, foarte liberală, era departe de a asigura drepturile omului şi ale cetăţeanului. Sigur, analfabetismul era înspăimîntător de generalizat şi, se spunea, aceasta nu îngăduia egalizarea cetăţenilor în sistemul electiv. A rămas în vigoare sistemul electoral cenzitar din 1858 numai că, acum, prin Constituţia din 1866, nu mai erau două ci patru categorii electorale (din 1884 au devenit trei). Censul era determinat după valoarea venitului impozitabil al cetăţeanului şi, din această cauză, numărul alegătorilor era infim în raport cu populaţia ţării. Spiritele înaintate ale vremii luptau pentru desfiinţarea acestui nedrept sistem electoral care, şi în 1913, nu asigura drept de vot decît unui procent de 1,9% din populaţia ţării (0,4 pentru Senat şi 1,5% pentru Camera deputaţilor). În afară de aceştia, mai aveau drept de vot *indirect* 1.390.301 alegători (15,7% din populaţie), dintre ţărani. Aceştia - prin reprezentanţii lor aleşi de primari, întotdeauna oamenii guvernului -, repartizaţi după comuna în care locuiau, erau duşi, la oraş, la secţia de votare (pe drum, de regulă, îmbătaţi) şi votau, aproape invariabil, candidaţii sau candidatul guvernului. Acest colegiu electoral - al patrulea pînă în 1884 şi de atunci al treilea - era numit "colegiul minciună" şi, deşi cel mai ponderos, nu trimitea în Cameră decît 38 de deputaţi, în timp ce Colegiul I, 40 de deputaţi. Maiorescu s-a aleş, odată, senator de Roman, la Colegiul I, cu 40 de voturi. Iar întreg acest sistem electiv crease o stare efectiv otrăvitoare pentru spiritul public, cei cu drept de vot - atît de puţini - constituindu-se într-o clientelă insaţiabilă care cerea, pentru acordarea votului, mereu slujbe şi avantaje. La Colegiul I censul era, în 1911-1915, 1200 lei anual. (Acesta era colegiul marilor proprietari şi al funcţionarilor de rang înalt). La al doilea colegiu votau toţi orăşenii care plăteau impozite directe de cel puţin 20 de lei anual, cărora li se adăugau profesiunile libere, ofiţerii în retragere, toţi absolvenţii învăţămîntului primar care erau scutiţi de cens. Din al treilea Colegiu făceau parte toţi cei care plăteau un impozit cît de mic. Cum se putea vorbi de egalizarea drepturilor omului cînd, şi în preajma războiului prim mondial, nu avea drept de vot decît 17,6% din populaţia ţării? Dintre evrei, deşi, în 1899, erau în număr de 269.015 (din 5.912.520 cît reprezenta întreaga populaţie a ţării) şi în 1912, 216.702 (a fost în primul deceniu al veacului un val masiv de emigrare spre SUA) reprezentînd 3% din populaţie - nu aveau drept de vot decît vreo 4400 de inşi. Şi aceasta pentru că evreilor nu li se recunoştea, prin celebrul articol 7 din Constituţia din 1866, dreptul la cetăţenia română, iar din 1878 îl puteau dobîndi printr-un complicat sistem (cereri individuale discutate - după un stagiu de zece ani de la depunere - separat în Cameră şi în Senat) care, de fapt, obstacola obţinerea cetăţeniei. Cînd, în 1878, marile puteri întrunite în Conferinţa de pace de la Berlin au cerut României, ca preţ al recunoaşterii independenţei, împămîntenirea în masă a evreilor voiau, de fapt, să o racordeze la statutul european al drepturilor omului. N-au izbutit pentru că împotrivirea, în ţară, a fost mare.

Constituţia din 1923 a anulat sistemul electiv de pînă atunci. A fost o spectaculoasă răsturnare de situaţie cînd s-a stipulat instituirea votului universal pentru toţi cetăţenii, inclusiv minoritarii (promisiunea fusese făcută de regele Ferdinand soldaţilor din tranşee încă în 1917, şi alegerile din 1919 s-au făcut pe baza votului universal încă nelegiferat). Răsturnarea aceasta consolida, considerabil, statutul drepturilor omului în ţara noastră, deşi, trebuie observat, femeile erau, şi potrivit Constituţiei din 1923, excluse de la dreptul de a vota. Apoi democraţia era o stare de fapt. Presa era liberă (cu excepţia perioadelor de stare de asediu şi instituirea cenzurii), măsurile executivului şi legislativului erau, de regulă, comentate critic iar parlamentul era teatrul unor încinse dezbateri acid polemice. Dar de o instituire a unui regim perfect al drepturilor omului nu se putea vorbi de vreme ce în cele 11 consultări electorale interbelice doar două-trei au fost libere şi numai în două guvernele care le-au dirijat nu le-au cîştigat.

Această lipsă de tradiţie în statutul drepturilor omului a făcut posibilă, nu în mică măsură, instituirea totalitarismului comunist (după cel carlist şi, apoi, antonescian). În lungile, sumbrele decenii totalitariste (de dreapta şi de stînga) drepturile omului au fost suspendate. Orice tentativă de a le pune în operă se izbea de împotrivire alarmată şi reprimată cu brutalitate. Şi e inutil a înşirui, aici, întreg cortegiul de fapte şi măsuri abominabile care au lichidat, practic, drepturile omului deşi - nu-i aşa? - trăiam orbiţi în "epoca lumină". Zorile mijesc acum şi statutul drepturilor omului dobîndeşte recunoaştere pe calea împlinirii posibile.

Aş voi, în încheiere, să semnalez şi un caz de eronată încercare de aplicare a drepturilor omului. Pe vremea preşedintelui Carter, SUA a acuzat regimul şahinşahului Pahlavi din Iran că încalcă drepturile omului - deşi acolo domnea încă, în stratul profund, Evul Mediu - încurajînd pe adversarii acestuia. Statele Unite ale Americii au retras - potrivit deciziei preşedintelui Carter - protecţia asupra şahului. Regimul acestuia, în consecinţă, s-a prăbuşit. Şi, în locul acestuia, s-a instalat regimul ayatolahilor care, încurajînd moravurile medievale, sfidează fundamentalist, total şi polemic, drepturile omului. Nu era mai bine dacă şahinşahul Reza Pahlavi era ajutat să se menţină, stimulat, totodată, să ducă o politică graduală de aplicare a statutului drepturilor omului? N-a determinat cecitatea preşedintelui Carter instalarea unui rău acut mai profund? Şahinşahul, măcar, dorea modernizarea, şi în moravuri, a Iranului. Acum, sub regimul ayatolahilor, modernizarea e reprobată ca o ispitire a Satanei, moravurile medievale sînt instituţionate fundamentalist, iar despre drepturile omului nici că se poate vorbi. E, aici, o vădită eroare prin inadecvare sau de confuzie, gravă, a planurilor şi a criteriilor. Drepturile omului nu pot triumfa, în aplicare pe scara civilizaţiei, decît în societăţi modernizate şi evoluate.

Z. ORNEA

Orientări istorice în problematica drepturilor omului

Problematica drepturilor omului constituie, fără pic de îndoială, cu mult cea mai complexă şi mai controversată problemă a marii majorităţi a ştiinţelor sociale.

Într-adevăr, această problemă poate fi privită din unghiul de vedere *filozofic* sau, *dimpotrivă*, din punct de vedere *istoric*. Din punct de vedere politic, doctrinar sau ideologic; sau, *dimpotrivă*, din punct de vedere sociologic şi antropologic, ca şi socio-psihologic. Evident, în măsura în care mai există în secolul nostru inteligenţe atotcuprinzătoare, de valoare selectivă şi prospectivă, diacronică şi sincronică, ele rămîn singura instanţă care se poate pronunţa în această problematică fundamentală, de a carei corectă interpretare atîrnă viitorul omenirii în mileniul viitor.

Formula însăşi a drepturilor omului este vădit amfibologică şi primejdioasă uneori pînă la perversitate, dacă nu ţinem seama de perspectiva preistorică şi istorică. Numai religiile universale au dreptul să pomenească de drepturile omului; de fapt, aproape exclusiv, creştinismul, care a impus întregii omeniri înalta concepţie după care toate făpturile omeneşti sînt fraţi, în calitatea lor de făpturi ale divinităţii (concepută în trei ipostaze). Şi ca avînd o vocaţie egală şi nemijlocită la răscumpărarea de păcatul originar, la dezvoltarea personalităţii creatoare şi, pentru aceasta, la libertate, egalitate şi fericire. Islamul concepe egalitatea numai la nivelul credincioşilor lui Mahomet şi propovăduieşte războiul sfînt (*Djihadul*) împotriva tuturor necredincioşilor. Monoteismul ebraic reduce totul la poporul ales; iar confucianismul, religie laică, ierarhizează drepturile omului în funcţie de pregătirea intelectuală a fiecăruia şi de serviciile pe care le poate aduce societăţii.

De fapt, evoluţia istorică nu cunoaşte problematica drepturilor omului decît cel mult de la "Glorioasa Revoluţie" britanică din anul 1688, apoi de la o fracţiune a gîndirii *Aufklärung*-ului din a doua jumătate a secolului Luminilor, sub influenţa unor aşa-numiţi "filozofi" de genul lui Jean-Jacques Rousseau, lui Diderot şi al abaţilor Mably şi Raynal. Această ideologie a fost preluată de revoluţia care a dus la independenţa Statelor Unite ale Americii, cu concursul regilor Franţei şi Spaniei şi a Stathouder-ului Ţărilor de Jos calviniste. Şi, într-un mod catastrofal şi sîngeros pînă la genocid şi totalitarism, de Revoluţia franceză. Liberalismul, foarte atent la excesele deplorabile ale egalitarismului dezlănţuit de Revoluţia franceză, a scriat cît se poate de pragmatic şi de experimental problematica drepturilor omului, astfel cum aceste "drepturi ale omului şi ale cetăţeanului" au fost votate în unanimitate, sub formă de declaraţie, de către Adunarea Constituantă franceză, la sfîrşitul anului revoluţionar 1789, şi au constituit prefaţa Constituţiei monarhice revoluţionare din 7 septembrie 1791. Fiind, cum încă din anul 1789 s-a exprimat cel dintîi critic lucid al Revoluţiei franceze, Antoine de Rivarol, "Une préface dangereuse à un livre bien utile". Din 1815 pînă astăzi, controversa în numele adevăratei semnificaţii a *drepturilor omului* n-a încetat să opună şi să învrăjbească, pînă la genocid şi holocaust, pe doctrinarii liberali, democraţi, socialişti, comunişti, fascişti sau şovini.

Vreme de multe mii de ani, şi pe toate continentele, cu excepţia Europei – mai ales a Europei mediteraneene şi apoi occidentale, feudale – istoria nu a cunoscut formula drepturilor omului. A cunoscut conceptul de drepturi individuale sau cetăţeneşti, rezervate în principiu unei elite sociale sau unor indivizi. Ca atare, întrucît individul nu a ajuns încă să fie descoperit de toate societăţile neeuropene nici pînă în ziua de astăzi, nu se poate pomeni de drepturi individuale în societăţile afro-asiatice hidraulice, care practicau totalitarismul birocratic; nici în societăţile amerindiene. Născut printr-un miracol antropologic în cadrul societăţii eline, *individul* a izbutit să-şi asigure drepturi suficiente de manifestare a personalităţii lui creatoare în cadrul eflorescenţei culturale a polisului grec. Compromisă iremediabil de democraţia egalitară şi demagogică ateniană în anul 404 înainte de Cristos şi apoi prin asasinarea juridică a lui Socrate, societatea individualistă elină s-a revărsat pe urmele lui Alexandru cel Mare în jumătatea apuseană a Asiei, pînă la Indus, făurind o sinteză greco-orientală, foarte curînd revenită la totalitarismul endemic afro-asiatic, care a dominat cele de pe urmă veacuri ale imperiului roman şi apoi ortodoxia bizantină pînă în zilele noastre, excluzînd posibilitatea protecţiei individului şi drepturile lui de a participa creator la problemele societăţii.

Feudalismul fenomen unic în istoria lumii, axat pe libera asociere a doi sau mai mulţi războinici liberi în virtutea unui contract sinalagmatic iniţial putînd fi denunţat în mod justificat de fiecare din părţi, a pus bazele unei societăţi individualiste, iniţial exclusiv romano-catolice şi apoi şi calviniste. Feudalismul a exaltat *împotriva statului* drepturile individualităţilor de elită şi le-a dat posibilitatea să aibă, prin reprezentanţă, un dialog de la egal la egal cu statul monarhic, în cadrul adunărilor de stări (parlamente, diete, seimuri, Cortès, Rigsdag, Reichstag, Etats-généraux etc.). Resurecţia dreptului public imperial roman, oriental şi totalitar, a dat naştere unor aprige lupte între sistemul politic feudal, individualist şi contractualist (dar, evident, elitist şi liberal) şi sistemul endemic oriental totalitar. După aproape un veac de războaie civile, principiile dreptului feudal individualist au biruit în Anglia prin "Glorioasa Revoluţie" din 1688 şi au stat la baza modelului statului monarhic, parlamentar, liberal, cu capilaritatea socială larg deschisă elementelor utile societăţii şi statului şi cu libertatea deplină a gîndirii şi a exprimării ei.

A pomeni de drepturile omului în societăţile totalitare afro-afroasiatice (în care intră şi Rusia şi alte societăţi ortodoxe), în cadrul democraţiei eline sclavagiste sau în cadrul societăţii americane sclavagiste pînă în anul 1865 în Statele Unite şi pînă la anul 1889 în Brazilia este un non-sens istoric. Drepturile omului sînt o concepţie filosofică inspirată de creştinism şi parţial preluate de feudalism şi de liberalism. Orice altă ideologie rămîne dăunătoare societăţii şi viitorului omenirii.

Iar în ceea ce priveşte povestea drepturilor omului în uriaşul spaţiu eurasiatic, în care s-au integrat istoric şi ţările islamice şi cele ortodoxe şi împărăţia Chinei, şi care n-a cunoscut niciodată binefăcătoarea autonomie individuală a feudalismului, cea mai cutremurătoare expresie a realităţii o găsim în vestita NAKAZANIE, *adică Învăţătură şi cercetare a celor mari şi puternici*, strecurată în Cronica lui Grigore Ureche intitulată DOMNII ŢARII MOLDOVEI ŞI VIAŢA LOR:

"Pre Moldova ieste acest obiceiu de pier făr' de număr, făr' de giudecată, făr' de leac de vină. Însăşi pîrăşte, însăşi umple legea. Şi de acist noroc Moldova nu scapă. Că mai mulţi sînt de le iaste voia a vărsa sînge nevinovat. Apoi şi dau vina lăcuitorilor că sînt vicleni! (...) Că acela ce-i este voia să se teamă atîta norod di un om, trebuieşte şi el să se teamă de toţi. Că tot vărsătorul de sînge de frică face să-i ia spaima; şi să se teamă toţi de dînsul; ci ar putea face cu blîndeţe".

Orice istoric serios ştie că ţările române n-au cunoscut o altă perspectivă, cu adevărat europeană, occidentală, în privinţa drepturilor omului, decît în paranteza istorică a dinastiei străine, între anii 1866-1938. Încolo, pînă astăzi, cu diferite variante, infernul zugrăvit de cutremurătoarea NAKAZANIE n-a încetat să cîrmuiască societatea românească. Pentru că, necontenit, mai presus de ea şi de vremelnicii ei cîrmuitori, *mai era ceva...*

Dan A. LĂZĂRESCU

Evanescente drepturi

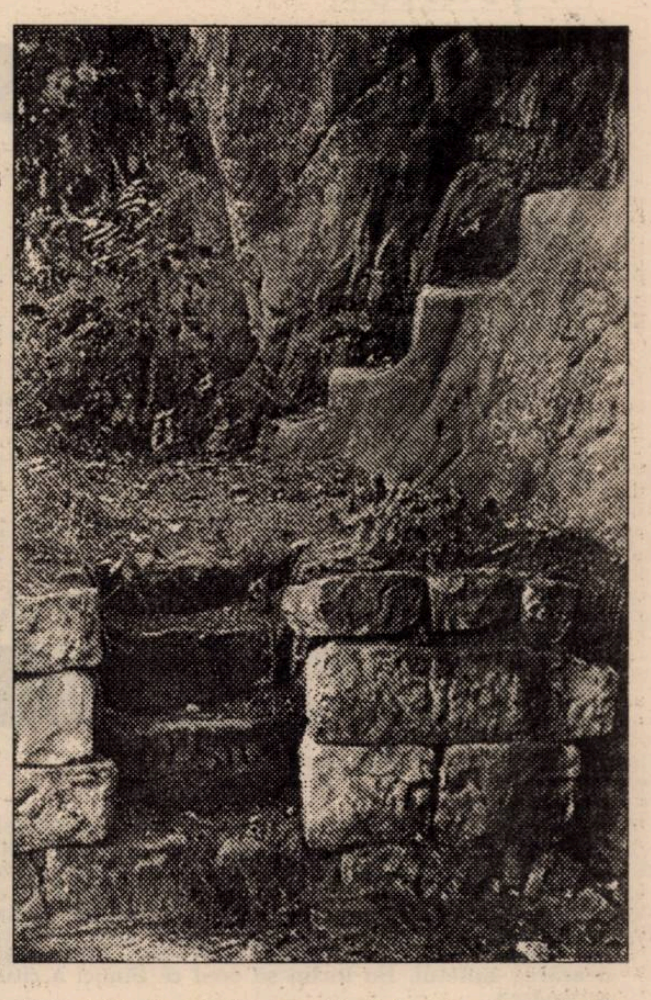

Pînă în '89, imaginea emblematică cu care asociam drepturile omului era cea a unui dizident într-o temniţă, unde acesta făcea greva foamei. Imaginea personală era un statut din care ar fi trebuit să reţin nişte paragrafe prăfoase ca expresie şi inoperante ori inatractive ca aplicare. Curajul de a risca integral pentru atare drepturi, de o parte lipsa mea de vlagă şi interes în a le obţine, pe de alta, îmi indicau, ambele, distanţa dificilă şi aventuroasă care desparte enunţul de posibilitatea exercitării efective a unui drept.

Dacă drumul se dovedeşte anevoios în cazul drepturilor civile, efortul ce incumbă Bisericii pentru a păstra vii şi eficace "drepturile omului" care i-au fost încredinţate e şi mai pretenţios. Fiindcă ea e specializată în administrarea unor drepturi care nu acoperă doar porţiunea seculară a omului, ci anvergura lui *integrală*. Ea are datoria să ofere cîmpul unde omul poate redeveni un *partener* al divinului, funcţionînd realmente pe toate palierele lui, trup, suflet şi spirit. Dacă e să vorbim despre "drepturi", Biserica e singura instituţie în al cărei mediu omul poate deveni el însuşi "drept", rectificat, pentru a fi capabil să absoarbă raza dreaptă a Spiritului.

În zona aceasta maximală, cu deosebire, achiziţia unui drept nu e niciodată definitivă. Pentru ca afirmarea lui doctrinară să nu rămînă, de-a lungul vremii, doar literă pompoasă şi suficientă, sînt necesare deschideri, readaptări şi vigilenţe potrivite cu fiecare moment ori arie culturală.

Dreptul la imagine

Există un drept pentru care, între secolele VII şi IX, Biserica a dus o luptă acerbă, atît cu sine cît şi cu puterea seculară. E ceea ce s-a numit disputa icoanelor. Timp de mai bine de un secol, cele două partide în conflict – monahal şi imperial – au interogat doctrina, au investit cuvinte subtile şi violenţă fizică, primul apărînd, al doilea contestînd dreptul la imagine în perimetrul creştin. Dacă subiectul a putut stîrni o atît de înverşunată luptă, este pentru că icoana angajează simultan, atunci ca şi acum, esenţa doctrinei, experienţa ei interioară şi abia apoi arta plastică.

După Ioan Damaschinul şi întreaga poziţie iconodulă, icoana e cu putinţă pentru că Logosul a acceptat kenoza de a se întrupa, de a da un contur Ilimitatului. Or, această coborîre în imagine nu are alt rost decît reactivarea chipului divin, indelebil marcat în inima omului. În celebra analogie a lui Diadoh, episcopul Foticeei Epirului, Duhul elimină de pe această imagine interioară straturile opace aşternute de cădere, pentru a da apoi viaţă, asemenea unui iconograf, trăsăturilor *asemănării* cu Christos. Omul dispus să colaboreze cu acest efort devine o icoană în curs de fabricare, perfecţionîndu-şi chipul adevărat şi ultim, chipul alcătuit din lumina increată. Icoana trasată pe lemn nu e, în aceste condiţii, decît derivatul sensibil al unei descoperiri lăuntrice. Atunci cînd e autentică, ea nu poate fi, spunea P. Florensky (*Iconostasul*), decît rezultatul unei viziuni. Într-un anume sens, adăuga el, "veritabili şi legitimi iconografi nu sînt decît sfinţii", cei care şi-au lucrat imaginea de pe grundul inimii lor; iar "faptul că pictorii actuali caută modele atunci cînd pictează icoane demonstrează că ei nu văd limpede imaginea supra-mundană pe care vor să o redea" (*ibid.*).

În funcţia sa specifică, icoana ar viza deci un registru al lumii în care *realităţile spirituale prind "corp" (imagine), iar corpurile de spiritualizează*. Este definiţia pe care H. Corbin o dă pentru *mundus imaginalis*, un teritoriu esenţial în mistica arabă inspirată de platonism. Dar, în acelaşi timp, un teritoriu comun tuturor eforturilor contemplative autentice: radical deosebit de "imaginar", căci nu e populat de invenţii subiective, el ţine de resortul a ceea ce Andrei Pleşu numea *imaginatio vera*, o facultate specifică perceperii îngerilor (*Îngerii. Elemente pentru o teorie a proximităţii*). Demersul iconic a fost definit, el însuşi, de susţinătorii lui drept "o vedere de tip angelic", o vedere noetică.

Ortodoxia contemporană se mîndreşte cu această admirabilă concepţie ce o separă de poziţia plată a tabloului religios occidental. Se mai mîndreşte, iarăşi, cu uimitoarele icoane care o confirmă. Numai că aceste icoane sînt de găsit astăzi doar prin muzee, prin albume sau prin colţuri obscure de vechi biserici. Cel puţin din sec. XVIII încoace, Răsăritul creştin nu mai e în stare să producă imagini concordante cu doctrina pe care o enunţă. Deosebirea faţă de Occident e că el şi-a pierdut imaginea iconică nu acum vreo mie de ani, ci doar cu două sute de ani în urmă; şi nu din lipsa unei doctrine potrivite, ci "în ciuda" existenţei ei. Această doctrină ne spune că reuşita icoanei e garantată de o bună exercitare a vederii interioare; or, se pare că în această zonă, mai ales, "dreptul la imagine" a pălit.

Şi e curios că el a început să fie minat chiar de unul din primii administratori ai victoriei iconodule.

Reducţia treimii la binom

Între 869-870, patriarhul Ignatie reuneşte la Constantinopol un sinod, în dubla intenţie de a stabiliza recenta cucerire, dar şi de a-şi condamna, cu această ocazie, concurentul şi duşmanul: patriarhul Fotie, cu care a schimbat în două rînduri funcţia patriarhală. Aceste personaje, Fotie şi Ignatie, pot servi drept "tipuri" pentru două direcţii, adeseori contradictorii, în viaţa eclezială. Primul, figură de "intelectual" al Bisericii, în acelaşi timp erudit şi concentrat pe valorificarea adevărului christic ("cel mai remarcabil prelat pe care biserica bizantină l-a avut în fruntea sa de la Ioan Chrisostomul" apreciază A. Grabar) a reorganizat Academia Bizanţului, considerînd că ştiinţa este mijlocul cel mai eficace de combatere a ereziei; a inspirat, totodată un program iconografic modelat nu, ca pînă atunci, de criterii istorice, ci dogmatice, program răspîndit pînă dincolo de marginile imperiului.

Ignatie era campionul unei alte dimensiuni: în vremea sa, "domnise un anumit obscurantism, de vreme ce se credea că ştiinţele – cărora iconoclaştii li se dedicau cu atîta zel – erau cu mult mai puţin importante decît pietatea" (L. Uspensky, *Teologia icoanei*). Campion al pietăţii, deci, şi duşman al unui intelectualism ce părea să altereze viaţa credinţei, Ignatie a stopat efortul iniţiat de concurentul său şi a luat o decizie respectată pînă astăzi de dogma creştină. Pentru a înfrîna acest element "perturbant" considerat a fi capacitatea de cunoaştere, sinodul ignatian a decretat că "reţeta umană e binară: o parte vizibilă (corpul) şi o parte nevăzută (în care sufletul şi spiritul sînt contopite într-o unitate distinctă)". Această "simplificare" comentată de Andrei Pleşu în *Îngerii*, intră în contradicţie, spune el, cu însăşi posibilitatea de a ne asemăna unui Dumnezeu treimic. Datorită dihotmiei – trup şi suflet – la care e redus compusul uman, se va accentua de aici înainte şi în răsăritul creştin, ceea ce tot el privea, într-un text despre simbol, drept o adevărată "subversiune lingvistică". Comprimat în categoriile decretate în 869, intelectul (*nous*, aptitudinea contemplativă) îşi va pierde demnitatea şi va fi uzurpat de "minte". El, care lucrează la nivelul viziunii transindividuale şi unificatoare va fi "redus", fiind socotit astăzi, mai ales, o periculoasă înclinaţie culturală, născătoare de interogaţie şi îndoieli. Iar mintea, care e aptă pentru combinaţii raţionale, pentru demersuri pas cu pas, cantonate în zona posibilităţilor individuale va fi solicitată drept organ al Duhului. Traducerile actuale din literatura ascetică ne vorbesc deci despre "rugăciunea minţii" şi despre "coborîrea minţii în inimă", iar pentru *topos noétos*, traducătorul e silit să adopte expresia "loc către care ne putem înălţa cu mintea".

Atîta timp cît o experienţă contemplativă reală a continuat să funcţioneze, "diversiunea lingvistică" nu şi-a manifestat acut consecinţele în domeniul imaginii. Isihasmul a putut duce, în Rusia secolului al XV-lea (cf. L. Uspensky), la cristalizarea iconostasului, aşa cum palamismul determinase înflorirea artei paleologe cu un veac înainte. Astăzi însă, cînd Biserica şi-a reprimat de mult dimensiunea "intelectuală", imaginile la care avem dreptul în biserici sînt, într-adevăr, doar produse ale minţii şi sufletului mişcate de pietate: copii conştiincioase după vechii maeştri sau luxuriante închipuiri dulcege care nu au nimic de a face cu *imaginalul*; sînt *imaginar* curat.

Apologul pictorilor bizantini

Poate că o parabolă a lui Ghazîlî, comentată de Djalal ud-Dîn Rûmî, ne va pune faţă în faţă cu diferenţa radicală dintre posibilităţile minţii şi aptitudinile intelectului, în domeniul imagini. Ea vorbeşte spre un concurs simbolic între pictori chinezi şi bizantini pentru realizarea unei fresce în palatul sultanului. În timp ce primii îşi solicită înfriguraţi meşteşugul pentru realizarea unui peisaj excepţional, ceilalţi se mulţumesc să lustruiască pînă la perfecţiune zidul ce le-a revenit. Cînd perdeaua dintre ei este ridicată, imaginea oglindită pe fondul şlefuit e cu mult mai adevărată decît prima. Rûmî spune: "grecii îl reprezintă pe contemplativ; el păstrează în sine infinita formă fără de formă a Invizibilului, reflectată în oglinda propriei sale inimi".

Or, şlefuirea inimii, capacitatea de a trece dincolo de accident şi "imaginaţie", la paradoxul unei "forme fără formă" şi la imediateţea viziunii nu ţin, pur şi simplu, de resortul industrioasei, ingenioasei, întreprinzătoarei minţi. Ea nu are nici nivelul, nici înzestrările necesare pentru asta, Isihaştii au vorbit mereu despre "curăţirea", despre limpezirea ochiului inimii, despre o calmă vigilenţă. "Ferice de cel ce poate să spună: sînt şlefuit", aşa ar putea suna programul lor noetic, adică intelectual.

Însă, în discursurile ei curente, Biserica ne vorbeşte mai ales în registrul lui Ignatie, ne oferă soluţia aproape exclusivă şi imperioasă a pietăţii. Ea ne dă astăzi mai degrabă dreptul la suflet, decît la intelect, mai degrabă la sentiment decît la luciditate. Şi riscă să ne blocheze astfel într-o temniţă unde lîncezim, lipsiţi de dreptul la imaginea noastră esenţială.

Anca MANOLESCU

Voce off

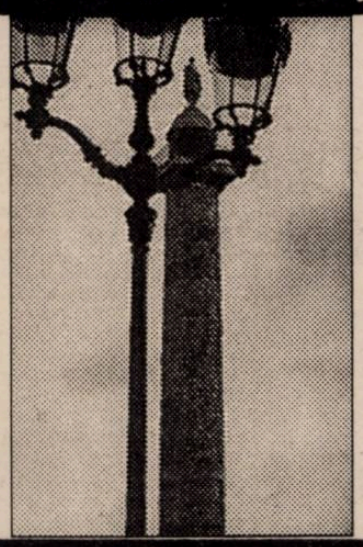

„Este oare o democraţie, aşa cum o cunoaştem, ultima îmbunătăţire posibilă adusă guvernării? Nu se poate face oare un pas mai departe în direcţia recunoaşterii şi organizării drepturilor omului?"

H. D. THOREAU, la 1848

Scrisori deschise

"În ceruri"

În ziua de 20 august trecut chirurgul Pavel Simici împlinea 77 de ani. În noaptea de 19 spre 20 august, fiica şi nepotul său soseau din Germania pentru a-l sărbători. Dar el apucase să moară cu o oră înainte de intrarea lor în casă. Nepotul tînăr student de 20 de ani, îşi adora bunicul şi ce credeţi că a făcut? I-a pus în buzunar o scrisoare în care îşi descărca sufletul. Eu înclin să cred că Simici a citit scrisoarea.

Şi acum, iată de ce povestesc acest moment de mare încărcătură dramatică:

Pentru zilele de 13 şi 16 septembrie 1995, cei în drept au pus la cale comemorarea şi pomenirea tatălui meu, istoricul Ioan C. Filitti la Academia Română şi respectiv la Biserica Sf. Dumitru de Jurămînt. Se împlineau 50 de ani de la moartea lui. Gîndind la comemorare, m-am dus la Biblioteca Academiei unde istoricul Ion Spătan aranja o expoziţie I.C. Filitti. M-am văzut înconjurat de o serie de amintiri ce-mi erau familiare din timpul vieţii tatălui meu şi am simţit şi eu nevoia să-i scriu. Iată scrisoarea:

Dragă tată,

Sunt 50 de ani de cînd nu te-am mai văzut. Probabil puţini în lumea în care te afli tu, dar mulţi pentru noi cei care i-am trăit aici, fiindcă au fost foarte grei. Gîndirea care răzbate din lucrările tale de istoric s-a dovedit, din păcate, a fi exactă. Am scris de curînd că ai avut bună inspiraţie să mori la timp. Erau destui cei care-ţi pregăteau un Sighet sau un Aiud. Aşa însă, au trebuit să se mulţumească cu aşternerea unei tăceri răuvoitoare asupra numelui tău.

Au trecut însă anii şi ai apărut în *Enciclopedia istoriografiei române*; apoi, la editura Eminescu, condusă atunci de dl. Valeriu Râpeanu, s-a publicat un volum de lucrări alese din tot ce ai lăsat în urma ta. Volumul a fost îngrijit cu mare minuţie, de actuala ta noră, istoricul Georgeta Penelea Filitti. De altfel, ei i se datorează aproape în totalitate readucerea numelui şi a operei tale printre cei vii. În 1979, la 100 de ani de la naşterea ta, ai fost comemorat la Institutul de Istorie "N. Iorga" şi la Academia Română. În acest an, la Iaşi, într-un simpozion de o săptămînă, s-a vorbit mult despre bogata ta activitate de genealogist. De asemenea, într-o succesiune de numere ale "Revistei istorice", editată de Institutul de Istorie "N. Iorga", a fost publicat Jurnalul tău, pe care, mai apoi l-am donat Bibliotecii Academiei.

Dar, iată, dragă tată, că am avut bucuria, imensa bucurie, de a trăi la cei 84 de ani ai mei toate cele istorisite mai sus, precum şi cele ce urmează şi care – toate la un loc – au provocat această scrisoare.

Numele tău a fost repetat pomenit în Aula Academiei Române, pe care atît de mult ai preţuit-o şi al cărei prag l-am trecut adesea copil fiind, cu mica mea mînă în mîna ta mare şi ocrotitoare, vizitînd pe Bianu, Rosetti sau cine ştie pe care din academicienii acelor vremi. De asemenea, amintirea ţi-a fost slujită în Biserica Sf. Dumitru de Jurămînt, pe care ai rectitorit-o în 1932, redînd-o cultului nostru strămoşesc.

În Biblioteca Academiei este deschisă, de la 13 septembrie, expoziţia care prezintă publicului chipul tău şi mare parte din preocupările şi activitatea ta.

Dar am convingerea că astea toate le ştii, chiar mai bine decît mine. Şi dacă sînt sigur că în aceste zile ai fost printre noi, tot atît de sigur sînt că în cei 50 de ani care s-au scurs de la plecarea ta din strada Vasile Lascăr nr. 80, ai fost acelaşi istoric riguros şi că ai urmărit, consemnat şi comentat, poate din alt unghi de vedere, toate cele petrecute aici.

Îţi mai scriu cîteva cuvinte despre noi.

Moartea surorii mele ai trăit-o, dar pe a fratelui meu Barbu nu. El şi-a pregătit moartea în stepa calmucă, de unde s-a întors cu răni şi decoraţii. S-a stins în 1970. Mama, mama vieţii mele, ştii mai bine ca oricine ce a reprezentat pentru noi toţi, şi în special pentru mine, a plecat în 1972. Am un băiat, Ion. L-ai cunoscut şi te-ai bucurat de el. Avea zece ani cînd ai murit. E inginer, căsătorit cu o bună doctoriţă. Ei trăiesc în Germania şi au la rîndul lor un fiu, Constantin, care are 20 de ani. E eminent. A moştenit mult din inteligenţa ta, din puterea ta de muncă, de discernămînt şi cuprindere. Te rog să-l urmăreşti; sînt sigur că ne va da mari satisfacţii. Eu mare lucru n-am făcut. Soarta mi-a fost potrivnică. N-am ştiut să fiu aşa cum mi-ai cerut, omul vremii mele. Dar, cunoscînd şi tu şi eu imensa dragoste şi admiraţie ce ţi-am purtat, sînt sigur că, la bătaia ceasului, ne vom regăsi. Voi putea atunci să mă justific, sau măcar să mă explic.

Sper că mă vei primi în preajma ta zîmbind.

Mi-ai lipsit adesea.

Te sărută, aşa cum numai tu îi spuneai fiului tău,

Manuil

P.S. Nu ştiu bine unde eşti. Îţi trimit scrisoarea *În ceruri*.

Manole FILITTI

Din viaţa unui extremist de centru

EVADATUL ROMÂN

Iată, au trecut mai mult de cele 5 săptămîni în care făceam, în clasica noastră copilărire, ocolul pămîntului şi nimeni nu s-a întors să afle, să vadă, să ştie, să bată un fax după românul acela care a evadat din închisoarea oraşului german Halle.

"Evenimentul zilei" dăduse ştirea - semnată de corespondentul său din Germania, preluată de la un post de seriozitatea lui "Deutsche Welle" - pe pagina întîi, aşa cum se cuvine, la 13 august 1995.

A revenit asupra ei? Nu.

S-au interesat alţii ce-i cu omul nostru? Nu.

Presa noastră independentă, inteligentă, impertinentă e convinsă că a descătuşat senzaţionalul, dar încă nu ştie ce este senzaţionalul, reducîndu-l la prostii şi compromiţîndu-l prin aberaţii.

Or, acest român a fost senzaţional în sensul cel mai coerent al cuvîntului.

În primul rînd, evadînd, el a transmis directorului închisorii scuzele sale, printr-o scrisoare. Pe praful ăsta general, un român scuzîndu-se este din ce în ce mai greu imaginabil; la orizontul meu de aşteptare, cazul e unic; în ultimul meu deceniu de viaţă, obsedant ca toate celelalte (cel mai obsedant fiind pentru mine cel dintre 1866, sosirea prinţului Carol, şi 1876, anul "Nopţii furtunoase") acesta e singurul român care se scuză în public pentru o faptă dacă nu hotărît urîtă, cum se zice că e o evadare, cel puţin blamabilă, fie şi în faţa unor germani îngrijoraţi şi indignaţi că le lipseşte, la numărătoare, un deţinut. E aici o politeţe care, chiar la asemenea nivel, mă topeşte şi mă solidifică sau invers. Sînt atît de obsedat în această privinţă, a emiterii de scuze, încît merg pînă la cremenal, adică pot admite că evadatul e un criminal! Dacă ştie ce înseamnă o scuză, sînt dispus nu să-l iert, ci să mă uit la el cu alţi ochi, mai blînzi, tot mai blînzi, acceptînd să fiu taxat de un dostoievskianism tîrziu şi nătăfleţ. Cunosc nenumăraţi moralişti români şi intransigenţi, e plină ţara de ei, care habar n-au ce înseamnă o scuză nu pentru o crimă - Doamne fereşte, mîinile lor sînt impecabil de albe! - ci pentru un simplu articol mincinos, neinformat, dar apucat, pentru o biată vorbă spusă la acea mînie politică sau apolitică din care nimeni nu încearcă să evadeze. Moralistul român, ca un făcut, n-are niciodată vreo vină personală; el greşeşte în colectiv şi suferă cu întregul popor. Astfel, un român care, fără multă morală în cap, moralină în sînge dar cu ceva bună creştere, ştie că dacă provoacă altuia un necaz, o supărare trebuie să trimită o scrisoare de scuze, e citabil pe naţiune şi căutat pentru a-i strînge mîna, chiar dacă după aceea i se vor pune cătuşele.

Senzaţionalul creşte prin motivarea - în acelaşi text - a faptei sale: el o explică - are timp şi pentru asta, scuzele nu-s goale! - prin "urgenţa unei trebi, acasă!" Pentru mintea mea pornită cu elan curat spre exagerare fiindcă am de ce - e formidabil. Cîţi români se mai simt presaţi, gata de acte riscante ca o evadare, de o treabă urgentă, acasă? Cîţi mai evadează pentru a ajunge acasă? De obicei, sistematic, cei din neamul românesc, aflaţi pe locul 98 în clasamentul mondial al adevărului - ca mai toţi de altminteri din alte neamuri, indiferent de dezvoltarea lor economică, pînă şi cei clasaţi ca "Milan" în campionatul italian! - evadează de acasă pentru treburi urgente, aiurea. Nu, "al meu" a făcut invers. Să nu-l pui în ramă? Şi chiar dacă nu avea nici o treabă acasă, cum s-ar putea emite pentru a-i demitiza delicateţea, nu e semnificativ ce argument a găsit omul nost' ca să fie pe înţelesul unor nemţi, "haus"-ul fiind, pe acolo, sfînt, în umanismul lor gospodăresc?

În sfîrşit, scherzo-ul final e şi el memorabil: românul anunţă cinstit că se va întoarce pentru proces şi normala condamnare, cu minima condiţie ca după ispăşirea pedepsei să rămînă definitiv în Germania. Ca imagine a unei inocenţe perverse, lucrătura poate fi suspectată de ironie. Şi, mă rog, de ce n-ar fi? L-aţi vrea prost, conform cîntecului de mare, cert şi sarcastic succes? E adevărat că un român ironic, care pînă şi evadarea şi-o negociază sub semnul ambiguităţii, nu mai ţine tocmai de senzaţional - dar n-ar fi păcat şi mai mare ca acelaşi român să apară ca un prost în lumea asta prea largă, incapabilă să evadeze din schematismele ei? Un român prost - iată ce nu vom admite, de ar fi să murim fugind din Halle pînă la Hala Traian! La nivelul său strict individual - singurul convingător! - omul acela ne apără imaginea mult mai bine decît atîţia diplomaţi şi ziarişti, miniştri şi bodyguarzi care nu dorm din cauza imaginii României, uitînd că şi ei fac parte din ea... Evadatul din Halle e printre puţinii dintre noi care a înţeles şi a reuşit să dea vitalei şi prea hulitei noastre şmecherii, un nou, bogat şi complicat conţinut. Pe măsura lui, nu pot pune decît un alt evadat român, riscînd să cad în sirop sentimentalist, după atîta, vai de mine, cinism; ştirea sună aşa:

"Un deţinut a evadat, luni după-amiază, de sub nasul unui poliţist care-l conducea de la Penitenciarul din Timişoara la sediul IJP Timiş.

În jurul orei 15,00, Valentin Dragoşin a fost trimis, sub escorta unui poliţist, la sediul IJP Timiş, pentru un interogatoriu. Profitînd de neatenţia poliţistului, deţinutul a dispărut, pe o stradă lăturalnică din Timişoara, făcîndu-se nevăzut. Evenimentul a alertat întregul Inspectorat, deţinutul fiind capturat în jurul orei 20,00, în oraşul Jimbolia, fiind luat din braţele iubitei sale, pe care nu rezistase să n-o vadă."

Radu COSAŞU

Vitrine

Jane Austen, *Mîndrie şi prejudecată*; traducere de Ana Almăgeanu, colecţia "RAO Clasic" a editurii RAO, 380 pag., preţ neprecizat "...Nici un alt romancier nu a folosit în mod desăvîrşit simţul valorilor umane. Pe suprafaţa plană a unei inimi infailibile, a unui bun-gust foarte sigur, a unei moralităţi aproape austere, ea ne arată devierile de la bunătate, adevăr şi sinceritate, care fac parte din cele mai mari desfătări oferite de literatura engleză" (Virginia WOOLF).

Franz Kafka, *Castelul* (conform variantei din manuscris); traducere de Mariana Şora, colecţia "Opere XX" a editurii RAO, 316 pag., preţ neprecizat.

Hermann Hesse, *Narcis şi Gură-de-Aur*; traducere de Ivan Denes, colecţia "Opere XX" a editurii RAO, 284 pag., preţ neprecizat

"Romanul lui Hesse Narzis şi Golmund te copleşeşte de la început prin marea frumuseţe a limbii în care a fost scris şi pare a fi suspendat într-o atemporalitate medievală, pe măsura necesităţilor poetice ale spiritului ce se opune actualităţii crude, fără ca în acest fel să anuleze însă atingerea sa dureroasă cu problemele prezentului... o carte magnifică, un amestec de elemente romantic-germane şi psihologic-moderne, ba chiar psihanalitice... o creaţie romanescă unică în puritatea şi atractivitatea ei" (Thomas MANN).

XENOPOLIANA: "Gîndit acum trei ani, odată cu ideea unei fundaţii care să sprijine programele Institutului de Istorie «A.D. Xenopol», acest „Buletin" iese abia acum, în plină criză" – scrie în Argumentul primelor patru numere (1993) directorul publicaţiei ieşene, Al. Zub. Apărut cu sprijinul Fundaţiei Soros, Buletinul Fundaţiei Xenopol se remarcă prin ţinuta sobră şi calitatea studiilor şi a articolelor, a subiectelor alese, – incitante, dacă aruncăm o privire şi la tematica numerelor viitoare ("Învăţămîntul istoric azi", "Etnicitate, minorităţi, naţionalism", "Elite, clase sociale şi marginalizaţi"...)

Sumarul primului număr este structurat pe secţiuni: *Istoriografie românească şi sincronism european* (semnează Liviu Antonesei, Valeriu Gherghel, Al. Zub şi Andrei Pippidi), *Desincronizarea: Încercări de etiologie* (Lucian Leuştean, Alexandru Florin Platon, Florea Ioncioaia), *Teme istoriografice: reflecţii şi interpretări* (Leonid Boiciu, Pompiliu Teodor, Ştefan S. Gorovei, Vasile Docea, Dumitru Sandru), *Proiecte şi direcţii* (V. Gherghel, L. Leuştean, Lucian Nastasă, Mihai Dinu Gheorghiu), *Xenopoliana* (Al. Zub şi A.D. Xenopol – "Teoria şi filosofia istoriei").

Iată şi sumarul numărului al doilea (1-4/1994): *Discursul modern între slăbiciune şi cutezanţă, Postcomunism şi discurs istoric, Puterea şi valorile, Reflexe critice, Xenopoliana: restituiri* – în care semnează Ştefan Afloroaie, Liviu Antonesei, Daniel Barbu, Petru Bejan, Lucian Boia, Vasile Docea, Valeriu Gherghel, Florea Ioncioaia, Silviu Lupaşcu, Bogdan Mihai Mandache, Adrian Marino, Lucian Nastasă, Radu Neculau, Gh. Onişoru, Şerban Papacostea, Andrei Pippidi, Al. Florin Platon, Cristian Sandache, Dumitru Sandru, Mihai-Răzvan Ungureanu, Cătălin Turliuc, Al. Zub.

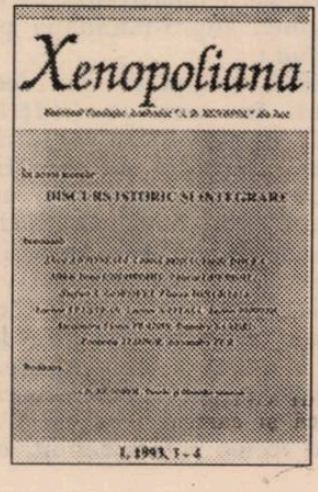

Trecerea prin reviste

Foucault SM

Începutul sezonului de toamnă-iarnă-primăvară francez a debutat cu un scandal, care a ocupat săptămîni de-a rîndul mai toate publicaţiile pariziene. Este vorba de traducerea în franceză a unei biografii "sulfuroase", scrise de un universitar "tomist" american, a filozofului Michel Foucault, autor, printre altele, al unor cărţi de mare răsunet în epocă (**Cuvintele şi lucrurile, A supraveghea şi a pedepsi, Istoria sexualităţii**, tradusă, anul acesta, şi la noi, la Editura de Vest) şi mort, în 1984, de SIDA. De ce scandal? Pentru că, spun francezii (printre care, îndeosebi, Didier Eribon, primul autor al unei biografii Foucault), cartea americanului e *proastă*. De ce atît de proastă? Pentru că reduce întreaga gîndire a filozofului francez la homosexualitatea pigmentată cu practici sadomasochiste şi experienţe (californiene) cu LSD ale acestuia (reţinînd din opera-i numai lucrările din anii '70 şi '80 - **A supraveghea şi a pedepsi, Istoria sexualităţii** -, nu şi pe cele din anii '60, **Cuvintele şi lucrurile** ori **Arheologia cunoaşterii**), pentru că operează cu montaje de citate trunchiate şi prost traduse, pentru că..., pentru că..., mai presus de orice, atentează la viaţa privată a unei celebrităţi, lucru perfect posibil (şi de succes) în SUA, protejat, însă, prin lege şi tabu social, în Franţa. Pentru că ignoră specificul vieţii intelectuale franceze...

Cartea în discuţie se intitulează **La Passion Foucault**, pe autor îl cheamă James Miller, editura pariziană care a publicat-o e Plon. Ironia face ca pîrîtul James Miller (apropiaţii lui Foucault au în vedere chiar o acţiune în justiţie!) să fi vrut să realizeze o "biografie existenţialistă" á la Sartre, care a fost unul dintre adversarii declaraţi (reciproc) ai lui Foucault. Într-un scurt interviu din **Lire**, sept. '95, I. Miller declară: "Nu mi-am putut da seama dacă a fost o victimă a propriilor lui iluzii sau unul dintre cele mai mari genii din istoria filozofiei. Ceea ce m-a interesat a fost să explorez, prin intermediul vieţii şi operei lui Foucault, ce poate să însemne «o viaţă filozofică trăită dincolo de bine şi de rău», în căutarea adevărului cu orice preţ, sau aproape, luîndu-mi ca deviză ideea lui Nietzsche că singura critică ce poate fi făcută unei filozofii este aceea care constă în a verifica dacă se poate trăi conform acelei filozofii".

Din tot acest vacarm, singurul text care, după opinia mea, spune ceva, critic, e drept, dar pertinent despre Foucault este interviul luat lui Pierre-André Taguieff (filozof şi politolog, director de cercetări la CNRS) de săptămînalul **L'Evénement du Jeudi** (6 sept. '95), care vorbeşte, printre altele, de "relativismul radical" al lui Foucault, de "falsele lui concepte", de echivocul care l-a făcut pe Foucault, care era, "din punct de vedere filozofic, un anti-sartrian", să „refacă drumul angajării de tip sartrian", de incoerenţă manifestată de gîndirea foucauldiană: "dacă marile «partaje» sînt constitutive, dacă excluziunea e structurală, la ce bun să mai lupţi împotriva «partajelor» şi a excluziunii?", mod cam simplist, totuşi, de a privi lucrurile. Tot Taguieff spune: "Foucault a inventat un Nietzsche imaginar. În opinia mea, această stîngizare a gîndirii lui Nietzsche reprezintă o impostură. Nietzsche a fost ultimul mare gînditor reacţionar al secolului al XIX-lea. Dacă estetismul lui Foucault ar fi fost coerent, ar fi trebuit să conducă spre o dezangajare şi spre un pesimism sumbru de tip Cioran".

Neînţelegere americano-franceză, "şoc al civilizaţiilor", luptă politico-simbolică, polemica stîrnită de cartea lui J.Miller reprezintă un mod al actualităţii necunoscut, în clipa de faţă, la noi, unde marile "certuri" rămîn implicite, neconsumate, hrănind, "sublimate", resentimente şi retorisme pe cît de aprinse, pe atît de goale, fără obiect precis.

Bogdan GHIU

Batman versiunea dublu-cauciucată

retro CINEMA scop

Batman for everyone?

După cele două filme cu "Batman" regizate de Tim Burton şi gustate, cu precădere, de intelectualii subţiri, **Batman Forever** (produs de acelaşi Burton şi regizat de Joel Schumacher) se adresează, în fine, marelui public! E bine şi mai tîrziu decît niciodată...

Deşi nu fac parte din fanii "Omului-liliac", actuala versiune mi se pare cea mai autentic "batmaniană" – singura, de fapt, care priveşte mitul în faţă şi nu (ne) spune: "E o parabolă!" (sau, de ce nu "E o parașută"...) Schumacher, care a mai făcut excelentul **Cădere liberă** şi mult mai modestul **Clientul**, este un bun meseriaş, şi lucrul acesta se simte în felul cum "mişcă" subiectul, în aerul de siguranţă cu care e condusă acţiunea şi, în general, într-o anume probitate profesională, care constă în a transmite "submesajul": *Acesta e un divertisment popular, să nu ne jucăm!...* Şi, într-adevăr, respectul pentru publicul-ţintă este evident în fiecare minut. Dar şi, aş zice, pentru un public potenţial mai larg, de bine ce **Batman Forever** abundă în intertextualităţi cinefile, pe care înraiţii artei a şaptea le vor "bifa" cu delicii!

Nu este cazul, şi nici locul, unei (psih)analize sociologice extinse, deşi subiectul se pretează de minune; nu pot trece cu vederea însă rapelul obstinat-hitchcockian la un story/enigmă a cărui rezolvare stă în imaginea traumei infantile – şi care e prezent nu doar în filme celebre ale "marelui Hitch", precum **Spellbound** sau **Marnie**, ci şi în producţii mai noi ca **Specialistul, Mai iute ca moartea** ş.a.m.d. La un nivel general, s-ar zice că filmul american e bîntuit de Trecut, aşa cum societatea americană pare urmărită de imaginea unui "paradis pierdut" (*Visul American*), frînt brutal odată cu asasinarea preşedintelui Kennedy...? Cert este că "urmele" acestei traume neelucidate – şi căreia, film după film, i se face "psihanaliza finală" – se regăsesc, iată, inclusiv în miturile cinematografice "revizitate" şi, desigur, revizuite... (A se vedea racordul 100% hitchcockian pe ochiul lui Val Kilmer, într-un anumit moment-cheie al filmului!).

Ce este amuzant, în toată această "ciorbă" referenţialo-sociologică, este să constaţi trecerea clişeelor psihanalitice clasice în trama story-ului de larg consum (personaje fără excepţie duale, prezenţa unei *shrink* blonde atît *în faţa divanului*, cît şi *pe el* (!...), a simbolului terapeutic al ghicitorii/semn de întrebare etc.). La fel de comic, *tipajul* contemporan al personajelor – de la o Nicole Kidman (parcă predestinată patronimic story-ului!) cu alură "neutră" de anii '40, dar cu jargon la modă ("M-ai prefera cu un bici şi cu mănuşi de piele?", îl întreabă ea pe Batman) şi pînă la multigrimasantul Jim Carrey – combinaţie de Cruella de Vil şi Elton John şi ale cărui schime conţin o enciclopedie de aluzii *camp*... În fine – nu putea lipsi! –, relaţia dintre Robin şi Batman (dar şi între acesta din urmă şi dr. Chase Meridian, alias frumoasa dar recea Nicole "Omul-puşti"), esenţializată pe un model "fratern" – cu întregul cortegiu de accesorii S&M, care au invadat piaţa şi imaginarul americane în ultimii ani.

Simple gadgeturi?! Mai curînd, un semn că pînă şi un "divertisment uşurel" ca acest **Batman Forever** ascunde un aisberg primejdios... (**a.l.ş.**)

* * *

"Clubul Cinefililor" de la Institutul Francez a programat • Joi 12 oct. ora 17: **Max et Jérémie** (1992) de Claire Devers, cu Philippe Noiret, Christophe Lambert • Vineri 13 oct. ora 18,30: **Le Corbeau** (1943) de Henri-Georges Clouzot, cu Pierre Fresnay, Pierre Larquey.

Cronica literară de tranziţie

O carte palimpsest despre oraşul palimpsest

Mi-e cam ruşine. Păi ce titlu a fost ăla de data trecută?! "Revizuiri necesare"... E de un academism crispant, morgat, scrobit. Cititorul care m-a urmărit, cît de cît, de-a lungul lucrării mele cronicăreşti, şi care l-a citit şi pe Pleşu de unde a aflat că la noi nimic nu e luat de inocent, că se caută mintenaş "dedesubtul", "ţinta", "scopul", îşi va fi pus întrebarea-cascadă: ce aşteaptă? ce vînează?, de ce a trîntit un titlu ale cărui litere sunt, parcă, din gheaţă de lemn? la ce presiuni a cedat? cui vrea să placă? cui prodest? al cui joc îl face?

În bună şi rotundă retorică, ar fi normal să iau acum o poză degajat-senină pînă-n vîrful unghiilor şi să emit cu un zîmbet superior, îngăduitor şi blajin: - Fals! Nimic din toate astea! Pur şi simplu... etc. etc.

Dar - uite, vezi, ăsta e defectul meu! - eu sînt franc. Nu poci pentru ca să-mi trag cititorul pe sfoară. Aşa că iau altă poză. Mă încrunt (adică e ceva grav la mijloc, nu e de rîs) şi admit cu voce joasă: - Da, domnule. Am fost convenţional, concesiv la titlu, am fost prudent. Mi-am zis că şi aşa articolul era contondent şi m-am sfiit, *homo sum*, să-l mai ghintuiesc şi cu un titlu înţepător. "Lasă (mi-a şoptit conştiinţa mea panicată) unul belferesc şi moale". Am lăsat. *Dixi u.s.w.*

Dar azi? Ieri întuneric, azi lumină, ieri tiranie, azi libertate. Azi pot fi cu fruncea sus. Azi laud o carte frumoasă, cinste cui a făcut-o. Frumoasă şi pe dinafară şi pe dinăuntru. Doar Humanitas mai scoate aşa cărţi arătoase. Cea de care mă ocup a apărut la Ed. Fundaţiei Culturale Române. Este o înteleaptă punere laolaltă a studiilor şi evocărilor lui Emanoil Hagi-Mosco, sub titlul *Bucureşti - Amintirile unui oraş - Ziduri vechi. Fiinţe dispărute*. Ediţia e îngrijită (bine: acribios, îmbogăţitor) de Ştefan Pleşia, Dan Pleşia şi Mihai Sorin Rădulescu, cu un cuvînt înainte de un emul al autorului, Paul Cernovodeanu. Fiindcă ziceam că şi cartea-obiect e chipeşă, se cuvine să precizez cui se datorează asta: redactorului Aristiţa Avramescu, tehnoredactorului Gh. Chivu şi realizatorului copertei, al supracopertei şi al forzaţului, Floarea Ţuţuianu. Gentileţuri, veţi ricana. Ricanaţi, ricanaţi, ceva tot rămîne. Iar eu am să v-o-ntorc ritos: Pardon! Unu, că nu suntem chiar aşa de excedaţi de gentileţuri în lumea sîlhuie prin care tranzităm; doi, că nici nu apar chiar aşa des rezonurile pentru gentileţuri; şi trei, cartea arată realmente delicios (minus capitolul ilustraţii, pe care le-aş fi vrut o idee mai contrastante şi, mai ales, mai multe); dar dacă v-aş spune şi preţul, n-aş mai fi aşa drăgălaş.

Fapt e că merită. Cine are-n casă *Istoria Bucureştilor* a lui Gion, pe a lui Iorga şi pe a lui Giurescu, cine are volumele despre acest pîrdalnic oraş ale lui Bacalbaşa (*Bucureştii de altădată*), ale lui Crutzescu (*Podul Mogoşoaiei*), ale lui Potra (*Din Bucureştii de ieri* sau *Istoricul hanurilor bucureştene*), pe ale lui Predescu, Şt. Ionescu, M. Constantinescu, G. Barbu, I. Paraschiv, A. Ştefănescu, Gh. Leahu - nu se poate lipsi de acest op cu aer de album "His master's voice" şi conţinut mustos, din care cel epic e parcă un amestec din N. Filimon, Gion şi G. Călinescu.

Emanoil Hagi-Mosco (1882-1976) este în primul rînd un eminent genealogist, cap de şcoală în acest domeniu. În al doilea rînd, e un pasionat de arhitectură, cu studii serioase la Roma. A studiat, în fine, şi dreptul. Era firesc ca interferenţa acestor trei linii spirituale: contemplarea şi cercetarea clădirilor, investigarea catenelor familiale în adîncimea timpului, şi observaţia din unghiul jurisprudenţei, la care se adaugă şi harul de a povesti pe-ndelete, dens şi colorat, să genereze o natură quasi-*balzaciană*. Em. Hagi-Mosco pleacă de la faţade şi avatarurile lor pentru a ajunge, *intra muros*, la trecutele vieţi de domni, doamne şi domniţe, pe care le reconstituie expert şi deloc convenţional: citiţi amplele crochiuri biografice în aqua-forte făcute Annei de Noailles sau Marthei Bibescu şi veţi vedea că nu istoriseşte un moşneag dulcic şi pan-tolerant, ci un observator rece, "anatomist şi fiziologist" de suflete, cu spirit critic şi verb acid.

Memoria *balzacianului* Hagi-Mosco parcurge foste străzi în întregime (Colţei, Clemenţei), casă cu casă (dar fiecare, sau aproape, dintre ele e doar vîrful aisbergului, pentru că autorul vede enorm şi simte sinuos spaţiul edilitar ca pe un palimpsest, straturi peste straturi de timp: unde e blocul a fost un palat, înaintea acestuia un han, construit pe locul unei grădini, care şi mai demult fusese etc.) şi, după ce dă liniştit laoparte, foarte Aymé şi foarte Sage, acoperişurile, ne relatează succesiunea în veac a locatarilor sau a proprietarilor, oprindu-se acolo unde povestea are miez şi aşternîndu-ne mici nuvele din care înveţi, vorba filosofului în dizgraţie, mai mult decît din manualele de economie politică sau de istoria moravurilor.

Mici nuvele am zis? Dar studiul "Ceva despre asasinarea lui Barbu Catargiu (1862)" e un mic... roman poliţist, cu prezentarea faptelor, din mai multe unghiuri, apoi a suspecţilor şi a falselor piste şi, în fine, a explicaţiilor clarificatoare ale autorului-detectiv, la fel de priceput în latura senzaţionalistă cît şi-n labirintul (internaţional) al motivaţiilor crimei. Evident că e implicat şi Cuza, şi viziunea cîtuşi de puţin protocolar-didactică a lui Em. Hagi-Mosco, de care pomeneam mai sus, e şi aici vituperant prezentă: "*Făcînd abstracţie de înfăptuirile social-politice de nepreţuit ale lui Cuza, pe temeiul cărora trebuie să i se ierte restul, în viaţa privată era cinic, ateu, despot, afemeiat fără ruşine, jucător de cărţi, înconjurat de lichele ş.a.*" (p. 196). V-am convins că E.H.-M. descrie oameni vii, şi nu statui?

Cît despre statui... Încă în 1956, autorul deplîngea faptul că "*oraşul este sărac în clădiri vechi. Datorită urgiei vremurilor, nepriceperii sau nepăsării unora şi mai cu seamă lipsei de cinstire a trecutului din partea altora, aproape toate rămăşiţele acelui trecut au pierit*" (p. 149). Em. Hagi-Mosco n-a mai apucat apocalipticii ani ai oraşului de după '77!

Şi mai e o observaţie a sa pe care vreau s-o evidenţiez, o explicaţie a deficitului nostru de spirit civic: "*Bucureştii, oraş domnesc, cît priveşte cîrmuirea obştească, n-a avut niciodată ceva asemănător cu oraşele din Occident, cu viaţă proprie orăşenească (....) Viaţa de oraş-«burg» n-a existat la noi*" (p. 111).

Solidul aparat de note adaugă încă un strat de informaţie, fie din trecut, în completarea autorului, fie de după decesul său, cînd multe din cele descrise de el au fost ceaushizate, confirmînd destinul de palimpsest al urbei şi al cronicii ei.

George PRUTEANU

Erratum. În numărul trecut, despre Nichita: „caratele intrinseci", nu „caracterele".

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Drepturi sociale şi stat social

Începînd din 10 decembrie 1948, adică odată cu adoptarea de către ONU a *Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului*, tabloul drepturilor şi libertăţilor fundamentale cuprinde cîteva noi elemente. În articolele 22-28 ale respectivei *Declaraţii* îşi fac apariţia "drepturile sociale" ca şi cele "economice şi culturale" Acestea reprezintă, de fapt, un adaos marxist, impus de delegaţiile sovietice şi prosovietice la Adunarea ONU, ca "garanţii suplimentare" ale respectării drepturilor individuale tradiţionale (libertatea, proprietatea, asocierea etc.). Constituţia României din 1991 preia acest hibrid liberalo-marxist, cu toate că articolele bolşevice din 1948 au fost considerate nu "garanţii suplimentare", ci, dimpotrivă, o sursă de slăbire şi, finalmente, de distrugere a libertăţilor clasice (cf. *Philosophical Review*, apr. 1955; Maurice Cranston, *Human Rights Today*, 1955; Fr. von Hayek, *Justice and Individual Rights*, 1966; D.D. Raphael (ed.), *Political Theory and the Rights of Man*, 1967). Într-adevăr, Constituţia noastră stipulează (art. 20.1-2) preeminenţa Declaraţiei din 1948 asupra dispoziţiilor constituţionale referitoare la drepturile şi libertăţile cetăţeanului şi reia, fragmentar, articolele bolşevice. Acesta este însă doar unul din aspectele unei probleme mai ample. Căci textul constituţional din 1991 şi-a asumat o filosofie politică de mîna a doua, vagă şi obscură, avînd în centrul ei un singur termen: în numele acestei filosofii, interesele, drepturile şi statul însuşi sînt declarate "sociale". Mai jos, am încercat să fixez geneza şi reperele principale ale dispozitivului intelectual care a făcut posibilă o asemenea confuzie. Consecinţele ei sînt însemnate, căci în joc se află protecţia numită, la rîndul ei, socială, acţiunea sindicatelor şi libertatea fiecăruia dintre noi.

În *Constituţia României* apare, de aproape 20 de ori, un termen suficient de imprecis pentru a justifica o politică autoritară şi, simultan, suficient de "atrăgător" pentru a face respectabilă această politică în ochii tuturor adversarilor liberalismului. E vorba de banalul adjectiv *social*.

1. În marea lor majoritate, apariţiile termenului cu pricina în textul constituţional reiau limbajul de lemn al partidelor social-democrate sau socializante. Aşa se întîmplă cu sintagmele "protecţie socială", "asigurări sociale", "asistenţă socială", "integrare socială" (art. 33, 38, 45, 46, 62, 72, 110, 137, 138), denumiri care au consacrat, de-a lungul vremii, practici politice derivate din austro-marxism, din socialismul fabian sau din cel francez, fiind asumate de toate partidele occidentale care au renunţat la visul Revoluţiei leniniste în favoarea "căii paşnice", dar şi non-liberale, a reformismului autoritar. Nu e de mirare că în Constituţia noastră au fost introduse asemenea sintagme. Căci problemele generale ale „protecţiei sociale", şi anume principiul redistribuirii şi totalul sumei redistribuite, au fost tratate în politica românească într-un stil pur autoritar: cele două chestiuni nu au fost nici măcar separate, iar consultarea electoratului pe aceste teme a fost evitată cu nonşalanţă, ca şi cînd cetăţenii ar fiinţa în funcţie de dorinţa guvernării, şi nu invers. Guvernul şi reprezentanţii cetăţenilor decid, de fapt, cum şi cît se alocă pentru a-i proteja pe cei care nu se pronunţă niciodată asupra unui asemenea subiect. Cum nici unul din partidele româneşti nu a contestat legitimitatea acestui stil politic, consensul lor a fost tradus, pe larg, în Constituţie.

2. Celelalte apariţii ale nefericitului termen sînt şi mai interesante. Două articole din *Constituţie* vorbesc, de pildă, despre *interese sociale*. Apărate de sindicate (art. 9) şi constituind fundamentul dreptului la grevă al salariaţilor (art. 40.1), interesele sociale sînt distinse, în ambele articole citate, de "interesele economice şi profesionale". Ce mai înseamnă atunci ele? Cred, că pornind de la ideea că interesul e o categorie strict individuală (ce delimitează seria de avantaje avute în vedere de persoane concrete, în cooperarea liberă cu ceilalţi indivizi), se poate susţine că formula *interese sociale* e goală de sens. Un singur autor m-a convins – trebuie să recunosc că experienţa mea e, totuşi, foarte limitată – că există un interes care ar putea fi calificat, la limită, drept social: David Hume, reluat de o venerabilă tradiţie liberală, a susţinut că fiecare individ resimte ca pe o obligaţie necesitatea menţinerii societăţii, a evitării disoluţiei legăturilor cu ceilalţi indivizi. Să fie oare acest interes, calificat de către Hume ca un "sentiment moral", şi considerat de el unicul motiv al supunerii individului faţă de o guvernare, *interesul social* apărat de sindicate, ca fundament al dreptului lor la grevă? Nu cred. Sindicatele nu au reclamat şi nu vor reclama niciodată necesitatea conservării societăţii. Dimpotrivă, ele sînt simple grupuri de presiune, iar cererile lor au în vedere exclusiv limitarea concurenţei, a libertăţii schimburilor, prin intervenţia guvernamentală. Jocul sindicatelor cu puterea e foarte periculos: aşteptînd sprijinul electoral, guvernanţii pot ceda foarte uşor tentaţiei de a satisface acele dorinţe care nu au nici o legătură cu ceea ce ceilalţi actori economici sînt dispuşi să plătească – pe piaţă – pentru a satisface pretenţiile grupurilor profesionale. Jocul acesta profund nedrept se poate repeta un timp îndelungat, căci numărul unor asemenea pretenţii extra-economice e teoretic ilimitat, iar promisiunile guvernamentale pot fi făcute/satisfăcute succesiv: e suficient ca fiecare grup să aştepte tratamentul rezervat pentru moment celorlalţi, *ştiind* că îi va veni şi lui rîndul. Pe de altă parte, ideea că există "interese sociale" a căpătat un serios sprijin într-un articol (cel cu numărul 22) din *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de ONU în 1948: articolul respectiv statua existenţa "drepturilor economice", *sociale* (s.m.-CP) şi culturale indispensabile pentru demnitatea şi libera dezvoltare a personalităţii fiecăruia". Cei care fondează satisfacerea *intereselor sociale* pe existenţa *drepturilor sociale* uită, de obicei, faptul că Declaraţia care le include pe ultimele reprezintă "o tentativă explicit asumată de a fuziona drepturile tradiţiei liberale occidentale cu concepţia, pe de-a-ntregul diferită, derivată din revoluţia marxistă rusă", şi anume, tocmai "prin adăugarea la lista drepturilor civile clasice, enumerate în primele 21 de articole, a şapte garanţii suplimentare ce vizau formularea unor noi drepturi sociale şi economice" (Friedrich von Hayek). Potrivit aceluiaşi autor, invocarea drepturilor sociale devine coerentă numai dacă societatea e descrisă ca un întreg organizat în mod voluntar sau atunci cînd intervine o formă oarecare de animism ideologic. E ceea ce se întîmplă, de pildă, în marxism. În Constituţia României, metaforele constructiviste sînt absente, iar animismul e sugerat doar într-un articol (45.5, unde se vorbeşte despre "viaţa socială"). În schimb, politica românească e asaltată de discursuri constructiviste şi de formule animiste, fără ca acordul lor cu Constituţia să fie pus vreodată sub semnul întrebării.

3. Apariţia cea mai şocantă a termenului *social* se află însă chiar în articolul 1.3 al Constituţiei, articol care stipulează că "România este stat de drept, democratic şi *social* (s.m.-C.P.), în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sînt garantate". E interesant de semnalat faptul că formularea reia fragmente din articolul marxist din declaraţia ONU, citat deja: "demnitatea omului" şi "libera dezvoltare a personalităţii" sînt expresiile comune celor două texte. Inspiraţia formulei "stat social" e, probabil, cu totul alta. Noţiunea de *sozialer Rechtsstaat* (stat de drept social) a constituit baza Constituţiei germane din 1949; e semnificativ, de asemenea, faptul că, în aceeaşi epocă, îşi începea cariera expresia "economie socială de piaţă". În România, formula doctrinară a "economiei sociale de piaţă" a apărut la circa un an după adoptarea Constituţiei care stipula caracterul social al statului român şi – fatalitate! – chiar numele partidului politic care o susţine include o sintagmă rară şi stupidă, cea de *democraţie socială*. Ce înseamnă totuşi *social* în aceste contexte? L. Erhard, cel care a lansat formula "economiei sociale de piaţă", a mărturisit că *social* a căpătat un sens total opus celui iniţial, ajungînd să funcţioneze în interpretările juriştilor germani, ca un pretext pentru limitarea concurenţei. La rîndul său, Ralf Dahrendorf considera, jucîndu-se oarecum cu cuvintele, că *social* a fost, în Germania, un "ambalaj" atrăgător, necesar vînzării produsului *economie de piaţă*. "Atributul *social* goleşte de sens noţiuni clare cum sînt cele de *stat de drept* şi de *economie de piaţă*", scria fără echivoc Hayek, considerînd că inspiraţia unor asemenea alăturări e, finalmente, austro-marxismul interbelic şi, coborînd în istorie, naţional-socialismul, în formele sale primare. Formula din Constituţia noastră e, poate, o simplă copie a celei din Legea fundamentală germană. Dincolo de această poleială europeană, sînt convins că fondul intelectual marxist al legislatorilor români a contat decisiv în dezbaterile constituţionale. Un argument îl găsim în aceeaşi Constituţie: deşi aceasta afirmă separaţia stat-societate (în art. 80.2, în care e definit exerciţiul mediator al preşedintelui), statului îi e atribuit totuşi, aşa cum spuneam, un caracter social. Lucrurile se lămuresc dacă ne amimtim că Marx a substituit termenilor "guvernare" şi "stat", deci celor care desemnau în mod tradiţional autoritatea politică în opoziţie cu societatea "civilă", tocmai termenul de "societate". Unii comentatori (Mises, de pildă) consideră că Marx a făcut această substituire pentru a facilita acceptarea dominaţiei politice, întrucît putea părea mai "agreabil" să te supui societăţii decît statului, în general, sever al secolului XIX. Discursul marxist statua exisenţa unor clase care, simultan, alcătuiesc societatea şi, în funcţie de interese, o guvernează asuprindu-se una pe cealaltă; această paradigmă conflictuală a întemeiat proiectul ambiguu al dispariţiei claselor, dar şi a statului. La drept vorbind, societatea care devine stat ori statul care devine societate nu pot primi, un nume mai potrivit decît cel de stat social. Cine sesizează că jocurile de cuvinte marxiste sînt o escrocherie intelectuală, va înţelege, de asemenea, că nu există stat social, că societatea civilă nu este un substitut al statului, că fiecare individ face parte, înainte de orice, din societate şi nu din stat, participarea sa politică fiind, cu termenii lui Benjamin Constant, "un plaisir de réflexion, et non pas d'action".

Constituţia României nu îngăduie asemenea concluzii. Ea e marxistă în spirit şi, în cele mai mute cazuri, e interpretată riguros marxist. Căci, a statua "protecţia socială" a indivizilor fără consultarea lor explicită asupra principiului şi sumei alocate protecţiei înseamnă a face din cuvîntul *social* pretextul unei guvernări paternaliste: statul e atunci o Providenţă (întîmplător, sărăcită), iar supuşii săi nişte minori dezorientaţi. Pe de altă parte, a garanta "interesele sociale" ale salariaţilor înseamnă a legitima orice presiune de grup şi orice şantaj electoral: e suficient ca un grup oarecare să devină gălăgios sau agresiv pentru ca guvernarea, calculată, să limiteze libertatea celorlalţi. În fine, a defini statul ca unul social înseamnă a perpetua o confuzie, cea dintre societate şi autoritatea politică, oferind astfel cetăţenilor o pistă falsă (credinţa că toate actele lor sînt politice şi, deci, că merită reclamată sporirea puterii), iar guvernanţilor, o iluzie puerilă (aceea că ei exprimă în chip fidel "voinţa naţiei" şi că orice act al lor e îndreptăţit). Individul şi libertatea sa nu au nici o valoare cîtă vreme li se contrapune un *social* obscur, din care ei par a se fi retras, doar pentru a se confunda mai tîrziu cu el. Constituţia României sugerează însă tocmai o asemenea imagine. Şi, în această măsură, ea copiază refrenul marxist al omului definit ca "sumă a relaţiilor sociale", pierdut datorită *celorlalţi* şi regăsit datorită *statului*.

Cristian PREDA

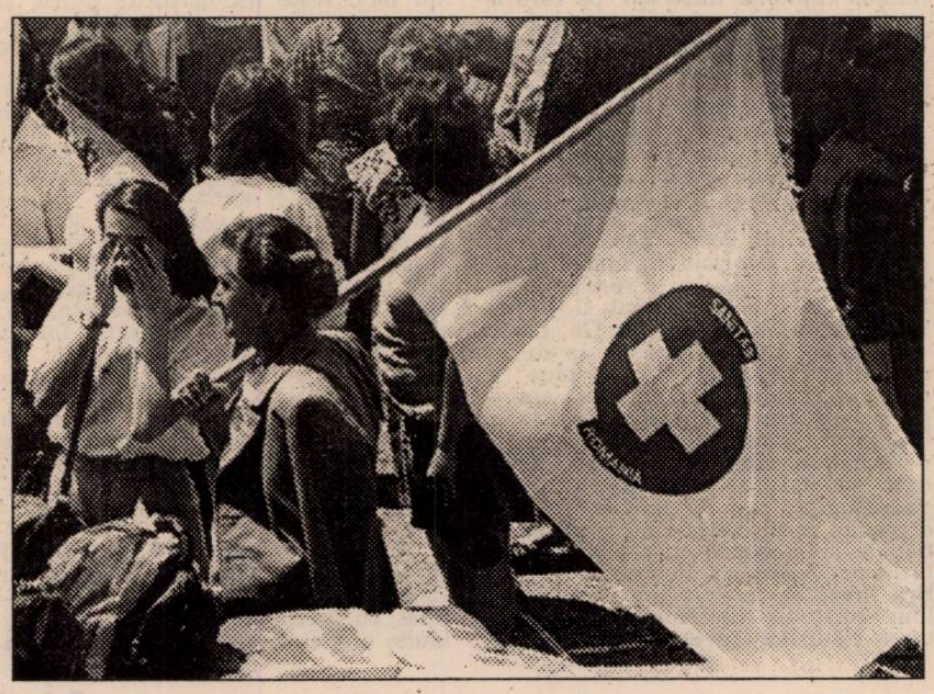

PENTRU REÎMPROSPĂTAREA MEMORIEI

MIHAI BOTEZ – Fişă de disident

În vederea completării imaginii asupra unei vieţi petrecute timp de zece ani în exil intern, pot fi adăugate următoarele note, privind activitatea anticomunistă:

✦ 1977-1978: Împreună cu Vlad Georgescu, M.H.C. Botez încearcă organizarea unei Universităţi volante la Bucureşti, după model polonez; într-o fază ulterioară, la proiect a fost asociat şi filosoful T. Mocanu (emigrant în Germania); acţiunea eşuează, din lipsă de sprijin din partea colegilor.

✦ 1979: M.H.C. Botez redactează un "Memoriu al intelectualilor români", adresat conducerii comuniste, în care este criticată politica regimului şi se cere deschiderea unui dialog privind criza prin care trecea ţara; acţiunea sa de strîngere de semnături pe acest memoriu eşuează, din lipsă de sprijin din partea colegilor. "Memoriul" a fost însă difuzat la "Europa Liberă" şi, mai tîrziu, publicat în revista pariziană "La Nouvelle Alternative". În urma eşecului mobilizării intelectualităţii prin "Memoriul" mai sus citat, M.H.C. Botez dezvoltă teoria "contestaţiei solitare": această teorie urmărea să stimuleze pe adversarii regimului, să-şi facă publice criticile personale, solitare, ce, rămînînd la nivelul "delictului de opinie" individuală, nu erau oficial încadrabile în articole de lege şi nu puteau deci constitui infracţiuni (cum erau, de pildă, încercările de organizare de grupuri). Această teorie a fost difuzată prin "Europa Liberă" între anii 1979-1987 în zeci de scrisori, semnate de M.H.C. Botez şi prezentate ca atare publicului românesc. Prima scrisoare a fost citită şi comentată de Noël Bernard; următoarele, în general, de Vlad Georgescu. Un fişier cu aceste scrisori se află, probabil, încă în biblioteca de la "Europa Liberă"; cercetătorul care s-a ocupat de disidenţa intelectuală şi, în speţă, de M.H.C. Botez, este V. Socor. Acesta poate fi eventual contactat pentru comentarii şi, la nevoie, mărturii.

✦ Urmare a primei scrisori difuzate la "Europa Liberă", M.H.C. Botez a fost retrogradat şi încadrat la Centrul de Calcul, pe o funcţie modestă de execuţie. Pînă la plecarea din ţară, M.H.C. Botez nu a avut dreptul să ţină cursuri ori să conferenţieze în public (nici pe teme de strictă specialitate), să publice sub nume propriu (excepţia fiind o lucrare ce avea drept prim autor pe academicianul O. Onicescu) ori să conducă cercetări, de orice natură ar fi fost acestea; singura activitate ce îi era îngăduită era aceea de membru, cu sarcini de execuţie, într-o echipă condusă de altcineva, ce se presupune că îşi asuma sarcina de a-l supraveghea, astfel încît "ideile duşmănoase" să nu fie difuzate. Trebuie adăugat şi faptul că, la cererea expresă a autorităţilor române, M.H.C. Botez a fost scos ori înlocuit dintr-o serie de comitete şi organizaţii internaţionale, în care de multe ori fusese ales nu ca "reprezentant" al României, ci cu titlu personal. Argumentul folosit (adeseori cu succes) era acela că M.H.C. Botez ar fi solicitat emigrarea (fapt ce era cu totul fals), că urma să părăsească România în scurt timp şi că deci locul său în organizaţia internaţională era mai util altcuiva, mai "aproape" de ţară, decît acestui viitor american...

✦ Singurele activităţi didactice desfăşurate de M.H.C. Botez în perioada 1978-1987 sînt legate de Centrul Demografic al ONU de la Bucureşti (CEDOR), unde directorii străini l-au invitat pe M.H.C. Botez să ţină cursuri, fără aprobarea autorităţilor române: la rîndul său, M.H.C. Botez şi-a ţinut orele în afara programului de la Universitate şi fără aprobarea conducerii acesteia (care a încercat în repetate rînduri să-l convingă să renunţe la a ţine astfel de cursuri, primind din partea lui M.H.C. Botez răspunsul că în afara programului pentru care este plătit, cetăţeanul, dacă este liber, este stăpîn pe timpul lui, deci în particular poate ţine cursuri...).

✦ În perioada 1978-1987, beneficiind şi de interesul constant al presei occidentale (căreia i-a acordat sute de interviuri), M.H.C. Botez şi-a exprimat public de nenumărate ori dezacordul cu politica regimului comunist. Astfel: a votat împotriva realegerii lui N. Ceauşescu ca preşedinte, a votat "NU" în cadrul aşazisului referendum pentru pace (din cadrul pregătirii propagandistice a candidaturii lui N. Ceauşescu la Premiul Nobel pentru pace) şi a protestat împotriva iniţiativei unor universităţi occidentale de a acorda titluri onorifice Elenei Ceauşescu (prin scrisori ce cereau conducerilor acestora să verifice încă o dată excelenţa ştiinţifică a acesteia, propunîndu-se, de pildă, condiţionarea acordării titlului, de ţinerea, în prealabil, a unei conferinţe-lecţii asupra lucrărilor proprii cu membrii corpului profesoral al respectivelor instituţii, propunere desigur refuzată totdeauna "cu indignare" de partea română). În plus, M.H.C. Botez a trimis, sub semnătură proprie şi pe căi legale (înregistrată la C.C. al P.C.R., la Guvern şi uneori la M.A.I.), numeroase memorii-scrisori, în care erau criticate politica economică, socială, culturală şi de cadre a regimului, ca şi unele decizii ale acestuia, de regulă folosind argumente profesionale (analize cost-beneficiu ale diferitelor decizii, implicaţii pe termen lung ale hotărîrilor luate ş.a.m.d.). În rîndul temelor ce au făcut obiectul unor astfel de scrisori-memorii, sînt de notat problemele industrializării şi prioritatea dată metalurgiei; siderurgiei şi petrochimiei (cu analize ce demonstrau ineficacitatea dezvoltării acestor ramuri), problemele energiei şi gestiunii acesteia (cu analize ce demonstrau că "economia de energie" duce la risipă), problemele politicii de cadre (cu analize ce criticau criteriile de selecţie ideologizante şi, în general, modul de utilizare a resurselor umane) etc.

✦ În 1978-1987, presa occidentală a publicat sute de interviuri şi articole ce menţionau opiniile disidente ale lui M.H.C. Botez. Printre ziarele şi revistele ce i-au găzduit ideile disidente, sînt de menţionat: "Le Figaro", "Le Nouvel Observateur", "Libération", "L'Express", "Le Matin", "L'Alternative" (şi seria nouă "La Nouvelle Alternative") – Franţa, "The Times" (Londra) – Anglia, "The Christian Science Monitor" – SUA, "El País" – Spania, ziare din Belgia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Elveţia, Germania (de Vest), Austria, precum şi numeroase ziare de limbă română ale exilului românesc. Un fişier exact al tuturor acestor articole este dificil, dacă nu imposibil de reconstituit: de cele mai multe ori, ziariştii veniţi la Bucureşti îl întîlneau pe M.H.C. Botez în mod ilegal (ei nu aveau vize de ziarişti, ci de turişti), discuţiile erau notate ori înregistrate, unele dintre înregistrări, se pare, au fost confiscate la graniţă ori pierdute, altele au fost tipărite în contexte mai largi, iar M.H.C. Botez nu auzea despre ele decît indirect, uneori după săptămîni, prin glasul "Europei Libere" ce de regulă cita fragmente din presa occidentală. Ca o curiozitate, se poate menţiona şi faptul că unele dintre acele interviuri au apărut în ziare în limbi de circulaţie limitată, de pildă, cu ocazia vizitei lui N. Ceauşescu în Scandinavia, o serie de ziare locale au tirpărit un acelaşi interviu însoţit de fotografia lui M.H.C. Botez, cu titlul "Românul care spune nu" (lui Ceauşescu, n.n.) interviu al cărui conţinut, desigur, nu a fost niciodată tradus într-o limbă de circulaţie universală (o copie a ziarului a ajuns după luni de zile la Bucureşti, fiind apoi confiscată în cursul unei percheziţii). Unele interviuri au fost înregistrate video şi au fost apoi retransmise în Occident (în Franţa, Olanda şi Israel); dar şi despre ele, atît M.H.C. Botez cît şi publicul românesc au aflat numai prin intermediul "Europei Libere".

În concluzie, un fişier relativ complet poate fi reconstituit numai pe baza informaţiilor din arhivele "Europei Libere". Trebuie menţionat că multe din aceste articole, interviuri îl numeau pe M.H.C. Botez "Havel al Românilor" ori, mai des, "Saharov al Românilor".

✦ În perioada 1978-1987, M.H.C. Botez a primit 34 de invitaţii de a călători în interes personal în străinătate, de la universităţi ce i-au oferit contracte temporare (Harvard, Yale, Columbia, John Hopkins, Sorbona, Bonn, Upsala etc.), de la organizatori de conferinţe şi congrese internaţionale (World, Future Society, World Future Studies Federation, Society for General Systems Research etc.) ori de la cărturari (B. de Jouvenel, Sergiu Celibidache). Deşi nici una dintre acestea nu implica cheltuieli din partea statului comunist, şi deşi toate erau planificate în vacanţe legale, răspunsul era totdeauna "nu" (însoţit de precizarea către M.H.C. Botez: dacă doriţi să plecaţi definitiv, asta se poate; dacă doriţi să plecaţi temporar, ca cetăţean român ce se întoarce, nu vă putem acorda acest "mandat", cu ideile dumneavoastră cine ştie ce mai spuneţi pe acolo).

✦ În 1985, totuşi, lui M.H.C. Botez i s-a acordat un paşaport cu viză spre a participa la un congres "desident", în Spania (unde i-a reîntîlnit pe Paul Goma şi Dorin Tudoran, şi i-a cunoscut pe V. Horia şi A. Raută). La întoarcere, oprindu-se la Paris, M.H.C. Botez a avut convorbiri politice radiofonice cu V. Georgescu şi V. Ierunca (la sediul "Europei Libere") ce au fost transmise în ţară. Astfel încît, în perioada 1985-1987 M.H.C. Botez a fost singurul român care, trăind în România, fără să fi cerut vreodată să părăsească definitiv ţara, îşi exprimase deschis opiniile disidente în paginile presei occidentale şi prin "Europa Liberă", şi care, ca oponent deschis al guvernului, plecase şi se întorsese din Occident.

✦ În perioada 1978-1987, M.H.C. Botez a fost de sute, poate, mii de ori arestat şi încarcerat de organele de securitate şi miliţie, care aveau însă grijă să nu-l reţină mai mult de 24 de ore (după legea română, perioada maximă în care putea fi reţinută "pentru cercetari" orice persoană fără forme legale, mandat de arestare etc.). Tonul "anchetelor" era desigur variat, de la amabil la ameninţător. Conţinutul lor, banal: se cereau cu insistenţă lui M.H.C. Botez "numele" (desigur, inexistente) ale "şefilor" săi de la CIA(!), KGB(!), Mossad(!!!) ori... (organizaţii care îl "manevrau" împotriva "poporului" său), ori i se cereau detalii asupra modului în care scrisorile sale ajungeau în străinătate ori asupra jurnaliştilor străini ce părăsiseră deja ţara (cu răspunsuri simple): scrisorile erau trimise... prin poştă (căci nimeni nu ar fi putut pretinde că era controlată), ori prin turişti necunoscuţi, contactaţi întîmplător în vecinătatea marilor hoteluri, iar jurnaliştii veneau trimişi de colegii lor şi primeau exact aceleaşi răspunsuri şi opinii (care se găseau şi în memoriile semnate de M.H.C. Botez şi trimise administraţiei române).

În sfîrşit, de multe ori, i se cerea lui M.H.C. Botez să dezvolte ori să expliciteze criticile ori argumentele ce apăreau în interviurile sale din diferite publicaţii străine (este probabil că multe din acest critici-argumente să fi fost înregistrate, fără ştirea lui M.H.C. Botez, şi apoi examinate; în orice caz, uneori răspunsuri indirecte la aceste critici apăreau în presa comunistă).

În cursul anchetelor, M.H.C. Botez nu a fost niciodată agresat fizic. În schimb, de trei ori a fost atacat pe stradă de indivizi neidentificaţi (ultima oară, în 1986, a fost şi spitalizat, fapt ce a creat o mare campanie în presa internaţională, în special în SUA şi Franţa).

✦ În 1987, aparent ca urmare a unui interviu publicat în săptămînalul francez "L'Express", M.H.C. Botez a fost deportat din Bucureşti la Tulcea. Forma "legală": "transfer" de la Universitate la Centrul de Calcul teritorial (care, printre altele, nici nu aparţinea Universtăţii, deci, "transferul" era legal imposibil). Motive (aparente): M.H.C. Botez trebuia izolat de ziariştii occidentali, care nu încetau să-l viziteze. Această deportare a fost comentată în presa internaţională, în special în Franţa (fiind pusă "în paralel" cu deportarea lui A. Saharov la Gorki: o anecdotă în circulaţie atunci spunea că "traducerea lui Gorki din rusește în românește este Tulcea"...).

În iarna aceluiaşi an, M.H.C. Botez a primit din partea autorităţilor aprobarea de a răspunde pozitiv invitaţiei Centrului Internaţional Woodrow Wilson al Institutului Smithsonian, Washington D.C., SUA, de a petrece o perioadă de trei luni de studii în această instituţie (M.H.C. Botez fiind primul român ce fusese vreodată admis ca membru al acestui Centru, în 1976; privind atitudinea lui politică în acea îndepărtată perioadă, poate fi consultat volumul de amintiri al lui N. Dima, *Journey to Freedom*, Selovs Foundation Press, Washington D.C., 1987, ed. română *Călătorie spre libertate*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1993, p. 355).

În SUA, M.H.C. Botez a depus mărturii privind violarea, de către guvernul comunist, a drepturilor omului în faţa diferitelor Comitete şi Comisii interesate (Helsinki Watch, Freedom House, Amnesty International etc.), a dat interviuri şi a publicat articole privind situaţia din România comunistă.

În 1988, a fost înştiinţat, pe mai multe căi, că i se deschisese în România un proces "în lipsă": dl. Ion Raţiu îi trimisese bani în România, unde credea că M.H.C. Botez se întorsese deja, spre a susţine desidenţa anticomunistă, banii şi scrisoarea însoţitoare ajunseseră la Securitate şi, pe baza acestui document, se înscenase un aşa-zis complot, "susţinut" material din străinătate. Sfătuit de prieteni de la Amnesty International, M.H.C. Botez renunţă la planul iniţial de a se reîntoarce în România şi cere azil politic, pe care-l primeşte, fireşte, fără nici un fel de probleme. După un an, conform legislaţiei americane, azilul politic a fost transformat automat în rezidenţă permanentă.

Amănunte şi comentarii privind activitatea de desident a lui M.H.C. Botez pot fi găsite în diferite lucrări. Citez astfel lucrarea lui V. Georgescu, *Istoria românilor* (ed. revăzută), memoriile lui G. Boldur Lăţescu, *Genocidul comunist*, ca şi numeroasele articole de ziar (semnate de G. Andreescu, G. Adameşteanu etc.). O autoprezentare a atitudinii disidente, cu explicaţii şi motivaţii, se află în Postfaţa la volumul *Românii despre ei înşişi*, Ed. Litera, Bucureşti, 1992.

Text obţinut prin amabilitatea doamnei Magda BOTEZ

Îndreptăţiri, exasperări, fantasme

– de vorbă cu doamna avocat Florica ENESCU –

Canapelele aşezate lîngă peretele din stînga al intrării în sediul GDS sînt ocupate marţea şi miercurea după-amiază de nişte solicitanţi cu aer asemănător - nerăbdare, speranţă, spirit comunicativ - oameni amăriţi care-şi caută dreptul la dreptate. Poartă genţi burduşite de "memorii", ori dosare pline de adeverinţe şi copii xerox, hîrtii pe care şi le arată unii altora, convinşi de adevărul cauzei lor, atît de evident încît sare în ochi chiar şi la o repede răsfoire a documentelor, fie şi de către neavizaţi. Stau alături, se împrietenesc împărtăşindu-şi necazurile, cel mai adesea similare, îşi povestesc viaţa. Cîte cineva caută să stăpînească neastîmpărul vreunui copil pe care n-a avut cu cine să-l lase acasă şi l-a adus încoace. Unul-doi dintre ei urcă şi la APADOR - Asociaţia pentru apărarea drepturilor omului în România - comitetul Helsinki, care se află la etaj. Dar cei mai mulţi rămîn la parter, în spaţiul de sub scară, în aşteptarea consultaţiilor juridice pe care doi avocaţi cu experienţă le acordă aici gratuit, de două ori pe săptămînă.
Stăm de vorbă cu unul dintre aceştia, avocata pensionară Florica Enescu.

Reconstituirea cetăţeanului

Stimată doamnă Florica Enescu, care credeţi că ar fi primul drept al omului ce-ar trebui cunoscut şi reclamat?

Florica Enescu: Cei care vin aici se referă doar la dreptul lor încălcat. Pentru ei acesta contează; nu este privit ca primul în ordine, ci primul care-i interesează în clipa de faţă, deci cel mai important. Nu cred că majoritatea cunoaşte numărul real: din 28, în mod obişnuit, se referă doar la trei-patru dintre drepturile omului.

Fără să fac o ierarhizare, atunci cînd dau sfaturi celor care solicită asistenţă juridică, eu insist totuşi pe demnitate. De ce? La noi, în toată perioada totalitară, omului i-a fost inculcată ideea supunerii necondiţionate, a destinului minor, a dreptăţii ca "lovitură de teatru", obţinută spectaculos, în urma unui telefon dat "de sus" ori "de la cel mai înalt nivel", neavînd legătură cu adevărul cauzei ci cu "relaţiile" la care se apela. Tuturor le spun: aveţi dreptate (cînd au), luptaţi pentru ea, să nu vă închipuiţi că o să cadă din cer, nici GDS, nici APADOR nu va veni în locul dvs. să se confrunte cu cei care vă pun bete-n roate, ca să dezarmaţi, să renunţaţi la ce vi se cuvine. Învăţaţi să vă apăraţi! Mai e ceva: şi Nicolae Ceauşescu vorbea despre drepturile omului - la viaţă, la muncă, la învăţătură, la odihnă, celelalte părînd neimportante, de vreme ce nu le pomenea. Libertatea persoanei, demnitatea, dreptul la exprimarea opiniei, la informaţie intrau la etc., nu mai trebuiau pomenite şi, deci, nici respectate la adevărata valoare. Omul are atîtea drepturi cîte cunoaşte şi mai ales cîte apără. Acum cei mai mulţi se luptă pentru reconstituirea formei de proprietate. Dar paralel - eu aş spune prioritar - trebuie să ne preocupe reconstituirea cetăţeanului, a individului conştient de drepturile sale într-un stat democratic.

Care dintre cele cunoscute se invocă acum cel mai mult?

Dreptul de proprietate. În 1993, de pildă, a fost cel mai des invocat, sub aspectul legii 18. Oamenii încercau să şi-l reconstituie şi se loveau chiar de la început de abuzuri administrative, pornind de la organele locale, de la secretarii de primării şi terminînd cu instanţele de judecată. În 1993 marea majoritate a consultaţiilor juridice au fost oferite în acest domeniu. În anul următor, 1994, dintr-un total de 274 consultaţii pe care le-am dat, 64 s-au referit explicit la legea 18. Comparativ, anul acesta solicitările la care am avut de răspuns au fost mai puţine. La nivel central, în lege, în discursuri, în intervenţii publice, dreptul la proprietate este recunoscut. Dar în fapt, şi nu o dată, el este înfrînat de organele administrative chiar la cel dintîi nivel cu care omul se confruntă, primăria din comună. I-am învăţat pe cei care-au ajuns la noi să-şi pună în executare sentinţele judecătoreşti de reconstituire a dreptului învestindu-le cu formulă executorie şi făcînd apel la organele de poliţie nu locale ci judeţene. În comunităţile rurale, mai ales, autorităţile sînt mînă-n mînă, poliţistul local ezită să-i facă "greutăţi" primarului, apărînd ia, acolo, un ţăran de rînd. Ce mă străduiesc să-i conving pe solicitanţi e că fiecare nu este un caz singular, o excepţie tristă, ci că situaţia în care se află se datorează unei *concepţii politice* care dăinuie încă în aparatul administrativ, de care se lovesc în fel şi chip. Că se cheamă procuratură, că se cheamă poliţie, că e vorba de un primar abuziv sau de un secretar al primăriei comunale, n-are a face firma sau titulatura. Dacă oamenii întîmpină dificultăţi înseamnă că se lovesc de mentalitatea unor indivizi care asta au învăţat, asta au apucat, asta fac: continuă lupta de clasă, una dintre "aranjaţi" şi necăjiţi, în condiţiile tranziţiei. E de observat că a apărut şi o categorie nouă de persoane care practică senin, arbitrariul: secretarii de la primărie. Au pîinea şi cuţitul şi le mînuiesc în dispreţul legii, lăsînd să se înţeleagă, uneori explicit, că democraţia înseamnă vremea în care are dreptate cel care-apucă, nu cel care-i legal îndreptăţit. Am avut şi succese dînd îndrumări oamenilor dezorientaţi - cunosc trei cazuri rezolvate la Giurgiu, în Călăraşi şi într-un sector periferic al Bucureştilor. Ştiu că s-au rezolvat bine pentru că au venit să-mi spună. Presupun că la fel s-a întîmplat şi cu alţii care n-au mai apelat la noi, de la un timp. Dar dovadă clară n-am decît de la trei persoane.

Schimbare de nume post mortem

Spuneţi-mi, vă rog, cum stăm cu imaginaţia birocraţiei în vreme de tranziţie; creşte sau este cît de cît îngrădită de noile legi?

Creşte, după părerea mea. Au venit la mine oameni care reclamau desfaceri abuzive de contracte de muncă intervenite în urma unor sesizări, sau denunţuri de fraude, de nereguli dintr-o întreprindere. Persecutarea celor care demascau neregulile se practica şi înainte. Acum, unei femei dintr-o mare întreprindere bucureşteană, căreia i s-a desfăcut contractul în urma denunţării unor nereguli (verificate de Controlul financiar chiar în urma acestei sesizări şi confirmate) nu i se eliberează de către conducere cartea de muncă, astfel că nu-şi poate aranja nici măcar pensia. E o persoană inteligentă, combativă, cu limbaj fluent, îşi pledează cu hotărîre cauza, luptă de 2 ani şi în contencios administrativ şi civil şi penal împotriva directorului abuziv. O sfătuiesc şi o îndrum să folosească toate căile, legal, fără scandal, cu fermitate şi claritate în opinii. Pe fiecare dintre cei care mă întreabă îi sfătuiesc la fel: în plus, să nu uite ca-n fiecare cerere pe care o adresează unui organ administrativ ori de procuratură sau de poliţie să specifice: "aştept răspunsul dvs. în 30 de zile, conform legii 29 din 1990". Unele instituţii cînd văd că hîrtia se încheie aşa nu răspund ele chiar în 30 de zile dar răspund totuşi. Altora, nici că le pasă. Şi uneori nu e vorba de cine ştie ce primărie de sat pierdut pe coclauri ci chiar de foruri importante. Să vă dau un exemplu: pentru ca un oarecare să moştenească neîndreptăţit o casă, în defavoarea moştenitoarei legale, poliţia dintr-o localitate a dat o adeverinţă care putea să fie interpretabilă dar nu era nicidecum justificată, comiţînd un abuz. Ei bine, instanţa a luat în considerare această adeverinţă şi a făcut o **schimbare de nume post mortem!** - care defavoriza pe moştenitoarea legală. În unele cazuri instanţa poate să facă o rectificare materială într-un act de stare civilă, dar de-aici pînă la schimbare (şi încă post mortem!)... Asta-i o treabă extrem de complicată şi de grea. Instanţa care a comis abuzul nu ştia că schimbarea de nume se face numai pe considerente clar prevăzute de lege, se comunică în Monitorul Oficial etc.? Nu pot să cred. Am învăţat-o pe moştenitoarea reală să se bată pentru anularea rectificării dar să facă şi o reclamaţie împotriva organului de poliţie care a emis acea adeverinţă: la organele ierarhice, la procuratura militară de sector, pe urmă la cea militară generală, adică la Parchetul General Militar şi, în fine, la Ministerul de Interne. Să nu credeţi cumva că s-a dat curs acestei reclamaţii.

Ce credeţi, ca să te lupţi cu asemenea greutăţi este nevoie de temperament bătăios sau de exasperare?

În primul rînd de renunţarea la tabu-ul moştenit, care a învăţat oamenii "să nu se pună cu autorităţile, că iese prost". Urmăresc cazul unor bătrîni care au avut o moşie în Cadrilater pe care au pierdut-o în 1940. Bulgarii au plătit atunci statului român despăgubiri, dar bătrînii de care e vorba n-au beneficiat de ele. După 1989 au redeschis încercările de a recăpăta pămîntul şi casa care le-au fost luate. I-am învăţat să dea în judecată Banca Naţională, fiindcă există dovezi că s-au dat bani şi să dea în judecată şi Ministerul de Finanţe care le refuză despăgubirile pentru care ei se zbat de 5 ani. Au această cale a contenciosului administrativ, destul de bătută dar uneori eficientă. Nu e nevoie de temperament bătăios din născare; mulţi ajung aşa, ba chiar exasperaţi, exploziv datorită imenselor piedici pe care le-ntîmpină în obţinerea unor drepturi perfect meritate. Deşi legea e foarte clară, sînt numeroase cazurile de refuzuri de plată a contravalorii unor case demolate, a unor terenuri expropriate sau ocupate abuziv de Primărie, care la rîndul ei le-a atribuit unor comercianţi bişniţari, cu buzunarul doldora. Cel mai cunoscut este cazul "omului din Ghermăneşti" - presa a scris despre el - devenit un fel de "demolat de profesie": casa părinţilor săi a fost naţionalizată, el a fost închis, apoi, cînd s-a demolat Ghermăneştii s-a dărîmat şi casa lui, i s-a dărîmat şi locuinţa din Bucureşti ("deranja" Casa Poporului!), apoi, după '89, cînd omul şi-a luat, legal, bucăţica de pămînt cuvenită şi şi-a construit o casă, a fost din nou demolat. (Rămas, deci, de 4 ori fără acoperiş!). Ultima demolare s-a făcut acum, în "vremuri de tranziţie", iar primarul de la Snagov, Biriş, a atribuit terenul său la doi medici din Bucureşti. Omul este foarte ajutat să-şi ducă procesele şi de avocaţi şi de sfaturile noastre şi de AFPDR - dar nu-i mai puţin adevărat c-a ajuns la exasperare.

Iradieri

Cîţi din cei care vin aici au dreptate?

În afară de studiile juridice, eu am absolvit şi o şcoală de ocrotiri sociale, iniţiată de Fundaţia Rockefeller, care a funcţionat în Bucureşti pînă în 1947. Am urmat acolo cursuri de asistenţă socială, am făcut sociologie cu H.H.Stahl, higienă mintală cu prof. dr. Vlad Voiculescu, anatomie cu dr. George Emil Palade, aşa că pot deosebi cu oarecare uşurinţă drama adevărată de persecuţia închipuită. Destul de mulţi din cei care vin aici, în genere cei gălăgioşi, clamîndu-şi prea tare suferinţa sînt psihopaţi, existenţe chinuite şi inadaptabile, mitomani. Am două metode cu ei: îi las să vorbească mult, pînă se calmează. Unii, văzîndu-mă că-i ascult fără să-i contrazic îşi dau seama că, pe semne, ceva nu-i în regulă şi-atunci renunţă la vehemenţă, iar intervenţia mea ete foarte mică. Nu mai revin. Pe alţii, foarte convinşi că sînt persecutaţi politic şi social, încerc să-i ajut cu calm, să le explic prin argumente simple, de bun-simţ, că răul nu vine atît din partea societăţii cît dintr-a lor şi e cazul, să se apere, prin mijloace adecvate, mai ales de fantasmele proprii. Mă pomenesc uneori la consultaţiile juridice cu oameni care-mi spun cum sînt urmăriţi cu lasser, li se montează situaţii de film de groază ori se caută suprimarea lor pe cele mai neobişnuite căi. Îi rog să pună totul pe hîrtie, indiferent de stil, gramatică, ortografie. Refuză şi nu-i mai revăd. Din 12 cărora le-am propus această soluţie, numai 2 au revenit, cu nişte texte puerile. Dar mai sînt şi cazuri încurcate. Privitor la unul din ele, m-am consultat cu dr. Bălăceanu-Stolnici, care avusese şi el de-aface cu "omul cu peretele iradiat". Nu ne putem da seama încă unde se termină probele şi de unde începe fabulaţia. Mi-a arătat un certificat eliberat de organele militare, în care se constata că, efectiv, zidurile casei sale din Drumul Taberei emană nişte radiaţii . Venise la GDS să obţină altă locuinţă sau măcar să i se deziradieze pereţii. După acte, acţiunea se putea susţine pînă la un anume punct, dar lipsea motivaţia: de ce i se întîmplă lui asta, cine are interes să-l suprime. Aici refuza să răspundă sau nu ştia. Am îndrumat cazul spre APADOR unde şi eu am lucrat o vreme.

Ce categorii n-au venit pînă acum la dvs. să-i învăţaţi cum să-şi apere drepturile?

Foştii demnitari comunişti, rromii şi foştii securişti. Ba, nu, cred că unul din ultima categorie a venit, reclamînd evacuarea din locuinţă prin abuz judecătoresc; casa fusese atribuită la divorţ soţiei deşi era proprietate comună. El pretinde că fosta lui soţie lucrează cu SRI-ul, cu toate că, după felul cum se exprimă şi leagă lucrurile între ele, cred că, el face parte din fosta securitate. Dar sigur că evacuarea lui s-a făcut în perioada de recurs, urmare a unui abuz. A fost şi ieri pe la mine, mă provoca tot timpul vorbind de drepturile individuale greşit interpretate, ziarişti, presă etc., nu era greu să recunoşti un anumit tip de limbaj şi de argumentare. A mai venit şi o femeie care reclama dreptul la muncă ce ar fi trebuit să i se asigure de GDS şi APADOR, "instituţii făcute după 1989". Tonul era provocator, sublinia mereu că "acum e democraţie, nu? Ce, pe timpul lui Ceauşescu exista aşa o situaţie?". "Dar de cînd sînteţi şomeră?". "Din 1981". "Atunci să vă duceţi la organismele şi asociaţiile de acest fel care existau în 1981 să vă rezolve ele situaţia". Unul dintre solicitanţii recenţi de consultaţii juridice voia să afle cum se poate sustrage de la armată. I-am explicat clar: faptul că el e greco-catolic nu-i un argument care să-l scutească de serviciul militar aşa cum bănuia, sau se făcea a crede.

De care dintre drepturile omului par să nu fie, deocamdată, foarte convinşi cei ce ajung în biroul dvs.?

De cel la egalitate de tratament şi echitate în faţa instanţelor de judecată şi de cercetare. De aceea, poate, unii recurg la un stil de protest spectaculos, umblă de la APADOR la Parlament, la Cotroceni, la Comisia de abuzuri ş.a.m.d. Îi îndemn totdeauna: faceţi cereri scurte, clare, strict pe dreptul dvs. fără insulte, insinuări, scrise cu multă *demnitate* şi *respect de dvs. înşivă*. Consider asta ca pe o terapie necesară chiar dacă nu de succes imediat, dar cu efecte binefăcătoare pe termen lung.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABILI DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 143 ● 6-12 octombrie 1995 ●

Anul III
nr. 144
13-19 octombrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

EGALITATEA –
de la egalitarism la diferențe

© C. Bumbuț

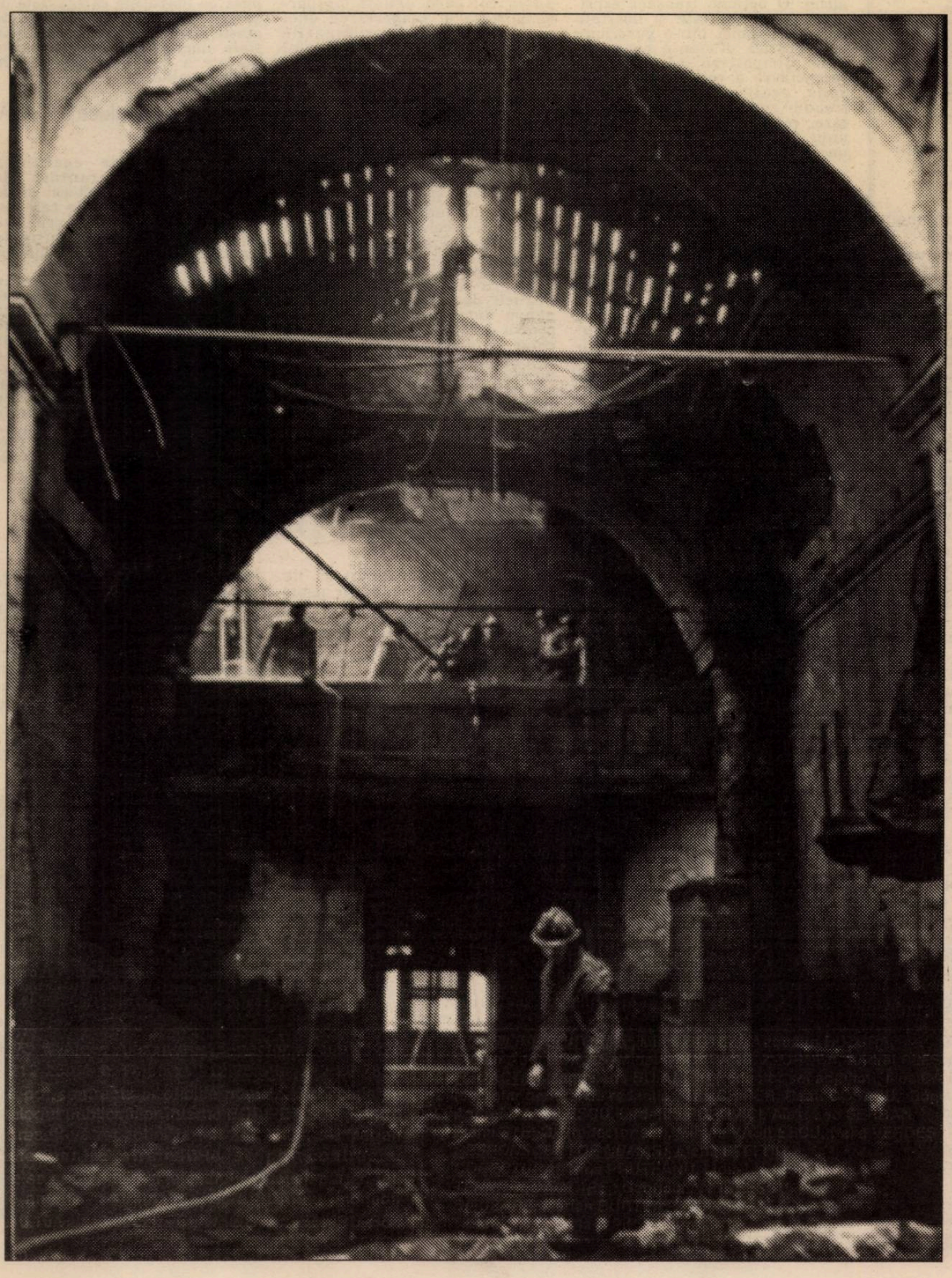

În acest număr articole de:

Alina MUNGIU-PIPPIDI
Al. CĂLINESCU
pag. 6
Pavel CÂMPEANU
Sever VOINESCU
pag. 7
Cristian PREDA
Val CONDURACHE
pag. 8
Dan BERINDEI
Vasile MORAR
pag. 9
György KONRÁD
pag. 14
Ce spun aleșii,
ce spun alegătorii
pag. 16

„Despre tot omul se poate spune și gîndi mult rău; despre tot omul se poate spune și gîndi mult bine."

ALAIN, *Păreri despre fericire*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Teoretic, "ne naştem egali în faţa lui Dumnezeu" şi "trebuie să fim egali în faţa legii". Practic, "nu există doi oameni la fel". Sîntem egali unii cu alţii deşi harta planetei e împărţită în mari puteri şi popoare mici iar pămîntenii în genii şi handicapaţi, eroi şi profitori, victime şi călăi, conducători şi conduşi. Nu putem fi egali unii cu alţii pentru că ne-am născut în locuri şi din părinţi diferiţi, chiar dacă bogatul şi săracul, sfîntul şi păcătosul, înţeleptul şi nebunul "pămînt sînt" şi toţi "în pămînt ne întoarcem". Moartea înaintaşilor nu şterge marile deosebiri dintre descendenţi; viaţa începe deci pentru fiecare dintre noi de la un zero cu semnificaţie specială. Genul proxim nu e însă o poliţă de asigurare, după cum diferenţa specifică nu e o sentinţă de neevitat.

Cum să trăim sub ameninţarea egalizatoare a faptului că "nimeni nu e veşnic" dacă fiecăruia îi este propriu sentimentul că... nimeni nu e ca el? Ce am reuşit să facem cu egalitatea dăruită de Dumnezeu într-o dictatură atotnivelatoare în care nimic nu funcţiona mai bine decît inegalitatea dosarelor? Ce vom putea face cu "talantul" deosebitor într-o tranziţie care simulează democraţia, împingînd cetăţeanul spre concluzia că "diferenţele" dintre el şi reprezentanţii autorităţii erau suportabile pînă mai ieri doar pentru că statul plătea ori impunea prefăcătoria? De sub tăvălugul comunist am ieşit, iată, mai degrabă duşmani unii cu alţii decît creştini cu frica lui Dumnezeu marcaţi de o cumplită experienţă comună. În numele egalităţii s-au comis ori s-au justificat crime şi delaţiuni, s-au mutilat conştiinţe şi destine, s-au ridicat la rang de valori naţionale minciuna, viclenia, disprețul pentru cine încerca să fie cinstit, admiraţia pentru cine reuşea să păcălească pe toată lumea. În numele inegalităţii, propovăduitorii egalităţii de tip comunist ne dau azi lecţii de morală, parlamentarii iniţiază şi aprobă legi care le garantează lor drepturi pe care noi nu le avem, elita opozantă susţine pe toate canalele că "poporul a ales fără discernămînt", etniile minoritare solicită privilegii colective. În numele egalităţii, securiştii locuiesc în casele celor pe care ei şi tovarăşii lor i-au trimis la canal sau i-au obligat să părăsească ţara, şeful comisiei senatoriale de cultură şi mass-media îşi autoînchiriază Televiziunea naţională, gazetele Partidului România Mare invocă libertatea de expresie pentru a justifica aberaţiile unui lider de partid situat de mult deasupra legii, majoritatea naţională refuză să creadă în patriotismul minorităţilor. Ceea ce s-a întîmplat şi se întîmplă în politica de stat ne-a marcat fără doar şi poate psihologia. Pentru că oricum "sîntem egali", şoferii îşi parchează autoturismele pe trotuar, pietonii nu respectă nici o regulă, fumătorii aruncă la locul de muncă fumul în nasul celor ce nu fumează, vînzătorul nu-ţi dă restul pînă la o sută, hoţul te învinovăţeşte că ai bani.
Pentru că oricum "nu sîntem egali", bărbaţii ajung să se bazeze pe superioritatea din principiu faţă de femei şi viceversa, mai vîrstnicii se consideră îndreptăţiţi să aibă avantaje în plus şi obligaţii mai puţine iar tinerii se specializează de timpuriu în linguşitul ori în trasul pe sfoară a "marilor modele" ş.a.m.d. Egalitatea şi inegalitatea sînt pretexte la fel de bune pentru a încălca drepturile celui de lîngă noi. Ar putea fi ele oare, şi pentru români, un punct de plecare către respectul legalităţii? (E.Ş.)

Aduse cu poşta

Despre egalitate, egalizare şi elite

Pasiunea fatală privind egalitatea a făcut ca speranţa de libertate să devină deşartă.

Lord ACTON

Orice discurs despre egalitate este unul problematic, deoarece problematic este conceptul însuşi enunţat ca atare. Ce fel de egalitate? Egalitate întru ce? – ne-am putea întreba cu sens. Istoria conceptului este furtunoasă şi legată direct de cea a libertăţii. A considera că egalitatea şi libertatea sînt valori absolute înseamnă a postula imposibilitatea principială a oricărei derogări şi a accepta un antagonism ireductibil. Acest lucru s-a tradus în planul politicii de partid printr-un monopol al stîngii asupra egalităţii şi al dreptei asupra libertăţii, iar în planul teoriei politice prin dualismul colectivism-individualism. O opţiune tranşant exprimată între egalitate şi libertate nu este posibilă într-o guvernare democratică eficientă care trebuie, dimpotrivă, să încerce o reconciliere a celor două. Altfel spus, egalitatea şi libertatea trebuie considerate complementare, ceea ce implică admiterea unui "compromis" prin trasarea unor limite în ambele cazuri.

Egalitatea nu este însă o valoare naturală, cum este libertatea, ci necesită o autoritate care să o aplice şi să o garanteze; lipsa intervenţiei statului o transformă într-o valoare inoperantă. Pe de altă parte, se pune întrebarea legitimă a limitelor intervenţiei statale care, în numele egalităţii, ar putea ameninţa libertatea individuală – acesta este în special cazul statului intervenţionist, al colectivismului care, exacerbînd virtuţile egalităţii, transformă în "anexă" libertatea. Revine liberalismului meritul de a fi evitat pericolul etatismului, asociat de regulă cu egalitarismul, printr-o bună definire a egalităţii ca *egalitate de şanse* (equality of opportunity). Aceasta presupune o egalitate naturală, recunoscută, de drepturi şi libertăţi care nu este în contradicţie cu faptul evident empiric al inegalităţii indivizilor privind capacitatea, talentul sau o anumită abilitate. Să ne imaginăm cazul dreptului de a fi ales, deci de a candida la o funcţie în stat: candidaţii pornesc în cursa electorală de pe poziţii egale[1], dar în final va fi desemnat un singur învingător; el se detaşează de ceilalţi prin capacităţile sale şi încetează, sub acest aspect, de a fi egalul celorlalţi. Exemplificarea ar putea continua cu privire la orice competiţie – de la cele sportive la cele economice. Egalitatea de şanse presupune dreptul fiecăruia de a se angaja în competiţie, ideea însăşi de competiţie avînd la bază inegalitatea competitorilor din punct de vedere al capacităţilor lor. Singurul tip legitim de egalitate este acesta, adică cel care denotă proporţionalitate şi respectarea unei scări valorice; discriminările arbitrare clasice sînt astfel eliminate în mod justificat (discriminări pe considerente de rasă, sex, religie). Statul trebuie să se limiteze în intervenţia sa la crearea cadrului legal care să garanteze egalitatea de şanse prin tratarea imparţială a indivizilor în faţa legii. Depăşirea acestui mandat este un intervenţionism ilegitim în sfera libertăţilor individuale. Istoria politică a secolului XX, marcată de fenomenul ascensiunii maselor, de revolta maselor în sensul lui Gasset, a consacrat un tip pervertit de egalitate pe care, întrucît denotă uniformizare, o putem numi *egalizare*. Pasiunea pentru egalitate odată declanşată, chiar în dauna libertăţii, fenomenul egalizării, ca aducere la numitor comun, depăşesc cadrul societăţilor colectiviste, pentru ca într-o formă "diluată" să devină în interiorul statului asistenţial o discriminare compensatorie (reverse discrimination)[2]. Egalizarea ca şi discriminarea compensatorie (într-o măsură mai mică, este drept) sînt în fapt o negare a principiului elitei. Elita este pentru colectivism o ameninţare a esenţei sale, adică a mediocrităţii maselor instituţionalizat uniformizată la nivelul întregului corp social. Mediocritatea colectivistă, abil deghizată ca "egalitate", nu admite excepţiile sau derogările pe care elitele le reprezintă şi pe care masele le consideră ca "injuste". În acest sens, simpla manifestare a alterităţii ca diferenţă este injustă. Competiţia socială este "trucată" astfel încît să fie toţi, în mod egal, învingători (sau învinşi?!). Ceea ce poate fi denunţat ca injust este numai substituirea egalităţii cu egalizarea, impusă prin concursul generos al statului.

Singura accepţiune a conceptului de egalitate, legitimă şi operantă în economia cuplului libertate-egalitate, este cea propusă de liberalism ca egalitate de şanse. Tot ceea ce depăşeşte aceste limite este o imixtiune în sfera libertăţii individuale ameninţate a fi subtil dizolvată în aburul egalitarist.

Raluca PRUNĂ

---

1)Este vorba de egalitatea competitorilor garantată de regulile "jocului" electoral şi de normele legale aferente care nu disting între candidaţi, egalitate care funcţionează cel puţin la nivel teoretic pentru exemplificări ideale.

2)Discriminarea compensatorie este punctul central al concepţiei despre dreptate care consideră că nu toate tipurile de discriminare sînt nejustificate din punct de vedere moral; pornind de la constatarea că există, la nivel social, "minorităţi dezavantajate" se inferează obligaţia morală de a se acţiona discriminatoriu în favoarea acestora. Argumentele sînt însă mai degrabă pragmatice decît morale – moral este numai tratamentul egal al celor egali.

Mai mari sau egali cu Dumnezeu

Citeam în una din cărţile lui Petre Ţuţea că atunci cînd un om simplu a simţit că i-a venit sorocul, i-a spus nevestei: "Aprinde fă lumînarea că eu ştiu unde mă duc", în timp ce George Călinescu arunca cu obiecte de pe noptieră în doctor. Să nu fi fost aceasta oare o firească răzvrătire a unui om care se situase, prin munca şi geniul său, deasupra celorlaţi în faţa egalităţii ce avea să urmeze? Căci oamenii nu sînt niciodată egali (valoric, cel puţin): nici la naştere şi nici în timpul vieţii. Se pare totuşi că, după aceea, da. Neştiind nimic concret despre moarte, cimitirul ne apare acum drept singurul loc în care toţi sînt egali.

Zi de zi, iubiţi sau "urîţi" ai noştri, oameni simpli sau regi ai ştiinţei, se prăpădesc neîmpărtăşiţi, adică înainte de a găsi răgazul pentru a ne împărtăşi toate gîndurile, ştiinţa ori simţămintele lor. Faptul că sufletele nu pot fi moştenite prin testament precum averile, păstrează lumea într-o stare de echilibru relativ. Atît cît trăim, noi nu sîntem egali, întrucît egalitatea implică congruenţă, identitate. Dovada de netăgăduit a inegalităţii noastre este singurătatea absolută în care trăim durerea fizică şi moartea.

Ne place să credem că Dumnezeu se află undeva în văzduh. Ne-am obişnuit să ne gîndim la El privind un petec de cer, dar de ce n-am crede că El ne vede chipurile atunci cînd sîntem necăjiţi, atunci cînd ne închinăm şi ne aplecăm privirea spre pămînt?

Am învăţat la şcoală că sfera este mulţimea punctelor din spaţiu care au proprietatea de a fi egal depărtate de un punct numit centrul sferei şi tot la şcoală am mai învăţat că pămîntul este o sferă, iar de la biserică ştim că toţi, în faţa lui Dumnezeu, sîntem egali.

Ura omului de cultură faţă de comunism poate fi comparată cu ura lui Călinescu faţă de moarte: o ură stîrnită de tendinţa de egalizare, de transformare a lumii într-un adevărat cimitir. Pentru omul simplu, venirea comunismului a însemnat spaima substituirii Puterii Divine cu una lumească, diabolică.

Comuniştii au vrut să se impună ca centru al sferei şi acest lucru nu era posibil decît prin distrugerea adevăratului centru. Ei proclamau egalitatea noastră, în timp ce se autoproclamau mai mari sau (cel puţin) egali cu Dumnezeu. Astfel, am fost guvernaţi după o lege nescrisă, dar supremă, care nu era altceva decît un blestem al vieţii: "Lasă că n-ai să mori!"

Copii, tineri sau vîrstnici, am fost împinşi cu violenţă spre o viaţă ce era doar cu un pas înaintea morţii, urmînd a ne trăi vlăguiţi şi smeriţi restul zilelor, pînă cînd ajungeam, în fine, să "trăim" moartea ca pe o victorie finală. Tot e bine că lucrurile au început să revină la locul lor înainte de a ne transforma într-un popor de "victorioşi".

Mariella NEAGU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Starea romanului**
- **Marginalizarea**
- **Ambiguitatea**
- **Restitutio in integrum (case, averi, reputaţii)**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Dreptul de a nu fi informat

© C. Bumbuț

Una din voluptăţile perfide ale vieţii sub dictatură era voluptatea de a accede la informaţii interzise. Cîte un ziar franţuzesc sau nemţesc strecurat furtiv prin bagaje, efortul de a înfrunta, seară de seară, hărţuiala bruiajului pentru a asculta „Europa liberă", „Vocea Americii" sau BBC, cartea de contrabandă, scrisorile cifrate, vestea şoptită în treacăt de cîte un turist, prieten, sau diplomat străin erau tot atîtea bucurii riscante, tot atîtea păcate dulci, de natură să transforme pustiul cotidian într-o mică aventură înviorătoare. Îmi amintesc că, în decembrie 1989, ascultam toate ediţiile de ştiri ale „Europei libere" deşi ştiam că, în fiecare seară, acelaşi grupaj se relua, neschimbat, de mai multe ori. Speram să apară, în ultima clipă, ceva nou, după cum, în adolescenţă, reciteam neobosit istoria bătăliei de la Waterloo, cu dorinţa secretă (şi absurdă) ca sfîrşitul să fie altul.

După 1989, tipul acesta de voluptate s-a stins. Am asistat cu toţii la o proliferare epidemică a gazetelor, canalelor de televiziune şi posturilor de radio, astfel încît din edificatoare, informaţia a devenit dizolvantă. Deosebirea dintre informaţie, zvon, bîrfă, minciună strategică sau partizană, calomnie, băscălie iresponsabilă, intoxicare şi scandal a devenit insesizabilă. Încet-încet, a trebuit să descoperim că noua explozie informaţională poate manipula opinia publică la fel de eficient cum o făcea, înainte, absenţa sau dozajul interesat al informaţiei. Mediile au început să-şi arate – dincolo de prima euforie – partea de umbră, primejdiile latente. Mai întîi, prin acumulare şi diversitate, ele au căpătat o stranie componentă de *divertisment*. Ca să ai public pentru ştiri douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru (cum vrea, de pildă, celebrul CNN), trebuie să te asiguri, ca producător, că ştirile sînt ambalate „atrăgător", că spectatorul nu se plictiseşte. Ştirile trebuie să fie „amuzante", eventual *înfiorător* de amuzante. De aici două inevitabile urmări:

a) *Excesul cantitativ*. Furnizarea de „noutăţi" intră în criză de supraproducţie, cu efectele negative care decurg din orice criză de supraproducţie. „Oferta" depăşeşte limita de toleranţă a capacităţilor noastre de asimilare, „scara umană" firească e contrariată prin ubicuitatea gazetarului mondial, aflat în plină incontinenţă profesională. Lumea informaţiilor suferă de obezitate. Aflăm neîncetat atît de multe, încît sfîrşim în stupoare şi greaţă. Lăcomia e urmată de o somnolentă saţietate. E limpede că n-am fost făcuţi să fim contemporani, clipă de clipă, cu tot restul planetei şi că, aşa cum nu putem mînca oricît, nu putem înghiţi *toată* informaţia care ni se transmite, nu putem trăi simultan toate dramele lumii şi toate exaltările ei.

b) *Excesul de negativitate*. Exigenţa divertismentului creează nu numai inflaţie informaţională, ci încurajează totodată un regim preferenţial pentru ştirile sumbre. Cu alte cuvinte, trebuie să livrezi nu doar *cît mai multe veşti*, dar şi *cît mai multe veşti proaste*. Informaţia tinde astfel să devină şocantă, traumatizantă, terorizantă. Raiul n-are haz, prin urmare reportajul cel mai vandabil, visul ziaristului, este reportajul despre iad, despre îndrăcirea lumii. Sub pretext că vrea să fie totală şi necomplezentă, ştirea devine otrăvitoare. Ea stîrneşte oroarea fără a reuşi să purifice şi să educe. De la o vreme, a te informa e a cultiva în chip pervers vecinătatea catastrofei.

Informaţia nu ne poate parveni decît ca o *succesiune* de informaţii. Iar succesiunea echivalează necesarmente cu o anumită *ierarhie*. Căpătăm, mai întîi, ştirile socotite importante, urmînd ca ştirile „secundare" să fie oferite spre sfîrşit, într-un timp restrîns, sau la alte ore decît cele de maximă audienţă. O asemenea ierarhie nu poate fi decît artificială şi, în ultimă instanţă, falsă. Putem admite, firesc, că războiul din fosta Iugoslavie e *obiectiv* mai important pentru istoria contemporannă decît o oarecare răzmeriţă religioasă din Sri Lanka. Ceea ce însă nu înseamnă că a muri în Sri Lanka e mai puţin ofensator pentru umanitate decît a muri la Banja Luka.

Pe de altă parte, nu poţi combate ierahiile false prin suspensia *oricărei* ierarhii. Or, adeseori, abundenţa informaţiilor de tot soiul, culese de-a valma de pretudindeni, ameninţă să provoace „moartea lor termică": totul e la fel de „important", totul eşuează în in-diferenţă.

Un alt efect al abuzului informaţional este, în mod paradoxal, demisia opiniei publice de la răspunderile ei minime: întrucît, prin mijloacele audiovizuale moderne, ştirile dobîndesc, pentru noi, o *prezenţă*, acută, simplul fapt de a le percepe ne consolidează în iluzia că le putem manevra. Privitorul se crede martor şi actor. El crede că văzînd *participă* şi că dîndu-şi cu părerea – face istorie. Informaţia funcţionează demobilizator. Reactivitatea publică e diminuată, angajarea *virtuală* faţă de imagine submenează nevoia de a interveni *actualmente* în real. Insul informat devine un *spectator* care se implică tot mai rar, un contemplativ flasc, locuit de o sumedenie de „date" pe care nu le mai digeră.

În sfîrşit, trebuie să constatăm că informaţia, oricît de brutală, e întotdeauna *mai rece* decît realitatea. Aceasta pentru că ea se transmite prin „medii" neutre (text, imagine) cu rol de interval protector între cel ce emite şi cel ce recepţionează. Faptul se adumbreşte pentru a deveni ştire. În suita de prelucrări necesare pentru a ajunge *informaţie*, realul îşi pierde volumul, căldura, palpitul vital. Să mai observăm că, de-a lungul a douăzeci şi patru de ore, majoritatea informaţiilor *se repetă* de cîteva ori, ceea ce le grăbeşte „răcirea". Ajunşi aici, atingem marginile unei probleme care ţine de metafizică: e vorba de contribuţia pe care mediile utilizate frivol o pot avea la *banalizarea răului*. Iar dacă acesta ar fi preţul care ni s-ar cere pentru a fi mereu la curent cu isprăvile lumii, ar merita să adăugăm la lista drepturilor omului şi pe acela de a *nu* fi informaţi...

Andrei PLEŞU

Puterea televiziunii şi televiziunea puterii

O constatare probabil şocantă pentru membrii încă neînregistratului partid al luptătorilor împotriva nuanţelor: filosoful Karl Popper, teoretician şi apărător al "societăţii deschise", a fost un partizan categoric al punerii televiziunii sub control.

Într-unul din ultimele sale texte, publicat de curînd în Franţa, într-un volum intitulat *Televiziunea – un pericol pentru democraţie*, Karl Popper consideră că în lumea de astăzi televiziunea exercită cea mai importantă putere, părînd chiar să fi "înlocuit vocea lui Dumnezeu". Dacă televiziunea, ajunsă la o putere nelimitată, nu va fi pusă sub un control eficient, democraţia nu va supravieţui – crede filosoful. Este de aceea nevoie, propune Karl Popper, ca viitorii realizatori de emisiuni de televiziune să aibă o pregătire profesională obligatorie, ce ar permite Statului să-i "înveţe rolul fundamental al educaţiei". La capătul acestei pregătiri ar urma să se acorde un brevet sau o licenţă, fără de care nu se va putea lucra în televiziune. La începutul carierei ar urma să fie depus un jurămînt etic, asemănător cu jurămîntul pe care îl fac medicii. Un "ordin" sau un "colegiu", similare celor care funcţionează în cazul medicilor, avocaţilor sau fizicienilor ar urma să vegheze la respectarea acestui cod de conduită şi ar avea competenţa de a suspenda sau anula brevetul profesional (ori licenţa, autorizaţia etc.).

Volumul în care a fost publicat textul lui Karl Popper cuprinde, de asemenea, şi un studiu întocmit de psihologul John Condry despre efectele produse de televiziune asupra copiilor din Statele Unite. Conform datelor acestei analize, copiii americani se uită la televizor în medie 40 de ore pe săptămînă, 4-5 ore în zilele de lucru şi 7-8 sîmbăta şi duminica. Este o dependenţă care, după John Condry, provoacă anumite tulburări fizice, morale şi intelectuale – proastă funcţionare a metabolismului, obezitate, pasivitate, anomie morală, agresivitate, percepţie stereotipă a valorilor, incapacitate de discernere între imaginar şi realitate, solipsism. Seria consecinţelor dezastruoase ale *televizoritei* (cum s-ar numi pe românește această maladie) este încă mai lungă, iar dintre ele Karl Popper se opreşte la una singură: incitarea la violenţă. Propunerea lui ca televiziunea să fie pusă sub control vizează mai ales acest efect.

Observînd că soluţia preconizată de Karl Popper contrazice făţiş postulatele liberale şi coincide cu "teoriile constructiviste şi intervenţioniste ale social-democraţilor şi ale socialiştilor", pe care filosoful însuşi le combătuse în *Societatea deschisă şi duşmanii săi*, scriitorul peruan Mario Vargas Llosa pledează, polemic, pentru libertatea deplină a televiziunii. Într-un articol publicat în cotidianul parizian *Le Figaro*, spre sfîrşitul lunii septembrie, romancierul fost candidat nenorocos la preşedinţia ţării sale mărturiseşte că l-au trecut fiorii citind eseul lui Karl Popper despre punerea televiziunii sub control. Societăţile deschise – observă Vargas Llosa – vor fi atunci mai puţin deschise. Şi, poate, adaugă el, în programele televizate va fi atunci şi mai puţină violenţă. Dar, se întreabă romancierul, care va fi cealaltă violenţă, care o va înlocui? "Fac aluzie – scrie Vargas Llosa – la violenţa mediocrităţii şi la asfixia talentului, totdeauna emanate de birocratizarea activităţii creatoare, la violenţa inerentă a excluderii a ceea ce este contrar sau a spiritului de revoltă, la cenzurarea oricărui experiment sau a căutării noului". După Mario Vargas Llosa, televiziunea la care s-ar ajunge prin aplicarea şi respectarea propunerilor lui Karl Popper ar fi, poate, la fel de paşnică şi de "sănătoasă" ca televiziunile oferite chinezilor, cubanezilor sau nord-coreenilor. Va rezulta inevitabil, se îngrozeşte Mario Vargas Llosa, o instrumentalizare a televiziunii în favoarea deţinătorilor puterii, cu alte cuvinte la instituirea unei violenţe tot atît de distrugătoare pentru spiritul uman ca şi aceea a cărei eradicare este dorită. Nu violenţa este, după Vargas Llosa, adevărata problemă a televiziunii, ci absenţa dezastruoasă a competenţei, ceea ce transformă televiziunea într-o "jalnică idioţenie".

Este bizar că Mario Vargas Llosa nu citează, printre exemplele de televiziuni pacificate, nici o televiziune din ţările cu regimuri islamice. Şi mai bizar este că, în vreme ce propunerea lui Karl Popper porneşte de la un fenomen totuşi incontestabil – violenţa în programele de televiziune –, replica lui Mario Vargas Llosa priveşte mai degrabă manipularea prin televiziune. Nu e, deci, cu totul la obiect. Să fie limitarea violenţei un factor de îngrădire a... creativităţii?! La vreo zece zile după apariţia articolului lui Vargas Llosa, un studiu al Consiliului Superior al Audiovizualului din Franţa despre "violenţa în ficţiunile prezentate de televiziune în Franţa" făcea cunoscut că 58% dintre ficţiunile "foarte violente" sînt de origine americană, doar 7% fiind franceze. Sînt calificate "foarte violente" emisiunile care conţin mai mult de trei secvenţe de crime, ucideri, violuri, sinucideri, răniri, accidente sau catastrofe provocatoare de moarte. Cercetătorii au subliniat că în programele de origine americană "recursul la violenţă aparţine frecvent personajelor pozitive, ceea ce face legitimă folosirea violenţei, în vreme ce în producţiile europene violenţa este mai ales o faptă a personajelor negative". Majoritatea producţiilor violente se adresează tinerilor. O surpriză: cantitatea de violenţă în filmele de desene animate este adesea mult superioară celei din filmele pentru adulţi. Iar violenţa este un ingredient care aduce public, aşadar bani, fiindcă un canal cu mare audienţă primeşte, natural, după legea libertăţii comerciale, mai multă publicitate. Libertatea de expresie (de imaginaţie, de creaţie) este oare mai mare dacă se identifică ori se confundă cu libertatea de a face comerţ? "Jalnica idioţenie" deplînsă de Vargas Llosa nu e doar – şi nici în primul rînd – efectul lipsei de competenţă, este, poate, mai curînd reflexul acestei confuzii, dintre libertatea de expresie şi libertatea comercială.

Iar libertatea comercială duce, şi ea, la manipulare politică, poate una încă mai eficientă decît cea de sub regimurile dictatoriale. Plictisoasa televiziune ceauşistă nu manipula pe nimeni; în schimb, "televiziunea liberă", chiar fără a fi excesiv de "competentă", a fost foarte credibilă. Cunoscutul prezentator de la CNN, Larry King, a spus, prin 1993, că dacă televiziunea ar fi fost inventată mai devreme, istoria ar fi fost schimbată.

Avea dreptate. Dar ar fi arătat cu mult mai îngrozitor.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Dubla natură a televiziunii

Pentru o societate dată, televiziunea este un *operator* şi un *revelator* politic. Prin intermediul televiziunii "se face" politică şi, totodată, se poate afla care sînt intenţiile de profunzime ale acţiunii politice. Din acest punct de vedere, modul de funcţionare al televiziunii este dublu. Televiziunea există atît ca unealtă, cît şi ca "text". Ea semnalizează simultan în două registre: o dată în mod implicit, ca incitatoare şi producătoare de acte (reacţii) politice, ca "acţiune asupra altor acţiuni", dovedindu-se, pe scurt, un instrument (printre altele) de guvernare; şi o dată în mod explicit, ea dezvăluind ceea ce, deopotrivă, ascunde, sau ceea ce aceia care cred că pot manipula în mod absolut prin intermediul ei se iluzionează că reuşesc să ascundă.

Acest echivoc al televiziunii (ascundere/dezvăluire) se datorează dublei sale naturi: aceea de *unealtă* şi aceea de *imagine*. Nu este nevoie ca unealta să aibă în mod explicit intenţia (iniţiativa) de a manipula receptorul (prin masificare): *unealtă* fiind, televiziunea este prin însăşi definiţia ei manipulabilă. Nu trebuie să se aservească explicit cuiva. "Obiectivitatea" face din ea un mediu de manipulare perfect. Chiar şi în absenţa *intenţiei* de manipulare, *efectele* de manipulare nu pot fi evitate. Dimensiunea pragmatică a informaţiei "nude" nu trebuie subestimată. Pentru că sursa de informare, deci de cunoaştere, este percepută (şi devine) automat sursă de putere. În România, manipularea există atît în forma ei prostească, declarată, voită, cît şi în formă implicită. Din acest punct de vedere, singura reacţie de apărare aparent eficientă pare a fi *evitarea totală* a televiziunii.

Dar adoptarea unui astfel de răspuns (tăierea contactului) ignoră cea de-a doua natură a televiziunii, aceea de *imagine*. Or, imaginea este simultan şi indisociabil imagine-a-ceva (străin, eterogen faţă de instrument, de mediu) şi imagine-de-sine. Imaginea reductibilă la simplul referent este o iluzie. Orice imagine se auto-denunţă, vorbeşte (implicit) şi despre ea însăşi. Altfel spus: se auto-demască, se de-ciptează (criptat) prin "punere în abis" involuntară, automată. Şi astfel imaginea devine "text" care vorbeşte despre intenţiile celor ce o creează, iar televiziunea, un instrument, un contra-instrument de descifrare aflat la dispoziţia receptorilor.

O bună utilizare a televiziunii trebuie să aibă în vedere dubla ei natură şi efectele specifice de care o putere politică oarecare profită sau nu. Nu poţi renunţa la televiziune dacă vrei să ştii ce se intenţionează (explicit, deşi nemărturisit) sau ce se poate întîmpla (fără intenţie, dar cu rezultat) cu tine. Tendinţa generală manifestată de toate cele trei instanţe ale procesului de comunicare (producător, mediu, receptor) este aceea de a ignora natura de fiecare dată dublă a televiziunii, ambiguitatea ei esenţială. Corect (adică dublu) întrebuinţată, televiziunea poate deveni, din (pe lîngă) sursă de putere, sursă de (auto-)cunoaştere. Poate fi întoarsă împotriva ei însăşi şi împotriva celor ce cred că are un singur "capăt".

Care este, însă, regimul de consum al televiziunii în România? Aş fi tentat, mai întîi, să formulez un fel de lege empirică: televiziunea constituie un soi de "front" invizibil pe care "lupta" se duce prin cedarea prerogativelor; pierde cel care ignoră dubla natură a televiziunii, căzînd victimă laturii nebăgate în seamă, care, "liberă" sau "neutră", lucrează în folosul celui ce ţine seama de ea. Cînd receptorul ignoră latura de *instrument de (auto-)cunoaştere*, de *revelator* a televiziunii, aceasta e disponibilă ca *instrument de putere*, ca *operator* politic.

Revenind, însă, la întrebarea de la începutul paragrafului anterior, aş înclina să răspund că, la noi, foarte puţină lume ţine cont de ceea ce am numit dubla natură a televiziunii. Indiferent că fac parte din puterea politică, din televiziunea ca instituţie sau din rîndul telespectatorilor, pentru români televiziunea e unidirecţională. Mai mult: ea este percepută ca *ocupaţie*, ca *soluţie* unică. Invadată de seriale de minimă pretenţie, televiziunea tinde să ne transforme viaţile într-un serial ale cărui principale episoade se constituie din privitul la televizor. Pentru producătorii şi emiţătorii de mesaje televizate, televiziunea este *doar* un instrument, cu direcţie unică, în vreme ce pentru majoritatea consumatorilor de televiziune de la noi aceasta nu este *deloc* un instrument. Situaţia e, în asimetria ei, oarecum comică: împăratul, evident gol, se îmbracă, fără cea

© S. Gheţie

mai mică teamă că ar putea fi – că este – descoperit, în imagini de televiziune, iar privitorii se uită la hainele lui multicolore. Realizează că "împăratul" (nu mă refer la cineva anume, ci la realitate în genere) se foloseşte de televiziune ca de un instrument, dar refuză să facă din ea *propriul lor* instrument de descifrare. Chiar dacă oarecum în gol, televiziunea funcţionează. Trăim în plină realitate virtuală. Multiplicînd "hainele" realităţii, televiziunea îi arată, colateral, goliciunea. Pe măsură ce realitatea se împuţinează, simplificîndu-se, ea este percepută tot mai divers: îşi înmulţeşte chipurile, imaginile, feţele.

Bogdan GHIU

Economie

„SUBSCRIE ACUM!" DAR UNDE?

Aşadar: *unde?* Lista "celor 4000" e plină de capcane. Fiecare poziţie, din cele 4000, ne oferă o denumire (titulatura unei societăţi comerciale, cu precizarea domeniului în care-şi desfăşoară activitatea: industrie alimentară, textile, maşini-unelte etc.) şi trei sume, în lei, exprimînd *capitalul social, cifra de afaceri* şi *profitul*. Sigur, aceste sume spun mult chiar şi celui ce le priveşte cu ochiul liber, spun şi mai mult celui ce le trece prin filtrul analizei economice, dar nu spun totul.

Nu aflăm nimic, privind sau analizînd cele trei sume, despre *datorii* şi *creanţe*. Dacă aleasa noastră are datorii mari sau dacă – şi mai rău! –, aceste datorii depăşesc nivelul creanţelor, se cuvine să ne întrebăm *cum* şi *cînd* vor putea fi ele plătite, pentru a se debloca fluxul financiar. Sau, în condiţiile în care creanţele sînt mari, este important să ştim care-s debitorii (datornicii). Pentru că, dacă datornicii sînt din cealaltă listă, a întreprinderilor ce vor continua să rămînă în patrimoniul statului sau figurează pe lista candidaţilor la faliment, nu va fi deloc uşor de încasat respectivele creanţe. Acest indicator (*datorii* şi *creanţe*) este extrem de important în momentul de faţă, cînd economia românească suportă consecinţele dramatice ale unui blocaj financiar ce depăşeşte 16.000 de miliarde de lei. Sumă mai mare decît totalul masei monetare şi egală cu totalul cheltuielilor bugetare în întregul an 1995, chiar şi după rectificarea din august.

Nu ne putem face nici o idee, privind datele de pe listă, despre un alt indicator important: *personalul*. Două aspecte sînt esenţiale în această privinţă: unul *cantitativ*, altul *calitativ*. Multe dintre întreprinderile de pe listă au personal excedentar. Echipele manageriale au păstrat schemele supraîncărcate, chiar dacă astfel era sugrumată productivitatea muncii, evitînd să se lege la cap cu disponibilizări de personal. Şi lăsînd această complicată problemă spre soluţionare viitorilor acţionari (între care ne vom număra toţi cei ce ne vom schimba cupoanele pe acţiuni la întreprinderile în cauză). Sub mantaua statului, cu două surse de subvenţii sigure (bugetul şi inflaţia, această a doua sursă făcînd posibilă menţinerea pe linia de plutire prin preţuri mari, suportate de populaţie, şi nu prin creşterea ofertei de mărfuri pe piaţa internă), numeroase întreprinderi şi-au permis luxul de a aduce profitul la nivelul... zero. Acum, însă, după cinci ani de folosire excesivă, respectiva manta s-a uzat atît de tare, încît nici măcar nu mai poate fi cîrpită. Normal, ea nu mai ţine de cald. Din nefericire, însă, noua haină, cea a privatizării, nu va putea să acopere imediat toate excrescenţele reportate de către proprietatea de stat, cea mai gravă fiind ineficienţa economică. Iar o cauză a ineficienţei este tocmai dezechilibrul dintre numărul mare de personal şi profitul mic. Sau profitul zero. Asta în ceea ce priveşte cantitatea. Tot atît de importantă, însă, este şi calitatea. De acest al doilea aspect depinde competitivitatea unei întreprinderi, forţa ei de a se menţine pe piaţă. Sau de a cuceri noi pieţe.

Un alt aspect fundamental este *raportul profit-salarii*. Dacă, în totalul costurilor, ponderea salariilor este prea mare, nu încape nici o îndoială că veniturile personalului devin un aspirator al profitului. În lumea de azi, gonind după eficienţă, numai profitul mare justifică salarii mari. Între muncă şi plata muncii trebuie să fie semnul egal.

Fără toate aceste detalii, ne va fi greu să evaluăm o societate comercială. Dar mai ales fără acel detaliu ce se ridică deasupra tuturor celorlalte: *prestigiul*. Firma Philips îşi face reclamă precizînd: *"Ştiţi că Philips a inventat caseta audio, compact discul, caseta digitală, care sînt parte din viaţa noastră?"* Sau că: *"În pragul noului mileniu, specialiştii de la Philips concep soluţiile care vor învinge timpul"*... Philips nu figurează pe lista "celor 4000", dar specialiştii acestei mari firme ne dau o idee despre întrebările pe care nu le putem ocoli în legătură cu cartea de vizită a societăţilor comerciale româneşti. Pentru că dincolo de suma *capitalului social*, în care sînt incluse (în expresie monetară) clădiri administrative, hale

© C. Burnbut

de producţie, utilaje, calculatoare, mobilier etc., alte *active* pot fi chiar mai importante, între care fondul de creativitate, capacitatea profesională a personalului, stilul de gestionare a valorilor, maniera de a-şi cunoaşte şi a-şi înfrunta concurenţa, gama clienţilor şi aria în care ei sînt răspîndiţi.

Politica vînzărilor este esenţială pentru o *societate comercială*. Este semnificativ că o întreprindere care fabrică strunguri, sau trenuri, sau orice fel de bunuri nu este socotită... *societate de producţie*. Ci *societate comercială!* Pentru că scopul ei final este comerţul: *vînzarea producţiei!* Banii încasaţi din această vînzare reprezintă *cifra de afaceri*. Al doilea indicator de pe listă. Viabilitatea unei întreprinderi este în bună măsură exprimată de raportul dintre capitalul social şi cifra de afaceri. Sau deverul: volumul vînzărilor de mărfuri, în expresie bănească. Condiţiile cele mai fericite le întrunesc acele societăţi care obţin, anual, un volum al încasărilor mai mare decît totalul capitalului social. Ori cele cu o cifră de afaceri care să nu fie cu mult mai mică decît capitalul social.

Oglinda cea mai fidelă este însă *profitul*: capacitatea de a obţine un excedent de încasări. Deci: o cifră de afaceri mai mare decît totalul cheltuielilor pentru realizarea producţiei. Profitul real iese numai din vînzări mai mari şi costuri mai mici. Se asigură, astfel, surplusul necesar pentru a rambursa creditele şi a plăti dobînzile, pentru investiţii şi pentru dividende (partea din profit ce revine anual acţionarilor).

În condiţiile tranziţiei noastre, mişcarea acestor detalii devine de multe ori imprevizibilă. Aşa stînd lucrurile, chiar şi cea mai savantă analiză poate să eşueze. La întrebarea *"Unde depunem cuponul?"*, răspunsul cel mai cinstit este: *acolo unde speraţi că veţi fi ajutaţi şi de NOROC!* Mai cu seamă că profitul nu va depinde decît în mică măsură de acţionarii proveniţi din rîndurile celor ale căror valori de schimb sînt în exclusivitate cuponul şi carnetul de proprietate. Dar va putea fi influenţat în mod decisiv de eventualii cumpărători (contra bani gheaţă) ai părţii de capital ce va fi scoasă la vînzare de către Fondul Proprietăţii de Stat. Dacă NOROCUL va scoate în calea întreprinderii oameni cu idei şi cu bani, privatizarea va fi un succes.

Adrian VASILESCU

O alianţă de şase ani

Pariurile, pronosticurile, controversele şi sentinţele analiştilor politici cu privire la soarta coaliţiei proguvernamentale au acaparat în ultima vreme dezbaterea publică dar deznodămîntul conflictului C.V .Tudor – Ion Iliescu rămîne încă în ceaţă. Gazetarii şi politicienii de opoziţie se întreabă cînd, cum şi la iniţiativa cui se va rupe această alianţă nefastă pentru toţi cei care au aşteptat căderea comunismului dar n-au ştiut să blocheze la timp perpetuarea structurilor lui. Semnatarii pactului cvadripartit calculează cît , pentru cine şi cu ce preţ mai poate fi mimată funcţionalitatea respectivului document şi, mai ales, care ar fi pretextul cel mai eficient din punct de vedere electoral pentru partea hotărîtă să-l denunţe întîi. Teama de capcane şi obsesia diversiunii stăpînesţe ambele tabere : opozanţii ştiu că s-au lăsat de atîtea ori păcăliţi de jocul coaliţiei de guvernămînt încît le vine mai uşor să explice mişcările viitoare prin întîmplări din trecut şi mai greu să accepte realitatea aşa cum e; guvernanţii ştiu că partidele din coaliţia majoritară au rămas împreună trăgîndu-se reciproc pe sfoară şi că duşmănia electorală va da în vileag întreaga mizerie a complicităţii şi şantajelor care au anihilat nu doar şansele opoziţiei ci şi pe acelea ale reformei. Pentru simplul fapt că proguvernamentalii au fost în ultimii ani de prea multe ori în pragul rupturii, mulţi directori de cotidiane preferă comentariul ironic iar observatorii neutri se străduie să demonstreze la Televiziune că nu putem avea parte decît de aceeaşi piesă şi de acelaşi "pupat Piaţa Endependenţi". Pentru că le-a fost mereu frică de clipa în care Vadim Tudor, Păunescu şi Funar le vor prezenta nota de plată provocîndu-i la duel ca pe nişte duşmani de moarte, liderii PDSR au preferat să amîne reforma şi să ridice limbajul naţionalist la rang de politică parlamentară. Celor care în octombrie '92 vedeau alianţa încheiată de PDSR cu naţionaliştii de stînga şi de dreapta ca pe un experiment ce urma să fie îngropat în cîteva luni le vine greu să înţeleagă că ne aflăm acum în alt punct şi că divorţul e inevitabil. Celor care au jubilat deatîtea ori la respingerea moţiunilor de cenzură le vine greu să accepte că nu mai au încotro şi să privească adevărul în faţă: stabilitatea cabinetului Văcăroiu a fost necesară şi utilă mai ales foştilor ceauşişti, ea a garantat manevrele antidemocratice care au împiedicat evoluţia politică şi au adîncit criza socială.

Inerţiile interpretative ori deruta strategică sînt cu atît mai ciudate cu cît toată lumea vede, crede şi recunoaşte că a început campania electorală. Alta decît cea din 1990, alta decît cea din 1991. Prima în care adepţii dictaturii nu mai tremură de frica justiţiei revoluţionare şi nu mai sînt obligaţi să cerşească noii puteri timpi de antenă la Televiziunea naţională. Prima în care statutul de fost securist, nomenclaturist, comunist nu mai apasă asupra potenţialilor candidaţi iar dosarele "alese şi revizuite" au devenit sperietori în lupta dintre cîteva servicii secrete cu opţiuni şi interese politice divergente. Prima în care partidele istorice intră doar ca partide de club sau de piaţă iar partidele de clan îşi dispută doctrina naţională în variantă ceauşist-legionară sau creştin-democrată fără ca organizaţiile de minoritari ori de elite să conteze - deci fără un contracandidat credibil care să poată vorbi despre unguri, evrei, dragoste de patrie într-un limbaj european şi pentru generaţiile viitoare. Prima în care electoratul majoritar e dispus să aştepte salvarea mai degrabă de la Dumnezeu şi de la instituţia militară decît de la preşedinţie şi parlamentari, de la reformişti şi opoziţie, de la Strasbourg ori de la Casa Albă. Prima în care eşecul reformei e de necontestat pentru că a fost pregătit cu mare grijă chiar de partenerii politici care au promis o tranziţie cu protecţie socială şi costuri suportabile ,dar au guvernat împotriva descentralizării, a marii privatizări, a investiţiilor străine.

Toate acestea şi multe altele uşor de enumerat fac din campania electorală abia declanşată o campanie de tip special, prima în care pactul încheiat în decembrie 1989 între noua putere şi cadrele de încredere ale vechiului regim nu mai este necesar uneia dintre părţi, aceleia titularizată la început pe rolul de lacheu-satelit şi devenită apoi forţă parlamentară cu program contrarevoluţionar. Protocolul cvadripartit n-a făcut decît să aducă în plan public permanenta colaborare între cei pe care căderea lui Ceauşescu i-a împins în faţă şi cei care au fost obligaţi să facă în zilele marilor demonstraţii de stradă un pas înapoi. Complexele iniţiale şi complicităţile ulterioare au sudat legătura, infantilismul şi suficienţa opoziţiei au ridicat-o pe soclu, contextul politic şi conflictele din Balcani au justificat-o chiar şi în ochii diplomaţilor prooccidentali puşi mereu în situaţia de a repara prin capitalele lumii ceea ce Funar strica printr-un comunicat emis la Cluj şi Vadim Tudor printr-un articol apărut la Bucureşti. Treptat, raportul de forţe s-a schimbat, partidul majoritar a preluat tezele şi argumentele legislative de tip ultranaţionalist iar aliaţii au trecut de la şantajul subteran şi de la linguşeala interesată, la tactica provocării conflictelor publice între SRI şi preşedinţie, între conducerea armatei şi grupuri bine alese de subordonaţi, între liderii PDSR şi restul membrilor săi. Metodele clasice ale dezbinării , urii şi complotului motivat prin grija faţă de ţară şi de popor s-au perfecţionat într-atît încît se tem de ele chiar şi cei care le-au practicat timp de cinci ani pentru a compromite opoziţia, pentru a debarca guvernul Roman, pentru a se menţine la putere în dispreţul adevărului şi al oricăror principii democratice. Nici şeful statului ,nici partidul majoritar nu îndrăznesc să răspundă acum atacurilor şi sfidării partenerilor de guvernare pentru că oricare dintre reacţiile pe care le-ar alege poate spori capitalul electoral al taberei extremiste. Paradoxul e că şi lipsa de reacţie a celor provocaţi, bălmăjeala împăciuitoare, reproşurile părinteşti ori minimalizarea conflictului sînt tot în favoarea provocatorilor. Liderul PRM vorbeşte de pe poziţiile unui candidat la preşedinţie iar muşamalizatorii proceselor în care fusese inculpat înainte de a fi ajuns parlamentar îşi merită soarta: o justiţie care dă unui om dreptul să calomnieze pe oricine fără să răspundă în faţa legii îi dă pînă la urmă dreptul *şi* să ameninţe ordinea de stat. Liderul de la Cotroceni vorbeşte de pe poziţiile unui preşedinte în exerciţiu căruia adversarii săi "istorici" i-au consolidat reputaţia de politician diabolic, deţinător absolut al puterii şi capabil de orice pentru a spulbera cariera ori şansele contracandidaţilor. In acest spaţiu al neputinţei judecătoreşti şi în refuzul încrîncenat al regulilor jocului democratic, singurii care se mişcă acum în voie - mîndri de reuşita lor politică din ultimii ani - sînt liderii celor trei partide cooptate de PDSR la guvernare. Ei şi-au ales din timp momentul declanşării pe toate fronturile a războiului electoral, ştiind bine că preşedintele Iliescu amînă din considerente tactice anunţarea propriei candidaturi şi că a-l ataca după ce anunţul a fost făcut ar fi o greşeală elementară. Confruntarea decisivă e însă de neevitat: dacă liderul de la Cotroceni se retrage din cursă din pricina României Mari, înseamnă că el a fost în acest cincinal de tranziţie preşedinte numai cu numele, puterea aparţinînd celor care au sprijinit guvernul şi nu alesului naţiunii. Dacă Ion Iliescu acceptă oferta făcută de PDSR şi intră în competiţie cu Vadim Tudor reprezentînd partidul majoritar, denunţarea pactului cvadripartit e obligatorie. Soluţia candidaturii independente sau pe listele altui partid n-ar folosi la nimic: cine să mai creadă într-un preşedinte care se lasă umilit sau într-o formaţiune politică păcălită timp de şase ani de aliaţii săi şi marcată de teama de concurenţă a tuturor celor răsplătiţi cu privilegii în schimbul voturilor pentru stagnare şi a nostalgiilor comuniste?

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Ultima (dar nu şi cea din urmă) ...furtună la vîrf

● **Scuipă-mă în ochi dar între patru ochi!**

Ani de-a rîndul, oameni care nu sînt preşedinţi ai României au fost calomniaţi în "România Mare" în cele mai josnice moduri cu putinţă, s-au spus despre ei minciuni înmărmuritoare, le-au fost porcăite soţiile, rudele apropiate, nici morţii din morminte n-au fost cruţaţi, iar onor Parlamentul n-a găsit de cuviinţă nici în glumă să pomenească de ridicarea imunităţii senatorului Corneliu Vadim Tudor. Ar fi fost nevoie pentru asta să se simtă în sfîrşit jignit dl. Ion Iliescu, alesul poporului... (**Adevărul**, 5 octombrie 199X-

● **Făcut albie de porci în "România Mare", Ion Iliescu aproape că-i cere scuze lui C.V. Tudor.** (**Evenimentul zilei**, 5 octombrie 1995)

● **Dulce ca un Diazepam e retractarea preşedintelui Iliescu.** *Vadim* s-a calmat după *"neuroleptic"* administrat alaltăieri de *Traian Chebeleu*, care a susţinut faptul că Preşedintele n-a zis şi n-a spus jirinovskisme. Astfel, cel mai nesănătos dintre politicieni a declarat, cu prilejul conferinţei de presă de ieri, că este *doar* mîhnit personal pe Iliescu. (**România liberă**, 7 octombrie 1995)

● **Declarîndu-se un admirator al preşedintelui Iliescu C.V.Tudor zice că el curăţă puşca şi spune prostii.** "Trebuie să fim responsabili şi cred că PDSR este suficient de matur pentru a realiza că stabilitatea ţării trebuie să reprezinte ţelul suprem", a afirmat, vineri, C.V.Tudor la conferinţa de presă a partidului său. (**Adevărul**, 7 octombrie 1995)

● **Corneliu Vadim Tudor a devenit cel mai puternic om din ţară.** Cum să îndrăznească un procuror să-l cheme la o anchetă pentru o calomnie, după ce însuşi şeful statului a arătat că nu mai ştie pe unde să scoată cămaşa în clipa în care liderul PRM a început să-i ardă palme strasnice? Fireşte, la ultima conferinţă de presă C.V.Tudor a lăsat-o mai moale. E însă numai un răgaz strategic. Demonstraţia de forţă a fost făcută. Şi plecînd de la extraordinara eficienţă a acesteia, liderul PRM va fi şi mai convins că nimeni şi nimic nu-i stă în cale. Drept urmare, după o mică pauză, Ion Iliescu va fi din nou înşfăcat de ceafă şi vîrît cu nasul în rahat. (**Evenimentul zilei**, 7 octombrie 1995)

● Precizînd că PRM nu doreşte ruperea alianţei cu PDSR **C.V.Tudor cere sancţionarea parlamentarilor partidului de guvernămînt implicaţi în afacerea "Apartamentul".** (**Curierul naţional**, 7 octombrie 1995)

● **I. Traian Chebeleu precizează şi contraatacă.**

2. Declaraţia Permanentă a PDSR decide: **Alianţa cu PRM e în mîna PRM!**

3.**PRM respinge ultimatumul PDSR.** (**Cronica română**, 6 octombrie 1995)

● Înainte de expirarea celor 10 zile **În PDSR se exercită presiuni pentru menţinerea alianţei cu PRM.** Aceste presiuni au la bază simpatia pe care o mare parte din parlamentarii PDSR o au faţă de liderul PRM. In plus, sursele citate afirmă că această simpatie se suprapune peste un curent de opinie destul de puternic exprimat împotriva măririi pragului electoral la 5 la sută - "deoarece nu mai avem cu cine să facem alianţă" - precum şi peste teama parlamentarilor pseudopesedere care îşi caută liste de refugiu în viitoarele alegeri. PRM, alături de PSM şi PS, putîndu-se constitui în astfel de refugii. (**Curierul naţional**, 6 octombrie 1995)

● **Corneliu Vadim Tudor are nevoie de ocrotire.** Vadim nu trebuie pedepsit, fie şi numai pentru faptul că resentimentele sale ilustrează perfect zicala cu facerea de bine - incestul de mamă. Dl. Ion Iliescu ar trebui să-şi dea sema că, mutatis-mutandis, ceea ce păţeşte acum seamănă tare mult cu ce i s-a-ntîmplat dlui Petre Roman la puţin timp după ce a pus şi el umărul la apariţia revistei "România Mare". (**Ziua**, 9 octombrie 1995)

De jur împrejur...

Procesele secolului

Secolul a început sub semnul zgomotului creat de Afacerea Dreyfus şi tot ceea ce s-a întîmplat apoi părea a dovedi că mişcarea creată pentru reabilitarea nevinovatului căpitan a fost şi ultima manifestare în care opinia publică mondială (în accepţia de atunci a cuvîntului) s-a emoţionat de dragul unui singur om şi a făcut ca dreptatea să triumfe. In perspectiva războaielor care au urmat, a masacrelor care le-au însoţit, a proceselor staliniste, vîlva creată în jurul unui individ fie el şi nevinovat părea a fi un fenomen depăşit, irepetabil. Şi iată că, acum, spre sfîrşitul mileniului, justiţia oferă tot mai multe spectacole care rivalizează pentru titlul de "procesul secolului".

In Statele Unite, transmisiile zilnice din sala în care vedeta de culoare a fotbalului american O.J.Simpson se apăra de acuzaţia de a-şi fi ucis soţia şi pe un prieten al acesteia au devenit un punct fix în programul tuturor telespectatorilor. N-au existat probe directe ale crimei, dar toate probele indirecte îl acuzau. O echipă alcătuită din cei mai buni penalişti (plătiţi cu sume cît bugetul unei ţări sărace) s-a străduit şi a reuşit să demonstreze că poliţia care a produs aceste probe n-a acţionat imparţial, şi că ofiţerul care a instrumentat cazul era rasist. Simpson a fost achitat de un juriu alcătuit majoritar din oameni de culoare, convinşi că actul de dreptate nu este incolor şi deci dincolo de probe verdictul a fost influenţat de banii şi culoarea acuzatului şi de convingerile acuzatorului. Chiar dacă ecoul stîrnit de proces a fost în bună măsură determinat de locul disproporţionat ocupat de transmisiile în direct, verdictul şi reacţiile la el sînt o expresie a sentimentului de neîncredere în imparţialitatea justiţiei, în capacitatea ei de a decide în raport cu faptele şi nu cu sentimentele şi riscurile politice. Mai bine un ucigaş în libertate, decît o revoltă asemănătoare cu cea din Los Angeles, după verdictul în cazul Rodney King. Ceea ce nu face decît să ofere noi argumente tot mai numeroaselor grupuri care se aprovizionează cu arme şi refuză să plătească impozite, considerînd că statul este tot mai incapabil să reglementeze relaţiile între cetăţeni.

In Italia, concurează la categoria de "proces al secolului" cazul Andreotti, acuzat de complicitate cu Mafia. De astă dată, acuzatul este o vedetă politică: a fost de şapte ori prim ministru, de 21 de ori ministru, om-cheie al democraţiei-creştine care a condus ţara timp de patruzeci de ani. Cele 120.000 de pagini ale dosarului acuzării dovedesc - susţine procurorul din Palermo, Giancarlo Caselli - că proeminentul om politic s-a compromis prin contacte cu cele mai abjecte personaje ale lumii criminale pentru a se menţine la putere, pe el şi partidul său. "Andreotti n-a fost unul de-ai noştri - afirmă unul din capii Cosei Nostra, Di Maggio. Oamenii politici nu sînt destul de serioşi pentru a putea fi acceptaţi în organizaţia noastră". Această declaraţie fudulă este contrazisă de alţi mafioţi care afirmă că au asigurat victoria în alegeri în Sicilia a demo-creştinilor în schimbul unor servicii concrete: obţinerea unor licitaţii publice, comenzi ale statului şi impunitate pentru cei care nimereau totuşi în plasa justiţiei. Om inteligent şi cultivat, abil şi misterios, Andreotti are toate calităţile pentru a face credibile acuzaţiile ce i se aduc. Dar e probabil că, din nou, miza va fi calitatea martorilor: fostul prim ministru i-a solicitat să depună în favoarea sa pe Hans-Dietrich Genscher, Javier Perez de Cuellar, Henry Kissinger... De partea cealaltă Tomaso Buscetta, Gaspare Mutolo, Di Maggio... Este limpede că unii vor vorbi despre doctorul Jekyll şi alţii despre domnul Hyde şi e puţin probabil că judecătorii vor avea talentul literar necesar pentru a realiza o sinteză aptă să mîntuiască viaţa politică a Italiei.

Procesul Sarei Balabagan e din zona melodramei populare şi s-a desfăşurat departe de curiozitatea ziariştilor şi a camerelor de televiziune. Tînăra filipineză (16 ani) care a emigrat în Emiratele Arabe Unite şi-a ucis stăpînul în timpul unei tentative de viol. Tribunalul islamic n-a acceptat teza "legitimei apărări" şi a condamnat-o la moarte pentru omucidere. E puţin probabil că presiunile autorităţilor filipineze, precum şi numeroasele comitete de susţinere din Europa civilizată, vor obţine modificarea verdictului: legea islamică prevede dreptul urmaşilor de a cere pedeapsa cu moarte pentru acuzată, indiferent de circumstanţele faptei, dar probabil că agitaţia internaţională va crea un caz.

Secolul a devenit neîncăpător pentru cîte procese i se atribuie şi întîmplările judiciare determinate sau nu de jocul politic nu fac decît să vătuiască zgomotul creat de crimele celui mai puternic ale cărui victime sînt persoane, colectivităţi, popoare.

Magdalena BOIANGIU

„Ceea ce nu foloseşte roiului nu este util nici pentru albină."

Marcus AURELIUS, *Către sine*, cartea a VI-a

Exasperări de democraţi în devenire

Spun drept că mie nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să scriu un text despre egalitatea votanţilor (a votului?) şi chiar şi acum mă întreb de ce o fac. În valul de probleme funcţionale pe care trebuie să le rezolvăm, această chestiune fie este pur teoretică, şi aş lăsa-o celor care fac filosofie politică, între care nu doresc să mă număr, fie este practică de-a binelea, şi reprezintă exasperarea unui grup care a înţeles că democraţia e dezirabilă doar atunci cînd toate merg bine şi noi le spunem altora ce să facă şi cum să trăiască. În ambele cazuri, ea nu reprezintă o problemă reală.

Dar *for the sake of argument*, să răspundem rapid celor care se întreabă dacă în România anului 1995 votul universal şi supremaţia majorităţii (căci acestea sînt cele două noţiuni puse în joc) au vreun sens sau sînt utile la ceva. La prima vedere, le dăm dreptate: nu e prea clar la ce servesc instituţiile democraţiei dacă ai de-a face cu o mentalitate autoritară, discriminativă ş.a.m.d. Mai simplu ar fi să vină elita luminată, prin reprezentanţii ei – generali, monarhi, oligarhie – şi să îngheţe democratizarea o vreme trecînd, în schimb, viguros la acea reformă economică adevărată care va reface stratificarea socială şi va produce dezvoltarea economică fără de care democraţia e greu de conceput. Avem exemplul (cel mai recent) al lui Alberto Fujimori din Peru, la rîndul său calchiat după modelul Pinochet: suspendarea Parlamentului, stare excepţională în care lupta cu corupţia devine posibilă, economia se dă pe mîna a cîtorva absolvenţi de la Harvard Business School pe care toată lumea e obligată să-i asculte, şi după ce creăm condiţiile (intervalul e variabil), trecem brusc la ideea că şi părerea celor pe care nu i-a întrebat nimeni e momentul să conteze. Sistemul acesta e tentant, dar nu merită să ne pierdem vremea să-l discutăm mai mult decît ideea comunicată mie de o someră, dar împărtăşită de largi cercuri universitare din străinătate, cum că era mai bine dacă Gorbaciov începea cu reforma economică lăsînd democratizarea deoparte, iar Ceauşescu (tot lăsînd democratizarea) punea în practică cu autoritatea-i necontestată planul cincinal al Fondului Monetar Internaţional. Ceauşescu n-ar mai fi fost el însuşi dacă ne ducea la economie de piaţă, aşa cum nici astăzi nu avem elita hotărîtă să ne ducă la piaţă, nici posibilitatea loviturii de stat, nici pe Fujimori (excelent candidat prezidenţial, de ani de zile avea la televiziune un talk-show pe probleme agricole), şi nici pe absolvenţii de la Harvard Business School (deşi pe aceştia i-am putea importa). *Lăsînd gluma deoparte, poziţia noastră geografică europeană (chiar dacă excentrică) ne condamnă să ajungem la democraţie pe o cale democratică. Această opţiune a fost făcută de elita noastră politică atunci cînd ţara avea peste 80% analfabeţi, şi punerea ei astăzi la îndoială nu arată decît că elita noastră s-a dezvăţat să mai gîndească politic.*

Care este atunci sensul acestei nostalgii colective după votul censitar, sau alte relicve ale democraţiei moderne, şi ce semnificaţie are el? Aici, mai că mi-aş lua vorba înapoi din paragraful minimalizator cu care a debutat acest text şi aş spune că la bază stă o neînţelegere a conceptului de libertate, care stă la baza democraţiei, la fel de serioasă ca şi cea a ţăranului care vrea să avem un singur partid. Faptul nu e surprinzător, deoarece, contrar a ceea ce se crede, puţini oameni se nasc cu o predispoziţie spre toleranţă şi democraţie. Enorma majoritate îşi formează atitudinile personale în funcţie de cultura politică în care trăiesc. Or, cultura politică a României moderne, de la Eminescu la Noica, trecînd prin Nae Ionescu sau Rădulescu Motru, este o cultură străină de valorile care stau la baza unui regim democratic, o cultură antidemocratică. Singurul element democratic al istoriei noastre moderne este liberalismul burghez, aproape fără autori (excepţie face Zeletin), dar cu instituţii formidabil de adecvate şi construite într-un timp record. Or, acest spirit al burgheziei noastre moderne, singura care, din motive economice, a părut să înţeleagă dimensiunile libertăţii care stau la baza unui sistem democratic şi a economiei de piaţă, este extrem de greu de găsit la intelectualitatea noastră de astăzi. De la textele de gîndire politică produse din 1990 încoace şi pînă la instituţiile construite de intelectuali, ceea ce se remarcă cel mai rar este spiritul liberal, cel al recunoaşterii că întregul concept al libertăţii are la bază prezumţia modestă a ignoranţei noastre, a faptului că adevărul se impune cel mai bine din dezbatere, a spiritului adevăratei competiţii. "Este din pricină că fiecare individ ştie atît de puţine, şi, mai ales, că este atît de greu de stabilit care dintre noi ştie mai bine că avem încredere în eforturile independente şi competitive ale mai multora pentru a induce emergenţa a ceea ce vom dori cînd vom vedea", scria Hayek. Faptul că un intelectual poate avea impresia astăzi că nenorocirea noastră provine din cauză că unii care citesc mai puţin decît noi au şi ei dreptul să voteze – chiar dacă puţini o spun pe faţă, prefer să duc ideea la capăt în toată brutalitatea ei – arată că şi noi sîntem la fel de puţin pregătiţi pentru democraţie ca şi cei pe care am vrea să-i lipsim de vot, că nu putem avea altă soartă decît pe aceea de perpetuu înfrînţi. *Democraţia nu pate fi impusă de o elită care nu crede în ea.* În fond nu este nimic mai democratic decît a dovedi într-o ţară cu o cultură politică de tip autoritar avantajele democraţiei. Acest lucru se poate realiza foarte simplu prin dovedirea în practică a eficacităţii mai mari a instituţiilor care au la bază principiul competiţiei libere. Or, împotriva acestui fapt am putea spune că în ultimii cinci ani am lucrat aproape cu toţii, nu numai clasa conducătoare de la putere, dar şi aproape toţi cei care aveau iluzia că încearcă să construiască un alt tip de societate. Ceea ce doresc nostalgicii votului censitar şi ce au încercat să promoveze în aceşti ani era o altă societate, de aceeaşi natură cu aceasta, în fond, în care ideile noastre să triumfe fără competiţie, fără o certitudine, în fond, a faptului că ele sînt bune pentru întreaga societate, aşa cum este ea astăzi sau cum va fi mai tîrziu. Competiţia a fost inegală, asta e adevărat: dar cu cuvîntul autocritic care să arate partea noastră de răspundere în insuccesul ideilor noastre ar fi început educaţia noastră democratică. Odată cu ea, am fi devenit mai potriviţi pentru treaba deloc simplă care ne revine, aceea de a face *marketingul democraţiei*. Singura pedagogie care mi se pare cu adevărat eficace este aceea a exemplului: acceptînd o competiţie în care ideile tale despre democraţie pot să piardă, devii, paradoxal, mai calificat pentru ele.

Chiar dacă toate acestea pot suna lozincard pentru unii, am preferat să spun aceste lucruri, lăsînd altora discuţia despre egalitate şi diferenţă, despre dezavantajele conducerii de către majoritate, chiar despre manipularea majorităţii, în care văd că mi se atribuie o expertiză mai mare decît am. Ca autor al unei cărţi despre atitudini politice, care, ca orice carte, poate da naştere la felurite interpretări, mă simt apăsată de răspundere de fiecare dată cînd cineva trage din cercetările mele concluzia că noi trebuie să educăm pe alţii. E probabil un defect sau o neclaritate a cărţii, pentru că această simplă concluzie îmi este străină şi nu mă recunosc în ea. Probabil că dincolo de un text despre *ce este* ar fi trebuit să scriu o altă carte despre *cum cred că ar putea să fie altfel*, pentru a-mi clarifica poziţia şi a nu mă trezi că cercetările mele arată doar cît de puţin pregătită pentru democraţie este masa, cînd ele spun acelaşi lucru şi despre elită. Dorinţa mea nu a fost de a formula adevărul final despre timpurile noastre, ci de a atrage în cercul dezbaterii vocea celor niciodată auziţi, a recunoaşte că părerea minerilor, a ţăranilor, a pensionarilor, oricît departe ar fi de a mea, este articulabilă şi trebuie luată în considerare, ascultată şi cunoscută. (Poate precizările acestea să pară superflue sau lipsite de legătură cu subiectul. Dar am simţit nevoia să le fac.)

Tocqueville spunea că democraţia este o şcoală pentru majoritate, singura posibilă. Dacă lucrurile stau astfel, şi dacă elevii încep prin a refuza să înveţe sau chiar prin a sparge ferestrele, soluţia nu este în nici un caz aceea de a închide şcoala. Mai ales că, la cultura noastră politică, cu excepţia unor tineri norocoşi care au crescut cu filme ca acela despre cum un tînăr american învaţă pe o tînără extraterestră ce e aceea libertate, în şcoala asta toţi sîntem elevi, chiar dacă în clase diferite.

Alina MUNGIU-PIPPIDI

O tragicomedie americană

Selon que vous serez
puissant ou misérable,
Les jugements de cour
vous rendront blanc ou noir.

LA FONTAINE

Comentînd aceste prea bine cunoscute versuri, Chamfort nota, cu două secole în urmă, că nu doar judecăţile tribunalelor, dar şi cele ale orăşenilor şi ale oamenilor de la ţară (opinia publică, altfel spus) sînt părtinitoare; şi moralistul cita, în sprijin, o replică din *Amphitryon*—ul lui Molière: "Selon ce que l'on peut être / Les choses changent de nom".

În simplitatea lor sentenţioasă, astfel de afirmaţii par de o actualitate perpetuă, inalterabilă. Epoca noastră nu numai că a confirmat, de nenumărate ori, adevărul lor amar, dar a reuşit în plus, şi încă în mod strălucit, să complice ce era simplu şi să facă (îmi cer scuze pentru jocul de cuvinte facil) din negru, alb. Recenta istorie a lui O.J. Simpson este, în acest sens, pe cît de edificatoare pe atît de neaşteptată prin deznodămîntul şi implicaţiile ei.

Să reamintim, pe scurt, faptele. Acum un an şi ceva, întreaga Americă privea la televizor, cu sufletul la gură, goana disperată, pe autostrăzile de la Los Angeles, a unui Ford alb, urmărit de zeci de maşini ale poliţiei şi de opt helicoptere ale posturilor de televiziune. Fugarul era o celebritate, un simbol şi un mit: O.J. Simpson, fost jucător de fotbal american, originar din cartierele din San Francisco locuite de negrii săraci şi devenit putred de bogat, mai ales că, după ce abandonase competiţia, se reconvertise cu succes în publicitate, comentariu sportiv şi chiar actorie (a avut un rol în *Turnul infernal*). Idolul comisese, după toate aparenţele, o crimă solidă: îşi ucisese fosta soţie, o blondă superbă, şi omorîse şi un prieten al acesteia ("Othello!", au exclamat, prompt, gazetarii). După mai multe ore de urmărire "live", cu secvenţe inspirate parcă de filmele lui Mack Sennett (admiratorii, înşiruiţi de-a lungul şoselei, îi strigă: "O.J., te iubim!", sau agită pancarte pe care stă scris: "Salvaţi-l pe O.J.!"), poliţia îl arestează pe fugar, a cărui vinovăţie, după primele elemente ale anchetei, pare incontestabilă. Dar... De fapt, aici se deschide o lungă serie de "dar"-uri, pe care o inteligenţă medie n-are cum să le prevadă. Simpson e negru, şi procesul său nu trebuia să dea impresia că oferă "Establishment"-ului alb prilejul de a-l sancţiona pentru reuşita lui socială: avantaj O.J. Dovezi indubitabile furnizate de anchetatori atestau că vedeta îşi bătea viguros fosta soţie, ceea ce, firește, a impresionat negativ asociaţiile feministe: egalitate. Mediatizarea frenetică a cazului ridica din start un semn de întrebare în ce priveşte obiectivitatea anchetei şi prezumţia de nevinovăţie: avantaj O.J. Toate acestea, şi încă multe altele, au transformat procesul lui Simpson într-un test, într-un experiment, efectuat – la propriu – în văzul tuturor, sau, aşa cum spune Jeffrey Abramson, profesor de ştiinţe juridice şi politice, într-un adevărat referendum asupra relaţiilor rasiale.

Problema principală a antirasismului este astăzi, opina nu de mult o autoritate în materie, Michel Wieworka, de a articula două principii, al egalităţii individuale şi al afirmării identitare. Numai aşa, continuă el, se pot aplana tensiunile dintre particularismul individului şi revendicarea lui egalitară, dintre disimularea şi afişarea "diferenţei", dintre etalarea specificităţii şi aspiraţia de a fi tratat ca toţi ceilalţi. Greu de spus dacă avocaţii lui Simpson l-au citit pe Wievorka sau pe alţi specialişti ai acestor probleme; în orice caz, e limpede că modul în care şi-au apărat clientul dovedeşte o excelentă cunoaştere a mecanismelor care se află în spatele susceptibilităţilor, refulărilor şi complexelor americanilor.

Desemnarea juriului, mai întîi: nouă negri, doi albi, un hispano-american; zece femei, doi bărbaţi (judecătorul, în paranteză fie spus, era de origine japoneză). Apoi, exploatarea insistentă a declaraţiilor unui poliţist alb, declaraţii care, indicau, fără dubii, un comportament rasist, extrapolat cu abilitate de avocaţi la întreaga poliţie. În al treilea rînd, publicitatea imensă în jurul procesului, care a făcut din Simpson, o dată în plus, un star. În fine, şi nu în ultimul rînd, uriaşele resurse financiare ale acestuia (procesul l-a costat, pare-se, peste 9 milioane de dolari), ceea ce le-a reamintit multora că există o justiţie pentru săraci şi alta pentru bogaţi.

Achitarea lui Simpson i-a consternat pe albi şi i-a entuziasmat pe negri. Mulţimea de dovezi care îl desemna drept asasin s-a prăbuşit în faţa constatării că poliţistul Fuhrman, principalul martor al acuzării, e rasist. Sentinţa capătă, în consecinţă, dimensiunile unui gest reparatoriu: ea a vrut să arate că societatea nu mai acceptă ca o parte a membrilor ei să joace la nesfîrşit rolul de victimă. Verdict corect din punct de vedere politic, la capătul unui proces ilustrînd ceea ce americanii numesc *affirmative action*, adică tratamentul preferenţial de care beneficiază acele categorii care au fost în trecut oprimate ori marginalizate.

Acestui proces, care a durat aproape un an, canalele de televiziune i-au rezervat un timp de emisie dublu faţă de cel consacrat războiului din

© S. Ghelie

Bosnia. Momentul verdictului a fost urmărit, spun statisticile, de tot atîţia telespectatori cîţi au privit primii paşi ai omului pe lună. Tirajul cărţii lui Simpson (intitulată *Vreau să vă spun totul*, sau cam aşa ceva) va fi pentru început, de o jumătate de milion de exemplare, iar Hollywood-ul a anunţat, bineînţeles, că se va turna imediat un film. Aici, cu siguranţă, reuşita lui Simpson e deplină: O.J. a devenit egalul lui J.R., realitatea s-a transformat în ficţiune şi a intrat în cadrele, familiare şi reconfortante, ale unui serial.

Al. CĂLINESCU

Actualitatea unui slogan vetust: "egalitarismul mic-burgez"

Dincolo de Gulag

Contrar imaginii la modă, stalinismul, care înainte de a fi un regim politic a fost o organizaţie socială, nu s-a sprijinit exclusiv pe Gulag, adică pe represiune. Dovadă şi bizara lui ostilitate faţă de, odinioară, suprasolicitatul iar acum căzutul în neagră uitare "egalitarism mic-burghez". Formula nu reprezintă o simplă extravaganţă a faimosului "limbaj de lemn". Dincolo şi mai presus de stilul scrîşnit stă natura ei axiologică. Condamnabilul "egalitarism mic-burghez" reprezenta o componentă a sistemului de valori pe care stalinismul şi-l încropise pentru a-şi asigura reproducerea şi legitimitatea. Afirmată doar prin negaţie, această formulă avea forţa unei norme de comportament, cu atît mai stricte cu cît era mai puţin înţeleasă sau mai puţin inteligibilă.

Din acest punct de vedere invalidarea "egalitarismului mic-burghez" era considerabil avantajată faţă de alte componente, conexe, ale aceluiaşi sistem, ca de pildă "originea sănătoasă/nesănătoasă" ori "simţul de clasă" mult mai larg explicate de discursul oficial, dar şi mult mai uşor explicabile. Discreţia din jurul componentei care ne interesează se datorează, presupun, incongruenţelor ei.

Astfel, presupusa nocivitate a acestui egalitarism era atribuită caracterului de clasă, dar clasa învinovăţită pentru propovăduirea lui nu era cea a capitaliştilor, deci a principalului duşman, ci aceea a unui aliat şovăielnic – mica burghezie. Consecinţă: purtătorii acestei vini pot fi descoperiţi şi în rîndurile proprii.

O altă incongruenţă greu de lămurit: "egalitarismului mic-burghez" nu i se contrapune o alternativă respectabilă, un soi de egalitarism proletar, ci rămîne suspendat într-un vid valoric. De unde bănuiala că veritabilă ţintă a dezavuării nu era caracterul mic-burghez, ci chiar egalitarismul. Se ajunge astfel la o nouă incongruenţă: ideea că există egalităţi detestabile, sau cea că nu există egalităţi admisibile, nu a fost niciodată susţinută de ideologia întemeiată pe inegalitatea proprietăţii, ci de ideologia orînduirii care s-a identificat cu negarea acestei inegalităţi. Stalinismul a suprimat cu adevărat inegalitatea în versiune capitalistă, dar nu a înlocuit-o cu un regim al egalităţii, ci cu o inegalitate de alt gen. Şi aici apare o ultimă incongruenţă, căci înverşunarea pe care stalinismul o cheltuise împotriva "egalitarismului mic-burghez" nu-şi găsea nici un sprijin în doctrina de la care el nu înceta să se revendice. Stalinismul nu reprezintă prin urmare tentativa de a materializa o doctrină, ci opera celui mai deplin pragmatism. Rigoarea lui dogmatică nu apără enunţurile teoretice din "Capitalul", ci improvizaţiile practice ale acestui pragmatism.

Foloasele unui verdict

Orice societate îşi asigură coeziunea minimală printr-un ansamblu de legi şi unul de norme. Deosebirea dintre cele două ansambluri rezidă în faptul că legile sînt coercitive, încălcarea lor fiind sancţionată prin pedepse definite, ceea ce nu este cazul normelor. În stalinism această deosebire dispare, nu pentru că normele ar fi legalizate, ci pentru că legile sînt folosite pentru pedepsirea celor care încalcă normele. După cum se poate constata în recent apăruta "O anchetă stalinistă", carte tipărită de editura "Univers enciclopedic" şi îngrijită de inepuizabilul Gheorghe Brătescu, Marcel Pauker, soţul Anei Pauker, învinuit iniţial de Komintern pentru activitatea lui fracţionistă de la Bucureşti, sfîrşeşte prin a fi condamnat şi executat la Moscova pentru activitate de spionaj. Ceea ce contează în primul rînd nu este absenţa oricărei legături între cele două acuzaţii, ci mecanismul de convertire a prezumtivei erori politice în crimă legală dovedită şi asumată.

Riscul încălcării normelor devine cu atît mai mare cu cît mai echivocă este definirea lor. Din acest punct de vedere "egalitarismul mic-burghez" reprezintă o excelentă unealtă pentru instituirea unei stări pe care nu aş numi-o de culpabilitate, ci de culpabilizare generalizată. Nu fiindcă oricine poate cădea în acest păcat, dar fiindcă nimeni nu poate dovedi că nu l-ar fi săvîrşit. Sub Stalin, acest verdict, care nu are nevoie nici de fapte, nici de făptuitori, plutea ca o ameninţare impersonală deasupra tuturor – cu o excepţie.

Inegalităţile unei societăţi egalitare

Condamnînd "egalitarismul mic-burghez", stalinismul condamna profilactic eventuala neacceptare a inegalităţilor pe care le impunea, concretizate într-o diferenţiere specifică a societăţii. Or, organizarea stalinistă a societăţii se defineşte tocmai prin această diferenţiere, incluzînd mecanismele producerii şi reproducerii ei. Inegalitatea capitalistă rezultă din angajarea unor indivizi liberi într-o competiţie reglată de mecanismele obiective ale pieţei. Ca variantă ultra-radicală a anti-capitalismului, stalinismul suprimă inegalitatea capitalistă suprimînd competiţia, indivizii liberi susceptibili să o redeschidă şi mecanismele obiective ale pieţei.

Economia competitivă este înlocuită de o economie redistributivă, cum o numiseră acum un sfert de secol George Konrad şi Ivan Szelenyi în cartea lor "The Intellectuals on the Road to Class Power" sau, cum i se spune mai des, o economie de comandă. Dar economia nu poate funcţiona mulţumindu-se să suprime, ea trebuie să pună ceva în loc. Ca atare, stalinismul înlocuieşte competiţia liberă prin redistribuţie centralizată, autoritară; mecanismele obiective ale pieţei prin instituţia redistribuitoare, a puterii supreme, care îşi îndeplineşte funcţia emiţînd decizii autoritare; şi indivizii liberi printr-o societate supusă cu forţa sau de bună voie acestor autorităţi.

Beneficiarii competiţiei capitaliste acumulează profituri, care sînt obţinute – beneficiarii redistribuţiei autoritare nu pot acumula decît privilegii, care sînt acordate. Profitul rămîne la dispoziţia celor care l-au dobîndit, pe cînd privilegiul nu rămîne la dispoziţia celor care l-au primit, ci la a instanţei care le acordă.

"Egalitarismul mic-burghez" ar putea visa o societatea fără privilegiaţi, dar puterea nu poate distribui altceva spre a-i răsplăti pe susţinătorii ei cei mai apropiaţi – aparatul, birocraţia, "noua clasă". Această putere este absolută tocmai datorită faptului că atît păstrarea, cît şi pierderea privilegiilor acordate rămîn la latitudinea sa, ceea ce îi pune pe privilegiaţi într-o situaţie de totală dependenţă faţă de ea. În sfîrşit, exilată în palierul de bază al acestei structuri, populaţia propriu-zisă se află într-o dublă dependenţă – faţă de instanţa supremă şi faţă de aparatul acesteia. Inegalitatea anti-capitalistă se cristalizează astfel într-o arhitectură socială verticală, dispusă pe trei paliere, articulate între ele printr-un raport univoc de subordonare care este raportul social dominant. Edificiul acestui soi de anti-capitalism este vădit mai apropiat de pre-, decît de post-capitalism. Iar respingerea "egalitarismului mic-burghez" e destinată să protejeze raporturile de subordonare care îngăduie acestei construcţii nu numai să reziste, dar şi să funcţioneze.

În mod practic, alternativa "egalitarismului mic-burghez" a fost inegalitatea pretins proletară, caracterizată prin lipsa de limite şi prin neformalizare. După exemplul "geniului din Carpaţi" la a cărui dispoziţie exclusivă se găseau, de-a lungul şi de-a latul ţării, cele mai frumoase vile, castele de vînătoare şi palate, fiecare dintre acoliţii lui şi pînă la urmă fiecare membru al aparatului beneficia de condiţii incomparabile cu cele în care trăia populaţia. Ca şi dictatorul însă, aceştia nu deveneau în mod necesar şi proprietarii legali ai bunurilor de care dispuneau.

Combaterea "egalitarismului mic-burghez" reprezenta omologarea indirectă a degenerării partidului şi a societăţii, raporturile de subordonare dintre instanţa supremă şi aparat neputîndu-se baza pe relaţii de solidaritate, ci pe corupţie şi pe abuz. De aici caracterul conspirator şi ilegal al privilegiilor, ilustrat cel mai clar de faimoasele "magazine închise". În ce priveşte absenţa limitelor, pentru mine ea

© C. Bumbuţ

este simbolizată de următorul episod: în iunie 1948, la Voila, lîngă Cîmpina, s-a desfăşurat reuniunea Kominformului dedicată excomunicării lui Tito. Alături de şefii comunismului mondial, din partea PC(b) al URSS au participat doi secretari ai CC, Malenkov şi Suslov, flancaţi de o puternică delegaţie. Înaintea lor, pe Aeroportul Băneasa a aterizat un avion venit de la Moscova, care nu aducea pasageri, ci vesela şi tacîmurile pentru înalţii oaspeţi veniţi dintr-o ţară ai cărei locuitori, departe de a fi înlăturat distrugerile războiului, duceau o existenţă mai mult decît mizerabilă.

Sub ocrotirea dispreţului faţă de "egalitarismul mic-burghez" nu se iveau numai diferenţieri, ci şi contraste. Iar contrastele de ordin material îşi căutau o justificare în cele de ordin spiritual, focalizate în "cultul personalităţii". Noi avem, cu privire la acest cult, prea multe cunoştinţe empirice pentru a nu ne strădui să le convertim în abordări teoretice. Ţinînd seama de temă, pentru moment mă rezum să subliniez incompatibilitatea dintre practica acestui cult şi "egalitarismul mic-burghez".

Tranziţia, călătorie între două inegalităţi

Probabil că izbucnirea din 1989 s-a datorat şi nivelului intolerabil pe care îl atinseseră la noi în ţară inegalităţile de tip stalinist. Respingerea lor violentă îndreptăţeşte speranţa că nu ne vom întoarce la ele, dar nici nu pare să uşureze adaptarea la alt tip de inegalităţi. Tranziţia prin care orbecăim şi pe care ne răzbunăm definind-o cum ne vine la gură, ar putea fi privită şi ca proces al unei noi treceri de la un mod de inegalitate socială la altul. Sensul mărturisit al acestei treceri pare a fi acela de înapoiere de la organizarea stalinistă a inegalităţii la cea care a precedat-o, creînd condiţiile naşterii ei.

Aspiraţia spre egalitate reprezintă o constantă a istoriei tocmai fiindcă toate încercările de a o satisface au sfîrşit prin a eşua. Ea nu a fost anihilată nici de variabila stalinistă a acestui eşec şi nici de războiul dus de ideologia stalinistă împotriva "egalitarismului mic-burghez". Impactul ei este amplificat acum de formele dure pe care le îmbracă în această fază virtuala restaurare a inegalităţii de tip capitalist. De aici propensiunea unor segmente ale populaţiei de a stînjeni procesul în curs. La originea ultimă a acestei propensiuni nu se află, aşa cum se spune, persistenţa vechilor mentalităţi, ci noile raporturi de inegalitate, resimţite de mulţi ca deteriorare gravă a propriilor condiţii de viaţă. Exprimată prin gesturi ca votul, greva, demonstraţiile sau chiar răzmeriţa, împotrivirea lor nu indică nostalgia pentru insuportabilele inegalităţi specifice stalinismului, ci inadaptarea la inegalităţile pe cale de restaurare, tulburătoare prin duritatea şi prin stridenţa lor.

Am putea fi tentaţi să-i socotim pe aceşti păgubaşi ai tranziţiei ca fiind purtătorii unui "egalitarism mic-burghez" perimat, de orientare anti-capitalistă, dar ne fereşte de ispită noua retorică: păcatul vechiului "egalitarism mic-burghez" poartă acum numele de "populism", ceea ce nu îl face nici mai lesne de înţeles, nici mai puţin suspect.

Pavel CÂMPEANU

Dilema egalităţii sociale

Ideea egalităţii este un veritabil lait-motiv în gîndirea socio-politică a lumii. Cînd acest laitmotiv a devenit obsesie, lumea însăşi s-a cutremurat, pentru că, în mod natural, lumea noastră este o lume a diferenţelor. Aceste diferenţe, care au dimensiuni nenumărate între imperceptibil şi abis, fac lumea noastră să arate aşa cum arată. O fac să fie. Ce ar putea să fie egal într-o astfel de lume?

Oare egalitatea nu este doar un produs gratuit al minţii noastre? Vedem zădărnicia efortului logicienilor de a găsi bazele existenţiale ale principiului identităţii. Întîiul principiu al oricărei logici, A=A, se arată a fi imposibil de fundamentat ontologic. De la Platon la Heidegger, spiritele cele mai strălucite ale omenirii au căutat explicaţia acestui principiu. Mulţi au abandonat, postulînd că logica nu are nevoie de validări, ea fiind absolută. Oricum, egalitatea lui A cu A rămîne un mister.

Şi dacă aşa stau lucrurile în zona abstracţiunilor, chestiunea devine parcă mai complicată în plan social. Acolo unde A este un om cu darurile şi inabilităţile lui, cu bucuriile şi tragediile luî, într-un cuvînt cu destinul lui. În social, unde A este un Ionescu sau un Popescu sau un Mitică, mai este A=A?

Este Oedip egal cu Creon? Este Mozart egal cu Salieri? Este sfîntul egal cu oricare dintre noi? Iar în plan individual, sîntem întotdeauna noi egali cu noi înşine? Evident, nu. Pe de altă parte, observăm lesne că la toate aceste întrebări am putea răspunde şi afirmativ. Toţi ne naştem, toţi murim, toţi avem şansa mîntuirii. Toţi mergem la urne să votăm, toţi putem face uz de lege, toţi putem spune "Eu sînt!".

Vedem bine: sîntem şi nu sîntem egali între noi. De aceea, socialmente, egalitatea trebuie să fie bine temperată, căci altfel ea exclude performanţa şi devine temeiul dominaţiei mediocrităţii. Democraţia, spre a exista, trebuie să fie şi înţeleaptă. Iar înţelepciune înseamnă aici a şti să proteguiască diferenţele care se impun firesc. Căci nu se poate da aceeaşi recunoaştere socială tîlharului şi victimei, ignarului şi geniului, trădătorului şi eroului.

În fond, teoria egalităţii sociale, conform căreia, în cetate, nu trebuie să existe diferenţe semnificative între oameni, pleacă de la un silogism pe care l-aş numi *dilema egalităţii sociale*. Astfel, dacă admitem că toţi oamenii sînt, în datele lor esenţiale, la fel, este normal ca ei să fie apreciaţi egal. Dacă admitem că oamenii sînt fundamental diferiţi între ei, este normal ca ei să fie apreciaţi egal, tocmai spre a reliefa diferenţa dintre ei. Egalitatea derivă deci, fie direct din asemănarea oamenilor între ei, fie tocmai din necesitatea marcării diferenţelor, în acest din urmă caz egalitate însemnînd, concret, egalitate de şanse "la plecare" şi egalitatea criteriilor de apreciere "la sosire". Raţiunii îi este mai uşor să accepte cea de-a doua ipoteză, aceea a diferenţei dintre oameni, a primatului individualităţii şi de aceea egalitatea socială trebuie să se fundamenteze mai degrabă în spiritul celei de-a doua părţi a dilemei.

De fapt, ideea egalităţii astfel înţelese este o exigenţă a societăţii moderne, în aceeaşi măsură în care, ca principiu al identităţii, este o exigenţă a spiritului cunoscător. Aceste două aspecte ne apar ca fiind legate între ele, căci Heidegger ne-a arătat că: "Principiul, ca lege a gîndirii, este valabil numai în măsura în care el este şi o lege a fiinţei...". Din această perspectivă, egalitatea ne apare ca o manifestare a armoniei interioare a Logos-ului. De ce, cu necesitate, este aşa, rămîne să ne explice cel care, prin diferenţă, este mai priceput decît noi.

Sever VOINESCU

Rîzi, paiaţă, rîzi!

Pe tema egalităţii nu se mai pot spune decît banalităţi. Pînă şi paradoxurile comice au devenit un loc comun: de ce unii sînt mai egali decît alţii? Întrebarea, pusă încă în perioada comunistă, îşi avea rostul ei. Ea voia să demonteze un mecanism ipocrit şi să denunţe o putere mincinoasă. Era clar pentru toată lumea că apostolii egalităţii nu doreau să fie şi ei egali cu cei egali, ci să-i facă egali pe toţi cei care nu aspirau la egalitate, căutîndu-şi locul într-o condiţie deaupra ei.

Şi acum, dacă m-ar întreba cineva ce înţeleg eu prin egalitate, i-aş răspunde cu seninătate: cu totul altceva decît înţelegeţi voi. Sîntem egali în faţa legii, în faţa morţii, pornim cu drepturi egale în viaţă. Un stat democratic are obligaţia să ne asigure că ne bucurăm de aceleaşi drepturi şi că ne supunem aceloraşi îndatoriri. Handicapaţi sau nu, minoritari sau majoritari, avem la dispoziţie aceleaşi mijloace, împotriva noastră nu se ridică nici o discriminare, în favoarea noastră nu funcţionează nici un mecanism ocult. Un olog nu va ajunge niciodată campion mondial la sprint, dar dacă inteligenţa îl recomandă, va putea ocupa orice funcţie unde nu i se cere mobilitate. Egalitatea, în democraţie, nu are nimic în comun cu nivelarea: ea distribuie competenţele şi asigură pe fiecare împotriva discriminării. Dar nu acordă indulgenţe pentru mediocritate, neputinţă sau lene.

Dacă o societatea oarecare îşi propune să mă oblige să fiu egal cu un prost sau cu un neputincios, eu mă ridic împotriva regulilor acelei societăţi. Nu numai pentru a-mi apăra dreptul la diferenţă – un drept care-mi revine prin întîmplare genetică –, ci şi din principiu moral. O societate condusă de proşti, ori care slujeşte interesele proştilor e imorală. Ea se opune, cu voie sau fără voie, binelui şi adevărului. Or, prostul e incapabil de bine şi nu accede la adevăr. De multe ori am auzit sintagma: "E prost, dar are suflet". În opinia curentă, inteligenţa are un sîmbure demonic, "fericiţi", altfel zis, "binecuvîntaţi" sînt doar "cei săraci cu duhul". "Crede şi nu cerceta", zice în alt loc Cartea Cărţilor. Cine crede fără să se îndoiască, fără să caute?

Egalitatea e o idee periculoasă: deşi principiul egalităţii e instalat în mod natural în lumea fiinţelor vii (un iepure este egal cu un vultur, deşi vulturul vînează iepurele, o căprioară este egală cu un tigru, deşi tigrul sfîşie căprioara – fiecare pleacă în viaţă cu şansa lui, pe care ştie sau nu ştie s-o folosească), egalizarea vrea să facă din iepure o jumătate de vultur şi din vultur o jumătate de iepure; din căprioară o jumătate de tigru şi din tigru o jumătate de căprioară. Un basm teribil de interesant al folclorului nostru a născocit un personaj la fel de fabulos ca şi egalitatea: o jumătate de om călare pe o jumătate de iepure şchiop. Mi se va spune că exemplele mele sînt alese (din întîmplare?) din lumea "junglei". Marxiştii îşi vor aduce aminte că "legea junglei" funcţionează în capitalismul sălbatic. Aici îi contrazic. Egalitatea de şanse care funcţionează în junglă are legi clare şi e scutită de ipocrizie. Iepurele nu jupoaie niciodată vulturul, căprioara nu sfîşie tigrul. Marxistul vrea invers. El strică ordinea naturii, se opune legilor ei. Cu puşca în ceafă, el îl face pe tigru să se lase devorat de căprioară. Şobolanii, bine organizaţi, devoră toate pisicile, broaştele, tot mai veninoase, otrăvesc cocostîrcii, rîmele îneacă găinile, lunecîndu-le pe gît. Nu vorbesc cu păcat: egalitatea marxistă vine din josul cel mai de jos spre susul cel mai de sus, cu o ură pe care legea junglei nu o cunoaşte. Acolo, *care pe care* ţine de o *etică a supravieţuirii*. Nu ucid ca să ucid, ucid ca să mănînc. Dincoace, legea este întoarsă pe dos: ucid ca să extermin.

Egalitatea este, de fapt, un mod civilizat de a pune în relaţie pe cel mai tare cu cel mai slab. Pe cel mai deştept cu cel mai prost. Firește, sînt momente în istorie cînd cel mai puternic face legea, împotriva majorităţii tăcute. În alte momente, majoritatea tace şi face. Iar suma este un lung şir de crime comise în numele egalităţii.

Val CONDURACHE

„Educaţia e totul. Piersica a fost odată o migdală amară; conopida nu e decît o varză cu instrucţie superioară."

Mark TWAIN

Egalitate şi fraternitate

"Libertate, egalitate, fraternitate sau moarte!", au cerut, în anul de graţie 1789, revoluţionarii francezi. (Adaptată apoi la timpuri de pace, lozinca aceasta şi-a pierdut ultima parte, devenind un refren republican irezistibil, dar şi banal). "Vom muri sau vom fi liberi!" – s-a auzit, peste exact două secole, pe străzile Bucureştilor, uitîndu-se – orginalité oblige – de egalitate şi de fraternitate. Să nu fi fost ele la fel de urgente în 1989?

Faptul că fraternitatea nu a apărut între valorile reclamate atunci era, aparent, un semn bun. Într-adevăr, într-un orizont politic pur, fraternitatea e o valoare tribală, ce domină societăţile restrînse şi autarhice, lipsind cu desăvîrşire din societatea deschisă, bazată pe schimb şi pe valorile liberale, aşa cum e, de pildă, societatea occidentală actuală. Nu poţi dori, aşadar, să faci, în zilele noastre, politică europeană şi, în acelaşi timp, să colorezi relaţiile cu europenii în tonurile "călduţe" ale fraternităţii balcanice, ale cărei străluciri se descoperă în micile aranjamente de clan sau în plăcerile solidarităţii monopoliste încercate de cei care susţin – de altfel, consecvenţi –, "independenţa economică". Naţionaliştii români de azi, patrioţii de toate culorile, socialiştii de orice nuanţă nu cer însă altceva: ei visează o lume dominată de "ai noştri", solidari ca fraţii, în virtutea unui inefabil geniu local, ce s-ar putea desfăşura, la nevoie, în cele patru zări, dar care – vai! – e blocat de... fraţi de pe alte meridiane, cel mai adesea unguri sau evrei. Aşadar, ceea ce se numea altădată fraternitate e astăzi o specie rară, din rezervaţia naţionalistă. Incapabili să judece relaţiile dintre indivizi altfel decît după modelul familiilor arhaice, al solidarităţilor sangvine, naţionaliştii s-au impus, încetul cu încetul, pe scena publică şi politică post-decembristă. În opinia mea, acest fapt s-a produs pentru că valori alternative ca libertatea schimburilor sau dreptul la proprietate nu au fost susţinute în ultimele lor consecinţe. Calcule electorale minore interzic astăzi discutarea şi testarea adevăratelor alternative ideologice ale naţionalismului, evenimentul politic major al ultimilor trei ani nefiind, aşa cum se aştepta, separarea doctrinară a partidelor politice româneşti după modelul european (liberali, creştin-democraţi, social-democraţi), ci cotitura naţionalistă a Convenţiei Democratice, în virtutea căreia ea va cîştiga probabil alegerile. Din acest punct de vedere, ceea ce îi separă deocamdată pe guvernanţi de aspiranţii la putere din Convenţia Democratică e exprimat 'n delimitarea vagă a naţionaliştilor de patrioţi. A fraţilor răi de fraţii cei buni. Eficacitatea politică a acestei distincţii e nulă.

Egalitatea are un alt statut. Ceea ce distinge societăţile liberale de cele totalitare este faptul că ultimele mizează pe egalitatea economică şi pe cea culturală (sau, mai degrabă, ideologică), nesocotind celelalte două specii de egalitate, în timp ce primele adaugă respectului pentru egalitatea politică şi juridică, un dispreţ absolut pentru iluziile egalităţii economice sau culturale.

Egalitatea economică e urmărită, în primul rînd, prin anularea pluralităţii proprietăţii: acolo unde există un singur proprietar, numit stat, supuşii săi devin – teoretic – egali. Diferenţele de statut economic subzistă însă chiar şi atunci cînd statul distribuie nu doar fericirea, ci şi mult mai banala cartelă de pîine. Explicaţia e simplă: există ceva ce nu poate fi egalizat, oricîte obstacole ar crea statul. E vorba de talentele individuale, de pasiuni şi informaţii; piaţa neagră reprezintă încarnarea desfăşurării lor, într-o lume dominată de stat. (Michael Polanyi sau, cîteva decenii mai tîrziu, Alain Besançon au reuşit să scape de prejudecăţile staliniste legate de piaţa neagră, pentru a defini rolul ei în susţinerea întregului mecanism economic al socialismului). La rîndul ei, egalitatea ideologică e urmărită prin cenzură şi propagandă: alcătuirea unui discurs unic pentru subiecţii regimului e visul declarat al politicienilor totalitari. Dar la fel cum planul şi monopolul statului aduc nu egalitate, ci mediocritate şi mizerie, tot aşa propaganda şi cenzura nu lucrează nici ele în favoarea egalităţii, ci sprijină incultura şi prostul gust. Urmele acestor comportamente totalitare se regăsesc astăzi în politicile care întîrzie instituirea pluralităţii proprietăţii, sau în toate acele subterfugii folosite pentru a justifica egalitatea şanselor. (Amînarea denaţionalizării s-a făcut, între altele, pe baza acestei ultime ficţiuni, care a adăugat finalmente hîrtiei numite certificat, hîrtia numită cupon). Tot rămăşiţe ale practicilor totalitare sînt şi piedicile puse informării libere: cenzura aplicată postului BBC sau tentativa de intimidare a jurnaliştilor, prin discriminarea pedepselor pentru calomnie (exemplu clar de instituire a inegalităţii civice), sînt ultimele demonstraţii de forţă ale totalitarilor români.

În comunism, inegalitatea politică a indivizilor era flagrantă: deosebirea dintre deţinătorii carnetului de partid şi cei din afara partidului era, în fond, deosebirea dintre singurii cetăţeni recunoscuţi şi nişte străini ce vorbeau totuşi aceeaşi limbă şi ocupau acelaşi teritoriu. Într-adevăr, rebeli sau total obedienţi, doar membrii partidului comunist puteau conserva sau schimba politica întregii comunităţi. A decide politica presupunea, înainte de orice, a accepta intrarea în partidul unic. Instituirea egalităţii politice era deci, în decembrie 1989, urgentă, în măsura în care ea însemna, în combinaţie cu garantarea pluralismului, revenirea la un statut nediscriminatoriu pentru membrii şi nemembrii de partid. (O bună comunitate politică presupune însă şi redefinirea suveranităţii, amînată pînă acum din motive absolut puerile.) Acest sens dat egalităţii politice susţine singura aproximare corectă a termenului de democraţie: într-adevăr, înţelegerea acesteia ca instituţionalizare a incertitudinii sau ca mijloc de evitare a schimbării sîngeroase a guvernanţilor presupune acceptarea egalităţii membrilor Cetăţii. (A. Crăiuţu a reluat recent, în "22", fundamentele aceste definiţii, căreia îi este preferată încă, din cauze obscure, stupida echivalare a democraţiei cu "puterea poporului".) Pe de altă parte, inegalitatea juridică, tratamentul legal diferenţiat rezervat indivizilor urma, în comunism, separaţia membri-nemembri de partid. Protecţia relativă acordată primilor şi-a găsit în dependenţa politică a magistraţilor o unealtă eficace, din multe puncte de vedere: era vorba, înainte de toate, de menţinerea judecăţii publice (mai precis a caracterului public al judecăţii), care însemna ralierea aparentă la o tradiţie europeană, în aceeaşi măsură în care ficţiunea constituţională sugera o legitimitate de tip clasic. Dincolo de soluţia dată chestiunii genezei legii (e aceasta o traducere a unei Legi naturale sau o emanaţie pozitivă a raţiunii?), *izonomia*, egalitatea în faţa legii, reprezintă conţinutul principal al statului de drept (Johann Huizinga). Independenţa magistraţilor şi recunoaşterea puterii lor de legiferare sînt azi mai mult decît necesare. Nu au înţeles acest lucru banal nici cei care au cerut anularea soluţiilor judecătoreşti date litigiilor intervenite între proprietari şi chiriaşii caselor naţionalizate, nu îl înţeleg nici cei care preferă, judecăţii drepte, desemnarea pe criterii politice a magistraţilor, pentru a-şi asigura o protecţie sigură, dar nedemnă.

Cristian PREDA

© C. Bumbuț

La „start" şi la „final"

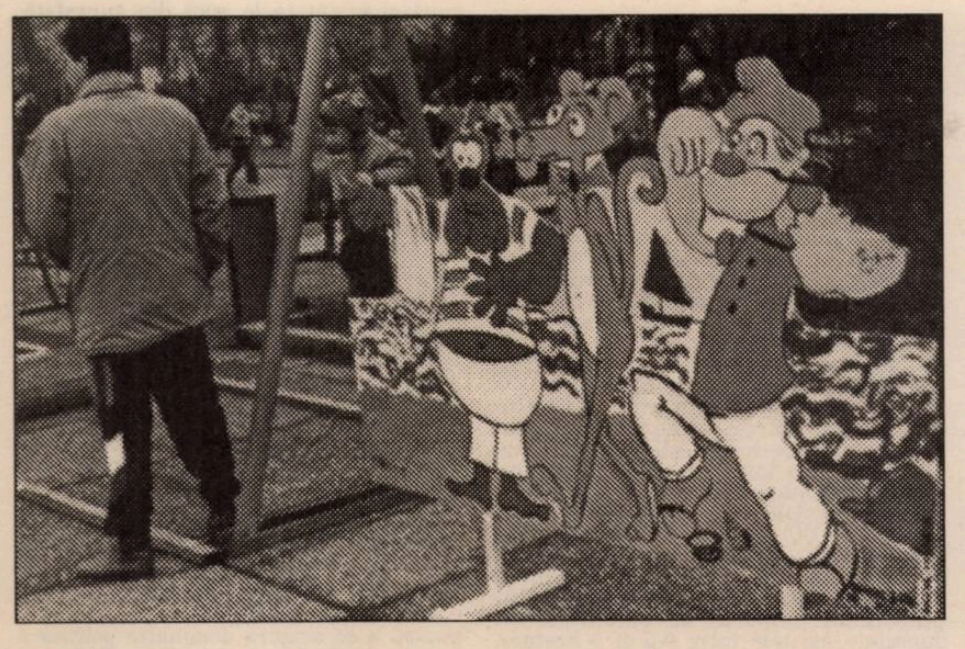

© C. Bumbut

"Egalitatea naturală ori morală este... întemeiată pe natura umană comună tuturor oamenilor, care se nasc, cresc, trăiesc şi mor în acelaşi fel", scria Jaucourt în *Enciclopedia* franceză a veacului al XVIII-lea, una dintre cele mai de seamă opere ale spiritualităţii umanităţii. Dar dincolo de această egalitate naturală, oamenii au fost de la începuturile societăţii umane supuşi unei inegalităţi tot atît de firesti ca şi egalitatea naturală. Inegalitatea a fost dintotdeauna impusă de diverşi factori, unii rezultînd din caracteristicile individuale ale fiecărui om, depinzînd de însuşiri şi capacităţi, alţii însă legaţi de naştere, de putere şi de bogăţie, deci de elemente care n-au rezultat neapărat din propriile însuşiri şi care nu rareori sînt ereditare.

In orice societate, oamenii se grupează pe o scară ierarhică, fiecare aşezat pe o anumită poziţie şi îndeplinind anumite funcţii şi această împărţire a existat încă de la începuturile omenirii, cînd cel dotat cu însuşiri de forţă, dar şi cu capacităţi mai deosebite de ordin intelectual se impunea ca un conducător firesc al respectivei comunităţi, iar ceilalţi membri ai ei îndeplineau în sînul acesteia sarcini corespunzătoare dotării lor, deoarece este evident că oamenii nu se nasc avînd cu toţii identice însuşiri şi că pe acestea ei nu şi le dezvoltă ulterior în mod egal! Dar, totodată, năzuinţa spre egalitate a însoţit necontenit omenirea în mersul ei înainte, deşi concretizarea ei deplină rămîne încă în domeniul utopiei...

In societăţile umane anterioare celor moderne inegalitatea era un loc comun, căpătînd uneori accente deosebite. Ce erau oare sclavul Antichităţii şi iobagul Evului Mediu? Condiţia lor, mai ales a celor dintîi, era apropiată de cea a animalelor domestice! Dar şi cei ce nu aparţineau acestor categorii sociale, situate la baza piramidei, nu beneficiau de o situaţie de egalitate, ci dimpotrivă, deoarece erau grupaţi în categorii sociale, în genere greu permeabile una faţă de cealaltă. Nu se trecea uşor din "starea a treia" în rîndurile nobilimii şi nici din rîndurile nobilimii mici în cele ale marii nobilimi. Societatea exista ierarhizată, fiecare îşi avea un anume loc şi promovarea socială, deşi posibilă, reprezenta de obicei excepţia şi nu regula.

Secolul al XVIII-lea, cel al Luminilor şi al "ideilor franceze", a revoluţionat ordinea socială, deschizînd drum egalităţii. "Dacă se cercetează în ce consistă cel mai mare bun al tuturor, ceea ce trebuie să fie ţinta oricărui sistem de legislaţie, se va constata – scria, în 1762, Jean-Jacques Rousseau în *Le contract social* – că totul se reduce la doi factori principali: *libertatea şi egalitatea*". Mai realist, Voltaire definea egalitatea în *Dicţionarul filosofic*, ca fiind "în acelaşi timp lucrul cel mai firesc şi în acelaşi timp cel mai himeric". In *Enciclopedie* se recunoştea că egalitatea absolută n-ar fi putut fi întîlnită decît "într-o republică ideală" şi că oamenii "se nasc în *egalitate*", dar că "ei nu puteau rămîne (în această situaţie)". In schimb, *egalitatea naturală*, potrivit *Enciclopediei*, impunea tuturor să-şi trateze "inferiorii" ca fiindu-le "egali" şi evitînd să-i jignească şi, de asemenea, se cerea oricui care n-a "dobîndit" un "drept special" să nu "pretindă mai mult decît ceilalţi, ci dimpotrivă să-i lase să se folosească şi ei, de asemenea, de aceleaşi drepturi pe care şi le atribuie sieşi"; în sfîrşit, un drept comun se recomanda a fi folosit "în comun", ori alternativ sau să fie "împărţit în părţi egale" între cei care-l aveau.

Revoluţia din 1789 a reprezentat un mare pas înainte în "egalizarea" societăţii moderne. *Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului* a proclmat că "Oamenii se nasc şi rămîn liberi şi egali în drepturi". *Egalitatea* a fost aşezată la loc de cinste, alături de *libertate* şi *fraternitate*, formînd cu acestea un triptic cu funcţii decisive în noile destine ale umanităţii moderne. In realitate, a fost realizată mai ales egalitatea *în faţa legii*, în schimb egalitatea *politică*, ca şi cea *socială* au rămas mai departe nedesăvîrşite, aducerea la un "numitor comun" fiind imposibilă! Egalitatea politică n-a putut fi înfăptuită, deoarece femeile n-au dobîndit drepturi egale – şi nu pretutindeni! – decît în secolul XX, deoarece votul universal a fost şi el introdus doar treptat, începînd cu Franţa, în urma revoluţiei din 1848 (în România el a fost adoptat abia după primul război mondial) şi de el n-au beneficiat (şi în unele locuri nu beneficiază nici astăzi!) femeile, iar tinerii şi-au făcut cu greu loc, treptat, în spaţiul egalităţii politice! Şi drepturile de egalitate în faţa legii au fost (şi în parte rămîn) relative din cauza complicaţiilor de procedură, a termenelor, a costului taxelor şi a sumelor necesare pentru retribuirea avocaţilor; s-ar mai putea adăuga că membrii juriului, unde acesta există, sînt şi ei desemnaţi din anumite categorii sociale, ceea ce afectează ideea de egalitate! In sfîrşit, legile de fier ale istoriei mai arată că orice egalizare schematică (aşa cum a fost încercată în societatea "comunistă") nu reprezintă decît o firmă aparent luminoasă, în spatele căreia se ascunde în realitate o flagrantă inegalitate socială şi politică.

Societatea omenească contemporană reprezintă un organism complex, care cuprinde înăuntrul său categorii variate, cu nivele de formare deosebite şi mai ales cu stări materiale diferite, iar înăuntrul acestor categorii indivizii, la rîndul lor, sînt diferit înzestraţi, ceea ce, evident, nu poate asigura o "uniformizare". Egalitatea nu poate fi deplină şi mersul istoriei nu face decît să confirme acest lucru. Ceea ce se poate asigura este doar o egalitate "de start" şi una de "final"! Ne naştem egali şi moartea ne este comună tuturor. Dincolo de aceasta, societatea cuprinde *în mod inevitabil* categorii beneficiind de un anumit statut şi indivizi care, dotaţi în mod deosebit ori care se pot întemeia pe factori favorizanţi de putere ori financiari, se afirmă deasupra celorlalţi în ierarhia socială. Intr-o oarecare măsură există şi o egalitate a şanselor, deşi aceasta este afectată de factorii favorizanţi de care nu se pot folosi decît unii indivizi şi pe care i-am amintit mai înainte. Ne mai rămîne şi visul şi năzuinţa spre... imposibil, spre societatea egalitară a utopiei!

Dan BERINDEI

Îndreptăţire egală sau egalitate de şansă?

Oricare dintre noi, somat să răspundă la întrebarea: pentru ce s-a murit mai mult în istoria umanităţii: pentru libertate, pentru egalitate sau pentru fericire, nu va putea să se decidă uşor pentru una din cele trei valori-idealuri. Presupoziţia fundamentală este aceasta: dacă oamenii au fost în stare să moară pentru ele înseamnă că ele sînt, uneori, "mai presus de viaţă", înseamnă că ele reprezintă "sensul" şi "adevărul" vieţii. Ceea ce este cert, în acest caz, este faptul că ideea *îndreptăţirii egale* a oamenilor a fost, mai întîi, întrezărită de stoici şi de primii creştini, dar a căpătat consistenţă de-abia odată cu încapsularea ei în mentalul colectiv al omului modern. Iar dacă anticii erau preocupaţi predilect de sensurile Binelui şi modernii de drepturile lor şi de îndatoririle (desigur, în primul rînd, ale altora), atunci realizăm că sensurile ideii de *îndreptăţire egală* au apărut tîrziu şi că ele au înceţoşat mintea multor generaţii pînă acum, mai ales în cuprinsul utopiilor egalitariste de tot felul. Ce ştim acum mai sigur după atîtea drame şi tragedii consumate în istoria reală despre această temă? Ştim că nu putem renunţa la ideea lui Aristotel ("omul drept este... cel ce vrea, în mod deliberat să distribuie egalitatea", în timp ce "omul nedrept este cel care încalcă legea şi caută să aibă mai mult decît i se cuvine, fiind lipsit de simţul egalităţii") şi că trebuie să ţinem seama de ceea ce J.Rowls numea "principiul libertăţii egale" al tuturor oamenilor şi de principiul admiterii inegalităţii numai în măsura în care aceasta va acţiona în avantajul fiecărui participant. Aceasta semnifică, totodată, că tema egalităţii pentru societatea actuală (inclusiv pentru tranziţia noastră cea de toate zilele) este legată de (în primul rînd de) tema dreptăţii, a justiţiei. Iar dacă fiecare persoană are un drept egal la cea mai largă libertate (care e compatibilă cu o libertate de acelaşi fel pentru toate persoanele) şi dacă inegalităţile sînt arbitrare în măsura în care nu ne putem aştepta ca ele să conducă la avantajul tuturor, aceasta înseamnă că dreptatea însăşi este un compus cuprinzînd trei idei: libertatea, egalitatea şi recompensa pentru acele tipuri de activităţi ce contribuie la *binele comun*. Acesta este cadrul teoretic în care se poate purta o discuţie serioasă pe această temă, altfel se riscă o recădere în toate capcanele anterioare întinse de istoria reală: anarhism, utopism, autoritarism. In fapt, dacă privim cu atenţie la ce anume se petrece în jur, constatăm că toate falsele "îndreptăţiri egale" sînt rude apropiate cu rudimente de spirit anarhic sau nihilist, cu poleite atitudini utopice sau cu abia mascate comportamente sau mentalităţi satrapice. Toate acestea se întîlnesc într-o devălmăşie deloc graţioasă în aproape toate experienţele sociale, comunitare şi interpersonale cît de cît semnificative. Evaluînd lucid ceea ce este această experienţă - sub aspectul prezenţei unei cote de privilegieri a ceea ce numim îndreptăţirea egală - constatăm că cel mai pozitiv fapt rezidă în nepierderea totală a speranţei chiar la cele mai defavorizate persoane. Totodată însă, aici este terenul fertil pentru toate "tehnicile" de manipulare demagogică a acestei îndreptăţite speranţe. Cum inegalităţile sînt mari, mai ales cele de avere, şi cum acţiunile legale de control şi de asigurare a egalităţii de tratament în faţa legii sînt grevate de persistenţa "structurilor perverse", reziduale, mulţi se refugiază în speranţa unei "justiţii imanente", în fond fataliste, iar unii vor acţiona încrezători în egalitatea de şansă. In fapt, dacă dorim într-adevăr să punem punctul pe i, cei mai mulţi nu sînt deloc încurajaţi de experienţă să creadă în egalitatea şanselor. Ei pur şi simplu cred nu în egalitate, ci în şansă, în noroc. De unde şi o adevărată mitologie a întîmplării, a aleatoriului în viaţă. Explozia "jocurilor de noroc" şi frenezia besmetică din jurul acestora exprimă o stare de spirit, pe termen lung păguboasă. E mai uşor să te laşi în "voia norocului" decît să urmăreşti consecvent scopuri rezonabile şi să ai deprinderi şi hărnicie pentru atingerea lor. O să treacă încă destul timp pînă cînd o să se sedimenteze şi maturizeze o atitudine responsabilă în acest sens. In ce ar consta ea? In două lucruri. In creşterea încrederii că prin profesie şi acţiune raţională poţi - de cele mai multe ori - reuşi în viaţă (nu întotdeauna, dar asta este totuşi "calea regală"). In al doilea rînd, experimentul mental al "vălului de ignoranţă" asupra situaţiei noastre (J.Rowls) va trebui încet, încet să fie asumat de tot mai mulţi oameni: nu ştim ce rasă, sex, naţionalitate, sănătate, avere etc. vom avea. Ar trebui să presupunem că nu ştim ce urmează să fim, nici ce urmează să se întîmple cu noi. Empatizînd cu ceilalţi, cu cei mai defavorizaţi dintre noi, n-am anula toate inegalităţile, dar am mai atenua ceva din efectul lor. Aceasta este o speranţă ce ne-ar egaliza îndreptăţindu-ne.

Vasile MORAR

„Luaţi aminte că e mult mai puţină deosebire între un om curajos la un duel şi acelaşi om fricos la alt duel, decît între doi eroi sau doi laşi."

ALAIN, *Păreri despre educaţie*

Disparitatea şi utopia socială

E probabil că aspiraţia spre egalitate e mult mai adîncă decît cea spre libertate. Pînă şi în regim penitenciar, oricît de paradoxal pare, dorinţa pentru egalitate e lesne de constatat, palpitînd, şi acolo, vital. Sentimentul acesta, căpătînd forme conceptuale, e, cu siguranţă, foarte străvechi. Chiar în societăţile împărţite în caste, egalitatea în sînul castei devine imperioasă. Comunităţile creştinismului incipient cultivau ideea egalitară şi e de acceptat că Iisus Hristos a cucerit mulţi aderenţi cu această aspiraţie care face parte, negreşit, din eul profund al omului. Acest ideal a nutrit, cu siguranţă, de-a lungul a două milenii numeroase utopii. De la **Republica** lui Platon, la, tocmai, Campanella, şi, apoi, Morus, Rousseau, Fourier, Owen şi ceilalţi au închipuit tot proiecte de organizare socială care să instaleze egalitatea. Dar dacă le citeşti cărţile (**Utopia** lui Morus sau **Cetatea ideală** a lui Campanella) eşti cuprins de groază văzînd cum trebuiau să arate, transpuse în real, aceste întruchipări sociale. Fourier - cel ce a închipuit sistemul falansterelor, a stabilit, şi pe criteriul legii pasiunilor, numărul componenţilor unui falanster, veniţi aici pe etape (fiecare grup se numea un "roi") - era atît de înspăimîntat pentru modelul propus încît oricînd (rar) se ivea un bogătaş care să finanţeze proiectul că devenea retractil, găsind, de fiecare dată neglijat cutare principiu fundamental. La noi, falansterul de la Scăieni (1834-1835), proiectat de fourieristul Teodor Diamant, nu a primit - evident - acordul maestrului, căruia fondatorul i l-a cerut, invitîndu-l în Ţara Românească. Fireşte că acest falanster românesc, ca şi cele întemeiate, ceva mai tîrziu, de Victor Considerant, în America au fost tot atîtea eşecuri. Aceasta nu l-a împiedicat pe generosul, bunul Fourier să aştepte (dăduse anunţuri în ziare) zilnic, la orele convenite, ani de-a rîndul, un posibil investitor care să asigure îndeplinirea tuturor condiţiilor pentru întemeierea falansterului perfect. Şi, evident, acesta nu s-a ivit. Dar nimeni nu poate pune la îndoială buna intenţie şi buna credinţă a acestor suflete caritabile, care au fost utopiştii, de a face dreptate socială. Din acelaşi trunchi s-a constituit, apoi, şi comunismul sau, cum îşi spunea, socialismul ştiinţific pentru că n-ar mai fi o construcţie utopică ci ar înălţa proiecte care ţin seama de legile sociale. S-au dovedit a fi nu numai utopice dar şi pernicioase pentru că au silit societatea să se adapteze unor norme de organizare (producţie şi distribuire) create în laborator. Totul era anapoda şi pe dos, perfectă era numai disfuncţionalitatea, pentru că se negau legi sociale şi morale vitale: proprietatea şi inegalitatea funciară.

Oamenii nu se nasc, cum credea Rousseau, egali. Inegalitatea - mai întîi intelectuală apoi de adaptare - e, dimpotrivă, o stare specifică naturii umane. Şi tocmai acest adevăr, totuşi fundamental, a fost nesocotit de utopişti, inclusiv de părinţii aşa-zisului socialism ştiinţific. I-a fost dat omenirii din Europa de răsărit, Chinei şi altor ţări să trăiască timp de peste şapte decenii o teribilă experienţă de "laborator" (în cîteva ţări din Asia extrem orientală şi în Cuba experienţa continuă), care a vlăguit-o, aruncînd-o - paradoxal - în sărăcie şi stagnare. Nu se poate însă nega adevărul că toate aceste construcţii utopice s-au născut ca o reacţie împotriva extraordinarelor discrepanţe sociale, averile şi bunurile acumulîndu-se în stăpînirea unor mici grupuri, marea masă suportînd o sărăcie lucie. În unele ţări ale Europei de apus, în SUA, Canada, Japonia, dacă discrepanţele nu au fost înlăturate (nici nu se poate), legi, bine păzite, de asistenţă socială, asigură marii mase un trai decent. Asta diminuează din ura socială, instaurînd o armonie, mereu însă supusă tensiunilor şi exploziilor de tot felul. Disparitatea socială, de neînlăturat, naşte, inevitabil, pulsiuni egalitare. Şi e de presupus că omenirea nu va fi scutită, pe viitor, de apariţia altor teorii utopice tocmai datorită aspiraţiei firesti spre egalitate şi dreptate socială. Cine ştie cum va arăta societatea de mîine, în era informaţională şi a mijloacelor înnoitoare de producţie? Ziua de muncă, cu siguranţă, se va diminua, poate că traiul decent va fi o realitate. Dar, din previziunile unor sociologi şi politologi, disparitatea socială nu va înceta, dimpotrivă, accentuîndu-se. Şomajul cronic din ţările avansate, imposibil de eradicat, spune multe despre fizionomia socială nu numai de azi dar şi de mîine. Disparitatea socială nu se anunţă a dispărea şi nici măcar a-şi diminua din latenta forţă distructivă. Deocamdată, la noi, această disparitate tinde, firesc, să capete dimensiuni polare în această perioadă a tranziţiei spre nu ştim ce anume. Aceasta va provoca, negreşit, tensiuni sociale, alimentînd, electoral, partide de orientare socialistă care agită idealul dreptăţii sociale. Dar să nu avansez pe teritoriul futurologiei, disciplină, oricum, mult mincinoasă.

Mai bine e să amintesc bunului cititor ceva din gravitatea discrepanţei sociale în ţările româneşti pînă în 1919-1921, cînd s-a înfăptuit reforma agrară. Ţară predominant agrară, în care 90% din populaţie locuia la sat şi se întreţinea din munca ţarinei, aceasta era, totuşi, lipsită de pămînt în proprietate. Şi în 1907, anul marii răscoale a ţăranilor, aceştia nu stăpîneau, în proporţii de 33,68%, decît suprafeţe agricole între 0,5 şi 3 hectare, ştiindu-se, cum arătase Virgil Madgearu şi în 1940 (cartea sa, fundamentală, **Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial**), că un ţăran cu o proprietate de trei hectare nu putea trăi, şi în anii treizeci, din ce producea, fiind nevoit să consume din substanţa exploatării (adică să vîndă din pămînt) sau să apeleze la venituri anexe, din afara agriculturii. Dar, tot în 1907, 23,8% din ţărani n-aveau deloc pămînt în proprietate. Ţăranii constituiau 96% din masa contribuabililor iar proprietatea funciară era concentrată în mîinile unui procent infim de latifundiari, care se împotriveau oricăror măsuri care să diminueze măcar din proporţiile înspăimîntătoare ale acestei scandaloase inechităţi. Spiritele înaintate ale timpului militau pentru soluţionarea acestor disparităţi înfricoşătoare, dar se izbeau de împotrivirea marilor proprietari, stăpîni şi ai sistemului executiv şi al celui legislativ. Într-un studiu din 1906, **Ţară de latifundii**, C.Stere arăta că din totalul pămîntului arabil ţărănimea deţinea 49% iar latifundiarii (de la 500 ha în sus) 38,1/2 ha, la care se mai adăugau proprietari cu o proprietate între 100-500 ha, ce deţineau încă nouă şi jumătate la sută din suprafaţă. "**Peste un milion** de ţărani - exclama exasperat Stere -, cu mai puţin de **trei milioane** de hectare şi **o mie** de latifundiari cu peste **patru milioane** de hectare, cu proprietate mijlocie de peste 400 hectare!... Aş vrea să vă pătrundeţi de toată grozăvia şi de toată greutatea ce o au aceste cifre în viaţa noastră socială şi economică. ...Cu alte cuvinte, ţărănimea formează **96%** din numărul contribuabililor iar cei **o mie** nu reprezintă decît **0,09%** (**nouă sutimi la sută, - 9 la 10.000!**) din totalitatea contribuabililor (iar restul de **3,91%** cade asupra proprietăţilor mijlocii şi supramijlocii şi a tuturor celorlalte elemente sociale)... **0,09%**!. Şi pentru această doză farmaceutică a poporului nostru, pentru aceste **0,09**, pentru această **mie**, care reprezintă interesele a cel mult 5000 de suflete din masa de aproape 6 1/2 milioane a locuitorilor ţării, nu se poate, de pildă, reforma legea tocmelilor agricole, care lasă milioanele de vieţi omeneşti în prada lăcomiei tuturor «trusturilor»; pentru a nu se irita nervii acestei **mii**, de zece ani zace în cartoanele Senatului legea Casei Rurale; pentru a se asigura dominaţia politică a acestor **0,09%** se menţine sistemul privilegiilor electorale, mulţumită căruia ţara nu se poate guverna decît cu ajutorul unei groaznice corupţiuni... Pentru **0,09%**!". Teribilă - să recunoaştem - disparitate şi teribil rechizitoriu! Apoi, cum spuneam, după reforma agrară postbelică, disparitatea aceasta din lumea rurală s-a diminuat sensibil, fără a fi putut asigura ţărănimii, care continua să deţină confortabile majorităţi în structura populaţiei active, un trai decent. Ampla monografie **60 de sate româneşti**, elaborată sub conducerea prof. D.Gusti, lămureşte lucrurile pilduitor. Dar anularea proprietăţii săteşti prin colectivizarea forţată nu a făcut decît să agraveze situaţia ţărănimii. Ce va fi de acum încolo, în condiţiile unei economii secătuite şi în degringolada restructurării, se va vedea, cîndva, odată. Oricum, nu îi e dat generaţiei mele să vadă capătul culoarului. Ba nici măcar să-l întrezărească. Iar viitorul, vorba Ecleziastului, e deşertăciune.

Z.ORNEA

Un martor al realismului socialist (XXX)

Ajuns la a 30-a suită a expunerii mele, trebuie să-i vestesc cititorului că din consideretne legate de exigenţele obligatorii ale unei reviste săptămînale, sînt nevoit să sar peste o seamă de secvenţe şi să mă apropiu de final, rezervîndu-le nu prezentului serial, ci cărţii pe care o pregătesc. Finalul nu va fi nici succint, nici complet, pentru că faptele propriu-zise şi consecinţele lor sînt supraabundente; pe de altă parte, conţinutul lor informativ este cel mai adesea necunoscut şi total inedit. Am operat aici o selecţie, oprindu-mă la episoadele cele mai dure, mai întristătoare, mai dramatice, respectînd crescendo-ul tensiunii impus de însăşi desfăşurarea evenimentelor.

O comparaţie între juriul Salonului Oficial din 1947, ultimul "Salon" care a mai avut loc, şi juriul primei Expoziţii Anuale de Stat a Artelor Plastice, din 1948, este relevantă. La un interval de numai un an, contrastul dintre componenţa celor două jurii reflectă ritmul precipitat în care s-au operat schimbările ideologice intervenite în cîmpul artei. Desigur, nu numai ideologice. Repercusiunile se fac simţite şi în planul estetic. Dar temeiul principal rămîne gîndirea, gîndirea *politică*, efortul de a instaura o nouă mentalitate, o nouă scară de valori, un nou sistem de criterii.

În 1947 preşedinte al juriului e Ion Jalea, iar membri Dan Băjenaru, H. Blazian, Mac Constantinescu, Nicolae Dărăscu, Lucian Grigorescu, Eugen Ispir, Alexandru Istrati, M.H. Maxy, V. Vasiliu-Falti, K.H. Zambaccian; secretar este Ion Paşa, director în Ministerul Artelor. Cu excepţia lui Dărăscu (care cred că era apolitic şi în nici un caz un om cu vederi comuniste), toţi sînt artişti plastici şi critici înscrişi în partid, decît că unii proveneau din fuziunea cu social-democraţii; directorul artelor nu are o pondere deosebită: e un simplu funcţionar administrativ.

Situaţia din anul următor e radical schimbată. În fruntea juriului e Zaharia Stancu, Preşedinte al Societăţii scriitorilor şi Director al Teatrului Naţional; locţiitor al preşedintelui juriului e Lucian Grigorescu, Membru corespondent al Academiei Române şi Directorul artelor plastice, după care urmează membrii: Sorin Toma, Redactor responsabil al *Scânteii*, improvizat în "critic de artă", delegat al Uniunii Sindicatelor de Artişti, Scriitori şi Ziarişti; Alexandru Ciucurencu, pictor, delegat al Sindicatului Artelor Frumoase; Boris Caragea, sculptor, delegat al Sindicatului Artelor Frumoase; doi muncitori care – din cîte îmi amintesc – nu s-au prezentat, fiind probabil înlocuiţi cu cel numit între timp, tot un "muncitor": Mihail Roşiianu, un învăţător originar din Oltenia, care îl adăpostise pe Gheorghiu-Dej după evadarea lui, în 1944, din lagărul de la Tg. Jiu; avea să devină ambasador al României la Sofia; atunci, în 1948, mi-a părut a fi un om cumsecade, modest şi la locul său, jenat de postura în care se trezise; şedea între noi cei din juriu şi abia dacă îşi exprima o părere; în sfîrşit, M.T. Vlad, director adjunct în Ministerul Artelor şi Informaţiilor, şi Radu Bogdan, inspector general în acelaşi minister; cît priveşte secretarul, era un funcţionar din minister, fără drept de vot: V.I. Smeu. Pentru prima oară în ultimii trei ani, M.H. Maxy nu figura în juriul celei mai importante manifestări anuale de pictură şi sculptură.

Un fapt care sare în ochi şi care spune totul: printre cei zece membri ai juriului citaţi în catalogul expoziţiei – cu toţii membri de partid – nu se aflau decît trei artişti plastici!

Cei care aveau cu adevărat un cuvînt hotărîtor de spus (Zaharia Stancu, deşi preşedinte, nu era decît sporadic prezent şi intervenea rar în dezbateri, socotindu-se în afara domeniului său profesional, iar votarea se făcea prin ridicarea de mîini, nu secret) erau, în ordinea ponderii, Sorin Toma (cu deosebire arogant şi autoritar), M.T. Vlad, Boris Caragea, Alexandru Ciucurenco (devenit de acum încolo "Ciucurencu", cu "u" la urmă) şi cu mine. Însă, personajele cele mai importante, cele care decideau în ultimă instanţă, Leonte Răutu, Ofelia Manole şi Nicolae Moraru îşi exercitau influenţa ocult, din umbră, mai puţin cel din urmă, care deţinea totuşi un post de răspundere oficial, la vedere, pe linie de stat. Este limpede, cu rarisime excepţii, arta încăpuse pe mîna activiştilor, a impostorilor, a celor care nu crîceau în faţa partidului, în timp ce de ochii lumii întreaga mascaradă era împodobită cu prestigiul unor artişti ca Lucian Grigorescu şi Alexandru Ciucurencu!

Pregătirea Anualei de Stat a durat îndelung şi s-a desfăşurat mai întîi în cadrul Sindicatului Artelor Frumoase, primele acţiuni de prelucrare, dezbatere şi îndrumare începînd încă din primăvară, imediat după închiderea expoziţiei "Flacăra" şi prelungindu-se pînă spre sfîrşitul lui noiembrie. Au fost uneori discuţii furtunoase pentru că, de bine de rău, încă se mai putea apăra o opinie, combate lipsa de profesionalitate sau, dimpotrivă, susţine calitatea artistică a unei opere, nici artiştii şi nici criticii de artă adevăraţi nu-şi dădeau seama cum stăteau, de fapt, lucrurile. Meritată consemnată atitudinea maeştrilor în vîrstă, respectaţi şi veneraţi de masa confraţilor, cum era de pildă Camil Ressu, de a cărui prezenţă şi mod de a răspunde la chemarea partidului îmi amintesc foarte bine, în vreme ce un Steriadi sau Iser preferaseră să nu participe.

Ressu adusese şi supusese discuţiei un pînzoi, destinat în principiu Anualei de Stat, lucrare care în mod evident – aş spune chiar "ostentativ" – se reclama tematic şi compoziţional, mergînd aproape pînă la pastişă, de la faimosul tablou al lui Goya *Execuţiile din 3 mai 1808 la Madrid*, numai că în locul spaniolilor apăreau figuri de muncitori de la noi, iar în locul francezilor soldaţi sau jandarmi români, totul vrînd să fie cu aproximaţie o ilustrare a evenimentelor petrecute la Atelierele "Griviţa"-C.F.R. în 1933. Am fost şocat. Ressu se mărginise să copieze pur şi simplu compoziţia pînzei lui Goya! Bineînţeles, i s-a atras atenţia politicos dar ferm că, nefiind originală, lucrarea nu putea fi acceptată. Abia mai tîrziu am priceput, în împrejurări pe care le voi relata acolo unde îşi află locul, că o asemenea atitudine aparent "fără ruşine" marca de fapt un protest împotriva presiunii ideologice a forurilor superioare, o dezicere de sine, o autodezavuare, un mod deghizat de a arăta că face un act de supunere silnică, împotriva conştiinţei sale, şi că nu meritase să-şi bată capul mai mult decît să "copieze" compoziţia altuia, a unui pictor foarte celebru, aşa încît toată lumea să-şi dea seama. Cred că nici nu se gîndise să expună tabloul! Dar fireşte, atunci imediat, în atmosfera gravă a şedinţei de lucru, nimeni nu a descifrat mesajul, nu a înţeles că era în prezenţa unui gest de frondă, a unei ironii...

Odată cu prima Expoziţie Anuală de Stat a Artelor Plastice şi cu pregătirile care au precedat-o începe şi rolul meu conştient de participant activ întru promovarea realismului socialist, un "realism socialist" imaginat oarecum – aşa cum s-a putut constata – după "chipul şi asemănarea" mea. Că mi-l asum cu întreaga răspundere şi cu ruşine am afirmat-o pînă acum în cîteva rînduri, eroarea ca şi naivitatea neputînd fi invocate drept scuze. Dar dacă vrem să înţelegem cu adevărat istoria acelor timpuri, nu e suficient să privim către indivizi şi mai ales către indivizii de a doua şi a treia mînă. Perspectiva noastră de azi trebuie să îmbrăţişeze *fenomenul* şi cînd spun "fenomen" am în vedere o întreagă conjunctură, generatoare de atmosferă morală, de mutaţii psihologice, de drame de conştiinţă, de contradicţii şi echivocuri. Numai după prealabila abordare a fenomenului în ansamblu poate fi cîntărită cu judiciozitate comportarea specifică fiecărui personaj implicat.

Radu BOGDAN

„Legile şi regulile naturale şi drepturile omului sînt comune tuturor naţiunilor, creştine şi păgîne, şi oricare ar fi secta, legea, starea, culoarea şi condiţia lor, fără nici o diferenţă."

LAS CASAS, *Scrisoare către prinţul Filip* – 1544

Paralele inegale

Mirajul consecvenţei

Dacă politicienii o suprasolicită retoric, dacă sociologii îi întreţin legenda, teologii folosesc noţiunea de "egalitate" cu precauţia cerută de invocarea atributelor divine. Dumnezeu este, în fond, singurul care izbuteşte să rămînă egal cu El însuşi, aşa cum egale sînt, întreolaltă, Persoanele treimice. Numai El – cerc necircumscris şi durată nesfîrşită – depăşeşte suveran dramele parţialităţii şi ale indeciziei. Numai El îşi respectă pînă la capăt Cuvîntul "prin care toate s-au făcut". Aceasta nu ne permite, firesc, să vorbim de *Deo ad extra* în termeni "psihologici". Ar fi prezumţios să evaluăm (de) aici, o calitate dumnezeiască manifestată sub forma acelui neobişnuit amestec de libertate şi credincioşie care punctează istoria sacră. Oricum, acest tip de reprezentare nu aparţine doar creştinismului. Istoricii religiilor ne-ar putea confirma răspîndirea cvasi-universală a unui tipar mental potrivit căruia omul este pe atît de inconsecvent pe cît de equanimă şi imuabilă se dovedeşte a fi deitatea. Iar istoricii literari nu ar şoma dacă le-am cere să inventarieze, de la tragediile greceşti pînă la romanul existenţialist, armonicele acestui venerabil lor comun.

Loc comun? Fără îndoială, dată fiind cazuistica speţei. Pretutindeni, muritorul este gata să-şi trădeze înclinaţiile odinioară proclamate, să-şi schimbe de pe o zi pe alta opinia, să-şi abandoneze crezul pentru care militase fervent şi mai ales să-şi laude, cu temele uituce, noii stăpîni. Între alibiul acomodant al machiavellismului şi realitatea (deplînsă) a prostituţiei morale, tot ceea ce este omenesc pare să stea sub paradoxul unei veşnice labilităţi. Un întreg catalog alegoric fixează, dacă vrem tipologia domeniului: *omul-marionetă*, manevrat de o Soartă ale cărei decrete fulminante zădărnicesc orice defensivă sapienţială; *omul-giruetă* – răsucindu-se, ca un derviş-dansator, în jurul propriilor ambiţii şi calcule; *omul-maimuţă* – supus modelor, indiferent de valoarea lor intrinsecă şi străin faţă de exigenţa unui minim discernămînt...

Vedem lesne că, în toate ipostazele evocate, operează deformant acea *nature truquée mécaniquement* din care Bergson scotea principiul sentimentului comic. Şi într-adevăr: numai o conştiinţă mercenară îşi refuză luxul fidelităţii; cînd şansa de a fi egal cu tine însuţi se risipeşte printre "negocieri", cînd integritatea lăuntrică se confundă cu "valoarea adăugată" de ceilalţi, cînd spontaneitatea fentează reperele etice, iar deşteptăciunea face jocul împrejurărilor – insul se preschimbă pe nesimţite într-o amuzantă drăcovenie cu arc. Amuzantă pînă preia, la o adică, puterea.

Dreptatea în păgînism

Egalitatea cu sine însuşi. Dar mai ales egalitatea cu ceilalţi – iată o temă la fel de preocupantă pentru partizanii şi detractorii acestui deziderat care pluteşte nehotărît între imperativul religios, solidaritatea civică şi utopia ideologică. Filon Evreul i-a fost unul dintre primii apărători, socotind că *he isotes* (egalitatea) este "un bine cum nu poţi găsi vreun altul mai mare" (*Spec. Leg.* IV, 165). Deşi Vechiul Testament o neglijează, exegetul alexandrin (probabil influenţat de *Scrisoarea lui Aristeu*) îi dedică pasaje ditirambice, mergînd pînă la a spune că Dumnezeu însuşi este creatorul egalităţii, pentru că Lui i se datorează toate formele excelenţei (*ibidem*, I, 265; IV, 187). Aici, comentatorul Pentateuhului se apropie mai mult de greci decît de coreligionarii săi, pentru că grecii sînt cei care au emis primul discurs egalitar din spaţiul culturilor mediteraneene. În *Politica*, II, 2, 6, Aristotel susţinuse egalitatea naturală a indivizilor (*dià to tèn phusin isous einai pantas*), afirmînd chiar că supravieţuirea Statelor depinde de exerciţiul reciproc al egalităţii (*ibid.* IV, 4, 23) asigurat atunci cînd îi oferi celuilalt exact cît ai primi de la el (Cf. *Ethica nic*, V, 8; 1132 b 33). Stagiritul ne livrează aşadar un suav elogiu al democraţiei ca formă de guvernămînt care, aşa cum preconizase Xenofon, "pune pe picior de egalitate pe cei buni şi pe cei răi" (*Cyropaideia*, II, 12, 8). Mai puţin entuziast, beoţianul Plutarh semnala riscurile unei asemenea generozităţi; egalitatea oarbă se dovedeşte a fi periculoasă, atîta timp cît nu există constituţie fără defecte: dacă monarhia e pîndită de revolta maselor iresponsabile, aşa cum oligarhia poate fi compromisă prin abuzurile cîtorva, democraţia este la rîndul ei ameninţată de inflaţia revendicărilor egalitare (cf. *De tribus...* 826 f – 827 a). Se înţelege că regimul optim ar fi acela care ar doza cît mai judicios libertatea şi egalitatea indivizilor semnatari ai contractului social.

Politica îndumnezeirii

Cronice în planul organizării colective, tribulaţiile prilejuite de idealul egalităţii se acutizează atunci cînd e vorba despre relaţia omului cu Dumnezeu. Şi ce altceva reprezintă istoria tiraniilor decît o colecţie de asemenea echivalări între făptura domnitoare (precum Darius, pe care Eschil îl numea *isothéos*) şi Creatorul ei transcendent? Omul istoric – verigă între antropofagia originară şi promisa apoteoză finală – a vrut mereu să fie dumnezeul semenilor săi. Nu spusese acelaşi Filon că "inteligenţa egoistă şi atee se socoteşte a fi egală cu Dumnezeu, *isos einai Theô*"? (*Leg. Alleg.*, 1, 49, apud C. Spicq, LTNT, p. 742, n. 2)

© C. Bumbuţ

© C. Bumbuţ

Memoria paradisiacă îşi desfăşoară astfel terifianta patologie, fără ca avertismentele înţelepţilor sau suferinţele victimelor să capete, prin acumulare, ceva mai mult sens.

E de notat că, fără a le exagera importanţa, Noul Testament nu ignoră vocabularul echităţii şi tema justei răsplătiri. Detectăm în Scriptură două niveluri la care problema egalităţii este cel puţin enunţată. Pe plan teologic, *kenoza* (hotărîrea Fiului de a renunţa la propria slavă) presupune, în definitiv, egalizarea omului cu Dumnezeu. Fariseii care doriseră să-L ucidă pe Hristos întrucît acesta se făcuse pe sine "deopotrivă cu Dumnezeu" (*ison... tô Theô*, Ioan, 5, 18) puseseră, fără să ştie, diagnosticul cel mai adecvat. Sfîntul Ioan nu spunea altceva, scriind: "Iubiţilor, acum sîntem fii ai lui Dumnezeu şi ce vom fi nu s-a arătat pînă acum. Ştim că dacă El se va arăta, *noi vom fi asemenea Lui*, fiindcă îl vom vedea cum este" (I Ioan 3, 2). Vom fi cu toţii, "dumnezei după har", fără ca această desăvîrşire întru asemănare să implice – precum în relaţia dintre Tatăl şi Fiul – un efect de consubstanţialitate. Creştinul realizat (pe scurt, *sfîntul*) este "egalul" lui Dumnezeu în măsura în care prietenia perfectă pretinde o egalitate perfectă.

Comunitate şi diferenţă

Tema egalităţii nu are, cu toate acestea, conotaţii exclusiv hristologice. Există, de asemenea, în două locuri pauline, o doctrină comunitară al cărei arhetip pare a fi distribuirea miraculoasă a manei din deşertul sinaitic (cf. Ieşirea 16, 18: "nici celui ce adunase mult n-a prisosit, nici celui ce adunase puţin n-a lipsit, ci fiecare, cît era de ajuns la cei ce erau cu sine, atît a adunat"). Corelativul neotestamentar al acelui străvechi principiu distributiv apare în textul din II Corinteni 8, 14, care reglementează colecta bisericilor din diaspora pentru biserica-mamă de la Ierusalim: "Prisosinţa voastră să împlinească lipsa acelora – scrie Pavel – pentru ca şi prisosinţa lor să împlinească lipsa voastră, spre a fi potrivire" (lit. "egalitatate": *hopos genetai isotes*). Semnalez şi cel de-al doilea context, care postulează un soi de egalitate verticală: "Stăpînilor, daţi slugilor voastre ce este drept şi potrivit (*to dikaion kai tèn isoteta*), ştiind că şi voi aveţi Stăpîn în ceruri" (Coloseni 4, 1). După cum se vede, nici urmă de "comunism paleocreştin". Pavel – legislatorul prin excelenţă – recunoaşte *diferenţa* şi propovăduieşte respectul ierarhic, avînd însă grijă de satisfacerea dreptăţii şi a egalei repartiţii, după modelul evangheliculuí *dignus est operarius mercede sua*. A predica un egalitarism absolut înseamnă a reduce brutal diversitatea vocaţiilor umane, sfidînd voinţa Celui graţie căruia această diversitate a fost, dintru început, posibilă şi necesară. Asemenea unei Biserici fără ierarhie, o societate uniformizantă n-ar fi decît reflexul parodic al unui creştinism răsturnat.

Teodor BACONSKY

Aduse cu poşta

"Şi te-ai dus, dulce minune..."

Am aflat de foarte mult timp că sîntem egali numai în faţa morţii, deşi lecţiile de egalitate din şcoală au încercat să-mi contrazică învăţătura de-acasă. Nu eram la fel de înalţi, la fel de inteligenţi, de bine îmbrăcaţi peste uniforme, şi totuşi egali. Mă gîndesc acum la fascinaţia semnului egal, la utopia care a făcut ravagii în capete dintre cele mai luminate şi nu înţeleg nimic. Cum să crezi că înregimentaţi într-un sistem sau într-o lozincă devenim xeroxuri ale unui prototip, fie el şi ideal? Sîntem buni şi răi, tineri şi bătrîni, proşti şi deştepţi, sănătoşi şi bolnavi, urîţi şi frumoşi, bogaţi şi săraci – întotdeauna oameni şi-atît.

Viaţa rămîne o zonă cu toate formele de relief, un punct turistic promiţător, pînă la urmă cel mai reuşit parc de loisir, cum zic francujii. Cocoţaţi în maşinuţe strălucitoare sau orbecăind printr-un tunel, zîmbim de spaimă sau de plăcere. Ce te faci însă cu simpla, primordiala, întrebare – de ce? De ce în metroul în care călătoresc spre şcoală copilul ăla fără picioare mă priveşte în aşteptarea bănuţului? Nu-l va face fericit, eu mă simt rău şi aş vrea să nu fiu acolo.

Dai vina pe Dumnezeu la bine şi la greu, şi-ţi spui că totul nu-i decît un joc lego, care la un moment dat te poate plictisi.

Asimetria nu e doar o tehnică în pictură, arhitectură ori poezie, ci un principiu existenţial verificat şi funcţional. Putem recapitula: ne naştem, următorul eveniment ar fi căsătoria, apoi moartea. Avem nevoie de un dincolo ca să ne satisfacem nevoia de egalitate. Lucrurile se complică rău de tot şi aici fiindcă se vorbeşte şi despre rai, dar şi despre iad. Aşadar, niciodată egali, dar visînd la egalitate şi la nemurire. Pînă şi de scris scriem diferit despre egalitate, fiecare după condei. Pragmatici sau sentimentali, putem conchide parafrazînd morala fabulei: egalitate, egalitate, dar nu pentru căţei.

Ana Maria SANDU
studentă Litere

Voce off

"- Doamnă mătuşă, nu te osteni şi nu mă osteni lungindu-ţi predica şi urmîndu-ţi-o mai departe, că mi-ai şi făcut capul ţăndări de mult ce mi-ai tot probozit şi mi-ai atras luarea-aminte ce anume mi se cade şi trebuie să fac: nu te mai apuca să mi-l faci încă o dată ţăndări. Ia gîndeşte-te, ce au oare bărbaţii din Salamanca mai mult decît aceia din alte ţinuturi? Nu-s oare toţi făcuţi tot din carne şi oase? Oare n-au toţi acelaşi suflet cu trei facultăţi şi cinci simţuri? Ce dacă unii sînt mai învăţaţi şi mai şcoliţi decît alţii? Ba chiar îmi închipui că tocmai aceştia orbesc şi cad mai uşor decît ceilalţi... E oare altceva de făcut decît (...) să fii înger pe stradă, sfîntă în biserică, frumoasă la fereastră, cinstită în casă şi drac în pat?"

CERVANTES
(Nuvele exemplare)

Figuri de stil

Strălucitori şi inegali

Pierre Herbart ar fi putut fi egalul lui André Malraux. Adevărat copil al secolului – Gide îl considera o întruchipare a lui Lafcadio –, el călătoreşte în Indochina la începutul anilor '30, revenind de acolo cu ferme convingeri comuniste. Militant activ, conduce la Moscova revista *Literatura Internaţională* şi este martorul primelor procese staliniste. Participant la războiul din Spania, descoperă acolo duplicitatea sovietică. În timpul războiului mondial, activează în Rezistenţă şi, sub numele de generalul Le Vigan, eliberează oraşul Rennes. Analogia cu Malraux devine mai puţin frapantă după Eliberare, cînd renunţă la orice activitate politică, refugiindu-se în estetism.

Romanul său *Le rôdeur* nu este mai prejos decît *La voie royale*, iar *La ligne de force* rivalizează cu *Antimemoriile*. Asemănările dintre vieţile şi operele celor doi scriitori nu se reflectă însă şi în zona succesului, mecanismele acestuia fiind ori prea complicate, ori, dimpotrivă, atît de neaşteptat de simple şi de evidente, încît devin de neobservat.

Iată un fragment din *La ligne de force*, în care Pierre Herbart tratează tema egalităţii:

"Orice popor oprimat începe prin a cere dreptate. Nu o obţine şi, închis în el însuşi, fermentează o revoltă surdă care, deodată, explodează găsindu-şi adevăratul ideal: egalitatea. În acest moment, răspunsul este dat de gloanţe şi revoltaţii se retrag însingeraţi să-şi lingă rănile. Duhoarea morţilor ameţeşte pe supravieţuitori. Atunci, ei se închid în adîncurile propriilor tradiţii, caută farmecele şi soluţiile magice care i-ar face, cred ei, invincibili şi, brusc, înarmaţi de credinţă, pornesc pentru un ultim asalt. Libertatea este ceea ce ei doresc acum. În această luptă îndoielnică iată-i învingători, răsturnîndu-şi vechii stăpîni şi alegîndu-şi, din propriile lor rînduri, alţi stăpîni. O sclavie înlocuieşte pe alta, dar se pare că numai astfel o naţiune îşi poate atinge maturitatea".

Adrian MIHALACHE

Citit/văzut/plăcut

"Şi astfel, reporterul roagă să i se satisfacă un vechi vis: să probeze un vibrator. Cum? Pe deget, bineînţeles! Alimentat cu o simplă baterie de 1,5 V (merge şi chinezească), vibratorul toarce blînd, ca o mîţă...

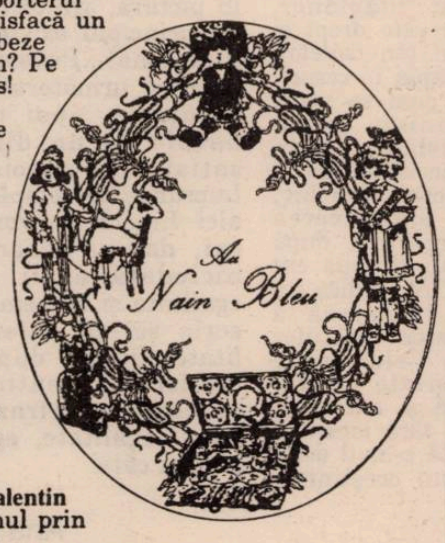

Concurenţa e de tot neloială. O mişcare ca aceasta poate înnebuni o femeie şi noi, sărmanii, nu o putem reproduce decît în vis. Nici nu ştiam cît de tehnică poate fi sexualitatea". (**Valentin Iacob**, "Cu bastonul prin sex-shopurile din Bucureşti", în **Formula AS nr. 183, octombrie 1995**)

Din viaţa unui extremist de centru

CUM NE MOR ŞI NE RĂSAR IDEILE

O expresie, care constat că nu a făcut mulţi purici şi nu-mi dau seama de ce, a fost lansată de curînd, în emisiunea "La puterea a doua" unde se discutau - bineînţeles, ce altceva? - teribilele dezvăluiri din secţiunea "Istorii literare şi artistice" ale Cărţii Albe. Doamna moderatoare Virginia Gheorghiu a repetat cu crescîndă satisfacţie, ca un scenarist care găseşte o soluţie bună la o secvenţă grea, această întrebare: "nu se poate spune că a existat la noi şi o largă disidenţă difuză?" În perfect cunoscători ai problemei, domnii invitaţi, Ion Cristoiu şi Nicolae Ulieru, nu numai că n-au făcut dificultăţi ideii, dar au îmbrăţişat-o cu certă simpatie.

În fond, e o găselniţă bună: dacă fostul şef al Securităţii a putut declara liniştit că 22 de milioane de români au fost colaboratori oneşti ai instituţiei sale, de ce nu s-ar admite şi cam tot atîţia disidenţi difuzi, oameni simpli, tot români de-ai noştri, mai mult s-au mai puţin oneşti, care se împotriveau în baie, în bucătărie, în pivniţă, în concediu, dar mai ales în gînd, aberaţiilor "nebunului"? "Popor român, nu greşeşte cine crede în tine!", cum bine spunea Bălcescu al lui Camil Petrescu la 1948 fix. Dacă mîine "difuzii" aceştia de ieri, milioane, ar ieşi în stradă, cerînd şi o recunoaştere sub semnul năvalnicei chemări: "toţi am fost disidenţi difuzi!", - ar fi chiar absurd? S-ar putea cere - fără teamă! - şi întocmirea plus eliberarea unor certificate de "disidenţă difuză", iniţialele unui partid fiind uşor de găsit, cît ai zice peşte.

Onest vorbind, nu m-aş fi putut înscrie printre ei, fiindcă sînt din altă categorie, dar m-aş fi bucurat de existenţa lor; mi-ar fi convenit: dînd doamnei Virginia Gheorghiu creditul că nu vede în aceşti "d. dif" o categorie de fericiţi, aş fi avut plăcerea de a găsi şi alţi nefericiţi pe acea scară de valori unde, sub treapta pe care mă aflam, se căsca un hău; eram, nu puţini dar buni, la "rezistenţii prin cultură", încăpăţînaţii cuadraturii cercului: a încerca şi a izbuti să scrii bine sub cenzură! Fără a fi "prost lucru", ştiam că e insuficient, suspect de "compromis", boală mai grea ca "subitul". N-am fost oponent, n-am fost disident activ, am fost "rezistent" prin nuvele şi ani de zile, uitîndu-mă de pe treapta mea, a treia, în sus, nu vedeam deloc cerul înstelat ci această ierarhie pe care mă îndemnam şi nu mă îndemnam s-o încalc, convins că între frică şi laşitate*, chiar şi între ele, există spaţiu de creaţie demnă pentru omul afurisit cu cît de cît talent. Asta pentru a mă exprima fără ironie dîmboţiveană, ci cu ceva ironos grec.

Dar acum, cu disidenţii ăştia difuzi, aş fi avut faţă de cine să mă delimitez, în jos, fără dispreţ, fără melo, cu acel haz care acordă totuşi o nefăţarnică superioritate: orişicît de puţin, dar "difuz" n-am fost, mai degrabă confuz, dar la asta, la disidenţa confuză, încă nu s-a ajuns...

Încît, sincer vorbind, de ce n-o fi făcut purici expresia d-nei Gheorghiu? Era doar atît de simpatică, de umană, de comodă, de abilă...!

Să nu mai intereseze ce a fost odată, cum s-a trăit oribilul, cum s-a suportat insuportabilul?

Să nu mai vrea nimeni să audă de disidenţi, mai toţi căutîndu-şi partidul unic la care să se supună?

Să fie apatia educată de o presă prea obsedată "să zgîlţîie România" cu documente la care tot cititorul ştie deja a rosti sacramentalul "vax albina"?

Ce ne mai poate zgîlţîi?

... Şi uite aşa, mor expresii inteligente ca "disidenţa difuză" şi în schimb răsar şi se impun idei precum "Centrul Naţional de ghicit în Cărţi". Am văzut-o cu ochii mei pe preşedintă. Şi mai tare mi se pare "Asociaţia Naţională a Luptătorilor pentru Apa Caldă" de la Piteşti cu preşedinte, comitet de iniţiativă şi statut care precizează: "o secţie de detectivi va urmări 24 ore din 24 modul de distribuire a apei calde; asociaţia va funcţiona exact pînă cînd România va deveni o ţară civilizată şi nu se va mai pune problema apei calde; în caz de necesitate, asociaţia se va transforma în partid care - dat fiind numărul uriaş al celor frustraţi de apă caldă - va avea audienţă de masă şi va cîştiga lejer alegerile de anul viitor". Se dă şi telefonul din Piteşti al Asociaţiei... Iată un partid care nu va cunoaşte fracţiuni sau disidenţe, fricţiuni sau trădători! Cine ar putea fi măcar "confuz" în acest L.A.C... - hai, hai, fără calambururi ieftine, circulaţi...!

Radu COSAŞU

---

*) A se citi, neapărat, articolul "Frică şi laşitate" din volumul extrem de incitant, în întregime, "Idei inoportune" al lui Ion Ianoşi.

Evenimente

UTE la Bucureşti

Într-o conjunctură fastă dată de succesele internaţionale şi simpatia, pe atunci, necondiţionată pentru români, Teatrul Bulandra a devenit membru al Uniunii Teatrelor din Europa, poziţie de invidiat, ce-i drept, pentru că UTE reprezintă cea mai selectă şi exigentă grupare teatrală de pe continent al cărei prestigiu în creştere a impus-o recunoaşterii în Comunitatea Europeană. Meritul principal este fără îndoială al reputatului regizor Giorgio Strehler, fondator şi preşedinte în exerciţiu, cu o viziune de precursor al construcţiei europene în spaţiul culturii, şi o neobosită vocaţie de animator.

Dar calitatea de membru UTE se cuvine onorată. Între multe altele, prin participarea la festivalurile iniţiate anual, începînd cu 1992, într-unul din oraşele de reşedinţă ale teatrelor sale. După Düsseldorf, unde Bulandra a călătorit cu *Visul* lui Liviu Ciulei, a urmat Budapesta (1993) şi succesul *Teatrului comic*, spectacolul lui Silviu Purcărete, apoi Milano (1994) unde s-a reprezentat *Poveste de iarnă* în regia lui Alexandru Darie. În fine, nefiresc de repede, am fi tentaţi să spunem pentru această cît mai de amînată plăcere, Festivalul UTE, a IV-a ediţie, se ţine acum la Bucureşti unde, în calitate de gazdă, Bulandra va prezenta cinci producţii. Efortul merită făcut. Nu numai pentru cele 16 spectacole din 14 ţări (total 34 reprezentaţii) ce vor putea fi văzute, pentru calitatea companiilor şi a creatorilor, de la Strehler la Lev Dodin, Andrzej Wajda sau Heiner Müller, dar mai ales pentru *modelul de dialog* european pe care-l ilustrează această reuniune. "E foarte important că Festivalul are loc acum la Bucureşti", era de părere şi George Banu, preşedintele Asociaţiei internaţionale a criticilor, referindu-se la o anumită oportunitate politică. Cît priveşte armonia în diversitate preconizată în colaborarea din interiorul Uniunii, la Bucureşti vom avea poate şi surpriza unui spectacol cu valoare de manifest. O reprezentaţie cu *Visul unei nopţi de vară* de Shakespeare în interpretarea actorilor din mai multe ţări, fiecare vorbindu-şi limba maternă, pe care-l va prezenta Teatrul din Düsseldorf. Multiplele activităţi colocviale, seminarii, conferinţe, stagiile de pregătire pentru tinerii regizori şi critici organizate pe parcursul celor 30 de zile de festival, expoziţiile de scenografie şi proiecţiile documentare vor evidenţia ca şi altădată lecţia de management pe care acest festival o pune în aplicare prin staff-ul său condus de Eli Malka, directorul executiv. De altfel, debutînd cu o conferinţă de presă la două săptămîni distanţă de primul gong, cea de a IV-a ediţie a Festivalului UTE aduce la Bucureşti şi un *model de organizare* care-i este propriu, precis şi eficient. Poate că întîmplarea cu multiplele ei semnificaţii va stimula solidaritatea de breaslă în rătăcita noastră lume teatrală, nu neapărat pentru a înfăţişa oaspeţilor o imagine armonioasă şi prosperă, ci pur şi simplu pentru a putea profita fără crispare de acest moment, cu valoarea unui eveniment european.

Doina PAPP

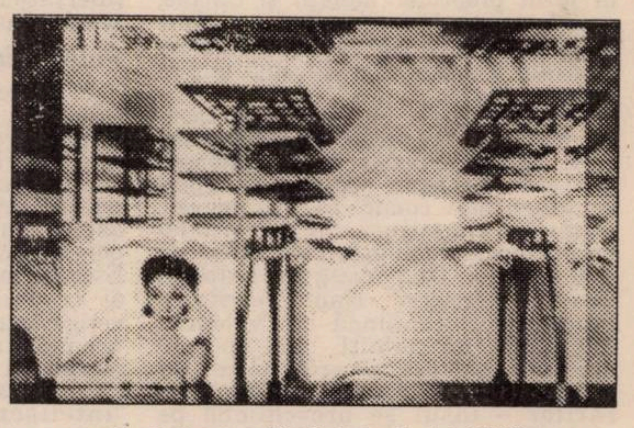

Cecile Beaton, *The hat-check girl* (1946)

Orchestra Simfonică din Constanţa, sub patronajul Consiliului Judeţean Constanţa şi al Inspectoratului Judeţean pentru Cultură, a organizat în perioada 9-20 octombrie 1995 **Festivalul internaţional "MAREA NEAGRĂ"**, ediţia a IV-a.

Luni 9 oct., în sala Teatrului, a avut loc recitalul pianistului **Andrei Deleanu**, iar miercuri, în sala Muzeului de artă din Constanţa, un recital cameral susţinut de flautistul **Radu Cotuţiu** (Elveţia) şi pianista **Heidi Brunner**.

Iată şi programul următoarelor zile:

Vineri, 13, ora 19,00 (**Sala Teatrului**): **Concert simfonic.** Dirijor: **José-André Gendille** (Franţa), Solist: **Heryé Joulain** (Franţa).

În program: Mozart - Uvertura la "Nunta lui Figaro"; R.Strauss - Concertul pentru corn şi orchestră nr. 1; Saint-Säens - Simfonia a III-a "cu orgă".

Miercuri, 18, ora 17,00 (**Muzeul de artă**): **Recital cameral.** Solist: **Hugues Navez** (Belgia) - Chitară clasică; J.S.Bach, Villa-Lobos, N.de Falla, Neusidler, Sanz, Weiss, Vanderstaak, Powell, Fernando Sor, Brouwe, Mozzani, M.Castelnuovo - Tedesco.

Vineri, 20, ora 19,00 (**Sala Teatrului**): **Concert simfonic.** Dirijor: **Radu Ciorei**; Solistă: **Denitsa Kazakova** (Elveţia).

În program: A.Alessandrescu - Amurg de toamnă; Prokofiev - Concertul nr. 2 pentru vioară şi orchestră; Brahms - Simfonia I în do minor op. 68.

Bustul Thaliei

Cu două premiere într-o săptămînă, Teatrul Bulandra a demarat stagiunea în trombă. Cum am promis să revenim asupra spectacolului **Julius Caesar** de Shakespeare în regia lui Alexandru Darie, iată, mai întîi,

Şi tu, Darie!? *(bis)*

...Deşi Darie e un om cinstit, viziunea sa asupra lui "Iuliu Cezar" plăteşte tribut demitizărilor la modă: nu doar că Cezar apare ca un bonz abrutizat, prăbuşit în scenă într-un fel de stupefacţie stupidă, dar nici Brutus, nici Cassius, nici ceilalţi "buni romani" nu sînt mai breji... Cu asemenea specimene la bord, te şi miri că Roma a fost ceea ce a fost, după cum nu îţi explici nicicum interesul lui Shakespeare pentru *acest* moment al istoriei sale. Să fim bine înţeleşi: nu neg unui regizor de talia lui Darie dreptul de a avea o viziune nonconformistă asupra unui personaj sau opere. Numai că, în inflaţia de "răsturnări semantice" cu care teatrul ne-a obişnuit în ultimul timp, nonconformismul a devenit regula, iar multele demitizări la care am asistat par să se fi transformat într-un neo-conformism! În plus, orice "alegaţie" regizorală trebuie să se susţină – să motiveze coerent, prin montare, alegerea făcută; or, din păcate, în **Julius Caesar**, opţiunea lui Darie pentru o Roma deja-decadentă (în plină glorie!) şi pentru mizerabilismul postiş nu prea au acoperire în altceva decît în "gustul" regizorului însuşi pentru acestea...

Primele minute ale spectacolului au, paradoxal, o forţă şi un impact (vizual şi sonor) pe care următoarele o sută şi ceva le consumă lent. Într-o piesă în care lupta pentru putere şi mecanismul manipulării sînt în cel mai înalt grad palpitante, este aproape comic să constaţi cum premisele sînt contrazise: bălţile prin care unul din două personaje e musai să treacă, eventual împroşcînd cu apă spectatorii din primul rînd, sînt oglinda fidelă a montării – placid-problematică. "Pliciul" apei se continuă pe "uscat". Şi asta, în ciuda unui excelent Marian Râlea, care, în Cassius, este memorabil; în ciuda lui Cornel Scripcaru (Brutus), bîjbîind perfect credibil în pliurile unui personaj ce şi-a uitat în culise utopia republicană; în ciuda Oanei Pellea, extraordinară ca întotdeauna, dar care acum (în rolul servitorului Lucius) este mai curînd irosită dînd carne unui personaj simbolic-important şi dramatic (aproape) inexistent... (Cît despre "găselniţa" regizorală a (homo)"sexualizării" relaţiei între Brutus şi Lucius, ea ar fi putut fi mult mai credibilă dacă Darie ar fi avut "curajul" nerecurgerii la o actriţă în travesti!...) Suprinzătoare este şi proasta alegere a lui Şerban Cellea în Marcus Antonius – "faimosul monolog" e ratat din această cauză evidentă.

Pe scurt: un spectacol inegal, în general tern, aducînd o viziune despre "culisele Puterii" cu care eram deja familiarizaţi... Rămîn (totuşi!) cîteva performanţe actoriceşti deloc neglijabile, o plastică a spaţiului şi un fundal sonor inspirate şi, uneori, sclipirea nelămurită a ceea ce ar fi putut fi... dacă Darie n-ar fi cedat tentaţiei de a realiza spectacole-contracronometru! **Trei surori** era exemplar pentru atenţia cu care regizorul a înregistrat "susurul" cehovian; aici, se pare, nici cadenţele cele mai "sonante" nu au fost auzite: Darie avea în urechi propria melodie...

Hocus-Procust

Nu cred că exagerez cu nimic şi nici nu am impresia că aş comite o impoliteţe afirmînd că regizoarea Cătălina Buzoianu este unul din puţinii noştri artişti capabili să dramatizeze pînă şi "Cartea de telefon"! Cum nu am cunoştinţă de intenţiile dumisale în această direcţie, nu ne rămîne decît să ne mulţumim, pentru moment, cu ultima sa montare, care este **Patul lui Procust**. După Camil Petrescu, desigur. **Patul lui Procust** care, cum se ştie, nu este o piesă, deşi Camil Petrescu a scris şi piese. Dar, atunci cînd dna Buzoianu îşi propune să scoată piesă din ceva, iese! Hocus-pocus: Ladima, Emilia, Fred şi Doamna T. - *just like that!* (În

"piesă" se cîntă şi pe englezeşte, aşa că nu divaghez.) N-o să divaghez, dar o să spun că genul ăsta de spectacol - adus la perfecţiune mioritică - a-nceput să mă plictisească... "Magia", "graţia", lucrurile "sublime" pe care o persoană inteligentă şi iscusită precum dna B. ni le poate oferi, cam la două luni, nu mă mai încîntă. Să fie cronicarul de vină că iarba nu-i mai place? Posibil. Dar, oricît de bună iarba, mai există şi alte păşuni...

Patul lui Procust vrea să fie, în acelaşi timp, o montare "îndrăzneaţă şi rafinată" (adică *made in Cătălinaland*), un spectacol erotico-politic *şi* metafizic, plus - întrucîtva - "ceva după" Camil Petrescu. Perfect: asta şi este! Dar, după gustul meu, oricît de talentat Camil şi de genială Cătălina, amalgamul acesta de fiori şi frunziş bibliografic nu face decît să gloseze febril la un apus de teatru demult anunţat...

Înainte de toate, este un paradox: o regizoare atît de pătimaşă şi de harnică?! Un prozator atît de lucid şi de anti-calofil!? Ce ne-ar putea propune, împreună? Şi de ce? Cătălina Buzoianu are, indiscutabil, raţiunile ei. Iar prima parte a spectacolului îi iese destul de bine: prinderea epocii din cîteva "dansuri", mişcările *d'âme* (şi nu numai) ale personajelor, contrastul dureros între frivolitatea "fundalului" şi dramele individuale. O Doamnă T. (Maia Morgenstern), mai întîi fantomatică, apoi - în partea a doua - tulburătoare; o Emilie (Daniela Nane) absolut genuină, prinsă într-un "legato" perfect cu sora Valeria (Maria Junghietu) şi mai puţin cu un Fred (Marius Capotă) cam incert conturat... Şi, mai ales, un ins halucinant pînă la hohot - Ladima! - interpretat fără comparaţie posibilă de un actor care reuşeşte o creaţie de referinţă: Zoltan Butuc. În a doua parte însă, (aproape) tot ce fusese bine în prima devine mediocru, stilul "scheci revuistic", folosit în exces, începe să semene cu o gafă de concepţie iar personajul-povestitor, "Domnul C.", (jucat neconvingător de Florin Piersic jr.) să fie un personaj în plus! Du-te vino-ul scenelor, agitaţia permanentă capătă un aer "agitatoric", unele momente sînt lungite abuziv (vezi discursul cu "şopîrle" politice al lui Nae Gheorghidiu, jucat de un actor care în **Fuga** fusese genial şi care, aici, e de un cabotinism la fel de "genial": George Ivaşcu), peste tot plutind un soi de incontinenţă dramatică. "Piesa" se desface în părţile ei componente, iar spectacolul acestei descompuneri nu este foarte plăcut. (Nici, inutil să mai spun, "ironia", care se întoarce împotriva ei înseşi, a irigatorului (!) adus în scenă de regizoare pentru a contracara, probabil, latura "cină la lumînări" a momentului de seducţie!) Doar Maia, cum spuneam, glorios "naufragiată" - alături de un Ladima de neuitat - se salvează de la scufundarea generală, pe care finalul "cosmic" nu are cum să o facă mai suportabilă; este, dimpotrivă, un accent kitsch în plus...

Cu siguranţă, în cariera Cătălinei Buzoianu, montarea de la "Bulandra" reprezintă un accident - ca şi în cazul lui Darie. Dar este un accident semnificativ, şi el vine într-un moment în care, deşi Teatrul este aplaudat în afară şi face săli pline la noi, succesele de azi sînt ceva mai proaste decît cele de ieri... **Patul lui Procust** e însă un spectacol care are meritul de a ne trimite, sinucigaş, la carte. Din fericire, există şi spectacole ale Cătălinei Buzoianu mai puţin "generoase", pe care ni le amintim pentru ele însele! **(a.l.ş.)**

Cronica literară de tranziţie

Limba română: prima şi ultima oră

Florica Dimitrescu este un om al extremelor. Lingvistă de vocaţie şi osîrdie, activitatea ei a pendulat între antipozi: cele mai *vechi* forme de limbă românească - şi cele mai *recente*. A scris cărţi de erudită investigare a "vechilor cazanii" (**Tetraevanghelul...**, 1963); **Introducere în fonetica istorică a limbii române**, 1967; **Contribuţii la istoria limbii române vechi**, 1973; **Palia de la Orăştie**, 1984 ş.a.); a conceput şi, împreună cu un grup de colaboratori, a elaborat **Dicţionarul limbii române din secolul al XVI-lea** (adică din primul ei veac de existenţă atestată scriptic) care, aflat în faza de circa un milion de fişe-manuscris ordonate alfabetic, a fost distrus într-un bizar incendiu în 1975, izbucnit exact în camera care adăpostea acest enorm material, şi numai acolo. Ulterior, "forurile" (să fi spus: forurili?) nu au îngăduit reluarea lucrării...

În acelaşi timp, Florica Dimitrescu a fost şi este o pasionată observatoare a situaţiei-la-zi a limbii. Este autoarea unui op deschizător de drum: **Dicţionar de cuvinte recente** (Albatros, 1982), care-şi propunea şi izbutea să contracareze lentoarea, prudenţa, întîrzierea marilor şi "clasicelor" întreprinderi lexicografice (aflate întotdeauna, la noi, ca realitate lingvistică cuprinsă, cu cel puţin un deceniu în urma datei de apariţie), incluzînd cu clarviziune şi fără prejudecăţi cuvinte ca: simeză, sex-club (1982!), musical, standing, spray, impact, doping, time-out, timing, bantustanizare, charter, condens, dilematic, duplex, expandat, guru, haios, implementare (da, da!), ketchup, laser, a lectura (cu menţiunea: semidoct), mag (dar "cas" nu e!), de milioane, papetar, prenadez, pubelă, sejur etc. **Dicţionarul de cuvinte recente (DCR)** al Floricăi Dimitrescu este o oglindă a eforturilor de sincronizare a limbii române la structurile lumii moderne, precum şi un instantaneu al ezitărilor şi al improvizaţiilor uneori groteşti, izvorîte din servituţile unei culturi ţinute forţat sub obrocul ideologicului dogmatic; totodată, **DCR** este un "furnizor" de încredere (nici "creditabil" nu figurează) pentru viitoarele dicţionare-standard, cărora le serveşte (ca să mă exprim în graiul colorat al harnicului şi talentatului nostru popor) măslina gata înţepată.

Interesul pentru "ultima oră" a limbii i-a rămas neobosit cercetătoarei care navetează (altul care nu e-n DCR!) cu egală eleganţă în spaţiu ca şi în timp, între Bucureşti şi Paris ca şi între veacurile 16 şi 21 (a nu se citi aluziv). Mărturie stă secţiunea a doua, perfectă jumătate, a actualului volum, **Dinamica lexicului românesc***, care mi-a prilejuit aceste marginale notaţii. Studii scrise între 1970 şi 1993 dau seamă despre "trăsături specifice ale compunerii în limba română actuală" (clasă-laborator, staţie-pilot, cuvînt-cheie; aş adăuga: idee-forţă), despre "pseudoprefixare, cu referire îndeosebi la limbajul presei" (auto, crono, filo, fono, macro, mono, psiho, pseudo, pluri, semi, video), despre "prefixoidele «mini-» şi «tele-»", despre "pseudosufixare" (-fon, -fil, -graf, -cultură, -drom, -gen, -gonic, -man, -plast, -scop, -tecă etc.), despre terminologia astronautică sau cea meteorologică, despre verbele derivate din locuţiuni (a-şi aduce aminte - a-şi aminti, a-şi bate joc - a batjocori), despre dinamica verbelor neologice (de ex.: a smecia, a panorama, a igieniza, a problematiza, a se pisici, a se autodefini etc.); un articol din 1980 surprinde ţîşnirea viguroasă a substantivului "impact", a cărui vogă încă n-a apus; un altul, de mai amplă respiraţie, scrutează "elementele lexicale romanice recent introduse în limba română" (din franceză: dactilogramă, copilot, autostop, eurocomunism, minijupă, aven ş.a.; din italiană: zebră, geacă, borsetă, regal ş.a.; din spaniolă: poncho, marijuana); un studiu proaspăt despre "dezvoltări semantice recente" pune în pagină sensuri, vorba lui Eminescu, *copile* (eveniment=accident, relaţie =traseu, film=desfăşurare, replică=reproducere, pastilă=microcircuit, linie=ansamblu, treaptă=examen ş.a.). Citind **Suplimentul la DEX** din 1988, autoarea constată că sunt date ca "noutăţi" cuvinte precum: agăţat, aprozar, cotrobăit, chilotel (!), amăgit, budă şi chiar... arhaisme de tipul "cişmegiu", în schimb lipsesc termeni cu adevărat noi, cum ar fi (doar la litera A): aerotren, alcoolscopic, ambuteiaj, anticarie, apoteotic, aracet, augura, alaindelon (haina de blană din anii '70-'80), aslavital ş.a.

Din articolul final şi conclusiv, "Notă asupra poziţiei românei printre limbile romanice", e musai să remarc pasajul despre "abundenţa sinonimică" a graiului nostru, care a dus, observă autoarea, la *"posibilitatea exprimării în limba română în mai multe limbi"*. Propoziţia sună niţel straniu. E vorba de "originea etimologică", ce poate fi exclusiv latină, ori slavă, ori maghiară, ori greacă - în fraze întregi (după cum, desigur, poate fi şi mixtă). Un exemplu probează foarte plastic aserţiunea. Iată fraza, cu elemente numai moştenite din latină: *"Fiul meu zice să nu mă cert repede cu lumea pentru vitele noastre"*. Acelaşi înţeles, în termeni veniţi din slavă: *"Odrasla mea îmi grăieşte să nu mă sfădesc iute cu rudele pentru dobitoacele noastre"*. Iat-o, în varianta de sorginte maghiară: *("Pruncul meu) beseduieşte să nu-mi muştruluiesc mintenaş neamul pentru marha noastră"*. În perioada vîrfului influenţei greceşti şi turceşti, fraza ar fi putut suna astfel: *"Copîlul meu pretenderiseşte să nu-mi dăscălesc peşin seminţia din pricina lighioanelor noastre"*. În epoca noastră, un "preţios" ar putea exprima ideea exclusiv în neologisme de sursă romanică: *"Progenitura mea pledează să nu agasez instantaneu societatea din cauza animalelor noastre"*. În fine, o formă firească de exprimare include etimologii amestecte: *"Fiul meu îmi spune să nu mă iau la ceartă imediat cu tot neamul din pricina animalelor noastre"* (v.p. 292).

Mici obiecţii: mă îndoiesc că sensul cuvîntului "cireşar" este acela de *"copil care cîntă din coajă de cireşe"* (p.261); unu, că nu văd limpede ce-i aceea coajă de cireşe, şi doi, că nu-i putem răpi scriitorului Const. Chiriţă parte din paternitate. Presupun că *"mingiei"* de la p. 262 (în loc de mingii; dar pronunţia "mingie" face încă ravagii) e o simplă boacănă de tipar.

În marea echipă feminină a lingvisticii româneşti (Fulvia Ciobanu, Finuţa Hasan, Tatiana Slama Cazacu, Matilda Caragiu Marioţeanu, Valeria Guţu Romalo, Luiza Seche, Flora Şuteu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Maria Manoliu, Sanda Golopenţia Eretescu, Elena Slave, Lucia Wald - ordinea e întîmplătoare), Florica Dimitrescu e o titulară de bază. Această frază grandilocventă, dar absolut sinceră, mă scuteşte de o alta, convenţională, despre valoarea (şi chiar şarmul) incontestabile ale cărţii pe care am recenzat-o.

George PRUTEANU

---

*) Ed. Clusium-Logos, Cluj-Bucureşti, 1995, 336 p.

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Deşi într-o permanentă "criză", democraţia a învins şi a supravieţuit totalitarismelor, printre altele, şi prin mobilitate, prin capacitatea de a modifica raportul dintre libertate şi egalitate astfel încît să răspundă cerinţelor exprimate sau nu ale societăţii.

Egalitatea care garantează pluralismul politic nu asigură de la sine salvgardarea libertăţilor civile: "Este suficient să apară disprețul «celor care contează» din punct de vedere politic faţă de «cei care nu contează» pentru ca să se dezvolte o tehnologie subtilă a jocurilor electorale, ca separarea teoretică guvernanţi/guvernaţi să devină o separare reală, ca, în ciuda opoziţiilor interne, să se instaureze o clasă politică bine sudată, confruntată cu o societate apatică sau dezamăgită" (Françoise Châtelet-Evelyne Pisier: Concepţiile politice ale secolului XX). Acest risc este sporit în peisajul democraţiilor în formare din Europa Centrală şi de Est cînd "cei care contează" sînt departe de a fi o elită a competenţei şi a moralei, iar refuzul participării este un reflex indus prin teroare.

Egalitatea ca expresie a nivelării este adversarul psihologic cel mai consistent în asumarea libertăţii individuale şi simultaneitatea procesului de "dezvăţ - învăţ" impune o pedagogie specifică, în care doar politica este neputincioasă. Ne-politicul şi antipoliticul sînt factori decisivi pentru sănătatea instituţională a ţărilor care aspiră la o viaţă democratică. Înainte de a intra în criză, democraţia trebuie să existe, şi convulsiile ei sunt oricum preferabile calmului totalitar. (M.B.)

GYÖRGY KONRÁD

TRIOUL LOGICII

Antipolitica: grupul celor care nu fac jocul politic, cei care constituie obiectul deciziilor politice, partida direcţionată spre reducerea influenţei politicului, a puterii sale de acţiune.

Antipolitica: este politica făcută de politicieni neprofesionişti – practicată de obicei, ca autoapărare –, de către cetăţeni interesaţi de înlăturarea pericolelor care ameninţă îndeletnicirile lor civile şi viaţa lor particulară.

În antipolitică, datorită experienţei lor, instrumentul-pericol sînt politicienii profesionişti sau acei militanţi care vor să devină profesionişti, vrînd să trăiască din politică, vor să se realizeze, să progreseze în ierarhia dată, să obţină putere, renume şi un standard ridicat.

Omul este o fiinţă expansivă: politicianul vrea să transforme lumea în politică, economistul în economie, tehnicianul în tehnică, misticul în mistică, scriitorul în literatură, fiecare insistînd asupra a ceea ce are.

Deoarece politica dispune de mijloace legale de persuasiune, cei ce posedă legal mijloacele de constrîngere pot exercita asupra cetăţenilor o putere nemijlocită. Numai ei sînt cei care ne pot obliga să ne conformăm regulilor impuse tot de către ei, şi ne pot pedepsi, în cazul în care nu le respectăm. Din acest motiv politicienii pot deveni categoria profesională cea mai periculoasă pentru ceilalţi, ei sînt cei ce pot tîrî popoarele lor chiar şi în războaie, în cazul în care societatea civilă nu le îngrădeşte expansiunea.

Interesul – raţional – al cetăţenilor este de a-i controla pe politicieni. În sistemele dictatoriale, cei care pun la îndoială autoritatea conducătorilor politici pot fi reduşi la tăcere, chiar anihilaţi, în timp ce în sistemele democratice ei pot fi cooptaţi, incluşi drept funcţionari sau consilieri ai clasei politice. Într-o dictatură, antipolitica este antistatală, în democraţie însă nu, ea se apără doar împotriva extinderii ilegitime a puterii statale.

Nu este antipolitică activitatea organizatorică şi de înarmare a grupărilor radicale de dreapta sau de stînga, care tind să răstoarne puterea statală existentă, sau să acapareze puterea.

În ei, în aceşti militanţi, ministrul a existat, încă de la început, precum fluturele în larvă.

Antipolitica este exercitată de cei cărora nici prin cap nu le trece să devină miniştri, mai cu seamă deoarece au o meserie la care se pricep şi pe care nu vor să o schimbe cu profesiunea de politician. Dar nu le place să fie consideraţi doar obiecte ale deciziilor restrictive.

Sînt suficient de numeroşi cei care, pe lîngă exercitarea propriilor meserii, se interesează de viaţa publică. Cetăţenii vigilenţi, care urmăresc activitatea politicienilor, nu preferă atitudinea apolitică. Apoliticul renunţă la autoapărare şi, fie direct, fie indirect, este loial puterii existente. Puterea poate fi de orice natură: religioasă, naţionalistă sau fundamentalist-comunistă, poate fi o putere autoritar-eclectică, şi apoliticul i se conformează, chiar dacă nu îi place sau chiar dacă o respinge. Repulsiei sale îi dă glas doar într-un cerc restrîns. Public, în schimb, fie că se adaptează limbajului oficial, fie că tace.

În dictatură, majoritatea oamenilor simpli, din cauza sentimentului de teamă, sînt apolitici. O parte a indivizilor instruiţi sînt loiali în mod deschis şi interesat, cea mai mare parte dintre aceştia încearcă să fie apolitici, iar o mică parte antipolitici.

* * *

Este firesc ca într-o dictatură, persoanele antipolitice să nu aparţină clasei politice, dar nu pot fi nici intelectuali recunoscuţi în mod oficial. Ei sînt transformaţi în nonpersoane (unperson). Din punct de vedere al integrităţii persoanelor în cauză, nu este indiferent prin ce metode sînt reduşi la tăcere şi sînt anihilaţi.

Antipolitica este, deci, riscantă, un risc asumat doar de persoanele care nu deţin bunuri materiale, doar un capital cultural imposibil de confiscat.

În opoziţia democratică din centrul şi estul Europei, au existat o seamă de oameni talentaţi, academicieni, scriitori, artişti, ziarişti, lideri politici, economişti (care şi-au pierdut funcţiile şi locurile de muncă, suspendaţi), oameni cărora sentimentul că în condiţii normale nu ar fi marginalizaţi le-a dat o oarecare siguranţă.

Într-adevăr, după schimbările care au avut loc, majoritatea opozanţilor au revenit la locurile ce li se cuvin îşi practică meseria de cercetător, artist, scriitor, ziarist, iar unii au devenit întreprinzători sau politicieni de profesie.

Deoarece rolul asimilează persoana şi pentru că rolul îşi are logica şi etica specifică, intelectualul care profesează un timp îndelungat politica devine prin limbaj, prin modul de gîndire, prin tot habitatul său, politician.

Dar ce fac ceilalţi? În democraţie, unii citesc ziarul – în cazul în care-l citesc, de la cap la coadă, iar alţii de la coadă la cap.

Individul apolitic încearcă să trăiască în aşa fel, încît politica – de obicei nefavorabilă pentru el – să îl afecteze cît mai puţin cu putinţă. Nu vrea să-şi risipească timpul cu politica, nu vrea să se complice. Priveşte cu scepticism partidul de guvernămînt, precum şi partidele din opoziţie, elita de la putere, dar şi pe cei care intenţionează să-i ia locul. Se fereşte din calea celor care luptă, îşi cultivă grădina, nu semnează proteste, iar dacă colegii lui sînt pedepsiţi pentru atitudinea lor de revoltă, el se afundă în cercetări ştiinţifice sau se ocupă cu probleme general umane.

* * *

Individul apolitic consideră că este normal să vorbească în public altfel decît în anturajul său intim, altfel pe podium decît la masă, considerînd că este firesc ca în toate manifestările sale să se autocenzureze. Putem spune totuşi că individul apolitic este foarte politic. El ştie exact tot ce nu trebuie spus. Ştie exact unde este acea sobă fierbinte, pe care instinctiv nu doreşte să o atingă. Vrea să-şi păstreze poziţia, tocmai de aceea cumpăneşte pragmatic ce anume nu e de discutat.

Una dintre găselniţele individului apolitic constă în abordările generale, în sublimul pesimism cu totul irelevant din punct de vedere politic, în bancurile ponderate şi într-un umanism atotcuprinzător.

Eventual, individul apolitic, cunoscîndu-şi graniţele propriei sale forţe, mai degrabă tace decît să se amestece în ceva, dînd astfel prilejul să poată fi strîns cu uşa şi determinat să devină chiar informator.

Capii de familie, proporţional cu numărul copiilor, au tendinţa de a se comporta apolitic. Întotdeauna individul apolitic are ceva mai presus de apărat: problemele oamenilor care depind de el, ocrotirea familiei, a instituţiei, a oraşului, a naţiunii îi impune să se ralieze la puterea existentă, dar nu întru totul, ci doar atît cît să rămînă pe calea de mijloc. Ralierea nu este un act politic, ci un act de apărare a valorilor. Dacă nu face el acest lucru, s-ar găsi altcineva în locul lui, care ar putea dăuna mai mult comunităţii decît este el constrîns să dăuneze.

În Ungaria, după 1956, una dintre echipe ar fi ordonat – drept represalii obligatorii – uciderea a 10.000 de persoane, cealaltă echipă a negociat cu Moscova şi cu cei interesaţi în această chestiune, să fie suficient numărul de 500.

Apoliticii au susţinut că 500 este totuşi mai puţin decît 10.000, iar diferenţa au răsplătit-o prin loialitatea lor condiţionată.

* * *

A apărut apoi societatea politică reformatoare, care respecta două tabuuri – ocupaţia sovietică şi unipartidismul –, dar care practica din belşug, în mod public, oficial, critica socială, această atitudine constituind ideologia comunistă şi consensul intelectual din ultimele decenii. În acest context a fost posibilă apariţia chiar şi a unor valori culturale.

Tabuul sau împuşcă sau se clatină.

Dacă nu împuşcă, se prăbuşeşte împreună cu tabuul pe care se bazează sistemul.

Limbajul democratic pătrunde de la periferie în centrul profesional, în tehnocraţie, în limbajul experţilor, iar de aici, drumul pînă la vocabularul birocraţiei politice este destul de scurt.

Ideologia Occidentului a învins ideologia Răsăritului, limbajul democratic a sfărîmat limbajul imperiului moscovit, iar noul "political correctness" a introdus statul de drept, pluralismul constituţional drept nouă paradigmă la care trebuie să se ralieze majoritatea.

Socialismul de stat domesticit trece treptat în întreprinderi postcomuniste, privatizate parţial, rămînînd la periferia capitalismului. Dar puterea statului este încă mult prea mare. În paralel creşte numărul funcţionarilor şi volumul impozitelor.

Statul este neputincios, afirmă cetăţeanul atunci cînd este vorba de afaceri mafiote. Dorinţa cetăţeanului este ca implicarea statului să fie cît mai redusă, cît mai accentuată, impozite mai mici şi siguranţă publică mai mare.

Antipoliticienii dinaintea anului 1989 îşi exercită meseriile, adică scriu, predau, cercetează, sînt producători şi întreprinzători, ascultă sau ţin discursuri politice în public.

Dacă practică politica şi sînt la guvernare, adoptă un comportament pe măsură. Dacă sînt în opoziţie, adoptă un comportament de opoziţie, adică se ghidează după regulile disciplinei grupării din care fac parte. Nu-i interesează o schimbare a paradigmelor. Se ocupă de probleme sprijinite de majoritate sau care au şansa să fie îmbrăţişate de cei mulţi.

* * *

În orice caz, specificul naturii clasei politice este să se dezvolte. După dictatură a urmat democraţia, iar în Ungaria, în ultimii cinci ani, numărul funcţionarilor s-a dublat.

De asemenea, specificul clasei politice este să încerce să-şi apropie personalităţile vieţii publice, să-i numească consilieri şi să-i determine să participe la ritualurile festive, etatizînd problemele vieţii publice şi personalităţile.

Indivizii antipolitici seamănă întrucîtva cu cei apolitici, dar au în plus o preocupare: sînt atenţi la politică.

Indivizii antipolitici se implică şi intervin în probleme de interes comun, în nume propriu, cu un limbaj propriu, făcînd uz de dreptul lor de cetăţeni, ei nefiind organizaţi în structuri rigide.

Indivizii antipolitici nu ar dori altceva decît să fie cetăţeni, ei se simt bine aşa, în meseria lor, în profesia şi în slujbele lor, dar se preocupă de siguranţa lor, fac anumite demersuri de precauţie, pentru că văd ce pericol de moarte se ascunde în extinderea nebuniei. Au grijă ca scena să nu fie dominată de comportamente mitocăneşti. Îşi apără copiii şi operele, ca nu cumva înflăcărarea patriotică să ducă la incinerarea cărţilor, iar apoi la camere de gazare. Simt o anume responsabilitate faţă de rude, faţă de generaţia viitoare, semnalizînd din timp apariţia unui eventual pericol. De obicei cu întîrziere, dar cîteodată din timp, şi uneori se întîmplă să reuşească să prevină o catastrofă.

Indivizii apolitici nu aleg acest drum, pentru ca în urma succeselor să pătrundă în clasa politică, ci pentru a obţine linişte pentru o perioadă, din partea politicului.

Pentru politicieni valoarea supremă o constituie suveranitatea statului. Pentru antipolitici valoarea primordială este suveranitatea proprie. Viaţa, drepturile şi demnitatea fiecărei persoane. Politicienii sînt convinşi că dacă deasupra unui partid ajunge celălalt, totul va fi minunat, iar cetăţeanul, lăsîndu-şi problemele pe seama reprezentanţilor săi legitimi, va putea să-şi vadă liniştit de treabă.

* * *

În democraţie, pot să apară curente politice care nu merită să fie discutate, deoarece nici partidul de guvernămînt, nici cei din opoziţie nu găsesc că este indicat să propună o altă paradigmă. Toată lumea ştie cum să se menţină în cadrul discursului politic corect, făcînd chiar observaţii critice.

Există greşeli comise din sentimentalism, la care se poate ralia întreaga opinie publică.

Cei care mizează pe o carieră politică, nu se ating de aceste greşeli, sau o fac foarte delicat.

Indivizii antipolitici nu au asemenea reţineri, pentru că ei au alte interese, altă carieră: ei nu vor să se lase manipulaţi, doresc să pună faţă-n faţă retorica cu realitatea, să schimbe afirmaţiile superficiale cu altele fundamentate.

Poate că această preocupare este mai degrabă verbală, deci face parte mai curînd din sfera culturală decît din cea politică. Efectul este însă indiscutabil.

În orice caz, cînd timpul este frumos, individul antipolitic trăieşte pentru pasiunile sale, iar cînd plouă, îşi deschide umbrela.

Individul antipolitic este, mai degrabă, ludic decît luptător. Mai degrabă consideră sfera publică scenă, decît cîmp de luptă.

Intelectualul controlează într-o oarecare măsură clasa politică şi acest rol nu va înceta nici în secolul XXI.

Politicianul, apoliticul şi antipoliticul sînt roluri intercorelate, nici unul nu poate exista fără celelalte două şi, la fel ca şi pînă acum, se vor găsi interpreţi pentru ele şi în viitor.

Traducere de
Agnes MAJTÉNYI

Discurs ţinut de György Konrád la Universitatea Sorbona din Paris, 11 iunie 1995

© S. Gheţie

MISIUNE IMPOSIBILĂ

"La voi se linşează negrii" era răspunsul pe care lumea comunistă îl dădea prin bancuri, dar şi prin discursul oficial, de cîte ori era confruntată cu performanţele economice superioare ale adversarului ideologic şi militar. Spre deosebire de multe altele, această acuzaţie avea meritul de a fi adevărată, dar aşa cum era vehiculată - scoasă din contextul ei istoric şi prezentată ca regulă - nu făcea decît să falsifice realitatea unui proces şi aspectele unei evoluţii care exprima una din contradicţiile cele mai dramatice ale democraţiei americane.

De la aplicarea legii lui Lynch şi pînă la recenta achitare a lui O.J. Simpson, viaţa din Statele Unite a fost marcată de încercările de a asimila sau de a compensa păcatele originare: genocidul împotriva băştinaşilor şi sclavia. Lupta pentru egalitatea în faţa legii s-a transformat în efortul de asigurare a şanselor egale, dovedind neîncetat incapacitatea oricărui proiect de a asigura în acelaşi timp, în acelaşi fel şi pentru toţi egalitatea şi libertatea (dreptul la diferenţă)

Deşi Declaraţia de Independenţă a coloniilor Coroanei Britanice din America începe prin afirmaţia fermă că prin voinţa lui Dumnezeu "toţi oamenii sînt creaţi egali...", conceptul şi practica egalităţii au cunoscut din 1776 pînă astăzi o dinamică dramatică, în care dezechilibrele au precumpănit, fiecare conflict purtînd în sine acumulările unui trecut resentimentar şi premisele unui viitor incert. De la bun început drepturile acordate de Creator la viaţă, libertate şi dobîndirea fericirii nu erau acordate sclavilor - în marea lor majoritate negri (au existat iniţial şi sclavi albi) - realitate în care Tocqueville vedea o serioasă ameninţare pentru evoluţia Uniunii: "În general oamenii trebuie să depună eforturi mari şi constante pentru a crea nenorociri durabile; dar există un rău care pătrunde pe furiş în lume; la început abia se observă abuzurile obişnuite ale puterii; începe cu un individ al cărui nume istoria nu îl înregistrează; e depus ca o sămînţă otrăvitoare undeva în pămînt; apoi aceasta se autoalimentează, se răspîndeşte fără efort şi răul creşte în mod firesc, odată cu societatea care l-a născut: acest rău este sclavia (...) Nu există african care să fi venit de bună voie pe teritoriul Lumii Noi; de unde rezultă că toţi cei care sînt acolo în zilele noastre sînt sclavi sau sclavi eliberaţi. Astfel, negrul transmite descendenţilor săi, odată cu viaţa, semnele exterioare ale ruşinii. Legea poate desfiinţa robia; însă numai Dumnezeu poate face să-i dispară urma.

Sclavul modern nu se deosebeşte de stăpînul său doar prin libertate, ci şi prin origine. *Puteţi să faceţi ca negrul să fie liber, dar nu puteţi face să nu fie străin în relaţia cu europeanul.*

Şi asta nu e totul: acestui om care s-a născut umil, acestui străin pe care sclavia l-a adus printre noi nu i se recunosc trăsăturile generale ale umanităţii. Faţa lui ni se pare hidoasă, inteligenţa lui limitată, gusturile sale - josnice; aproape că-l considerăm o fiinţă intermediară între animal şi om".

În descrierea acestor raporturi - între proprietari şi sclavi, între statele în care există sclavia şi cele în care ea nu există - Tocqueville sesizează contradicţia fundamentală: e relativ uşor de acceptat egalitatea celor asemănători, dar solidaritatea celor care se aseamănă tinde să dobîndească puterea care îngrădeşte libertatea - dreptul la diferenţă. Abolirea sclaviei în statele din Nord nu a creat egalitatea: "negrii eliberaţi sînt pe jumătate civilizaţi şi lipsiţi de drepturi în mijlocul unei populaţii infinit superioare în bogăţie şi în cunoştinţe. Sînt expuşi tiraniei legilor şi intoleranţei moravurilor (...) Mulţi se prăbuşesc sub povara mizeriei; alţii se îngrămădesc în oraşe, unde, îndeplinind muncile cele mai grele, duc o existenţă precară şi mizerabilă".

Episodul violent

Nu atitudinea morală a creat deosebirea care a dus la conflictul sîngeros dintre Nord şi Sud. Războiul de Secesiune nu s-a desfăşurat pentru ca Unchiul Tom să se mute din coliba sa într-un apartament cu aer condiţionat. În statele din Sud menţinerea sclaviei avea cauze materiale: bumbacul şi tutunul - principalele plante de cultură - puteau fi valorificate eficient doar prin munca sclavilor. În Nord, cultura cerealelor şi introducerea producţiei de masă - care favoriza maşina - a marginalizat sclavia, iar expansiunea spre Vest a modificat

© C. Bumbuț

balanţa geografică între statele care acceptau şi cele care nu legiferau sclavia. Linia de compromis de pe Missouri devenise o convenţie, şi în 1850 Senatul a fost pentru prima oară confruntat cu necesitatea de a statua situaţia în noile teritorii: Texas, New Mexico, Utah, California. Senatul a găsit o soluţie care părea că împacă pe toată lumea, lăsînd la latitudinea Curţii Supreme să dimensioneze compromisul în fiecare caz care ajunge în faţa ei. Eşecul rezoluţiei a fost evident în 20 dec. 1860, cînd Convenţia din Carolina de Sud dizolvă "Uniunea acum existentă cu alte state". A fost urmată de Mississippi, Florida, Alabama, Georgia şi Louisiana, şi apoi de Texas.

Conflictul politic deplasează problema de la principiul egalităţii între oameni la cel al egalităţii între state, altfel spus între colectivităţi. Lupta se dădea acum pentru un principiu pe care Abraham Lincoln l-a enunţat mai limpede decît oricine, cu 13 ani înainte de Secesiune: "Oricare popor, oriunde s-ar afla, are dreptul să se răscoale şi să se debaraseze de guvernarea existentă şi să alcătuiască alta, care i se potriveşte mai bine". Aşa cum rezumă Alistair Cook în cartea sa **America**, "... esenţa conflictului între Nord şi Sud era conţinutul cuvintelor - oricare popor, oriunde. Pentru Lincoln poporul era poporul Statelor Unite. Sudul interpretase altfel cuvintele lui, pornind de la premisa că o regiune atît de strîns legată prin cultură şi economie cum era Sudul putea pretinde că este un «popor» liber să-şi asume dreptul la autodeterminare. Dar în prima sa declaraţie de război, Lincoln a declarat ilegală confederaţia statelor din Sud. Şi pînă în zilele noastre istoricii şi sentimentele populare îi dau dreptate. Dar s-ar putea ca proclamaţia de la Gettysburg, o capodoperă retorică, să se întemeieze pe o logică suspectă. Chiar dacă omitem anarhia pe care o implică orice guvernare *prin* popor, rămîne fără răspuns o problemă delicată: cît trebuie să fie de numeroase popoarele, statele sau minorităţile etnice pentru a constitui «poporul» care poate cere cu îndreptăţire să se autoguverneze. Woodrow Wilson nu a adoptat curtenitoarea prezumţie că întregul posedă o suveranitate superioară faţă de părţile componente cînd a declarat că minorităţile etnice din Imperiul Austro-Ungar au dreptul să-şi creeze state independente. Teamă mi-e că trebuie să ajungem la concluzia că învingătorul are întotdeauna dreptate".

Nordul a fost un învingător lipsit nu doar de generozitate, ci şi de înţelepciune. Tot din Alistair Cook: "Doar Germania după cel al doilea război mondial ar mai putea fi comparată cu Sudul învins. Înfrîngerea n-a fost suficientă, a urmat pedeapsa. Generalul Grant a făcut eforturi supraomeneşti pentru ca generalul Lee şi alţi generali confederaţi să nu fie trimişi în judecată ca trădători.

Cîteva state din Sud au fost puse sub comandă militară şi teritoriul lor era patrulat de trupe federale alcătuite din soldaţi de culoare. Toţi reprezentanţii albi ai statului Carolina de Sud au fost eliminaţi din Congres. Guvernatorul din Alabama a fost destituit şi toate slujbele guvernamentale au fost atribuite oamenilor de culoare, care dominau şi legislativul statului în proporţie de trei la unu. În alte state, negrii - cei capabili, alături de analfabeţi - alcătuiau jumătate din legislativ.

Unii idealişti din Nord considerau că acest amalgam este o premisă a egalităţii dintre oameni; dar în Sud, negrii şi albii la un loc nu erau decît nişte marionete manevrate de oamenii de afaceri din Nord, care năvăliseră ca lăcustele. Cînd s-a declanşat reacţia - şi ea s-a declanşat repede - negrii au fost îndepărtaţi nu numai de la putere, ci şi de lîngă cabinele de vot - în care n-au mai intrat decenii de-a rîndul. Dacă era norocos, negrul devenea un simbriaş, niciodată considerat un egal. Era compătimit sau disprețuit şi tolerat într-un mod caritabil pe multe plantaţii. Se adăuga însă teama. Amintirile din război au fost transmise în Sud de la o generaţie la alta şi sînt la rădăcina traumei care se vindecă atît de dureros în zilele noastre".

Episodul legal

"Zilele noastre" au început în 1954 cu un eveniment aparent anodin: sentinţa Curţii Supreme în procesul Brown versus Departamentul educaţiei: "Am ajuns la concluzia că în domeniul educaţiei publice doctrina «separaţi dar egali» nu îşi găseşte justificarea. Separaţia în domeniul educaţiei provoacă în mod inerent inegalitate. Orice dispoziţii contrare prezentei decizii sînt egale. Decizia a fost considerată a doua Declaraţie a emancipării... «mai importantă pentru democraţie decît bomba atomică sau cea cu hidrogen»". (**Chicago Defender**)

"S-a sperat - scria Thomas Sowell, un sociolog de culoare, Senior Fellow la Hoover Institution, Standford University - că decizia în acest caz va închide un capitol oribil al istoriei americane, de la sclavie pînă la intoleranţa meschină, şi cea majoră, de la discriminare făţişă, la violenţa şi teroarea care s-au extins pînă la linşaj. Dar aceeaşi decizie a deschis calea crizelor politice, constituţionale, omeneşti. N-a fost doar o decizie, ci începutul unei revoluţii, care încă nu s-a desăvîrşit, dar care ca orice revoluţie are simptomul clasic de a o lua pe cu totul altă cale decît cea preconizată (...) În afara altor schimbări, s-a modificat modul în care este percepută lumea. Viziunea drepturilor civile nu este doar o concepţie morală despre felul în care *trebuie* să arate lumea, ci stabileşte şi legătura cauză-efect în lumea care *există* acum. Viziunea cauză-efect asupra felului în care lumea funcţionează este esenţială pentru înţelegerea direcţiei specifice a revoluţiei drepturilor civice, a succeselor ei, a dezamăgirii, a distorsiunilor de sens care i-au despărţit pe suporterii ei şi i-au zăpăcit pe criticii ei.

Nu este deloc întîmplător că mişcarea pentru drepturile civice a început la negrii americani. Concepţia de bază în legătură cu ceea ce era greşit şi cu efectele sociale aşteptate purta pecetea evidentă a istoriei negrilor în Statele Unite, dar principiile ei generale s-au aplicat succesiv diferitelor grupuri ale societăţii americane - de la femei, la persoane în vîrstă, sau la grupuri rasiale şi etnice atît de disparate cum ar fi asiaticii, hispanicii şi indienii americani. Se apreciază acum că aproximativ 70 de procente din populaţia americană are dreptul să beneficieze de tratamentul preferenţial denumit «acţiune afirmativă». Concepţia drepturilor civile s-a extins şi pe plan mondial pînă la pretenţiile unor ţări din lumea a treia, încercîndu-se astfel stabilirea unor principii *generale* de moralitate şi cauzalitate".

Eşecul

Retorica drepturilor civile consideră că disparităţile care apar în rezultatele înregistrate de statistici se datorează unei discriminări iniţiale, în momentul opţiunii (la şcoală şi la serviciu). Pentru egalizarea şanselor a fost elaborat un sistem de regulamente şi ajutoare care favoriza minorităţile (la abilităţi egale era preferat un minoritar). După două decenii de funcţionare această politică se vede contestată şi din nou Curtea Supremă marchează un prag. Oferta unui antreprenor alb din Colorado a fost refuzată - pe nedrept, conform deciziei Curţii - în favoarea unui antreprenor hispanic, care prezenta un contract mult mai puţin avantajos. Statul Missouri, după ce a cheltuit 800 de milioane de dolari pentru programele de desegregare rasială în şcolile din Kansas City, cere autorizaţia federală de a abandona finanţarea: după 17 ani, rezultatele şcolare ale copiilor negri rămîn inferioare celor ale albilor.

Politicile egalitariste, ocrotirea minorităţilor prin lege şi prin subvenţii au adus prejudicii ideii de majoritate şi valorilor morale generale de la care ea se reclama. Revenirea în forţă a conservatorilor pe scena politică şi a "discursului despre virtuţi" pe cea morală consemnează eşecul credinţei naive că banii rezolvă totul. Raportate la sumele cheltuite, rezultatele statistice sînt irelevante.

Şi în materie de performanţe în învăţămînt şi în domeniul ocupării forţei de muncă, minorităţile care au beneficiat de pe urma politicilor afirmative timp de aproape 20 de ani nu şi-au depăşit handicapul.

Măsurile preferenţiale în materie de ajutor social au creat în păturile iniţial defavorizate mentalitatea de asistat, de dependenţă a individului faţă de ajutorul impersonal oferit de stat, care te împiedică să mori, dar nu te ajută să trăieşti într-o ţară în care viaţa înseamnă competiţie. "Sentimentul de tulburare resimţit de bărbatul alb" afirmat zgomotos de dreapta republicană este o reacţie a generaţiei de astăzi, care nu vrea să plătească ea erorile de acum sute de ani. Politicile preferenţiale creează la rîndul lor inegalităţi şi distrug esenţa succesului american, întemeiat dintotdeauna pe iniţiativa individului, pe dinamica asocierii în funcţie de interesele momentului şi nu pe predeterminări etnice, de culoare, sau de înclinaţii sexuale. Egalitatea individului este întotdeauna pusă în pericol de soluţiile colective şi Statele Unite fac acum din nou experienţa depăşirii unei faze gregare. Creaţi egali, oamenii nu vor trece niciodată la fel prin lume, oricîţi bani s-ar cheltui şi oricîtă poliţie s-ar folosi în acest scop.

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri,
puteți audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE
FM 94.2 MHz
RADIO TOTAL
637.37.90; 637.56.45

Luni: Război și pace - Mihai Tatulici
Marți: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct și virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiți întreprinzători - Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Ce spun aleşii:

"Dacă un cetăţean o loveşte pe nevastă-mea, eu trebuie să reacţionez, să-l lovesc?"

Oul nu va recunoaşte niciodată că albuşul şi gălbenuşul odată separate de mîna dibace a gospodinei, îşi reclamă un statut de egalitate, ca entităţi de sine stătătoare, cu creatorul lor. Parlamentarii, însă, chestionaţi cu privire la egalitatea celor 3 puteri în stat, oftează şi recunosc – s-a întors maşina lumii şi toate lucrurile au luat-o razna.

Aceasta este, totuşi, o chestiune abstractă – elementele mai mărunte pot fi şi trebuie ţinute sub control. Cu atît mai mult atunci cînd se lansează chemarea la unitate împotriva creatorului oului, a celui care îi conferă legitimitate. Ceea ce se şi încearcă prin propunerea legislativă, inclusă în modificările Codului Penal, ca rudele apropiate şi soţii(le) demnitarilor să beneficieze de o protecţie specială, operînd cu criterii mai presus de criteriile aplicabile simplilor cetăţeni.

Spre a elucida cine cu cine e mai egal, cum şi de ce, am pus cîtorva parlamentari următoarele întrebări:

1. Separaţia puterilor le face oare inegale? Dacă nu, în ce constă egalitatea lor şi cum se manifestă aceasta?

2. Cît de normale sînt reacţiile celor care vor ca soacrele lor să fie egale cu soacrele celor pe care i-au votat?

● Valentin GABRIELESCU (senator PNŢCD, 79 de ani).

1. Nu sînt inegale, pentru că sînt independente una de alta: din moment ce nici una nu-i subordonată celeilalte, sînt egale. În practică, nici una nu se poate amesteca în domeniul celeilalte. În România, sigur că executivul are prioritate. Dacă preşedintele republicii este şi şeful partidului de guvernămînt, fiindcă guvernul este aşa cum este, sigur că executivul are forţa numărul unu; şi, pe de altă parte, îşi impune voinţa în faţa justiţiei şi justiţia face ce spune executivul – asta înseamnă că puterea judecătorească este subordonată executivului, ceea ce nu este constituţional. Deci, la noi, puterile sînt inegale. Executivul este cel mai puternic, după aia vine amărîtul de legislativ, iar bieţii judecători sînt la dispoziţia...

2. Doamnă, asta cu soacrele n-o cunosc. Discuţia din Parlament şi articolul respectiv din Codul Penal n-au vizat în primul rînd soacrele, e vorba de rudele apropiate. Problema se pune aşa – dacă un cetăţean îl agresează pe un parlamentar, sigur că încalcă legea; dar dacă o ia pe nevastă-sa la bătaie cînd iese din curte, nu-l bate pe senator, nu, o bate pe nevastă-sa – nici chiar aşa! Mi se pare normal. Dar dacă un cetăţean o loveşte pe nevastă-mea pe stradă, cînd sîntem împreună, e tot aşa de grav ca şi cum m-ar lovi pe mine – pentru că eu trebuie să reacţionez, să-l lovesc, şi aşa mai departe; şi atunci ce facem, ne luăm la bătaie?

● George STANCOV (deputat PD, jurist)

1. E greu de spus dacă un asemenea tip de separaţie, în cazul în care ar funcţiona, le face egale sau inegale; le face funcţionale şi, ca atare, eficiente – prin ceea ce se cheamă controlul reciproc al puterilor separate în statul de drept. Nu cred că putem vorbi de o egalitate în sensul aritmetic al noţiunii – ci privitor la rolul pe care fiecare putere în sine şi-l asumă constituţional şi şi-l exercită; astfel încît aş putea să spun că ele trebuie să fie, mai degrabă, egale cu ele însele şi cu deplina lor libertate de exerciţiu. E adevărat că, potrivit Constituţiei, puterea supremă legiuitoare este Parlamentul. Dar această putere de la care nasc celelalte puteri şi nasc legile care le reglementează competenţele se limitează la atît. Or, la ora asta, mult-cîntata separaţie care "respiră" din Constituţie este o iluzie – nu există o separaţie reală a puterilor în statul român. Din cauza aceasta suferă toate cele trei puteri din stat, pentru simplul motiv că fiecare în parte este îmbolnăvită de îngerinţa, în treburile ei, a celorlalte. Aş menţiona relaţia executiv-justiţie, prin mecanismul bugetului Curţii Supreme şi cel al salarizării magistraţilor, care este pe deplin controlat de către executiv – mai ales de cînd avem moda ordonanţelor excesive. Pe de altă parte, un parlament care nu regăseşte în realitate aplicarea corectă şi neîngrădită a legii are de suferit. Iar justiţia, după părerea mea, este cea mai mare victimă, pentru că numai o justiţie independentă poate moraliza, poate face coerentă această separaţie a puterilor în stat.

2. Nu ştiu dacă se poate pune problema la modul acesta. Este vorba de o discriminare pe care anumite categorii de persoane care, prin jocul politic electoral au obţinut mandatul popular, ar obţine-o în folos propriu – prin care rudele apropiate şi soţiile demnitarilor au o protecţie specială mai presus de protecţia generală a cetăţeanului, aşa cum este conferită de legea penală. Cu alte cuvinte, este vorba, cel puţin pentru categoria parlamentarilor, de o nouă formă de discreditare a instituţiei Parlamentului – o instituţie care trebuie să demonstreze că asigură protecţie prin activităţile sale, şi nu că are nevoie de un asemenea tip de protecţie discriminatorie. Asta e o analiză mai rapidă – ca să nu fiu mai rău de gură; dar, realmente, e şi neconstituţional şi imoral ca, după ce ai obţinut un anumit fotoliu suspus, să ţi-l îngrădeşti – pentru a nu pierde, la un moment dat, privilegiile şi puterea – cu asemenea tip de legi care induc în populaţie sentimentul neîncrederii în aleşii conjuncturali.

● Viorel SĂLĂGEAN (senator PUNR, economist şi ziarist)

1. La noi vor fi inegale în continuare, pînă cînd vom atinge pragul unei separări a puterilor în stat la nivel competitiv – legislativ în primul rînd şi, după aceea, ca exerciţiu democratic şi, hai să zic, în al treilea rînd ca civilizaţie generală. La noi, puterile în stat sînt egale principial. Ca să fie egale trebuie să completăm sistemul legislativ pentru a da putere de acţiune fiecărei puteri în stat. Şi apoi trebuie o educaţie a populaţiei, o civilizaţie nouă, ca să zic aşa, care trebuie să se nască şi care trebuie să dureze cîteva decenii, bănuiesc. Cred că toate puterile sînt afectate de această inegalitate, dar cea mai afectată este puterea executivă, care este şi interesată să menţină această ceaţă asupra puterilor în stat; pentru că se poate manifesta mai autoritar, mai dezinvolt şi asta nu înseamnă că şi mai corect sau mai eficace din punctul de vedere al democraţiei, al eficacităţii atitudinii civice.

2. Acestea sînt nişte creaţii juridice care cred că vor fi şlefuite, cel puţin în faza de promulgare sau dacă nu, în faza de negociere între comisiile celor 2 Camere. Dacă nu vor fi şlefuite, dacă nu vor fi scoase, înseamnă că această generaţie de politicieni va avea de ce să roşească în faţa istoriei.

● Iuliu Ioan FURO (deputat PRM, absolvent al Facultăţii de Mecanică din Braşov)

1. În opinia mea, nu. Din punct de vedere etnic, de exemplu dacă luăm respectarea de către toţi cetăţenii, indiferent de naţionalitate, a prevederilor Constituţiei, a legislaţiei, prevederea dă drepturi concomitent cu obligaţii pentru toţi cetăţenii unei ţări oarecare. Să luăm, de exemplu, Constituţia României: garantarea unor drepturi egale fără deosebire de apartenenţă la o etnie. Cred că sîntem pe cale de a făuri statul de drept din România.

2. De ce să comparăm neapărat soacrele? Mie mi se pare că, lăsînd la o parte apartenenţa la un partid sau la altul, adevărul se află undeva la mijloc. Şi faptul că articolele în dispută vor fi reluate este un lucru bun.

● Ilie NICA (deputat PDSR, membru al Comisiei de exercitare a controlului parlamentar asupra SRI)

1. Mi-ar fi greu să vorbesc despre egalitatea puterilor, pentru că trebuie un criteriu ca să vorbeşti de egalitatea puterilor. Separaţia înseamnă că una nu poate fi perturbată de alta în exercitarea funcţiei, altfel una îşi poate exercita funcţia şi asupra celeilalte. Puterile în sistemul românesc nu sînt egale. Nu pot fi egale. Mai ales, de exemplu, puterea executivă cu cea parlamentară. Puterea parlamentară, totuşi, instituie puterea executivă. Pentru ca să vorbim de egalitate, avem nevoie de acel element care să ne conducă către ideea de egalitate a lor. Dar dacă avem în vedere persoanele care îndeplinesc funcţii în puterea respectivă, sigur că ele pot trăi un sentiment de frustrare sau dimpotrivă, un orgoliu în raport cu colegii care îşi exercită funcţiile în cadrul altei puteri. Din acest punct de vedere, exemplele se întîlnesc şi se răsfrîng negativ. Găsesc uşor un anumit sentiment, să-i spunem, poate, de frustrare, de invidie a persoanelor care lucrează în executiv faţă de parlamentari. După cum cred că un sentiment asemănător îl trăiesc parlamentarii avînd în vedere persoanele care lucrează în guvern.

2. Cred că este o uşoară confuzie în jurul acestui articol. Nu este vorba de o inegalitate între cetăţeni aici, ci este vorba despre instituirea unui sistem de sancţionare împotriva persoanelor care prin ofense sau calomnii fac presiuni asupra demnitarilor sau magistraţilor să nu-şi îndeplinească funcţia sau să o îndeplinească într-un anume fel şi fac aceste presiuni exercitînd calomnii sau ofense asupra rudelor. Din acest punct de vedere, Codul Penal sancţionează asemenea fapte, nu instituie inegalitate între rudele, să spun aşa, a doi cetăţeni, dintre care unul îndeplineşte o funcţie publică, iar altul nu. Că populaţia sau presa o percep altfel, aş zice că e treaba populaţiei şi a presei, nu a Codului Penal.

Sabina FATI

Ce spun alegătorii:

„Poţi fi egal doar cu unul de seama ta"

La un loc, verde şi de lemn, în Cişmigiu, avem cu toţii dreptul, indiferent de înfăţişare, temperament, capacităţi, nivel de instrucţie, gusturi, venituri şi, evident, funcţii. Diferenţele apar, însă, la o scrutare mai atentă, şi aici: unii stau pe scaune individuale, alţii pe bănci de la două la trei persoane. Unii trag cîte un degetar de lichior cu cîte o prietenă uşor fanată, dar isteaţă, alţii mănîncă sandvişuri. Şi, în sfîrşit, opinie separată fac jucătorii de şah, care au deja locul lor consacrat, precum şi veteranii de război care rar se despart.

În această diversitate într-o aparentă unitate (toţi au în comun măcar opţiunea pentru Cişmigiu şi nu pentru alt parc), majoritatea celor trăsi de limbă în chestiunile egalităţii de ieri şi de azi (odioase şi democratice) au declarat *că oamenii nu prea pot fi egali.* Motivele principale evocate au fost, evident, cele materiale. Nu "banul" în sine a fost cuvîntul-cheie, ci banul "în acţiune": ceea ce ne deosebeşte este *"felul cum ne descurcăm"*, afirmă *un mecanic ajustor de 68 de ani.* La această soluţie se poate ajunge prin *"pilă, ca exprimare a gregarului"*, explică *un venerabil domn elegant şi trecut prin multe profesii (teolog, literat, filozof, medic veterinar):* *"un băiat cu o recomandare are mai multe şanse decît unul fără "*. De la cîştig la sursele sale nu e decît un pas: *un român verde* mustăcios şi la costum, fost tehnician metalurgist, consideră că *munca* ar trebui să fie criteriul diferenţierilor: *"cum, eu, care am muncit 42 de ani, să fiu egal cu ăla care la 3 lasă lucrul şi vine şi stă aici în Cişmigiu (ora interviului: 17,30) sau cu hoţii care se duc 2-3 ore la furat şi au mai mult decît noi care muncim 10 ore? Eu, care sînt îmbrăcat frumos, nu pot fi egal cu ălălaltul care nu are pantofi şi haine de velură".* În mintea interlocutorilor mei, averea se leagă, pe undeva, de cultură: cel care a citit mai multe cărţi trebuie să se descurce mai bine decît unul care nu a citit nimic, crede un *turnător de 59 de ani.*

Dacă acesta a fost mini-topul criteriilor de diversitate, să vedem la cine şi la ce raportează obişnuiţii Cişmigiului egalitatea. *Mecanicul ajustor* ştie că *"poţi fi egal numai cu unul de seama ta"*, prin "seamă" înţelegînd aceeaşi vîrstă, aceleaşi studii. *Dl. distins pluripregătit* afirmă că sîntem egali doar între noi, *"păcătoşii în faţa lui Dumnezeu". Un conducător auto de 30 de ani* crede că egalitate există doar între bărbat şi femeie, căci, *"din punct de vedere al creaţiei umane, ea a fost creată ca întregire a bărbatului; şi unul, şi altul, fac parte din specia umană. Cînd un bărbat stă lîngă o femeie, este o completitudine".*

În privinţa egalităţii cu cei pe care i-am ales prin vot sau au fost numiţi de cei aleşi, părerile sînt clare, indiferent de vîrstă: *nu putem fi egali nici cu prim-ministrul, nici cu preşedintele.* De ce ? Pentru că, *"dacă eu dau cu maşina peste unul şi-l omor, eu fac puşcărie şi oricare din ei scapă"*, explică *mecanicul ajustor. "Cum să fiu egal cu vreunul din oficiali cînd ei îşi pot lua 5 maşini şi eu nici una? Cînd eu nu pot să-l bag pe băiatul meu să fie student, că n-am cum să-l sponsorizez, pe cînd ei da? "* îşi exprimă opinia *mustăciosul tehnician metalurgist proaspăt pensionat. "Nu sînt egal cu ei"*, declară *conducătorul auto de 30 de ani*, pentru că *"eu nu am credibilitate, nu am renume, sînt un cetăţean onest şi atît". "Primul-ministru? Ce, ăla are inteligenţa mea?"* conchide ambiguu *un puşti de 18 ani care tocmai a absolvit liceul de lăcătuşi.*

În ce nu pot plimbăreţii prin Cişmigiu să fie egali între ei sau cu suspuşii? În drepturi, de pildă, nu se poate decît la nivel teoretic. În şanse, nici atît, căci, după vorba unui *învăţător de 71 de ani*: *"societatea ar vrea să ne ofere dreptul la şanse egale, dar nu se expune nimeni pentru aşa ceva"*. Nici în faţa legii nu sîntem egali în fapt - e părerea aproape unanimă. Doar în faţa lui Dumnezeu.

Toate aceste întrebări au fost puse referitor atît la epoca odioasă antestrăbătută, cît şi la actuala democraţie. Majoritatea dintre ei au cam uitat să facă vreo distincţie. În pofida aşteptărilor mele perverse, interogaţii nu s-au repezit să spună, nostalgic, că atunci eram cu toţii egali. Majoritatea răspunsurilor au oscilat în jurul formulei: *"Ceauşescu doar spunea că sîntem egali. Nu eram în fapt"*. Sigur că au existat şi păreri situate explicit de o parte şi de alta a unei ipotetice baricade. *"Regimul trecut i-a derutat pe toţi. I-a făcut pe leneşi să scoată capul i-a făcut egali pe toţi "* (*învăţător, 71 de ani*) sau, dimpotrivă: *"înainte, dacă ăla stătea în Cişmigiu, îl lua şi-i dădea de muncă. Acu' îl ia şi-l dă afară, ca să încurajeze hoţii. S-a stricat egalitatea. Democraţia nu e bună la noi, n-o înţelegem. Ceauşescu ne lămurea prin constrîngere" (tehnician metalurgist proaspăt pensionat la 50 de ani).*

Iaromira POPOVICI

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABILI DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 145
20-26 octombrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

O întrebare clasică și națională:
IARĂ N-AVEM ROMAN?

Răspund, de veghe-n lanul de hîrtie:

Nicolae MANOLESCU

George PRUTEANU

Mihail SEBASTIAN

Tania RADU

Gabriela ADAMEȘTEANU

George BĂLĂIȚĂ

Nicolae BREBAN

Mircea CĂRTĂRESCU

Constantin ȚOIU

Z. ORNEA

Ioana PÂRVULESCU

Stelian TĂNASE

Carmen MATEI MUȘAT

Alexandru GEORGE

Ștefan AGOPIAN

Eugen IONESCU

H.-R. PATAPIEVICI

Parlamentari, tejghetari, librari, simpli cititori

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXXI)

Eroarea capitală care se face astăzi – şi faptul e explicabil, prea au existat în ultimii 50 de ani nedreptate, samavolnicie, cruzime, crimă şi suferinţă cumplită, ca să poată să fie altfel – constă în a privi şi cerceta istoria pătimaş, împărţindu-i făptaşii în buni şi răi. Acest manicheism – am mai spus-o – e profund falsificator şi se aşază, prin bararea adevărului, de-a curmezişul cunoaşterii şi a înţelegerii fenomenului pe care încerc să-l prezint. A-i nesocoti ambiguitatea – a trece cu vederea că în oameni binele coexistă cu răul, că totul se reduce la o problemă de proporţie şi că eroarea, păcatul, ca şi opusul lor, fac parte din *umanitatea* individului, ba mai mult încă: din *umanitatea* societăţii, a fiinţei colective – este din punctul de vedere al considerării şi interpretării metodice a istoriei o greşeală fundamentală, pe care mă străduiesc s-o evit. Mă acuză unii că m-aş situa *deasupra* realităţii pe care nu numai că am trăit-o, dar am şi contribuit la ea, că aş vorbi cu o detaşare de parcă nu aş avea nimic să-mi reproşez, erijîndumă într-un judecător moral, care nu are acoperire. Cei ce adoptă o asemenea atitudine confundă cunoştiinţa vinovată, consecinţele afirmării ei acolo unde ea se recunoaşte pe sine, cu distanţa obligatorie pe care orice istoric, orice martor, trebuie să şi-o ia faţă de un trecut trăit, dacă vrea să-l judece cu luciditate, cu obiectivitate, liber de resentimente, deşi nu şi liber de simţirea care îi umple subiectivitatea.

Se vehiculează cu mult prea mare uşurinţă conceptul de *trădare,* mai cu seamă de către cei care – fiind prea tineri sau neaflîndu-se în ţară – n-au trăit epoca şi nu pot avea în ce o priveşte nici cea mai modestă reprezentare. Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Vianu, Rosetti, Ralea, Philippide, Bogza, Ressu, Jalea, Medrea, Steriadi, Iser, Dărăscu, Lucian Grigorescu, Ciucurencu, Baba, ca să citez doar nume fruntaşe dintre cele mai reprezentative ale artei şi literaturii, nu pot fi pur şi simplu stigmatizaţi sub eticheta de "trădători", fără ca *ipso facto* geniul creativităţii naţionale să nu se simtă amputat de o prea însemnată parte din ceea ce a produs mai valoros. Putem vorbi de o vremelnică trădare de sine, dar nu de o trădare a patriei şi culturii sale! Ceea ce atîrnă pozitiv şi etern în balanţa unui Sadoveanu sau Arghezi este în cadrul fiinţei naţionale, a apărării şi promovării ei, mult prea monumental, prea copleşitor, spre a se putea vorbi de trădare. Cu deosebiri de grad şi nuanţă de la un caz la altul, putem pomeni de grave slăbiciuni omeneşti, de crize de conştiinţă, cînd nu doar de rătăciri ale facultăţii de cumpănire provocate de frică. Dar dacă le aplicăm calificativul de "trădători", atunci nu facem altceva decît să trădăm noi înşine fiinţa valorică spirituală a naţiunii române, negîndu-i realitatea.

Desigur, au existat în rîndurile creatorilor şi intelectualilor de valoare manifestări pilduitoare de rezistenţă morală, împinsă uneori pînă în pragul intransigenţei absolute, cum a fost cazul în plastică al lui Gheorghe Anghel (artist care – contrar a ceea ce s-a susţinut – nu face parte dintre cei persecutaţi de regim, chiar dacă două din operele sale, *Andreescu* şi *Luchian*, au fost eclipsate într-un mod stupid), iar în literatură al lui Vasile Voiculescu sau, păstrînd proporţia vîrstei şi valorii, al lui Dinu Pillat. Dar şi în categoria "rezistenţilor" trebuie operate diferenţieri, în sensul că unii au rezistat atît corupţiei şi torturii, fiind irecuperabili de către regim; alţii nici nu au fost măcar acceptaţi să aleagă între a servi puterea sau a i se opune, întrucît regimul le-a fost adversar şi necruţător, preferînd să-i marginalizeze şi adesea chiar să-i elimine; în sfîrşit, alţii mai puţin sau deloc notorii care, aderînd iniţial la regim şi ideologia lui, s-au trezit pe parcurs, devenind tot mai refractari, mai potrivnici în sinea lor, dar şi-au mascat împotrivirea păstrîndu-şi calitatea de membri de partid sau de simpli simpatizanţi priviţi cu încredere, în timp ce s-au dedat la o seamă de acţiuni mai mult sau mai puţin subversive. Această ultimă categorie, foarte ingrată – prin excelenţă ambiguă şi greu creditabilă căci e o categorie a compromisului, totuşi vrednică de luat în considerare date fiind conotaţiile ei adesea pozitive – poate că este ilustrată cel mai bine prin exemplele profund respectabile ale lui Ressu şi Baba, pe care le voi prezenta la timpul cuvenit. Ea comportă la rîndul ei o seamă de disocieri, în funcţie de eficienţa manifestărilor respective, de amploarea lor prin consecinţele rezultate şi mai ales prin riscul asumat.

Sînt pe deplin conştient că stabilind o asemenea categorie de "rezistenţi" recrutaţi din rîndurile conştiinţelor o vreme tulburi, voi stîrni aprige proteste. Pentru timpurile imediate o astfel de reacţie este firească, dar în lumina unei perspective viitoare, liberă de resentimente şi prejudecăţi, lucrurile arată altfel. Asta deoarece realitatea istorică însăşi impune categoria în chestiune şi dacă vreau să respect adevărul nu mă pot lipsi de ea. Voi avea prilejul să revin asupra acestui aspect, dar trebuie să subliniez încă de pe acum că întreaga desfăşurare a evenimentelor dintre septembrie 1944 şi finele lui 1948 a creat prin aparenţele ei cadrul propice afirmării unei atitudini în multe privinţe contradictorii, chiar fals duplicitare, în măsura în care implica acordul prin compromis manifestat unor motivaţii ce se băteau cap în cap, fără însă a le putea denumi propriu-zis trădătoare. Nu fac parte dintre cei care pretind că nimeni nu a fost vinovat pentru că întreaga naţiune, întregul popor au fost vinovaţi. Departe de mine acest gînd. Dar ştiu că o masă largă de oameni, mulţi dintre ei membri de partid, nu s-a ticăloşit, nu s-a dedat la acte infamante şi s-a opus într-un mod nespectaculos, rămînînd adesea anonimă, forţelor răului, evitîndu-le, nedîndu-le ascultare de o manieră discretă, sau chiar sabotîndu-le, fără ca acestea să-şi dea seama. Puterile morale ale individului sînt nemăsurate şi rău au făcut numai cei dispuşi să facă rău, nu toată lumea. Este inadecvat să vorbim despre o vină colectivă. Prefer să vorbesc despre o tacită, nezgomotoasă rezistenţă colectivă, chiar dacă în acest proces de multe ori subtil şi ambiguu multe virtuţi tradiţionale ale fiinţei româneşti au suferit o denaturare, o degradare. Acest tip de rezistenţă, nerevendicată şi nu lipsită de echivoc – dar un echivoc mai degrabă aparent – a fost în felul ei salutară şi mă simt dator s-o spun, pentru că am avut nenumărate prilejuri s-o constat. După cum regret profund că nici unul dintre marii vinovaţi, dintre criminalii cei mai zeloşi, nu şi-a primit pedeapsa.

Nu vreau să absolv pe nimeni dintre cei grav şi mai puţin grav vinovaţi, nici să invoc eroisme dubioase. Dar nu pot să trec – renunţînd la un examen analitic mai aprofundat – peste acea salutară medie de adaptabilitate, caracteristică unor largi colectivităţi sau pături sociale, ba chiar şi unei naţiuni întregi în ceasul de cumpănă cînd e absolut necesar să supravieţuiască, o medie ce se arată a fi expresia echilibrată a instinctului de conservare, căci se confundă cu rezultanta echidistanţei între ipostaza de martir şi aceea de trădător, fără ca aceasta să însemne obligatoriu nici pactul cu diavolul, nici slugărnicia capului plecat pe care sabia nu-l taie, nici delaţiunea, poltroneria, laşitatea, corupţia. În urgia pe care a semnificat-o, în complexitatea de situaţii şi sentimente pe care a afirmat-o, realismul socialist a supus societatea intelectuală românească, pe artiştii şi literaţii săi, unui test de rezistenţă poate nu întotdeauna glorioasă, dar hotărît respectabilă în modalităţile ei, aşa cum şi-au putut afla acestea calea de mijloc cea mai potrivită.

Din cele spuse pînă aici, nu aş dori să se creadă că fac în vreun fel elogiul compromisului şi al oportunismului. Trebuie, totuşi, deosebit între compromisul care duce la atenuarea unei catastrofe şi cel ce o potenţează, după cum trebuie deosebit între oportunismul aservit corupţiei, parvenirii sociale şi privilegiilor şi ceea ce înseamnă simţul oportunităţii ca factor de întîmpinare inteligentă a unei situaţii politice inconfortabile, care trebuie depăşită şi ale cărei consecinţe pot fi astfel înlăturate.

Intervin aici tot atîtea ipostaze psihologice individuale, cu nuanţele de diferenţiere corespunzătoare şi care particularizează reacţiile sociale şi culturale conferindu-le celor în cauză, de la caz la caz, o aură contributivă în mai bine său mai rău.

Radu BOGDAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sankt-Petersburg sau gloria Prinţului

S-a scris mult despre Sankt-Petersburg (fost Leningrad, fost Petrograd), poate că s-a spus totul despre acest oraş: Gogol, Dostoievski, Block - cei mai mari scriitori ruşi au fost subjugaţi de farmecul magic prin care supune imaginaţia spiritelor neliniştite. Dar el mai poate fi descoperit şi astăzi, lectura nu elimină surprizele pe care le oferă încă: el exercită şi acum fascinaţia provocată de existenţa ştiutului, de modelele văzute aiurea combinate cu o stranietate unică în Europa.

La prima vedere, te uimeşte întinderea şi îţi dai seama imediat că aici n-au fost probleme cu spaţiul, că a fost suficient să se delimiteze un loc în imensa întindere şi să se defrişeze pădurile fără nici o grijă pentru îngrădiri. Dacă generozitatea spaţiului poate explica infinita extensie a oraşului, această primă impresie justificată de nelimitat nu se poate reduce la factorul geografic: poziţia oraşului, planul de urbanizare, desenul străzilor, dimensiunea şi forma monumentelor, totul este expresia unei gîndiri care a conceput modernul ca o formă a gigantismului.

Sankt-Petersburg este singura capitală (fostă capitală) europeană în care nu există nici o urmă de construcţii medievale, anarhie arhitecturală, încîlceala nesfîrşită a străduţelor şi a caselor înghesuite una în alta. Sankt-Petersburg se prezintă drept conceptul însuşi de oraş. Ucazul care a decis în 1723 ridicarea sa nu era decît expresia unei împliniri, a modernităţii care se ivea dintr-o natură virgină, dintr-o mlaştină, Oraşul apărea din nimic. Celui care se plimbă, Sankt-Petersburgul i se oferă ca o ordine unde nimic n-a fost lăsat la voia întîmplării, unde libertatea imaginaţiei individuale a fost interzisă; totul decurge din voinţa centrului, a Statului identificat cu persoana ţarului, a lui Petru cel Mare.

Curios, dar gigantismul construcţiilor nu funcţionează atît în înălţime cît în întindere, în aşa fel încît oraşul pare şi mai mare, etalat ca un strat de ulei pe suprafaţa apei. Impresie de orizontalitate, intensificată de curgerea Nevei, imensă, puternică, rostogolind valuri cenuşii de oţel înspre mare. Totul, Ermitajul, fortăreaţa Petru şi Pavel, Palatul de marmură, masivele construcţii din secolul XIX de pe malurile fluviului par că răsar din apă, fără s-o domine.

Mi-a plăcut să mă plimb de-a lungul nesfîrşitelor cheiuri ale Nevei, cînd norii cenuşii şi negri întunecau Oraşul şi vălul umed al brumei atenua contrastul searbăd al zugrăvelilor de pe zidurile palatelor, imagini familiare încă din Transilvania sau Ungaria. Şi atunci puţin cîte puţin te cuprinde ca un rău inexorabil melancolia, şi, în pofida grandorii arhitecturale, sesizezi fragilitatea fiinţei omeneşti confruntată cu forţele telurice. Aici, gigantismul urban nu le poate disimula mult timp, fluviul imens, violenţa vînturilor dinspre mare, frigul muşcător la acest început de toamnă permit forţelor naturii să se desfăşoare în şirul acestei voinţe urbane a omului. Dar ceva nedefinit, impalpabil îi rezistă cu încăpăţînare.

Oraşul istoric a rămas intact, nici o clădire a modernismului comunist nu a modificat ordinea iniţiată la începutul secolului XVIII şi dezvoltarea ei logică din secolul XX. În aşa fel încît în spatele palatelor, canalele concentrice înconjurînd centrul Oraşului şi casele baroce şi neoclasice, care le străjuiesc, creează o dimensiune aproape intimă. Amestec de Veneţia şi de Amsterdam, străzile care le mărginesc îţi oferă posibilitatea unor lungi plimbări meditative, mai ales cînd se lasă seara şi felinarele răspîndesc o lumină palidă pe trotuarele desfundate iar la răscruci sau pe podurile bîntuite de rafalele îngheţate ale vîntului rece te aştepţi să te întîlneşti cu Raskolnikov care fuge de propriul său destin.

Pînă la urmă, nu-mi dau seama dacă oraşul este frumos, dacă planul ordonat, aproape militar poartă sau nu pecetea sensului eleganţei şi al rafinamentului. E prea multă ostentaţie a puterii şi voinţă paranoică zdrobitoare pentru atingerea unui scop. Domină lipsa de măsură a monumentalului în aşa fel încît clădirile îşi depăşesc funcţia aparentă. Este cazul giganticei catedrale Sfîntul Isac în care, evident, arhitectura nu tinde spre divinitate, ci spre glorificarea Prinţului, nimic în comun cu imensele nefuri gotice şi vitraliile în care se încarnează metafizica luminii divine teoretizate de Suger, abatele de la Saint-Denis. Aici, metafizica este pusă în slujba puterii temporale, slava lui Dumnezeu nefiind decît un pretext. Nu lipseşte nici kitschul, catedrala Învierii, construită pe locul unde a fost produs atentatul care l-a costat viaţa pe ţarul Alexandru al III-lea, un fel de Disneyland protocronic. Mai există şi barocul adus de constructorii italieni ai Palatului de Iarnă, un baroc încărcat de picturi, de false perspective, de stucaturi şi de brizbrizuri decorative care-i dau aerul de decor hollywoodian. Şi doar la periferiile, identice cu cele ale tuturor oraşelor moderne contemporane, se pot identifica urmele monumentale ale Revoluţiei din Octombrie; numai crucişătorul Aurora, ancorat la ţărmul Nevei, mai aduce aminte de ea; astăzi el este închis pentru vizitatori pentru că se operează transformarea lui; într-adevăr mort aici, ca şi în alte ţări ale Europei de Est, afacerile au înlocuit grosolana teleologie a sensului istoriei.

Înscrise într-o logică a urbanismului statal şi militar toate aceste contraste creează un **Stimmung** urban unic în Europa, îngemănînd senzaţiile de umilinţă şi de derută, de strivire şi de forţă. Nu e o exagerare să subliniem în ce măsură demiurgul urban comunist şi-a găsit arhetipul în acest Oraş apărut din mlaştini prin voinţa unui om cu preţul a zeci de mii de vieţi. Tuturor celor care se plimbă fără griji pe străzile lui ar trebui să li se amintească vorba rusească: Sankt-Petersburg, Oraşul clădit pe oseminte.

Claude KARNOOUH

Sankt-Petersburg, fost Leningrad,
1 oct. 1995

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Marginalizarea**
- **Ambiguitatea**
- **Restitutio in integrum (case, averi, reputaţii)**
- **Starea filmului**

Partea noastră de umbră

Pentru orice minte sănătoasă, ezitările partidului de guvernămînt şi ale preşedinţiei de a rupe compromiţătoarea alianţă cu "România Mare" au un ce enigmatic. Ce poate avea atît de preţios o asemenea alianţă, încît să merite a fi salvată, oricită dezonoare ar aduce cu sine? Atîrnă cele cîteva procente, utile, e drept, în lupta electorală şi parlamentară, pe care o adunătură de zurbagii le pot livra puterii, atîrnă aceste procente mai mult în balanţă decît obrazul executivului, al instituţiei prezidenţiale şi al ţării? E preferabil să arătăm lumii un chip contaminat de vulgaritate şi xenofobie, să ne lăsăm certaţi de toate catedrele europene, decît să punem capăt unei coaliţii zănatice, sub care pulsează exploziv negustoria şi şantajul? Pînă şi cel mai candid analist politic ştie că argumentele curente pe care le invocă PDSR ("nu putem guverna decă pierdem majoritatea legislativului", "opoziţia ne-a zvîrlit în braţele extremiştilor refuzînd să participe la guvernare" etc.) nu sînt serioase. Ştim cu toţii că se poate guverna cu un cabinet minoritar, sau cu unul de tehnocraţi, ştim cu toţii că, între timp, opoziţia a făcut oferte de coguvernare (cu condiţia denunţării alianţei cu PRM), ştim, în sfîrşit, că în timpul scurt rămas pînă la alegeri echipa Văcăroiu nu mai are nevoie de sprijin parlamentar spectaculos: legile care îi trebuiesc pentru a bălmăji reforma există deja, iar mişcări de culise în vederea unei campanii electorale "reuşite" se pot face direct de la centru, fără camuflaj democratic. Aşadar, trebuie să căutăm în altă parte temeiul ocult al mezalianţei. Am sperat că, după întoarcerea din Statele Unite, domnul Iliescu va reacţiona tranşant la obrăznicia de slugă a liderului peremist. E adevărat, Domnia Sa a auzit multe în anii din urmă. Dar toată "opoziţia unită", toată presa "anumită" a ultimilor cinci ani n-au reuşit, punînd mînă de la mînă, să-i batjocorească portretul atît cît a făcut-o -într-o clipită - erupţia de jeg din "România Mare". Şi apoi înjurătura duşmanilor e previzibilă şi, pînă la un punct, legitimă. Dar să te înjure un "tovarăş de drum"? Ca să nu mai vorbim că - la atacuri mai palide - preşedinţia a dat semne de nervozitate mai categorice. Nu mai tîrziu decît deunăzi, domnul Brucan a fost pus la punct cu severitate de biroul de presă al Cotrocenilor pentru o declaraţie care, comparată cu dejecţiile "marelui aliat", e o mică arie de divertisment. Şi în vreme ce "puterea" - la toate nivelele ei - reculează, atenuează, divaghează, senatorul "dizident" stă, obscen, la rampă, îşi dă poalele peste cap, ameninţă, retractează, atacă din nou, rostogolindu-se dizgraţios peste nervii noştri istoviţi, peste greu încercata noastră pudoare. Cu masivitatea lui flască, de bleg agitat, C.V.Tudor ocupă scena impenitent, în amorţeala generală. Domnul preşedinte "se explică", "nu se coboară", domnul Năstase vorbeşte în bobote, domnul Văcăroiu tace mîlc. Singur, domnul Gherman dă oarecari semne de cuviinţă ardelenească şi bombăne pe cont propriu. Perplexitatea noastră rămîne întreagă: cum poate un personaj atît de ridicol, un insuficient veleitar, o mică lichea de periferie să ţină în şah instituţiile cele mai importante ale statului? Presa ne comunică o veste mai curînd comică: Parchetul General s-a sesizat din oficiu şi a început să ancheteze cazul. Ce să ancheteze? Aberaţia e la vedere, scandalul e evident. În orice ţară normală, comportamentul şi afirmaţiile celui încriminat ar fi dus la suspendarea promptă a imunităţii parlamentare. Ce mai e de anchetat, cînd ai surprins puşlamaua în flagrant delict? Atîta precauţie procedurală e de neînţeles. Una din explicaţiile posibile este şantajul. Senatorul PRM i-o fi avînd la mînă pe cei de sus cu cine ştie ce documente infamante. "Victimele" încasează, de aceea, icnind minimal, ca să nu stîrnească fiara. În ce mă priveşte, nu cred în acest scenariu: nu cred că C.V.Tudor ştie esenţialmente mai mult despre cei pe care îi hărţuieşte decît ştim (sau bănuim) cu toţii. Insul nu e decît un banal bluffeur, cel puţin la fel de şantajabil de altfel ca şi adversarii lui de circumstanţă.

Explicaţia mea e alta: o "anumită parte" a puterii actuale, se află într-o consonanţă de adîncime cu firea, metehnele şi apucăturile PRM. Fie şi în chip inconştient, mulţi dintre parlamentarii, prefecţii şi activiştii majoritari se raportează la C.V.Tudor **prin afinitate**: omul li se pare hazos, pitoresc, talentat; le confirmă pornirile ciobăneşti, le flatează semidoctismul, le înveseleşte spriţul. E băiat de comitet, e "bă Cornele", e român de-al nostru. Are şi el, dé, unele păcate, iar acuma a cam făcut-o de oaie, dar una peste alta e "fratele" nostru, patriot care va să zică, mîncător cinstit de jidani şi de bozgori, alunecos, zburdalnic, dar fălos şi sentimental. Cum să te superi pe el, cum să dai cu el de pămînt? În fond nu e om rău: nu se compară cu intelectualii sclivisiţi şi morocănoşi, trădători de ţară, ciripitori în limbi străine, puşi mereu "pe contra", nesimţitori la virtuţile neamului nostru get, trac, daco-roman, vlah şi creştin încă de pe vremea păgînilor. Presupun că sînt destui printre aleşii noştri care, în străfundurile micii lor bucătării interioare, aud adesea un glas flaubertian zicînd: "C.V.Tudor c'est moi!". C.V.Tudor e **subconştientul** stîngaci refulat al coaliţiei noastre cvadripartite: nu e un om, e o funcţie psihică, o fantasmă, micul sediment paranoiac al "partidei naţionale".

Îndrăznesc să merg mai departe şi să zic: C.V.Tudor nu e doar întruchiparea subconştientului guvernamental. E **partea de umbră a întregii naţiuni**. Asemenea fiecărui individ care îşi are - după spusa psihoterapeuţilor - zona sa crepusculară, negativă, inavuabilă, fiecare popor îşi are noaptea sa, balastul său tenebros, latenţa lui suspectă. Ele ies la iveală în ceasuri funeste ale istoriei, cînd împrejurările sau surescitarea cîte unui descreierat deschid, iresponsabil, cutia Pandorei. Nu facem nici noi excepţie de la această regulă. La felurite răscruci ale vremurilor am ştiut să dăm, în chip exemplar, tot ce era mai bun în noi. Am trecut însă şi prin încercări care au scos din noi tot ce era mai rău. Iar cînd arătăm rău, cînd ies la suprafaţă rezervele noastre de mitocănie, de provincialism resentimentar, de lichelism, suficienţă şi indignitate, chipul nostru îmbrumută, pentru o clipă, trăsăturile vicios infantile ale cîte unui politician neaoş. Să scuipăm în sîn şi să ne tragem cearşaful mai la soare.

Andrei PLEŞU

Fantoma gîndirii unice

Ar trebui să fiu grozav de neliniştit: Octavian Paler se simte ameninţat. Se teme. Asaltat de primejdii, evaluează riscuri şi stabileşte prudenţe. Şi cum să nu te neliniştească spaimele unui prieten, chiar aflat la mii de kilometri distanţă (dacă nu cumva mai ales atunci: distanţa măreşte angoasa)? Dar neliniştea mea nu ar fi una pur sentimentală, deşi Octavian Paler mi-a fost prieten şi încă îmi mai este, cred; e o neliniştе mai curînd "civică", dacă nu de-a dreptul politică.

Fiindcă din motive "civice" şi politice se teme, se simte ameninţat Octavian Paler. Că e tulburat am aflat-o chiar de la el; de fapt, dintr-un editorial al lui, publicat nu demult în cotidianul **România liberă**. "Eu însumi – se destăinuia acolo Octavian Paler – mi-am pus problema dacă nu cumva greşesc spunînd public ce cred". Am citit cutremurat această dramatică mărturisire; după ce, la început, am fost uluit.

Cum?! Se teme Octavian Paler să spună public ce crede?! Lui Octavian Paler îi e frică să nu greşească spunînd public (scriind) ce crede? Lui Octavian Paler?!

Mi s-a părut, mi se pare neverosimil; dar numai aşa am putut să aproximez gravitatea cazului.

Vasăzică, după ce în vremea regimului comunist lui Octavian Paler nu i-a fost frică să spună public ce credea, singurul obstacol de învins fiind exterior (cenzura) iar problematică fiind numai modalitatea (*cum* să se exprime, pentru a reuşi să treacă de – sau printre – interdicţii), iată că astăzi, cînd nu mai există nici o îngrădire, cînd oricine poate spune public orice (şi chiar mai mult decît atît, deseori), piedicile care îi stau în cale sînt, aşa-zicînd, lăuntrice. Este, cred, pentru prima dată cînd Octavian Paler mărturiseşte că e chinuit de gîndul că s-ar putea să greşească dacă spune public ce crede, prima dată cînd îşi pune *problema oportunităţii*, prima dată cînd are de ales între minciună şi adevăr. Sigur, mai există şi tăcerea, dar prin însăşi condiţia lui această soluţie îi este, în fond, interzisă lui Octavian Paler. Proeminenta lui prezenţă publică nu pe tăcere se întemeiază, ci pe exprimare. Este de înţeles, deci, frămîntarea lui; de tăcut, nu poate să tacă; are însă de ales între a spune "cinstit" ce crede şi a-şi măslui opiniile. Situaţie gravă. Situaţie insuportabilă.

Pe care, spre onoarea lui, Octavian Paler o expune public: un act de curaj. Un început de eliberare. Fiindcă în editorialul amintit Octavian Paler indică şi sursa ameninţării. Iată integral această explicaţie dată de el: "Eu însumi mi-am pus problema dacă nu cumva greşesc spunînd public ce cred, şi anume că Opoziţia a reuşit trista performanţă de a fi ajutat Puterea să sporească «scîrba de politică». Rostit, un asemenea adevăr poate, eventual, demoraliza pe unii. Dar ce-mi rămîne?, m-am întrebat. Să mint? Să mă prefac că observ numai dezgustul pe care-l provoacă Puterea? Nu mi-a fost uşor să ajung la concluzia că un optimism mincinos, bazat pe observarea doar unei părţi a răului, e mai nociv decît un pesimism cinstit, în care există, cel puţin, două consolări. Prima: speranţa că, în ultimul ceas, Opoziţia se va trezi, totuşi, dîndu-şi seama cît de indecentă e parazitarea nemulţumirilor populaţiei cu pretenţii de «politică». A doua: că, astfel, nu devin complice cu lipsa de patriotism, oriunde s-ar manifesta ea, la Putere sau în Opoziţie".

Este, presupun, destul de limpede că nu Puterea îl sperie pe Octavian Paler, ci mai degrabă Opoziţia; temerile lui că s-ar putea să greşească spunînd public ce crede vin din această direcţie. Teribilul adevăr, care îl face pe Octavian Paler să ezite în a-l rosti, priveşte, cel puţin în aparenţă, exclusiv Opoziţia. Care, este de părere Octavian Paler, "a ajutat Puterea să sporească «scîrba de politică»."

Sînt aici, însă, cîteva neclarităţi. Cea dintîi: adevărul pe care Octavian Paler se sfieşte să-l exprime public e un secret ori e o constatare ce a mai fost făcută (sau, măcar, la îndemîna oricui)? Se teme oare Octavian Paler să facă o dezvăluire ori se teme că se abate de la o linie, că încalcă un regulament, că nu respectă o normă, o directivă, un consemn?

A doua: "performanţa" Opoziţiei e "tristă" fiindcă "a ajutat Puterea" sau fiindcă a contribuit la sporirea "scîrbei de politică"? Dacă n-ar fi "ajutat" Puterea, dacă "scîrba de politică" ar fi fost rezultatul exclusiv al Opoziţiei era mai puţin "tristă" acţiunea ei? Să zicem că Puterea s-ar fi străduit şi ar fi reuşit să sporească nu "scîrba", ci "pofta de politică", iar Opoziţia – cum s-ar părea că se cuvine să facă orice Opoziţie! – ar fi mers în sens contrar: era lăudabilă această acţiune? Oricum, "scîrba de politică", indiferent cine a reuşit să o producă, nu este favorabilă unora şi dezavantajoasă pentru alţii. Dacă, într-adevăr, ea există.

Pentru că editorialul lui Octavian Paler conţine, sugerat şi nu rostit, un adevăr mai grav decît cel al participării Opoziţiei la provocarea "scîrbei de politică": este existenţa spectrului *gîndirii unice*. A tabuurilor. A consemnelor. A directivelor. A normelor de gîndire, expresie şi comportament. "Scîrba" la care se referă Octavian Paler nu priveşte, poate, "politica"; priveşte mai curînd un anumit fel de a face politică. Va fi "ajutat" realmente Opoziţia perfida acţiune a Puterii de creare a "scîrbei de politică" sau, mai degrabă, "scîrba" a fost generată de constatarea că împărţirea între Putere şi Opoziţie are ca revers o confortabilă solidaritate?

Temerile lui Octavian Paler înseamnă un început de revoltă împotriva *gîndirii unice*. În loc să mă neliniştească, fricile prietenului meu m-au bucurat. Curaj!

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Cîteva întrebări

Pentru individul neocupat, televiziunea poate ajunge să reprezinte o ocupaţie, de multe ori unica. De obicei, succesul unei televiziuni este legat de gradul nu atît de cultivare, cît de ocupare al unei populaţii. Ambiguitatea supremă a televiziunii (despre care am vorbit în articolul de săptămîna trecută) face să nu ne putem lipsi de frecventarea ei, unica în stare să ne informeze, o dată direct, o dată indirect, metatextual, asupra stării societăţii. Televiziunea trebuie întîi privită, consumată "inocent", apoi – imediat – "citită", descifrată. Între renunţarea totală la televiziune şi consumul ei orb o cale de mijloc (şi-şi) există. Important este să nu devenim ţinta pasivă, robii televizorului, care, într-un astfel de caz, se transformă într-un fel de gumă de mestecat care îţi poate crea iluzia că te şi hrăneşte. Asemeni unui medicament, televiziunea este bună cîtă vreme nu devine un drog, nu creează dependenţă. În metabolismul unei zile, rolul acordat consumului de televiziune nu trebuie să-l depăşească pe acela al unei unelte corect (adică limitat) folosite.

Promiteam, nu cu multă vreme în urmă, cîteva întrebări, prin intermediul cărora să încercăm să ne dăm seama de locul pe care îl ocupă televiziunea (televiziunile) în viaţa noastră şi de realitatea în care ea (ele) ne face (fac) să trăim. Nu îndrăznesc să sper prea mult, dar aş fi încîntat dacă la aceste întrebări aş primi şi răspunsuri.

Iată întrebările:

1. Cîte ore pe zi vă uitaţi la televizor?

2. La ce fel de emisiuni?

3. Există zile privilegiate, în care acordaţi televizorului un loc deosebit?

4. La cîte posturi de televiziune (româneşti şi străine) aveţi acces?

5. Cîte posturi de televiziune (româneşti şi străine) frecventaţi curent?

6. Dintre posturile de televiziune pe care le frecventaţi în mod curent, care este raportul dintre TVR (1 şi 2) şi cele private?

7. Cîte seriale de televiziune urmăriţi (aţi urmărit) pe săptămînă? Aveţi un top propriu de preferinţe?

8. Cîte emisiuni informative urmăriţi zilnic? Ale căror posturi?

9. Credeţi că televiziunea vă ajută la o mai bună cunoaştere a realităţii? Obişnuiţi să luaţi decizii în funcţie de lucruri văzute la televizor?

10. Citiţi ziare?

11. Vă doriţi un televizor mai bun decît cel pe care îl aveţi? Consideraţi defectarea postului personal de recepţie o problemă care se cere rezolvată fără întîrziere, prioritar?

12. Dacă nu aţi (mai) avea televizor, ce anume credeţi că v-ar lipsi? În ce sens simţiţi că vi s-ar modifica viaţa?

13. Prin ce anume consideraţi că televiziunea este de neînlocuit? Ce anume oferă ea care să nu poată fi suplinit de nici un alt medium?

Şi pentru ca jocul să fie cinstit, săptămîna viitoare voi fi primul care va răspunde la aceste întrebări. Încercînd, poate, să le nuanţez şi, cine ştie, să le adaug cîteva întrebări suplimentare.

Bogdan GHIU

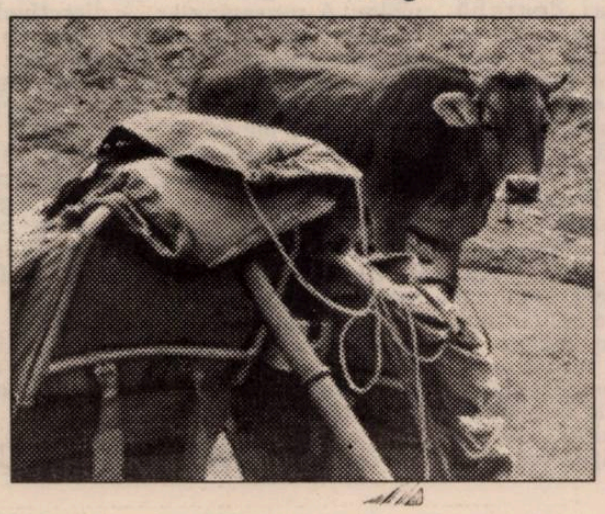

Economie

DE CE PRIVATIZARE?!

În anii '70, Raymond Aron publica o carte electrizantă: "În apărarea Europei decadente". Avea, atunci, 74 de ani, era de 40 de ani ziarist şi de mai bine de patru decenii profesor de ştiinţe politice. El deplîngea defetismul intelectualităţii din Europa apuseană, însoţit adeseori de spulberarea spiritului de iniţiativă în rîndurile unei mari părţi a muncitorimii şi de deruta clasei politice. Aceasta era o faţetă a medaliei, exprimînd decandenţa ce i-a inspirat titlul cărţii. Pe faţeta cealaltă, însă, se profilau virtuţile liberalismului economic, despre care Aron nota că este superior dirijismului din fostele ţări socialiste.

Europa, sublinia analistul, era împărţită în două. În Apus, autodistrugerea capitalismului prin propriile contradicţii, aşteptată de ideologii marxişti, se încăpăţîna să nu se înfăptuiască. În Răsărit, naţionalizarea industriilor nu a adus muncitorilor prosperitatea promisă. Sistemul apusean îl depăşea pe cel răsăritean prin productivitate, standard de viaţă şi progres ştiinţific. În timp ce fostele ţări socialiste – unde statul era proprietar şi dirijor economic – se zbăteau să facă rost de valută ca să importe ordinatoare electronice şi tehnologie apuseană, sistemele bazate pe descentralizarea proprietăţii şi conducerii economice se dovedeau capabile să asigure satisfacerea nevoilor populaţiei, administrarea raţională a resurselor, organizarea eficientă a consumului şi producţiei. Bazîndu-se tocmai pe ordinatoare, pe tehnologii avansate şi pe valută forte, "Europa decadentă" proiecta modelul economic aducător de prosperitate.

Raymond Aron, în cartea amintită, nu şi-a propus să analizeze, faţă în faţă, cele două tipuri de proprietate. El a analizat cele două sisteme. Implicit, însă, a scos în evidenţă rolul proprietăţii private: acela de a apropia omenirea de eficienţa visată. De fapt, de prosperitatea visată, dar la care nu se poate ajunge fără eficienţă.

Prin ce era decadentă Europa de Apus? Sau: mai este şi acum, după mai mulţi ani de cînd Raymond Aron nu se mai află printre cei vii, iar fostele ţări socialiste agită acordurile de la Bruxelles, cu speranţa integrării în Uniunea Europeană? Răspunsul îl dădea, încă din vremea apariţiei cărţii lui Aron, ziarul "Le Figaro". Într-un articol semnificativ intitulat "Timpul Casandrelor", Jean-Marie Benoist vedea Europa (apuseană) înhămată la "apărarea modestei sale bunăstări ameninţate, fără nici o altă ambiţie în afara unei fericiri de scurtă durată". Şansa Europei, se arăta în articol, nu este alta decît ieşirea din decadenţa sa materialistă, regăsind spiritul rezistenţei: imaginea viitorului, folosirea forţei explozive a dreptului şi fervoarea speranţei.

O voce dintr-un cor imens, ce interpretează o partitură binecunoscută că ordinatoarele şi tehnologia avansată au trasat o nouă cale spre dezvoltare, dar nu şi spre progres. Ceea ce relevă o amară neîmplinire, pentru că dezvoltarea (bazată pe tehnică) este exterioară fiinţei umane, învăluind-o cu strălucirea ei amplificată de reflectoarele sfîrşitului de secol, pe cînd progresul este în om. Progresul nu înseamnă nici automobile luxoase, nici trenuri ultrarapide, nici aer condiţionat. Înseamnă racordarea

omului la o tablă de valori în care *a fi* este mai presus decît *a avea*.

Lucrurile sînt limpezi: nici proprietăţile, nici banii nu ne pot ajuta *să fim* oameni împliniţi, nu atît în sistemul în care acţionează forţa oarbă a materiei şi adună bogăţii, ci într-un cadru spiritual profund uman, dominat de morală, de legalitate, de cultură. Dar, înainte de toate, omul are nevoie de casă, de hrană, de îmbrăcăminte, de foc în sobe în anotimpurile friguroase, de apă caldă în toate anotimpurile, de aer condiţionat, de trenuri de mare viteză, de automobile confortabile. Toate astea l-au făcut dependent de muncă. În această capcană au căzut marxiştii, mulţi dintre ei ajungînd la o confuzie gravă: că omul ar trăi ca să muncească! Deşi lucrurile stau tocmai invers: el munceşte ca să trăiască şi chiar... să trăiască bine!

Crezusem, la un moment dat, că avem nevoie de o nouă tablă de valori. A fost o mare eroare. Avem nevoie de a redescoperi tabla de valori autentice, pe care s-o curăţăm de impregnările demagogice şi de falsele precepte.

Privatizarea nu este elixirul fericirii. Dimpotrivă, ea poate să accentueze inegalitatea, inechitatea socială, să conducă la polarizarea bogăţiei. Ea constituie, însă, un sistem capabil să ne scape de sărăcia în care ne-a adîncit naţionalizarea proprietăţii. Este, de fapt, singurul sistem cunoscut pînă în prezent pe planetă ce poate să unească în formula eficienţei factori cum sînt munca, venitul din muncă, producţia şi consumul. Iată de ce *nu avem de ales*. Naţionalizarea proprietăţii ne-a pus în cîrcă o economie greoaie, prea puţin receptivă la înnoiri. Un sistem economic în care producţia rebutată, organizarea necorespunzătoare a muncii şi centralismul birocratic continuă să camufleze ineficienţa prin preţuri aberante. Şi să menţină o stare de spirit încă în bună măsură conservatoare, grefată pe valori morale tocite, pe inerţie şi pe lipsa dorinţei de soluţionare a problemelor ce ard. Numai privatizarea ne poate scăpa de această povară. Suficient pentru a motiva teama de nereuşită a acestui proces. Ce ne-ar condamna la încă mulţi ani de sărăcie.

Sigur, privatizarea poate să aducă şi nedreptate. Viaţa însăşi, modelată prin programul ei genetic, este adeseori nedreaptă. Dar poate fi nedreptate mai mare decît aceea pe care o suportăm noi în prezent: un popor evident inteligent, cu imense resurse intelectuale, zbătîndu-se în neputinţa de a se bucura de un trai decent, pentru că nu ne îndurăm să ne debarasăm de "oala comună" a economiei, din care se alimentează cu deosebire nemunca, incompetenţa, risipa, chiar furtul?

Adrian VASILESCU

Pîinea, cuţitul, imunităţile

Odată aliniate la startul electoral, partidele politice aliate la guvernare şi-au smuls (de voie sau de nevoie) de pe ochi pînza prin care se priveau şi se apreciau reciproc pentru uzul adversarilor interni şi al străinătăţii. Ca prin minune, PRM şi-a dat seama că a cerşit şi a primit posturi în executiv de la o formaţiune majoritară "condusă de hoţi şi de trădători de ţară", PSM a înţeles că triumfalismul care însoţise încheierea pactului cvadripartit ţine de recuzita "Cîntării României" şi că "alianţa n-a funcţionat niciodată", PUNR a ajuns la concluzia că ministrul apărării - încurajat de preşedintele comandant suprem - se poartă cu generalii români "mai rău decît se purta Ceauşescu". Trezit brusc în urma ghionturilor primite din trei direcţii, PDSR a recunoscut că partidele pe care le-a cooptat la guvernare sînt antireformiste şi antisemite, deşi pînă acum încercase să demonstreze că în România nu există formaţiuni parlamentare ultranaţionaliste, extremiste şi antioccidentale. Preşedintele Senatului a văzut în sfîrşit realitatea pe care s-a străduit mereu s-o nege, s-o ascundă sau s-o pună pe seama fanteziilor din tabăra opoziţiei: în spatele liderului PRM a reînviat fosta Securitate şi ea e pe cale să se înscrie în cursa pentru alegeri drapată în stindardul românismului de tip legionar. In iureşul dezmeticirilor din arcul guvernamental, fiecare partid aflat la putere ia cîte ceva din tezaurul de acuzaţii antiguvernamentale apărat pînă mai ieri de Convenţia Democratică şi de minoritatea parlamentară: PUNR , PRM şi PSM şi-au însuşit teza loviturii de stat susţinută de KGB, teză atît de dragă în primii ani postrevoluţionari partidelor istorice rămase la periferia scenei politice datorită unor crize de orgoliu ori de inadecvare ; PDSR şi-a însuşit oroarea şi argumentele intelectualităţii anticeauşiste faţă de metodele patriotarde ale trio-ului Funar-Vadim-Păunescu, acceptînd că incitarea la ură interetnică şi pledoaria pentru izolare economico-militară pun în pericol democraţia şi stabilitatea ţării. Ca într-un joc de oglinzi răsturnate, liderii celor trei partide cooptate la guvernare constată că "vînzătorii intereselor naţionale" nu sînt de căutat în UDMR, PD şi CDR - spre care au tot arătat ani de zile cu degetul -, ci chiar în fruntea departamentului de externe şi a armatei, la Cotroceni şi în prezidiile celor două camere parlamentare. In acelaşi timp, liderii majoritarilor constată că e preferabil să te critice Nicolae Manolescu decît să te linguşească linguşitorii cuplului dictatorial şi că aceştia din urmă n-au sprijinit din 1992 încoace guvernul ci doar ofensiva vechilor structuri. Cei ce s-au apărat cu încrîncenare sau cu prefăcătorie se insultă acum cu mare plăcere, iar cei ce şi-au făcut un titlu de glorie din refuzul colaborării parlamentare cu PDSR se întrec, iată, să-şi ofere serviciile pentru a forţa ruperea coaliţiei majoritare şi salubrizarea vieţii politice.

Toate taberele şi-au schimbat unghiurile de atac ori şi-au reevaluat motivele de spaimă , dar nici una dintre ele nu poate face pasul decisiv spre încheierea de noi coaliţii. După ce s-a autominţit minţindu-ne că poate face reformă cu ajutorul contrarevoluţionarilor de profesie, PDSR suflă în ciorba oricărei propuneri a contracandidaţilor din campania electorală anterioară; după ce au crezut că vor ajunge la putere în mod "natural" - adică profitînd de erodarea popularităţii actualilor guvernanţi - ţărăniştii şi liberalii preferă să judece pragmatismul spre care înclină PAC şi PD decît să încline balanţa conflictului dintre ultranaţionalişti şi preşedinţie în favoarea democratizării şi împotriva adepţilor unui regim de forţă. După ce s-au chinuit să se elibereze de tutela Convenţiei Democratice şi să-şi dezlipească de pe frunte eticheta "destabilizatori ai opoziţiei", PL ' 93 şi PAC se tem pur şi simplu să înfrunte un nou val de acuzaţii din partea foştilor aliaţi şi - ca atare - îşi dozează discursul în apărarea instituţiilor statului de drept a căror compromitere compromite de pe acum rezultatul viitoarelor alegeri. Dintre toate partidele de opoziţie, doar UDMR e avantajat de ascensiunea ultranaţionalismului de dreapta: cu cît agresivitatea declaraţiilor antimaghiare e mai evidentă şi mai oficială, cu atît revendicările minorităţii maghiare sînt mai ascultate şi mai susţinute de forurile internaţionale. Intre Ion Iliescu şi Vadim Tudor, etnicii maghiari au tot interesul să opteze pentru pentru cel de-al doilea, după cum ţărăniştii au motive programatice să urmeze linia ideologică a PUNR, orientîndu-şi duşmănia spre PAC şi PD. Deocamdată, peisajul e înceţoşat şi alunecos, adierea "normalităţii" provoacă greţuri şi ameţeli, inventarierea paşilor greşiţi şi a traseelor false e de neconceput. Şi totuşi, scandalurile preelectorale oferă - în pofida ridicolului lor deprimant şi a obsesiilor totalitare în jurul cărora se învîrt - destule semne ale viitoarelor limpeziri: comuniştii şi liberalii, republicanii şi monarhiştii, prooccidentalii şi ultranaţionaliştii, amestecaţi de-a valma în ultimul cincinal, fie la putere, fie în opoziţie, au învăţat în aceşti ani lecţia amară a alianţelor de conjunctură şi a oportunismului de dragul unei imagini artificiale Mai rămîne ca reprezentanţii autorităţii să renunţe la reflexele şi la metodele celor obişnuiţi să guverneze ca şi cum ar fi la putere pentru totdeauna, iar reprezentanţii opoziţiei să respecte instituţiile statului înainte de a ajunge să le conducă. Mai rămîne ca partidele politice să nu se teamă de schimbare şi de compromis, ca diversiunea şi comploturile să fie respinse întîi la ai tăi şi la parteneri, apoi la duşmanii reali sau închipuiţi. Mai rămîne de făcut deci, în plan politic, **absolut tot** ce guvernanţii şi opozanţii au evitat să facă sau au distrus împreună în cinci ani de pluripartidism şi de viaţă parlamentară. Şi asta într-un moment în care electoratul începe să creadă că nimeni nu mai poate face nimic, că toţi politicienii sînt incapabili, corupţi sau manevraţi din umbră de forţe oculte. Ideea deschiderii unui front electoral "curat", prin mobilizarea tuturor personalităţilor şi specialiştilor care - din simţ al ridicolului, din bun simţ ori dintr-o explicabilă comoditate - au rămas în scaunul de spectator judecînd cu luciditate prestaţia actorilor principali începe să-şi facă loc în dezbaterea publică. Ea conţine, desigur, o bună doză de utopie, dar are la bază cîteva straturi de disperare şi o timidă recunoaştere a culpabilităţii comune - am aşteptat economia de piaţă, parlamentarismul şi libertatea de manifestare fără să fim pregătiţi pentru ele! Intr-o societate în care democraţia funcţionează, rezultatul unor alegeri - oricare ar fi el - nu poate fi privit ca o tragedie naţională. Acolo unde democraţia e dispreţuită, compromisă ori refuzată chiar de partidele cărora **doar** acest sistem le dă voie să concureze pentru a-şi împărţi pîinea, cuţitul şi imunităţile, răul nu poate fi învins prin simpla rotaţie a puterii. In România, schimbarea e acum la fel de obligatîorie ca şi în 1989. Ea are şanse, destule şanse să o ia tîrîş-grăpiş în direcţia spre care ni s-a părut că vom merge fără efort şi fără sabotori în momentul căderii dictaturii, dar are şi mai multe şanse s-o ia în sens invers, înspre "ordinea, disciplina şi stabilitatea " apărate cu pușca ori cu dosarele de cadre .

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Pasagerii turbulenţi

Compania de zboruri British Airways a obţinut condamnarea la 14 zile de închisoare a unui pasager care, beat fiind, a făcut scandal în timpul călătoriei Rio-Londra: după cîteva pahare omul de afaceri din Uruguay a refuzat să-şi stingă ţigara, i-a insultat pe ceilalţi pasageri şi a încercat să-l strîngă de gît pe un steward. "Aceste incidente devin din ce în ce mai numeroase şi toate companiile se confruntă cu ele. Pasagerii noştri trebuie să realizeze că violenţa în aer va fi tratată la fel de sever ca aceea produsă la sol" - au declarat conducătorii companiei britanice, care speră să-i solidarizeze şi pe ceilalţi factori de decizie.

Problema juridică nu e deloc simplă, pentru că doar poliţia din ţara în care e înmatriculat aparatul este în drept să intervină. Pe de altă parte, pentru a-şi atrage pasageri, aproape toate marile companii aviatice oferă gratuit băutură, în funcţie de specificul naţional (Air France dă şampanie) şi clasa în care se află pasagerul. In aer, ca şi pe pămînt, turbulenţii se folosesc de permisivitatea şi imperfecţiunea legilor gîndite în general pentru a reglementa existenţa celor care vor să ajungă cu bine la destinaţie. Doar că la sol, persoanele turbulente se îmbată cu propriile discursuri, conduc armate secesioniste, gonesc din casele lor sute de mii de oameni, organizează execuţii şi, dacă violenţa e victorioasă, liderii ei devin pasageri onorabili cu care se discută în timp ce li se oferă mîncare şi băutură.

Echipele de negociatori din Orientul Mijlociu, din Cecenia, din Bosnia încearcă să pună capăt unor situaţii insuportabile din punctul de vedere al victimelor, dar considerate a fi încă pline de promisiuni pentru cei care ţin degetul pe trăgaci. In toate aceste locuri, ca şi în multe altele, tratativele de pace sînt însoţite de acte de război, diferă doar proporţia între cei care sînt mulţumiţi cu ceea ce s-a obţinut şi cei care doresc distrugerea completă, fizică, a adversarului. Simpla victorie militară e departe de a fi suficientă: Israelul a cîştigat toate războaiele, şi cele în care a fost atacat şi cele pe care le-a iniţiat, dar a "pierdut" Intifada, conflictul cu populaţia care trăia sub regim de ocupaţie. E o lecţie pe care nimeni nu vrea s-o înveţe de la alţii, fiecare vrea să ia experienţa pe cont propriu şi să-şi populeze propriile cimitire. Şi la fel cum companiile aviatice oferă gratuit băutură şi apoi se miră că pasagerii se comportă necontrolat, "seniorii" războiului iau în calcul sprijinul marilor (prezente, trecute şi viitoare) puteri. Dar nimic nu e mai greu de ghicit decît intenţiile lor: acum doi ani Abhazia îşi proclama independenţa faţă de Republica Gruzină. Ajutorul militar rus a fost hotărîtor pentru soarta bătăliilor: s-a constituit o republică cu o populaţie de 400.000 de oameni (din care 18% de origine abhază) şi s-au stabilit culorile drapelului care flutura mîndru pe acoperişul sediului în care se instalase Vladislav Ardzinba, preşedintele Abhaziei. Generalii armatei ruse vroiau în primul rînd să-l pedepsească pe Şevarnadze, preşedintele Gruziei, fost ministru de externe al fostei URSS, în ochii lor unul dintre principalii vinovaţi ai dezmembrării conglomeratului. Pe de altă parte, litigiul cu Ucraina în legătura cu soarta bazei navale de la Sevastopol făcea din Suhumi - capitala Abhaziei - o candidatură dezirabilă. Nu în ultimul rînd a contat şi faptul că în Abhazia se găseau majoritatea sanatoriilor, a caselor de odihnă şi a vilelor de lux ale armatei. Alături de abhazi au luptat "voluntari" din tot Caucazul: kabardini, osetini, cerchezi şi în special mii de ceceni.

Dar în momentul în care Moscova a decis să înăbuşe revolta cecenă, devotamentul ei pentru cauza abhază s-a diminuat sensibil. De altfel Şevarnadze îl prevenise pe Elţîn: "Problema cecenă n-ar fi apărut dacă n-ar fi existat rebeliunea abhază. Separatismul abhaz l-a încurajat pe cel cecen". Şamil Basaev, autorul atentatului terorist de la Budionovsk, cel care a umilit armata rusă în văzul opiniei publice mondiale, "şi-a făcut mîna" în detaşamentul cecen din Abhazia. Ruşii nu pot să bombardeze oraşul Groznîi şi să susţină rebeliunea de la Suhumi: nu pentru că ar fi imoral, ci pentru că proximitatea acestor teritorii face - de fapt - imposibilă despărţirea sau unirea combatanţilor. Aşa că - după cîteva importante gesturi de supunere - Şevarnadze a devenit un interlocutor valabil, vizitat de Cernomîrdin şi Gracev. Iar Abhaziei i s-a refuzat accesul în Federaţia Rusă şi este practic supusă unui embargou care a transformat această regiune balneară într-un teritoriu mizer în care funcţionează cu succes cantinele organizaţiei umanitare **Acţiunea internaţională împotriva foametei.**

La sol, încă nu s-a inventat nici un regulament care să-i izoleze pe pasagerii turbulenţi, cu convingeri determinate de numărul paharelor sau de sugestiile întotdeauna suspecte ale celor care nu zboară din principiu, pentru că li se face rău la înălţime.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Victoria cabinetului Văcăroiu asupra lui Moş Crăciun

Benzina, deocamdată! Ca orice toamnă mănoasă, iată că şi aceasta ne face cadouri. Deocamdată benzina (şi motorina, în secundar), scumpite brusc şi usturător, cea dintîi de la 600 la 750 lei, iar cealaltă, de la 430, la 500 lei. Ne aşteaptă o iarnă grea, iar faptul că momentul creşterilor la carburant a fost plasat atît de devreme, ar trebui să ne pună pe gînduri. **(Cronica română, luni, 16 oct 1995).**

Scumpirea benzinei va antrena în curînd creşterea preţurilor la toate produsele: efectul va fi resimţit în industrie, agricultură şi servicii. Din această cauză, sărbătorile de iarnă din acest an se anunţă, pentru majoritatea românilor, mai sărace ca niciodată. Finanţiştii de la Palatul Victoria au ţinut, totuşi, să ne liniştească, asigurîndu-ne că **aceasta va fi ultima majorare din acest an la produsele petroliere.** Statisticile oficiale, cît se poate avea încredere în ele, au un efect tranchilizant. Deci, Guvernul susţine că totul este sub control şi nu pare interesat de faptul că, în acest an, sărbătorile de iarnă ale românilor vor fi mai sărace. **(Libertatea, luni, 16 oct. 1995).**

Guvernul PDSR-PUNR-PRM-PSM dă o nouă lovitură dură nivelului de trai al românilor : "Evenimentul zilei " şi-a avertizat cititorii în legătură cu faptul că aproape de fiecare dată declaraţiile optimiste ale premierului Văcăroiu au ca efect dezastre pe plan economic. Inaintea fiecărei explozii a preţurilor, primul ministru a încercat să explice că nu se va întîmpla nimic. **(Evenimentul zilei, luni, 16 oct. 1995)**

Motivaţiile Ministerului Finanţelor nu sunt justificate : Au trecut mai puţin de 60 de zile de cînd Ministerul Finanţelor a infirmat categoric zvonurile privind o apropiată majorare a preţului benzinei. Ultima scumpire, s-a spus atunci - care a avut loc în luna aprilie a. c. - a luat în calcul şi o marjă de siguranţă cuprinzînd posibila depreciere a monedei naţionale şi o prognoză privind evoluţia preţurilor internaţionale la ţiţei.

Ca de obicei, însă, zvonurile s-au dovedit în final mai credibile decît declaraţiile oficiale.

Şi poate nu este întîmplător că scumpirea a fost anunţată doar după încheierea, la Palatul Victoria, a negocierilor guvern-patronat-sindicate privind indexarea salariilor pe trimestrul patru. **(Curierul naţional, luni 16 oct. 1995).**

Tăvălugul preţurilor îl va strivi pe român: După benzină, se scumpesc şi telefoanele - 50 lei impulsul. Noile tarife se află pentru aprobare la Ministerul Finanţelor şi, probabil, vor fi aplicate în cursul lunii noiembrie.**(România liberă, luni 16 oct. 1995).**

In mare secret, Guvernul dă o grea lovitură populaţiei şi economiei: pe lîngă faptul că sunt aplicate în cel mai mare secret, noile scumpiri sosesc, iată, în prag de iarnă, cînd desfăşurarea activităţii productive necesită consumuri mai mari de combustibil. Acest exces de zel (şi de preţ) se datorează faptului că urmează o perioadă delicată: cea a alegerilor de anul viitor. Puterea a dorit să-şi asigure o rezervă, pentru a nu fi nevoie de o nouă scumpire taman în pragul duminicii cînd cetăţeanul va fi chemat la urne. **(Adevărul, 16 oct. 1995).**

Oameni buni, pregătiţi-vă! Intrăm în Europa : Acest lucru e sigur, cel puţin prin preţuri, dacă nu prin salarii. In acest sens, Ministerul Finanţelor a făcut un pas mic (pentru el), dar mare pentru automobilişti. La combustibil pentru încălzire şi gaze naturale, preţurile în vigoare rămîn nemodificate. Poate că această ultimă informaţie pe mulţi îi va încălzi ca ...soarele de pe cer. **(Jurnalul naţional, luni, 16 oct. 1995).**

Furii şi replici : Automobilistul de rînd va renunţa la un pachet de unt şi un kilogram de brînză, eventual la ziarul pe care-l mai cumpără zilnic, deoarece folosind automobilul el face economie de timp. După ce "furia" consumatorilor se va potoli, replica Guvernului poate fi mai înţeleaptă spunînd: "lanţul subvenţiilor ne apropie de socialism". Iar dvs. trebuie să ştiţi că ne îndreptăm spre ...capitalism. Desigur, v-aţi imaginat deja despre ce discutau ieri la coadă automobiliştii: preţul internaţional al petrolului, deprecierea monedei naţionale, preţul energiei electrice consumate de schelele de extracţie sau preţul aburului injectat pentru a mări presiunea din zăcămînt. Cine spune că n-am dreptate ? Numai automobilist să nu fii! Dacă optezi pentru această calitate, pune mîna pe o "carte de economie". Oricum ...adio ziare! **(Cotidianul, luni, 16 oct. 1995).**

Argument

Fapte: am cercetat colecţia "României literare" pe ultimele două luni şi n-am găsit la rubrica intitulată: "Cărţi primite la redacţie" decît rar, foarte rar, să nu zicem deloc, vreun titlu de roman românesc de azi; am luat-o de la Piaţa Romană pînă la aceea a Universităţii şi, "citind" toate tejghelele, nu am găsit, chiar deloc, vreun roman românesc scris după 1989; ne-am trimis reporterii în librării - best seller-ul românesc e romanul clasic "pentru la şcoală" şi, încă, Pavel Coruţ. (S-a vîndut surprinzător de binişor, pe undeva, Radu Tudoran!) Am citit săptămînal cronicile celor mai buni critici ai momentului, poate şi ultimii "în istorie", şi n-am găsit nici unul care să dea "acel strigăt de entuziasm" după lectura celor cîteva romane care au ţinut, totuşi, "afişul stagiunii" (cele ale lui Breban, Stoenescu, D.R.P., Aldulescu, I.D.Sîrbu, doar acesta din urmă producînd, unora, elanul superlativelor, dar pentru cărţi scrise înainte de '89). Poate că nu ne sînt necesare "strigătele de entuziasm" ca să ne precipităm într-o criză... Am trecut la

Vorbe: oraşul e plin de vorbe romaneşti - "ai auzit că Vişniec a scris că din «Animalele bolnave», «Cel mai iubit...» şi «Galeria...» nu mai rămîne nimic?", "am stat de vorbă cu Trafulică, are dreptate: contestă totul, doar cine n-are operă!", "ce zici de Aurora Cornu la 7ABC, pleacă la New York să scrie romane, crede că România are nevoie de un romancier la New-York! O mînîncă Petru Popescu!", "aseară la TVR, dom' Breban o ţinea pe a lui, pînă nu ieşim din biografie, nu apare proza mare!", "îmi vine să-l parafrazez pe Stănică Raţiu: cînd o să dăm şi noi, ceara mă-sii, un Cezar Petrescu?", "da' ce titlu mişto a găsit Săraru, te-ai prins? Ciocoii vechi şi bodyguarzii noi!", "dom'le, cea mai bună replică la criza asta e a lui Sorin Şerb: las'că vine o dictatură şi ne punem pe lucru!", "ai fost la Llosa? toţi s-au crezut romancieri sud-americani!", "părerea mea, de om care vreau să fac o editură: se citeşte mult, dar se scrie şi mai mult!", "eu zic invers: nimeni nu citeşte nimic, dar se citeşte, consecinţele sînt aceleaşi"...

Şi atunci? **Bibliografie**. Ralea, la 1927, întreba: de ce n-avem roman? şi găsea aici "o lipsă naţională", "o lacună" (textual!) la care au reacţionat dnii Sadoveanu, Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, dna Hortensia Papadat-Bengescu şi alţi mulţi minori."

După 70 de ani (francezii zic că "După 20 de ani" e cel mai bun titlu de roman din cîte s-au scris!), lipsa romanului e iar o lacună? Iar o criză? Iar un dezastru? Iar un moft?

Noi ne deschidem "dosarul", cît se poate de liniştiţi: nu ne trece prin cap să facem bilanţuri, să concluzionăm sumbru sau vesel. N-avem chef. "La bêtise c'est de conclure" hotărîse bine Flaubert. Dl.Manolescu îşi începe articolul: "N-avem roman, dar avem romane". Dna Tania Radu, exact invers, de parcă s-ar fi vorbit: "Avem roman, dar n-avem romane". Şi urmează vuietul epic al împricinaţilor. Vive la crise! **(R.C.)**

De ce n-avem roman

Este absolut neîndoielnic că, după 1989, *nu mai avem roman*. Avem *romane*, dar este cu totul altceva.

Romanul nostru a fost, vreme de aproape două decenii, un fenomen extrem de important. Mai exact, de pe la mijlocul anilor '60 şi pînă la moartea lui Marin Preda, proza românească a fost dominată de roman, literatura avîndu-şi în roman vîrful percutant al săgeţii. Fenomenul are cîteva explicaţii simple. Declanşarea de către Ceauşescu a unui proces de reevaluare a comunismului a provocat valuri, mai mari sau mai mici, în cultură. În literatură, beneficiarul principal a fost romanul, care a preluat majoritatea sarcinei critice. (Este mai puţin interesant acum să ştim de ce liderul încă nesigur pe sine care era Ceauşescu în 1965 a simţit nevoia s-o "rupă" cu epoca Dej. Raţiuni politice personale au contat mai mult decît orice altceva. Dar consecinţele globale au fost extraordinare). Dezbaterea trecutului imediat a acaparat imediat romanul, devenit cu adevărat social, realist şi chiar politic. Deoarece alte sectoare ale culturii nu s-au mişcat în acelaşi ritm (presa scrisă, mass-media, istoriografia, filosofia etc.), i-a revenit romanului misiunea de a le suplini. În aceiaşi ani, în Cehoslovacia, de exemplu rolul acesta de staţie pilot îl avea cinematograful iar în Polonia, eseul politic. Liberalizarea ceauşistă a ales ficţiunea romanescă. (Nu e cazul să mă întind asupra acestui aspect, deşi o comparaţie a avantajelor şi dezavantajelor aduse de felul liberalizării în diferitele ţări ar merita atenţie). Rezultatul a fost, pe de o parte, o amplificare a funcţiei artistice a romanului (document, istorie la zi, critică socială şi politică, imaginaţie etc.) iar pe de altă parte, un "impact" neobişnuit al genului în categorii netradiţionale de cititori. În deceniul 8, toată lumea citea romane. Setea de informaţie era mai vie decît setea de artă, chiar dacă aceasta din urmă nu lipsea. Acest fenomen a durat pînă la începutul anilor '80, stingîndu-se apoi treptat o dată cu zvîrcolirile regimului ceauşist, care au obligat romanul să intre într-o fază estetică şi formală, singura pe care cenzura o mai permitea. Numele cele mai cunoscute de romancieri care ş-au legat soarta de soarta genului, între 1965 şi 1981, sînt Preda, Buzura, Ivasiuc, Ţoiu, Breban, Bălăiţă, D.R. Popescu şi altele, la care trebuie adăugată pletora de romancieri mimetici şi alexandrini care cultivau aceleaşi teme şi acelaşi realism politic, dar fără strălucire.

Principala schimbare a constat, după 1989, în trecerea accentului de pe ficţiune pe document. Ofensiva memorialisticii, a jurnalelor, a mărturiilor directe a curmat brusc interesul pentru un gen care rezolvase în imaginaţie problemele sociale. Publicul s-a orientat spre forme nemijlocit documentare, abandonînd romanul. Presa a jucat un rol însemnat în această deplasare psihologică. Romanului i-au fost răpite, unul cîte unul, punctele de atracţie. Istoria a început să se scrie altfel. Politica s-a putut face pe o cale proprie. Dezvăluirile, unele senzaţionale, n-au mai intrat în atribuţiile romanului. Întreaga dezbatere critică asupra comunismului s-a mutat în altă albie. Putem vorbi astăzi de o literatură de tranziţie, înlăuntrul căreia romanul îşi caută rosturile specifice, "naturale", despărţindu-se de cea mai mare parte a surselor şi obiectivelor care-l animaseră în deceniile 7-9. Acest lucru s-a petrecut însă foarte repede, mai înainte ca un nou roman, adaptat noilor cerinţe, să fi luat cu adevărat naştere. Ne vine destul de greu încă să ştim cum va arăta acest roman, cui se va adresa, ce valoare va avea. Putem spera că el va redeveni literatură: nici mai mult, dar nici mai puţin decît atît. Nu va mai concura nici istoriografia, nici mass-media şi nu va mai avea sprijinul moral al unui număr la fel de mare de cititori ca înainte. Se va întoarce spre poveştile simple ale vieţii oamenilor, va redescoperi iubirea, moartea, spaima, ambiţia ca valori universale. Presiunea contextului social va scădea. Limbajul nu va mai fi esopic. Şi, dacă va iubi în continuare parabolele, o va face mai ales pentru poezia lor.

Mă opresc înainte de a cădea într-o cursă fatală pentru criticul literar: aceea de a face prognoze. Nu exclud posibilitatea ca noul roman să fie cu desăvîrşire altfel decît îl schiţez eu acum. Cine ştie? Oricum ar fi, un lucru e cert: nu va mai fi ca în anii lui de glorie de după 1965. Şi, dacă va crea un nou fenomen, o va face prin valoare, nu prin impact psihologic, prin forţa fanteziei, nu prin aceea a mărturiei vremelnice.

Nicolae MANOLESCU

Avem roman, n-avem romane!

De ce nu avem roman? Păi avem! Ce nu prea avem sînt *romane* cărţile acelea care se pomenesc cu titlul şi nu cu autorul, acesta din urmă fiind de mult înghiţit de către personajele sale, care, la rîndul lor, sfîrşesc prin a fi date de exemplu de către mame fiilor şi fiicelor lor, fie în bine, fie în rău.

Literatură română a avut de cînd e ea mare slăbiciune la complexe. Ba de inferioritate, ba de superioritate. **Dilema** îi răsfaţă, cum se vede, pe mai departe slăbiciunea, reluînd această întrebare foarte responsabilă, foarte culturală, dar care-mi aminteşte de problema cu "faliţii noştri".

Pînă la urmă, totuşi, ce ne lipseşte? (evident, la capitolul roman): marele realism, fie el şi întîrziat cu vreo trei sferturi de veac, l-am avut, cu Liviu Rebreanu, şi l-am re-avut, ca să zicem aşa, măcar cu **Morometii** lui Preda. Proustianismul şi gidismele au cutreierat ca la ele acasă ba aici, ba la Paris şi tocmai la vremea potrivită. De exotisme n-am dus lipsă, de la Panait Istrati la **Maytreyi** al lui Eliade, iar mai încoace ne-am sincronizat la repezeală cu parabolele politice ale puterii din romanul sud-american, pînă ne-a căzut greu, de nu mai vrem acum decît memorialistică limpede ca lacrima, dacă se poate depoziţie curată. Printre picături, ne-a reuşit şi psihologismul (ştie bietul Lovinescu ce-a crescut la "Sburătorul"), chiar şi psihologismul cu bun simţ al istoriei, în **Dimineaţa pierdută** a Gabrielei Adameşteanu sau în **Prinţul Ghica**, al Danei Dumitriu.

Nu ştiu, deci, la ce se referă întrebarea acestei **Dileme**: la vechea marotă, redeşteptată periodic, a literaturii noastre, unde ni sunt romancierii, respectiv unde balzacii şi tolstoii, sau la familiara noastră "criză a literaturii contemporane care-nu-e-în-criză", ori poate la bătăile afabil imperative pe umăr, aplicate periodic scriitorilor din generaţia optzeci, cum că ar fi timpul să se apuce de treburi mai serioase decît proza scurtă, respectiv de roman.

Noi românii (contemporani mai ales) am moştenit obiceiul de a ne tot întreba ce-ar fi fost literatura română dacă ar fi trăit Eminescu mai mult de 39 de ani (şi ăia, numai 33), ce-ar fi fost dacă Eliade, Cioran şi Ionesco n-ar fi plecat din ţară, ce stîngă am fi avut noi dacă n-ar fi fost ei de dreapta, ce romancieri pe cinste ar fi fost Nicolae Velea sau Theodor Mazilu (niciodată însă cît de bine i-ar fi stat lui D.R.Popescu ca strălucit nuvelist şi atît), ce critică a regimului comunist ar mai fi făcut Preda dac-ar fi trăit etc.

Deci, roman avem, romancieri avem. *Romane* nu prea avem. Ne lipseşte un palier suficient de bine mobilat al romanului de consum, al romanului cu story, ataşant la modul Fowles, să zicem. Ne lipseşte, mai bine zis, un Cezar Petrescu al zilelor noastre, profesionist pînă-n prăsele. Nu-l vom găsi nici în opurile kitsch ale lui Corneliu Leu, nici, de curînd, în fantasmele soteriologico-elucubrante ale lui Ion Ţugui, oricît de mari ar fi încasările editurii Cartea Românească de pe urma lor. N-au cum să aspire la acest panaş nici causticul şi vitalul Caius Dobrescu, nici romanticul dezabuzat şi villonian Radu Aldulescu, după cum nici realistul neptunian Răsvan Popescu ori bizarul, laboriosul Alex Mihai Stoenescu. Din nou roman, romancieri. Însă romane? Numai publicul o poate spune.

Editorii, ca şi cititorii de altfel, plutesc în vag, nereuşind să-şi coordoneze exigenţele, gusturile, intenţiile. Cei dintîi speră mereu să dea lovitura. În haosul tranziţiei, principiul care funcţionează deocamdată pare să fie "unde dai şi unde crapă". Humanitas a publicat **Travesti** de Mircea Cărtărescu. A fost un succes de autor. Un Cărtărescu, dar atît. Cartea n-a reuşit să-şi înghită autorul. Lucrul acesta era însă cît p-aci să se întîmple în cazul lui Mihai Sin, al cărui roman de servicii mai mult sau mai puţin secrete, anunţat cu surle şi trîmbiţe, a fost o cădere spectaculoasă, consemnată ca atare aproape unanim. Speriat, autorul s-a tras înapoi din faţa gurii căscate a cărţii canibale şi a renunţat să mai publice (scrie?) volumul al doilea.

Să fim cinstiţi: de regulă, cînd ne plîngem că nu avem roman (sau că literatura e în criză), vrem să spunem că n-am mai văzut în librării un Buzura, un Bălăiţă, un Ţoiu. Şi astfel ne întoarcem la povestea cu ce-ar fi fost dac-ar fi fost. Lucrurile sînt aşa cum sînt. Fiecare lucru la timpul lui şi la locul lui. Cine-i de vină că un prozator ca Nicolae Iliescu, aflat pînă nu demult în vecinătăţi literare onorante, semnează azi cărţi (în speţă, un roman) lipsite de vertebrare nu numai literară? Cine-i de vină că literatura pe reţetă postmodernă a lui George Cuşnarencu, care a publicat de curînd un roman spiritualist, nu prea are trecere? Cine-i de vină că Preda a murit (chiar, cine?) şi că, dacă n-ar fi murit, azi poate c-am fi strîmbat din nas la proiectele lui?

Dacă insistăm, dacă ne dăm de ceasul morţii şi luăm în serios casandrica provocare a **Dilemei**, va trebui să recunoaştem că, pînă la urmă, avem chiar şi romane, cu condiţia să nu ne cramponăm de o anume definiţie a romanului (asta ar mai lipsi, să ne întrebăm acum ce-i romanul!). Cartea Elisabetei Rizea din Nucşoara s-a citit, de pildă, ca un polar autentic. La fel romanul de groază al Adrianei Georgescu despre conspirativitate şi detenţie, sau viziunea orwelliană, cu o enormă forţă de remanenţă, a Oanei Orlea din **Perimetrul zero**. Se poate continua.

Şi, de fapt, cum n-avem roman? Uite că ne-au dat ei roman, de nu-l putem duce. E proaspăt, e pe toate buzele, în curînd va fi în toate casele. Se numeşte **Cartea albă a securităţii**. Are chiar şi apocrife - vezi varianta publicată în serial de revista **Dreapta naţională**.

Tania RADU

Comedia romanului

– ediţie critică –

"Romanu nu să face-aşa/
Stînd pă baricade şi a bea"

Cîntă, zeiţă, stupoarea ce-aprinse pe George Pruteanu, cînd fu să scrie de starea romanului astăzi: rafturi întregi dădu jos şi le puse pe masă - turn al lui Babel de vorbe şi fapte turbate. Criticul - lung se gîndi, ca şi Hamlet Danezul, dacă o fi sau n-o fi o epocă de jale (timpul ieşit din ţîţîni amuţeşte romanţul? brusc-slobozirea te lasă perplex şi nevolnic? după Esop, doar coît şi memorii din temniţi? doar traducţiuni care-aduc mintenaş părăluţe, dar nicidecum nu pot face o literatură?) - sau e iluzie doar, precum Kant ne învaţă?

Tîmpla cu stînga-şi ţinea şi-un Breban în cea dreaptă, care abia rezista sub povara de file (circa o mie cinci sute, o tonă de spuse): - Citeşti sau dormi, visezi, e-acelaşi lucru... O lume fără spaţiu, dar nici timp, clocoteşte-acolo, minţile-ţi înnoadă, realu-l face terci şi adevărul îl învelește în puhoi de ceaţă, de ieşi tehui din codrul des de fraze (rău Amfitrion[1], neprimitor şi searbăd), şoptind în barbă: vorbe, vorbe, vorbe!

Dintre scrierile care au zăcut doar prin dulapuri, sau ascunse sub podele spre a nu cădea în mîna cititorilor cu grade, ce te iau în miez de noapte şi te pun să scrii şi sînul ce l-ai supt, ca prunc, din mamă, se ridică mult deasupra textele lui "Gary" Sîrbu, ca **Lupul şi catedrala**[2] sau **Adio, Europa**[3] (cel mai bun din "sertăriste", după doamna Lovinescu). Le-am citit şi eu pe toate, şi parabola simţind-o, eram trist că-i stins desenul ca la un covor pe spate. Ce vigoare e la Sîrbu în scrisori sau în jurnale! cît Rabelais! ce nerv! ce limbă! ce facondă şi ce draci!

Tot postum, tot din "sertare", apăru acum o vreme un roman cu două feţe, mult mai lung decît se cade[4], iscălit Eugen Barbu (nu Paustovski, nu Malraux): pitoresc, păstos, verbiastic, împrăştiat şi indecis, e exact pe dos Şoseaua...: nu-nspre Nord, ci-nspre Apus.

A ieşit mai an, şi din Lăncrănjan, un fel de roman, ca un bolovan, cu stil chionduros, buturugănos, mult greu de citit, bun de adormit.

Cărţi ce s-au scris înaintea Istoricei Tumbe au mai adus la iveală şi Ana Blandiana, Marius Tupan şi Ştelian (deputatul) Tănase. Cea a Blandianei[5] e-un story amar, labirintic, scris cu năduf de popor vegetal şi sarcasme, despre viaţa trăită-ntr-un timp schizofrenic. Al lui Tupan[6] e-un Castel à la Kafka balcanic, care, privind mai atent, vezi că-i Casa Vernescu. Cel mai vînos dintre ei e Stelică Tănase: a pritocit vreun deceniu la **Playback**[7] şi **Corpuri**...[8], de i-au ieşit nişte cărţi îndeajuns de rotunde, sofisticate, ce-i drept, (textualism-Robbe-Grillet-Joyce-Bulgakov), dar bărbăteşti şi cu stofă de om care ştie să vadă uman şi să simtă politic povestea.

Am de zis şi un Ahoe! pentru dl. F.Sicoie. După **Herbert** (dinainte), cu **Tratat asupra cozii**[9], un "roman-pamflet" subtil, a impus luarea-n seamă şi-i pe lista de-aşteptări.

Şi de-al **Nebunilor turn**[10] spun o vorbă de bine: el stă-n picioare deşi are uşi mult prea multe, ce dau în culoare-nfundate, şi chei de prisos; dar prinde o lume, cu 10 etaje plus 1, catodică, nostimă şuie şi plină de-orgolii.

Oare Sin, săracu, a vrut să epateze? Lung prilej de certuri şi de ipoteze: că Securitatea iese prea frumoasă, că-i o diversiune, că-i scenariu fals... Una peste alta, cartea-i incitantă[11] şi aşteptăm urmarea. Deci: *quo vadis*, Sin?

Dar Modorcea, Gridul, oare el ce face? De cinci ani încoace pixul nu-i mai tace: cărţi de trăncăneală şi dezvăluială, nomenclaturişti şi exilaţi trişti.

Romane bune de consum, cu spioni şi *hold-up*-uri de soi, Florin Andrei Ionescu-a scris, că-i neam de meseriaş.

Dar de-un roman ca o poemă sau c a un mit din Grecia Veche, ca o poveste mateină, dintr-un Levant dîmboviţean, cu neorealisme tandre şi spurcăciuni... mozartiene, cum aş putea să nu-mi spun gîndul, de admiraţie-ncărcat? Fiind în **Travesti**[12], desigur că nu ştiţi cine-i autorul: E Mircea!, strigă editura. E Mircea!, dealul repetează, e Mircea Cărtărescu însuşi, ce zise vorbelor să cînte, şi la porunca uimitoare se înalţă parfum de cronici şi de Chanel şi de vitrine şi de eşapament de Dacii şi de spitale şi de roze şi de trotuare şi de spermă, de ghene şi de uniforme: în textul impregnat de Mircea intraţi atent: talentul urlă!

Un clujean[13] ce-a scris romane ca un fagur' de şopîrle zace-acuma la birouri înFundat în Culturale şi în loc să pună-n pagini *vocile* din noua *noapte*, el se luptă cu mitzure şi congrese herculane (unde vin două chivuţe şi trei bişniţari de ciungă). Dar romanul nu-i abate cu ispita, de la trebi, nici pe Bedros[14]? nici pe Bittel[15]? nici pe Cristi Teodorescu? Mă-ndoiesc. Iar de Nedelciu (deie-i Domnul sănătate), ştiu precis că are-n lucru o bucoavnă de amploare. Cel[16] cu *lumea-n două zile* stă şi el pe gînduri multe, complexat, parcă, de viaţa indecisă-n două luntre. Sălcudeanu, cu-a' lui texte puse unul peste altul, ca un glonţ ţîşni pe piaţă cu povesteantunecată: visul unei nopţi valpurge, cînd mişeaua reacţiune a instrumentat cabala transparentului prohab...

Cam pe la ora 7 a tranziţiei, din mijlocul "Saharei" de romane, privii în zare şi văzui o oază, Fata Morgana a fertilizării. Acolo îl zăresc pe Bănulescu, un Daniil nici trist, nici mic, ci aprig, ce-a scris un romănaş trăznit şi vesel: **Te pup în fund, conducător iubit**[17]! El are vervă şi-o să vină tare, precum şi Aldulescu Radu[18], care e mai posac, mai crunt, şi mai "Buzura" - dar e fătat şi nu ouat băiatu', şi-asta o văd şi la Răsvan Popescu[19], cel cinematografic şi nervos, cu scris tăiat, ritmat, behavioristic. La antipod, spre Borges, Eco, Orwell, dar tot la fel de buni la scriitură, promit un Alexandru Ecovoiu, cel cu **Saludos-ul**[20] impenetrabil, şi mai ales ciudatul Stoenescu[21], pe care Liiceanu l-a lăudat, drumeţ spre "capodoperă" găsindu-l. Mai zăbăuc ca ei, mai gură spartă, Caius Dobrescu[22] bate cîmpi cu graţie, dar nu-i exclus bătaia să dea roade. Şi Oprea Leonard[23], dacă se-adună, e-n stare să producă text ca Lumea.

Şi-acum mă duc să fac televiziune, căci numai dînsa mişcă sori şi stele[24].

George PRUTEANU

(Nu-s pentru iniţiaţi aceste note) **1.**Ed. DU Style, 1994 **2.** Ed.Casa Şcoalelor, 1995 **3.** Ed.Cartea Românească, 1992, 1993 **4. Ianus**, Ed. Gramar, 1993 **5. Sertarul cu aplauze**, Ed.Tinerama, 1992 **6. Vitrina cu păsări împăiate**, Fundaţia Luceafărul, 1994 **7.** Ed.Fund.Cult.Rom., 1995 **8. Corpuri de iluminat**, Ed.Cartea Românească, 1990 **9.** Ed.Fund.Cult.Rom., 1992 **10.** Ştefan Dimitriu, **Turnul nebunilor** (adică Televiziunea din Dorobanţi), Ed. Evenimentul, 1994 **11.** Mihai Sin, **Quo vadis, domine?**, Ed.Humanitas, 1993 **12. Travesti**, Ed. Humanitas, 1994 **13.** Augustin Buzura **14.** Horasangian **15.** Adriana Bittel **16.** George Bălăiţă **17.** Ed.Nemira, 1994 **18. Amantul colivăresei**, Ed.Nemira, 1994 **19. Omul cu cioc şi ghiare**, Ed.Olimp, 1994 **20.** Ed.Est, 1995 **21.** Alex Mihai Stoenescu, **Patimile Sfîntului Tommaso d'Aquino**, Ed.Humanitas, 1995 **22. Balamuc sau Pionierii spaţiului**, Ed.Nemira, 1994 **23. Cămaşa de forţă**, Ed.Nemira, 1992 **24.** Literatura doar le inventează.

ADDENDA. I. Tot în zona consumistă (nu de proastă calitate), două doamne de pe vremuri contribuţii au adus. Transformînd biografia în roman cu sentimente, d-na Cremene venit-a cu un op[25] sarcastoid, iar Postelnicu Ioana c-o poveste amoroasă[26], amîndouă pe fundalul de regim totalitar. **II.** E de menţionat şi Tudor Alexander din Columbia (statul Maryland, în SUA), om plecat din '76, inginer chimist la bază, cu-n roman[27] destul de ager despre ţară şi exil.

Note la Addenda. 25. Mioara Cremene, **Odioasa crimă din Carpathia**, Ed.Cartea Românească, 1995 **26. Remember**, Ed. Albatros, 1994 **27. Fugarii**, Ed.Casa Şcoalelor, 1994.

Final-final. Drept concluzie, doar o vorbă: **fluctuat nec mergitur.**

Blitz la "Eminescu" şi "Sadoveanu"

Există o latură didactică – sau didactizată – a vînzării de carte. Care sînt cele mai vîndute romane româneşti? *Ion* şi *Pădurea spînzuraţilor*, *Fecioare despletite*, *Concert din muzică de Bach* şi *Drumul ascuns*, *Baltagul*, *Adela*, *O moarte care nu dovedeşte nimic*, *Îngerul a strigat*, *Groapa*. Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Sadoveanu, Ibrăileanu, Holban, Fănuş Neagu, Eugen Barbu.

Roman interbelic şi contemporan promovat de prodigioasa tradiţie a manualelor şcolare. Pentru marea masă a publicului, romanul românesc s-a oprit aici. Altceva nu mai există.

Facem caz că nu se vînd romane româneşti, dar, de fapt, ce alte producţii autohtone de gen sînt în librării? De curînd am văzut la "Mihail Sadoveanu" Blecher – *Inimi cicatrizate*. Scriitor care nu e în manual şi care, poate, nu s-ar vinde deloc, dacă n-ar exista cîţiva studenţi din anul IV de la Litere care să-şi sacrifice banii de ţigări în scopuri culturale. (Şi asta doar din amor pentru domnul Nicolae Manolescu, nu vă faceţi iluzii...)

O altă categorie de cumpărători, mai numeroasă decît elevii (şi studenţii), este cea a snobilor – care-şi colectează "celebrităţi" pentru decorarea bibliotecii. Dar aceştia nu sînt pasionaţi de decoraţiuni interioare autohtone. Se pare că romanul românesc nu se împacă bine cu tranziţia.

Simona BASARAB

Romanul optzecist: radicalitate şi provocare

Nu ştiu dacă atît de des invocata criză postmodernă a imaginaţiei narative îi preocupă mai mult pe prozatori, pe cititori sau pe criticii şi teoreticienii literari, nerăbdători să stabilească ierarhii sau să ofere "fişa clinică" a naraţiunii româneşti contemporane. Înclin să cred că revolta împotriva formelor preconstituite, refuzul convenţiilor şi deconstrucţia sistematică a tiparelor genurilor – trăsături comune reprezentanţilor postmodernismului românesc – sînt mai degrabă indiciile apariţiei unor noi formule textuale care ignoră cu desăvîrşire atît frontierele dintre diversele specii, cît şi pe cele dintre genuri. Nu întîmplător, aproape toţi romancierii generaţiei '80 debutează cu volume de proză scurtă, excepţia notabilă fiind Mircea Cărtărescu, convertit la roman după o laborioasă activitate poetică. Ştefan Agopian, Gheorghe Crăciun, Mircea Nedelciu, Bedros Horasangian, Mircea Cărtărescu, Ioan Groşan, Ioan Lăcustă, George Cuşnarencu, Adina Kenereş, Alexandru Vlad, Viorel Marineasa, Vasile Gogea etc. au impus în literatura română o nouă paradigmă narativă în care epicul funcţionează doar ca pretext al unei debordante proliferări a discursului. Interesul pentru construcţia amplă manifestat de romancieri ca Marin Preda, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, D.R. Popescu sau Bujor Nedelcovici este înlocuit de o erotică a textualităţii, teoretizată deopotrivă de Mircea Nedelciu (v. *Tratament fabulatoriu*) şi de Gh. Crăciun (*Frumoasa fără corp*), în timp ce la nivelul temporalităţii şi al intrigii se înregistrează colapsul coerenţei narative, fragmentarismul, convertirea epicului în descriptiv şi eseistic şi transformarea parodiei în procedeu predilect de instituire a universului romanesc. Agresiunea ficţiunii asupra vieţii cotidiene generează percepţia hipertrofiată a dimensiunii literaturiza(n)te a realului de fiecare clipă. Refugiul prelungit în bibliotecă al scriitorilor optzecişti creează iluzia că realitatea însăşi este o vastă bibliotecă, iar destinele umane – texte ce trebuie citite. Asediat de locurile comune ale literaturii şi cinematografului deopotrivă, romancierul optzecist descoperă alteritatea propriei individualităţi, conştient de dualitatea condiţiei sale – de persoană şi de persona, exprimată la nivel textual prin inserţia frecventă a biografemelor. Teoreticieni împătimiţi, optzeciştii demontează febril mecanismul iluziei realiste şi a pretinsei "autenticităţi" de tip camil-petrescian. Accentul se mută de pe "realismul metodei de transcriere a realului" pe "realismul atitudinii faţă de real" (cf. Mircea Nedelciu) şi, aş adăuga, pe un nou mod de percepţie şi definire a realului, care se articulează ca replică a ficţiunii. Din "ierarhie de instanţe" în interiorul căreia iau naştere relaţii de putere, naraţiunea romanescă devine expresia cea mai elocventă a individualismului anarhic, prin proliferarea endemică a poveştilor şi personajelor şi exemple nenumărate oferă în acest sens romanele lui Şt. Agopian (*Tobit, Sara*), Matei Vişniec (*Cafeneaua Pas-Parol*), Gh. Crăciun (*Compunere cu paralele inegale*), Mircea Nedelciu (*Tratament fabulatoriu*). De multe ori, cititorului i se oferă posibilitatea de a reconstitui romanul latent din ceea ce la prima vedere pare un volum de povestiri disparate, sub al cărui titlu autorul "a uitat" să adauge "roman" sau "proză scurtă" – ca în *Efectul de ecou controlat* sau *Amendament la instinctul proprietăţii* de Mircea Nedelciu, *Acte originale/Copii legalizate* de Gh. Crăciun, *Manualul întîmplărilor* de Şt. Agopian, *Nostalgia* de M. Cărtărescu, *Rochia de crin* de Adina Kenereş şi lista ar putea, desigur, continua. Voit derutantă, prin imprecizie sau prin neadecvare la genul canonic este şi menţiunea "roman în mai multe părţi" de pe pagina de gardă a romanului lui Bedros Horasangian, *Misteriosul om în negru sau Ora melomanului*. Impulsul ludic şi deconstructiv al reprezentanţilor generaţiei '80 se revendică deopotrivă din opera "domnului Caragiale" şi din ciclul *Ingeniosului bine temperat* de Mircea Horia Simionescu.

O radicalizare a atitudinii faţă de real, ca şi renunţarea la caracterul autoreflexiv, metaficţional al romanului optzecist este vizibilă la romancierii ultimului val: Caius Dobrescu, Daniel Bănulescu, Radu Aldulescu, Florin Sicoie. Romanul lui Caius Dobrescu, *Balamuc sau pionierii spaţiului* este "un Haos ordonat artistic", în care autorul lansează ideea unui "Nou Contract cu societatea" care să pună în lumină patetismul grotesc al realităţii de tranziţie. În romanele-pamflet scrise de Florin Sicoie, *Tratat asupra cozii* sau Daniel Bănulescu, *Te pup în fund conducător iubit!*, imaginaţia ironică deconstruieşte cu nedisimulată voluptate monstruoasa stupiditate a semenilor, amintind prin viziunea sarcastică, dar şi prin hipertrofierea aspectelor sordide ale realităţii, de mişcarea veristă din pictura germană a anilor '20, reprezentată de Otto Dix, George Grosz, Georg Scholz. Tipul de roman pe care ni-l propun aceşti foarte tineri autori este şi o provocare adresată romancierilor români. Dispariţia cenzurii comuniste face posibilă renunţarea la discursul aluziv care a marcat ani de-a rîndul literatura română; expresia directă, refuzul solipsismului şi abandonarea înlănţuirii semnificative a faptelor, ca şi preocuparea pentru faptul de viaţă brut sînt absolutizate în romanele apărute după 1990. Prozatorii generaţiei '80 resuscită interesul pentru banalitatea cotidiană, însă obsesia transpunerii în cuvinte a evenimentelor trăite revelă inaptitudinea limbajului de a pătrunde dincolo de suprafeţe. Discursul lor este în continuare unul logocentric, în vreme ce Caius Dobrescu şi Radu Aldulescu par hotărîţi să "de-textualizeze" realitatea, îndepărtînd pelicula de livresc ce o acoperă. Aceasta ar putea fi o nouă şansă pentru ieşirea din ceea ce pare a fi mai curînd o criză a receptării romanului.

Carmen MATEI MUŞAT

Metafora romanului

Dacă romanul n-ar exista ar trebui inventat! Şi... aş adăuga, parafrazîndu-l pe Yves Saint-Laurent ce regreta că n-a descoperit el blue-jeans-ul: îmi pare rău că nu L-am inventat eu. Dar în măsura în care sîntem (cît de cît) creatori nu invetăm noi înşine de fiecare dată genul?! Sau măcar din bunăcuviinţă faţă de istoria literară ar trebui s-o facem!

Ce e de fapt un romancier decît un Don Quijote al posibilului? Nu *probabilul* – sursă a marii arte balzaciene, nu *absurdul* (improbabilul) – sursă a antiacademismului surrealist, ci *posibilul* – sursa prozei numite poate fals-abisale, m-a atras dintotdeauna, aşa cum l-a atras "ţara în care înfloresc lămîii" pe tînărul Goethe. Posibilul, ca o trăsătură de unire între real – ceea ce oamenii grăbiţi numesc real! – şi metaforă. Ceea ce bunii, rarii poeţi, numesc metaforă.

Secolul nostru, ce declină fulgerător, e marcat de două maladii: un rest, un reziduu puternic de realism cum e, dacă îmi permiteţi, zaţul de pe fundul unei cesti de cafea, şi o ură prost camuflată în dispreţ faţă de acelaşi realism (sau una din numeroasele sale rude) ce a primit numele de suprarealism. O ură atît de intensă faţă de Academie, încît a creat o Alta! Şi faptul că marele nostru compatriot Eugène Ionesco a trecut dintr-Una într-Alta e mai mult decît un calambur. Cine mai ştie astăzi ce e realismul? Oare a ştiut vreodată cineva? Să nu uităm: cu un secol şi jumătate în urmă, cînd a fost inventată această noţiune, prin ea se înţelegea cu totul altceva: adică *naturalismul*. Da' naturalismul ştim ce înseamnă... oare? De curînd criticul G. Dimisianu îmi reproşa că nu folosesc bine acest concept. Mai ştii, poate că aşa este! Oare n-au devenit toate aceste concepte clasice ale criticii literare ele însele nişte metafore?!...

În lunga mea carieră mi s-au pus milioane de întrebări, de fapt, mi s-au pus *toate* întrebările. Una singură însă nu a îndrăznit nimeni să mi-o pună. Nici unul dintre numeroşii mei detractori n-au avut curajul (libertatea?) să mă atace frontal: *de ce scriu!* şi mai ales: de ce scriu *roman!*? Ar fi fost poate singura întrebare la care aş fi ştiut ce să răspund. Aşa însă profit şi tac, cum insolenţa are o limită, are şi spiritul confesiv una.

Există o boală mai gravă decît cea a somnului: a povestirii. Dar ce te faci dacă nu eşti născut povestitor ca Hogaş, Creangă, Sadoveanu, Bănulescu? Pur şi simplu... înveţi romanul. Şi astfel romanul devine un hibrid, o formă a unei neputinţe superioare, o fragmentare a universalului, o cenuşăreasă ce trebuie să înlocuiască, pe zveltele şi tragicele prinţese de altădată: tragedia elisabetană sau poema filosofică în care un magistru al tuturor ştiinţelor devine un Don Juan de serie B. Ce e de fapt romanul decît o copilărie nefericită, după care resimţi, ca un imbecil, o veşnică nostalgie?... Am întîlnit odată un bărbat care, la rîndul lui, a întîlnit o singură femeie în viaţa sa. Deşi am insistat, n-a reuşit niciodată să mi-o descrie, nebănuind ce noroc avusese: întîlnise femeia-totală, femeia-viziune, femeia unică, femeia-matrice, o siluetă aproape vie sau supravie, incapabilă de calităţi, de defecte, o dimensiune fără dimensiune, o structură vie ce se destructura mereu făcînd cumva în ciudă atîtor siluete ţepene ce moţăiau în jur! Mai ştii, poate femeia aceasta era romanul, acea... Rusoaică abia legendară pe care înfriguratul locotenent Gib. Mihăiescu aştepta să treacă, în fine, peste gheaţa translucidă a spiritului său epic, a nistrului său inventiv, trecînd dintr-o irealitate în alta?...

Un tînăr insolent mi-a prezis – poate mi-a urat?! – că dacă voi ajunge vreodată maestru, va trebui să scriu gen scurt, nuvelă. Într-adevăr mă atrage şi pe mine nuvela, dacă aş fi idealist ar fi un ideal posibil. Dar e suspect să ai azi idealuri! Ciudată e confuzia care se face azi în masă între nuvelă şi roman. Călinescu a avut o intuiţie genială odată, observînd că nuvela seamănă nu cu proza, ci cu teatrul: o situaţie tensionată, fixă, prinsă în vîrful ei.

Deşi pare că scriu romane-fluviu, am oroare de romane-fluviu, am oroare de ceea ce admiram în tinereţe, precum – ca să dau un singur exemplu – "Les frères Tibaulth" a lui Roger Martin du Gard. Doamne, cum de am putut iubi aşa ceva? Nu-i aşa că romanele pe care le-am trădat seamănă cu prietenii, cu amantele, pe care nu-i mai salutăm pe stradă? Oare meritau "idealurile" noastre culturale din tinereţe cu care am obosit atîţia binevoitori din preajmă, pentru care era (aproape) să ucidem sau sin-ucidem atîta risipă de energie, erudiţie, humor, tenacitate etc. etc. Şi totuşi tinereţea noastră se pare că n-a fost gratuită. Dar unde e preţul ei? Să salveze oare romanul totul, ca ipoteca unei case vechi ce ascunde un schelet ilustru, ca acel schelet surprins de curînd într-un ghetar austriac, o *structură* a unei lumi posibile, o viziune, o nevoie de epic maladivă în dispreţul (aproape) al tuturor normelor, dar în sfînta stimă a legendei noastre moderne, orbecăirea unui geniu în a înfrumuseţa la nesfîrşit trivialul.

Nicolae BREBAN

Pluta pe creasta valului

În staţia de autobuz, lîngă taraba pe care se vînd romane traduse din fuga calului, o veche cunoştinţă mă întreabă: de ce nu te adaptezi, domnule, piaţa te cere la zi, nu cred că n-ai fi în stare să scrii *aşa*, dar despre faliţii noştri care-i avem, zău că de te-aş vedea pe o copertă aurită ca asta, aş rupe din pensia mea şi te-aş cumpăra... Nu apuc să deschid gura, el continuă: cutare pe care cred că-l cunoşti, l-ai publicat la dumneata la editură pe vremuri, a primit acum vreo patru ani o comandă de la un pirat de apă dulce, scrie-mi, zice piratul, două romane americane scurte pe schema doamnei Brown, eu ţi le plătesc omeneşte şi le public treaba mea cum. Autorele le-a scris în trei luni pe amîndouă. Au apărut rapid şi semnate chiar de doamna în chestiune, n-ai să crezi, s-au vîndut pe loc, unul l-am citit şi eu, era foarte bun, cu banii încasaţi românaşul şi-a cumpărat apartamentul, ba şi ceva lucruri noi în casă, editorul s-a dat la fund şi a investit într-o afacere mai rentabilă, ia-l de unde nu-i, că altfel eu i-aş scrie ăleia în America să-l dea în judecată... Unde sînt autorii români? face revoltat amicul, să importăm de la americani *altceva*, nu *carte*. Altceva ce? întreb. Nu contează, spune amicul, şi se urcă mai sprinten decît îl arată şuncile în autobuzul "lui", tocmai atunci oprit în staţie.

*

Sînt un înrăit cititor de romane. Nu pot renunţa. E ca un drog uşor, nu dă dependenţă, doar o plăcută, neliniştitoare euforie. Un soi de masochism care îmi încarcă bateriile. Şi asta cu cît tomul în chestiune este mai comun, mai încărcat altfel spus de viaţă imediată, trivială, comună dar plină de cele mai crude şi josnice adevăruri cotidiene. Am nevoie de aceşti stimuli nocivi, de lenea asta intelectuală, de povestea gata făcută, de posmagii decuseară muiaţi. Cred că este un risc fără de care nu poţi atinge miza cea mare. Îl citez a multa oară pe Santayana. Santayana a spus: *Totul în natură e liric în esenţa sa ideală; tragic în destinul său, şi comic în existenţa sa*. Dar ca să ajungi aici trebuie să treci prin vama prostului gust, să scapi necontaminat, să înţelegi această aventură primejdioasă. Merită! Oricum nu poţi fi neîntrerupt inteligent, bine dispus, amuzant şi profund totodată şi mai ştiu eu cum... Lasă că ar fi plicticos, ba chiar suspect!

Citesc romane mai cu seamă dintr-o nostalgie pentru secolul XIX. Secolul romanului. Atunci s-au scris capodoperele. Atunci s-a zidit opera. Marii autori din veacul XX experimentează la nesfîrşit, risipesc geniul prin laboratoare, mimează vechi scheme, trucuri, atmosferă, parodiază mitologiile. Dar unde sînt marile "personagii" care dau nume şi eternitate romanului? În secolul trecut! Père Goriot, Julien Sorel, Raskolnikov, Rastignac, Pierre Bezuhov, mîndrul Bolkonski, Karamazovii, M-me Bovary, prinţul Mîşkin, Gruşenka, Jane Eyre, Eugènie Grandet, David Copperfield, contele de Monte Cristo, Căpitanul Nemo, Nana şi cea mai nefericită şi mîntuită prin dragoste dintre femei, Anna Karenina...

Dar totul a fost scris cu mult înainte de inventarea romanului. Socotit, cîntărit, împărţit de la început. Mane Tekel Fares. Şi încă ne-a rămas destul. Ecleziastul, încă de pe atunci, oho, cainâ lucrul omului pe pămînt şi trecerea prea repede prin lume a tot ce pare etern bietului om cît este viu, dar tot Ecleziastul, fiul lui David, te îndeamnă să nu stai, să te miştii, să gîndeşti, să faci, să crezi etc. *Nu este nimic nou sub soare*, murmură Propovăduitorul, dar tot el spune: *dacă un om trăieşte mulţi ani, să se bucure în toţi anii aceştia*... Cei care au scris *Biblia*, artişti geniali şi plini de păcate, se apără şi ei cum pot, încarcă viitorul cu enigme de nepătruns, egoismul lor feroce (chiar dacă spiritul lui Dumnezeu răzbate înfricoşător şi tandru prin glasul cîte unuia) este aşa de uman, aşa de aproape...

*

Eu nu sînt un "autor de romane". Deşi le scriu şi, foarte rar, le public. Ce o mai fi se va vedea. Dar ce scriu eu? Eu scriu o poveste fără sfîrşit. Din cînd în cînd, povestea asta ia o formă sau alta. Nu cred în "genuri" literare. După cum "generaţie" nu-mi spune mare lucru. Dar construcţiile mele (sau risipa mea) pot fi numite poeme, nuvele, eseuri, romane. Cantitatea nu mă impresionează. (Doar atunci cînd este vorba de fenomene naturale, taifun, cutremur, pototp, îngheţ, sau prin excepţie, Balzac, un monstru rătăcit printre pămînteni).

Nu-mi place să vorbesc despre mine dar, cu meseria asta imposibilă a scrisului, nu am încotro. Dacă îmi dau uneori drumul o fac ispitit de actorul care zace în mine. Cu plăcere multă aş fi încălecat scîndura scenei. Dacă n-aş fi fost emotiv şi de m-ar fi înzestrat Cel de Sus cu mai multă ipocrizie şi invidie. N-a fost să fie!

Multă vreme mi-a fost teamă cumplită de singurătatea mea. Nu mi-a trecut niciodată, dar cu scurgerea timpului am învăţat să cooperez cît de cît cu această capricioasă însoţitoare. Scriu uşor şi senin. A nu se înţelege prin asta chiar *uşor* şi *senin*. Tocmai am recitit pagini scrise (şi nu dintre cele publicate, mai ales "eseuri", Camil Petrescu spune, prin '23 sau '32, cam aşa: de la Tisa pîn' la Nistru, totul e eseu... Această scurtă frază cu predicatul ascuns, ca un trăgător de elită care îşi aşteaptă prada, spune despre autorii autohtoni mai mult decît o teză de doctorat, bibliografie, citate, academii. Şi cînd te gîndeşti că există tîmpiţi, azi, care îl ignoră sau îl batjocoresc pe C.P. *Cameluş*, spun ei n-are operă. Uitînd că **Patul lui Procust** este un roman de anvergură, original şi problematic, versiunea franţuzească recentă a produs acolo vîlvă şi mirare, vai, de l-am fi tradus la timp. Cel mai bun **Danton**, au spus nu de mult iluştri oameni de teatru din alte ţări de soare pline. Unde s-a jucat? Mai nicăieri. Ce este de făcut? Nu ştiu. Doar dacă îndemnul paşoptist al lui Heliade Rădulescu: *scrieţi băieţi, numai scrieţi*, mai spune ceva. Toată lumea se plînge la noi că nu sîntem cunoscuţi în lume, că n-avem traduceri bune, traducători, instituţii care să şi aşa mai departe. Ton *de revoltă şi de jale* ! Nu am auzit însă pe careva îndoindu-se, poate că lipseşte ceva important, misionarismul nostru e găunos, nu sînt prea multe de spus, lipseşte tentaţia universalului, orizontul se opreşte în gardul vecinului, n-om fi chiar aşa duşmăniţi de restul lumii, complotul antiromânesc şi celelalte mafii, hai să facem vivisecţie. Cînd o face cîte unul - rar, rar - e trecut pe lista neagră a naţiunii. Lasă că şi ăla spurcă şi dispreţuieşte, o dă nu ştiu cum pe înjurătură şi silă şi oricîtă dreptate ar avea nu se potriveşte. De ce? Fiindcă o face din vanitate şi ură, în loc de iubire şi înţelegere. Ce este de făcut? Nu ştiu) aşadar mi-am recitit pagini scrise în ultimul *lustru*, ca să nu spun primul cincinal postdecembrist. Unde liniştea, unde seninătatea? Mîna care scrie este o gheară, iar mintea bîntuită de stafii. Ca şi alte texte mult mai vechi în care băşcălia, răceala, indiferenţa, cinismul, la celălalt pol mimează starea de graţie. Nu se poate scrie *bine* decît atunci cînd eşti netulburat. Să reuşeşti asta oricît de greu ţi-ar fi, oricum ai trăi. Nu trebuie să fii neapărat bolnav de moarte ca să scrii **Moartea lui Ivan Ilici**. Dimpotrivă. Dacă Hans Castorp nu s-ar fi vindecat în sanatoriul unde venise pentru cîteva zile şi rămăsese ani îndelungaţi, Thomas Mann nu ar fi scris niciodată **Muntele vrăjit**. Cît despre paranteza mamut de mai înainte, am pus-o aşa, fiindcă îmi place să fac pluta pe creasta valului. Poate vreun dascăl nebun după literatură o dă vreodată la un extemporal, analizaţi d.p.d.v...

*

O sechelă din vremea vechiului regim este şi falsa teorie a "romanului absolut". Fiindcă ştiinţele sociale, politice, istorice etc. nu funcţionau, scriitorul român s-a drogat cu ideea că în roman el poate, în sfîrşit, pune "tot". Astfel, un concept estetic de aiurea se deforma la noi într-o teză ocultă, mulţi amăgindu-se cu iluzia că, iată, sînt "sincronici". Dosind lupa şi cravaşa, stăpînirea a dat, pe de o parte, apă la moară amatorismului (infiltraţie nocivă atunci cînd nu se mulţumeşte, firesc, să rămînă o frumoasă petrecere în timpul liber), iar pe de altă parte au silit mintea şi aşa înfierbîntată a profesioniştilor să creadă în ce nu există. Şi anume că este posibil un gen care să le cuprindă pe toate, să duci de nas cenzura şi să iei piuitul consumatorului. Romanul total. Tabu. Absolutism imbecil. Un fel de struţocămilă, specie autohtonă selecţionată în urmă cu vreo două sute de ani de faimosul bestiarolog european, prinţul Dimitrie Cantemir. *Să facem totul*... De ce nu şi în arte! Medicul ideal în leprozerie este, el însuşi, un mare lepros... Iar dacă e absolut, nu poate fi decît genial. Aşadar, la vînătoare de capodopere. Care să ne mîntuie de blestemul realismului socialist, la început declarat, pe urmă trucat în fel şi chip. Între timp, opera se cam rătăceşte. Intră aici, ca în traista lui Ivan Turbincă, şi cei "mari" şi cei "mici". Am fost laolaltă. Cine nu are puterea să se judece singur este de pe acum terminat. Eu descriu, de fapt, o stare a mea, nu cer nimănui nimic, nu îndemn, nu judec şi nu "chem" la ceva. Este ca şi cum aş povesti un vis. Confuzia valorilor, azi, este urmarea *directă* a confuziei provocate şi întreţinute cu un diabolism de iarmaroc dar eficient decenii la rînd (cu adînci, însă, rădăcini în trecutul naţional, într-o lume unde elita intelectuală din toate timpurile nu şi-a asumat responsabilităţi prin alte locuri considerate naturale) şi nu o componentă a *tranziţiei*.

*

Rămîn un fidel cititor de romane.

De ce?

Îmi amintesc mai clar decît orice întîmplare recentă cum, pe vremea cînd locuiam în peşteră şi ne înţelegeam prin semne şi sunete guturale, odată foamea şi frigul oarecum potolite pentru o clipă, pe înserate, ne strîngeam în jurul focului. Cîte unul mai isteţ (urît, pipernicit, slab vînător dar bun de gură) se apuca să povestească ce văzuse, ce auzise peste zi, ce-i trecea lui prin cap. Îl ascultam pînă cădeam istoviţi în somnul nostru sălbatec de atunci, chirciţi în blănurile aruncate peste noi calde şi ude, abia jupuite de pe carnea jivinelor pe care multă vreme am înghiţit-o crudă, pînă cînd una dintre femei, în marea ei lăcomie, scăpă o bucată mai grasă pe jăratec şi mirosul îi făcu pe toţi să-l uite pe povestitor, să se repeadă, să amuşine, să-şi smulgă unul altuia fleica arsă. Pe cînd în capul femeii jefuite se iveau foarte palide încă zorile furiei feministe. Iar povestitorul adormea cam de fiecare dată flămînd, în clefăiala şi rîgîitul semenilor, bîntuit de fantasmele lui, pînă în altă seară cînd, iarăşi pentru o clipă, devenea stăpînul (absolut!) al turmei.

George BĂLĂIŢĂ

Parlamentari: Noi vorbim, nu citim

Încercînd să aflu de la parlamentari – ce roman au mai citit recent? sau măcar ce-au mai citit, orice, (pentru că mai toţi au început cu: "timpul nostru liber nu... şi nu"), am primit unu, două titluri mai acătării care pălesc însă în faţa unui răspuns aproape unanim, ce pendula între Cartea Albă a Securităţii şi "ultima creaţie" a domnului Iliescu. "Am citit şi eu ce se zicea de mine, deşi bănuiam", afirmă un meseriaş al scrisului, iar un cititor-admirator zice că "am răsfoit-o şi eu (Cartea Albă - n.n.) să văd ce zice de amicu', deşi ştiam(!), dar eram curios să văd ce minte". "N-am citit decît ultimul volum, mă scuzaţi", m-a luat rapid un coleg al d-lui Manolescu. "Am doar ultima apariţie a d-lui Iliescu, dar cu autograf, pe care n-am apucat să-l citesc", mărturisea un comisionar al culturii parlamentare. "Aşa m-a îngreţoşat Cartea aia Albă că nici n-am putut s-o citesc, un roman penibil, dar bine gîndit de Măgureanu", răbufnea un lider al opoziţiei, la care un PUNR-ist liberal a replicat "deschide-l pe Iliescu, aşa la întîmplare, şi te duci sigur la closet!", "Lasă-ne dom'le cu romanu', că noi nu putem citi nici raportul lui Măgureanu, deşi e dreptul nostru, nene, sîntem din comisia aia de control SRI şi ne-a dat un rezumat ca la handicapaţi", se plîngea un zelos cercetător al poliţiei politice "de peste tot", iar Ticu Dumitrescu o ţinea una şi bună că "dosarul domnule, dumneata ţi l-ai citit? Vezi că nu şi asta ar fi singura lectură care ar curăţa poporul român acum!". "Să ştiţi că nu e aşa cum se zice, cartea d-lui Iliescu e bună, e adevărată, te prinde", căuta să mă convingă un fan al Cotroceniului, şi l-am întrebat "dar ce spune aşa interesant în carte?", "ce ştiţi şi dvs., dl. Iliescu nu are de ascuns nimic!", zice el "şi de ce s-o mai citesc?", insist eu, "merită, e spus altfel!", îmi zîmbeşte senatorul. Aferim! Dar se şi scrie în Parlament, adică cei de prin comisiile mai interesante: SRI, decembrie '89, corupţia, Apartamentul, îşi iau stenograme de la discuţii şi mărturiile celor audiaţi şi pun de-o carte, cu mult mai interesantă decît raportul comisiei din care fac parte, doar e de vînzare, ca-ntr-o economie de piaţă ce se respectă, nu?! "Eu nu citesc, domnule ziarist, noi vorbim, aici, ca să ai dumneata ce scrie!", a mai adăugat parlamentarul la romanul său de toate culorile.

Petru IONESCU

Dacă Marchiza va mai ieşi la orele 5

Cînd m-a invitat să-mi spună părerea despre situaţia romanului, i-am răspuns prietenului Cosaşu că atît am de zis: *la pămînt*, considerînd zadarnice orice alte aprecieri în legătură cu ancheta revistei. Era expresia prin care se semnalizează, scurt, falimentul. Două cuvinte. Nici măcar două, *la* fiind o biată prepoziţie, – la dracu, la naiba, la Sfîntuaşteaptă... Nu se făcea să-i şoptesc *Dilemei*, la urechiuşa ei atît de gingaşă, o vorbă doar, un singur substantiv, – substantivul pe care călcăm cu toţii şi de pe care se pot pune întrebări. *O fi, ori o nu fi...* Pe urmă, spre sfîrşitul convorbirii telefonice, îmi venise deodată-n gînd ce-i scrisese Balzac unei *Madame de...* El scrisese aşa: *Madame, je ne suis pas profond, mais très épais.* Că nu-i profund, ci (doar) foarte gros, dens, cum doriţi. Gros. Nu adînc. Şi, în definitiv, cine-i foarte gros, sau extrem de dens şi de greu, dacă nu pămîntul?... Vrînd să zic faliment, nimerisem alături. Căci.... la urma-urmelor, de unde ne tragem şi cine poate garanta şi lămuri mai bine tot ce se întîmplă în viaţa noastră, de la sentiment la inteligenţă, de la iubire la ură, de la proto-istorie, la istoria cu înţeles, de la cronicile vechi azi ilizibile, pînă la poveştile palpitante, relatările, naraţiunile, epopeile încetul cu încetul prefăcîndu-se, galant, războinic, ori numai psihologic, în romanţuri, romane, de la *Iliada şi Odiseea* pînă la *Legăturile periculoase*?... Pămîntul, desigur. Vrînd să zic *zero*, zisesem, fără să vreau, *infinit*.

Cerul ne puse să povestim? Da' de unde! Cerul, cu stelele lui inaccesibile, de care totuşi depindem, misterios, doar ne înfioară, plus conştiinţa din noi, plămădită din foc şi din lut.

Mai întîi, tîrîndu-ne pe el – pe pămînt –, mormăiam ceva nedesluşit; apoi, ridicîndu-ne în două labe pe scoarţa sa dură, începurăm a numi şi nota pe cîte ceva, din ce în ce mai clar, lucrurile, făurind după sute şi sute de mii de ani capodoperele săpate în piatră, marmură, piei, papirusuri – şi hîrtia, banda magnetică...

Dacă aveţi cumva prilejul să ajungeţi vreodată la *British Museum*, nu vă repeziţi la pînzele vopsite de la nivelele superioare ale ilustrului edificiu. Coborîţi numaidecît la subsol, unde, într-o încăpere modestă, se află "istoria scrierilor", ale tuturor neamurilor şi raselor: blocurile, plăcile de granit şi din alte materiale indelebile ale pămîntului, rocile şlefuite pe care înaintaşii dăltuiră primele semne ale speciei omeneşti. Ca şi cum tatăl nostru, pămîntul, tăcut, răbdător, făcîndu-ne să ne naştem şi tot el transformîndu-ne în ţărînă, căutînd alţi şi alţi fii mai reuşiţi, ar avea un scop. Să sileas-că specia să ia act de ea, să se povestească pe ea însăşi, din ce în ce mai limpede, să îndemne omul să pună întrebarea-ghicitoare DE CE? cînd contemplă cerul rarefiat şi vidul stelar. Ca şi cum pămîntul ne-ar îmbia să ne cunoaştem pe noi, vorbind şi scriind despre noi, şi să ajungem a cunoaşte planul Dumnezeirii, care ar fi ca întreg Universul să se cunoască singur pe sine însuşi, *ad litteram*.

Nu spun că stăm grozav. Pe *Terra*, atît de redusă, în raport cu gigantele şi infinitele lumi dintre toate lumile posibile. Da' orişicît; avem şi noi punctul nostru, infim, însă original, de vedere.

Fără îndoială, cel mai mare Romancier, Romancierul absolut, este Dumnezeu. Şi că, asemeni unui Bun Confrate, mai citeşte şi El din cînd în cînd ce se scrie jos...

Am informaţii că, în acest moment, îl studiază pe Victor Hugo, citind *Hanul din Islanda:*

"Într-o pădure întunecoasă de stejari bătrîni, în care abia pătrunde palida lumină a zorilor, un ins mic de statură se apropie de un altul, singur, ce pare că îl aşteaptă. Convorbirea lor începe cu glas scăzut..."

Avem, aşadar, SUS, pilele noastre. Mai curînd ar pieri lumea, decît romanul, care imediat şi-ar găsi în loc alta mai bună.

Astfel încît Marchiza va ieşi, va ieşi mereu pe la 5...

Constantin ŢOIU

Falsa criză a literaturii române

Cum ar fi putut scăpa romanul din criza literaturii decretată în urmă cu un cincinal de majoritatea intelectualilor români? Argumentele în favoarea acestei teze sînt atît de numeroase, încît oricine s-ar îndoi, fie şi o clipă, de faptul că pe toboganul literaturii române s-a turnat din belşug ulei, este redus imediat la tăcere sub avalanşa lor. Numai că aceste argumente sînt pe cît de numeroase, pe atît de false. Nimeni nu a avut curiozitatea să le ia pe fiecare în parte să vadă în ce măsură rezistă unei analize cît de cît serioase. E drept că mult mai uşor este să te lamentezi şi să verşi găleţi de lacrimi pe mormîntul (de altfel inexistent) literaturii române. Să luăm un singur astfel de argument, folosit chiar şi de cei care au habar despre ce înseamnă cititorul de literatură: dezertarea lectorului spre literatura de consum. "Unde sînt vremurile cînd coafezele îşi smulgeau din mînă cărţile lui Preda?", oftează intelectualii, aruncînd priviri de killer profesionist spre tarabele unde se bronzează cărţile Sandrei Brown. Nimeni nu se întreabă ce fel de lectură au practicat respectivii "dezertori" pe vremea cînd spărgeau vitrinele librăriilor la o lansare de carte a lui Marin Preda. Căci, mai importantă ca obiectul lecturii este lectura însăşi. Mulţi au citit Biblia numai pentru a verifica ipotezele paleoastronauticii. Scriitorii români care judecă pe cineva numai după cartea pe care o ţine în mînă dau dovadă, iertată fie-mi vorba, de prostie. Sigur, înainte de '89, tirajele romanelor româneşti atingeau cote impresionante. Numai că 80% dintre cumpărători erau falşi cititori. Pentru ei, singura diferenţă dintre "Cel mai iubit dintre pămînteni" şi "Violul" este că prima este mai groasă, iar a doua conţine mai multe şi mai picante scene erotice. Şi atunci, se pune întrebarea dacă literatura română a pierdut cititori, sau şi i-a regăsit pe cei adevăraţi?

Nu e uşor să accepţi că din 20.000 de cumpărători doar 5.000 te citeau. Dar nu scriitorii sînt cei care fac mereu apel la luciditate?

Cristi NEDELCU

Romancierul democrat, cititorul totalitar

● "En tant que modèle de ce monde, fondé sur la relativité et l'ambiguïté des choses humaines, le roman est incompatible avec l'univers totalitaire" – scrie Milan Kundera în *L'Art du roman*. De aceea e nevoie de roman mai degrabă în lumea totalitară, unde e impus un model unic, decît în afara ei. Cititorul – prizonier şi pion – într-un regim totalitar are mai mare nevoie să "fugă" peste graniţă, fie ea şi graniţa realităţii, decît cititorul care trece nestingherit dintr-o ţară în alta. Încercaţi să citiţi un roman într-un tren care străbate mai multe ţări (graniţe).

● Trec în revistă cărţile româneşti despre care am scris săptămînă de săptămînă la *România literară*. Specia foarte rar prezentă e romanul. Trei-patru reeditări interesante, două-trei romane noi care atrag atenţia, *pe an*. Asta în cel mai bun caz. E o duminică a romanului românesc, venită prea devreme, pe la mijlocul săptămînii, cînd lumea lui e încă în formare.

● Lumea romanului: cerul şi pămîntul, lumina despărţită de întuneric (formarea unei conştiinţe a romanului, pe la 1930), pomii roditori, soarele, luna şi stelele şi vieţuitoarele. Romanul românesc ca lume în formare. Şi romancierii care să spună, privind la cele făcute în zilele săptămînii: "iată că erau foarte bune". Şi să se odihnească, în timp ce lumea lor se răceşte.

● Scriitorul e democrat. Orice roman e în ultimă instanţă o *opera aperta*. Cititorului îi este permis să actualizeze oricare din virtualităţile care există în *fiecare cuvînt* al unui roman. (Să ne gîndim doar la "cercul roşu" al lui Wittgenstein). Scriitorul e democrat: romancierii recunosc că sînt în puterea personajelor lor şi nu invers. Cititorul e totalitar.

● Cititorul e totalitar. El face din lumea plurală a romanului un model unic în care el e tiranul absolut.

● Filmul nu va face niciodată concurenţă unei cărţi. Cartea există în tot atîtea variante cîţi cititori are. În mintea fiecăruia ea se vizualizează, se sonorizează şi se mişcă altfel. Filmul dă o singură variantă: a regizorului. Ajunge să nu-ţi placă vocea unui actor sau să-ţi placă vocea unui actor care n-ar trebui să-ţi placă şi devii prizonierul unui model inacceptabil pentru tine.

● V-aţi recunoscut vreodată într-un personaj? Erai chiar dumneata? Nu-i aşa că nu pot fi doi Mitică, şi Popescu, şi propitar, la 11 bis (că 13 e fatal) şi pe deasupra nişte case galbene-n curte, cu marchiză?

● Scriitorul e democrat: creează o lume deschisă. Cititorul e totalitar: pentru el toate romanele sînt cu cheie. El recunoaşte pe X, pe Y, pe Popescu de la nr. 11 bis (că 13 e fatal). Se recunoaşte pe sine. Încă puţin şi va ciuguli strugurii din tablou.

● Criticul: "Nu, nu sînteţi dumneavoastră, domnule, nu eşti dumneata, graţioasă doamnă. Chiar dacă locuiţi la nişte case galbene în curte, cu marchiză, nr. 11 bis (că 13...).

● Un personaj nu poate fi concurat niciodată de un model real (şi invers). De aceea Lotte a lui Thomas Mann are cînd ochi albaştri, cînd ochi negri. Orice femeie dintr-un roman e un buchet din mai multe femei. Orice bărbat din roman e un sfinx: capul, ghearele şi trupul sînt de la vietăţi diferite, reale sau imaginare.

● Cititorul totalitar: Thomas Mann acuzat, după ce a apărut *Buddenbrooks*, că şi-a "murdărit cuibul".

● Povestea Lydiei, iubită de Anton Holban şi de Şuluţiu. Lydia din *Jurnalul* lui Şuluţiu şi eroina din *Jocurile Daniei*. Din Lydia cea reală nu va fi rămas nimic. Ca-ntr-o fotografie: reprezintă imaginea reflectată în ochiul fotografului căruia, conştient sau nu, chipul tău îi răspunde. De aceea ieşim atît de diferit în fotografii. De aceea orice fotografie ar trebui semnată, ca un roman. E o "viziune".

● Criticul scoate adesea la iveală tendinţele totalitare ale autorului, tendinţe care în romanul lui nu se observă: lui, criticului, romancierul nu-i permite decît un tip de discurs despre carte, cel elogios. Elogios la adresa cărţii lui şi distrugător la adresa cărţilor confraţilor săi. Pentru mine reacţia unui scriitor la o cronică negativă e un test: îmi arată măsura în care m-am înşelat. Căci un scriitor totalitar nu va ajunge niciodată un romancier valoros.

● Ca să refuzi variantele de lume oferite de roman, ca să refuzi romanul, trebuie să trăieşti în cea mai bună dintre lumile posibile. Deocamdată nu e nici un pericol.

Ioana PÂRVULESCU

Ce se întîmplă cu romanul?

Ca şi întreaga literatură română modernă, romanul apare tîrziu. Sigur, în 1863 Nicolae Filimon publica **Ciocoii vechi şi noi**, considerat, cu dreptate, actul de naştere al romanului românesc. De fapt, mai înainte, Bolintineanu publicase, în 1855, **Manoil** şi replica acestuia, în 1862, **Elena**, subintitulate fiecare "roman naţional". Au mai fost cîteva romane, socotite de pionierat, printre care e de amintit **Don Juanii de Bucureşti** (1861-1862) de Pantazi Ghica. Dar cum apăruse nesemnat în foiletonul unei gazete, unii îl atribuie lui Radu Ionescu. Oricum, specia nu trecuse mult de actul de naştere (romanul lui Filimon). Desigur, în 1884, Duiliu Zamfirescu publică primul său roman (**În faţa vieţii**), apoi, cu **Viaţa la ţară** (1898), inaugurează ciclul romanesc "Neamul Comăneştenilor", din care cel mai rezistent e **Tănase Scatiu** (1907). Cum se vede, romanul românesc e, încă, anemic şi slab reprezentat. Cultivat cu deosebire e genul scurt, schiţa, povestirea, cel mult nuvela. Slavici (care a publicat, apoi, şi romane născute moarte), Creangă sînt cei mai proeminenţi prozatori ai Junimii, consacrîndu-se drept clasici ai literaturii române. Dar genul pe care îl cultivă e povestirea şi nuvela. Romanele mari ale lui Sadoveanu sînt mult mai tîrzii, după 1928. Apoi, sămănătorismul sau poporanismul va cultiva acelaşi gen, remarcîndu-se ca un pisc Sadoveanu şi, alături de el, dar mai la şes, Agârbiceanu, Gîrleanu, spaţiu în care se vor distinge şi Brătescu-Voineşti sau I. Al. Bassarabescu. Pînă şi Rebreanu, stabilit în Bucureşti în 1909, începe prin a scrie nuvele şi schiţe, adunate, unele, în volumele **Golanii** (1915), **Mărturisire** (1912), **Răfuiala** (1919). Debutul său în roman, e din 1919, cu **Calvarul**, subintitulat "roman jurnal". Un an mai tîrziu se consacră ca romancier cu **Ion**. Mai înainte, în 1914, Agârbiceanu publicase romanul **Arhanghelul**, care a avut parte de o receptare stearsă. Dar pînă atunci, în mediile literare era cultivată, cu deosebire, schiţa (plătită, de gazete, şi cu cinci lei bucata), povestirea, nuvela şi mai nimeni nu cuteza să se ridice spre roman.

Genul romanesc se va impune, cu un statut care tindea spre consolidare, după primul război mondial. Şi era, nu în ultimul rînd, un ecou al atmosferei literare europene, cu deosebire din Franţa. Dar mulţi se îndoiau încă de vitalitatea genului. Într-un eseu vestit, din 1927, **De ce nu avem roman?**, Mihai Ralea apela, pentru a explica lucrurile, la Brunetière, cu ideea lui despre relaţia dintre poetica unui timp istoric şi structura sufletească a colectivităţii care o adopta, fără a nega şi fenomenul de imitaţie de la un popor la altul. Apoi, referindu-se la tradiţie constata că în Europa de apus romanul a fost precedat, mai peste tot, de epopee. La noi a predominat balada. Şi balada sau poezia epică nu naşte, în planul prozei, decît nuvela. Altfel spus, literatura noastră populară nu a creat condiţii pentru apariţia, din vremurile de început ale literaturii culte, romanul. Iar genul romanesc n-a fost importat, prin imitaţie (asemenea teatrului) pentru că era mai dificultuos şi nu exista un public cititor care să-l absoarbă, întrucît n-aveam o burghezie reală, stratul social care asigură lectori predispuşi să-l propulseze. În sfîrşit, societatea românească, încă neevoluată, nu a ivit încă individualitatea. "Individul, observa Ralea, nu e încă complet detaşat de mediu: iată de ce romanul nostru întîrzie". Ar lipsi apoi, la noi, conflictele acute fără de care nu poate apărea romanul, lupta fiind înlocuită de spiritul tranzacţional de compromis. Dar, dincolo de toate aceste determinări, Ralea propunea să se ia în seamă tinereţea culturii noastre care sărea, brusc, de la fazele de început la maturitatea romanului. Lui Ralea i-a răspuns, în acelaşi an, Camil Petrescu cu un eseu intitulat la fel ca şi cel cu care numai în aparenţă polemiza: "Cu eroi – aprecia cel ce peste trei ani va publica **Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război** – care mănîncă trei săptămîni cinci măsline, care fumează doi ani o ţigară, cu cîrciuma din tîrgusorul de munte şi gospodăria cu trei cotete a dascălului din Moldova nu se poate face roman şi nici măcar literatură. Literatura presupune, fireste, probleme de conştiinţă. Trebuie să ai deci ca mediu o societate în care problemele de conştiinţă sînt posibile. Îl vedeţi d-voastră de pildă pe dl. Pamfil Şeicaru erou de roman? Mînat de probleme de conştiinţă? Cînd d-sa ar putea fi cel mult Tandaler din Ţiganiada lui Budai-Deleanu? Eroul de roman presupune un zbucium interior, lealitate, convingere profundă, un simţ al răspunderii dincolo de contingenţele obişnuite. Sau cel puţin, chiar fără suport moral, caractere monumentale, în real conflict cu societatea". Cum se vede, cei doi, de fapt, împărtăşeau aceleaşi puncte de vedere. Numai că spiritul veşnic în război al polemistului Camil Petrescu nu putea accepta ca Ralea ("criticul diletant... al unei voluminoase reviste") să pretindă a afirma el ceea ce viitorul romancier considera că "asta e ceea ce repetăm noi şi aşa cum o repetăm de ani de zile dlor Cezar Petrescu, Gib Mihăescu, Blaga etc. (ca să lăsăm deoparte pe alţii)". Încercau să explice de ce nu avem roman, într-o vreme cînd genul se înfiripase bine şi tindea să capete consistenţă. Sigur că, chiar cu incontestabilele-i înfăptuiri, genul romanesc era încă la începutul consolidării. Încît poate că era firesc ca tocmai atunci teoreticienii să se întrebe de ce asistăm la un început de consolidare atît de tîrzielnic.

De atunci, romanul românesc s-a tot dezvoltat. Iar de prin anii şaizeci a căpătat un adevărat statut privilegiat. Într-o vreme cînd era interzisă sociologia, politologia, gazetăria adevărată, romancierul îşi cucerise dreptul să suplinească aceste grave absenţe, putînd comunica adevăruri cu mijloacele artei. A fost, de aceea, extraordinar reprezentat şi receptat romanul politic, provocînd, prin ceea ce era izbutit estetic, adevărate cutremure de conştiinţă. Romanele, extraordinare, ale lui Augustin Buzura, Nicolae Breban, D.R. Popescu, Al. Ivasiuc, Const. Ţoiu (şi altele) nu trebuie şi nici nu pot să fie uitate. Ele sînt rezistente estetic şi, totodată, un document de epocă inestimabil, cu ajutorul cărora se pot reconstitui mecanismele socio-politice ale totalitarismului, reacţia şi comportamentul uman. Pentru că ele au reconstituit, cu mijloacele artei adevărate, viaţa. Viaţa unui timp istoric, cu contrarietăţile şi monstruoasele ei malformaţii. Ele vor rămîne contemporanilor şi posterităţii drept oglinzi năucitoare ale unui fragment de timp.

Am adus în scenă una dintre modalităţile romanului nostru. El are însă o fizionomie pluriformă, cu numeroase alte înfăţişări tipologice. Le-a surprins, în varietatea tipologiei, dl. Nicolae Manolescu în cartea (trei volume) **Arca lui Noe**. Nu e rostul unui articol de gazetă fie şi să schiţeze harta posibilă a romanului românesc de astăzi. El e solid reprezentat, pentru că, să admitem aprecierile lui Ralea din 1927, societatea românească s-a maturizat, individualităţile s-au constituit, iar conflictele tragice, har Domnului, s-au tot impus cu un dramatism acut. Asta s-a întîmplat pînă la sfîrşitul lui decembrie 1989. Care e starea romanului astăzi, iată o întrebare cu adevărat importantă. Mai întîi el suportă toată criza culturii (sau numai a instituţiilor de cultură) care ne copleşeşte. Prozatorii, cei mai mulţi (ca şi poeţii, dramaturgii, criticii şi istoricii literari), nu prea mai scriu. Ocupaţi cu altele (politică, gazetărie), ocolesc masa de lucru, aşteptînd vremuri mai bune, care cine ştie cînd şi dacă vor veni. Alţii sînt derutaţi, reexaminîndu-şi mai vechile modalităţi. E evident faptul că trebuie adoptată o nouă gramatică (vreau să spun retorică) a modalităţii de abordare a realului. E probabil că romanul politic va ceda locul altor modalităţi, să spunem general-umane, detaşate de contextualitatea timpului. Deocamdată, tranziţia e şi aici, în spaţiul romanului, o realitate apăsătoare, prozatorii căutînd, neliniştiţi, o cale salvatoare, mijloace adecvate şi edituri care să le publice cărţile. Pentru că, să nu ignorăm faptul, unii prozatori nu scriu şi pentru că nu sînt siguri că vor găsi editori. E îmbucurător că Nicolae Breban, încrezător în vocaţia sa, a scris un roman, că unii optzeciști (să-l amintesc pe G. Cuşnarencu) a publicat un roman, că tineri debutanţi (I.M.Cochinescu, Radu Albulescu, Răzvan Petrescu, Daniel Bănulescu) s-au afirmat cu bune romane. Să vedem în asta un semn de revenire sau de relansare în forţă a romanului? Poate. Cu siguranţă însă că va mai trece vreme pînă ce tranziţia (să sperăm că nu excesiv de îndelungată) va îngădui trezirea din toropeală, neliniştea şi debusolare. Deocamdată, starea romanului (ca şi a celorlalte genuri literare) nu e deloc bună. S-a sfîrşit o epocă ştiută. Ce ne aşteaptă e, acum, greu de pronosticat, dacă nu chiar imposibil.

Z.ORNEA

Venitorele şi trecutul

E greu să răspunzi la cele mai simple întrebări privitoare la situaţia romanului românesc în clipa de faţă, nu pentru că despre acest gen literar nu s-ar putea dizerta la nesfîrşit, ci pentru că e mult mai greu să fixezi ce s-ar putea înţelege prin acel tulbure şi tulburător AZI. Trecutul l-am putea aproxima, despre viitor ştim doar că există (chiar dacă certitudinea existenţei nu-i conferă şi o realitate palpabilă, respectiv: discutabilă) dar despre ceea ce trăim de o jumătate de deceniu nu ştim ce s-ar putea spune în termeni netezi şi limpezi. Răsturnarea din decembrie '89 a fost nu numai spectaculoasă, ci şi profundă, a schimbat peste noapte o situaţie istorică, dar şi o albie de creaţie, un făgaş pe care pînă şi imprevizibilul creaţiei literare se desfăşura într-o oarecare continuitate. Nimeni nu a prevăzut căderea bruscă a regimului de tiranie, care părea etern şi despre care cei mai optimişti credeau doar că e reformabil. Se nădăjduia o "deschidere" care să ne ducă la ceva de genul Ungariei, la o relaxare a sistemului, la o lărgire a parcelei îngăduite de libertate. Toţi scriitorii, tineri sau bătrîni, veterani experimentaţi ai jocului cu Puterea, debutanţi dibaci în ocolirea dificultăţilor, gîndeau cam la fel şi erau pregătiţi să urmeze o anumită cale, eventual doar sărind peste garduri şi chiar tăind pe scurtătură.

Şi iată că a dispărut totul, bariere şi poteci trasate mai dinainte, pasuri secrete şi tuneluri adînci şi necunoscute. Şi libertatea s-a dovedit un regim al adevăratei severităţi, al autenticelor pericole, al drepturilor care înseamnă tot atîtea obligaţii. Mai ales că totul s-a petrecut în urma unei imense tamponări a trenului care mergea programat şi fatal înainte şi care s-a izbit dintr-o dată de ceva cu totul neprevăzut şi doar în teorie programabil: Marele adevăr al realităţii. Vagoanele din spate au sărit peste cele din faţă, fochiştii şi conducătorii au avut de suferit cel mai mult, cei din vagonul Pullman şi din restaurantul de clasa întîi s-au trezit azvîrliţi într-o noapte, scoşi din rosturile şi din rangurile lor. E drept că unii dintre pasageri s-au dat oportun jos din tren şi, în clipa accidentului, ţinînd aceeaşi direcţie, îşi urmau drumul propriu la pas. Să mai spun că aceştia se află tot înainte, încurcaţi numai de neplăcerea de a constata că şi alţii, proiectaţi de izbitură, n-au respectat "ordinea" şi-i concurează acum într-o altă tovărăşie.

Evenimentele acestea aşa de stranii şi de neaşteptate, dar pentru mulţi aşezaţi confortabil mai ales contrariante, pot forma materia unei fabule, dar nu constituie climatul ideal pentru elaborări mai complexe; or, din nefericire, romanul nu e un gen care se poate improviza între postul de prim-ajutor şi punerea în ghips. Poate nici nu e de scris sub amăgeala morfinei şi în plictiseala pe care ţi-o dă răgazul dintre o perfuzie şi o radiografie. Tradiţia genului romanesc în literatura noastră îi impune obligaţia de a fi şi o cronică, de a se substitui istoriografiei care nu a putut spune adevărul, concurînd-o pe aceasta. (Cîteva opere româneşti în trecut s-au însărcinat să joace acest rol secund, sau să speculeze o situaţie anormală.) Dar se observă că opera literară e de multe ori îndepărtată de Eveniment, chiar dacă nu-i întoarce spatele; romanul mai mult decît altele. Căci dacă veselul şi promptul Alecsandri şi-a suflat entuziasmul prin toate trîmbiţele în chiar momentul Războiului de Independenţă, primul roman inspirat chiar de acesta a apărut mult mai tîrziu şi a fost scris de cineva care nu participase la eroicele bătălii. Tot aşa s-au întîmplat lucrurile cu Răscoala de la 1907, care a fost fructificată literar abia după un sfert de veac de la producere de L. Rebreanu, după ce Războiul de Întregire, primul celebrat chiar de cîte un combatant, a dat frîu liber unor inspiraţii doar ceva mai prompte.

Ideea romanului-cronică s-a consolidat în toată perioada interbelică, fiind evident o consecinţă şi a "realismului" funciar literaturii din acea epocă. (Să nu se uite că literatura română a dat, prima, o ilustrare a fenomenului zis "Cortina de Fier" care a căpătat consacrarea un sfert de veac mai tîrziu; e vorba de *Rusoaica* lui Gib Mihăescu, o carte scrisă pe vremea cînd noi ne aflam însă pe tărîmul delimitat de ea, al libertăţii.) Îţi trebuie o conformaţie specială ca să răspunzi prompt injoncţiunilor Istoriei şi să dovedeşti că asta ţi-e adevărata vocaţie, cu atît mai mult loviturilor Soartei, în această privinţă maestrul indiscutabil fiind Cezar Petrescu, el nemurind în grabă în opere literare dezastrele suvernite în acei ani: cutremurul din 1940 (romanul *Carlton*) dar şi bombardamentele catastrofale din vara lui 1944 (*Adăpostul Sobolia*). Pentru rest, rămîne şansa unei elaborări mult ulterioare, pe baza unei perspective de altă amploare, pentru care în comunism unii au considerat un eveniment apariţia lui Ion Antonescu într-un roman în care e înfăţişat mîncînd sarmale, ba a primit laude şi un Paul Anghel pentru lunga şi greoaia lui evocare a Războiului de Indepedenţă, o carte pe care nu ştiu cine ar mai putea-o parcurge azi.

Evenimentele din 1989 au schimbat perspectivele considerării realităţii, dar şi a modului de a scrie; mă întreb pentru trecut: oare se vor mai citi toate aceste cărţi "de atitudine", cele cu "şopîrle", cele care "dezvăluie" racilele trecutului şi prezentului? Peste o întreagă literatură care avea şi scopuri extraliterare şi îşi datora mult din succes mai ales acestora, după decembrie 1989 s-a abătut o ploaie de "mărturii", de jurnale, de cărţi de istoriografie, de memoriale. Editorialiceşte vorbind, este cu neputinţă să nu vezi în asta consecinţa unei lecţii învăţate în trecutul imediat. Concurenţa pe care ea a adus-o în cîmpul literar este cea mai bună osîndire a acestuia. Din trecutul imediat se va salva, după cîte se întrezăreşte, tocmai "apoliticul", atemporalitatea şi realizarea, fie ea şi prin eschivă, a abilităţii estetice.

Apariţia atîtor jurnale este înalt semnificativă, probînd însă graba cu care unii au înţeles să răspundă unei cereri. "Elaborarea" sau înalta dibăcie, fără de care mai înainte nici nu puteai apărea în pragul unei edituri, acum este înlocuită cu spontaneitatea şi cu pretenţia imperativă a autenticului. Cît este el îndreptăţit să fie recunoscut ca o virtute nu discut acum. Ce se poate constata e că o serie întreagă de prozatori pe care eu i-aş fi socotit mai calmi şi mai bine rostuiţi, dacă nu chiar prosperi, îşi dezvăluie pentru public o existenţă în comunism convulsionată de traume, de spaime, chiar de terori, de probleme la tot pasul şi de "disperări". (Seria jurnalelor fictive, dar bine aduse din condei, a început cu *Sub camuflaj* de Maria Banuş, acum mulţi ani, şi se continuă, dar pe seama regimului comunist, încît cutare personaj bine instalat, cu funcţii şi privilegiat cu interminabile călătorii în străinătate, se dovedeşte că în ascuns era un fel de Anna Franck, ba chiar un luptător asediat de toate forţele pe care noi le-am fi crezut că le ajută.)

Genul este totuşi nou şi face parte şi el din cronica timpului, deci va trebui înregistrat ca atare de istoria literară. Pînă să ajungem la elaborarea acesteia, să asistăm cu delicii, dar ca la un fenomen de azi, la proliferarea documentului de experienţă personală (atît de dificil de elaborat cum trebuie şi necesitînd nu doar spirit inventiv, ci şi necontenite retuşuri). Lui îi aparţine prezentul.

Nu vreau să închei fără a divulga o amintire personală, cu un anume ecou în istoria literară. Cu destui ani înainte de a muri în modul tragic ştiut, la cutremurul din 1977, poeta Veronica Porumbacu, pe care abia o cunoscusem din vedere, îmi oferea spre lectură, practic vorbind căutîndu-mă ea cu insistenţă, pagini din jurnalul ei intim, de notaţii vechi, din timpul războiului, pe care le aducea la zi, dacă nu le va fi scris în săptămînile care precedau întîlnirile noastre. Nu spun că "trudea" la această operaţie, deoarece pe mine altceva mă lăsa atunci perplex: de ce ţinea să iau tocmai eu cunoştinţă de necazurile ei de pe vremuri şi de bătăliile pe care începuse să le ducă pe frontul antifascist (o linie lăuntrică, dar nu mai puţin periculoasă). Era aceasta o carte de ieri, de atunci, din clipa în care ea ţinea să-şi "reconstituie" măcar un trecut? Cine mai poate şti?...

Că acest gen prezintă numeroase pericole nu mai e nevoie să o subliniez, nici măcar în ironie. Să nu uităm că singurul scriitor român care a murit în ultimii ani ai comunismului, asasinat de Securitate, pentru că reprezenta în ochii ei un grav pericol, a fost nu un poet care vocifera de indignare, nici vreun filosof de adînci gînduri tăinuite, ci un neprofesionist al scrisului, inginerul Gh. Ursu – un caz nici pe departe elucidat în clipa de faţă. În mod curios, pentru literatura *de atunci*, eu aş dori să citesc acest jurnal, mai degrabă decît elaborările "spontane" ale atîtor rivali ai săi, probabil infinit mai artişti. Ar fi, dacă s-ar publica, şi un document care nu ar rămîne fără influenţă faţă de literatura romanescă de azi. Poate şi faţă de cea din viitor.

Alexandru GEORGE

Complicitatea cititorului

Nu sînt sigur dacă mai interesează pe cineva romanul românesc, în afara unei colonii de pasionaţi şi nostalgici. Editorii sînt neinteresaţi să publice romane de autori români. Cititorii sînt şi mai puţin dornici să le citească. Rămîn elevii de liceu şi studenţii pe care programele şcolare îi obligă la un asemenea efort şi plictiseală. Tirajele din anii '70-'80 care azi par uriaşe erau atinse datorită cititorilor lipsiţi de informaţie curentă, izolaţi, retraşi în viaţa lor privată. Un cititor care refuza cu obstinaţie viaţa publică. Era un fenomen social, şi nu literar. Nu datora mai nimic romanului. Iluzia a fost însă puternică. Scriitorii evitau interdicţiile cenzurii printr-o severă autocenzură. Ei se bazau în acest subtil joc pe complicitatea cititorului. Un limbaj esopic pe care cenzorul se făcea că nu-l pricepe. Un cititor complice descifra acest cod cu voluptate. Mici bucăţi de adevăr îi satisfăceau frustrările. Într-o grămadă de minciuni sfruntate, undeva la pagina 230 apărea şi o scenă sau un dialog care aducea cu viaţa autentică.

Acest angrenaj l-a ucis şi pe scriitor. Aceste romane scrise pînă în '89 sînt astăzi de necitit. Sînt intraductibile, iar cînd s-a întîmplat să fie traduse, nu au avut nici un ecou. Cum se explică acest fenomen ciudat. În România, un roman să facă succes, să anime spiritele etc., iar la Paris sau Varşovia, să treacă absolut neobservate. Simplu? Scriitorul este acelaşi, manuscrisul lui idem. Cititorul este altul. Un cititor inocent, care nu a fost instruit în codurile româneşti de traducere. El ia textul ca atare. Şi găseşte un grad de expresivitate scăzut, digresiuni, naraţiune inconsistentă etc.

Fenomenul începe să se repete şi acasă de la o vreme. Cititorul post'89 este asaltat de informaţie. Societatea nu mai este un secret. Realitatea are puţine interdicţii şi căi de acces barate. În acelaşi timp, nu mai are răbdare să decodifice aluziile romancierului. Altfel spus, nu mai este un cititor complice. Autenticitatea nu mai este un fruct oprit. Dacă odinioară scriitorul nu căuta expresivitatea, ci, dimpotrivă, încerca să atenueze relieful, să şteargă contrastele ca să-l înşele pe redactor/cenzor, azi el ar trebui să se dezveţe de acest reflex dobîndit. Învăţarea unui nou limbaj a fost pentru cititor o operaţie relativ simplă. Cîteva zile de insurgenţă în decembrie, dedarea la plăcerile informaţiei diversificate au fost de-ajuns. Pentru scriitor, învăţarea unui alt limbaj este, pentru cei mai mulţi, imposibilă. Cîţi dintre romancierii activi în anii '70-'80 mai sînt astăzi activi? Cîţi dintre cei care au publicat, au făcut "succes de critică şi cititori"? Ce romane au produs impact? (aşa cum făcea un roman de Preda, de exemplu?).

Odată dispărută complicitatea cititorului, romancierul se simte părăsit. Şi are de ce. După ce a tradus în limba prozei plenarele şi congresele partidului, după ce a cultivat subtila artă a colaborării cu dictatura (prefăcîndu-se simultan că este contra), acum nici puterea nu-l mai condiţionează, nici cititorul. E liber să scrie ce vrea, să rişte, să crape. Literatura nu mai este o carieră. Mulţi sînt dezamăgiţi. Erau atraşi în ghetto-ul literelor pentru avantaje: notorietate, bani, călătorii în străinătate. Cine nu avea har pentru carieră administrativă sau politică, dar era destul de ambiţios să nu rămînă anonim, se aciuia pe lîngă o redacţie şi devenea, peste noapte, poet sau critic. Romancier mai rar, e drept, pentru că povestea asta cerea talent şi tenacitate, şi lua mult timp, pe care scriitorul nostru le vedea oferite taclalelor nesfîrşite cu amicii literari, colaborării cu securitatea, beţiilor şi femeilor. Alţii, mai fericiţi, îşi cultivau grădina, citeau la bibliotecă sau făceau alte meserii pentru a supravieţui (mai ales cînd nu aveau chef să cadă la pace cu dictatura). Romanul cerea mai multe sacrificii. Şi conflictul cu puterea era mai acut. Nu ştiu de ce, cenzorul avea o ranchiună specială pentru genul epic. Romancierul strecura în pagină ce nu găsea prin Scînteia, şi mai credea că asta-i literatură. Culmea, cenzorul avea dreptate, nu era literatură. Era, vorba aia, un moft.

Astăzi, lucrurile se văd mai bine. Scriitorul nu mai rivalizează cu vreo nomenklatură geloasă (chiar dacă preşedintele are şi el boala grea a autorlîcului). Nomenklatura este ocupată să facă bani. Scriitorul a devenit marginal. El a cedat centrul politicienilor, ziariştilor, oamenilor de afaceri. Scriitorul român a ratat şansa istorică de a se implica în istorie, aşa cum au reuşit Soljeniţîn, Havel, Vakulic, Michnik etc. El a cochetat cu cenzura şi a privit peste umăr spre cititor. A rîvnit şi celebritatea dată de marile tiraje şi curtea dictatorului. Acest joc sofisticat aproape anulează cîteva decenii de literatură. Ne îmbătăm cu apă rece spunînd că am rezistat prin cultură. Nu cred să existe mai mult de zece romane care să treacă peste cenzura 1989. Cred că nici zece.

De fapt, problema este dacă scriitorul a înţeles din drama ultimelor decenii ceva. Dacă odată îngropată o realitate, el se poate detaşa măcar acum şi poate scrie eliberat. Pînă acum el a mîzgălit, s-a supus ordinelor, a transmis note informative, a raportat, a ţinut cuvîntări, a infierat. Rareori a avut tenacitatea să scrie pentru sertar, să stea închis într-o cameră luni şi ani pentru a scrie. Acum el este crucificat de pretenţiile pieţei. Alt exerciţiu de supunere şi adaptare. Uşa pe care el trebuie să intre duce tot spre cititor. Editorul, indiferent, va deveni foare curtenitor atunci cînd romanele autorilor români vor avea căutare. Acum, scara de valori nu se mai hotărăşte în plenare, nu se mai aranjează cu critici de casă. Mîna invizibilă a pieţei face şi desface. Dar asta-i altă discuţie. Vom avea mai puţine genii şi cîştigători ai premiilor de stat, dar o literatură. Mai ales un roman. Sînt încrezător.

Stelian TĂNASE

Lumea ca dorinţă şi reprezentare

Există, oare, pe această lume, şi altceva decît ceea ce poate deveni obiect al dorinţei noastre? Firește, mi se poate replica, există toate cîte nu au fost încă imaginate de filosofia lui Horatio. Dar toate acestea, să ne înţelegem bine, nu există cu adevărat: sînt doar atribuiri îngăduitoare ale condescendenţei, fiinţe cu delegaţie. Există cu adevărat numai lucrurile pe care le dorim: printre ochiurile plăcerii noastre de a poseda *ceva* se strecoară *toată* existenţa lumii, în afară de care există doar nimic.

Prin urmare, regula existenţei este plăcerea, şi anume acea plăcere care suscită obiectele întrucît le doreşte. Referinţa imediată este aici iubirea, dar nu la ea mă gîndesc acum. *Cunoaşterea* este, în opinia mea, forma ideală de "posesie" – posesie realizată prin îmbrăţişările neistovite ale gîndului; şi, în acelaşi timp, forma ideală de suscitare a existenţei obiectelor lumii – existenţe inventate (sau descoperite) prin protocoalele febrile ale dorinţei. Atomii, electronii, quarcii, *mundus imaginalis*, obiectele fractale, toate acestea sînt invenţii (sau descoperiri) ale dorinţei noastre de a pătrunde acolo unde nu putem intra decît cu trupul imaginaţiei.

Acum, după cum optăm pentru cuvîntul *invenţie* sau *descoperire*, vom obţine o bifurcaţie. În primul caz, cădem peste un concept prometean-voluntarist al plăcerii: dorinţa *inventează* obiectele plăcerii sale (firește, aceasta este o definiţie exhaustivă a lumii), ceea ce înseamnă că tipul eminent al acestei viziuni este *demiurgul* (producătorul, fabricantul, inginerul, proiectantul etc.). Consecinţele imediate ale tipului inventator sînt: a) *singurătatea* (dacă lumea este invenţia mea, atunci, în sens *originar*, eu sînt singur şi existenţa mea este atopică); b) *arbitrariul* (dacă lumea este invenţia mea, atunci eu pot inventa orice); c) *multiplicarea ipsatorie* (dacă lumea este invenţia mea, atunci numai simulacrele mele există peste tot). În al doilea caz, obţinem o viziune asupra plăcerii de tip *queste* (căutare, aventură). Personajul eminent al acestei variante este *descoperitorul* (savantul, sfîntul, aventurierul etc.). Implicaţiile tipului descoperitor sînt: d) *realismul* (dacă lumea este descoperirea mea, atunci ea există independent de mine); e) *finitudinea* (dacă lumea este descoperită, atunci eu nu o pot cuprinde niciodată complet); f) *noutatea* (dacă orice obiect este un obiect descoperit, atunci surpriza există: altfel spus, nici o cunoaştere *a priori* nu epuizează lumea).

Premisa speculaţiei mele fusese ideea potrivit căreia regula existenţei este plăcerea, în sensul că nu există în mod eficace decît lucrurile pe care le dorim, iar această dorinţă este nu doar sursa, ci şi *toată* cunoaşterea noastră. Dacă întoarcem pe dos raţionamentul, atunci obţinem faptul că orice tipologie a cunoaşterii este şi una a plăcerii, ceea ce e în definitiv banal, căci orice plăcere se justifică prin setea de a cunoaşte ceva determinat. Să combinăm acum schiţa de mai sus cu definiţia dată de Paul Valéry lecturii: a citi înseamnă a trăi acolo unde te duc cuvintele. Prima observaţie ţine de presupoziţia tacită a afirmaţiei lui Valéry: ea este incompatibilă cu tipul inventatorului, deoarece afirmaţia sa poate fi validată numai într-o lume care posedă ca atribute necesare realismul, obiectivitatea şi raportul de transcendenţă (am reformulat convenabil atributele d, e, f). Ceea ce înseamnă că, tacit, Valéry admite – pentru actul lecturii şi, implicit, pentru creaţia intelectuală în sine – toate atributele platoniciene ale veritabilei existenţe.

Acum, dacă depănăm puţin firele care sînt ghemuite în acest punct de vedere, obţinem cîteva consecinţe pe care nu sîntem deloc înclinaţi să le considerăm *ad litteram*, deşi le întrebuinţăm uzual (ca de obicei, cînd nu avem curajul cunoaşterii, ne refugiem în metaforă). Dacă admitem că orice creaţie este o descoperire, atunci ceea ce noi ne imaginăm că "creăm" nu facem decît să descoperim, undeva în afara noastră, ca pe un "obiect" existent. Firește, cînd Heidegger spunea că a rosti cuvîntul pădure înseamnă a te plimba prin cuvîntul pădure, la aşa ceva se referea. Realist vorbind, este ca şi cînd am avea mai multe uşi: cînd vorbim, deschidem automat uşa prin care intrăm în lumea cuvintelor prin care exprimăm ceea ce dorim să spunem; cînd facem matematică, pătrundem nemijlocit în lumea în care obiectele matematicii sînt lucruri precum copacii, apele şi norii lumii fizice, iar teoremele ei sînt *relaţiile de existenţă* dintre ele (aşa cum eu sînt legat de cei pe care îi iubesc prin relaţii de iubire, care ne menţin, în lumea *noastră*, în anumite raporturi de existenţă); şi aşa mai departe, pentru *tot ceea ce facem*. Ei bine, la fel sînt şi cărţile: ferestre sau porţi către lumi existente, faţă de care autorul (care este, firește, doar un descoperitor), funcţionează, pentru cititor, ca o sondă, ca un cap de citire/redare, ca o cameră de luat vederi. Autorul, potrivit acestei viziuni, este instrumentul de cunoaştere prin intermediul căruia a fost investigată lumea pe care a vizitat-o atunci cînd a creat. Biblioteca universală, prin urmare, este ansamblul tuturor cărţilor de călătorii, explorări şi descoperiri "geografice" compatibile cu desfăşurarea unui timp istoric dat. Spre pildă, cînd citim pe Flaubert, noi călătorim în lumea *fizică* a cărţilor lui. Singura diferenţă dintre a merge la munte şi a-l citi pe Flaubert ar fi aceea că la munte mergem cu ajutorul trupului material, iar în Flaubert intrăm cu ajutorul trupului imaginaţiei. Din punctul de vedere al unui realist integral, cele două lumi sînt la fel de *reale*, doar că ele sînt accesibile diferit. În plus, mai apare o problemă (de gnoseologie): dacă cititorul intră în lumea "X" prin intermediul scriitorului "x", atunci acurateţea accesului său la lumea "X" depinde în mod esenţial de calitatea scriitorului "x" ca instrument acurat de cunoaştere. Obţinem astfel criteriul de valoare absolut al oricărui creator: caracterul *deschis* al căii de acces spre lumea pe care am vizitat-o. (Este poate util să remarc că acest criteriu nu este axiologic, ci ontologic.)

În fine, se pune întrebarea legitimă ce lumi anume merită vizitate? Firește, acelea care sînt *vizibile, clare, bine închegate*. Altfel spus, acelea la care se poate ajunge pe o cale de acces care deschide în mod real, adică spre ceva real, şi care nu ne rătăceşte. În fond, merită vizitate lumile în care dorinţa noastră îşi poate lesne găsi obiectul propriu. Adică acelea pe care, dacă am fi avut o dorinţă mai puternică, le-am fi putut noi înşine descoperi şi explora. Şi, deoarece Radu Cosaşu m-a întrebat ce romane mai merită recitite (sau dacă, în genere, romanul mai poate trezi interes), îi pot acum răspunde imediat: dacă satisface criteriul realist (în sens medieval) al lumii alternative, atunci merită. Dacă e o scriitură ipsatorie, care confundă lumea (în sens tare) cu o succesiune finită de cuvinte (în sens slab), atunci nu.

H.-R. PATAPIEVICI

Voce off

„În loc să obligăm publicul să vină spre opera de artă, îi cerşim acordul... Publicul face totul mediocru. Arta n-are nimic de-a face cu democraţia."

Marcel DUCHAMP

Figuri de stil

Obscenitatea în căutarea artei

Am fost dat jos dintr-un autobuz Greyhound de către şofer pentru că făcusem remarca: "E ilegal să goneşti cu o viteză nebună cît timp ai pasageri în vîrstă care stau în picioare. Şi nu doar pasageri în vîrstă, dar poţi să rupi şi oasele tinerilor dacă pui o frînă brusc. E obscen!", i-am spus, la care şoferul a pus o frînă brusc şi mi-a răcnit: "Dă-te jos din autobuzul meu!" Parcă am auzit toate oasele troznind. Aşa că am coborît din autobuz pentru că apreciasem situaţia ca fiind obscenă, un cuvînt care astăzi te face să dai de bucluc oriunde te-ai duce. Teleevanghelistul Pat Robertson, ai cărui credincioşi merg cu Greyhound-ul mai mulţi deodată, a dat peste un teatru de păpuşi obscen din Atlanta. Se pare că păpuşile practicau sex oral deşi erau finanţate de NEA (= *National Endowment for the Arts, organizaţie guvernamentală pentru subvenţionarea artelor, n.tr.*). Aţi putea să-mi spuneţi cum fac păpuşile sex oral? Doar un teleevanghelist poate şti: a tras la viaţa lui mai multe şfori decît a rupt Greyhound-ul oase de pasageri. La Judecata de Apoi, toate păpuşile astea sexorale vor sta în picioare pe platforma zdruncinată a iadului aşteptînd să li se taie subvenţiile.

Fiindcă veni vorba de Judecata de Apoi, cea a lui Michelangelo, se zice că atunci cînd a fost restaurată, fresca arăta "şi mai scîrboasă decît tavanul", potrivit unor critici de artă. Nuditatea personajelor lui Michelangelo i-a şocat pe responsabilii Bisericii, aşa că în 1564 Papa Pius al IV-lea i-a comandat artistului Daniele da Volterra – sub pedeapsa că îi retrage subvenţia – să acopere părţile ruşinoase cu văluri şi cîrpe de vopsea. Scena incriminată era, firește, "Izgonirea din grădina Raiului", a cărei singură versiune autorizată există în momentul de faţă în Carolina de Nord. Se numeşte "Izgonirea din grădina Tutunului" şi înfăţişează o pereche de adolescenţi excitaţi izgoniţi de senatorul Helms pentru că au mîncat smochine în loc că fumeze Marlboro. Tot în Carolina de Nord s-a efectuat un sondaj public, oamenii au fost întrebaţi dacă Michelangelo a fost a) un pictor, b) o broască ţestoasă. Majoritatea a opinat b), ceea ce înseamnă că senatorul Helms va fi reales. Aceiaşi votanţi nu sînt de părere că practicile companiei Greyhound ar fi obscene, considerînd în schimb că păpuşile pot practica sex oral cînd sînt subvenţionate şi că teleevanghelişti ar trebui să fie scutiţi de impozit. Cu-adevărat vă spun, e o lume minunată pe-acolo.

Andrei CODRESCU

(din vol. *Zombification: Stories from National Public Radio*, 1994)

MEdiA CULPA

A treia Expoziţie Anuală a CSAC

Un juriu internaţional format din critici de artă şi specialişti în probleme *mass-media* din Bulgaria, România, Olanda şi Ungaria a selectat 12 proiecte care răspund temei propuse şi care investighează faţete diferite ale relaţiei artă-mediile de comunicare în masă-societate.

Proiectele – acţiuni şi instalaţii – aparţin artiştilor/grupurilor artistice: Joseph Bartha – *Fără comentarii*, Sandor Bartha – *Sarcophagus*, EURO-ARTIST (Olimpiu Bandalac şi Teodor Graur) – →

Din viaţa unui extremist de centru

MAZILU, AZI

...Poate omul, azi, să joace atît de prost, Mazilu? Poate. Şi aşa poate! E de neauzit, aş spune ca melomanul căruia i se masacrează arii de splendoarea unor:

"în limita timpului disponibil, nu te-am făcut fericită?", "trebuie să-ţi aperi demnitatea, dar şi ratele la casă!" "nu accept ca alţii să fie mai sensibili decît noi!".

Într-o duminică a acestui octombrie, spre miezul nopţii, la o emisiune ce se dorea în memoria lui, n-au strălucit, stinghere, decît citatele cu care se deschideau scenetele montate azi, pustii tocmai de spiritul acestor fabuloase geometrii: "n-avem nevoie de iubire, ci de aparenţe, ele contează, ele înşeală"... sau deliranta: "noi ţinem piept satisfacţiilor materiale, nu ne temem de ele!"; într-un tîrziu, spre final, au apărut clasicii textelor lui, un Mitică Popescu, "şef de sală la un restaurant de peşte" unde clienţii sînt refuzaţi cu "n-avem" în egală măsură, "dincolo de specific", pînă la turtă dulce, "noi nefiind robii unui singur produs, deşi crapul e un imperiu" şi nemuritoarea înregistrare din '73, cu Cotescu şi Vali Voiculescu, pe lacul Herăstrău, într-o barcă, el cerîndu-i ei disperare şi suferinţă în acea clipă a despărţirii lor, ea fiind stăpînită doar de ideea ultimei curse a autobuzului 31, el înălţînd peste ape, cum numai Cotescu ştia, celebrul strigăt: "Nu vrei să suferi, Cecilia? E formidabil!". Cu totul stupid, scenetele aveau ca liant numere de balet de la Cazinoul Victoria de azi, în coregrafia unei "Doucette de la Las Vegas", care, puse să ne mai distreze între texte grele, abia că puneau în valoare dureroasa biruinţă a vulgarităţii în interpretările din acest 1995. Pot accepta că în aceşti 6 ani au căzut imperii şi reţele de spionaj, grile de lectură, coduri între lector şi autor, mă dor în cot faţă de durerea ce se înalţă din degradarea teatrului lui Mazilu. După părerea mea, asistăm la un spectacol sincer şi realist, poate şi revanşard, al prostiei ieşite de sub clarul de lună - unde o detectaseră Mazilu şi Pintilie, în urmă cu 30 de ani - la lumina soarelui şi a libertăţii, bucuroasă foc că nu mai există cenzură, incultă de dă în gropi, vehementă în simplificarea rapidă, mitocană în lenea ei de a simţi contradicţia şi complicaţiile unui teatru într-adevăr nepereche, la noi.

Extremiştii nu se manifestă doar în politică - există un extremism al prostiei, bună oară, care se revarsă din "extrema stîngă" sau "dreaptă", spre teatru şi cinema; sau al netalentului la fel de liber ca înjurătura de mamă în ziare. Există "extremul-netalent", l-am întîlnit, există extrema prostie, "liberă, pe soartă stăpînă" şi ea, care atacă şi biruie pînă şi pe Caragiale sau Ionesco. Nu trebuie să fi brechtian ca să înţelegi că unor articole politice de asemenea "extremă" - lăudînd, de pildă, partidul lu' cutare care "aduce cele mai simple soluţii la cele mai complicate întrebări ale societăţii româneşti" - le poate corespunde, pe scenă, o logică artistică de acelaş tip, urînd complicaţia şi aclamînd travaliul simplificator, hărnicia în asasinarea nuanţei.

Marea complicaţie a teatrului lui Mazilu - consanguină cu problema eternă a minciunii ascunse tot mai bine în adevăr - este inteligenţa proştilor lui, conform definiţiei date tot de el lui Colpi, într-o noapte, la "Lido": "Unde s-a ascuns azi prostia? În inteligenţă!" Colpi, stupefiat de ceea ce poate afla la Bucureşti, l-a asigurat că dacă ar veni la Paris cu ideea asta, ar face avere. Dincolo de politic şi conjuncturile cenzurii, inteligenţa prostiei descoperite de Mazilu s-a constituit - pînă la căderea Zidului care a eliberat şi tîmpenia, de ce nu? - într-o subversivitate la adresa acelei tiranii numite "natura umană"; o mulţime de oameni culţi şi fără humor, căci se poate şi asta, s-au îngnit*...

Proştii lui sînt oameni cu idei, gem de idei, au imaginaţia sentimentelor care se schimbă în viteză, mulţumită unei mistici delirante a ipocriziei, devorează cultură, informaţii la zi şi romane dificile, conform clişeelor "superior dotate"; ei tînjesc, disperaţi, „- celebra formulă maziliană: "ipocrizia disperării " - după o puritate absolută, ca o apoteoză necesară la toate "simplele lor mîrşăvii"; punînd mereu la cale derizoriul ca vis al mizerabilului, în birou, în dormitor, în excursii, în şedinţele de partid (cu faimoasa poruncă: "nu două idei la un singur om!"), planificînd atent şi patetic o pilă, un şantaj, un divorţ, o butelie, un denunţ, umanele potlogării, ei sînt prodigioşi de inspiraţi, culţi pînă la Thomas Mann şi Malraux, teribili de pricepuţi "în meandrele sufletului omenesc, Cecilio!" Ceea ce-i năucitor în teatrul lui este oximoronul pe care se bazează totul, de la simţire la expresie, acel lirism al porcăriei, acea ferocitate a tandreţei, somptuozitatea falsului în care toţi se scaldă voluptuos şi vital, ca nababii în piscinele personale. E complicat şi fără precedent, o geometrie în care n-are ce căuta 7x8. Prostia liberă şi triumfătoare de azi (ieri, aceea a lui "nea Nicu"!) nu o mai suportă, ceea ce-i prea încurcat o enervează rău: ipocrizia să fie ipocrizie, disperarea - "Gogule!" - disperare. Sfîntul şi intangibilul drept de a huidui a distrus, firește, subversivitatea, cu întregul ei sistem de elaborare; actorii care se încearcă azi în a rosti fraza maziliană nu mai gîndesc, ci emit deşteptăciuni stranii sau stupide, după cum le nimeresc; Cotescu era cutremurător cînd constata că Cecilia nu-i poate da un antinevralgic pentru disperarea lui. Azi, cutremurătoare este vulgaritatea simplificării; ei sînt vulgari înainte ca textul să-şi dezbrace fătărnicia, ca într-un "acte manqué"; ei sînt proşti şi atîta tot, ceea ce nu mai interesează în lumea noastră, unde prostia şi-a recucerit smecheria, ca expresie deplină a inteligenţei ei. Or, Mazilu nu-i pentru smecheri, aşa cum nu e pentru duioşi şi populişti. Înclin să cred că soarta teatrului mazilian e legată de soarta, adică de victoriile şi eşecurile, prostiei noastre româneşti; nici el nu scapă de conjunctură; dar ce conjunctură măreaţă!

Radu COSAŞU

---

* În schimb, de bună ţinută, o emisiune strict literară, la TVR 2, tot în memoria lui, cu mărturiile de un lirism competent ale lui V. Parhon şi G. Pruteanu, consacrîndu-l drept „cel mai important dramaturg de după război". E bine s-o auzim măcar la cincisprezece ani o dată!

→ *Raport '90–'95*, Radu Igazsag – *MEdiA CULPA S.R.L./ Media Home*, INTERMEDIA (Gheorghe Sabău, Liliana Trandabur, Judit Anghel, Caius Grozav, Peter Hugel, Cătălin Man) – *Ready Media*, Valeriu Mladin şi Carmen Paiu – *Fast Food*, Cati Orbulescu – *Cu ochii pe două bulevarde*, Max Păcurar – *Îmi aleg singur preşedintele*, Gheorghe şi Carmen Rasovszki – *Melancholia*, Adrian Timar – *În faţa legii*.

Pe 23 octombrie are loc o conferinţă de presă, iar pe 25 octombrie vernisajul expoziţiei, urmat pe 26-27 octombrie de MEdiAtor: simpozion la care vor participa invitaţi din ţară şi din străinătate, propunîndu-şi să deschidă o dezbatere publică prin care să lărgească aria de investigare, extinzînd-o şi în domeniul sociologiei, psihologiei, a teoriei de artă şi comunicaţiei.

Acest eveniment se va înscrie în suita de manifestări organizate în săptămîna 23-29 octombrie, cu ocazia împlinirii a cinci ani de activitate a Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă în România.

Nu rataţi

Expoziţia **„Zece unghiuri drepte/zece îngeri drepţi"** (pictură-sculptură) **PAUL NEAGU**.

Vernisajul: vineri 20 oct., orele 18.30, la Centrul Cultural al Republicii Ungare.

Trecerea prin reviste

Disperări şi formule

Numărul 2 al revistei **Semnal teatral**, publicaţie bimestrială a UNITER, este un progres sensibil faţă de numărul precedent; rubricile au rămas aproximativ aceleaşi (*Interviu, Ancheta, Document, Scena europeană, Mapamond teatral, Eseu, Corespondenţe etc.*), însă substanţa lor este mai interesantă şi, în general, atenţia acordată detaliilor face impresie... Acestea fiind spuse, actualul număr se sprijină totuşi, în mod clar, pe excelentul interviu luat de Marian Popescu regizorului Alexandru Dabija şi pe textul intitulat "Naveta spaţială a clasicilor", purtînd semnătura criticului şi traducătorului Victor Scoradeţ.

A citi ce are de spus Dabija despre "criza reformei" în teatrul românesc te scuteşte, într-un fel, a mai citi părerile unui Serafim Duicu(!), invitat să participe la ancheta "Ce se mai întîmplă în teatrul românesc?" cam lungă şi indigestă, nu o dată "împănată" cu evidente greşeli de transcriere (ex.: "... adversitatea unor «demnitari» faţă de Andrei Şerban (...) s-a *reprezentat* negativ asupra relaţiilor dintre minister şi instituţie" (subl.m.); cel mai bun răspuns în fapt, o ironică punere sub semnul întrebării a întregului "efort" reportericesc este dat abia în final de Horaţiu Mălăele: "Consider că cele cîteva întrebări ale chestionarului dumneavoastră sînt şi ele de fapt o consecinţă a acestui sistem de funcţionare a teatrelor, greu, perimat şi comunist. Deci răspunsul nu ar face decît să dea soluţia unor cauze ştiute – un efect previzibil. O revigorare a forţelor reale ale teatrului românesc nu poate fi făcută decît de o reformă serioasă. Atît". Un alt "excurs" ambiţios de astă dată, prin "paradigma" estetică, şi nu cea administrativă, a teatrului românesc actual este întreprins de Miruna Runcan: "Un model unic al teatrului românesc?" se întreabă aceasta, descifrînd în praxisul spectacolelor bucureştene o serie de invariante "repede descrise" (pe, totuşi, şapte pagini!)... Dacă efortul hermeneutic este acoperit, nu acelaşi lucru se poate spune, din păcate, despre concluziile (de fapt, premisele) studiului: în esenţă, "problema" aşazisului "model unic" este că el produce montări strălucite (însăşi M.R. le enumeră, spre a-şi susţine teza – **Titus Andronicus, Richard III, Visul unei nopţi de vară** sau **Poveste de iarnă**), în vreme ce "modelele alternative" exemplificate (**Teatrul seminar** sau **Suita de crime şi blesteme**), nu... (În plus – şi cu titlu de pură paranteză! –, mi se pare destul de riscant a aduce drept contraargumente spectacole – unele bune, altele ba – din repertoriul unui teatru unde ai funcţionat ca secretar literar!). Pentru a nu mai menţiona "excluderea" unei artiste precum Cătălina Buzoianu din orice direcţie amintită, mai puţin dintr-una: "experimentul" cu teatrul de marionete!...

Dincolo de aceste *parti-pris*-uri – şi cu atît mai mult! – întoarcerea la ceea ce spune, cu inteligentă revoltă, Al. Dabija, este absolut necesară: "Protestezi o dată, de două ori, de patru, de şapte, de nouă ori, pînă la greva foamei. Şi cînd se ajunge la greva foamei, atunci se vede de fapt dimensiunea exactă a civilizaţiei în care sîntem. Aceea tribală. Asta e. (...) Posibilitatea noastră de armonizare e foarte redusă, căci nu prea ştim să ne formulăm propria disperare". (**a.l.ş.**)

PROTEST

Sindicatul Independent al Actorilor Profesionişti din România protestează împotriva Hotărîrii guvernamentale prin care **doar cîteva instituţii culturale au primit un spor salarial de 25%.**

Considerînd că acest lucru conduce la o şi mai mare dezbinare a lumii artistice (media salariului unui actor este de 150.000 lei, iar a unui tehnician de scenă este de 80.000 lei), cerem Parlamentului României, Guvernului şi Ministerului Culturii să intervină de urgenţă pentru a elimina acest act discriminator şi vădit ostil vieţii culturale din ţara noastră, acordînd această majorare **tuturor celor care lucrează în instituţiile culturale din România.**

Cerem să se organizeze un congres al culturii, în care să se discute statutul omului de cultură în societatea noastră.

În semn de protest faţă de această măsură discriminatorie, **salariaţii Teatrului de Comedie** au declanşat, începînd de vineri, 6 octombrie 1995 (spectacolul **Colivia Nebunelor**), acţiuni de luptă sindicală care pot evolua pînă la grevă generală.

Director, — *Lider sindical,*

Vladimir Găitan — *Iarina Demian*

retro CINEMA scop

Mathilda, Mina, Loli şi celelalte

Urmărind de curînd-încheiatul Festival al filmului francez*, mi-am imaginat o posibilă scenă: în seara de deschidere, după amabilităţile de rigoare, un critic cu aer doct se apropie de microfon şi spune: În încheiere, înainte de a vedea filmul, o să vă spun cîteva cuvinte despre el; nu vă speriaţi, n-o să vă răpesc mai mult de *35 de minute*! După un moment de stupoare, sala începe să huiduie năprasnic. Imperturbabil, criticul scoate din buzunar un sul de hîrtie care, desfăşurîndu-se, atinge pămîntul... Din nou stupoare – derută disperată în rîndul spectatorilor. Dar criticul, cu un gest simpatic, aruncă sulul peste umăr şi spune: *A fost un gag, evident. Acesta era cinematograful francez aşa cum l-am cunoscut cu toţii; cel de azi se poate descrie în două vorbe!...*

Aceasta e şi impresia mea după cele şase filme văzute la Bucureşti. Iar filmul care a "spart gheaţa" acestei constatări, **Léon** al lui Luc Besson, se pretează cel mai bine exemplului de mai înainte: un film dur, violent, în care tandreţea, deşi prezentă, este nelalocul ei, iar cuvintele, şi mai şi... (De altfel, Besson pare să se întoarcă, inconştient poate, la "minimalismul lingvistic" al primului său film, **Le dernier combat**: acolo, după o catastrofă atomică, supravieţuitorii comunicau prin gesturi şi onomatopei; "progresul" este că, acum, dialogurile sînt mai sărace decît gesturile şi onomatopeile folosite atunci...). Însă Besson ştie să filmeze, "are mînă" cum se spune (chit că abuzează, spre final, de unghiul subiectiv...), iar maşinăria infernală pe care-o conduce *con brio* ţine spectatorii în scaune pînă la sfîrşit (chit că momentele de lîncezeală nu lipsesc: "dialogurile" de care vorbeam!). Şi atunci, nu-ţi mai pasă că povestea este roasă pînă la urzeală, că şabloanele îţi fac semn de la un kilometru şi că personajul principal e cam inexistent; te bucuri, ca un biet cobai postmodern, de "referinţele cinefile" ale cineastului (sînt critici care chiar le-au numărat!) şi pe puştoaica asta superbă, care-i trezeşte oricărui bărbat normal instinctul "*Humbert-Humbert*", în rolul "mai principal decît principalul" – cel al Mathildei.

Jean Reno în *Léon*

Preferinţa – fie şi cu rezerve, fie şi *less than* extatică! – pentru un film ca **Léon** riscă să te arunce în vîltoarea unei controverse ce nu s-a stins, în Franţa, unde filmul este acuzat că face propagandă implicită producţiilor americăneşti – ceea ce e un fel de a spune că e "suspect" pentru că aduce bani într-o cinematografie a sertarelor goale... (Disputa, inutil să mai adaug, ne este întrucîtva familiară.) Să-l credem oare pe producătorul elitist Marin Karmitz atunci cînd numeşte filme de genul lui **Léon** "imbecile", reproşîndu-le lipsa "punctului de vedere"? Sau să ne vîrîm, cuminţi, urechile între umeri şi să savurăm autenticul *savoir-faire* al unui cineast care (ei da, aşa ceva nu prea vedem, pe la noi...) nu duce lipsă de unghiuri de filmare, adesea inedite? Şi dacă, pînă la urmă, mult-clamatul "punct de vedere" a devenit semnul unui nou filistinism?

Că **Léon** se urmăreşte cu plăcere, este indiscutabil. Că, pe de altă parte, scenariul este destul de pueril, de neverosimil, că filmul are cîteva "burţi", iarăşi e just. Însă nu cred, personal, că, aşa cum îmi spunea Adina Darian după proiecţie, "atunci cînd imită filmul american, filmul francez este prost"; cred, din contră, că "*trenul american*" trebuie prins din mers – chiar şi cu vagoanele lui "de marfă"! – căci, altminteri, există riscul de a face filme sublime pentru un public care lipseşte cu desăvîrşire...

În **Mina Tannebaum** al tinerei Martine Dugowson, America nu este, iarăşi, prea departe: mă gîndesc la Woody Allen şi "aerul de familie" cu melodrama anilor '40 pe care filmul le mărturiseşte. Justeţea tonului, fluiditatea poveştilor care curg împreună, se despart şi se regăsesc în funcţie de destinul celor două protagoniste, dar mai ales jocul extraordinar al acestora (Romane Bohringer şi Elsa Zylberstein, ultima absolut uluitoare!) fac din această peliculă o "alternativă" plăcută la "religia violenţei" şi a vidului spectaculos din **Léon**. În plus (ceea ce nu e neglijabil din partea unei debutante!), există substanţa unui scenariu condus cu mînă sigură, un apetit pentru adevărul relaţiilor surprinse în ce au mai efemer, paralel cu inevitabile "referinţe" (nici cele de la Noul Val nu lipsesc, în special cîteva scene din adolescenţă în care eroinele au farmecul trăznit al lui Céline şi Julie din celebrul film al lui Rivette), care demonstrează că cinematograful francez actual reuşeşte, iată, să iasă din "cercul prea strîmt" al nombrilismului cinefil.

Un nombrilism spre care se întoarce Antoine Desrosières în **À la belle étoile**. Personajul său, un fel de Males parizian, cu aerul său de popîndău îndrăgostit călcător în străchini, e interpretat de Mathieu Demy, fiul lui Jacques – "tatăl" **Umbrelelor din Cherbourg** –, perfect în rolul unui *Léaud lunaire* licean trecînd prin poveste cu ghiozdanu-n spate şi capu-n nori; însă "Sub cerul liber" (titlul sub care a fost prezentat) este departe de pathosul demonstrativ al

Romane Bohringer şi Elsa Zylberstein în *Mina Tannebaum*

celuilalt film, părînd mai mult o caligrafie "feminină" pe un caiet de versuri... Desrosières, ca un şcolar silitor ce şi-a tocit maeştrii, priveşte spre Noul Val (în film apare şi criticul, teoreticianul şi regizorul Luc Moullet), dar şi spre "nou-nou valul" unui Leos Carax de pildă, iar filmul său seamănă de aceea cu un *bric-à-brac* dezinvolt, de un anume farmec; sfatul care i s-ar putea da ar fi, poate, acela de a mai "trage cu ochiul" şi în afara ecranului – eventual, acolo unde realitatea nu este deloc atît de "caligrafică" precum în filmul său! În esenţă, un film cu miză minusculă – de n-ar fi aceea, importantă totuşi, de a impune un autor! –, dar, în ce mă priveşte personal, de preferat peliculelor "cu mesaj", care ne plictisesc pînă la îndoctrinare...

Din păcate, filmul care a atras cei mai mulţi spectatori (un adevărat record, avînd în vedere că s-au vîndut bilete peste capacitatea sălii!) a fost şi cel mai prost din Festival: **Elisa**, al lui Jean Becker, inclus de altfel pentru a înlocui **Farinelli** al lui Corbiau, la rîndul lui ales în locul indisponibilului **La Haine** de Mathieu Kassovitz ... Cu o Vanessa Paradis surprinzător de "valabilă" ca actriţă (de celelalte atuuri, tipic feminine, eram deja edificaţi) dar şi cu un Gérard Depardieu destul de penibil, filmul lui Becker, dacă promite ceva, cît de cît, în prima parte – net marcată! –, eşuează lamentabil în cea de-a doua. Pe scurt: o melodramă stupidă, pe care, de altfel, spectatorii români o vor putea (re)vedea, căci filmul a fost achiziţionat de "Ecran XXI".

Întîlnirea cu Kassovitz atît de scump vederii (noastre) s-a produs totuşi, măcar în calitate de actor, în filmul **Regarde les hommes tomber** de Jacques Audiard, unde Kassovitz face un rol în multe privinţe memorabil alături de doi actori redutabili: Jean-Louis Trintignant şi Jean Yanne. Filmul lui Audiard – tot un debut, ca şi **Mina**... şi **À la belle étoile** – afirmă un regizor interesant, care-şi controlează povestea, extrem de concentrată (filmul este ecranizarea unui roman de Teri White), cu o siguranţă a (semi)tonurilor absolut profesionistă, dar şi cu înclinaţia (explicabilă) de a "răsuci" oniric faptele, de a le decala şi a interveni în naraţiune (comentariul din *off*, ca un pandant al acelor *non-dits* şi al deselor pasaje de întuneric...) pentru a da subiectului o adîncime straniu "dostoievskiană"... În mod cert, filmul lui Audiard – cu portretul de "ucigaş din întîmplare" făcut de Kassovitz, la antipodul durităţii siropoase a "profesionistului" lui Besson – a constituit una din surprizele Festivalului (şi) prin faptul că amoralitatea adeseori gracilă a celorlalte filme a fost contrabalansată de o privire mai "grea", nelipsită de ambiguitate. Este păcat că tocmai acest film a "căzut" la publicul român, "Uite-i cum pică" (titlul sub care a rulat) devenind un fel de *"Uite-i cum pleacă"* (vorba colegului Mihai Chirilov!), un sfert din spectatori părăsind sala în timpul proiecţiei...

În fine, filmul care a încheiat Festivalul – **Gazon maudit** (sau "Amanta nevestei mele") de Josiane Balasko – a fost şi cel mai amuzant (de un umor lipsit de complexe, măsură, "pudoare" etc.), impunînd o autoare (Balasko), un actor (Alain Chabat) şi un personaj feminin irezistibil (Loli, jucată de Victoria Abril); cum dreptul de difuzare a fost obţinut de "Ecran XXI" şi deci filmul va rula pe ecrane din luna noiembrie, vom reveni cu o cronică la momentul respectiv. Pînă atunci, să spunem că acest Festival a fost o reuşită şi că bilanţul asupra cinematografului francez nu e nici pe departe atît de sumbru pe cît îl bănuiau scepticii: cu trei debuturi, din care unul onorabil şi două excelente, şi cu trei filme făcute de "meseriaşi" cu gusturi diferite în materie de cinema, Festivalul a dovedit că cinematografia cea mai subvenţionată din Europa este capabilă să treacă prin criza care afectează întreg mapamondul cinematografic cu destulă graţie... chiar dacă *"nu mai există capodopere"* (dar unde mai există!?), *"nu mai există un Nou Val"* (unii zic că-i mai bine...) şi *"nu imitînd America poţi supravieţui"* (dar cum?).

Iar dacă Festivalul filmului francez nu a mulţumit pe toată lumea, este pentru că toată lumea e, "sub cerul liber", din ce în ce mai nemulţumită (**a.l.ş.**)

* Mulţumirile trebuie adresate în primul rînd *Institutului Francez*, a cărui iniţiativă a fost, şi mai ales *Danei Dimitriu* "sufletul" întregii acţiuni; apoi, evident, criticului *Magda Mihăilescu*, cea care a dus întreprinderea la bun sfîrşit cu competenţă şi distincţie... În ce mă priveşte – şi pentru că au existat anumite voci nelămurite –, ţin să precizez că nu îmi revine decît "meritul", absolut neglijabil, de a fi propus cinci din cele şase filme prezentate (minus **Elisa**) şi de a fi "dispus" proiecţiile de la cinema Studio în ordinea în care au fost văzute. *Non bis in idem.*

Cronica literară de tranziţie

Compromisul creator sau neantul eroic? (I)

Pentru o carte scrisă - şi propusă spre publicare! - în 1979, **Sub zodia proletcultismului*** este foarte curajoasă. Multe din adevărurile despre perioada de "trecere" (1944-1947) şi despre mîrşăviile ideologice şi faptice ale celor mai negri ani (1948-1964), pe care M.Niţescu le spune acolo, şi-au găsit expresia deplină, în ţară, abia după 1989. Independenţa de spirit a autorului (decedat în 1989, la 64 de ani) şi temeritatea sa sunt absolut remarcabile. Înainte de '89, fără a fi fost niciodată un critic de prim-plan, el făcuse figura unui "lup singuratic" (avînd ceva, *mutatis mutandis*, din Alexandru George), cu prezenţă sporadică dar provocatoare de valuri. Excesiv, pînă la bizar sau "intratabil" (Mircea Zaciu) uneori, el a avut, în anume cazuri, aerul de franchete acră a celui care strigă, în ipocrizia generală, că "împăratul e gol!"

Cartea de care mă ocup (completată şi cu un eseu politologic despre dialectica puterii comuniste, cam în linia *Cetăţii totale* a lui C.Dumitrescu, rezistent prin claritatea nesfielnică a diagnosticelor) e rodul unei reflecţii istoric documentate (nu cu suficientă acribie), dar şi al unor resentimente personale. Ea începe cu descrierea anilor '44-'47, în care unii o luau spre vile şi Academie, alţii spre mizerie sau puşcărie; au loc convertiri spectaculoase: monarhişti entuziaşti de ieri cîntă acum republica; maeştrii metaforelor leapădă hlamida lirismului şi îmbracă la repezeală salopeta agitatorică; apar oameni noi, cu cultura "pe puncte" (Novicov, Moraru, V.Mîndra); din cei "vechi", dispar mulţi (unii la propriu, în temniţe ori de tot: Crainic, Gyr, Gh.Brătianu, C.C.Giurescu, Al.Marcu, C.Tonegaru, Vl. Streinu ş.a.). Se desfiinţează ziare, reviste, catedre, instituţii de cultură. Cu o sinistră voioşie, catalizată cu Kalaşnikovul (sau cu ameninţarea maşinii şi a ochelarilor negri), se instalează întunericul şi teroarea. În atare condiţii, se petrc şi numeroase demisii morale, pacturi cu diavolul. Sadoveanu, ca să-şi menajeze bătrîneţea sterilă, exaltă comunismul şi colhozul; Arghezi, ţinut şase ani sub sabia lui Sorin Toma, cîntă pîn-la urmă după bagheta lui Dej-Răutu; Petru Dumitriu, care-ncepuse cu literatură onestă, se dă pe brazdă şi ridică în slăvi Canalul (azi declară că şi-ar tăia mîna cu care a scris). Din păcate, M.Niţescu nu cercetează îndeajuns formele, etapele şi motivaţiile individuale ale acestor metamorfoze.

După trecerea în revistă, pe cîteva momente istorice principale, pe publicaţii şi pe unele "teme" sau "cazuri" (T.Maiorescu) a ceea ce s-a petrecut în viaţa literară între '48 şi '64 (cu inadvertenţe pe care le voi discuta mai jos), autorul schiţează nişte *"profiluri de epocă"*, cu texte comentate, de la Sadoveanu şi Călinescu, pînă la Eug.Simion şi N.Manolescu.

În ansamblul extrem de complexei probleme a supravieţuirii culturii în acel *dürftiger Zeit*, în acele amarnice timpuri (despre care au dat oarece seamă pînă acum cărţile, cam dezordonate, ale Anei Selejan, Istoriile lui Ghiţă Ionescu şi Victor Frunză şi serialul din **Dilema** al lui Radu Bogdan; se aşteaptă cartea de peste 1000 de pagini, din cîte ştiu, a lui Ion Cristoiu, preocupat de peste un deceniu de acest subiect) nu sunt de acord cu blamul şi cu teza absolutizante ale lui M.Niţescu. El spune (p.168) că în acele împrejurări *"opera nu mai poate fi singura măsură a personalităţii"* scriitorului: *"tăcerea... devine un element esenţial de apreciere a ...personalităţii lui"*. Observ că, din perspectiva istoriei şi a istoriei literare, prima propoziţie e un neadevăr limpede: după scurgerea deceniilor şi a veacurilor, NUMAI opera e măsura scriitorului, nimic (vai!) altceva. Puţin ne interesează azi ce politică a făcut Dante: opera sa e sublimă. Nu ne pasă dacă Villon a fost un om cumsecade sau un bandit, atunci cînd versurile sale ne mişcă pînă-n rărunchi. Se-ntreabă cineva dacă Balzac a fost monarhist, "progresist", "reacţionar"? Baudelaire a ctitorit o nouă eră a poeziei lumii, poemele sale ne tulbură constant, au intrat în fiziologia sufletului nostru, deşi omul n-a fost deloc un cetăţean respectabil. Moralitatea lui Verlaine sau a lui Rimbaud a fost cu totul discutabilă, poemele rămîn. Céline sau Hamsun s-au dat, oribil, cu fasciştii, romanele lor (după ce omenirea şi-a vindecat rănile) se reeditează şi se citesc cu nesaţ. Goga a mers şi el cu extrema dreaptă - dar pentru *scriitorul* Goga numai opera e măsura. Din nefericire (oare?), faptul că un scriitor a fost un bărbat model şi un caracter frumos interesează prea puţin(i), după 100 de ani: cărţile contează.

Iar a doua propoziţie a tezei lui M.Niţescu frizează nonsensul. Cum să fie *"tăcerea"* (adică golul, absenţa) criteriul de apreciere a unui scriitor? Ducînd acest raţionament calp (pentru că amestecă planurile, eticul cu esteticul) pînă la capăt, ar reieşi că cel mai valoros scriitor ar fi acela care nu a scris nimic.

Realitatea are aici multiple nuanţe, dar cea esenţială, pe care o afirm fără ezitare, este că în materie de continuitate a culturii, *compromisul creator* e preferabil *neantului eroic*, cu disocieri de la caz la caz. Voi continua, detalia şi explicita în nr. viitor.

George PRUTEANU

*) M.Niţescu, **Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii**, ed. îngrijită de M.Ciurdariu, Ed. Humanitas, 1995, 400 p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

"NU MAI CITESC NIMIC... MARCHIZA E

– despre condiţia romanului şi a nesăbuitului său autor –

E lucru ştiut: raporturile dintre biografie şi operă sau societate şi literatură nu stau sub semnul relaţiei cauză-efect şi se cer investigate cu instrumentar subtil. Luîndu-mi totuşi inima-n dinţi întru lipsă de subtilitate, le-am adresat - Gabrielei ADAMEŞTEANU, lui Ştefan AGOPIAN şi lui Mircea CĂRTĂRESCU - cîteva întrebări cu precădere sociologizante. Cum fiecare dintre ei are, pe lîngă statutul de scriitor, un statut profesional (jurnalist, editor, respectiv profesor universitar) prima întrebare a fost:

În ce măsură aceste două statute se influenţează?

Apoi - **Societatea asta în schimbare (nu interesează aici nici ritmul, nici proporţia, nici sensul schimbărilor survenite după '90) vă influenţează, cumva, scrisul?**

Pe urmă - **Literatura de consum, rapid dar trainic instalată pe tarabele cu cărţi şi în "inimile" amatorilor de roman, vă nelinişteşte sau vă amuză? Credeţi că vor apărea producători autohtoni de clişee-nsiropate la borcan, pardon, roman?**

Ce se întîmplă în romanul românesc, acum?

Ce credeţi despre marchiza care ieşea la ora H desfiinţată cu sistemă de Valéry?

În fine, redacţia mi-a sugerat să întreb şi dacă **timpul are răbdare cu romancierii.** Gabriela Adameşteanu se luptă - veţi vedea - cu timpul fizic cotidian, dar are o relaţie bună cu timpul scris cu majusculă. Ea e şi singura care are încredere în virtuţile oralităţii: a preferat să vorbim, în vreme ce Cărtărescu a scris, Agopian a dictat, preferînd să fie sobru, concis, iar povestea cu "răbdarea timpului" i-a scos (puţin), pe amîndoi, din răbdări. **(D.V.)**

GABRIELA ADAMEŞTEANU

şi veşnica întrebare: "Nu-ţi pare rău că nu mai scrii?"

Cînd, în aprilie '90, m-am mutat de la Cartea Românească – unde lucram ca redactor – la "22", un prieten, critic literar, dl.Ornea, mi-a spus: "Nu face asta, e o greşeală, jurnalismul te devoră!..." Evident, a avut şi are dreptate. Dacă ar fi numai jurnalismul, încă m-aş descurca, însă, aşa cum arată lucrurile, apăsătoare fiind nu numai agitaţia provizoratului săptămînal ci şi greutăţile de management şi soluţiile pentru dificultăţile financiare la o publicaţie fără alt sprijin decît unul modest de la Fundaţia SOROS, practic nu am mai reuşit să mă descurc - ăsta este adevărul.

Au fost mai multe faze, cea în care colegii îmi spuneau în '90: "Noi trebuie să scriem literatură!" şi eu răspundeam că nu am nici un chef să scriu literatură. În al doilea rînd, spuneam că vreau să înţeleg ce se petrece, pentru că, într-adevăr, nu înţelegeam nimic: *ianuarie, martie, mai*... La un moment dat am început să le înţeleg, lucrurile au devenit extrem de clare, de coerente, şi asta cam prin '92... Ba chiar, de la un moment dat, s-a instalat un sentiment puternic de *déja vu* în descifrarea realităţii. Şi, cînd am avut această revelaţie, dorinţa de literatură mi-a revenit puţin cîte puţin... Însă, practic, nu am mai fost în stare să găsesc drumul înapoi. Nu, n-am mai reuşit să găsesc timpul fizic; nici pentru lucrurile "jurnalistice" timpul fizic nu este suficient - muncesc prea mult pentru această zonă: de dimineaţa pînă seara, week-end-urile... Şi cînd nu - ea constituie o veşnică preocupare mentală. Deci, mi-am pierdut libertatea - libertatea mentală - şi jinduiesc din ce în ce mai mult după libertatea scriitorului, care este a unei dezangajări totale şi, nu ştiu, probabil că îmi voi şi face timp! Fiindcă, dacă nu mi l-am făcut şi m-am lăsat "devorată", este şi pentru că - cine altcineva decît mine a consimţit la asta? ● Dacă "va fi să fie roman?"

Aveam un roman început de multă vreme, din care scrisesem o parte. De cîtă vreme? Multă: prima carte pe care am vrut s-o scriu. Am tot reluat-o şi niciodată nu aveam maturitatea profesională pentru ea. Acum, bineînţeles că aş avea-o. Cartea se chema **Provizorat**. Şi ea s-ar putea scrie foarte bine, cred, dac-aş avea intervalul pentru a o scrie şi o viaţă foarte liniştită. Dar... am încercat, cu doi ani în urmă, să obţin o bursă de la SOROS ca s-o scriu; am prezentat şi nişte fragmente; poate proiectul n-a fost destul de bun - mi-a fost respins. Oricum, aveam o jumătate de carte scrisă şi chiar aş fi avut nevoie de un răgaz. Sigur, m-am consolat că poate nu eram eu în stare să mă smulg din viaţa zilnică a revistei pentru ea. De cîteva ori, am avut scurte intervale, dar foarte scurte, (unul a fost după un accident) cînd am încercat s-o continui şi mi-am dat seama că scriam altfel decît înainte, dar n-am apucat să-mi dau seama exact cît de mare era schimbarea. Şi-am mai scris, o dată, o povestire, tot într-un interval foarte scurt, iar în vara aceasta am gîndit o carte întreagă pornind de la un fragment cerut de **Lettre Internationale**, pe tema: o zi din viaţa unui scriitor. Atunci mi-am dat seama că, de fapt, am un puternic pressing interior ca să scriu o carte care ar fi în marginea memorialisticii. Pentru că aceşti ani sînt cumva depozitaţi chiar foarte plin în mine. ● Am vrut deci, la început, să înţeleg "noua lume", pe urmă am avut o anumită încăpăţînare - dacă investesc ceva într-un lucru la care am muncit nu-mi place să-l abandonez. Şi-atunci, cum investisem enorm de multă energie în revistă, şi săptămînalele tot falimentau, se tot schimbau, a fost un fel de obstinaţie în sensul, să zicem, bun. Pe urmă lumea se aşază, totuşi, într-o linie care "răspunde" preocupării mele de-o viaţă: am scris "Dimineaţa pierdută" şi ceea ce-a urmat, apoi, pentru mine a fost o replică. O replică la acel timp. O replică la ceva ce mie mi se părea fără speranţă. Şi m-am simţit obligată faţă de acest "răspuns" al vieţii. ● Deschid un soi de paranteză: cînd devii persoană publică, devii, într-o oarecare măsură, prizonierul robului tău şi, din punctul acesta de vedere, sinceritatea e, în ultimă instanţă, trucată. Astfel încît, de mai multă vreme, mă suspectez că am ajuns în acest rol în care fac confesiuni despre faptul că nu scriu. E-adevărat că nu mă pot întîlni cu cineva necunoscut fără să trebuiască să înfrunt întrebarea: "De ce nu mai scrii? Nu-ţi pare rău că nu mai scrii?" - formulată la început ca un reproş subiacent. "Îţi pierzi timpul!" - mi se spune uneori direct, de la obraz - "Ceea ce faci nu merită!". Alţii îmi spun: "Stimez scriitorul dar - mai puţin ziaristul. Citesc/recitesc cărţile dar - mai puţin revista! Pierzi eternitatea pentru provizorat!" ş.a.m.d. De fapt, lucrurile sînt mai complicate. La fiecare carte nouă - asta e convingerea mea - un scriitor redebutează. Deci cu nimica sau aproape cu nimica nu te-ajută ceai scris înainte. Dimpotrivă, te incomodează! Şi eu am avut întotdeauna pauze destul de mari între cărţi şi am fugit, din teama de a nu mă repeta, exact în direcţia opusă. Doar că, de data asta, sigur, e o fugă destul de "îndepărtată"! ● Un alt inconvenient: nu mai citesc literatură. E încă un alibi în faţa celor care-mi reproşează că nu scriu. "Şi dacă aş scrie - e unul din răspunsurile mele - cine ar sta să citească literatură?" Deşi am, să zicem, un avantaj - poate, de curiozitate, unii s-ar uita repede să constate ce-am făcut, încercînd să vadă "cît am pierdut" în acest timp - nu pot să nu măsor după mine: mă tem că nu am citit nici un roman în cinci ani, poate-am început cîteva, m-am uitat superficial, am avut alt tip de lecturi, mi-am pierdut vremea citind presă; am căpătat reflexele omului obişnuit: vin acasă foarte obosită, foarte obosită, mă uit la televizor, mă bucur că mă pot uita pe mai multe canale, în mai multe limbi, cu mai multe ştiri, am căpătat viciul actualităţilor pe toate meridianele... Îmi dau seama, e ceva foarte gol în acest lucru, şi-n acelaşi timp e foarte pasionant; mă uit la seriale proaste - ceea ce romancierii cam fac... Cărţi proaste? Înainte da, răsfoiam, înainte puteam să citesc o carte într-o oră jumătate! Romanul tip "Sandra Brown" nu m-a mai prins, e prea tîrziu. E normal ca literatura de consum să existe, se pare că peste tot în lume ea e făcută în mare parte de femei şi cititoarele sînt femei, ele rezistă în această zonă. Am fost în '90, cînd "nu înţelegeam multe lucruri", trei luni în America. Acolo se discuta mult despre moartea literaturii şi de-atunci am rămas cu ea-n cap şi mă tot întreb: nu sîntem ultimele generaţii ale unei civilizaţii sortite dispariţiei? Nu sînt sigură că nu sîntem. Mai ales că văd cum presa intră-n zona electronică, computerele ne schimbă viaţa, a apărut *Internet*-ul... Romanul "interactiv", hipertextele, experienţele lui Eco? Eu nu sînt o adeptă a experimentului în literatură. Această cale nu aş urma-o nici dac-aş mai trăi trei vieţi şi, dac-aş scrie, probabil c-aş scrie tot un roman gros şi complicat, în mai multe volume, pe care nu ştiu cine l-ar citi, cine l-ar tipări. Şi, cum spuneam, marea atracţie, foarte mare, căreia probabil îi voi ceda, de asemenea, e de-a face un fel de carte de memorii, dar este riscul acesta că trebuie să mori şi abia peste 30 de ani o carte de memorii reală să poată fi publicată fără scandaluri. Totuşi cred că m-aş putea descurca fără să calc pe toate bombele care explodează într-un asemenea moment. ● Nu cu marchiza, ci cu aristocrata cealaltă, din "Ciuma", cu "frumoasa ei iapă alezană" - sînt pe terenul meu. Din punctul acesta de vedere am suportat multe ironii şi mi s-a recitat fraza asta de multe ori, pentru că, într-adevăr, îmi rescriu la nesfîrşit textele, întîrzii, şi asta chiar şi la revistă constituie o dificultate. Ştiu un lucru, în ceea ce mă priveşte: ca să scrii o carte trebuie să găseşti această primă frază. Ea are un fel de ritmică, prin care transcrii un mod ritmat înăuntrul tău de-a vedea lumea... ● Timpul? Am să raportez totul la mine, fiindcă, totuşi, aşa sînt artiştii, şi măcar acum sînt în postura aceasta privilegiată de a putea să nu mai fiu nici un pic obiectivă, nici un pic echidistantă, nici un pic la mijloc. Eu am avut sentimentul că am enorm de mult timp la dispoziţie. În primul rînd am fugit de literatură, am scris tîrziu - foarte tîrziu, pe la 27-28 de ani primele lucruri - şi, pe urmă, am stat să scriu pentru fiecare carte cîte cinci ani, am făcut pauze de cîţiva ani între cărţi şi am în continuare sentimentul că timpul are răbdare cu mine! S-ar putea să nu fie adevărat.

ŞTEFAN AGOPIAN

crede că nu se întîmplă nimic spectaculos în romanul românesc contemporan

Înainte de '90 am făcut o mulţime de meserii, de la aceea de "şomer", pînă la tehnoredactor la "România literară". În '90, evident, pofteam ca un nebun să fiu ziarist. Am început, întîi, la un săptămînal, **Luceafărul**, apoi am trecut şi la un ziar de opoziţie - numit **Cotidianul**, unde am lucrat aproximativ un an. Cel puţin în cazul **Cotidianului** - experienţa a fost o deziluzie. Lucram pentru prima oară la un patron şi acesta nu s-a dovedit la înălţimea pe care şi-o construise. Dar concedierea de la **Cotidianul** a însemnat un mare noroc personal. Am devenit şomer şi, după aproximativ opt luni, m-am angajat la editura Uniunii Armenilor. Am continuat să scriu pentru presă - din ce în ce mai rar şi mai fără chef. Pentru un scriitor meseria de editor este ideală. ● Încă de cînd am început să scriu mi-am dat seama că, dacă vreau să fac ceva de o oarecare valoare, nu trebuie să mă împiedic de conjuncturile momentului politic. Indiferent dacă intervenea sau nu schimbarea din '89 - nu-mi rămînea decît să încerc să adîncesc ceea ce începusem. Evident, după **Sara** nu aş mai fi putut să public nimic în epoca respectivă. Nici cenzura, nici publicul nu erau pregătiţi - publicul nu este nici acum - pentru experimentele mele. Avantajul tranziţiei este că sînt lăsat să public ce am chef. ● Şi înainte de '89 a existat o "literatură de consum". Ea nu respecta cerinţele pieţei, ci era impusă de undeva de sus. Acest tip de literatură ar putea fi numit literatură de consum socialistă. **Dragostea şi revoluţia**, o carte scrisă cu oarecare talent, avea cititorii ei, bine definiţi ca segment social, cei care astăzi citesc Judith Krantz, autoarea celebrei **Fiice a lui Mistral**. ● Cred că nu se întîmplă nimic spectaculos în romanul românesc contemporan. De la **Ciocoii vechi şi noi** (1863) numărul romanelor cu adevărat importante nu depăşeşte cifra 10. Adică un roman excepţional la aproximativ 13 ani. Asta nu înseamnă neapărat că la

Problema cărţii, la 1928

„...Dar sub acest aspect al ei, problema cărţii nu e dezolantă? Şi viaţa librăriei, lăsată pe seama jocului liber al cererii şi al ofertei, nu va însemna încă o dată triumful d-lui Eftimiu şi al *Medelenilor*, deci al unor opere cari, cînd nu sunt dincolo de literatură, sunt prea în miezul ei? Situaţia trebuie totuşi acceptată cu toate consecinţele sale. Întâi, pentru că nici falşificarea ei nu ar îndrepta nimic. În al doilea rând, pentru că nu se poate ca un public să nu se creeze pe încetul şi să nu determine el mai târziu producţia ridicată în calitate a vitrinei.

Iar până atunci scriitorii, nefrecventaţi decât de o sută de cetitori, se vor chinui (fiindcă altfel *nu se poate*) să-şi tipărească singuri hârtiile şi să-şi editeze pe propria lor socoteală o operă economiceşte încă nevalabilă. Nu acceptăm situaţia cu aer de abnegaţie şi tragedie. Înţelegem numai datele unei chestiuni care e zadarnic să fie lăsată în sarcina ministerului, de vreme ce o soluţie întreagă şi naturală nu există. La ce să falşificăm cu filantropie un adevăr pe care cine l-a acceptat, alegându-şi calea scrisului, trebuie să-l şi sufere"...

Mihail SEBASTIAN

"Cuvîntul", 14 noiembrie 1928

O TÎMPITĂ... ABIA DACĂ OBSERV O SOCIETATE"

fiecare 13 ani fenomenul se produce. Pot apărea trei capodopere într-un an şi atunci este destul de probabil ca mulţi ani să intrăm într-un vid de capodopere. Care sînt cele 10? Sînt: **Ciocoii...**, pe urmă **Ion** şi **Pădurea spînzuraţilor**, Sadoveanu cu **Baltagul**, Matei Caragiale cu **Craii...**, Camil Petrescu cu **Patul lui Procust**, Gib Mihăescu cu **Rusoaica**, Preda cu **Moromeţii (I)**. După Marin Preda, rămîne altora să hotărască cum vor fi ocupate celelalte locuri. ● Timpul nu este nici răbdător, nici nerăbdător cu nimeni. El este numai plicticos, printr-o repetiţie aparent nesfîrşită. Artistul, atunci cînd reuşeşte, îl poate colora o vreme. ● Această marchiză e o tîmpită.

MIRCEA CĂRTĂRESCU

Nimeni nu vrea să apară o nouă carte

● Statutul de universitari al foarte multor scriitori din generaţia mea şi din următoarea este o mutaţie esenţială în cultura noastră, care pînă acum opunea, într-un fel, cele două vocaţii. E drept că a fi "profesor de literatură" în România este încă, pentru un scriitor, altceva decît ar trebui să fie: de fapt, cele două vocaţii, aparent reunite, rămîn la fel de imposibil cusute una de alta ca diversele structuri animale într-o himeră. Intrînd în Universitate devii, de fapt, profesor. Nimic din ceea ce e esenţial şi valoros în tine nu e fructificat. Predai orice, de la "veche" la "contemporană" poate puţin mai dinăuntru, dar asta-i tot. Nimeni nu vine la seminarii ca să-l asculte pe Muşina sau pe Crăciun sau pe Lefter, ci, esenţial, tot ca să audă cîte ceva despre Varlaam sau Macedonski. Poziţia noastră actuală în facultate este una intermediară şi puţin absurdă. Sper că ea e doar un pas către adevăratul loc al scriitorului la Litere: cel de "writer in residence", adică de autor care, despre orice ar vorbi, de fapt *se predă pe sine însuşi*. Filologia noastră a rămas încremenită în didactic şi (cel mult...) ştiinţific, deşi e o evidenţă că nouăzeci de scriitori dintr-o sută au ieşit în ultimii treizeci de ani din facultăţile filologice. Veşnicul cenaclu literar, unde mai există, nu e suficient. El trebuie combinat cu clase de "creative writing" conduse de scriitori capabili să vorbească *dinăuntru* despre literatură. Asta e şi lucrul pentru care cred că am oarece chemare, şi pe care l-aş face într-adevăr cu plăcere. ● Nu ştiu despre ce schimbare este vorba. Eu nu observ nici una. Abia dacă observ vreo societate. Şi înainte, şi după decembrie '89, am scris tot în bucătărie, am stat tot închis în casă, am avut la fel de puţini prieteni, mi-am dorit şi asumat la fel de puţine "roluri sociale." Cît despre felul în care scriu, cea mai profundă modificare pe care o remarc (adusă într-adevăr de o anume tranziţie, căci nu m-am putut adapta maşinii de scris electronice pe care mi-am cumpărat-o în '91) este trecerea de la scrisul la maşină la cel de mînă. ● Un roman de consum american, dintre cele care se vînd în supermarkets, are un nivel de standardizare şi de excelenţă (în felul său) ca şi al produselor alimentare şi electrocasnice de pe rafturile din jur. Aşa cum industria noastră nu poate produce deocamdată supe la plic la nivelul produselor *Maggi* şi rîşniţe *Samsonite*, nici scriitorii noştri nu pot face, deocamdată, ceva atît de bine adaptat scopului său ca un roman de consum. Nu citesc şi nu mă amuză aşa ceva, pentru că nu am nevoie de aceste produse, cum nu am nevoie de *pager* sau de *skateboard*. Romanele astea nu-mi sînt destinate mie. ● E enorm să vorbim despre direcţii şi forme cînd abia au apărut cîteva biete romane după revoluţiune. E adevărat că toate par a avea ceva comun: o anume bizarerie, o contorsiune, o indeterminare care se extinde de la subiect către compoziţie şi stil, ajungînd la neputinţa valorizării. Romanele notabile de după '90 glisează pe o scală care începe cu kitschul şi sfîrşeşte în postmodernitate, şi de multe ori acest glissando cuprinde toată scala. Aşa sînt *Amantul colivăresei, Balamuc, Ultimul Isus, Patimile lui Tomasso D'Aquino* etc. Mie personal mi-e simpatică fojgăiala asta, şi faptul că şi eu îmi bat capul de cîţiva ani cu ceva de felu-ăsta îmi dovedeşte că nu se poate altfel. Într-adevăr, ce s-ar mai putea scrie? Spaţiul "realist" e ocupat de literatura *non-fiction* şi aşa va rămîne. Cel psihologic – de Breban (şi e deja prea mult). Rămîne deci, cu strălucirea şi mizeria sa, *corinticul*. Despre marchize nu cred nimic, deşi cele ce se mai numesc şi *berjere* mi se par comode. În privinţa timpului, "it's a good question": trebuie să termin neapărat în zece minute răspunsul la interviu, căci sînt aşteptat la Circa 8 Poliţie ca să mi se remedieze seria buletinului, trecută greşit pe cuponul de proprietate. Noroc că sînt la ultima întrebare. Să mai scriu că mă irită orice citat din Preda şi că în ultima vreme, într-adevăr, nu mai am timp de nimic: să meditez? – sînt fericit că măcar nu trebuie să dau meditaţii. Să citesc? Smulg uneori o oră pe zi. Să scriu? Cui îi mai pasă dacă scriu sau nu scriu? Nimeni nu vrea să apară o nouă carte, sînt şi-aşa prea multe. Mă bucur însă că am timp să trăiesc, căci, nu-i aşa, *life is what happens to you while you're busy making other plans...*

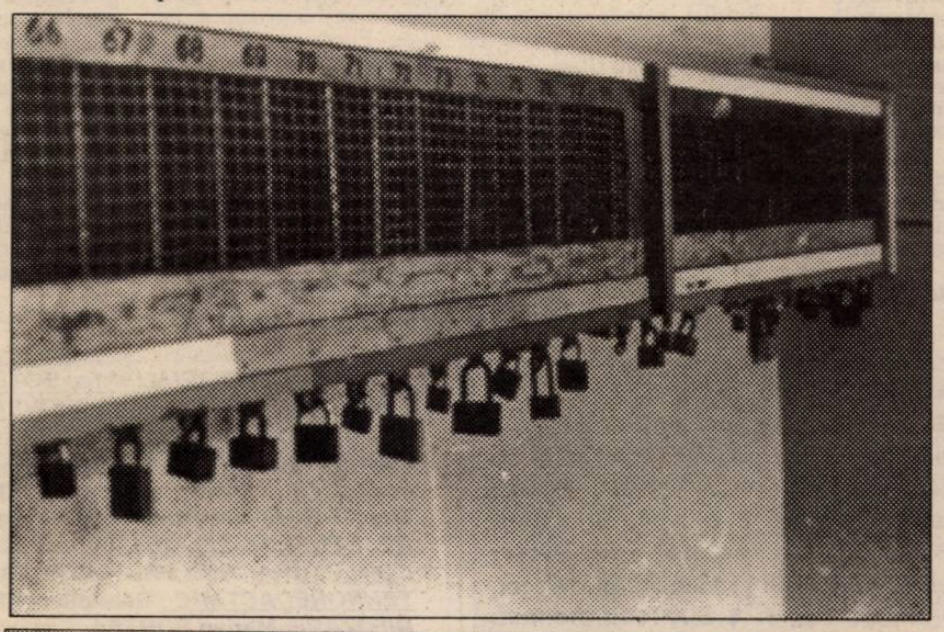

Problema debutului, la 1934

"Este bine ca debutantul literar să calce cu pasul drept. Aceasta nu însemnează că trebuie să meargă într-un picior. Nu! Am vrut să spun: întîi cu pasul drept, apoi stîngul, apoi dreptul, apoi stîngul.

Să calce, adică, cu amîndouă picioarele. Dacă ar călca într-un picior, ar fi exact ca muzicantul într-o ureche. De fapt, a călca pe o hîrtie albă în două picioare nu însemnează decît a fi de două ori (care se contrabalansează) într-o ureche. Nimeni nu înţelege bine acest lucru: dacă ar înţelege, ar fi în defavoarea literaturii româneşti.

A călca cu dreptul însemnează a fi nepotul lui Titu Maiorescu la 1870, fata lui B.P.Haşdeu la 1890, muşteriul lui Dobrogeanu-Gherea, cam prin aceleaşi vremuri, ginerele lui Mihail Dragomirescu la 1910, nepotul lui E.Lovinescu pe la 1920-1925, puişorul cloştei Mircea Vulcănescu şi membru al «Criterionului» la 1933.

Acesta este primul pas. Al doilea pas va fi 20.000 lei lunar de la un mare cotidian, al treilea pas, o funcţie importantă în stat. Al patrulea pas, un editor, al cincilea pas, o nevastă vîrstnică şi milionară. Al şaselea pas, premiul sau Năsturel, sau numai Nobel şi Eternitatea, adică E-ter-ni-ta-tea.

Ca ocnaşul, fiecare pas va trage după sine o dulce greutate de plumb:

1) un tratat al disperării;
2) înălţarea unui turn spre Dumnezeu;
3) prinderea de picior a lui Dumnezeu;
4) un roman fantastic în care se vede cum Arhanghelul Mihail bate pe Draci la spate;
5) o apologie, scrisă cu nerv, cu sînge, cu pumni, cu dinţi, a Iubirii Divine şi
6) Extazul, contemplarea olimpicului Buric.

Acestea sunt, doamnelor şi domnilor, fazele de înălţare ale literatului, scriitorului, filosofului român de o oră, de o zi, de totdeauna, cu condiţia simplă de a călca cu piciorul drept.

Toată lumea poate fi, fără excepţie, literată. Cu condiţia simplă, necesară şi suficientă, să-i vie în gînd.

Tînărul se gîndeşte să fie funcţionar, inginer, magistrat, profesor, avocat, popă, hoţ. Se munceşte, se perfecţionează şi devine un bun popă, hoţ, funcţionar etc... Dar totul se rezumă la persoana lui şi se termină odată cu viaţa lui. Nu e considerat, nu e admirat, nu e zeificat, nu e considerat dintr-o lume de esenţe superioare, precum, şi nejustificat, este considerat literatul.

Nejustificat, n-o spun pentru că orice om normal, cu răbdare, muncă, perfecţionare şi alte marafeturi, poate fi - dacă-i dă prin gînd să facă teaba asta - scriitor de mare, cel puţin, talent. Poate fi perpetuat, eternizat etc. Dar nu-i dă prin gînd şi cui nu îi dă prin gînd îşi închipuie (o! ce greşeală!) că nu se poate.

În realitate, o carte nu este scrisă de un om. Ea este scrisă de o epocă şi dictată unui om care fraudează, care fură expresivitatea unei epoci întregi şi o trage pe singura lui spuză. Îi aparţine individului numai greşeala, numai scrisul prost. Tot ceea ce este mare, expresiv, semnificativ în operă nu îi aparţine individului. Din punct de vedere estetic, de altfel, epoca are o singură valoare, neclasabilă, incomensurabilă, a expresivităţii ei. Se exprimă ea însăşi pe ea însăşi prin instrumentul inconştient al unui individ care a acceptat să i se dicteze.

Eugen IONESCU

"Litere", nr. 10-15 mai 1934

De la Sandra Brown la Stephen King

Între Piaţa Romană şi cinematograful Patria poţi găsi astăzi zeci de tarabe la care se vînd cărţi. Am încercat să aflu de la vînzători care sînt romanele cele mai căutate şi care e situaţia la capitolul *literatură română*. Cu exact doi ani în urmă am făcut o anchetă asemănătoare Credeam aşadar că am o oarecare experienţă în dialogul cu negustorii de cărţi. Şi nu mică mi-a fost surpriza să constat că oamenii s-au schimbat. Mulţi dintre ei m-au întîmpinat cu o ostilitate inexplicabilă. Parcă aş fi intrat în vorbă cu nişte aprozarişti. Am primit răspunsuri de felul "Nu ştim nimic, lăsaţi-ne în pace", "Sîntem amărîţi domnule. Nu ne mai faceţi şi dvs. capul mare", "Mai sînteţi mulţi? Toată ziua dăm interviuri" sau chiar mai elocvente, ca "Mucles" ori "Circulaţi, vă rog". Noroc că au existat şi cîţiva mai amabili de la care am mai putut "smulge" cîte ceva. Aşa am aflat, de exemplu, că în staţia lui 300 se vînd în draci seriile romanelor scrise de Janet Dailey şi Barbara Cartland. Literatură românească nici nu se aduce acolo. Aproape de intrarea la metrou, marea afacere e cu Danielle Steel şi Sidney Sheldon (numele din urmă era în vogă şi acum doi ani.) Mai nou, se vînd foarte bine cărţi după serialele de televiziune, în special "Edera" de Angelica Montemaggiore şi "Şi bogaţii plîng" de Ines Rodena. Tot aşa se vinde şi "Salamandra" de Moriss West, măcar că filmul a rulat pe ecrane cu mulţi ani în urmă. Printre romanele care au succes astăzi se numără şi cele ale lui Eric Van Lustbader. Pe coperta unuia dintre ele stă scris: *elocvent, incitant, palpitant, exotic şi erotic*. La fel de bine se vinde şi seria lui Len Deighton.

Un lucru cu totul remarcabil, mai toţi vînzătorii mi-au spus strîmbîndu-se că Sandra Brown nu mai e la modă. "S-a săturat lumea de intoxicaţia aia", mi-a explicat bătrînelul de la chioşcul de lîngă Casata. Librarii constată că nu mai sînt căutaţi neapărat anumiţi autori; oamenii se orientează mai mult după colecţie. Pe genuri de romane, impresia generală este că succesul cel mai mare îl au cele de dragoste şi cele S.F. Romanele poliţiste şi de aventuri vin ceva mai în urmă. Agatha Christie, de exemplu, se vinde mai greu decît înainte (poate şi din cauza faptului că ultimele ediţii ale romanelor ei s-au scumpit). La un stand, am găsit unul lîngă altul "Ghepardul", "Omul fără însuşiri" şi un roman de Stephen King. Vînzătorul n-are dubii: King îl bate de departe pe Musil şi Lampedusa la un loc, deşi nici aceştia nu se vînd chiar rău. La o tarabă lîngă Patria poţi găsi colecţia Coruţ completă, de la "Cine a tras în noi", pînă la "Comoara Nibelungilor". Încă se mai vinde. Altfel, cînd aud de literatură română, vînzătorii dau din umeri. Nici nu primesc aşa ceva şi n-au de unde să ştie dacă ar avea succes sau nu. Unii au avut romane de Radu Tudoran pe care le-au vîndut repede. Cărţile româneşti cu mare căutare sînt cele de filosofie. Pe lîngă Ţuţea şi Cioran, în ultima vreme s-au vîndut extraordinar de bine şi cărţile lui Blaga. La fel de căutate sînt şi scrierile cu teme religioase de autori români. Un vînzător de lîngă Teatrul Nottara mi-a spus că romancierii români sînt prea necunoscuţi pentru a avea vreun succes la public. Şi apoi, după părerea lui, ei scriau înainte ce li se dicta, iar acum, pe o piaţă liberă, nu mai ştiu să se descurce. Aşa o fi...

Andrei MANOLESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

CE SE ÎNTÎMPLĂ CU GÜNTER GRASS?

Lansat cu o campanie publicitară imensă, noul roman al lui Günter Grass, **Un cîmp întins** (*Ein weites Feld*) a provocat un imens scandal în care termenii dezbaterii literare sînt copleşiţi de politică; importantul scriitor german, "nobelizabil", este contestat cu forţă de un tot atît de important cronicar Marcel Reich-Ranicki - 74 de ani, considerat o instituţie, un "papă" al criticii literare. Toată polemica depăşeşte dialogul dintre vanitatea unui scriitor şi intransigenţa unui cititor specializat care îi declară talentul epuizat şi îi spune că "pur şi simplu nu mai are idei".

S-a considerat că unificarea Germaniei este un model de tranziţie, cele şase landuri ale fostei Republici Democrate beneficiind atît de banii, de bunăvoinţa şi de expertiza jumătăţii bogate şi democratice a naţiunii. Nimeni nu şi-a pus acolo problema dacă Germania de Est face sau nu parte din Europa, integrarea în organismele europene şi în NATO a venit de la sine, privatizarea, retehnologizarea, arhivele STASI au fost supravegheate cu sistem, minuţie şi fonduri. In comparaţie cu celelalte ţări din centrul şi Estul Europei, Germania reprezenta cazul fericit - unic şi irepetabil - al aspiraţiilor împlinite ale unui popor.

Cu mirare au început să fie înregistrate reacţiile fericiţilor înşişi. După cumpărăturile hămesite făcute cu marca schimbată la paritate, nemţii din Est au simţit tutela conaţionalilor lor drept o manifestare insuportabilă de superioritate, nejustificată şi nemeritată. Cei din Vest, cărora cancelarul Kohl le-a promis euforic în 1990 după căderea Zidului că "nimeni nu va trăi mai prost, dar unii vor trăi mai bine" consideră că au fost induşi în eroare, că preţul pe care fiecare cetăţean îl plăteşte pentru unificare nu numai că este prea mare, dar nici nu este apreciat cum se cuvine de cei care beneficiază de avantajele lui.

In realitate, reunificarea Germaniei n-a devenit epopeea modernă a renaşterii unei naţiuni. Unul din simptomele cele mai dramatice este acest conflict din viaţa literară în care lui Günter Grass i se reproşează că, avînd o atitudine politică greşită, nu mai are talent. Furioşii critici de astăzi uită că Grass a avut tot timpul o „atitudine politică greşită", doar că pe vremuri ea coincidea cu a lor.

"Fostul consilier personal al cancelarului Willy Brandt, pare acum complet rupt de epoca sa - scrie Lucas Delattre în ziarul **Le Monde** (7 sept. 1995). Pe vremuri atitudinile politice ale militantului partidului social-democrat aveau ţinte importante şi găseau cu precizie punctele slabe ale adversarului (nu trebuie uitate discursurile lui împotriva lui Franz-Josef Strauss). A-l compara însă astăzi cu Salmon Rushdie, aşa cum fac acum unii dintre suporterii săi, răniţi de ceea ce ei numesc «o campanie de defăimare», nu are nici un rost: în Germania, intelectualii de astăzi n-au nici pe departe influenţa de care se bucură mollahii iranieini. «Continuînd discursul celui care refuză totul întotdeauna, Günter Grass nu mai găseşte nici un ecou în Germania» - consideră politologul Wolfgang Bergsdorf, un apropiat al cancelarului Kohl. «Acest autor a devenit complet anacronic. El n-a înţeles că Germania este - începînd din 1990 - o ţară normală» declară Frank Schirrmacher, tînărul director al prestigiosului supliment literar de la **Frankfurter Allgemeine Zeitung.**

Germania o ţară normală? Poate că nu întru totul, dar e pe drumul cel bun şi acest lucru trebuie să ne bucure. Aceasta este şi opinia stîngii, a foştilor prieteni şi admiratori ai lui Günter Grass. «Situîndu-se pe poziţia de apărător al unei identităţi est-germane, care în opinia lui ar trebui protejată de efectele capitalismului devastator al Germaniei occidentale, Günter Grass nu vede nici o diferenţă de natură fundamentală între un regim dictatorial şi o societate pluralistă, democratică, occidentală» - scria o tînără analistă politică din Berlin, Alexandra Wunsch. Paradoxal, Grass, autorul-locomotivă al stîngii germane, se alătură - probabil fără să vrea - unei anume tendinţe intelectuale (considerată retrogradă) care consideră că trecutul Germaniei, poziţia sa geografică şi cultura ei specifică o «condamnă» la un rol etern specific. Chiar în cadrul stîngii germane, Günter Grass a fost unul dintre puţinii care vorbea despre «civilizaţia germană» şi «naţiune», termen încă şi astăzi tabu, dar prozatorul nu înţelege de ce aceşti termeni sînt lăsaţi să devină monopolul dreptei".

Din multitudinea de aprecieri care se referă la concepţia politică a scriitorului, e totuşi greu de înţeles despre ce anume este vorba în acest roman monumental (784 de pagini). Iată totuşi un vag rezumat, extras dintr-un articol semnat de Ruth Valentini în **Le Nouvel Observateur**: "De treizeci de ani fidel poziţiei sale de împotrivire faţă de consensul naţional, Günter Grass pledează pentru două state federale şi o singură naţiune culturală. Concepţia sa politică are ca punct de plecare existenţa lagărului de la Auschwitz care - după părerea lui - n-ar trebui să permită instaurarea unui singur stat german. Republica Federală a anexat, a absorbit prea rapid 16 milioane de indivizi din fosta Republică Democrată, reducînd la zero patruzeci de ani din viaţa şi istoria lor. O patrie unificată? Un cadou otrăvit! Germania nu este aptă să-şi asume unitatea... Scriitorul doreşte să corecteze cu armele scrisului istoria oficială care glorifică unificarea. El consideră că scepticismul este preferabil cinismului".

Günter Grass şi-a inventat un purtător de cuvînt care expune dubiile lui: personajul romanesc se numeşte Theo Wuttke, poreclit Fonty, cetăţean al fostei RDG. Este curier la sediul Treuhand, organismul însărcinat cu privatizarea economiei est-germane, «instrumentul care disprefuieşte fiinţa umană». Fascinat de scriitorul Theodor Fontane (1819-1898), bîntuit de romanele, baladele şi poemele lui, Fonty este dublul, reîncarnarea lui. Născut la Neuruppin, pe 30 decembrie, în aceeaşi zi cu Fontane, dar cu o sută de ani mai tîrziu, el împinge mimetismul pînă la identificare: în primul rînd asemănarea fizică «mustaţa e la fel, deasă şi nearanjată, acoperind buza superioară şi mascînd ticul nervos al gurii», aceeaşi situaţie familială, aceeaşi bonomie a tonului, şi aceleaşi opinii, identice cu cele ale lui Fontane, dar şi cu cele ale lui Grass: «Rămîne de dovedit că un stat e mai bun decît două» sau «Nu cumva unificarea a trecut cu tăvălugul peste democraţia germană?»

Alături de Wuttke-Fonty evoluează Hoftaller, dublul său mefistofelic, care se ţine de el ca o umbră. Şi el este un strigoi. Ca un vrăjitor, Grass introduce în romanul său «personajul negativ» din romanul lui Hans-Joachim Schödlich *Tallhover* (1986): un agent al poliţiei politice, eternă slugă a Statului - oricare ar fi el - a STASI (Securitatea din fosta RDG). Wuttke-Fonty, un pic victimă şi Haftaller, un pic călău, alcătuiesc un cuplu bizar: uniţi printr-un sentiment care nu e nici simpatie, nici respingere, prin şantaj şi reflexe comune, ei traversează cu uşurinţă epocile şi sistemele. La fel ca şi imobilul de pe Wilhelmstrasse, punctul lor de întîlnire, construit de nazişti, clădirea a fost pe timpul celui de al treilea Reich, sediul Ministerului Aviaţiei, apoi al Consiliului de Miniştri al RDG şi acum al sinistrului Treuhand...

Theodor Fontane, idolul lui Wuttke-Fonty, a fost un partizan al mişcărilor de eliberare din Europa, care au dus în cele din urmă la insurecţia germană din martie 1848. Cu un secol înainte de Günter Grass, el şi-a exprimat scepticismul cu privire la viitorul celui de al doilea Imperiu german, instaurat de Bismark în 1870. In special nu i se iartă lui Günter Grass declaraţiile despre regimul din fosta RDG, pe care le pune în gura personajelor: "Tot ce este german, este marcat de mediocritate", sau "In această lume imperfectă, dictatura (din RDG) era confortabilă".

Cuvînt cu cuvînt, sînt vorbele lui Fontane despre statul prusac.

Aici este izvorul furiei distructive a criticului Reich-Ranicki care se declară contrariat de faptul că romanul ignoră «mînia şi amărăciunea, furia şi indignarea» celor care au suportat această «dictatură confortabilă».

"Günter Grass nu-şi iubeşte ţara" - spune în concluzie un gazetar de la popularul cotidian **Bild Zeitung** (4 milioane de exemplare, grupul Springer). In acelaşi registru, al unor reflexe pe care mulţi le credeau dispărute, un cititor al acestui ziar îl acuză pe Günter Grass că ar fi un **Netzbeschmutzer** (o pasăre care face murdărie în propriul ei cuib). Tot dicţionarul urii revine din străfundurile inconştientului colectiv: Netzbeschmutzer este germanul care-şi trădează patria, injurie care a fost proferată şi împotriva lui Willy Brandt, vinovat de a fi purtat uniforma norvegiană în timpul celui de al doilea război mondial. Dînd glas pentru prima oară în public unei opinii literare, secretarul general al Uniunii Creştin Democrate, Peter Hintze declară că "observaţiile lui Grass sînt lipsite de gust, ruşinoase, marcate de o evidentă absenţă a simţului realităţii". Günter Grass este acuzat că face jocul teroriştilor şi se sugerează că dacă există asemenea opinii nu e de mirare că Detlev Rohwedder, patronul de la Treuhand, a fost asasinat în 1991 de un comando terorist al Fracţiunii Armatei Roşii.

La reproşurile că e lipsit de patriotism, Günter Grass răspunde: "Sînt patriot al Constituţiei. Procesul de unificare s-a desfăşurat pur şi simplu prin violarea ei, deoarece în articolul ei final se prevedea că în caz de reunificare, poporului german trebuie să i se ofere o nouă Constituţie. Ceea ce nu s-a întîmplat pînă astăzi".

După cum reiese şi din aceste citate sumare, dezbaterea declanşată de tomul lui Grass nu prea se referă la calităţile literare ale cărţii. In focul argumentelor patriotice se mai aruncă din cînd în cînd şi calificative de tipul "e plicticos", "n-are intrigă", "personajele n-au viaţă", dar nimeni nu excelează pe această linie a demonstraţiei.

Günter Grass va continua să încarneze figura scriitorului angajat, provocator, respins de o societate burgheză care nu-l poate digera. Atitudine care-i permite să denunţe disfuncţiile reale ale societăţii germane contemporane. In opinia lui, "identitatea est germană trebuie protejată de efectele devastatoare ale capitalismului din Vest". Bizar este că insistînd asupra destinului particular al Germaniei marcat de Auschwitz şi Buchenwald, Grass se regăseşte în aceeaşi tabără cu partizanii "trecutului eroic", care şi ei rezervă ţării lor un rol *deosebit*.

Renumele şi gloria lui Grass au pus romanul lui într-o situaţie falsă: replicile şi comentariile scriitorului sînt considerate declaraţii politice şi nu fragmente dintr-o ficţiune. Confruntat cu "linşajul critic", Grass a plecat din Germania într-un lung concediu. De unde se dovedeşte că nici o dictatură, nici măcar cea a criticii literare, nu este destul de confortabilă pentru a dori să trăieşti acolo unde ea se exercită.

Pagină realizată de

Un mare roman

Acestei cărţi nu i s-a acordat nici o şansă. Şi cu atît mai puţin autorului ei, care face parte din micul număr al personalităţilor acestei ţări care, desigur, doreau unificarea, dar nu sub forma colonizării Estului de către Vest. El a explicat în ce fel o unificare mai puţin grăbită, nu numai că ar fi fost mai puţin costisitoare, dar le-ar fi permis milioanelor de germani din Est să-şi menţină identitatea. Tocmai el, care nu ne permite să dormim liniştiţi, ne oferă - la cinci ani după eveniment - marele roman al dramei germane.

Die Woche - Hamburg.

Un ton senin

Este romanul lui Grass catastrofa despre care ni s-a tot spus? Deloc. Dimpotrivă, **Ein weites Feld** este o operă tipică de maturitate - cu un ton destins şi senin, o construcţie artificială savantă. Cei care-i reproşează autorului **Toboşarului** că cea mai recentă carte a sa este excesiv de rece, uită că mînia juvenilă s-a epuizat în cei 36 de ani care s-au scurs. Romanul păstrează distanţa faţă de istoria contemporană a Germaniei. Ea este redată, dar nu judecată. Grass fredonează - în pofida notelor sarcastice - o melodie a împăcării.

Facts - Zurich.

A da viaţă

Aşa cum a izbutit să creeze legenda literară a oraşului Gdansk - intrat definitiv în literatura mondială - prin ultima sa carte, Grass le-a dat nemţilor din Est ceea ce ei nu izbutiseră să facă singuri: să dea viaţă părţii post-RDG a Germaniei, care începe să aibă propria sa legendă şi propriile sale culori.

Polityka - Varşovia.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CĂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 145 ● 20-26 octombrie 1995 ●

Anul III
nr. 146
27 oct. - 2 nov. 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

A FI MARGINAL: ÎN LUME, ÎN SOCIETATE

Mituri, confuzii, realități

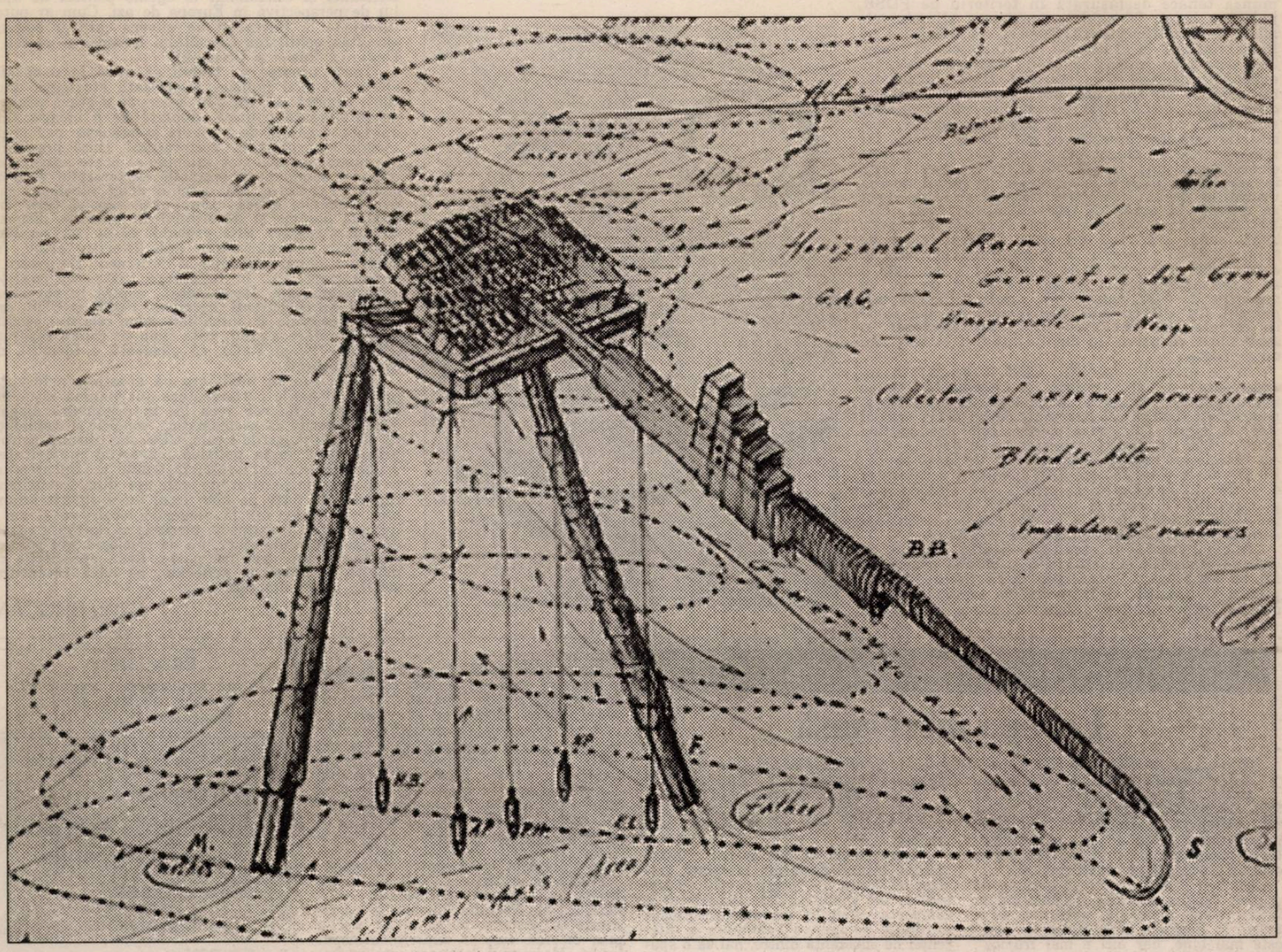

„Este cultura, ca și politica României, fatalmente marginală, deoarece centrală ca niciodată n-a fost și nici nu va putea fi, din locul «în care a pus-o Dumnezeu»? Este orice revoltă împotriva Locului sortită acelorași devorări neputincioase de sine a unui Cioran visînd o imposibilă «schimbare la față» a țării lui, rămase a lui în durerea însăși a exilului?"

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Spectrul politic, un an înainte de alegeri

Ultimul sondaj trimestrial a trezit în conducerea partidelor politice o "atenţie mărită", semn că metodologia modernă care conferă politologiei un caracter mai ştiinţific cîştigă teren în noua viaţă publică de după '89. Dar politologul este chemat să atragă atenţia celor interesaţi că mai este un an întreg pînă la alegerile generale. De altfel, în ţări cu tradiţii democratice, sondajele publice efectuate cu mult înainte de alegeri sînt folosite de partide ca nişte semnale menite a corecta eventual traiectoria lor înainte de a se înscrie pe orbita electorală, mai curînd decît o măsurare a şanselor în ziua alegerilor. Multe se pot întîmpla între timp. Sondajul IICV a fost realizat între 15-22 septembrie, adică înainte de vizita preşedintelui Iliescu în America şi de hărţuiala provocată în patrulaterul guvernamental de ieşirile colerice ale lui C.Vadim Tudor. In genere, spre deosebire de social, cea mai stabilă şi durabilă faţetă a procesului istoric, politicul cunoaşte schimbările cele mai rapide. N-au trecut nici 6 luni de cînd Alain Juppé a preluat conducerea guvernului francez şi popularitatea lui a scăzut de la 62% la 25%. Şi conjunctura economică, în toamna anului viitor, ar putea fi diferită de brambureala privatizării accelerate şi noua scumpire a preţurilor, care domină momentul actual. Chiar dispozitivul strategic al forţelor politice ar putea fi altul în 1996, deoarece se observă de pe acum o tendinţă de polarizare a partidelor mici, sub efectul pragului de 5% pentru intrarea în Parlament, convenit de PDSR şi CDR a fi stipulat în noua lege electorală.

Se impun totuşi cîteva constatări cu privire la rezultatele ultimului sondaj. Faţă de primul sondaj trimestrial din acest sistem, martie 1994, cînd PDSR obţinea 24%, procentajul a crescut acum la 34%, rezultat neaşteptat, dacă ţinem seama că în Europa de Est erodarea popularităţii celor care guvernează în perioada de tranziţie apare ca un proces legic. Explicaţia parţială s-ar putea găsi în munca tenace desfăşurată în teritoriu de PDSR, judeţ cu judeţ, folosind la maximum stimulentele aflate la dispoziţia puterii. Englezii au principiile lui Peter, românii au principiile lui Tipătescu. Şi totuşi, 34% este prea frumos ca să fie adevărat, deoarece maşinăria politică în judeţe, deşi factor important, nu produce un spor atît de mare. Avem probabil de-a face, după cum ne spune chestionarul sondajului, cu un fenomen de psihologie socială; deşi situaţia este mai proastă, ea pare acum *stabilă*, iar românii care au trecut prin două faze de suferinţe şi privaţiuni (una, în anii '80 ai lui Ceauşescu, alta în anii '90 ai trecerii la economia de piaţă) răsuflă uşuraţi că declinul s-a oprit. Această stare de spirit se reflectă în aceea că faţă de martie 1994, cînd 29% credeau că lucrurile la noi merg într-o direcţie bună, acum 37% cred aşa ceva; aceleaşi repere de timp arată că procentul celor mulţumiţi de felul în care trăiesc a crescut de la 38% la 51%, iar viaţa li se pare aproximativ la fel ca acum un an în proporţie de 44%, numai 36% socotind că este mai proastă. Cu alte cuvinte, deşi nimeni nu mai crede în cifrele lui Văcăroiu, oamenii simţeau în septembrie că parcă au dat de fund şi că mai rău nu se poate.

In ce priveşte opoziţia, CDR, conceput ca un organism politic menit a acumula toate nemulţumirile pricinuite de guvernările feseniste şi pedeseriste, suferă cel mai mult de pe urma acestei stări de spirit. Din cauza plecării celor trei partide (PAC, PL'93 şi PSDR), a scăzut de la 34% la 21%. Au înregistrat oscilaţii minime: PD, de la 10 la 9%, PL '93 de la 3 la 2%, iar PAC invers, a urcat de la 4 la 5%. In arcul guvernamental s-au ales cu mici pierderi PUNR, de la 6 la 5%, PSM, de la 5 la 4%, iar PRM a urcat de la 5 la 6%. Scăderea cea mai serioasă a înregistrat-o UDMR, de la 9 la 6%.

Dacă dispozitivul strategic rămîne acelaşi, se creează o situaţie ciudată, în care bătălia principală nu se desfăşoară între cele două tabere opuse, putere şi opoziţie, ci între forţele lor constitutive care se luptă pentru aceeaşi clientelă electorală. Sînt elocvente în această privinţă ciocnirile destul de nervoase între CDR şi partidele desprinse din aceasta, ca şi tendinţele ostile faţă de PDSR apărute în conducerea PUNR, PSM şi PRM. Ele sînt cauzate de realizarea faptului că cele trei partide îşi pot îmbunătăţi poziţia electorală numai dacă rup ceva voturi de la PDSR, neavînd nici o şansă de a obţine sufragii la dreapta acestuia. A izbucnit astfel un conflict între dorinţa de a gusta din plăcerile puterii şi interesul electoral, care apare în forma cea mai violentă la PRM. Ieşirile nevricoase ale lui C.V. Tudor reflectă în plus disperarea pe care o generează disproporţia evidentă între pretenţia de a ajunge în fruntea statului şi totala lipsă de şanse în confruntarea cu Iliescu, pe care sondajul o exprimă sec în scorul 38:2.

Ce se poate anticipa în privinţa alegerilor din toamna viitoare? Deşi perioada de tranziţie se caracterizează printr-o mare fluiditate socio-economică, care-şi găseşte expresia în lipsa unor poziţii ideologice stabile, să încercăm totuşi a stabili cîteva criterii de judecată.

(1) Faţă de alegerile din 1990 şi 1992, reforma economică a înaintat tîrîş-grăpiş, aşa încît sectorul privat la sfîrşitul lui 1996 va fi dominant în economie. Structura socială va fi afectată în mod corespunzător: în locul tripticului simplist al lui Stalin (două clase, muncitori şi ţărani, plus o categorie, intelectuali), vom avea de-a face cu mari diferenţieri socio-profesionale în sînul muncitorilor şi ţăranilor, o clasă mijlocie crescîndă şi chiar o pojghiţă de miliardari la vîrf. Fiind vorba despre un proces care *nu s-a cristalizat încă într-o nouă structură socială*, partidele politice nu au procedat la o identificare precisă a bazei lor sociale, căreia să-i apere interesele şi să-i ceară votul. Confuzia ideologică este alimentată şi de faptul că unii lideri sindicali au urcat în căruţa PDSR, alţii au făcut pact cu CDR.

(2) Se manifestă şi la noi îmbulzeala vest-europeană *spre centru* a partidelor politice, acolo fiind grosul votului popular al clasei mijlocii. In locul strategiilor de dreapta şi de stînga, care nu mai rentează electoral, se afirmă tipuri de *strategii centriste*: de centru-dreapta şi centru-stînga. Din această cauză, lipseşte pe arena electorală o ciocnire dramatică între poziţii diametral opuse. Nici dreapta, nici stînga nu ies la bătaie cu programe radicale. CDR nu prezintă o alternativă strigătoare la programul guvernului, poate şi din cauză că liniile mari ale reformei economice sînt trasate de Fondul Monetar Internaţional. Doar PL' 93 afirmă cu semeţie retrocedarea tuturor proprietăţilor şi cere "o schimbare de sistem, în sensul retragerii guvernului din toate activităţile, în primul rînd din economie". La stînga, PRM şi PSM formulează critici timide la adresa NATO şi Consiliului Europei, dar nici unul nu merge pînă la a adopta faţiş o platformă anti-occidentală.

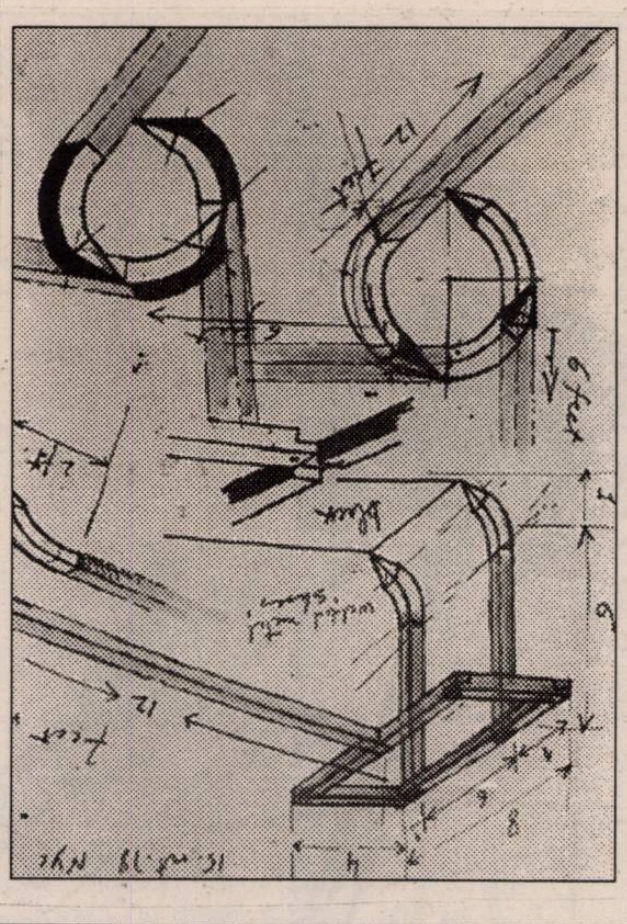

Adevărul este că atîta timp cît nu funcţionează legile economiei de piaţă, *paternalismul etatist rămîne puternic* în conştiinţa oamenilor. Muncitorii cer guvernului să le asigure locul de muncă, materii prime şi comenzi, ţăranii, să li se cumpere întreaga producţie de cereale, studenţii, să li se asigure cazarea, oamenii de artă şi cultură, să li se subvenţioneze activităţile creatoare. Şansele liberalismului sînt deci limitate în 1996.

(3) Principalul cal de bătaie al opoziţiei în alegerile trecute, "procesul comunismului" sau criptocomunismul, şi-a pierdut virulenţa politică, din moment ce majoritatea populaţiei trăieşte mai prost ca înainte. Comunismul este mort politic şi economic, dar *mesajul justiţiei sociale* a prins rădăcini adînci în popor.

(4) Pe plan ideologic, locul marxism-leninismului l-au luat *naţionalismul şi religia*, aşa încît toate partidele politice practică un naţionalism mai mult sau mai puţin moderat, iar liderii sînt toţi creştin ortodocşi. Se accentuează, însă, delimitarea de şovinismul xenofob, atît cel românesc, cît şi cel unguresc.

Acest soi de extremism este prins în menghina contradicţiilor inerente poziţiei geopolitice a României şi condamnat la agonie politică de lipsa lui de perspectivă în Europa de azi. Cum ar putea funcţiona la Bucureşti un guvern care ar cumula simultan ostilitatea Consiliului Europei şi pe cea a Ungariei, Rusiei şi Ucrainei?

Toate acestea ar trebui să ducă la o bătălie electorală mai judicios organizată strategic, dacă clasa noastră politică n-ar suferi de o gravă penurie de inteligenţă politică, dublată de o incapacitate aproape organică de a studia şi cunoaşte psihologia socială şi aspiraţiile electoratului. Dacă premisele formulate mai sus sînt valabile, se poate anticipa că criteriul dominant în opţiunile electoratului va fi de ordin *pragmatic*, mai curînd decît ideologic sau programatic, adică cine poate scoate ţara din actuala sărăcie şi dezordine? In privinţa dispozitivului strategic, este probabil că se vor produce *regrupări* ale partidelor sub diferite forme, fie pentru a asigura intrarea în Parlament, fie pentru a putea participa la formarea viitoarei coaliţii guvernamentale. Deocamdată, aspiră la cucerirea puterii doi concurenţi principali: PDSR şi CDR, dar logica electorală ar putea determina cele trei partide aflate în afara jocului, atîta timp cît rămîn separate (PD, PL '93 şi PAC), să găsească o formulă de cartel electoral.

Să notăm în încheiere că aceste consideraţii privesc alegerile parlamentare din toamna lui 1996, dar între timp vor avea loc în primăvară alegeri locale, diferite ca problematică, condiţii şi candidaţi. In 1992, la alegerile locale, CDR şi-a afirmat pentru prima dată forţa politică, cucerind majoritatea primăriilor marilor oraşe, în frunte cu Bucureştiul. In pofida mişcărilor de şah ale dlui Cosmâncă, raportul de forţe pe plan local nu a suferit schimbări esenţiale. Iar la alegerile locale votul va fi influenţat de trăsăturile, meritele şi calităţile gospodăreşti ale candidaţilor, nu de ideologia sau politica partidului din care fac parte. Deci, aprecierile cu privire la alegerile generale, pe baza recentului sondaj, sînt premature.

Silviu BRUCAN

Aduse cu poşta

Europa mărginaşă

Europa de Est este anticamera civilizaţiei europene. Aici timpul se preface că trece, cînd, de fapt, stă pe loc. Tocmai de aceea au loc aici întîmplări şi evenimente uluitoare, pentru că Europa de Est experimentează civilizaţia, pe cînd în Vest lumea este prea ocupată cu construirea ei.

Un bun prieten, cetăţean german de origine româno-germană, îşi justifica, în faţa mirării generale, opţiunea de a reveni în România, prin faptul că "acolo este mai bine, dar aici e mai frumos". Experienţele sînt frumoase, pentru neliniştea aşteptării rezultatelor (care pot confirma, infirma sau anula). Construirea este liniştitoare, pentru că presupune acţiune organizată şi oferă, datorită existenţei unui proiect, confortul cunoaşterii dinainte a pasului următor. Ambele ipoteze sînt opţiuni ontologice care au aceeaşi origine: ispita lui *homo faber* de a se confunda cu Creatorul, ispita de a crea. Şi, între joaca iresponsabil-romantică a ucenicului vrăjitor cu elementele şi durarea meticulos-încrîncenată a "Marelui Plan" de către maestrul împovărat de ani, rămîne în sarcina unei "logii" care nu s-a născut încă să ne ofere un verdict convingător.

Multă vreme Europa de Est a fost o pădure, întinzîndu-se din marginea oraşelor de piatră ale Vestului spre stepele asiatice ale spaţiului slav. Departe de a comporta conotaţii peiorative, această afirmaţie se vrea o subliniere a diferenţei de substanţă dintre, hai să o spunem, cele două Europe.

Europa de Est este Europa satelită, Europa mărginaşă, în care trăiesc popoarele pierdute sau cîştigate ale civilizaţiei europene. Limitele sale, trasate în spaţiu de "Ostmark"-ul lui Charlemagne şi, spiritual, de marea schismă au cristalizat mentalităţi şi moduri de viaţă specifice acestui loc, fixîndu-i, în acelaşi timp, rolul de teren de încercare a artificiilor politico-ideologice ale Vestului. Un spaţiu al veşnicului provizorat.

In aceasta constă, se pare, destinul şi măreţia Europei de Est, ca şi mult trîmbiţatul rol de "apărător al civilizaţiei vestice". Acesta nu s-a concretizat însă în oprirea *manu militari* a marilor invazii asiatice. Paradoxal, Vestul a fost acela care, în momentele cruciale ale istoriei, a zdrobit fără drept de apel elanul călăreţilor din stepe, fie că a făcut-o în Cîmpiile Catalaunice cu hunii lui Attila, la Poitiers cu arabii, la Augsburg cu ungurii, sau sub zidurile Vienei cu turcii. De fiecare dată, pericolul a dispărut odată pentru totdeauna.

Rolul de protecţie al Europei de Est constă în aceea că experimentele socio-filozofice ale Vestului, împinse şi desfăşurate la periferie, nu au putut afecta, prin efectele lor, pe experimentatorul însuşi. Marxismul, a nu se uita, a fost fundamentat în spaţiul german şi la Londra, dar a fost pus în aplicare la Moscova şi, din nou, numai pînă în apropierea zidurilor Vienei.

Şi astfel, mărginaşă sau nu, Europa de Est, păstrîndu-şi nealterat fondul de posibilităţi şi perspective, oferă o îmbrăţişare protectoare Vestului, iar ideea europeană îşi poate urma destinul.

Dan ILIESCU

PRECIZARE

In numărul anterior, pagina 16 a fost realizată de Magdalena BOIANGIU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Ambiguitatea**
- **Restitutio in integrum (case, averi, reputaţii)**
- **Starea filmului**
- **Vocile femeii în tranziţie**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Vadim cel rău şi Funar (Verdeţ) cel bun

Evenimentele în politica românească se precipită năvalnic, aşa încît unele detalii, exacte la ora cînd am scris prezentul articol, nu mai coincid întrutotul, la data apariţiei, cu realitatea. Ele nu modifică totuşi judecata noastră globală asupra situaţiei. Oricum, dacă mişcările de pe scena publică merg în direcţia cea bună, riscul de a fi infirmaţi merită asumat.

Una din manevrele curente ale politicianismului este camuflarea calculului util în chestiune de principiu. Vrei, de pildă, să-ţi schimbi pantofii şi declari că te-ai hotărît să sprijini producţia de încălţăminte. Vrei să te lepezi de un aliat incomod şi declari că ai decis ruptura în numele unor exigenţe democratice.

Raţiunile despărţirii coaliţiei guvernamentale de partidul "România Mare" sînt vădite şi elementare: liderul partidului cu pricina s-a obrăznicit peste măsură, introducînd în rudimentara sa baie sulfuroasă cîteva din tabu-urile absolute ale guvernării pe care se angajase să o susţină: preşedinţia, SPP-ul, SRI-ul, armata. N-a făcut-o din rigoare morală, sau din eroism politic. A făcut-o spasmodic, decerebrat, sub un soi de fierbinţeală fudulă şi perdantă. Omul s-a luat, o zi-două, drept Avram Iancu şi a încercat, în văzul lumii, să obţină răgetul haiducesc din materia primă a unui simplu schelălăit. Vitejia lui panicată, de poltron lăsat pe întuneric, a indispus. În plus, diverse foruri, oficine şi agenturi au dat de înţeles că nu se poate şi cu Vadim la putere şi cu sufletu-n cer, că, prin urmare, trebuie să alegem înte masca de oxigen (Consiliul Europei, NATO sau FMI) şi ţeava de eşapament a "României Mari". Pe scurt, divorţul a devenit fatal. El a fost însă ambalat într-o demagogie a civilizaţiei europene, a democraţiei victorioase şi a statului de drept, de natură să ne amărască o dată mai mult. Căci nu asistăm la o purificare de fond a PDSR, la un Damasc transfigurator. Asistăm la o mică parodie a virginităţii, la o tentativă pripită de reamenajare a portretului electoral pedeserist, aflat în dezordine după trei ani de guvernare grea.

De ce nu cred în sinceritatea acestei spectaculoase rupturi la vîrf? Mai întîi pentru că ea nu ajunge nici măcar la echivocul "jumătăţii de măsură": se rezumă la un **minim** posibil, la afişarea unei rigori de suprafaţă, mai curînd simbolice. Deşi partidul "România Mare" se declară solidar cu preşedintele său, el nu urmează a fi afectat, în fapt, de penalizarea acestuia. Toţi cei care au ajuns în posturi de decizie, prin negoţul politic impus de Vadim Tudor, rămîn în funcţie. Nu dispare nici una din nulităţile pe care PRM le-a atîrnat de pomul guvernamental, după ce abia s-a tîrît în parlament, la limita pragului de admisibilitate. Domnul Meşca rămîne secretar de stat la cultură, în ciuda tristei sale inanităţi, doamna Mitzura Arghezi îşi păstrează titlul fantomatic într-o organizaţie fantomatică, dăruită însă cu peste două miliarde de lei **reali**. Şi mai sînt şi alţii, care mai de care mai anonimi, mai inepţi, mai nedemni, strecuraţi în mecanismul puterii, pentru a parazita nestingheriţi pe osînza ei. Cum să cred, atunci, că PDSR vrea cu adevărat să-şi regăsească onorabilitatea? Ce efect terapeutic poate avea secţiunea unui furuncul, dacă ai grijă ca puroiul să rămînă neatins în matca lui dulceagă? Dar nici măcar C.V.Tudor nu e constrîns să tragă toate consecinţele sordidelor sale bufonerii. Nu i se ridică imunitatea parlamentară, nu se dă curs zecilor de procese pe care această ilicită imunitate le-a îngheţat, sau le-a tranşat arbitrar în beneficiul agresorului.

Şi apoi, nu e de mirare că partidul de guvernămînt a descoperit viciile partenerului său abia la capătul a trei ani de coabitare? Vadim Tudor face publicistică antisemită încă de dinainte de 1989. Asiduu anti-maghiar şi anti-român (căci a înjurat fără ezitare trei-sferturi din elita intelectuală a ţării), el nu şi-a ascuns niciodată idiosincrasiile, vulgaritatea, degenerescenţa sufletească. N-a fost mai breaz la nuntă decît la divorţ. Prin urmare, alianţa cu un asemenea exemplar nu putea avea decît o singură, grav condamnabilă, justificare: dorinţa de a sta la putere cu **orice preţ**, fără urmă de scrupul moral şi civic. În ultimii cinci ani, C.V.Tudor a colportat zvonurile cele mai absurde, calomniile cele mai groteşti, insultele cele mai scabroase cu privire la mari scriitori, la miniştri, la parlamentari şi generali, la instituţii prestigioase (naţionale şi internaţionale) şi la seminţii întregi. A trebuit să-l înjure birjăreşte pe Ion Iliescu, pentru ca şefii arcului guvernamental să-i descopere, sideraţi, grosolănia şi antisemitismul. S-ar zice că preşedintele României e primul "evreu" ofensat de Vadim, după ani lungi de surîsuri cosmopolite. Pentru cine şi-a păstrat simţul ridicolului, inocenţa cu care liderii PDSR semnalau zilele trecute păcatele colegului lor era jenantă şi descumpănitoare. Care va să zică, stai trei ani într-un bordel şi, într-o bună zi, anunţi obştea că eşti înconjurat de prostituate, de care înţelegi să te delimitezi... Cum să credem, deci, într-o nevoie autentică de purificare? Şi încă ceva: a te dispensa, solemn, de Vadim Tudor, rămînînd alături de Verdeţ, Funar, Gavra şi Păunescu, e o comedie amuţitoare. Îşi imaginează oare dnii Năstase şi Gherman că în capul aliaţilor care le-au rămas "fideli" e altă muzică decît în capul "trădătorului"? Adică, avem, pe de o parte, în persoana lui C.V.Tudor, un xenofob irespirabil, nedemocrat, neeuropean, iar pe de altă parte, o coroniţă de spirite generoase, iubitoare de oameni (mai ales de unguri şi de evrei), visînd internaţionalist la Maastricht, Bruxelles şi Strasbourg, ca nişte faruri ale democraţiei planetare. Numele acestor serafi, de la care atîrnă "venitorele României", ne umplu auzul cu agreabila lor melodie: Verdeţ, Funar, Gavra, Suian, Păunescu. Lîngă ei, da! Lîngă ei poţi rămîne nepătat, lîngă ei poţi sta drept pînă-n pînzele albe, pînă la victoria finală. Nu se compară cu gălăgiosul de Vadim. Vadim e o boală de copilărie a tranziţiei. Aliaţii credincioşi, cei rămaşi în triunghiul de după patrulater, au altă anvergură: ei sînt patologia noastră de mîine, bolile de maturitate şi de bătrîneţe ale capitalismului românesc multilateral dezvoltat.

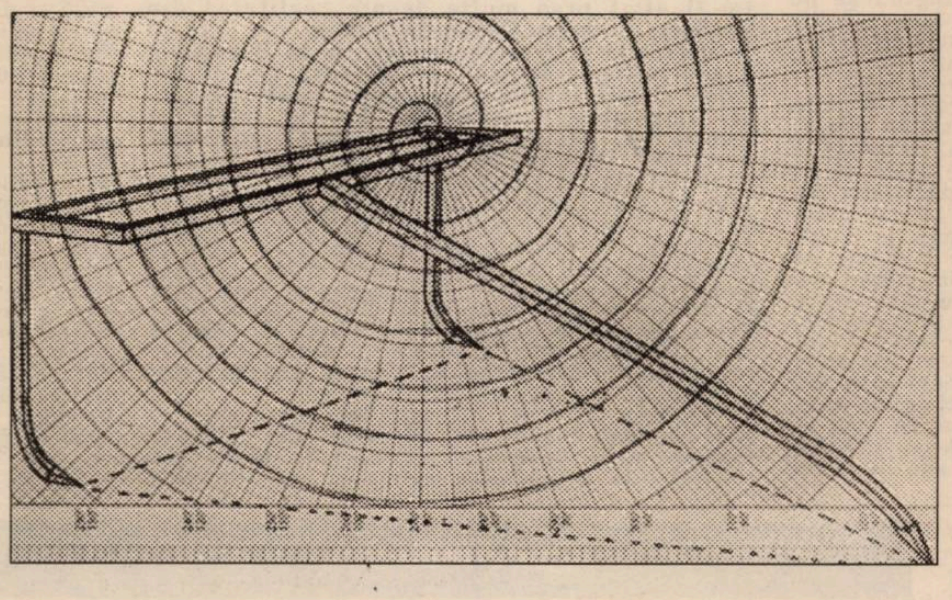

Andrei PLEŞU

Mesajul şi ambalajul

Frumoasă şi instructivă coincidenţă! Grupul civic *Alternativa 2000* şi-a anunţat constituirea exact în momentul în care atenţia publică din România era confiscată de melodramatica despărţire a principalului partid de guvernămînt de "tribunul" C.V. Tudor. Analize şi emoţii, speculaţii şi frisoane, nimic n-a mai încăput în actualitate: a fost aproape ca la americani, cînd s-a dat sentinţa în procesul O.J. Simpson. În felul acesta, "tribunul" şi-a făcut datoria o dată, probabil că nu şi pentru ultima oară. Hiper-mediatizata renunţare la serviciile lui s-a prefăcut, involuntar, într-un nou serviciu, fiindcă "divorţul" de C.V. Tudor a bruiat cu succes apariţia publică a grupului *Alternativa 2000*.

Un eveniment veritabil şi, după toate aparenţele, cu posibile mari consecinţe pentru viitor a fost astfel eclipsat de un pseudo-eveniment. Dezavuarea lui C.V. Tudor de către cei care îi făcuseră posibilă ascensiunea era înscrisă genetic în formula apariţiei lui în viaţa publică românească. Mai devreme sau mai tîrziu el ar fi fost oricum lepădat, zvîrlit ca un lest; ori, poate mai exact, trecut în rezervă. Îmbarcat pentru a fi debarcat: jocurile politice sînt dure pentru diletanţi şi slujnicari. Fiindcă principalul partid de guvernămînt se debarasează de C.V. Tudor pentru aceleaşi motive pentru care se aliase cu el. Primit ca asociat pentru insolenţă, agresivitate şi extremism, C.V. Tudor este îndepărtat din coaliţia guvernamentală pentru insolenţă, agresivitate şi extremism. A fost folosit şi a fost folositor, a fost teatral sacrificat şi din nou folosit, ca monedă de schimb de această dată. Delimitarea de C.V. Tudor este o acţiune de refacere a virginităţii şi totodată una de seducţie; nu mai puţin şi un avertisment dat altor "aliaţi". Abila, inteligenta mişcare strategică a principalului partid de guvernămînt ar trebui măcar să neliniştească "statele majore" ale celorlalte partide, fie acestea din coaliţia guvernamentală, fie din opoziţie.

Din două motive, cel puţin. Această mişcare în doi timpi arată o bună cunoaştere a tehnicii puterii şi a operaţiunilor politice pe termen lung. Prezentată iniţial ca soluţie impusă de împrejurări, cooptarea lui C.V. Tudor în coaliţia majorităţii a fost mai degrabă urmarea unui calcul politic rece. De "tribun" era nevoie pentru bruiaj. Pentru exces, pentru turbulenţă, pentru zgomot şi gesticulaţie; pentru "spectacole de sunet şi lumini", cum a spus-o el însuşi, programatic, odată ajuns în Parlament şi chiar instalat în organismele de conducere ale Senatului. Pentru "treburile murdare". Dar nu e, nu a fost numai atît: C.V. Tudor a ţinut loc de extremist. A devenit ţinta favorită a opoziţiei şi a presei internaţionale; a ocupat un loc în peisaj şi a interpretat un rol. Pe scurt, a fost, este, va fi *un extremist de serviciu*. Din proprie iniţiativă şi pe baza unor aptitudini reale. Prezenţa lui, supradimensionată de o presă care, luptînd aparent împotriva lui, n-a făcut decît să-l popularizeze prin diabolizare, contribuind mult la ecranarea extremismelor mai puţin gălăgioase, dar nu mai puţin reale, din viaţa politică românească. Delimitări necesare pentru afirmarea veritabilelor principii democratice nu s-au produs. Hilare, trivialităţile xenofobe şi antisemite din publicaţiile lui C.V. Tudor au protejat, de fapt, atitudini xenofobe şi antisemite caracterizate, găzduite însă în majoritatea publicaţiilor româneşti şi exprimate de reprezentanţi ai aproape tuturor partidelor, indiferent dacă din majoritate sau din opoziţie. Să fie, de exemplu, chiar un simplu accident de informaţie că un respectabil parlamentar din opoziţie, de orientare civic-liberală, declara în urmă cu cîteva luni că omul politic francez de care se simte cel mai apropiat este vicontele Philippe de Villiers, liderul unei mişcări naţionaliste "aristocratice", avînd aproape aceleaşi obiective programatice ca şi extremistul Jean-Marie Le Pen, conducătorul Frontului Naţional?! Nu numai "puterea" are de ce să-i fie recunoscătoare lui C.V. Tudor. Dacă el va funcţiona de acum încolo în regim de austeritate, se va vedea că există un "vadimism" difuz cam peste tot. Şi, ce este mai dezolant, că "mesajul" de tip C.V. Tudor este adesea prezentat într-un ambalaj mai sofisticat, mai pretenţios, mai "intelectualizat" – fiind, de aceea, cu atît mai nociv.

Este probabil că din constatarea existenţei unui prea mare număr de "înlocuitori" în viaţa politică românească s-a născut iniţiativa grupului *Alternativa 2000*. Şi, desigur, cum o spun semnatarii declaraţiei de constituire, din convingerea că "mai există şanse pentru ţară". Cu surogate, cu personaje care "ţin loc", cu pseudo-personalităţi şi cu pseudo-competenţe nu se putea ajunge decît unde s-a ajuns. Timpul suplinirilor şi improvizaţiilor, timpul substituirii inteligenţei prin şmecherie şi al confuziei dintre responsabilitate şi gesticulaţie poate fi prelungit, însă asupra rezultatelor îndoială nu mai există.

Mircea IORGULESCU

P.S.: Salut cu mare entuziasm apariţia volumului intitulat *Mioriţa cultă a spiritualităţii româneşti*, volum despre... Lucian Blaga! Autorul e profesor universitar.

TV (totul de vînzare)

„Departe, pe jos“

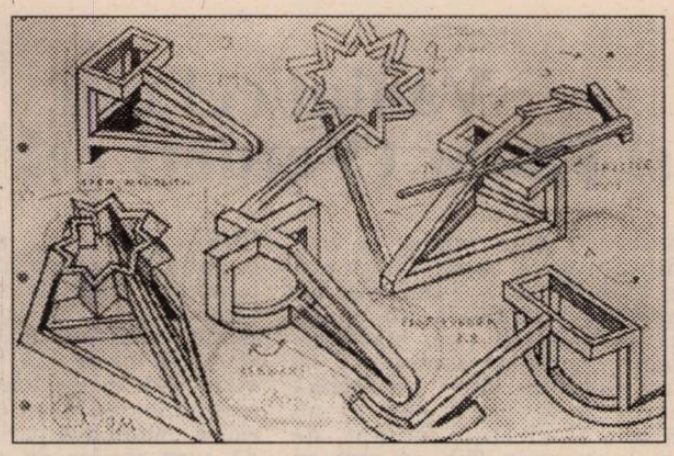

Luni, 23 octombrie, în cadrul emisiunii **Linia întîi** de pe **Tele 7 abc**, filozoful şi editorul Gabriel Liiceanu a vorbit despre imaginea României. Şocat, evident, de ce-i este dat să vadă unui călător "terestru", care, adică, nu parcurge distanţa, comod şi fals, abstract, cu avionul, în zbor, ci traversează mai multe ţări europene, venind din Occident şi pătrunzînd în ţara noastră pe la punctul de frontieră Nădlac (să zicem). Aventurosului călător (stau şi mă întreb: o fi făcut această experienţă, a parcurgerii "cu pasul" a distanţelor spre casă, vreun demnitar român, măcar unul, fie el parlamentar sau guvernant? Mă îndoiesc. Viaţa aleşilor şi a numiţilor noştri se desfăşoară exclusiv la înălţime şi în ritm alert, grăbit) îi este dat să trăiască o experienţă a căderii dintr-o lume în altă lume (ca în basme), dintr-o vîrstă istorică în alta, revolută dar cît se poate de prezentă. La noi începe "**Zona**": un loc părăsit, amestec de vegetaţie abundentă şi de ruină tehnologică iremediabilă. Ca să traversezi România îţi trebuie cam tot atîta timp cît să parcurgi jumătate din Europa. Încercînd să analizeze cauzele acestui contrast, Gabriel Liiceanu a ajuns să vorbească despre lipsa - sau inconsistenţa - unei imagini a noastre despre noi înşine. Sîntem orbi faţă de noi înşine, nu ne vedem direct, ne căutăm - cel mai adesea festivist - în ochii străinilor, unde, după caz, ne autoflatăm sau ne refuzăm, refulînd adevărul despre noi înşine. În ceea ce priveşte imaginea, totul se joacă **pentru şi în exterior**. Decuplarea dintre obiect şi imaginea acestuia, cu - aproape - sacrificarea celui dintîi, a devenit politică de stat, fapt care nu face decît să încurajeze **lipsa de auto-percepţie**, faptul că **nu ne vedem**, ajungînd să ne marginalizăm fatal, decisiv: faţă de noi înşine. Trăim lipsiţi de imagini, de propria noastră imagine. N-avem chip decît de la (pentru) distanţă. Aici, între noi - cecitate, întuneric. Uneori, ne apărem în vis.

De spargerea acestei bezne natural-întreţinute (dacă pot spune astfel) ar trebui să se ocupe, primordial şi prin definiţie, televiziunea, ca instituţie în sfîrşit plurală. Ea ar trebui să ne ajute să ne auto-percepem corect, să dobîndim imagini despre noi înşine cît mai aproape de noi înşine, de adevăr adică, în condiţiile amintitei decuplări a imaginii de obiect. Se achită posturile de televiziune din România de această datorie? Ele oferă inerent imagini despre noi, dar merg aceste imagini către obiect sau, dimpotrivă, tind să se autonomizeze, să "fabrice", prin selecţie, tăcere şi ordonare, Imaginea? Pentru a verifica, prin eşantionare aleatorie, care este realitatea României conform unor posturi de televiziune, m-am oprit, tot luni seară, asupra a două jurnale de actualităţi care, ca întindere cel puţin, dar şi, oarecum, ca mod de prezentare, se aseamănă: **Actualităţile** de pe **TVR** (de la ora 20,00) şi **Telejurnalul** de pe **Tele 7 abc** (de la ora 21,00). Iată, mai jos, sumarul de subiecte al celor două jurnale.

TVR. 1) Prezenţa preşedintelui Ion Iliescu la New York, cu ocazia aniversării O.N.U. (15 minute). 2) Conferinţa despre mediu de la Sofia (importantă, avînd în vedere "bomba" de la Kozlodui). 3) Greva şi manifestaţiile de stradă ale studenţilor. Urcare în top, după ce vineri nu-şi făcuse apariţia decît pe la 20,25. **TVR** spune, cum o tot face din 1990 încoace, că studenţii au **blocat** Piaţa Universităţii. În schimb, declaraţia - enormă ca întindere pentru un jurnal de actualităţi - a preşedintelui Senatului, dl. Oliviu Gherman, e reprodusă integral. Aflăm din ea că "azi strada poate cere ceva legitim, dar mîine poate cere ceva nelegitim" şi îmi aduc aminte, însă, de **ieri**, cînd cerea "moarte intelectualilor", de pildă. 4) Interpelări şi discuţii în Senat. 5) **Idem**, la Cameră. 6) Comunicat al Guvernului despre afacerea elicopterelor Puma. 7) Vizita preşedintelui Iliescu (iar) la expoziţia Brâncuşi de la Philadelphia. Cu consideraţii. 8) Ştiri externe (ca şi cum pînă acum am fi aflat prea multe despre realitatea din România). Întîlnirea Clinton-Elţîn de la New York. 9) Demonstraţia antiguvernamentală de la Budapesta. Nuanţă marginal-extremă. 10) Moscova: preparative pentru alegeri. 11) Germania: alegeri locale în Berlin. 12) Luxemburg: conferinţă despre refacerea Iugoslaviei. 13) Bucureşti - "centrul ortodoxiei mondiale". Sîntem pe perpendiculara locului. Limbajul "actualităţilor" se colorează, brusc şi mimetic. 14) Lansarea, la M.A.E., a cărţii unui francez despre Transilvania. 15) Altă carte: de economie. 16) Bum! Colaborare între **TVR** şi televiziunea din... **Siria**. Vom vedea seriale siriene? N-ar fi rea o primenire! 17) Inaugurarea unei staţii de tratare a apei potabile la Topliţa (cînd nu e îngheţată). 18) La Galaţi, o nouă fabrică de pîine. E bine! 19) Tîrgul internaţional de... marmură şi alte roci "utilitare", la Hunedoara, "cel mai important tîrg de profil din Sud-Estul Europei". Bravo!

Impresia generală: realizări, mai mari sau mai mici, dar toate importante, demne de aflat. Păcat de studenţi: strică "imaginea". Poate că nu, totuşi: dau senzaţia de democraţie autentică, de libertate înţeleasă etc. Cît despre preşedintele Ion Iliescu, pentru domnia-sa numai scena internaţională pare a merita efortul (şi ce efort!). Pentru România sînt bune... culisele!

Tele 7 abc. 1) Greva studenţilor, după ce **TVR** iar lansase controversa cu privire la numărul participanţilor: tic. Tac. Declaraţii: nu doar Oliviu Gherman, ca pe **TVR**, redus, aici, mai la esenţial, ci şi alţi politicieni, ca şi oameni de pe stradă. Politicienii: foarte preocupaţi de **legalitate** şi de **economie** (de bani, dl.Gherman, de timp, dl. Ion Diaconescu). Plus sindicatul şoferilor, absent de pe **TVR**. 2) PRM, alături de partide din opoziţie (ura!), pentru amendarea degrabă a legii învăţămîntului. 3) PD - moţiune "simplă" (dar cinstită) împotriva guvernului, pe motivul violenţei poliţiei la adresa studenţilor. 4) Senat: declaraţii despre grevă. Rediscutarea legii învăţămîntului ar fi inoportună, de teama UDMR-ului. Înţelepciune politică! 5) Reacţiile profesorilor (împărţite) la greva studenţilor. Şi o întrebare: unde merg taxele? Unde merg şi impozitele? // Pauză de publicitate, probabil scump vîndută. // 6) Procesul **Ziua** - Ion Iliescu. 7) Proteste ale Sindicatului Liber din **TVR** faţă de întîrzierea intrării în legalitate a naţionalei instituţii, prin amînarea întronării noului consiliu de administraţie. Afişe, pentru început. 8) Preşedintele Iliescu la O.N.U., dar şi - noutate - simplu pieton prin New York. La Bucureşti, într-adevăr, trotuarele sînt pline de gropi şi de automobile, pe zi ce trece mai voluminoase. Ca să nu mai socotim demonstranţii (oricum sînt mai puţini). 9) Din nou O.N.U., din nou New York. Măcar acolo, la sediu, dacă nu în Bosnia, nu în Somalia. 10) Clinton-Elţîn. Ştiam deja. 11) Prăbuşire avion militar german în Atlantic. 12) Sîrbii bosniaci vor să se confedereze cu Iugoslavia. 13) Afacerea "Puma". 14) Liceul de coregrafie din Bucureşti - fără sediu. 15) Un nou partid (de intelectuali) (în sfîrşit): **Alternativa 2000**. Nu mai sînt decît cinci ani (-lumină). 16) SNCFR la Camera Deputaţilor. Aceştia circulă mult şi pe gratis. Plus o nouă zi naţională: a Constituţiei, pe 8 decembrie, ca să nu apucăm să ne relaxăm. 17) Aniversările (110 şi 70) Bisericii Ortodoxe Române, de la care numai patriarhul Rusiei va lipsi. Teo-politicale... 18) Moscova (dacă tot veni vorba): preliminariile alegerilor. // Meteo, cu inimitabila pronunţie incomplet fonatoare a d-şoarei Stroe. // 19) Sărbătoare de Sf. Dumitru (cel Nou), patronul cel vechi al Bucureştilor. // "O seară excelentă!" (sic) din partea realizatorilor.

Scor, deci, egal: 19-19. Asemănări şi deosebiri. Ştiri "obligatorii", impuse: numai ordinea, exhaustivitatea anchetelor şi calitatea comentariului diferă. Două „topuri" sensibil diferite ale realităţii de luni, 23 octombrie. Două feluri de-a ne vedea. Două "oferte" de imagine. Din cînd în cînd, televiziunea şi realitatea ei merită scrise. Pe rînd, punct cu punct. Cum arată lumea în care trăim, cînd acelaşi subiect ocupă o dată locul 1, o dată locul 8? Pe unde om fi? Şi cum? Venim cu greu spre noi înşine, care cu avionul, care pe jos. Sîntem departe...

Bogdan GHIU

Economie

Benzina agită iar preţurile

În timp ce spirala inflaţionistă se afla deja în mişcare – impulsionată de tactica negustorilor noştri, care exploatează nevoile de toamnă ale românilor, urcînd preţurile –, scumpirea benzinei a turnat gaz peste foc. Unda de şoc se propagă din treaptă în treaptă: noile preţuri fixate la carburanţi vor încărca notele de plată pentru transporturi şi pentru lucrările agricole mecanizate; consecinţa imediată va fi o nouă creştere generalizată a preţurilor.

Guvernul a fost nevoit să accepte, în prag de iarnă, o măsură nepopulară. Putea s-o evite? Da, apăsînd pe clapele centralismului birocratic, nu respectînd legităţile economice. Judecînd însă lucrurile din perspectiva raţiunilor economice, vom spune că măsura vine prea tîrziu. Ea devenise necesară încă de la începutul verii, cînd dolarul a sărit peste nivelul de 2000 de lei. Cursul a fost lăsat să evolueze liber, pentru a fi favorizaţi exportatorii, într-un moment în care nevoia de valută devenise stringentă, din cauza deficitului accentuat al balanţei de plăţi externe. Reversul a fost scumpirea importurilor. Cu excepţia benzinei, al cărei preţ intern este controlat de stat. Aşadar, guvernul (ca reprezentant al statului) a amînat cît a putut modificarea preţurilor la carburanţi. Iar cînd paharul s-a umplut, a fost lăsat să se reverse. Se impune, însă, o întrebare: cum se explică această avalanşă generalizată a preţurilor, simţită pe piaţă, din moment ce nu toate mărfurile sînt legate de benzină şi nu toată benzina provine din petrol importat?

Pe o piaţă normală, preţurile au o logică proprie. Orice modificare în partea de *intrări* (costuri de fabricaţie, cheltuieli de circulaţie a mărfurilor) trebuie să fie urmată de o modificare corespunzătoare în partea de *ieşiri* (preţurile de producţie şi preţurile de consum). Dar numai la acele mărfuri care suportă noi impulsuri. Ei bine, chiar şi pe o astfel de piaţă (normală) intervine un efect psihologic specific, pe care economiştii îl numesc "simpatia preţurilor". Mărfurile care se scumpesc devin brusc "simpatice" şi noile lor etichete influenţează piaţa, trăgînd după ele, în sus, şi preţurile acelor mărfuri care n-au primit nici un fel de impuls în costuri. Numai că, normalitatea unei pieţe va reaşeza lucrurile pînă la urmă. Şi preţurile care au luat-o razna fără motiv vor reveni în matca lor, obligate la acest gest de legea cererii şi ofertei. De altfel, chiar şi preţuri care s-au mişcat cu motiv dau de multe ori înapoi, pentru că legea pe piaţă (repet: pe o piaţă normală) o face nu producătorul, ci consumatorul. Şi dacă marfa nu se vinde, producătorul este nevoit să scadă preţul. Dar cum nu se poate dispensa de profit, efortul lui se va îndrepta către costuri. În toată lumea se duce o bătălie aprigă pentru costuri mai mici, tot mai mici. Şi pentru cifre de afaceri mai mari, tot mai mari. Pentru dever, aşadar, care scoate profitul nu din preţuri ce cresc anapoda, ci dintr-un volum tot mai mare de mărfuri pe piaţă. Oferta în creştere este cel mai sigur remediu împotriva inflaţiei. Normalitatea, însă, nu este încă o realitate a pieţei noastre, aşa că nici la reglări fireşti între cerere şi ofertă nu ne putem aştepta. La noi, "simpatia preţurilor" acţionează implacabil. S-a scumpit benzina, faptul are efecte obiective pentru un număr limitat de mărfuri, ale căror preţuri sînt direct sau indirect legate de costul carburanţilor, dar acest impuls iniţial începe să fie dat uitării şi toate preţurile o iau razna, cu motiv sau fără motiv.

Este un fenomen ce a devenit ciclic pe piaţa noastră. De cinci ani, de cînd ne luptăm cu o spirală inflaţionistă ce nu ne-a lăsat nici o clipă din chingi, de două-trei ori pe an suportăm acest şoc: mai întîi se scumpeşte benzina, apoi se scumpesc transporturile, pe urmă toate mărfurile. La un moment dat, procesul a fost chiar "legiferat". Mai exact, a fost reglementat printr-o hotărîre de guvern (celebra H.G. 412, emisă de guvernul Stolojan, în august 1992), care prevedea expres că, la materiile prime şi la resursele energetice, preţurile interne se aliniază lîngă cele internaţionale şi se reglează, totodată, în raport cu nivelul cursului de schimb leu-dolar. Respectiva hotărîre este şi în prezent în vigoare. Unii analişti, mai mult sau mai puţin aluziv, acuză guvernul actual că se ghidează încă după hotărîrea lui Stolojan, care ar fi fost impusă de F.M.I. Realitatea îi contrazice.

Preţurile, în România, au fost liberalizate cu începere de la 1 noiembrie 1990. Nu este lipsit de interes să deschidem un buletin statistic şi să vedem cum a reacţionat rata lunară a inflaţiei. Vom observa că toate zvîcnirile puternice au fost anticipate de creşterea preţului la benzină. Iar preţul benzinei s-a aliniat de fiecare dată lîngă noul preţ (în lei) al dolarului. Fără să fi existat vreo hotărîre de guvern impusă de F.M.I. De altfel, guvernul Stolojan a adoptat respectiva hotărîre, din august 1992, nu pentru a modifica mişcarea reală din sistemul preţurilor, care de doi ani făcea proză fără să ştie (adică respecta hotărîrea în cauză fără ca ea să fi existat), ci pentru a-şi asigura un adăpost în vederea unor eventuale acuzaţii.

Guvernul Văcăroiu nu avea nici un interes să demoleze adăpostul şi nici n-a făcut-o. Iar preţul benzinei se aliniază la cursul dolarului nu pentru că se respectă o hotărîre, ci pentru că aşa impun legităţile economice. Şi încă un detaliu important: guvernul Văcăroiu nu respectă nici hotărîrea respectivă, nici legităţile economice, pentru că benzina este lăsată un anumit timp să funcţioneze cu "preţ social", în contrast cu preţul dolarului şi numai după ce se adună presiuni care nu mai pot fi ţinute în frîu se dă drumul supapei. Benzina se scumpeşte şi toate preţurile intră în agitaţie.

Să ne amintim. În noiembrie 1990, leul a fost devalorizat oficial. Noul preţ al dolarului a sărit de la 21 de lei la 35 de lei. Normal, s-a scumpit benzina. Şi toate preţurile au sărit cu 23,4 la sută. La fel a fost în aprilie '91, cînd dolarul a sărit de la 35 de lei la 60 de lei. Şi în noiembrie 1991, cînd guvernul Stolojan a unificat cursurile de schimb, noul preţ al dolarului urcînd la 180 de lei.

Devalorizarea leului a început, în noiembrie '90, cu scopul de a destrăma o mare iluzie: că un dolar poate să coste 21 de lei. Acest curs era subevaluat, ceea ce impunea subvenţionarea importurilor. Este motivul pentru care Ceauşescu a suprimat continuu importuri (chiar şi multe dintre cele "de completare", ce susţineau exporturile), ca să nu le subvenţioneze. După 1 ianuarie 1990, cînd importurile s-au intensificat, faptul că erau plătite cu dolari ce nu costau mai mult de... 21 de lei a afectat grav bugetul de stat. Devalorizarea a fost un proces necesar; o dată început, nu a mai putut fi oprit, atîta timp cît leul se deprecia şi în relaţie cu el însuşi, datorită inflaţiei. Iar inflaţia a determinat evoluţia cunoscută a cursului de schimb, tendinţa în prezent vizînd nivelul de 2500 de lei pentru un dolar. Benzina, legată de import, nu poate să facă abstracţie de această realitate.

Aşa stau lucrurile. Motivaţia lor este obiectivă. Guvernul nu este vinovat că a acceptat noul preţ al benzinei. Dar este vinovat că nu abordează deschis această realitate. Şi că nu este în stare să asigure o indexare la nivelul noului impuls inflaţionist.

Adrian VASILESCU

Coincidenţele şi teama de precedente

După aproape trei ani de încremenire a raporturilor parlamentare şi de reacţii publice previzibile, "coincidenţele" acestei toamne încep să fie mai pline de învăţăminte politice decît acţiunile propriu-zise ale partidelor şi ale instituţiilor centrale. Şirul lor a început imediat după reluarea sesiunii de toamnă, dar abia anunţarea candidaturii prezidenţiale a liderului PRM a ridicat cortina şi le-a făcut vizibile pentru muritorii de rînd. "Surpriza" a precedat cu puţin stirea vizitei oficiale a preşedintelui Iliescu în Statele Unite şi iniţiativa reconcilierii istorice româno-maghiare lansată la Cotroceni. Ca la comandă, grupuri de ofiţeri ai armatei ori ai serviciilor secrete şi-au pregătit condeiele pentru a expedia anonime revoltate gazetelor în care liderii lor de opinie semnează de multă vreme, ministrul de resort şi preşedinţia au pus în aplicare noul statut al cadrelor militare trimiţîndu-i la pensie pe generalii nemulţumiţi de exigenţele programului de integrare în NATO, SRI a anunţat că ar putea cere audierea miniştrilor PUNR în legătură cu anumite nereguli ce aduc atingere siguranţei naţionale. Norul de praf sub care "războiul foştilor" a regrupat militari de carieră, securişti admiratori ai mareşalului Antonescu şi demagogi de profesie a iscat un val de furtuni parlamentare şi o inevitabilă agitaţie la nivelul organizaţiilor de partid: varianta deja votată a Codului Penal a ajuns să fie respinsă cu vehemenţă chiar de formaţiunile care au susţinut-o în unanimitate, aliaţii şi-au înteţit declaraţiile ameninţătoare la adresa preşedintelui ţării şi a PDSR, partidul majoritar a făcut o ultimă încercare să împace capra pactului cvadripartit şi varza campaniei electorale în care e dator să intre "pe mîna şi pe onoarea" actualului şef de stat. Ruptura României Mari de PDSR nu putea fi urmată decît de o ruptură a PDSR de România Mare, iar cele două părţi şi-au disputat cu îndîrjire doar credibilitatea pretextelor, culpabilizîndu-se reciproc pentru hotărîrea de a divorţa. De fapt, atît aliaţii la guvernare, cît şi partenerul lor majoritar aveau nevoie de această "clarificare", după cum şi unii, şi alţii au nevoie de "continuitate", în numele căreia ţin ca la ochii din cap la "stabilitatea guvernului Văcăroiu": naţionaliştii ştiu bine că ei l-au propus (şi l-au reales) pe cel mai longeviv prim-ministru postrevoluţionar, liderii PDSR ştiu bine că oportunismul e preferabil la acest nivel şi că ultimul cuvînt le aparţine, iar şeful executivului se va simţi obligat să "plătească" jocul dublu de pînă acum, aliniindu-se de partea celui mai puternic. "Paradoxul Văcăroiu" a fost unul construit cu migală de întreaga tabără proguvernamentală şi - în pofida acuzelor violente aruncate înspre PDSR la conferinţele de presă sau la tribuna parlamentară -, imposibilitatea de a renunţa la el face din PRM un partener "valabil" pentru PDSR. "Curajul" înaintării demisiilor în bloc a secretarilor de stat şi a prefectului ce reprezentau România Mare e mai degrabă o încercare disperată de a-l menţine la locul lui pe primul ministru şi de a evita o remaniere care să "curete" cabinetul, aşa cum decretele prezidenţiale şi ministrul armatei au procedat cu "vadimiştii" în uniforme. Numai că executivul nu poate fi "trecut în rezervă sau în retragere", pentru că el nu funcţionează pe bază de reguli înscrise într-un statut, ci pe baza unui joc de interese "comune" şi necontrolabile. Aici, PRM se poate bizui (încă!) pe sprijinul celui de-al doilea partid de guvernămînt şi pe strategia "la două capete" a socialiştilor lui Ilie Verdeţ. Ajutorul primit de PRM de la Gheorghe Funar în momentul declanşării "scandalului Paul Cheler" a rămas o simplă petardă cu efect de presă şi cu semnificaţii psihologice. În schimb, PDSR trebuie să dea impresia că se delimitează de extremiştii conduşi de Corneliu Vadim Tudor, acceptînd fără să crîcnească şantajele de ultimă oră ale celorlalte două partide pe care şi le-a aliat la guvernare după alegerile din '92. "Coincidenţelor" de pe meterezele pe care PRM provoacă reacţiile oficiale ale PDSR le corespund alte "coincidenţe" în raporturile PUNR-PDSR ori în declaraţiile antiNATO ale liderilor PSM. Majoritarii continuă să recurgă la metoda "concesiilor cu ţîrîita", dar acum o fac pentru că **nu mai au încotro**, şi nu din convingerea propriei superiorităţi, cum au făcut-o în prima decadă a colaborării cu adversarii de diverse nuanţe ai revoluţiei din '89. Sacrificarea lui Andrei Chirică, de exemplu, a coincis cu apelul public semnat de primarul Clujului împotriva demnitarilor postrevoluţionari menţionaţi în "raportul Apartamentul": aceştia sînt liderii celor două Camere parlamentare, consilieri prezidenţiali şi miniştri PDSR, parlamentari ai partidului majoritar. Preşedinţia comisiei fusese "dăruită" unui deputat PRM, în speranţa că PDSR va primi în schimbul acestei generozităţi "imunitate pentru propriile nereguli". "Justiţiarii" nu s-au oprit însă la "matrapazîcurile" guvernării Roman, iar majoritarii au fost obligaţi să valideze măsurile ministrului PUNR, pentru a închide încă o vreme gura acuzatoare a propriilor aliaţi. A urmat, desigur, împingerea şantajului pe o treaptă superioară: cei care se solidarizaseră în jurul lui Adrian Turicu l-au lăsat singur pe Liviu Maior în faţa studenţilor, iar radicalizarea mişcării studenţeşti a "coincis " cu alinierea partidelor conduse de Corneliu Vadim Tudor, Gheorghe Funar şi Ilie Verdeţ împotriva formaţiunii reprezentate de Adrian Năstase şi Oliviu Gherman. În paralel, Parchetul General a adresat Ministerului Justiţiei cererea de a declanşa ridicarea imunităţii parlamentare a liderului PRM: "întîmplarea" face ca ministrul de care depinde o astfel de decizie să fie membru PUNR, după cum tot "întîmplarea" explică - pentru opinia publică - faptul că poliţia a găsit de cuviinţă să folosească violenţa şi echipajele antitero împotriva manifestanţilor universitari, într-un moment în care PDSR nu avea deloc nevoie de o asemenea demonstraţie de forţă. Alte două coincidenţe încununează această primă repriză de box politic între majoritari şi aliaţii lor de pînă mai ieri: atît eventuala radicalizare a partidului de guvernămînt cu privire la situarea liderului PRM deasupra legii, cît şi "iniţiativa" amendării legii învăţămîntului preluată de UDMR devin "bombe dezamorsabile" prin contribuţia opoziţiei şi cu argumentul imbatabil al...creării unor precedente periculoase. PDSR îşi permite să joace comedia demarării procedurii prin care lui C.V. Tudor i s-ar retrage imunitatea parlamentară, pentru că "precedentul Raymond Luca" are toate şansele să închidă "dosarul România Mare". La rîndul său, PUNR îşi poate permite să-şi ameninţe aliatul la guvernare cu susţinerea revendicărilor studenţeşti, pentru că teama opoziţiei faţă de "crearea unui precedent" de care să profite UDMR serveşte interesele coaliţiei guvernamentale, făcînd să rămînă în vigoare o lege dezbătută şi votată de toate taberele cu ochii aţintiţi asupra "disputei româno-maghiare" şi nu asupra problemelor din învăţămînt. Apărate şi hrănite de confuzia şi complexele opozanţilor tradiţionali, "coincidenţele" care marchează evoluţia raporturilor din coaliţia proguvernamentală pot fi deja un semn că lupta electorală a trecut din paginile gazetelor în birourile miniştrilor. Originali cum sîntem, vom putea oare pregăti alegerile cu o tot mai ameninţătoare criză parlamentară, dublată de un război subteran la nivelul administraţiei, ambele aparent demne de ignorat, cîtă vreme "stabilitatea guvernului" obsedează strategii principalelor fronturi?!

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Posibilul şi necesarul

Conform unui sondaj difuzat recent de un canal al televiziunii franceze, peste 70 la sută din populaţie este împotriva ridicării costului zilei de spitalizare, măsură pe care guvernul Juppé doreşte s-o introducă. Cifra citată dovedeşte că chiar acei care au votat pentru preşedintele Chirac, în urmă cu cîteva luni, se alătură adversarilor săi cînd e vorba să cedeze ceva din avantajele existente. În campania electorală, candidatul Chirac spusese că "Politica nu este arta posibilului, ci arta de a face posibil ceea ce este necesar". Şi reducerea imensului deficit - în continuă creştere - al Securităţii Sociale făcea parte dintre priorităţi, pentru că generosul sistem de compensare a cheltuielilor pentru sănătate, conceput imediat după război şi reglementat în anii de expansiune economică, nu rezistă evoluţiilor actuale. Cu aproximativ aceeaşi problemă se confruntă şi majoritatea republicană din Congresul Statelor Unite. Încercarea de a reduce bugetul programelor de asistenţă pentru defavorizaţi şi bătrîni nu este cîtuşi de puţin populară, nu doar printre cei care beneficiază de ele. Promisiunea de a face reforme este un bun program electoral, dar un dificil plan de guvernare. "În democraţiile noastre - spunea recent economistul Milton Friedman - calităţile necesare pentru a fi ales sînt exact contrariul celor de care este nevoie pentru a guverna cu succes." Laureatul Premiului Nobel se referă la faptul că electoratul e gata întotdeauna să accepte că pînă acum ţara a fost condusă prost şi să creadă în promisiunile miracol de tipul "vor scădea impozitele şi va creşte protecţia socială". În democraţiile evoluate, toată lumea e de acord că statul intervenţionist produce disfuncţii, birocraţie şi corupţie şi că puterea de decizie trebuie delegată comunităţilor locale. Dar fiecare atentat terorist, catastrofă feroviară sau naturală fac necesare intervenţia statului şi noi programe guvernamentale.

Reducerea cheltuielilor publice a fost una din lozincile-cheie ale campaniei prezidenţiale din Franţa: cînd i se vorbeşte de cheltuieli publice, cetăţeanul se gîndeşte la salariul miniştrilor şi e de acord. Dar cînd guvernul Juppé a avansat proiectul unei legi de îngheţare a salariilor tuturor funcţionarilor publici, poştaşii, învăţătorii şi în general mulţimea de salariaţi ai statului au făcut o grevă care a paralizat pentru o zi viaţa ţării. A fost doar un avertisment.

În ţările bogate, ca şi în cele sărace, reforma este un proces contradictoriu, pentru că nu există schimbări din care să cîştige toată lumea. Dacă mulţi cîştigă puţin, nu observă nimeni. Dacă puţini cîştigă mult – nedreptatea e evidentă şi reacţiile de protest sînt de obicei prompte. Cele mai strălucite scheme economice se izbesc de rezistenţa psihologică a celor care nu vor să renunţe la ce au pentru ceea ce li se promite. Cînd economia e înfloritoare, nimeni nu propune modificări de substanţă: politicienii îşi asumă doar meritul bunăstării. În perioadele de recesiune, eventualele reforme au de făcut faţă unei duble provocări: să favorizeze reluarea ciclului economic al investiţiilor şi profitului şi să facă în aşa fel încît să evite ieşirea din orbită a celor pe care recesiunea i-a defavorizat. Or, acest complex de măsuri nu poate fi pus în practică cu ochii la sondaje şi cu gîndul la realegere. Comentatorii politici din Statele Unite observă că şansele lui Clinton de a fi reales au crescut de cînd el a adoptat o poziţie de expectativă, reacţionînd doar la exagerările turbulentului Gingrich. După ratările politice din primii doi ani, entuziastul şi altruistul preşedinte american a devenit prudent şi "susţine" un buget echilibrat, dar nu propune unul: "Are succes, dar se retrage", scrie Joe Klein în revista **Newsweek**. Cînd e real, succesul nu este nici static, nici definitiv. "Visul" lui Martin Luther King şi politicile de integrare introduse de preşedintele Johnson au creat o clasă mijlocie de culoare puţin numeroasă, dacă e raportată la numărul celor care se simt încă respinşi, discriminaţi de majoritatea albă. Săptămîna trecută, marşul "Naţiunii Islamice" de la Washington a deplasat dezbaterea de pe terenul cifrelor bugetului pe cel, mult mai ameninţător, al conflictului religios şi rasial. Conflict cu care se confruntă şi statul francez, în încercările sale de a stăvili şi de a combate acţiunile teroriste.

Cînd ezită să facă necesarul posibil, politicienii dau girul nu doar acelor tendinţe conservatoare care se mulţumesc cu ceea ce există, dar şi celor care vor să întoarcă societatea cu zeci sau sute de ani înapoi.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

La aşa dragoste, aşa final

● **Divorţul s-a pronunţat. Urmează partajul?**: (...) De data asta a funcţionat un alt proverb românesc - "Spune-mi cu cine te aduni ca să-ţi spun cine eşti", iar în viaţa politică internă, alianţa cu PRM n-a fost lipsită de foloase pentru PDSR. Pe lîngă sprijinul constant acordat guvernului Văcăroiu, PRM a fost cel mai înverşunat inamic al opoziţiei. Nici unul din liderii acesteia nu a scăpat pamfletelor din "România Mare", tiradele ridiculizante continuînd de la tribuna Senatului, unde C.V. Tudor şi mulţi parlamentari pedeserişti acuzau opoziţia de toate relele din această ţară. De acum înainte, PDSR va trebui să fie mai conciliant cu această opoziţie. (Rodica Ciobanu, **Adevărul**, sîmbătă 21 oct. 1995)

● **Divide et impera**: Liderii PDSR nu au riscat prea mult atîta vreme cît prin ofertele opoziţiei cele 20 de locuri pierdute în Parlament pot fi cîştigate oricînd fără prea multă bătaie de cap. Protocoalele de colaborare sînt făcute, istoria ne-a demonstrat cu vîrf şi îndesat acest fapt, pentru a fi încălcate. Orice partid îşi doreşte în principiu să intre în alegeri, datorită avantajelor care rezultă din această postură, ca partid de guvernămînt. Pînă acum PDSR a dovedit că are o politică extrem de adaptabilă. Această proprietate îi va permite, chiar în situaţia în care colaborator la guvernare nu îi va mai fi PRM ci PNŢCD sau un alt partid, să anunţe alegerile anticipate, moment în care partidele din Opoziţie se pot trezi în aceeaşi "oală" cu PRM, PSM şi PUNR. Adică vinovaţi (sic!) de eşecurile guvernării Văcăroiu.(Gabriel Hizo, **Tineretul liber**, sîmbătă, 21 oct. 1995)

● **PDSR riscă şi cîştigă?**: Cu tot scandalul în floare, care se va escalada (sic!) fără discuţie în perioada imediat următoare, dinspre PRM spre PDSR, putem asista la paradoxul că premierul Văcăroiu va rămîne în graţiile lui C.V. Tudor şi al grupării sale. Şi mai spectaculos, însă, din această afinitate va profita cel mai mult chiar PDSR, care-şi va vedea cabinetul stînd în picioare, fără ca patrulaterul să mai fie pe rol! (Horia Alexandrescu, **Cronica română**, luni, 23 oct. 1995)

● **Decontaminarea**: Aruncaţi în tăcere, în uitare, toţi aceşti Jirinovski n-au cum să mai declanşeze un război civil, iar starea celor trei pătrimi din populaţia ţării, care trăiesc sub pragul de sărăcie, s-ar schimba. In primul rînd, prin alegeri. Realitatea este că mediatizarea excesivă a conflictului CVT-Iliescu a adus cîştiguri electorale amîndorura(sic!). Dl Iliescu şi partidul de guvernămînt reuşesc să se plaseze într-un *centru* bine inventat, din moment ce opoziţia la ei nu va mai cuprinde, ca pînă acum, numai forţele democratice şi anticomuniste, ci şi cele de sens contrar. Pe de altă parte, electoratul de care are nevoie CVT este sensibil la înjurături şi bălăcăreli. Vadim devine haiducul care se opune Puterii şi care intră, astfel, fără probleme în viitorul Parlament. Dar, desigur, d-l a tras cele mai multe foloase. Orice campanie îl victimizează şi-i aduce voturi. (Petre Mihai Băcanu, **România liberă**, luni, 23 oct 1995).

● **"Care pe care"**: Clarificările politice continuă şi sînt aşteptate cu cel mai mare interes. Oricum, se respiră ceva mai puţină otravă fără Vadim. Sper din tot sufletul că ceea ce-şi doreşte, ipocrit, chiar el, ridicarea imunităţii parlamentare, să fie cu adevărat următorul pas. Atunci, Vadim va simţi, pe libertatea şi buzunarul lui, ce înseamnă calomniile şi insultele pe care le-a pus " în paginile lui de umor" din 1990 şi le-a dat dimensiunile iubirii delirante faţă de un trecut care ne îngreţoşează. (Carmen Dumitrescu, **Cotidianul**, luni, 23 oct. 1995)

● **Protocolul cvadripartit nu poate fi anulat prin decizia BEC al PDSR**, a afirmat C.V. Tudor la ultima sa întîlnire cu ziariştii. PDSR nu poate decît să înceteze colaborarea politică cu PRM, dar Protocolul este încă în vigoare din punct de vedre juridic, nu şi faptic - şi trebuie denunţat şi de către PUNR şi PSM pentru a fi invalidat. (A. Dumitraşcu, **Curierul naţional**, luni 23 oct. 1993)

● **O realizare poetică de excepţie** : A apărut almanahul "România Mare 1996". Preţul său este de 15 000 lei. Pe copertă este închipuit un "arc peste timp", de la Decebal la Ceauşescu, trecînd pe la Ion Vodă cel Cumplit. In finalul almanahului, pe două pagini de revistă se lăfăie oda intitulată "Vadim Tudor - preşedinte". Beneficiind de o poză ce-l înfăţişează pe Vadim la tinereţe, cocoţat în creierii munţilor, cu o alură de Avram Iancu, creaţia este un amestec stilistic de cuplet de revistă şi "Pluguşor" de 30 decembrie, gen literar mult îndrăgit de Ceauşescu. Poezia este semnată "AGERPRES". ZIUA consideră că e păcat ca o astfel de capodoperă să rămînă în anonimatul în care o aruncă tirajul almanahului. De aceea, o reproduce în întregime, în speranţa că în curînd se va găsi şi un cantautor cu chitară, care să o pună pe note. (**Ziua**, luni, 23 oct. 1995).

Argument

Marginalizarea este nu atît un concept, cît o impresie, un sentiment. Ea poate fi efectivă, reală, producînd o acută senzaţie de suferinţă şi de frustrare care se "rezolvă", de obicei, fie prin abandon, prin împăcare, fie - mai rar - printr-o etică - ascetică - a luptei, prin eroism al "centralizării". Dar marginalizarea poate fi foarte bine şi imaginară, "evidenţă" moştenită, complex cultural tradiţional, structurant, ce ajunge, cu timpul, să funcţioneze ca alibi şi ca justificare, ca fundament pentru construcţii pe cît de imaginare, pe atît de impunătoare şi de perdante. Cultural şi politic, România s-a simţit dintotdeauna marginală, exclusă, de(o)parte. Ceea ce a dus la apariţia şi consolidarea, pe de o parte, atît a unui reflex de închidere, de auto-absolutizare (imperialism interior), cît şi, pe de altă parte, la eforturi (izolate) de integrare, de participare. Balansul, dualitatea constituie, din acest punct de vedere, legea. Ipoteza (care nu ştiu dacă va fi verificată) a acestui număr este aceea că, pe de o parte, noi ne plîngem, colectiv, de o marginalizare pe care nu facem, astfel, altceva decît să o transformăm în obsesie de nevindecat a unui destin neprielnic, uitînd, pe de altă parte, să privim alături de noi, permiţînd şi producînd, în culisele "marii" marginalizări, o marginalizare intra-socială pe cît de reală, pe atît de invizibilă. Un paradox nu foarte nevinovat face ca, la noi, marginali să fie tocmai acei care luptă împotriva marginalizării ca ţară, "la centru" aflîndu-se, în schimb, cel mai adesea, tocmai marginalizatorii, adepţii închiderii în noi înşine, promotorii imperialismului fără imperiu. (B.G.)

Metamorfozele marginalităţii

Cît de familiară ne poate fi experienţa "marginalităţii" în formele sale istorice? Cît de autentică poate fi evocarea sa? Cît de mult am înţeles noi din această experienţă? Auzim astăzi diferite răspunsuri optimiste şi nu sîntem departe de a accepta ca pe o axiomă teza după care întreaga istorie poate fi, în fond, reconstituită ca o *istorie a marginalizării*, a excluderii (a femeilor, a săracilor, a "Lumii a treia"; de obicei de bărbatul alb vinovat de cele două păcate capitale: raţionalismul şi capitalismul). Dacă însă vom lăsa la o parte această opinie comună, şi vom reconsidera întrebarea: "ce fel de experienţă reprezintă marginalitatea în orizontul istoriei?", vom vedea că răspunsul este destul de diferit în raport cu aşteptările noastre. Pentru mulţi dintre noi, "marginalitatea" este o împingere la limita structurii sociale, operată de cineva sau de ceva anume, cu putinţă de identificat şi, eventual, de demonizat (Capitalul, Omul Alb, Sistemul). Din participant deplin la concertul societăţii, unii dintre noi se văd nevoiţi să stea la uşă şi să privească. Este o urmă de adevăr în această viziune: fiecare dintre noi a fost sau este, poate, martorul sau actorul unor asemenea evenimente şi nu ne putem îndoi serios că asemenea lucruri au avut loc şi înainte.

Ca de obicei însă, există mai multe presupoziţii într-o asemene concepţie. Voi enumera trei dintre acestea: (1) marginalitatea este reversibilă: locul "de drept" al marginalului ar fi în "sistem" (despre care, desigur, se crede că se ştie totul, inclusiv că ar putea să acomodeze, măcar într-o versiune ideală, pe toţi "excluşii"); (2) marginalitatea este produsă exclusiv de "sistem"; (3) norma în funcţie de care trebuie să evaluăm marginalitatea este "normalitatea".

Experienţele istorice, precum şi istoria gîndirii politice ne arată că "marginalii" nu sînt, adesea, cu putinţă de înţeles şi de localizat în asemenea cadre. Pînă de curînd, aş spune chiar pînă spre sfîrşitul secolului XIX, marea majoritate a oamenilor (inclusiv mulţi dintre cei care au scris cărţi despre om şi societate) nu au crezut că locul unora dintre fiinţele omeneşti este "în mijlocul nostru", ca actori integraţi, în principiu, în societate. De fapt, ideea unei societăţi *concrete*, ce includea oameni şi grupuri relativ egale ca statut, ar fi fost mai curînd considerată drept o fantezie (ceea ce, desigur, nu exclude aderenţa, destul de comună, la o viziune mai curînd metafizică de societate omenească înţeleasă ca o asociaţie generală între egali). În al doilea rînd, marginalitatea nu apărea a fi produsă exclusiv, şi nici măcar în principal, de către cei în funcţie de care ne grăbim să îi evaluăm pe "marginali". Ea apărea drept consecinţă a unui *destin*, fie el colectiv sau individual, şi nu se prezenta ca rezultatul politicilor unor "majorităţi dominante". În al treilea rînd, ceea ce percepem noi acum ca "marginalitate" îşi avea, adesea, norma sa în sine, tot aşa cum îşi cuprindea în sine propria-i lege de dezvoltare: un grup sau un om nu era "marginal" numai pentru că ar fi fost exclus de alt grup sau de un set de relaţii sociale, în raport cu care era şi stigmatizat ca "exclus", ci adesea era "marginal" pentru că era fundamental *altfel* – legea "lor" nu era şi "a noastră". Într-adevăr, cine erau "marginalii"? Ei puteau fi artişti, filozofi, nebuni, vagabonzi, în general oameni care credeau în ceva foarte deosebit sau aveau o natură aparte. În aceste cazuri, excluderea, dacă exista, era secundară în raport cu diferenţele fundamentale din firea lucrurilor. În vreme ce experienţa contemporană a marginalităţii presupune *o relativă proximitate şi omogenitate* între exclus şi locul excluderii, experienţa anterioară a "marginalităţii" presupunea existenţa a două universuri distincte, în multe cazuri *fără o sesizabilă măsură comună*.

Cu privire la confuzia pe care o acuz, teoria marxistă ne dă un exemplu din cele mai sugestive. Proletariatul pare, nu-i aşa, că încarnează figura însăşi a excluderii, a marginalizării, laolaltă cu promisiunea reintegrării, refacerii unităţii pierdute, atît a societăţii în general, cît şi a esenţei omului luat ca individ. Cu toate acestea, din aceeaşi eshatologie marxistă reiese şi destinul *de excepţie* al aceluiaşi proletariat. Proletarul este ieşit din comun, însă el nu se ascunde doar "dedesubtul" normalităţii, precum un marginal "normal"; el este "deasupra" celor care l-au văzut în "margine". Printr-o ciudată mişcare, în marxism *periferia devine centru pe harta ideologică*. Dintr-o colecţie de "marginali", proletariatul devine "clasa universală" (Marx), avînd în sine propria-i Lege şi Ştiinţă, în raport cu care toate celelalte sînt "marginale", simple iluzii ale unei suprastructuri pe cale de dispariţie. Pentru Marx, proletariatul este o noţiune ambiguă: el pare a fi uneori doar familiarul şi tristul "marginal", pentru a redeveni, în alte condiţii, mai aproape de situaţia de altădată a "excluşilor": purtător al unui *alt destin* şi al unei *alte voinţe*. Ambiguitatea nu se opreşte însă aici, ci sporeşte într-o manieră simptomatică pentru percepţia politică modernă: *destinul de excepţie al acestui grup "marginal" constă în instituirea alterităţii ca normă.*

Spun că mişcarea este simptomatică pentru percepţia politică, întrucît noi trăim într-o lume în care marginalitatea a fost, într-un fel, "secularizată": ea a coborît din sfera alterităţii şi a devenit "lucrul cel mai bine împărţit din lume" (izgonind, pare-se, pe fostul titular, după Descartes, al acestei distincţii: bunul-simţ). La nivelul moravurilor individuale, recursul la statutul sau la atitudinea marginală, deghizate de obicei în "autenticitate" sau "originalitate", este privit ca mai mult decît onorabil, indiferent de situaţie: a devenit un drept şi o obligaţie cu putinţă de înscris în listele tot mai cuprinzătoare de drepturi şi de obligaţii pe care contemporanii noştri nu mai ostenesc să le compileze. În plan politic, "marginalitatea" legitimează politicile de un intervenţionism din ce în ce mai accentuat ale statului, pentru care "justiţia socială" înseamnă tratarea corpului cetăţenesc ca pe o colecţie de excluşi şi care găseşte că este firesc ca majoritatea oamenilor normali să aibă nevoie de "protecţie socială" pentru a putea trăi. Noua "clasă universală" a devenit tot o anti-clasă, precum fostul proletariat. Diverse grupuri ajung să îşi etaleze meritele, nenorocirile, handicapurile sau privilegiile, fie acestea rele sau închipuite. Şi de ce n-ar face-o? În statul clădit pe logica favorizării "minorităţilor", a "marginalilor", chiar în detrimentul dreptăţii, egalităţii, a drepturilor şi libertăţilor individuale, este firesc ca dezbaterea politică veritabilă să facă loc intimidării simbolice, motivate de accesul la vistieria publică.

Marginalitatea, astăzi, nu mai are, în bună măsură, rolul pe care credem că îl are; dimpotrivă, a suferit în natura sa o transformare perversă. Departe de a mai marca distanţa ce separă familiarul de ceea ce este îndepărtat, de neînţeles şi, eventual, de neacceptat, marginalitatea a devenit, dimpotrivă, o *normă a coeziunii sociale*. Invocarea marginalităţii avea un înţeles atîta vreme cît marginalii erau o excepţie, erau "altceva". Ea devine o stratagemă cel puţin confuză, într-un univers în care "marginalitatea", în toate formele ei, constituie materia fundamentală.

Avem, deci, de-a face în prezent cu o nouă şi veritabilă "răsturnare dialectică", atît a categoriei cît şi a realităţii "marginalizării". De ce să fim însă surprinşi? Chiar şi Marx admitea că "istoria se petrece de două ori: prima dată ca tragedie, a doua oară ca farsă"...

Cătălin AVRAMESCU

Tipuri şi tertipuri de marginalizare prin promovare

Un prieten mi-a relatat recent o întîmplare. Întîlnindu-se cu o vagă cunoştinţă, fost ministru înainte de '89, l-a întrebat grijuliu cum îi merge, ce-a devenit, cum se descurcă. Minunat, firește, este acum un prosper om de afaceri, are mai multe firme de import-export, bani cum niciodată nu şi-a imaginat că poate avea, dar e trist, îi lipseşte **satisfacţia**, puterea de a decide asupra destinelor celorlalţi, nu mai e "implicat la vîrf", nu mai "participă", acolo, sus, nu mai e util. Se simte marginalizat. Mi-l imaginam pe fostul activist cu răspundere etalîndu-şi acum fără frică averea, conducînd maşina sa luxoasă, vorbind la telefonul său celular, purtînd costume Stielmann, cu tristeţea de a nu avea totuşi satisfacţie, mi-l imaginez aşa, melancolic, nostalgic, marginalizat, şi îmi amintesc că deunăzi un lider politic de tranziţie se plîngea şi el pe micul ecran de aceeaşi boală - marginalizarea - pe care o duce pe picioare, deşi el are şi putere, şi influenţă, şi bani, în plus decide, e ascultat, temut, mediatizat, dar simte că lumea nu-l iubeşte, că mulţimea nu mai e în delir, că în ciuda faptului că dă buzna agresiv prin gazete, prin ecranul televizorului, nu mai înseamnă nimic. Sentimentul trebuie să fie cumplit, să-ţi doreşti să fii adorat şi să descoperi că eşti doar dispreţuit. Groaznică marginalizare sentimentală. Aşa, recunosc, nu se prea poate trăi. Nici Ceauşescu n-ar fi rezistat. Marginalizarea e o treabă serioasă. Ea poate crea drame individuale, iată, poate marca destine, sfîşiind inimi sensibile, declanşînd traume. Ea nu este doar o consecinţă a mecanismelor politice ori sociale, este chiar un complex afectiv. Sentimentul de marginalizat este pentru unii mult mai puternic decît marginalizarea ca atare. Şi aici sînt atinşi deopotrivă complexaţii şi orgolioşii, frustraţii şi infatuaţii, timizii şi paranoicii, cei care deţin puterea sau tînjesc după ea. Dincolo de marginalizarea reală, există şi una închipuită, motivată de fiecare dată, chiar dacă bizar, de aceea ideea cuiva de a face un partid al marginalizaţilor, deşi mi-a plăcut ca enunţ, nu mi se pare valabilă.

Dacă pînă acum cinci ani, aproape toate erau raportate la "înainte şi după 23 August", azi se vorbeşte despre "înainte şi după decembrie '89". Este un posibil criteriu şi pentru marginalizare. Înainte de '89 marginalizaţi erau cei incomozi, imposibil de a fi înregimentaţi, folosiţi, uniformizaţi, oamenii de valoare, în general, opozanţii sistemului. Dacă marginalizarea era politică, percepţia la nivel social era cu totul alta. Cei marginalizaţi pe criterii ideologice erau personalităţi respectate, autorităţi profesionale, recunoscute de opinia publică drept lideri de idei. Existau şi marginalizări de altă natură, iscate din neapartenenţa unora la găşti, grupuri de interese ori, din motive geografice, intelectualii din provincie, de exemplu, faţă de "punerea ţării la cale" în Capitală. Doar securitatea avea grijă de toţi în mod egal, ignorînd marginalizările de conjunctură.

După '89 au urmat acele prime luni de confuzie, derută şi spaimă pentru mulţi implicaţi în ierarhiile puterii din vechiul sistem. Şi-au pierdut posturile, influenţa, avantajele. Bîntuiau disperaţi ori stăteau ascunşi, nu de ruşine cum am fi crezut, ci de frică, erau marginalizaţi firesc, cu adevărat, printr-un consens civic al celor care credeau într-o schimbare majoră. Treptat au început să iasă la suprafaţă, la început timizi, căutîndu-şi, mulţi fără succes la acea vreme, un loc de muncă modest, acceptîndu-şi cu greu marginalizarea naturală, dar încă timoraţi. La scurt timp, rîndurile au fost refăcute, a început să explodeze noua economie de piaţă, cu noii vechi îmbogăţiţi, cei care se ascundeau în decembrie de oprobriul mulţimii ori de dispreţul colegilor au ajuns mai mult decît erau înainte ori decît ar fi putut ajunge vreodată sub Ceauşescu, încît acum, dacă priveşti "Actualităţile", te îngrozeşti cîţi şomeri politici ai primelor luni după '89 poţi recunoaşte în fotolii de miniştri, secretari de stat, consilieri, parlamentari, directori, şefi de partid, patroni... Şi nici **satisfacţia** nu le lipseşte. Marginalizarea îşi ia revanşa. Şi mai există ceva ce se perpetuează dintr-o lume în alta întru salvarea erorilor, calmarea spiritelor, muşamalizarea conflictelor. Marginalizarea prin promovare. Există oricînd posturi în diplomaţie ori alte refugii onorabile, comisii, comitete, consilii, pentru cei care nu pot fi lăsaţi din braţele generoase pe care le-au slujit, căci marginalizarea este un sistem flexibil, un proces complex, util în complicitate.

Carmen FIRAN

Ion Iliescu şi copiii străzii

Marginalizarea nu e un concept, ci doar o metaforă utilizată de sociologi. Aceştia au preluat termenul "marginal" dintr-o teorie economică extrem de onorabilă, denumită *subiectivistă* şi elaborată în deceniile 7 şi 8 ale secolului trecut, de Carl Menger, Stanley Jevons, J.B.Clark şi Léon Walras. Economiştii cu pricina defineau "valoarea subiectivă marginală" (sau "utilitatea finală") a unui bun economic, avînd în vedere felul în care indivizii optează pe o piaţă liberă: pentru Menger & co., valoarea unui bun economic e funcţie de preferinţa cea mai puţin urgentă a unui individ (preferinţă numită, de aceea, marginală), şi nu de munca încorporată în respectivul bun. Economia subiectivistă, alternativă individualistă la teoriile clasice ale valorii, a fost integrată în secolul nostru într-una din cele mai riguroase critici ale sistemului totalitar: o referinţă fundamentală e, în acest context, tratatul despre Acţiunea umană al lui Ludwig von Mises. În ceea ce-i priveşte, sociologii au folosit, de la bun început, termenul "marginal" într-un sens diferit de cel consacrat în literatura economică: astfel, R. Park şi E.Stonequist foloseau, la sfîrşitul anilor 1920, expresia "individ marginal" pentru a-l desemna pe emigrantul care nu reuşeşte să interiorizeze normele societăţii în care pătrunde.

"Marginalizarea" a făcut însă carieră de-abia în ultimele trei decenii, cînd au fost desemnaţi ca marginali nu doar emigranţii, ci şi şomerii, delincvenţii, bătrînii, handicapaţii, minorităţile rasiale sau sexuale. Simpla enumerare de aici e suficientă pentru a proba lipsa de rigoare a demersului sociologic: căci, chiar acceptînd că există o margine a societăţii (rămîne însă de văzut cît de corectă e această reprezentare!), e greu să-i aşezi în aceeaşi categorie pe şomeri şi pe delincvenţi sau pe handicapaţi şi pe emigranţi. Ipoteza mea e următoarea: făcînd aceste apropieri, sociologii confundă în mod voit *statul* şi *societatea* (aşa se petrece atunci cînd se asimilează poziţia delincventului, care încalcă legile statului, şi poziţia emigrantului, incapabil să asocieze normele tacite ale societăţii în care intră), *economia* şi *politica* (la urma urmei, şomerul, exclus de pe piaţa liberă a muncii, nu poate fi asociat - aşa cum ne sugerează sociologii - cu individul aparţinînd unei minorităţi căreia îi sînt interzise, prin decizie politică, dreptul de vot sau oricare altă libertate civică), *biologia* şi *etica* (bătrînii nu se retrag din viaţa publică din acelaşi motiv din care minorităţile sexuale se ascund privirilor publice). Avînd în confuziile sociologiei un suport de o generozitate rară, discursurile politicianiste au integrat foarte bine formula "marginalizării". Din acest moment, haosul s-a generalizat: marginalizare a ajuns să însemne şi decădere fizică, şi lipsă de adaptare la comportamentul de piaţă, şi discriminare politică, dar şi alegere diferită de cea a majorităţilor respectabile.

Ilustrează acest haos şi cele două contexte principale în care s-a vorbit despre marginalizare în România ultimilor ani: e vorba de două teme dragi fiecărui cetăţean sensibil la pulsul Cetăţii, căci actorii principali ai acestei piese sînt Ion Iliescu şi copiii străzii.

Actualul preşedinte a invocat "marginalizarea" atunci cînd a fost acuzat că a participat la represiunile practicate de regimul comunist. I se cerea deci celui care candida pentru funcţia supremă în stat să precizeze care i-a fost poziţia în ierarhia fostului stat comunist. Marginalizarea a intervenit atunci ca o acoperire a onestităţii: cu alte cuvinte, "am fost marginalizat" însemna "am coborît în ierarhie pentru că eram cinstit". Tot românul fost membru de partid a răsuflat uşurat: dacă era convins de excelenţa personală, el găsea în echivalarea marginalizare-onestitate o explicaţie pentru poziţia sa proastă în Vechiul Regim; dacă era mai sceptic, atunci cînd era vorba de cinstita sa faţă, el găsea în marginalizarea onestităţii resurse pentru o nouă ascensiune. Aşa s-a blocat discutarea publică a istoriei comuniste, pentru că abordarea vinovăţiei a trecut din planul politic, ce putea fi descris foarte exact, într-unul moral, vag şi neconcludent pentru definirea autorităţii şi a exercitării ei în regimul totalitar. Marginalizarea lui Iliescu a blocat ceea ce se cheamă procesul politic al comunismului.

Ceilalţi marginalizaţi în vogă sînt copiii străzii. Ei au devenit un subiect de conversaţie abia după ce televiziunile occidentale i-au răsfăţat cu reportaje. Dar, spre deosebire de Iliescu, care e şi preşedintele lor (căci, nu-i aşa?, e al tuturor românilor), copiii străzii sînt marginalizaţi nu în ierarhia puterii, ci în societate. Publicul neobişnuit cu stilul televiziunilor occidentale a văzut, în rapida echivalare a marginalizării cu mizeria şi decăderea fizică, un pericol grav. Dar nu pentru inşii în cauză, ci pentru o făptură mult mai graţioasă: e vorba de imaginea României. S-a decis că barbaria trebuie ascunsă sau, în orice caz, retuşată. Lîngă aurolaci trebuie aşezaţi aşadar olimpicii. Periferia de zi cu zi trebuie asortată cu geniul precoce. Un singur lucru a rămas ascuns subtililor propagandişti care ne fac aceste propuneri: înfăţişarea mizeriei şi a precarităţii este, în Occident, principalul mijloc prin care se creează solidaritatea. Iar televiziunea e canalul cel mai potrivit pentru a face cunoscute locurile în care intervenţia e urgentă, pur şi simplu pentru că audienţa televiziunii e enormă. De altfel, multe din reportajele despre copiii din România se încheie cu apeluri la ajutor, iar rezultatele donaţiilor făcute sînt apoi prezentate publicului. Lucrurile acestea nu sînt spuse în România, deşi ajutoarele oferite în ultimii ani sînt importante şi merită recunoştinţa noastră. Marginalizarea e deci pentru occidentalii care ne privesc la televizor o invitaţie la solidarizare; pentru cei de acasă, obişnuiţi să vadă pe micile ecrane producţii-record sau interminabile întîlniri oficiale, marginalizarea e o crimă ce trebuie judecată în familie. Confuzia nu trebuie să mire pe nimeni: aşa se întîmplă ori de cîte ori metaforele sociologilor intră în scenă.

Cristian PREDA

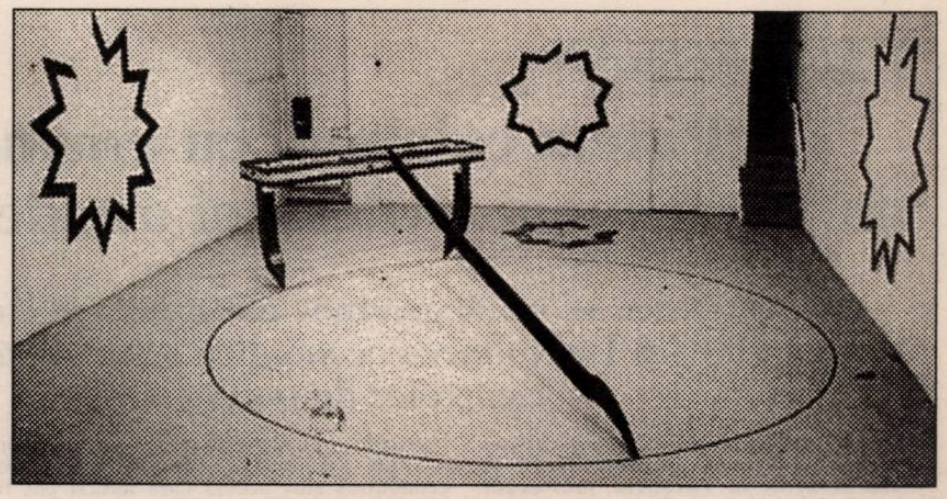

Vocaţia automarginalizării

Condiţia marginalizatului, indiferent de natura realizării ei, presupune o substanţială conotaţie peiorativă. Din punctul de vedere al Puterii, marginalizarea survine neîndoielnic în urma unei *crime*, reale sau imaginare. Ea sugerează greutatea de stigmat a anatemei. Din perspectiva Societăţii Civile, a fi marginalizat este sinonim cu a fi victimă. Marginalizarea implică automat privarea de drepturi, ocultarea unor privilegii legitime şi estomparea acelor abilităţi, în urma cărora progresul social e posibil. Astfel privite, lucrurile par să fie clare: marginalizatul reiterează simbolic funcţia tradiţională a instituţiei *ţapului ispăşitor*. A ameninţa ideologic *establishement*-ul, a agita energiile revoluţionare latente sînt fapte care trezesc instantaneu reacţia punitivă a Puterii. Legitimitatea discutabilă a acestei reacţii e dată de prezervarea negentropiei sociale.

Totul se complică atunci cînd comunităţi întregi sau indivizi îşi asumă statutul automarginalizării şi fac din el un semn al unei identităţi *à rebours*. *Exist în măsura în care nu mă înregimentez. Riscul meu este de a fi la fel cu ceilalţi, voluptatea mea e de a mă deosebi de ei.*

Meditînd asupra acestei probleme, primul exemplu la care m-am gîndit a fost destinul poporului evreu şi, în particular, cazul lui Henri Wald. Domnia-sa întrupează profilul automarginalizatului ideal. Tentaţia narcisistă a situării într-un *no man's land* purificat de zgura adeziunii defineşte miza unei astfel de incomode condiţii.

Poate că intelectualitatea lui sublimă îl apropie de spectrul fragil al *eroismului*. Intelectualul adevărat, prea lucid şi prea sceptic pentru a fi curajos, are îndeobşte un negoţ complicat fie cu laşitatea cea mai condamnabilă, fie cu patetismul unui eroism surprinzător. Henri Wald nu dezminte cel de-al doilea sens al faptului de a fi intelectual. Este un *utopist*, un cavaler al cruciadei iluministe, un "preot" al cultului atotputerniciei raţiunii, pe care o "predică" la nivelul unei fascinante *oralităţi*. Marxist îndărătnic şi subtil, frenetic promotor al unei filosofii a limbajului astăzi sufocate de mediocritatea anglo-saxonă, profesorul Wald rămîne un personaj străin tuturor conformismelor. În împrejurări delicate, onestitatea l-a împiedicat să-şi trădeze atît prietenii, cît şi crezul spiritual. Evreu printre români, domnia-sa trece drept român printre evrei, întrupînd profilul, rar astăzi, al tipului rabinic de iudaitate. Îndrăgostit de limba română, pe care o cultivă cu un purism fanatic, aşa cum puţini "geto-daci" o fac, Wald se dovedeşte a fi un patriot nu rareori patetic şi impunător. *Antiteu* declarat într-un prezent năpădit firesc de gesticulaţii ortodoxe, cunoscător aplicat al textelor sacre, profesorul e deschis întotdeauna *dialogului*, depăşind superficialul toleranţei doar mimate, printr-un fel de *urbanitate* pe cale de dispariţie la noi.

Henri Wald împlinind în aceste zile 75 de ani... Ce alt omagiu i s-ar putea aduce, dacă nu urarea de a-şi purta, cu acelaşi rafinament intelectual, "crucea" automarginalizării? "Cruce" pentru care a dovedit o remarcabilă vocaţie.

Valentin PROTOPOPESCU

"Condiţia de român este ea însăşi o marginalizare"

"V-aţi simţit vreodată marginalizat? Dacă da, care credeţi că au fost explicaţiile acestei situaţii? În ce a constat marginalizarea? Cum aţi reacţionat?" au fost întrebările la care au acceptat să-mi răspundă mai mulţi trecători ieşiţi la plimbare prin Parcul Tineretului.

Cîteva răspunsuri au fost negative. O parte a concitadinilor noştri pare să nu fi avut probleme de acest fel. Pentru unii viaţa este o înşiruire de reuşite. Recunoscute şi apreciate de societate. În concluzie, nici vorbă de marginalizare.

D.B., 35 de ani, avocat: *"Nu m-am simţit niciodată marginalizat. Mi-a plăcut dintotdeauna să muncesc. Şi rezultatele s-au văzut. M-am simţit respectat, apreciat sau chiar invidiat, dar niciodată marginalizat. Cred că de multe ori oamenii sînt tentaţi să explice propria incompetenţă prin faptul că au fost marginalizaţi".*

Nu toţi cei care au răspuns negativ au avut parte de o viaţă atît de izbutită.

M.R., 63 de ani, pensionar: *"Nu m-am simţit niciodată marginalizat fiindcă nu mi-a plăcut să mă bag în faţă. Am avut ceva probleme, fiindcă sînt un om sincer şi în vremea de dinainte treaba asta deranja. La serviciu şefii nu mă aveau la suflet, dar după un timp s-au resemnat şi m-au lăsat în pace".*

C.V., 28 de ani, şomer, dă dovadă de o obiectivitate descurajantă: *"Eu cred că un tip valoros reuşeşte întotdeauna. Pentru nereuşitele mele nu dau vina pe societate, nu tip că am fost marginalizat. De asta sînt eu în stare, asta e situaţia".* Pentru cei mai mulţi însă, marginalizarea pare să fie o problemă reală. "Criteriul" cel mai des întîlnit este vîrsta. Tinerii sînt cei mai vehemenţi. Nu-i vorbă, că au şi de ce. Potrivit statisticilor, circa 75% din şomerii existenţi în România au sub 35 de ani.

I.P., 23 de ani, proaspăt absolvent al Politehnicii: *"Eu am terminat facultatea anul ăsta. Şi nu-mi găsesc loc de muncă. În general, tinerii sînt cei mai expuşi marginalizării. De cele mai multe ori motivul invocat (e mai degrabă vorba de un pretext) este lipsa de experienţă. Sigur că e importantă şi experienţa. Dar contează şi ce fel de experienţă. Culmea e că treaba cu experienţa a apărut cam după 25 decembrie '89. Înainte de asta nu a invocat-o nimeni. Aţi auzit pe cineva care, în timp ce se trăgea pe străzi, să-i sfătuiască să rămînă acasă pe cei care nu şi-au satisfăcut stagiul militar? Cum a trecut pericolul, şi-au amintit toţi că au o experienţă folositoare - vezi Doamne - ţării. Cred că tinerii sînt marginalizaţi, pentru ca bătrînii să-şi păstreze scaunele".*

Totuşi, nici cei în vîrstă nu par a avea o situaţie de invidiat.

P.G., 51 de ani, asistentă medicală: *"Munceşti o viaţă întreagă şi nu ai parte măcar de o vorbă bună. Cînd e de făcut treabă eu sînt prima. Povestea nu se repetă atunci cînd se măresc salariile. Am colege care abia aşteaptă să scape de mine".*

M.P., 75 de ani, pensionară: *"Cei în vîrstă sînt pe nedrept daţi la o parte. Cît eşti în putere, toată lumea are nevoie de tine. Cînd îmbătrîneşti, te uită toţi, deşi atunci ai avea mare nevoie de ajutor. Am muncit o viaţă întreagă şi acum am o pensie ridicolă. Am crescut trei copii care sînt la casele lor. Eu ce mă fac? De mine cui îi pasă?"*

O altă categorie defavorizată este formată din reprezentantele sexului frumos.

M.S., 26 de ani, chelneriţă: *"Uneori m-am simţit dezavantajată din cauza faptului că sînt femeie".*

D.I., 37 de ani, tehniciană: *"Ca femeie eşti adesea dezavantajată. Poate nu chiar marginalizată, dar în orice caz dezavantajată".* Pentru alţii, cauza marginalizării a fost de natură politică.

C.V., 48 de ani, inginer: *"Înainte, pe vremea lui Ceauşescu, mă simţeam marginalizat. Nu eram promovat la serviciu, fiindcă nu eram membru de partid. În ziua de azi n-aş putea spune că mă simt marginalizat".*

M.C., 69 de ani, pensionar, fost profesor de matematică: *"Întreaga perioadă comunistă a fost una de marginalizare. Cred că eu şi alţii din generaţia mea puteam realiza, fiecare în meseria lui, lucruri mai bune dacă nu era această perioadă".*

Pentru **N.V.**, 44 de ani, muncitor, sentimentul că *"însăşi condiţia de român este o marginalizare"* rămîne valabil şi pentru perioada postcomunistă: *"M-am simţit marginalizat în momentul cînd am fost prima dată în Occident, după Revoluţie. Nu că înainte mă credeam altfel, dar diferenţa am simţit-o abia acolo".*

Alţii par a fi victimele tranziţiei.

S.P., 43 de ani, întreprinzător: *"Marginalizat e puţin spus. Lucram ca inginer într-un institut de proiectare şi m-au azvîrlit pur şi simplu pe uşă afară. În prezent acest sentiment nu mai este aşa puternic, fiindcă am reuşit să mă descurc. Oricum, mă deranjează că libera iniţiativă nu e sprijinită suficient la ora actuală".*

Romulus Cătălin GEORGESCU

PETRE ROMAN

"Putem colabora cu oricine, dar aparţinem civilizaţiei occidentale"

● Ceauşescu se înţelegea bine cu Brejnev ● România nu este Haiti ● Dezvoltarea economică determină repartiţia centrelor de putere

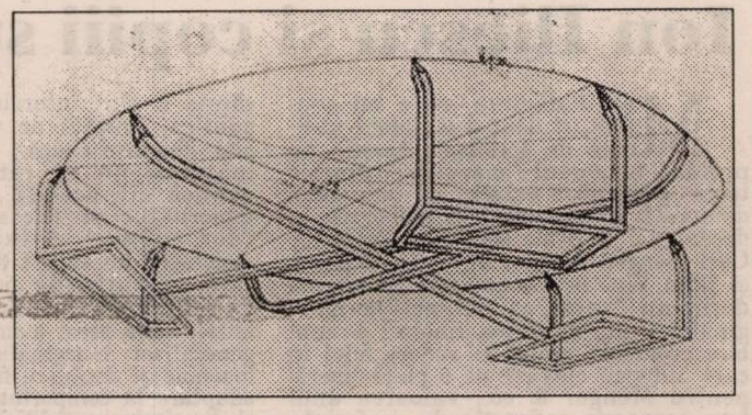

În perioada războiului rece existau două centre de putere: NATO şi Pactul de la Varşovia, mai exact Statele Unite şi Uniunea Sovietică, care se întindeau pînă la nişte margini, mereu subiect de dispută. La un moment dat, marginea a devenit Vietnamul, dar pînă la urmă Washingtonul a descoperit că Saigonul e prea departe pentru interesele americane, în schimb Havana, departe de Moscova şi aproape de Washington, a fost o margine relativ stabilă a lumii comuniste. Părea că după căderea Zidului, după prăbuşirea Uniunii Sovietice, centrul de putere reprezentat de Rusia ar rămîne doar o formă. Evoluţia politică a relaţiilor internaţionale arată însă că Rusia are în continuare ambiţia de a rămîne un centru de putere, în timp ce în Statele Unite se exprimă puternice presiuni izolaţioniste.

Din această schemă lipseşte un element esenţial pentru orientarea şi acţiunea politică, reprezentat de generalul de Gaulle care avea obsesia Europei. A fost o mare personalitate, conducătorul unei importante ţări democratice, personalitate dotată cu o viziune politică excepţională, impunînd Europa ca un centru de influenţă politică şi economică pe eşichierul mondial. Reconcilierea franco-germană a avut ca impuls această idee: Europa – vatră de civilizaţie şi centru al lumii moderne. Lucrul acesta s-a manifestat şi în NATO: Franţa n-a acceptat niciodată să facă parte din structurile de comandă integrată, deşi cooperează foarte bine cu ele. Este interesant că de Gaulle a reuşit să creeze din Ceauşescu un emul: România devenise un centru al aşa-zisei independenţe faţă de Uniunea Sovietică.

Discursul despre independenţă corespundea unei realităţi?

Nu, pentru că România era foarte dependentă economic de Uniunea Sovietică: jumătate din sursele de alimentare ale economiei româneşti erau în sfera sovietică. Ineficienţa cronică şi gravă a marii industrii româneşti era acoperită prin preţurile scăzute ale materiilor prime venite din spaţiul sovietic. Cu toată senilitatea - intermitentă probabil - a lui Brejnev, Ceauşescu se înţelegea bine cu el, cu cel care reprezenta imaginea închistării, a imobilismului post-stalinist. Odată cu dispariţia cortinei de fier, acest tip de repartiţie a centrelor de putere s-a răvăşit. Noi am crezut că a dispărut, dar de fapt lucrurile se reaşază. Rusia tinde să redevină o superputere mondială, mai ales pe seama frustrării resimţite de armată, de structurile de putere coercitive şi pînă la urmă chiar şi de cetăţeni, faţă de pierderea enormei influenţe în lume. Europa, prin angajarea unui proces de integrare, tinde să devină un centru mondial. Predominantă şi prevalentă a devenit problematica economică. Aici lucrurile s-au schimbat: zonele de liber schimb, zonele de puternică dezvoltare economică sînt acelea care astăzi pot fi identificate ca centre de putere: Asia de Sud-Est, zona Pacificului, zona europeană, China, Coreea. Acum, cînd ameninţarea cu forţa nu mai este percepută ca una imediat periculoasă - ea a devenit difuză, în plan îndepărtat -, puterea de influenţă se deplasează în zona economică.

Vocaţia României este fără îndoială europeană. Dar spectacolul Europei unite nu este un spectacol coral, se aud solouri dizarmonice; capacitatea de a găsi o soluţie pentru conflictul din fosta Iugoslavie nu prea o recomandă ca un real centru de putere, ca pe o forţă capabilă să ofere garanţii sigure faţă de ilegitimitatea democratică. Cînd în Haiti a fost înlăturat un preşedinte ales în mod democratic, Statele Unite au restabilit ordinea. Pentru Statele Unite, Haiti nu este un teritoriu marginal, chiar dacă din România nu se vede aşa. Vreau să spun că aici o încălcare grosolană a principiilor democratice n-ar fi sancţionată - concret - de nimeni.

Mie mi se pare că aşa ceva nu e posibil în România, deoarece aici voinţa democratică e predominantă. Cetăţeanul obişnuit, dotat cu bun simţ, simte apartenenţa la altă lume: e sărac, e împovărat de griji, de nevoi, e mîhnit, e poate deznădăjduit, dar nu încetează să simtă că s-a schimbat regula jocului. Nu mi-aş putea imagina că România este un Haiti, pentru că nu văd originea unei asemenea întorsături dramatice, tragice.

Ceea ce este perfect adevărat este că acest mare centru de putere european nu şi-a asumat răspunderea în adoptarea noilor democraţii, în interesul lui. Este o teză pe care am dezvoltat-o de mai multă vreme şi în mod deosebit acum cîteva săptămîni la Washington, la un forum economic organizat de Institutul European din SUA, împreună cu FMI şi organul executiv al Uniunii Europene. Am vorbit despre un nou Plan Marshall economic, spunînd că extinderea pieţelor este probabil singura modalitate de a contrabalansa valurile de recesiune ale economiei mondiale. Aceste valuri sînt nepredictibile, sînt la fel ca fenomenele meteorologice, cataclismele vulcanice sau cutremurele. Soluţia este lărgirea pieţei. SUA face faţă mult mai bine recesiunii, pentru că sînt o piaţă mare şi au creat zona liberă din Pacific. Nu e cazul să mai vorbim despre ajutor, ci despre parteneriat economic. Un Plan Marshall nou ar însemna un pachet de măsuri politice pentru consolidarea acelei încrederi care să poată îndemna marile capitaluri private, care dorm, să se mişte spre zona noastră. Aceste capitaluri sînt foarte sensibile la cele mai mici adieri. Theo Weigel îşi exprimă îndoiala cu privire la capacitatea lirei italiene de a face faţă criteriilor monedei unice, şi în următoarea oră bursa de la Milano cade spectaculos. Deci ne putem imagina cît de dificilă este mobilizarea acestor capitaluri să vină într-un climat precum cel din Europa centrală şi de Est. Şi nu mă refer aici numai la România, ci la toate ţările din zonă.

S-a presupus şi poate se mai crede că atragerea capitalului se poate face prin simpatie: sîntem drăguţi, sîntem francofoni...

Nu e o componentă neglijabilă, dar nu e decisivă. Decisive sînt certitudinile. Orice om posedînd o sumă de bani, care nu îi e necesară pentru cheltuielile curente, îşi pune problema ce să facă cu ea: dacă o plasează la bancă, obţine o dobîndă, care, dacă n-are vocaţia afacerilor, e suficientă. Dar marile capitaluri nu rezistă în felul acesta: pe termen lung se depreciază. Deci ele trebuie investite. Dar cînd alege locul unde va investi, posesorul de capital se întreabă dacă nu riscă să-şi piardă banii. Dacă acest coeficient de risc - care se stabileşte conform unor criterii care par a fi foarte subiective - este mare, plasamentul este blocat. Un exemplu: în septembrie 1991 era elaborat în formă finală un program de construcţie în România a 2140 km. de autostradă; se pornea cu 4,5 miliarde de dolari puşi de bănci americane, tot programul urmînd să coste 7 miliarde. La trei zile după înlăturarea guvernului, sindicatul de bănci americane s-a retras. Capitalul privat e sensibil la o declaraţie a unui lider din alianţa guvernamentală care spune că NATO e o instituţie imperialistă şi ţara se vinde evreilor. Respectivii capitalişti, care nu sînt evrei, aşa cum nişte jalnice figuri balcanice îşi imaginează, se retrag, pentru că îşi închipuie că asemenea declaraţii pot deveni linii politice ale ţării respective.

Există totuşi un cerc vicios: România s-ar simţi mai sigură dacă accesul în NATO i-ar fi garantat, peste doi sau peste douăzeci de ani. Rusia se opune extinderii NATO, şi din acest conflict - deocamdată al declaraţiilor - apare un sentiment de insecuritate. Dar Rusia nu se opune includerii României în Uniunea Europeană.

Să nu ne facem iluzii: Rusia nu se opune includerii în Uniunea Europeană pentru că nu poate afişa nici un argument minimal în această problemă, nefiind vorba de un organism politic sau militar. Dar Rusia gîndeşte global şi am să dau un exemplu: cînd România a declarat că vrea să intre în NATO, Rusia a afirmat că nu mai putem conta pe parteneriatul lor economic. Practic, e acelaşi lucru. În Rusia, la ora actuală, opoziţia faţă de NATO creşte pe fondul unei gîndiri reziduale a ideii de ameninţare din partea Occidentului. Sentimentul că Rusia poate fi un partener al Occidentului este exact la fel de puţin popular precum sentimentul românesc că ruşii ne pot fi prieteni. Or, în realitate şi noi trebuie să considerăm Rusia democratică un partener economic important pentru România. O Rusie democratică în accepţia mea este o ţară care nu extrage din parteneriatul economic o condiţionare politică. Iar pentru Rusia parteneriatul cu Occidentul este în interesul democratizării interne. Însă, din păcate, la ora actuală, Rusia se opune extinderii NATO, iar noi trebuie să facem toate eforturile pentru a combate tendinţa de revitalizare a sferei ruseşti de influenţă. La ultima sesiune NATO am reuşit un lucru important. Pentru a demonstra că ei sînt o entitate despre care trebuie să se ţină seama, o entitate mondială aparte, ruşii au început să susţină că ei sînt o civilizaţie de sine stătătoare - (nezavisimaia ţivilizaţia). Or, eu afirm din decembrie '89 că România face parte din civilizaţia occidentală. Şi atunci, am reuşit să introduc în rezoluţia finală, printr-un vot unanim, în partea de expunere de motive următorul paragraf: "Legătura transatlantică reprezintă o expresie politică concretă a destinului comun al naţiunilor aparţinînd civilizaţiei occidentale". Toată lumea a fost fericită, dar intenţia mea a fost clară: dacă voi vă consideraţi o civilizaţie aparte, iar noi aparţinem civilizaţiei occidentale, noi nu ne confruntăm, dar sîntem din lumi diferite. Ne putem înţelege, putem fi parteneri, dar sentimentul că aparţinem de civilizaţii diferite trebuie conştientizat. Colegii din Occident au înţeles - cu oarecare întîrziere - că, din acest punct de vedere, România este prima expusă. Dar pentru ca România să poată deveni centrală pentru interesele occidentale, ea trebuie să-şi modifice structurile interne, funcţionarea societăţii. Aici e cheia integrării. Noi trebuie să ne reîntoarcem la normalitatea democraţiei de dinaintea dictaturilor din deceniul 4. Spre deosebire de structurile comuniste, cele democratice nu se introduc din afară, principala caracteristică a evoluţiei democratice fiind exprimarea voinţei proprii. Răspunderea Occidentului este de a deschide porţi favorizînd această evoluţie. Asta nu înseamnă că ei vin să facă, ci că sînt conştienţi de enormele dificultăţi cu care se confruntă poporul român, care nu a căzut în sfera de influenţă stalinistă pentru că a vrut, şi acum nu poate fi ajutat şi nu se poate ajuta decît prin măsuri politice care să stimuleze deschiderile economice.

Interviu realizat de
Magdalena BOIANGIU

Din Parlament

● Este parlamentarul independent un marginalizat în forul legislativ?

● Dar parlamentarul reprezentînd minorităţile naţionale?

Radu CEONTEA (senator independent, fost PUNR): Eu sînt independent doar faţă de mine şi nu stau pe margine, pentru că e ocupată de cei independenţi de ei înşişi.

Sabin IVAN (senator independent, fost PL'93): Nu mă simt marginalizat, ci doar scîrbit de viaţa politică din Parlament şi din afara lui. La mine în circumscripţie sînt iubit, dar nu prea mai pot pleca în delegaţii, pentru că nu reprezint un grup parlamentar. Regulamentul Senatului nu-i gata nici acum şi asta face din independenţi nişte paria, fără statut cert.

Constantin MOLDOVAN (senator independent, fost PRM): Nu ne bagă nimeni în seamă, prin comisii nu avem ce căuta, în străinătate cu vreo delegaţie parlamentară – nema. Poate în viitoarea legislatură să mai avem şi noi cuvînt.

Radu BALTAZAR (independent, fost PD): Un independent nu poate să-şi materializeze proiectele legislative, interprelările lui nu sînt sprijinite de nimeni. Este un lup singuratic, fără susţinerea unui partid. Şansele mele de a pleca în vreo delegaţie parlamentară în străinătate sînt aproape de zero absolut. Fiecare grupare politică îşi apără structurile ei şi eu rămîn cu buzele umflate. Regulamentul Senatului fiind o consecinţă a tratativelor dintre partide, ele au tot interesul să limiteze posibilităţile de mişcare ale independenţilor. În special partidele nu acceptă formarea unui grup de independenţi în Parlament, pentru că nu e controlabil de nici una din tabere. Nu mă simt atît marginalizat, cît singur, şi asta mă marchează.

Victor STOICESCU (fost senator PRM): Sîntem ai nimănui. Colegii noştri nu se uită nici cu... fundu' la noi, cînd e vorba de lupta politică, de interese. În străinătate nu avem ce căuta, iar din Comisii am fost îndepărtaţi delicat. De Birou Permanent nici nu poate fi vorba, pentru ei, noi nici nu existăm. Dacă nu ne pot cumpăra, ne ignoră. Ca înainte, într-un fel: cine nu era membru de partid, de PCR, era exclus practic din viaţa socială. Eu mă pricep la agricultură, dar nu interesează pe nimeni părerea mea. Cînd am plecat de la Vadim, toţi m-au felicitat, dar acum m-au uitat. Cu ce pot eu să-i ajut pe oamenii care m-au ales?

Vladislav TIBERIU (senator, fost PNŢCD): Au încercat să mă scoată de la Uniunea Interparlamentară, dar era prea tîrziu. Mă simt foarte bine fără tutelă pe cap, mai ales că CDR a luat-o razna. Fostul meu partid, PNŢCD, se poartă dictatorial în filiale, tolerează abuzuri pe care le reproşează puterii.

Gheorghe RĂDUCANU (deputat, etnia romilor): Ca minoritar şi mai ales ţigan mă simt precum cuiul lui Pepelea în Parlament, şi tocmai asta mă amuză şi-mi dă putere. Eu nu mă simt marginalizat, aşa cum poate ar dori unii, sînt egalul tuturor românilor. Poate în viitoarea legislatură o să avem şi noi grup, partidul nostru pentru care să candidez, nu pe marginea altora.

Peter BUCHWALD (senator UDMR): Am putea oare considera iniţiativa legislativă a celor 500.000 de maghiari la Legea Învăţămîntului, neluată în seamă de putere, ca o marginalizare?! Ieşirea noastră din CDR şi "răcirea", oarecum, cu restul Opoziţiei, să fie marginalizare? Cererile repetate de scoatere în afara legii a UDMR să ne facă să ne simţim marginalizaţi?! Să răspundă cititorii.

A consemnat
Petru IONESCU

DOUĂ ÎNTREBĂRI PENTRU...

1. Este cultura română marginală?
2. Există fenomene de marginalizare în interiorul culturii române?

SORIN ALEXANDRESCU

1. Marginalitatea se poate defini doar în raport cu un centru. Întrebarea sugerează, în plus, că acesta este centrul unei culturi acceptate drept superioare, sau al culturii mondiale, oricum, un centru exterior culturii române. Cultura română ar fi atunci un loc de producţie şi consum cultural posibil de-a fi evaluat "de la centru". Urmînd mai departe firul implicaţiilor, raportul centru/margine presupune el însuşi existenţa unei lumi ierarhic concentrice în care periferiile evoluează cuminţi şi fericite în jurul centrului ori al centrelor legitimante.

O viziune a lumii moştenită din secolul al XIX-lea, ori mai dinainte, secolul echilibrului dintre marile puteri înconjurate de margini vasale şi clientelare, în care zîmbetul încurajator al Vienei, Parisului sau Moscovei garanta succesul "acasă". Am, avem (sper) certitudinea că această lume nu mai există în 1995. Cînd a dispărut ea de fapt? La sfîrşitul războiului rece, odată cu refuzul Vietnamului şi Afganistanului de-a accepta patronii autopropuşi, cu dislocarea Uniunii Sovietice, sau poate odată cu naşterea "satului planetar" informaţional? Oricum, raportul fix centru/margine nu mai există în lumea computerelor, faxului şi internet-ului, ori în aceea în care Buchmesse este un tîrg realmente mondial. Numai cărţi să ai, să le aduci şi, mai ales, să ştii să le expui. Dacă centre şi margini încă există, ele există numai în măsura în care "centrele" – încă occidentale – sînt cele care decid cum şi cînd vor fi acceptate "marginile" în noua lume fără centre şi fără margini, în tîrgul mondial.

Comportamentul istoric al ţărilor româneşti, de la voievodate pînă la România comunistă, a fost acela de margine de imperiu, politic şi/sau cultural, cătînd, jumătate sperioasă, jumătate îndrăzneaţă spre centrul care dădea în fine semne de oboseală: Şerban Cantacuzino, dar şi Michael Apafi, în timpul asediului Vienei, Brâncoveanu uitîndu-se în zare, spre Stănileşti, unde galopase "nebunul" de Toma Cantacuzino, Consiliul Coroanei cu privirile aţintite spre Iorga care tot nu accepta pîrlitul ăla de Diktat de la Viena, intelighenţia română, inclusiv un Paul Goma, ascultînd înmărmurită pe Ceauşescu ameninţînd cu rezistenţa armată în august 1968, în caz de ocupaţie a României, chit că o ocupa el însuşi, mai tîrziu. "Nebunii" trec distruşi de propriul hybris, dar şi "înţelepţii" trec, uneori decapitaţi, alteori încîlciţi în firele propriilor urzeli. Şi imperiile trec, murmurăm noi în de noi, doar marginle lor rămîn, căci ele ţin de timpul lung, o, cît de lung, al geografiei...

Este atunci cultura, ca şi politica, României, fatalmente marginală, deoarece centrală ea niciodată n-a fost şi nici nu va putea fi, din locul "în care a pus-o Dumnezeu"? Este orice revoltă împotriva Locului sortită aceleiaşi devorări neputincioase de sine a unui Cioran visînd o imposibilă "schimbare la faţă" a ţării lui, rămase a lui în durerea însăşi a exilului?

Şi totuşi. Sfîrşitul secolului nostru pare a veni într-o Europă inconfundabil pan-europeană. Germania şi Franţa încă domină această Europă, dar ele, şi mai ales Germaia, fac, sau par a face, totul pentru a-şi îngrădi puterea individuală, pentru a şi-o topi în organizaţii colective. O nouă structură pare a se naşte, nu în jurul centrelor şi a marginilor lor, ci printr-o *reţea de complexe regional-internaţionale*. Cine ar fi bănuit acum vreo 20 de ani că Bruxelles, Strasbourg sau chiar Maastricht vor juca rolul pe care-l joacă acum? Veţi spune că aceste noi capitale europene nu fac decît să preia rolul vechilor capitale naţionale. Poate. Dar ce veţi spune atunci de atîtea proiecte Phare ori Tempus etc., în care "te miri cine" le devine "contractant" sau "coordonator", centrele unor reţele limitate, dar deosebit de eficiente? Această lume de *networks* îmi pare a fi lumea de astăzi, şi de mîine.

Văzute din această perspectivă, nici drama cioraniană a marginalităţii, nici euforia proto-cronistă a lui Edgar Papu sau naiv profetică a lui Noica nu-şi mai au rostul. Cultura română este, în această lume, crud formulat, *o poziţie pe internet*. Diferenţa faţă de vechea lume a centrelor şi a marginilor – în fapt mult mai crudă – este că judecăţile de valoare nu mai derivă din poziţia în ierarhie, ci din *energia dezvoltată în punctul din reţea în care te afli*. Întrebarea relevantă nu mai este atunci cum să depăşeşti fatalitatea marginii, ci cum să găseşti raportul cel mai pozitiv dintre calitatea şi energia de care dispui şi capacitatea reţelei de-a o difuza. Este cutare sau cutare scriitor român marginal? Nu, el este doar necunoscut, pentru că nu este încă difuzat pe circuitele normale. Un exemplu, poate şi el crud. Am fost capabili, un număr de oameni, să ne unim pentru a salva viaţa lui Mircea Nedelciu. Cînd vom fi la fel de uniţi pentru a-i salva şi opera, adică pentru a o pune pe circuitul ce *pe deplin* îl merită?

2. Fără îndoială. Ierahiile culturii române s-au constituit prin concurenţă, nu prin consens. Am scris odată că multe din aceste ierahii se datorează abilităţii strategice a *Junimii*. Exemplele se pot înmulţi. Valorile picturii interbelice au fost dictate de marea tradiţie "impresionistă" a lui Petraşcu, Tonitza sau Pallady, şi nu din îndrăznelile lui Brauner sau Mattis-Teutsch, proza modernă a fost dominată de Camil Petrescu, nu de Urmuz sau Blecher, mişcarea ideilor de Criterion, nu de Zeletin, critica literară postbelică de Călinescu şi călinescieni, nu de structuralism ori de psihanaliză. Conservatorismului *establishment*-ului ori a valorilor zise de consens li se opune însă zumzetul de fundal şi adesea explozia de sunet şi culoare a marginalilor. Nu rareori ei preiau spaţiul din faţă al scenei, fără a se sinchisi prea mult de ierarhiile consensului. Ce altceva au făcut formaliştii ruşi, Bahtin, Brâncuşi la Paris, romanul sud-american în Europa, sau, la noi, Şcoala de la Tîrgovişte, şi mai ales optzeciştii? Numai că paradoxul face ca acum, cînd optzeciştii ar trebui să ocupe centrul, ei sosesc într-o lume fără centre. Cărtărescu şi Nedelciu sînt mari scriitori, dar nu mai sînt şi scriitori "centrali". Ei sînt valori, dar nu ştiu dacă vor mai fi şi modele. În lumea de astăzi, a relaţiilor orizontale, ierarhiile verticale par a nu mai funcţiona. Pe margini rămîn doar cei care încă nu s-au afirmat. Atenţie însă, o vor face negreşit. Mîine. Motiv pentru care eu, marginalul amsterdamez prin definiţie, nu pot să închei acest răspuns decît cu o veselă tristeţe.

Amsterdam, 22 octombrie, 1995

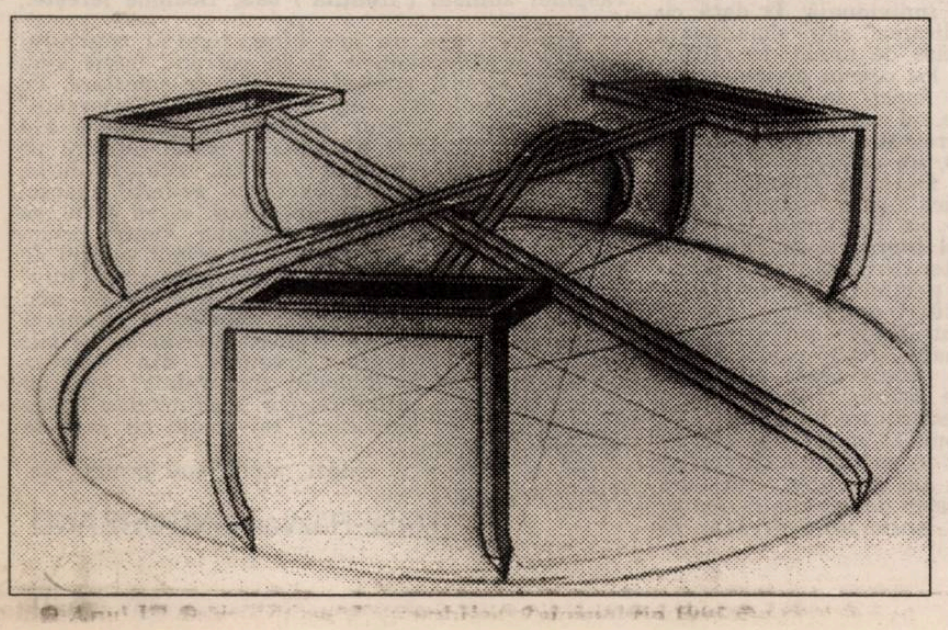

ADRIAN MARINO

1. Noţiunile de "central" şi "marginal" n-au un sens precis decît în funcţie de dominarea unor mari centre culturale internaţionale. Acestea, singure, impun, în epoca actuală, ierarhiile, canoanele, scara de valori şi sistemul determinant de referinţe şi de publicitate. În funcţie de aceste criterii şi metode de consacrare şi recunoaştere dominante, cultura română este, cel puţin deocamdată, în mod evident şi în mod trist marginală. Mai bine spus: puternic marginalizată.

Faptul se vede cel mai limpede nu atît în marea presă, cît în marile lucrări internaţionale de referinţă: enciclopedii, istorii literare, dicţionare literare, unde "prezenţa" românească este absentă, minimă sau cu mari erori. Sînt trei cauze esenţiale. Pînă în 1940, cultura română (cu excepţia istoricilor şi filologilor) nu s-a preocupat să "intre", într-un fel sau altul, în sistemele internaţionale de referinţă. Cei mai mari critici români (E. Lovinescu şi G. Călinescu) n-au nici măcar o singură carte sau un singur studiu tradus într-o limbă de circulaţie internaţională, editat în Occident. Mentalitatea era izolaţionistă, indiferentă sau "absolutistă". Sîntem creatori absoluţi în limbă română şi ne ajunge. În *Istoria literaturii române...* de G. Călinescu, toate încercările literare româneşti de-a ieşi în lume, într-un fel sau altul, sînt bagatelizate, ironizate, în mod evident minimalizate. Fenomen, în esenţă, de provincialism cultural.

După 1940, apoi în perioada dictaturii comuniste, izolarea – şi, deci, marginalizarea culturii române – făcea parte din urmările războiului ideologic. După 1989, s-au luat unele bune iniţiative, dar s-au continuat şi tendinţele vechi, evidente şi predominante şi în perioada anterioară. Pe de o parte, s-a continuat cu privilegierea, în bună parte, a genurilor literare "neexportabile", în frunte cu poezia. Este, din nefericire, literatura cea mai puţin citită şi, de fapt, şi cel mai greu traductibilă. Pe de alta, s-a continuat cu exportarea valorilor, titlurilor şi ierarhiilor "oficiale", în spirit propagandistic tradiţional. Evident, ele nu au nici o şansă de a scoate cultura română din marginalizarea sa actuală. Aceste valori sînt, de fapt, marginale chiar şi în propria noastră cultură.

Avînd, foarte în treacăt fie spus, o mică experienţă în domeniu (aproape zece ani de redactare a publicaţiei *Cahiers roumains d'études littéraires*, prima revistă românească de studii literare în limbi străine de circulaţie internaţională, şi şase volume de critică, în sens larg, publicate în Occident pe baze strict editoriale, cu altele în curs de apariţie – iată o informaţie pur bibliografică şi nimic mai mult, subliniez acest lucru), aş sugera următoarele măsuri:

– Prioritate absolută acordată lucrărilor de referinţă (introduceri, istorii, compendii, dicţionare de diferite tipuri în limbi străine).

– Lucrări de idei (filosofie, eseuri, teorie literară, comparatistică) şi romane, în genere lucrări care vorbesc un limbaj universal şi sînt şi mai uşor traductibile.

– Participarea intensă la toate manifestările internaţionale unde cultura română poate fi pusă în valoare într-un mod oarecare şi într-un cadru adecvat (colocvii, colaborări la lucrări internaţionale, la reviste ştiinţifice etc.); alimentarea sistematică şi gratuită a marilor bibliografii internaţionale cu materiale româneşti.

– Stabilirea şi încurajarea de relaţii personale (singurele care sînt, de fapt, eficace) cu redacţiile editoriale care pregătesc marile lucrări de referinţă şi ale revistelor de prestigiu care fac o reală publicitate. S-a uitat vreodată cineva atent cum este prezentată istoria şi cultura română în *Petit Larousse*?

– Reforma radicală a participării la tîrgurile internaţionale de carte: săracă, improvizată, prin redactori de editură stîngaci, fără experienţă, preocupaţi doar de turism, fără cunoştinţe poliglote. Ultimul eşec: standul românesc la Tîrgul Internaţional de Carte de la Frankfurt pe Main.

– Modificarea radicală a sistemului exportului de carte românească. În întreaga lume, cărţile se pun în vînzare doar "în comision". A cere (sau cum pretindea, cel puţin, ILEXIM-ul) achitarea integrală şi anticipată a costului cărţilor româneşti comandate constituie o profundă eroare comercială. Ce librar al economiei de piaţă ar plăti anticipat o carte pe care el nu este sigur că o va vinde? Mai ales că ea vine şi dintr-o cultură marginală, puţin cunoscută şi fără, încă, nici o publicitate literară prealabilă pe scară largă?

2. Sigur că există. Aş începe, în spirit (şi nu prea) de butadă chiar cu... foarte modesta mea persoană. Marginalizare profesională şi socială permanentă şi integrală. Şi înainte, şi după 1989. N-am ocupat niciodată nici o "poziţie". De nici un fel. N-am semnat, pe toată durata regimului ceauşist, nici un stat de plată. Am fost şi am rămas un liber profesionist marginal integral. Iată o simplă paranteză, doar pentru că a venit vorba de "fenomene de marginalizare". Mult mai interesantă este enumerarea şi descrierea acestor fenomene profund negative.

Într-o primă clasificare, sumară, aş reţine fenomenele colective de marginalizare socială, politică, ideologică, etică, provincială. Fiecare dintre aceste categorii ar merita o analiză specială, în adîncime. Dar cea mai teribilă şi invincibilă formă de marginalizare colectivă pe care regimul ceauşist egalitarist a produs-o şi a transmis-o şi societăţii actuale este cea organizată de mediocrităţile (majoritare) contra competenţelor şi talentelor în orice domeniu (minoritare). Acestea sînt blocate, marginalizate, eliminate în mod sistematic. Eficacitatea acestei marginalizări merge de sus în jos şi de la centru spre periferie, de la poziţiile "oficiale" spre cele "particulare". Este redutabilă şi ea nu va fi corectată decît într-o altă ordine socială şi culturală, cu altă scară de valori. Ştim foarte bine, şi Nietzsche a şi spus-o de mult, că "răsturnarea tuturor valorilor" este cea mai teribilă revoluţie.

Acest tip de marginalizare este dublat de un altul, psihologic, mai subtil, dar de aceeaşi eficacitate: valorile strict obiective, reci, impersonale n-au nici o audienţă şi nici un prestigiu. Totul se bazează, la noi, doar pe sistemul personal, subiectiv, adesea clientelar de relaţii. Şi în cultură, şi peste tot, trebuie neapărat să fii "omul" cuiva. Altfel nu eşti recunoscut. Mai rău: eşti boicotat, ignorat, marginalizat, minimalizat în cel mai bun caz.

Formele esenţiale ale acestei marginalizări sînt două. Cea dintîi, veche, introdusă încă de Titu Maiorescu, este "conspiraţia tăcerii". Dar fenomenul este permanent şi cvasi-universal. O bună revistă italiană modernă de cultură politică, *IdeAzione*, are chiar o rubrică permanentă cu acest titlu, *La congiura del silenzio*, care încearcă recuperarea în Italia a lucrărilor lui Popper, Hayek şi ale altora de acest tip. La noi s-ar putea da un exemplu, foarte în trecere: situaţia publicistică a lui Jakob Popper.

A doua metodă de marginalizare este ierarhizarea şi citarea preferenţială. Se scot în evidenţă exclusiv şi cu tenacitate doar o serie de nume şi se ignoră sistematic o altă serie de nume. Listele preferenţiale stabilite de scriitori, dintre care unii nu au făcut o zi de puşcărie, de scriitori închişi în perioada stalinistă sînt, probabil, cel mai scandalos exemplu.

Se pot da şi exemple de alt gen, savuroase, şi din sfera criticii literare curente, şi înainte, şi după 1989. La acest sistem colaborează din plin şi toţi conducătorii de publicaţii, ei înşişi scriitori, poeţi, dintre care unii deţin şi poziţii "oficiale". Dacă n-ai scris despre ei, sau ai scris negativ ori cu anumite rezerve, eşti... "pierdut". Nu mai existi. Eşti "eliminat" (vorba vine) din publicistică. Dar nu intenţionăm acum să intrăm deloc în detalii.

Marginali şi marginalizaţi

De obicei se vorbeşte despre marginalizaţi cu compătimire şi chiar cu oarecare dispreţ. Nu fac parte - se constată - din *establishment* sau se află instalaţi, pierduţi, la periferia sa. Şi asta, se spune, e rău. Aproape e o excomunicare, departe, dincolo sau la liziera societăţii. Rareori aceste categorii sînt luate în calcul şi aduse în prim plan. În 1968, cînd au avut loc marile mişcări studenţeşti în Franţa (nu numai!), au fost teoreticieni de stînga (printre care şi Herbert Marcuse) care explicau de ce, brusc, această categorie socială a ocupat centrul vieţii publice. S-a spus că, de fapt, cele două clase polare (capitaliştii şi muncitorii) fac parte din sistem. Nici unii, nici ceilalţi nu sînt interesaţi să năruie sistemul, ci doar să-l amelioreze. Singurii doritori să o facă ar fi studenţii, pentru că ei se află, ca marginalizaţi, în afara sistemului. Şi teoriile acestea au tot proliferat, mişcările studenţeşti au fost la extremitatea radicalismului revoluţionar pînă ce, obosite, s-au stins, după ce obţinuseră satisfacerea unor revendicări. S-au dovedit a fi, şi ele, melioriste şi s-au împăcat, resemnate, cu sistemul. Din toată larma acestei lumi marginalizate a rămas numai ecoul şi nostimada a fost că unii dintre fruntaşii nu numai teoretici ai acestor mişcări ultrastîngiste (Bernard-Henri Lévi, André Gluksman) au făcut un pas mare, trecînd de partea extremei celeilalte, constituind ceea ce s-a numit Noua Dreaptă în filosofia franceză (nu numai).

Extremismele, ivite totdeauna din mediile marginalizaţilor, ocupă aceeaşi poziţie în ecuaţie, adesea întîlnindu-se. La noi, între cele două războaie, şi comuniştii, şi legionarii proveneau din astfel de pături sociale marginalizate. La comunişti au fost mulţi minoritari care, după 1924-1926, constituiau grosul acestui foarte minuscul partid (s-a demonstrat, de mult, că muncitorii, în numele cărora vorbea acest partid ilegal, erau foarte slab reprezentaţi). De asemenea, legionarii, care cîştigă teren (aderenţi) de prin 1934-1935, şi-au recrutat partizanii tot din mediile marginalizate: studenţi (mulţi de la Academia Comercială), mici amploaiaţi comerciali, macedoneni de curînd imigraţi în ţară, absolvenţi universitari fără slujbe, dascăli şi preoţi de provincie. Mai tîrziu, spre 1937, s-au infiltrat şi în lumea satelor şi printre muncitori. Iar ideologiile vehiculate de amîndouă aceste extremisme vizau - cu ştiutele deosebiri - năruirea sistemului politico-economic-social, prin crearea "omului nou" şi a "lumii noi". Marginalii sau marginalizaţii sînt, aşadar, un rezervor al extremismelor de tot felul şi, în momente convulsive, pot zbucni spre suprafaţă, ocupînd scena centrală. Dar asta nu le anulează statutul originar de marginali, spre care se întorc, mai totdeauna, cu sentimente de frustraţi. Adică în starea de spirit în care trăiesc continuu, secretînd, cu năduf, frustrarea, ca unii ce sînt izgoniţi, fatal, la marginea vieţii publice. Şi frustrările profunde, trimiţînd pulsiuni din adîncuri, sînt totdeauna primejdioase. Va izbuti vreodată, cîndva, ca *establishmentul* să-i cuprindă, în spaţiul său, pe marginalizaţi?

Cu modul nostru de gîndire, probabil tinzînd spre perimare, e greu de dat un răspuns afirmativ. Dar teoriile modernizatoare ale futurologilor (faţă de care nutresc mult scepticism) prevăd o organizare socio-politică a viitorului omenirii care va crea condiţii pentru absorbţia marginalizaţilor, uniformizînd straturile sociale. Tare nu-mi vine să cred că pe orice treaptă a evoluţiei organizării umanului nu vor exista marginalizaţi. La urma urmei, aceste medii periferice sînt constituite şi din inşi care refuză intrarea în rînd sau n-au antene pentru a i se încadra, preferă izolarea în mărginime, departe de iureşul încleştării centrale. Şi acest tip uman, această tipologie nu va dispărea niciodată, preferînd să trăiască, ca inşi izolaţi, în tăcere, uitaţi şi pierduţi în lumea lor de margine. Ca scriitor, mărturisesc că îmi place, prefer această lume izolată, trăind solitar, în răspăr cu agitaţia centrală. Aş putea spune chiar că îndrăgesc această preferinţă, fără de care e de neconceput chiar artistul adevărat. Ca tipologie umană, sînt întotdeauna de preferat învingătorilor din zonele centrale, mereu intreprizi, agitaţi, aroganţi, cuceritori şi fără scrupule morale. Măcar tipologia marginală a potenţialilor sau împliniţilor artişti nu mai ţine deloc la cinste, moralitate, bună cuviinţă, spiritul justiţiar şi - de ce am ignora această trăsătură? - la modestia nefanfaroană.

N-aş vrea să se înţeleagă de aici că scriitorul, artistul în genere e, prin definiţie, un marginalizat. Unii, împliniţi şi cu statut cucerit, se află bine instalaţi în sfera centrală a sistemului. Dar şi aceştia au venit tot din straturile marginalizate şi au păstrat ceva din spaţiul ei psihologic şi etic, oricît de ajunşi ar fi devenit ca artişti cu reputaţie. Dar cei mai mulţi continuă să trăiască, nu numai psihologic, printre marginali şi ca marginalizaţi. E statutul lor firesc şi necesar, fără de care n-ar putea să observe şi să evalueze lumea. Lumea lor şi a celor supuşi, refuzînd înregimentarea sau neputîndu-se, structural, să i se acomodeze. Dacă în viitorul apropiat sau îndepărtat va mai exista artă (nu se poate să piară!) sau calculatoarele, robotizarea ori "universul vizualului" va cotropi totul, cred că marginalul, ca tipologie umană, va continua să existe. Spre binele omenirii şi a destinului ei.

Z.ORNEA

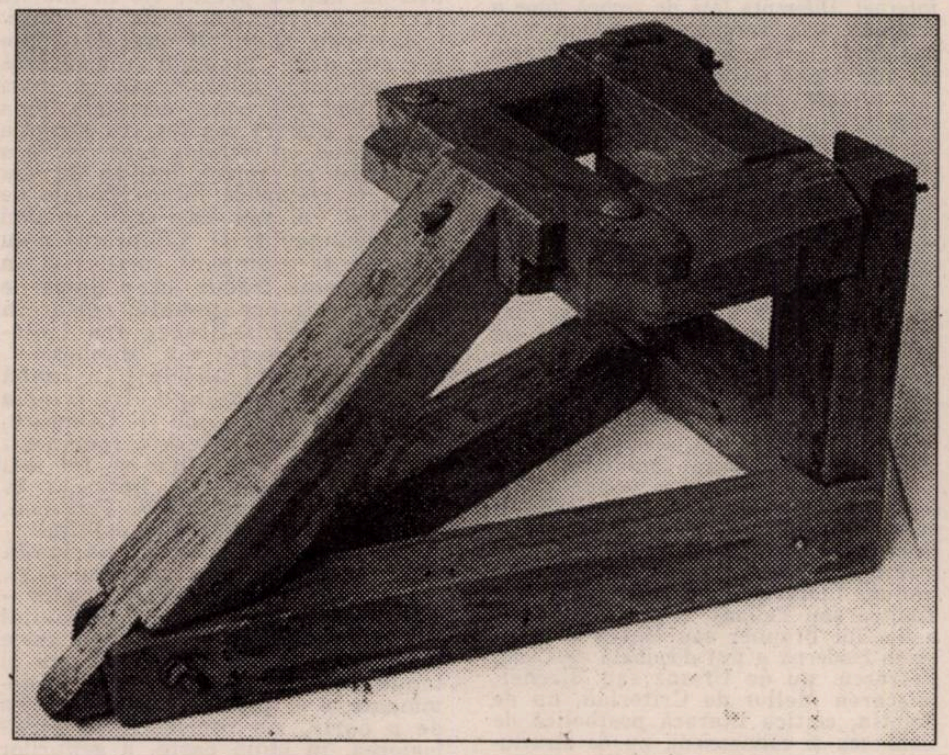

P.S. Dl. Ion Coja mă întreabă într-o scrisoare oţărîtă şi ultimativă unde a apărut textul scrisorii lui Corneliu Zelea Codreanu către legionari, privitoare la scrisoarea sa adresată lui N.Iorga din 26 martie 1938. Textul acestei scrisori către legionari, purtînd data 28 martie 1938, a apărut în ziarul **Lumea Românească**, an I, nr. 319 din 18 aprilie 1938. Cît priveşte invocatul articol al dlui Dan Dungaciu, mărturisesc că nici măcar nu l-am citit. De altfel, d-sa l-a informat greşit pe dl. Ion Coja. Scrisoarea lui C.Z.Codreanu l-a care se referă a fost publicată în suita mea de foiletoane **Asasinarea lui N.Iorga** (**Dilema**, 24 din 25 iunie - 1 iulie 1993) şi nu în capitolul despre mişcarea legionară din cartea mea, **Anii treizeci. Extrema dreaptă românească**, reprodus mai înainte în **Dilema**. Astfel încît nu l-am exclus din capitol pentru că m-a avertizat dl. Dungaciu, ci pur şi simplu pentru că îmi era util în suita de foiletoane **Asasinarea lui N.Iorga** şi mai puţin util în capitolul din carte, reprodus aidoma, mai înainte, în **Dilema**. Sper că dl. Ion Coja, mereu neliniştit de cartea mea, îşi va recăpăta, acum, calmul său universitar. Şi îl încunoştiinţez, oricum , că nu obişnuiesc să inventez, în cărţile mele, texte epistolare, ci reproduc, prob, documente adunate cu grijă din presa vremii, arhive, sau cărţi.

N. red. O dată cu redobîndirea calmului, poate că dl. prof. Ion Coja va răspunde şi întrebării formulate de d-na Lya Benjamin (**Dilema**, nr. 138, sept. 1995), care se referă la prezentarea vreunui document în măsură să probeze afirmaţiile despre „achitarea mişcării legionare de către Tribunalul Internaţional de la Nürnberg".

Au bonheur des dames

Eu, cel puţin, nu cunosc o societate, fie ea modernă sau antică, în care femeile uşoare să reprezinte o majoritate cu putere de decizie politică, economică sau culturală. Că au existat cazuri celebre în care hetaire sau preotese ale zeiţei Isis au izbutit să întoarcă lumea pe dos, nu contestă nimeni; Phyrn a lui Pericles bunăoară, pe care Phidias a nemurit-o în statuile Atenei, reprezintă un palid prolog la convertirea Mariei Magdalena. Primei îi datorăm împlinirea profeţiei lui Anaxagoras, iar celei de a doua o revoluţie morală de proporţii universale. Însă dincolo de reprezentările istorice, care, din păcate, nu înalţă tagma, ci o pun într-o situaţie dificilă, obligînd-o la comparaţii incomode şi la abjurări dureroase, prostituatele au constituit întotdeauna ţinta predilectă a studiilor privitoare la marginalii sociali. Paranteză a societăţii, aidoma tuturor formelor de organizare socială a plăcerilor individuale, blamată înaintea copiilor şi acceptată de inşii cu viaţă sexuală normală, prostituţia a dat subiecte de studiu sociologilor şi psihologilor, a creat ea însăşi discipline şi a motivat acordarea de burse ştiinţifice. Învăţaţii au căzut de acord că profesioniştele, deşi lipsite de apetenţă pentru organizarea sindicală, alcătuiesc un exemplar grup de marginali sociali.

Evident, pot oricînd să auto-refere la starea lor folosind persoana întîi plural a pronumelui personal: "noi...", fără a-i schimba semnificaţia şi înţelegînd acelaşi lucru prin "noi". Un sociolog american, Carolyn Sherif, le include între membrele acelor grupuri umane care dezvoltă o conştiinţă comună a naturii relaţiei cu societatea (*in-groups*). Dar presiunea societăţii, definită de conduita accentuat obstructivă la adresa exercitării unei meserii pe baza sexului, nu se distribuie asupra grupului ca atare, ci asupra persoanelor care practică prostituţia. Dacă tagma ar fi condamnată în întregul ei, poate că am asista la sindicalizarea membrelor; în grup te aperi mai uşor şi responsabilitatea globală nu induce neapărat complexe personale de inferioritate. Însă prostituţia este amendată după comportamentul individual, dovedit uneori prin înscenarea flagrantului, condamnările se pronunţă pentru un singur individ.

Vechiul drept românesc nu acordă prea mare atenţie prostituatelor. Mai importantă, pentru soarta căsniciei, este "preacurvia" unuia dintre soţi decît lipsa de "moralnică purtare" a profesionistelor. Ele, pur şi simplu, există! Plătesc dări, deşi nu sînt înregistrate ca membre ale vreunei bresle – deci nu răspund solidar la achitarea impozitelor – ba, în plus, pentru a suplini cheltuielile, se asociază şi deschid cîrciumi sau vînd alcool trecătorilor. Marginalitatea prostituatelor este şi economică, şi socială, însă, ca tolerate, nu le deranjează nici poliţia (Agia orăşenească), nici Biserica. Exemplele care urmează sînt culese din arhivele Moldovei şi privesc prima jumătate de secol XIX; să adaug aici că, deşi în plin regim regulamentar, pravilele ramîn fundamentale pentru profilul juridic al relaţiei interpersonale. Din al doilea deceniu al veacului, *Codul Callimachi* sau *Legiuirea lui Caragea* (în Valahia) reglementează pricinile civile după modelul – verificat de secole – al legislaţiei ecleziastice.

La vreme de pace, unele prosperă şi, dacă au oarece talente, reuşesc să parvină, schimbîndu-şi, chiar şi pentru puţin timp, condiţia socială.

Matrimoniul înseamnă evadarea din periferie şi o şansă pentru realizarea individuală. O dată cu inelul căsătoriei, "marginalitatea" este abandonată pentru celelalte femei lipsite de noroc. De altfel, romantismul a creat şi un loc comun al inspiraţiei lacrimogene din peripeţiile femeii de stradă brusc ivite într-un mediu aparte, al cărei nou membru este şi din sînul căruia îşi recruta, pînă nu demult, clienţii. În fine, pe la 1850, un paharnic Antipa se plîngea mitropolitului că fiul său Dimitrie "s-a îngurluit cu o femeie publică"; prin "măgulirile ei" l-a adus în stare să o ia de soţie. Cerînd interzicerea căsătoriei, tatăl îngrijorat de imaginea familiei sale în lume autentifică statutul dezavantajos al prostituatei: periferizarea ei nu se datorează numai activităţii prohibite, dar şi percepţiei majoritare, mentalităţii care consideră prostituata ca figură damnată, irecuperabilă moral şi social. *Marginalizarea – putem acum extinde – este consecinţa acţiunii duble, conjugate, a individului-subiect şi a societăţii care-l include.*

Pe cît de ingrată este condiţia socială, pe atît de centrală apare imaginea lor în panopticul chipurilor pitoreşti din oraşele mari ale Moldovei. Nu fără importanţă este locaţia caselor de toleranţă: foarte rar la bariera oraşelor, unde sînt străini şi vagabonzi, frecvent în mijlocul urbei, în zonele în care trăiesc clienţii ce-şi pot permite aventura. Ciudată compensaţie! Intuim că taţii grijulii i-au deprins pe feciori ritualul complicat şi delicat al primului amor *en faisant leurs armes* pe la casele rău famate. Alteori, bordelul oferă, în schimbul secretului şi al aparenţei de puritate, refugiu temporar pentru tinerii obosiţi. Ruşinea cea mai mare a Academiei Mihăilene era stabilimentul proptit de unul din zidurile clădirii; pe la 1839, vecinii, cetăţeni respectabili cu somn sensibil, protestau în faţa lui Mihai Sturdza pentru zgomotul continuu, "vuietul de zaveră" din timpul nopţii. Şcolarii îşi făceau de cap numai sărind gardul onorabilei instituţii superioare!

În timpul războiului, puhoaiele de soldaţi care năvăleau în Iaşi, neputînd jefui, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, intrau în cîrciumi şi căutau fetele. Primii plătitori erau şi cei mai fericiţi; următorii sufereau din cauza bolilor venerice. La începutul lui ianuarie 1829, în plin conflict ruso-turc, femeile din Iaşi, "nitrebnici şi răle", ajung pe drumuri, din cauza închiderii crîşmelor şi a caselor "di desfrînare". Supărarea pornise de la administraţia rusească, sesizată de cazurile frecvente de îmbolnăvire; ea va fi cerut Hătmăniei să "oprească orice alişveriş cu trupul", doar-doar nu se va răspîndi sifilisul ("frenţiia") sau, Doamne fereşte!, ciuma.

Dar nici aşa nu era bine; lipsind controlul sanitar şi eliberîndu-le de la patroni, fetele s-au strîns în stradă, mărind pericolul de infestare. Pe deasupra, militarii ruşi exagerau cu "interesul" pentru ele, stîrnind vehemente proteste ale localnicilor, deveniţi din clienţi asidui numere pe fictive liste de aşteptare. Aşa că, recuperîndu-le, Hătmănia le-a adus la cartierul general rusesc, undeva în dealul Socolei, lîngă Iaşi, ca să spele, să cîrpească şi să calce rufele soldaţilor. Pentru prima oară în viaţa lor, prostituatele au primit salariu de la stat! Iniţial, se convenise şi aranjarea unor "ture" de lucru, însă "tura întîi" a preferat să nu mai părăsească tabăra, iar venirea schimbului a generat certuri între femei. Au muncit bine şi au primit mulţumirile oficiale cuvenite din partea administraţiei şi a "Ştabului gheneralnic". Apoi au revenit la stradă, uitînd repejor şi de mîndria lor de bugetare, şi de episodicul rol social cu care le învestise societatea.

De la 1829 pînă astăzi, nimic nou pentru ele, fete... de la margine!

Mihai-Răzvan UNGUREANU

Cerul societăţii deschise

Tribulaţiile nivelării

În explozia ei, epistema occidentală a cuprins deopotrivă reflecţia despre soarta marginalilor şi condiţia minorităţilor. Temă de anvergură şi prilej de ambiguitate, dacă ne gîndim cît de vast este repertoriul excluziunii şi cît de nobil-inoperante se dovedesc a fi discursurile anti-discriminatorii. În ce mă priveşte, mi se pare clar că raporturile de putere implicate în chestiunea minorităţilor reflectă aplatizarea ierarhiilor tradiţionale sub presiunea modernităţii. Aşa cum burghezia se urăşte pe ea însăşi (negîndu-se printr-o sinucigaşă secreţie colectivistă), sociologia pe care o produce nutreşte şi ea nu mai puţin destructiva ambiţie de a culpabiliza majorităţile. Pe mormîntul fostei *aristocraţii spirituale* (căci nu de "feudalism" e vorba), burghezia aceasta dornică să se autopedepsească prin proletarizare nu a ştiut să aşeze decît o mulţime crescîndă de minorităţi juxtapuse. Sindicalizarea şi apariţia unor reţele asociative au fost noutăţile organizatorice graţie cărora "stupidul secol al XIX-lea" a pregătit decorul revoluţiilor comuniste. De ce ne-ar mira faptul că, în lipsa ierarhiei tradiţionale, omenirea "civilizată" a lunecat într-un delir al cantităţii? Europa altădată creştină trece de aceea printr-o intratabilă criză a dozajului. În Occident, ţesutul social s-a rarefiat din pricina individualismului afişat ca normă a unei tot mai abstracte societăţi civile. În Orientul bolşevizat, acelaşi ţesut social a suferit, dimpotrivă, o masificare programatică. Acolo, s-a produs o desocializare compensată prin liberalismul economic: persoana se preface în "consumator" de bunuri materiale şi simbolice. Aici, s-a petrecut o supra-socializare justificată ideologic: "poporul muncitor unic" ca rezultat al unei depersonalizări voluntare. În ambele spaţii, s-a pierdut dramatic măsura dintre întreg şi parte. La ei, o eventuală mobilizare în cazuri-limită ar trăda spectaculos carenţa solidarităţii. La noi, e deocamdată imposibil să distingem *fostele* categorii sociale dintr-o masă uniform lumpenizată. Pendulăm, ca europeni, între pragmatica unui egoism legitimant şi idealitatea unei noi stratificări după merit.

Minoritatea minorităţilor

Trist este că însuşi reculul care permite asemenea comparaţii "mecanice" atestă – în textul acesta sau în alte locuri ale discursului – fatalitatea analizelor "orizontale". Nu putem privi "de sus" ce se întîmplă pe continent decît dintr-o exterioritate strict artificială. Altfel spus, încercăm să construim unanimitatea din afara propriilor noastre societăţi. Distanţarea care pare să facă posibilă "obiectivitatea" pune adevărul în ghilimele, situîndu-ne *credinţa* sub auspiciile simplei credibilităţi. Separată de retorica "organică" a eclezialităţii, ideea însăşi de societate se limitează la tensiunea dintre nevoia de a înţelege şi voinţa de a seduce. Însă orice grup uman a cărui imagine de sine are ca unic motor narcisismul intelectual e condamnat, după cît se pare, să-şi realizeze utopiile. Nu susţin defel că o societate "firească" (adică în stare să subziste creator) seamănă cu un organism condiţionat de propriul său patrimoniu genetic. E limpede că reflexivitatea şi travaliul strategic sînt datorii obşteşti a căror defecţiune s-ar dovedi la fel de periculoasă ca şi posibila lor exacerbare. Mă delimitez însă de cei care susţin că existenţa declarată şi conflictuală a minorităţilor este apanajul natural al "societăţilor deschise". Pentru mine, o societate deschisă este, dimpotrivă, aceea care îşi exercită geniul integrator prin iubire, dincolo de orice argument formulat în termeni de centru şi periferie. Iată de ce cred că desemnarea *politică* a minorităţilor (prevăzute cu un statut adecvat) reprezintă unul dintre cele mai strigătoare eşecuri ale democraţiilor post-belice şi post-comuniste.

Codificarea unui drept al minorităţilor ilustrează în ultimă analiză cea mai ipocrită manieră de a permanentiza segregaţia. Apartenenţa conştientă şi legiferată la o minoritate eclipsează vrînd-nevrînd bucuria civismului şi poate obnubila la rigoare sentimentul umanităţii. Ea constituie mai degrabă sursa unor resentimente şi comportamente de tip sectar decît garanţia unor veritabile stări de justiţie...

Unii "realişti" (dominaţi în fapt de clişeele unui imaginar antropologic de stînga) mi-ar putea desigur spune că orice politică a minorităţilor nu face decît să respecte o pluralitate culturală şi o diversitate etnică preexistente. Ei ar ţine să-mi amintească totodată faptul că decupajele identitare preced acţiunea *oricărui* guvern, aşa cum, să zicem, formele de relief preced (şi adesea condiţionează) apariţia oricăror tehnici. Aşa şi este. Numai că interogaţia mea vizează cu totul alt plan. Prefer să nu ignor evidenţa potrivit căreia egalitarismul democratic (ca, de altfel, şi cel de vocaţie totalitară) mizează pe *degajarea* unei majorităţi în jurul căreia pivotează obligatoriu toate proiectele de societate. Mi se pare indiscutabil că majoritatea simplă a electoratului democratic nu diferă *calitativ* de majoritatea absolută a totalitarismelor de orice fel. E doar o chestiune de procentaj! Aici apare, în consecinţă, o întrebare greu de ocolit: cum să obţii o majoritate care să nu delegitimeze, prin ponderea ei inevitabil arogantă, funcţionarea normală a minorităţilor? Să fie doar o chestiune de "educaţie democratică"? Dezideratul acesta pare încă plauzibil pe plan strict electoral, în măsura în care perdanţii de astăzi se pot consola cu aşteptarea – şi pregătirea – victoriilor de mîine. Frustrarea minorităţii învinse devine tolerabilă în perspectiva "alternanţei" sau în marja unor sisteme de alianţe menite să corecteze dezechilibrul urnelor. Lucrurile se complică abia atunci cînd părăsim scena vieţii pur politice şi ne izbim de realitatea celorlalte minorităţi, fie ele religioase, etnice, rasiale sau sexuale. Existenţa *calificată* a acestora din urmă reprezintă un scandal pe care nici politizarea revendicărilor (în stilul cîte unui, ridicol, partid al pensionarilor) şi nici sistematizarea unui discurs referitor la depenalizarea diferenţelor nu vor izbuti să îl aplaneze.

Exerciţii de îndreptare

Pentru moment, numai gînditorii stîngişti s-au simţit chemaţi să soluţioneze problema de care ne ocupăm. Din păcate, însă, tacticile aplicate în acest domeniu s-au dovedit ineficiente, întrucît şi-au propus să corijeze un exces printr-unul de semn contrar. Pe de o parte, elitele de stînga au încercat (după cum sugeram la început) o masivă culpabilizare a majorităţii *tale quale*. Ele au părut prea puţin stînjenite de faptul că, procedînd astfel, nu făceau decît să detroneze un idol la cultul căruia contribuiseră nemijlocit în ultimii 200 de ani. S-a manifestat, pe de altă parte, şi tendinţa de a supralicita (în stil anarhist) drepturile *suverane* ale minorităţilor: e ceea ce ni se serveşte, cu o din fericire slăbită vehemenţă, sub semnul "corectitudinii politice" de peste ocean.

Efectele groteşti ale unor asemenea "terapii" sociale sînt suficiente pentru a ne face sceptici în raport cu validitatea tandemului majoritate/minoritate. Culpabilizarea fantasmatică a majorităţii rămîne la fel de absurdă ca şi marginalizarea efectivă a minorităţilor. Departe de a ameliora randamentul democraţiilor, pomenitele variaţiuni statistice pe tema "majorităţii bune" alimentează în fond aventura unor experimente cu premise viciate. A sosit poate timpul să recunoaştem că nu contează atît *gradul de deschidere* al societăţilor noastre, cît *direcţia* acestei faimoase deschideri.

E inutil să ne întrebăm dacă societatea e *suficient* de deschisă, e zadarnic să-i măsurăm, după standarde îndeobşte importate, nivelul de permisivitate. La urma urmei, doctrina cominternistă punea pînă şi cele mai dure societăţi comuniste într-un raport de reciprocă disponibilitate. Acest exemplu deloc izolat ne demonstrează că *autarhia completă* este spiritualmente imposibilă şi materialmente improbabilă. Adevărata provocare este aceea de a vedea dacă nu cumva "deschiderea" pe care o propovăduim nu este altceva decît o breşă în imanenţa unei istorii al cărei sens ni se refuză. Am testat, pînă la ora postmodernităţii, toate versiunile unei societăţi "deschise" spre ea însăşi şi/sau spre celelalte. Nimic nu a mers realmente şi aceasta nu pentru că orice formulă societală rămîne perfectibilă, ci pentru că secularizarea universului ne-a închis brutal în noi înşine, prefăcîndu-ne în tot atîtea monade. Oricîte competenţe am reuni, oricîte mijloace ne-am pune la îndemînă şi oricîte limitări ne-am asuma, lucrurile se vor învîrti în cerc atîta vreme cît nu vom remedia *deficienţa posturală* care ne stînjeneşte demersul. Nu ne-ar strica un exerciţiu de verticalitate metafizică, un efort graţie căruia să regăsim, în coperniciana noastră suficienţă, nesfîrşita deschidere a Celui Preaînalt.

Teodor BACONSKY

CATALITIC MEREU

Cînd înţelegem sculptura ca pe o artă a exprimării, a expresiei umane puse în formă concretă, ea este, desigur, singura artă a tridimensionalităţii solide. Pentru că arhitectura, cu puternicul coeficient de funcţionalitate socială, iese din această categorie a expresiei libere, şi a inutilităţii. În acelaşi cadru de acum definit, se mai distinge un alt concept, chiar mai aproape de specificul sculptural propriu-zis, şi anume sculptura şi sculptatul catalitic.

Descoperind ce poate fi rolul catalitic în alcătuirea expresiei sculpturale, observăm că sculptura catalitică este mai mult un "fel de a fi" decît un fel de exprimare sau expresie a fiinţei. Ca şi cum am spune deci că importanţa finală în esenţializarea stabilităţii de semnificaţie în sculptură ţine de fiinţare, **de a fi fiind** şi de a exprima propriul spirit. Ceea ce este aici sincer exprimat este starea fiinţei şi devenirea ei, iar nu folosirea acesteia în scopuri sau direcţii ce se împotrivesc naturii sale proprii.

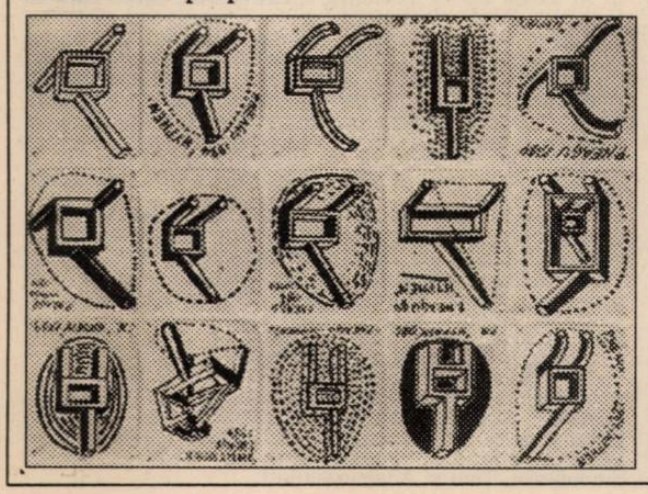

Astfel, fiind discretă şi cît mai obiectivă, deci fără ostentaţie şi fără propagandisme lirice, sculptura, sau mai bine zis felul acesta de sculptură, este în primul rînd o ontolgie a confirmării şi nu o ilustraţie sau o anecdotă pusă în formă sculptată.

Şi cînd vorbeam mai sus de stabilitatea de semnificaţie, mă gîndeam la **nicovala fierarului** şi la **calapodul cizmarului**, la soliditatea de **carapace a nucii**, nu la miezul sau la carnea ei verde... Dincolo de intuiţia brâncuşiană contemporană, pentru astfel de forme există istoria acelor forme care au rezistat timpului cu extraordinară eficienţă, pe care le găsim în sacralitatea sculpturii egiptene, la statuetele cicladice, sau în geometria organică a marilor primitivi din toate civilizaţiile lumii. Este înţelepciunea tactilului din Netsuke-le japonez sau ceramica populară specifică ritualurilor.

În România, materialul de inspiraţie tradiţională este încă puternic şi mă uit cu admiraţie inocentă la facerea opincilor, pentru că în Oaş ele se fac încă. Acolo, între pielea porcului şi talpa ţăranului se interpune acest toval îndoit conform firii sale, prins în şireturi pe potrivirea tălpii şi pentru nevoia drumului. Opinca este un obiect catalitic, net-intermediar, adecvat funcţiei ei între picior şi drum, arătîndu-ne de unde vine şi unde se duce... Condiţia opincii, cred eu, este suficientă sieşi. Învăţătura ei vreau s-o aplic şi aici în arta înaltă, dar şi adîncă a sculpturii catalitice.

Paul NEAGU,
1995

Acest număr este ilustrat
cu reproduceri după lucrările lui
PAUL NEAGU

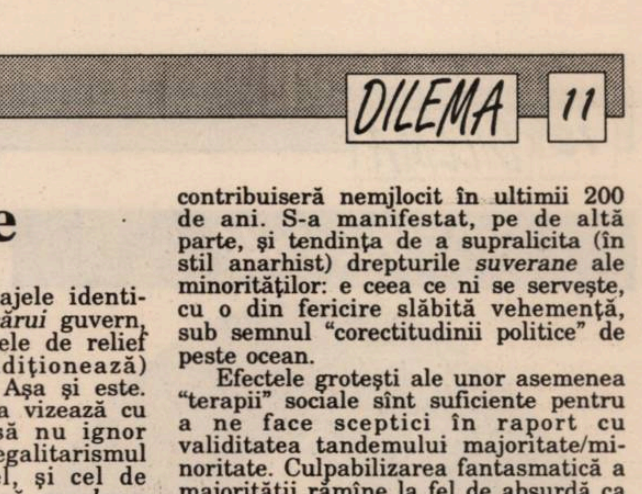

FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

a organizat, în perioada **2-6 octombrie**, **Seminarul Internaţional de sculptură catalitică "Masa tăcerii"**, care s-a desfăşurat la Bucureşti şi Tîrgu-Jiu.

La Seminar au participat sculptori din Anglia (**Paul Neagu, Christine Boshier, William Brother Son**), Austria (**Leo Zogmayer**), Italia (**Paolo Gallerani**), Irlanda (**John Gibbons**), Franţa (**Daniel Pontoreau**), SUA (**Howard Ben Tre**), Coreea de Sud (**Moon Seup Shim**), Germania (**Peter Jacobi**), România (**Mihai Buculei, Vasile Gorduz, Napoleon Tiron**), profesori universitari, critici de artă (**Mel Gooding** – Anglia, **Coriolan Babeţi** – România), studenţi la Academia de Artă.

Scopul Seminarului l-a constituit integrarea valorilor artistice româneşti în circuitul cultural universal, realizarea unui **dialog între specialişti români şi străini** referitor la locul şi rolul sculpturii în civilizaţia contemporană.

Discuţiile s-au purtat pe baza unor materiale ilustrative: filme, diapozitive, cataloage, pliante.

Pe durata Seminarului a fost deschisă, la sediul Fundaţiei, o **expoziţie** cu lucrări de **Vasile Gorduz, Napoleon Tiron şi Mihai Buculei.**

Voce off

„...locurile acestea sînt pline de bărbaţi şi femei atinşi de zeu – care au devenit unii tufiş, alţii pasăre, alţii lup."

Cesare PAVESE

Scrisori deschise

Brînza-suvenir

"Deci, după cum ştii, am fost în Olanda. Voi menţiona cîte ceva din ceea ce mi s-a părut interesant.

Deci, am fost în Tilburg, unde nu am reuşit să văd prea multe din cauza programului conferinţei şi manifestărilor organizate de ei: prînz, cină (voi reveni). Dar, în general, nu m-a impresionat: nu prea mare, cu un centru în care super-modernul se îmbină cu vechiul, nu senzaţional, cu o biserică impunătoare undeva în mijlocul oraşului şi pe care am văzut-o numai noaptea, prin exterior: arhitectura veche – în toată Olanda, precum şi în partea flamandă a Belgiei – este absolut inedită.

Am reuşit să vizitez o librărie – care mi s-a părut deosebită: foarte bine dotată, atît cu traduceri, cît şi cărţi în diverse limbi (de ex. am văzut Ana Blandiana în traducere!), o galerie de artă, normală, un restaurant indonezian – unde am fost invitaţi la o cină monstruoasă prin cantitate şi calitate – normal, şi două pub-uri, din care una obişnuită, dar, cealaltă, Dumnezeule!, cu decoraţiuni religioase! Oricum foarte plăcută şi interesantă!

Şi apropo de mentalităţile olandezilor, am descoperit că sînt extrem de naţionalişti. Pur şi simplu nu-i suportă pe nemţi şi se comportă precum românii şi ungurii pe la noi. Amuzant, nu? Încă o dată se dovedeşte că civilizaţia n-are prea mult de-a face cu prostia de masă.

Cu două zile mai înainte, am fost în Bruxelles. Primul lucru pe care l-am remarcat a fost arhitectura, despre care ţi-am vorbit deja. Altfel, este un oraş mare, internaţional prin importanţă şi prin locuitorii săi multicolori şi multinaţionali, cu un centru vechi şi extrem de aglomerat, cu străduţe înguste şi întortocheate şi, evident, cu imense clădiri noi, lucioase, strivitoare, pe care nu ştiu de ce, dar nu prea le agreez: cam reci şi cam arogante în comparaţie cu micuţele, delicatele şi coloratele case vechi. Am remarcat cîteva case construite în stilul Art Déco – se pare că Bruxelles-ul a conchetat ceva cu acest curent. Oricum, şi pe aici se vorbeşte mult despre stilul acesta.

Am intrat pe una din străduţele celebre, îngustă, cu clădiri înalte, cu restaurante minuscule, pe ambele părţi, care mai aveau pretenţia să ofere şi măsuţe în stradă! (cam 2-3 măsuţe pentru fiecare restaurant) şi... care ofereau, fiecare, cîte o expoziţie de peşti, flori, fructe şi animale de mare, incredibile prin rafinament şi cantitate. Să nu mai amintesc ce nebunie de turişti era în extrem de îngustul spaţiu dintre ele şi ce forfotă!

Am mai vizitat şi una din străzile acoperite(??) care aparţineau în trecut, în exclusivitate, bogaţilor: elegantă, suficientă, firme celebre şi preţuri delirante.

Evident, am intrat într-un magazin de brînzeturi – «brînzărie»! – de unde am cumpărat singurul souvenir: şapte tipuri de brînză (cam 100 g din fiecare) care mi-au oferit, ulterior, plăceri gustative.

Ieri, am cunoscut un sculptor francez care trăieşte în Germania. S-a vorbit în trei limbi: engleza, germana, franceza; am privit fotografii ale sculpturilor sale; am discutat relaţia artist-lucrare individuală-expoziţie (expoziţia înţeleasă ca sinteză a unei perioade de creaţie). Fascinant.

Pupici, A."

"100 de linguri/minut"

"München, sfîrşit de septembrie 1995

încerc să ies din pasul pelerinului şi să prind (tot din mers) ritmul local de vieţuire. Las în urmă Spania – caldă, zgomotoasă şi vie. Ţara Bască te ameţeşte prin contrastele geografice, meteo şi cromatice. Renunţi fără regrete la somnul nocturn ca să poţi visa mai bine ziua – cu ochii deschişi. Nu ştiu cum reuşesc ei la birou, dar pentru călător... Dacă sufletul poate rămîne într-un loc, am să ştiu de acum înainte de unde-mi vin nostalgiile.

Ce văd aici? **"Colecţia lui Barnes"** – americanul care după ce a adunat mai mult de 1000 de picturi şi desene (artă franceză mai ales), 250 de sculpturi, 1100 lucrări în metal, 120 piese ceramice şi le-a aranjat frumos într-un căsoi, n-a mai vrut să le arate la nimeni. Dacă ar vedea ce se întîmplă acum – văd şi ele lumea şi vice-versa, ca să strîngă fonduri pentru restaurarea şi supravieţuirea colecţiei – s-ar supăra destul de tare. În 1926 Guvernul francez îi acorda Legiunea de Onoare, iar în 1958 Tribunalul General al statului Pennsylvania îl dădea în judecată reclamînd deschiderea galeriei. Ce decalaje de apreciere! Aşa am văzut Picasso, cu "Acrobat cu tînăr arlechin" şi alte cîteva lucrări de referinţă din perioada albastră şi roz pînă la trecerea spre cubism; Toulouse-Lautrec, Matisse cu "La joie de vivre" – după care s-a şi botezat expoziţia, Renoir, Cézanne cu o adevărată expoziţie în expoziţie, Gauguin, Rousseau, Modigliani.

Villa Stuck – un fel de Muzeul Storck al nostru, cam la fel de pustiu – construită, decorată şi mobilată de chiar Franz von Stuck. Unde recunoşti frînturi de clasicism şi Empire, elemente antice, bizantine, orientale – dominate inconfundabil de stilul personal al artistului-principe. În afară de colecţia permanentă se organizează expoziţii temporare. Acum expunea o persană – Shirazeh Houshiary – nominalizată cu premiul "Turner". ISTHMUS. Şi chiar exista o lucrare botezată aşa – două paralelipipede-tunel de lungimi diferite, cu cîte o intrare fiecare, aşezate faţă în faţă – spaţiu îngust prin care te puteai strecura înăuntru (aici selecţia era foarte clară!). Fantastică senzaţie de Rămas-Singur-Pe-Lume, în care nu-ţi auzeai decît propriii paşi. Aşa înaintai cot la cot cu o umbră care ţi se părea vag cunoscută, dar de care uitai pentru că te imita enervant şi neinteresant. Şi toată starea de Nisipuri-Mişcătoare creştea cu toată lumina caldă pe care o împrăştia Ruptura dintre cele două Lumi. Iar cînd păşeai de pe un mal pe celălalt deveneai tu însuţi Istmul.

Astăzi am văzut la Lenbach-Haus "Der blaue Reiter", aşa că la noapte am să visez foarte colorat. Am mai văzut un spectacol suprarealist la un cocktail. Greu de imaginat cum s-au năpustit devastator la platourile şi cristalurile arhipline. Adevărat festin european cu brînzeturi, peşte, rulade, cornuleţe, cornuri. Cornul Abundenţei. Lume, lume, care-şi sorbea candid supa cu 100 de linguri/minut, se ruja abil restaurînd Masca şi pornea fremătînd iar la cules. Eu am băut Sekt pînă m-am simţit dintr-odată foarte bine. Iar ieri – "Aşază-te!" – ne-au dat la televizor. Am vizitat cu fundaţia postul bavarez de televiziune. La sfîrşit am fost invitaţi la o emisiune live de mare actualitate pentru societate: **Sînt sau nu practicanţii de acupunctură şarlatani?** Tema a fost aprig dezbătută fără a se ajunge la vreo concluzie clară. Chestie de noroc!

P.S. Pupături Infantei! Mă gîndesc că de-acum pot să trag şi eu nădejde. («Că mai întîi trebuie să se mărite Clemence!»)"

Din viaţa unui extremist de centru

NICIODATĂ TOAMNA NU FU MAI ETC.ETC.

Pentru cei care o iau de dimineaţă cu "Anotimpurile" lui Vivaldi - ca regizorul din "All That Jazz", - două sînt strigătele de neuitat ale acestei toamne care, niciodată, nu fu mai frumoasă etc. etc.

Pe plan intern, cel mai cuprinzător, - cît al mărilor de sare, de însemnătatea celui înregistrat acum trei ani în magazinul "Unic": "Îl bag în mă-sa pe ăla care alege piinea cu mîna!" - a fost acesta, la un telefon al "Evenimentului zilei", după înfrîngerea abominabilă din meciul cu Franţa:

"Iordănescule, jură pe copiii tăi că n-a fost blat!"

E foarte bine că secretarul de redacţie l-a plasat pe prima pagină, lîngă creşterea de preţuri anunţată de primul ministru şi atîtea altele care oricît s-ar opinti nu ating intensitatea acestui: "Iordănescule!" Ca sinteză în istoria psihicului nostru, e fără egal.

Durerea şi sarcasmul, sacrul, laicul şi fleoşcul fac una în faţa unui scor. Durerea - pentru pierderea unui meci! - se înalţă pînă la cererea unui jurămînt pe lumina ochilor, căci ce altceva sînt copiii, fie şi pentru un biet antrenor de Naţională?, ca, de pe acest pisc, prin forţa direct inconştientă a cuvintelor, să se precipite în acea groază veşnică a prezumţiei de blat, de înţelegere obscură şi obscenă la care, de veacuri, românul nu ia parte, deşi e întotdeauna vorba de soarta sa, de oile sale sau punctele din grupa 1 a calificării pentru "Europene". Blătuirea - obsesie nu numai a campionatului intern de fotbal, dar şi a vieţii româneşti în general, pe tren, pe ape şi şosele, în pat şi cafenele, pe orice pajişte sau islaz al piciorului de plai - blătuirea unui meci recuperează şi asimilează ancestralele terori şi dezgusturi ale vînzării de frate sau de neam. Spaima de "pact secret", de "tras în piept" - uriaşă expresie! - justifică vehemenţa somaţiei către un antrenor de fotbal ("Românul e născut antrenor!" - zicea şi Noica, la Păltiniş!) căruia i se cere sinceritatea ultimei clipe: ai blătuit sau nu? E "a fi"-ul sau "a nu fi"-ul nostru de cînd am descălecat.

Pateticul născînd însă în România tot atîta realism - e o particularitate a lui, "tradu-mi ce-i aia patetism!", cum se exprima un regizor "de la Cărăbuş" -, răsare simultan întrebarea la fel de firească şi sintetică: şi în ce-ar fi constat blatul? Adică cît...? Cît să le fi dat francezii românilor, Jacquet lui Iordănescu? (Presupun că niciunul din cititorii "Dilemei" nu va căuta în "Larousse" cine e Jacquet.) Întrebarea asta crudă şi rece e strălimpede că n-are răspuns în mintea îngerului care şi-a strigat bănuiala de blat. Bănuiala de aia e bănuială ca să fie certitudine, după cum blatul de aia e blat fiindcă nu contează cît! Strigătul a văzut scena - el crede în ce a văzut. Tocmai fiindcă a văzut-o, el - îngrozit de vedenie - îşi ia dreptul să telefoneze la redacţie, să-i ceară trădătorului să recunoască, sub şantajul cu copiii, că a trădat şi o ţară întreagă să-l audă, răzbit şi biruit, cum s-a înţeles cu Jacquet. E un leit-motiv al inteligenţei noastre istorice, dovedirea că "toţi sînt înţeleşi, dom'le!" Am văzut cîndva un meci de box, la "Palladium", vis-à-vis de Drept, între doi grei, se loveau năpraznic, le sărea sîngele pe cămaşa albă a arbitrului, vuia arena, cînd unul de lîngă mine s-a ridicat brusc şi a plecat, aruncîndu-ne dezgustat: "bă, idioţilor, nu vedeţi că sînt înţeleşi?". Metafizicul a fost atins de Ionel Teodoreanu, în ultimii săi ani, grei, de viaţă, cînd, la Capşa, prin '50, la un "şvarţ", privind la potopul de afară, a murmurat dezgustat: "dă-i în mă-sa că sînt înţeleşi!"

Pentru cei care ar putea să-mi impute, ştiu eu, o anumită exagerare a unui "simplu telefon", răspund pe dată că nu eu, nici cititorul vehement şi nici secretarul general de redacţie al "Ev.z."nu exagerăm, ci doar acei curat antirealişti care ignoră ce a însemnat România-Franţa 1-3.

Pe plan extern, strigătul sau şoapta (nu aici e nuanţa!) care mă şi mir cum de n-a făcut în acest octombrie înconjurul lumii, aparţine Elenei Bazina, o fragedă rusoaică de 17 ani care a cucerit titlul de "Miss Rusia" exact la ora cînd, lîngă Kremlin, un terorist ţinea sub ameninţările sale un autobuz cu turişti sud-coreeni; Elena Bazina (las'o pe Elena măritată Bezuhov, e altă poveste!) a alergat într-un suflet, din sala unde era încoronată, pînă în Piaţa fostă şi actuală Roşie, "pentru a contribui la eliberarea ostatecilor, convinsă - după cum a declarat - că «frumuseţea poate salva lumea»". Cred că aici, în dostoievski-anismul paginilor externe nimic - nici ca grandoare, nici ca stupiditate - nu mai e de exagerat*.

...Şi acum, bună dimineaţa!, - exact ca în "All That Jazz", înapoi la Vivaldi, oriunde s-ar găsi, dacă se mai găseşte!

Radu COSAŞU

---

* Succes crescînd "în mass-media" are şi Cioran: un secretar al Federaţiei Române de Rugbi face praf "politica echipei naţionale". "Nu exageraţi?" e întrebat. "Cioran ne învaţă că doar prin exagerare se ajunge la adevăr" - a răspuns imediat rugbistul în "Gazeta Sporturilor".

Cărţi poştale

"Îmi pare rău că nu există vederi cu această ciudată catedrală a lui Alberti (început de Renaştere) în timp de iarnă, plină de zăpadă, aşa cum apare în **Amărcord**. Tocmai am pierdut un tren. Următorul e peste 3 ore. Ciao!"

Vitrine

De la Iaşi – de unde ne-a parvenit, nu cu mult timp în urmă, excelenta revistă **Xenopoliana**, editată de Al. Zub – ne-au sosit de astă dată două volume cuprinzătoare: este vorba despre **Arhiva Genealogică** (nr. 1-2/1994), editată de Academia Română – Comisia de Heraldică, Genealogie şi Sigiliografie/ Filiala Iaşi şi apărînd trimestrial; prezentul volum are 336 de pagini. Colegiul de redacţie este format din Dan Berindei, Paul Cernovodeanu, Ştefan S. Gorovei, Mihai Sorin Rădulescu, Mihai Dim. Sturdza, Maria Magdalena Székely şi Mihai Răzvan Ungureanu – care semnează, de altfel, fiecare, cîte un articol sau studiu. Dintre materialele extrem de interesante ale acestui prim număr – care cuprinde şi multe tabele genealogice – semnalăm "Genealogie, istorie şi psihanaliză" de Neagu M. Djuvara, "Elite alogene la Iaşi (sec. XVIII). Consideraţii asupra dinamicii comunităţii evreieşti" de M.R. Ungureanu şi "familii franceze stabilite în Ţara Românească în sec. XIX" de M.S. Rădulescu.

Celălalt volum este **Revue des études roumaines** (XVII-XVIII), Paris-Iaşi 1993, care îi are în comitetul redacţional pe Prof. Emil Turdeanu (preşedinte de onoare), Neagu Djuvara, Ştefan S. Gorovei, E. Lozovan, D. Năstase, Petre Ş. Năsturel, Paul Henri Stahl, Mihai Dim. Sturdza şi Al. Zub. Dintre cei ce semnează în aceste două tomuri reunite îi amintim pe Andrei Pippidi, Cicerone Poghirc, Dan Cernovodeanu, Ioan Petru Culianu, Sanda Stolojan. Trebuie spus că revista, ajunsă în al 41-lea an de existenţă, apare pentru întîia oară în România, fiind – în tot acest timp – "une revue d'exil".... Cu acest număr care vede lumina tiparului pe pămînt românesc, se aduce un omagiu lui *G.I. Brătianu* – mort în acelaşi an (1953) în care se năştea **Revue des études roumaines** – şi, nu mai puţin "*tuturor celor (...) care au făcut posibilă această renaştere*. Fie că sînt încă în această lume sau, vai! în cealaltă, ei merită această recunoştinţă. Să găsească aşadar aici – ei sau familiile şi prietenii lor – sincera ofrandă a celor ce au ştiut suferi, tăcea şi aştepta".

A apărut şi ediţia de toamnă a **Lettre internationale**, în care un "capitol" substanţial (70 pagini) cuprinde dosarul întocmit de **Le Nouvel Observateur** în noiembrie '94 şi publicat sub titlul "53 de scriitori povestesc o zi din viaţa lumii". Arrabal, Eco, Fuentes, Grass, Paz, Rushdie, Sabato, Sontag, Vidal sau Zinoviev, egomani sau altruişti, miopi sau vizionari îşi dau o întîlnire neaşteptată în aceeaşi zi – *29 aprilie* – şi-n acelaşi an – *1994* –, fiecare la masa lui de lucru dar şi, desigur, în acel aleph coincident care se cheamă Scrisul; în acea zi, scîrţîitul peniţelor sau al "mouse"-urilor de computer trebuie să fi fost asurzitoare... (Tuturor acestora li se adaugă românii Breban, Buzura, Baltag, Elvin, Simionescu, Ţoiu şi Adameşteanu!)

Bustul Thaliei

Dramoleta sovietica extincta

Citind extrasele de presă despre spectacolul lui Virgil Tănase **Melodie varşoviană** prezentat la teatrul parizian "Le Lucernaire" şi văzînd acelaşi text pus în scenă la Teatrul de Comedie, ai crede că e vorba de două spectacole diferite. Şi nu sînt? Greu de ştiut... Nicăieri nu te lămureşti, citind caietul-program, *cînd* anume a montat V. Tănase piesa lui Zorin la Paris, *dacă* a modificat cu ceva montarea de atunci la Bucureşti, *care* sînt acele modificări etc.etc. Nu de alta, dar s-ar putea ca spectacolul parizian să fi fost într-adevăr superb iar "translarea" lui pe scena din Măndineşti să-i fi fost fatală. Motivul principal al nemulţumirilor legate de *această* montare stă în proasta alegere a piesei. Acum vreo treizeci de ani, pesemne că **Melodie varşoviană** era o "piesă seducătoare" cu "parfum rusesc sfîşietor", dar astăzi, după glasnost şi Gorbaciov, "parfumul" acela, mai curînd sovietic, e de-a dreptul leşinător... Acest "contratimp în doi" nu e, de fapt, nicăieri pentru nimeni: celor contemporani cu piesa le aduce aminte ce bune vremuri au trăit şi ce rău e acum (sau invers); celor care habar n-au cum a fost (chestia cu "căsătoriile interzise", Polonia ş.a.m.d.) - şi fac parte din această categorie -, nu le spune nimic, pentru că, oricum, nu înţeleg nimic; iar celor care vin la teatru ca să se emoţioneze sau să se distreze (două atitudini egal de îndreptăţite), **Melodie varşoviană** nu le oferă decît o strașnică porţie de plictiseală... Căci, ce poţi să mai spui despre o montare în care cel mai interesant personaj este...bicicleta!? Dl. V.Tănase a avut, măcar, buna inspiraţie să o aducă în scenă. În plus - din fericire! -, bicicleta nu e pusă să joace cînd "natural", "verist" - în prima parte -, cînd "absurd", "deconstruit" - într-a doua, aşa cum i se-ntîmplă bietului Florin Anton... E ca şi cum regizorul ar fi hotărît brusc, spre jumătatea piesei: *"Aceasta nu e melodramă"*, şi ar fi continuat spunîndu-şi că e nu-ştiu-ce. Nici noi nu ştim. Dar, în orice caz, nu a ieşit bine; Florin Anton (altminteri, un actor foarte bun), Diana Dumbravă (frumoasă şi, probabil, talentată) - talente irosite, muncă zadarnică. **Melodie varşoviană** readuce pe scenele noastre o specie cu sfîşietor parfum de molitox, pe care am botezat-o precum în titlu..

Încărcătură periculoasă

Dacă Leonid Zorin era o "valoare sigură", Steeve Gooch, autor britanic contemporan, traducător din germană îndeosebi (a tradus şi adaptat Tankred Dorst), părea un pariu riscant pentru

„Dezastru în doi" la Comedia

acelaşi Teatru de Comedie. Şi totuşi, conducerea teatrului a decis aducerea **Transportului de femei** (titlul piesei lui Gooch) pe scena sa, încredinţînd regia lui Petre Bokor. **Transport de femei** de Steeve Gooch (există o anumită insistenţă în scrierea prenumelui cu doi "e", aşa că trebuie să admitem că *aşa* e numele dramaturgului!) e un text bazat pe fapte şi personaje reale: în februarie 1820, corabia "Sydney Cove" ancora pe ţărmul a ceea ce nu se chema încă Australia, aducînd - după o călătorie de 153 de zile - 101 deţinute, "bunicuţele" australienilor de azi... Şase dintre acestea apar în piesa lui Gooch, plus Căpitanul, Medicul, Sergentul şi un adolescent numit Tommy; voiajul acestora este un iad, la capătul căruia lumina orbitoare nu înseamnă, neapărat, mîntuirea!

"Lumea în mic" descrisă de Gooch era suficient de complexă pentru a merita o montare; în mod cert, violenţa acestui *huis-clos* infernal şi sordid e redescoperită la noi. Pornind de la un decupaj foarte cinematografic al acţiunii (practic, un "montaj paralel" permanent) şi o rezolvare scenică simplă şi funcţională (scenografia: experimentatul Puiu Antemir), Petre Bokor a reuşit un spectacol echilibrat, dinamic şi fără pretenţii, însă cu marele merit de a fi prilejuit celor şase actriţe tot atîtea roluri "grele", ce le dau posibilitatea să se afirme. Cu un *inch* deasupra celorlalte, "Charlotte" a Gabrielei Popescu insuflă un umor amar "companiei" (excelent, *tonul* personajului, de sastisită dezabuzare!), însă nici "Nance" a Virginiei Mirea (o adevărată performanţă fizică!), nici "Winnie" (Adina Popescu), nici "Sarah" (Mihaela Teleoacă), "Pitty" (Dorina Chiriac) sau "Madge" (Viorica Vatamanu) nu sînt cu mult mai prejos, ducîndu-şi pestriţa lor soartă la soroc cu o trăire şi o căldură umană deloc "contrafăcute". O surpriză formidabilă este însă tînărul Alexandru Pop în "Tommy", pe lîngă care chiar şi un "veteran" precum Cornel Vulpe ("Căpitanul") păleşte; destul de ezitant e însă Dan Tufaru în "Sergentul" şi de-a dreptul absent, exterior este "Medicul" lui Valentin Popescu.

P.S. - O menţiune specială caietului-program al acestui spectacol, foarte bine redactat. **(a.l.ş)**

retro CINEMA scop

Pînă la capătul lui WW

In weiter Ferne, so nah!, ("În mare depărtare, atît de aproape") filmul lui Wim Wenders prezentat la Cannes în 1993, a sosit şi la Bucureşti acum două săptămîni graţie Institutului Goethe şi Săptămînii filmului german. Prea tîrziu, prea pe departe? Trebuie să mărturisesc că "punerea la zid" care va urma vine din partea unui fidel al cineastului, a unui "aliat" al lui WW "contra" lui RWF (Rainer Werner Fassbinder) şi că, în consecinţă, nu mi-e uşor... Dar diagnosticul nu trebuie evitat: filmul lui Wenders e un fiasco.

Fiasco al scenariului în primul rînd, care adună toate clişeele maniheiste ale producţiilor execrate de WW, "turnîndule" într-o "parabolă" (mă repet, trimiţînd la **Batman**: de ce nu "paraşută"? aceea, măcar, ar fi putut prinde filmul din zbor...), într-o *peliculă-metaforă* de o clară disfuncţie... Fără fidelul său Peter Handke, WW bîjbîie "pe urmele" **Cerului deasupra Berlinului** - film superb, cum am mai scris: poate unul din cele mai bune ale anilor 80! - ca un cititor de benzi desenate după ce-a terminat Hesse... Fără imaginea lui Henri Alekan (aici, în chip de căpitan de şalupă botezată "Alekahn"!), nici măcar Berlinul nu mai seamănă cu ce văzusem, "străjuit" de aripi de înger; iar jocul alb-negru/culori, din celălalt film, devine manieră.

Fiasco al *tezei*, mai ales - căci WW debordează, aici, de acel moralism de duzină, de-acele locuri comune ale "buneigîndiri" actuale, în care Violenţa şi Sexul sînt feţele contemporane ale Satanei iar îngerii, coborîţi printre oameni, cogitează amar(nic)... Chiar era nevoie de toată această "filozofie", suspectă ca filozofie şi considerabil de "grea", ca digestie, pentru a afla că lumea în care trăim nu e chiar cea mai bună dintre cele posibile?! Ca şi Kieslowski, însă incomparabil mai puţin inventiv (vizual) ca acesta, WW pare să creadă că da... Este, pînă la urmă, fiascoul unui anume tip de cinema pe care l-am văzut în **In weiter Ferne...**: iar ironia face ca tocmai *embrayeur*-ii formali dezavuaţi de WW (structura episodică, gagurile, suspansul...) să fie singurele elemente care să "ţină" filmul!

Fiasco, pînă la urmă, (chiar şi) al actorilor - căci, un Otto Sander pus deoparte, toţi ceilalţi nu fac decît să *se* imite, de la Columbo/Peter Falk la Nastassja Kinski şi de la Solweig Dommartin la Willem Dafoe trecînd prin Heinz Rühmann şi Horst Buchholz - toţi ipostaziază acel *summum* de complicitate şi duplicitate care constituie balastul filmului, restul hibrid care-l împiedică să se înalţe... Căci, într-un film în care trebuie să-nţelegem că personajul lui Dafoe, "Emit Flesti", înseamnă *Time Itself* (=Timpul însuşi) iar Mihail Gorbaciov şi Lou Reed apar "as themselves", există o problemă de construcţie şi de concepţie ce nu poate fi bagatelizată: această problemă pune în umbră, din păcate, acele (puţine) momente în care WW ne face să ne amintim că este (a fost) autorul lui **Alice în oraşe, În goana timpului, Starea lucrurilor** şi **Cerul deasupra Berlinului...(a.l.ş.)**

„In weiter Ferne "... „jeder Engel" (Dezastru în trei)

Cronica literară de tranziţie

Compromisul creator sau neantul eroic? (II)

Încheiam prima parte a acestui articol respingînd una din tezele nodale din cartea* lui M. Niţescu, aceea că "*opera nu mai poate fi singura măsură a personalităţii scriitorului*", că "*tăcerea devine un element esenţial de apreciere*" (p. 168) în timpuri grele; arătam că (din păcate? din fericire?) istoria dovedeşte perenitatea valorilor artistice indiferent de tribulaţiile, de fluctuaţiile morale ale artifexului, pe "scala Richter" între martir şi lichea, în veacul său. Îmi afirmam credinţa că, în scopul trans-personal al salvgardării, al continuităţii culturii în vremuri bestiale, *compromisul creator* e preferabil *neantului eroic*. Decît un Jdanov "uni", mai bine un Călinescu "dalmaţian". Cultura nu e (încă o dată: vai!) totuna cu morala, ea nu trăieşte prin gesturi nobile, ci prin opere şi prin lucrul minţii. Sigur că e blamabilă etic mularea smerită a unui munte ca Sadoveanu pe calapodul în cinci colţuri al partidului. Sigur că e jalnic, e trist, e durerors să-l vezi pe un titan în plină forţă creatoare ca G. Călinescu sărind cuminte, ca un tigru dresat, prin cercurile de foc înălţate de nişte politruci mucoşi ca Novicov sau Vitner. Dar, tot aici, ridic glasul şi cer: atenţie la disjungerea planurilor! Sunt vocaţii diferite, să mulţumim cerului că cineva are *una* din ele, nu să-l blamăm, mecanic, că nu le are pe amîndouă. Cine are vocaţia martiriului, face jertfă de sine. Cine are vocaţie literară face cărţi. Asta trebuie să facă. Cenuşa lui Giordano Bruno a fost mai puţin folositoare pentru sporul spiritului omenesc** decît un Galilei viu şi productiv la masa de lucru. Şi iar ridic vocea şi întreb, disperat că nu-s vremile sub om, nici chiar cînd omul e mare: dacă G. Călinescu nu s-ar fi pliat (atît cît a făcut-o), am fi avut *Bietul Ioanide*? am fi avut studiile excelente despre cultura şi despre poezia lui Eminescu reeditate în *SCILF* în anul negru 1956? am fi avut monografiile *Filimon* (1959) şi *Alecsandrescu* (1962)? am fi avut acel şir (peste jumătate) de "cronici ale optimistului", pline de miez şi farmec (v. culegerea din '64), care erau o gură de aer curat în pestilenţa publicistică a anilor '50?

NU. Am fi avut "tăcerea" preconizată de M.N. şi un martir în plus. *Abia s-ar fi auzit mai bine mugetele lui Răutu, C.I. Gulian, E. Frunză.* Sau: Vianu – era preferabil să înfunde Aiudul, decît să-şi publice substanţialele studii de estetică şi stilistică din acelaşi ani, cu preţul cîtorva articole convenţionale?

(Să fie limpede: ce spun e valabil pentru vremuri de teroare, cînd cărturarul sau artistul stă cu pistolul ori mandatul de arestare la ceafă. Blamul e înmiit cînd el alege liber, neconstrîns, minciuna profitabilă, cum se-ntîmplă şi azi. Dar judecata axiologică a posterităţii va fi la fel de nepăsătoare cu asta.)

Revin la cartea lui M.N. El are cîteva parti-pris-uri, antipatii clare, între care se detaşează Sadoveanu, Călinescu, Regman şi, întrucîtva, N. Manolescu. Sadoveanu e denunţat pentru "*slavofilism*", cu un argument pueril: "*e scriitorul a cărui operă cuprinde cel mai mare procent de cuvinte de origine slavă din literatura noastră*" (p. 173). Dar era natural, de vreme ce descria evul mediu românesc! Ca şi cum S. ar fi băgat deliberat slavonisme prin anii '20-'30, cînd îşi scria opera, ca să-i facă pe plac lui Stalin! Două pagini mai încolo, i se face un proces de intenţie, pe ideea că "*ar fi dorit, se pare, ca noi să facem parte din Uniunea Sovietică*" (p. 175), dar citatul nu probează aşa ceva.

Reaua credinţă sare în ochi şi cînd e vorba despre Călinescu. Acesta scrie, în 1963: "În problemele de limbă, folclor, estetică, T. Maiorescu a adus... contribuţii strălucite... la progresul culturii române", M.N. citează şi, totuşi, comentează maliţios: "*Fără a spune nimic clar în sens pozitiv... sofistică lipsită de demnitate intelectuală*" etc. (p. 160). "Contribuţii strălucite" nu e clar şi în sens pozitiv?

"*Bibliografia ilustrativă*", de peste 100 de pagini, e de-a dreptul bizară. Cezar Baltag apare cu mai multe texte proletcultiste (7) decît A.E. Baconsky (2), care nici nu are parte, în "*Profiluri de epocă*", de un capitol separat, ca "proletcultist" activ, în timp ce Eug. Simion, da. Toată stima pentru "jocul dublu" al lui A.E.B., dar pînă prin '57 a fost un lider al poeziei agitatorice, ceea ce nu e de escamotat. Din N. Manolescu sînt citate 25 de articole care ar fi "proletcultiste", în vreme ce un corifeu al momentului ca P. Dumitriu apare cu 1, unul singur! M.N. dă şi citate care ar exhiba proletcultismul lui Manolescu; iată unul, apropo de *Studii de literatură comparată* de Paul Cornea: "Susţinute de asemenea mijloace, de ştiinţă şi de artă totodată, studiile lui P.C. nu pot oferi decît o lectură instructivă şi captivantă" (p.318). Eu înghit tot tirajul revistei *Dilema* dacă mi se arată ce e proletcultist în această frază. Sau se insinuează, cumva, că e proletcultist faptul că N.M. scria "de bine" despre, hm, Paul Cornea? M. Novicov (9 articole) reiese doar cu o cîtime mai proletcultist decît Tudor Vianu (8 articole), cînd primul a fost de la-nceput pîn-la sfîrşit în tabăra "călăilor", iar celălalt, într-a victimelor.

Sînt citate, în "bibliografia" comentată, tot soiul de nume de nimic (V. Florea, M. Neamţu, C. Nicuţă, Ov. Varga), alături de scriitori serioşi, care n-au produs, în toată opera lor, mai mult de 2-3 texte conformiste, mărunt tribut pentru intrarea din post-adolescenţă în literatură (Blandiana, 17 ani; Grigurcu, 20 de ani); în schimb, tartori ai epocii, ca D. Deşliu, Nina Cassian, Maria Banuş, E. Frunză, A. Toma nici măcar nu sînt pomeniţi! Din Dan Culcer se citează un singur articol, scris la 20 de ani, despre "*O revistă satirică de acum 100 de ani*": unde e proletcultismul? La fel la L. Raicu sau G. Dimisianu, citaţi cu articole care n-au a face cu proletcultismul. Pe cînd un inchizitor ca N. Doreanu pare că n-ar fi scris decît două texte!

Observaţii mignone. ● M.N. trece nepermis de uşor peste micul seism provocat în '56 de teoria "adevărului integral". ● Nu Paul Georgescu a scris *Naţionalismul lui Eminescu* (p. 146), ci D. Murăraşu. ● Oportunismul urît al lui Al. Piru, care susţinea în 1964 că nu e bine să publicăm operele complete ale marilor scriitori, s-a vădit şi după 1989. ● Nu e adevărat că pe lista interdicţiilor s-ar fi aflat şi Dante ("*«Divina Comedie» fiind considerată o operă mistică*", p. 146), de vreme ce *Infernul* e reeditat în '54, *Purg.* în '56, *Par.* în '57.

Cartea lui M.N., curajoasă, interesantă, e ca o fotografie luată şi dintr-un unghi neadecvat, şi trucată, extrem de derutantă şi înşelătoare.

George PRUTEANU***

---

*) *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, ed. îngr. de M. Ciurdariu, Ed. Humanitas, 1995, 400 p.

**) În plan moral, exemplul său e sublim: identificarea *fiinţei* cu *gîndul* ei pînă la sacrificiu. Dar nu orice cîştig în etic produce dividende şi în cultural.

***) Nici o circumstanţă nu mă scuză de a fi omis numele *Mioarei Avram* din "echipa de aur" feminină a lingvisticii române. Mea culpa.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

EXCLUŞII...

ROBERT CASTEL

Apariţia unui individualism negativ

Actualitatea noastră se gîndeşte pe sine în jurul noţiunii de excludere. Prăpastia este de nestrăbătut, între cei "in" protejaţi de faptul că muncesc, beneficiind de toate avantajele sociale, şi cei "out" aruncaţi la margine prin şomaj, în periferiile fără lege şi credinţă. Şi totuşi excluderea nu este o invenţie modernă: excluderea legată de grup, de rasă; excluderea străinului, a "barbarului"; excluderea minorităţilor religioase. Excluderea bolnavului mintal, a leprosului, a ciumatului, astăzi a celui contaminat cu SIDA. Ce înseamnă a pedepsi, dacă nu a exclude prin sechestrare, exil, proscriere? Excluderea prin intoleranţă: cenzură, punere la Index, excomunicare. Excluderea scriitorului, ameninţat cînd luptă pentru adevăr şi dreptate, ca Voltaire, sau pentru că inventează ficţiuni, ca Rushdie. Excluderea scriitorului cînd acesta se închide în sine: Flaubert. Ca şi cum istoria omenirii n-ar fi fost niciodată decît o lungă succesiune de sălbatice împărţiri, mereu afirmate pentru a fi neîncetat combătute.

Ce credeţi despre modul cum este folosită acum noţiunea de excludere?

Termenul de excludere este utilizat într-o manieră inflaţionistă, criticabilă din multe puncte de vedere.

Noţiunea a devenit atît de încăpătoare încît este complet neprecizată. Nu este o noţiune analitică aptă să ducă la investigaţii precise. Ea acoperă realităţi absolut heterogene: un individ care e de mult timp şomer este consideră un "exclus", la fel ca un tînăr de la periferie. Or, aceşti oameni n-au nici aceeaşi traiectorie, nici acelaşi destin, nici aceeaşi experienţă. Excluderea a devenit un cuvînt-valiză care acoperă realităţi complet diferite.

De altfel, este şi o noţiune periculoasă în măsura în care focalizează la margini o problemă a cărei origine este situată în amonte. Se poate spune că excluşii sînt persoanele mai mult sau mai puţin "out", cum zice Alain Touraine, dar adevărata problemă este cea a traiectoriei lor: de ce s-a ajuns aici? prin ce mecanisme? prin ce procese? Prin răspuns se ajunge de la excludere la vulnerabilitate, care precede în amonte excluderea, chiar în sediul vieţii sociale, în întreprindere, unde se pun în mişcare acele politici care declanşează unda de şoc a flexibilizării şi precarităţii muncii, iar la capătul cursei este "excluderea".

În ceea ce mă priveşte, prefer excluderii, *dezafilierea*. Mi se pare că noţiunea de dezafiliere corespunde mai bine înţelegerii unui parcurs care este adevărata unitate de analiză a problemei actuale: marginalizarea unei părţi crescînde a populaţiei.

Marginalizare în raport cu ce?

Determinant în acest proces este faptul că munca a încetat să fie un "mare factor integrator". Este vorba de un proces de desprindere, de destabilizare, de o vulnerabilizare a unor poziţii asigurate. Problema socială nu se reduce la excludere. Excluderea sau dezafilierea sînt efectul unei descompuneri generale provocate de modalităţile actuale de organizare a muncii.

Nu există oare în concepţia actuală a noţiunii de excludere, vechea opoziţie între incluşi şi excluşi, nu e oare nostalgia marii împărţiri în clase sociale? Credeţi în ideea fracturii sociale?

Fără îndoială, se profilează amenînţarea unei fracturi, dar mie mi se pare că zonele intermediare au o importanţă strategică. Nu avem de a face cu o "fractură" sau cu o "falie", cu o societate în care s-ar fi instituţionalizat complet o funcţionare duală; trăim în fragilitate şi vulnerabilitate, iar acest lucru cred că trebuie analizat: precaritatea muncii, şomajul şi şomajul de lungă durată. Nu vreau să spun că şomajul de lungă durată nu este un fenomen important şi dramatic. Dar cînd 70% din populaţia activă lucrează în forme mai mult sau mai puţin atipice, condiţia salarială este nesigură comparată cu perioada - nu atît de îndepărtată - cînd contractul pe durată nedeterminată era forma cea mai răspîndită. (...)

Cînd raţionamentul se făcea în termenii opoziţiei dintre clase exista o clasă fundamental periculoasă, deoarece revendica puterea. Credeţi că excluderea reprezintă şi ea un pericol, şi dacă da, care anume?

Nu există pericolul subversiunii, pericolul pe care îl reprezenta - sau unii considerau că-l reprezintă - clasa muncitoare, excluderea nu comportă un principu de recompunere a societăţii. Excluşii sînt atît de atomizaţi, atît de inutili, încît nu sînt purtătorii vreunei alternative. Dimpotrivă, existenţa lor pune sub semnul întrebării concepţia conform căreia societatea funcţionează ca un întreg, reprezintă ceea ce se numeşte o naţiune. Dacă există într-adevăr oameni rupţi de circuitul productiv, lipsiţi de utilitate şi de recunoaştere socială, atunci se desenează un model de societate în care membrii ei nu mai au legături de interdependenţă, ca în teoria lui Durkheim, şi se poate vorbi despre o societate care este un ansamblu de "semeni". Aceasta este primejdia fenomenului de excludere: o parte a populaţiei este exilată din societate şi din condiţia de cetăţean. Schimbarea aceasta nu este echivalentă cu o revoluţie care va da naştere unui alt model de societate. Se degradează componentele vieţii democratice şi rădăcina procesului este în epuizarea condiţiei salariale. Un număr din ce în ce mai mare de oameni e condamnat să trăiască într-un fel de cultură aleatorie: tinerii care alternează perioadele de activitate cu cele de inactivitate, slujbe nesigure, ajutor social, un fel de a te descurca.

Situaţi excluderea esenţial în raporturile de muncă. Dar familia?

Munca este mai mult decît serviciul. La nivel general, se poate susţine că există o corelaţie între ceea ce se petrece în sfera muncii, munca dezintegrată, vulnerabilă, precară sau absenţa ei şi ceea ce se întîmplă pe axa relaţiilor de proximitate, de familie, de vecinătate. Şomajul, condiţia precară a serviciului creează o disociere a familiei, divorţuri, de exemplu. Dar corelaţia nu este mecanică şi se pot observa fenomene care merg în sens invers, cum ar fi faptul că tinerii şomeri strîng legăturile familiale, rămîn mai mult timp pe lîngă părinţii lor. Familia devine deci un suport care contrabalansează fenomenele negative de pe axa muncii. Aceste date nu sînt contradictorii. Doar că, în funcţie de ele, trebuie aprofundat studiul pentru a depăşi afirmaţiile simpliste conform cărora există o identitate între criza muncii, a familiei şi a societăţii. Dar este exact că destabilizarea muncii se repercutează ca o undă de şoc în alte sectoare ale vieţii sociale.

În opoziţie cu fenomenul claselor, de ordin sociologic, excluderea este descrisă ca un rezultat al biografiei individuale. Ce credeţi despre acest psihologism social?

Se poate preconiza apariţia unui individualism negativ: cînd oamenii nu mai simt protecţia generală sau nu mai participă la viaţa marilor colective, ei devin indivizi, dar indivizi fără nici un sprijin şi deci dezarmaţi, purtîndu-şi individualitatea ca pe o povară. Acest individualism negativ este cu totul diferit de individualismul afirmării, al culturii, al complezenţei faţă de sine, este altul decît individualismul **middle class**, caracteristic pentru anii 60 şi 70. Nu mai este vorba de satisfacerea subiectivităţii, ci de faptul că subiecţii se consideră indivizi prin abandon, pentru că sînt excluşi din colectivele care aveau un rol protector. Procesul nu este psihologic, deşi el este trăit ca atare, ca o dificultate şi ca o neşansă, dar el este sociologic – epuizarea societăţii salariale (...).

Insistaţi asupra faptului că excluderea priveşte lumea salariaţilor, şi deci integrarea depinde de muncă, de reîmpărţirea muncii. Dar s-ar putea demonstra şi teza contrarie: dacă vrem să lichidăm excluderea, nu ar trebui mai întîi eliberată societatea de modelul muncii salariate?

Ca sociolog sînt preocupat de ceea ce se întîmplă acum. Cînd studiez trecutul, o fac pentru a înţelege prezentul. Desigur, societatea salarială nu este un concept etern: e o formaţiune socială relativ recentă şi va avea un sfîrşit. Deci speculaţiile în legătură cu depăşirea civilizaţiei muncii pot fi legitime: poate că peste douăzeci sau cincizeci de ani munca nu va mai fi cel mai important vector al integrării. Dar deocamdată ea are o funcţie esenţială. Desigur, pari mai inteligent cînd faci prognoze pe termen lung, dar nu mi se pare corect să nu ţinem seama de costul actual al reducerii locurilor de muncă, mai ales că el este suportat de oameni care sînt într-o situaţie extrem de precară, lipsiţi de certitudini. Nu cred în cei care fac apologia slujbelor întîmplătoare, a activităţilor de proximitate. Dacă despărţirea de lumea muncii este într-adevăr o revoluţie culturală, preţul este plătit de cei mai slabi şi mai săraci. Nu e corect să li se spună: "Aveţi răbdare. În curînd munca va fi relativizată şi depăşită. Se vor inventa alte forme de identitate şi de cetăţenie". Pînă atunci situaţia se degradează neîntrerupt.

François EWALD

Magazine Littéraire, iulie-august 1995

Spune-mi ce (nu) munceşti, ca să-ţi spun cît de marginalizat eşti

Că-n România rata şomajului a fost, în ultimii doi ani, staţionară, pare a fi un fapt îmbucurător. Un milion şi o sută-două de mii de şomeri (10-11% din populaţia activă a patriei), cifrele sînt "centralizate" săptămînal - normal, e vorba de bani plătiţi din fondul creat special şi gestionat de Ministerul Muncii: 9 luni - ajutor de şomaj şi 18 luni - alocaţie de sprijin. Citind atent statisticile, constaţi că jumătate din şomerii României sînt beneficiari de alocaţie, deci, cu un termen de specialitate, *şomeri de lungă durată*. Şomeri au fost, şomeri sînt încă - speranţa unei slujbe stabile a dispărut pentru ei aproape cu totul - 500.000 de suflete de marginali ai noii lumi... Despre ei am discutat în primul rînd, cu dl. **Ovidiu Naneş, director adjunct al Institutului de Cercetare în domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale.** *"De fapt, acestor 500.000 li se adaugă şi şomerii care au depăşit cele 27 de luni de asistenţă şi cei despre care se spune sec «nu fac obiectul legii şomajului». Pe de altă parte, apare şi un alt aspect: cîţi din şomerii înregistraţi nu au şi o altă sursă de venit? Există păreri, chiar păreri oficiale, care spun: domnule, majoritatea o constituie cei care nu stau degeaba, au o a doua sursă de venit. Se avansează cifre după părerea mea exagerate: 80% dintre şomeri se mai «descurcă» printr-o ocupaţie sezonieră, ocazională etc. E greu totuşi, de apreciat... Chiar dacă se zbat să cîştige sume derizorii pe piaţa neagră a muncii, şomerii cronici nu se simt mai puţin marginalizaţi"* susţine dl. Naneş. *"Ei îşi pierd aptitudinile profesionale, încrederea în forţele proprii, apoi, treptat, renunţă chiar, să-şi exercite drepturi absolut fireşti, civile sau politice. Fenomenul nu e de neglijat şi e privit cu mare atenţie peste tot în lume. Recent, la Copenhaga, Forumul Mondial cu privire la Dezvoltarea Socială îşi formula obiectivele astfel:* ***lupta împotriva marginalizării şi situaţia ocupării forţei de muncă*** *- deci nu degeaba apar cele două probleme puse pe acelaşi plan: integrarea socială, reinserţia în societate se realizează prin reinserţia în muncă. Problema nu e uşoară: tehnologia, de exemplu, are o acţiune contradictorie - diversificarea ocupaţiilor, dispariţia unora şi apariţia altora noi cu alte cerinţe de pregătire, de formare. Cel care e rupt de muncă ajunge mai greu să se reintegreze într-o societate cu alt mediu tehnic şi cu un nivel de cunoştinţe mai complex. Altă problemă: îmbătrînirea populaţiei şi prelungirea speranţei de viaţă. Omul iese din activitate conform unor norme stabilite prin legile diverselor state dar perioada lui de inactivitate se majorează. El poate să fie încă util - şi vîrsta a treia e legată de chestiunea marginalizării şi a ocupării. La începutul lui noiembrie se desfăşoară la Bruxelles Conferinţa anuală cu privire la ocupare - "Săptămîna ocupării" - organizată de Comunitatea Europeană. Tema ei anul ăsta e timpul de lucru, ca un factor de elasticizare a raportului dintre cerere şi ofertă pe piaţa muncii, fiindcă marginalizarea e un fenomen real şi împotriva lui se caută soluţii concrete şi variate".*

"În spaţiul românesc - soluţia e «pasată» în chip nebulos în zona economiei şi a «relansării investiţiilor». "Avem, însă - atrage atenţia interlocutorul meu - situaţii foarte grave. Sînt zone şi oraşe lovite de şomaj în proporţie de 60% ca urmare a unui profil economic unic, căzut în desuetudine. Aici se administrează deocamdată paleative dar, în timp...".

Cele mai afectate de şomaj sînt, evident, femeile, marginalizate la locul lor de muncă tradiţional şi anume la coada cratiţei. Pe lîngă situaţiile de acum clasice, în care conducerea întreprinderii îi convoacă pe soţ şi pe soţie întrebîndu-i: "Care din voi rămîne, care pleacă?", Ovidiu Naneş remarcă următorul fenomen: *"Fetele tinere - pînă-n 30 de ani -, ele constituie grosul şomerilor. Au terminat o şcoală, cel mai adesea un liceu, şi se întorc acasă la ţară - cele mai multe sînt din mediul rural - şi se cheamă că părinţii şi statul au investit degeaba în educaţia lor..."* Dar nu toate fetele "cu şcoală" bovarizează la coada cealaltă, şi anume a vacii, în ograda gospodăriei părinteşti. În cercetările sale de teren, dl. Naneş a mai observat un fenomen: fata, căsătorită şi la casa ei a spus: tată, partea mea de pămînt de zestre mi-o dai! Acum! Tatăl i-a dat-o. O lucrează, obţine un venit? Obţine. Dar la Primărie pămîntul figurează pe numele părinţilor. Iar fata, care ştie că statul acordă ajutor social marginalilor şi defavorizaţilor îl cere cu seninătate la Primărie declarînd: "N-am nimic, că pămîntul e-al lu' tata!". Aşa se ajunge la ajutoare sociale "deturnate": *"Selecţia grupurilor-ţintă e dificil de făcut la noi. Corectitudinea celui care se declară «marginal» şi posibilitatea de control a celui care acordă ajutorul - aşa mic cum e el - sînt discutabile. Nenorocirea e că familiile sărace care au nevoi reale se pot trezi, din această cauză, foarte «la margine». Iar istoriile cu ţigani descinzînd din Mercedesuri la cantinele de ajutor social şi luînd în sufertaş prînzul cald pentru a-l oferi porcilor sînt reale, colegii mei au fost şi au văzut lucrurile astea"*, explică Ovidiu Naneş.

Cum colegii lui au manifestat în stradă, cu doar cîteva zile în urmă, purtînd pancarte pe care stătea scris "Cercetător=cerşetor", am păstrat pentru finalul întîlnirii o întrebare ironică: **se simte marginalizat, ca cercetător în România de azi, directorul adjunct al unui Institut patronat de Ministerul Muncii?** Răspunsul nu s-a lăsat aşteptat: lipsa unei legi, a unui nou statut şi a banilor îi împrăştie pe cercetători în lumea largă sau în alte domenii; cei care "rămîn" îşi pierd dorinţa de a fi "la vîrf", îşi completează veniturile cum pot, riscînd, şi ei, deprofesionalizarea. Totuşi, spre deosebire de "şomerii cronici" muncitori, cercetătorii sînt mult mai inventivi. Găsesc soluţii de "inserţie". Dl. Naneş citează un caz concret: un specialist valoros de la un institut bucureştean s-a angajat deunăzi paznic la Regia de Apă. De ce paznic? Simplu: cîştigă bine iar programul - 8 ore de lucru, 48 de ore libere - îi permite să avanseze cu succes în cercetările pe care le întreprinde şi de care e realmente pasionat...

Delia VERDEŞ

"NE CREDEȚI NUMAI CÎND MURIM!"*

Eseu despre Mihai BOTEZ, şi nu numai...

I. Cîteva gînduri despre destinul lui Mihai Botez

Am lăsat deliberat să se scurgă un timp de recul între tragicul eveniment şi modestele noastre consideraţii, deşi cîteva fraze şi idei – inclusiv titlul – ne-au năpădit spontan, încă de cînd, prin "Europa Liberă", ne-a ajuns ştirea morţii lui Mihai Botez. La ora cînd scriem aceste rînduri, la aproape o lună de la dispariţia sa, nu cunoaştem – cel puţin eu, aici – încă precis cauzele morţii sale. Ceea ce însă ştim – dar n-am prea văzut şi prin cele cîteva, amestecate, necroloage pe care le-am putut citi – este că *Mihai Botez purta cu sine, în stilu-i caracteristic,* cu zîmbetul pe buze şi minimalizînd mereu, *stigmatul, la termen, al unei condamnări la moarte.* După cum însuşi, iniţial reticent, a sfîrşit prin a-mi mărturisi – se sfia ca de o culpă! – *avea formula sîngelui modificată...*

Şi-a lăsat dintr-o dată ochii-n jos, ca după un acces de sinceritate de care a părut, apoi, subit, a se căi. A fost ca o bruscă rechemare la ordine, ca o irupţiune a realului într-un discurs care se voia senin şi relaxat. Un real tragic şi ineluctabil pe care omul din faţa mea, în optimismul (dar şi în subconştientul) său, şi-l dorea, desigur, alungat, dezlocuit... Era ceva, poate, prea intim, prea greu de admis, ceva care trebuia uitat, "îngropat"? Mihai Botez era înzestrat cu acea pudoare – virtute rară – de a nu-şi exhiba rănile primului venit. Taina sa era rezervată doar prietenilor apropiaţi, în rîndul cărora, poate şi pentru că nu l-am cunoscut decît prea tîrziu, n-am avut bucuria să mă număr. Totuşi, iată secretul său acum împărtăşit şi mie... Era iunie, acum doi ani. L-am întîlnit printr-un pur hazard, într-un avion Swissair, dar parcă ne ştiam de-o viaţă. Fusese mitul meu, şi al multora din generaţia mea, născută în jur de 1960, la 20 de ani; mai tîrziu, în 1983, în exil, aveam să-i urmăresc intens activitatea care mă fascina cel mai mult din tot ceea ce se mişca în ţară (am şi acum, în carnetul meu, adresele lui din vremea luptei şi a clandestinităţii, pe care le dădeam ziariştilor!). Era la curent, şi m-a emoţionat... M-a invitat lîngă el, aveam trei ore înaintea noastră. Mi-au rămas gravate în suflet, printre cele mai intens şi mai îmbogăţitor trăite de mine pînă astăzi. Am făcut turul lumii împreună... Sintonie totală. Nu l-am mai revăzut de-atunci. Au urmat numai cîteva scrisori, telefoane, o dedicaţie pe-o carte, o fotografie nereuşită... Odată mi-a trimis, de la ONU, un lung proiect al său de răspuns la unul dintre multele articole de insultă, cerîndu-mi părerea. Ultima oară l-am sunat eu, la Washington, prin mai. Era plecat. I-am lăsat vorbă, dar nu m-a mai rechemat...

Convingerea sa era că acea gravă disfuncţiune, care putea avea urmări nepreväzute, dar care, pe moment, a ţinut el să mă asigure, se afla "sub control", se datora sinistrului *sistem Radu,* diminutivul şmecheresc, din jargonul *băieţilor,* sub care era cunoscută cea mai odioasă metodă practicată de Securitate de eliminare a adversarilor politici: supunerea victimelor, fără ştirea lor, la radiaţii... Pentru un astfel de procedeu, cîteva ore de detenţie, cîteva nopţi petrecute în vreo celulă sau chiar într-un birou de secţie de miliţie, episoade, desigur, ne-spectaculare (mai ales în ochii unor anumiţi comentatori, şi, de aceea, probabil, *uitate,* deşi acestora li se întîmplă să mai ignore şi cîte un camion care da peste disident!...), dar frecvente în biografia lui Mihai Botez, sînt mai mult decît îndestulătoare...

Radu este o tehnică pe cît de barbară, pe atît de curată, simplă şi rapidă (o expunere scurtă este suficientă pentru a determina consecinţe ireversibile în timp – de regulă, un cancer, dar nu numai...), care nu lăsa urme, dar despre a cărei tragică fezabilitate poate vorbi orice medic radiolog... O culme a sadismului criminal care, potrivit şi F.B.I., a mai fost, probabil, utilizată, şi la suprimarea altor disidenţi celebri, printre care marele istoric şi opozant Vlad Georgescu (se aplică uşor şi-n străinătate!). Singura *limită* a metodei: timpul pînă îşi face efectul, care poate varia între cîteva luni şi mai mulţi ani, şi *riscul* unui rezultat incomplet (ceea ce creează şi posibilitatea iluziei *stabilizării...*), ca cel care, potrivit propriei-i mărturii, se verifică şi acum pe pielea lui Remus Radina, cunoscutul deţinut politic din anii '50-'60, ulterior şi el des interogat de către forţele represive pentru faimoasa sa carte (*Testamentul din morgă,* apărută la Paris), la sfîrşitul anilor '70 (de cînd sistemul *Radu* începe să fie folosit, mai pe larg), sau a lui Karol Kiraly, luptătorul pentru drepturile minorităţii maghiare... De altfel, ipoteza unei iradieri este susţinută şi de un martor privilegiat ca Emil Hurezeanu, în splendidul său articol consacrat ilustrului dispărut (*Un patriot al raţionalităţii,* 22, din 2 august a.c.), care i-ar fi vorbit despre aceasta ("o boală necunoscută, ciroză a ficatului, provocată de Securitate"), încă din 1988-89...

"Braţul revoluţiei (recte, al ceauşismului!) este lung", i s-a suflat odată, într-un metrou parizian, lui Paul Goma. El loveşte şi peste timp. Nu ne putem, aşadar, împiedica să credem că Mihai Botez este *cea din urmă,* sperăm, *victimă a regimului comunist din România şi a lui Ceauşescu personal,* un regim odios al cărui mîndru şi neîmpăcat adversar a fost. Fie şi numai pentru aceasta merită respect.

"Nu atît trecutul, cît viitorul devine imprevizibil", scria în cartea sa, *Politică şi istorie,* München, 1980, Vlad Georgescu, prietenul fratern, din adolescenţă – dar, nu întîmplător, şi fratele întru soartă – al lui Mihai Botez. Doi oameni care, dacă ar fi trăit, mult bine ar fi putut continua să aducă ţării în care s-au născut şi pentru care s-au jertfit. Sînt unii care pe primul încearcă acum să-l minimalizeze ("unul dintre cei mai slabi directori ai Europei Libere" sentenţiază grav un anume C. Dumitrescu, în *Lumea Liberă,* de la New York, 15 iulie 1995, p. 9 – o opinie sacrilegă ce tinde, vai!, a se răspîndi, rudă bună cu inepţii precum: "Vlad Georgescu – K.G.B." – fiindcă la terminarea facultăţii, a lucrat, un timp, la Muzeul româno-rus; "V. G. – securist", "V.G. – comunist", "V.G. – fals disident", "V.G. – stalinist", "V.G. – agent de intoxicare", ba chiar "Europa Liberă = Ceauşescu" ori, după plac, "= Moscova"! Stau mărturie pentru cele de mai sus, serii întregi de articole dintr-o *anume parte a presei* din exilul anilor '80. *Cui proderat?* – inutil să mai amintim!). Pe al doilea vor să-l distrugă, completînd, astfel, opera de linşare morală şi de demolare începută imediat după Revoluţie, atunci cînd diagnosticele şi prognozele lucide ale matematicianului exilat în California s-au despărţit de perifericele lor bălmăjeli de Casandre de ocazie, interesate numai în justificarea perpetuării unui pseudo-exil solid întărit cu dubioase elemente post-decembriste.

Atîta doar că, la vremea cînd şi-a lansat renumita formulă, a trecutului care devine imprevizibil, Vlad Georgescu se referea la o caracteristică ce părea o exclusivitate a regimurilor comuniste, nicidecum la realităţile post-revoluţionare, pe care n-avea cum le anticipa. Cu atît mai puţin se putea gîndi că el cel dintîi şi cîţiva dintre prietenii lui, căuzaşi apropiaţi (Mihai Botez în primul rînd, dar şi Mihnea Berindei şi alţii...), vor ajunge să se numere printre primele victime ale acestui fenomen născut din primitivism. Mai grav, el n-a putut niciodată prevedea proporţiile pe care urma să le ia plaga de-abia *după* răsturnarea comunismului şi chiar prin străduinţa multor vajnici anti-comunişti de operetă, *eiusdem farinae* cu cei care, *dintr-o anume parte a exilului,* încănainte de asasinarea sa fizică, l-au asasinat moral pe reputatul director al Europei Libere...

Frate spiritual, cum am văzut, dar îngemănat acum şi-n moarte cu Vlad Georgescu, Mihai Botez a împărtăşit acelaşi destin, a suferit – cu tot atît stoicism – aceleaşi josnice atacuri: "fals disident", "nomenclaturist", "om al vechii gărzi (citeşte: sovietice!)", "arivist", "comunist" (cu varianta: "perestroikist!"), "agent K.G.B.", "securist", "oponent cu voie de la miliţie", "provocator", ba chiar, mai nou, "reciclator al banilor lui Ceauşescu" (cum au găsit de cuviinţă cotidianul de scandal *Ziua,* în ţară, sau *Lumea Liberă,* în America, să-l onoreze *post-mortem*!) etc., după sistemul: "ştim noi cine-i M.B. – s-a căsătorit, din oportunism, cu X, deci e cumnatul lui Y, care sînt fiii lui Z" etc. Inutil să mai spunem că astfel de fenomene îi lovesc *numai pe cei mai buni...* Cui serveşte, e clar.

Lumina raţiunii unor Vlad Georgescu sau Mihai Botez, educaţia, ponderarea, buna-creştere, judecata şi echilibrul lor, nu erau pe placul şi nici pe-nţelesul pitecantropismului tenebros al unora dintre acei autoproclamaţi para-lei ai anti-comunismului (exact în sensul evocat de Emil Hurezeanu, în amintitiul articol din 22, din 2 august: "Între Mihai Botez şi cutare apostol moral al rezistenţei anti-comuniste absolute, total necunoscut pînă în 22 decembrie 1989, lăsaţi-mă să-l prefer pe Mihai Botez!") ce, de-atîta dură intransigenţă, sfîrşeau prin a face jocul Securităţii de la Bucureşti.

Trecutul care devenea incert a fost un fenomen din recuzita comunistă, supravieţuit şi proliferat, *pe invers,* mai vîrtos *după* prăbuşirea regimurilor respective. Cu el au trebuit să se măsoare mulţi dintre cei mai autentici luptători anti-comunişti. Într-o măsură mai mică sau mai mare, pentru a nu-i cita decît pe cîţiva dintre cei aparţinînd, ca şi Mihai Botez în ultima perioadă, fostului exil, s-au confruntat cu astfel de probleme: Virgil Ierunca (fost redactor la *Scînteia* în 1945-'46, deci "comunist"!), Monica Lovinescu ("trotkistă"), Mihnea Berindei ("stîngist", "trotkist", "agent sovietic" – sau "DST francez!", "cîrtiţă a socialiştilor" – sau "om al Internaţionalei a II-a" etc. etc., dar aici ne aflăm în faţa unui caz-limită, fantezia publică şi-a dat frîu liber, patologic, înregistrînd, probabil, recordul absolut!), Paul Goma (celebra dispută nominalistă *disident-opozant* şi procesul pe care i l-a intentat scriitorul de extremă dreaptă C.V. Gheorghiu), Alexandru Niculescu, ("sergent-recrutor al Securităţii"), Dinu Zamfirescu, Sanda Stolojan, Matei Cazacu, Michael Shafir şi, mai recent, Mircea Iorgulescu, fără a uita aici postul de radio Europa Liberă în ansamblul său (după caz, "oficină jidovită", "securistă", sau amîndouă laolaltă!), ori Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului în România (L.A.D.O.), de la Paris, cea mai credibilă instituţie românească din exil, veşnic acuzată de "stîngism"... Complotul iudeo-masono-plutocrat în toată regula!

În ţară sînt celebre cazurile Andrei Pleşu, Mircea Dinescu, Mihai Şora, Radu Ciuceanu, Ion Caramitru, Radu Câmpeanu, Mircea Ionescu-Quintus, Răzvan Theodorescu, Dan Hăulică etc., care, tocmai fiindcă au avut o biografie cristalină, au încercat să pună umărul, să facă ceva. Procedînd astfel, în bună credinţă, au fost acuzaţi imediat de "pactizare cu diavolul". S-a spus că, automat, s-au "mînjit" cu "impuritate – nu-i aşa? – apriorică a puterii", au fost ostracizaţi, împroşcaţi, tîrîţi în noroi... La fel s-a petrecut şi cu alţii care, deşi rămaşi în Opoziţie, au exprimat o poziţie mai responsabilă, mai constructivă: stîlpul infamiei! Ei se fac vinovaţi de ne-respectarea consemnului de splendidă izolare şi de ne-implicare absolută (cînd nu este vorba de-a dreptul de boicot şi de politica – pe cît de nefastă pe atît de păguboasă, utilă numai sub dictatură – a lui cu-cît-mai-rău-cu-atît-mai-bine!) promovată de un partid despre care unul dintre liderii săi şi deunăzi declara că se află în opoziţie încă de la anul Domnului 1933 (sugerînd, prin aceasta, că acolo şi vrea să rămînă-n veac!)... Chiar acum, sub ochii noştri, se montează, după acelaşi tipic, un caz "N. Manolescu",... Bine-nţeles, fiecare dintre cei de mai sus poate fi rapid reabilitat, procedeu tipic comunist, dacă serveşte... Nu e de mirare, din moment ce-n România s-au găsit unii care să transforme şi constructivitatea, din virtute în vorbă de ocară... Ei ignoră, de bună seamă, că-n Occident, opoziţia este prin definiţie constructivă; e o jignire să-i negi o astfel de calitate! Numai grupuscule extremiste marginale pot accepta, uneori, eticheta inversă. La noi, totuşi, se găsesc destui – personaje rămase cu ceasul îndărăt, sau care vor să-şi recupereze prin radicalism timpul pierdut în inactivitate, atunci cînd, mai grav, nu şi l-au folosit activînd de-a dreptul de partea cealaltă a baricadei! – care să alăture abuziv constructivitatea de colaboraţionismul culpabil din epoca totalitară!

"Spune cine te atacă şi-ţi spun cine eşti!" pare a fi ajuns criteriul unic răsturnat al infernalei selecţii inverse care tinde să se generalizeze, ilustrarea adusă la zi a proverbului "Fereşte-mă, Doamne, de prieteni, că de duşmani mă păzesc singur!"... De prisos să mai precizăm că cei pe capul cărora cădeau anateme de felul de mai sus nu întîmplător erau/sînt tocmai oamenii cei mai capabili, mai eficace şi mai pătrunzători din exil sau de acasă. Iarăşi: cui prodest? Trecutul, nu viitorul devine nesigur...

Revenind la Mihai Botez şi la stigmatul de moarte pe care-l purta cu sine. Am văzut că iradierile şi modificarea formulei sîngelui le ţinea ca pe un terbil secret rezervat doar cercului său de prieteni intimi. Cît de trist e să constaţi că tocmai unii dintre cei care au avut această şansă, de-a aparţine acestui cerc restrîns, de-a se bucura de încrederea şi prietenia sa, l-au trădat, s-au dezis de el... Din fericire, nu toţi s-au comportat aşa (cum a putut constata, chiar în America, infirmînd zvonurile, Gabriela Adameşteanu). Dar ce nu i-a fost dat să vadă... Apropiaţi ai săi care, după ce – nesolicitaţi de nimeni şi fără încuviinţarea lui – şi-au permis să fie primii divulgatori şi colportori, admirativi, ai tainei sale, s-au retractat ruşinos, peste noapte, metamorfozîndu-se în cei mai aprigi zeflemitori ai acestei drame. Foşti devotaţi transformaţi brusc în inchizitori şi-n corifeii celor ce jură, acum, că n-au crezut niciodată în acţiunea lui Mihai Botez, "pseudo-disidentul" – nu-i aşa? – "comunist" şi "pus de miliţie să dovedească ce magnanim este regimul Ceauşescu"! Ex-amici care s-au lepădat de el, deveniţi subit critici aspri, ba chiar acuzatori publici ai săi... Oameni cu memoria prea scurtă (sau de-a dreptul fără!) care, după ce i s-au prosternat cu sinceră simpatie (cîte, inclusiv dintre spiritele cel mai sucite, îl puneau oare la îndoială pe Botez acum zece ani?), astăzi se întrec, şi după moarte, să azvîrle în el cu vorbe mai grele ca piatra...

Spusele, faptele, eroismul cotidian al acestui om de excepţie – aruncate la cîini de chiar unii dintre prietenii săi gata, altădată, să-şi sfîşie hainele pentru el... Linşajul moral la care a fost supus Mihai Botez, înainte de a fi unul dintre cele mai răsunătoare auto-goluri ale societăţii româneşti de după Revoluţia din Decembrie, va rămîne ca una dintre cele mai negre şi de neşters pete de pe conştiinţa acesteia, a unei părţi a ei în mod sigur... Amar spectacol!

"A trebuit ca Mihai Botez să moară pentru a fi descoperit ca o şansă pentru diplomaţia românească", scrie, pe drept cuvînt, Gabriela Adameşteanu în editorialul său din revista 22 (19 iulie a.c.)... *Nu numai pentru diplomaţie, am îndrăzni să adăugăm noi, ci şi pentru viaţa românească în totalitatea ei... Mai mult. Sînt convins că, în condiţiile rezultatelor alegerilor din toamna 1992, celebra "soluţie Mihai Botez", despre care se vorbea atunci, ar fi reprezentat o şansă pentru România însăşi. Refuzul Opoziţiei pînă şi de-a lua în considerare o astfel de ipoteză a adus, după părerea noastră, un enorm prejudiciu ţării. Aşa s-a ajuns la* C.V. Tudor în arcul majoritar, *la miniştrii PUNR şi, acum, la secretari de stat PRM, la Sever Mesca şi Mihai Ungheanu (la Cultură), la Toma Năstase (la Turism), la N. Dan Fruntelată şi alţi* păunești, singurul pericol real care ameninţă societatea românească... *Dacă s-ar fi negociat bine, în toamna 1992, nu încape îndoială că se putea ajunge* prin definiţie *(adică prin Mihai Botez, fiindcă orice i se poate pune în cîrcă, doar simpatie pentru PRM şi PSM, nu!), la un guvern de mică coaliţie, care i-ar fi exclus pe extremiştii ce se lăfăie astăzi pe aleile puterii...*

Pentru regăsirea noastră înşine, pentru revenirea ţării la suspinata normalitate, pentru îndrumarea ei dibace printre meandrele înşelătoare ale tranziţiei, pentru re-deprinderea vechilor reflexe uitate ale democraţiei, ale civilizaţiei, de civism şi de civilitate, chiar (al căror recunoscut maestru, în stilul ultimilor comăneşteni, Mihai Botez era), marele matematician disident ar fi fost o şansă... Iar cei care-l acuză de colaboraţionism cu "Puterea" să se gîndească mai întîi ce şansă ar fi fost şi pentru Opoziţie, căreia dintru început i-a oferit competenţele sale, dacă i-ar fi acceptat sfaturile. N-au vrut să-l asculte... Cine a pierdut şi cine a cîştigat? Apese pururi ca un bolovan demolarea sa asupra conştiinţelor celor care s-au făcut vinovaţi de ea. În istoria în care Mihai Botez se află deja, aceasta va intra nu doar ca o mare ruşine, ci, mai grav, ca o greşeală!

(va urma)

Adrian NICULESCU

Paris, 6 aug.-19 sept. 1995

---

* Inscripţie pe zidurile Bucureştiului în zilele Revoluţiei din 1989.

LUME ÎN PENUMBRĂ

– dialog cu doamna Olga HORŞIA, etnografă, consilier al Societăţii Romartizana –

Două imagini surprinse în aceeaşi zi. Prima e o bizarerie de oarecare haz, oricum inedită în peisajul bucureştean: în vitrina magazinului Romarta de pe Calea Victoriei, patru "manechine vii", două tinere şi doi băieţi purtînd veşmintele ultimei mode încearcă să stea cît mai aproape de nemişcarea totală a "obiectelor", suportînd privirile uimite şi comentariile trecătorilor opriţi în faţa geamului. Reclamă excentrică, veselă, ca o scenă de "commedia dell'arte". A doua imagine, văzută în celălalt capăt al oraşului, la Tîrgul naţional de artizanat, - aflat într-unul din pavilioanele Complexului expoziţional din Piaţa Presei Libere. Tîrg - vasăzică sugestie de mişcare, de criză de timp, de agitaţie tonică, specifice lumii preocupate de afaceri şi concurenţă. În cazul de faţă, contemplăm mai degrabă o imagine de ajun de evacuare. În standurile pline cu produse de ceramică, lemn, pînză brodată, covoare, sculpturi în os, statuete, goblenuri cu cromatică vie - stau nişte oameni îngrijoraţi. Pe mici măsuţe pliante au aşezat platouri cu fursecuri, sticksuri, fructiere cu mere şi struguri, ceşti de cafea aburindă; nu se ştie dacă e un gest de ospitalitate pentru eventualii cumpărători sau reprezintă masa frugală a celor care au de stat ore şi ore într-un spaţiu vast, friguros. Majoritatea vizitatorilor par să fi venit mai ales pentru parada de modă care se desfăşoară la etaj (vestimentaţie modernă, care preia elemente de port popular şi materiale tradiţionale). Doamna **Olga Horşia**, *etnografă, consilier de specialitate al Societăţii* **Romartizana** *care s-a ocupat de această manifestare, este de acord să purtăm un dialog asupra unei "lumi în penumbră" - meşteşugurile, pîndite acum, mai mult sau mai puţin, de marginalizare.*

Inventar nostalgic

Stimată doamnă Olga Horşia, care meserii/meşteşuguri consideraţi că au intrat acum în declin?

Olga Horşia: Voi face o listă incompletă, bineînţeles, seacă prin înşiruire, dar care ar putea da o idee despre ce pierdem şi ce cîştigăm într-o tranziţie, ce nu ţine doar de un moment dat. Tema ar putea ispiti un memorialist-amator prin definiţie de culoare şi nostalgie. Să trecem. Nu de azi, de ieri în dificultate, copleşiţi de condiţii, unii, de birocraţie, sau aduşi la ananghie, alţii, meseriaşii, - şi cu deosebire lumea care mă interesează pe mine, meşteşugarii populari - sînt, pe drept sau pe nedrept, într-o măsură mai mică sau mai mare supuşi unei tendinţe de marginalizare. Talentul, minuţia, hărnicia şi inspiraţia n-au lipsit niciodată, ele sînt un dar al lumii meseriaşilor români. Cine n-a auzit, de pildă, de marele centru de broderie Breaza, cu tradiţie de 70-80 de ani, unde se executau rafinatele cusături alb pe alb? La "Arta Casnică" lucrau la un moment dat cca 4000 de femei, existau familii întregi de brodeuze - răspîndite în vreo 20 de sate din jurul oraşului Breaza -, existau case în care arta cusăturii artistice era practicată, în acelaşi timp, de 3-4 generaţii; nu rareori lucrau alături fetiţa de 5 ani şi bunica trecută de 75, care nu pierduse cu trecerea vremii îndemînarea şi gustul. Abagiii din Oltenia, care lucrau celebrele costume schileşti, devenite costume naţionale, din aba decorate cu suitaş negru, cojocarii din Ardeal, dar şi cei din Bucovina - ilicele cu jder din zona Gura Humorului erau vestite -, specialiştii în orfevrerie din zona Braşovului sau de la Scăieni, ţesătoarele de covoare din Rădăuţi, olarii vîlceni, ori marochinerii din Bucureşti specializaţi la Florenţa, eu i-am mai apucat în cooperative, care făceau mape, servicii de birou, legătură de carte, portofele fine etc.; doar simpla lor enumerare mă umple şi pe mine de nostalgie.

Dar de ce, atunci, magazinele de artizanat păreau că oferă, nu de puţine ori, mai degrabă o imagine de Cîntarea României, kitsch? Naiul lăcuit şi cadra cu reproducerea fără har a ciobănaşului lui Grigorescu, în ramă de răşină sintetică, nu constituiau deloc dovezi de talent, dimpotrivă, era ceva asemănător unei rochii de mireasă făcute din tifon...

"Cîntarea României" a întreţinut o stare de tensiune cu repercusiuni. A şti meseria şi a o practica cu "înlocuitori" n-a rămas un fapt fără urmări. Din ce să facă marii meşteri ai Transilvaniei obiectele din fier forjat? Din fier-beton? Tradiţia braşovenilor - lucrătura medievală, ferecătura artistică, gresia cu cositor (halbele cu capac) etc. - a fost cu greu păstrată; în ultimii ani, aceî oameni cu mîini de aur lucrau tablă de aluminium, produs semiindustrial. Alama, arama au devenit materiale deficitare la care adevăraţii meşteşugari n-au mai ajuns de ani de zile. Vasele cu luciri calde care decorau bucătăriile - cînd nu erau chiar folosite curent - au rămas a fi contemplate doar în picturile lui Petraşcu. (**Inoxul** nu dă aceeaşi atmosferă.) Bineînţeles, nu e de conceput o "activitate de muzeu", să-i spun aşa. Oraşele cu blocuri, cu boxe şi nu cu pivniţe, nu mai au cum şi de ce să cumpere butoaiele dogarilor din Apuseni: recipiente de plastic, pentru vin sau varză murată, sînt mai la îndemînă, înghesuite pe balcon printre ce nu gîndeşti. Într-o ţară fără cai, specialiştii în curelărie, hamuri, chimire late, meseriaşii din Bistriţa Năsăud, de pildă, n-au cum să-şi mai demonstreze talentul. Cu greu s-a mai păstrat un centru de producţie - la Tg.Mureş - unde se executau harnaşamente cu aplicaţii de feronerie, de tradiţie veche, aproape cavalerească; şeile, hamurile frumoase, necesare echitaţiei sau concursurilor de atelaje, erau mult cerute în Ungaria, Elveţia, Austria, nu la noi. (Sperăm ca milionarii de azi să treacă de la fascinaţia pentru caii putere din Honda sau Cielo, la redescoperirea eleganţei: echitaţie, curse de cai, echipaje de concurs etc.; atunci s-ar putea revitaliza o meserie în care avem meşteri buni, ţinuţi mai în umbră.) Totuşi, realist privind lucrurile, să observăm că sînt meserii fatal sortite dispariţiei, aş vorbi despre una, doar, care pare apropiată de magie: vopsitul în culori vegetale al lînii pentru covoare, lăicere, perne decorative. Mai există, după ştiinţa mea, doar o singură creatoare populară care lucrează astfel, în nord, faptul implică un efort mare, o manoperă complicată. Strînsul plantelor depinde de anotimp, de date fixe, de ore faste. Cunoaşterea, culesul, depozitarea şi folosirea celor bune pentru vopsit presupune experienţă, îndemînare şi o mare risipă de energie, greu de socotit în bani. Rafinamentul culorii, pe de altă parte, nu se adresează oricui. Şi cererea reprezintă o presiune. În cromatica "zadiilor", a cergilor maramureşene, a covoarelor au intrat coloranţii industriali care par mai atrăgători, mai moderni; dar cum altfel să se poată asigura producţia de mare serie? Meseria/meşteşugul e o sursă de existenţă, totuşi...

Aceeaşi TVA la tractor şi la strachină

De ce a preferat tineretul, în special cel din mediul rural, să îmbrăţişeze meseria de serie şi nu meşteşugul de tradiţie: cît a contat ispita banilor, a oraşului, a vieţii moderne?

Toate cele enumerate au prevalat, desigur. Dar mai sînt şi alţi factori. De ce un tînăr, chiar de la oraş să zicem, s-ar face cizmar? E o meserie considerată "murdară", inestetică, fără perspective. Şi grea. Sau cojocar, în sat, de ce ar alege să fie? Mai bine şofer, mecanic sau tinichigiu auto. Sau fetele din judeţul Prahova, care erau atrase înainte de cooperativa meşteşugărească din Breaza: Cît cîştigă ele, lucrînd zece ore, cu ochii pe fir? Acul, croşetul, suveica, nu aduc mare profit: mai bine la butic. Înainte erau atrase de cosmetică, manichiură, pedichiură, unitatea de coafură, chiar dacă, în ultimii ani, pînă în '89, lucrau în centre care, uneori, funcţionau în pierdere. Preferau să aducă bani de acasă (şi din bacşiş, să nu ne facem a nu şti!) ca unitatea să-şi îndeplinească planul de încasări, numai să nu părăsească salonul unde prestau o meserie curată, plină de "relaţii", făceau "cozerie" etc. Şi mai e ceva: tineretul s-a îndreptat cu predilecţie spre meserii care puteau fi practicate oriunde în lume. Mecanicul auto, pedichiurista, cosmeticiana au căutare peste tot. (Sigur, acum, în Occident, se manifestă o restrîngere a meseriei de manichiuristă, pedichiuristă, clientela se teme de SIDA, e la modă să vii la "salon" cu trusa personală...) Nu ştiu să se fi făcut un studiu asupra acestui aspect ascuns al opţiunii pentru meserii, deşi nu-i un secret că înainte (dar şi acum) tinerii, în proiectele lor de viitor, nu excludeau deloc plecarea din ţară, dimpotrivă. E mai bine să fii şofer în Texas decît coşar în Bucureştii cu blocuri, unde n-ai de lucru; doar bătrînii meşteri mai ies de 1 martie sau în ajun de An Nou, ca nişte simboluri de noroc. Ei cîştigau mai mult din bacşişul întîmplător decît din îndemînarea profesională, nesolicitată prea des. De ce să te faci olar, cînd lemnul de foc se obţinea atît de greu, sau ciubărar, sau cioplitor de umeraşe, de lopăţele sau de cîrlige de lemn pe care aproape nu le mai cumpără nimeni? Obiectele de plastic atrag mult mai mult. Produsul cu virtuţi ecologice este o obsesie recentă, occidentală: acum ni se cer la export umeraşe şi cîrlige de lemn, aşa că aici "marginalii", meşterii aproape uitaţi de lume au o şansă neaşteptată. Dar nu aceeaşi e şi şansa "tîmplăriei mici" - rame de tablouri, în special cele rotunde, miniaturale -, a meşterilor specializaţi în elemente de tîmplărie artistică - stîlpi, cerdace de lemn, cadre de ferestre cu înfloriturl. Sperăm ca "vilele rustice" ale celor cu bani să asigure o posibilitate de expresie pentru ei ca şi pentru tinichigiii care au cunoscut o vreme oarecare lipsă de cerere. (Deşi prevalează casele cu turnuleţe, vezi cazul romilor milionari, cu risipă de fier beton şi marmură, construcţii care corup peisajul.)

Dacă nu e un secret, aţi putea spune în ce procent a scăzut cifra de afaceri a Artizanatului, domeniul mai familiar pentru dvs.?

Mai mult de 40% - se apropie de 50%. În ultimii cinci ani, un potenţial de peste 50.000 de meşteri din diferite sectoare s-a redus drastic: dacă mai sînt 25.000. Categoria celor care lucrează la domiciliu a cunoscut şi ea o descreştere dramatică, în urma perturbaţiilor iscate de plata CAS (contribuţie asigurări sociale). Pînă nu demult ea era reglementată la nivelul salariului minim pe economie. Cooperaţia aşa trebuia s-o plătească: dar cine, în condiţiile scăderii cererii de produse, ale pulverizării centrelor de vînzare datorită dughenizării, a pierderii spaţiilor etc. realiza cîştigul mediu pe economie muncind la domiciliu? Centrele din Breaza, Întorsura Buzăului şi altele au fost grav afectate. Asociaţia Naţională a Cooperativelor de Producţie a înaintat un proiect de lege la Parlament în care am încercat să sintetizăm multe dintre doleanţele noastre. Dvs. ştiţi că în cazul nostru funcţionează acelaş sistem de impozitare ca la producţia de maşini unelte? Strachina şi tractorul sînt supuse aceleiaşi TVA: 18%. Cerem o taxă rezonabilă, simbolică, aproape de zero sau chiar zero, pentru că aici nu pot să cresc forţat productivitatea, nu pot da normă de o săptămînă unui produs care n-are cum fi făcut în mai devreme de trei săptămîni! Totuşi este lucru de mînă, plătit în străinătate cu bani grei. (Cîteva din ţesătoarele de covoare care au rămas peste graniţă cîştigă frumos, muncind la restaurarea covoarelor preţioase, unde au dovedit îndemînare şi gust. Cazuri puţine, dar sînt.) Lipsa de cerere, impozitarea mare, pierderea spaţiilor, a "vadurilor" obişnuite (litoralul, zona turistică Valea Prahovei etc.) ne costă suficient, lăsînd la o parte că pierdem oameni preţioşi, care se descalifică. Fiindcă nu se mai găseşte aba (deşi lîna zace necolectată!), dar au mai dispărut şi daracele, şi pivele, şi "vilforile" - considerate, în timpurile grele, unelte "chiabureşti" -, şi-au mai pierit şi mulţi meşteri care ştiau să le mînuiască. Deci, fiindcă nu mai au materie primă, mulţi abagii olteni au trecut la croitorie - fac veste, ori sacouri din alte materiale, obişnuite, nu totdeauna la nivelul talentului lor. Croitoria e, totuşi, o altă meserie!

Proiecte, iluzii

Nu vi se pare ciudat că, tocmai acum, cînd se bate monedă pe oportunitatea oferită României de turism, artizanatul este marginalizat?

Nu. Fiindcă ştiu realitatea; ea nu oferă protecţie acestui domeniu, care nici nu pare că se va bucura prea curînd de interes din partea celor ce i-ar putea îmbunătăţi soarta. Noi cred că am realizat o imagine a ceea ce dorim a deveni: am în vedere galeria de artă populară şi meşteşuguri tradiţionale, deschisă la World Trade Center, care are succes. Artizanatul indian a cucerit America şi Europa - făcînd uneori dumping - fiindcă e subvenţionat de stat, există în India chiar un Institut Naţional de Artizanat. În Spania şi în Italia s-a înţeles foarte bine (şi eficient) că turismul şi artizanatul merg perfect împreună şi există o preocupare constantă pentru acest aspect care a antrenat şi nume prestigioase. În Spania, manufacturile de tapiserie, de broderie şi de dantele de Valencia erau patronate de dna Franco, fiind considerate că reprezintă o activitate de interes naţional. În Finlanda (unde se observă aceeaşi persistenţă a meşteşugurilor artistice populare, ca la noi), ca şi în alte ţări nordice foarte civilizate, conectate mult înaintea noastră la lumea modernă, se acordă mult interes meşterilor tradiţionali, iar activităţii lor li se alătură designeri artişti platici, manageri iscusiţi, pentru a-i ajuta să-şi valorifice talentul şi îndeminarea. La noi ce s-a întîmplat? Ţara muncii şi a efortului creator - cum se spunea că este România socialistă - desfiinţase încă de la prima reformă a învăţămîntului (1948) şcolile de arte şi meserii, din care proveneau acei maiştri şi lucrători de elită, pe care cooperaţia i-a mai avut, prin ani, uitîndu-se la ei ca la "clasici". Dar ei se duc. Ultimele specialiste în broderie, creatoare de trusouri pentru "casele mari", artiste în"point turc", în broderie spartă, cusătură aleasă, în "mode şi flori" sînt bine trecute de 70 de ani; noroc că au mai lăsat urmaşe, calificate în procesul de lucru, altfel... De ce nu s-ar reda demnitatea meseriaşilor printr-un învăţămînt adecvat, capabil să selecteze talente şi vocaţii? Cu orice mare meşter care piere, se duce, moare o lume, o privire, un talent unic. Sîntem destul de săraci ca să nu fim şi risipitori. Sau tocmai de aceea sîntem? Ca artizanatul nostru să-şi regăsească necesara importanţă în lumea modernă la care aspirăm, ar trebui - primul lucru, cred eu - ca meşterul bine şcolit să-şi găsească locul între artist şi meşteşugar. Deocamdată, acest loc este gol, şi e păcat.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 146 ● 27 octombrie – 2 noiembrie 1995 ●

Anul III
nr. 147
3-9 noiembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

RISCURILE ȘI AVANTAJELE AMBIGUITĂȚII

În acest număr :

Andrei CORNEA (pag. 6) ❐ *Zoe PETRE, Cristian PREDA, Carmen FIRAN (pag. 7)*
❐ *Mircea CIUMARA, Varujan VOSGANIAN, parlamentari și cetățeni (pag. 8)*
❐ *Grete TARTLER, Oana CHELARU-MURĂRUȘ, Sen ALEXANDRU (pag. 9)*
❐ *Z. ORNEA, Alexandru GEORGE (pag. 10)* ❐ *Mircea TOMA (pag. 16)*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor a realismului socialist (XXXII)

La 5 decembrie 1948 s-a deschis în sălile fostului Palat Regal expoziţia care avea să marcheze momentul de înfeudare a artelor plastice româneşti perceptelor realismului socialist: cea dintîi "Anuală de Stat". Era într-adevăr un moment de cotitură în politica artistică a partidului, pe care acesta a ţinut să-l sublinieze prin prezenţa Secretarului său general Gheorghe Gheorghiu-Dej şi a Anei Pauker. Mi-a revenit sarcina de a-i însoţi de la tablou la tablou, dîndu-le explicaţii şi prezentîndu-le expoziţia, de faţă fiind şi ambasadorul Uniunii Sovietice, S.I. Kaftaradze. O masă compactă de artişti ne urma şi mi-a rămas întipărită figura agitată a Ceciliei Cuţescu-Storck care, reuşind pentru o clipă să ajungă în imediata mea vecinătate, m-a tras de mînecă şi mi-a şoptit: "Spunei tovarăşei Ana să-şi îndrepte privirile şi în sus, spre plafoane, şi atrage-i atenţia că pictura decorativă din centru e executată de mine!". Îndatorirea mea consta în a-i prezenta conducerii de partid operele din expoziţie, iar nu compoziţiile decorative din vremea lui Carol al II-lea, care ornau tavanul fostei săli a tronului, unde ne aflam; aşa că, disciplinat, mi-am continuat lămuririle, fără a îndrăzni să dau curs dorinţei arzătoare a Ceciliei Cuţescu-Storck şi tainicei sale speranţe de a intra în graţiile mai marilor zilei. Reacţia ei mi s-a părut semnificativă pentru starea de spirit a unei pictoriţe de prestigiu din vechea generaţie, care negreşit derutată, poate chiar speriată, în privinţa sorţii ce-o aştepta în condiţiile artistice (şi nu numai!) ale noului regim dădea ascultare unui impuls instinctiv de adaptare şi supravieţuire. Amintitele condiţii, atît de debitoare consemnului ideologic şi consecinţelor ce decurgeau din el, aveau să-mi rezerve în minutele următoare o surpriză cu adînc bulversante urmări pentru viitoarea mea orientare în planul convingerilor estetice.

Ana Pauker şi Gheorghe Gheorghiu-Dej tocmai se opriseră în dreptul unuia dintre portretele de foarte mari dimensiuni destinate să acopere fresca de la Ateneu[1]: era tabloul lui Ştefan Szönyi, înfăţişîndu-l pe Gheorghe Doja, eroul secui al revoltei ţărăneşti din Transilvania anului 1514. Întrucîtva teatrală şi grandilocventă, lucrarea poseda totuşi o anumită forţă emoţională, datorită mai ales vigorii sale stilistice de netă sorginte expresionistă. Spre stupefacţia mea, în faţa tabloului, cei doi fruntaşi ai partidului au avut reacţii diametral opuse: unuia i-a plăcut, celuilalt dimpotrivă! Nu mai ştiam ce să cred... Oare nu partidul era cel ce-mi inculcase ideea că faimoasa teză a gratuităţii şi dezinteresului judecăţii de gust, formulată de Kant, e o aserţiunea falsă, că de fapt nu există judecată de gust şi că judecata cu care operăm în aprecierea operelor de artă e întotdeauna interesată, fiind reflexul unei poziţii de clasă? Şi iată că acum realitatea îmi dovedea contrariul: doi factori din conducerea supremă a partidului nu făceau altceva decît să se conformeze judecăţii de gust, reducînd mult trîmbiţata afirmare a unor principii călăuzitoare ştiinţifice la exclamaţia subiectivă "îmi place", "nu-mi place", fără nici o altă motivaţie! Cum vom vedea, mă aşteptau curînd şi alte surprize, nu mai puţin tulburătoare...

Prima dintre acestea şi-a revelat efectul cu întîrziere, datorită unor circumstanţe pe care urmează să le destăinui mai tîrziu. Pentru moment voi spune numai că la cîteva zile de la deschiderea Anualei de Stat m-a abordat în expoziţie Nestor Ignat, cu care fusesem în 1944-1945 coleg de redacţie. "Hai să facem împreună un tur – mi-a propus el –, am primit sarcina să scriu în *Scînteia* despre ce au realizat artiştii noştri plastici şi eu nu prea mă pricep; cum ştii am făcut studii de filozofie fără să mă fi preocupat mai îndeaproape de artă, aşa că arată-mi tu care lucrări sînt bune, care sînt slabe, pe ce crezi că ar trebui să pun accentul...". Am trecut deci în revistă amîndoi o seamă de picturi şi sculpturi, însoţindu-le de aprecierile mele calitative şi străduindu-mă să punctez valoarea operelor meritorii. Care nu mi-a fost mirarea să constat cîteva zile mai tîrziu – la apariţia articolului lui Ignat – că nimic din ceea ce spusesem nu rămăsese în picioare. Mai totul devenise un discurs de cea mai pură speţă a limbii de lemn, lipsit de criterii estetice şi împînzit de consideraţii ideologice, iar acolo unde se simţise nevoia invocării exemplului unui geniu artistic din trecut se făcea nici mai mult nici mai puţin o apropiere între "şcoala" lui Michelangelo şi o lucrare de debut a lui Andrei Szobodka, apreciată a fi "puternică şi adîncă" şi în acelaşi timp totuşi criticată pentru exagerările ei formale. Inutil să mai subliniez că raportarea la Michelangelo era de-a dreptul aberantă, fără nici o legătură cu viziunea marelui florentin.

Mai tîrziu, Nestor Ignat mi-a declarat că, în felul cum apăruse, articolul era în întregime emanaţia lui Sorin Toma, care i-l dictase aproape cuvînt cu cuvînt, aşa cum mai procedase şi altă dată. Faptul e verosimil şi mi-l explic prin rutina dobîndită de redactorul-şef al *Scînteii* – încă din vremea şederii sale în U.R.S.S. – în a interpreta codul limbajului de partid şi a aplica cu rigoare linia acestuia. Se simplificau astfel lucrurile, se cîştiga timp şi se elimina riscul unor inadvertenţe ideologice. Procedeul, aşa cum am mai arătat, dar invocînd alte exemple, se va dovedi de-a lungul vremii tipic pentru modul cum concepea partidul critica de artă, în afara tuturor regulilor impuse cît de cît de specificul ei, ba chiar împotriva acestora, pentru că ele contraveneau organic formulărilor "teoretice" ale realismului socialist. Era deci mult mai potrivit să uzezi pur şi simplu de modelul critic sovietic, ajuns la deplina perfecţiune a rostirii în vid, dar păstrînd intacte mobilurile ideologice. În privinţa aceasta Sorin Toma se demonstra într-adevăr un mare "specialist" şi nu fără temei îl impusese partidul în juriul expoziţiei: arogant, suficient, folosind un ton imperativ, improvizatul "critic de artă" (cum îl numea catalogul) ştia să subordoneze juriul obiectivului politic urmărit în artă, ferindu-l de ingerinţa "rămăşiţelor burgheze decadente ale trecutului" încă prezente, desigur, în gîndirea plastică proprie celor mai competenţi membri ai completului menit să judece lucrările.

Ce rost avea – s-ar putea întreba cititorul – ca Sorin Toma să pună pe altul să semneze acele articole pe care el însuşi le concepea şi în bună parte dicta, privind probleme legate de artă? O dată în plus, recunoaştem aici acea practică despre care am mai vorbit: fuga capilor de răspundere, evitarea riscului de a se compromite în domenii delicate precum cel al artei, unde de fapt ei înşişi nu se simţeau acasă decît în măsura în care repetau la infinit sloganurile luptei de clasă sau ale măsluirii idealizante a realităţii. Tărîmul teoretic al artei fiind totuşi fragil şi în permanentă schimbare, posibilitatea de a greşi, de a aluneca pe panta aserţiunilor aberante, minînd astfel involuntar autoritatea "ştiinţifică" a partidului, rămînea deschisă. Era deci preferabil ca atunci cînd *Scînteia* nu vroia să se angajeze direct şi în profunzime, printr-un editorial nesemnat, să încredinţeze redactarea articolului avut în vedere – în cazul de faţă un substitut de cronică plastică – unui membru al redacţiei care urma să-l semneze. Existau însă situaţii cînd aplicarea întocmai a liniei partidului reclama o experienţă şi un exerciţiu de jonglerie ideologică sporite. Atunci intervenea Sorin Toma, dar numai în cazuri excepţionale o făcea sub semnătură proprie.

Radu BOGDAN

---

1. Existase o decizie a conducerii superioare de partid, de a se acoperi binecunoscuta frescă de la Ateneu, pictată de Costin Petrescu. Nu se urmărea distrugerea acestui vestigiu de "decandentă ideologie burgheză" ci numai acoperirea lui, pentru că se intenţiona păstrarea pentru viitorime a unui document artistic care să arate cum îşi închipuia regimul "burghezo-moşieresc" istoria poporului român. Au fost aleşi aşadar o seamă de pictori socotiţi a fi cei mai de prestigiu şi mai fiecăruia i s-au comandat cîte două portrete (o figură istorică progresistă şi un erou revoluţionar), totul însemnînd doar un început pînă la epuizarea numărului necesar acoperirii întregii fresce. Curînd însă, după primele rezultate, s-a văzut că ideea fusese nefericită: varietatea manierelor de interpretare – unele incapabile să depăşească decorativismul cel mai plat – ducea la un ansamblu de parcele pestriţ şi discordant, lipsit de orice unitate şi armonie. Proiectul a fost abandonat, fresca acoperită vremelnic cu o draperie de catifea, iar ceea ce apucase să fie comandat şi predat Ministerului şi-a aflat locul pe pereţii şi panourile Expoziţiei Anuale de Stat.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Suferinţa amintirii

– Despre filmul lui Theo Angelopoulos *Privirea lui Ulysse* –

Sînt destul de rare filmele care ocupîndu-se de relaţiile dintre popoarele balcanice să nu ofere grandilocvente spectacole războinice, poveşti de dragoste dulcege, melodramatice, sau apologia egocentrică a unui popor sau altul îndreptată împotriva unui popor sau altul. La vremea potrivită am descris în paginile **Dilemei** cum a abordat Lucian Pintilie această problematică, într-o manieră sensibilă, inteligentă şi emoţionantă în filmul **O vară de neuitat**. Astăzi, un cineast grec ne scufundă în complexitatea acestei lumi fără a ceda manî heismului atît de îndrăgit de mulţimea spiritelor primitive. Luînd pe cont propriu arhetipul epopeei care se află la originea culturii noastre, a miturilor noastre, a teatrului, în centrul celui mai fastuos roman modern, Théo Angelopoulos ţese firul de la călătoria iniţiatică homerică - Odissea - pentru a se putea apropia de o lume care, de la căderea comunismului, surprinde, irită şi stînjeneşte Occidentul. După sfîrşitul războiului rece, după ce lumea n-a mai fost împărţită în două blocuri geopolitice antagoniste, el a crezut că va putea întîlni în aceste locuri un chip familiar, identic cu al său. Or, în pofida vorbelor frumoase, nu a fost aşa.

Pretextul epopeei, firul roşu care străbate peninsula balcanică porneşte de la căutarea unei priviri, fixate încă înainte de primul război mondial de către doi fraţi, fotografi greci, instalaţi într-un orăşel din Epirul albanez, cineaşti amatori. Eroul, un cineast grec emigrat în Statele Unite, vrea să găsească cele două bobine rătăcite care s-au pierdut din întîmplare. E un pretext fragil care îl va face pe acest Ulysse modern să străbată Balcanii în lung şi în lat, în căutarea unei mărturii pierdute, încă nerevelată, încă nedescoperită. E un drum înapoi, pe urmele rătăcirilor celor doi documentarişti, care într-un exil perpetuu după războaiele balcanice din 1912-1913 au fost în cele din urmă împuşcaţi de nişte soldaţi îmbătaţi de răzbunare, undeva, între Grecia, Macedonia şi Bulgaria. Căutarea unei priviri, căutarea originilor acestei fatalităţi ucigaşe în care prezentul, trecutul şi trecutul trecutului depărtat sau imediat se combină în prezentul imediat care determină viitorul.

Călătorie în spaţiu şi timp, **Privirea lui Ulysse** ne conduce de la Salonic la Korçë (Albania), de acolo la Bitola şi Prileb în Macedonia, pentru ca să poposească un timp la Constanţa unde eroul îşi întîlneşte propriul trecut, oraşul părăsit de părinţii lui după ce comuniştii au pus mîna pe putere. În acest punct, începem să sesizăm ce a dispărut din această lume şi ce determină nostalgia eroului, extraordinarul amestec de popoare care coabitau pe acelaşi teritoriu, vorbind limbi diferite, caracterul poliglot, amestecul de obiceiuri şi religii. Dar dacă trecutul îl copleşeşte pe erou într-o secvenţă excepţională care-i rezumă simultan copilăria, sfîrşitul războiului, venirea comuniştilor la putere, exilul, prezentul se desfăşoară în toată deriziunea imanenţei sale mercantile, cînd, căutînd mereu cele două bobine, eroul călătoreşte pe Dunăre pe o barjă pe care e încărcată o gigantică statuie a lui Lenin, vîndută unui muzeu german de către autorităţile române.

Peisajele pe care le străbate Dunărea sînt populate de satele sărace de pescari, aparţinînd altei epoci, de oameni aduşi din spate, lucrînd aprig pămîntul, de scheletele uzinelor ruinate răsărind ici colo ca nişte urme arheologice ale unui **hybris** industrial. Trecutul recent şi prezentul intensifică devenirea zilei de azi, cînd eroul ajunge la Belgrad, oraş-fantomă din spatele frontului. Ca nişte momîi, gazetarii comentează un război pe care-l văd la televizor, îmbătîndu-se în barurile interlope alături de politicieni corupţi, spioni de melodramă, jurnalişti fără lege şi credinţă, traficanţi de toate felurile, peşti şi prostituate. În această societate coruptă care se delectează cu autentice ştiri false şi cu false zvonuri adevărate, cu traficuri reale, eroul descoperă preţioasele bobine depuse înainte de război la cinemateca din Sarajevo ca să fie developate de director, un umanist rătăcit în acest secol cinic şi ucigaş. Şi atunci, urmînd cursul rîului care traversează oraşul încercuit, printr-un salt în trecut care aduce în prezent sălbăticia primului război mondial într-un soi de ubicuitate, întîlneşte o Antigonă de la ţară, care îl salvează în numele singurei legi morale ce reuneşte prin compasiune iertarea cu iubirea. Călătoria se termină în zgomotul sec al împuşcăturilor armelor automate, în şuieratul obuzelor, în mijlocul ruinelor din Sarajevo, în pivniţele unei cinemateci distruse unde un personaj anacronic, directorul, încearcă, împotrivindu-se totului şi tuturor, să păstreze miile de filme înmagazinate aici, ca un patrimoniu al omenirii, într-un loc şi într-un moment în care toţi regresează spre un etnos dintre cele mai schizofrenice.

Într-un sens intens grec, tragedia finală se împlineşte cînd oraşul este acoperit de ceaţă. Atunci, unii ies din bîrlog şi din ascunzători să se plimbe, să asculte un concert în aer liber oferit de nişte muzicanţi în trecere, să facă nişte cumpărături, să se întîlnească cu prietenii. În zilele cu ceaţă deasă, Oraşul scapă de teroarea sniperilor care trag din toate părţile; şi totuşi în după-amiaza unei zile cu ceaţă, cînd războiul se oprise din cauza absenţei vizibilităţii, plimbîndu-se pe malul rîului împreună cu directorul cinematecii şi familia lui, eroul nostru este martorul orb al asasinării lor. Cine a comis crima? Nu o să aflăm niciodată! Unii... ceilalţi... aceia... ucigaşii vorbesc aceeaşi limbă ca şi victimele lor, cuvintele se aud stins, în acelaşi timp apropiate şi îndepărtate, întretăiate de ordine scurte, de strigăte de spaimă, de rugăminţi, de vaete, în timp ce sfîşiind văzduhul vătuit, răsună împuşcăturile revolverului care răpesc Pămîntului o viaţă. Cine a ucis această familie paşnică? Delirul ucigaş al oamenilor, **Nemesis** îi transformă pe bunii vecini, pe bravii cetăţeni în asasini.

Ce ne arată aceste bobine, adevărat Graal al căutării originare? Nimic. Timpul a descompus suportul sensibil şi privirea de pe vremuri e pustie. Ce ne rămîne? Imaginile pe care le alcătuim despre trecut, amintirile, pildele care se combină cu acelea ale prezentului în memoria retroactivă a unei vendette eterne în care vechile răni, niciodată vindecate, dor în continuare. Cercul s-a închis după optzeci de ani: destinul tragic al fraţilor cineaşti îşi dobîndeşte adevărul originar.

Incapacitatea de a înţelege a Occidentului. Aici, istoria, sau mai bine zis povestirea trecutului denumită istorie, ţine de secole, şi merge uneori pînă în antichitate. Aici se discută dacă numele de Macedonia nu este proprietatea exclusivă a statului grec, deoarece acolo s-a născut Filip pe vremea cînd Grecia era o altă lume, o altă cultură, cea a lui Aristotel, aparţinînd tuturor... Ceva mai încolo, este teritoriul originar al Imperiului sîrb care perpetuează conflictul... Dincolo... ocuparea în secolul IX a Transilvaniei de azi de către ungurii nomazi, argument pentru conflicte de interese dintre cele mai contemporane... Mai la Vest, disputa este pentru labilele frontiere din Evul Mediu. Incapacitatea de a înţelege a Occidentului. Cine, în Europa Occidentală, îşi mai aduce aminte de Tratatul din Westfalia, de faptul că Ludovic al XIV-lea a cucerit Rousillon şi Flandra occidentală? Cine îşi mai aminteşte de înfrîngerea de la Waterloo în scopul unei revanşe împotriva englezilor? Aici, pe malurile Istarului, ale Savei, pe cîmpiile Slavoniei, de la Praga pînă pe malurile Mediteranei au reapărut vechile sindromuri: un timp uitate sub autoritatea lui Pax sovietica, spre marea uşurare a Occidentului, ele ajung la suprafaţă şi deranjează. Ca o explozie refulată, iată o izbucnire de sindromuri care ţîşnesc brusc, ca şi cum în aceste locuri, istoria modernă nu şi-a împlinit devenirea care-i stă încă în faţă, şi pe care trebuie să şi-o desăvîrşească, chiar cu preţul lacrimilor şi al valurilor de sînge.

Pentru Ulysse nu există decît victime, indivizi sau popoare, deoarece înţeleptul călător ştie de mult că bunii şi răii îşi schimbă cu uşurinţă rolurile şi că victoria aparţine întotdeauna barbariei, morţii... iar uneori, sfîşiere a speranţei în beznă, apare o luminiţă slabă, purtată de cîţiva bărbaţi sau de cîteva femei care ştiu încă să-şi impună lor înşişi legea morală care transcende celelalte forţe umane... prea umane, care ne domină cu hybrisul lor, al puterii şi al cupidităţii. În filiaţia directă a lui Homer, Theo Angelopoulos ne aduce aminte în ce măsură Nemesis decurge din esenţa omului şi a habitatului său social.

Claude KARNOOUH

Undeva în Europa orientală,
12 octombrie 1995

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Restitutio in integrum (case, averi, reputaţii)**
- **Starea filmului**
- **Vocile femeii în tranziţie**
- **Secret, transparenţă, putere**

Învăţămintele Legii învăţămîntului

Mişcările studenţeşti din ultima vreme au o însemnătate care depăşeşte registrul, nemijlocit, al listelor de revendicări. Ele vorbesc despre eficacitatea unui demers civic bine condus şi ne restituie încrederea în capacitatea noastră de reacţie la inechitate pe care, de la un timp, o credeam adormită. Pericolul cel mai jalnic care ne ameninţă este lehamitea. Or, iată, antidotul există: tinerimea din jurul nostru şi rezerva de tinereţe – atîta cîtă mai e – din noi înşine. E drept, pînă la un punct, chiar şi studenţimea a părut contaminată de virusul absenteismului. Comunicatul Sindicatului Studenţilor Economişti difuzat în preziua declanşării crizei începea, semnificativ, tocmai cu asumarea acestei primejdioase sincope: "Pentru prima oară după 1990, mişcarea studenţească românească se trezeşte din apatia ce a caracterizat-o vreme de cinci ani". În aceşti cinci ani s-au întîmplat, într-adevăr, destule lucruri care ar fi putut provoca – în tabăra studenţilor – oarecari impulsiuni civice. Dar ei păreau să-şi fi consumat întreg elanul în primăvara lui 1990, după care au căzut în resemnare şi pragmatism contingenţial. Nici în momentul în care Parlamentul dezbătea Legea învăţămîntului nu se treziseră. Legea s-a votat fără ca "beneficiarii" ei să dea vreun semn de veghe. Acum însă, trezirea s-a produs, iar învăţăceii sînt în situaţia de a ne da lecţii. Întrebarea e dacă sîntem pregătiţi să le primim.

O primă lecţie se adresează *coaliţiei guvernamentale:* "majoritarii" sînt constrînşi să înţeleagă că, în producerea unei legi, pînă şi cea mai bine pusă la punct "maşină de vot" nu e o garanţie de reuşită. Există, în orice ţară civilizată, ceva mai tare decît solidaritatea de partid; e vorba de *societatea civilă*, întotdeauna capabilă să recîştige, pe stradă, ceea ce opoziţia pierde în parlament. Stricta victorie parlamentară a grupării majoritare e, cu alte cuvinte, pură vanitate, dacă "obiectul" ei e o lege proastă, pe care conştiinţa cetăţenească nu o poate asimila. Prin urmare, tactica de a valida, în grabă, sub presiunea unui argument numeric, un articol de lege sau o lege întreagă se dovedeşte contraproductivă. Nemulţumirea publică *activă* obligă la reveniri, renegocieri, revotări care, toate laolaltă, sînt ucigătoare de timp şi de prestigiu; te vezi obligat să dezbaţi, în ceasul al doisprezecelea, ceea ce ai refuzat să iei în serios la timpul cuvenit. Legea învăţămîntului nu e, de altfel, singurul exemplu din acest sezon... O altă lecţie care se oferă – cu un preţ cam mare, e adevărat, – coaliţiei guvernamentale, se referă la tendinţa ei nefastă de a numi sau păstra în funcţie cadre administrative incompetente, dar convenabile politic. Obedienţa şi mediocritatea unui director general pot avea, mai devreme sau mai tîrziu, efecte sociale catastrofale, pe care servilitatea lui nu le compensează.

Opoziţia are şi ea de tras anumite învăţăminte de pe urma mişcărilor studenţeşti. Ea trebuie să-şi calculeze mai inteligent strategia de luptă parlamentară, cîntărind cu mai mult discernămînt cînd să fie solidară cu puterea şi cînd nu. Altfel, se va trezi, ca acum, perfect înregimentată într-o eroare. Atentă să se distingă electoral, *alături* de guvernanţi, în chestiunea minorităţilor, ea s-a compromis, *alături* de ei, în chestiunea studenţească. (Observ, în treacăt, că "minorităţile" sînt folosite în mod curent ca diversiune, atunci cînd trebuie camuflată o problemă *reală*, de interes *general*. La această diversiune participă – nu ştiu dacă voluntar sau nu – UDMR-ul însuşi. Iar opoziţia cade, cu o inocentă regularitate, în capcană).

Universitarii – rectori şi profesori deopotrivă – au realizat, sperăm, la rîndul lor, în aceste zile, că oficiul pe care şi l-au asumat nu e unul strict "ştiinţific", că vocaţia lor – dacă există – e mai cuprinzătoare decît hărnicia obtuză a unor belferi de duzină. Pe lîngă marfă academică, ei trebuie să livreze studenţilor lor asistenţă administrativă şi omenească. Ieşiri ca aceea a lui Emil Constantinescu ("Aţi venit la şcoală să luaţi o diplomă, nu un pat"!) sînt de neîngăduit. Consiliul rectorilor şi corpul profesoral sînt vinovaţi de a nu fi făcut suficiente demersuri pe lîngă instituţiile puterii pentru a veni în ajutorul tinerilor. Dar ei se fac vinovaţi şi pentru incapacitatea de a face uz de autonomia universitară. Ca de obicei, nu ştim să cerem imperativ ceea ce vrem, dar nu ştim nici să fructificăm plenar ceea ce am obţinut. (Nu e mai puţin adevărat că şi Ministerul are o idee foarte originală despre autonomie: el *decide* necesitatea taxelor, *decide* limitele între care ele pot fi fixate şi acordă senatului universitar doar dreptul de a se juca "liber" între aceste limite.)

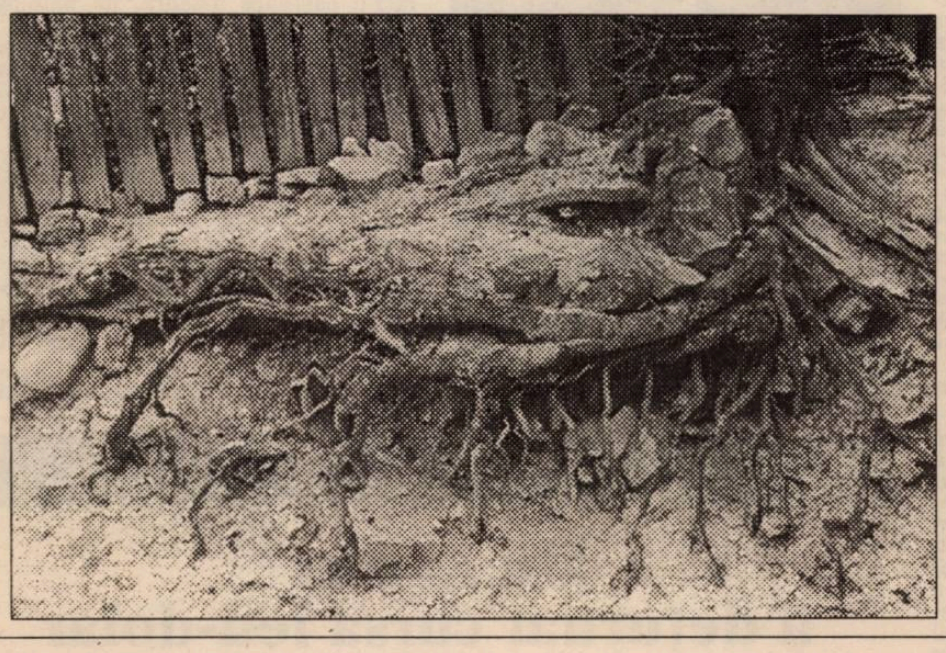

O lecţie substanţială are de extras din acţiunea studenţilor şi *opinia publică* în genere. Ea se va scutura de riscul latent al demobilizării şi vă înţelege că nemulţumirile ei cotidiene trebuie să se exprime, uneori, şi *altfel* decît – ca pe vremuri – la colţ de stradă, la piaţă sau în tramvai. Protestul organizat, coerent, civilizat, face parte din drepturile constituţionale ale fiecărui cetăţean. Nu e vorba, firește, de a trăi într-o stare de insurecţie permanentă. Nu e vorba de a transforma greva şi mitingul în îndeletniciri jurnaliere şi, eventual, mondene. E vorba însă a nu îngădui guvernanţilor, cînd deciziile lor sînt arbitrare, pripite, nedrepte, să se bizuie pe străvechea noastră pasivitate, pe muţenia, îndelung exersată, a disperării noastre. În mare, opinia publică a privit cu simpatie mişcările studenţeşti. Au existat însă şi voci iritate, din cele care slujesc în orice împrejurare ordinea şi morala: "să mai stea şi pe-acasă", "mai bine s-ar ţine de învăţătură" – cam astea sînt sloganurile la îndemînă ale "rigoriştilor". Ce e curios e că asemenea sloganuri vin, nu o dată, de la oameni ei înşişi nemulţumiţi de pensii, salarii şi preţuri. Numai că, după o logică misterioasă, logica României profunde, ei socotesc că bombăneala privată e mai nobilă, mai legitimă, decît protestul public: iată un fel de delir al discreţiei, un mod necuviincios de a înţelege cuviinţa, care explică multe demisii ale spiritului nostru civic.

Au de învăţat şi *studenţii* ceva din toate acestea? Cu siguranţă. Ei au putut constata, prin experienţă directă, că succesul unei acţiuni de protest depinde *simultan* de tenacitatea ei şi de justa ei măsură: a fi ferm fără aroganţă, a avea umor fără vulgaritate, a îmbina radicalitatea cu non-violenţa – acestea sînt regulile luptei democratice mature. Nu gesticulaţia teatrală ("să blocăm gările!"), nu cascadoria pubertară ("să ne legăm de şinele de cale ferată!") sînt cîştigătoare în acest soi de luptă. Ci calmul inflexibil al acelora care au de partea lor dreptatea şi viitorul.

Andrei PLEŞU

Carnetul de bal

În urmă cu cîtva timp, să fie de atunci cam un an, un prieten român care trăieşte de multă vreme într-o ţară din Apus, mi-a arătat jenat şi nedumerit un fel de carte de vizită supradezvoltată, întinsă pe cîteva bune pagini bătute frumos la maşină. Ori, poate, cine să mai ştie, scoase pe imprimanta vreunui ordinator.

Prietenul meu este un om inimos şi are o invidiabilă disponibilitate pentru tot felul de, cum se zice cu un cuvînt cam feştelit acum, *acţiuni*, de regulă mari consumatoare de energie. Pînă în decembrie '89 fusese nelipsit de la orice manifestaţie ori protest împotriva regimului din ţară; şi nu erau prea mulţi care o făceau, contrar părerii atît de răspîndite mai tîrziu cum că "e uşor să faci rezistenţă" la Paris, la Roma, la Londra, la München, sau la Washington. Nu era, dovadă numărul mic al îndrăzneţilor; ca şi în ţară, însă, ei s-au înmulţit vertiginos după căderea regimului Ceauşescu, urmînd naturala regulă a transformării galinaceelor în vulturi la vreme de post-revoluţie. Prietenul meu, şi el euforic la început, vreau să spun cuprins de un entuziasm nediferenţiat ce-l făcea să împartă lumea în alb pur şi negru tuci, şi-a recăpătat relativ repede uzul nuanţelor, rămînînd însă acelaşi patetic, generos şi devotat susţinător al principiilor democratice. I s-a întîmplat deseori să fie măcar contrariat, dacă nu de-a binelea dezamăgit, de cei pe care îi crezuse purtători sau chiar simboluri ai principiilor în spiritul cărora el trăieşte; dar a găsit de fiecare dată forţa de a continua.

Acum, însă, era jenat şi nedumerit, cum am spus. Venise din România, în ţara unde este el stabilit, un lider, un reprezentant al acelei tabere politice în care prietenul meu crede – sau de care se simte apropiat. Cele vreo treipatru pagini bătute la maşină îi fuseseră date prietenului meu pentru a-l prezenta, pentru a-l introduce pe liderul călător prin lume la nu ştiu ce oficialităţi locale. Paginile conţineau un fel de inventar, cu date şi locuri şi nume, al întîlnirilor pe care le mai avusese liderul de-a lungul şi de-a latul pămîntului, pe unde mai fusese. Miniştri, deputaţi, şefi de partide, şefi de instituţii, ce nu era pe această listă: liderul nostru dăduse mîna, schimbase trei cuvinte, fusese primit, participase, pe scurt avea un *carnet de bal* impresionant şi pe care ar fi urmat să se adauge şi cei la care prietenul meu trebuia să-l prezinte. Mai bun cunoscător al lumii occidentale, prietenul meu ştia însă că o asemenea listă, departe de a impune respect şi preţuire, mai degrabă stîrneşte compătimire. Sau ironii, politicos mascate. De aici jena şi nedumerirea prietenului meu.

Habar n-am cum a scos-o la capăt. Mi-am reamintit însă de "carnetul de bal", pe care l-am văzut atunci şi eu – era o capodoperă! –, văzînd cum sînt prezentate, analizate şi comentate cele vreo cîteva deplasări în străinătate ale şefului statului român, făcute în această toamnă. Invariabil, indiferent de natura, locul şi miza eventuală a călătoriei, buletinele de ştiri ale posturilor publice de radio şi televiziune încep cu informaţii şi relatări despre aceste vizite. Ziarele guvernamentale sau independent-proguvernamentale fac din orice mişcare prezidenţială un eveniment. Cele de opoziţie sau independent-de-opoziţie procedează la fel, dar schimbă semnul: cînd preşedintele călătoreşte, se întreabă de ce călătoreşte, cînd nu călătoreşte, se întreabă de ce nu călătoreşte. Unii se bucură că s-au întîlnit cu... şi cu... şi cu..., alţii remarcă, mustrător, că nu s-a întîlnit cu..., cu... şi cu... Întîmplarea a făcut, de exemplu, ca, în aceeaşi perioadă în care preşedintele român a fost în Tunisia, să fi fost acolo şi preşedintele Franţei. Oricine ştie cît de cît istorie nu are nici o îndoială că relaţiile dintre Franţa şi Tunisia, fosta sa colonie, au o natură incomparabil mai importantă decît cele dintre România şi Tunisia. Dacă însă faci o comparaţie între felul în care presa din Franţa, radiourile şi televiziunile publice franceze au prezentat vizita lui Jacques Chirac în Tunisia şi felul în care mediile româneşti au prezentat vizita în Tunisia a preşedintelui Ion Iliescu, diferenţa este izbitoare: de la importanţa acordată pînă la limbaj, totul trădează, la Bucureşti, o nesănătoasă obsesie a "carnetului de bal".

Obsesie ori complex pe care, în forme diferite, dar ţinînd de aceeaşi, probabil, devorantă nevoie de ecou şi imagine, atîtea dintre manifestările publice româneşti le mărturisesc. În fond, "carnetul de bal" nu este decît urma lăsată după instalarea în ficţiune. Sau, mai degrabă, după căderea în ficţiune.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Biata, monstruoasa "paradigmă feminină a publicului"

Înainte de a începe propriu-zis şi de a încerca să mă las prins de volutele temei alese (impuse) pentru săptămîna aceasta, aş vrea să adresez mulţumiri: acelor cititori ai revistei noastre care au reacţionat prompt şi deschis la iniţiativa mea (din numărul 145) de a lansa un chestionar ("cîteva întrebări") despre ce reprezintă Televiziunea (televiziunile) pentru noi, cei de acum şi de aici. Am primit multe răspunsuri, pe care, însă, îmi iau permisiunea să nu le comentez încă, în aşteptarea şi a altora. Ţin să precizez că intenţia, mai mult sau mai puţin ascunsă, a chestionarului cu pricina era aceea de a afla cum stau lucrurile mai cu seamă în *provincie*: la fel (sau aproape) ca în Bucureşti? Cît de diversificată este oferta? Ce influenţă (mai) are postul naţional? Dar posturile străine? Iată de ce mă gîndesc să mai aştept. Pînă una-alta, aşadar, mulţumirile mele celor care mi-au răspuns deja şi înfrigurarea cu care îi asigur că îi aştept pe cei care nu au făcut-o încă.

Căci, despre noi, publicul, este vorba. Despre noi ca public. Despre noi, *publicul*, care – stranie contradicţie – consumăm *privat*, uneori chiar în *secret* ceea ce ni se oferă, nevisînd, poate, în adîncul nostru, la nimic altceva decît la *întîlnirea* noastră, ca *receptori* ţinuţi deoparte, cu *autorii* necunoscuţi, ascunşi în spatele produselor lor. *Comunicarea*, esenţialmente mediată şi mediatoare, ţine, de fapt, la distanţă. Delimitează, prin interpunere, un spaţiu al *socialului* şi al *sociabilităţii* sustras pulsiunii de *contropire*, contactului direct, nemijlocit, la limită de-a dreptul corporal-districtiv. De aceea este comunicarea prin televiziune – mediu de masă, pentru mase, producător de mase – un refugiu privilegiat al "sacralizării" şi fetişizării în societăţile secularizate (sacru fără divin) în care trăim. Producătoare de fenomene "*mistice*", analiza care i s-ar potrivi cel mai bine ar fi, poate, *psihanaliza*: iată limitele între care televiziunea îşi desfăşoară imperiul.

Despre toate acestea a fost vorba în filmul *Tortura*, după romanul *Misery* al lui Stephen King, difuzat vineri seară de *TVR1*. Şi, deşi m-am identificat tot timpul cu autorul chinuit, mi-am dat seama că nu cu el, ci cu torţionarul psihopat, *înnebunit* ar trebui (s-ar cuveni, ar fi cinstit) să mă identific. Căci el (ea) sîntem noi, de fapt, ca public. Nu totdeauna, nu tot timpul, dar la limită, deci în germene. Visăm să-i dictăm autorului îndrăgit, să-l constrîngem să ne facă permanent pe plac, să-l transformăm în prizonierul poftelor noastre nepricepute, veşnic nemulţumite şi nefericite, esenţial pasive. Aceasta e, desigur, "societatea de consum": autori pradă propriului lor *succes*, căzînd în cursa audienţei. Invingătorul fragil. Etc. Acesta este, însă, şi unul dintre pericolele imanente ale democraţiei, în care, nu-i aşa?, "cel mai bun cîştigă".

© C. Bumbuţ

De ce? Pentru simplul motiv că, în orice societate, oricît de "deschisă", nu toţi componenţii ei sînt şi *concurenţi*, nu toţi iau parte la competiţie. Competiţia socială nici nu ar putea avea loc dacă toţi ar lua parte la ea, dacă majoritatea nu ar constitui-o *publicul* (receptorul, destinatarul, "poporul", electoratul etc.). Şi dacă nu acesta ar fi, de fapt, stăpînul, pe care, ca să te declare învingător, "alesul" său, trebuie să-l flatezi necontenit, prin mijloace dintre cele mai variate: creativitatea este în domeniul mijloacelor. Succesul nu *devine* patologic, succesul ţine de la început, într-o oarecare măsură, de patologie: un turnir cît mai viril cu putinţă, cît mai "ucigător" în faţa unei domnişoare năzuroase, dar avide – publicul. Avea dreptate filosoful: publicul este esenţialmente *feminin*, dar, de multe ori, de o feminitate, prin masificare şi unilateralizare (dezechilibrare) abuzivă, excesivă, patologică. Etica succesului este etica (democratică) a modernităţii: literare, artistice, sociale, politice etc. Succesul, ca fibră a democraţiei a reuşit, însă, să producă, prin "răsucire", în secolul XX, anti-democraţia. Forţa posesiv-feminină a fost nu de puţine ori întoarsă împotriva deţinătorului ei.

Cu o figură – ea însăşi intens "feminină" – a succesului s-a putut întîlni, sîmbătă după-amiază, telespectatorul român, în persoana preşedintelui Ion Iliescu, căruia canalul lyonez *EuroNews* i-a deschis porţile studiourilor sale pentru un interviu în exclusivitate. Chipul preşedintelui nostru exprima satisfacţia succesului deplin. Nu ştiu cît obişnuieşte preşedintele să se uite la televizor, dar cred că i-ar fi folosit să vadă ecranizarea după Stephen King de vineri seară. El, ca "autor" (politic) de succes, încă nu a ajuns prizonierul "cititorilor". Sau da, şi încă de la bun început?...

În acelaşi timp cu interviul prezidenţial, însă pe *TVR2*, la emisiunea d-lui Iosif Sava, un invitat de excepţie: H.-R. Patapievici. Autor, şi el, de succes, însă cu alte "arme", pe alte "baze", la alt "nivel". Speranţa (care trebuie mereu, neîncetat hrănită) este că, poate, într-un caz ca acesta măcar, publicul nu va ajunge să se comporte "feminin". Ar fi păcat. Pentru aceasta, însă, el va trebui să coboare din stal. Să nu aştepte turniruri, să nu viseze să ordone. Să nu-şi dorească învingători (adică potenţiali învinşi), ci parteneri de discuţie. Ceea ce ar echivala, în fapt, cu o *de-politizare a spiritului* şi, cine ştie, chiar cu o *spiritualizare a politicului*.

Bogdan GHIU

Economie

Un „virus" a deturnat cursa leu-dolar

Zilele trecute, pe piaţa valutară interbancară de la Bucureşti a produs emoţie apariţia unui "virus". S-a vorbit despre un "speculant" ce a deturnat cursa leu-dolar. După ce lucrurile s-au mai clarificat, s-a spus că ar fi operat un grup. Şi că, oricum, în consecinţă, dolarul s-a scumpit brusc. Joi, 26 octombrie, dolarul a atins pragul de 2200 de lei. Desigur, este vorba despre cursul de referinţă calculat de Banca Naţională. Pentru că, în aceeaşi zi, casele de schimburi valutare vindeau dolari cu 2800 sau chiar cu 2900 de lei.

Cîteva precizări sînt necesare. Am mai făcut referiri, în această rubrică, la *speculaţii* şi *speculanţi*. Notam că, departe de a fi "o afacere bazată pe înşelătorie", cum este definită în dicţionarele noastre, pe orice fel de piaţă (de mărfuri, de bani, de capital) *specula* sau *speculaţia* (cuvînt preferat de noile manuale) poate fi un factor pozitiv. Un anticorp fabricat de piaţă, pentru a se apăra de toxine, cu deosebire de somnolenţa mărfurilor, a banilor, a titlurilor de valoare. Pentru că, pe piaţă, numai mişcarea este benefică.

Ce este specula (sau *speculaţia*)? "Vînzare cu suprapreţ" – învăţasem noi. La şcoală sau la cursurile de pregătire politică. Marfa intra în magazin, ea avea o etichetă, cu menţionarea preţului, stabilit de stat, dar pentru că era foarte puţină faţă de nevoile exprimate în cozile interminabile şi tot mai greu de suportat, de regulă se dosea. Pentru a fi revîndută pe uşa din spate a magazinului, cu *suprapreţ*. Noi îi spuneam acestui procedeu *speculă*, deşi în fapt ne confruntam cu proliferarea *comerţului ilicit*. Specula (sau *speculaţia*) înseamnă cu totul altceva: o intervenţie în sistemul de preţuri, plecînd de la diferenţele normale ce intervin continuu, la intervale scurte, de multe ori într-o singură zi, exprimînd creşteri sau descreşteri. Speculantul riscă. El poate cumpăra, mizînd pe o creştere viitoare a preţurilor, dar în momentul revînzării (cînd scontează să-şi încaseze "suprapreţul") să constate că s-a înşelat. Şi să piardă. Ori chiar să se ruineze. Pentru că este posibil să primească mult mai puţin decît a plătit. Dar se poate întîmpla şi invers: să constate că a meritat să rişte. Preţurile crescînd, într-adevăr, este posibil să obţină un profit considerabil.

Acesta-i jocul. Nici pe marile pieţe, deja consolidate, speculanţii nu sînt văzuţi cu ochi prea buni. Se recunoaşte, însă, că ei constituie răul necesar. Pentru că operatorii care au disponibilităţi (de mărfuri, de titluri, de bani) nu-şi permit, fără să rişte enorm, să le stocheze. Mai exact, să le ţină în "sala de aşteptare" a pieţei, în speranţa că va veni o zi favorabilă, cînd preţurile vor creşte şi ei vor vinde cu profit maxim. Nu, aşa ceva nu este posibil, tocmai din cauza... speculanţilor. Ei reprezintă un important motor al pieţei, avînd rolul de a o dinamiza. De frica speculanţilor, care vînd şi cumpără continuu, provocînd un adevărat zig-zag al preţurilor sau cursurilor, cînd în jos, cînd în sus, nimeni nu-şi mai permite să-şi lase disponibilităţile să dormiteze. Mintea operatorului lucrează neîncetat, se caută cu disperare plasamente bune, în speranţa unui cîştig. Calculele nu se adeveresc însă totdeauna, unii cîştigă, alţii pierd. Piaţa, însă, înregistrează mereu un sold pozitiv. Adică profit. Dacă, în schimb, adepţii aşteptării ar dispune de răgazul necesar (deci fără să fie hărţuiţi de speculanţi), stagnarea ar face ravagii: mărfurile s-ar aduna în stocuri, în aşteptarea preţului cel mai bun, gîtuind circuitul economic; titlurile de valoare şi-ar pierde vitalitatea, pentru că s-ar ajunge la fixismul portofoliilor; banii ar putea să zacă nestingheriţi la ciorap... Nimeni nu dispune, însă, de acest răgaz. Speculanţii sînt mereu la pîndă, taxînd drastic cel mai mic semn de somnolenţă. Dar toate acestea se petrec pe o piaţă normală. Cum nu este a noastră.

Cum e la noi? Speculaţiile se fac ocazional. Şi rudimentar. Riscul e minim, dacă nu cumva lipseşte cu desăvîrşire. Cei care cumpără mărfuri azi, ca să le vîndă mîine, nu riscă nimic. Pentru că preţurile nu flotează, ci merg într-un singur sens: în sus. La fel este şi pe piaţa valutară, se pot stoca în linişte dolari, pentru a fi revînduţi, peste un timp, mai scump. Pentru că şi dolarul merge tot într-un singur sens. Şi tot în sus. Nici o fluctuaţie neaşteptată, nici un fel de schimbări imprevizibile. "Speculanţii" de la noi (pun cuvîntul în ghilimele pentru că ei nu pot fi consideraţi speculanţi adevăraţi, de vreme ce nu-şi asumă şi riscuri) cumpără dolari cu lei puţini, iar cînd cred că a sosit momentul cel mai prielnic vînd dolarii şi obţin lei mai mulţi decît au aruncat în joc. Ce fac cu leii? Plătesc salarii sau impozite, achită mărfuri achiziţionate pe piaţa internă ori... îi depun la bănci, unde timpul încă mai fabrică alţi lei, dobîndă pentru moneda naţională continuînd să fie atractivă.

Iată de ce apariţia, la bursa valutară interbancară, a unui "virus" (un mic grup ce s-a decis să se joace vizibil "de-a speculanţii", stocînd valută şi provocînd pe piaţă foame de dolari) a produs emoţie. Dolarul a sărit, iar piaţa s-a dovedit incapabilă să reacţioneze şi să se apere.

Ce s-a întîmplat în realitate? De cinci ani, rolul de *dinamizator* al pieţei îl joacă inflaţia. Ea – şi aproape numai ea! – a schimbat continuu realitatea de pe piaţă. În primul rînd, i-a pus în alertă pe cei care obişnuiau să stocheze lei. Românii au învăţat lecţia, aşa că au dat fuga în magazine şi şi-au cheltuit banii (în monedă naţională) imediat ce i-au căpătat. Iar, ceva mai tîrziu, prin 1994, cînd dobînzile bancare au devenit atractive, au început să facă depozite în bănci. Aşadar, inflaţia a dinamizat piaţa leilor. Dar a dezorganizat piaţa mărfurilor. A încurajat stocările. Fabricile şi-au putut face în linişte stocuri, fie că nu-şi puteau vinde produsele, fie că întîrziau vînzarea celor căutate, aşteptînd preţuri mai bune. Au făcut şi ele "speculaţie". De fapt, au făcut o falsă speculaţie, neriscînd nimic: doar preţurile au urcat neîncetat.

La fel s-au petrecut lucrurile la bursa valutară interbancară: continuu s-au făcut stocuri de dolari, în aşteptarea unui curs mai bun. Se ştie: acest curs *mai bun* a venit mereu, fără nici o excepţie. Şi fără nici un risc pentru cei care au învăţat jocul.

"Tunul" dat zilele trecute a produs emoţie pentru că "jucătorii" s-au ales, potrivit unor calcule aproximative, cu un cîştig foarte mare. Semnalul de alarmă este, însă, dat într-o singură direcţie: importatorii trebuie să-şi bage mînţile în cap, să se repeadă să cumpere dolari scumpi, cît mai grabnic, pentru că ei vor fi, în viitorul apropiat, şi mai scumpi. În timp ce toţi cei care stochează dolari pot liniştiţi s-o facă şi mai departe, putîndu-i revinde oricînd la un curs mai bun.

Sigur, toate acestea se pot petrece aşa, pentru că, în momentul de faţă, Banca Naţională nu e dispusă să vîndă dolari şi să producă şocuri imprevizibile pe piaţă. Dimpotrivă, aici se cumpără dolari. pentru că acum se dă bătălia decisivă în vederea acoperirii deficitului de balanţă. Este, deci, din păcate, încă vremea "speculanţilor"! Nu a speculaţiilor pe care piaţa le va curăţa de ghilimele.

Adrian VASILESCU

De la anticomunism la anticorupţie

Uraganul politic dezlănţuit odată cu anunţarea candidaturii pentru prezidenţiale a liderului PRM Corneliu Vadim Tudor începe să se simtă de sus în jos: brusc, el a ajuns să trîntească uşi ori să deschidă dosare prin birouri de bănci şi de companii comerciale, după ce a bulversat o vreme spiritele în armată şi în SRI, în partidul de guvernămînt şi în coaliţia progu-vernamentală. Acuzaţiile şi scandalurile de corupţie se succed în această toamnă în ritm ameţitor şi în ele sînt implicate, conform unor dezvăluiri şi declaraţii publice ale foştilor aliaţi PDSR, preşedinţia, banca naţională, demnitari guvernamentali. Raportul comisiei Apartamentul, care a scos la iveală faptul că reprezentanţii puterii postdecembriste şi-au atribuit în mod abuziv vile de lux din patrimoniul locuinţelor de serviciu, a fost urmat de confirmarea unei necurate participări guvernamentale la celebra afacere a elicopterelor PUMA. Principalul suspect, fost ataşat comercial la Johannesburg, a fost arestat. Asupra lui planează bănuiala că şi-a însuşit o parte din suma de 4 milioane de dolari pe care firma ARMSCOR din Africa de Sud a oferit-o drept comision pentru încheierea unei tranzacţii cu IAR Ghimbav–Braşov. Cum respectiva intreprindere se află sau se afla în subordinea Ministerului apărării naţionale, armata revine spectaculos în prim-planul actualităţii politice. Liderul PRM crede că mai vechiul său "client", generalul Niculae Spiroiu, trebuie rechemat din misiunea de la Washington pentru a da socoteală de acest contract încheiat pe vremea cînd deţinea portofoliul apărării. Folosind afacerea PUMA în propriul meci cu Ion Iliescu, senatorul C.V.Tudor şi-a reafirmat acuzaţiile la adresa liderului de la Cotroceni şi a Serviciului Român de Informaţii. In opinia justiţiarului partid România Mare – cum îi place liderului său să-l prezinte în faţa camerelor de televiziune –, şeful statului e complice la scoaterea din ţară a sumei de 300 de milioane de dolari de către omul de afaceri Sever Mureşan şi responsabil de rularea a 4 milioane de dolari în tranzacţia cu elicoptere. Cazul Agusta are, aşadar, la această oră, corespondentul său dîmboviţean. Comisia de apărare a Camerei Deputaţilor a intrat rapid în acţiune, chemîndu-l la audiere pe generalul de divizie Florentin Popa, şeful serviciului de înzestrare a armatei. Acesta nu s-a prezentat însă la apel, iar dedesubturile afacerii elicopterelor rămîn deocamdată necunoscute. Ca şi căderea drastică a cursului leului ori prelungitele proteste studenţeşti, cazul amplifică şi nuanţează conflictul PDSR -PRM şi dispoziţia războinică a senatorului prezidenţiabil. Indirect, el se răsfrînge chiar asupra controverselor legate de eventuala ridicare a imunităţii parlamentare a preşedintelui PRM. Acesta îşi poate permite, odată în plus, să pozeze în victimă a unei puteri fără scrupule, pentru care propria-i persoană şi partidul pe care-l conduce sînt singurii adversari incomozi, capabili să arate lumii adevărata faţă a înlocuitorilor lui Ceauşescu. In acest punct, interesele României Mari sînt identice intereselor PUNR şi PSM: toate cele trei partide au intrat în viaţa politică după ce actualii guvernanţi îşi împărţiseră "tortul revoluţionar" şi frustrarea lor prenatală întrece cu mult forţa urii faţă de opoziţie, ură care le-a însoţit primii paşi transformîndu-i în "parteneri ai puterii". Matrapazlîcurile majorităţii parlamentare, cărora naţionaliştii de stînga şi de dreapta le-au fost martori şi susţinători chiar înainte de alegerile din '92, au devenit, aşadar, arme electorale de temut în mîinile aliaţilor la guvernare dispuşi să se delimiteze de PDSR. Ele sînt cu atît mai eficiente cu cît vin în întîmpinarea dezamăgirii crescînde a electoratului, care vede în actuala clasă politică una a îmbogăţiţilor peste noapte prin încălcarea sistematică a legii. Spre deosebire de sloganele anticomuniste ale opoziţiei parlamentare - primite cu indiferenţă sau cu dispreţ de majoritatea alegătorilor - discursul anticorupţie al formaţiunilor extremiste şi varianta lui socialistă au mari şanse să acapareze masa electorală, într-un moment în care teoria pericolului maghiar se află în declin iar vizitele în Statele Unite ale preşedintelui Iliescu reduc spaimele în privinţa orientării sale promoscovite. Corupţia adversarilor iliescieni şi moralitatea propriilor candidaţi tind să ocupe, în viitoarea campanie electorală, locurile privilegiate în topul sloganelor şi al programelor politice de opoziţie, după ce colaboraţionismul cu vechiul regim, misterele revoluţiei şi absenţa reflexelor democratice au marcat competiţiile precedente pentru legislativ şi prezidenţiale. Chemările la luptă împotriva majoritarilor corupţi şi a minorităţilor etnice mereu nemulţumite cu drepturile pe care le au sînt - pentru liderii PRM şi PUNR - singurul tezaur politic demn de valorificat în lupta cu PDSR. După ce a depus eforturi sistematice să smulgă "doctrina naţională" din proprietatea foştilor aliaţi, Partidului Democraţiei Sociale din România nu-i rămîne decît să preia controlul şi în materie de măsuri anticorupţie sau măcar să mimeze o serioasă preocupare în acest sens. El şi-a demis cîţiva prefecţi ce săriseră peste cal în luarea unor decizii ilegale şi a înlocuit din funcţie cîţiva lideri de organizaţii locale. Prin graba cu care aplică metoda cosmetizării conjuncturale, completată cu aceea a pedepsirii acarului Păun, majoritarii demonstrează însă că nimeni nu mai poate nega virulenţa flagelului: corupţia e un fenomen generalizat şi el pune în pericol democratizarea societăţii româneşti postdecembriste. Fenomenul începe în Parlament, unde deputaţii şi senatorii şi-au autoatribuit dreptul de a face parte din adunările generale şi consiliile de administraţie ale intreprinderilor de stat şi continuă la toate celelalte nivele, cu acordul uneori direct interesat al Poliţiei, Justiţiei şi funcţionarilor publici.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Menu fix

În timp ce Boris Elţîn e internat pentru nu se ştie cîtă vreme în spital, Comisia electorală centrală de la Moscova încearcă, prin măsuri administrative, să pună ordine între concurenţii care vor participa la alegerile din 17 decembrie pentru Duma.

Peisajul e confuz şi răscolit şi sondajele îi dau în frunte pe comuniştii lui Ziuganov, ceea ce poate fi mai curînd o victorie a organizării, decît o fascinaţie ideologică: comuniştii sînt în frunte cu 15% dintre voturile probabile, ceea ce e departe de a da o speranţe pentru o eventuală majoritate.

Intr-o ţară care a fost 75 de ani comunistă, absenţa acestui partid de pe listă ar fi la fel de trucată ca şi victoriile obţinute cu 98-99%.

In anii '60, '70, în Franţa şi Italia, partidele comuniste deţineau cam acelaşi procent, ceea ce nu le-a asigurat accesul la guvernare. Grav este că restul partidelor nu izbutesc să polarizeze interesul şi să-şi asigure intenţii de vot. Grav este că, în Rusia, nu există o majoritate, situaţie în care toate jocurile obscure sînt posibile. In aproape patru ani de activitate parlamentară, Jirinovski şi-a demonstrat inconsistenţa politică şi nostalgicii puterii imperiale îşi îndreaptă speranţele spre alţi candidaţi la eroism, foşti şi actuali generali: Ruţkoi, Lebed, Vorabiov, Gromov etc., care promit că vor reuşi să doteze din nou Rusia cu aptitudinea de a exporta sărăcia.

Egor Gaidar, fost prim-ministru, liderul principalului partid reformist, poartă povara efectelor unor măsuri radicale ca intenţie, dar neduse pînă la capăt. Partidul actualului prim-ministru, Viktor Cernomîrdin, care a izbutit performanţele stabilizării monedei şi stoparea declinului produsului intern brut, este perceput ca o formaţiune a elitelor industriale şi economice. Credibil, pe această parte a spectrului politic, rămînea doar partidul Iabloko, al economistului Iavlinski. Comisia electorală centrală a decis înlăturarea lui din competiţie, invocînd criterii formale. Această sancţiune a fost aplicată şi partidului generalului Ruţkoi – Derjava. Eliminînd din competiţie un partid reformist şi un altul extremist, Comisia doreşte să-şi dovedească imparţialitatea şi respectul pentru lege. Numai că se foloseşte legea pentru a înscăuna fărădelegea. Intr-o ţară imensă şi săracă, în condiţiile unei campanii electorale scurte şi cu reglementări cel puţin bizare, centrul vrea să se ferească de orice surprize şi să fixeze – ca în bunele vremuri de altădată – rezultatul alegerilor înainte de a le declanşa.

Aşa cum e descrisă în presa occidentală, realitatea economică e în contradicţie cu sloganurile propagandistice, lansate cu intenţii deloc inocente: cetăţenii activi ai Rusiei nu plîng după "civilizaţia colectivităţii", ci îşi asumă riscurile unei activităţi pe cont propriu, adeseori cu succes. Ei nu contrazic - aşa cum demagogic se spune – specificul cultural naţional, ci morala comunistă care consideră imorală realizarea oricărui profit. Pedepsirea corupţiei este o acţiune fără sens şi fără şanse, cît timp activitatea economică nu are un cadru legal coerent, în care să se poată desfăşura. Aceşti întreprinzători nu trebuie să aibă acces la reprezentarea politică, de la ei vine primejdia pentru conservatorii ruşi, care au soluţii pentru anihilarea unor generali prea zgomotoşi, dar nu pot asimila în sistem clasa, oricît de subţire, a unor oameni independenţi sub raport economic. Dorind să-l lovească pe Iavlinski, Comisia electorală l-a răsturnat în drum şi pe Ruţkoi, al cărui rol în răscoala Dumei din 1993 îi provoacă, probabil, amintiri neplăcute bolnavului prezidenţial. Tocmai pentru că este încă o mare putere, Rusia nu-şi poate permite să mai stea multă vreme la uşa spitalului, studiind rezultatele electrocardiogramelor şi alcolemia lui Elţîn. Singurul semn de sănătate al clasei politice a fost protestul unanim – de la Cernomîrdin la Gaidar – împotriva hotărîrii administraţiei, care, în numele unui om hărăzit cu o raţie de spital, vrea să oblige tot poporul să se limiteze la un menu fix.

Alegerile pentru Duma sînt considerate un preludiu al celor prezidenţiale, de anul viitor. In condiţiile în care, în lupta politică, intervin considerentele biologice, s-ar putea ca – aşa cum e firesc – majoritatea parlamentară să determine opţiunea pentru viitorul preşedinte. Dacă rămîne în vigoare, decizia Comisiei electorale centrale ipotechează viitorul: slăbind şansele personalităţilor deja afirmate, falsificînd competiţia dintre formaţiunile constituite, se pregăteşte terenul pentru apariţia "omului providenţial", care, oricîţi susţinători ar avea, are un singur duşman: regula democratică a statului de drept. Nu veteranii care îşi zdrăngăne medaliile la demonstraţiile de 7 noiembrie vor reintroduce dictatura în Rusia, ci tinerii lupi care vor şti să profite politic de pe urma haosului.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Responsabili şi victime

● **Opoziţia în ...mlaştina cu girofar :** Lovind spectaculos în Iliescu, Vadim speră să pună o strapontină politică mai spaţioasă sub fundul pe cale de dilatare al PRM. Arţagul din patrulater se profilează ca o laborioasă demenţă la vîrf. O demenţă etanş închisă, scutită complet de orice legătură cu realitatea înfiorătoare a ţării.

Toate aceste acumulări pun într-o severă evidenţă responsabilitatea Opoziţiei: dacă ea întîrzie să-şi asume un metabolism competitiv, atunci, pe termen lung, România se va înfunda într-o mlaştină acaparantă, fără nici un canal de refugiu european. Este inadmisibil ca balamucului pătrat sau triunghiular să-i corespundă, pe terenul advers, o lirică mişcare browniană, doborîtă de o istorică reculegere" (Radu Budeanu - **Ziua**, vineri 27 oct. 1995)

● **Urmînd tactica preantonesciană - cu cît e mai rău, cu atît e mai bine pentru noi :** Cînd ţara arde, Opoziţia recurge la politica de tip Maniu - a sta deoparte şi a striga că nu tu ai pus foc. Sub semnul acestei tactici se află şi incapacitatea de a privi mai departe decît dimineaţa de mîine. Un exemplu limpede al acestui mod mărunt de a vedea politica îl constituie atitudinea faţă de cele două vizite ale lui Ion Iliescu în SUA. Prin opţiunea pentru Occident, dar mai ales pentru Statele Unite, se întăresc occidentalizarea României, integrarea în structurile euro-atlantice, democraţia şi reforma. Am putea spune că pe termen lung se creează premisele pentru ca opoziţia să preia puterea. Fără a sesiza acest lucru, opoziţia, sau o parte a ei, se străduie să minimalizeze aceste vizite, să le critice. I se pare că prin brusca occidentalizare a lui Ion Iliescu, ea, opoziţia, pierde posibilitatea de a cîştiga alegerile mîine dimineaţă. (Ion Cristoiu - **Evenimentul zilei**, sîmbătă, 28 oct. 1995)

● **Dacă s-au epuizat soluţiile politice, pragul electoral se forţează la fel de PRM şi PL '93:** Văzînd ce se petrece cu procesul intentat lui Sorin Roşca Stănescu şi Tanei Ardeleanu, Dinu Patriciu preia modelul în folos propriu, forţînd victimizarea sa. In acest fel speră să-i crească atît lui, cît şi partidului cota de popularitate. Dacă aceasta este o soluţie pentru lupta electorală, înseamnă că realmente viaţa noastră politică este la pămînt. Strigînd în gura mare că preşedintele ţării e un "criminal", astfel încît să te audă şi Parchetul General, nu faci altceva decît să confirmi supoziţiile lui Emil Constantinescu, după care afirmaţiile belicoase ale unor lideri PL '93 sunt rodul "disperării unor politicieni care dispar o dată (sic!) cu partidul lor". (Ralu Filip - **Curierul naţional**, luni, 30 oct. 1995).

● **Democraţia primeşte astfel o lovitură abjectă:** Tocmai în aceste zile, cînd opoziţia democratică, presa independentă luptă din răsputeri împotriva forţelor care-l apără pe Corneliu Vadim Tudor, care vor, aşadar, să păstreze în viaţa publică românească buboiul mahalagismului politic, vine Dinu Patriciu, lider al unui partid care se pretinde democratic, şi face o declaraţie care nu diferă cu nimic, prin stil şi conţinut, de campaniile duse de Corneliu Vadim Tudor împotriva personalităţilor din opoziţie, din presa independentă şi, mai nou, împotriva lui Ion Iliescu şi a liderilor PDSR. Plecînd de aici i-a fost destul de uşor lui C.V. Tudor să susţină că acţiunea împotriva sa nu stă sub semnul necesarului proces de asanare a vieţii noastre politice. Ea - zice liderul PRM folosind drept argument momentul creat în chip surprinzător de Dinu Patriciu - rămîne expresia unei banale tentative de răzbunare din partea lui Ion Iliescu. Prin surprinzătoarea sa ieşire, Dinu Patriciu a dat o lovitură abjectă democraţiei. (Ion Cristoiu - **Evenimentul zilei**, luni, 30 oct. 1995)

● **Şi totuşi... Puterea cade în picioare!** E jalnic că politica din România a ajuns într-o asemenea stare de degradare încît un politician de tarabă ca preşedintele partidului ilicît numit "România Mare" să ţină săptămîni în şir capul de afiş al discuţiilor politice. Din păcate, mai ales prin intermediul presei independente.Pe aceasta, de altfel, s-a şi mizat. Faptul că opoziţia şi-a declarat, la spartul mandatului, disponibilitatea de a susţine un guvern minoritar favorizează PDSR care, în campania electorală, se va putea deroba de responsabilitatea guvernării, pe de o parte atribuind eşecurile foştilor aliaţi şi, pe de altă parte, împărţind reponsabilitatea de după "ruptură" cu Opoziţia. (Roxana Iordache - **România liberă**, sîmbătă 28 oct. 1995)

● **Îmbogăţită cu noi teme de reflecţie :** Sîmbătă, la Ploieşti, un deputat PDSR de Prahova, Adrian Pitcă, i-a propus lui Adrian Năstase să candideze la preşedinţia României, recomandîndu-i totodată preşedintelui Iliescu să se retragă din cursă. Cusută cu aţă albă şi pusă în gura unui deputat cvasi-anonim, diversiunea e atît de evidentă încît poate stîrni rîsul, mai ales că urmează unei lungi serii de alte manevre care au încercat să creeze zîzanie între preşedintele ţării şi preşedintele executiv al PDSR. Şi-atunci, ce vrea deputatul Pitcă? Probabil doreşte să-i dea dreptate lui C.V.Tudor care a declarat răspicat că în PDSR sunt forţe parlamentare dornice să migreze spre PRM. (Horia Alexandrescu - **Cronica română**, luni, 30 oct. 1995)

Argument

Vorbind despre ambiguitatea noastră cea de toate zilele şi judecîndu-i efectele, n-ar fi fără folos să ne întrebăm dacă ea reprezintă fatalitatea tranziţiei sau un stil moştenit, durabil, de ocolire a unei opţiuni clare, refuzul de a ieşi din echivocul profitabil?
Vremea postdecembristă pare să stea cu deosebire sub această emblemă. Datorită ambiguităţii, experienţa pe care o trăim capătă o aparenţă de profunzime insondabilă, suspectă, nu o dată comparabilă cu haosul. Ritmul favorit pare să fi devenit amînarea, iar strategia înaintării spre viitor – perpetuă oscilare între atitudini contradictorii. Nu e de mirare că, raportată la această stare de lucruri, experienţa trecută se arată unora preferabilă ("comunismul era cel puţin clar"), iar soluţia autoritară – ispititoare. Numai că ar fi de întrebat dacă, într-adevăr, semnul comunismului a fost unul al maximei "sincerităţi", al limpezimii sau, dimpotrivă, al maximei ambiguităţi; opiniile colaboratorilor noştri diferă în această privinţă. Dacă pentru majoritatea celor care l-au trăit, el a fost o mască – refugiul preferat al ambiguităţii – atunci sinceritatea iese din discuţie. Ca mască/rol, ambiguitatea poate oferi un adăpost, o formă de apărare, o speranţă de depăşire a limitelor contrîngătoare (un exemplu frivol, Michael Jackson) – dar, în acest caz, ar trebui s-o asociem cu imaturitatea, cu un refuz explicit al devenirii. Nu e mai puţin adevărat că nu putem evita nici alt aspect derivat din caracterul ambiguităţii: nelămuritul, obscurul, ceea ce este capabil de mai multe înţelesuri oferă, în acelaşi timp, şi o speranţă de deschidere; nu tot ceea ce este deocamdată neclar este în chip necesar şi rău, ameninţător. Ceaţa nu ascunde numai catastrofe. De la observaţii pe marginea legislaţiei, pînă la modul echivoc de folosire a documentului istoric, de la practica partidului majoritar pînă la aspecte ale ambiguităţii din mesajul opoziţiei, de la climatul literar anterior la echivocul de atitudine asumat ca mesaj politic sau diplomatic – colaboratorii noştri au examinat diverse aspecte ale ambiguităţii pe care o provoacă sau o suportă timpul prin care trecem. Ar fi prezumţios să pretindem a fi epuizat valenţele temei. Ceea ce ni se pare mai interesant este reacţia cititorilor care s-au grăbit să răspundă la propunerea noastră (din păcate, contribuţiile lor nu pot apărea din considerente de spaţiu). În comparaţie cu alte numere ale *Dilemei*, dacă am fi publicat scrisorile primite, rubrica "Aduse cu poşta" ar fi ocupat, singură, aproape un număr de revistă. Atîtea scrisori au mai venit doar la cele dedicate "bunelor maniere" şi "înjurăturii". Ni se pare astfel că, după felul cum a fost receptată tema, ambiguitatea se încadrează mai puţin avatarurilor specifice tranziţiei, cît unui stil la care reacţia de refuz este promptă şi majoritară. (T.C.)

Teritoriile incerte

Ar fi, desigur, fastidios şi dificil de oferit aici o descriere pertinentă a *modelului occidental* spre care se presupune îndeobşte (şi în mod fals, cred eu) că ne îndreptăm. Cîteva cuvinte trebuie totuşi spuse. *Grosso modo*, sistemul occidental – şi mă refer la ansamblul vieţii sociale, economice, politice, dar şi la filosofia curentă de viaţă – este fondat pe ceea ce aş numi *distincţii tari, riguroase*. La baza gîndirii occidentale stă raţionalismul greco-roman, dezvoltat şi nuanţat în Renaştere şi în Epoca Luminilor şi netrădat cu totul pînă în prezent, întemeiat pe *distincţii categorice, tari* între fapte şi spuse, între esenţe şi aparenţe, între implicit şi explicit, între necesitate şi libertate etc. Filosofiile postmoderniste încearcă să slăbească şi chiar să anuleze unele sau chiar toate aceste distincţii. V. Richard Rorty, *L'espoir au lieu de savoir*, Paris 1995. Pentru acesta, lucrurile nu au esenţe autonome, stabile.

În al doilea rînd, civilizaţia occidentală este o civilizaţie a raporturilor abstracte, formalizate între oameni, lucruri şi instituţii, în general între *substanţe autonome*, o lume a *raporturilor*. Acest din urmă aspect se exprimă cel mai bine prin aceea că la temelia societăţii stau *contractele scrise*. Ele sînt uşor de văzut – sînt, în fapt, un caz particular de distincţie tare – distincţia dintre ceea ce este convenit, asumat prin contract şi ceea ce nu este. Între acestea distanţa şi limita trebuie să apară clare, nete, iar criteriile definirii lor tind să ajungă, în principiu, impersonale sau intersubiective, depinzînd mai degrabă de un set de condiţii obiectivabile decît de capricii sau dispoziţii personale.

Se îndreaptă măcar societatea românească înspre o civilizaţie a distincţiilor tari şi a contractelor scrise, dacă nu a ajuns încă în acest punct? Prea puţin, în esenţa lucrurilor. Să încep cu un exemplu recent, din lumea politică: partidul de guvernămînt, PDSR, deşi se pretinde partid social-democrat şi determină guvernul să semneze un acord de asociere cu Uniunea Europeană (intrat în vigoare pe 1 februarie 1995), a semnat, pe 20 ianuarie 1995, un protocol cu trei partide ce sprijină actuala guvernare. Acestea (PUNR, PRM şi PSM) s-au afirmat de cîţiva ani, în mod constant, prin declaraţii, articole publicate în presa partidelor respective şi propuneri legislative, ca ducînd cu consecvenţă o politică şovină, ultranaţionalistă şi antisemită. Spre exemplu, la începutul acestui an, Gheorghe Funar, preşedintele PUNR, cerea ca etnicii maghiari, cetăţeni români, să fie eliminaţi din armată şi poliţie, iar funcţionarii publici de aceeaşi origine să depună un jurămînt special de credinţă faţă de naţiunea română. În ultimul timp, pe de altă parte, atacurile lui C.V. Tudor împotriva partidului de guvernămînt şi a preşedintelui Iliescu au depăşit orice măsură. În aceste condiţii, angajamentul scris al guvernului român, format de PDSR, PUNR, PRM şi PSM, pe documentele europene îşi pierde credibilitatea, părînd a fi invalidat de semnătura partidelor de guvernămînt pe protocolul menţionat. Dar chiar statutele şi programul, chipurile, social-democrate ale unui partid aliat cu formaţiuni, adesea animate de viziuni fasciste, nu pot fi creditate. Ceea ce este semnificativ în acest caz este faptul că definiţiile a ceea ce este acceptabil politic şi a ceea ce este inacceptabil îşi pierd vigoarea, devin "moi", confuze sau personalizate după caz.

Mă voi referi acum la un exemplu de alt tip: raporturile dintre indivizi şi instituţii sînt, *ca principiu*, în România ca şi oriunde altundeva, reglementate de legi şi regulamente impersonale. Dacă un ins A îndeplineşte anumite condiţii, el este îndreptăţit a obţine un serviciu *b*, de la o instituţie anume. Numai că, adesea, la noi, mai ales atunci cînd A cere un serviciu *c*, care, deşi nu este prevăzut în chip explicit, nici nu este prohibit de legile şi regulamentele în vigoare, el se va vedea refuzat. Între interdicţia explicită şi permisiunea explicită, există în spaţiul românesc (şi, cred, est-european, în ansamblu) un *teritoriu incert, slab definit*. Acest teritoriu ajunge să fie revendicat de interdicţie, dacă A este un ins de rînd, dar poate intra şi în domeniul admisibilului, dacă acelaşi A dispune de *influenţă* directă, sau exercitată printr-un intermediar B. În loc să existe un simplu raport între A şi instituţie (ori funcţionarul ei), apare ceea ce numesc aici o *relaţie*.

Relaţiile sînt "calde": ele angajează oameni bine individualizaţi (A, B), chiar dacă ei reprezintă instituţii, în tranzacţii de interese ce implică acele instituţii. Contează foarte mult *cine* sînt partenerii, *care* este familia lor şi care sînt toate celelalte date personale. Relaţiile sînt concrete: corespondentul lor comercial este *trocul*, schimbul în natură. Raporturile, dimpotrivă, sînt "reci" şi abstracte: importă numai *datele obiective, măsurabile întrucîtva*. Analogia, de data aceasta, este dată de schimburile *monetare*. Raporturile pot fi bine reglementate de proceduri legale, tocmai datorită caracterului lor abstract, general şi cuantificabil şi funcţionează normal la lumina zilei. Dimpotrivă, relaţiile sînt oculte, disimulate, fiindcă nu pornesc de la elemente obiective, măsurabile cu ajutorul unui etalon general, ci au drept sursă aprecieri personale, subiective, complexe personale inanalizabile, interese private sau de familie necuantificabile.

Alianţa PDSR cu PUNR, PRM şi PSM, deşi prinsă într-un contract scris, formalizată prin urmare, nu este, în fapt, decît în prea mică măsură, un raport (în sensul dat aici cuvîntului). E, în schimb, cu mult mai îndreptăţit a o considera *relaţie*. Tot o relaţie, şi nu un raport îi leagă, în particular, pe Gh. Funar şi pe C.V. Tudor de PDSR şi de Ion Iliescu. De aici provine caracterul incert, elastic al asocierii lor, insuficienta distincţie între ceea ce ea permite şi ceea ce ea interzice, opacitatea, cît şi personalizarea sa. Pentru occidentali, semnăturile puse pe un acord sau pe un tratat consfinţesc un raport între două entităţi supraindividuale; pentru foarte mulţi români, ele simbolizează mai curînd o relaţie între persoanele ce conduc acele instituţii[1]. Nepotrivirea dintre aceste două tipuri de a înţelege semnificaţia unui înscris şi, în general, a asocierilor formalizate dintre oameni, a pactelor, este evidentă.

Cum vedem, spre deosebire de raport, relaţia creşte pe un teritoriu incert şi presupune posibilitatea exercitării unor influenţe personalizate, dar şi arbitrar-discreţionare pentru a-l ocupa fie dintr-o direcţie, fie dintr-alta.

Este important de observat că existenţa unor asemenea teritorii este adesea justificată oficial cu ajutorul "tranziţiei". La cinci ani de la evenimentele din 1989, autorităţile continuă să invoce incompletitudinea legislaţiei, situaţie, chipurile normală "în tranziţie". În felul acesta, de exemplu, existenţa în România a unor servicii de informaţii (poate chiar de supraveghere) nereglementate limpede de lege (chiar dacă nici interzise în mod formal), precum SPP (Serviciul de Pază şi Protecţie), poate fi legitimată. Sau introducerea, apoi aplicarea unei legislaţii privitoare la societăţile naţionale de radio şi televiziune au fost extrem de întîrziate (şi sînt în continuare în momentul de faţă), ceea ce permite guvernului, în baza unor reglementări provizorii mai vechi, "tranziţionale", să le controleze nemijlocit, într-o măsură mai mare decît ar îngădui o legea[2]. De asemenea, deşi prevăzută în Constituţie, aplicarea principiului inamovibilităţii judecătorilor întîrzie indefinit, ceea ce, desigur, facilitează amestecul executivului în domeniul judiciarului. Adesea, spre a se justifica menţinerea teritoriilor incerte în legislaţie şi administraţie se invocă aglomerarea parlamentului cu foarte multe legi, lucru – se spune – normal în "tranziţie". Precum "dialectica" odinioară, "tranziţia" a devenit un hocus-pocus care explică mai toate dificultăţile şi ilegalităţile şi, mai ales, le justifică.

Mi se pare interesant că, pentru unii gînditori, teritoriile nimănui sustrase unei reglementări formale, situate între da şi nu, par să fie specifice culturii româneşti în ansamblu (sau, eventual, "tranziţia" este un dat etern al nostru). Filosoful Constantin Noica a acordat acestor teritorii intermediare chiar o demnitate metafizică, crezînd cuvenit să-i privească pe occidentali cu condescendenţă ca pe unii lipsiţi de ele: "E ceva grosolan în «este sau nu este» al occidentalilor..., scria el. Nu fiţi aşa de gravi, oameni buni, le spune ceva de aici. Luaţi lucrurile mai dintr-o parte, mai lăturiş. Va fi fiind..." [3]. Vorbind în aceşti termeni, vom spune şi noi că, legal, SPP, inamovibilitatea judecătorilor, noua legislaţie privitoare la televiziunea publică, anumite aspecte ale Legii învăţămîntului ş.a., toate acestea vor fi fiind!

De fapt, putem concepe filosofia de viaţă care a generat, în epoca postcomunistă, această filosofie a ambiguităţii sau a "lăturişului" ca pe un *răspuns adaptativ*, dat de societatea românească unor vechi şi îndelungate provocări. Se poate admite că, pentru micile popoare şi naţiuni din zonă, adesea opţiunile clare, limpezi erau dificile, iar riscurile unei alegeri unilaterale erau prea mari pentru a fi asumate. Toate variantele unei alternative comportau mari neajunsuri, iar întîrzierea în angajarea plenară într-o direcţie sau într-alta, menţinerea pe o poziţie relativ ambiguă, cînd nu cu totul *duplicitară* s-au dovedit, dimpotrivă, de mai multe ori de-a lungul istoriei, avantajoase.

Duplicitatea este, firească, un defect moral, un viciu de caracter; dar trebuie admis că există momente şi perioade istorice cînd ea poate fi justificată ca politică a unei naţiuni mici şi slabe, dar care doreşte să supravieţuiască, confruntată fiind cu interesele contradictorii ale marilor puteri. Şerban Cantacuzino, aliatul turcilor la asediul Vienei, transmite informaţii în secret austriecilor: duplicitate, desigur, dar scuzabilă. Ruperea alianţei cu Puterile Centrale în 1914, decisă la Consiliul de Coroană de la Sinaia, şi care a otrăvit ultimii ani ai lui Carol I – duplicitate şi aceasta, dar interesul naţional poate fi invocat în favoarea ei[4]. Cînd Antonescu, aliat cu germanii în al II-lea război mondial, îşi trimitea, în secret, emisari la Stockholm să negocieze cu ruşii, ori permitea opoziţiei să trateze cu anglo-americanii la Cairo, practica şi el duplicitatea, dar e greu să nu-i afli scuze. În fine, cînd Ceauşescu chiar, voind să slăbească influenţa sovietică asupra României, se folosea de chinezi, iugoslavi şi de occidentali drept contrapondere, era şi el practicant al jocului dublu, ori triplu, dar nu a fost acesta, desigur, cel mai mare defect al dictatorului.

În condiţiile noii configuraţii a lumii de după terminarea războiului rece, dar şi ale începutului erei postindustriale şi postmoderne, cred că această veche adaptare şi-a pierdut raţiunea şi a devenit chiar contraproductivă. O lume, unde între "da" şi "nu", între admis şi respins, între fapt şi interpretare, între adevărat şi fals, limitele rămîn elastice, iar teritoriile intermediare, incerte, continuă să deţină o enormă extensie, va avea dificultăţi insurmontabile în a se moderniza pînă la capăt. Pe scurt, marea noastră problemă este să luăm în serios *incompletitudinea modernizării noastre* şi, ca atare, să renunţăm la "citarea" ornamentală a Occidentului în favoarea unei "citări" fundamentale. De abia atunci "tranziţia" de care abuzăm atît în discursul public va deveni o realitate şi nu doar un camuflaj legitimizant.

Biologii descriu specii foarte bine adaptate la un mediu dificil şi care, dezvoltîndu-şi aptitudini aparte, au reuşit să supravieţuiască acolo unde altele au pierit. Deodată însă, mediul se schimbă, iar mecanismele de adaptare, din utile devin tot atîtea piedici. Specia dispare. *Distincţiile moi, relaţiile contrapuse raporturilor*, ce au produs pe plan economic şi politic directocraţia, reprezintă un astfel de mecanism, cîndva măcar folositor, chiar dacă nu neapărat moralmente lăudabil. Iată însă că "nişa ecologică" faţă de care s-au creat de multă vreme adaptări aducătoare de recompense, astăzi pare să fie în curs de dispariţie. Ce vom face? Vom conserva un comportament, pe care nu atît faptul că unii îl găsesc blamabil sub aspect etic îl condamnă astăzi cel mai mult, cît acela că, pe termen ceva mai lung, el se înfăţişează de-a dreptul sinucigaş? Numai că, spre deosebire de păsări, plante sau peşti, naţiunile, ca şi oamenii din care ele sînt alcătuite, nu mi se par supuse unei fatalităţi ineluctabile, de tip vegetativ. Ele se mai pot schimba. Totul este s-o dorească *cu adevărat*.

Andrei CORNEA

---

1. Românii, mai ales cei cu puţină instrucţie, identifică în mod curent o instituţie, chiar statul, cu persoana ce o conduce. Vezi foarte judicioasele observaţii de psihologie socială a "tranziţiei" la Alina Mungiu, *Românii după '89. Istoria unei neînţelegeri*, Bucureşti 1995.
2. Alina Mungiu, *op. cit.*, p. 264-265.
3. Constantin Noica, *Jurnal de idei*, Bucureşti 1990, p. 232.
4. Cazul cel mai cunoscut şi mai semnificativ al acestei duplicităţi fertile este perioada anilor 1914-1918. Deşi avea un tratat secret cu Germania, la declanşarea primului război mondial, guvernul lui I.I.C. Brătianu, în pofida părerii lui Carol I, păstrează neutralitatea. În 1916, acelaşi guvern sperînd în victoria Antantei, intră în război împotriva Puterilor Centrale. În februarie 1918, guvernul germanofil al lui Al. Marghiloman încheie o pace separată cu Puterile Centrale, dar obţine în scurtă vreme Basarabia. Spre sfîrşitul anului, Germania este înfrîntă şi un nou guvern Brătianu obţine Transilvania, în calitate de aliat al Antantei.

Între ambiguitate şi echivoc

La unul dintre cursurile – libere în toate sensurile – pe care le susţinea Grigore Moisil în extraordinara lui campanie de cucerire a teritoriilor umaniste, am fost profund impresionată de o frază care spunea, în esenţă, că indicibilul nu există în realitate, ci doar în discurs. E ciudat că n-am reţinut formularea exactă – îmi sună în ureche, obstinat, doar adjectivul "neclâarh", în dicţia lui incofundabilă – dar ideea era că, de vreme ce, ideal, orice analiză e capabilă de atîtea nuanţe cîte sînt necesare pentru ca opacitatea realului să se poată destrăma, este strict interzis să se confunde ambiguitatea discursului cu profunzimea lui.

Ce quoi est bien conçu s'exprime clairement: am crescut într-o casă în care acest vers făcea parte, împreună cu "să nu minţi" şi "să nu furi", dintr-un decalog niciodată supus discuţiei, şi îl recunoaşteam ca pe o parolă în polemica dintre *fuzzy notions* şi logica raţionamentului nuanţat; aşa încît am aderat imediat la concluzie, cu un entuziasm uşor vindicativ: era epoca lui "pe undeva", cu texte care, neputînd inova mesajul, complicau pînă la exasperare codul, şi mă simţeam subit răcumpărată de toate zadarnicele chinuri ale unor lecturi care mă nedumeriseră. Asupra premiselor n-am încetat să-mi pun întrebări pînă-n ziua de azi.

Nu cred într-o posibilă eradicare a ambiguităţii din istorie, aşa cum ne e ea accesibilă. Cred chiar că încercarea de a instaura o transparenţă completă a faptelor în infinita lor încatenare e o iluzie, la limită pernicioasă. Căci, dacă e adevărat că istoria e rezultanta, şi nu însumarea interacţiunilor umane, ea nu devine perfect inteligibilă decît de pe culmile Olimpului; de aici, de jos, rămîne totdeauna un rest şi, de la negarea lui la previziune şi la ingineria viitorului nu mai e decît un pas. Situîndu-se la confluenţa a două fluvii de subiectivitate – cea a istoricului, cu toate experienţele, iluziile şi frustrările veacului său, şi cea a actorilor istoriei, inumerabili, cu multiplele lor determinări individuale şi colective, istoria ca discurs despre trecut dă seamă de multe – vreau să cred chiar că de tot mai multe; niciodată de tot.

Cred însă în valoarea discursului clar despre ambiguitatea trecutului, mai apropiat ori mai îndepărtat. Asumat, faptul că rămîne totdeauna un rest, nu e o scuză pentru echivocul discursului; dimpotrivă. După ce că faptele sînt incerte, e de neiertat să le mai sporim şi noi ambiguitatea cu propria noastră neîndemînare sau oblicitate. Numai un discurs raţional despre iraţionalul din lume poate fi acceptat; dacă chimia acizilor ar deveni subit acră, dacă psihiatrii s-ar apuca să delireze despre pacienţii lor, unde am ajunge?

Tocmai fîndcă opacitatea faptelor e, în ultimă instanţă, ireductibilă, discursurile istorice alternative au legitimitate şi nu se anulează reciproc. Asta nu înseamnă nicicum că putem spune orice despre orice: nu putem afirma, de pildă, că poporul român există din epoca bronzului, cîtă vreme argumente lingvistice absolut indiscutabile dovedesc că limba română s-a format pornind de la latina provinciilor imperiului, ca toate celelalte limbi romanice: latinitatea originară a românilor nu e o alternativă, ci o aberaţie. Din păcate, dacă lucrurile bine gîndite se exprimă limpede, prostiile se exprimă şi ele adesea fără echivoc.

Ambiguitatea e un semn nu atît de prostie primară, cît de lene intelectuală şi de impostură: în loc să te speli, te dai cu parfum. Nimic mai antipatic, mai ales cînd rezultă dintr-o tocmeală, care se şi crede iscusită, cu propria meserie. Carenţele de analiză sînt compensate prin exces de sofism, şubrezenia premiselor e mascată de sonoritatea corolarului, fiind astfel, mai degrabă decît un păcat al diletanţilor, unul al profesioniştilor lipsiţi de onestitatea funciară a cercetătorului. Într-un foarte recent *talk-show* al dlui Iosif Sava – o emisiune deosebit de interesantă, dar primejduită, dacă înţeleg bine, de faptul că publicul ei fidel e prea rafinat pentru a da telefoane entuziaste biroului de relaţii cu publicul al TVR (iată un alt echivoc, cel al evaluărilor de popularitate), am asistat la o spectaculoasă desfăşurare de echivocuri ale memoriei, al cărei protagonist, altminteri reputat istoric, persevera în a afirma că venirea minerilor în '90 ar fi fost provocată de o încercare de lovitură de stat a forţelor de tip legionar, găsind însă azi confirmarea acestei aserţiuni în creşterea (ulterioară) a cotei electorale a "României Mari". Alăturarea unei false concluzii şi a unui adevăr răsturnat face echivocul să înflorească: nu rezultă de nicăieri că minerii ar fi distrus sediul partidului în cauză, nu viitorul senator Vadim Tudor a fost, după ştiinţa noastră comună, agresat în 14 iunie, şi recrudescenţa naţional-ceauşismului a fost utilizată de acelaşi grup politic care a beneficiat, sau a sperat că va beneficia, de pe urma mineriadei; cele două fenomene nu sînt de semn contrar, dimpotrivă, şi fermitatea bombastică cu care e enunţat raţionamentul nu poate ascunde faptul că acesta e fals. Ca să nu mai spun că a susţine cu "îndreptăţită mîndrie" că întreruperea emisiunii de televiziune în seara de 13 iunie a evitat un război civil – cînd, după toate datele de care dispunem, exact această întrerupere a fost detonatorul care a declanşat scurtul, dar foare palpabilul război civil numit, popular, mineriadă, care a paralizat funcţionarea normală a instituţiilor statului vreme de trei zile, în aplauzele entuziaste ale televiziunii publice – înseamnă să ne jucăm, mai degrabă iresponsabil, de-a ambiguităţile.

Faptul că trăim o epocă ambiguă, în sensul că nimic nu e ireversibil, nu justifică, ci condamnă echivocurile. Putem admite, la limită, că, într-un regim totalitar, oblicitatea e o reacţie de supravieţuire – deşi şi aici am putea discuta la infinit despre echivocul promiscuu în care ne instalasem, mai mult sau mai puţin complacent. Dar a cultiva echivocurile echidistanţei azi, cînd recrudescenţa celor mai echivoce personaje ale cosmarului nostru, cît de cît comun, e atît de lipsită de ambiguitate, atît de arogantă şi de brutală, e nu numai imoral, ci şi riscant. Dacă nu s-ar fi cultivat, sistematic şi interesat, ambiguitatea; dacă nu s-ar fi alunecat de la ideea că nu pot fi culpabilizaţi toţi cei care n-au protestat deschis împotrva dictaturii – eroismul rămînînd, totuşi, facultativ – la realitatea abjectă în care a fi fost activist, sau turnător, sau poet de curte, apologet al ceauşismului ori securist, tinde să devină un merit; dacă nu s-ar fi indus confuzia sistematică între un proces al comunismului ca sistem şi reprimarea vindicativă a foştilor comunişti, n-am asista azi la excese pe care orice echidistant care se respectă se grăbeşte acum a le deplora.

Echivocul cultivat atît de sîrguincios n-a încetat să mineze şansele unei democratizări ireversibile, şi astfel să sporească pericolul reînvierii unei lumi, lipsite, ce-i drept, de echivoc, în care tot ce nu e obligatoriu e interzis. De cinci ani şi mai bine, se fac şi se desfac scurte războaie civile, week-end-uri de violenţe interetnice, agresiuni pseudo-tribuniciene – doar-doar, pe această prea ocolită cale, vom învăţa să preţuim farmecele moderate şi ambigue ale tranziţiei. Aşa va fi început, mă bate gîndul, şi în Bosnia. Probabilitatea ca aceşti ucenici vrăjitori să fie traşi la răspundere în urma unui succes electoral al actualei opoziţii e infinitezimală faţă de primejdia ca un Pristanda al "României Mari" să dea năvală, nu atît în casa mea, cît în cea a vreunui echidistant mai acătării, strigînd, cu o paradigmatică ambiguitate, "curat violare de domiciliu, da' umflaţi-l!"

Zoe PETRE

Scopuri fără mijloace

Monarhie sau republică? Stat de drept sau stat social? Occident sau Orient? Concurenţă sau dirijism? Spirit european sau naţionalism? Şansa societăţilor estice rămase în 1989 fără regimuri totalitare a constat tocmai în posibilitatea formulării unor răspunsuri la asemenea chestiuni. În România, nici un partid politic nu a oferit propoziţiuni clare şi univoce, atunci cînd s-a văzut pus să aleagă. Dimpotrivă, orice mesaj precis a fost însoţit de o dezminţire care l-a făcut ambiguu, orice afirmaţie tranşantă a fost "nuanţată", de cele mai multe ori cu ajutorul limbii de lemn, pînă ce a atins limitele contrariului ei. Cîteva exemple:

Monarhiştii au un candidat la preşedinţie, în vreme ce republicanii au un idol în care descoperă charisma monarhilor din secolul al XVIII-lea. Partizanii statului de drept, adică ai egalităţii indivizilor în faţa Legii, cedează presiunilor de grup, pentru a muta, de pildă, impunerea (taxele şi impozitele) de pe umerii unor cetăţeni pe umerii altora; la rîndul lor, partizanii declaraţi ai statului social, adică ai protecţiei acestor interese de grup, descoperă avantajele individualismului, de îndată ce trebuie să scuze proasta gestionare a fondurilor publice. Cei care vor să facă din România un stat european respectabil sînt vrăjiţi, la intervale regulate, de un inefabil "duh local", pretinzînd că Biserica trebuie să rămînă unită nu doar cu sufletul, ci şi cu statul: secularizarea e - vasăzică - o rătăcire, pe care orice sobor de preoţi o poate face uitată, la invitaţia Cezarului din judeţ sau de la "centru"; în schimb, cei care optează pentru Orient, alegîndu-şi ca obiecte de cult bazarul Istanbulului şi armele ţarului, tînjesc, în zilele festive, după "decadentul" supermarket şi securitatea asigurată de NATO. Concurenţa e bună doar dacă nu te afectează; în schimb, dirijismul devine soluţia unică atunci cînd vine vorba de "interesele strategice", chiar dacă acestea sînt definite de nişte inşi inculţi şi dezorientaţi, uitaţi în oficiile ministerelor. Tot aşa, Europa e îngerească, pentru că e bogată, şi tot ea e de-a dreptul diabolică, pentru că e federală; în contrast, cei care exaltă măreţia naţiunii, de cîte ori e vorba de vremuri apuse, sînt dezgustaţi de prezentul ei sumbru (nu-i de mirare atunci că secolul al XIX-lea nu pare să fi existat în conştiinţa românilor de azi decît pentru ca Avram Iancu să-şi manifeste virilitatea, iar prezentul, pentru ca noi să exaltăm dramele politice ale "crăişorului").

Cum de se nasc toate aceste expresii contradictorii, care ne poartă dincolo de limita oricărei ambiguităţi tolerabile, pentru a ne plonja într-un univers haotic? Cred că motivul principal este acela că dezbaterile în jurul temelor amintite - teme esenţiale pentru naşterea unei bune comunităţi politice - sînt înfruntări ale unor scopuri, nu şi ale unor mijloace. Avem de-a face cu o bizară deturnare a sensului discursului şi, implicit, al acţiunii politice: căci scopul, departe de a scuza mijloacele, le face uitate. În cel mai bun caz, mijloacele propuse sînt de-a dreptul derizorii. Aşa se vădesc a fi soluţiile "spectaculoase" în care sentimentele regaliste sînt dirijate de un posibil preşedinte sau cele în care un stat vrea să asigure mai întîi securitatea de grup şi apoi pe cea individuală; tot atît de absurdă ar fi şi soluţia unei occidentalizări cvasi-fundamentaliste sau cea a unei concurenţe organizate de inamicul oricărei concurenţe, şi anume de statul dirijist. (În paranteză fie spus, vizita de lucru şi conferinţa de presă au ajuns situaţiile centrale ale afirmării în Cetate, tocmai pentru că ele sînt ocazii în care se fac declaraţii sublime de intenţii, fără a detalia căile potrivite prefacerii acestora în realităţi cotidiene.) Locul deciziilor hotărîte e luat de crispare, în locul angajării, ne e propusă o aşteptare păguboasă, care se pretinde izvorîtă din neutralitate, dar care e, în realitate, o sumă de ezitări ignorante.

Subtilii sociologi sau psihologi sociali (aceasta e o specie nouă de sofişti, care ţin cu tot dinadinsul să reia erorile sociologilor, făcînd apel la sufletul colectiv) vor replica, desigur, că din acest tablou lipsesc multe date şi evenimente. Le voi lăsa plăcerea să le adauge, mai ales că limba lor de lemn se acordă perfect cu obiectul de studiu, suprasaturat de clişee şi truisme. Mă voi mulţumi să atrag atenţia asupra unui caz cu totul special în care enunţarea scopurilor a făcut uitate mijloacele: e vorba de chestiunea separaţiei puterilor. Dezbaterea acestui principiu constituţional s-a făcut în România în termeni aproape incredibili pentru vremurile prezente. S-au confruntat, de fapt, două discursuri, primul fiind cel al susţinătorilor înscrierii explicite a principiului separaţiei în Constituţie, iar al doilea, cel al adepţilor unei "colaborări" a celor trei puteri, colaborare care ar face inutilă precizarea separaţiei. Cea de-a doua tabără a avut, după cum se ştie, cîştig de cauză. Nici una din cele două opţiuni nu a cuprins însă şi mijloacele capabile să instaureze o separaţie reală, pentru că sensul acestui principiu nu a fost avut în vedere. Orice om cu judecată sănătoasă realizează că problema esenţială este aici cea a definirii mijloacelor prin care cei care fac legile să nu fie aceiaşi cu cei care împart dreptatea în numele legilor sau cu cei care execută deciziile tribunalelor. Totodată, această separaţie nu trebuie să excludă recunoaşterea validităţii practicii jurisdicţionale şi nici posibilitatea ierarhizării puterilor: unica soluţie justificată - atît istoric, cît şi logic - este preeminenţa puterii judecătoreşti în faţa executivului şi a legislativului. Cum în timpul dezbaterilor constituţionale, atenţia a fost reţinută exclusiv de scopuri sublime, s-a ajuns exact la contrariul acestei situaţii dezirabile. Justiţia a fost subordonată integral Parlamentului: astfel, articolul 123 al Constituţiei prevede independenţa judecătorilor, dar şi supunerea lor "numai faţă de legea" al cărei monopol îl deţine Parlamentul; aşa cum s-a văzut însă, legea poate foarte bine să fie atît rezultatul unor conjuncturi electorale, cît şi o creatie profund nedreaptă, caz în care legătura judecătorilor cu valoarea pe care ei o administrează, deci cu dreptatea, devine obscură. Căci acelaşi articol 123 stipulează că tribunalele nu fac decît să aplice legea, orice transformare a jurisdicţiei în lege organică fiind exclusă de pozitivismul juridic ce domină nu doar spiritul, ci şi textul Constituţiei: în acest sens, articolul 72 se dovedeşte a fi - prin exhaustiva descriere a domeniilor în care e necesară şi obligatorie legiferarea - nu atît o recunoaştere a monopolului legislativ al Parlamentului, cît o subordonare a întregii funcţionări a societăţii deciziilor luate de aleşii noştri pe patru ani. Tot aşa, judecătorii sînt supuşii Camerelor şi ai preşedintelui: într-adevăr, acesta din urmă îi numeşte pe judecători şi procurori, la propunerea Consiliului Magistraturii, organism ales, la rîndul său, de Camera deputaţilor şi Senat (articolele 132 şi 133). Aceste dispoziţii favorizează clientelismul politic şi nu e de mirare că nici un funcţionar bănuit de corupţie nu a fost anchetat, cu toate că oricine ştie, din experienţă cotidiană, că un funcţionar care nu e mituit e o excepţie.

Cristian PREDA

Bîlbîieli

Sînt cîteva cuvinte care nu-mi plac. Mă concentrez cînd le rostesc pentru că sînt tentată să le stîlcesc (subconştientul lucrează!) pentru a-mi exprima într-un fel antipatia. Deşi "ambiguu", spre exemplu, nu-mi place, "ambiguitate" accept. Nici nu prea am de ales, pentru că urmăresc, ca tot omul, viaţa politică, declaraţiile "formaţiunilor", reacţiile "forţelor responsabile". Mă mişc, deci, în ambiguitate. În ultimii ani, la cam toate întrebările obsedante, formulate răspicat, au fost date răspunsuri ambigue, amestecînd diplomaţia cu laşitatea, viclenia cu neputinţa, interesul politic cu tendinţa manipulării. Întîmplările, faptele, evenimentele produse au fost urmate de explicaţii confuze, de ambiguităţi derutante, de analize sofisticate ori de motivaţii bizare, de rapoarte stufoase eşuate în anexe şi amendamente, toate reuşind să amplifice doar neîncrederea, o stare instalată viguros în mintea tuturor, căci ce poate crea mai bine ambiguitatea dacă nu suspiciune, acel sentiment pervers conform căruia, în spatele oricărei afirmaţii se află altceva decît ceea ce se afirmă. În avalanşa de adevăruri trucate, trunchiate, mistificate, ascunse, ne-am obişnuit să ne revoltăm împotriva bîlbîielilor unora şi altora, să ne descurcăm printre ambiguităţi, să luptăm cu minciuna, deja obosiţi de cititul printre rînduri şi de înţelesul bîjbîit printre declaraţii. Şi dacă am pus atîta energie pînă acum şi dacă am risipit atîta viaţă analizînd farsele mai mari sau mai mici, ce s-ar întîmpla dacă, în sfîrşit, ar trebui să dăm piept cu adevărul? Vom mai fi având putere şi pentru adevăr?! Probabil că el ne-ar devora definitiv ori poate nici nu l-am mai recunoaşte dintre atîţia înlocuitori. Ambiguitatea a fost o bună formulă politică. A liniştit spiritele după fiecare eveniment, a estompat radicalitatea incidentelor, a tergiversat luarea unor hotărîri, a îndulcit consecinţele, a lucrat în favoarea celor care au cultivat-o cu artă. Căci arta este politică atunci cînd nu e altceva. Cîte ambiguităţi, cîte eschivări, cîte bîlbîieli şi declaraţii confuze, contradictorii nu ne-a fost dat să auzim după Tîrgu-Mureş, după mineriade, după puciul de la Moscova, după atacurile din R.M. la adresa Preşedintelui, înainte şi după greve! Cum sîntem un popor liniştit, ambiguitatea e pentru mulţi binefăcătoare, creează motivaţii pentru somnolenţă, pentru indecizie şi este chiar hrana oportuniştilor care au şi ei nevoie de puţintică răbdare, nu-i aşa, pentru a şti în ce barcă să se arunce. Contînd pe bîlbîiala unora, pe ezitările altora, tehnica ambiguităţii ne ţine un pas înainte, doi înapoi, căci grabă nu-i şi nici încotro nu e prea clar.

Carmen FIRAN

Ambiguitate

Ambiguitatea în politică este de multe ori practicată intenţionat, cu scopul de a obţine de la partenerii de dialog o acţiune favorabilă, fără respectarea propriului angajament în etapa ulterioară. Cazurile cele mai frecvente sînt întîlnite în campania electorală, sau în tratativele dintre partide.

În campania electorală, sînt lansate promisiuni vagi, pasibile de multiple interpretări. În mod obişnuit, alegătorii sînt de bună credinţă, dînd fiecare termenului cu mai multe sensuri interpretarea cea mai favorabilă lui. Un exemplu este cuvîntul *linişte*, utilizat în campania din 1990 în lozinca "Pentru liniştea noastră". După alegeri s-a văzut că învingătorul a dat o interpretare care, în mod obişnuit, nu era acceptabilă pentru majoritatea votanţilor. Similar a fost cazul formulărilor din Platforma F.S.N., avansată la 22 decembrie 1989. Pentru oricine citeşte astăzi această platformă devine evident că ea permite atît o societate de tip occidental, cît şi socialismul de piaţă, numit politic socialism cu faţă umană. Dar atunci, în vîltoarea evenimentelor şi euforia generală, fiecare a dat interpretarea compatibilă cu speranţele sale.

Ambiguitatea în tratative poate permite uneori ambelor părţi, în mod premeditat, să nu îşi respecte angajamentele, deoarece se doreşte numai impresia de acord. Concludent este cazul tratatului dintre Slovacia şi Ungaria, unde importantă era numai existenţa acordului, fiecare dintre părţi urmărind utilizarea tratatului în alte scopuri decît reglarea relaţiilor reciproce dintre cei doi parteneri. Ulterior, a devenit evident că tratatul este inaplicabil. În tratativele politice din România sînt de evidenţiat discuţiile purtate la începutul anului la sediul guvernului, în urma invitaţiei lansate de către acesta, cu partidele politice din opoziţie, privitoare la bugetul pentru 1995 şi la proiectul legii accelerării privatizării. Guvernul nu a ţinut seama de nici o observaţie a opoziţiei, chiar dacă în discuţii a declarat că este de acord cu unele dintre ele. Scopul era numai să dea impresia populaţiei că există un dialog.

În viaţa parlamentară au apărut numeroase situaţii de compromis între partidele care susţin guvernul şi cele de opoziţie. Din păcate, după ce a fost adoptat articolul dorit de putere, cînd s-a ajuns la articolul dorit de opoziţie, partidele majorităţii nu şi-au mai respectat angajamentul, invocînd altă interpretare a înţelegerii. Ceea ce a avut ca efect votul opoziţiei împotriva întregii legi şi reducerea disponibilităţii pentru acorduri viitoare.

Ambiguitatea intenţionată, cînd este practicată numai de una dintre părţi, poate conduce la obţinerea cîştigului dorit în cazul concret în care este practicată, dar are un efect pe termen lung negativ, deoarece reduce şansele oricărei concilieri.

Dr. Mircea CIUMARA

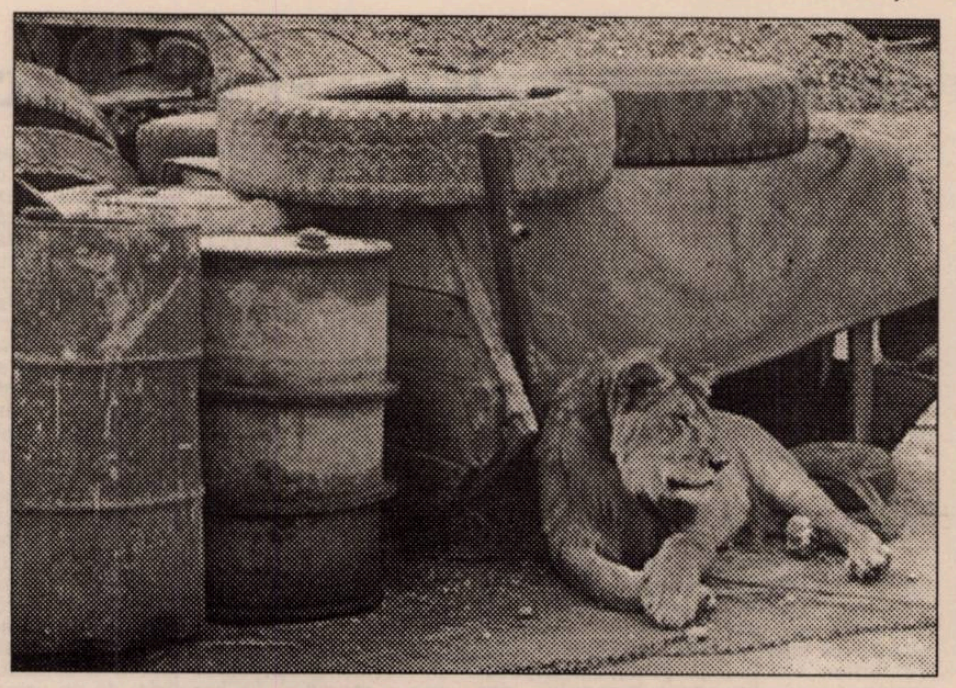

Semne de întrebare

Am participat, acum aproape un an, la sărbătorirea Alianţei Civice, care împlinea patru ani de existenţă. În debutul acelei festivităţi, care a avut loc într-o Sală a Palatului gemînd de lume, a luat cuvîntul Corneliu Coposu. Domnia sa, în ovaţiile asistenţei, a adus un elogiu monarhiei constituţionale. La sfîrşitul festivităţii, a vorbit Emil Constantinescu. El a fost prezentat drept candidatul la Preşedinţie al Convenţiei Democratice, alianţă politică al cărei lider spiritual este domnul Coposu. Asistenţa a aplaudat şi de data aceasta, amestecînd lozincile monarhiste cu cele republicane.

Mi-am amintit de această întîmplare – căreia, altminteri, datorită entuziasmului publicului său, îi păstrez cea mai frumoasă amintire – trecînd deunăzi, în drumul meu obişnuit către Catedrala armeană, prin faţa sediului PNŢCD. sector 2. La trotuar, pe un panou cît un stat de om, erau afişate diverse fotografii ale Casei Regale. Coincidenţa face ca, în aceeaşi zi, să-l întîlnesc pe profesorul Emil Constantinescu, în continuare candidat al Convenţiei Democratice la Preşedinţie. Un astfel de candidat trebuie să dea, cu măiestrie, dar şi cu sinceritate, dovada înclinaţiilor sale republicane. Majoritatea formaţiunilor politice care îl susţin nu se sfiesc să-şi declare vederile pro-monarhiste. Fiecare din aceste preferinţe îşi are temeiurile ei. Numai că ele nu merg împreună. Ambiguitatea care rezultă de aici stîrneşte semne de întrebare cărora Convenţia Democratică nu face, drept răspuns, decît să le adauge noi nedumeriri.

Iar ţăranii află, de la activişti experimentaţi, că dacă vor vota Opoziţia, Regele se va întoarce în ţară, împreună cu moşierii şi burghezii, care se vor năpusti să le ia pămînturile şi să le înşface pîinea de la gură şi perna de sub cap. Bineînţeles că această viziune, care ne aminteşte de oasele dezgropate şi aruncate la cîini ale lui Oliver Cromwell sau de pumnul încleştat al lui Vodă Lăpuşneanu, nu are de-a face cu realitatea. Bineînţeles că nimeni nu va lua înapoi pămîntul ţăranilor. Bineînţeles că cei care pomenesc de faptul că, la 1907, liberalii şi ţărăniştii (?!) au ucis mii de ţărani, nu amintesc şi că generalul Averescu, acela care a condus reprimarea răscoalei, a cîştigat zdrobitor, tot cu voturile ţăranilor, alegerile de după război şi a administrat reforma agrară concepută de liberali. Dar această propagandă şi-a arătat roadele în 1990 şi 1992. Sîntem în preajma alegerilor parlamentare şi teama noastră că se va recurge la acelaşi tip de propagandă este îndreptăţită. Nu doresc să comentez acum asupra opţiunii republicane sau monarhiste. Consider însă că fiecare partid trebuie să aibă o alegere fermă şi să acţioneze în consecinţă. Ceea ce nu se poate spune, în această privinţă, despre o parte importantă a Opoziţiei.

Poate că n-aş fi ridicat problema ambiguităţii politice a Opoziţiei, dacă evenimentele ultimelor zile nu mi-ar fi dat o nouă îndreptăţire. Legea Învăţămîntului a fost prea de curînd votată. Unele partide de Opoziţie, mai ales pentru a se delimita de poziţia UDMR, au votat pentru această lege. După scurtă vreme, aceleaşi partide susţin modificarea Legii, dînd sprijin politic revendicărilor studenţeşti. Iarăşi spun că nu e rău, ba chiar e foarte bine ca dorinţele studenţilor să fie înţelese şi susţinute de clasa politică. Dar "plierea" rapidă a unor partide pare astfel mai degrabă electorală decît strategică.

Nu este foarte clar care este modelul de societate românească pe care îl are în vedere Opoziţia. Nu în ansamblul ei, ci, bineînţeles, fiecare partid de Opoziţie în parte. Iar excesul de clasicism doctrinar nu este oportun, încurcînd lucrurile şi îndepărtînd electoratul. În plus, ca orice exces, nu e întotdeauna bine asimilat, ca de exemplu raporturile dintre creştin-democraţi şi ortodoxism. Ajungîndu-se de aceea la situaţii delicate doctrinar ca, de pildă, aceea în care creştin-democraţia parlamentară românească a luat poziţii dure în privinţa reprimării homosexualităţii.

Ambiguitatea opoziţiei are o consecinţă periculoasă: oferă propagandei "de partid şi de stat" putere de convingere şi cîmp larg de acţiune.

Varujan VOSGANIAN

Sarea şi piperul în politică

Chestionarea, curiozitatea în legătură cu ambiguitatea în viaţa publică, desigur, la care m-am dedat printre parlamentari, mai ales printre cei ai puterii, n-a dus decît la etalarea exemplificării pe viu a temei cercetate. După ce am vorbit cu vreo 6-7 aleşi ai neamului, am rămas cu senzaţia că "parlamentasem" tot timpul cu unul şi acelaşi individ. Nici unul nu a încercat să se raporteze negativ la ambiguitate, reacţionînd cu un cinism denumit de ei "maturitatea omului cu răspundere polivalentă(?)". Iată şi eşantioane de răspunsuri "alese pe listă şi nu uninominal": "Ambiguitatea a fost dintotdeauna diplomaţia românului, aşa i-am asimilat pe romani (?!), i-am dus pe turci şi pe ruşi şi i-am suportat pe comunişti, dar nici capitalismul nostru nu-l văd să ne bage degetele-n ochi"; "Ambiguitatea nu e neapărat ceva rău, depinde cum te raportezi la ea, iar într-o alianţă, pentru a controla puterea, trebuie s-o scalzi şi cînd nu ai nimic de ascuns, pentru că electoratul nu gustă nici un adevăr neambalat ca de Paşti sau Crăciun, chiar dacă îi e pe plac"; "A te exprima sau a acţiona ambiguu, e la urma urmei de esenţă democratică, chiar etimologia noţiunii presupune pluralism, lasă şi adversarului politic, sau chiar electoratului, posibilitatea să-şi pună porpria minte la contribuţie"; "Ambiguitatea asta e ceva de bonton, nene, şi-ar fi de-a dreptul mojic să spun verde-n faţă românului amărît c-o să-i fie şi mai bine, foaie verde de dudău, aşa că mie mi-e foarte clar că fără puţină ambiguitate nu se poate în ziua de azi"; "Nu mă lua cu ambiguitatea asta aşa, că nu mă prinzi, ca la Mitică ăla al ABC-ilor, la mine nimic nu e ambiguu, eu sînt ardelean şi puţin iezuit, aşa că vezi mata"; "Ambiguitatea e sarea şi piperul în politică, numai mitocanii dau pe gură tot ce le trece prin cap în Parlament sau alte locuri publice, dar asta e moştenirea comunismului care nu avea perdele în dictatură"; "Ambiguitatea e o artă pe care domnul Iliescu o mînuieşte cu dibăcie, lucru care nu s-ar putea zice despre grobianul de Vadim, care a declarat, fără diplomaţie, că vrea să fie preşedintele României, cînd domnul Iliescu trăieşte şi e sănătos(!)"; "Ambiguitate = ceva românesc, balcanic dacă vreţi, dar care ne-a ajutat la o adică". Asta e. E clar cum stăm cu ambiguitatea, nu?!

Petru IONESCU

Echivocuri de speluncă

Locurile comune despre onoare, reputaţie şi demnitate jignită mi-au îndreptat ancheta privind ambiguitatea care pluteşte privitor la insultă, calomnie şi defăimare – faimoasele articole de lege – pe calea periculoasă a jocurilor mecanice. Am sperat că în localurile în care trasul din pahar se îmbină cu datul la manetă, manifestările sus-menţionate ale relaţiilor nu tocmai paşnice dintre semeni sînt la ele acasă. Mi-am imaginat, de asemenea, că patronul unei asemenea taverne se erijează, eroic, în rolul clasic de moderator de conflicte şi lămuritor de ambiguităţi bărbăteşti. Realitatea descoperită a fost, însă, mult mai puţin ambiguă.

În *Columbia*, de pe Lipscani, firma *Royal Club* a instalat jocuri mecanice. Patronul nu e, nici pe departe, un mic justiţiar pe latifundia lui. El nu se ocupă decît cu partea gastronomică. Jocurile mecanice nu sînt treaba lui. După îndelungi căutări, am descoperit că, mai mult sau mai puţin, pokerul de manetă se află în custodia unei doamne: la locul ei, curăţică şi posesoare de ochelari, *doamna Mariana Ionescu* înţelege psihologia jucătorului, cu ambiguităţile lui cu tot. Un prim strat de echivoc apare între *consumator* şi *jucător*. Cei care vin să consume o cafea sau un suc sînt tentaţi de jocuri, sau cei care vin să cîştige îşi îneacă amarul într-un pic de cafea cu alcool. Motivaţia constanţilor manetei este şi ea ambiguă: dorinţa de cîştig se îmbină cu ceva mai presus de omenesc, un "microb precum pescuitul, cafeaua, tutunul, alcoolul", după formula doamnei Ionescu. Insulte există, căci se poate vorbi de o onoare a jucătorului, care trebuie să ştie să plece spunînd "Bună-ziua!" cînd pierde şi să facă cinste cînd cîştigă. Cînd omul care nu ştie să piardă se enervează, obiectul injuriilor sale nu mai este, ca altădată, de natură organică: în aproape secolul XXI, jucătorul de speluncă se supără doar pe... maşină. Odată, un client ghinionist i-a tras un pumn unuia dintre aparate, de i s-a făcut ţăndări geamul. Un altul a fost surprins de doamna Ionescu în plin avînt spre o crimă cu premeditare: vroia, nici mai mult nici mai puţin, decît să scoată maşina din priză. Acest tip de conflicte sînt cele pe care doamna Ionescu se vede, din cînd în cînd, silită să le medieze. Sigur că un "atac la aparat" poate însemna, implicit, şi o insultă la adresa patronului. Umbli cu şmecherii, deci eşti de vină. Însă clientul molipsit de microb nu se gîndeşte aşa de departe.

Lămuriri conceptuale

Văzînd că în privinţa jocurilor de noroc în sine toate sînt prea evident bune şi paşnice, am purces la demersuri mai teoretice, generalizatoare. I-am întrebat, atît pe clienţii *Columbiei*, cît şi pe cei ai *Deliciei* (acelaşi tip de local, puţin mai încolo şi vizavi) dacă ştiu care sînt diferenţele între *insultă, calomnie, defăimare*, articole ale Codului Penal. *Defăimarea*, din păcate, a cam fost ocolită. La celelalte două infracţiuni, răspunsurile sună cam aşa:

Patron rom de bazar: Insulta şi calomnia? Ori una, ori alta acelaşi gen e; tot prin vorbire se jigneşte. Sînt cazuri cînd vorbim mai radical cu *"cretinule!", "măgarule!", "prostule!". "Măgarule!"* e o *insultă* a oamenilor mai în vîrstă, rămasă ca o veche tradiţie. Sigur că una e cînd insulţi pe cineva şi te dă în judecată, şi alta cînd un organ care-şi exercită funcţia face abuz de ea, chiar dacă nu-l insulţi, numai ca să te provoace şi să te acuze că l-ai *calomniat*.

Zidar, pe nume Babu: *Insultă* e cînd îţi zic eu matale ceva aşa, ardeleneşte... *Calomnie* e cînd zici nişte treburi pe care nu trebuie să le zici, că nu ştii, nu eşti sigur pe ele, cum e cu preşedintele ăsta, parlamentarii ăştia. Cînd mă *insultă* cineva, eu îi trag în cap cu ciocanul sau cu mistria. *Defăimarea* vine aşa: eu colegului meu îi pot trage în cap, dar dvs. nu.

Alt zidar: Insultat poţi să fii şi-n familie, de la neajunsuri ţi se trage. De la bani pleacă toate. Doar religia ne mai poate salva. Ea spune aşa: "Respectă-l şi pe cel de aproape. Muncesc, mănînc. Nu muncesc, nu mănînc".

Zidar 3: Preţurile sînt a buzunarului insultă.

Fierar betonist: *Insultă* e să înjuri, aşa, pe cineva. *Calomnie* e să-l vorbeşti pe la spate de rău.

Alt fierar betonist: A insulta e a spune în faţă, verde, pe româneşte. *A calomnia* e a spune în spate, sau a da în scris, făcînd în aşa fel ca persoana în cauză să afle. *Defăimarea* cred că pleacă de la o *calomnie* care are un spate. Una e să-l *insulţi*, de pildă, pe şeful tău de echipă, pe care-l cunoşti bine, şi alta pe Petre Roman. E mai grav în al doilea caz. Există şi insulte frumoase, de pahar, la care poţi răspunde tot cu insulte.

Iaromira POPOVICI

Vorbirea în "bobote"

Între multiplele "jocuri ale limbii" (Wittgenstein), vorbirea în "bobote" sau în "dodii" este unul aparte. Să vorbeşti aparent fără şir, într-aiurea e o "trăznaie" lingvistică, cu efect de şoc asupra ascultătorului – să nu uităm că *bobotele*, cuvînt învechit şi regional, descind nici mai mult, nici mai puţin din bulgărescul (rar) şi sîrbo-croatul *bobot*, "sunet înfundat, bubuială". Iată-ne instalaţi, aşadar, într-o arie balcanică, a vorbi "anapoda", ar spune Creangă, e o "trebuşoară" românească, nu lipsită de dichis uneori, adică de intenţionalitate lingvistică, de căutare voită a ambiguităţii, a penumbrelor de subînţeles ori de haz autohton.

Pentru a numi vorbirea neclară, ambiguă ori logoreea, românul foloseşte o sumedenie de vorbe încărcate de nuanţele peiorative savuroase ale limbii vorbite: *a bodogăni, a bombăni, a bălmăji, a sporovăi, a trăncăni, a flecări, a hondrăni, a bleotocări, a pălăvrăgi* ş.a. – tot atîtea ipostaze ale exprimării deficitare sub raportul transparenţei şi coerenţei lingvistice. *Bodogăneala* e supărarea care nu se desluşeşte bine în cuvinte. *Bombăneala* e o cvasivorbire, supărată sau timorată, o vorbire pe jumătate cu celălalt, pe jumătate cu sine. *Bălmăjitul* e un ins confuz sau, mai hazliu, are, cum se zice pe româneşte, "prune în gură" (confundînd masticaţia cu articularea!). *Sporovăiala, trăncăneala, flecăreala, hondrăneala, pălăvrăgeala* şi cîte altele sînt, în schimb, forme de rostire abundente, relaxate, uşoare, atingînd la o extremitate *bîrfa* (o vrbire excitată de un interes psihologic minor), iar la altă extremitate detaliul insignifiant, *fleacul, moftul, miticismul* caragialesc de berărie, atît de românesc şi veşnic actual. În primul caz ambiguitatea e stimulată prin aluzie, insinuare, tîlc (cf. Caragiale, *CFR, Amici*), în cel de-al doilea vine din deşirarea tramei, din dezlînarea conversaţională.

Dar să revenim la vorbirea în "bobote" căutată, la ipostazele ambiguităţii intenţionale. Ea urmăreşte efectul stilistic de şoc, generînd rîsul eliberator, avînd o evidentă funcţie terapeutică, benefică, precum cea a carnavalului şi a carnavalizării formelor culturale (cf. M. Bahtin). Cît de românească este vorbirea aceasta de Păcală şi Tîndală, vorbirea în *zicale*, suciri şi răstălmăciri de cuvinte, făcînd haz de necaz şi detaşîndu-se voios de spectacolul înşelător al lumii. Ambiguitatea formală a zicalei se întemeiază pe jocul cu paradoxul ("dreptul umblă totdeauna cu capul spart", "În ţara orbilor, cel cu un ochi e împărat"), cu antifraza de turnură umoristică ("Prinde orbul, scoate-i ochii", "Brînză bună în burduf de cîine", "Chelbosului tichie de mărgăritar îi trebuie"), pe antiteza lexicală ("de *departe* trandafir, de *aproape* borş cu ştir"), definiţia aforistică ("Din coadă de cîine sită de mătase nu se face", "Peştele de la cap se împute"), pe repetiţii felurite ("Corb la corb nu scoate ochii", "Mai bine fruntea cozii decît coada frunţii") ş.a. Caracterizate prin brevilocvenţă ludică, zicalele susţin o filosofie sănătoasă de viaţă, un cod moral şi comportamental popular.

Înrudite cu zicala pot fi – în spaţiul citadin – un anume soi de *banc* (bancul cu poantă lingvistică), precum şi *calamburul*. Bancul e un joc lingvistic popular, în sensul că este sau cel puţin era omniprezent: la birou, pe stradă, la cumpărături etc. Azi pare eclipsat de sloganul politic scandat, ţipat, răcnit în piaţa publică, nouă formă de defulare a colectivităţii. Bancul "lingvistic" este, desigur, o specie mai subţire, care pretinde savurarea ambiguităţilor de limbaj şi se reduce uneori la un calambur, ca în celebrul banc politic în care Elena Ceauşescu, cu o ignoranţă demnă de pana lui Rabelais, cerea lămuriri despre... cei doi prim-miniştri ai Franţei – Jacques şi Rac!

Să mă mai opresc din fuga condeiului şi la alt fenomen ce stă sub semnul ambiguităţii lingvistice ludice – este vorba de ceea ce Al. Graur numea undeva "deraiere lexicală", adică încrucişarea glumeaţă şi, uneori, plină de subînţeles a două cuvinte diferite, efectul fiind grotesc sau ziribil. Relativ frecvente în stilul colocvial (tembelizor, scrumbieră, personulitate, sfertodoct etc.), asemenea "struţo-cămile" lexicale populează azi spaţiul presei scrise, dînd sarea şi piperul articolelor politice (fiind cu precădere specialitatea colegilor de la "Caţavencu") *Nostrabrucanus, (Nostradamus şi Brucan)* vesteşte mesianic viitorul politic al României pentru vreo trei decenii. *Stalinozaurii* (*Stalin* şi grecescul *sauros* "şopîrlă", element de compunere în *dinozaur, brontozaur* etc.) refuză să mai moară. *Butimaniacul* (moşia *Butimanu* şi *maniac*) tulbură apele politice. *Maghiaurii* (*maghiar* şi *ghiaur*) fac tămbălău. Are loc *fisiunea* liberală (*fis* şi *fisiune*). Ţara arde şi Ministerul Culturii organizează un simpozion de *dracultivare* a neamului (*Dracula* şi *cultivare*)! Într-o lume "pe dos", vorbirea "anapoda" pare unora a fi, dacă nu o armă, cel puţin un mod de a-ţi mai trece de disperare.

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

Elogiul ambiguităţii

Jurnal de laborator

În depărtata mea copilărie, cel mai mult îmi plăceau basmele care, dintr-o pricină sau alta, rămîneau neterminate. Într-o asemenea fericită împrejurare deveneam singurul stăpîn, învestit cu puteri discreţionare, al destinelor şi evenimentelor, liber fiind să-mi imaginez nu un singur sfîrşit, ci cîte doream. Scăpat de rigorile logicii narative, nepăsător la exigenţele terţiului exclus, dobîndeam puterea de a pune laolaltă văzul şi nevăzul, divinul şi demoniacul, binele şi răul, de a răsplăti şi pedepsi nu după fapte şi merit, ci după propriile-mi capricii. Îmi puteam închipui supuşii concomitent slabi şi graşi, înalţi şi scunzi, îi puteam sili să facă totul pe dos, le puteam cere să meargă cu spatele sau rostogolindu-se, să urce şi să coboare în acelaşi timp şi cîte şi mai cîte.

Aşa am păşit de timpuriu în spaţiul fermecat al ambiguităţii cu polisemia lui nelimitată în care tot ce încăpuse şi nu încăpuse în filosofia lui Horaţio, altfel spus tot ce se afla în cer şi pe pămînt putea fi concomitent el şi contrariul lui. Făceam de fapt prima ucenicie în ale puterii şi libertăţii, cunoscînd pentru întîia dată bucuria şi orgoliul de a fi demiurgul unei lumi fantasmatice care depindea numai de voinţa mea.

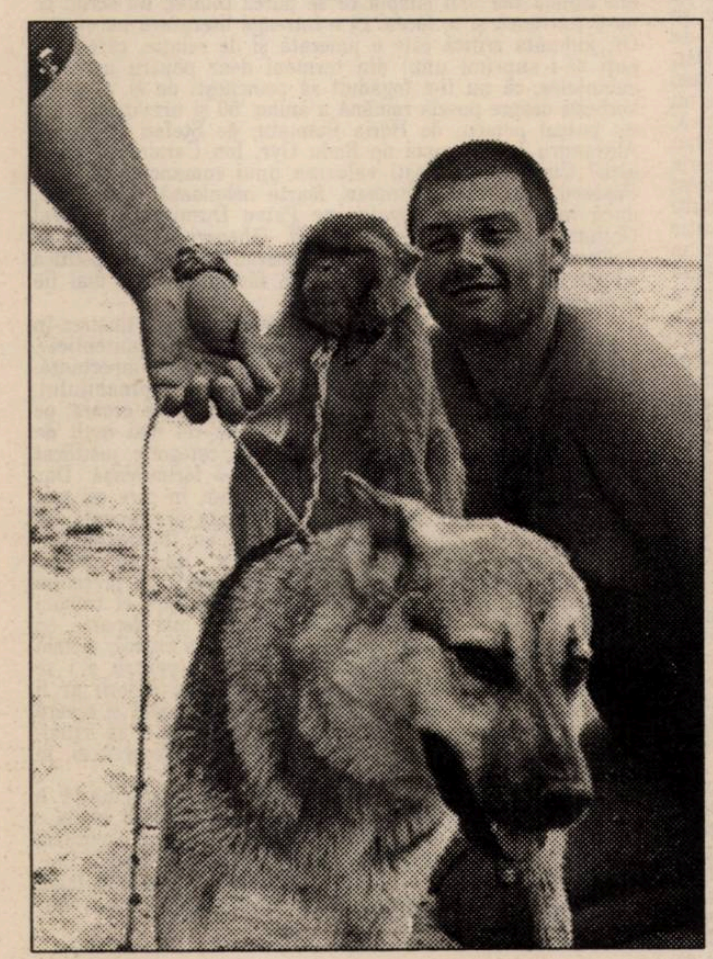

În anii studenţiei am aflat din dicţionarul ilustrului logician Goblot că ambiguitatea ne oferă posibilitatea de a alege între două decizii, de a atribui aceluiaşi termen două sensuri diferite şi de a ne înşela pe noi înşine, însuşire de cea mai mare utilitate atunci cînd sîntem obosiţi de prea multe certitudini.

Mai tîrziu, cînd am început să-mi practic meseria de psiholog clinician, una dintre cele mai marcate de ambiguitate, i-am descoperit acesteia capacitatea inedită de a facilita pătrunderea în adîncimile inconştientului.

Atunci cînd interlocutorii mei nu mai puteau fi cu adevărat interlocutori, cînd neliniştea şi anxietatea blocaseră dialogul nemijlocit cu lumea iar compararea fiecăruia dintre ei cu sine însuşi îşi pierduse relevanţa, această întîlnire cu sine punîndu-i în faţa unor necunoscuţi, am apelat la virtuţile ambiguităţii.

O serie de pete de cerneală create de întîmplare, cu forme bizare dificil de clasificat (-Ce ar putea fi asta?), o colecţie de tablouri înfăţişînd personaje şi situaţii ambigue (Încearcă să construieşti o povestire!) îi permit celui examinat să perceapă formele, culorile, mişcarea în funcţie de natura conflictelor sale emoţionale iar în cazul povestirilor să-şi proiecteze fantasmele asupra unui alter ego cu funcţii de ispăşitor. În relaţia individului cu lumea, mediind-o, intervin modele cu n grade de libertate a deciziei cărora subiectul le poate impune propriile sale determinări, reflectîndu-se pe sine în altul, identificîndu-se cu altul, încărcîndu-l pe acest ambiguu "Sine-Altul" cu dorinţele sale culpabile, cu trăirile sale frustrante, cu stările sale afective de nemărturisit, cu povara conflictului nevrotic, dîndu-mi astfel posibilitatea să înţeleg ce a fost refulat şi de ce.

Însă, cu timpul, mi-am dat seama că adevărate valenţe proiective ale confruntării cu testele mele ambigue se manifestau îndeosebi în atitudinea subiectului faţă de nedeterminarea, de caracterul aleator al stimulilor propuşi în ceea ce s-ar putea numi **toleranţa la ambiguitate**. Imaturii afectivi prezentau de obicei o capacitate redusă de acceptare, multitudinea decodărilor posibile îi dezorienta, le intensifica neliniştea şi spaima pînă la blocaj şi refuz de cooperare. Ei cereau frecvent lămuriri suplimentare, solicitau repere orientative, sugestii cu privire la comportamentul adecvat, îmi reproşau imprecizia stimulilor căutînd obsesiv "soluţia adecvată", care nu putea fi decît una.

Dimpotrivă, maturii erau atraşi tocmai de mulţimea şi variabilitatea răspunsurilor posibile oferindu-le în număr mare prin schimbarea unghiului de percepţie, a direcţiei demersului narativ prin modificarea biografiei personajelor şi deznodămîntului povestirii fără a ţine seama de eventuale incompatibilităţi şi contradicţii.

Acceptarea ambiguităţii ca dimensiune a realităţii mi se pare într-adevăr a fi o trăsătură definitorie a personalităţii adulte. Ea fluidizează relaţia individului cu lumea, stimulează căutarea soluţiilor originale, menţine la o cotă înaltă trebuinţa de a pune întrebări, ajutîndu-ne să trăim autentic antinomiile ontologice, să ne apărăm de tirania stereotipiilor, să eliminăm clişeele, să reducem rigiditatea conformismelor. Singurul loc din care ambiguitatea lipseşte cu desăvîrşire este delirul paranoic sistematizat. Convingerea delirantă (ca, de altfel şi raţionamentul totalitar) nu acceptă decît o singură semnificaţie pentru fiecare semnificant şi un singur răspuns pentru fiecare întrebare.

Psihiatrii au definit acest fel de delir ca **monosemic**.

Ambiguitatea ne îngăduie să privim existenţa ca pe o operă deschisă.

Sen ALEXANDRU

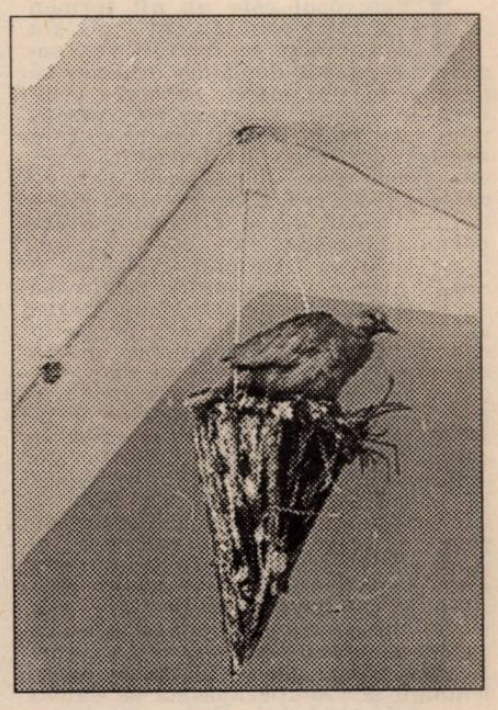

Carul cu două oişti

Într-o lume a trecerii, crepusculară, în care se îngînă legi noi şi vechi, personaje caragialeşti şi arătări extraterestre, obiceiuri orientale şi ambiţii occidentale, ambiguitatea este însăşi definiţia momentului. Cuvîntul, care se trage de la Râm (*amb-igo, ere*, de la *ambi* şi *ago*) exprimă îndoiala, ezitarea, nehotărîrea, dublul înţeles, ba chiar concluzia greşită. Din aceeaşi sferă semantică face parte disputa (lucru vizibil în germană: *Zwist*, ceartă, vine de la medievalul *Zwis*, din latinul *duis*, citit *dvis* – prima origine fiind grecescul *dis*). Cu ambiguitatea sînt asociate făpturile incerte, misterioase, dubla obîrşie – terestră şi celestă: centaurii (Ovidiu: ambigui viri), priculiciul (ambiguus lupus). Dar şi hermafroditii sau băieţii cu chip de fată (Horaţiu: ambiguus vultus). Asocierea cu laşitatea vine de la sine: laşul sugerează lipsa de forţă, teama de certitudine, neîncrederea. Euripide numea deznădejdea laşitate, fiindcă omul cu sufletul întreg se încrede pînă la urmă în speranţă.

Sînt ambigue oracolele. Astfel, rămîne celebră amfiloghia Pythiei la întrebarea lui Kroisos (Cresus), regele lidienilor, care voia să afle de-i va învinge pe perşi: "dacă treci rîul, vei distruge un mare imperiu". Dar nu l-a distrus pe al duşmanului, ci – fiind învins – pe al său!

Ambiguitatea pare uneori pozitivă (a relata un lucru neplăcut prin ocolişuri, a găsi ieşire din situaţii dificile prin amfibolii: s-a văzut asta de multe ori în diplomaţie), alteori negativă. Depinde cine profită de ambiguitate: un cîştigat sau un pierdut. În funcţie de cîştig, apare ca o acumulare de plusuri – şi, şi (şi cu varza unsă, şi cu slănina-n pod) sau de minusuri – nici, nici (nici în căruţă, nici în teleguţă). Un exemplu de ambiguitate concretă, pozitivă, este pentru români bordeiul cu două ieşiri din Bărăgan sau carul cu două oişti aflat într-un muzeu al lemnului din Moldova. După cum apărea duşmanul – din faţă sau din spate – mutau repede calul, căci drumul, tot în mod simbolic pentru români, era îngust şi nu exista "loc de întors". O invenţie grozavă, semn de maximă inteligenţă. Pe un asemenea car – văzut din laterală – s-ar fi potrivit inscripţia "23 August".

Carul cu două oişti e un semn de vitejie, nu "soluţia laşului". Pe un drum îngust, cînd duşmanii apar din toate părţile, e nevoie de compromis. Dar nu şi la arat. Un politician afirma în Parlament că numai boii nu fac compromisuri. Eu însă aş fi gata să fac elogiul boului: exemplu de convingere, seriozitate, răbdare, de n-ar fi el, cine ar mai trudi! Simbol al mersului drept – asta e adevărat numai cînd boul nu merge la jug (fiindcă la jug se ştie ce urmă lasă, una pe care profesorii de geometrie, cerînd să li se deseneze o sinusoidă, ar fi invidioşi!). Nu s-a experimentat ce urmă lasă un politician pus la jug (hotărît lucru – nimeni nu-i perfect). Însă astăzi, în epoca omului-computer (amfibia electronicii), elogiul boului cinstit, direct şi răbdător pare demodat.

Grete TARTLER

Echivocul ca permanenţă

Echivocul este un alt termen pentru ambiguitate. Şi s-a întîmplat ca dezvoltarea social-economică a României moderne să pară a se afla mereu pe scara echivocului. Vreau să spun că, intrată relativ tîrziu în cîmpul evoluţiei, ţara noastră, deşi cunoştea dezvoltări reale, ele păreau greu de perceput. Era, se credea, şi nu era, fiind instalată într-o neinvidiabilă stare de ambiguitate permanentă. Existau, ca peste tot, forţe care se opuneau evoluţiei şi altele care militau pentru realizarea ei. Polemica înverşunată, ţinînd mereu afişul, sporea, oricît pare de paradoxal, percepţia ambiguităţii. Ralea observase, odată, prin anii douăzeci, că la noi, la fiecare 30-40 de ani, reapare chestiunea absorbantă – pe ce cale evoluăm. Şi ea nu se referă la cutare aspect particular, ci totul e pus sub semnul întrebării, de la economie, la spiritul public, şi de aici la literatură şi publicistică. Forţele în polemică se încingeau extraordinar şi polemica nu înceta pînă ce un mare eveniment politic nu o estompa pînă aproape de stingere. După care, cam la distanţele temporale apreciate de Ralea, se reluau la aceeaşi tonalitate. Această stare de ambiguitate între lentoare şi evoluţie apăsată se datora ignorării realului. Sau, mai bine, desconsiderării legilor sociologice care ieşeau, firesc, din zona valorilor unde subiectivitatea lasă loc liberului arbitru. Aici, în sfera legilor sociologice, nu are căutare voinţa de a evolua sau menţinerea în stagnare. Ele îşi fac loc, indiferente de opţiunea indivizilor, grupurilor sociale sau curentelor de opinie. Pot fi, eventual, încetinite din cadenţa lor firească, dar nu pot fi suspendate.

După primul război mondial, această întrebare, năucitoare în inutilitatea ei, a ocupat, din nou, acaparant scena publică. În discuţie era, iarăşi, chiar întrebareă pe ce cale evoluăm. Care era, mereu, aceeaşi. Adoptăm modelul apusean sau îl menţinem pe cel, stagnant, al tradiţiei eminamenţei agrare. Ştefan Zeletin, în cartea sa fundamentală **Burghezia română** (1925), observă că, de fapt, "capitalismul e o necesitate istorică" şi că "o ţară agricolă, chiar dacă se bucură de neatîrnare formală, e, în realitate, o provincie vasală a metropolei capitaliste, care îi trimite bani şi fabricate". De aceea, prevenea ironic: "Venerabila credinţă că viitorul României stă în munca cîmpului şi în sudoarea ţăranului ne temem că în curînd va lua locul alăturea de doinele din trecut". Iar E. Lovinescu, în cartea sa capitală **Istoria civilizaţiei române moderne** (1924-1926), observa: "Oricît ar dori unii să rămînem la mulsul vacilor, mersul evoluţiei noastre sociale se îndreaptă automatic spre dezvoltarea burgheziei pentru existenţa căreia nu e nevoie, de altfel, de o industrie mondială... ci de o industrie pur şi simplu în cadrele României întregite". De cealaltă parte a baricadei, tradiţionalismul pleda pentru ideea că efortul muncii industriale e inadecvat spiritualităţii naţionale. Nichifor Crainic scria, polemic, în 1923, că "o cultură specific naţională, de la care singure se exclud minorităţile industriale, aplecate spre internaţionalism, trebuie să-şi soarbă posibilităţile din zăcămintele tradiţionale ale majorităţilor agricole". De altfel, mai tîrziu avea să spună, întregitor, că "egoismul capitalist e într-adevăr o apariţie cu totul modernă în viaţa românească" şi el apare într-un vacuum spiritual, semnificînd negarea spiritualităţii ortodoxe. Şi, urcînd spre originea fenomenului înnoitor, Crainic trimitea, tot atunci, săgeţi împotriva paşoptiştilor, numiţi "romanticii noştri europenizanţi ai secolului trecut" care "prescriau (poporului, n.m.) tratamente politice şi sociale după ultima carte de reţete din Apus". Ţara noastră era, cu obstinaţie, fixată în spaţiul Orientului şi se nega necesitatea şi chiar posibilitatea integrării ei în sfera occidentală. Cam în acelaşi spirit a scris şi Nae Ionescu, cu mai toţi ai săi discipoli. Cum s-a observat (aprecierea îi aparţine dlui Alexandru George), în aceste aserţiuni se ascundea o adevărată fraudă istorică. România se integrase, încă de la 1829, în sfera de interes a circuitului comercial apusean şi nimic nu putea împiedica fatalitatea acestui proces sociologic. Dar paradoxul a voit ca termenii acestei opţiuni să pară insuficient de reliefaţi, menţinîndu-se echivocul sau ambiguitatea unei stări care, de fapt, pentru un ochi atent şi obiectiv, apărea în termeni clarificatori.

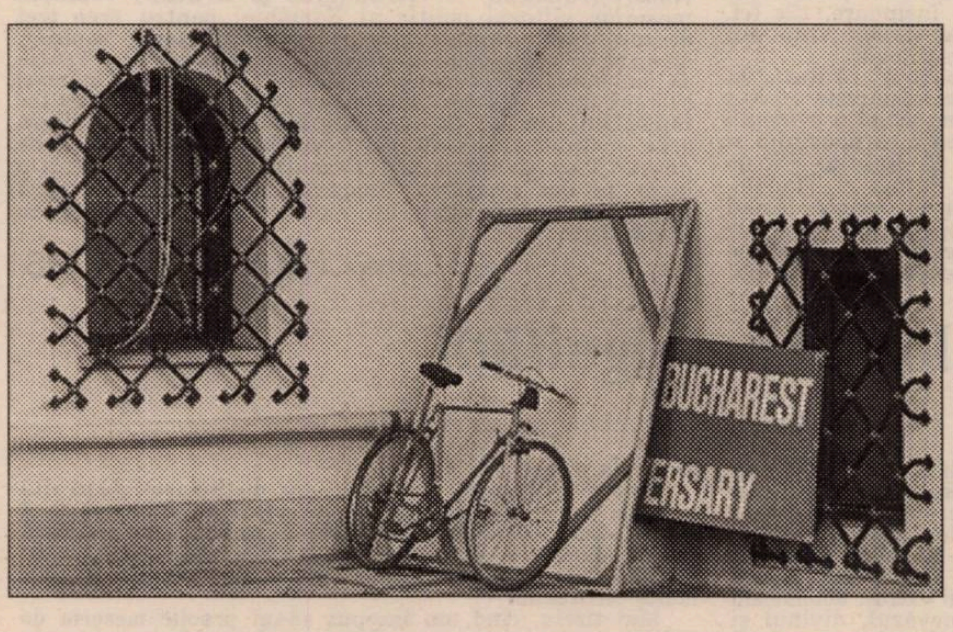

După strălucita perioadă interbelică, a urmat comunismul care, deşi a accelerat demenţial şi păgubitor industrializarea, a instalat o cortină potrivnică modelului apusean. Paradoxul ambiguităţii a fost că, în aceşti peste cinci decenii, comunismul a satisfăcut cerinţa lui Nichifor Crainic: plasarea fixă a ţării în spaţiul exclusiv oriental, copiindu-se modelul răsăritean al Rusiei care, acum, nu mai era ortodoxă, ci sovietizată. N-a mai fost nevoie de polemici în jurul temei pe ce cale evoluăm. Dictatura, venită de la Moscova, a impus, cu de-a sila, modelul rusesc sovietic pe toate planurile, de la economie la politică şi, de aici, la literatură. Şi a urmat o evoluţie (o involuţie?) aberantă care, împotriva a tot şi a toate, a modificat fizionomia întreagă a ţării. Ţărănimea, în trecut ocupînd poziţii înalte în structura populaţiei active, a coborît spre procentajul de 24-26%. Dar asta cu preţul greu al dispariţiei ei, înglobată cu sila, după colectivizarea forţată, în industrie. O industrie zănatică şi anapoda construită, în care stupida autarhie, într-un secol al interdependenţei, era idealul urmărit pînă la halucinaţie.

Acum, în anii de după revoluţie, ciclul pare a se fi deschis din nou. Se cuvine, în mod necesar, adoptat un nou model de dezvoltare. Dar se aud voci în dispută. Iarăşi a apărut pe tapet întrebare împovărătoare pe ce cale evoluăm. Ne trezim încă o dată instalaţi într-o aparentă ambiguitate, de parcă ar fi soluţii alternative. Modelul capitalist al Apusului civilizat e singurul posibil şi necesar, indiferent dacă îl numim economia de piaţă sau economia socială de piaţă. Reformismul integral se impune imperativ. Şi, totuşi, apar opţiuni încetinitoare, ca să nu le numesc de-a dreptul frenatorii. Deocamdată, sîntem mîngîiaţi cu ideea că sîntem în tranziţie. Dar nimeni nu poate aprecia cît va dura această tranziţie (ea însăşi o ambiguitate structurală) şi cînd se va întrezări capătul culoarului. Totul e, deocamdată, incert şi, deci, ambiguu. Echivocul acesta nu mai pare, ci este efectiv o permanenţă, de care cine ştie dacă şi cînd vom scăpa.

Z. ORNEA

În regimul ambiguităţii...

Am trăit decenii de-a rîndul în regimul ambiguităţii şi i-am suportat prea deplin neajunsurile şi virtuţile pentru a mă întreba, acum, asupra lui. Existenţa omului care gîndea cît de puţin în socialism făcea din el un personaj ambiguu, un ins cu două feţe, dacă ele vor fi fost doar atîtea. Una spuneai, alta făceai; una gîndeai, alta sperai, încît doar proporţia termenilor aflaţi în joc caracteriza tipurile destul de variate de personalităţi, dar şi pe oameni care voiau pur şi simplu să trăiască.

Şi toate astea, pentru că regimul care s-a înstăpînit în România după 1948 a eşuat şi într-aceea că s-a dorit totalitar, nu o simplă dictatură, a vrut să cuprindă totul, să determine totul, să controleze şi să modeleze totul, subordonînd întreaga "populaţie" voinţei şi proiectelor sale. (Pe baza unei asemenea credinţe, cuprinse în programul "logic" al statului totalitar, şi-a construit Orwell fantezia sa naivă, de om care nu a trăit efectiv într-o asemenea formulă politică.) Omenirea, supusă la cea mai atroce experienţă socială pe care o trăise pînă atunci, a dovedit că regimul totalitar este ceva cu neputinţă, că el nu poate fi aplicat, că rămîne sub cea mai cruntă tiranie o marjă de libertate, de demnitate, de omenie, în orice abis al sclaviei şi ticăloşirii, oricît de întunecat şi de adînc. Programul comunist era aşa de nepotrivit cu fiinţa omenească, încît, pentru a-l duce la îndeplinire, era necesar ca tot materialul experienţei sale să se modifice, să se transforme în altceva, din care să iasă Omul Nou, al totalitarismului visat de utopişti. Numai că Omul acesta Nou a refuzat să apară, deşi era propus cu stăruinţă şi descris în culorile cele mai sigure şi mai trandafirii.

El a refuzat să se schiţeze măcar în anii Teroarei care a ţinut pînă după moartea lui Stalin, după care a urmat un dezgheţ treptat, foarte lent şi supravegheat, dar urmărind o direcţie fără întoarcere, a unei necontenite deschideri (deşi a fost pe moment întrerupt de spaima pe care diriguitorii au trăit-o odată cu Evenimentele din Ungaria). S-ar fi putut crede că programul totalitar a fost amînat, că s-a acordat un răgaz, o simplă pauză de respiraţie. Dar n-a fost aşa; lucrurile s-au "aranjat", o oarecare libertate a fost acordată, mai accentuată aici, mai redusă acolo, cu excepţia controlului politic, la fel de strict, deşi exercitat prin altceva decît prin teroarea oarbă, indistinctă.

Aşa s-a instalat domnia ambiguităţii, ceea ce în cultură a avut importante rezultate benefice. Regimul renunţa treptat la ideologie, nici nu mai pretindea să crezi în el; voia să fie doar sigur că nu faci nimic împotriva lui. Numai gestul efectiv conta, puteai să gîndeşti ce vrei. Dispăruseră prin moarte şi îmbătrînire, eliminare pe toate căile, puţinii fanatici iniţiali, regimul încuraja formarea de slujbaşi, adică de oameni care să-l slujească. Se făcea că-i plăteşte şi ei se făceau că muncesc, erau dezolaţi sau nemulţumiţi, nu conta; nu mai trebuiau să se arate şi entuziasmaţi, ajungea că o afirmau, atunci cînd erau întrebaţi.

Pe la mijlocul anilor '60, s-a produs un dezgheţ în cultură care a amestecat şi mai bine lucrurile şi te obliga la scindare: făceai ceva, nu te mai interesa ce ar fi dincolo de orizontul tău profesional. Literatura a fost unul din terenurile ideale ale acestei separări de planuri... Nu aveam pe atunci o noţiune clară asupra sciziunii care e caracteristică multor scriitori; n-o cunoşteam, pentru că eu nu o experimentasem defel. Un scriitor de sertar nu se supune nici unei servituţi exterioare, genul meu de literatură îmi dădea impresia că mă "exprimă" integral. Dar, din păcate (sau, cum ar trebui să spun?), în afara unei literaturi de imaginaţie, foarte curînd m-am lăsat dus de un anume succes şi am început să scriu pagini de critică, pentru care aveam un debuşeu asigurat, pentru că mi-erau foarte solicitate de revistele care atunci au apărut puzderie (sînt obligat, cu toată lipsa de modestie, să-mi recunosc acest "succes", care mi-a hotărît destinul literar pentru mai mulţi ani, cu atît mai mult cu cît în *România literară*, o publicaţie care mi-a adăpostit cele mai multe articole, a apărut acum un an un articol asupra mea, în care se afirmă că redacţia mi-a acceptat textele – în număr de vreo sută! – doar pentru că o plictiseam cu insistenţele mele). Succesul acesta în critică m-a abătut pe o cale încă mai periculoasă; căci, această disciplină nu se poate întemeia pe ambiguitate. Eram conştient că, aşa cum spusese Tudor Vianu unui critic ceva mai tînăr, critica literară este o expresie a liberalismului burghez. Iar eu îl continuam, pentru că îl admirasem şi îl consideram în continuare una din marile cuceriri ale spiritului în cultura română, dîndu-i o pecete caracteristică. Pentru un om de acest stil, afirmaţia categorică, tranşantă, este regula elementară, ca şi ideea de a-ţi duce gîndul la capăt, de a nu menaja nici o susceptibilitate, de a nu admite nici un tabu. Prin fire eram înclinat spre acest demers critic, diametral opus unui N. Balotă sau Eugen Simion (ca să nu mai pomenesc de simpaticul Mihai Zamfir, cu care năstruşnicul G. Pruteanu, într-un număr din *Dilema*, văd cu stupoare că mă vîră într-o supă). Nu am nimic de împărţit cu aceşti distinşi cărturari; dar ţin să mă separ de ei, pentru că, efectiv, m-au diferenţiat natura şi concepţia mea despre critică. Aceasta e, oricum, altceva decît domeniul ambiguităţii; menajamentele, genul ocolit, verdictul amînat sau estompat, stilul serpentinat nu intră în posibilităţile mele.

Or, ambiguitatea triumfa în epoca lui Ceauşescu şi vedeam că pe însuşi domeniul criticii se instalase, cel puţin pentru un timp, cu efecte foarte bune. În publicaţiile momentului se desfăşura o adevărată critică, tonul revenise la cel de pe vremuri, judecăţile păreau libere, nu consecinţa unor "directive" de sus, o destul de avansată depolitizare avea, cu certitudine, loc. Mai mult, Puterea îşi sacrificase o parte din acoliţi, cei de primă oră, încît o selecţie, care părea naturală, opera peste tot cu rezultate variate. Începuse să se admită schimbul de opinii, nimeni nu mai era sancţionat politiceşte pentru "greşeli" de ordin literar, excomunicările deveniseră rare.

Şi totuşi, în acest climat, care în comparaţie cu anii de teroare de la începutul comunismului evoca Paradisul, stăruiau multe ambiguităţi. Marxismul deprinsese pe toată lumea cu ideea de "front literar" şi, în cel mai bun caz, cu partizanatul deformat în serviciul unei cauze. Aşa de pildă, din motive anti-Barbu, Marin Preda ajunsese să fie considerat un Dante, nu un scriitor cu valoarea lui, ba chiar o "conştiinţă"; Zaharia Stancu, un creator de talie mondială, Geo Bogza, un Everest uriaş şi dominator; G. Macovescu era luat în serios ca un cărturar de seamă ş.a.m.d. Omisiunea era frauda cea mai simplă ce se putea comite; nu scriai ce nu-ţi convenea şi te făceai că o întreagă literatură nu există. Or, judecata critică este o judecată şi de relaţie, căreia nu poţi să-i suprimi unul din termeni doar pentru motivul, subînţeles, că nu ţi-e îngăduit să pomeneşti de el. Cum să vorbeşti despre poezia română a anilor '50 şi următorii, dacă nu puteai pomeni de Horia Stamatu, de Ştefan Baciu, de Alexandru Lungu, apoi de Radu Gyr, Ion Caraion şi atîţia alţii? Cum să stabileşti valoarea unui romancier ca D.R. Popescu sau Nicolae Breban, foarte nebuloasă şi încîlcită, dacă le-ai eliminat rivalii, pe Petru Dumitriu şi Pavel Chihaia, pe Vintilă Horia şi C.V. Gheorghiu? Şi cum să excluzi conotaţia politică din literatură, cînd tocmai politica siluise tot cursul acestei literaturi, făcînd-o să nu mai fie explicabilă prin sine?

Dar în domeniul criticii, pe care încercam să-l ilustrez în expresia lui cea mai cinstită (de fapt cea mai autentică), ambiguitatea e o problemă sau un viciu de altă importanţă. Ştiam mai dinainte că acest domeniu e al opinabilului, admiţînd o cotă de subiectivitate, de limitare, de eroare; pe de altă parte, judecata critică se apropie cel mai mult de actul de justiţie, care trebuie să fie ferm, categoric, justificat de altceva decît de talentul celui care-l formulează. Dar judecata critică este un act de unul singur, în care cel mai grav lucru e că nu-i poţi prevedea întreaga preopinenţă, să nu poţi evalua argumentele contrarii; eu îl consideram deficient prin caracterul său "discutabil", dar, în acelaşi timp, nu puteam formula vreun verdict, decît cu pretenţia (impusă de concepţia mea anacronică) după care el trebuia să fie un absolut. (În acelaşi spirit, mergînd mai departe, eu socoteam că opera însăşi solicită evaluarea ei critică, tocmai pentru a se ajunge la adevărul asupra ei, pentru a i se preciza statutul existenţial şi că, deci, înşişi autorii ar fi trebuit să fie recunoscători pentru cea mai urgentă şi severă critică, ştiind că aceasta, pînă la urmă, tot o să vină!) Literatura este domeniul ambiguităţii, dar judecarea ei, în nici un caz nu.

De aceea, erorile săvîrşite în lunga perioadă a comunismului nu pot fi scuzate prin faptul că acest regim o obliga şi pe ea la ambiguitate. Cel puţin, putem identifica fenomenul, îl putem explica şi încerca acum a-l depăşi. Dar, pentru asta, trebuie s-o luăm de la capăt, revizuind toate judecăţile formulate atunci, cu satisfacţia doar de a vedea confirmate cît mai multe.

Alexandru GEORGE

Una din greşelile lui Dumnezeu

Cred că nu exagerez dacă afirm că, în afara ordinii divine, unde lucrurile sînt aşezate o dată pentru totdeauna – nouă ne mai rămîne să interpretăm pentru înţelesul nostru regulile de aranjare – orice altă tentativă de clasificare, înşiruire, dispunere a prezenţelor fizice sau spirituale din lumea accesibilă atrage după sine eşecul acestui proiect. Reconstituirea lumii prin interpretarea ei, chiar şi în varianta hermeneutică, guvernată de legi interne şi consistentă în metodă, nu izbuteşte decît să copie imperfect opera divină, dovedind creatura celei de-a şasea zile ca slabă şi proastă. Sfinţii Părinţi s-au pus la adăpost de blam *descifrînd* Scripturile şi *explicitîndu-le*, prin viu grai sau prin scris, mulţimilor neştiutoare. Ei nu-l concurează pe Dumnezeu şi nu-i pun la îndoială dreptatea, valoarea de adevăr a sentinţelor. Îl acceptă aşa cum este şi se străduiesc onest să-l priceapă ca apodictic în timp fizic. Ce vreau eu să spun este că interpretorii creştini – repet: oneşti! – au căzut la pace cu Divinitatea respectîndu-i opţiunile în aranjarea universului. Nu-l chinuie cu raţiuni dialectice şi nu-l aruncă între "socrateuţi". Ba, mai mult, să vă aduc aminte că Archelaos, cel care mobiliza scepticismul pînă într-acolo unde putea zice că nici măcar nu ştie dacă ştie, n-a fost creştin. Adăpostită în faţa criticii de semnificaţie, Biserica a instituit dogma: *asta* citeşti, *asta* înţelegi! Dincolo de această lege subsecventă ordonării naturii, se găseşte erezia; cine nu doreşte să îl afle pe El, aşa cum se cuvine interpretat, este condamnat la marginalitate şi privit ca hulitor al celor sfinte.

La evrei este pe dos. Dumnezeu există pentru a fi interpretat. Evitînd îndoiala, nu crezi în bunăvoinţa şi amabilitatea Celui de Sus, în capacitatea lui de a suporta – onest! – critica. Cine refuză dialectica (în sens original) nu-l primeşte pe El în minte şi în inimă. Sfîntul Silvestru, descriindu-l pe Dumnezeu înaintea păgînilor, spunea următoarele: "Dumnezeu este ca o ceapă. Este atît de simplu (*simplex*) încît, dacă-l desfaci, ai acelaşi lucru: cu toate acestea, desfăcîndu-l, plîngi!". *Simplex*, dragi cititori, mai înseamnă şi altceva. Ei bine, evreii sînt convinşi că simplitatea de expresie reprezintă argumentul suprem al bunătăţii divine. Dacă El gîndeşte ca noi, poate fi şi contrazis, fără a-l blasfemia sau urî. La urma urmei, i-a făcut pe muritori aidoma făpturii Sale, deci oamenii îi sînt egali în logică şi în comportament.

Hermeneutica rabinică, specifică ultimei jumătăţi a primului mileniu creştin, defineşte şi provoacă ambiguitatea textului sacru. Din punct de vedere formal, acesta este 1) unitar şi unificat (elaborarea sa coincide, probabil, cu revelaţia lui Moise şi dăruirea Tablelor Legii, iar unificarea se datorează canonizării masoretice), 2) comunicat direct de Divinitate şi 3) consistent în toate părţile sale (izotrop). Chiar şi aşa, textul divin – Pentateuhul cu precădere – suportă interpretarea, pentru că, graţie unei axiome ce a căpătat suport printr-o altă interpretare de text sacru – raţiunea sa ontologică este însăşi *ambiguitatea*, care se cere înlăturată de către fiecare comentator.

Să revenim la spusele Sfîntului Silvestru. Metafora "cepei" o vom regăsi cu altă semnificaţie, ca pretext al hermeneuticii rabinice. Textul se constituie ca variantă scrisă a înţelepciunii dumnezeieşti şi, pentru el conţine şi criptogramele Numelui divin (argument cabalistic), poate fi considerat ca reprezentare *în sens* şi *în fapt* a Lui. Textul este însuşi Dumnezeu revelat pe înţelesul oamenilor. Analizînd Torah, bunăoară, rabinul "discută" cu persoana supremă; disecînd expresii, numărînd semne şi alcătuind aritmetici savante ale densităţii unor cuvinte sau ale unor notaţii, interpretorul rabin îl înfruntă direct pe autor, fără însă a-i cere socoteală pentru cele scrise (nu-şi arogă dreptul cenzurii!), ei încercînd să descifreze ceea ce Dumnezeu a încifrat printre rînduri. Tradiţia hasidică oferă şi exemplele manierei "extreme" de discuţie: rabinul sau *tadziq*-ul ("înţeleptul") nu se mulţumeşte cu lămuririle lui Dumnezeu şi, ca să nu iasă în pierdere, se căzneşte să-l convingă pe autor că el, muritorul, are dreptate şi că Yahwe mai uita, din cînd în cînd, ce a dorit să afirme în cutare text. "Ceapa" lui Silvestru este, în cazul de faţă, chiar Scriptura: rabinul o poate desface în toate foile sale, căutînd să atingă nucleul, sîmburele generator al înţelesurilor şi locul ultimei, supremei semnificaţii. Dumnezeu este *simplex* pentru că îşi permite să coboare între creaţiile sale ca să înfrunte critica; simplitatea, acum, nu se consumă în dragostea mistică, ci în apropierea cvasi-fizică, prin intermediul textului, de oameni.

Textul, spun cabaliştii, incumbă cel puţin patru niveluri de interpretare generate de însăşi calitatea *ambiguităţii*, a polivalenţei semantice. Primul rezumă citirea neatentă, care, deşi percepe litera mai mult ca un banal semn grafic, iar cuvintele se înşiruie aparent nejustificat, aparţine unui anumit tip de înţelegere a Scripturii. Aşa o citesc, bolmojită şi în grabă, credincioşii înaintea mesei sau a somnului: o recitare mecanică, ale cărei raţiuni amestecă amintirea corecţiilor părinteşti şi obligaţia respectului pentru El. După *PRSh* (citiţi: *peruş*), urmează *RSh* (*reş*), al doilea etaj al interpretării. Îl exemplifică predica în sinagogă sau pe stradă, deseori o expresie a neînţelegerilor personale reieşite din text. Predica, ea însăşi ambiguă, mulţumeşte spiritele rudimentare şi-l împacă pe ascultător cu Dumnezeu. Dar ca Dumnezeu să fie împăcat cu evreul, abia al treilea nivel de interpretare, *DRSh* (citeşte: *raş*), satisface. *DRSh* înseamnă chiar "a interpreta" prin "căutare", "investigare". Nu este suficientă apropierea pasivă de text; *DRSh* obligă la intertextualizări, la un joc subtil de argumente, la silogisme construite pentru explicitarea Scripturii cu exact ceea ce oferă ea. *DRSh* este apanajul rabinilor. Ultima posibilitate de analiză este *SD* (citeşte: *sod*), care nu se află decît la îndemîna cabaliştilor. Sensurile ocult, ascunse mulţimii, secretele divine şi chiar Numele, pretind ştiinţa rară, transmisă numai prin tradiţie (*qabbalah*), a hermeneuţilor supremi, în legătură nemijlocită cu Dumnezeu. Alăturaţi cele patru litere de început ale cuvintelor care desemnează nivelele de interpretare: P, R, D, S; veţi obţine *PRDS*, care se vocalizează *pardes* şi înseamnă "paradis"! Raiul, evident, aparţine textului şi există, este accesibil numai datorită ambiguităţii Scripturii. Din greşeala sa de concepţie, afirma Joseph Caro, Dumnezeu, în loc să se răzbune pe oameni silindu-i să trăiască în şi prin dogmă, a construit locul fericirii depline. Şi, continuă el, "cine iubeşte dilema, trăieşte siguranţa iubirii lui Dumnezeu!".

Mihai-Răzvan UNGUREANU

P.S.: Exerciţiu de vineri seara: ce explică legătura dintre Derrida şi noua gramatică post-modernă a textului?

Despre ce om vorbesc drepturile omului?

Articolul dlui Dan A. Lăzărescu, referitor la problematica drepturilor omului (nr. 143 al *Dilemei*), ne prezintă o situaţie demnă de interogaţie, dacă nu de uimire. Această problematică, destinată să înglobeze întreaga speţă umană, apare, istoric cel puţin, drept proprietatea exclusivă a unei civilizaţii extrem de restrînse şi de recente: cea occidentală modernă. Mari bucăţi din omenire nu au beneficiat nici măcar de conştiinţa unor asemenea drepturi: „întrucît individul nu a ajuns să fie descoperit de toate societăţile neeuropene nici pînă în ziua de astăzi, nu se poate pomeni de drepturi individuale în societăţile afro-asiatice hidraulice... nici în cele amerindiene". Urmează alte exemple. Pînă la urmă, reiese că de drepturile omului nu sînt apţi să vorbească decît partizanii unei anumite, foarte precise ideologii: "drepturile omului sînt o concepţie filozofică inspirată de creştinism şi parţial preluate de feudalism şi de liberalism. Orice altă ideologie rămîne dăunătoare societăţii şi viitorului omenirii". Există o singură soluţie pentru ca omenirea prezentă şi viitoare să funcţioneze bine şi această soluţie o deţinem noi – cam acesta e mesajul.

Pînă aici, lucrurile sînt acceptabile, cu anumite nuanţe. "Drepturile omului" departe de a fi o preocupare universală, reprezintă o "invenţie" specifică Occidentului modern. Ele oferă soluţia *ideologică* şi *pragmatică* pentru o minimă convivialitate într-o societate centrată pe individ. Pe individul redus la componenta lui seculară, pentru că dreptul de "a-l căuta şi a-l sluji pe Dumnezeu în propriul său fel (al individului)" nu intervine aici ca un dat modelator, ci facultativ. Ca să nu ne devorăm sau să ne strivim unii pe alţii, avem, într-adevăr, nevoie de o listă comun acceptată şi legiferată de drepturi. Şi aplicarea ei este, fără îndoială, singura speranţă rezonabilă de a funcţiona într-o lume a diferenţelor nestăpînite de un principiu, unanim recunoscut, de autoritate supra-umană. E, în fond, o soluţie de criză, nu un triumf al evoluţiei umane.

Intervine, însă, în discursul dlui Dan A. Lăzărescu o frază care acordă acestor drepturi alt nivel de semnificaţie: "Numai religiile universale au dreptul să pomenească despre drepturile omului; de fapt, aproape exclusiv, creştinismul, care a *impus* (s.n.) întregii omeniri înalta concepţie după care toate făpturile omeneşti sînt fraţi... şi au o vocaţie egală şi nemijlocită la răscumpărarea de păcatul originar..., la libertate, egalitate şi fericire". Îndrăznesc să observ în primul rînd că, asemenea oricărei alte religii, universală sau nu, creştinismul poate onora această "vocaţie la răscumpărare" numai dacă individul aderă la ordinea şi la mesajul creştinismului. În afara acestei opţiuni, el nu mai consideră această vocaţie atît de "egală şi nemijlocită". Creştinismul nu diferă în acest punct nici de Islam, nici de monoteismul ebraic. În al doilea rînd, "vocaţia la libertate, egalitate şi fericire" nu se referă, în creştinism, la o realizare terestră şi socială[1]. "Nu pace am venit să aduc pe pămînt, ci sabie". Christos nu ne propune concepţii umanitare, ci efortul de a distinge între societatea de aici şi cea supratemporală. Căutarea celei din urmă poate influenţa, prin reflex, şi bunul mers al celei dintîi.

Vorbind despre hinduism, A. Koomaraswamy spunea că acolo "ordinea socială e destinată să vegheze pe de o parte la prosperitatea generală şi, pe de altă parte, la posibilitatea ca fiecare membru al său să-şi realizeze propria desăvîrşire. O biserică sau o societate – un hindus nu face distincţie între ele – care nu furnizează membrilor ei mijlocul de a-i depăşi instituţiile, care îi împiedică să se elibereze de ea îşi neagă raţiunea de a fi" (*Hinduism şi Buddhism*). În măsura în care o religie structurează într-adevăr ordinea socială, aceasta din urmă nu e decît o trambulină pentru accesul spre absolut. Or, societatea modernă occidentală, care a formulat "drepturile omului", nu ne oferă această posibilitate. Ca atare, faptul că "drepturile omului" sînt inspirate de creştinism poate fi o dată incontestabilă din bibliografia problemei, dar nu o realitate. Ele sînt doar interpretarea modernă şi orizontală a principiilor creştine.

Arabul *Al-Ghazâlî*, transformat de Occidentul medieval în *Algazel* şi de o greşeală de imprimare în *Ghazîlî*, s-a străduit să propună un drum invers decît cel al "drepturilor omului" occidental. Autoritate impozantă în domeniul teologiei şi al dreptului musulman, el a optat la un moment dat pentru viaţa ascetică. În tratatul *Reînsufleţirea Ştiinţelor Religiei*, Ghazâlî susţine cu ardoare că adevărata raţiune a prescripţiilor canonice este transformarea interioară, că primul lor cîmp este inima omului, iar abia apoi societatea.

E adevărat însă că, în doctrina lor, Islamul, Creştinismul şi celelalte religii nu iau în considerare "individul", ci omul ca "membru" al unei comunităţi integrale (terestră şi supra-terestră).

Anca MANOLESCU

---

1. De fapt, nici creştinismul şi nici o altă religie nu cunosc acest "subiect" al "drepturilor omului" care este individul considerat aproape exclusiv la nivel secular.

Voce off

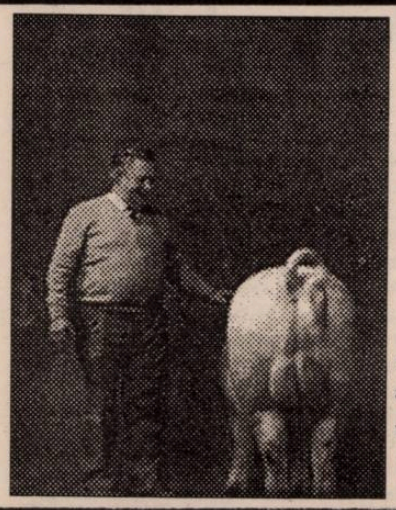

„Asta e piatra care arată ca o bucată de untură”

Gustave MEYRINK

Capricii

Anatomia unei *Misery*

Nu ştiaţi? Stephen King este un autor la fel de citit în România (vezi *Dilema* nr. 145), cît şi în Franţa (vezi ultimul număr din *Lire*, cel pe octombrie). De ce e citit? Habar n-am. Nu mă număr printre cititorii săi, aşa că nu pot da un răspuns. Dar am văzut la tv, săptămîna trecută (ei da, chiar la TVR, şi încă pe programul 1!), un film făcut după un roman al lui – **Misery** – şi, cu riscul de a indispune mulţi cinefili pertinenţi, voi spune că *acesta*, şi nu Kusturica şi al său **Tata e în călătorie de afaceri** (de la “Telecinemateca”), a fost adevăratul eveniment cinematografic al săptămînii trecute!

Sub aerul său de peliculă fără pretenţii, spunînd clar şi “la obiect” o poveste fioroasă, **Misery** e un film al dracului de bun. Pentru cei care nu l-au văzut, o să-l rezum, deşi detest să povestesc filmele! – în două vorbe, spunînd că este lupta pe viaţă şi pe moarte între un scriitor de romane populare şi “cea mai mare admiratoare” a lui; nu scriitorul interesează aici, ci celălalt personaj, nebuna misticoidă convinsă că a fost “trimisă de Dumnezeu” ca să pună ordine în lume şi în cărţi... Felul în care aceasta trece de la fanatismul mieros religios la frenezia criminală, de la “aşa e bine” la “aşa *zic eu* că e bine” de fapt, de la deferenţa umilă la dictatura fără milă constituie, în el însuşi, un capitol de patologie şi, totodată, de bravură cinematografică. Căci, adaptîndu-l pe King pentru ecran, Rob Reiner, regizorul acestei pelicule realizate în 1990, a “autopsiat” însăşi mistica receptării şi, ca atare, nu doar Literatura, ci şi – mai ales – Filmul. Kathy Bates, actriţa genială care o interpretează pe “nebună”, joacă, în fond, şi ea, o “metaforă”... Însă Reiner are inteligenţa – sau bunul gust – să camufleze bine acest strat al filmului sub calculul infailibil al story-ului. Aici, americanii sînt – cum se ştie – imbaţabili. Ba, mai mult, ei sînt atît de abili, de “slick”, încît pot să-ţi ofere un mesaj subversiv într-un “ambalaj” *mainstream*. Un pistol într-o pungă de popcorn... Ei ştiu să spună o poveste atroce, aparent neverosimilă, “departe” de orice realitate, ca un fapt real, înregistrat aproape “documentar”! Spre deosebire de europeni, şi mai ales est-europeni (vezi Kusturica), care reuşesc performanţa de a istorisi faptul cel mai concret, mai personal-dramatic, ca pe un “poem-parabolă” cu răsucire, încăpăţînată, în jurul misticii Autorului... Pînă la urmă, “ambiguitatea” şi “complexitatea” unui film precum **Tata e în călătorie...** se dizolvă în celuloid, în timp ce, într-un film “de serie” ca **Misery**, al unui “meseriaş” ca Reiner, personajul cel mai complex-ambiguu – Misery, “eroina de hîrtie” – rămîne o enigmă, pe care filmul o “revelează” pe măsură ce conflictul “la vedere” se întunecă...

Era deja *prea mult* să spui că filmul american “e mai bun” decît cel european. Dar să afirmi că materialismul american e *mai inteligent* şi *mai coerent* decît spiritualismul (est)-european – iată, de bună seamă, o aserţiune ce ar putea ridica nu puţine sprîncene ortodoxe... **(a.l.ş.)**

Scrisori deschise

“În sensul lui gracián”

9 decembrie 1981

“... dear,

scrisoarea ta mi-a parvenit azi dimineaţă, într-un moment de detressă colocvială. şocant – motivele care m-au reţinut azi aici (comisie metodică, referate etc.) s-au dovedit nelegitime, precare, lipsite de o elementară validitate. nici o exercitare preţioasă de acest fel nu a avut loc.

în aceeaşi ordine dementă de idei, am văzut aseară le petit et tout à fait odieux hamlet. acest personaj de o ingenioasă nebunie (în sensul lui gracián, el ingenio) se manifestă aici, în viziunea bbc. ca un individ sugrumat de propriul său eu imbeciloid. o montare dăunătoare, impură, necivilizată, lipsită de rafinamentul primar pe care îl reclamă în orice montare, fie ea psihanalitică, istorică etc. fără îndoială, integrala shakespeare este menită vulgarizării, dar... mais. but. nu este cu necesitate vulgară. întîlnirea dintre tată şi fiu, terre-à-terre, literalmente tăvălire şi urlete

→ nedomesticite. indeed. orice substrat escamotat cu suficienţă, pentru a nu spune vigilenţă.

deci, rîndurile tale sînt azi de-a dreptul şi iremediabil consolatoare. consolatoarele simboluri, cum numea klee simbolurile artei.

extremely round. they can round up an audience.

eventual pentru o canastă.

ne vedem duminică?”

Din viaţa unui extremist de centru

Schiţă cu asasin

“Cetăţeni!” (ni se adresează un ziar profund antiguvernamental, ceea ce nu-l împiedică să aibă cele mai bune rubrici de sport şi horoscop din toată presa), “Cetăţeni, priviţi cu atenţie în jur şi încercaţi să identificaţi pe asasinul savantului Culianu. Vă îndepliniţi astfel o datorie patriotică şi de conştiinţă şi puteţi totodată cîştiga importanta sumă de 10 milioane de lei... Adresaţi-vă la telefoanele centralei (solicitaţi secţia de investigaţii), zilnic între orele 18-20, mai puţin sîmbăta...”

E chiar sîmbătă. O datorie patriotică şi de constiinţă care, odată împlinită, îmi poate aduce totodată (măreţ cuvînt!) 10 milioane mi se pare idealul în această dimineaţă de 21 octombrie 1995, la Bucureşti, aici, pe bulevardul Brătianu, în faţa magazinului “Unic”; îmi cumpăr o îngheţată şi fixez portretul robot al criminalului, machetat lîngă anunţul care domină prima pagină: ochelarii cu o ramă neagră sînt cei mai pregnanţi pe acest chip tînăr, cu frunte lată, obraz ascuţit la bărbie, gură mică, parcă de fetiţă, şi ochii “tăiaţi” îngust dar bine înfipţi la rădăcina unui nas cam borcănat; nu-i urît, e ceva rece şi dur în el, ar putea fi un asasin şi la fel de bine un pianist, un tînăr romancier, un urolog sau un merceolog - învinge acest dubiu umanist şi stupid, încep să privesc cu atenţie în jur, aşa cum mi se cere şi mi se promite.

Tînărul care îşi întinde volumele din vechile colecţii “Meridiane” şi “Romanul sec. XX” pe tejgheaua sa de neoanticar nu poate fi; are ochii îngustaţi ca un nipon, dar nu poartă ochelari. Tinerica asta - etalînd lame Gilette, sticle Fanta, detergenţi, brichete - are tăietura buzelor din portret, dar nu e bărbat. Mă uit minute întregi la cine intră în farmacie, cei care o iau de sîmbătă cu medicamentele pentru week-end - e şi nu e o pistă, recunosc, pentru a descoperi un asasin. Doi au ochelari, dar nu cu această obsedantă ramă neagră, altul are rama asta dar bărbia e lată rău, unul îi spune copilaşului său “aşteaptă-mă aici, nu te mişca!”, are o frunte lată, însă copilul începe să plîngă, îi curge nasul, ţipă că vrea “şervetele de nas”, bărbatul se enervează: “ai răcit, fir-ai dracului!” şi nu mai intră în farmacie, îi pierd, consolîndu-mă că ar fi prea “melo” ca asasinul să fie tatăl unui copil a cărui mamă n-a venit noaptea acasă şi n-ai cu cine să-l laşi... Încep să constat că, deşi crima a fost evident politică - lucrez cu elemente livreşti, cu idei din Simenon, cu sugestii din Chase care niciodată n-au cunoscut asasini şi victime din zona băncilor de date computerizate; mă penetrează ideea că n-am bibliografie, n-am citit de ajuns, n-am punct de sprijin pentru a-mi face datoria de conştiinţă; hotărăsc să nu mă las, să privesc atent în jur, orice ar fi, să nu cedez încă o dată livrescului, boala mea... Mă deplasez spre splendoarea de vitrină nouă a lui “Air France”, n-au deschis (sîmbăta, numai de la 11) , mă alertează profilul unuia care se uită înăuntrul agenţiei, o ureche e din “robot”, mă apropii, mă gîndesc cum să-l văd din faţă, dar o femeie tînără trece fulgerător pe lîngă mine şi cade în braţele “profilului”; el o îmbrăţişează cu o pasiune care-l obligă să-şi ascundă toată faţa - buze, nas, ochi - în părul ei care aparţine reclamelor de shampon mirific; e limpede că n-o să mă proţăpesc în faţa lor, nici pentru Patrie, nici pentru 10 milioane, aşteptînd sfîrşitul sărutării lor. Discreţia, într-o bună zi, mă va nenoroci.

Rămîn popîndău în faţa unei case de schimb valutar a cărei vitrină e acoperită de florile coanei Catrina, cea de la care am cumpărat şi alaltăieri bujori “asortaţi la dolar”; încerc să văd printre tufănele care-i cursul, azi, dar, deodată, din casa de schimb iese, indiscutabil, chiar el, asasinul, ramă, bărbie, buze, frunte, cum te văd şi cum mă vezi, palpîndu-şi la piept, bineînţeles, portfeuille-ul; e bine îmbrăcat, radiind printre noi, amărîţii, eleganţă şi dezinvoltură, acelea care se îmbină la cei norocoşi într-o siguranţă şi morală, şi pietonală; mă ţin fascinat după el, dar şi lucid, nici discret, nici nătîng, tocmai bine să-i simt parfumul “for men”; merge rulîndu-şi uşor umerii, nu se opreşte la tejghele şi vitrine, traversăm la “Orizont”, trecem şi de PNL şi de PDSR, o cotim pe Regală şi, spre stupoarea mea, intră chiar în clădirea ziarului care azi, sîmbătă, a lansat îndemnul patriotic de a ne uita atent în jur, cu suma aferentă. Două întrebări - e redactor aici?, a venit să se autodenunţe? - mă blochează pe trotuar şi, pentru a-mi reveni, mă deplasez cîţiva paşi, pînă mă opresc în faţa unei frizerii cu o oglindă lîngă uşă. Îmi sar singur în ochi: sînt livid? sînt doar palid? cum arăt? cum arăt în primele ore ale debutului meu de investigator patriot? Văd în oglindă cum, în spatele meu, o femeie urîtă şi înaltă - nebuna care, în colţ, la Oneşti, opreşte lumea, “vă rog, vreau o informaţie!” şi niciodată nu i-am dat ceva... - mă priveşte atent; duc mîna la ochelarii mei şi îi arăt clar că rama lor, foarte dreaptă, ca a aceluia, nu e neagră, ci argintie.

Radu COSAŞU

P.S. Ceva totuşi s-a întîmplat, fiindcă de luni, 23.10., din anunţul, care însoţeşte portretul robot, au dispărut şi “datoria patriotică” şi chemarea la “a privi atent în jur”; a rămas doar sumuşoara.

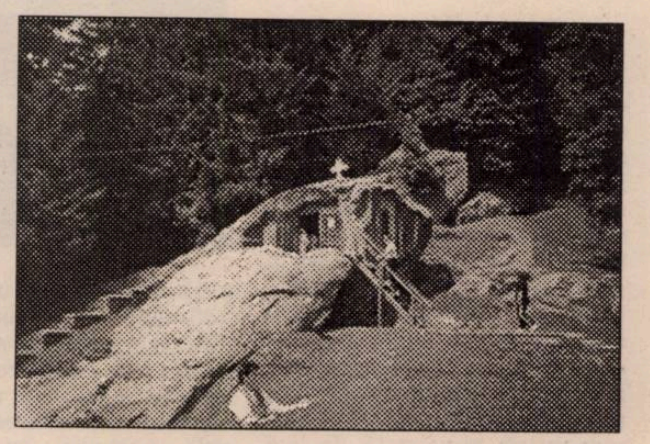

8 octombrie 1995

“Vă trimit alăturat trei fotografii pe care le-am făcut în vara acestui an în Moldova. Una reprezintă chilia lui Daniil Sihastrul de lîngă Putna, celelalte două – reclama unei cîrciumi aflată la 100 m de aceasta şi care trezeşte ecouri nefireşti în spaţiul unde funcţionează (afară, în faţa clădirii şi deci, în imediata apropiere a chiliei). Numele firmei respective mă face să propun pentru un viitor top al celor mai bizare (dacă nu jenante) denumiri de S.R.L.-uri din România post-decembristă.

Monahul care întîmpină turiştii în chilie, povestindu-le despre oameni şi scrieri din timpuri mai blajine, se referă la această cîrciumă cu seninătate şi molcomă mustrare către vremuri. Eu vă propun să publicaţi fotografiile (fapt pentru care vă trimit şi clişeele respective), în speranţa că încă un gest de nemulţumire, fie şi mărunt, va ajunge la cunoştinţa celor în drept să schimbe această situaţie. Vă rog să socotiţi clişeele drept proprietatea revistei dvs., în cazul în care ele prezintă vreun interes.

Ca veche abonată a revistei dvs., vă rog să-mi îngăduiţi o urare tipic englezească: «Keep up the good job!»”.

Faxul divers

La ultima reprezentaţie: Trupa pe butoaie şi Coca-Cola

“Duminică, 29 octombrie, ora 17, în faţa Palatului Culturii din Ploieşti *Trupa pe butoaie* a susţinut ultima reprezentaţie din stagiunea 1995. Începînd cu 18 august 1995 (data premierei), *Trupa pe butoaie* a parcurs în această scurtă perioadă un traseu bogat în reprezentaţii (18), condensînd în numai trei luni o întreagă stagiune teatrală (producţie, repetiţii, reprezentaţii).

După acest ultim spectacol, *Trupa pe butoaie* intră în perioada de ascunsă hibernare şi pregătire pentru debutul stagiunii viitoare (primăvara anului 1996). Încep din nou repetiţiile, căutările, schiţe de costume, materiale adunate, astfel încît, în primăvara anului 1996, să explodeze o altă *Trupă pe butoaie*, înnoită şi pregătită să se menţină în topul spectacolelor!

Aplaudat la Bucureşti, Braşov, Tîrgovişte, Slobozia, Sinaia, invitat de firme de prestigiu din lumea afacerilor, de fundaţii culturale, primării, spectacolul *Trupa pe butoaie* de la Ploieşti este oferit de Primăria din localitate, cu sprijinul companiei *Coca-Cola*.

Reprezentaţia din 29 octombrie de la Ploieşti cuprinde: *Prolog*, opera bufă *Istoria comică a magului Faust* şi *Epilog*.

În distribuţie: Ion Caramitru, Adrian Titieni, Balasz Attila, Oana Ioachim, Mihaela Rădescu, Adriana Băilescu, Dan Chiorean, Tudor Chirilă, Elvira Deatcu, Corneliu Victor Frimu, Valentin Ionescu, Nicolae Nastasia, Vlad Rădescu şi copiii Mihaela Rădescu jr., Mihai Corbeanu, Pavel Trifan şi Cosmin Scurtu.”

Citit/văzut/plăcut

"There is not such a thing as stillness"

BOB WILSON

"A potrivi vocea cu chipul"

John Cage spune că liniştea nu există, există întotdeauna sunetul. Cînd eşti foarte calm, îţi dai seama într-adevăr de sunet şi de mişcarea care ne înconjoară. Pentru mine, este punctul de plecare: liniştea nu există, mişcarea există tot timpul. Chiar dacă nu vorbesc, există totuşi sunetul. Cînd încep să vorbesc, sunetul nu face decît să continue; este o continuitate. Dacă fac o mişcare, şi dacă opresc această mişcare, mişcarea nu se opreşte, ea continuă. Este poate lucrul cel mai greu de realizat pe o scenă, a păstra această continuitate în mişcare şi spaţiu, şi în sunetul care ne înconjoară în spaţiu. Cînd mergi pe o scenă, există mereu o linie care e acolo. Trebuie să găseşti această linie a vocii în vorbire. Un ziarist i-a cerut lui Einstein să se repete. I-a răspuns că nu e nevoie, căci era mereu aceeaşi gîndire care continua.

Un antropolog crede că omul se mişca înainte de a vorbi. Din această mişcare au venit mai întîi sunetul, apoi vibraţiile, apoi, încetul cu încetul, limbajul. La teatru, eu încep mereu cu corpul; e izvorul meu. Socrate spunea că un copil se naşte ştiind tot. Apoi, se produce descoperirea cunoaşterii. Munca pe care o fac este considerată de avangardă. Dar pentru mine, este doar redescoperirea a ceea ce noi ştim deja. Socrate mai spunea că un copil se naşte visînd, cu nişte ochi care se mişcă foarte iute. Ce visează el? Acum cîţiva ani, în cursul unei emisiuni de televiziune la care fusesem invitat, la Londra, un ziarist a întrebat-o pe Jessie Norman care e înregistrarea ei preferată. Ea i-a răspuns: "Martin Luther King, atunci cînd spune: «Am un vis»".

Merg rar la cinema, din lipsă de timp. Am învăţat multe dintr-un film al lui Daniel Stern, făcut în 1967. Acest film a avut o mare influenţă asupra muncii mele, şi acest lucru subliniază ce vreau să spun. Daniel Stern a filmat 300 de femei luîndu-şi copilul în braţe atunci cînd acesta începea să plîngă. Erau nişte scene din viaţă, ca un documentar. Stern a încetinit fiecare imagine. În opt cazuri din zece în primele trei imagini din cele douăzeci şi patru care compun o secundă, prima reacţie a mamei este un gest de oroare. Apoi, în cele două imagini următoare, un gest de alinare, şi apoi încă ceva. Într-o secundă, ceea ce se petrece între o mamă şi copilul ei este foarte complex. Cînd Romeo îi spune Julietei "te iubesc", probabil că e încă şi mai complex decît ne dăm seama. Corpul se mişcă mult mai rapid decît credem.

Primele două moduri de a comunica sînt ochii şi vocea. Am văzut în Bali o dansatoare de 13 ani care ştia 370 de feluri de a-şi mişca ochii. Regret că nu există o pedagogie a corpului în şcoli. Nici un cîntăreţ n-a învăţat să se mişte corect pe scenă, să-şi simtă greutatea picioarelor, să-şi controleze corpul sau pur şi simplu să-şi ridice mîna. E absurd că nu există un limbaj al corpului. Dacă stai într-un anumit fel şi cînţi, vei auzi felul în care stai, o vei simţi în voce. Japonezii cred că zeii se găsesc pe scenă, de aceea contactul între corp, picior şi scenă este esenţial.

La Paris, mergeam în fiecare seară la recitalul lui Marlene Dietrich. În timpul unui dineu, un ziarist a întrebat-o de ce e atît de rece. Ea i-a răspuns: "Nu mi-aţi ascultat vocea". Avea o mare economie a mişcărilor. Într-o seară, mi-a spus: "Dificultatea este de a potrivi vocea cu chipul". E o noţiune importantă. Ce mă deranjează în general la teatru este că ceea ce vezi nu e acolo decît pentru a ilustra ceea ce auzi sau a seconda ce auzi. Pot să spun "o să te ucid" în multe feluri, şi poate că surîsul este încă şi mai înspăimîntător. Nu e deloc arbitrar, poate fi foarte deliberat şi foarte incoerent. În teatrul meu, încerc să creez gesturi, nu eşti obligat să le vezi, dar există un limbaj al gesturilor. Devine coregrafic. Există întotdeauna un gest care te ajută să asculţi sau să simţi un text.

Se zice adesea că ceea ce fac eu este prea mecanic sau rece. Despre spectacolul *Doctor Faustus lights the lights* (din 1992, *n.n.*), făcut cu studenţii berlinezi, toată presa germană a spus că era lipsit de emoţie. Nu înţeleg. Cînd nemţii joacă urlînd şi gesticulînd, ei îmi impun emoţiile lor. Emoţia poate că nu este în strigăt, ci în pronunţarea condamnării la moarte. Experienţa mea cu surdo-muţii mi-a dat o cunoaştere mai intimă a experienţei vocale. E un mod interior de a asculta şi vedea. Un actor bun este orb şi surd pe scenă şi, în acelaşi timp, el vede şi priveşte. Închid ochii o fracţiune de secundă. Ce-am văzut? A fost prea repede. Poate că am visat în acea fracţiune de secundă? În orice caz, îmi rămîne o imagine interioară, Avem imagini interioare, avem moduri interioare de a asculta, cu corpul. Cu degetele. Trebuie să fim conştienţi de acest lucru.

*(din vol. **De la parole aux chants** – sub coordonarea lui Georges Banu, Actes-Sud, 1995)*

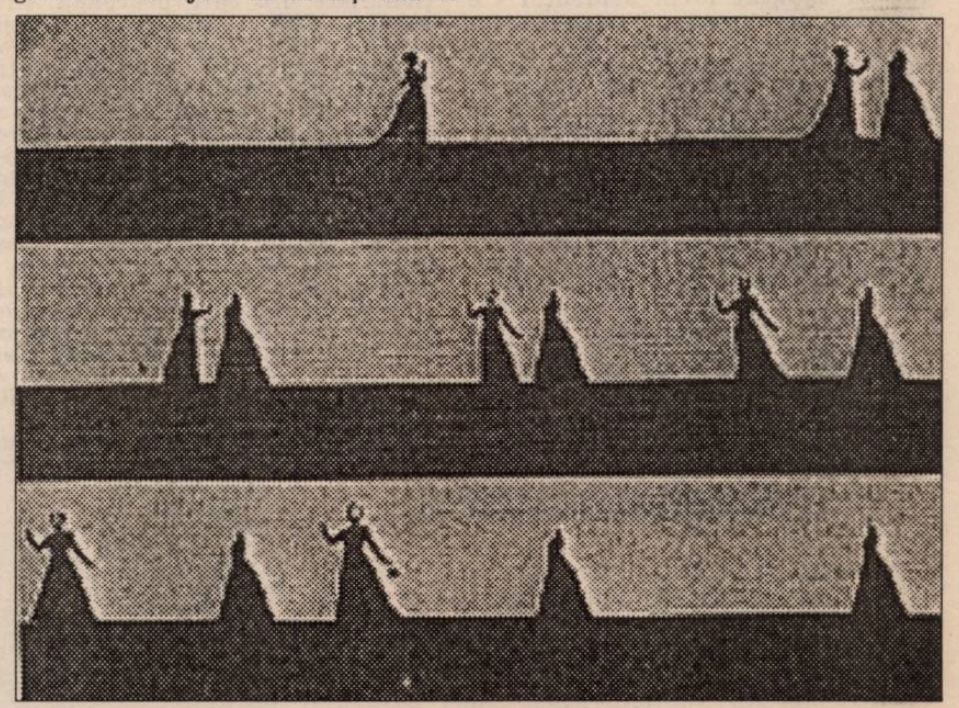

Bob Wilson. Repetiţii pe video pentru spectacolul *Orlando* după Virginia Woolf (1994)

Cronica literară de tranziţie

Femei, bărbaţi şi sarcinile ce le revin

Voiam să dau în acest număr o cronică la Ion Ianoşi, *Idei inoportune* dar, la o a doua lectură a cărţii şi a celor care au precedat-o pe linia confesivă (*Secolul nostru cel de toate zilele* şi *Opţiuni*), dialecticianul din mine mi-a şoptit că discuţia se complică, ambele feţe avînd la rîndul lor două feţe, aşa că o amîn cu măcar o săptămînă.

Între timp, în numărul de faţă, un intermezzo. Fireşte că ceea ce voi lua eu, mai jos, în tărbacă (şi) pentru cititorii *Dilemei* nu e de-a binelea o carte: e o încropeală, un "material", o "sarcină" bifată. Rigizii înălţimilor sihastre vor spune că nici n-ar fi trebuit să bag în seamă aşa ceva. Dar "obiectul" a apărut, e pe piaţă, se cumpără, se citeşte, deci îndeplineşte toate funcţiile unei cărţi, inclusiv pe aceea de a înrîuri minţile care o parcurg. Nu e oare datoria mea de cronicar al gîndirii în hăţişul de buruieni şi orhidee, de otrăvuri şi esenţe, al tranziţiei, ca, abia în asemenea cazuri, la asemenea hahalere de texte-de-larg-consum, să sar mai abitir în sus şi să vociferez către popor: uitaţi-vă ce produce noua epocă a NEP-ului! Uitaţi-vă la ce monstruozităţi duce corceala dintre liberalismul îngălat şi dogmatismul din sînge! Uitaţi-vă la această nemuritoare prostie, care acum zburdă slobodă de chingile ideologice, şi-n vînzoleala ei nezăgăzuită dă, fireşte, în gropi şi mai mari!

Paralelipipedul de hîrtie care mi-a picat în mînă se intitulează *Maniere şi educaţie civică**), fiind semnat de un anume dr. Mircea Preda. Nu ştiu şi nici că-mi pasă în ce e doctor dumnealui, cînd eu văd limpede că nu-i nici măcar felcer. Are o mentalitate de fost activist de judeţeană de partid (de mîna a treia) şi un "stil" pe măsură.

Improvizatul dascăl de bune maniere îşi începe dirigenţia cu consideraţiuni generale (daţi-mi voie să zic chiar generalissime) despre Om şi Ce Vrea El ("*Pretutindeni, pe toate meridianele şi paralelele globului pămîntesc au trăit şi trăiesc oameni... Nici o societate nu poate exista fără oameni*", p. 10; o societate fără oameni care va să zică că nu îi are). Urmează un capitol ciupit scurt din Engels, cu titulus "*Rolul muncii în formarea şi dezvoltarea personalităţii omului*". (Reminiscenţe nedigerate de la orele de "învăţămînt politic" vom mai întîlni pe tot parcursul nostimei arătări, unele la fel de grosolan calchiate: la p. 14 aflăm că "*familia este un instrument*(?!) *hotărîtor în formarea tinerei generaţii*", iar la p. 91 că, se putea altfel?, "*familia constituie celula de bază a societăţii*" etc.). Cum e cu munca? "*În procesul muncii... omul îşi probează dîrzenia, optimismul*" (p. 12). Dar tot omul e dîrz şi optimist? Nu. "*Alţii muncesc superficial, nu se preocupă de ridicarea continuă a nivelului lor de cunoştinţe profesionale*" (p. 13). Trebuie înfieraţi la Colţul Agitatoric, pe frontispiciul căruia putem trece o frază de la p. 16: "*Creşterea şi educarea copiilor, a tinerei generaţii este* (sic! corect: sînt) *o datorie şi o obligaţie de seamă a familiei şi a şcolii*", care trebuie să-şi "*îndeplinească rolul, atribuţiile şi sarcinile care îi revin în educarea şi instruirea profesională a copiilor, a generaţiei care va prelua ştafeta dezvoltării viitoare a societăţii*". Concret, părinţii ce fac ei, ziua şi noaptea? "*Părinţii de astăzi participă la actul de naştere (!) al generaţiei viitoare*" (p. 14).

Bine prelucraţi în stil aparatcik, ajungem la sfaturile de bună purtare propriu-zise. Aici, comicul involuntar atinge cele mai înalte culmi : "*o atenţie specială trebuie să se acorde purtatului mănuşilor cu prilejul salutului*" (p. 29). Sărutul pe obraz şi/sau îmbrăţişarea trebuie "*făcute cu condescendenţă şi măsură*" (p. 30). Doctorului Preda îi scapă flagrant sensul cuvîntului "condescendenţă".

Un sfat f.f. important pentru doamne: "*Femeia nu va răspunde la salutul bărbatului exprimat prin sărutarea mîinii, sărutînd şi ea mîna bărbatului*" (p. 32; trebuia curmată odată şi odată această libidinoasă simetrie). Tovarăşele noastre de viaţă beneficiază şi de anumite libertăţi ("*statul picior peste picior nu se interzice*", p. 37), dar cu condiţii severe: "*rochia să acopere perfect genunchii*" (id.). "*Rochia de seară*", spune dr. Preda, trebuie să fie "*ceva mai lungă*" (p. 40), dar nu se precizează mai lungă decît ce. Nici prea lungă, însă, nu e bine: "*Femeile vor evita mersul pe stradă cu rochii lungi pînă la pămînt*" (p. 41). În privinţa cravatei la femei, dr. Preda are o premoniţie: "*Noi nu credem că aceasta* (cravata) *se va extinde prea mult în timp şi spaţiu*" (p. 42). Are şi elasticitatea o limită.

Tocurile înalte îi sînt antipatice d-rului P. care, cu viziunea d-sale de secretar cu propaganda la ţară, le dă o joasă apreciere: "*ele crează* (sic! corect: creează) *impresia că femeia nu este dispusă să alerge prea mult pentru îndeplinirea sarcinilor ce-i revin*" (p. 42). Şi unghiile lungi împiedică femeia să-şi îndeplinească sarcinile ce-i revin: "*unghiile exagerat de lungi şi ascuţite denotă mai degrabă că persoanei în cauză nu-i prea stă gîndul la treabă, asemenea unghii ar incomoda-o*" (p. 43). În mod tare drastic şi misterios, dr. P. consideră perucile un subiect tabu: "*discuţiile pe această temă, ca şi cea* (sic! corect: pe cea) *a vopsitului părului natural, trebuie evitate*" (p. 43). În legătură cu mersul pe stradă, concepţiile d-lui dr. Preda nu îngăduie nici o abatere: "*deplasarea se face numai (!) în direcţia fluxului general al mulţimii*" (p. 43). Vai de disidenţi.

Ajungem acum (mergînd cuminţi numai în direcţia fluxului general) la mîncare. "*Se poate alege un local popular pentru a servi personal o masă*" (p. 48). Dr. P., care nu s-a prea omorît cu cititul, crede că "*a servi*" înseamnă a mînca şi că "*personal*"= singur. Să zicem că am mîncat (pardon! "am servit"!) şi vrem tabacioc. Dr. P. e ultra-culant cu ţigările altora: "*Din ţigările gazdei sau ale altei persoane putem să ne folosim de cel mult două-trei ori*" (p. 55); din 6 comeseni, ne-am scos un pachet. Despre telefon, dr. P. se exprimă cu mare avînt: "*Prin intermediul telefonului, oamenii se simt... mai uniţi, mai puternici*" (p. 62). Vorba e: grăim cît grăim, dar cum mîntuim taclaua? Dr. P. ne dă o indicaţie preţioasă: "*Se recomandă ca orice convorbire telefonică să se încheie într-o notă de optimism şi încredere reciprocă*" (p. 68), eventual şi cu urale, mă gîndesc. Oricum, nu trebuie precupeţit nici un efort în acest sens.

Cum ne comportăm la serviciu? "*Femeile trebuie să evite a-şi schimba ciorapii... în faţa colegilor*" (p. 98; dr. P., din decenţă, nu menţionează, dar cred că directiva e valabilă şi pentru furou, sutien, corset, burtieră ş.c.l.). În rest, însă, ce ai voie la slujbă? "*Să militezi şi să faci tot ce depinde de tine pentru a menţine un climat sănătos*" (p. 100).

Concluziile, măi cititorule, trage-ţi-le singur, dar nu în faţa colegilor şi într-o notă de optimism.

George PRUTEANU

*) Ed. Odeon, Buc., 1995, 176 p., 1950 lei. Inutil să adaug că autorul mînuieşte o limbă română ca vai de capul ei, presărată din belşug, cum s-a şi văzut, cu elementare erori de gramatică.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

UN SINGUR CHIP PENTRU FEŢELE DUPLICITĂŢII

A exercitat puteri mai importante decît cele ale regelui Spaniei sau ale reginei Angliei, mai importante decît ale preşedintelui Statelor Unite. Nu a fost un dictator. A domnit prin mijloace subtile şi prin superioritatea inteligenţei sale politice. În existenţa lui au fost pagini obscure şi probabil sumbre. Mulţi le-au cunoscut, dar nimeni n-a îndrăznit să vorbească înainte ca el să ridice interdicţia. L-a părăsit pe Pétain şi i s-a alăturat lui de Gaulle, dar a fost întotdeauna mai ostil lui de Gaulle decît lui Pétain.

Nu a avut un proiect major. Poate că n-a avut nici convingeri. A fost sincer socialist, dar mai curînd s-a lăsat ridicat în slăvi de socialism decît glorifice el. Socialismul i-a făcut imense servicii. A ştiut să-şi achite datoriile. A adunat partidul socialist din şanţ, a făcut din el o forţă formidabilă şi l-a lăsat succesorilor săi în situaţia în care l-a găsit. A avut geniul politicii de azi pe mîine. N-a avut simţul istoriei.

Jean D'ORMESSON

Mitterrand, francezul

În momentul în care François Mitterrand părăseşte palatul Elysée, după ce a declanşat fascinaţie şi pasiuni, toţi recunosc, îi acordă sau îi atribuie măcar un lucru: el a încarnat Franţa. Francezii de toate originile s-au simţit exprimaţi, într-un moment al vieţii lor, de o parte din acest om într-un moment al vieţii lui.

Faptul că a îndrăznit să scrie, pe vremea cînd era un nimeni, "fac parte din peisajul Franţei, sînt născut de ea..." n-a convins pe nimeni. Dar - şi era mare lucru - nu a provocat zîmbete de batjocură. Astăzi, cuvintele lui au căpătat forţa evidenţei - o evidenţă care uneori i se reproşează - ca atunci cînd a pretins că-şi asumă erorile unei "tinereţi franceze", adică anii în care i-a fost devotat lui Pétain, după ce a evadat de trei ori dintr-un lagăr de prizonieri şi înainte de a se angaja în Rezistenţă.

Monarhul prezidenţial care îşi încheie astăzi cele două septenate ţinîndu-şi capul sus, dar avînd privirea distrată a celor care au o întîlnire precisă cu moartea, acest preşedinte nu a făcut să avanseze gloria Franţei şi nu i-a marcat istoria. El a reprezentat acel popor deosebit despre care vorbea Tocqueville: "Un popor atît de inalterabil în instinctele sale principale, încît poate fi recunoscut în portretele care i s-au făcut acum două sau trei mii de ani, şi totuşi atît de mobil în gîndirea sa cotidiană şi în înclinaţiile sale încît devine un spectacol neaşteptat chiar pentru sine"(...)

François Mitterrand a fost omul care a trecut neobservat de la o Franţă la alta, fără a fi infidel celei pe care o abandonează. Nu şi-a trădat niciodată nici provincia, nici familia, nici religia. Dimpotrivă, trecut la stînga, el a onorat demnitatea, discreţia trufaşă şi simplitatea cercurilor tradiţionaliste din care provenea, care practicau fără s-o ştie virtuţile numite liberale. Mici-burghezi care nu ştiau că luptă împotriva castelului pentru că frecventau biserica. Cînd François Mitterrand a început să reclame cu bravadă, şi de la înălţime, moştenirea lui Jaurès şi a lui Léon Blum, nu şi-a renegat admiraţia din tinereţe pentru Barrès şi Chardonne. Cînd a intrat în Rezistenţă nu s-a lepădat de un anume petainism antigerman. Cînd vituperează împotriva capitalului şi a banilor, îl citează pe Lamennais, Lacordaire, Montalembert, Ozanom, alături de Marx şi Engels. Acestui om nu-i place să scuipe pe mormintele lui.

Contrazicîndu-l pe de Gaulle, el afirmă că Franţa nu este "o anumită idee". Este o legătură carnală, o înrădăcinare. În această situaţie el nu poate ignora faptul că de Gaulle este la stînga şi el - la dreapta. Cînd i se citează cuvintele lui Barrès, după care francezii au în primul rînd în comun un imens cimitir, el este de acord, exprimînd astfel o sensibilitate de dreapta. Pentru el, explicaţia este că Lamartine şi Victor Hugo au străbătut acelaşi itinerar, trecînd de la dreapta la stînga pentru a ajunge la acea sinteză lirică între mistica poporului şi comportamentul aristocratic.

Toată lumea e de acord şi se spune în mod obişnuit că Mitterrand a încarnat succesiv cele două Franţe. Fiecare se poate regăsi în el. Toţi se reflectă în el. De Gaulle, care este atît de admirat, are forţa sublimă a excepţiei. Mitterrand, despre care se vorbeşte, are virtutea familiarităţii. De mult, ştiu că nu este decît parţial adevărat. Mitterrand face spontan şi în orice moment toate sintezele şi toate fuziunile. Nu în succesiune, ci în simultaneitate. Fără îndoială s-a identificat cu stînga pentru a cuceri puterea. Dar fără să uite vreodată valorile de dreapta: fidelitatea faţă de trecut, plăcerea continuităţii, cultul rădăcinilor. El aparţine stîngii "de glie", la fel cum alţii sînt acuzaţi că aparţin unei stîngi "cu caviar". El este dreapta liberală şi deschisă, pentru care rasismul este o impolitеţe şi o necuviinţă. Străinul nu este un om care să suscite neapărat simpatie, dar îţi impune obligaţii.

Se pune întrebarea ce a căutat Mitterrand în propriul său trecut. Pe sine însuşi, evident! I-a spus-o lui Elie Wiesel. Toate fiinţele dragi poartă ceva din tine. Pentru a lupta împotriva amputărilor succesive, doar amintirea reconstituie imaginea unităţii trecute, menţine forma implinită a integralităţii. Totuşi nu sînt cimitirele lui Barrès. Morţii nu produc hrană. Acumularea lor nu alcătuieşte un edificiu. Naţiunea nu este un osuar. Felul cum îi faci pe anumiţi morţi să retrăiască, readucerea la viaţă a unor dispăruţi şi evocarea respiraţiei lor te înarmează pentru viitor, pentru bătrîneţe, pentru moarte. Există şi soluţii mai bune. Se poate reconstrui trecutul, el poate fi redimensionat, reclădit, prevăzînd că şi alţii vor fi nevoiţi să-l folosească. De acum înainte, trecînd prin faţa muzeului Louvre orice pieton va fi obligat să-l evoce pe cel care l-a renovat. Nu este vorba doar de dorinţa de continuitate. E vorba despre nemurire.

Jean DANIEL
Le Nouvel Observateur,
18-24 mai, 1995

Ambivalenţa

Cheia personalităţii lui Mitterrand, a excepţionalului său succes, a longevităţii şi energiei sale, cheia fascinaţiei pe care o exercită asupra a milioane de persoane din toată lumea este ambivalenţa. Spun "ambivalenţă" şi nu ambiguitatea aceea oarecum ordinară, duplicitate mediocră sau oportunism atît de frecvent în politică. O ambivalenţă fundamentală, metafizică, fiecare lucru este el însuşi şi contrariul său, fiecare individ este în acelaşi timp bun şi rău, orice situaţie este simultan tragică şi plină de speranţe. Ambivalenţă: dublă valoare. El are o percepţie în întregime dialectică a realităţii umane în care contradicţiile coexistă, unde timpul transformă rozul în negru, cînd fiinţele devin ceea ce sînt înainte de a se transforma din nou, singura permanenţă fiind tocmai această disponibilitate, această fluiditate, pînă cînd moartea îşi pune pecetea, apărînd atunci un nou mister, cel al eternităţii, despre care nimeni nu ştie dacă fixează fiinţele pentru totdeauna sau, dimpotrivă, deschide calea unor schimbări infinite. Da, adevărata cheie pentru François Mitterrand este această ambivalenţă esenţială.

Cei care nu-l iubesc pe Mitterrand consideră ambivalenţa sa o formă a tacticii, a florentinismului, a şireteniei lui. Este adevărat că în toată istoria noastră, el este preşedintele care a "domnit" în Franţa, prin sufragiu universal, perioada cea mai îndelungată; a fost un maestru în ale tacticii, mai abil ca nimeni altul să redreseze situaţii disperate, să dărîme poziţii presupus inexpugnabile, făcînd să ţîşnească scîntei în întuneric. Şi totuşi această capacitate n-a fost altceva decît aplicarea în politică a unei viziuni ontologice, care explică extraordinara sa capacitate de a se reface. Probabil că, pînă la urmă, personajul îşi va depăşi opera: se va vorbi mai mult despre Mitterrand decît despre actele sale, se va spune despre o personalitate sau alta că "este un Mitterrand", în timp ce acţiunile lui, care vor căpăta însemnătate cu vremea, vor rămîne probabil pe planul doi. Prima axiomă politică, pe care n-a încetat să mi-o repete, se enunţă pentru François Mitterrand în cîteva cuvinte: "În viaţă e ca la judo". Nu există nimic etern puternic şi nimic pentru totdeauna slab. Cel slab îl poate învinge pe cel puternic, dacă găseşte un punct de sprijin solid. Şi în acelaşi timp, pentru că este ambivalent, Mitterrand este darwinist, crede că rezistă doar cei mai puternici şi o şi spune. El pretinde că totul este posibil, el respectă raporturile de forţă şi îi salută pe cei care reuşesc să le convertească în avantajul lor (...)

Nu îi e teamă de moarte ca suferinţă. Îi e

frică de decădere, de decrepitudinea fizică şi mentală, de singurătatea completă. Nu se teme de duşmanul din faţă, ci de cel care se insinuează şi se introduce în fiinţă transformîndu-te pînă la punctul la care nu i se mai poate rezista. În acea clipă, omul devine fragil, atunci se destăinuie, atunci trebuie să i se întindă mîna. Mitterrand nu este niciodată mai prezent decît cînd un prieten apropiat sau o simplă cunoştinţă se îmbolnăveşte sau se află la capătul drumului. Să fii prezent, cînd asta nu mai poate "folosi" la nimic: e forma de generozitate a lui Mitterrand. Capabil să fie foarte calculat, apt de toate machiavelismele, el are un teritoriu al gratuităţii totale, unde dovedeşte o sensibilitate şi un devotament extrem. Suferinţa celuilalt, boala, apropierea morţii e "zona lui de sfinţenie". Nu doar pentru că fiinţa îşi dobîndeşte atunci autenticitatea, pentru că în acea clipă caută esenţiala solidaritate umană, ci pentru că Mitterrand are nevoie de acest devotament şi de această puritate în propria sa viaţă: le găseşte în acele momente.

Laurent FABIUS
Les Blessures de la verité, Flammarion, 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Otrava regimului

În 1981, cînd a ajuns la putere, nu avea decît o obsesie: moartea preşedintelui chilian Salvador Allende, asasinat de militari în palatul său prezidenţial. Mitterrand era convins că îl paşte aceeaşi primejdie. Astfel s-a născut "celula de la Elysée", condusă de Christian Pronteau. La început, această gardă pretoriană n-avea decît un scop: să-l protejeze pe preşedinte. Cum? Obţinînd maximum de informaţie, departe de poliţiile oficiale, despre toate grupurile care ar fi putut pune la cale un atentat. În felul acesta s-au acumulat distorsiunile. Paznicii au devenit oamenii unei poliţii secrete care nu răspundea decît faţă de ea însăşi. Acest sindrom al clanului a antrenat deriva - numită monarhică - a erei Mitterrand. Viziunea pesimistă asupra naturii umane l-a obligat pe omul Mitterrand să-şi instaleze prietenii prea aproape de el, pînă în debaralele palatului Elysée. Dacă nu punem la socoteală organizarea vînătorilor prezidenţiale, François de Grossouvre nu mai avea din 1983 nici o funcţie oficială. Şi-a păstrat totuşi biroul de la Elysée încă zece ani. De ce? Roger-Patrice Pélat, tovarăş de lagăr, fost comunist devenit miliardar, fără îndoială singurul confident al lui François Mitterrand, era şi el instalat la Elysée, unde s-a îmbogăţit făcînd lobby pe pieţele internaţionale sau comiţînd nepedepsit delicte, pentru că avea primul mai multă informaţie. Permiţîndu-le oamenilor clanului să navigheze în apele tulburi, în care valorile morale sînt un sold schimbat pe bani, pe conturi în Elveţia, acţiuni, castele în provincie, apartamente în cartierele bune, François Mitterrand a comis păcatul nesocotinţei şi i-a dezamăgit pe mulţi dintre alegătorii săi de stînga. Apărătorii săi susţin că Mitterrand şi-a sprijinit întotdeauna prietenii, chiar şi în momentele cele mai dramatice. Este ceea ce se numeşte fidelitate de clan. René Bousquet, fost secretar general al poliţiei de la Vichy, asasinat de un iluminat înainte de proces, făcea şi el parte din clan. Era un intim al familiei Mitterrand, invitat neprotocolar la casa de la Latché. Mitterrand a recunoscut că a făcut presiuni asupra justiţiei pentru ca Bousquet, responsabil pentru deportarea a mii de evrei francezi, să nu ajungă la Curtea cu Juri. Clanul este ca o a doua familie. Membrii lui sînt lăsaţi în pace, chiar dacă greşesc. Chiar dacă poartă marca unor crime abominabile.

François de Grossouvre s-a sinucis la Elysée, la doi paşi de biroul celui care a fost stăpînul şi prietenul lui timp de patruzeci de ani. Este un caz unic în istoria Republicii. A fost un sfîrşit de septenat shakespearian. Roger-Patrice Pélat, François de Grossouvre, Pierre Bérégoyoy l-au abandonat, traşi de noroiul scandalurilor. În pofida faptului că era mîncat de "cîinii" bolii, preşedintele Mitterrand a făcut faţă scandalurilor, fără îndoială, pentru că, mai mult decît orice, îi place să fie pus la încercare. Altul ar fi fost înlăturat sau distrus. Pe el, scandalurile doar l-au zgîriat. Pe vreme de furtună, Mitterrand optează pentru poziţia trestiei. Se îndoaie, dar nu se rupe. Care este secretul lui? Astăzi, pentru a-l afla ar trebui să stăm de vorbă cu fantomele...

Serge RAFFY
Le Nouvel Observateur, 18-24 mai, 1995

"NE CREDEŢI NUMAI CÎND MURIM!"

Eseu despre Mihai BOTEZ, şi nu numai...

Despre virtuţile dialogului şi alte cîteva idei politice ale lui Mihai Botez

Dintre toate cîte a fost Mihai Botez, matematicianul de excepţie, ajuns la multidisciplinaritate şi la filosofia ştiinţei, viitorologul, politologul, managerul, publicistul, diplomatul, ceea ce va dăinui mai mult din el va fi, fără umbră de îndoială, *disidentul, luptătorul demn şi neînfricat pentru libertate*. Este calitatea care vorbeşte cel mai mult despre *omul* Mihai Botez, perfecta ilustrare a virtuţilor cetăţeneşti şi de demnitate în care credea, calitatea în care a investit cel mai mult şi ceea ce era mai bun din el însuşi. Prin aceasta păşeşte, acum, în posteritate...

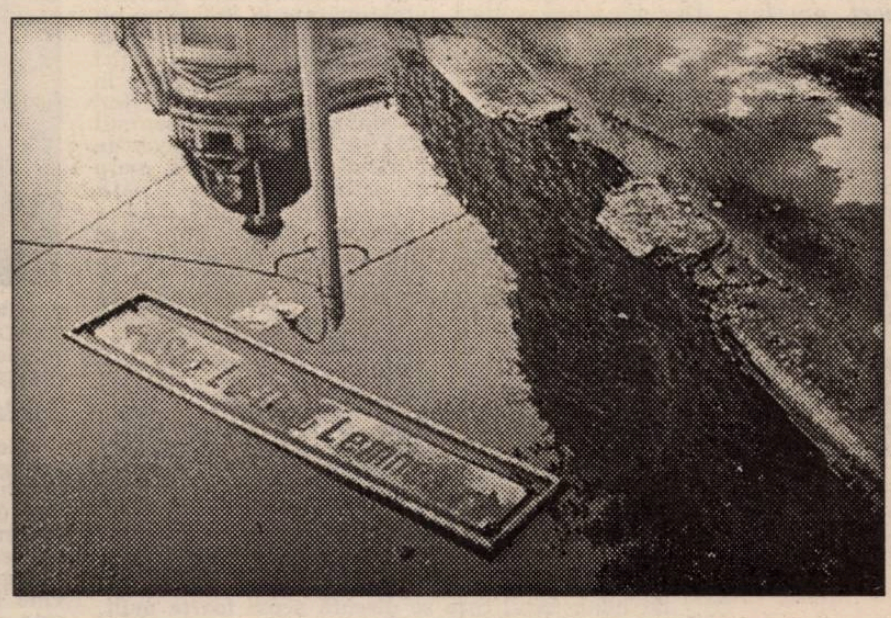

În disidenţa românească, atîta cîtă a fost, un pumn de oameni (am, pentru a le fi vehiculat şi eu, ca delegat în Italia, listele cu aceştia, întocmite periodic de L.D.H.R. – criteriul era o acţiune publică sau măcar disponibilitatea de a se întîlni cu un ziarist trimis clandestin: doar patru-cinci nume la începutul anilor '80, vreo douăzeci către sfîrşitul deceniului...), Mihai Botez a ocupat un loc aparte. El nu numai că şi-a ridicat cu vigoare şi curaj glasul împotriva ordinii de mormînt a comunismului ceauşist, dar, spre deosebire de ceilalţi (cu rare excepţii: Gabriel Andreescu, alt om al ştiinţelor exacte, Radu Filipescu, Victor Frunză, Vlad Georgescu sau, poate, iniţiatorii S.L.O.M.R.), a şi propus ceva viabil în loc.

Disidenţa sa nu a fost, aşadar, numai una morală, simplă, instinctiv-sentimentală, contestatară, ca scop-în-sine, primară, demolatoare, sau una teribilistă, conjuncturală, ori, mai rău, una paseist-resentimentară. *Opoziţia sa a fost în primul rînd raţională, propozitivă, constructivă*. Ea cuprindea chiar antidotul absolut, *germenele anulat al sistemului*: dialogul. Ataca răul la rădăcină. În plus, era *metodică* şi, în special, *credibilă*. Tocmai de aceea era redutabilă şi temută de regim mai mult decît orice! De aceea autorităţile R.S.R.-iste nu l-au tolerat şi au sfîrşit prin a-l expulza (mai precis – caz unic – prin a-i refuza întoarcerea!)... Nu-şi ieşea niciodată din fire, şi aceasta-i exaspera pe securişti... *Avea un program. Avea un model alternativ*, exploziv şi contagios, un proiect efectiv de societate, în speţă una pluralistă şi deschisă, verificată de istorie, de factură prin excelenţă occidentală şi democratică, pe care nu global (n-ar fi servit la nimic!), ci concret, bucată cu bucată, îl opunea în mod sistematic, *argumentat ştiinţific* şi, aparent, *rece, non-pasional,* aberaţiilor dogmei comunisto-ceauşiste.

Întotdeauna, cu preţul vieţii, s-a încăpăţînat să aplice, ca pe un echer, ostentativ, lumii bolnave şi anormale de la noi, criteriile şi standardele normalităţii, altă valoare, pentru el, crucială. Mereu şi-a permis să semnaleze cu glas tare grosolanele abateri de la acest parametru al convieţuirii civile. Societatea liberă preconizată de el era bazată pe un principiu cardinal şi general, de care şi-a legat pentru totdeauna numele: Dialogul, dialogul social permanent între părţi, în vederea negocierii contractului de rousseau-iana memorie dintre parteneri, în cazul de faţă dintre guvernanţi şi guvernaţi.

Avantajul extraordinar al acestui principiu universal valabil (luat, evident, din practica democratică – atît de familiară lui Botez – unde se şi află prin excelenţă soluţia curentă) rezidă în aplicabilitatea sa chiar şi-n societatea totalitară. A fi înţeles şi, ulterior, a fi teoretizat acest lucru, de fapt simplu, este marele merit al lui Mihai Botez. Guvernanţi şi guvernaţi găsim în toate societăţile, inclusiv în democraţie. Doar mijloacele (de a exercita guvernarea!) şi conţinutul acestor două noţiuni diferă.

În totalitarism (ca şi-n "ancien régime" pre-1776, pre-1789, la noi, pre-1848), la capitolul guvernanţi găsim Puterea/Stăpînirea şi la "guvernaţi" găsim "supuşii". Dacă "guvernaţii" se organizează, ei pot forma un *corp social constient*, societatea civilă, care să ceară sau să impună dialogul. Este ceea ce s-a întîmplat peste tot în lumea civilizată în epoca burgheză, adică în epoca modernă. Este chiar ceea ce face diferenţa dintre Evul Mediu şi epoca modernă. Comunismul, noua formă a Evului Mediu, a urmărit (şi în parte a izbutit), în special prin lumpen-proletarizare, distrugerea rapidă şi cu orice preţ a societăţii civile, (la noi de-abia formată în epoca 1830-1848-1948, în alte ţări, mai veche; cu cît era mai gros stratul modernităţii, cu atît era mai greu de sfîşiat) şi împiedicarea recreării ei. De bună seamă se temea de aceasta mai rău decît de cel mai implacabil inamic. Ştia că numai astfel nu va mai avea în faţa sa un partener, ci doar o masă amorfă uşor de manipulat...

Combaterea regimului presupunea, deci, exact refacerea ţesuturilor societăţii civile, o altă muncă la care, fără nici un ajutor interior, s-a înhămat Mihai Botez. Instrumentul cel mai potrivit pentru această reconstrucţie era tocmai dialogul, dar şi exemplul personal. Matematicianul disident se dorea, deci, pînă şi prin ţinuta vestimentară impecabilă şi prin comportamentul rafinat pe care, probabil, chiar cu orgoliu îl arbora (unii-l numeau dandy; termen nepotrivit şi reductiv pentru ceea ce, în fond, era un adevărat program şi-o formă mută de protest), şi prin calmul desăvîrşit afişat, întruchiparea fidelă, într-o ţară clochardizată şi mîrlănizată de lumpen-izarea voită de sus, a valorilor burgheze de urbanitate şi distincţie ale vechii Românii şi ale Occidentului, de care, deşi copil cînd acestea au fost, la noi, strangulate, fusese prin naştere impregnat şi pe care le predica. Făcînd astfel, el cultiva, de fapt, ostentativ, provocator chiar, normalitatea. În cei cinci ani de domiciliu obligatoriu (urmare a nouă ani de temniţă), Adrian Marino, un purtător al aceloraşi valori, se preumbla la fel, pe uliţele unui pierdut sat din Bărăgan în tragi-comică formă de seceră şi ciocan. Sfidare, dar şi modalitate de păstrare a echilibrului interior, de non-abdicare de la demnitatea de om constrîns să supravieţuiască într-un univers inuman...

Evident, stăpînirea încerca în fel şi chip să împiedice reconstituirea societăţii civile, iar la noi a fost mai lesne, întrucît stratul fusese mai subţire, durase mai puţin (decît în Polonia, Cehia sau Ungaria, de pildă; în Bulgaria, însă, era şi mai subţire, iar în Albania nici nu apucase să se închege!), ţesutul fusese mai crunt atacat, destrămarea mai dezastruoasă, iar ceea ce a revenit afară prin topirea pojghiţei civilizatoare, mai rebutant acum (deşi inversarea tendinţei este pornită, efectele le vedem şi vom suferi încă mult timp consecinţele!). Disoluţia societăţii civile fiind la noi mai pronunţată, şi recuperarea va fi mai anevoioasă. Deja atomizată din anii '50, după două decenii de ceauşism, versiune post-1971, nu mai supravieţuiau în România, la sfîrşitul anilor '80, decît insule dispersate şi disparate de societate civilă.

A cere constant, precum a făcut-o Mihai Botez, dialogul este o armă, dar şi un remediu absolut. Odată angajat, el duce cu necesitate la pierderea însăşi a caracterelor totalitare (v. cazul Polonia, dar şi Chile). Dacă dialogul însă nu se angaja, ca-n cazul României ceauşiste, faptul însuşi de a-l cere devenea o armă deopotrivă şi curată şi redutabilă care, în plus, asigura celui care o mînuia şi superioritatea morală (e, într-un fel, o versiune a non-violenţei gandhiene!). Dialogul era călcîiul lui Ahile al oricărui totalitarism, adevăratul factor dizolvant. Regimul comunist de la noi a preferat a doua cale. Ştia el prea bine că dialogul era anticamera propriei disoluţii. Pricepuse perfect că, dacă ar aluneca pe panta cedărilor, totul s-ar sfîrşi; în sensul acesta, ceauşismul, în rigiditatea sa de plumb, a fost coerent pînă la capăt. Înţelesese că, dacă voia să supravieţuiască, trebuia musai să nu cadă în "capacana", mortală pentru el, a dialogului; să răspundă, dacă i se cerea mai multă libertate, construind, sfidător, mai multe închisori... Fuga înainte era singura lui scăpare. Paradoxal, se dovedea că, în pofida mijloacelor sale, regimul era în postura celui mai slab, nu provocatorul... Numai stratagema aceasta şi refuzul dialogului a prelungit traiul sistemului, fără prea mari griji, în ciuda acumulării exponenţiale a tensiunilor, pînă la 22 decembrie 1989. Nu l-a putut însă şi salva; n-a putut să-i evite sfîrşitul...

Botez ştia că Ceauşescu refuza orice dialog (după cum ne-a mărturisit, verificase încă din 1972 acest adevăr, la o întîlnire dintre oameni de ştiinţă şi dictator; Ceauşescu, distrat în timpul discuţiilor, s-a "trezit", reacţionînd violent, numai cînd matematicianul i-a propus un dialog între Partid şi tehnocraţi!) şi, tocmai de aceea, îl cerea cu tot mai mare insistenţă, asigurîndu-şi astfel superioritatea morală, dar, în acelaşi timp, asumîndu-şi şi riscul ce-l comporta această sfidare majoră! În contextul respectiv, era o provocare şi un fel de a-l forţa pe "Conducătorul iubit" de a-şi da arama pe faţă. Nu găsesc, aşadar, nici o exagerare atunci cînd, în mai 1987, o ziaristă de la l'Express l-a comparat pe Mihai Botez (proaspăt mutat disciplinar la Tulcea) cu marele Andrei Saharov, de-abia eliberat de la Gorki. Forţa morală şi verticalitatea celor două personaje erau întru totul comparabile...

Personal, nu pot uita (şi n-am s-o uit, bănuiesc, niciodată) o teribilă şi profetică frază scrisă de Mihai Botez într-un memoriu adresat, în stilul său inconfundabil, sobru şi educat, prin **Europa Liberă,** lui Ceauşescu, în aceiaşi ani 1986-1987. Însuşindu-mi-o integral, o citam şi eu, adesea, celor care mă întrebau despre România: "Domnule Preşedinte, dacă nu veţi accepta dialogul, va veni vremea cînd *va curge sînge românesc pe la colţurile de străzi*". Trei-patru ani mai tîrziu, a urmat Revoluţia...

Mihai Botez nu a renunţat niciodată la ideea dialogului, şi nu a recurs la invocarea lui numai instrumental şi ca o provocare. În condiţiile noi, de după Revoluţie, cînd acesta a devenit posibil şi profitabil, Botez a continuat să-l practice. Să nu uităm că de la conceptul său s-a născut şi şi-a luat numele (chiar dacă în lipsa sa, dar împrejurarea nu face decît să-l înalţe!), încă de la sfîrşitul lui decembrie 1989, una dintre primele instituţii româneşti post-totalitare, **Grupul pentru Dialog Social**. Paradoxal, tocmai de atunci au început să se găsească unii care, din propria-i tabără, dar inculţi politic, să-l conteste sau/şi să-l răstălmăcească. Combătînd meschina şi găunoasa *politique du pire* a lui "cu-atît-mai-rău..." şi în aplicarea aceluiaşi principiu al dialogului, Mihai Botez a primit şi postul de ambasador la ONU, ulterior în Statele Unite, cu rezultate absolut remarcabile, dar, mai ales, servind cu demnitate ţara!

Oricum, acceptînd să ia asupră-şi imaginea dificilă a României, primind ambasada de la Washington, el şi-a sacrificat interesele personale, şi-a asumat un risc şi o mare răspundere. Chiar şi numai pentru aceasta şi, indiferent de cum judecăm acţiunea sa (în ceea ce ne priveşte, credem ferm că ţara a fost onorată să fie reprezentată de Mihai Botez!), merită încă o dată respect... *Să nu uităm niciodată că el îşi cîştigase de mult, şi cu pericole cum puţini au înfruntat, dreptul la autonomia decizională. Atinsese pe deplin statura morală care să-i confere această independenţă şi nu avea de dat socoteală nimănui.* Printre sacrificiile sale, cele de imagine, în primul rînd, în faţa unei părţi a propriei sale familii naturale, opoziţia, care l-a renegat zgomotos; cele materiale, apoi: încetarea activităţii întreprinderii pe care şi-o crease în California, *Future impact*, de prognoză socială, care-i aducea un venit considerabil – să ne gîndim că reuşise să determine alegerea unor congressmeni în Camera USA! –, dar şi renunţarea la cetăţenia americană, un amănunt uitat, dar semnificativ, de care, foarte oportun, aminteşte Gabriela Adameşteanu în emoţionalul ei necrolog din revista 22 (12 iulie a.c.).

– va urma –

Adrian NICULESCU

Paris, 6 aug-19 sept. 1995

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94.2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război şi pace - Mihai Tatulici
Marţi: Cîinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Haină pentru toate anotimpurile

– convorbire cu dr. Mircea TOMA,
de la Institutul de Psihologie, vicepreşedinte al *Academiei Caţavencu* –

*Dacă ni s-ar spune despre cineva că este **întrucîtva viu sau relativ mort**, am lua ştirea drept absurdă. Dar cel care ne-a oferit această informaţie ar putea argumenta că a avut în vedere nenumăratele situaţii complexe şi condiţionări care determină viaţa unei fiinţe umane: se ştie că nu există stare de sănătate desăvîrşită, iar trăind nu facem altceva decît să înaintăm spre un final previzibil, murind cîte puţin în fiecare zi. Pînă la urmă, ceea ce părea absurd se dovedeşte a fi o expresie de perfectă ambiguitate, un exemplu limită.*

Ca o haină bună în toate anotimpurile (există aşa ceva?), ambiguitatea asigură ţinuta ideală de camuflaj pentru lipsa de atitudine. La adăpostul ei, incapacitatea reală sau aparentă de opţiune operează cu "mde" şi "hm", "oarecum" şi "cît de cît", limbaj care ocoleşte răspunsul precis şi poziţia lipsită de echivoc, dar nu descalifică în toate cazurile pe individul ce-l practică. Fiindcă nu o dată - şi mai ales într-un timp de tranziţie - o atare atitudine pare a fi producătoare de avantaje. Cu ce preţ?

*Dialogul pe care l-am purtat cu dl. **Mircea Toma**, dr. în psihologie, de la Institutul de Psihologie al Academiei, vicepreşedinte al* Academiei Caţavencu *a căutat cîteva răspunsuri la această întrebare.*

Formă de apărare

Stimate dle Mircea Toma, putem considera ambiguitatea drept o formă de apărare?

Mircea Toma: Răspunsul cel mai puţin ambiguu este DA. Dar cred că ambiguitatea ar putea fi descrisă şi din perspectiva în care înţelegem realitatea. Uneori aceasta poate fi pentru noi neclară, ambiguă, echivocă. Cînd mediul informaţional exercită o presiune asupra noastră, trebuie să facem un efort major să găsim repere stabile, în mai mare sau mai mică măsură, spre a ne orienta. Dar în întrebarea dvs. cred că ambiguitatea este privită din perspectiva atitudinii morale; deci aceasta sălăşluieşte în mine, în noi, şi este folosită ca instrument abil. Ea reprezintă modul în care ne manifestăm într-o realitate, chiar într-una clară. Dacă luăm realitatea ca factor constant, vom observa că în aceleaşi condiţii unii oameni reacţionează tranşant, manifestă personalitate - fie din curaj, inteligenţă, prostie, iar alţii nu o fac, sînt ambigui, cameleonici. Şi-atunci - cînd ţine de adaptarea individului la o situaţie clară, la care el nu are interesul, temeritatea sau dorinţa de a reacţiona, spunem că ambiguitatea este o formă de apărare. În schimb, cînd realitatea este obscură, echivocă, forma de apărare a individului o reprezintă soluţionarea, clarificarea ambiguităţii.

Ce credeţi: în vremuri de tranziţie ea este o fatalitate sau un stil deliberat?

Nu-mi asum deloc fatalitatea, e un dat asupra căruia omul nu poate să intervină. Eu nu sînt de acord nici cu fatalităţile diverselor cutii de chibrituri pe care s-a împărţit Europa ş.a.m.d. O ţară cum e Cecenia, iată, nu numai că rezistă oricăror înţelegeri dintre marile puteri, dar chiar în sînul unei mari puteri, (nu ştiu dacă este drept sau nedrept, nu fac această judecată), indiferent de "marile hotărîri" şi de fatalităţile derivate din ele, are curajul de a acţiona clar; ceea ce se întîmplă în Cecenia este opusul ambiguităţii. În cazul nostru, este în primul rînd vorba despre oameni, deşi nu ignor faptul că intră în discuţie şi diverse paliere de decizie, şi că unele au un impact mai puternic şi altele mai puţin puternic. Dar cred că avem de-a face şi cu modelul ambiguu de funcţionare a cetăţeanului român. Sistemul social este de asemenea natură, încît la noi nici o conspiraţie nu va putea fi dusă pînă la capăt, pentru că fiecare verigă umană va simţi nevoia să picure acolo ceva din propria ei personalitate; asta ambiguizează efectul sistemului. O conspiraţie serioasă se poate pune la cale în Germania, acolo da, se execută, nu se discută. Nu la noi: mai stăm de vorbă, ne mai aranjăm, mai vedem, hai să relativizăm puţin lucrurile. Rezultatul: nu va funcţiona nimic. Din acest punct de vedere cred că există un element specific latinului. Am făcut de curînd o vizită în sudul Italiei: nimic nu funcţionează, nimeni nu lucrează, dar toată lumea se aranjează...

Şi-atunci de ce nu credeţi într-un fel de predestinare, fatală cumva? Sau vi se pare mai aproape de realitatea în care ne mişcăm stilul deliberat de ambiguitate?

În cazul politicienilor, da, fără îndoială. Cu o precizare, privind demersul diplomatic, care are în conţinut, chiar în metodă ambiguitatea. Sînt momente în care nu este "conzult" să fii prea tranşant. Iată, deci, un nivel acceptabil al ambiguităţii, care este implicată necesar în demersurile politice. Dar din viaţa politică autohtonă am la îndemînă alt exemplu încă din 1990 grupul politic cu nivelul de educaţie politică cel mai ridicat din cîmpul opoziţiei (nu vorbim aici de activiştii profesionişti care, în felul lor, au un soi de educaţie politică), UDMR-ul vorbea despre asumarea ambiguităţii în discursul său. În interiorul UDMR a fost un subiect de decizie între cel puţin două facţiuni. Un grup propunea o listă clară de probleme pe care UDMR le ridica în faţa societăţii, în primul rînd a minorităţii maghiare, pentru soluţionare. Altul refuza formularea unei liste explicite de probleme şi propunea discursul ambiguu, pentru că acest gen de discurs permite cîştigarea de teren în plus faţă de problemele iniţial soluţionate. Faptul că a avut loc această discuţie lămuritoare şi această luptă de opţiuni, de idei, în interiorul UDMR, mă mir că a scăpat analizei politicienilor din spectrul autohton. Iată un mesaj care n-a fost interpretat la timp. Sigur că mulţi spun despre unguri că sînt "alunecăcioşi", dar iată că în acest caz ei au făcut o opţiune politică lipsită de echivoc în care ambiguitatea este o politică limpede propusă.

Produse şi producători

Dar ce se întîmplă cînd o grupare sau o persoană, deşi o practică, n-o recunoaşte?

Să luăm cazul care se discută acum foarte mult, al lui Corneliu Vadim Tudor, acuzat de ofensă adusă autorităţii. El este prin definiţie un utilizator de ambiguitate, fiind un produs al actualei puteri care l-a promovat. Dar eu cred că ambiguitatea rezidă în primul rînd la Ion Iliescu. Cu vreo doi ani în urmă am participat la o conferinţă de presă, la întoarcerea preşedintelui dintr-o vizită în Iugoslavia, care era foarte impresionat de ravagiile războiului. L-am întrebat atunci pe dl. Iliescu dacă ştie că în Iugoslavia izbucnirea conflictului a fost precedată de o incitare prin presă care a polarizat societatea, o presă care folosea retorica naţionalistă la extrem, gen C.V.Tudor în **România Mare** sau Ilie Neacşu la **Europa**. Nu crede că acest tip de demers, făcînd parte din aceeaşi retorică, ar putea pregăti, într-o situaţie extremă, nişte mormane de cadavre indiferent de naţionalitate, sex, religie? Am cerut un răspuns tranşant: **da** sau **nu**. Politicianul Ion Iliescu m-a plimbat întîi prin istoria Iugoslaviei şi apoi cu greu, foarte greu, a venit spre problemele presei din România şi a vorbit despre... presa legionară (!) Dar despre presa care a produs un partid politic, *România Mare*, nici un cuvînt, Vadim nu era pus în discuţie. Eu admit că preşedintele nu gustă acest gen de retorică, din cît l-am judecat din punct de vedere psihologic chiar nu-i stă în fire, dar nedelimitîndu-se clar de acest fel de discurs, atent la alte avantaje posibile datorate echivocului, a produs un politician ambiguu, cu o faţă extrem de nocivă care, totuşi, un timp a fost aliat de bază al partidului majoritar, asigurînd în parlament nişte voturi care au ajutat guvernul să supravieţuiască. Acum, în fine, Parchetul s-a sesizat! (nu - cum ar fi fost de mult cazul - pentru incitare la violenţă interetnică, unde există dovezi, articole blamabile, ci pentru ofensă adusă autorităţii). Numai că, la fel ca şi în alte cazuri, din nou mi-e teamă că va fi invocat Vadim pamfletarul. Eu nu sînt de acord să fie condamnat C.V.Tudor pentru pamflet (deşi sub acest camuflaj el a produs un partid de consumatori de pamflete şi a devenit om politic). Mi-e teamă că sacrificîndu-l pe Vadim pentru acest motiv să nu fie folosit precedentul ca argument pentru lichidarea altor "bîzîitori" supărători din presa română. Dacă-l consideri pamfletar, lasă-l să existe, nu-l acuza de ofensă. Dacă-i om politic, atunci îl poţi acuza ca om politic, iei măsuri politice şi te desparţi de el, fapt, în cele din urmă întîmplat. Dar reprosul, sancţiunea să vizeze pe omul politic, nu pe ziarist.

În plan individual putem vorbi de ambiguitatea morală, nu de puţine ori profitabilă. Dar pe plan colectiv?

Ea este întotdeauna individuală. Dar, în funcţie de poziţia individului care funcţionează astfel, sigur că poate să aibă un impact, mai mare sau mai mic, asupra societăţii. Ieşirea din ambiguitate a unei asemenea persoane plasate într-un loc de decizie, poate fi binefăcătoare pentru întreaga societate. Mare parte din cei 5 ani de după '89, situaţia descrisă "cu fundul în două luntri" a fost caracteristică pentru România, fiindcă o serie de decizii economice depindeau de decizii politice, iar acestea din urmă nu erau luate nici într-o parte nici într-alta, de aceea am bătut pasul pe loc atîta vreme. Acum, ieşirea din ambiguitate a preşedintelui Iliescu este un fapt îmbucurător, merită salutat. Opţiunea fermă, tranşantă, pentru Vest, pentru NATO, pentru structurile europene, consider că este un gest psihologic foarte sănătos, pentru

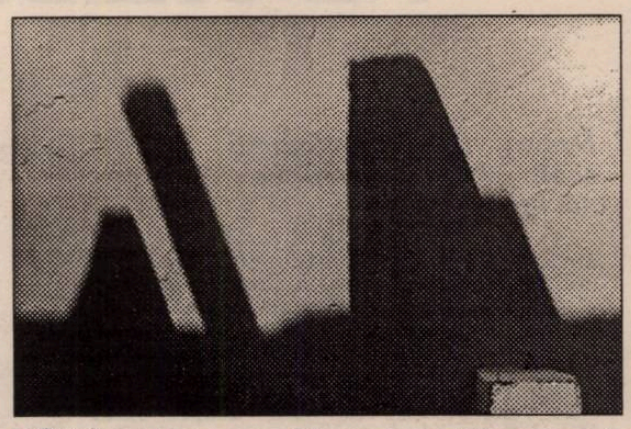

sufletul unui om care, bănuiesc, va trăi ceva mai liniştit faţă de sine, dacă ştie că a ales o chestiune limpede şi învaţă să se bucure de voluptatea acestei stări.

Maladiile stării de echivoc

Nefiind "în nici un fel " şi nefixat nicăieri, individul ambiguu este ferit de temeri şi contrarietăţi?

Dimpotrivă. Rezolvarea ambiguităţilor lăuntrice ale unei persoane este obiectivul esenţial al demersului în psihoterapie. Pentru că în interiorul său este un stress, omul se degradează chiar fizic, energia scade, apar modificări somatice, boli; insul vine la cabinetul psihiatric măcinat de frămîntări, este nervos, are ulcer, bube, chelește (alopecia face parte din fenomenele tipice) ş.a. Indecizia care apare atunci cînd individul are de ales între două variante de acţiune opuse, chinuie psihicul şi produce chiar modificări organice. Să luăm, de pildă, perioada de incubaţie a ideii de divorţ sau de părăsire a ţării - ceea ce pe vremuri era o decizie radicală, cu mari consecinţe. Pînă la luarea unei decizii, trăirea în ambiguitate, între ape, implica un imens consum psihic, cu efecte pe care pacienţii nu şi le puteau explica. Slăbeau sau se îngrăşau brusc 10-12 kg, prezentau o stare de confuzie generală, depresie, scădere a eficienţei intelectuale etc. Numai că noi nu putem acţiona în locul celor aflaţi în ambiguitate. Putem să-i ajutăm să formuleze motivele de stress, de inconfort psihic, conducem dialogul, dar decizia, într-o direcţie sau alta, trebuie s-o ia numai persoana în cauză, fără sugestii din afară. Responsabilitatea deplină a acţiunilor sale şi asumarea posibilelor consecinţe privesc pe fiecare. Ambiguitatea morală este mult mai greu de tratat, uneori trebuie să dăm înapoi filmul pînă la vîrsta de 2 ani. Dacă un individ s-a dezvoltat într-o familie în care părinţii au atitudini diferite faţă de aceeaşi problemă, el a învăţat implicit comportamentul ambiguu, devenind un adult care nu ia decizii ci stă să vadă de unde bate vîntul. Asemenea indivizi, capabili să se schimbe cu 180°, fără tresărire, nici nu vin la cabinetul psihiatric, n-au de ce, ei sînt persoane cu succes social, adeseori chiar foarte bine plasaţi, îi găsim şi-n parlament. Rotirile nu-i ameţesc.

În general, sînt indivizii care "n-au probleme". Pot să funcţioneze bine în sisteme sociale mai puţin publice, în care se întîlnesc tot timpul cu oameni noi, care-i apreciază pentru calităţi, chiar îi promovează. Singurul personaj faţă de care acest tip de om are o atitudine fermă, deloc ambiguuă, este propria fiinţă. El reprezintă narcisicul pur. Face totul cu maxim elan. Nu va avea niciodată prieteni apropiaţi.

Dacă aţi pune un diagnostic momentului actual, ce aspect al dezambiguizării aţi remarca?

Pentru noi ambiguitatea cea mai dureroasă a fost cea pe care am descris-o, vorbind despre opţiunea est-vest. Asta aş remarca eu, ca fiind un moment de sanogeneză, o opţiune mai netă, chiar dacă a avut reculuri. Dar efectul depinde de consecvenţa urmăririi acestei decizii care acum a depăşit starea de ambiguitate. Discursul politic din România s-a schimbat net în ultimul an, este pozitiv, (cred că trebuie să gîndim şi pozitiv), să sperăm că şi opoziţia din România va învăţa ceva în această direcţie.

Şi cred că ea va face eforturi, deşi aici apare o altă ambiguitate nu uşor de rezolvat: cum se poate izola judecata morală a lui "gîndeşte pozitiv" de acceptarea adversarilor care poartă tarele comunismului de cincizeci de ani? Discursul acestora – oameni aflaţi de cealaltă parte a baricadei, criptocomunişti, nomenclaturişti ş. a. – poate să conţină uneori, într-un caz dat, elemente pozitive pe care opoziţia ar putea să le preia. Dar dacă le preia, nu se pătează cu istoria morală cumplită a acelor oameni? Cum soluţionăm asta?

Pagină realizată
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 148
10-16 noiembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

RESTITUTIO IN INTEGRUM

case, averi, reputaţii

În acest număr articole de:

Irina NICOLAU,

Carmen FIRAN,

Sever VOINESCU,

Eugen VASILIU,

Adrian VASILESCU,

Cristian PREDA,

Octavian ROSKE,

Al. GEORGE,

Z. ORNEA,

Victor BÂRSAN

„– Da, dom' judecător, onoarea mea, săru' mîna, nereperată, cum remîne? – Las' că ţi-o repereză dom' Mitică!"

I. L. CARAGIALE „Justiţie"

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

După 1989, în toate ţările fost comuniste, una din problemele puse cu stringenţă a fost repararea unor nedreptăţi, uneori adevărate tragedii naţionale, care au marcat existenţa generaţiilor postbelice. În acest fel, era atinsă esenţa unei stări de fapt complexe şi dureroase care viza acte de injustiţie săvîrşite de-a lungul a cincizeci de ani de încălcare flagrantă a unor drepturi elementare ale omului. Ţăranii colectivizaţi cu forţa şi deportaţi prin Bărăgan, proprietarii cărora li s-au luat cu japca bunurile, cei care, pentru curajul cu care şi-au susţinut convingerile au făcut ani grei de puşcărie, au, cu toţii, dreptul la o reabilitare ce trebuie să treacă de la o situaţie *de iure* - cuprinsă în însăşi formula juridică de *restitutio in integrum* -, la o stare *de facto*. Drumul e lung şi anevoios, nu există soluţii totale şi globale sau modele general valabile, rămîne totdeauna grija de a nu îndrepta o eroare comiţînd o alta. Aceste restituţii privesc deopotrivă două aspecte esenţiale: cel material, a cărui rezolvare cade mai cu seamă în sarcina unor organe abilitate ale statului de drept - parlament, guvern, justiţie - şi cel moral, mai cuprinzător şi, poate, chiar mai important decît primul, a cărui responsabilitate revine societăţii civile în ansamblul ei, căci de aici, de la repunerea în drepturi, fie ea şi simbolică, a unor mari nedreptăţiţi ai istoriei ar trebui să înceapă cu adevărat procesul comunismului. Este vorba aici, în primul rînd, de o anume voinţă politică, fiindcă acceptarea, ca principiu, a proprietăţii private, cu tot ce decurge din ea, este măsura adevăratei despărţiri de comunism. (I.C.)

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Pentru romani, *restitutio in integrum* era "ordinul pretorului prin care se considera ca neavenit actul care l-a păgubit pe reclamant şi prin care părţile sînt puse în situaţia pe care o avuseseră mai înainte de a avea loc actul păgubitor"[1]. Sensul limpede al acestei instituţii era, deci, acela de a repune părţile în situaţia anterioară actului păgubitor şi nu acela de a restitui. Iar această repunere în situaţia anterioară era puternic nuanţată. "Din fizionomia acestui procedeu juridic rezultă că pretorul nu îl repunea pe reclamant în situaţia anterioară în fapt ci numai în drept, prin aceea că îi punea la dispoziţie o acţiune. Numai după judecarea procesului şi după executarea sentinţei, reclamantul era repus în situaţia anterioară şi în fapt"[2]. Astăzi, juriştii înţeleg prin *restitutio in integrum* o "măsură reparatorie, de restabilire a ordinii de drept, constînd în desfiinţarea unui act juridic şi a tuturor urmărilor lui, restituirea prestaţiilor efectuate, curmarea stării de fapt ilegale, precum şi repararea integrală a prejudiciului cauzat unei persoane prin actul încheiat ori faptul săvîrşit în contradicţie cu legea"[3].

În primul rînd sesizăm că, atît la romani, cît şi în dreptul actual, *restitutio in integrum* izvorăşte din *echitate*. Deci, numai principiul echităţii, imperativ deopotrivă moral şi juridic, şi ideea binelui public, adică armonizarea interesului individual cu cel al cetăţii, justifică aplicarea lui *restitutio in integrum*.

În al doilea rînd, ea se bazează pe o ficţiune, în sensul că devine posibilă numai în măsura în care se consideră că actul păgubitor nu a existat. Se operează, astfel, un fel de "tăietură" în timp, exact în momentul anterior naşterii actului, aceea fiind situaţia care se încearcă a fi reactualizată acum. Se socoteşte, firesc, că cea mai bună soluţie pentru înlăturarea efectelor nocive ale unui act nedrept, este înlăturarea actului însuşi. Iar dreptul înţelege să înlăture un act nedrept considerînd, pur şi simplu, că actul nu a existat. Este aici o revoltă a dreptăţii împotriva timpului guvernat de nedreptate. În acest context, se ridică legitim o întrebare: ce anume ar putea face obiectul unei *restitutio in integrum*? Ceea ce este perisabil şi a pierit deja – se pare că nu. Dar dacă acest ceva dispărut este, prin natura sa şi, într-o oarecare măsură, fungibil? Ne vom mărgini să amintim doar că întotdeauna răul produce un ce ireparabil.

Restitutio in integrum, nu atît prin ceea ce-i urmează, cît prin ceea ce, în mod normal, o precede, înseamnă curaj, onoare, francheţe. Înţelegem că *restitutio in integrum* este doar în puterea unei cetăţi aşezate, normale, capabile să-şi evalueze lucid trecutul şi, mai ales, să-şi înţeleagă istoria nu ca pe un timp obsedant care trebuie ascuns cu vinovăţie, ci ca pe o sursă de obligaţii pentru prezent. Acum, România nu este o astfel de cetate.

Pentru cei mai mulţi dintre români, *restitutio in integrum* înseamnă "să se dea înapoi tot, tot, tot!". Aşa stînd lucrurile, fatal aproape, se despart ireconciliabil două tabere. Unii vor cu disperare să se facă. Astfel s-ar repara cît de cît imensa nedreptate numită "naţionalizare", proprietatea privată ar redeveni ceea ce a fost şi trebuie să fie în ţara asta, şi am arăta lumii că vrem cu Europa! Ceilalţi, iritaţi peste măsură, nici să n-audă! *Restitutio in integrum* ar păgubi şi ar slăbi milenarul nostru stat, ar arunca în stradă sute de mii de oameni, printre care copii, femei, bătrîni, ar face posibil un cumplit şantaj căruia omul cinstit, bun şi sărac, nu ar putea să-i reziste! Această dispută se colorează politic imediat. Şi fandaxia-i gata!

Sever VOINESCU

---

1. C. Tomulescu, "Drept privat roman", T.U.B., Bucureşti, 1973, p. 93.
2. E. Molcuţ, "Drept privat roman", T.U.B., Bucureşti, 1984, p. 55.
3. S. Ghimpu şi col., "Dicţionar juridic", Ed. Albatros, Bucureşti, 1985, p. 509.

Imagine şi reputaţie

Se spune că vechea securitate avea un departament de produs şi difuzat bancuri. Ca să ne ţină moralul, să ne hrănească umorul tradiţional, dorinţa de a murmura în cămară, bravura de a şuşoti curajoşi împotrivă, de a ne susţine sau a ne turna unii pe alţii, după puteri şi preferinţe, într-un cuvînt, de a ne ţine în viaţă, dacă viaţă era aceea – după cum şi acesteia tot aşa îi spune. Aproape cred, odată ce după '89 au apărut doar cîteva încercări slăbuţe de care nimeni nu mai are nici timp, nici chef să le comunice, în lipsa lui Ceauşescu şi prinşi în economia de piaţă, junglă în care glumiţele nu-şi mai au rostul, iar vocaţia de poet vesel a românului se concentrează acum pe cupoane, afaceri, politică, averi, greve, comunicate. Şi dacă acel departament a falimentat odată cu reorganizarea, restructurarea, reprofilarea şi reforma, o altă direcţie pare să se fi amplificat apelînd la profesionişti vopsiţi proaspăt şi adaptaţi la noile cerinţe. Direcţia imaginii imaginilor. A imaginilor celor care contează, a celor care înseamnă ceva, au ceva de spus, de construit, sînt lideri, modele, conştiinţe, cu toate ale lor lumeşti de înţeles. De imaginea personalităţilor se ocupă sigur cineva. Există demolatori, detractori, delatori, denigratori de profesie în slujba "momentului", mercenari cu dosare prefabricate, gata să le arunce pe piaţă cum apare un *incomod*. Portretul incomodului e clasic. Deranjează prin valoarea sa, prin trecutul său, prin curajul analizei şi opiniei, reprezintă o conştiinţă, o voce nealterată într-un peisaj aglutinat de impostură şi biografii trucate, nu colaborează, nu acceptă răsturnarea rosturilor, nu poate fi atras în jocuri meschine de interese, nu seamănă cu ceilalţi în preocupări şi limbaj, iese din rînd.

După '89, primul lucru care s-a deteriorat a fost reputaţia şi imaginea intelectualilor de vîrf. Şi nu de la sine, ci cu un ajutor bine plasat, încît acum aproape orice nume ai rosti în faţa opiniei publice, cei mai mulţi vor strîmba automat din nas, amintindu-şi ce au citit ei într-un loc sau altul, ce se spune despre, ce se crede că... Nimeni important nu a rămas neatins. Efectul a fost dublu – denigrarea valorilor şi uniformizarea pînă la a pune virgulă între disidenţi şi colaboraţionişti, oameni de valoare şi mediocri ori semidocţi, conştiinţe şi oportunişti, pentru a demonstra că totul e o apă şi-un pămînt, nu avem minţi şi talente, ci doar personaje amestecate, printre care se pot strecura şi susţinătorii vechiului regim, cu acte noi şi oarecum salvaţi de confuzia creată. Genial rezultat pentru cei care şi l-au propus. Opinia publică, derutată de atîtea calomnii, minciuni şi scenarii nu mai ştie la cine să privească, pe cine să asculte, în cine să creadă, pe cine să mai aştepte. Căci nici Godot nu e pe placul denigratorilor de meserie, profesiunea de detractor e serioasă, implică imaginaţie sordidă, consecvenţă, tenacitate. Ea poate pleca de la un studiu psihologic simplu al mulţimii, conform căruia, deşi îi admiri pe cei superiori ţie, nu-ţi place că există şi nici nu-i accepţi dacă nu seamănă puţin şi cu tine. În plus, denigratorii au trecut cu tăvălugul peste vîrfuri, egalizîndu-le şi pe principiul acustic: e mare cel de care auzi de mai multe ori sau îl vezi mai des la televizor. Au fost terfeliţi în aceşti ani mai toţi oamenii de valoare, s-au spus şi s-au scris lucruri îngrozitoare despre fizicul, familiile, viaţa, profesiunea lor. Contînd pe principiul că istoria îşi înghite eroii, au fost demolaţi puţinii disidenţi pe care îi aveam. Au fost traşi în noroi scriitori, oameni de artă, ziarişti, diplomaţi, gînditori, nici o parte a exilului n-a fost uitată, nici cei care şi-au asumat responsabilităţi contînd pe trecutul lor nepătat, nici unii lideri aflaţi fie la putere, fie în opoziţie. Şi toate pentru ca să poată privi liniştite deşertul cîteva personaje periferice, pe care revoluţiile le scot în faţă.

Intelectualii au fost preocuparea principală a direcţiei imaginii imaginilor. Le-au fost minimalizate actele de curaj, au fost lansate despre ei zvonuri defăimătoare, li s-a mistificat trecutul, li s-au inventat păcate. Cutare disident a fost, de fapt, securist; politrucii, în schimb, au avut merite anticomuniste, unii au scris curajos cu voie de la securitate, alţii sub protecţia ambasadei sovietice ori a serviciilor secrete străine, cutare îşi transformase domiciliul forţat în loc de chiolhanuri, unii au mîntuit, alţii au furat, unii sînt afemeiaţi, alţii homosexuali, şi s-ar putea continua pînă la secarea inventivităţii, iar lista celor vizaţi e prea lungă pentru a încerca o enumerare.

Preocuparea pentru reputaţia incomozilor ajunge de la acuze sordide şi embleme ruşinoase, la recomandări grijulii: să se întoarcă scriitorii la masa de scris, artiştii la meseria lor, filosofii să producă repede tomuri groase şi, în general, să-şi vadă oamenii de valoare de treaba lor, de politică şi de istorie are cine să se ocupe. Există patrioţi de meserie care ştiu ce şi cum trebuie.

În toţi aceşti ani au existat, firesc, puţine reacţii de apărare din partea celor calomniaţi. Sentimentul de greaţă este prea mare, absurditatea de a demonstra sau infirma evidenţe inspirînd o imensă neputinţă şi lehamite (cum? drept la replică în gazete? pledoarii, unde? procese împotriva cui?). Şi cum să le răspunzi denigratorilor, şi în ce limbă, şi cine sînt de fapt aceşti mărunţi rataţi ai societăţii ca să te cobori a le răspunde! Au contat denigratorii pe faptul că personalităţile nu merg în grup, în gaşcă, în pluton, că sînt individualităţi uneori orgolioase, complicate, reprezentînd valori de sine stătătoare, că spiritul gregar este caracteristic doar mediocrităţilor. Lipsa lor de aşa-zisă solidaritate a fost bine speculată, pentru a-i întoarce uneori unul împotriva altuia. Ce nu ştiu încă demolatorii de reputaţie şi detractorii de imagine este că între personalităţi funcţionează o solidaritate, pe care efortul lor jalnic nu o poate distruge. Nu e nevoie să semneze pacturi, să-şi declare zilnic iubire, să defileze împreună la serbări naţionale, există o solidaritate ascunsă şi permanentă a valorilor, ele fac parte din aceeaşi lume şi au acelaşi plafon de zbor. Imposibil de intersectat de către mărunţii zumzăitori.

Carmen FIRAN

Hai, vorbă, înapoi!

Într-un fel se vede lumea cu ochiul omului păţit şi în altul cu ochiul celui care cugetă. Dacă socrului meu nu i-ar fi fost rechiziţionat un teren pe vremea lui Gheorghiu-Dej, teren aflat, undeva, în spatele unui gard păzit din zona Primăverii, şi dacă restituirea acestui teren, pe care n-am reuşit nici să-l vedem în şase ani, nu ne-ar schimba viaţa scoţîndu-ne din sărăcie, probabil că aş fi scris altfel. Aşa, nu pot decît să repet ce spuneam recent unui prieten care ne recomanda să ne judecăm cu avocat, taxe de multe milioane şi tot restul.

Adică, pentru ce să mă judec, domnule? Ce este neclar? Avem toate hîrtiuţele cu care să probăm că ne aparţine. Normal era ca, în prima jumătate a lui 1990 să bată cineva la uşa noastră şi, cu un zîmbet jenat, să ne spună, aţi avut un teren care a fost rechiziţionat abuziv, vă rugăm să ne permiteţi să vi-l restituim, cu scuze. De găsit, ne-ar fi găsit! Ia să vezi cum te găsesc, cînd e să-ţi ia...

Uneori mi se pare că eroarea are o rădăcină lingvistică. Nu s-a găsit cineva să explice destul de clar ce înseamnă *să dai* şi ce înseamnă *să restitui*. De dat, dai de la tine, ce-i al tău. A restitui presupune să înapoiezi ceva pe care l-ai luat cu împrumut sau cu de-a sila. În ambele cazuri, este obligaţia celui care a luat să se ducă la proprietar şi, cu zîmbet politicos, să-i mulţumească sau să-i ceară scuze.

Pînă în prezent n-am observat, deşi am fost atentă, că s-ar contura pe undeva o stilistică a restituirii. Mai rău chiar, cu cît trece timpul, se accentuează impresia că restituirea este un fel de pomană. Şi există două feluri de pomeni, cea a omului cuviincios, care dă de pomană din virtute, respectînd pe cel care i-o primeşte pentru că, fără el, pomana ar rămîne aici, pe pămînt, şi cealaltă variantă, a parvenitului făţarnic, care îşi tratează cu dispreţ partenerul de ritual, considerîndu-l sărăntoc şi pomanagiu. Este inutil să indic în ce tip de pomană se înscrie restituirea.

Atunci cînd este vorba de case şi terenuri se mai face cîte ceva. În alte situaţii, să zicem o fabrică, un atelier, o prăvălie, nici nu se pune problema. Pare chiar ridicol să pretinzi ceva. Şi mai auzi pe cîte unul care zice, ce să mai facă ei acum cu fabrica, sînt bătrîni şi n-au copii. Cînd aud, văd negru. Adică nu a fost destul că au trăit toată viaţa în sărăcie ei şi ai lor, că au stat prin puşcării, nici măcar la bătrîneţe nu pot avea bucuria că li se face dreptate? Poate că unul vrea să cumpere de toţi banii Dipiridamol. Alţii îşi vor încălzi bine garsoniera, vor mînca somon şi caviar, să vadă ce gust mai au, vor lăsa moşteniri, vor face fundaţii... Şi, la urma urmei, cu ce drept le ţin eu socoteală? Dacă a fost lucrul omului, este firesc să fie iar al lui!

Dar nu-ţi dai seama ce debandadă s-ar declanşa?, m-a întrebat acelaşi prieten. Şi debandada cupoanelor, şi toată debandada tranziţiei? Am ocolit debandada nerestituind ce era de restituit? Oricum, dintre inepţiile create în aceşti şase ani, regina inepţiilor este dreptul la proprietate al chiriaşului şi defavorizarea proprietarului care nu locuieşte în casa ce i-a fost naţionalizată, ca şi cînd să plece a fost moftul lui.

Cu reputaţia este şi mai complicat. Întorcînd din condei o propoziţie a lui Jean-Paul Sartre, reputaţia este ce au făcut alţii din ce ai făcut tu din tine.

Cînd eşti reputat, te afli în văzul tuturor, spre deosebire de omul comun care trece neobservat. Reputaţia poate fi bună sau rea, după cum societatea te percepe pozitiv sau negativ. Există şi reputaţii false, cîştigate pe căi necurate de cei care se bucură de ele sau de grupuri care au interesul să-i propulseze. Mulţi oameni valoroşi sînt lipsiţi de reputaţie, în schimb te loveşti peste tot de proşti reputaţi. Ca şi cînd societatea ar dispune de un fond limitat de admiraţie pe care îl împarte cu neglijenţă.

Reputaţia cuiva poate fi grav afectată. Cazul-limită, într-un regim totalitar, este cel al omului reputat interzis.

Oricum, reputaţia nu poate fi restituită la un ghişeu, de către un funcţionar, în schimbul unor taxe de timbru. Gestul recuperator trebuie să-l facă alţi oameni reputaţi. Le va fi cu atît mai dificil, cu cît societatea este mai bolnavă, ca a noastră. Pericolul care le pîndeşte lucrarea este acela de a crea nu o reputaţie, ci o personalitate la modă. Este ca şi cum ai aprinde, în locul unui foc olimpic, unul de paie. Reputatul de sezon va fi devorat în scurt timp şi va suporta o a doua marginalizare. Mă gîndesc la un anumit nume pe care, din respect, nu-l pronunţ.

Conchid spunînd că momentul este prost şi pentru averi, şi pentru case, şi pentru reputaţii. Lipseşte o voce de bună credinţă care să rostească, în numele statului, hai, vorbă, înapoi, şi să anuleze deciziile care, acum o jumătate de secol, au întors ţara cu susul în jos.

Irina NICOLAU

Război şi pace

La funeraliile lui Yitzhak Rabin s-au ţinut o sumedenie de discursuri. Oratorii erau mari şefi de stat sau de organisme internaţionale, floarea clasei politice mondiale. Asistenţa era şi ea de rangul cel mai înalt: o elită se adresa altei elite, la căpătîiul unui martir. Totul era predestinat să fie impresionant, să aibă marca extra-ordinarului. De la o vreme însă, ceva în desfăşurarea ceremoniei a devenit iritant. Ştim, firește, că estetismele n-au ce căuta în judecata unei asemenea tragedii, că o înmormîntare nu are de respectat criteriile unui spectacol. Dar nu un eşec *exterior* avem în vedere, ci faptul că "stilistica" momentului nu era la înălţimea *sensului* lui patetic. Discursurile erau nepermis de lungi şi de plate. Marii lideri politici ajunşi la tribună furnizau triste probe de limbaj de lemn, captivi într-o retorică previzibilă: "avem datoria să ducem mai departe...", "o grea lovitură", "n-a murit în zadar", "marele prieten şi frate", "drumul ireversibil spre pace" etc. Singur Bill Clinton a încercat să iasă din tipic, invocînd o întîmplare mai degrabă hazlie (asistenţa s-a simţit chiar obligată să zîmbească...) din timpul unei întîlniri cu premierul israelian.

Mi se va spune că, într-o asemenea împrejurare, e deplasat să comentezi performanţa oratorică a participanţilor. Dar, iarăşi, nu e vorba de o nereuşită de ordin formal; e vorba de senzaţia unei *crescînde inadecvări* a politicienilor faţă de realităţi. Această inadecvare a devenit flagrantă, prin contrast, cînd o nepoată a celui dispărut şi-a început cuvîntul de adio spunînd: "Nu voi vorbi despre pace; vă voi vorbi despre bunicul meu." Nu stricta emotivitate, nu "omenescul" acestei fraze sînt tulburătoare. Ci constatarea, subînţeleasă, că lumea este divizată în două tipuri de discurs care evoluează paralel, dacă nu divergent: discursul abstract, principial, solemn, al "administraţiei" planetare şi discursul singuratic al "particularilor", al inşilor pe care "evenimentele" îi ating în carnea, în sîngele şi în oasele lor. Prin moartea sa, Yitzhak Rabin a adus laolaltă, pentru o clipă, cele două discursuri. Şi a făcut să apară, în monstruoasa lui radicalitate, un al treilea discurs: discursul celor care vorbesc despre război. Cei care vorbesc despre pace stau, la ora actuală, faţă în faţă cu cei care vorbesc despre război. De o parte guverne, naţiuni unite, consilii internaţionale "democratice" şi "umaniste", de partea cealaltă fundamentalişti, organizaţii secrete de gherilă, patrioţi fanatici, gata de sacrificiu. Ceva nu e în regulă în această confruntare. Fiecare tabără *întreţine* zelul celeilalte. Fiecare îşi proclamă legitimitatea şi oferă garanţii de bună credinţă. Important nu e că, raţional vorbind, unii sînt mai buni decît ceilalţi. Important e că *împreună* ei realizează o *circularitate* a conflictului, o *perpetuitate* fără ieşire a urii. Iar la mijloc, între cele două blocuri de combatanţi, e comunitatea anonimă a bunicilor, nepoţilor, fraţilor şi mătuşilor cărora li se spune, şi dintr-o parte şi dintr-alta, că lupta se dă *în numele lor*, în beneficiul lor. *Ei* sînt "poporul" pentru care guvernanţii buni cer pacea (sau vor să o impună) şi *tot ei* sînt aceia pentru a căror identitate, suveranitate şi demnitate luptă xenofobii cei răi. Bătălia se dă cu votul lor, peste mormintele lor. Fapt e că cei care vorbesc popoarelor despre pace nu sînt în stare să le-o asigure, după cum cei care fac război nu sînt în stare să le asigure suveranitatea şi demnitatea. Ce-i de făcut? Nimeni nu ştie. Dar măcar să nu ni se ceară să ne facem iluzii.

Asasinarea lui Yitzhak Rabin oferă şi alte motive de descumpănire. El a fost ucis de unul din *neamul său*. Un neam care a fost crucificat ca nici un altul de legiunile isterice ale xenofobiei. Rezultă că nefericirea de a fi victimă, victimă absolută, nu păzeşte de ispita de a fi călău. Şi că, dus la limită, naţionalismul e o mişcare anti-naţională. El se complace în a executa con-sanguini, cu aceeaşi furie cu care execută alogeni. Pentru "legionarul" dezlănţuit, crima e "democratică", ea nu mai face discriminări între duşmanul - venetic şi cel autohton. Nicolae Iorga trebuie lichidat în aceeaşi serie cu minoritarii evrei. Naţionalismul e, cu alte cuvinte, expresia *sinucigaşă* a sentimentului naţional, un delir al auto-eliminării.

În sfîrşit, să observăm - pentru a cîta oară? - că demenţa criminală se socoteşte întotdeauna îndreptăţită să asocieze, ca pe o justificare supremă, dimensiunea religioasă. Asasinul premierului israelian declară că gestul său a fost împlinirea unei "datorii sacre". O dovadă în plus că demonul nu e ateu. El nu contestă Scriptura, ci doar se străduieşte să o asocieze cu pistolul. Problema nu e să te opui faţiş lui Dumnezeu, ci să-i atribui intenţiile tale şi să i te substitui. Să-ţi faci *treaba ta* în *numele Lui*. Să-L compromiţi, adoptînd gesturile fidelităţii.

Majoritatea vorbitorilor prezenţi la Ierusalim, lîngă catafalcul primministrului defunct, s-au simţit îndemnaţi să introducă, în discursurile lor, o notă sobră de speranţă. Lupta cu răul va continua, în cele din urmă vom învinge, iar sacrificiul celor căzuţi eroic se va dovedi fructuos. Unora această undă de optimism li se pare, poate, nobilă şi bine-venită. Pe mine nu mă convinge. Într-o lume în care pacea şi Dumnezeu sînt figuri retorice, nu e loc pentru încrederea în viitor. Şi cred, de aceea, că moartea lui Yitzhak Rabin trebuie să ne umple de o lucidă, necomplezentă disperare.

Andrei PLEŞU

Fatalitatea Iliescu

Există un teribil secret politic românesc, pe care însă, conform unui fericit şi sănătos obicei naţional, toată lumea îl cunoaşte. Să-l spui cu voce tare şi în public, aşa cum fac eu acum, este periculos; dar în mare taină şi sub regimul celei mai stricte confidenţialităţi, nimeni nu se sfieşte să-l evoce. Şi nu fără o anumită încîntare, nu fără o plăcere discretă, chiar dacă sumbră şi încercănată de amărăciune. În definitiv, nici o voluptate nu e mai adîncă decît cea născută din plîngere şi jale, din contemplarea ineluctabilului. Cîtă resemnare, atîta bucurie!

Fiindcă secretul acesta, de toţi împărtăşit, este, de fapt, o certitudine prospectivă. Priveşte un eveniment care se va întîmpla, de neîmpiedicat. Cu un an înainte de alegerile prezidenţiale, victoria actualului preşedinte este considerată atît de sigură, încît nici o umbră de îndoială nu pare admisibilă. Pînă şi adversarii săi declaraţi, cei care, supunîndu-se protocolului electoral, s-au angajat de pe acum ori se pregătesc să-l înfrunte, nu au nici un dubiu asupra rezultatului final. Într-un fel indirect, suficient însă de străveziu, cel mai tenace dintre pretendenţi a şi mărturisit că nu are nici o speranţă să cîştige, spunînd că şansa lui constă doar în eventuala neprezentare a preşedintelui în exerciţiu drept candidat la propria succesiune. Cum însă această ipoteză este cu totul improbabilă, realegerea preşedintelui actual capătă dimensiunea unei fatalităţi, ce poate fi desemnată cu numele lui: *fatalitatea Iliescu*.

Este o fatalitate ce-i avantajează însă pe adversarii săi. În primul rînd pentru că nu oricine se poate împotrivi, fie şi fără şanse, unei fatalităţi. Cu cît mai lipsită de speranţe confruntarea, cu atît mai eroică, mai valorizantă, mai nobilă tentativa. Raportarea la "fatalitatea Iliescu" a devenit obligatorie pentru orice ins în căutare de audienţă publică. Este chiar un fel de ritual aducător de prestigiu, pe care puţini şi-l refuză. Pînă şi Corneliu Vadim Tudor încearcă să-şi renoveze condiţia, apelînd la această reţetă magică. Sînt atît de mulţi cei care au făcut carieră publică pe seama "fatalităţii Iliescu", încît ar fi un adevărat dezastru naţional dacă, dintr-un motiv sau altul, preşedintele s-ar decide să se retragă din viaţa politică. Dintr-o dată s-ar prăbuşi notorietăţi şi reputaţii, dintr-o dată n-ar mai exista nici un alibi pentru eşecuri şi incoerenţe, dintr-o dată ar dispărea dulcele confort al lipsei de responsabilitate.

Pentru că, atîta vreme cît există "fatalitatea Iliescu", există şi posibilitatea de a i se pune în sarcină absolut orice. În faţa fatalităţii, nimeni nu este nici responsabil, nici, cu atît mai puţin, culpabil. Atît adversarii, cît şi partizanii preşedintelui au de cîştigat din transformarea lui într-o instanţă absolută, iar colaborarea dintre ei, probabil mai mult instinctivă decît premeditată, a fost în acest sens perfectă. "Fatalitatea Iliescu" este o umbrelă protectoare şi pentru unii şi pentru alţii. La adăpostul ei a fost chiar posibil să se regenereze vechea împărţire între "ei" şi "noi", cu precizarea că "ei" nu mai apar ca o categorie solidară şi previzibilă, ci drept o bandă informă, lacomă şi egoistă, fără identitate politică. Înainte, "ei" erau, simplu, "cei de la putere", nomenclaturiştii, clasa activiştilor; iar "noi", cei care, în virtutea mecanismelor statului totalitar, erau excluşii, tăcuţii, ne-angajaţii, ne-implicaţii. Reconstituirea acestui model, în condiţiile dispariţiei sistemului totalitar, nu înseamnă însă o reîntoarcere la comunism, înseamnă mai degrabă o discreditare a democraţiei euforic proclamate. Cu sau fără intenţie, dar cu un rezultat ce nu poate lăsa pe nimeni indiferent: recăderea în abulie civică. Noua împărţire între "ei" şi "noi" nu mai are sensul unei împotriviri difuze, este expresia unei demoralizări în expansiune. Fiindcă, în gelatinoasa formulă "ei" sînt cuprinşi, pe drept sau pe nedrept, reprezentanţii celor mai felurite tendinţe politice.

De aceea a fost, de aceea este nevoie de inventarea "fatalităţii Iliescu": pentru a se camufla absenţa unor veritabile proiecte sociale, absenţa generală a practicilor democratice, absenţa dezbaterii publice reale. Chiar şi cel al cărui nume este folosit pentru desemnarea acestei fatalităţi este, foarte probabil, unul dintre prizonierii săi. Fatalitate sau neputinţă?

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Evenimente

Sîntem, din cînd în cînd, vizitaţi de viitor. Din cînd în cînd, prezentul face loc viitorului, care se produce fără, însă, a deveni prezent (prezentul, atunci, e ocupat, dat la o parte de viitor). Viitorul acesta care, din cînd în cînd, vine, nu se face prezent, devine imediat trecut, e deja trecut, a ocolit prezentul, l-a întrerupt, l-a deviat. Şi prezentul re(de)vine. Revenim în prezent. Evenimentele nu au durată, tocmai de aceea le visăm, le aşteptăm, ne temem de ele. Ele sînt deja întîmplate: în viitor (improbabile, deşi inevitabile) fiind, ele au trecut deja. Evenimentele nu au istorie.

Sîmbătă, 4 noiembrie, s-au petrecut două evenimente. Un asasinat (politico-religios) şi o sinucidere (filosofică). Asasinarea prim-ministrului israelian, Yitzhak Rabin, şi sinuciderea filosofului francez Gilles Deleuze. Despre primul eveniment (eveniment=ucidere, oprire a istoriei) am aflat imediat, aproape în timp real. Ce *scoop* au ratat (de puţin) televiziunile lumii: uciderea "artizanului păcii" dintre evrei şi arabi *în direct*! Despre cel de-al doilea eveniment (care, în speţă, ar trebui judecat ca un gest *împotriva morţii*) am aflat, vai, ceva mai tîrziu, abia duminică noaptea: un raport firesc între politică şi filosofie!

Cine a fost Yitzhak Rabin? Într-un cuvînt, omul momentului, al oportunităţii. Un om, pare-se, dotat cu ceea ce se cheamă simţul (tactic) al istoriei: a cucerit cînd era de cucerit (?!), a cedat cînd era de cedat. A fost militar şi s-a purtat războinic, eficient, într-*un* moment şi a acţionat diplomatic în *alt* moment. Iată o posibilă definiţie a omului politic, dacă nu a politicii. Maliţioşii credincioşi în ideea de destin ar putea spune că *omul politic* Rabin, care îşi începuse cariera ca *militar* (în genealogia oricărui om politic se ascunde, poate, războinicul, militarul; Clausewitz spunea că politica este continuarea războiului cu alte mijloace; depinde, deci, pe care din cele două segmente ale definiţiei punem accentul: "cu alte mijloace" sau "continuarea războiului"?), un militar deosebit de eficient, şi şi-a "continuat-o", dar "cu alte mijloace" (pînă la ştergerea aproape totală a imaginii cuceritorului-fulger), îşi "rotunjise" şi încheiase, aşadar, misiunea: începuse să dea înapoi ceea ce luase cu aproape trei decenii în urmă. De fapt, aşa cum se întîmplă de multe ori în istorie (şi, de fiecare dată, atunci cînd nu este momentul), misiunea lui Rabin este departe de a fi încheiată. Evenimentul care a ocupat, pentru cel puţin trei zile, toate televiziunile din lume a atras atenţia asupra unui alt tip de fundamentalism, tot al Cărţii, ca şi cel islamic, însă mult mai puţin mediatizat decît acesta: cel evreiesc. Problema s-a complicat, adică a început să se arate în complexitatea ei, mai aproape de adevăr. Cartea se sfîşie.

Despre evenimentul sinuciderii filosofului francez Gilles Deleuze (oroare: prin defenestrare!), la şaptezeci de ani, am spus mai sus că ar trebui judecat ca un gest *împotriva* morţii. Ceea ce s-a mai spus, şi nu de puţine ori: pozitivitatea, caracterul afirmativ al sinuciderii. Nu voi intra în infinita chestiune, voi spune doar că, în cazul lui Deleuze cel puţin, lucrul pare strict adevărat. "Nietzsche a văzut bine, dat fiind că trăise el însuşi acest lucru, ceea ce face misterul vieţii unui filosof. Filosoful se înstăpîneşte asupra virtuţilor ascetice - umilitate, sărăcie, castitate - pentru a le face să slujească unor scopuri cu totul particulare, nemaivăzute, prea puţin ascetice în fapt. (...) Umilitatea, sărăcia, castitatea devin din prima clipă efectele unei vieţi deosebit de bogate şi de îmbelşugate (...): o viaţă ce nu mai trăieşte în funcţie de nevoi, în funcţie de mijloace şi scopuri, ci în temeiul unei producţii, al unei productivităţi, al unei forţe (...). Umilitatea, sărăcia, castitatea constituie modalitatea lui proprie (a filosofului) de a fi un Mare Trăitor (*un Grand Vivant*) şi de a-şi transforma corpul într-un templu al unei cauze extrem de orgolioase, de bogate, de senzuale" (Gilles Deleuze, *Spinoza. Philosophie pratique*, Minuit, 1981). Pozitivare a vieţii, denunţare a "simulacrelor cu care se mulţumesc oamenii". Împotriva "omului ce urăşte

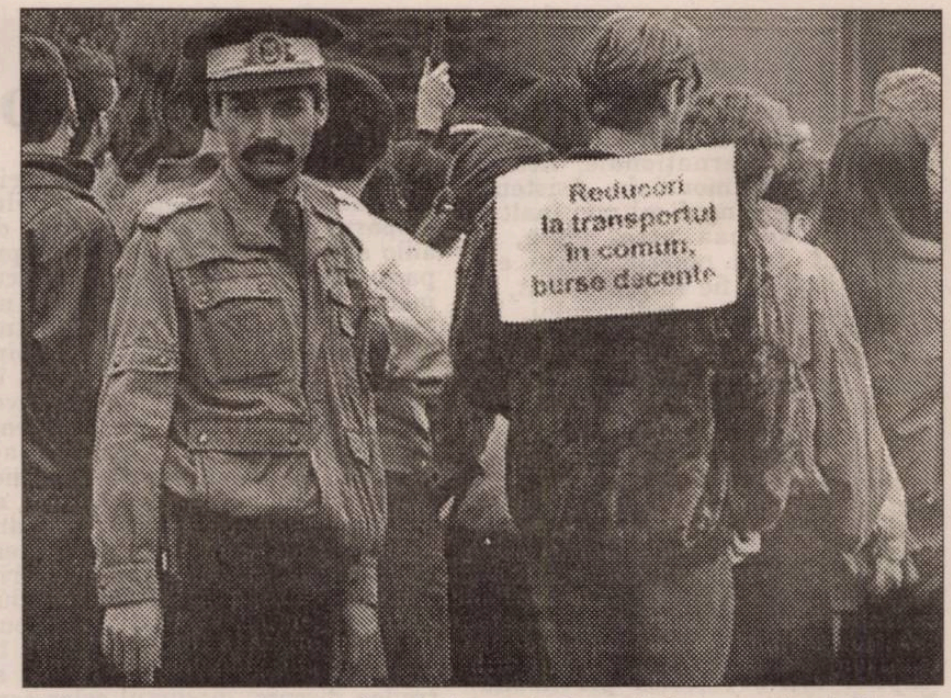

viaţa, care se ruşinează de viaţă, împotriva omului autodistrugerii ce multiplică cultele morţii..." (*Ibid.*) Etc. Acesta a fost, pe scurt, filosoful Deleuze, îndrăgostitul de Spinoza şi Nietzsche, dar şi de Proust, de Kafka, de cinema, de baroc, de operă, şi aşa se cuvine a-i fi interpretată moartea.

Luni noaptea, pe **France 2**, la emisiunea **Le Cercle de minuit**, l-am putut vedea pe Deleuze în cîteva imagini: "Filosoful nu contemplă şi nici măcar nu cugetă. El creează: concepte. Conceptele nu există, ci se fabrică". Sau: "Ideea (platoniciană) este un lucru care nu este decît ceea ce e".

Pentru că am dat cîteva citate, să mai dau cîteva, din perimetrul primului eveniment comentat. Y. Rabin: "Numai cu un duşman de moarte poţi face pace. Niciodată cu un prieten". Shimon Peres: "Doi era mult, unul singur este puţin". Memorabil, nu?...

...Memorabil, cum s-ar dori, în intervenţiile sale avîntate, ministrul Alexandru Mironov, care a ţinut să-şi reverse cutiuţa cu perle în toiul filmuleţului, modest, despre autopsierea unui presupus extraterestru, filmuleţ difuzat şi comentat, duminică după-amiază, pe **TVR 1**. Extratereştrii sînt, iată, printre noi. Distanţele galactice există în cuprinsul Planetei, degeaba le exportăm, încercăm să le proiectăm în spaţiul cosmic. Acesta nu ne atrage, se pare, decît pentru că nu este locuit, dar ar putea fi. Dacă ar fi fost, în raza noastră, de mult l-am fi ocupat, colonizat, "civilizat"...

Bogdan GHIU

Post scriptum. Cu o clipă după închiderea ediţiei de faţă, am primit din partea Asociaţiei Formaţiilor de Luptă din 21 decembrie 1989 şi a Asociaţiei 21 Decembrie 1989 Bucureşti un vehement "Protest către conducerea TVR" împotriva unei emisiuni, pare-se, de "cultură" difuzate, spune textul, pe data de 3 noiembrie la ora 12,13 (!). Nu am văzut emisiunea citată, dar după "figurile" care s-au perindat cu prilejul ei pe micul ecran, îmi pot închipui ce-a fost. E posibil ca, de data aceasta, "măsura" să fi fost, într-adevăr, întrecută. Continuă să fie de netolerat. Ceea ce pot face este să solicit conducerii TVR să nu-şi mai "ascundă" productele la ore invizibile, să se mîndrească cu ce face. Nu poate fi mult mai rău decît ceea ce vedem aproape seară de seară.

Economie

Alocaţiile pentru bunăstare... se amînă

Miniştrii au dezbătut proiectul de buget pe 1996. Guvernul *a aprobat* documentul. Deşi, potrivit legii, trebuia *să şi-l fi însuşit*. Distanţa dintre cei doi termeni nu este marcată doar de o simplă nuanţă "avocăţească". Formula are o motivaţie de fond. Proiectul de buget este alcătuit de specialiştii din Ministerul Finanţelor, pe baza unei logici strict financiare. Guvernului, însă, i se cere să-i imprime logica politicii sale economice, înainte de a-l înainta Parlamentului. Şi *să-şi însuşească* tot ceea ce se prevede în legătură cu încasările şi cheltuielile bugetare.

Nu ne vom referi, acum, la noianul de cifre din care se compune structura bugetului pe anul viitor. Ne vom opri numai la două, cele mai importante: *veniturile* (deci încasările bugetare) vor însuma *29.800 de miliarde lei*, faţă de 13.972 în 1995; *cheltuielile* (reprezentînd alocaţii şi subvenţii) se vor ridica la *32.500 miliarde lei*, faţă de 17.329 miliarde lei în acest an. La prima vedere, creşterile sînt substanţiale. În cifre absolute, desigur. Pentru că dacă luăm în calcul puterea de cumpărare a sumelor prevăzute la capitolul cheltuieli, vom constata că saltul este prea puţin semnificativ. Chiar oficial se recunoaşte că prevederile bugetare vor fi afectate de o rată anuală a inflaţiei de 20%.

Fascinat de expresia "buget de austeritate", la modă în zilele noastre în ţările bogate, dl. Florin Georgescu i-a pus şi bugetului nostru această etichetă de largă circulaţie. Şi a precizat că în 1996 bugetul ne va obliga să fim cumpătaţi, în sensul că nu ne vom putea permite nici să facem lux şi nici excese. Fără îndoială că domnul ministru a avut în vedere consumul. Ne întoarcem însă iar la nuanţe, pentru că analizînd cifrele avansate nu prea ne dăm seama la ce se referă. Drumul e încă lung pînă la lux şi la excese, în consumul populaţiei. Deocamdată, bugetul pe care Guvernul *l-a aprobat, dar nu şi l-a însuşit*, nu asigură nici măcar strictul necesar pentru înviorarea pieţei interne. Un singur exemplu: în timp ce exportul va creşte cu 12%, importurile vor fi mai mari numai cu 4,9%. Asta pe total. Pe capitole, însă, este limpede că în anul ce vine îşi vor face efectul măsurile guvernamentale, de descurajare a importurilor de bunuri de consum, adoptate în acest an. Aşa stînd lucrurile, creşterea va fi resimţită în exclusivitate la importurile de materii prime şi mijloace de producţie.

Cît priveşte *excesele*, ar mai fi de observat că în acest an Guvernul s-a confruntat cu explozia agriculturii. A fost anul în care românii au simţit că reforma agrară dă roade, dar şi că recoltele mari de grâu, de floarea-soarelui şi de porumb au produs dureri de cap autorităţilor în procurarea banilor pentru achiziţii. Bugetul prevede şi pentru anul viitor o creştere cu 3,5% a producţiei agricole, dar îi taie agriculturii o bună parte din alocaţii. O fi gîndind domnul ministu că românii fac exces la consumul de lapte şi e cazul să se producă o oarecare ponderare?!

Oricum, vom avea exces de inflaţie, care va continua să "toace" banii din buzunarele populaţiei. Sigur, inflaţia nu va mai fi de 300% ca în 1993. Şi nici la nivelul anului în curs, cînd se speră că rata creşterii generalizate a preţurilor nu va depăşi 25,5%. Inflaţia pe 1996, pe care Ministerul Finanţelor a luat-o în calcul la alcătuirea bugetului, va fi ceva mai calmă: de 20%. Va fi însă mare în raport cu valorile medii din ţările vecine.

Se impune, cred, să ne amintim cum am ajuns noi la inflaţie. La începutul anilor '80, s-a semnalat o creştere îngrijorătoare a cantităţii banilor de hîrtie. Cu mult peste nevoile circulaţiei. Cauza? În primul rînd creşterea continuă a salariilor (sau retribuţiilor, cum le spuneam) concomitent cu restrîngerea ofertei pe piaţa de consum. Aşadar, pe de o pate se pompau bani în buzunare, pentru a da impresia că nivelul de trai se îmbunătăţeşte. Pe de altă parte, piaţa de consum era tot mai săracă. Absenţa de pe piaţă a bunurilor de consum era atît de mare, încît a început să se generalizeze schimbul de servicii contra produse, ca în economia naturală. Prin anii 1988-1989, nici măcar mita nu mai era acceptată în bani; erau căutate produsele, cu deosebire carnea, preparatele din carne, brînzeturile şi confecţiile... refuzate la export. Totodată, ruptura dintre preţurile oficiale şi valoarea mărfurilor s-a accentuat. Piaţa neagră a proliferat tocmai pentru că opera cu preţuri reale, stabilite prin raportul dintre cerere şi ofertă. Costurile de producţie, în creştere dramatică, nu mai puteau fi acoperite de încasările din vînzările de pe piaţa oficială. Iar vînzările de pe piaţa neagră, cu alte preţuri, mai mari decît cele planificate, nu aduceau venit fabricilor de stat, ci "operatorilor" din economia paralelă. În consecinţă, tot mai multe întreprinderi industriale trăiau din subvenţii bugetare, pentru că nu puteau să realizeze profit. Tot mai multe produse, dintre cele ce deveneau nerentabile, au fost scoase din fabricaţie. Penuria s-a accentuat... Această realitate s-a prelungit şi după 1 ianuarie 1990. Pe piaţă au apărut tot mai mulţi bani şi tot mai puţine produse.

Inflaţia, care a făcut explozie la sfîrşitul anului 1990, s-a dovedit a fi un rău necesar. Desigur, în condiţiile în care oferta de pe piaţa internă de consum s-a restrîns, în loc să se extindă. Preţurile în creştere au avut rolul de a împuţina banii (prin depreciere), în scopul echilibrării masei monetare cu nivelul producţiei de bunuri şi servicii. Dar Ucenicul Vrăjitor, după ce a fost aruncat în joc, n-a mai putut fi oprit. Timp de cinci ani, vîntul inflaţiei s-a abătut nu numai peste economie, dar a lovit întreaga societate, manifestîndu-se ca o forţă oarbă. L-au resimţit din plin Sănătatea, Învăţămîntul şi Cultura.

Pe plan economic, inflaţia a încurajat întreprinderile monopoliste de stat, care şi-au asigurat rentabilitatea din... exces de preţuri. În acelaşi timp, au fost blocate eficienţa şi stimulentele muncii, s-a ajuns la descurajarea liberei iniţiative şi la încurajarea corupţiei. Costul vieţii a devenit sufocant. Iată însă că inflaţia, deşi are încă dese răbufniri de orgoliu – cum s-a întîmplat şi în această toamnă pe fondul scumpirii carburanţilor şi cum se va întîmpla şi de Crăciun, la umbra febrei cadourilor – a intrat într-un proces de calmare.

Consecinţa directă: întreprinderile de stat îşi pierd o bună parte din alocaţiile plătite de populaţie, ca efect al inflaţiei. Şi atunci, Guvernul *intervine* prin buget, ca altădată, sporind alocaţiile pentru industrie. Şi reportînd în contul următorilor ani alocaţiile pentru bunăstare.

Adrian VASILESCU

Victorii deviate, false interese politice

Cu o majoritate surprinzător de mare şi spre euforia gazetarilor, Camera Deputaţilor a votat proiectul de modificare a Legii învăţămîntului, amendînd astfel un act normativ intrat în vigoare în luna august şi dezbătut de Parlament pe durata a două legislaturi. Cu acordul reprezentanţilor ligilor studenţeşti, Camera a hotărît să scoată din calcul alte trei variante de modificare a Legii învăţămîntului, printre care şi proiectul întocmit de UDMR şi centrat pe capitolul referitor la învăţămîntul în limba minorităţilor naţionale. Iniţiat de PDSR în urma prelungitelor manifestaţii din marile centre universitare, noul proiect a obţinut 256 de voturi pentru şi doar 12 împotrivă. Discuţiile procedurale au scos încă o dată la iveală conflictul de interese dintre PDSR şi aliaţii săi: deşi majoritarii propuseseră votul nominal, liderul grupului PUNR din Cameră a pledat pentru votul cu bile, argumentîndu-şi opţiunea prin faptul că nu doreşte transformarea votului într-o sursă de capital electoral pentru majoritari. Rezultatul a clarificat însă din alt unghi pledoaria formaţiunii conduse de Gheorghe Funar: din totalul deputaţilor PUNR prezenţi la lucrări, jumătate au votat în favoarea amendării Legii învăţămîntului şi jumătate au votat împotrivă. Votul cu bile ar fi avut deci, printre altele, rolul de a atenua vizibilitatea divergenţelor din PUNR.

Ca urmare a acestui vot, sînt modificate sau completate cinci articole din Legea învăţămîntului, cele referitoare la regimul taxelor, la demiterea rectorului, la componenţa senatelor universitare, la cuantumul burselor şi la tarifele studenţeşti pentru transportul în comun. Proiectul de modificare a Legii învăţămîntului nu poate însă modifica actul normativ în vigoare decît după ce îl va aproba şi majoritatea Senatului. Aici, pe lîngă faptul că adversarii amendării sînt mai numeroşi decît adepţii ei, procesul legislativ s-a dovedit în ultimii ani mult mai dificil. Tactica tergiversărilor din Camera Superioară a jucat, în cazul tuturor actelor normative contestate de beneficiarii direcţi sau de forurile internaţionale, rolul de paravan politic: în genere, deputaţii s-au obişnuit să voteze variantele aşa-zis reformiste ale unor texte de legi, pentru ca dezbaterea acestora să poată fi prezentată drept argument în dialogurile externe ori în negocierile cu FMI, sau să liniştească opinia publică prin mici concesii primite zgomotos de presa centrală. Senatul, aflat întotdeauna mult în urmă cu agenda parlamentară, optează de fiecare dată pentru formulări sensibil diferite de cele ale Camerei Deputaţilor, în aşa fel încît iniţiativele progresiste devin treptat texte ale unor legi restrictive şi conservatoare. Faza raportului de mediere, inevitabilă în cazuri de divergenţe între Camere, prelungeşte de obicei mai mult de o sesiune timpul necesar pronunţării unui verdict final. Abia după aceea urmează contestaţiile la Curtea Constituţională, rediscutarea eventualelor ei obiecţii (urmate, adeseori, de noi rapoarte de mediere) şi promulgarea unui act normativ. Legea privatizării, Legea caselor naţionalizate, Legea de modificare a Codului penal ori Statutul deputaţilor şi senatorilor sînt numai cîteva exemple de acte normative împotmolite pe traseul întortocheat al parlamentarismului bicameral. La această oră, dincolo de propria sa ordine de zi, Senatul se află în întîrziere cu dezbaterea celor două obiecţii de neconstituţionalitate formulate de Curtea Constituţională la Legea caselor naţionalizate. Camera Deputaţilor s-a pronunţat asupra raportului Curţii în 26 septembrie şi termenul limită pentru Senat fusese stabilit pentru 10 octombrie. A trecut de atunci încă o lună, chiriaşii şi proprietarii protestează din direcţii diferite cerînd finalizarea legii, dar parlamentarii majoritari au învăţat să amîne luarea unei decizii pînă în momentul în care ea convine propriilor calcule electorale.

Poate că Legea învăţămîntului va fi cu adevărat modificată în actuala legislatură, dar "victoria" studenţilor e de pe acum serios deviată de marea luptă de interese dintre PDSR şi aliaţii săi. Începe să se vadă limpede că nu mai e vorba doar de meciuri parlamentare ori de dueluri verbale în cadrul conferinţelor de presă, ci de încercarea disperată de a nu pierde sau de a prelua controlul pîrghiilor economico-financiare. Ideologiile nu mai contează decît în discursurile cu miză electorală, competiţia politică e acum o "vînătoare de vrăjitoare" între deţinătorii de capital. Din 1992 încoace, partidele parlamentare aflate la putere au folosit procesul legislativ ca pe un mijloc sigur de a-şi promova interesele şi de a lua în stăpînire întreprinderi, bănci, trusturi, pieţe de desfacere. Atîta vreme cît aceste interese *păreau* comune, ritmul şi direcţia dezbaterilor din Parlament au fost stabilite prin şantajul reciproc în culise, prin dispute regizate pentru uzul opiniei publice interne şi internaţionale, prin spectacolul "unanimităţii" împotriva duşmanului comun. Debutul campaniei electorale a dezvăluit însă concurenţa acerbă din spatele scenei, dar şi răul pe care opoziţia parlamentară şi l-a făcut singură - mulţumindu-se de la început cu simplul rol de spectator, cu toate că ea ar fi avut dreptul la o partitură mai importantă decît aceea a partidelor cooptate la guvernare. În Parlament, ca şi în teritoriu, răfuiala preelectorală dintre principalul partid de guvernămînt şi ex-partenerii săi politici riscă să îngheţe orice proiecte, iniţiative şi programe. Minoritatea antiguvernamentală, pusă ea însăşi în încurcătură de împărţirea fostei coaliţii cvadripartite în două sau mai multe tabere de războinici aşteaptă confirmarea pronosticului tradiţional, conform căruia "cînd doi se bat, al treilea cîştigă". Nici măcar această aşteptare "filosofică" nu a fost însă lăsată în întregime în custodia opoziţiei parlamentare: PUNR s-a pregătit din timp pentru momentul în care va putea profita din ambele părţi de ruptura PDSR-PRM. Cine va profita însă de încleştarea PDSR-PUNR - dreapta reprezentată de ţărăniştii şi liberalii rupţi de realitate, stînga reprezentată de socialiştii care detestă revoluţia deşi le-a adus numai avantaje, sau extremiştii cărora asasinatul de la Tel-Aviv le-a clătinat serios jilţurile de "trimişi ai lui Dumnezeu pentru a-i pedepsi pe trădătorii de ţară"?!

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Un asasinat

Ca întotdeauna şi ca peste tot, momentele de criză acută par a crea o solidaritate care seamănă cu unanimitatea. După asasinarea premierului Yitzhak Rabin, poporul Israelului îşi trăia doliul în văzul întregii lumi, şi la ceremonia înmormîntării cuvîntul pace se rostea ca un descîntec, cu speranţa că repetarea lui neîncetată va crea şi realitatea. Şi totuşi Rabin a murit, pedepsit pentru devotamentul său faţă de ideea păcii, ucis de un conaţional care îl considera trădător. Şi cei care aprindeau lumînări în faţa casei lui ştiau că tot acolo avuseseră loc demonstraţii cu portretul lui Rabin în uniformă SS sau în straiele lui Arafat. Aceste manifestaţii nu erau expresia unor iluminaţi neştiuţi, ci a partidelor politice cu reprezentare parlamentară. Viteza cu care aceste formaţiuni s-au distanţat de actul criminal de pe 4 noiembrie nu anulează totuşi legătura dintre cuvînt şi act: dacă se găsesc destui oameni care să scandeze "Rabin - trădător" nu poate fi vinovat doar asasinul singuratic care-l pedepseşte. Demonstraţiile intrau în parametrii competiţiei democratice, asasinatul nu, şi partidul Likud (care a început, de altfel, prin Menahem Begin, procesul de pace prin semnarea acordurilor cu Egiptul de la Camp David) are suficientă maturitate politică pentru a înţelege acest lucru: liderul său, Benjamin Netanyahu, după ce a deplîns atentatul, s-a declarat gata să susţină un guvern al Partidului Muncii, în aşa fel încît alegerile din 1996 să nu fie devansate.

Obiecţia de căpetenie a adversarilor tratativelor de pace este că principala concesie obţinută în schimbul teritoriilor de la OEP condusă de Arafat - recunoaşterea Statului Israel - nu este sinceră şi că Arafat însuşi este contestat de organizaţii teroriste bine implantate în teritoriile încă ocupate. Şirul atacurilor teroriste din ultimii doi ani a oferit tot atîtea prilejuri pentru vehemente proteste publice: popularitatea lui Yitzhak Rabin scăzuse de la 61 procente după semnarea acordurilor de la Casa Albă la 38 de procente în februarie 1995. În 1994, masacrul de la Cripta Patriarhilor, cînd Baruh Goldstein din Hebron a ucis credincioşi arabi în timpul rugăciunii, a fost un semnal sinistru pentru asasinatul de săptămîna trecută, pe care defunctul premier l-a luat în consideraţie. În complicatele tratative care stabileau termenele de retragere din teritoriile ocupate, localitatea Hebron a avut un statut aparte: cei 460 de coloni stabiliţi între 120000 de palestinieni vor beneficia de măsuri de securitate speciale şi se construieşte un drum prin care au acces direct pe teritoriul Israelului. Desigur, ar fi fost mai simplu şi mai ieftin ca cele cîteva sute de oameni să fie mutate, dar echipa Rabin-Peres ştia că adversarii folosesc argumente care ţin de o altă raţionalitate, decît cea a politicii imediate.

Rabin, militarul care a luptat în trei războaie înainte de a deveni diplomat şi om politic, ministrul care a reprimat în duritate Intifada, ştia - din proprie experienţă - cît de chinuitor este procesul prin care accepţi să-i întinzi mîna duşmanului de ieri. Unul din oamenii care l-au cunoscut bine, fostul secretar de stat al Statelor Unite, Henry Kissinger, observa că Rabin n-a avut niciodată orgoliul de a crede că ştie mai mult şi mai bine decît alţii; el considera că ceea ce înţelege el, pot înţelege şi ceilalţi. După cum s-a văzut însă, *nu toţi* ceilalţi deodată. Reprezentant al generaţiei '48, care a întemeiat statul Israel şi i-a asigurat dreptul la o existenţă demnă, Rabin considera că ţara lui şi Dumnezeul poporului său sînt destul de puternici pentru a face pace. Întîlnirea dintre fanatismul religios şi ţelurile politice ale adversarilor săi a creat o situaţie nouă, care îl compromite pe acel Dumnezeu care a poruncit "să nu ucizi".

Acum 2000 de ani, regatul Iudeii a fost învins nu în ultimul rînd din cauza disensiunilor interne. Noua generaţie intrată pe scena politică are dorinţa, pînă la un punct firească, de a se distanţa de cea a pionierilor care au măcar un merit istoric: acela de a fi construit o democraţie solidă, supravieţuind unor grele încercări. Noua generaţie mărşăluind pe drumul progresului ar trebui să se oprească în pragul asumării unei dinamici a violenţei care să transforme încă o dată în realitate prevestirile sumbre ale Profeţilor.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cît de periculos este extremismul la alţii

● **Pentru că se întoarce chiar împotriva poporului al cărui viitor susţine că trebuie apărat cu arma** : În clipa în care Jihadul islamic va pune la cale noi acţiuni teroriste împotriva Israelului, opinia publică mondială nu va mai dovedi revolta de pînă acum, revoltă care-şi avea temeiul în imaginea unor oameni civilizaţi, moderni, care vor să trăiască şi să muncească în pace, dar nu sînt lăsaţi de sălbaticul fanatism islamic. Gîndind că acţionează spre binele ţării sale, asasinul lui Yitzhak Rabin a dat o lovitură îngrozitoare poporului din care face parte. (Ion Cristoiu - **Evenimentul zilei**, luni 6 noiembrie)

● **Pentru că victimele lui sînt mai ales marile spirite ale unei epoci istorice:** Oamenii păcii sînt puţini, infinit mai puţini decît cei dornici să scoată imediat sabia din teacă şi să pornească la bătălii în numele unor comandamente absurde, mai ales acum, la sfîrşit de secol. Aşa se face că în numele păcii mor oameni, că ajung să fie ucişi, în plină stradă şi în faţa a mii de spectatori care-i aclamă. Astfel a murit J.F. Kennedy, aşa a căzut şi Yitzhak Rabin, aşa a fost răpus Sadat şi aşa era să sfîrşească şi Papa Ioan Paul al II-lea. Dincolo de durere, însă, ar trebui să ne crească mînia împotriva acestor ucigaşi internaţionali, prin inconştienţa cărora o lume răscolită de destule probleme vitale, care-i ameninţă existenţa, ajunge să constate că e neputincioasă în a-şi apăra oamenii de frunte, cei mai buni dintre cei mai buni. Aud că ucigaşul e un "ultraortodox" şi mă gîndesc că formula a apărut de la un "ultranaţionalist". Ce "ultra" mai urmează, oare?! (Horia Alexandrescu - **Cronica română**, luni 6 noiembrie)

● **Pentru că neagă şi întemniţează principiul divinităţii:** Fanaticii se cred singurii posesori ai adevărului şi singurii cunoscători ai căilor care conduc la acesta; nefiind în stare să convingă, zdrobesc crezînd că astfel pot învinge. Il invocă pe Dumnezeu dar, aşa cum scria Elie Wiesel,"în ochii unui fanatic însuşi Dumnezeu devine unul din prizonierii săi". (Marius Petrean, **Curierul naţional**, luni 6 noiembrie)

● **Pentru că este generator de crimă şi îi dezbină pe cei de acelaşi neam:** Gloanţele ucigaşe n-au pornit din puşca unui arab, a unui fundamentalist islamic orbit de ura ancestrală faţă de poporul peregrin cu care a împărţit calvarul dezrădăcinării, ci a unui fanatic de acelaşi sînge. Cu siguranţă, cartea de înţelepciune care este Talmudul trebuie să cuprindă şi această lecţie de o tulburătoare actualitate: **duşmanul de moarte nu este neapărat cel din afară, ci mai degrabă cel de alături.** (Dumitru Tinu - **Adevărul**, luni 6 noiembrie)

● Faptul că un israelian ucide vîrful executiv al ţării sale deplasează nebunia războiului dintr-o matcă de rutină în două mătci de ultimă oră: în locul conflictului arabo-israelian se cască două conflicte simultane şi paralele, unul inter-israelian şi altul inter-palestinian. Ambele sunt menite a dizolva din interior cele două capete ale punţii păcii. (Radu Budeanu - **Ziua**, marţi 7 noiembrie)

● **Pentru că ne obligă să ne uităm în oglindă întrebîndu-ne:**

1. **Cine ar plînge după premierul Nicolae Văcăroiu?** Pur şi simplu, foarte multă lume l-a jelit sincer pe Yitzhak Rabin. Au suferit la moartea lui pentru că îl respectau, îl apreciau sau îl iubeau. Acest sentiment colectiv de dragoste nemărginită mi-a dat mult de gîndit. Fără să vreau, am început să-mi închipui ce s-ar întîmpla dacă, prin absurd (Dumnezeu mi-e martor că n-o doresc nimănui!) primul ministru al României, Nicolae Văcăroiu, ar cădea victimă unui atentat politic. Mă tem că n-ar plînge prea multă lume. (Alexandru Lupu - **Libertatea**, marţi, 7 noiembrie)

2. **De ce există români predispuşi să creadă că extremiştii noştri sînt "eroi naţionali" şi "trimişi ai lui Dumnezeu pe pămînt?":** Fiecare are dreptul să omagieze figura marelui dispărut şi să cugete cu sinceritate asupra propriilor sale porniri. Din această perspectivă poate fi înţeles şi mesajul liderului Partidului România Mare. Dreptul său la omagiu şi la reculegere poate fi, pînă la un punct, respectabil. Atîta vreme cît nu-şi îngăduie să invoce, acuzator, cauzele acestei drame: extremismul şi intoleranţa. Nu pentru că n-ar fi adevărat, ci pentru că persoana în cauză se ilustrează în viaţa politică românească tocmai prin ceea ce acuză. Trebuie să fii lipsit de cel mai elementar bun simţ ca, după ce ai comis nenumărate atacuri la adresa evreilor, a ungurilor, a liderilor opoziţiei, a persoanelor care te critică, după ce ai incitat la ură etnică, ai acuzat de trădare şi ai arătat cu degetul pe cei care, după părerea ta, trebuie pedepsiţi, să acuzi extremismul şi violenţa, fără să recunoşti că tu însuţi te-ai făcut vinovat de asemenea fapte. (Anton Uncu - **România liberă**, marţi 7 noiembrie).

Restitutio in integrum sau institutio "in regretum"?

Este uimitor cît de multă cerneală a curs pe tema restituirii caselor naţionalizate şi totuşi, deşi nu mai este nimic nou de spus, nici un rînd nu va fi inutil, cîtă vreme este vorba despre înţelegerea (şi de ce nu?), *reasimilarea unui principiu.*

Este bine de ştiut că principiul *restitutio in integrum* nu are viaţă proprie, ci trăieşte în urma şi de pe urma *nulităţii actelor juridice*, urmărind restabilirea integrală a situaţiei anterioare, adică repunerea în toate drepturile a celui care le-a pierdut cîndva prin efectul actului anulat. Trebuie, de asemenea, spus că anularea actului juridic produce efecte între părţi şi nu priveşte pe terţi.

Pînă aici lucrurile sînt clare şi ar putea rămîne aşa dacă, în zona rarefiată a *principiilor*, n-ar urca miasmele oalelor în care *practica* fierbe numai cartilagiile unor principii dezosate.

In materie de case naţionalizate, de care am amintit la început, esenţialul era să se constate caracterul abuziv al naţionalizării şi să se declare *nulitatea* actului juridic respectiv. Pentru aceasta era nevoie de o lege cu un singur articol. De aici, din acest punct, care constituia şi o cotitură în plan moral, trebuia să pornească totul.

In al doilea rînd, trebuia limpede explicat tuturor că *părţile* implicate sînt, în toate cazurile, Statul şi cetăţenii care au fost supuşi naţionalizării şi *nu altcineva.*

Anularea actului juridic s-ar fi făcut astfel într-o atmosferă curată, lipsită de bruiajul opiniilor chiriaşilor, care ar fi înţeles că, dintr-o măsură reparatorie, nu pot *nici pierde, nici cîştiga,* fiind în poziţie de *terţi.*

Dezvoltarea filozofică a problemei "dacă un principiu de drept se poate dovedi nedrept prin simpla sa aplicare", conţine soluţia în chiar formula principiului. O dată ce ai făcut reparaţia *integrală* a primului nedreptăţit (în ordine istorică), ai creat şi premisele evitării altor nedreptăţi. Altfel spus, indiferent cine este proprietarul unui imobil, acesta poate fi obligat de lege, consecutiv redobîndirii, să acorde chiriaşului acelaşi tip de *protecţie* pe care i-o acorda proprietarul anterior.

Dacă chiriaşul doreşte mai mult decît protecţia şi rîvneşte *privilegiul* de a deveni el proprietar, termenii de discuţie se schimbă şi atunci este într-adevăr nevoie să fie consultat în legătură cu ceea ce nu-l priveşte (restituirea proprietăţii) pentru ca strigătele sale să le acopere pe cele ale proprietarului legitim. Ceea ce s-a şi întîmplat.

In tărăboiul creat cu bună ştiinţă, nimeni nu a mai observat că există imobile în care astăzi sînt hoteluri şi nu chiriaşi, ambasade, sau mai multe instituţii care nu aveau de ce să fie tulburate de schimbarea proprietarului, cîtă vreme legea de restituire ar fi stabilit *condiţii clare de protecţie* în ceea ce le priveşte.

Pentru această eventualitate, s-a lansat totuşi o campanie privind combaterea tendinţei de îmbogăţire bruscă a unor indivizi care doresc să sfideze restul societăţii, recuperîndu-şi un spaţiu locativ mult peste necesităţile lor. Ca şi cum cei care au zece case dobîndite după 1989 inspiră populaţiei sentimentul că li s-a făcut dreptate.

Astfel, nostalgia bogăţiei a ajuns mai imorală decît practicarea ei.

Dacă totuşi există o intenţie reală de a aduce în cetate dreptatea şi nu de a o lăsa să rătăcească legată la ochi pe lîngă ziduri, dacă există o voinţă politică de a condamna un regim politic de import (care a aruncat pe români împotriva românilor), printr-o *mea culpa*, fie şi deghizată în *nostra culpa*, se putea face ceva.

Se putea restitui proprietarului măcar numele de proprietar, măcar proprietatea lipsită de *usus* şi *fructus*. Se putea restitui măcar *nuda* proprietate.

Incultura juridică sau incultura pur şi simplu i-a făcut pe legiuitori să o despartă în silabe (*nu da* proprietate).

Şi n-au dat-o!

Eugen VASILIU

Restituirea proprietăţii : ce, cît, cui?

Prea adeseori, la noi, se relevă cu ostentaţie o idee, anume că toţi cei care cunosc viaţa zilnică a săracilor, teama lor pentru ziua de mîine, vor înţelege că, fără securitate economică, libertatea nu are valoare prea mare. Dar dacă bunăstarea nu este suficientă pentru a asigura libertatea, nici fără libertate (politică şi economică) nu poate fi bunăstare. Privatizarea, accelerată în momentul de faţă prin efectul unei legi speciale (legea 55/'95), nu va alunga direct sărăcia. Ea poate să aducă, întîi şi întîi, libertate economică. Apoi eficienţă. O mai bună organizare a muncii, pornită din îndemnul unor interese determinate de o nouă împărţire a proprietăţii, scăpate de sub tutela statului. Şi abia de aici încolo se va putea vorbi despre bunăstare. Avem deci nevoie de o reală libertate economică, ieşită de sub tutela statului-dădacă.

Realităţile din ţările unde privatizarea este înaintată, datorită în primul rînd faptului că s-a acţionat în condiţii economice mult mai bune decît sînt ale noastre, arată că primul efect a fost un recul: mai mult şomaj, mai puţine produse, o productivitate scăzută. Din cauza restructurărilor şi a reorganizărilor. Abia al doilea efect a fost o îmbunătăţire socială, pentru că au apărut mai multe produse competitive. Şi mai mulţi bani.

La noi, nici în Legea 58/'91, care a precizat CUM se împarte proprietatea deţinută de stat, şi CUI se împarte, fără să spună şi CÎND, nici în Legea 55/'95, care a venit cu unele amendamente şi a introdus cel de-al treilea termen (CÎND), inducînd o accelerare a procesului, nu se fac referiri la restituiri de proprietăţi. Sînt prevăzute numai două căi: *privatizarea prin vînzare* şi *privatizarea prin schimb gratuit de titluri (cupoane plus carnete cu certificate) contra acţiuni la societăţile de pe listă.* Sau la toate societăţile comerciale, în cazuri speciale: salariaţi, membri ai conducerilor, pensionari şi şomeri cu ultimul loc de muncă într-o întreprindere, chiar dacă nu a fost selecţionată pe listă pentru actuala etapă de privatizare.

Aşadar, nu RESTITUIRE, ci pur şi simplu împărţire. Criteriile fiind clare: *cetăţean român, cu domiciliul în România, care să împlinească vîrsta de 18 ani pînă la 31 decembrie 1995.*

In România, după 22 decembrie 1989, se poate vorbi într-un singur caz de RESTITUIRE A PROPRIETAŢILOR prin efectul unei legi. Este vorba de proprietatea asupra pămîntului. Dar şi aici s-a produs o *restituţie parţială.* Mai degrabă, se poate spune că a avut loc o reconstituire a proprietăţii private asupra pămîntului, pînă la limita de 10 hectare. Deşi în acest domeniu lucrurile erau limpezi. Oamenii au stăpînit pămînt, au devenit proprietari prin reforme agrare ce au pus în prim-plan meritele faţă de ţară sau prin acte de vînzare-cumpărare. Aceste pămînturi, ce au intrat în componenţa întreprinderilor agricole de stat sau a cooperativelor agricole de producţie, nu şi-au schimbat nici forma, nici compoziţia. Lucrările făcute în anii socialismului, de la construcţii de sedii, de spaţii de depozitare, pînă la sistemele de irigaţii, au fost anexate terenurilor, fără să le schimbe fertilitatea. Dimpotrivă, multe loturi au avut de suferit din cauza excesului de îngrăşăminte chimice. Legea din 1991 a putut, aşadar, să opereze simplu. Şi poate nedrept, pentru că a prevăzut numai o reconstituire parţială a fostelor proprietăţi. In timp ce tot ceea ce s-a anexat pămîntului, prin construcţii făcute de stat, cu banii populaţiei însă, a rămas în proprietatea statului. Mai mult, cei ale căror pămînturi s-au aflat în stăpînirea fostelor întreprinderi agricole de stat nu şi-au primit înapoi pămînturile. Au primit doar acţiuni în aceste unităţi, care au fost transformate în societăţi comerciale cu capital mixt: de stat şi privat. Statul adjudecîndu-şi pachetul majoritar de acţiuni şi deci decizia supremă.

Dincolo de acest aspect, lucrurile devin extrem de complicate. Începînd cu casele naţionalizate şi încheind cu întreprinderile. Toate aceste proprietăţi au suferit transformări esenţiale. Casele naţionalizate au suportat continuu lucrări de întreţinere şi de conservare, care au costat mulţi bani. S-au făcut reparaţii, au fost introduse instalaţii de încălzire şi de apă caldă, s-au făcut consolidări după seria de cutremure din toţi aceşti ani. Dar mai cu seamă schimbări fundamentale s-au produs în întreprinderi, care practic s-au transformat radical. De unde s-au luat bani pentru toate aceste lucrări împovărătoare? Desigur, de la populaţie. Plata muncii a fost continuu amputată. Oamenii au primit salarii de mizerie, pentru ca statul să poată să achite nota de cheltuieli. O notă ce a devenit tot mai încărcată.

Iată, acum, cînd 17 milioane de români şi-au primit cupoanele, putem vorbi despre o RESTITUŢIE! Dar mult prea parţială, chiar înjositoare. După ce, timp de o jumătate de secol, an de an, lună de lună, oamenii au muncit şi statul şi-a însuşit cea mai mare parte din cîştigul ce li se cuvenea, li se restituie, prin lege, o extrem de mică parte din tot ce au dat (sau din tot ce li s-a luat): un cupon şi un carnet de proprietate a căror valoare nu depăşeşte o sumă ce echivalează cu patru salarii lunare medii!

De aici se naşte însă o idee! Şi aşa privatizarea este în pericol, pentru că valoarea cupoanelor şi a certificatelor acoperă doar o parte din capitalul social privatizabil. De ce nu li s-ar da foştilor proprietari de fabrici – aşa cum s-a întîmplat în cazul foştilor proprietari de pămînturi aflate în perimetrul IAS-urilor – acţiuni? Desigur, la nivelul valorii (recalculate în preţuri comparabile) înregistrate de fostele proprietăţi, la ora naţionalizării. Ar fi un act de dreptate. Şi o soluţie pentru a evita pericolul ca întreprinderile din lista "celor 4000" să rămînă neprivatizate.

Adrian VASILESCU

Proprietatea ca fapt şi ca idee

A trece de la **proprietatea întregului popor** la **proprietatea individuală** înseamnă a trece de la ficţiune la realitate. Din nefericire, aşa cum o atestă multe din actele noastre, nu sîntem dispuşi să trăim în realitatea imediată, să ne asumăm prezentul cu bărbăţie şi onoare. Sau, mai precis, în loc să admirăm bărbăţia în acţiune şi onoarea ascunsă în elocinţă, ne place gloria dobîndită, în vremuri de demult, cu baioneta şi vitejia alcătuită, azi, din vorbe. Mai mult decît atît, frustraţi şi incoerenţi, supralicităm aceste substitute ale bărbăţiei şi onoarei, creditîndu-le cu o genialitate neînţeleasă şi cu o originalitate care ar trebui să ne scoată din anonimatul nostru istoric. Stau mărturie pentru toate aceste substituiri şi supralicitări delirul cotidian despre măreţia neamului şi regretele cu care sînt privite ordinea totalitară, legionară sau comunistă. Aşa încît românul devine, pe zi ce trece, o specie tot mai enervantă şi mai plicticoasă: pe el îl interesează mai mult statuile lui Avram Iancu şi Antonescu sau pioasa întreţinere a crucii lui Ceauşescu, decît utilizarea raţiunii în chestiunile cotidiene. Restituirea memoriei acestor falşi cavaleri ai neamului e mai interesantă decît restituirea proprietăţii. Dreptul la memorie e adeseori considerat mai important decît dreptul de proprietate, cu toate că formula "dreptului la memorie" e un joc de cuvinte, iar ideologia bazată pe ea, ca orice lucru edificat pe teren nesigur, e mai degrabă pernicioasă.

Şi totuşi, chestiunea proprietăţii reprezintă o miză importantă a disputelor din Cetatea românească. Nimic mai normal, de altfel, întrucît **proprietatea nu există la noi ca fapt, ci ca idee**. Foarte rar sînt însă invocate argumentele tradiţionale în favoarea proprietarului, cele care îl plasează pe acesta într-un spaţiu economic liber. Foarte rar ne e dat să auzim că, în comparaţie cu cel căruia nu-i aparţine nimic, proprietarul se dovedeşte a fi mai eficace în relaţiile cu semenii săi, mai inventiv în afaceri, mai drept sau mai lucid în judecăţi. Acestor argumente, care au fost date uitării cu mai multă aplicaţiune decît sînt şterse din memorie figurile dictatorilor sau ale revoluţionarilor mioritici, le sînt preferate argumentele care au în vedere exclusiv proprietatea imobiliară. Există, desigur, în România de azi mentalităţi potrivnice proprietarului: acesta e considerat încă insul rău, prost crescut, hrăpăreţ şi idiot din vulgata revoluţionară.

Tot argumente ideologice (deci, nu economice) împiedică şi restituirea imobilelor naţionalizate. Argumentele cele mai tari care se confruntă în chestiunea restituirii sînt de rang diferit. Argumentul *pro* sună cam aşa: proprietatea trebuie restituită pentru că ea e un drept sacru, iar violarea ei de către regimul totalitar cere o reparaţie. Argumentul *contra* are o altă tonalitate: restaurarea proprietăţii înseamnă doar aruncarea în stradă a chiriaşilor actuali; cu alte cuvinte, restituirea e periculoasă, căci ar aduce degradarea unei situaţii stabile. Cei favorabili restituirii integrale socotesc că actul reparatoriu ar fi unul drept. Partizanii protecţiei depline a actualilor chiriaşi consideră, dimpotrivă, că actul restituirii ar înlocui o injustiţie cu o alta, mai precis, nedreptăţirea foştilor proprietari cu nedreptăţirea actualilor locatari. Această convingere mi se pare a fi profund greşită: căci, dacă a invoca dreptatea acolo unde nu există încă proprietate plurală e contradictoriu, a o invoca pentru a susţine perpetuarea acestei anomalii e o probă a absenţei oricărui simţ moral. Cei care consideră că se află la mijloc, în zona compromisului pragmatic, adică între principiul restituirii integrale şi refuzul oricărei reparaţii, au născocit următoarea soluţie: ei propun restituirea parţială, adică a unei singure locuinţe, în cazul în care proprietarul se află încă în ea, despăgubirea financiară a celorlalţi proprietari şi, în sfîrşit, posibilitatea ca restul chiriaşilor să poată cumpăra locuinţele în care sînt adăpostiţi. Această soluţie e un dezastru: mai întîi, pentru că ea introduce o discriminare netă între cei care au avut şansa rămînerii într-o parte a imobilului deţinut şi cei care au fost izgoniţi cu totul; pe de altă parte, ea propune ca statul actual să vîndă ceea ce precedentul stat a furat. Oare statul va vinde doar pentru a-i despăgubi, cu banii căpătaţi, pe foştii proprietari? Altfel zis, va fi statul o agenţie imobiliară, care va pleca de la principiul că preţul actual de pe piaţa locuinţelor îi va satisface pe foştii proprietari mai mult decît recăpătarea vechilor proprietăţi? Cred că această ipoteză nu poate fi luată în seamă nici de către cei mai optimişti dintre noi. Statul nu va vinde imobilele naţionalizate la preţul de azi al pieţei. Cel mai probabil, fostele proprietăţi imobiliare vor fi vîndute la un preţ diferit (adică, mai mic) decît cel de pe piaţă: această soluţie va asigura constituirea unei clientele politice solide. Promisiunile electorale care vor avea în vedere acordarea unor împrumuturi avantajoase sau reducerea datoriilor chiriaşilor pe cale de a deveni proprietari, vărsînd bani statului, pot constitui o tehnică sigură de colectare a voturilor. Atunci cînd aceşti clienţi politici vor deveni proprietari, ei vor avea însă nevoie de un alt tip de stat. Dacă nu cumva, între timp, va fi descoperit un nou obiect de şantaj.

Cristian PREDA

TRASEUL COLECTIVIZĂRII ÎN ROMÂNIA

Exproprieri, confiscări, pseudo-donaţii

Anunţată ca un proiect grandios de emancipare a ţărănimii, colectivizarea agriculturii în România a sfîrşit prin a trezi împotrivirea tuturor proprietarilor de pămînt. Promiţînd belşug de bucate, eliberarea de sub poverile mizeriei, risipirea nesiguranţei materiale şi un progres accelerat pe toate planurile, colectivizarea a erodat rapid nivelul de trai, operînd prin confiscări, colectări forţate, deportări sau condamnări. Campania de confiscări a respectat scenariul stalinist al colectivizării, lovind la început în marii proprietari, îndreptîndu-şi atenţia apoi spre ţăranii mijlocaşi şi, în final, atacînd, fără discriminare, toate gospodăriile care ezitau să se alăture structurilor colectiviste. Confiscările au invocat de regulă un act juridic (Decretul 83/1949, 183/1949), sau o decizie a autorităţilor centrale sau locale (Hotărîri ale Consiliului de Miniştri, decizii ale organelor administraţiei locale) prin care se consfinţea exproprierea. Confiscările puteau fi hotărîte şi ca efect al unei condamnări penale cu caracter exclusiv politic (art. 209 Cod Penal) prin care opozanţii de la sate erau trimişi în închisoare, iar averea lor intra în proprietatea statului. Dintr-o specie deosebită făceau parte pseudo-donaţiile, formulă prin care proprietarii cedau statului o parte din teren, păstrîndu-şi, în schimb, speranţa de a nu fi asimilaţi în noile "colhozuri". Motivaţia confiscărilor trebuie căutată în primul rînd în lipsa acută de pămînt şi imobile a Gospodăriilor Agricole Colective sau a întreprinderilor de stat din sectorul agricol, casele expropriate sau confiscate devenind sedii G.A.C. sau G.A.S., iar pămînturile intrînd în zestrea colectivistă.

Era de aşteptat ca posesorii de terenuri cu o suprafaţă ce depăşea 50 ha să cadă primii victimă confiscărilor. Sub pretextul lichidării proprietăţii moşiereşti rămase după aplicarea reformei agrare, Decretul 83/1949 expropria terenurile, clădirile, instalaţiile şi produsele agricole, precum şi creanţele decurgînd din activitatea exploatărilor moşiereşti expropriate[1]. După statisticile Ministerului Agriculturii şi Domeniilor din noiembrie 1948, în ţară erau înregistrate doar 7703 exploatări particulare de peste 50 ha, deci terenuri susceptibile de a fi expropriate prin Decretul 83/1949[2]. Pusă în aplicare cu ajutorul Miliţiei şi al grupurilor de "proletari şi muncitori săraci", acţiunea de confiscare a proprietăţilr moşiereşti a avut loc în noaptea de 2-3 martie 1949 şi s-a soldat, după unele estimări, cu deportarea a circa 17.000 de familii[3]. După alte surse, numărul persoanelor evacuate ar fi fost de 7804, din care 2972 proprietari, 3744 membri de familie, 363 administratori de moşie, 725 alte persoane[4]. Aplicarea Decretului 83/1949 a dus la ocuparea a 6258 moşii şi 4456 conace şi la preluarea unui important patrimoniu, de la utilaje agricole pînă la mobilier şi biblioteci de valoare.

În cele mai multe cazuri, evacuările s-au făcut sub presiunea timpului şi sub ameninţarea armelor, proprietarii fiind constrînşi să-şi părăsească domiciliul, ducînd cu sine doar strictul necesar. Deşi articolul 3 din Decretul 83/1949 excludea din aria confiscărilor "obiectele de uz personal şi casnic" şi "alimentele din depozitele acestor exploatări, necesare consumului propriu", unii proprietari au fost alungaţi din casele lor doar cu o "bocceluţă" în mînă. Iată ce relatează **Dumitru Mateescu**, fiul lui Gheorghe S. Mateiu, din comuna Budeşti, judeţul Vîlcea, care deţinea 45 ha teren arabil şi 135 ha pădure: "În noaptea de 2-3 martie 1949, în jurul orei două, o echipă formată dintr-un delegat de la Piteşti, şeful postului de jandarmi şi unele persoane din comună au venit la locuinţa noastră şi, sub ameninţări dure, ne-au obligat să părăsim gospodăria, fără a ne permite să luăm bunuri personale de strictă necesitate. Am putut lua numai o legătură făcută dintr-un cearşaf cu unele obiecte de îmbrăcăminte"[5].

Agresiunile desfăşurate sub protecţia întunericului în noaptea de 2-3 martie 1949 reflectau tiparul mental bolşevic, proaspăt importat din Uniunea Sovietică. **Liana Cardaş** din comuna Deleni, judeţul Constanţa, avea 15 ani cînd tăvălugul exproprierii s-a abătut asupra familiei sale. "Am fost scoşi din casă şi duşi cu forţa la Constanţa, unde ni s-a comunicat că ni s-a luat absolut totul: 50 ha teren agricol moştenite de la tatăl meu, casa cu 5 camere, cu absolut tot ce era în ea, acareturi, animale (2 boi de jug, o vacă cu viţel, un cal, porci, păsări), magazie de cereale, porumbare, căruţă, şaretă, bijuterii, mamei mele scoţîndu-i şi verigheta din deget. La Constanţa, mamei mele i s-a pus în vedere să-şi aleagă un domiciliu, la o distanţă de 40 km de satul natal"[6]. Ulterior, locuinţa a fost preluată de G.A.C. din comună, iar terenul a intrat în proprietatea G.A.S. Familia a stat în domiciliu obligatoriu pînă la 15 august 1963.

Menită să împiedice "acţiunea de sabotare a planului de însămînţări şi a producţiei agricole" şi să asigure "dezvoltarea agriculturii în Republica Populară Română" (art. 1), masiva acţiune de confiscare s-a aflat sub protecţia unui regim sever de sancţiuni.

Cei care se opuneau exproprierii erau pedepsiţi cu 5-15 ani muncă silnică şi cu confiscarea averii (art. 4). Pedepsiţi erau şi "funcţionarii publici sau persoanele împuternicite" care refuzau să execute sau împiedicau operaţiunile de expropriere, pedepsele variind între 3 şi 12 ani închisoare corecţională şi amenzi pînă la 200.000 lei (art. 5).

După lichidarea moşierilor, s-a trecut la asaltul împotriva ţăranilor mijlocaşi. În cazul lor a funcţionat Decretul 183/1949[7]. Acuzaţi de "nerespectarea Planului de stat" şi stînjenirea "eforturilor oamenilor muncii pentru construirea economiei socialiste în Republica Populară Română" (art. 1), proprietarii de pămînt erau pedepsiţi cu închisoare corecţională de la 1 la 12 ani şi amendă pînă la 100.000 lei. Decretul 183/1949 a constituit instrumentul preferat al justiţiei populare în campania de pauperizare a ţăranilor mijlocaşi.

Pătru Cîrciumărescu, din comuna Băileşti, judeţul Dolj, deţinea 40,50 ha. A fost condamnat în 1950 la 2 ani închisoare corecţională. Motivul expus în rechizitoriu era că "inculpatul căuta să execute toate muncile agricole în mod superficial, cu scop de a sabota"[8]. Hotărîrea de confiscare a averii a fost dată conform Decretului 312/1949 şi Decretului-Lege 212/1948. Pătru Cîrciumărescu a făcut recurs obţinînd la 6 septembrie 1951 reducerea pedepsei la 5 luni închisoare. Nu s-a renunţat însă la măsura confiscării imobilelor şi a inventarului agricol. Oricum, după eliberare, lui Pătru Cîrciumărescu nu i s-a permis să se mai întoarcă în comună. Între timp, o parte din bunurile sale intraseră în posesia Gospodăriei Agricole Colective.

Gheorghe Maniţescu, din comuna Gighera, judeţul Dolj, deţinătorul unei suprafeţe de 5 ha, a fost condamnat la 6 luni închisoare pentru nerespectarea Decretului 183/1949. "Inculpatul Gheorghe Maniţescu, chiabur şi element duşmănos al clasei muncitoare" fusese trimis în judecată pentru "faptul că, fiind impus prin planul de cultură să însămînţeze 0,25 ha fasole şi 1 ha bumbac, nu a însămînţat decît 0,25 ha bumbac, iar fasole deloc"[9]. Confiscarea averii s-a produs prin aplicarea art. 25 pct. 6 din Codul Penal, modificat prin Decretul 192/1950 şi Decretul 183/1949, art. 16. I s-au confiscat atunci lui Gheorghe Maniţescu o locuinţă cu cinci camere acoperită cu tablă, un imobil cu parter şi etaj, cu patru camere, o magazie, un grajd, o trăsură, o căruţă, o şaretă, un plug cu manivelă, o prăşitoare, două grape de fier, animale, un loc de casă şi teren de 5 ha pe teritoriul comunelor Nedeia şi Gighera. "Ca urmare a sentinţei rămase definitive, tatăl meu", declară Lucia Gruia, fiica lui Gheorghe Maniţescu, "împreună cu familia, a fost obligat să părăsească locuinţa, averea mobilă şi imobilă, fiind efectiv lăsaţi muritori de foame"[10].

În 1953 s-a trecut la o altă metodă de confiscare a proprietăţilor: donaţiile forţate. Prin Decretul 308/1953 "muncitorii şi funcţionarii din instituţiile şi întreprinderile de stat, din organizaţiile economice şi de masă" şi "alte categorii de cetăţeni care, neocupîndu-se efectiv cu agricultura, nu-şi pot lucra pămînturile" (art. 1) erau *invitaţi* să doneze pămînturile statului.

Preotul **Matei I. Pâslaru**, deţinătorul unei suprafeţe de 14,65 ha din comuna Urzica, judeţul Olt, a fost supus la presiuni pentru a renunţa la pămînt în favoarea Gospodăriei Agricole Colective. A donat pămîntul, conform Decretului 308/1953, crezînd că în felul acesta presiunile vor înceta. Ulterior i s-a confiscat şi locuinţa[11].

Ion Florian Popescu, din comuna Urluiasca, judeţul Olt, a fost ridicat de mai multe ori de miliţie, intimidat, transportat din post în post, sub acuzaţia de nepredare de cote. A fost constrîns să doneze o parte din teren, conform Decretului 308/1953. Mai tîrziu, a fost nevoit să predea şi restul de teren agricol care a intrat în posesia C.A.P. 23 August din comuna Cungrea[12].

Apariţia Decretului 115/1959[13] a oferit autorităţilor locale un alt prilej de a-şi extinde patrimoniul, asimilînd terenuri agricole, prin aşa-zise donaţii. Procedura de confiscare includea de regulă semnarea unei declaraţii prin care proprietarul renunţa de bună voie la terenul său, în favoarea unei structuri colectiviste.

Amalia Paul, din comuna Sărmaş, judeţul Mureş, deşi deţinea numai 6,14 ha, fusese declarată chiabur, deoarece angaja braţe de muncă la lucrările agricole. La începutul anilor '50, a fost obligată să predea cote majorate, iar mai tîrziu a fost supusă la presiuni pentru a ceda pămîntul. În cele din urmă, s-a recurs la Decretul 115/1959, iar Amalia Paul a "donat" statului 1,11 ha[14].

Uneori, confiscările se operau fără ştirea proprietarilor. Relatează **Ion Dârstaru** din comuna Voineşti, judeţul Dîmboviţa. "În anul 1959, în baza Decretului 115, mi s-a comasat, fără ştirea mea, pentru Staţiunea Pomicolă Voineşti, suprafaţa de 1,12 ha, rămînîndu-mi circa 0,60 ha"[15]. Primarul comunei l-a sfătuit să intre în întovărăşire, urmînd ca pentru pămîntul cedat să primească altul în schimb. Pentru suprafaţa donată întovărăşirii (0,11 ha, cu 40 pomi), Ion Dârstaru primeă 9 kg fîn şi 0,750 l ţuică. Terenul dădea în mod normal 400-600 kg fîn şi 100-120 l ţuică pe an. "Restul", comentează Ion Dârstaru, "mergea în buzunarele celor de la primărie şi întovărăşire, iar tovarăşii de la fostul raion Tîrgovişte veneau cu maşinile şi cărau produsele de pe terenurile noastre"[16].

Toate confiscările de imobile şi terenuri aveau o conotaţie politică. În cazul moşierilor (Decretul 83/1949) şi al "sabotorilor" Planului de însămînţări şi colectări (Decretul 183/1949), lichidarea proprietăţii particulare în beneficiul organismelor colectiviste şi a infrastructurii agriculturii socialiste a constituit, de cele mai multe ori, un act pregătitor înaintea deportării, întemniţării, marginalizării sociale sau chiar lichidării celor ce s-ar fi putut împotrivi proiectului de colectivizare. Întrucît marii proprietari şi ţăranii mijlocaşi au fost practic anihilaţi spre sfîrşitul deceniului cinci, presiunea politică s-a orientat spre proprietarii obişnuiţi, unii dintre ei cu o situaţie materială modestă, oameni care manifestau încă rezerve faţă de "binefacerile" colhozului. Folosindu-se ca pretext articolul 209 din Codul Penal, ţăranii erau arestaţi, judecaţi şi condamnaţi la termene lungi de închisoare, numai pentru că îşi exprimaseră nemulţumirea faţă de experimentul colhoznic[17].

Ion Dan, din comuna Redea, Caracal, deţinătorul unei suprafeţe de 4 ha a fost arestat fiindcă purtase "o serie de discuţii potrivnice socializării agriculturii"[18]. A fost condamnat în 1960 la 6 ani închisoare corecţională şi confiscarea averii pentru delictul de "uneltire contra ordinei sociale". I-au fost confiscate locuinţa cu trei camere, magazia, pătulul şi 114 salcîmi. În timp ce Ion Dan se afla în închisoare, locuinţa a fost transformată în cîrciumă.

Sub terifianta etichetă de "uneltire contra ordinei sociale" prevăzută la art. 209 Cod Penal, erau aşezate de cele mai multe ori gesturi comune, mărunte observaţii, ieşiri maliţioase sau simple îndemnuri date unui vecin. **Alexandru Rusciuga**, din comuna Ruşii lui Asan, raionul Drăgăneşti-Vlaşca, a primit 9 ani fiindcă i-a îndemnat pe locuitorii comunei să nu se înscrie în G.A.C. **Tudor Rădoi**, din satul Noua Văcărească, raionul Lehliu, primea 7 ani închisoare pentru că declarase că în G.A.C. se moare de foame.

Furt, confiscare sau expropriere, distrugerea proprietăţii ţărăneşti a alterat chipul satului românesc, făcînd din gospodarul demn un umil navetist sau un obscur lucrător la C.A.P., pierdut în textura giganticei construcţii industriale născută din gîndirea unui Stalin şi realizată prin voinţa lui Nicolae Ceauşescu.

Octavian ROSKE

---

1. Decret 83/1949, art. 2, "Buletinul Oficial" nr. 1 din 2 martie 1949. 2. **Dumitru Şandru**, *Decretul 83/1949*, în "Arhivele Totalitarismului", an I, nr. 1, 1993, p. 137. 3. Henry L. Roberts, *Rumania. Political Problems of an Agrarian State*, New Haven, 1969, p. 323. Cifra este preluată de Dumitru Şandru, *op. cit.*, p. 137. 4. Radu Ciuceanu, *Memorii II, Potcoava fără noroc*, Introducere şi note de Octavian Roske, Editura Meridiane, Bucureşti, 1994, p. 310-311. 5. *Dosarul colectivizării Agriculturii în România, 1949-1962*, coordonator Octavian Roske, Camera Deputaţilor, 1992, p. 144. 6. *Ibidem*, p. 146-147. 7. Publicat în "Buletinul Oficial" nr. 25 din 25 aprilie 1949. 8. *Dosarul Colectivizării Agriculturii în România, 1949-1962*, p. 130-131. 9. *Ibidem*, p. 107-108. 10. *Ibidem*, p. 108. 11. *Ibidem*, p. 133. 12. *Ibidem*. 13. Publicat în "Buletinul Oficial" nr. 10 din 30 martie 1959 cu un titlu amintind de începuturile campaniei de colectivizare. Decretul 115 privind lichidarea oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură. 14. *Dosarul Colectivizării Agriculturii în România, 1949-1962*, p. 134. 15. *Ibidem*. 16. *Ibidem*. 17. Pentru efectele art. 209 C.P. şi tipologia condamnărilor vezi Octavian Roske, *Accente în strategia colectivizării. Articolul 209 Cod Penal*, în "Arhivele totalitarismului", an. II, 1-2/1994, p. 277-312. 18. *Dosarul Colectivizării Agriculturii în România, 1949-1962*, p. 135.

Nişte ţărani

La Curtea Supremă de Justiţie sînt pe rol mai multe procese între ROMSILVA şi numeroase comunităţi rurale. Procese referitoare la terenuri forestiere.

Despre ce este vorba? Înainte de instaurarea regimului comunist, mulţi ţărani erau proprietari ai unor suprafeţe de pădure. Cei care deţineau terenuri în aceeaşi pădure se organizau în composesorate. Ceea ce însemna că fiecare membru îşi păstra dreptul de proprietate individuală, obligîndu-se să respecte regulamentul composesoratului. Care nu le permitea, de pildă, să închidă locuri, să taie arbori din pădure sau să introducă vite la păşunat fără autorizaţie. Hotărîrile mai importante privind exploatarea pădurii erau luate de Adunarea Generală, din care făceau parte toţi proprietarii (numărul de voturi era direct proporţional cu suprafaţa de teren deţinută). În perioada dintre Adunările Generale, deciziile erau luate de un Consiliu de Administraţie ales de Adunarea Generală. Composesoratul avea propriul buget şi propriii funcţionari angajaţi - avocat, pădurar, brigadier silvic, casier etc.

După instaurarea regimului comunist, pădurile au intrat în proprietatea statului. Odată cu Legea Fondului Funciar ţăranii au sperat că îşi vor recăpăta pădurile furate. Regia Autonomă ROMSILVA, actualul stăpîn al terenurilor, nu este de acord cu restituirea acestora, invocînd articolul 41 al Legii Fondului Funciar (18/1991). Acesta prevede că: "Terenurile cu vegetaţie forestieră, păduri, zăvoaie, tufărişuri, păşuni împădurite care au aparţinut *persoanelor fizice* şi care, prin efectul unor legi speciale, au intrat în proprietatea statului, se restituie, la cerere, foştilor proprietari sau moştenitorilor acestora (...)". Or, pădurile erau deţinute de composesorate, adică de persoane juridice.

Cilean Dumitru a venit la Curtea Supremă de Justiţie, împreună cu cîţiva consăteni, tocmai din comuna Sebiş, judeţul Bistriţa-Năsăud. Strămoşii lor, împreună cu alţi peste două sute de ţărani, formau împreună composesoratul "Poiana Tomii". Adică o pădure de două sute de hectare provenind din fosta moşie a contelui Zdenea Klebesberg. Moşie care a intrat în proprietatea ţăranilor în 1883.

Prin hotărîrea nr.7/13 ianuarie 1994, Comisia Judeţeană Bistriţa-Năsăud pentru aplicarea prevederilor legii 18/1991 a hotărît ca terenurile să fie restituite proprietarilor sau urmaşilor acestora. Romsilva - Filiala Bistriţa a atacat această hotărîre în instanţă. Mai întîi la Judecătoria din Bistriţa. Aici au avut cîştig de cauză ţăranii. A urmat un nou proces la Curtea de Apel din Cluj-Napoca. Cîştigat tot de ţărani. Cei de la Romsilva nu s-au lăsat şi procesul a ajuns pînă la Curtea Supremă de Justiţie. Aici s-a ţinut o primă înfăţişare la care s-au prezentat doar sătenii. A doua va fi în ianuarie 1996. Cînd se vor împlini doi ani de cînd a început întreaga poveste.

Oamenii au început să fie îngrijoraţi. De altfel, primarul comunei, membru PUNR, le-ar fi spus că legea prevede dinadins restituirea terenurilor doar către persoanele fizice. În acest fel, şi ţăranii de naţionalitate maghiară, care deţineau terenuri forestiere şi erau organizaţi tot în composesorate, vor fi împiedicaţi să-şi ia pădurile înapoi. Cert este că repunerea în drepturi a sătenilor depinde, acum, de nişte chichiţe avocăţeşti. Ţăranii se chinuie de doi ani să dovedească faptul că se încadrează în prevederile unei legi incomplete şi (oricare ar fi cauzele) discriminatorii.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Parlamentarii despre stadiul restituirii caselor, averilor şi a reputaţiei în România

Adrian Popescu Necşeşti (senator PNL-CD)

Grozăvia abuzurilor care au avut loc în epoca comunistă face ca, astăzi, să pară de neînţeles, pentru multă lume, încercările de a se restabili reputaţia unor oameni şi de a li se înapoia cîte ceva din ce li s-a luat. Termenul de *restitutio in integrum* este legat de proprietate, se referă la confiscarea arbitrară a proprietăţilor. La noi, oamenii au şi uitat că ei sînt proprietari, cum e să fii proprietar. La cehi, restituţia s-a făcut aşa: s-a inventariat orice abuz comis în comunism, apoi cazurile au fost clasificate şi s-au departajat diversele categorii, îmbrăcîndu-le în formule generale de principii ce urmau a fi aplicate, iar pentru cazurile particulare a fost împuternicită justiţia.

Ion Coja (senator PDAR)

Acest principiu de drept civil, se pune problema în ce măsură poate fi aplicat după 50 de ani. Deja totul începe să fie istorie. Pînă unde să mergem?! De ce să ne oprim la 50 şi nu la 100 de ani?! Aşa putem ajunge să cerem Romei să ne restituie tezaurul lui Decebal, Vienei ce a luat din Transilvania pînă în 1918 etc. Moscovei putem totuşi să-i cerem, pentru că a luat în alte condiţii, există documente pentru tezaur. La nivelul persoanelor expropriate după război, *restitutio in integrum* nu cred că poate fi aplicat totdeauna şi nu integral! O clădire luată atunci a fost între timp reamenajată, dotată, modernizată. Şi pînă unde pe linia urmaşilor, moştenitorilor, se poate merge. Eu am cerut să se dea înapoi necondiţionat casele celor care mai trăiesc, copiilor lor marcaţi şi ei de comunism, dar parcă m-aş opri la rude colaterale. Cred că într-o situaţie aparte se află cei care au părăsit ţara, invocînd faptul că nu sînt români: nemţii, evreii, armenii, şi care au primit nişte sume, la valoarea de atunci. Sigur că nu au plecat chiar de bună voie, dar, oricum, ei au fost nişte privilegiaţi. Dar nu românii sînt vinovaţi, comunismul ne-a fost impus de alţii. România însăşi a fost jefuită şi are dreptul să ceară *restitutio in integrum* altora. Pînă la urmă, asta ar trebui clarificat în acel mult discutat proces al comunismului, unde ar trebui analizată decapitarea acestui neam prin decimarea elitei. Asta ar fi o restituţie a reputaţiei, morală. Mă nemulţumeşte faptul, de pildă, că, în Cartea aia Albă a fostei Securităţi, nu apare perioada cea mai neagră, obsedantul deceniu.

Valer Suian (senator PUNR)

Singura lege de pînă acum discutată de noi în domeniu este cea a reglementării situaţiei juridice a unor imobile cu destinaţie de locuit, şi care au trecut, în regimul comunist, în proprietatea statului. Solicitarea celor care au fost victimele unor decizi abuzive ale autorităţilor comuniste, de a-şi primi înapoi bunurile şi de a li se reabilita reputaţia, este justificată juridic şi moral. Dar posibilităţile de reparaţie a tuturor nedreptăţilor sînt limitate astăzi, pentru că, datorită trecerii timpului, e tot mai greu de concretizat actul de dreptate. De asta şi în legea caselor naţionalizate s-a ajuns la o soluţie mixtă, adică retrocedarea caselor în unele cazuri şi compensaţii băneşti în altele, în fapt majoritatea. Cred că la fel se poate proceda şi în celelalte cazuri, cu averile confiscate etc. Dreptul la despăgubire nu poate fi pus la îndoială, dar cuantumul depinde de starea actuală a economiei româneşti şi de implicaţiile sociale pe care le presupune actul reparator.

Cristian Dumitrescu (senator PD)

Restitutio in integrum nu a fost aplicat, după decembrie '89, aproape deloc. Nici actuala formulă de privatizare, nici problema caselor naţionalizate nu au dus la nimic bun. În domeniul moralei, al redării demnităţii celor traumatizaţi de comunism, se stă puţin mai bine, dar nu mai putem vorbi aici de un principiu de drept, ci de unul de morală, care este imposibil să vorbească de *integrum*. Una din dificultăţile fundamentale care stă în calea reconcilierii naţionale este tocmai incapacitatea actualei societăţi româneşti de a reda celor murdăriţi de comunism, demnitatea şi respectul meritate. Lipseşte voinţa de a se realiza restituirile necesare, materiale şi morale. Va fi posibil acest lucru numai cînd în România va fi o reală democraţie.

Tănase Tăvală (senator PNŢCD, fost deţinut politic)

Faptic nu s-a realizat nimic în problema restituirilor către cei nedreptăţiţi de comunism. În legătură cu injusta lege a caselor naţionalizate, un grup de oameni politici a înaintat un protest şi un proiect de lege la Consiliul Europei. Mai e şi problema drepturilor şi proprietăţilor diverselor culte şi biserici din ţară; există o lege, dar nu numai că nu s-au dat înapoi proprietăţile, dar nici dreptul de folosinţă nu e admis în zone unde, practic, s-ar putea. E cazul bisericii greco-catolice, care cuprinde zone, sate, unde nu există un acoperiş sub care să se ţină slujba. Ca fost deţinut politic, *restitutio in integrum* referitor la statutul persoanei, al reputaţiei, mi se pare absolut necesar, dar sigur că nu e posibil, pentru că *in integrum* omeneşte nu se mai poate. Trebuie să spun că, în acea Carte Albă a Securităţii, situaţiile nu sînt cele reale din anii de groază, ci interpretări care îndulcesc totul, făcute de torţionarii care dispuneau de deţinuţii "needucabili". Cred că nimeni dintre cei care nu au trecut prin închisorile de la Gherla, Piteşti, Sighet etc. nu are dreptul să facă aprecieri asupra felului în care s-au comportat cei torturaţi acolo. Faţă de ce s-a întîmplat acolo nu poate exista termenul de "privire obiectivă", pentru că o minte normală nu poate concepe acele situaţii.

Csapo Iosif (senator UDMR)

Reglementarea situaţiei bunurilor confiscate de stat sau de aşa-zise asociaţii cooperatiste a fost cerută de UDMR încă din 1990, cînd am propus un proiect de lege prin care se enunţa dreptul celor deposedaţi abuziv, în timpul regimului comunist, de a-şi primi înapoi toate bunurile, indiferent de natura lor. *Restitutio in integrum* mi se pare soluţia acceptabilă, pentru că într-un stat de drept, într-o economie de piaţă, nu se poate concepe nimic fără respectarea proprietăţii private. Puterea politică, începînd din 1990, nu a avut voinţa de a rezolva problema. Mai mult chiar, apar tot felul de legi care duc la o nouă naţionalizare. Reabilitarea morală a persoanelor fizice, a reputaţiei acestora, ar fi trebuit să fie prima măsură reparatorie, înaintea celor materiale.

Sabin Ivan (senator PNL, fost deţinut politic)

La noi, la Constanţa, un fost deţinut politic a avut nevoie de cazier şi a primit cazierul în care e scris: deţinut politic, condamnat pentru subminarea etc. etc., adică nu s-a şters nimic, deci nu e vorba de nici o amnistie, graţiere, se menţine cazierul de pe vremea ălora care ne-au "reeducat". A fost o iniţiativă legislativă de reabilitare a foştilor deţinuţi politici, din partea lui Adrian Severin, dar nici nu au vrut să audă de aşa ceva domnii de la putere. La urma urmei, ne putem şi singuri considera reabilitaţi, nu avem nevoie de aprobarea nimănui, e alt regim acum, mi se pare ceva de la sine înţeles. Tot ce a fost pînă în decembrie '89 e ilegal. Nu vezi că s-au "reabilitat" "disidenţii" Iliescu şi Brucan şi Bîrlădeanu şi Vadim şi Păunescu. Cum o să ne reabiliteze pe noi, măi omule?!

Voicu Glodean (senator PNŢCD, fost deţinut politic)

Se evită tranşarea problemei, chiar prin faptul că nu se scoate o lege a patrimoniului, care să stabilească ce anume este al statului, de domeniul public, ce se restituie. Şi atunci se procedează sectorial, prin diverse legi, lucru nefast totalmente, pentru că la ora asta se dispune de-a valma de averea publică şi de cea particulară, de bunuri retrocedabile, care sînt trecute dintr-un domeniu în altul, ca să li se piardă urma juridică. Se iau, de exemplu, imobile din patrimoniul unităţilor comerciale scoase la privatizare şi se trec în domeniul public, de unde se trec în proprietatea SRI, la Ministerul Învăţămîntului, la societăţi comerciale. În ce priveşte casele, 39.000 de oameni au avut o singură casă şi nici aia nu li se dă. Nu se pune, de exemplu, problema să-i restitui lui Malaxa fabrica, asta e cu totul altceva, dar îi asiguri un procent, un pachet de acţiuni echivalent aproximativ cu pierderea suferită. Moral vorbind, iar nu se face nimic.

Tudor Mohora (deputat PS)

Este una din problemele cele mai delicate ale perioadei postcomuniste. Cred că în România s-au realizat unele reparaţii, dar retrocedarea integrală a averilor, locuinţelor etc. este dificilă. Un pas important a fost făcut prin Legea fondului funciar, pămîntul reîntorcîndu-se în mare măsură la proprietarii de drept. Restituirea caselor a beneficiat de o formulă de compromis care nu mulţumeşte nici pe chiriaşi, nici pe foştii proprietari. Din punct de vedere moral, ar trebui ca toate forţele politice să se întîlnească şi să discute o grilă de principii conform cărora să se procedeze la acea reabilitare.

Vasile Văcaru (senator PDSR)

Se fac toate cu timpul, şi material şi moral, dar să nu avem pretenţii absurde. Ce-i aia *in integrum*? Un principiu de drept la care să te raportezi, spre care să tinzi. Atît. În fond, democraţia merge la fel.

Consilier al "regelui" Ion Cioabă

Noi vrem aurul şi argintul ce ni s-a luat şi de Antonescu, şi de comunişti, şi de nemţi. Despăgubiri băneşti, adică valută. De morală să nu mai vorbim, nu mai avem deloc, ne-au dezonorat toţi şi istoria.

A consemnat
Petru IONESCU

A la guerre comme à la guerre?

- Discuţie despre pămînt, case şi aur cu Valentin NEGOIŢĂ, redactor şef, şi Ionuţ POPESCU, redactor şef adjunct la revista *Capital* -

*Există destui beneficiari ai Legii fondului funciar dezamăgiţi că ea le-a refăcut parţial proprietatea. Da, au primit pămînt dar nu la fel de mult sau nu la fel de bun ca "înainte". Există şi destui proaspeţi proprietari agricoli care, fără să ştie ce înseamnă **restitutio in integrum**, şi-au recăpătat **exact** lotul pe care l-au avut şi sînt destul de mulţumiţi. Ce viziune asupra regimului proprietăţii i-a mînat în luptă pe autorii Legii funciare?*

Ionuţ Popescu: Să admitem că, din "teama de moşieri", legiuitorii ar fi putut fixa anul 1945 ca "moment zero", evident, după reforma de-atunci, dar, şi aşa, dacă ar fi acţionat în virtutea principiului *restitutio in integrum*, ar fi trebuit să dispară IAS-urile şi aceasta a fost teama lor cea mai mare. Toate guvernele de pînă acum au fost clar impregnate de o concepţie etatistă; au desfiinţat CAP-urile, dar n-au avut curaj să se atingă de IAS-uri, considerînd că, dacă dispare statul dintr-o ramură aşa de importantă, se prăbuşeşte totul. Pe mine asta nu m-a surprins, pînă la urmă legea a ieşit chiar mai bună decît ne puteam aştepta de la acel parlament. Agricultura, din punctul ăsta de vedere, al restituirii proprietăţii, e un domeniu favorizat - 80% din întreaga suprafaţă agricolă este acum în proprietate privată. Or, unde apare sectorul particular, lucrurile merg bine - dovadă şi supraproducţiile acestea... Din perspectiva lor, e cu atît mai hilară teama din '90 a guvernanţilor că, dacă dispar IAS-urile, nu va mai avea cine să aprovizioneze populaţia, fiindcă ţăranii s-ar apuca să cultive toţi căpşuni! Punctele care rămîn deocamdată, nevralgice, sînt altele: nu s-au distribuit încă titlurile de proprietate şi nici regimul vînzării terenurilor nu e limpede. Eşti proprietar atunci cînd poţi să dispui după bunul plac de ceea ce ai, nu? Dar legea prevedea că la vînzarea pămînturilor are drept de preemţiune statul, printr-o Agenţie de Dezvoltare Rurală care nu a fost înfiinţată nici acum. Problema în agricultură mi se pare a fi asta: proprietatea nu e deplină.

Să fim puţin preţioşi şi să spunem că e în suferinţă, n-are integritas, adică o "sănătate deplină"!

Valentin Negoiţă: E evident că legea aceasta a fost gîndită *altcumva* - dar nu ne putem opune legilor, şi asta-i evident. Ea a fost aplicată - aşa cum a fost aplicată, întîrziată, a generat dispute, au fost oameni care şi-au făcut dreptate în numele proprietăţii şi al restituirii la care credeau că au dreptul. Îmi vin în minte şi cei care, făcînd parte din comisiile de reîmproprietărire, şi-au făcut şi ei dreptatea lor "restituindu-şi" ceea ce nu au posedat vreodată. Un caz recent: un astfel de funcţionar şi-a acordat singur acte pentru un teren din Pantelimon , de la ieşirea din Bucureşti, vînzîndu-l apoi unei firme cu notorietate mondială - *Shell*. Iar *Shell* s-a pomenit chemată în instanţă de o bătrînă: pămîntul îi aparţinea şi ea şi l-a reprimit. E un exemplu simptomatic, întîmplător cu *happy-end* pentru proprietar, dar sînt multe situaţii necunoscute, în care sărmanii oameni încearcă să-şi recîştige ceea ce le aparţine de fapt. Este o problemă naţională, dar şi internaţională: m-am întîlnit în străinătate cu oameni care spuneau acelaşi lucru: ei ar veni să-şi rezolve problemele astea, mulţi s-ar şi reîntoarce la pămîntul sau casa lor, dar sînt "plimbaţi" de la o instituţie la alta, dacă nu chiar daţi afară. Şi mă tem că astfel pierdem oameni care sînt valoroşi, sînt bine situaţi, au conexiuni. Anul trecut, cînd a fost vizita premierului în Brazilia, în seara dedicată întîlnirii cu reprezentanţii diasporei române, s-a pus foarte clar această chestiune: dacă ei pot şi, dacă da, cînd pot să-şi recîştige casele şi terenurile? Li s-a răspuns: se încearcă o rezolvare corectă, echitabilă ş.a.m.d. - problema anul trecut era şi mai în ceaţă decît acum. În orice caz, lor nu numai că nu li se dă un drept, nu primesc nici măcar un fel de compensare, de echivalare; teama că s-ar scurge bani sau valută sau bunuri peste graniţă nu e un argument temeinic.

Fiindcă aţi pomenit de terenuri şi case, să discutăm problema acestora din urmă.

Valentin Negoiţă: Sigur că rămîne unul din ghimpii tranziţiei această problemă a caselor. Iar pe fondul acesta de incertitudine, de neclaritate, profită o sumedenie de oameni care au pîinea şi cuţitul, asta-i cert. Legea caselor naţionalizate va fi, poate, amendată. Deocamdată ea n-a trecut, din motive externe mai ales, iar ambasadorul american a spus-o, ori de cîte ori a avut ocazia: redarea proprietăţilor e una din condiţiile clare ale politicii americane către noi şi-n speţă a bunelor relaţii.

Ionuţ Popescu: Oricum, nu ştiu dacă e bine ca restituirea către comunitatea evreiască să constituie o excepţie. E firesc ca ea să se aplice şi celorlalte comunităţi, celei armeneşti, de pildă, şi, desigur, şi indivizilor. Oricum, eu nu cred că fenomenul are amploarea asta aşa de mare, nu cred că sînt chiar atît de mulţi care au de revendicat imobile. Se poate ca acea cifră de 250.000 de locuinţe să fi fost umflată de chiriaşi tocmai în ideea: vai, cum să daţi afară atîtea suflete? Soluţii s-au vehiculat şi la noi în Parlament şi ele păreau rezonabile: restitui casa, dar îl laşi pe chiriaş să locuiască plătind o chirie stabilită de stat, un timp oarecare, sau chiar pînă moare, după care casa revine proprietarului sau moştenitorului... Acum cîteva luni am aflat că pînă şi Albania a restituit casele şi micile ateliere şi restaurante. Albania va deveni în scurt timp un model economic de succes.

Deci nu vom mai privi cu jind către Cehia?

Valentin Negoiţă: Spre Cehia a privit o lume şi o presă întreagă, cînd celebrul Bata şi-a redobîndit, nu în întregime, dar şi-a redobîndit proprietatea - faimoasa lui fabrică de pantofi. A fost unul din primele gesturi ale noului guvern ceh: l-au invitat pe Bata, bătrînul patron de peste 80 de ani, dîndu-i - nu toată fabrica, pentru că au reevaluat-o şi în timp ea căpătase, bineînţeles, o altă valoare, utilaje, echipamente noi... Dar o mare parte din fabrică i s-a atribuit lui şi ziarele titrau: *Bata revine ca proprietar!*

Ionuţ Popescu: La noi cazuri din acestea sînt ieşite din comun. Despre unul vrem chiar să scriem: e vorba de un hotel din România pur şi simplu rechiziţionat fără nici un act justificator, luat, pur şi simplu, cu japca. Proprietarul dat pe vremuri afară se judecă acum cu societatea din care face parte hotelul. Nu s-a pronunţat sentinţa, dar sînt foarte curios să aflu deznodămîndul, fiindcă stăpînul îşi poate dovedi proprietatea şi nimeni nu poate produce probe contrarii, nu există nici un document care să arate că hotelul a fost naţionalizat.

Dar averile de celălalt tip? Mobilier, tablouri, alte valori?

Ionuţ Popescu: Doar în ce priveşte aurul s-au mai făcut restituiri, la Banca Naţională. Chiar dacă fără prea multă publicitate, mulţi şi-au recuperat contravaloarea unor bijuterii confiscate.

Valentin Negoiţă: Dar dacă n-ai documente, nu poţi face nimic. Cu documente şi tot e dificil de redobîndit valori sau bunuri, darămite fără... *A la guerre comme à la guerre!* Fiindcă - ce-a fost de fapt? Un război al sistemelor, în care unii au venit şi-au zis: noi sîntem acum la putere şi luăm tot! Şi-au luat tot.

Interviu realizat de
Delia VERDEŞ

CHIRIAŞI ŞI PROPRIETARI – PRO ŞI CONTRA

Un statut umilitor?

- Interviu cu domnul Eugen PLEŞA, preşedintele Asociaţiei chiriaşilor din România -

Asociaţia chiriaşilor se doreşte un for care să-i apere pe membrii săi de vremuri grele sub cerul liber. Dintre locuitorii cu chirie ai imobilelor bucureştene, cei care s-au adresat asociaţiei, în general oameni fără pretenţii şi posibilităţi, sînt înspăimîntaţi la gîndul oricărui contact cu proprietarii postrevoluţionari: orice document semnat de ambele părţi poate duce, într-un final, (în opinia lor) la evacuarea din casele de-o viaţă. Dl. Eugen Pleşa însuşi, preşedintele Asociaţiei, cu care am stat la o şuetă printre seminţe, a început să militeze neliniştit pentru propria-i locuinţă de 4 camere de pe Kiseleff. Dar să-i dăm cuvîntul:

Rep: *D-le Eugen Pleşa, cum interpretaţi termenul de "restitutio in integrum"?*

E.P.: E un termen forţat de nişte oameni care nu au măsura realităţii. Într-o discuţie la Camera Deputaţilor, chiar deputatul ţărănist Emil Popescu le-a atras atenţia colegilor săi că, de cîte ori este rostit acest termen, ţi se face părul măciucă. Este aberant să ceri aşa ceva, cînd cel care cere se vrea beneficiarul unor bunuri ce reprezintă efortul tuturor în perioada de 45 de ani care s-a scurs. Pe deasupra, nicăieri în lume nu s-au restituit locuinţe sau bunuri pe bază de hotărîri judecătoreşti, şi nu de legi. Mulţi dintre posibilii beneficiari sînt chiar dintre cei care s-au înfruptat din plin în regimul trecut, cum ar fi domnul Patriciu. Plus că actorii acestor lucruri aparţin altor vremuri: de ce să ne zbatem noi astăzi pentru unii care nici nu mai sînt în viaţă?

Rep: *Credeţi că, o dată cu locuinţa, proprietarii de odinioară şi-au pierdut, pe undeva, identitatea şi şi-au distrus reputaţia?*

E.P.: Dacă aveau reputaţie înseamnă că erau oameni maturi, trecuţi de 40 de ani: cam obosită reputaţia asta a lor. Nu pot să iau dintr-un drept locativ al unuia care creează, e activ, munceşte, realizează bunuri în viaţă - ca să satisfac reputaţia unuia care, dacă-l ajută Dumnezeu, mai trăieşte 2-3 ani.

Rep: *Dar cu onoarea cum rămîne?*

E.P.: Problemele de onoare, din păcate, au fost trădate. Aici este durerea. Acolo unde prin hotărîri judecătoreşti au abuzat şi au luat spaţii, s-a văzut că această onoare s-a plătit în dolari. De exemplu, pe str. Rîmniceanu 6 - o casă de-asta, parter şi etaj, a fost revendicată, şi toată regia ca lumea făcută, după ce i-au scos pe chiriaşi. Le-au dat cîte 10-15000 de dolari, cu care aceştia şi-au cumpărat apartamente de la revoluţionari în zona Panduri, şi s-au mutat acolo. După o săptămînă, casa din strada Rîmniceanu a fost vîndută cu 300000 de dolari unei doamne venite de la Londra. Deci - o onoare de peste 250000 de dolari. Şi aş mai vrea să se înţeleagă un lucru: cei care revendică, în imensa majoritate, sînt urmaşii creatorilor bunurilor. Deci nu ştiu cum au fost traumatizaţi cei care, pînă mai ieri, au fost colegii noştri de viaţă, de suferinţă, de şcoală, şi care nici ei n-au putut să-şi construiască locuinţe, într-o epocă de egalitate a restricţiilor. E o modalitate de îmbogăţire uşoară. Eu îi înţeleg. E o tentaţie omenească, dar e vorba de mijloacele pe care le foloseşti şi de sacrificiile care se impun.

Rep: *Găsiţi că statutul de chiriaş este umilitor?*

E.P.: Nu poate fi umilitor, că acest statut a existat de cînd lumea şi pămîntul, cînd unii construiau mai multe case decît le trebuia. Problema e alta: s-a creat o mare masă de solicitanţi, de construit nu s-a mai construit nimic, cel puţin pentru omul de rînd, pentru cel care are drept singură forţă braţele de muncă. Noi, Asociaţia chiriaşilor, şi, în viitor, Partidul Alianţei Sociale în care ne vom constitui, ne vom preocupa de protecţia acestor oameni care sînt o pradă uşoară pentru cei cu bani. Nu sîntem împotriva privatizării, dar noi vrem o privatizare în masă, pe cînd ceilalţi numai în folosul lor.

Din anxietăţile chiriaşilor

Asociaţia chiriaşilor ne-a pus la dispoziţie o serie de dosare ale unor membri ai săi în conflict cu proprietarii. Evident, perspectiva de abordare a acestora este una subiectivă. Sigur că poziţiile "luptei de clasă" nu pot fi decît prea tranşante şi părtinitoare. Cert este că unii chiriaşi (conform propriilor spuse şi documente), chiar au fost trataţi fără mănuşi de proprietarii intraţi în drepturi după 1990.

● **Marotineanu Elena** locuia de 46 de ani în strada Pasteur 45A, la subsol. Acest imobil a fost revendicat, ca urmaşi, de Medeanu Dan şi Luminiţa, care locuiau, la etajul I, în calitate de chiriaşi. Prin hotărîre judecătorească, familia Medeanu a devenit proprietară la parter şi etajul I. În ziua de 26 septembrie 1995 - conform declaraţiei doamnei Marotineanu - Dan Medeanu, împreună cu "oameni de specialitate", au evacuat-o forţat pe chiriaşa de la subsol, în urma hotărîrii judecătoreşti din 14 octombrie 1994, "pentru lipsă de titlu". Se pare că doamnei în cauză contractul de închiriere nr. 233/1985 îi expira la 1.01.1988; nefiind reînnoit, ea nu mai poate beneficia de prevederile Legii 17/1994, adică de o prelungire pe termen de 5 ani. Pe de altă parte, din contractul de închiriere al doamnei Marotineanu, reiese că ar avea dreptul la prelungirea acestuia. Cert este că, în culpă sau nu, Marotineanu Elena, în vîrstă de 75 de ani, a fost dată afară într-un mod prea puţin politicos.

● În Ploieşti, în str. Mihai Bravu nr. 56, sînt cinci familii care locuiesc într-o curte: Cristea, Georgescu, Iordache, Prodan şi Irimia. Acest imobil naţionalizat este acordat prin hotărîre judecătorească doamnei Sanda Ghimpu, din Bucureşti. Deşi în primăvara anului 1993, doamna Sanda Ghimpu le-a pus în vedere familiilor respective nu să evacueze casa, ci să întocmească un contract de închiriere, locatarii susţin că au fost "agresaţi de diferite persoane" să elibereze imobilul. Printre ei au fost şi posibili cumpărători. Speriaţi, ei s-au adresat la Regia autonomă de gospodărire locativă din Ploieşti, care le-a răspuns că a pierdut dreptul de administrare a imobilului respectiv, şi, odată cu acesta, şi pe cel de "culegere a fructelor" (chiriilor). Singurul lucru pe care regia îl mai poate face este să îi amintească proprietarului de faimoasa Lege 17/1994, cu prelungirea de 5 ani. Locatarii, deocamdată, sînt încă în imobilul din Mihai Bravu.

● La Braşov, **doamna Neşinov Irina**, din Strada Lungă nr. 139, fostă croitoreasă la Teatrul Dramatic, locuieşte, evident, într-un imobil naţionalizat. Ea nu are nimic cu urmaşul fostului proprietar, dr. Rudolf Türk din Germania, care, dacă şi-ar recăpăta imobilul, nu ar da-o în nici un caz afară. Problema ei este cu familia Ţiţei, care are, la ora actuală, acte de proprietate asupra unei părţi a imobilului. După părerea doamnei Neşinov, actele de vînzare-cumpărare care au pus imobilul din str. Lungă parţial în posesia familiei Ţiţei sînt nule; se pare că ele se datorează şmecherilor unui celebru avocat escroc din Braşov, pe nume Fildler, care făcea afaceri cu case naţionalizate. Cert este că, în urma unei sentinţe judecătoreşti de evacuare, din 1990, familia Ţiţei a spart uşa apartamentului doamnei Neşinov cu ranga, lucrurile, inclusiv un pian, fiind aruncate afară. O cameră din cele două, precum şi bucătăria, au trecut în proprietatea familiei Ţiţei. Doamna Neşinov, a fost lăsată într-o singură cameră cu intrarea zidită.

● În Bucureşti, pe str. Topolovăţ nr.2, în Giuleşti, locuieşte, din 1980, de cînd a primit repartiţie de la locul de muncă, **Alexandrina Chiriţescu** cu copiii. Apartamentul a aparţinut, înainte, familiei Vlad (Didina şi Petre), care au plecat definitiv în Germania. Apartamentul a fost preluat de stat. Prin sentinţa civilă din 28 octombrie 1994, Vlad Petre şi Didina sînt repuşi în proprietatea apartamentului în cauză: decretul 223/1974, prin care locuinţele persoanelor rămase în străinătate reveneau statului, a fost anulat. În aceste condiţii, ICRAL-ul (S.C.Orizont) îi sistează doamnei Chiriţescu contractul de închiriere. Somată (prin citaţie judecătorească) să încheie contract cu noii proprietari, altfel riscînd evacuarea, doamna Chiriţescu ezită să o facă. Îi este frică că, deşi acesta va mai fi încheiat pe încă 5 ani, va fi dată apoi cu siguranţă afară.

● Pe strada Ghiocei a răsărit o ciupercă cenuşie, de plastic, cu o uşă de frigider în faţă. Înăuntru locuieşte **Danciu Tăsică**, tatăl, cu soţia şi fiul de grădiniţă. Patul familiei se poate vedea dacă ridici puţin de prelată: el a devenit de 3 persoane, fiecare cu capul care-ncotro. Dl.Tăsică nu are nimic de-a face cu Asociaţia chiriaşilor: n-a auzit de ea, şi nici de Legea caselor naţionalizate. El a locuit toată viaţa la proprietar, cu chirie. De la 9 octombrie, anul curent, proprietarii Trifu Gheorghe şi Maria s-a hotărît să-i arunce în stradă. Din 1993, familia Danciu s-a tot străduit să le plătească proprietarilor chiria. Aceştia n-au vrut s-o accepte. Şi familia lui Mişu Dumitru a fost în aceeaşi situaţie: cortul lor de plastic a fost vecin cu cel al lui Tăsică (între timp, lui Mişu i-a dat primăria casă pe aceeaşi stradă). Tăsică Danciu nu mai e nici şomer. Soţia lui lucrează, cîştigînd sub 100.000. Nu ştie de soartă şi nu crede în ea. Să se ducă la alt proprietar, cu chirie, nu concepe. La Primărie a depus cerere. Pînă una-alta, îşi trece viaţa în patul familiei, stînd. Cînd e lumină afară, vede. Cînd nu, nu. Copilul se distrează, nu e copleşit de situaţie. Deşi îl păzesc doi cîini, dintre care unul chiar fioros, pe nume Cămătaru, ţiganii tot le-au furat un sac de încălţăminte.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Nu e momentul

Opinii ale Ligii Expropriaţilor din Bucureşti

Regimul comunist a expropriat casele oamenilor prin cîteva metode: rechiziţionare, evacuare forţată, naţionalizare, confiscare pe diferite considerente, preluare cu despăgubiri modice (în special pentru cei plecaţi în străinătate) sau, muncitoreşte, printr-o simplă demolare. Dintre păgubaşi, unii, care nu s-au resemnat cu pierderea proprietăţii sau care n-au ales calea proceselor individuale, au format o ligă. Discutînd problema restituirii este evident că drumul trece şi pe la această Ligă a Expropriaţilor din Bucureşti. Aşadar ne-am adresat conducerii organizaţiei. Dintru început, preşedinta ei, **Paula Rotărus**, a ţinut să-şi expună în mod răspicat poziţia în privinţa restituţiei *in integrum*: *nu e momentul istoric pentru aşa ceva, dată fiind grava criză de locuinţe, criză agravată în ultimii cinci ani prin inactivitatea celor responsabili de această problemă şi prin înstrăinarea unor imobile construite din fondurile centralizate de stat. Dar scăderea numărului de locuinţe necesare populaţiei a început odată cu decretul 770/1966 privind dezvoltarea demografică din România, care a avut drept consecinţă naşterea a 3 milioane de copii şi a fost accentuată de legea sistematizării administrativ-teritoriale, din care a rezultat demolarea a peste 500 de mii de locuinţe.*

După 1989 singurul lucru care s-a făcut a fost anularea legilor mai sus amintite, ceea ce n-a schimbat deloc situaţia existentă deja. Cei din conducerea ligii au şi o explicaţie pentru inerţia din ultimii cinci ani: *autorii efectivi ai proiectelor de sistematizare teritorială de pe vremea lui Ceauşescu sînt grupaţi în PL '93; autorii aprobării acestor proiecte pot fi găsiţi actualmente în PDSR şi PSM iar autorii punerii în aplicare sînt răspîndiţi pe la toate partidele de factură liberală (prin administraţiile locale).* Nici PNŢ-ul nu e trecut cu vederea, neiertîndu-i-se poziţiile pe care le-a avut în timpul dezbaterii legii caselor naţionalizate. Liga Expropriaţilor a conceput un proiect de lege în ideea refacerii unui habitat normal în ţara noastră.

Acum am aflat ceva despre cum se prezintă lucrurile în general, în acest moment. Astfel, se pare că executorii judecătoreşti şi poliţia nu aplică niciodată o hotărîre de evacuare. Calea proceselor nu duce nicăieri. Se poate vorbi chiar de o strategie în a-i încuraja pe oameni să se adreseze justiţiei, ştiindu-se că, oricum, puţini au bani pentru a duce procesul la capăt şi că, nici măcar atunci, nu vor cîştiga nimic. Există case naţionalizate, retrocedate pe cale juridică foştilor proprietari, dar ai căror chiriaşi nu vor să se mute în apartamentele de bloc oferite de proprietari conform legii. Motivul? S-au obişnuit la casă, nu vor să stea la bloc şi nimeni nu-i poate obliga. Singurele cazuri soluţionate (extrem de rare) au fost atunci cînd imobilul revendicat de un fost proprietar era nelocuit. Pentru astfel de cazuri Curtea Supremă a emis chiar o hotărîre. Dar în regimul trecut s-au naţionalizat şi garaje sau mici spaţii imobiliare, nedestinate locuitului. Nici acestea n-au fost retrocedate, deşi n-ar fi provocat probleme sociale. Pe de altă parte, nici terenurile rămase în urma demolării caselor n-au fost date înapoi foştilor proprietari. Mai mult, primăriile consideră că pot dispune de ele cum vor. L.E. a reuşit la un moment dat să blocheze, printr-o acţiune judecătorească, scoaterea la licitaţie a unor astfel de terenuri. A fost unul din succesele organizaţiei. Altul a fost discutarea în Parlament a Legii Caselor Naţionalizate. Vicepreşedintele ligii, Emil Bujeniţă, spune că, deşi dezbătută anapoda, legea cu pricina a preluat cîteva elemente din proiectul legii habitatului conceput de ei. Lucrul acesta e trecut la capitolul victorii.

Pînă aici toate bune sau, mai bine zis, rele. Numai că ceea ce eu doream să obţin de la L.E. era însăşi carnea problemei, adică exemple, cazuri semnificative de oameni deproprietăriţi, cazuri din care să rezulte în mod concret mecanismul dezrădăcinării. Speram a putea dovedi, prezentînd cîteva astfel de situaţii în dramatismul lor autentic, că pierderea casei şi a averii aduce atingere directă demnităţii şi chiar a identităţii individului. Nu că sărăcia ar fi neapărat incompatibilă cu demnitatea, dar că lipsa unei proprietăţi duce la dependenţă şi e vecină cu sclavia. N-am primit însă nimic. Întîi mi s-a spus că o astfel de abordare a unei probleme aşa grave şi ample ar minimaliza-o, iar mai apoi că nu se pot dezvălui nume fără acordul persoanelor respective. N-am cerut însă vreun nume, ci doar exemple de ceea ce se poate întîmpla unui om. Mi s-a mai spus şi că situaţia nu e o simplă dilemă, ci o problemă mult mai dramatică.

Andrei MANOLESCU

Mitică şi restituţie

Rep: *Regele Mihai ar vrea să vină în ţară şi să-şi ia înapoi toate castelele, inclusiv castelele de apă. Aţi fi de acord?*

I_1: Nu. Pentru că astea e bine să fie ale oamenilor, ale poporului, că dacă le ia înapoi nu le mai patronăm noi, le patronează regele.

Rep: *Regele Mihai ar vrea să-şi ia înapoi şi "turnul de fildeş"...*

I_2: Păi p-ăsta nu l-a făcut dînsu'!

I_3: (categoric) Şi normal! Pentru că e un bun pe care l-a făcut dînsu', pe timpul dînsului.

Rep: *Multă lume nu e de acord ca Regele Mihai să-şi ia înapoi "turnul de fildeş".*

I_3: De ce? Nu poa' să ia Casa Poporului, că n-a făcut-o dînsu', da' cele ce-a făcut dînsu' e şi normal, ce-a făcut dînsu' să le ia, că e şi normal, că e proprietatea dînsului cît trăieşte.

Rep: *Dvs. aţi fi de acord ca Regele Mihai să-şi ia înapoi "turnul de fildeş"?*

I_4: Nu, asta nu! Nu, pentru că... e depăşită asta, nu mai e, nu poa' să-şi ia, că nu mai e moşia dînsului.

Rep: *Deci ar trebui ca "turnul de fildeş" să ne rămînă nouă?*

I_4: Da, bine-nţeles, asta-i o istorie.

Rep: *Nici măcar Turnul Babel să nu-l ia?!*

I_5 (indignată): Nici măcar Turnul Babelor! Acolo unde este şi a stat atîta timp cît noi am fost aşa cum am fost, acolo să rămînă.

Rep: *Dar ştiţi unde se află situat Turnul Babel?*

I_5: Nu ştiu, am auzit, da' nu ştiu exact.

Rep: *Cam pe unde, cu aproximaţie?*

I_5: Io ştiam că era pă la Sinaia parcă.

Rep: *Regele Mihai ar dori să-şi ia înapoi toate castelele, inclusiv castelele de apă. Aţi fi de acord cu acest lucru?*

I_6: Aăă, şi aş fi şi n-aş fi. Dă ce mă abţin de la lucru' ăsta? Că nu... ă,... Sunt pentru una din ele, ori să primească, ori să nu primească, din cauză că nu se mai poate să primească ceea ce a fost. De ce? Pentru că s-a făcut deja o "repartajare".

I_7: (privind înapoi cu mînie): Nu! Păi n-a luat destul?! N-a plecat cu atîtea vagonete de aur?

Rep: *Dvs. aţi trăit pe timpul regelui?*

I_7: Am trăit, dom'le, uitaţi-vă, nici la ora de..., cînd dvs. discutaţi cu mine în toate punctele de vedere, şi e ceva dureros cînd discutaţi dvs. cu mine şi de ce nu discutaţi în alte puncte de vedere, asta mă interesează pă mine.

Rep: *Aţi fi de acord ca regele Mihai să locuiască într-unul din castelele de apă care i-au aparţinut?*

I_8: Nu, nu. Are casa lui acolo, are tot ce-i trebuie, să rămînă acolo unde e.

Rep: *Dar măcar "turnul de fildeş" ar putea să şi-l ia înapoi?*

I_8: Nimic, nimic n-ar putea să-şi ia înapoi, pentru că aceste construcţii au fost întreţinute de generaţiile următoare şi bineînţeles că generaţiile următoare şi-au depus nişte eforturi.

Rep: *Dar aveţi idee unde se află "turnul de fildeş" în România, în ce zonă?*

I_8: Momentan nu-mi aduc aminte... Eu am muncit la "Polivalentă", la "23 August"...

Rep: *Nu, nu. Pe astea nu vrea să le ia înapoi. E vorba de "turnul de fildeş" şi de Turnul Babel.*

I_8: Da' Turnu Babel nu prea, după cîte înţeleg eu, nu prea e pă la noi.

Rep: *Dar unde e?*

I_8: Parcă prin Bulgaria, pă undeva, sau Ungaria, nu ştiu, cam aşa ceva, nu e pă la noi.

Rep: *Regele Mihai ar vrea să-şi ia înapoi Turnul Babel. Aţi fi de acord?*

I_9: Eu zic să rămînă la noi în ţară, de ce să-l ia cu dînsul? Dacă e făcut la noi aici, eu zic că mai bine e să-l avem noi, adică ţara noastră, dacă l-a făcut pentru ţara, să rămînă în ţară la noi Turnul Babel.

Rep: *Dvs. aţi fi de acord ca regele Mihai să-şi ia înapoi castelele de apă?*

I_{10}: De apă? Nu-mi aduc aminte să fi construit castele de apă Regele Mihai.

A consemnat
Viorel GAIŢĂ

Textul integral

În prefaţa la **Istoria literaturii** (1941) Călinescu, deplîngînd condiţia analistului român, arăta că în ţări de veche cultură cel care voieşte să scrie o istorie a literaturii sau o monografie îşi procură o bună ediţie critică (sau bune ediţii critice) integral(e), o monografie sau două documentare, le citeşte şi, apoi, îşi înalţă, într-o construcţie solidă, punctul său de vedere. La noi, din păcate, nici în 1941 nu existau astfel de ediţii critice cu textul integral al operei unui scriitor, Călinescu bătîndu-şi joc de colecţia lui N.Cartojan "Clasicii români comentaţi" pentru că avea parte de aparat critic solid dar erau antologii. Încît analistul de la noi trebuia să facă totul de unul singur, de la bibliografie la reconstituirea întregului ansamblu al operei (lucruri care, aiurea, le făceau, în prealabil, alţii), apoi să evalueze, exprimîndu-şi punctul de vedere. De fapt, astfel de ediţii critice începuse să alcătuiască, în anii treizeci, editura Fundaţiei Culturale Regale, sub conducerea mult regretatului Al.Rosetti. Dintre acestea, aş aminti celebra ediţie de **Opere** I.L.Caragiale (alcătuită de Paul Zarifopol şi continuată de Şerban Cioculescu), ediţia de **Opere** Al.Macedonski (alcătuită de Tudor Vianu), inaugurarea, de către Perpessicius, a celebrei ediţii critice integrale Eminescu. Au mai fost publicate, acolo, ediţiile definitive din opera unor scriitori proeminenţi în viaţă, foarte utile. Dar acestea n-au fost, de fapt, ediţii critice integrale, autorii avînd latitudinea să-şi alcătuiască sumarul după propria vrere, uneori încălcînd cronologia şi eliminînd chiar piese nemaiagreate. Ele reprezentau numai, lucru foarte important, punctul de vedere al unor mari scriitori despre opera lor sau imaginea pe care năzuiau să o transmită posterităţii. Dar şi colecţia de ediţii critice şi aceea de ediţii definitive au fost extraordinare iniţiative inaugurale, care n-au apucat să se finalizeze. Ca de obicei, la noi, începuturile bune se frîngeau brutal tocmai cînd trebuiau să fie continuate pentru a se finaliza într-un edificiu cultural impunător. A venit războiul, care a modificat, în rău, fizionomia Editurii Fundaţiilor Regale, şi iniţiativa atît de laudabilă a fost abandonată. Apoi au venit anii grei de după război, cu incertitudinile din anii 1944-1948 şi, apoi, deceniile dictaturii comuniste. Totul, în acest domeniu, părea a fi condamnat izbeliştii năruitoare.

Dar, oricît ar părea de ciudat, în 1955, la E.S.P.L.A. se reia proiectul ediţiilor critice din opera clasicilor literaturii române. O echipă de, pe atunci, tineri cărturari (să-i amintesc pe regretaţii Ion Roman, M.Petroveanu, Liviu Călin, Georgeta Rădulescu-Dulgheru, pe domnii Silvian Iosifescu, Gh.Pienescu, Andrei Rusu), reiau, sisific, travaliul din anii treizeci, şi în anul 1956 şi 1957 apar primele două ediţii critice integrale: Miron Costin (alcătuită de P.P.Panaitescu) şi Gr. Alexandrescu (alcătuită de I.Fischer). Apoi, în 1959, apare primul volum din ediţia critică **Opere** de I.L.Caragiale alcătuită de Al.Rosetti, Şerban Cioculescu, Liviu Călin. Lucram, în 1955-1959, la E.S.P.L.A., ca tînăr redactor, şi am trăit emoţia pregătirii şi primelor apariţii din acele ediţii critice, cunoscînd de aproape enormul efort şi sacrificiul cărturăresc pentru eroica ieşire în lume a acestora. Acest efort cărturăresc a continuat la E.S.P.L.A., apoi la E.P.L., Minerva, parţial, din păcate, la Editura Academiei. Vreau să spun, ca unul ce am comentat decenii de-a rîndul aceste cărţi iar, din 1981, le comentez, cu regularitate, în rubrica mea "Cronica ediţiilor" din **România literară**, că generaţia mea (şi cea dinainte) de cărturari şi istorici literari şi-au făcut datoria. Majoritatea scriitorilor români clasici, de la începuturi şi pînă la sfîrşitul deceniilor interbelice, li s-a publicat opera în ediţii bune şi foarte bune. Unii (Macedonski, Eminescu, Duiliu Zamfirescu, Ibrăileanu, Mateiu I. Caragiale, Anton Holban, D.Anghel, Şt.O. Iosif, Creangă, Şt. Petică, Delavrancea, Bolintineanu, Topârceanu, Hogaş, Hortensia Papadat-Bengescu, Dinicu Golescu, Ion Ghica, Ion Neculce, Vasile Alecsandri şi încă mulţi alţii) au avut parte de încheierea ediţiilor. Alţii au rămas la jumătate de drum (ediţia I.L.Caragiale, Camil Petrescu, Titu Maiorescu, Octavian Goga), dispărînd editorii, iar alţii (Blaga, Rebreanu, Sadoveanu, Lovinescu, Gib Mihăescu, Chendi) sînt în curs de apariţie. Altora (Mircea Eliade, Galaction, M.Sebastian, I.Al.Brătescu-Voineşti) de abia în ultimii doi-trei ani li s-a inaugurat ediţia critică, integrală, a operei. Mai e treabă multă şi grea.

N-aş voi să se creadă că totul, în aceste ultime decenii, a fost trandafiriu. Dimpotrivă, a fost o luptă de uzură contracronometru cu cenzura şi, în general, cu oficialitatea. Două carenţe fundamentale au minat, la început, aceste ediţii critice. Împiedicarea restituirii Textului integral (din varii motive, printre care, mai ales, antirusismul scriitorilor din secolul trecut) şi sociologismul vulgar în aparatul critic la secţiunea studiu introductiv şi receptarea critică din comentarii. Cu trecerea vremii, datorită liberalizării survenite, sociologismul vulgar s-a risipit în neant, nemaigrevînd aparatul critic al ediţiilor noastre. Dar, la capitolul integralitatea restituirii Textului, aici cenzura a continuat să opereze. Au fost cazuri cînd editurile izbuteau să învingă cenzura, obţinînd (uneori prin redactarea unor note "de atitudine") graţia de a publica Textul integral. Dar n-au fost puţine cazurile, e bine să o repetăm, cînd textul era amputat, tăietura fiind semnalată prin odioasele croşete (care puteau înlocui un cuvînt, o propoziţie sau un paragraf). Aceste îngrozitoare croşete ne-au acrit viaţa, amputînd dizgraţios textele, nelăsate să apară în integralitatea lor originară. Şi, acum, în anii postdecembrişti, cînd speram, avid, că vom putea relua efortul, restituind în volumele încă în curs de apariţie (cum s-a procedat la ultimul volum din ediţia Bolintineanu apărut în 1992) omisiunile dictate înainte de cenzură şi să reluăm, în ritm alert, ediţiile rămase abandonate pe drum, ne-am izbit, năucitor, de cenzura... economică. Un volum dintr-o ediţie critică reprezintă, la actualele costuri, o cheltuială de zece-douăzeci de milioane lei. Trebuie apelat, necondiţionat, la subvenţii. Şi ele se obţin greu şi accidentat, cînd nu se obţin deloc. Am scăpat, deci, de o cenzură şi am încăput în gura devoratoare a alteia. Parcă ne apasă un blestem cu valabilitate neîntreruptă. Apoi s-a ivit o altă nenorocire. Practic, au dispărut editorii, adică acei cărturari în care trebuie să se întîlnească filologul, istoricul literar, sociologul, politologul. Cei din generaţia mea, bine sexagenară, au obosit şi dau semne clare de abandon. Iar tinerii nu se înghesuie spre această corvoadă grea, prost retribuită şi nerecunoscută moral. Eseistica şi gazetăria par mai rentabile şi sînt, oricum, mai lesnicioase.

Cum, cînd şi cine va relua acest travaliu ştiinţific al ediţiilor critice, fără de care Textul integral al operei înaintaşilor rămîne nerestituit? Şi fără astfel de ediţii, care aiurea există de mult, o cultură naţională serioasă rămîne ştirbă şi neîmplinită.

Z. ORNEA

Restitutio, reparatio, restauratio

Comunismul a fost şi la noi, în România, ca peste tot unde a ajuns la putere, o încercare de regim totalitar, nu o simplă dictatură, aşa cum îl numesc greşit atîţia comentatori; nu s-a vrut o soluţie temporară, mai specială, într-o situaţie excepţională de rezolvat, ci o formulă de schimbare a raporturilor dintre oameni, a societăţii în ansamblul ei şi în cele mai mici amănunte, în final a născut să modeleze şi să facă să apară un Om Nou. Pînă una-alta, s-a pus să-l distrugă pe cel vechi, extirpînd din sufletul oamenilor tendinţele, dorinţele dar şi habitudinile lor cele mai fireşti. Au "ridicat" alt ins social, au celebrat alte valori, au proclamat alte idealuri, negîndu-le şi distrugîndu-le pe celelalte. Proprietatea, libertatea, drepturile persoanei sau cele colective, sistemul de educaţie au fost negate sau dirijate în funcţie de alte scopuri, cu o brutalitate şi perseverenţă unice în istorie, care au produs modificări profunde şi au creat situaţii noi, ce nu pot fi reparate cu declaraţii platonice şi măsuri pe jumătate. Marea noutate a comunismului a fost atacarea principiului proprietăţii private, prin aceasta el lovind în esenţa omului şi lichidîndu-i statutul firesc; numai aşa s-au putut transforma oamenii în sclavi, adică în nişte fiinţe intermediare între oamenii autentici şi feluritele animale.

Ce e de făcut? Peste tot în societatea post-totalitară te loveşti de o realitate: crima a fost prea enormă ca să mai poată fi pedepsită, făptuitorii şi-au asigurat complicităţi foarte complexe şi de durată, încît nu mai pot fi nominalizaţi de-a dreptul. Distrugerile şi jafurile au fost prea mari ca să se încerce o restaurare; a trecut şi răstimpul a două generaţii care a acoperit pe morţi cu încă un linţoliu. Desigur, se poate invoca această situaţie, dar există şi cazuri în care aceste bunuri, valori, lucruri perisabile au rămas în fiinţă şi mai pot fi transferate, adică restituite proprietarilor lor de drept; dar mai ales rămîn valabile nişte principii pe care şi societatea actuală vrea să se întemeieze şi pe care comuniştii înşişi le admiteau cu jumătate de gură şi le-au "ocrotit", între anumite limite le-au încurajat, de la acceptarea dreptului la moştenire la cel al dreptului de a poseda imobile, maşini personale şi atîtea altele. Pe aceste principii s-a edificat noua burghezie română; aceasta e mult mai aprigă, mai rapace, mai egoistă, mai conştientă (poate prin însuşi faptul că, în comunism, orice drept este un privilegiu sustras principiilor generale). Cea de pe vremuri, a statului liberal, era mult contaminată de mentalitatea boierească, era mai nepăsătoare, mai generoasă, ataşată mai mult valorilor vieţii decît celor economice.

S-a restaurat regimul de libertate a cuvîntului, dar s-au păstrat prea multe relicte nefaste: centralismul, autoritarismul de stat, birocraţia (cu corolarul ei cel mai firesc: corupţia), militarismul, abia puţin scuturate toate acestea şi lustruite de rugina depusă decenii întregi în comunism. S-au restaurat partidele politice, care nu mai puteau fi exact cele de mai înainte, chiar dacă şi-au reluat vechile nume; se observă aceleaşi tendinţe care agitau sau stăpîneau societatea românească în ultimii ei ani de democraţie.

Problema centrală a tuturor acestor reforme, care nu au fost în defavoarea clasei conducătoare (aşa că au fost cu destulă uşurinţă acceptate) rămîne însă aceea a proprietăţii: regimul liberal se bazează pe aceasta şi capitalismul nu se poate dezvolta decît pe baza ei. Dreptul la proprietate s-a dovedit esenţial chiar şi prin experienţa negativă a regimului de confiscabilitate şi samavolniciii din timpul comunismului. Proprietatea individuală e nu numai sacră pentru societatea civilizată şi pentru om, ci îl şi defineşte. Pentru noi românii şi pentru cei din această parte a Europei (nu discut de alte zone către care tînjesc tot felul de fantezişti şi unde oamenii ar trăi ca termitele sau ca societăţile de pelicani), proprietatea e esenţială în caracterizarea omului. Ea presupune o etică şi dă adevărata demnitate, care este şi plină de înalte obligaţii. Ea ridică pe om pe deasupra animalelor, înseamnă adiţiunea unui cumul de eforturi care devin astfel transmisibile, scoţîndu-l în cele din urmă pe beneficiar din indiferenţiere. Proprietatea nu e doar un drept, este, în mod eminent, şi o virtute, aşa că trebuie în primul rînd să te arăţi demn de ea.

Constituţia de după '89, atît de plină de infiltraţii comuniste (venite prin filiera nefastă iacobină), e grav deficitară la capitolul proprietate, pe care sînt convins că o vor remania aceiaşi guvernanţi care acum se folosesc de toate tertipurile pentru a intra în posesia unor bunuri confiscate de comunişti prin "legi" samavolnice. Ei vor deveni doar în cîţiva ani nişte arzători partizani ai proprietăţii şi sînt convins că dl. Adrian Năstase va apăra ca un leu şi va ilustra asemenea virtuţi, mai abitir decît dl. Anghelescu, corifeul liberal, proprietar pe vremuri a nenumărate apartamente, magazine, blocuri, hoteluri etc. Această nouă burghezie, derivată din cea de partid, nu numai că nu ezită să-şi aşeze situaţia viitoare pe o nelegiuire, dar ignoră caracterul antinaţional al acestei acţiuni, căci un regim care nu respectă principiul proprietăţii, nu va cîştiga niciodată încrederea străinătăţii, pentru investiţii, afaceri, combinaţii şi parteneriat fructuos. Nu poţi să repari tot ceea ce s-a făcut, dar poţi să restaurezi acest principiu care îţi dă şi ţie avantaje imediate şi mai îndepărtate. "Respect la persoană, respect la proprietate", marea lozincă a reformismului românesc (o acţiune care faţă de imobilismul dinainte putea apărea drept revoluţionară) a legat cu îndreptăţire cele două noţiuni, chiar dacă principiul a fost uneori încălcat în împrejurări excepţionale.

... Voiam să închei aici, doar cu cîteva fraze, preocupat să nu dau consideraţiilor mele un ton de pledoarie. Dar mi s-a întîmplat ca acum cîteva zile să iau parte la o ceremonie tulburătoare şi greu de caracterizat. E vorba de acordarea titlului de *doctor honoris causa* d-lui Pascal Bentoiu, o mare personalitate nu doar a muzicii, ci a întregii culturi româneşti. A fost şi o *restitutio*, ca să mă exprim şi eu în limba în care sărbătoritul şi-a rostit actul de mulţumire. Pentru cei dintre prietenii săi, care ne aflam acolo, semnificaţia era mult mai extinsă şi mai adîncă; actul, întru totul onorabil, a fost în realitate o reparaţie, o soluţie foarte parţială de a da satisfacţie unui grav nedreptăţit. La diverse nivele ale societăţii noastre şi în diferite sectoare ale ei există mii şi mii de nedreptăţiţi, fără a se ridica la nivelul intelectual al prietenului meu. Nu merită toţi o reparaţie?, nu înseamnă că trebuie să încurajăm orice gest de acest tip? Mărturisesc că am trăit în sala Academiei de Muzică din Bucureşti, în timpul ceremonie, un sentiment de confuzie, de mare încîntare şi tristeţe, de bucurie şi contrarietate. Am recunoscut acolo cîteva duzini de oameni care au fost grav loviţi de comunism şi pentru care ideea de zădărnicie şi de neputinţă în faţa răului ce se prelungeşte se impune chiar în mijlocul unui triumf... Cum ar putea să găsească aceştia în mine un apărător al cauzei lor, cînd cei cu care ei discută nu posedă nici măcar alfabetul etic şi logic al înţelegerii... Ca să nu mai spun că o reţinere aproape fizică te face să nu încerci o discuţie cu majoritatea posesorilor actuali ai puterii... Cum ai putea să le explici că una dintre cele mai caracteristice forme ale dreptului de proprietate, şi poate cea mai înaltă, e aceea de a renunţa la ea?

Dar mai e ceva ce mă stînjeneşte, şi asta nu prima oară, în acţiunile mele: eu sînt un om incapabil să revendic. Nu am făcut, dintr-o extremă scîrbă, nici un demers pentru a obţine măcar ceva pentru averea pe care mi-au luat-o comuniştii mie şi familiei mele, pe mine stigmatizîndu-mă şi cu peceţi infamante în dosarul de cadre, într-atît încît să fiu desfiinţat ca individ social, să fiu marginalizat şi defavorizat din capul locului în cele mai simple demersuri ale mele. (Nu m-am înscris în nici o formaţie de acest gen şi în nici o societate, nici în aceea cam hazlie a "Celor care nu au fost membri de Partid".) I-am lăsat pe toţi cei care m-au cunoscut să înţeleagă acest lucru: că între mine şi astfel de "calităţi" a existat întotdeauna o incompatibilitate absolută – chiar a fi membru UTM am refuzat, în patru rînduri, pînă mi-a trecut vîrsta, periclitîndu-mi şi mai grav situaţia.

Mi-am amintit atîtea lucruri, dar mi-am şi recapitulat atîtea "obligaţii" faţă de cei care au fost decenii întregi nedreptăţiţi şi dezavantajaţi, chiar dacă unii dintre ei au "răzbit" prin mediul ostil, s-au putut măcar salva, au supravieţuit Dumnezeu ştie cum şi au ajuns la ceasul restituirilor sau măcar al reparaţiilor. Numai că, pentru mine, a intervenit o opreliştе în plus; fac observaţia aceasta de multe ori cînd răspund la o "anchetă" şi simt lăuntric obligaţia de a face distincţie între calitatea mea de cetăţean şi cea de scriitor. Aceasta din urmă mă sileşte, după cele mai simple şi elementare analize, să conchid că un artist nu poate totdeauna vorbi în numele obştii, pentru că posedă din capul locului o psihologie abnormă sau şi-a configurat-o între timp. Şi un adevărat artist, care a ajuns la un anume stadiu al experienţei sale, fie aceasta şi grav distorsionată, nu poate să nu enunţe, ca şi mine, în clipele cînd rămîne în faţă doar cu absolutul: EU NU AM DECÎT CEEA CE SÎNT!

... E altceva decît concluzia unei existenţe a unui cetăţean obişnuit, deşi, la urma urmei, e vorba tot de o "proprietate" care poate că şi ea a avut de suferit de experienţa de decenii a unui regim totalitar. Numai că în favoarea ei nu poţi să invoci, să revendici, să pretinzi nici cea mai mică reparaţie.

Alexandru GEORGE

Restituirea, ca problemă a fraţilor întru Cristos

Printre persoanele – fizice sau juridice – care îşi revendică bunurile avute înainte de război, biserica unită, ca şi o bună parte a clericilor săi, ocupă o poziţie aparte. Biserica unită a fost singura care a înfruntat, ca instituţie, represiunea comunistă şi i-a supravieţuit. Clericii greco-catolici sînt singura categorie profesională (*horribile dictu*) care, ca regulă generală, a ales calea rezistenţei, în forme mai mult sau mai puţin tragice – de la simpla demisie pînă la asumarea frontală a martiriului.

Dimensiunea acestei rezistenţe a fost impresionantă: uniţii aveau, în 1948, 2008 parohii. Merită amintit că, pînă în 1950, toţi episcopii catolici români, de rit latin sau bizantin, ca şi succesorii lor, consacraţi în clandestinitate, se aflau în închisori; cîţiva ani mai tîrziu, şapte dintre ei aveau să-şi găsească moartea. Aceste adevăruri trebuie spuse pentru că, în confuzia vocilor care cer repararea unor injustiţii, un principiu moral, generator al unei ierahizări a priorităţilor, este, măcar teoretic, foarte folositor.

Regretabil sau nu, în momentul în care biserica greco-catolică a fost desfiinţată, nu puţini dintre fraţii săi întru Cristos – dacă putem folosi această sintagmă atît de dragă ecumenicilor, fie ei de esenţă ori de conjunctură – s-au bucurat, mai mult sau mai puţin zgomotos. Înainte de război, mitropolitul ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, declara: "Voi, dragii mei fraţi, nu sînteţi decît un incident trecător în lunga istorie a poporului român. Tot Dumnezeu ne va ajuta să încheiem acest incident". Asemenea afirmaţii, şocante prin cinismul şi agresivitatea lor, nu au fost (şi – vai! – nu sînt nici astăzi) cîtuşi de puţin singulare. Atît Nichifor Crainic, cît şi Nae Ionescu au susţinut, în repetate rînduri, că a nu fi ortodox înseamnă a nu fi român. Şi trecuse de-abia un deceniu din momentul în care aceşti ne-români pregătiseră adunarea de la Alba Iulia şi Marea Unire.

Dacă înainte de 1948, raportul de forţe dintre ortodocşi şi greco-catolici era defavorabil ultimilor, acum acest raport este de-a dreptul zdrobitor. Exceptînd unele fluctuaţii (cu atît mai lăudabile, desigur, cu cît sînt mai atipice), clerul ortodox nu pare să fi profitat, sub aspect moral, de cei 45 de ani de comunism. Antipatia faţă de uniaţie este mai brutală, iar posibilităţile de manifestare practică sînt, acum, mult mai întinse decît în 1918.

Iar acest raport de forţe este cel care blochează, în cazul uniaţilor, aplicarea formulei *restitutio in integrum*. Formula ar fi într-adevăr operantă măcar în cazul lăcaşelor de cult: ele ar putea redeveni, sub aspect juridic, proprietăţi ale bisericii greco-catolice, chiar dacă slujbele s-ar ţine după ritul pe care îl doreşte parohia.

Într-adevăr, Decretul-Lege nr. 126 din 24 aprilie 1990, care reglementează retrocedarea bunurilor greco-catolice aflate în proprietatea ortodocşilor, acordă rol de decizie credincioşilor parohiilor care deţin aceste bunuri şi recurge astfel la un principiu plebiscitar în care se ştie de la început că marea majoritate a subiecţilor vor opta pentru stagnare. Situaţia este similară celei în care o casă naţionalizată ar fi retrocedată fostului proprietar în urma unui referendum printre chiriaşii care o ocupă.

La mai bine de cinci ani de la intrarea în vigoare a legislaţiei de restabilire a cultului greco-catolic, încercarea de a traduce în fapt principiul *restitutio in integrum* pare să fi intrat într-un blocaj de lungă durată. Prestigiul moral al uniaţilor a fost mai curînd un balast decît un avantaj în disputa cu ortodocşii. Eroii sînt sublimi doar morţi: prezenţa lor printre noi este un reproş viu adus laşităţii noastre cotidiene. Aşa că reacţia la eroismul contemporanilor nu este veneraţia, ci calomnierea.

Un discurs care ţine mai curînd de *hate speach* decît de cuvîntul bisericesc a fost dezvoltat cu osîrdie în mai multe "pagini creştine". S-a spus că greco-catolicii fac jocul ungurilor (deşi bula papală din 1853, *Ecclesiam Christi ex omni lingua*, scotea de sub jurisdicţia cardinalului primat al Ungariei o întinsă regiune a Transilvaniei, cu centrul la Blaj); că merită să piară prin forţă, întrucît au apărut prin forţă (deşi vinovăţia colectivă nu poate fi invocată, deşi episoadele violente sînt supralicitate copios, deşi libertatea alegerii credinţei este garantată de lege); că îşi ţin liturghiile în pieţe pentru a degrada imaginea României (deşi prezumpţia de nevinovăţie trebuie acordată oricui).

Într-o asemenea atmosferă, e greu de crezut că restituirea bunurilor greco-catolice va depăşi notabil nivelul celor două-trei procente, atins pînă astăzi. Cu atît mai mult cu cît Vaticanul se arată dispus să facă concesiile cele mai surprinzătoare, de dragul ecumenismului.

Victor BÂRSAN

Cea mai înaltă mănăstire din Europa

Astă vară, într-un sat din Maramureş, voiam să ajung la locul unde, pe urmele unei vechi aşezări monastice ortodoxe asfixiate de uniatism în secolul XVIII, se construieşte acum o nouă mănăstire. Un personaj mi s-a părut în mod special apt pentru a mă îndruma: cu faţa bine ascunsă în perii bărbii şi ai căciulii, cu traista-n spinare, bătrînul avea figura "tradiţională" a unui pelerin pios. La întrebarea mea, a răspuns că e imposibil să ratez "locul", fiindcă acolo "se ridică cea mai frumoasă şi mai înaltă mănăstire din România". S-a corectat însă imediat şi mi-a dat varianta din titlu. Imaginaţia mi s-a crispat o clipă la reprezentarea unui posibil Dom din Köln, confecţionat din lemn, amplasat pe o molcomă pajişte maramureşană.

Am găsit totuşi un motiv de mulţumire: reperele noastre unanime s-au lărgit, recordurile nu se mai mulţumesc să concureze referinţele regiunii sau ale ţării; se aliniază la standardele "casei noastre comune". Am intrat, în fine, în Europa. Cel puţin ca imaginar!

Ajunsă în faţa "celei mai înalte...", am văzut totuşi o construcţie armonioasă, o variantă ceva mai crescută a binecunoscutului model de biserică din regiune. Doar turnul – faimoasa fleşă – maramureşană aducea puţin cu o scobitoare. El avusese datoria să depăşească măcar cu cîţiva metri înălţimea bisericii din Şurdeşti, care e ştiută drept cea mai înaltă biserică de lemn din Europa. Cu puţină ingeniozitate, recordul fusese realizat. Imaginarul pelerinului era mai eficace decît al meu.

Ţăranii, foarte implicaţi în acest proiect, şi călugăriţele fondatoare ţineau în mod special ca lucrarea lor să se afirme drept un "vîrf" ortodox pentru a contrabalansa influenţa greco-catolicilor în ţinut. De aici ambiţia unei maxime înălţimi. O mănăstire "militantă" deci, concepută cu prestigiul dimensiunilor fizice şi aşezată sub semnul competiţiei.

"Din ambiţie, doamnă, din ambiţie am făcut-o", îmi spune şoferul Ivanciuc, campion al nemulţumirii faţă de înclinaţiile greco-catolice ale preotului din sat. El declară cu patos că, deşi simplu laic, a avut curajul să oprească oficierea liturghiei şi să ceară preotului, printr-o petiţie semnată de o parte din săteni, ca formularile catolice să nu se mai amestece în ritual. "Noi vrem religie de-a noastră, las să zică ei că e «comunistă»; noi pe asta comunistă o vrem." Oamenii din preajmă, stingheriţi de vajnicele acuze ale şoferului Ivanciuc la adresa preotului, încearcă să-l domolească şi, ca să mă îndepărteze, mă poftesc la masa întinsă în pridvorul bisericii pentru lucrători. E un soi de spectacol a la Meşterul Manole: femei venite din sat cu de mîncare şi meşteri care urcă şi coboară scara bisericii. Reconfortată de buna lor cuviinţă, de măsura cu care pledează pentru mănăstirea "lor", mă îndrept spre maica stareţă. Ea, însă, e mai degrabă adepta poziţiei "Ivanciuc". "Cu blîndeţe", a convins un sătean să cedeze o bucată de teren pentru ca imensa incintă a mănăstirii să poate trece în linie dreaptă.

Situaţie dilematică: pe de o parte, ardoarea cu care oamenii îşi apără aici credinţa e demnă de un adînc respect; pe de altă parte, însă, mijloacele utilizate sînt ale "adversarilor": pentru a combate o variantă a creştinismului care a construit "mare", care s-a manifestat în amploarea istoriei, Maramureşul se umple azi de catedrale. Horia Bernea vorbea odată despre subtilitatea construcţiilor ecleziale vechi. Or, nu acest preţios rafinament simbolic pare să precumpănească acum. Bisericile recente nu mai arată ca o "arcă" gata să se lanseze spre un alt veac: banal drepte, masive, combative, ele se instalează mai degrabă într-o înfruntare sau într-o "declaraţie", decît într-o călătorie.

Într-un sat vecin, oamenii au ameninţat că-şi vor incendia vechea biserică din lemn în cazul cînd Comisia Monumentelor Istorice îi va împiedica să construiască un imens lăcaş din beton în imediata ei apropiere. Faptul că o sufocau pe cea dintîi nu îi interesa. Voiau să-şi realizeze propria "afirmaţie" ortodoxă în locul ştiut de toată lumea ca fiind centrul satului, în "vadul" lui religios, pe "rădăcini": chiar cu preţul desfigurării lor. Ştiind de acest bizar conflict izbucnit în 1990, am vrut să văd cum arată astăzi lucrurile. Arătau într-adevăr bizar: uriaşa construcţie era aşezată perpendicular pe direcţia fragilei biserici din lemn, blocînd, la doar cîţiva metri, traseul altarului ei. Preotul mi-a explicat că, locul fiind strîmt, nu au mai putut păstra îndreptarea spre Răsărit. Ceea ce conta aici era dimensiunea, nu direcţia.

În domeniul religiosului ca şi în altele, antropologia distinge un "timp al sensului" şi un "timp al identităţii". Primul valorifică conţinutul tradiţiei, participă în cunoştinţă de cauză la o "hermeneutică" a datelor ei, transparente pînă în actele imediate. Celălalt o utilizează mai degrabă ca pe un stindard al specificului comunităţii, favorizînd mai curînd o ideologie decît experienţa reală depozitului de la care se reclamă. În ce ne priveşte, mi se pare că ne aflăm acum, în România, nu atît la o răscruce de "timpuri", cît la o răscruce de opţiuni. Ne putem utiliza credinţa pentru afirmarea apăsată a identităţii naţionale ori de grup, utilizînd mijloacele, banale, ale "cantităţii". Sau, lipsiţi de obsesia "reprezentării", putem să scrutăm miezul ei transfigurant şi să îl facem inteligibil pentru lumea actuală – cum au făcut-o teologii ruşi din exil, de pildă, sau grupul "Rugului aprins" în România postbelică. În al doilea caz, rezultatul exprimă, de la sine, şi specificul comunităţii care a întreprins acest efort. Nu un specific proclamat, ci realizat.

Anca MANOLESCU

Vitraliul şi localnicii

În ţara de Jos a Saşilor, dincolo de pădurile de fag, pe promontoriul de la Bokeloh, deasupra rîului Hase, Sf.Bonifaciu a ridicat (spun localnicii) împreună cu un ucenic al său, biserica în care tocmai ne aflăm. Aşa spune legenda. Sf.Bonifaciu a trăit la începutul secolului opt; temelia rămasă din prima ctitorie vine abia din secolul al zecelea! Peste vechea temelie: ziduri romanice înnoite într-un gotic rural. Turnul masiv din piatră dură, abia fasonată; grosimea zidurilor. Pe un astfel de promontoriu, într-o astfel de biserică, am mai stat fără îndoială - sub tristeţea arcadelor joase - în Transilvania de acasă, într-un sat din care saşii au plecat.

Nici un ochi de geam nu lipseşte la ferestrele de aici. Între noi, cei adunaţi cerc în mijlocul navei strălucind de alb, atîrnă, ca un candelabru gata să cadă, întrebarea: vitraliul cel nou, cel aşezat de probă, făcut de Wilhelm Buschulte, va rămîne sau nu va rămîne pentru totdeauna? Celelalte vitralii vor fi înnoite tot de Buschulte? Creator de altfel şi al vitraliilor moderne de la Paulskirche din Frankfurt, dintr-o biserică renumită - St. Heribert de la Köln, din Aachen sau din Worms, din alte locuri încă. Este acest Buschulte cunoscut de lume, dar localnicii nu vor să-i accepte vitraliul propus. Nu vor - nu le place - li se pare străin. Stau în jurul parohului, "domnul părinte" Thailer: privesc vitraliul compus din opacităţi transparente, dreptunghiuri întunecate, linii colţuroase - ecou în limbaj modern al însăşi bisericii lor. Dar nu-l acceptă. Îl vor da jos.

De partea cealaltă a cristelniţei (fixată o dată pentru totdeauna de podea în locul unde se fac botezurile) se găsesc trimişii Comisiei episcopale pentru artă. Ei îl ştiu bine pe artist; au venit de la Osnabrück, reşedinţă episcopală. Conform compartimentelor din gîndirea mea, ei sînt PUTEREA (Comisie episcopală!). Dar sînt şi specialiştii: un arhitect şi anume arhitectul şef al diocezei (Nikolaus Demmann); un doctor în istoria artelor şi teologie: P.J.W. Einhorn. Nu mă îndoiesc că vor impune vitraliul şi vor impune artistul. Legăturile lui Wilhelm Buschulte cu sătenii din Bokeloh sînt de fapt vechi: acum cîţiva ani a lucrat vitraliile pentru biserica cea nouă. Şi nu un vitraliu, două - ci un adevărat brîu de vitralii organizat în două registre. Unul continuu, sus, sub boltirea de lemn, colţuroasă, uriaşă a acoperişului cu căpriorii vizibili, neascunşi de tavan. Al doilea registru de vitralii porneşte chiar de la nivelul pajiştei ce înconjoară biserica, alcătuit din alternanţe succesive: perete de sticlă, perete de cărămidă, perete de sticlă. Prin petele de culoare ale sticlei, lumina se cerne legănată între roşu şi albastru. Din pajişte pînă sub grinzi biserica nouă vibrează-n Lumină.

Da, dar vitraliul cel nou de pe partea opusă a bisericii vechi nu le place sătenilor, şi gata. Episcopii şi parohul stau în faţa celor doi trimişi ai Comisiei episcopale pentru artă bisericească, înfipţi în gîndul lor ca şi cristelniţa pe care au înşurubat-o în podea.

Aştept cuvîntul celor doi şi mă întreb cum şi-l vor impune. Dar nu şi-l impun; reprezentanţi ai puterii, convinşi de valoarea vitraliului detestat de săteni, cei doi nici măcar nu încearcă să-i înfrunte. P.W. Einhorn scoate din geanta lui uriaşă un album cu ireproşabile reproduceri în culori. În mijlocul bisericii medievale - veterană a artei sacre din ţinut - trimisul Comisiei episcopale (el însuşi specialist în simbolică medievală) ţine o lecţie de artă modernă. Explică, folosind exemplele din albumul adus, ce înseamnă relaţie imitativ epigonică sau relaţie confrontativ-creativă cu biserica reînnoită privită în continuare ca organism viu, nu ca monument-muzeu. Şi văd ceea ce nu gîndeam că ar fi cu putinţă să văd: un medievist, părinte într-unul din străvechile ordine monahale, pledînd pentru a îndrăzni în modernitate. Auditoriul: parohul cu epitropii (ţărani şi funcţionari locali) ascultă cu o îndîrjire politicoasă; privesc albumul, privesc reproducerile.

Pînă la urmă plecăm de lîngă cristelniţă (am îngheţat în răcoarea dintre zidurile groase) către restaurantul de peste drum. Lacul lemnului, de la tavan la podea, străluceşte; dar asta-i de fapt dominanta interiorului din restaurant: străluceşte. Lîngă cafea şi prăjituri, discuţia continuă - apar şi alte reproduceri din "geamantanul" părintelui franciscan. Sătenii întorc reproducerile pe o parte şi pe alta, resping, propun modificări, aleg. Oscilează; nu se simt deloc siguri. Cîţi locuitori sînteţi de fapt în comună? "Două mii de suflete" - vine răspunsul prompt. Credeam că un asemenea răspuns numai documentele de altă dată l-ar mai fi dat. Şi cît o fi costat reparaţia bisericii vechi? (îndrăznesc eu mai departe). "Aproape trei milioane de mărci. (Cît?) Dar nu am dat noi chiar tot; numai două milioane" (DM! precizez eu în gînd) Strînşi de comună sau daţi de fiecare în parte." De fiecare din cele 2000 de suflete, gîndesc eu. "Restul: episcopia şi statul." De ce-aţi mai făcut şi biserica nouă? "Păi, duminica nu mai încăpeam în cea veche. Aşa că am mai strîns două milioane şi jumătate (DM - îmi precizez eu în gînd, fără vorbe). De la noi - cei mai mulţi, de la episcopie şi stat ceva." Cinci milioane şi jumătate (DM!) pentru cele două biserici, în ultimii zece ani. Şi ce lucraţi - întreb eu, convinsă că au ascuns undeva găina cea cu ouă de aur. "Păi, munca la cîmp, gospodăria; porumb, grîu, oi, bovine, porci; sparanghel, spanac." Şi mai lucrează la fabrica de lemn şi mai sînt şi cîţiva funcţionari (la primărie, la bancă, la şcoală).

Nu se grăbesc să aleagă acum. Vor mai discuta. Epitropii şi "domnul părinte" le cer celor din Comisia episcopală să le trimită cîteva oferte. Şi indică în album (este un album de artă!) cam ce vor, cu ce schimbări; ce resping din imagini; unde şovăie încă. Propuseseră la început un model al unui artist local (modelul era bun: pentru paiantă) în locul celui oferit de Wilhelm Buschulte, iar acum aleg din volumul antologic ce îl cuprinde şi pe Buschulte. Este artă modernă, volum apărut nu cu mult timp în urmă, realizat tehnic fără cusur.

Am ieşit şi m-am aşezat pe treptele bisericii. Sub botul de deal se încolăceşte rîul Hase şi lumina se cerne prin floarea de liliac..

Dealul; rîul; liliacul. Le cunosc, le-am mai văzut cîndva, în Transilvania mea, într-un sat căruia i-am uitat numele.

Cătălina VELCULESCU

Voce off

"»Denken ist schwer« (Ward)

Ce-nseamnă asta de fapt? De ce e dificil? – Este cam cum ai spune »A privi e dificil«. Pentru că a privi intens e dificil. Şi e posibil să priveşti intens fără a vedea nimic, sau să crezi că vezi ceva fără a putea să vezi foarte clar. A privi poate să te oboscască chiar şi atunci cînd nu vezi nimic."

WITTGENSTEIN

Firescul de azi

"Proces verbal de încheiere la faţa locului"

"Astăzi, 2 noiembrie 1995, întorcîndu-mă acasă, pe str. Carol Davila, m-a oprit patrula de poliţie, fiind şef de patrulă plutonierul Creţu, mi-a cerut buletinul de identitate, pe care l-am avut asupra mea, după care patrula respectivă m-a condus la »Trio Expres», fapt pentru care am dat această declaraţie, pe care o susţin şi o semnez.

ss ilizibil"

retro CINEMA scop

Revizuiri din reviste

Cavalerul Mesei rotunde: "Lancelot abia îşi mai trage sufletul... Camelot şi regele Arthur văzuţi de Jerry Zucker nu meritau, desigur, o precipitare în masă din partea publicului, în ciuda prezenţei fremătătoare a Juliei Ormond şi a partiturii maiestuoase a lui Jerry Goldsmith."

Batman Forever: "În schimb, Batman revizitat de Joel Schumacher necesita poate să ne oprim ceva mai mult asupra lui. Să o mai spunem o dată: filmul lui Schumacher e în urma celor ale lui Burton (mai ales a lui **Batman II**). Dar trebuie oare să-l condamnăm pentru asta? Pe de o parte, Schumacher lucrează inteligent asupra imaginarului schizofrenic al lui Burton. Pe de altă parte, el s-a hotărît să revină la estetica benzii desenate. Fie. Pînă la urmă, ceea ce frapează este direcţia dublă aleasă şi asumată: un Batman eroic şi vindecat, şi un univers haotic traversat de nebunie, amuzîndu-se din te miri ce; o vizualizare cartoonescă a răilor şi o abordare operatică a eroilor (...) Partitura lui Elliott Goldenthal, compozitorul de la **Alien 3** şi **Interviu cu un vampir**, adună toate aceste elemente: amploarea wagneriană, jazzul, sintetizorul, orga, zgomotele metalice... E literalmente incredibilă." (Pierre Berthomieu, în **Positif**/ noiembrie a.c.; pentru cronica noastră la **Batman Forever**, vezi "Dilema", nr. 143)

Waterworld: "Totul fusese pregătit pentru a face din **Waterworld** cea mai mare catastrofă financiară din istoria cinematografului. Şi, surpriză, iată că filmul nu se scufundă aşa cum fusese prevăzut, ba chiar obţine un scor onorabil... Lăsînd la o parte consideraţiile financiare, ne putem întreba dacă **Waterworld** este şi un film. Ei bine, şi aici surpriză: muntele n-a scremut un şoricel. **Waterworld** e un film de acţiune destul de bun, un fel de **Mad Max** acvatic care, în ciuda grotescului epilog ecologist, rămîne demn de epopeile futuriste ale lui George Miller. Scenariul nu e de o originalitate nebună, însă el conţine destule idei interesante (coborîrea în oraşul scufundat) pentru a menţine trează atenţia spectatorilor mai mult de două ore. În acelaşi timp, trebuie spus că regizorul e incapabil să depăşească acest prim nivel şi ne gîndim la ce ar fi putut face un James Cameron, John Carpenter sau Steven Spielberg dintr-un asemenea subiect. Deşi este dificil să evaluezi aportul lui Kevin Reynolds la o întreprindere de asemenea anvergură, trebuie spus totuşi că acest regizor nu era alegerea ideală. (...) La început scenaristul i-a propus subiectul lui Roger Corman, care l-a refuzat sub pretextul că bugetul era - la vremea aceea - de şase milioane de dolari! Morala poveştii poate că asta este. Cum seria B de ieri a devenit cinematograful oficial de astăzi. **Waterworld** sau revanşa lui Roger Corman." (Laurent Vachaud în acelaşi **Positif**, la a cărui cronică subscriem).

„*Waterworld* e un film de acţiune destul de bun..."

Guerilla writing

S-a vorbit despre starea romanului. Ei bine, da. Romanul stă. Pare un calambur ieftin, care însă deghizează dura realitate. Conform uneia din definiţiile lui Kundera (**L'Art du roman**, Gallimard, 1986), orice roman, cu sau fără voia lui, răspunde la eterna solemnă întrebare: "Ce e existenţa umană şi în ce constă poezia ei?". Iar caracteristica lui principială rezidă în suprema ambiguitate şi relativitate a spiritului lui. De ce ne mai mirăm atunci că romanul (adevărat) pare o specie literară pe cale de dispariţie?

Romanul n-a dus-o bine nici pe vremea comunismului. Cum s-ar putea împăca un sistem ideologic bazat pe monopolul adevărului, pe unicitatea adevărului, cu ambiguitatea, cu relativitatea, cu dubiile, cu multiplele adevăruri ale Romanului? Incompatibilitatea e totală. În cel mai bun caz, romanele erau citite printre rînduri. Şi tocmai rîndurile rămîneau necitite. Nici capitalismul, "luminat" sau nu, nu îi este mai benefic. Pentru că romanele veritabile sînt o marfă greu vandabilă. Omul e o fiinţă eminamente maniheistă. Doreşte un Bine net separat de Rău, posedînd totodată o dorinţă nestăvilită de a judeca înainte de a înţelege. Iată de ce adevăratul roman, cu ambiguitatea sa nativă, este foarte greu de "înghiţit". Romanul nu obosește în a-ţi spune la tot pasul "e mai complicat decît crezi", în vreme ce mass-media, în zelul ei simplificator, te asigură permanent că totul "e mai simplu decît crezi".

Mass-media. Alt cioclu al Romanului. Simplificarea şi clişeul sînt materia ei primă. Dorinţa ei – de a place cu orice preţ. Unde am mai auzit asta? Cumva în definiţia kitschului? Mass-media a tranformat romanul într-o "actualitate" între atîtea altele. A redus romanul la şampania călduţă vărsată în librării la lansarea cărţii. Evidenţiind autorul în detrimentul operei, înecînd-o în sosul lumesc al preferinţelor politice, vestimentare, culinare, muzicale şi sexuale ale omului care a scris-o, a transformat romanul într-o anexă a unei persoane. Şi de multe ori, opere remarcabile sînt măturate sub covor tocmai din cauza personalităţii dubioase sau dificile a autorilor.

După Flaubert, romancierul e cel care vrea să dispară îndărătul operei sale. Astăzi, dacă refuzi să dai interviuri, dacă nu semnezi autografe şi nu participi la mese rotunde pe piticele ecrane ale televizoarelor, ţi-ai ucis vînzările. După cum nu e mai puţin adevărat că interesul acordat de mass-media duce la proliferarea grafomanilor, adică a vastei majorităţi a celor care publică astăzi proză zisă "serioasă". Un alt handicap al romanului. Cînd tot ce poţi afla despre carte se află în citatele cumpărate de edituri de pe coperta a IV-a, şi în superficialele rubrici "de specialitate" din mass-media, este absolut evident că, statistic vorbind, probabilitatea ca o operă valoroasă să fie recunoscută "din grămadă" de către cititori este extrem de redusă.

Ce se află atunci înghesuite în rafturile librăriilor, dacă nu romane? Păi... romane. Deşi Kundera ar spune că se numesc "romane de după sfîrşitul istoriei romanului". Romane care nu mai au nimic de adăugat. Care confirmă ceea ce s-a spus deja. Care te ocrotesc la pieptul lor, nepunîndu-ţi nici un fel de probleme. De altfel, exact acesta e rolul lor, fiind totodată şi explicaţia succesului lor de casă. Marea lor majoritate nu mai sînt însufleţite de pasiunea de a cunoaşte esenţa umanităţii, pasiunea care a creat acest gen literar. Cîte din ele mai "descoperă ceea ce numai un roman poate descoperi"?

Răspunsul vă va surprinde. Destule. Acest text nu se vrea un prohod al romanului. Mai degrabă invită la o mobilizare generală în ceea ce priveşte atingerea ţintei. Adică cititorii. Pentru că romanul nu se poate dispensa de ei. Parafrazînd, dacă cititorii nu pot ajunge la roman, trebuie să ajungă romanul la ei. Pentru că nu sînt de acord cu cercul vicios al lui Morris Bermann, care spunea că "dacă o carte se vinde, înseamnă că nu trebuia scrisă".

Astăzi, nu tot ce pare roman este roman, după cum, în mod paradoxal, şi reciproca este foarte adevărată. Michael Crichton, de pildă. Cărţile lui par romane. Nu sînt. Sînt nişte scenarii oricînd ecranizabile. Nişte scenarii "îmbogăţite", avînd adăugat faţă de un scenariu obişnuit acel plus de concreteţe, necesar suplinirii absenţei imaginii. Sînt nişte scenarii excelente. Dar nu sînt romane. Dimpotrivă, varianta publicată a scenariului lui Quentin Tarantino, **Pulp Fiction**, este un roman, judecat după aproape toate criteriile şi definiţiile genului. (Nu e vorba de vreo "nuvelizare" a scenariului, ci pur şi simplu de scenariu!) Romancierii ar trebui să se simtă niţeluş ruşinaţi de faptul că un scenarist şi-a permis o libertate formală incomparabil mai mare decît cea pe care şi-o asumă ei de obicei, şi asta în graniţele unui gen infinit mai riguros şi limitator din punct de vedere formal.

Sînt oare "romanele de gen", romane în adevăratul sens al cuvîntului? Marea lor majoritate, nu. Totuşi, există destui lupi deghizaţi în oi. Prototip: Thomas Harris. E foarte uşor şi comod să vezi doar serial-killerii din romanele lui. Cîţi din romancierii "onorabili" au multitudinea lui de voci şi stiluri, cu care jonglează în structuri extraordinar de complex elaborate? Veţi spune că e dezonorant să te ascunzi în mod laş sub pavăza tirajului romanului "de gen" ca să-ţi atingi cititorii. Deloc. Astăzi, orice mijloace sînt bune. "Take no prisoners". Romanul nu trebuie să moară. Şi nu va muri, dar pentru asta trebuie făcut ceva. Acum.

Douglas Coupland: **Life After Good**. O copertă asemănătoare cu cea a unui *magazine*. Titlul şi autorul, în culori fluorescente. Designul, modern, impecabil. Formatul – ciudat. Pînă şi paginile sînt tăiate interesant. Nu ai nici o şansă să n-o iei şi să o răsfoieşti. Dacă o răsfoieşti, ai şi citit cîteva capitole. Pentru că sînt foarte scurte. Şi, nu rîdeţi, bogat ilustrate. Da, e o carte "cu poze". Şi ce dacă. E un roman excelent. Aparent, nişte nuvele, unite însă tematic destul de strîns ca să constituie un roman. O superbă conspiraţie vizuală împotriva cititorului (mai bine zis, a ne-cititorului), care se trezeşte că a citit aproape în ciuda voinţei lui un roman. Unul bun. E oare imoral să atragi astfel cititorii?

De fapt, putem vorbi deja de conceptul de *guerilla writing*. Cînd tăvălugul mediatic stăpîneşte aproape tot teritoriul cultural, este singura formă posibilă de rezistenţă a spiritului Romanului. Forma n-a avut niciodată vreo importanţă. Romanul nu înseamnă un volum gros plin de descrieri metaforice şi monoloage interioare (după cum se străduie programele şcolare de literatură să ne convingă), în care îţi presezi plantele pentru ierbar.

Romanul înseamnă libertate totală atît în formă cît şi în expresie. Dacă acest spirit nu s-a făcut pînă acum remarcat în mod deosebit, e numai datorită lipsei de îndrăzneală a scriitorilor care au uitat cu desăvîrşire ludicele experimente care au însoţit începuturile genului. Evoluţia lui ulterioară e doar o ramură din multitudinea posibilităţilor de dezvoltare care, fără îndoială, vor surveni. Astfel, romancierii ar trebui să se simtă "dezlegaţi" de orice obligaţii faţă de "bătrînul roman" şi să folosească orice formă şi deghizare pentru a începe să impună tînărul mostenitor.

În loc să se teamă de concurenţa presei şi a cinematografului, romanul ar trebui să le mulţumească pentru că l-au scutit de a mai face concurenţă stării civile, respectiv de a mai satisface setea de "poveşti" a oamenilor, revenindu-i o misiune mult mai pură, mai apropiată de ceea ce este el de fapt. Oricum, publicul care l-a părăsit pentru aceşti doi mari pseudo-rivali ai săi nu făcea, de fapt, parte din cel dedicat spiritului său.

Toate avangardele au prezis sau au cerut moartea romanului, în drumul artei spre progres şi "propăşire". Însă, romanul, ca gen, nu poate fi ucis. Poate fi doar "îngheţat", încremenit în forme vechi, aşa cum se întîmplă astăzi. Aşteptînd prinţul care va veni la racla lui de cleştar să-l trezească. Mai repejor alteţă, că iară n-avem roman!

Şerban ALEXANDRESCU

Post-restant

Trecerea prin reviste

Andrei Şerban, Paris–New York via Grădina Icoanei

"Este oare metonimia, prezentă în scurtul discurs al lui Andrei Şerban, atît de greu de descifrat de intelectualii români, din România sau de la Paris, încît nu au reţinut decît prima parte a discursului, neauzind pe cea de a doua?" – se întreabă savantul Basarab Nicolescu în ziarul **Le Combat** din Paris, referindu-se la celebrul, de-acum, *speech* al regizorului de la premiera lui **Oedip**. "Graţie unei intuiţii fulgurante – continuă dl. B. Nicolescu –, Andrei Şerban a decis, în ultimul moment, să pronunţe aceste cuvinte, în loc de a răspunde printr-un surîs ovaţiilor sălii. El a realizat astfel un extraordinar gest estetic, integrînd pe toţi cei prezenţi în propriul său spectacol.

În fond, Andrei Şerban pune implicit aceeaşi întrebare care l-a frămîntat o viaţă pe Cioran: sînt, oare, românii capabili de a face istorie? sau sînt ei condamnaţi să-şi delege libertatea Marelui Inchizitor?"

● "One of MaMa's Favorites" este titlul articolului, pe şase coloane, din **New York Post** (20 octombrie), dedicat tot lui Şerban, care a montat aici un spectacol de patru ore format din "La Dispute" a lui Marivaux, "El mayor encanto amor" de Calderon şi "L'augellin belverde" de Gozzi. Arătînd că, în ultimii trei ani, Şerban a împletit cariera de regizor cu cea de profesor, "acum primele rezultate ale acestei pedagogii pot fi văzute, căci Şerban şi-a adus o trupă de 45 de actori la La MaMa (unde în altă parte?); în piesele amintite, regizorul şi-a luat "anumite libertăţi – nu doar schimbîndu-i pe negrii din Marivaux în verzi şi pasărea verde din Gozzi într-o pasăre de aur. Marivaux ar fi fără îndoială surprins să constate că cei patru actori îşi joacă rolurile goi puşcă (...). Ceea ce Şerban a reuşit în aceste trei texte clasice este o fuziune neobişnuit de fluidă între spectacol, ritual şi comedie fizică", conchide articolul din **N.Y.P.**, mărturisind că "în teatrul nostru am dus lipsa minţii şi ochiului lui Şerban prea mult timp". ● Aceleaşi cronici elogioase în **Wall Street Journal** ("munca lui A.Ş. nu a părut niciodată atît de exuberantă şi de plină de autoritate") şi în **New York Times** (21 octombrie), din care citâm: "Într-o nouă carte despre Mr Şerban, Ed Menta trasează originea demersului său în copilărie, cînd înscena bătălii cu prietenii săi în Grădina Icoanei din Bucureşti. (...) În cariera sa, Mr Şerban şi-a creat propria Grădină a Icoanei teatrală, căutînd noi modalităţi de a-i reda teatrului rolul de experienţă primară". În fine, cronica nu uită să amintească o "curiozitate" din seara premierei: "Mr Şerban a anunţat că unul din actorii principali are laringită, dar că va încerca să joace totuşi rolul Prinţului din Marivaux, în timp ce regizorul însuşi, din culise, va spune replicile. Performanţa a fost prismatică, una din voci »filînd-o« pe cealaltă".

Precizări

În numărul precedent, "Vocea off" a fost cea a lui GUSTAV, GUSTAV, GUSTAV Meyrink (precum Mahler); Gustave ar fi fost de-ar fi fost cea a lui "oncle" Flaubert (sau Courbet, sau Moreau)!

Aşişderea, în textul "Anatomia unei Misery", între punctuaţia iniţială din manuscris şi cea din pagină s-au strecurat nenumărate "capricii" punctuale, a căror simplă înşiruire ar presupune o operaţie anevoioasă...

În fine, tot un capriciu - de astă dată fotografic - a făcut ca textul panoului publicitar despre care era vorba în "Scrisoarea deschisă" să fie ilizibil; acesta suna: "Popas turistic Chilie SRL". Scuzele noastre doamnei Ioana Feodorov, care ne-a pus la dispoziţie fotografiile.

GEORGES BANU: *Actorul pe calea fără de urmă*. Traducere de Mircea Ghițulescu. Editura Fundației Culturale Române, 187 p.

Lansarea cărții – marți 14 noiembrie, ora 17.30, la Institutul Francez, în prezența autorului.

GEORGES BANU

Teatrul, sensul primelor întîlniri*

De la bun început, merită să operăm o distincție, cea dintre "descoperire", "șoc" și "revelație" a teatrului: rar se-ntîmplă ca ele să se confunde.

Regîndită a posteriori, "descoperirea" mea a avut, ca-n multe alte cazuri, exact aerul unei întîlniri așteptate, însă de care îți amintești datorită unui detaliu derizoriu care, chiar dacă nu are forța să facă din clipă ceva mitologic, reușește totuși să o facă memorabilă. Mai întîi, am "descoperit" teatrul într-o veche hală de pește transformată în sală de spectacol de către puterea proaspăt instalată în România anilor '50: o glorie de dinainte de război făcea o haltă în orașul meu de provincie, escală în turneul său național. Trecea de la un rol la altul, iar părinții mei recunoșteau succesele-i de odinioară, în întregime mute pentru mine: înțelegeam totuși că era vorba de a înfățișa într-o manieră credibilă anumite personaje în clipe de maximă intensitate. La un moment dat, foarte precis, privirea mea a fost atrasă cu insistență de manșeta pantalonului negru al marelui actor, care ieșea de sub toga albă arborată în grabă pentru a-l interpreta pe Horațiu, poetul roman. Aceasta e amintirea primitivă: iluzia personajului denunțată de pantalonul actorului. A trebuit să mă descurc cu această tulburare inițială căci, din acea scenă, eu nu am resimțit uluirea, ci mai curînd escrocheria. Acest lucru m-a ajutat, căci astfel, în mod preconștient, am fost nevoit să admit ficțiunea teatrului în inepuizabilul carusel de personaje al gloriei în turneu. *Nu sînt unul singur, sînt mai mulți* – spunea ca să ne uluiască, dar manșeta pantalonului era totuși acolo ca să ne amintească faptul că, pînă și în teatru, există un fundament unic, un suport, un soclu: actorul.

"Șocul" teatrului nu are legătură directă cu scena, ci mai curînd cu efectul produs într-o duminică dimineață asupra publicului strîns în Teatrul Armatei. Eram cu o mătușă. Se reprezenta **Vlaicu Vodă** de Alexandru Davila, piesă mult timp interzisă de ocupantul sovietic datorită accentelor ei naționaliste. La ora cînd puterea începea să rupă legăturile sale cu Moscova, ea accepta să fie reprezentate asemenea texte, pe care publicul le aștepta de multă vreme, ca un ajutor împotriva internaționalismului în culori sovietice instaurat cu forța. De aceea, fiecare monolog inflama sala; ea nu reacționa la ficțiunea scenei, cît la ecoul pe care acesta îl producea în imediatul contemporan. Un vînt de libertate... Teatrul mi s-a părut atunci ca un joc de biliard în care realul este atins "prin ricoșeu", ca să zic așa... și gustul acestui joc mi-a fost dat pentru prima oară de publicul extrem de ager care mă înconjura. Scena redeștepta memoria națională, iar sala saluta această resurecție atît de așteptată: spectatorii adunați într-o comunitate efervescentă legitimau scena și-i atestau puterile. Bucuria mea consta în a mă găsi printre ei, fiind în același timp alături de mătușa pe care o iubeam atît de mult. Ea se alătura aplauzelor dezlănțuite ale sălii și eu o urmam. Bucuria de a fi spectator... iată "șocul" meu.

În fine, am avut "revelația" grație **Regelui Lear** pus în scenă de Peter Brook. Într-o sală arhiplină, tînăr student la Conservator, cocoțat pe un scaun din fosa orchestrei, urmăream acest text în care doar teatrul vorbea... adevărul gesturilor și privirilor, suferința unui actor, Scofield, pe care-l vedeam la mai puțin de un metru, fascinația unei limbi care venea de dincolo de cortina de fier. Teatrul a fost atunci nu atît o deșteptare a memoriei, ci o exaltare a prezentului. Încă o dată faptul de a fi acolo, prezent și angajat, m-a copleșit.

Descopeream treptat că desăvîrșirea mea putea veni mai degrabă din fuziunea cu o sală fericită decît din efortul de a încarna o identitate diferită de a mea. Asta mi-a permis să înțeleg că *publicul nu este un figurant, ci un participant.* La fel de necesar ca și trupa. Această convingere nu mi-a fost predată, am dobîndit-o bucurîndu-mă sau suferind în acele săli obscure pe care le frecventez de mult cu o asiduitate nicicînd dezmințită.

Încetul cu încetul, teatrul a justificat prezența mea, căci am înțeles că nu era vorba doar de a resimți o plăcere, ci și de a reține o trăire împărtășită și de a o mărturisi pentru a putea spune celor absenți bucuria unei scene ajunse la apogeul resurselor ei. Scena ne poartă înspre aventuri cărora le sîntem martori, însă tocmai din cauza acestei calități de martor trebui să lucrăm apoi la această memorie nesigură care e, dintotdeauna, soarta teatrului. Știu că există spectacole care încă trăiesc în mine și în prietenii mei și că noi constituim o temporară memorie europeană: responsabilitatea trebuie să admitem, este și una mnemonică! A nu uita... a se constitui ca ființă a memoriei. Această "memorie vie", trăită, poate sluji întrucît va fi mereu transmisă în mod impur, imperfect, impropriu, memorie încărcată de toate acele calificative care disting teatrul însuși, cu care ea își afirmă astfel înrudirea profundă. "Memoria vie" va fi întotdeauna mai puternică decît "memoria înregistratoare". Aceasta din urmă oferă o recunoaștere, cealaltă dă naștere unei mitologii. Una nu o exclude pe alta și, fără îndoială, viitorul ne va învăța cea mai bună manieră de a le uni deși, pentru mulți artiști ai scenei, memoria înregistratoare, cea care se apropie mai curînd de neutralitatea arhivelor, continuă să fie o memorie contranaturii, așadar înșelătoare. Ei se erijează în nemiloși apărători ai trăitului în numele temerii pe care le-o inspiră urma audio-vizuală. În mod explicit, ei preferă trădarea prin amintire subiectivă... Însă, mi se pare mie, înregistrările pot fi asimilate unor ruine de teatru, mai mult decît unor rafturi prăfuite de inerte arhive. Poetica ruinei, iată modelul la care pot trimite peliculele și videourile ce se acumulează în rezerve niciodată sigure: ele pot întreține memoria teatrului la fel de îndreptățit ca și mărturiile martorilor. Fiecare aduce informații distincte, și cred că astăzi teatrul trebuie să se resemneze admițînd logodna urmei cu amintirea, logodnă care, într-un mod precar, salvează frînturi din această artă a efemerului pe care trebuie să o privim cu aceeași precauție cu care privim persoanele în vîrstă, pe care ne temem că le vedem pentru ultima oară... Teatrul are mereu de a face cu această exigență căci, precum oamenii, nici el nu se mai întoarce. Și dacă o vreme noi, spectatorii-martori, îi asigurăm supraviețuirea, casetele audio-video o pot prelungi în alt fel. Un lucru este însă sigur, adevărul unui spectacol defunct nu va reînvia decît din încrucișarea bastardă dintre mărturisirea ființei care a fost prezentă și captarea mașinăriei care a înregistrat opera scenică. Astfel vom regăsi impurul, mereu impur... destin al teatrului, chiar și după dispariția lui.

** Text scris în exclusivitate pentru* Dilema .
Traducerea aparține redacției.

Cronica literară de tranziție

Psalmii bisericii leniniste

Ralea, parcă, spunea că amînarea e o componentă dintre cele mai specifice ale condiției umane. Pe altele, nu știu, dar pe aceasta o ilustrez cu brio: iar amîn cronica la Ion Ianoși. O amîn pentru o carte a cărei "teză" e în consonanță cu una din *Ideile inoportune* ale lui Ianoși, pe care – simplă coincidență – am susținut-o și eu în cîteva articole din 1990.

Cartea* e o culegere de texte în versuri, publicate între 1948 și 1989, pe teme politico-agitatorice (în jumătate din acea perioadă nici nu existaseră alte teme). Alcătuitorul acestei culegeri este Eugen Negrici și, aș spune cu o expresie dragă proletcultismului, *nu întîmplător*. Domnia-sa s-a conturat, în planul exegezei literare, cu un fel de "tată al răniților". Studiul său din 1977, *Expresivitatea involuntară*, insistînd programatic pe relativitatea percepției estetice, se situa pe poziția nostim-paradoxală (dar impecabil armată logic și filologic) de a scoate la iveală virtuțile textelor slabe. Bineînțeles că nu era vorba de o simplă înmuiere a exigenței, de o propovăduire a "toleranței" axiologice. Bizuit pe axioma variabilității în timp și spațiu a unghiurilor de evaluare a operei artistice, constatînd că, în dialectica lecturii, intenționalitatea textului și capacitățile sale sugestive sunt prizate diferit de la veac la veac, de la loc la loc și chiar de la om la om ("mutația valorilor estetice"), Eugen Negrici lua fie texte vechi și "unanim" considerate banale pînă la ridicol prin demodare, prin infantilismul istoric al procedeelor literare, fie texte contemporane (scrieri de-ale începătorilor refuzați la poșta redacțiilor), caraghioase în ansamblu – și demonstra cu virtuozitate, pe mici porțiuni, performanțe plauzibile ale expresivității involuntare. Această, să-i zic așa, specializare în literatura "proastă" îl făcea pe Eugen Negrici unul din cei mai chemați să se ocupe de aducerea la lumină a imensei producții de poșircă și otravă care a fost literatura înregimentată a comunismului. (Nu e singurul. "Procesul" acestei pseudo-literaturi e în curs. Capitolele din *Istoria stalinismului în România* a lui Victor Frunză, din *Comunismul în România* a lui Ghiță Ionescu, din *Compromis și rezistență* a Katherinei Verdery, materialul documentar adus de scrierile Anei Selejan, *Literatura în totalitarism*, lucrarea lui M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului*, cărora li se va adăuga în curînd cartea lui Ion Cristoiu de peste 1000 de pagini consacrată perioadei, constituie premise valide).

"Teza" culegerii lui Eugen Negrici este aceea că propaganda comunistă s-a substituit religiei pe care o combătea. Că ideologia comunistă (în pură teorie) are unele asemănări formale cu doctrina creștină, am scris și eu, în '90, am regăsit observația și-n cartea recentă a lui Ion Ianoși (egalitarism, promisiunea unei "lumi mai bune", colectivism, "altruism" etc.). Eugen Negrici merge mai departe și defalchează marfa imnică libidinoasă pe principalele concepte cu conotație "religioasă". În această operație, excelent realizată și cert persuasivă, stă valoarea cărții de față. Astfel, capitolele sunt: "*Profeți, apostoli*", (Lenin, Stalin, Dej), "*Martirii credinței*" (soldatul sovietic "eliberator", "eroii" comuniști), *"Omul nou"* (drept-credinciosul, convertitul, izbăvitul, omul sovietic), *"Stimularea credinței"* (împărtășania cu ură împotriva Occidentului, trecutului și dușmanului de clasă; păzirea cuceririlor; "praznicele": 8.V, 23.VIII, 7.XI, 30.XII ș.a.), *"Biserica protectoare"* = partidul, *"Paradisul terestru"* = R.S.R., *"Mîntuitorul"* = Ceaușescu.

Pătrunzătorul studiu final (*Scurt istoric al propagandei prin poezie – Cursul scurt!* Iată, și aici, un punct de tangență: în 1991, am publicat un ciclu de articole intitulat *Cursul scurt de eros patriotic*, în care demontam, în registru ironic, "mecanismele" lălăielii patriotarde) dezvoltă analitic paralelismul funciar (propagandă-"religie"), transcriindu-i și evoluția în timp, pînă azi inclusiv, vai. Eugen Negrici atrage atenția și asupra "reușitelor" (prea vizibile în ultimii cinci ani) ale acelei religii laice și demonice.

Am cădea în eroarea totalitară dacă am socoti că ne aflăm în fața *unicului* mod de a pune problema acestei lungi sub-literaturi. Sunt și întrebări la care culegerea și studiul lui E. Negrici nu răspund: cine erau cei care scriau astfel și de ce?, ce motivații aveau unii, alții, și cum s-au schimbat acestea cu vremea?, sunt diferențiabile valoric textele?, ce precedente istorice le putem găsi? (E. Negrici menționează doar literatura exaltat naționalistă, legionară), ce priză aveau? etc. Dar viziunea lui Eugen Negrici se impune incontestabil prin forța coeziunii interioare.

PROSTOLOGHIKON

Ofer cititorului, ca să nu rămînă frustrat, o micro-selecție din selecție, pe linie kakologică: "În zadar umblă-mprejur/ Fur viclean, pizmaș, chiabur/ În zadar îmi stau la pîndă/ Tot nu scapă de osîndă// Cîntecele und' se lasă?/ Tocmai la Stalin acasă.../ Că lumina din Kremlin/ Ne-a făcut cerul senin" (M. Beniuc). "Drag tovarăș Stalin/ Îți trimit un cojocel/ Nu-l lucrai numai cu fir/ Gîndul îmi pusei în el...// Cojocelul n-o să fie oare mic/ Pentru sufletu-ți voinic?/ Drag tovarășe Staline/ Mult aș vrea să-ți vină bine!" (Sanda Movilă). "Coase mîndra fără greș/ Chipul lui Gheorghiu-Dej/ Să mi-l dea de ziua lui/ Lumină căminului" (F. Saioc). "Cînd am voit să văd și eu ce scrie/ Pe soclu-n cele cîteva cuvinte/ Pionieru-mi spuse înainte/ Acesta e Ilie Pintilie" (Demostene Botez). "Și, citind «Scînteia»/ Se pornea norodul/ Zării socialiste/ Să-i culeagă rodul" (V. Tulbure). "Din pilda lui Stahanov Alexei/ Țîșnesc bogate rîuri de țiței" (Dan Deșliu). "Și mă gîndesc: limbuții din New York/ Cred că acești țărani din drum se-ntorc?" (Mihu Dragomir). "Tovarășe țăran, boii-s greoi/ Înjugă și știința lîngă boi!" (Eugen Frunză). "Toată lumea, pîn-la unu-i trează/ În Organizația de bază", "Noaptea-și trece-ncet spre zori hotarul/ Toți tresar: vorbește secretarul:/ Secerișul, Stalin spune, frate,/ Că de-l faci la vreme, minunat e" (Eugen Jebeleanu). "E ca duhul vîntului/ Furia poporului/ Brat de cremene și fier/ Toți dușmanii cad și pier!" (Ion Brad). Pe Ceaușescu "primăvara/ Ni l-a adus să fie erou între eroi", "Urmîndu-ne Eroul, vom birui dezastre", "Și nu e spirit critic mai critic ca al său!" (Adrian Păunescu).

George PRUTEANU

**) Poezia unei religii politice - Patru decenii de agitație și propagandă*, volum alcătuit de Eugen Negrici, Ed. Pro, Buc., 1995, 368 p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

Delicata gestiune a moştenirii habsburgice în Europa de Est

În Republica Cehă, în Slovacia şi în Ungaria, soarta proprietăţilor din fostul Imperiu austro-ungar, naţionalizate de către regimurile comuniste, oscilează între restituire, reamenajare şi abandon.

De la sfîrşitul secolului XVII, pînă în secolul XIX, Ungaria, Slovacia, Bohemia şi Moravia (astăzi Republica Cehă) au trăit la umbra Habsburgilor, asociate în sînul monarhiei bicefale austro-ungare. De la un capăt la altul al Imperiului, în pragul primului război mondial, observa romancierului Joseph Roth în **Cripta capucinilor**, puteau fi văzute pe frontonul tuturor gărilor acelaşi vultur bicefal pe fond galben, aceiaşi funcţionari purtînd aceleaşi uniforme, folosind acelaşi jargon administrativ. Iar pe enormele domenii împrăştiate pe acest teritoriu, figurau aceleaşi nume cosmopolite ale familiilor Esterhazy, Schwarzenberg, Sternberk, Lobkowitz, Karoly, Kinsky, care au construit de-a lungul anilor castele gigantice, pe măsura averilor lor. Acest patrimoniu, răvăşit după descompunerea Imperiului, a fost în întregime naţionalizat cînd în ţările respective au venit la putere comuniştii, în 1947 în Ungaria, în 1948 în Cehoslovacia. După căderea acestor regimuri în 1989 s-a pus problema cum să se procedeze cu aceste hectare de acoperişuri, cu acei kilometri de culoare. Să fie înapoiate stăpînilor lor, să rămînă în proprietatea statului sau să fie cedate colectivităţilor locale?

În 1991, Praga a ales calea restituţiei. "E o problemă de justiţie - a spus ministrul culturii Pavel Tigrid. Aceste bunuri au fost furate în 1948, ele trebuie înapoiate foştilor lor proprietari". Era însă necesar ca ei să fie cetăţeni cehi şi să locuiască în ţară şi ca data naţionalizării să fie ulterioară anului 1948. Erau astfel excluse din lege toate bunurile confiscate între sfîrşitul celui de al doilea război mondial şi "lovitura de la Praga". Adică cele expropriate pentru vina proprietarilor de a fi colaborat cu naziştii. Majoritatea familiilor "germane" au fost astfel descalificate şi deci eliminate.

În această categorie intră destulă lume, care face contestaţii: Karl-Albrecht Waldstein, descendent al celebrului general din Războiul de 30 de ani, moştenitorii familiei Rohan-Sykhrov şi o ramură a familiei Lichtenstein sînt angrenaţi într-o lungă procedură pentru redobîndirea averilor lor. În schimb, prinţul Schwarzenberg s-a trezit cu 25000 de hectare, împrăştiate în diverse părţi, Jiri Lobkowitz cu peste 2000 de hectare, cei doi fraţi Kinsky, fiecare cu 6000 de hectare, Kolowrat şi Mendsorff-Pouilly, cu ceva mai puţin.

Această "revenire a feudalilor" n-a rămas fără reacţii de împotrivire. "Noi dorim ca aceste entităţi să rămînă viabile sub raport economic. Nouă ne este imposibil să întreţinem o clădire cu patruzeci de încăperi, şi dependinţele aferente" - le-a răspuns Pavel Tigrid. 180 de proprietăţi de importanţă medie, legate de reşedinţe istorice, şi vreo 20 de domenii foarte mari au fost restituite reprezentanţilor fostei aristocraţii. Fără îndoială, nu este întîmplător că printre aceste familii se regăsesc numele celor care în 1938, înainte de acordurile de la München, au semnat o scrisoare către preşedintele republicii, Edvard Benes, asigurîndu-l de loialitatea lor în faţa ameninţărilor celui de al III-lea Reich.

"Aceste restituiri sînt periculoase - consideră Kamila Matouskova, directoarea Patrimoniului ceh. Unii dintre proprietari cedează tentaţiei de a vinde imediat în străinătate ceea ce de-abia au primit". Ea dă drept exemplu castelul Nove Hrady din Boemia răsăriteană, care de abia înapoiat a fost complet golit de mobile, imediat vîndute în străinătate. Dintre cele două mii de castele recenzate în Boemia şi Moravia, doar două sute au fost restituite. Statul vrea să păstreze peste o sută, dintre care 60 administrate direct de Ministerul Culturii şi 50 de către autorităţile regionale. "Rolul statului este de neînlocuit într-un castel în care există mobilier" - spune Kamila Matouskova. Celelalte 1700 aparţin comunelor, fostelor întreprinderi de stat, ba chiar fostelor ferme colective. Care au dreptul să le revîndă. Ceea ce s-a şi întîmplat, ele trecînd prin mai multe mîini.

Transformarea unui conac într-un hotel trei stele sau într-un centru internaţional de conferinţe este seducătoare pe hîrtie, dar realizarea este mai complexă. "Avem nevoie de bani pentru restaurarea acestui patrimoniu. Şi acesta poate servi la dezvoltarea economică a ţării. Sîntem deci obligaţi la un compromis" - explică Karol Dyba, ministrul "ultraliberal" al economiei. Statul dă 300 de milioane de coroane (60 de milioane de franci francezi) pentru acest patrimoniu în suferinţă. Dar e o picătură, cît o lacrimă.

În Slovacia, deşi oficial restituirea are forţa legii, deoarece ea a fost votată înainte de divorţul celor două ţări din 1993, situaţia este diferită. Majoritatea marilor proprietari de pămînt erau de origine ungară - pînă în 1920 Slovacia făcea parte din fostul regat al Ungariei, mai tîrziu aliat al Germaniei naziste. Nu se pune problema înapoierii măcar a unui petec de pămînt foştilor colaboraţionişti. În schimb, influenta Biserică catolică a izbutit să-şi recupereze aproape tot patrimoniul. Şi băncile. Din 5400 de clădiri cu valoare istorică, Statul a privatizat pînă astăzi 2900 îi mai aparţin 1400 (dintre care două sute depind de Ministerul culturii) şi circa 900 ţin de colectivităţile locale. Şi întrucît cele 13 milioane de coroane (2,6 milioane de franci) obţinute de fondul de susţinere Pro Slovacia pentru întreţinerea celor 12 mii de "obiective" clasate (de la panourile din altar pînă la fotăreţe) sînt evident insuficiente, noii proprietari trebuie să se descurce.

Adeseori tentaţia de a te descurca exclude respectul. Ce riscă proprietarul dacă el contravine regulilor stabilite de Comisia monumentelor istorice? "O amendă de 1000 de coroane" (200 de franci), constată cu amărăciune Renata Lieskovska, arhitect la această Direcţie. "Legea care reglementează construcţiile este mai severă decît cea care se aplică renovărilor" - completează Peter Kresanck, primarul oraşului Bratislava. Turismul, un panaceu pentru patrimoniul în pericol, impune o reconversie adeseori lipsită de nuanţe, dar depinde şi de investiţii. Castelul Topolcianky cu o aripă Renaissance, o alta neoclasică, în mijlocul unui parc de 12 hectare, este o fostă proprietate a Habsburgilor transformat de fostul regim într-un sanatoriu. Acum aparţine Uniunii sindicatelor slovace, fiind în acelaşi timp un muzeu care posedă o bogată colecţie de mobilă, dar şi un hotel cu cincizeci de camere, braserie, sală pentru recepţii, banchete şi seminarii. Cooperativa de consum care a pus mîna pe castelul baroc Mojmirovce face de toate: a adăpostit un centru pentru educaţia permanentă, un bar de noapte, săli cu jocuri video şi de sport, o piscină cu valuri, un centru de recalificare pentru şomeri şi, desigur, un hotel. Dar cine va finanţa programele de reconversie, cu atît mai tentante cu cît la anul în Slovacia oficiul de turism va organiza un "tur al castelelor", la fel ca în Republica Cehă şi în Ungaria?

În Ungaria - 10 mii de monumente înregisrate, o mie de castele - principiul restituţiei a fost refuzat de Parlament. S-a preferat cartea privatizării, favorizată de faptul că, mai de mult, numeroase clădiri istorice au intrat în dotarea întreprinderilor de stat. Castelul neoclasic Serégelyes, la cîţiva kilometri de Budapesta, aparţine lui Taurus, întreprindere care fabrică pompe cu aer comprimat, pe cale de a fi privatizată. Întîi, loc de odihnă pentru salariaţii societăţii, monumentul a devenit un hotel destul de confortabil cu 40 de camere. Dar pentru asta a trebuit restaurat integral edificiul, distrus în timpul bătăliilor din cel de al doilea război mondial.

Alte monumente n-au avut această şansă: după ce au fost bombardate, au fost transformate în spitale, în cazărmi sau în depozite, fiind sistematic prădate şi tot mobilierul a dispărut. Fertöd, considerat un Versailles al ungurilor, fostă proprietate a familiei Esterhazy, la începutul secolului una dintre cele mai bogate din Europa, arată bine văzut de departe. Zidurile acestui palat somptuos, construit la sfîrşitul secolului XVII, au fost renovate acum cîţiva ani. Dar totul trebuie refăcut. Acoperişul e spart, la ferestre sînt scînduri bătute în cuie, podelele sînt putrede. Fertöd aparţine comunei, şi autorităţile vor să-l vîndă. Nimeni nu-l doreşte.

Gödölö, fantezie barocă a unui Fouquet ungur, e şi mai mare: 17000 de metri pătraţi, fără a mai pune la socoteală spaţiile comune şi enfiladele de la grajduri. E aproape o ruină. A fost ocupat de armata sovietică, şi n-a fost părăsit decît în 1990; a fost şi depozit de carburant, dar şi ospiciu, şi acum prin clădire suflă vîntul. Situat la vreo 30 de kilometri de Budapesta, alături de o localitate destul de sinistră, la Gödölö mai sînt 207 clădiri pe care statul vrea să le păstreze. Pentru ţară, importanţa lui istorică este considerabilă. Construit imediat după înfrîngerea turcilor, au locuit acolo în mai multe rînduri suveranii austrieci.

Gödölö a văzut naşterea şi înfrîngerea revoluţiei de la 1848. Acolo au fost îngrijiţi răniţii bătăliei de la Sadowa şi a locuit Sissi şi a oftat poetul Petöfi. În 1918, Carol I, ultimul suveran al monarhiei bicefale, a făcut o ultimă încercare pentru a conserva unitatea Imperiului. Amiralul Horthy a locuit acolo pînă în 1944. Statul doreşte să-l transforme într-un mare muzeu, dublat de un hotel de lux cu săli de expoziţii. Ca să înceapă lucrările ar fi nevoie de 2,5 miliarde de forinţi, din care deocamdată nu există nici un ban. Solicitaţi, investitorii privaţi nu se înghesuie.

Dacă statul ungar refuză restituirile, el acceptă cu oarecari condiţii fundaţiile "culturale", propuse de foştii proprietari, unii dintre ei şi astăzi bogaţi, care doresc să-şi recapete bunurile. Se desfăşoară negocieri cu Karoly şi Nasdasdy pentru castelele din Fehervarcsurgo şi Nadasladany, ca să fie încredinţate pentru 99 de ani unor fundaţii. Acestea vor trebui să se descurce cu renovarea. Primul - cu o faţadă clasică şi alta barocă - e într-o stare de plîns, cu parchetul crăpat şi acoperişul spart. Al doilea, un castel Tudor de final de secol XIX, este încă prezentabil. Şi, ca şi cum situaţia n-ar fi şi aşa destul de complicată, Administraţia monumentelor istorice (care depinde de Ministerul mediului) vrea să ia din patrimoniul comunelor unele monumente care le-au fost transferate (uneori fără s-o ceară) în timp ce primăriile locale rîvnesc la altele mai rentabile care nu li s-au dat. În unele cazuri, mai mulţi proprietari îşi împart între ei ruinele.

În sfîrşit, utilizatorul - care nu este întotdeauna proprietarul - vrea să exploateze la maximum capitalul istoric, în timp ce statul încearcă să aplice reguli de protecţie, fără a avea mijloacele de a le şi impune. În această junglă indefrişabilă riscă să se piardă patrimoniul ungar, unul dintre cele mai bogate ale Europei centrale.

Castelele sînt mai uşor de retrocedat decît apartamentele cu două camere. Dar şi în privinţa lor legislaţia din fostele ţări comuniste diferă, deşi în România se spune că peste tot problema e rezolvată. Şi chiar acolo unde e aşa, de la retrocedare la folosire mai e un drum.

Centrul Bratislavei

Sfîrşitul deceniului şase a fost deosebit de nefast pentru oraşul Bratislava, capitala Slovaciei (460.000 de locuitori), a cărei arhitectură "Secession" este cu totul remarcabilă. Construcţia unui pod şi a unor şosele a făcut să dispară 200 de clădiri ale oraşului vechi, printre care şi cartierul evreiesc. "În perioada comunistă - spune Peter Kresanek, primarul Bratislavei, istoric al artei - au dispărut două treimi din centrul oraşului". Astăzi, trei sute de monumente sînt protejate şi se încearcă reconstituirea ţesutului urban. "Majoritatea clădirilor din centru au fost înapoiate - explică primarul. În special cele care au aparţinut băncilor şi Bisericii. În ansamblu, renovările au fost corecte. Totuşi oamenilor le pare rău că, acum, aceste edificii nu mai sînt deschise publicului şi că apartamentele din centru le sînt inaccesibile din cauza chiriilor. Dar nu a existat altă soluţie: municipalitatea nu ar fi fost capabilă să se lanseze în operaţiuni financiare atît de costisitoare".

Radislav Kinsky, sau viaţa unui biolog la pensie, în Bohemia

Radislav Kinsky are 1,90 m, părul de albeaţa zăpezii şi pielea obrazului roz, ca a unui bebeluş. Poartă un costum de tweed uzat, foarte britanic, şi primeşte într-un salon împodobit cu peisaje naive. Se spune că au fost pictate de soldaţii convalescenţi ai lui Napoleon - ne aflăm la cîteva zeci de kilometri de cîmpul bătăliei de la Slavkov, mai cunoscut sub numele de Austerlitz. Stă în casa administratorului domeniului, deţinut de părinţii săi înainte de 1948. Zugrăvită într-un roz ocru, cu acoperiş de aramă verde, casa a fost restaurată timp de trei ani. Dar restaurarea enormului castel construit în secolul XVIII de Giovanni Santini, un arhitect de origine italiană, cu labirintul său de clădiri şi curţi va dura ceva mai mult.

O parte a acestui spaţiu de cinci hectare este ocupată de un muzeu al cărţii, organizat după principii sovietice. În afară de plafonul magnific pictat în 1732 de F.C. Töpper, n-a mai rămas nimic: mobilierul a fost împrăştiat. În 1992, Radislav Kinsky n-a regăsit decît pereţii pe care îi părăsise ca adolescent. Şi a recăpătat cele 6000 de hectare, dintre care 5500 sînt de pădure şi 400 de heleştee.

La Paris, unde şi-a făcut cariera, fusese un biolog strălucit, şef de laborator la Inserm, specialist în imunologie şi transplanturi şi în reproducere. Restituirea s-a produs tocmai în momentul în care se pregătea să iasă la pensie şi astfel a devenit un latifundiar. Are 68 de ani şi s-a trezit în fruntea unei întreprinderi cu circa o sută de angajaţi. A creat o societate specializată în piscicultură, asociindu-se cu fostul gestionar (comunist) al heleşteelor lui.

"La reîntoarcerea mea n-am observat reacţii negative - afirmă el. Oamenii erau mulţumiţi că s-a găsit cineva să se ocupe de domeniu. Exploatarea e rentabilă, îmi permite să fac faţă renovării. Dacă mai adaug şi pensia, pot să reinvestesc totul în domeniu şi în clădiri. Beneficiez, de altfel, şi de o reducere de impozite pentru lucrările de restauraţie". Dar restituţia nu va fi reală decît dacă se va întinde şi la următoarea generaţie. Cei doi fii ai lui Radislav s-au născut, muncesc şi locuiesc la Paris. Vorbesc ceha şi vin aici în vacanţe. Dar sînt căsătoriţi cu franţuzoaice. Va fi oare predată ştafeta?

Emmanuel de ROUX

La Monde - 9 septembrie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

"NE CREDEŢI NUMAI CÎND MURIM!"

Eseu despre Mihai BOTEZ, şi nu numai...

Sînt martor şi eu cînd, în acel iunie 1993, sosind împreună la Zürich, şi-a arătat grănicerilor proaspătul *green card*, pe care-l primise după preschimbarea actelor de refugiat politic (pînă în 1989, cînd s-a hotărît să ceară azil, îşi păstrase paşaportul românesc în ideea că se va întoarce, în ciuda împotrivirii autorităţilor ceauşiste; aceasta a fost şi principala cauză a eşuării numirii sale ca director al Departamentului Românesc al "Europei Libere"!); în S.U.A., acest document deschide calea, după scurgerea a doi ani, la obţinerea cetăţeniei. Mai mult, în avion, printre altele (îi cerusem, de pildă, să facă uz de influenţa sa pentru ca o stradă din Bucureşti să poarte numele lui Vlad Georgescu şi alta pe cel al arh. Ştefan Gane, mort tot în 1988, iniţiatorul, în 1985, al Asociaţiei pentru protecţia Monumentelor Istorice – al cărei membru am fost şi eu – şi care, din exil, s-a bătut contra demolărilor regimului; totodată, l-am pus în gardă şi împotriva unui dubios avocat româno-parizian, cunoscut în Franţa ca element securist şi care, profitînd că unii îi întorceau deja spatele, începuse să-i dea insistent tîrcoale. El, din America, nu ştia. Mi-a mulţumit... Era un pericol la care putea fi uşor expus, trebuia să se păzească...), avusesem prilejul să-i expun critic punctul meu de vedere la adresa interdicţiei înscrise în Constituţie pentru persoanele avînd dublă cetăţenie de a fi aleşi (aceştia din urmă avînd numai dreptul de a alege), un fapt care crea o discriminare între cetăţeni de categoria A şi alţii de categoria B. În scăpase această chestiune care, după cum mi-a spus, din motive evidente, urma să-l privească şi personal. A scos un exemplar din Constituţie, pe care-l ţinea în geantă, a constatat că aşa era şi mi-a dat dreptate. Atîta doar că restricţia privea numai funcţiile elective, nu şi pe cea de ambasador. Teoretic, rămînînd la ONU, putea continua procesul de obţinere a naturalizării americane. Nu şi devenind ambasador la Washington, ţara în cauză. Dreptul internaţional, de data aceasta, este cel care se împotriveşte la astfel de situaţii. În interesul superior al patriei sale, Mihai Botez, totuşi, a acceptat...

Ştim că această decizie a fost divers apreciată şi că a dat naştere la speculaţii. Aşa s-a făcut din fostul disident, pe nedrept, un caz controversat. Mihai Botez nu avea nevoie de justificări, cu atît mai puţin de avocaţi. Totuşi, hazardăm o explicaţie la care de mult meditam. Pentru apărătorul drepturilor omului care a fost Mihai Botez, singurul criteriu de evaluare a unui regim este respectarea acestora. Din moment ce respectarea fără excepţie (şi în ciuda unor regretabile derapări!) a acestor drepturi: libertatea cuvîntului, a tiparului, a presei scrise şi electronice (pe lîngă cele de stat, posturi radio-tv autonome!), de întrunire, de asociere, de constituire în partide politice şi sindicate, de mişcare (adică de-a putea părăsi şi reveni oricînd în ţară, cu un paşaport!), de adresare la o justiţie pe cale de a-şi recîştiga independenţa, de conştiinţă şi credinţă etc. – este, s-o recunoaştem, o realitate în România post-revoluţionară, el, care a luptat şi şi-a sacrificat viaţa şi cariera pentru obţinerea acestor drepturi, nu trebuie să mai fi simţit nici un impediment major în *cooperarea* – limitată, de altfel, şi critică! – inclusiv în poziţia de ambasador, cu guvernul român *liber ales*, indiferent care va fi fost acesta. Dimpotrivă, această activitate îi oferea un teren nou pentru manifestarea puternicului său patriotism (deşi – ca adevăraţilor patrioţi – cred că termenul i s-ar fi părut retoric şi rebarbativ!...).

Modul în care, probabil, îşi punea el problema era simplu şi pur utilitarist: "Între mine şi un aparatcik al vechiului regim, eventual reconvertit în naţional-securist PRM, cine e mai bine?" Este aceeaşi logică pozitivă pe care o regăsim şi la Gabriela Adameşteanu, cînd, foarte judicios, în continuarea editorialului citat (22, din 19 iulie a.c.) afirma: "Cu toate rezervele noastre faţă de echipa Iliescu, *o vizită a preşedintelui Iliescu la Washington înseamnă un dialog al României cu SUA. Bucuria ca ea să*

© S. Ghetie

fie amînată sau ratată mi se pare azi un gest la fel de discutabil ca şi proasta presă de ieri a lui Mihai Botez". Iată un exemplu concret şi foarte precis de gîndire opusă sterilei "politique du pire"... Şi să nu uităm nici un alt adevăr fundamental: spre deosebire de tiranie, într-o democraţie, chiar şi într-una incipientă ca a noastră, un ambasador nu reprezintă decît formal guvernul sau pe şeful Statului; de fapt, el reprezintă realmente *numai* naţiunea...

În sfîrşit, un ultim aspect. "Vreau să mi se recunoască dreptul de a spune cu voce tare «NU», şi de a rămîne, în acelaşi timp, la mine acasă", suna o alta dintre frazele intrate în istorie ale lui Mihai Botez. Este o poziţie care-l singulariza pe disident. Deşi, împotriva voinţei lui, a fost constrîns, pînă la urmă, să ajungă acolo, el nu numai că nu a vrut să părăsească vreodată ţara, dar a şi teoretizat, pe propria-i piele, non-expatrierea. Pentru cine, ca mine, a ales calea "fugii", a fost o lecţie de curaj şi demnitate de neuitat, dar şi un paşnic, implicit, reproş, imposibil de refuzat...

Dintr-o dată el răsturna ecuaţia pe care voia s-o impună securitatea: disidenţă=paşaport (de cîte ori n-am auzit oare sintagme, cu voluptate puse-n circulaţie de Putere, de tipul Paşaport-Goma?...). Ne dăm seama cît de mult irita regimul Ceauşescu un element ireductibil ca Mihai Botez care, în plus, respingea ideea plecării. Erau, chiar şi-n condiţiile ceauşiste, situaţii în care rămînerea era mai grea decît plecarea. Botez a optat pentru o astfel de cale. Prin simpla sa existenţă, care părea chiar o insolenţă, în Bucureşti, sau la Tulcea (e limpede că, dacă şi-ar fi dorit emigrarea, ar fi putut-o face cu vîrf şi îndesat, la fel, şi infinit mai bine, ca mii de alţi români în anii '60-'70-'80!), el voia să demonstreze că se poate. Voia mai ales ca alţii, întîlnindu-l, pe stradă sau la birou, să spună: "Deci se poate!" Era prea mult pentru regim. Un afront inedit, la care nu ştia cum să reacţioneze, o sfidare imposibil de acceptat fără a se nega pe el însuşi. Botez continua impasibil, cu încăpăţînare, a se face că aştepta aceasta, bineştiind că nu se va întîmpla niciodată, dar tocmai, de aceea! Un dramatic, nesfîrşit, joc de-a şoricelul şi pisica, amintea mai degrabă de lupta lui David cu Goliath...

Mai mulţi publicişti, comemorîndu-l pe Mihai Botez, au evocat propunerea sa decapantă, după un rechizitoriu feroce la adresa lui Ceauşescu, de-a fi aleasă în funcţia de secretar general... tovarăşa Elena Ceauşescu! Această ironie dură vorbeşte despre o altă latură a lui Mihai Botez: în spatele unui mare caracter, spiritul său ludic, un sens al umorului ascuţit, tipic al omului de lume, o bună dispoziţie care te făcea să te simţi de la început în largul tău (am văzut cînd ne-am întîlnit prima dată, a fost ca şi cum ne-am fi cunoscut de-o viaţă!), o umanitate veşnic gata, în ciuda încercărilor, să-şi descreţească fruntea, o spontaneitate şi o generozitate fără sinuozităţi şi fără rezerve şi, mai ales, fără umbră de înfumurare (nici cînd era deja ambasador!), un entuziasm debordant şi un stil direct, dublat de o fericită lipsă a acelei timidităţi care-i fac pe unii să pară, fără să vrea şi fără să fie, reci sau distanţi...

Eu prefer să-l amintesc aici pe Mihai Botez cel care, în octombrie 1985, a avut îndrăzneala să se întoarcă, rocambolesc, în România, după ce regimul sperase să scape de el, dîndu-i "brînci" peste graniţă, la a 25-a cerere înaintată de "călătorie turistică" (se găsesc acum unii care să afirme că Mihai Botez "circula liber"; e bine să ştie, întru împrospătarea memoriei, că, dacă a călătorit în străinătate, nu liber ci în condiţiile anilor '70, – şi exclusiv pentru meritele sale ştiinţifice – aceasta s-a petrecut numai înaintea intrării în opoziţie!) şi la invitaţia, aparent, cu cele mai puţine şanse (o reuniune a Consiliului Europei cu disidenţii din Est, organizată de dna Simone Veil la Madrid!), fără funestul talon de întoarcere agrafat în paşaport. Talonul era un cartonaş de tristă amintire, cu rol de super-paşaport, fără de care nu puteai nici intra nici ieşi, pe care îl detaşa securistul, la ultimul control (suprimarea sa şi a absurdei vize româneşti de ieşire, la Revoluţie, a fost o mare cucerire, care a permis libertatea de mişcare peste frontieră!). Cu atît mai riscantă era revenirea lui cu cît, în trecere prin Paris, nu se sfiise să întîlnească ziarişti şi responsabili politici cu care vorbise liber, acordase interviuri incendiare la ziare şi TV, denunţase public regimul (inclusiv, cu Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, pentru "Europa Liberă", ceea ce era *summum*, dar şi *anathema*!) etc., cu singura condiţie (de kamikadze!), să nu-i fie difuzate declaraţiile decît după reintrarea sa fizică în ţară! Nici unul dintre disidenţii noştri, care izbutiseră să iasă, nu s-au gîndit vreodată la aşa ceva şi cazul va rămîne, probabil, unic în analele Estului comunist... Tactica, elaborată de comun acord cu Mihnea Berindei şi Vlad Georgescu, a reuşit.

Anunţîndu-şi întoarcerea într-o convorbire la telefon cu mama sa (ca să fie bine auzit de cine trebuia!) pentru o zi şi un avion Air France, a sosit în realitate cu 24 de ore înainte, cu o cursă Tarom, luînd Securitatea pe nepregătite. Formal, nu-i puteau reproşa nimic. Lipsa talonului? "L-am rătăcit", a răspuns serafic. Neştiind cum să reacţioneze, costumaşele, cum ar spune Paul Goma, l-au băgat, totuşi, preventiv, 48 de ore la arest. A treia zi, prin grija lui Berindei (care încercase în van, două nopţi la rînd, cum îi era obiceiul pînă la Revoluţie, să-l contacteze telefonic prin mama sa), dispariţia disidentului era pe toate ziarele din lumea liberă. În ziua următoare, a fost eliberat din lipsă de motive, şi-n aceeaşi seară intervenţiile sale de la Paris au început să curgă...

Legat de aceasta, o amintire personală, pe care i-am împărtăşit-o şi lui Botez, în cursul călătoriei noastre comune. Între 1984-1986 m-am aflat, ca bursier la Institutul de Studii Istorice "B. Croce", din Napoli. În primăvara lui 1985, întorcîndu-mă, de Paşte, de la Paris, citisem în Libération un articol despre Dorin Tudoran care se angajase şi el în disidenţă. Ziaristul, în urma unei complicate convorbiri telefonice cu scriitorul (nu mînuia bine franceza, iar vocea-i ajungea foarte slabă), îl numise disidentul fără chip, deoarece nici o imagine a sa nu reuşise să parvină în Occident. Reţinusem acest fapt. Întors la Napoli, m-am pus pe căutat prin bogatele colecţii de publicaţii româneşti de la catedra de română a regretatului prof. P. Buonincontro (moştenitor al un patrimoniu inestimabil de la predecesorul său, cunoscutul prof. Th. Onciulescu), de la Institutul Universitar Oriental. Truda mea avea să fie mai uşoară decît mă aşteptam şi, repede, dublu recompensată...

Am descoperit curînd un număr din 1981 al "Românieiliterare" ce conţinea o pagină întreagă consacrată lui Dorin Tudoran. Pe lîngă o selecţie de poeme, se găsea acolo şi mult dorita poză (începuse afacerea plagiatului Ion Gheorghe-Lao .Ti şi înţelesesem imedat că fusese o formă implicită de solidarizare, cît mai era posibil, a serioasei reviste literare cu tînărul poet aflat în "colimator")! Însă, tot căutînd pentru Dorin Tudoran, am dat şi peste un număr din 1979 al **Vieţii studenţeşti** (o altă revistă destul de îndrăzneaţă pentru parametrii de atunci!), care cuprindea un interviu cu fotografie, luat lui Mihai Botez, probabil, cu ultimul tren şi eludînd cenzura, neîndoios, printre cele din urmă care mai apucaseră să-i apară în ţară. Dacă nu mă înşel, era numărul pe septembrie 1979, cînd deja primele texte începuseră să-i fie citite la **Europa Liberă**...

Dat fiind că fotografiile reproduse erau şi-aşa de calitate slabă (altfel le-aş fi xeroxat!), am smuls, pe ascuns, şi fără prea mari menajamente şi remuşcări – de-abia acum îmi recunosc actul "vandalic", dar servea pentru cauză! – cele două pagini. Le-am pus într-un plic şi, încîntat (era pentru prima dată cînd vedeam faţa celor doi oponenţi!), le-am expediat urgent lui Mihnea Berindei, la Liga de la Paris, pentru a fi distribuite ziarelor. Dorin Tudoran urma să nu mai fie, astfel, disidentul fără chip şi aveau şi-o poză, în plus, a lui Mihai Botez... Mare mi-a fost bucuria cînd, în toamnă, am văzut mica poză trimisă de mine, reprodusă în format mare, pe circa un sfert de pagină, de **Libération**, ca ilustrare la articolul (păstrat pînă astăzi, cu mîndrie, în arhiva mea!) care anunţa primirea vizei de către matematicianul disident. Titlul, care mi s-a întipărit în minte, şi de care-şi aducea aminte perfect şi Botez era "Le viza de la 25-ème heure". Eram fericit că putusem contribui şi eu cu ceva...

(va urma)

Adrian NICULESCU

Paris, 6 aug.-19 sept. 1995

O casă din *Iliada*

– de vorbă cu prozatoarea şi traducătoarea Iulia MURNU –

Casa din str. arh.Louis Blank nr.9A s-ar putea numi "o casă din Iliada*"; profesorul George Murnu a construit-o atunci cînd a primit marele premiu al Academiei Române pentru tălmăcirea poemului homeric. Puţine altele, din vechiul Bucureşti, rămase pînă azi în fiinţă, au un mai nobil act de temelie: o casă dintr-o carte. Omul care a locuit-o a continuat să lucreze la perfecţionarea echivalenţei româneşti pînă în pragul vîrstei de 90 de ani.*

Casa este acum în renovare: pe faţada înaltă, proaspăt zugrăvită într-un alb de hîrtie, aproape lucitor, schelele încă nestrînse pun linii verticale sau oblice, ca nişte tăieturi pe-o pagină în lucru. Ceva din trecuta viaţă dinăuntrul clădirii pare să răzbată în exterior.

În sufrageria de la parter, prozatoarea şi traducătoarea **Iulia Murnu** *- siluetă fragilă - delicat "spirit al casei" întrupat într-o fiinţă - ne vorbeşte despre ultima versiune a traducerii, lăsată ei "ca o grea moştenire" de către părintele său. Deşi existenţa celei din urmă forme la care se oprise George Murnu este cunoscută, ea a rămas, deocamdată, în manuscris. În opinia fiicei savantului, fidelitatea unor mai noi tălmăciri din* Iliada *poate fi, pe alocuri, contestată.*

Ideea de **restituire** *este privită aici dintr-un punct de vedere mai special.*

Vis de traducător

Stimată doamnă **Iulia Murnu** *- cînd se vorbeşte azi de* **restitutio in integrum** *- referirea se face la lucruri precise: pămînturi, case, drepturi încălcate. Prin extindere, poate deveni ea şi deviza unui traducător?*

Iulia Murnu: În sensul larg al expresiei, da, cred că poate. Fiecare variantă nouă este o luptă cu imprecizia. Versiunile, corectările, eu le văd ca pe tot atîtea posibilităţi de punere în drepturile legitime ale operei căreia te-ai dedicat. Traducătorul fidel - adică onest, dar şi inspirat - face în felul acesta o reparaţie integrală, chiar dacă - iau exemplul tatei - el n-are predecesori cu care să se compare. (Odobescu, Eminescu, Iorga, C.Aristia şi alţii au tradus doar unul sau două cînturi.) Şi cînd avem de-aface cu *Iliada*, cum să numim confuziile de termeni sau neînţelegerea spiritului limbii (cea originală sau cea în care se traduce) altfel decît prejudicii morale aduse autorului? Erorile pe care le-am sesizat, de-aici provin, nu-i vorba că nişte ediţii recente nu l-au respectat pe tata, ci textul original. Pe Homer! Adevărat, azi oamenii se luptă pentru reparaţii materiale. Atunci cînd m-am gîndit să protestez mi-am pus problema sensului: are nevoie Homer de apărarea mea? Ar fi prezumţios să cred. Dar cum să nu aperi *Iliada*? Tocmai pentru reputaţia lui Homer!

De ce numiţi ultima variantă a traducerii "o grea moştenire lăsată de părintele meu?"

Am 90 de ani... Am lucrat cu tata de cînd mă ştiu - bibliotecară la catedra de Arheologie a Universităţii Bucureşti, secretara lui, dactilografa nenumăratelor pagini, corecturi, adăugiri, variante la visul lui de perfecţiune, *Iliada*. Fratele tatei, Demeter Murnu, fost funcţionar la Ministerul de Externe, îmi dăruise pe la 25 de ani o maşină de scris, de care, spun drept, la început mai fericit a fost tata decît mine fiindcă putea să-mi aducă paginile şi să urmărească nerăbdător copierea lor. Munca asupra unui cuvînt, bucuria unei echivalenţe fericite, de la tata am învăţat-o. După moartea lui, pe care familia noastră a simţit-o ca pe un uragan, am revenit la viaţă numai cu ajutorul lucrului la o traducere din Goethe, *Reineke Vulpoiul*, apreciată la apariţie de Tudor Vianu. Am mai publicat şi tălmăciri din Rilke, din Tagore, am şi cărţi de povestiri pentru copii, ilustrate de sora mea, dar lucrul la traducerea de care am vorbit înainte mi-a rămas cel mai bine în amintire. Probabil pentru familia noastră raportul cu cartea este ceva nu însuşit din obligaţie, ci *trăit*. Bunicul, negustor bogat în Veria (Grecia), făcea lungi călătorii de afaceri, cumpăra şi vindea turme de oi în ţările vecine, bănuiesc că era un om puternic, încercat, obişnuit cu pericolele,... ei, bine, nu se despărţea de *Biblie*, găsea tihnă să citească, în fiecare zi, cîteva pagini, mereu altele, deşi părea să ştie pe dinafară părţi întregi. La 100 de ani orbise, dar nu putea trăi "în afara textului": îi cerea zilnic tatei, copil de şcoală primară pe atunci, la ce pagină să deschidă cartea şi să-i citească. Aşa era şi tata cu Homer: mă punea să caut exact, pagina, cîntul, fragmentul, pe de rost. Spun drept, îmi era şi milă de un exemplar foarte frumos, din ediţia bibliofilă scoasă de Vasile Pârvan la "Cultura Naţională" şi prezentată la Expoziţia de Carte Internaţională, pe care tata adăuga, ştergea, înlocuia cuvintele. Evoluţia textului, de la arhaisme la criteriul estetic, urmărind eufonia pură, stă dovadă acestei munci fără răgaz. G.Călinescu spunea că "apariţia *Iliadei* în româneşte, a lui George Murnu, constituie un moment fundamental în evoluţia limbii literare". Dar suprema recunoaştere a primit-o din partea fostului lui profesor, renumitul filolog W. von Mellendorff care, la seminarul său din Berlin, a afirmat că cea mai izbutită din lume ar fi opera unui traducător român. Tata a dat o frumoasă expresie şi *Odisseei*, dar marea lui izbîndă cred că *Iliada* rămîne. Gîndiţi-vă că în tot acest timp în care lucra la traducere, făcea cercetări de teren - în special la monumentul de la Adamclisi, preda cursuri la facultate (dintre elevii lui cîţiva au ajuns arheologi vestiţi, Dinu Adameşteanu, Radu Vulpe ş.a.), studia colecţia Mavros, oferind cea mai ştiinţifică descriere a vaselor pictate greceşti. Cînd avea timp pentru toate, nu ştiu. Îmi amintesc cum pleca dimineaţa la facultate, pe jos, devreme. Străbătea Bucureştii din apropierea şoselei Kiseleff - "margine" de oraş pe atunci - pînă la Universitate, cu pas egal: ura tramvaiul, un vacarm! Nu-i exclus să fi fost acele ore de mers timpul lui de visare, de poezie. A publicat şi cîteva volume de versuri - şi în dialect aromân - unde a aplicat hexametrul!, e considerat de altfel cel mai mare poet în dialectul aromân - şi în româneşte. Curios, poezia parcă ar fi scrisă de doi oameni diferiţi: în dialect aromân ea e dominată de moarte, de stingere, parcă de un simţămînt de dispariţie al unui popor vechi, în româneşte, dimpotrivă, e solară, plină de optimism. Interiorizat, părînd neatent în exterior, notînd mereu ceva pe bloc-notesurile de care îi erau burduşite buzunarele, sociabil, dar cu puţini prieteni, în adevăratul înţeles al cuvîntului. Pe Sadoveanu îl iubea şi-l aducea la masă neanunţat. În copilărie pe tata îl vedeam puţin: era la studii! După doctoratul în filologie clasică, a mai studiat încă timp de 10 ani: filosofie la Berlin şi arheologie la Atena şi la Roma. Era pe-atunci căsătorit, avea doi copii, noi stăteam cu mama la bunici, la Budapesta, unde tatăl tatei era preot la biserica din piaţa Petöfi, păstorind aproape un sfert de veac toată suflarea ortodoxă din oraş. De aceea spun că ultima variantă a poemului homeric căruia i s-a dedicat tata o consider o "moştenire grea". Această operă s-a clădit concomitent cu o activitate care însumează parcă nu numai energia unui singur om. Există o corespondenţă vastă, sînt momente importante din evoluţia multor discipline de la noi - arheologia, balcanologia, istoria antichităţii, medievistica - legate de contribuţia lui George Murnu, care trebuie puse în valoare. Restituirea în integralitate - de s-ar putea! - a rezultatelor acestor eforturi, nu mi se pare că ţine numai de obsesia filială. Explicabilă, totuşi...

Prejudiciul uitării

Din punctul de vedere al unei persoane care a văzut multe, a trăit două războaie mondiale, a trecut prin dictaturi şi-a apucat şi o revoluţie - care ar fi cel mai greu de reparat prejudiciu?

Prejudiciul uitării. Vă dau un exemplu recent: am urmărit cu mare speranţă ultimul festival Enescu: ce s-a transmis, ce s-a scris în presă. Mă aşteptam ca la o asemenea manifestare să aud pomenit măcar, dacă nu mai mult, evocat cu dreaptă măsură, numele pianistului Ion Filionescu, cel care l-a acompaniat pe Enescu în ultimii 10 ani, cînd a mai concertat în ţară. Nici o vorbă! Ştiu eu dacă măcar tinerii absolvenţi de Conservator au auzit de el? Era nepot al pictorului Nicolae Grigorescu şi strănepot de general de panduri, venit la Bucureşti cu generalul Magheru. Portretul sorei sale, o tînără diplomată în filosofie de la Sorbona, pictat de Grigorescu, se află în Muzeul de Artă; figură frumoasă, de un mister aparte. Pianistul Ion Filionescu a cîntat cu Jacques Thibaud, cu G.Cassado, cu Ionel Perlea, i-a acompaniat pe Serghei Procofiev şi Lotte Lehman, asta spune, mi se pare, ceva despre valoarea lui. Eu cred că a fost cel mai consecvent şi dăruit interpret al lui Debussy; încă de la 17 ani, era un promotor al muzicii moderne în România. La manifestările grupării **Criterion**, cunoscută în perioada interbelică, dădea prime audiţii cu piese de Erich Satie şi Fr. Poulenc, autori necunoscuţi atunci publicului obişnuit. A fost căsătorit cu sora mea, pictoriţa Ecaterina Filionescu Murnu, şi ea absolventă de Conservator. Dar e greu să vorbim despre el, ca alcătuind o fişă de dicţionar. În dicţionare este: în *Enciclopedia Muzicii şi Muzicienilor* (New York 1964) şi în cea apărută la Paris (1950).

Şi-atunci unde ar fi uitarea?

În România, în ţara lui. Împreună cu sora mea am scris o carte despre el, cu titlul *O viaţă consacrată muzicii moderne* - care zace de 5 ani la Editura Muzicală. Nu sînt bani! Nici nu vor fi, dacă valorile - cîte le-am avut - vor rămîne prejudiciate moral prin uitare. M-am gîndit cînd aţi enunţat tema asta - *restitutio in integrum*: case, averi, reputaţii - cum se poate înţelege mai ales ultimul termen al enumerării? La prima vedere e simplu: reputaţia o ai sau n-o ai, cine să-ţi asigure reparaţia ei integrală? Dar dacă este tratată sub valoarea şi meritul ei, cum s-a întîmplat cu Ion Filionescu, atunci cînd nu i s-a mai permis să fie solist? (Pentru efectuarea unui turneu în 1942, în Germania, a plătit după război cu ani grei de tracasări şi nedreptăţi.) În 1925, la Paris, la un concurs de muzică modernă, cîntase în faţa marilor compozitori francezi ai epocii: Paul Dukas, Ravel, Vincent d'Indy. La sfîrşit, după audiţia piesei sale *Miroir*, Ravel a făcut observaţia: "Vă întrebaţi cum se poate cînta asta, ca să exprime ceea ce am vrut? Exact cum aţi auzit-o interpretată de tînărul domn" (Ion Filionescu - n.n.) Toţi vrem acum să fim restituiţi Europei căreia îi aparţinem natural. Dar uneia care, parcă, începe numai de azi, fără legături cu timpurile anterioare. Cum să facem, însă, reparaţia integrală la care avem dreptul? Noi uităm sau nu căutăm să scoatem întîi noi înşine la iveală momentele importante, personalităţile, prilejurile de afirmare de altă dată, cînd ne comportam, în lume, ca europeni fără complexe.

Ce restituim?

Dacă v-ar sta în putinţă, cu memoria şi energia pe care încă le aveţi, ce aţi restitui mai întîi societăţii noastre?

De ceea ce este presant necesar pe plan material trebuie să se ocupe legile. Dacă ar fi după memorie... Eu aş restitui România tolerantă, aşa cum am apucat-o în copilărie. Bunicul, Ioan Murnu, fost învăţător în satele de munte din jurul Veriei natale, absolvent de teologie şi diplomat în litere şi filosofie al Universităţii din Atena, - licenţă în latină, elină şi franceză, a păstorit - cum v-am spus - un sfert de veac la Budapesta şi şi-a încheiat activitatea ca preot la modesta bisericuţă Jitniţa, pe lîngă Sf.Vineri, în mahalaua evreiască. Cel ce îl impresionase cu înfăţişarea şi prestanţa pe regele Carol I, care la vederea sa exclamase "Frumos preot", era iubit de oamenii cartierului, majoritatea evrei; ştia să se înţeleagă cu toată lumea cu blîndeţe şi înţelepciune. Puteţi crede că intrau după el şi-n biserică şi mîncau la pomeni colivă şi prescuri? Avea un cap luminat, n-a protestat cînd fiică-sa, Maruşa, s-a căsătorit la Budapesta cu un inginer ceh, nici că, luînd-o pe mama, tata a intrat într-o familie întemeiată în România de un doctor neamţ căsătorit cu o franţuzoaică şi stabilit în Iaşi. Un sprijinitor statornic al bunicului meu a fost patriarhul sîrb Lucian, care i-a dat distincţia de econom stavrofor, brîul roşu şi crucea de aur. La Budapesta, Ioan Murnu era prieten cu mulţi clerici maghiari.

Nu cumva evocaţi un paradis care era mai puţin o ţară cît copilăria dvs. ?

Paradisul ar trebui să-l evoc vorbind despre casa noastră din zona Braşovului, de la Zizin. Acolo ne petreceam verile. Tata, sub un brad secular, îşi corecta lucrările, taciturn, abstras, sora mea picta, eu însămi mă văd scriind, sau urmărind mişcarea abia perceptibilă a grădinii, palpitul florilor, zborul gîzelor şi al fluturilor. Ion Filionescu repeta la pian. Oaspeţii nu ţin minte să ne fi vizitat des; în tradiţia aromână, totul era strîns legat de familie, petreceri, adunări, proiecte. Chiar şi la Bucureşti era la fel. În "casa din *Iliada*" – cum i-aţi spus – veneau fraţii tatei, diplomatul şi unchiul Ary, care era pictor, grafician, caricaturist - unul din cei mai originali ai epocii, întemeietor al revistei *Lumea copiilor*, în întregime desenată de el. Făcea şi proiecte de bancnote pentru Banca Naţională şi, din cîte-mi amintesc, executase vreo 80 de vignete de timbre. La arte plastice fusese coleg cu Steriadi şi cu Iser. Dar ştiţi ce-i interesant cînd mă gîndesc la ceea ce-aş dori să poată fi restituit lumii actuale? Legăturile intime dintre preocupări, începuturile de activitate ale unor intelectuali din familie care se continuă, se amplifică apoi la nepoţi şi strănepoţi. Bunicul, preotul, a alcătuit primul dicţionar aromâno-romîno-francez, aflat şi azi la Academie spre consultare (din păcate asta îl scoate din regimul de editare!) Tata a lucrat la Adamclisi. Nepotul său de frate, Ion Lucian Murnu, fiul pictorului, a fost şi el plastician (sculptor). La un moment dat, statul român l-a trimis în Italia pentru surpavegherea artistică a copiei după Columna lui Traian. Iar fiul sorei mele, George Filionescu, sculptor şi autor de tapiserii, îi fusese elev lui Steriadi, colegul de studenţie, din tinereţe, al unchiului Ary.

Nu visez: eu am trăit într-o asemenea ţară şi într-o asemenea familie. Ca vechi luptător pentru Unirea cea mare - pentru care fusese şi decorat cu Ordinul Regele Ferdinand - ca delegat la Conferinţa păcii după războaiele balcanice şi la Conferinţa de pace de la Paris - George Murnu contribuise şi el la profilul acelei ţări în care am crescut şi mi-am format imaginile şi părerile despre lume. Atunci casa noastră arăta ca un loc de mare concentrare intelectuală şi fervoare împărtăşită de toţi membrii familiei. Sub acelaşi acoperiş, în acelaşi timp, se căutau echivalenţe noi, mai armonioase, pentru cînturile *Iliadei* şi se repeta la pian muzica lui Maurice Ravel. Asta-mi amintesc, asta aş vrea să restitui: nişte stări de spirit aparţinînd civilizaţiei sufleteşti profunde.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 148 ● 10-16 noiembrie 1995 ●

Anul III
nr. 149
17-23 noiembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Starea filmului

"Adevărata tragedie nu este că filmul european e sufocat de cel american, ci faptul că el își organizează contraofensiva opunîndu-i modele similare provenite din aceleași tipare stupide."

LUCIAN PINTILIE

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXXIII)

Nu pot să trec peste momentul primei Expoziţii Anuale de Stat fără să mă opresc asupra modului manifest al criticii şi în cadrul acesteia asupra propriei mele atitudini şi exprimări. Dar să amintesc mai întîi încă o dată ce a însemnat, ca factor eficient, critica în epocă. Adevăratul critic de artă, singurul care exercita o putere de natură să atragă după sine consecinţe imediate – se ştie – era partidul. Iar pentru partid, cum am mai spus, criticii nu-şi aveau importanţa decît în măsura în care îi puteau servi de instrumente, funcţionînd asemenea unei curele de transmisie. Presa toată – cu deosebire cea a partidului – nu era decît o uriaşă curea de transmisie a voinţei şi directivelor politice ale puterii supreme. Începînd din 1948 şi încă mulţi ani după aceea, în afara *Scînteii* care prin funcţia ei, de organ al C.C., ocupa un loc singular în ierarhia periodicelor, principalele ziare şi reviste prin care partidul îşi comunica normele şi punctul de vedere erau – în ordinea aproximativă a ponderii – *Contemporanul, Flacăra* (şi, în succesiune, *Gazeta literară*), *Lupta de clasă, România liberă, Viaţa românească, Utunk şi Korunk*. Abia în 1954 avea să apară şi *Arta plastică*.

Odată cu efectuarea naţionalizărilor industriale şi latifundiare, cuvintele de ordine prioritare au fost, cum s-a văzut, *lupta de clasă* (cu accentul pus pe "ascuţirea" ei) şi *combaterea formalismului*. Aceste directive aveau un corespondent concret şi direct în modul de realizare al operei plastice (ca şi în al celei literare, care însă nu intră în obiectivul meu). Ele au provocat o simţitoare creştere a importanţei acordate pînă atunci unor genuri care se bucurau de un prestigiu artistic redus: afişul agitatoric, caricatura şi ilustraţia de carte. Pentru caricatură, anii 1948-1956 aveau să însemne o adevărată epocă de aur! Din ceea ce afirm nu trebuie însă dedus că aceste ramuri de profil ale artelor plastice ar fi depăşit preţuirea arătată picturii, sculpturii şi graficii obişnuite, care au rămas în continuare obiectul principal al criticii exercitate de partid; este, de fapt, domeniul în care amintitele corespondenţe dintre directivă şi transpunerea ei în practică s-au ilustrat cel mai elocvent.

Categoriile tematice impuse alegerii, importanţa acordată subiectului au atras obligatoriu după sine reconsiderarea unor elemente normative pe care arta modernă, prin excelenţă antiacademică, le eliminase de trei sferturi de secol din cîmpul preocupărilor sale. Se ţintise tot mai mult spre o purificare a limbajului plastic, spre eliberarea lui de ponderea implicaţiei anecdotice, literare, în favoarea unei cît mai originale, sau măcar distinctive, expresii formale, în care subiectul fusese înlocuit prin "motiv", iar obiectul reprezentării devenise un simplu pretext de afirmare a specificităţii artistice. Acum, din voinţa partidului, se opera o întoarcere la vechile atribute de conţinut. N-a fost o simplă întîmplare că atunci, în 1948, mi-am căutat sprijin în acele tendinţe de orientare ale teoreticienilor de artă francezi, care îmi păreau să coincidă, într-un mod elevat, cu opiniile partidului, deşi nu aveau nimic de-a face cu ideologia lui. Dacă ne uităm la ce se întîmplă astăzi, de cîteva decenii, în arta occidentală contemporană, s-ar putea foarte bine ca tendinţele pomenite să cunoască o reactualizare. Uneori, sporadic, chiar asistăm la asemenea tentative. În definitiv, nu există incompatibilitate între valorile de conţinut şi traducerea lor într-o formă artistică adecvată; schimate sînt numai codul, optica, deschiderea receptivă. Scenele compoziţionale dorite de partid, spre a fi pătrunse de "patos" sau "romantism revoluţionar", reclamau mişcare, un dinamism pătruns de o anumită factură, iar definirea unei atitudini "militante", "combative", exprimarea ei, presupuneau obligatoriu un apel la valorile psihologice concretizate prin gest şi mimică. Subordonarea formei unui astfel de program însemna în mentalitatea artistică modernă a epocii o răsturnare a tot ce se gîndise în cultura europeană timp de trei sferturi de veac. În sine, lucrurile pot fi desigur discutate, ele oferă şi astăzi exegeţilor, esteticienilor, istoricilor şi criticilor de artă prilej de controversă cînd – în confruntare cu modernitatea – e vorba de destinul artei şi al tradiţiilor ei; dar cînd vedem la ce au dus bineştiutele poziţii teoretic-artistice ale partidului, ce cauză au servit de fapt, cîtă oroare au implicat, e foarte greu – ba chiar inadmisibil – să le inserăm unui proces evolutiv firesc, să le considerăm ca pe o simplă secvenţă a istoriei culturale. Şi nu mă pot distanţa de mine însumi cel din trecut decît printr-o rotaţie de 180°, printr-un divorţ radical faţă de direcţia în care a fost împinsă realitatea, direcţia pe care în epocă n-am fost înarmat s-o sesizez, să-i discern adevăratele implicaţii, decît treptat, după ce am devenit nemijlocit obiectul lor şi mi s-au dezvăluit o seamă de date pînă atunci ascunse. Dar dacă cecitatea mea nu poate fi invocată ca scuză, în schimb analiza ei poate fi instructivă. Şi aici încerc să răspund la întrebarea: în ce măsură şi prin ce anume eu, cel de astăzi, îl continuu pe cel de odinioară? Căci oricît ar fi de categorică ruperea mea de trecut, ea nu e expresia unei dislocări sau dedublări a personalităţii, există o legătură şi o anumită constanţă caracterială. Fără răspunsul la această întrebare nu se pot înţelege o seamă de manifestări personale la care mă voi referi mai tîrziu, manifestări ce mi-au afectat întregul parcurs profesional, şi chiar traiectoria vieţii.

Cînd – părăsind jurnalismul meu incipient practicat între 1944 şi 1947 – m-am consacrat exclusiv criticii, cercetării şi istoriei de artă, acumulasem deja o suficientă experienţă de viaţă în contact cu artiştii plastici, ca să resimt, umilitor şi dureros, neîncrederea şi disprețul manifestate de ei profesiunii ce-o alesesem. Două, dar unitar împletite, erau principalele obiecţii aduse criticului de artă: aceea de a vorbi din afara problematicii specifice fenomenului creativ şi operei rezultate, şi aceea de a se exprima preţios şi confuz, adesea chiar "păsăreşte". Mi-am dat seama curînd că temeiul acestor obiecţii era în bună parte real, critica de artă avînd la noi încă înaintea primului război mondial – cu excepţia lui Şirato, Cizek şi alţi cîţiva foarte puţini – un caracter prea gazetăresc, redus la ceea ce se numea şi numim "cronică plastică".

Ambiţia mea profesională de tînăr idealist – ambiţie naivă dar care mi-a fost călăuză timp de aproape cinci decenii – a constat în a voi să contribui la depăşirea acestui stadiu. Cît din acest ideal am realizat este o altă poveste, ce nu-şi are locul aici. Indubitabil, am eşuat! Nu eu, ci nişte forţe supreme făceau jocurile şi stabileau regulile, iar acestor forţe le păsa prea puţin de nivelul profesional al criticii de artă, profesionalism care pentru ele nici nu exista, necum să-l fi dorit. M-au urmărit toată viaţa cuvintele lui Nicolae Moraru, rostite într-o discuţie cu mine pe vremea cînd lucram în subordinea lui la Societatea Română de Radiodifuziune: "N-ai să ajungi niciodată în critică atît de departe cît speri! Realizările tale, reuşitele tale le hotărăşte partidul, fără acordul şi sprijinul său nu însemni nimic, partidul e totul!"

A mă profesionaliza cu competenţă, a-mi îngriji scrisul, a constituit partea de continuitate dintre mine cel de azi şi cel din trecut. Tocmai pentru că această punte există, am fost nevoit să constat cu tristeţe că în perioada realismului socialist ambiţiile mele bine intenţionate au fost puse, de fapt, în slujba unei cauze politice greşite. Însuşirile calitative cu care mă născusem, ca şi cele pe care le-am dobîndit au devenit, astfel, pentru o vreme, păcate.

Radu BOGDAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sfîrşitul justiţiei, sfîrşitul cetăţeanului, sfîrşitul politicii

În 1995, evenimentul cel mai important al vieţii publice americane n-a fost unul de politică externă sau politica economică, ci un proces penal pînă la urmă foarte banal: un bărbat, O. J. Simpson a fost acuzat de uciderea fostei sale soţii şi a amantului ei. Evident, este vorba de un eveniment minor în viaţa socială a unei naţiuni, şi de obicei el alimentează rubricile de fapte diverse din ziare. Or, timp de un an acest proces a fost pe locul unu în toate mijloacele de comunicare.

Pe scurt, în pofida acumulării de stîngăcii în acţiunea anchetatorilor aparţinînd poliţiei din Los Angeles, totul părea să indice vinovăţia lui O.J.Simpson. Dar, de fapt, de cîteva luni, se aştepta verdictul de achitare. Acum cîteva luni, în iulie 1995, un prieten negru, profesor de filosofie la Universitatea San Diego, răspundea astfel curiozităţii mele:

- Va fi sau nu condamnat Simpson?

- Nu! N-o să fie. Cu actuala stare de fapte, e imposibil. Simpson e negru, bogat şi este o vedetă a fotbalului american, un model pentru zecile de mii de tineri negri din ghetouri. Este înspăimîntător, dar politica de "containment" (reţinere) va domina toate celelalte argumente, toate imperativele justiţiei. Acest proces a ieşit din cadrul judiciar, nu se mai iau în consideraţie probele, totul se joacă pe comportamentul poliţiei. În faţa unui juriu în care majoritatea e alcătuită din negri, oricare ar fi veridicitatea probelor de vinovăţie a acuzatului, mărturia unui poliţist dovedit rasist nu va avea nici o greutate.

Prietenul meu a mai adăugat:

- E o mare înfrîngere a justiţiei, probabil sfîrşitul oricărei idei de justiţie în Statele Unite.

Avea dreptate, şi de cînd s-a dat verdictul de achitare, comentariile presei americane de calitate nu fac decît să confirme analiza lui.

De fapt, procesul Simpson pare a fi un fel de revanşă pentru procesele din Sud în care oameni de culoare, mici delincvenţi, sau bărbaţi cu o atitudine lipsită de respect faţă de o femeie albă erau condamnaţi la moarte şi executaţi. Mai rău, juriile formate din albi îi achitau pe albii vinovaţi de a-i fi asasinat pe negrii inocenţi! Procesul Simpson poate fi interpretat ca o desăvîrşire a procesului de descompunere a justiţiei americane, proces început de mult.

Dar acest eveniment ne obligă să examinăm din nou bazele democraţiei. Care este rolul banilor în declanşarea maşinăriei judiciare pe de o parte, iar pe de altă parte care este astăzi concepţia despre cetăţean, considerat o categorie transcendentă, permiţînd anularea diferenţelor de culoare, de statut social, de situaţie economică?

Toţi observatorii au subliniat rolul determinant al banilor în apărarea lui Simpson, bani care i-au permis acuzatului să angajeze pe cei mai buni specialişti în analiza cromozomică, pe cei mai buni avocaţi, specialişti în drept, care toţi lucrează pe bani. Pe pagina întîi a ziarului **International Herald Tribune**, a doua zi după verdict a apărut următorul titlu: "Banii au vorbit în procesul Simpson" iar în **The New Republic** următorul comentariu: "Putem să avem opinii diferite despre valori, dar numai după ce ne-am pus de acord în legătură cu faptele. Iată de ce Johnie Cochran (avocatul apărării) este un simbol atît de respingător şi silnic: pentru bani el exploatează cele mai josnice instincte ale psihicului uman (...) El reprezintă eclipsa raţiunii civice în întreaga noastră cultură". Aproape totul a fost spus, Statul California a cheltuit 9 milioane de dolari pentru acest proces, au fost mobilizate sute de jurnalişti şi puternice mijloace audiovizuale pentru a pune în scenă spectacolul grotesc al unei justiţii care se autoparodiază. Banii au orchestrat acest mare spectacol. Trebuie să acceptăm o concluzie, fără falsă pudoare: "Dacă acuzatul ar fi fost sărac, fără resurse, n-ar fi avut nici o şansă în contestarea probelor legale din acest caz". Culmea spectacolului, apărarea a angajat o tînără doamnă, psiholog specialist în analiza reacţiilor juriului de pe ecranul video, la discursurile apărării pentru a furniza setul cel mai convingător de argumente.

Astfel, procesul Simpson a enunţat, de fapt, singurul adevăr important în Statele Unite: banii. Banii care au devenit ultimul statut determinant legal al fiecăruia şi măsura adevăratei sale valori. Banul transcende toate diferenţele. Şi, invers, felul cum banii distrug toate celelalte valori de la care se revendică discursul politic american referitor la statul de drept şi drepturile omului. În realitate, toţi oamenii au aceleaşi drepturi, dar unii într-o măsură mai mare decît alţii. Egalitatea teoretică, atît de lăudată de filosoful Rawls, se dovedeşte a fi o pălăvrăgeală de salon, bună doar pentru cursurile universitare, în practica vieţii lucrurile stînd altfel: aici vorbeşte realitatea şi nu dublul ei, iluzia metafizică.

Or, această egalitate practică, singura care imprimă virtutea în conştiinţa umană prin experienţa existenţială, nu este posibilă decît cu condiţia ca toate diferenţele, biologice, culturale, sociale, economice, să fie depăşite de o concepţie şi o reprezentare unică a cetăţeanului. Şi pentru ca lucrurile să fie aşa, trebuie înlăturate toate legile care implică privilegii negative sau pozitive, cum ar fi "acţiunea afirmativă". În practică, această acţiune legislativă favorizează excluderile şi *numerus clausus* pozitiv sau negativ, deschizînd iremediabil calea pentru comunitarism, pentru *lobbying*, pentru evaporarea acelei egalităţi de drept, care, trebuie s-o afirmăm cu fermitate, nu implică în nici un fel egalitatea talentelor şi a competenţelor.

În procesul Simpson, comunitarismul a determinat opţiunea juraţilor, un comunitarism cultural care nu este altceva decît sfîrşitul politicii (şi al statului de drept) cum o dovedeşte o anchetă din **Washington Post**, publicată după verdict. Cu motivaţii şi cu păreri diferite despre vinovăţia lui Simpson, dar în fond identice, majoritatea albilor şi a negrilor afirmă: "Justiţia nu este oarbă în faţă diferenţelor de culoare şi justiţia poate fi cumpărată".

Procesul Simpson pune punct marii sfidări sociale americane, *melting pot*. Se ştia încă de pe timpul preşedintelui Reagan că "amestecul" american nu o duce prea bine, dar acum trebuie să recunoaştem evidenţa, se desfăşoară funeraliile unei societăţi în care legăturile sociale se descompun, undeva în ghetouri violenţa şi consumul de droguri ţin loc de referinţă existenţială pentru cei săraci. Şi această dinamică nu s-ar fi modificat, chiar dacă un general negru, fost şef de Stat Major, ar fi candidat la preşedinţie sub egida partidului republican. N-ar fi fost decît un truc, care ar fi evitat confruntarea cu pericolul, poate cea mai mare primejdie prin care au trecut Statele Unite de la Războiul civil încoace.

Dincolo de înfrîngerea justiţiei, procesul Simpson a arătat lumii în ce măsură societatea americană a intrat într-un proces de dezintegrare, cît de iluzorii sînt discuţiile despre societatea civilă, şi în ultimă instanţă... cît de zdruncinate sînt acolo înseşi fundamentele democraţiei, în pofida aparenţelor, a puterii economice şi a celei militare.

Pînă la urmă nu este aceasta primejdia care ameninţă toate societăţile din Nord, care încetul cu încetul sînt lovite de sindromul ghetoizării şi al excluderii, orice experienţă existenţială a egalităţii în faţa Legii devenind inoperantă? Şomajul, megalopolisurile care capătă caracteristicile lumii a treia îi obligă pe oameni să se rezume la un comunitarism îngust, la negarea celuilalt, la o religiozitate mediocră, abătută de la mesajul divin, presupus a-l oferi. Din interiorul lumii îmbelşugate ideea civismului îşi pierde consistenţa şi substanţa. Nu totalitarismele ideologice şi mesianice ameninţă democraţiile parlamentare moderne, ci politica de reţinere, de frînare a celor săraci, menţinerea lor în ghetouri, fie cu forţa, fie - dacă e vorba de o vedetă venită din lumea lor - prin demagogie şi sperjur. Violenţa nu trebuie să-i atingă pe cei privilegiaţi, ea trebuie să rămînă dincolo de ecranele de televizor aseptice, pentru ca toţi şi toate să poată participa la marea sagă a spectacolului simulacrului democratic.

Culmea ironiei, un juriu negru i-a pus pe albi la adăpost şi i-a ferit de o revoltă. După procesul Simpson, ghetourile negre se pot reîntoarce la violenţa lor schizoidă.

Claude KARNOOUH

Budapesta, 27 octombrie 1995

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Vocile femeii în tranziţie**
- **Secret, transparenţă, putere**
- **Chef şi poftă**

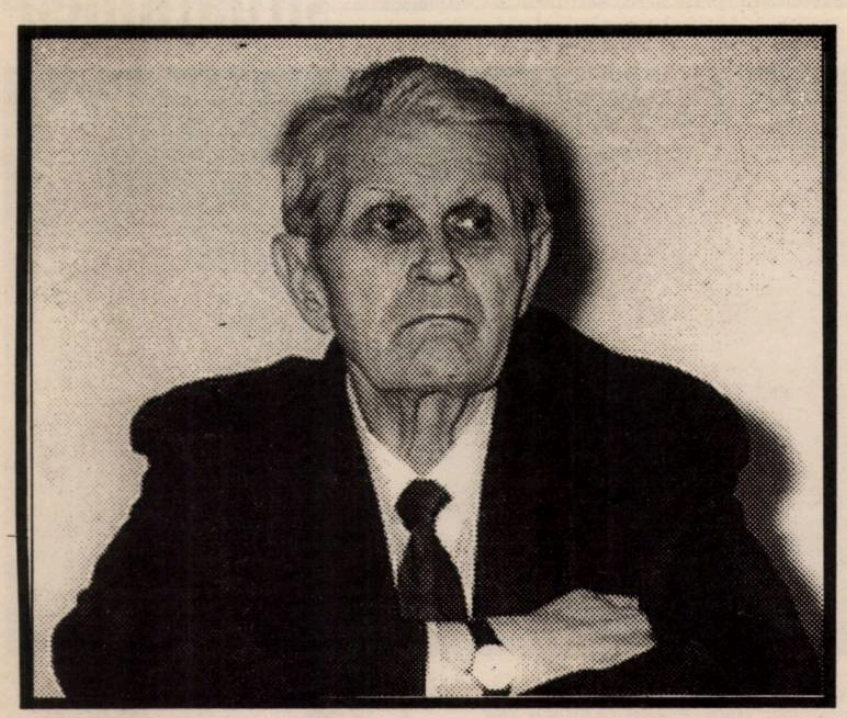

FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ ia parte cu durere la dispariţia celui care a fost **CORNELIU COPOSU**, proeminentă personalitate a vieţii politice româneşti. Preşedintele P.N.Ţ.C.D., **CORNELIU COPOSU**, a demonstrat, caz rar, că activitatea politică se poate concilia cu moralitatea.

Continuînd, prin atitudine şi crez, modelul ilustrului Iuliu Maniu, **CORNELIU COPOSU** lasă posterităţii o pildă de neclintit devotament pentru apărarea democraţiei şi a dreptăţii naţionale.

Augustin BUZURA

O moarte care dovedeşte multe

Fără precedent ca proporţii şi intensitate în cei aproape şase ani de după decembrie 1989, şocul emoţional pe care l-a produs în România moartea lui Corneliu Coposu este mai degrabă un fenomen social decît unul politic.

Deşi este vorba de moartea unui om politic. O moarte ce devenise iminentă.

Vîrstnicul preşedinte al PNŢCD şi cel mai proeminent lider al opoziţiei democratice româneşti era de multă vreme suferind, încă din vara anului 1994 el fiind supus unor tratamente şi operaţii dificile, cu şanse mici de reuşită. Fără a minimaliza competenţa şi devotamentul celor care l-au îngrijit, este totuşi foarte probabil că mai ales extraordinara lui vitalitate, vitalitatea unui om pe care nu-l doborîseră nici anii lungi şi atroce de temniţă în regim de exterminare, a îngăduit, a făcut posibilă amînarea deznodămîntului. Un deznodămînt prefaţat, chiar anunţat de săptămînile din urmă, cînd Corneliu Coposu a fost iarăşi internat într-un spital, în Bucureşti de această dată, fără prea mari speranţe.

Deşi nu a fost, nu avea cum să fie!, o surpriză, moartea lui Corneliu Coposu a fost totuşi percepută şi resimţită ca un tragic eveniment neaşteptat. Ca o zguduire, cu mari şi încă incalculabile efecte de lungă durată. Reacţiile celor care i-au fost adversari politici implacabili pot fi, desigur, privite ca derizorii ipocrizii convenţionale. Este chiar posibil, ce nu e posibil într-un climat pasional?!, să li se şi reproşeze acestora ca ilegitime şi insolente declaraţiile de compasiune şi regret. Şi există, într-adevăr, cîteva cazuri flagrante de incompatibilitate. Personaje pentru care Corneliu Coposu a fost ani de-a rîndul ţinta preferată a unor imunde calomnii vin acum, la moartea lui, să-i omagieze memoria. După ce l-au terfelit cum s-au priceput mai bine, iar arta de a terfeli a înflorit în "epoca de tranziţie", iată-i acum grăbiţi să se reculeagă pioşi. Nu e o nouă indecenţă? Nu e un scandal?

Îmi îngădui să cred că nu e. Prefăcute sau nu, nimeni nu poate şti, reacţiile de regret ale celor care pînă nu demult erau aţîţători la ură publică împotriva lui Corneliu Coposu înseamnă indirect o recunoaştere a eşecului. Nu neapărat faţă de acţiunea politică şi faţă de ideile lui Corneliu Coposu, ci faţă de *stilul* lui. Radical şi intransigent, Corneliu Coposu nu a împins niciodată radicalismul şi intransigenţa convingerilor lui politice în teritoriile tulburi şi incontrolabile ale urii. Consecvent pînă la a da chiar şi unor apropiaţi impresia de rigiditate, nu a fost nici fanatic, nici revanşard, nici impulsiv. Amintirile lui despre lumea politică interbelică şi despre lunga şi chinuitoarea detenţie a cărei victimă a fost impresionează prin calm şi nuanţare. Consemnate de un jurnalist ce are mai mult meritul iniţiativei decît ştiinţa subtilă a rezervei ce permite interlocutorului să-şi dea întreaga măsură a personalităţii, aceste amintiri contrastează mult cu imaginea publică pe care, din neînţelegere probabil în primul rînd, chiar şi mulţi dintre partizanii politici ai lui Corneliu Coposu au creat-o şi întreţinut-o. Dacă există un testament moral de la Corneliu Coposu, în aceste amintiri neatinse de ură şi de încrîncenare se află. Un testament ce rămîne şi de descoperit şi de urmat.

Corneliu Coposu nu era, nu a fost doar supravieţuitorul unei ideologii şi al unei atitudini politice. Este de altfel de analizat în ce măsură a continuat el ideologia naţional-ţărănistă şi ce şanse de renaştere are această ideologie după cinci decenii de comunism într-o lume care nu mai este cîtuşi de puţin aceeaşi ca în 1947. În fond, acţiunea lui Corneliu Coposu după decembrie 1989 nici nu a constat într-o reînviere doctrinară a naţional-ţărănismului, ci aproape exclusiv în refacerea unui partid politic articulat după criterii ce fuseseră uitate sau deveniseră necunoscute. Format ca om politic în spiritul democratic al pluralismului, Corneliu Coposu ştia bine că existenţa şi instituţionalizarea unor partide puternice înseamnă o mare şansă de ieşire din informitatea de conglomerat creată de comunism. A fost, cu alte cuvinte, reprezentantul unui alt fel de a face politică. Reprezentantul unui alt stil, ţinînd deopotrivă de un trecut scufundat în istorie şi de un viitor nebulos întrezărit. Un stil ce nu permite confuzia dintre radicalism şi insultă, nici confuzia dintre intransigenţă şi ură.

Mircea IORGULESCU

Moartea şi viaţa lui CORNELIU COPOSU

Prima sărbătorire post-revoluţionară a zilei naţionale (1 decembrie 1990) mi-a lăsat o amintire penibilă. Era foarte frig - ceea ce a imprimat întregii ceremonii un ritm precipitat şi o psihologie zgribulită - iar organizatorii locali, timoraţi de prezenţa "în păr" a ocîrmuirii, erau vizibil depăşiţi. Totul se desfăşura ca o perpetuă alergare după "nucleul prezidenţial" şi - pentru o parte a guvernanţilor de-atunci - s-a încheiat cu un ultim sprint spre un helicopter militar care ne-a trecut munţii destul de aventuros, cu zgomot mare şi "confort" de război. Momentul axial al evenimentului fusese "marea adunare populară", cu discursurile cîtorva politicieni de vîrf dinaintea unei mulţimi care, la nici un an de la încheierea violentă a dictaturii comuniste hotărîse că inamicul public cel mai detestabil era opoziţia anticomunistă. Oficialităţile - din care făceam parte la acea dată - stăteau în spatele vorbitorilor, pe un podium improvizat, în oarecare devălmăşie (îmi amintesc că parlamentarii erau iritaţi de plasarea lor *îndărătul* guvernului: dl. Văcaru făcea, împreună cu un "coleg", mici glume, dubioase, categoria "băieţii din fundul clasei"). În această atmosferă a luat cuvîntul domnul Corneliu Coposu. A fost huiduit fără întrerupere, cu o grosolănie oarbă, grosolănia multi-seculară a "boborului" în delir. Pentru oricine îşi păstrase - în ciuda climatului - o urmă de bunăcuviinţă, jalnicul episod era stingheritor la culme. Indiferent de adeziunea politică şi de felurite umori conjuncturale, nu puteai decît să roşeşti asistînd la dezmăţul gregar al auditoriului împotriva cuiva care, fie şi numai prin vîrstă şi prin biografie, ar fi trebuit să impună decenţă. Lucrul însă cu adevărat uimitor în această împrejurare a fost, pentru mine, performanţa domnului Coposu. Şi-a citit cuvîntarea pînă la capăt, cu o tenacitate imperturbabilă, imun la vitregia contextului, recules, fără ostentaţie, în hotarele mesajului propriu. Discursul său aparţinea, în mod vădit, cuiva care era învăţat să-şi îndeplinească lucrarea dincolo de orice calcul al oportunităţilor: fructificînd situaţiile favorabile, dacă ele există, sau ignorînd situaţiile nefavorabile, dacă ele apar. În asemenea cazuri, între vorbitor şi vorbirea sa, între făptuitor şi fapta sa, nu există interstiţii, spaţii de negociere şi de cîntărire a riscurilor. Există doar curgerea firească a destinului, asumarea lui calmă şi singuratică. În istoria României moderne, tipul acesta uman a fost, pînă la un punct, reprezentativ. După război însă, el s-a văzut vînat cu o consecvenţă şi cu o eficacitate care dovedesc vigurosul instinct de conservare al comunismului: era limpede că *omogenitatea caracterului*, ţesutul etic compact, nefisurabil, constituiau virtuţile cardinale ale rezistenţei, piedicile cele mai dure de care se izbea fabricarea "omului nou": ca atare, trebuiau lichidate. Mai fiecare din noi - cei din generaţia mea în orice caz - am avut în familie exponenţi ai "speciei" Coposu; nu vorbesc neapărat de anvergură, ci de croială: oameni "direcţi", adică drepţi şi simpli, oameni care nu ştiau să surîdă ironic cînd auzeau de "principii" şi care nu sucombau în semitonuri cînd se punea problema unei opţiuni. În genere, au murit prin închisori, sau au revenit între ai lor surpaţi trupeşte şi sufleteşte de experienţe inomabile. Dispariţia lui Corneliu Coposu aduce între noi şi lumea acestor înaintaşi o distanţă în plus, un spor de abstracţiune. În el se sting unchii şi bunicii noştri, amintirile "din alte timpuri", frigurile "obsedantului deceniu", farmecul imprecis al poveştilor de familie despre Maniu şi Brătieni, despre tînărul rege Mihai, despre România Mare, despre magazinele de pe Calea Victoriei şi despre promenadele de la şosea. (O lume pe care n-o vom putea păstra vie în memoria noastră decît încetînd s-o idolatrizăm...)

Cei care îşi amintesc de furia vulgară cu care era întîmpinat domnul Coposu imediat după revoluţie vor contempla cu oarecare stupoare pietatea cvasi-unanimă care îl înconjoară acum. E un semn că mulţimea e, totuşi, educabilă: prestigiul adevărat sfîrşeşte prin a impune, fierbinţelile ideologice se domesticesc. Moartea lui Corneliu Coposu iradiază aşadar, - potrivit unei logici neprogramabile - o subtilă pedagogie: reprezentanţii *establishment*-ului au simţit nevoia să vorbească deferent, "concurenţa" politică şi-a făcut o onoare din a comenta omagial virtuţile fostului ei inamic. Pentru prima oară, cred, "duşmanul" politic a căpătat - în mod public - *onorabilitatea adversarului*. Pentru prima oară, omul de pe stradă a putut constata că preşedintele ţării, preşedinţii Camerelor, prim-ministrul, directorul SRI-ului şi liderii stîngii pot vorbi cu respect, uneori cu afecţiune, despre cineva "din opoziţie". Care va să zică e posibil. Injuria puturoasă, ura bezmetică, înfruntarea isterică nu sînt obligatorii. Pînă şi televiziunea naţională a regăsit, pe alocuri, un ton omenesc, cea ce i se întîmplă rarisim. Domnului Coposu i-a reuşit, odată mai mult, imposibilul: în jurul suferinţei şi al sfîrşitului său s-a conturat o arvună a *reconcilierii naţionale*. De aceea, nu sînt de acord cu puriştii "luptei", cu cei care vorbesc de ipocrizia discursurilor puterii şi vor să se răfuiască, minereşte, cu dl. Gherman la căpătîiul defunctului. N-au priceput nimic din spiritul în care a acţionat mentorul lor în anii din urmă. În ce mă priveşte, prefer să acord oricui, într-o primă instanţă, prezumţia de sinceritate şi ador ipocrizia care mă fereşte de bîtă. Nu mă interesează dacă dl. Văcăroiu suferă pînă în străfunduri la moartea dlui Coposu. Esenţial este că D-sa socoteşte *de rigoare* să declare că suferă. Esenţial este că D-sa înţelege să se integreze într-un "scenariu" civilizat, într-un *raport normal* cu o realitate dramatică. E un progres, sau măcar o promisiune de progres. Îmi convine în mult mai mare măsură acest protocol decît spontaneitatea mîrlănească a confruntărilor din anii '90.

Va trebui, cîndva, să reflectăm analitic asupra delimitărilor posibile (şi necesare) dintre prezenţa simbolică a lui Corneliu Coposu pe scena politică românească de după 1989 (rolul lui de *reper*, de *punte* între democraţia interbelică şi cea post-revoluţionară, efectul *coagulant* al personalităţii sale în interiorul opoziţiei) şi strategia sa politică propriu-zisă. Probabil că accentul pus pe reacţie mai mult decît pe ofensivă, un anumit imobilism şi o, inevitabilă, componentă "retro" a orientării sale au fost salutare în perioada nebuloasă de pînă acum. De-aici înainte vom asista, cu siguranţă, la schimbări. Dispariţia unui om de mare calibru provoacă, întotdeauna, în metabolismul comunităţii sale, o ruptură de continuitate. Se pune întrebarea *cine* va fi capabil să administreze această ruptură. Căci prestigiul n-a fost - în cazul domnului Coposu - doar născător de *emulaţie*. A fost şi născător de *vid*. Vegetaţia, se ştie, evoluează precar în jurul marilor arbori. Cu unele excepţii. O excepţie a fost dl. Coposu însuşi, care a vorbit adesea despre importanţa formativă a celor zece ani petrecuţi alături de Iuliu Maniu. Rămîne să vedem, în lunile următoare, cine a profitat intelectualmente şi politiceşte de pe urma celor cinci ani petrecuţi alături de Corneliu Coposu...

Andrei PLEŞU

TV (totul de vînzare)

Cîteva răspunsuri

Mă pregăteam, cuminte, să răspund (în sfîrşit) răspunsurilor primite la întrebările lansate în numărul 145 al *Dilemei*. Am fost nevoit să amîn, însă, această operaţiune deoarece am fost întîmpinat de un nou "val" de scrisori. "Să răspund" e, poate, nepotrivit spus: mai curînd să încerc a creiona, pe baza răspunsurilor primite, "portretul-robot" al consumatorului român de televiziune. Să văd, în funcţie de locul în care trăim, de vîrstă, de profesie etc., ce ne uneşte şi ce ne desparte. Cît de omogen/eterogen este spaţiul informării video în România. Anticipînd, aş spune că ceea ce ne uneşte sînt deopotrivă pofta şi lehamitea. Că televiziunea ocupă exact locul (ideal şi real) pe care îl merită, nefiind, în cele mai multe dintre cazuri, decît un instrument, dar de neînlocuit.

Mi-am spus, însă, că din moment ce aştept răspunsuri la întrebările puse, s-ar cuveni să răspund eu însumi la ele. Şi că ar fi bine să încep chiar cu mine, pentru a juca cinstit. Deşi, într-un fel, asta fac, fără întrerupere, de un an şi mai bine în acest colţ de pagină, întrebările amintite nefiind decît un soi de "răspunsuri" implicite, de tematizări rezultate din observarea constantă a interacţiunii dintre oferta de televiziune şi "răspunsurile" proprii, mă voi supune regulii jocului şi am să răspund eu, primul, la cele treisprezece întrebări.

1. Cîte ore pe zi vă uitaţi la televizor?

Nu există zile în care să nu mă uit deloc la televizor. Încerc, însă, să limitez, în cazul meu şi al membrilor familiei mele, privitul de dragul privitului, cu totul în gol, cînd televizorul tinde să devină o absorbantă gaură neagră. Mă irită la culme funcţionarea televizorului dimineţile şi în timpul zilei. Indiferent de canal şi de program, atunci mi se pare ucigător. Depinde, însă, de realitate: cînd există evenimente (de producerea cărora iau ştire, noaptea tîrziu sau dimineaţa devreme, prin intermediul radioului), caut, scormonesc. Serile, însă, între 20.00 şi 21.30, sînt prizonierul jurnalelor de actualităţi: TVR 1 şi Pro TV/Tele 7 abc. După care, cînd sînt extrem de obosit, mi se întîmplă, nu de puţine ori, să-mi închei seara orb, în faţa micului ecran, de cele mai multe ori fără a reuşi să găsesc ceva care să-mi convină, care să nu-mi dea senzaţia ireparabilei pierderi a timpului. "Zappînd" în neştire, dar nu la infinit...

2. La ce fel de emisiuni?

Informative, în primul rînd, apoi *talk-show*-uri, filme (rar, cînd nu sînt simple pelicule), sport (la fel de rar, cînd există fie miză, fie promisiune de spectacol). Emisiunile culturale oferite de TVR mă enervează constant, dar le urmăresc, fie şi doar cu coada ochiului. Sînt, astfel, o "victimă" de dată foarte recentă a d-lui Iosif Sava, mă irită, însă, din cale afară umoarea acră (fără a fi şi acidă) a lui Cătălin Ţîrlea. În acest domeniu, un singur om potrivit: G. Pruteanu. Tocmai de aceea evit să-l "consum" chiar zilnic: pentru a nu-i deveni *fan* (nu suport robia, mai ales cea voluntară).

3. Există zile privilegiate, în care acordaţi televizorului un loc deosebit?

Nu constant, ci, iarăşi, în funcţie de evenimente. Cu alte cuvinte, *dacă* există "evenimente". Atunci, mă *expun*: mă las invadat, reacţionez fizic, particip. De obicei, sîmbăta seara, folosesc televizorul ca *pretext* de întîlnire, de reuniune (familial-amicală), sfîrşind, de cele mai multe ori, prin a-l abandona. Cel puţin de cînd serialele "serioase" au cam dispărut...

4. La cîte posturi de televiziune (româneşti şi străine) aveţi acces?

Nu la toate la care aş dori. Nu am acces, de pildă, la canalul cultural franco-german *Arte*. Mi-a dispărut, apoi, *Rete 4*, iar *TF1* îl prind destul de prost. Nu sînt mulţumit de prestaţia reţelei prin cablu la care sînt abonat (*Telerex*), una dintre primele în Bucureşti (octombrie '92), dar, acum, arierată tehnic, neserioasă. Deci: în jur de 20.

5. Cîte posturi de televiziune (româneşti şi străine) frecventaţi zilnic?

Bucureştenii sînt (deocamdată) privilegiaţi, dat fiind că au la dispoziţie şi posturi private *româneşti* cu nivele de profesionalism în creştere. Aşadar: Pro TV, Tele 7 abc, TVR, Antena 1, EuroNews, France 2, M6 (emisiunile-excepţionale – *Capital, Culture pub, Zone inedite* etc.) ş.a.

6. Dintre posturile de televiziune pe care le frecventaţi în mod curent, care este raportul dintre TVR (1 şi 2) şi cele private?

1/4 (să zicem).

7. Cîte seriale de televiziune urmăriţi (aţi urmărit) pe săptămînă? Aveţi un top propriu de preferinţe?

Nici nu poate fi vorba de top, dat fiind că, în prezent, nu mai urmăresc absolut nici un serial, şi nu din vina mea. Cînd am avut ce, am urmărit. Consider că, în momentul de faţă, între cantitatea şi calitatea serialelor de televiziune (indiferent de canal) există o prăpastie de netrecut. Mai mult decît atît: în "raza mea de acţiune", urmărirea de seriale prezente de televiziune se pedepseşte foarte aspru...

8. Cîte emisiuni informative urmăriţi zilnic? Ale căror posturi?

Marile jurnale de actualităţi de seara de pe TVR 1, Pro TV/Tele 7abc, parţial Antena 1; buletinele de pe EuroNews, TF1/France 2; Canale 5/Italia 1. Etc. Să zicem 5-6.

9. Credeţi că televiziunea vă ajută la o mai bună cunoaştere a realităţii? Obişnuiţi să luaţi decizii în funcţie de lucruri văzute la televizor?

A. În zilele noastre, televiziunea *este* (căci o *constituie*) realitatea. Sînt sau nu "evenimente", spaţiul jurnalelor de actualităţi (ca şi numărul de pagini al ziarelor) este, canonic, acelaşi. Realitatea este, deci, standardizată, formalizată, codificată. "Noutatea" e intrasistemică. Tocmai imaginea, prin senzorialitatea ei ridicată, face "noul". Fără televiziune, realitatea însăşi ar fi alta, altfel...

B. Nu "eu" sînt cel care ia deciziile, ci, de cele mai multe ori, sensibilitatea mea. "Iau decizii" în sensul că "în mine" este locul unde *se iau* deciziile. Al căror autor sînt în prea mică măsură...

10. Citiţi ziare?

Îndrăznesc să răspund: *nu*. Ştiu că nu fac bine, îmi reproşez acest lucru, mă tentează zilnic. Dar există ceva căruia simt că eu, unul, trebuie să-i opun rezistenţă. Pe scurt (deşi este dificil de formulat), mă tem de "complicitate conştientă cu realitatea", de "plăcere" în faţa realităţii graţie cuvîntului scris şi tipărit. Consider că încă nu a apărut, la noi, ziarul (de tip, să zicem, *Le Monde*) la care să mă abonez. Aici, televiziunea a luat-o înainte. Ascult, însă, mult radio. Este mediul meu alternativ preferat.

Atît deocamdată. La ultimele trei întrebări îmi iau îngăduinţa să răspund săptămîna viitoare.

Bogdan GHIU

Economie

Aur pentru căldură: o metaforă?

Zăpada sosită pe neaşteptate a redeschis dosarul balanţei energetice. S-a discutat mult, în presă şi în mediile politice, pe marginea unei afirmaţii a premierului Văcăroiu într-o recentă reuniunea a Guvernului. Asaltat de semnale îngrijorătoare privind încălzirea locuinţelor, domnia sa ar fi spus că, dacă va fi nevoie, se va vinde o parte din rezerva de aur, pentru ca populaţia să nu sufere de frig. Fraza a dobîndit repede notorietate. Reacţiilor violent negative li s-a răspuns, din Palatul Victoria, că lucrurile nu au fost bine înţelese pentru că dl. Văcăroiu a folosit o metaforă sau chiar ar fi glumit, spre a sublinia, prin antiteză, importanţa problemei.

A glumit premierul? Poate că da, avînd în vedere că nu domnia sa dispune de rezerva de aur. Atît aurul, cît şi stocul de devize liber-convertibile sînt gestionate de Banca Naţională, instituţie subordonată direct Parlamentului.

A folosit o metaforă, pentru a sublinia cît de grave sînt lucrurile? Nu este exclus, deşi mai degrabă ar fi trebuit să întrebe şi să se întrebe de ce s-a ajuns, din nou, într-o situaţie atît de gravă? Faptul că iarna s-a grăbit nu e o circumstanţă atenuantă.

Căldura din case este o problemă complexă. Una dintre componentele ei o constituie instalaţiile, în mare parte învechite şi deteriorate. De altfel, primarul Capitalei ne-a şi amenţinţat că vom dîrdîi de frig, dacă termometrele vor coborî sub minus 5°. În cinci veri, din acest timp al tranziţiei, s-a făcut prea puţin pentru a se reînnoi sistemul. Acum, cînd iarna a venit, nu mai e nimic de făcut. Chiar dacă s-ar vinde o parte din rezerva de aur. Aşa că nu ne mai rămîne decît să aşteptăm o altă vară, cînd poate se va găsi timp şi se vor găsi bani pentru modernizarea sistemului de încălzire. Aşa că, vrînd-nevrînd, sîntem nevoiţi să dăm la o parte dosarul respectiv. Rămîne însă deschis un alt dosar: cel al resurselor energetice.

La noi, o bună parte a acestor resurse o constituie importurile. Agenţii economici care se ocupă de aprovizionarea cu păcură sau cu gaze naturale au nevoie întîi de lei, pentru a-şi putea procura pe piaţa valutară interbancară necesarele devize liber-convertibile, cu deosebire dolari. De unde să facă rost de lei? Multe dintre notele de plată remise clienţilor nu sînt onorate. Numeroase asociaţii de locatari, mai cu seamă un mare număr de unităţi ale statului, bugetare sau care se autofinanţează, consumă gaze naturale şi primesc căldură din reţelele de termoficare... fără să plătească. Se invocă lipsa banilor. În aceste condiţii, importatorii de resurse energetice îşi întorc privirile ca altădată către stat, aşteptînd de aici valuta pe care n-o pot cumpăra pe piaţă. Pentru că nici ei nu au lei.

Cele mai mari necazuri ni le creează păcura. Fiind produs de bursă, ea are cel mai convenabil preţ în lunile mai-iunie. Din iulie, cursurile încep să urce, atingînd nivelul cel mai înalt cînd cad primii fulgi de zăpadă. Bursa simte disperarea celor care nu s-au îngrijit să cumpere la timp păcura de care au nevoie şi ridică brusc preţurile. Între disperaţi ne aflăm şi noi. Sîntem nevoiţi să dăm cît se cere. Dar, cum spuneam, importatorii (nu toţi, dar mulţi dintre ei) n-au lei ca să cumpere dolari. În consecinţă, aşteaptă să le dea statul dolari din rezervă, motivînd că ei fac... importuri vitale.

Numai că statul, în momentul de faţă, se află într-o situaţie complicată. Balanţa comercială nu se poate închide, din cauza unui deficit de un miliard şi jumătate de dolari. Guvernul, Ministerul Finanţelor şi Banca Naţională se zbat să acopere acest deficit.

Se mizează şi pe banii promişi de Fondul Monetar Internaţional, dar care au întîrziat, pentru că, în economia românească, nu au fost îndeplinite toate criteriile de performanţă stabilite. Experţii FMI s-au referit îndeosebi la restructurare şi la concurenţă, domenii în care sînt înregistrate mari întîrzieri.

Se mizează şi pe împrumuturi solicitate pe piaţa internaţională a creditului. Dar negocierile nu s-au încheiat încă.

În acest climat de incertitudine, Banca Naţională nu-şi permite să umble la rezerva de devize care, oricum, este subţiată (depăşeşte 500-600 de milioane de dolari).

Nici piaţa valutară internă nu beneficiază de o ofertă generoasă. Deşi dolarul se scumpeşte de la o zi la alta, în raport cu leul. Cei care au dolari aşteaptă un nivel şi mai jos al deprecierii monedei naţionale. Aşadar, îi stochează. Importatorii privesc cu tot mai mare îngrijorare pe această piaţă, unde, pe măsură ce trece timpul, ei sînt nevoiţi să vină cu tot mai mulţi lei, pentru a-i schimba pe tot mai puţini dolari. Degeaba privesc către Banca Naţională. Pentru că BNR şi-a întrerupt intervenţiile pe piaţă. Prioritatea băncii-băncilor fiind balanţa de plăţi externe, aflată în impas, ea nu vinde dolari, ci cumpără. De altfel, guvernatorul Mugur Isărescu a şi anunţat public, la seminarul dedicat civilizaţiei bancare în România, că pentru importuri vin vremuri grele. Dacă pentru importurile supranumite vitale, cum sînt cele din balanţa energetică, se vor găsi, poate, pînă la urmă, soluţii, vor suferi, cu siguranţă, alte importuri. Şi acestea vor fi cele de bunuri de consum.

Se caută deci soluţii pentru echilibrarea balanţei energetice. De bunul mers al importurilor în acest domeniu depind multe: căldura din case, apa caldă, funcţionarea fabricilor, producţia industrială în general. Nu puţini sînt cei care cred că lucrurile s-ar putea rezolva dacă s-ar umbla la aurul din rezerva statului. Deşi nici aici nu se înregistrează surplusuri. Toată această rezervă nu cuprinde decît 90 de tone de aur, valorînd nu cu mult peste un miliard de dolari.

Normal ar fi fost să crească valoarea exporturilor. Peste nevoile de bunuri importate. Dar asta depinde tocmai de criteriile de performanţă din economie: restructurare, concurenţă, privatizare. Unde culegem ceam semănat.

Adrian VASILESCU

Teste preelectorale

Ultimele săptămîni ale acestui an preelectoral obligă întreaga noastră clasă politică la un test de autoevaluare: opoziţia trebuie să se privească în oglindă pentru a-şi putea regîndi viitorul fără Corneliu Coposu şi fără un urmaş credibil şi eficient al principiilor sale antiguvernamentale; reprezentanţii puterii nu mai pot evita plata scadenţei pentru aliaţele antireformiste, antirevoluţionare şi antinaţionale pe care le-au încheiat (de frica partidelor istorice) cu foştii ceauşişti; instituţia parlamentară, confruntată cu scăderea progresivă a prestigiului său, nu are altă cale decît să îmbine absenteismul de la dezbateri cu o hărnicie artificială, încercînd să acopere calitatea deplorabilă a procesului legislativ cu o raportare zilnică a îndeplinirii planului în privinţa cantităţii actelor normative; guvernul (susţinut pînă acum şi de tabăra C.V.Tudor-Funar-Păunescu şi de axa PDSR-Cotroceni) aşteaptă să fie tras la răspundere din ambele părţi, deşi - deocamdată - încasează lovituri sub centură cu acelaşi aer buimac exersat îndelung pe vremea cînd era copleşit de laude dinspre aliaţi şi de comparaţii flatante dinspre preşedinţie. Bulversarea, pierderea reperelor şi teama de schimbare în plan politic produc dezechilibre şi confuzie în plan social-economic, zgîlţîie sistemul economico-financiar, lasă Justiţiei culoarul liber pentru transformarea scandalurilor de corupţie în arme electorale şi a ideii de imunitate parlamentară în mijloc de şantaj pentru salvarea intereselor de clan. Tot mai neîncrezători în manifestaţii, greve şi mitinguri de protest, cetăţenii Capitalei au descoperit că odată cu dispariţia liderului Corneliu Coposu îşi pierd într-un fel busola: şi atunci cînd îl credeau vinovat de toate relele ori capabil să se opună de unul singur structurilor comuniste, şi acum cînd au transferat întreaga lor nemulţumire asupra puterii închinîndu-se portretelor îndoliate, oamenii simpli (a căror reacţie afectivă i-a făcut pe gazetari să se minuneze şi să se răsminuneze) s-au derobat de fapt de orice responsabilitate. Huiduind azi pe Corneliu Coposu şi mîine pe Oliviu Gherman, aşteptînd azi să apară soarele democraţiei adus din ceruri de zîmbetul prezidenţial şi simţind că mîine se instalează negura naţională pentru că a murit un lider de partid, alegătorii nu ne demonstrează de fapt decît propria lor neputinţă: lor le ajunge acest mod de participare, nu mai sînt vinovaţi nici pentru uşurinţa cu care votează împotriva propriului interes, nici pentru agresivitatea generată de dezamăgirea perpetuă. Soluţia salvatorului unic, fie că e Ceauşescu, Iliescu sau regele Mihai, duce automat la convingerea că pentru răul unei societăţi trebuie tras la răspundere doar un singur om. Nimic mai antidemocratic decît acest raţionament şi nimic mai trist decît să vezi, după şase ani de libertate, că el funcţionează la toate nivelele şi că e dat drept model moral-politic tinerei generaţii. Între diabolizare şi idolatrie, între dispreţ fără margini pentru oricine iese din rînd şi acceptare oarbă a conformismului sentimental, societatea civilă refuză un rol responsabil, hrănind lipsa de caracter a politicienilor de tranziţie şi forţa distructivă a profesioniştilor manipulării. Multe personalităţi publice şi mulţi gazetari cu pretenţii nu s-au sfiit să afirme că plecarea dintre cei vii a preşedintelui PNŢCD e sinonimă pentru ei cu pierderea Tatălui. Mai mult decît atît, posturile de radio şi de televiziune, fie ele de stat sau private, au repetat zile întregi propoziţii de genul "România rămîne fără coloană vertebrală", "am pierdut şi cea din urmă speranţă", "Corneliu Coposu era ultimul Senior" etc. etc. Desigur, cînd e condus pe ultimul drum un politician care şi-a urmat crezul şi a înfruntat istoria timp de decenii, nevoia de superlative şi de omagii e uşor de înţeles. Dar de aici şi pînă la a-i aşterne la picioare o ţară de pigmei, de copii orfani care cred că li se cuvine totul pentru că au rămas fără Conducător, de partide frustrate care cred că n-au altă datorie decît să-i urască din tot sufletul pe băieţii de bani gata ajunşi la putere e o distanţă de la cer la pămînt. Cît a trăit Corneliu Coposu, tuturor le-a ajuns faptul că el există: numele şi trecutul său legitimau Opoziţia (deci ea nu mai avea nevoie de alte calităţi, de eficienţă, criterii democratice, spirit de competiţie), monarhismul său înverşunat justifica dezastruoasele alianţe ale Puterii (deci ea nu mai avea nevoie de o altă abordare a interesului naţional, de succesul reformei, de acceptarea ideii că stabilitatea republicană nu face doi bani fără o economie europeană şi fără consolidarea tuturor instituţiilor democratice). Ar fi nu doar absurd ci şi periculos ca moartea lui Corneliu Coposu să fie tot atît de suficientă pentru clasa noastră politică pe cît i-a fost viaţa.

Ţărăniştii nu au, în acest moment, altă cale decît să forţeze nota, valorificînd amintirea liderului lor ca pe o sursă sigură de capital electoral. Rămîne de văzut dacă se vor putea împăca ei înşişi cu gîndul că liderul care i-a părăsit oferise preşedinţia Convenţiei Democratice unui universitar dinafara partidului, contestat permanent - deşi în surdină - chiar de conducerea interimară a PNŢCD, sau vor considera atuul unităţii drept unicul important. Majoritarii nu au nici ei ceva mai bun de făcut decît să recunoască - spăşit şi tardiv - valoarea unui adversar ale cărui critici au fost mai importante şi mai normale decît laudele fariseice ale celor cooptaţi la guvernare. Partidele politice care în 1990 şi în 1991 au pus duşmănia şi dorinţa de a-şi răzbuna trecutul mai presus de regulile jocului democratic au făcut împreună loc pe scena politică extremiştilor antidemocraţi. Aşa cum evoluează lucrurile, în 1996, locul lui Corneliu Coposu în campania antiguvernamentală va fi ocupat de Corneliu Vadim Tudor. O atare perspectivă nu l-ar mai atinge pe fostul lider al opoziţiei, dar ar fi o înfrîngere comună a Convenţiei Democratice şi a Palatului Cotroceni. Dacă puţinilor oameni politici adevăraţi pe care îi are azi România le ajunge faptul că l-au cunoscut, l-au apreciat, sau l-au înfruntat pe Corneliu Coposu, victoria personală pe care el a binemeritat-o ar putea aduce un nou eşec istoric democraţiei române.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Faliment tehnic

Oscadenţă îndelung amînată îşi arată efectele perverse şi în Statele Unite, şi în Franţa dar şi în Marea Britanie: programele de protecţie socială şi de asistenţă medicală garantate de către stat au provocat deficite imense, influenţînd sănătatea economică a ţărilor respective. În SUA, majoritatea republicană din Congres e hotărîtă să-şi împlinească promisiunea electorală de reducere în şapte ani a deficitului bugetar. Astfel, aprobarea bugetului a fost însoţită de măsuri drastice, diminuînd fondurile federale destinate ajutoarelor pentru săraci. Sistemul introdus acum 60 de ani şi-a arătat din plin disfuncţiile: alocaţia pentru şomaj plătită fără nici o limită de timp a izolat întregi comunităţi de lumea muncii, subsidiile oferite mamelor singure au încurajat dezertarea taţilor, fixarea în păturile sărace a unui model familial incomplet. Republicanii consideră că efectul educativ nefast al "trăitului din pomană" se datorează în principal caracterului federal birocratic şi centralizat al programelor respective, şi propun ca statele componente să-şi asume responsabilitatea, căutînd soluţiile specifice adecvate. Există premise încurajatoare şi acolo unde daniile au fost înlocuite cu serioase programe de integrare în muncă, fondurile de asistenţă socială au putut fi reduse cu o pătrime (Wisconsin).

Reprezentant al politicii democrate tradiţionale, preşedintele Clinton a propus şi el în campania electorală, şi apoi în primul an la Casa Albă un program de restructurare a sistemului; a fost respins pentru că promisiunea de a domina deficitul părea greu de realizat în condiţiile în care statul federal îşi asuma responsabilităţi sporite. Democrat, republican sau absenteist, cetăţeanul american are o înnăscută suspiciune faţă de eficienţa organismelor centrale, considerate structural risipitoare şi lipsite de flexibilitate. Pe de altă parte, există riscul ca, lăsate pe seama autorităţilor locale, programele de compensare să fie atît de drastic reduse, încît să-i lipsească pe cei care au într-adevăr nevoie de un sprijin absolut necesar. În absenţa unui model, republicanii vor să lase loc liber experimentului pe scară redusă, care va avea rezultate notabile în unele părţi şi oribile în altele. Dar în toate părţile experimentul include viaţa şi viitorul unor oameni şi preşedintele Clinton împreună cu susţinătorii săi consideră că e imoral ca tocmai cei mai săraci să fie primii chemaţi să suporte efectele austerităţii. Astfel se explică vetoul care a dus la criza instituţională de la începutul săptămînii. Refuzînd să semneze legea provizorie a finanţelor care includea reducerile din programele de asistenţă socială şi medicală, Clinton a blocat şi fondurile pentru plata salariilor funcţionarilor federali. Tehnic, prima putere economică mondială e în stare de faliment.

În Franţa, guvernul Juppé II - cum mai este denumit după recenta remaniere - este confruntat cu acelaşi tip de probleme, deşi reglementările iniţiale şi soluţiile propuse diferă. Conceput într-o perioadă de înflorire economică, sistemul francez se întemeia pe solidaritatea naţională, în care un complex sistem de cotizaţii asigura rambursarea cheltuielilor medicale şi alte forme de sprijin pentru cei care erau în nevoie. De mult cotizaţiile nu mai acoperă cheltuielile şi deficitul a sporit, în pofida tuturor încercărilor guvernamentale de a-l controla. Măsurile propuse acum sînt menite să reechilibreze veniturile şi cheltuielile: "vor spori cotizaţiile şi se vor diminua serviciile" - a rezumat Laurent Fabius, fost prim-ministru socialist. Cum e şi firesc, sindicatele se împotrivesc, liderii lor explicînd că prin măsurile propuse guvernul numit de preşedintele Chirac nu numai că nu îşi respectă promisiunile electorale, ci accentuează "fractura socială" de care făcuse atîta caz în cadrul campaniei pentru alegeri.

Logica discursului electoral şi cea a acţiunii puterii, imperativele relansării economice şi ale solidarităţii sociale îşi expun contradicţiile şi lipsa de dorinţă a rivalilor politici de a realiza compromisuri duce la adoptarea unor soluţii tehnice şi nu la atît de necesarele reforme de structură. Reforme necesare nu pentru salvarea sufletului guvernanţilor, ci pentru asigurarea stabilităţii şi a coeziunii interne. Şi Statele Unite şi Franţa sînt confruntate cu violenţa unor categorii care se simt marginalizate. Pe termen scurt, soluţiile de austeritate favorizează stratificarea şi nu solidaritatea. Pe termen lung, cum spun optimiştii, situaţia e precară, dar nu catastrofală, şi orice soluţie imperfectă e preferabilă imobilismului.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Liderul opoziţiei şi şansele noastre

● **Corneliu Coposu nu mai este dar rămîne în istorie:** Liderul de necontestat al Opoziţiei, simbolul moral al multor români, a încetat din viaţă. Milioane de suflete îl plîng pe cel care a fost Corneliu Coposu. A fost un incontestabil element de stabilitate şi raţiune politică, recunoscut şi respectat, atît de prieteni cît şi de adversari. Cuvintele sînt, acum, de prisos. (Adrian Halpert - **Libertatea**, luni, 13 noiembrie).

● **Fără să fie reprezentativ pentru noi:** N-am ştiut niciodată ce să facem cu astfel de oameni. Nu avem cultul verticalităţii morale, al tăriei sufleteşti, al ascezei, al voinţei de a-ţi suprima pentru o idee instinctul de conservare. Adorăm în schimb, aproape religios, aranjamentele, trădarea la timp, compromisul de culise, ieşirea prin Sărindar. Mai mult, cînd apare cineva care nu se supune acestei grile, este respins cu violenţă şi teamă. Cele mai fantasmagorice calomnii au circulat după '89 cu putere de lege la adresa lui Corneliu Coposu: că e înţeles cu ungurii să vîndă Ardealul, că a fost amantul Doinei Cornea, că a fost turnător la Securitate, că a stat pitit în străinătate şi n-a mîncat salam cu soia. Rînd pe rînd, calomniile au căzut. Au rămas insultele. Cu o cruzime care, iată, face parte totuşi din omenesc, înfăţişarea sa a fost batjocorită în fel şi chip: "fosilă", "mumie", "stafie", "moarte ambulantă", iar numele stîlcit cu rînjete: Copoiu, Căposu...Nu vi se încreţeşte pielea cînd citiţi acum aceste cuvinte, stimaţi concetăţeni care veneaţi în rînduri strînse pe 28 ianuarie 1990, de pe Ana Ipătescu spre Piaţa Victoriei, scandînd: "Cu Coposu la zid!"? Dacă da, poate există o şansă să înţelegem că l-am ales, pentru cea mai mare nedreptate postrevoluţionară, pe omul politic cel mai curat şi demn pe care l-am avut în aceşti ani. (Cristian Tudor Popescu - **Adevărul**, luni, 13 noiembrie)

● **A dispărut un mare român** omagiat de şeful statului şi considerat de primul ministru "unul dintre artizanii sistemului pluripartid "(**Vocea României**, luni, 13 noiembrie)

dar

Asistăm la prăbuşirea unei instituţii naţionale: Cînd dispare un atotputernic al zilei, un rege, un dictator, un preşedinte cu puteri depline - neliniştea colectivă îşi are temeiul în nevoia de Tătuc. El, cel aflat acolo, deasupra muritorilor de rînd, beneficiind de instrumentele puterii, le dădea celor simpli sentimentul siguranţei. Ei ştiau, chiar dacă nu şi-o mărturiseau, că Tătucul veghează asupra lor, garant al liniştii, al stabilităţii. Îngrijorarea provine din gîndul la ziua de mîine. Zi care, prin dispariţia stîlpului de susţinere care e atotputernicul clipei, se poate prăbuşi asupra cetăţeanului de rînd. De ce însă această îngrijorare în cazul lui Corneliu Coposu? Ce-i va lipsi acestei ţări prin dispariţia fruntaşului ţărănist? Oricît ar părea de ciudat, colectivitatea românească simte instinctiv că-i va lipsi siguranţa. (Ion Cristoiu - **Evenimentul zilei**, luni 13 noiembrie)

● **Pot oare înţelege ceva politicienii?** Imi amintesc o întîmplare din primăvara lui '90 pe care mi-a povestit-o Virgil Ierunca. Intrase în vorbă, la poarta unei mînăstiri din Moldova, cu un ţăran din partea locului. Acesta s-a plîns că legea fondului funciar era strîmbă, că la primărie se aflau tot "cei vechi", că le lipseau uneltele etc. "Şi cine-i de vină?", a întrebat Virgil Ierunca. Răspunsul l-a stupefiat: "Coposu". Succesorii lui Ceauşescu reuşiseră, cu ajutorul Televiziunii, să demonizeze numele omului de care se temeau cel mai mult. Şi totuşi, s-a petrecut ceva memorabil. "Demonizatul" Coposu a devenit, pe nesimţite, primul nume al speranţelor româneşti. Bănuiesc că sînt foarte mulţi cei care au trăit cu nervii crispaţi lupta lui cu moartea. Aceasta îmi arată că nu totul a evoluat spre rău din 1990 încoace, cum am crezut uneori. De vreme ce, în cazul lui Corneliu Coposu, am trecut de la opacitate la respect şi dragoste, înseamnă că sîntem în stare să devenim mai buni, mai drepţi, reparîndu-ne greşelile. Dar politicienii? Vor înţelege ei, oare, lecţia lui Corneliu Coposu? (Octavian Paler - **România liberă** - marţi, 14 noiembrie)

Argument

Există remedii pentru criza filmului românesc? Iată o întrebare-pansament, una din acelea care ne fac să ne simțim bine îndată ce am pus-o... Optimiștii ar putea răspunde: Care criză?, iar pesimiștii, fireşte: Care film românesc?
Pînă a purcede la un răspuns, să constatăm că, măcar de această dată, nu avem un monopol al crizei, nu sîntem "originali": criza cinematografică mondială este un loc comun, diferă doar părerile despre de cînd ar fi apărut ea. Un ziarist de la **Le Monde**, Michel Braudeau, a făcut un excelent reportaj itinerant, vara aceasta, prin marile capitale ale filmului. S-a întors, vorba poetului, a *sadder but a wiser man* şi ne-a împărtăşit înţelepciunea lui: "Prague, du rififi à Barandov"; "Rome, Fellini est parti avec les clés"; "Berlin, studios sauvés, cinéma introuvable"; "Londres: situation désespérée... mais pas grave"; în fine, "Moscou, la liberté, camarade, mais pour quoi faire?". Titlurile articolelor sînt grăitoare, şi nici n-au nevoie de traducere. Cinematograful - cinematograful naţional, altădată gloria ţărilor respective - e în impas, lipsit de perspective... Un bun prilej pentru a ridica, iarăşi, vocea împotriva filmelor americane, a "imperialismului" cinematografic *made in Hollywood* şi alte idei fixe la modă. Acestea au curs şi la noi, din belşug - dar puţini se întreabă dacă nu există, înainte vreme, un "imperialism" analog, al filmelor ruseşti (pardon: sovietice) pe care orice intelectual care vroia să aibă ceva de spus într-o conversaţie trebuia să le vadă... Epoca "disidenţei" estetice tarkovskiano-mihalkoviene a lăsat urme: chiar şi astăzi, "filmul de artă" are, în mintea unora, un singur referent, tot ce nu vine de la Răsărit este suspect... (Revista **Noul cinema** publică periodic anchete cu regizori, operatori şi actori români: unul din patru invocă numele lui Tarkovski pios-complice, cu un "cine altcineva?" subînţeles.) Marea gafă a cineastului român (dar şi a publicului) a fost aceea de a lua *expresia* tarkovskiană drept *formulă* de cinema, modul (unic) de manifestare al unui geniu drept model; ne-am trezit astfel cu ceva incert şi abuziv - trădînd ambiţia „autorului total" - în locul unor filme de gen serioase. Sigur că recurgerea la parabolă a avut şi alte cauze (politice), dar nu e mai puţin adevărat că a existat o complicitate - copioasă a regizorilor noştri cu acest mod de exprimare - cu cîteva excepţii, fireşte. Astăzi, cei care vociferează împotriva filmelor americane o fac, îndeobşte, de pe poziţii morale ("acesta este modelul oferit tinerelor generaţii?! aceasta este familia?!...violenţă...sex..." etc.), uitînd că Arta a avut întotdeauna o funcţie subversivă şi că, oricum, cînd lumea a devenit ceea ce este, a oferi o imagine edulcorată a ei este *tot* o poziţie ideologic-corectă. Şi-apoi, este ciudat să observi că aceia care critică modelul american (nici o grijă, mai avem mult pînă acolo!) nu suflă o vorbă despre "minunatul" model indian (familie, drame, "mame cu copii"... gemeni!) care a adăstat şi pe la noi şi care - ne spune M.Braudeau - înlocuieşte cu succes filmele americane pe malurile Gangelui (India este singura ţară în care filmul naţional face reţete superioare celui hollywoodian!). Or, între melodrama "Bombay" cu cîntece-nlăcrimate şi cea "Beverly Hills" există măcar o diferenţă: a doua e mai bine făcută.
Problema filmului este că el şi-a creat foarte repede un canon (impus îndeobşte de critici) şi că acest canon (maximal) este inoperant în termeni cotidieni. Cînd Antonioni scria, într-una din cronicile lui de prin anii '40, "Arta poate, dar nu trebuie să fie clară", ne gîndim: Ce frumos! şi, numaidecît: Ce desuet... Dacă există un lucru pe care trebuie să-l învăţăm, acesta este *infidelitatea!* Nu cred că poţi găsi cinefili serioşi care să nu vibreze la marele cinema dintotdeauna, la numele fără de care el n-ar putea fi Artă. Însă a reveni veşnic la aceste culmi, a nu mai vedea prezentul (fie, mediocru!) pentru că "Trecutul incumbă" etc., este o atitudine sinucigaşă. Astăzi, filmul creează după scheme schimbate, cu o nouă dorinţă, mai puţin poetică şi mai pragmatică; paradigma Autorului a fost înlocuită cu alta (îi putem găsi un nume); predilecţia pentru filme istorice, sau catastrofice, reflectă o instabilitate a societăţii în ansamblu - o nevoie de confirmare şi de stabilitate gregar-imaginară. Proliferarea hiperbolizantă ("cel mai... cei mai") dezvăluie nesiguranţa ierarhiilor şi oboseala criticii. Va dispărea oare Cinematograful? Ca spectacol colectiv, e foarte probabil. O sută de ani, e totuşi mult... Dar, să nu uităm: în o sută de ani, el a făcut enorm. (**a.l.ş.**)

A inventa mereu roata...

"«Cinematograful e bolnav. Cinematograful e în criză» – spunea Pontecorvo în deschiderea Festivalului de la Veneţia de anul acesta, referindu-se evident la o criză de creaţie. Iar la sfîrşitul aceluiaşi Festival, preşedintele Juriului, Semprun, spunea: «Cinematograful e într-o formă excelentă!» Diferenţa dintre ei este că primul văzuse toate cele 350 de filme trimise Festivalului, în timp ce al doilea doar cele 17 din competiţia oficială... În fond, amîndoi au dreptate".

Revenită de la Veneţia şi abia trăgîndu-şi sufletul înaintea plecării la St. Vincent, unde se întîlnea cu alţi şapte critici din comisia de preselecţie pentru Premiul Felix '95, **Adina Darian** – şef-redactoarul revistei lunare *Noul cinema* – are aerul triumfător al celui care tocmai a lansat un paradox: "amîndoi au dreptate!". Cum adică? Explică Adina Darian: *"În cinematograful mondial a crescut foarte mult nivelul filmului mediu. Atunci cînd vezi 350 de filme, sigur că sesizezi o anumită monotonie. E foarte greu să sari de acest nivel... Dacă vezi însă numai rezultatul unei superselecţii, atunci lucrurile ţi se par OK".* OK – cinematograful e în criză şi într-o formă excelentă! Dar la noi? *"Nu pot să afirm că la noi ar exista o criză de creaţie* – spune Adina Darian – *pentru că noi nici măcar nu ne manifestăm* en tant que *creaţie... Ceea ce există la noi este o criză de producţie. Eu nu contest că în România ar exista un potenţial creator; dar un talent nu se mai poate afirma în vremea noastră în afara unui sistem – tehnic, de mediatizare, de sponsorizare etc. Adică, astăzi, nu mai poţi să fii un «Douanier Rousseau»! Or, la noi aceste sisteme lipsesc. Cineaştii noştri sînt un fel de Don Quijote, care luptă cu toate morile de vînt. Asta le absoarbe o parte din energia creatoare...."* Şi banii? *"Banii sînt puţini oriunde în lume! Ce mi se pare grav însă este că la noi există şi o criză de cunoaştere. Din contactele mele cu lumea filmului de aici şi de dincolo, cred că oamenii care se ocupă de cinema la noi nu prea mai ştiu ce se întîmplă în lume. Nu ştiu din ce cauză – nici nu mă interesează –, cert este, însă, că ei inventează mereu roata!".*

"Politică fără delicatese"

Cristina Corciovescu este, la rîndul ei, redactor-şef al noii reviste *ProCinema*, lansată în mijlocul verii la Costineşti. Încă din numărul 0 – promoţional –, revista conţinea un reportaj de la Cannes, unde trimişii companiei MediaPro însoţeau filmul lui Daneliuc, *Senatorul melcilor*. Sau "Melcii senatorului", cum a fost el tradus pentru uzul Croazetei...

"Argumentul selecţionării unui film românesc într-un festival internaţional nu poate fi în nici un caz curiozitatea, este de părere Cristina Corciovescu. *«Haide să vedem ce mai sunt în stare băieţii ăia din spaţiul carpato-dunăreano-pontic!» Cred că, în general, România nu mai stârneşte curiozităţi, ci mai degrabă reticenţe. Pe de altă parte, nici nu ne situăm într-o zonă la modă, ci, dimpotrivă, est-europenii trebuie ţinuţi la locul lor. Se poartă în schimb filmul asiatic şi, de o bună bucată de vreme, pe drept sau pe nedrept, festivalurile se întrec să-l includă nu numai în programele, dar şi în palmaresurile lor.*

De aceea, condiţiile ca filmul românesc să fie prezent într-o competiţie de anvergură – şi, slavă Domnului, după '89 a fost! – ar fi în principal două: calitatea peliculei respective şi girul unui producător/distribuitor străin care să deschidă uşile. O uşă deschisă de mîna care trebuie face măcar jumătate din succesul filmului. Asta e politică... fără delicatese".

Sînt oare cineaştii noştri convinşi că fac cea mai bună politică în interesul propriului film? În ultimii doi ani, cîteva filme româneşti au putut fi văzute la Cannes: mai întîi *Balanţa* lui Pintilie, prezentată în afara concursului ("o greşeală", au spus unii); filmul a avut un bun succes de critică şi de public. A urmat *O vară de neuitat*, al aceluiaşi Pintilie – de astă dată în competiţie: critica a fost împărţită, ca şi publicul, de altfel, însă, pentru unii, cel mai grav a fost că filmul nu a luat nici un premiu... În schimb, *E pericoloso sporgersi* a lui Nae Caranfil – prezentat tot la Cannes în "Quinzaine des réalisateurs" –, chiar dacă nu a luat premii acolo (a luat în alte festivaluri), s-a bucurat de un interes real, atît în Franţa, cît şi la noi: "primul film românesc normal", s-a spus! Nu e puţin lucru, după atîtea pelicule "încrîncenate"... În fine, *Senatorul melcilor* al lui Daneliuc: succes în ţară, o bună impresie la Cannes şi – mai ales – la Ierusalim, în cadrul unui (alt) festival, unde filmul lui Daneliuc a ridicat sala în picioare. Cîţi ştiu însă că regizorul s-a opus vehement prezentării unui *"The Making of Senatorul Melcilor"* la TVR – difuzare din care atît el, cît şi publicul nu ar fi avut decît de cîştigat?

ŞASE CRITICI

"Aroganţă ridicolă"

Andreea Raianu, care lucrează la redacţia Film a Televiziunii Române (ei i se datorează multe din programările mai interesante de pe postul naţional), nu este dispusă să opereze cu două măsuri cînd vine vorba despre filmul românesc în emisiunea ei de sîmbătă după-amiază (văzută, deci, de un număr mare de spectatori):

"Tratez filmul românesc exact ca pe orice altă producţie despre care consider că pot spune ceva interesant pentru publicul emisiunii. Principala grijă a cineaştilor noştri n-ar trebui să fie aceea de a fi lăudaţi în mass-media, ci de a face publicul să le vadă filmele. Orice ai spune la TV are un impact mai mic decît imaginile, scenele care se văd pe micul ecran. Ele sînt acelea care reprezintă cel mai important mijloc de atragere a publicului în săli, indiferent de comentariile redactorului. Cineaştii ar trebui să treacă peste enervarea pe care le-o produc unele observaţii şi să-şi lanseze filmele profesional, adică însoţite de caiete de presă detaliate şi de materiale pe casete, aşa cum se face în zilele noastre pretutindeni şi cum, pînă acum, nu s-a întîmplat cu nici un film românesc", susţine Andreea Raianu.

Cere publicul asemenea filme? Uneori, cîte un spectator, învestit automat, printr-un procedeu misterios, cu atributele Spectatorului generic, solicită, într-adevăr, "filme româneşti la televizor", plîngîndu-se că micul ecran e "invadat de violenţa americană". Cine este acest spectator? Noi, în cursul acestei anchete, nu am dat de el... Iar cînd se apropie "aniversările", nici nu mai e nevoie de acest spectator eminamente epistolar: *"E adevărat că se continuă tradiţia difuzării unui film românesc de Ziua Naţională,* recunoaşte Andreea Raianu. *Ba chiar acest obicei a fost completat cu acela al programării unor filme inspirate de subiecte religioase cu ocazia Crăciunului şi a Paştelui. Nu mi se pare o problemă gravă. Mai grav este că nu putem prezenta filme româneşti relativ noi, distribuite de companii particulare, fiindcă acestea tratează TVR cu o aroganţă ridicolă, iar negocierea cu ele e mai dificilă decît contractarea unor filme de peste mări şi ţări".*

O breaslă "guralivă"

Întrebarea pe care ne-am pus-o, şi cu care am pornit numărul de faţă. – "Există remedii pentru criza filmului românesc?" –, nu este nici măcar de azi-de ieri; ea este – după cum ne-o aminteşte criticul **Valerian Sava** – de alaltăieri...

"Întrebarea a străbătut întreg secolul de film românesc. Primul şi-a pus-o Mihail Sorbul, într-o formulare care descalifica din capul locului eschivele cele mai frecvente: "m-am tot întrebat: «care să fie pricina acestor nereuşite, cînd materialiceşte nu s-a cruţat nimic şi iarăşi nu ne-au lipsit nici artiştii cu mult talent?»..." Ciudat e mai ales cum continuă dramaturgul, în 1913: «Mi-am pus întrebarea aceasta, dar n-am reuşit să-i găsesc, poate voit, răspunsul».

Raportările producţiei de spectatori la hectar

Principalul rol al Centralei Româniafilm era de a "face spectatori la fimul românesc". Sarcina era, cum-necum, îndeplinită cu brio, spre marea satisfacţie a celor implicaţi în realizarea ei – mai puţin, poate, a celor care constituiau, fără să ştie, chiar obiectul muncii. Cum se aranjau lucrurile? Frumuşel, din condei. Programarea lunară, pe fiecare cinematograf, avea grijă să alterneze titlurile din producţia naţională cu cele provenite din "alte ţări", cum erau denumite, pudibond-ideologic, cele nesocialiste. Astfel, *Falansterul* (un exemplu oarecare) era precedat de un *Sandokan, tigrul Malaeziei* şi urmat de, să zicem, un *Piedone*. Toate rulau cîte o săptmînă, iar spectatorii intraţi în sală se contabilizau, pînă una-alta, strict pe baza cotoarelor de contramărci ale biletelor. La sfîrşitul lunii, administratorul cinematografului trecea pe borderou situaţia. Numai că, respectînd indicaţiile primite de "sus", avea grijă ca, din cele (să zicem) 30 de mii de bilete la *Sandokan...*, 25 de mii – ultimele în ordinea seriilor de evidenţă de pe contra-mărci – să fie "transferate" celor 500 de plătitori reali de la *Falansterul*. Cum suma de 25.500 era bunicică, dar deloc mobilizatoare, alte 10-15 mii din primele bilete vîndute la *Piedone* ajungeau, cît ai clipi, să demonstreze că respectivii plătitori s-ar fi înghesuit nu ca să-l admire pe Bud Spencer, ci ca să-şi ridice nivelul de instruire la capodopera lui Savel Stiopul. Odată încheiată socoteala, cine ar mai fi putut demonstra că lucrurile n-au stat deloc aşa? Adică: înghesuială teribilă, cozi şi bilete vîndute mult peste capacitatea sălii la filmele româneşti fără nici un fel de audienţă reală (mai intrau aici cele de genul *O viaţă închinată fericirii poporului, Douăzeci de ani lumină* etc.), în timp ce la filmele "capitaliste" abia dacă se adunau, conform calculului respectiv, cîţiva rătăciţi în curs de reeducare.

Smecheria mulţumea aproape pe toată lumea. Partidul avea dovada pentru "justeţea" politicii sale culturale; culturnicii care dirijau măsluiala îşi justificau existenţa şi primeau tot soiul de recompense băneşti, deloc neglijabile; regizorii şi scenariştii încasau şi domniile lor, cînd "făceau" milionul de spectatori, tantiemele cuvenite; casele de filme se lăudau, pe aceste baze "trainice", că produc filme de succes, cu poporul şi pentru popor. Aşa se ajunsese la concluzia că, din cei vreo 150-160 de milioane de spectatori înregistraţi anual, mai mult de jumătate ar fi vizionat filme româneşti, vreun sfert s-ar fi delectat cu cele din China, Coreea, Bulgaria, Vietnam sau URSS, iar restul urmau să se scîrbească, curînd şi definitiv de producţiile decadente şi imorale din "alte ţări" occidentale.

Cînd un colectiv de contabili au făcut bilanţul respectiv, aşa după cum arătau raportările, s-a ajuns urgent la concluzia că s-ar fi cheltuit inutil valuta poftită de plata datoriilor, cumpărîndu-se cu ea nişte filme... nerentabile! Rezultatul? Nu s-au mai cumpărat.

Bogdan BURILEANU

ÎN CĂUTAREA UNUI RĂSPUNS

Mereu a rămas ceva inavuabil în discuţiile despre filmul românesc, un ce menajat în virtutea "şovinismului" mărturisit de acelaşi comentator.

Handicapul cinematografiei autohtone a fost dintotdeauna cultura profesională deficitară a breslelor componente, inclusiv a criticii mai mult sau mai puţin de specialitate, cu «acel axis mundi *care e de ordin moral» (Lovinescu). Ca să fiu în continuare istoricist (e doar centenarul cinematografului), în afara unui interval din jurul anului 1930, virtuala noastră şcoală critică, decapitată ciclic, s-a manifestat lamentabil prin ansamblul privat de lideri: cînd filistină, cînd fariseică în diletantismul unei ucenicii obscure, înainte de a se vădi astăzi, cu rare excepţii, mai fărămiţată şi mai clientelistă decît oricînd".* Valerian Sava e categoric pesimist: *"Cu regizorocraţia actuală, baricadată în suficienţa utopică a autorului total şi cu breasla noastră decapitată dar guralivă, n-are cum să apară binomul formativ al unei şcoli naţionale pe care nu-l pot compune decît regizorii şi criticii împreună".*

Întoarcere a mingii în cîmpul criticii, aşadar...

Dar mai este, oare, critica o "instituţie" – aşa cum se-ntîmpla spre jumătatea secolului, cînd reviste şi nume de autoritate puteau impune, sau sfărîma mitul unui regizor?... Cei mai mulţi analişti (occidentali, pentru mai multă obiectivitate!) sînt de părere că nu; şi, chiar dacă o "critică clientelară" (o contradicţie în termeni, de fapt) continuă să se manifeste, promovînd filme cărora le face publicitate, "trucul" este departe de a fi infailibil.

"Studiourile perestroika"

Problema este mult mai complexă, crede **Magda Mihăilescu:**

"Dacă ar fi să credem că avem de a face cu o criză prelungită a talentului, ar trebui să ne lăsăm cu toţii de meserie. Sau să acceptăm fatalitatea de a trăi viaţa cinematografului nostru precum (odionioară) agricultorii: depinzînd de ploi, sperînd în mila cerului. Criza este una a sistemului şi chiar dacă împărtăşim, pînă la un punct, soarta altor ţări din Est, prăbuşirea vecinilor ne poate ajuta, eventual, să o înţelegem, nu să ne şi consolăm la nesfîrşit. Practic, este greu de înţeles, pînă la urmă în virtutea cărui sistem funcţionează, de fapt, cinematografia noastră, cu studiourile ei mai degrabă de tip «perestroika» (falimentare în fosta Uniune Sovietică, în Polonia) ce au focalizat atîtea orgolii, individualisme, pasiuni revanşarde; cu un Centru Naţional al Cinematografiei care ar vrea să semene cu cel francez, dar în privinţa căruia nimeni nu s-a bătut pentru a-l încredinţa unor buni manageri, nu unor stele. Înţeleg bine amestecul de frenezie eliberatoare şi de derută ce a urmat lui decembrie 1989, dar nu pot accepta bîjbîiala ai cărei martori sîntem şi acum. Sprijinul financiar al statului, pe seama căruia trăieşte cinematografia naţională, trebuie condiţionat de o strategie coerentă a fiecărui studiou, dar pentru asta ar mai fi nevoie şi de pîrghii ale acestei condiţionări. Cine a garantat, şi în faţa cui, că dintre toate scenariile oferite studioului Solaris, **Terente** *trebuia să aibă întîietate?*

O bună lege a cinematografiei ar trebui să includă, în reglementările ei, traseele selecţionării şi acceptării scenariilor, un program al debuturilor, lăsate astăzi la bunăvoinţa maeştrilor, susţinerea intereselor coproducătorilor (televiziunea, bunăoară, cum se întîmplă peste tot).

Dacă ne este teamă de cuvîntul «comisii» (pentru avansuri, pentru debut, pentru coproducţii etc.), nu avem decît să ne uităm în jurul nostru şi, poate, vom căpăta curaj".

... Şi totuşi, producătorul

Ne întoarcem la problema banilor? Nu chiar, după părerea **Vioricăi Bucur:** *"Desigur, «filmul este o artă, cinematograful o industrie», ne-o spune Chiarini. O industrie are nevoie de bani. Dar, cînd e vorba de artă, istoria filmului ne dă suficiente exemple de capodopere realizate cu un buget redus".*

De cînd România a virat-o spre economia de piaţă, e drept că banii au fost invocaţi la tot pasul, uneori această văicăreală fiind un paravan perfect pentru... (completaţi cu ce vă vine!). Însă Viorica Bucur crede că, *"vizionînd cîteva recente producţii româneşti şi ascultînd lamentările regizorilor privind lipsa de fonduri, am ajuns să mulţumesc cerului că unii dintre ei n-au avut mai mulţi bani căci, desigur, grozăvenia de pe ecran ar fi fost şi mai mare! Evident că cinematografia noastră are nevoie de bani. Dar cred, totodată, că ea are nevoie şi de profesionişti: nu mă refer la persoane, ci la profesiuni absolut necesare realizării filmului – cea de scenarist (şi dialoghist), cea de regizor şi, mai ales, cea de producător. Nu un producător-mecena (care finanţează cu ochii închişi orice) şi nu un producător-satrap (distrugător de talente, preocupat doar de cîştiguri grase), ci producătorul-şef de casă de filme – e o sugestie! –, bun manager, care ştie ce produce (deci e cunoscător avizat de film) şi pentru cine produce (deci cunoaşte publicul nu din auzite, ci din sondaje şi studii de piaţă serioase şi repetate). În cinematografia noastră, acest gen de producător e, deocamdată, o excepţie (aş putea numi maximum trei)..."* Viorica Bucur nu-i numeşte, dar continuă: *"Poate că existenţa unor astfel de producători i-ar elibera şi pe regizori de împovărătorul rol de factotum (scenarist, dialoghist, actor – dacă e cazul –, producător – dacă e director de casă de filme) şi ar duce la o mai eficientă delimitare a competenţelor. De la o cinematografie a «talentelor înnăscute» am trece şi noi la o cinematografie modernă, a profesioniştilor..."*

Modernă – *matură*, s-ar mai putea spune? Viorica Bucur îl invocă pe Jay Forester – *"cibernetician american, care scria, în urmă cu două decenii: «Totul începe prin a fi artă şi sfîrşeşte prin a deveni ştiinţă»"* – înainte de a conchide: *"Cred că a venit momentul ca regizorii români să treacă de la «arta» de a face filme doar pentru ei înşişi la «ştiinţa» de a face filme care să intereseze şi alţii – adică publicul!"*

Publicul

Cine mai ştie ce vrea publicul?

Cineaştii (producătorii; scenariştii etc.) români – în nici un caz.

"Sondajele" şi "studiile de piaţă serioase" la care se referea Viorica Bucur sînt, pesemne, atît de "top-secrete", că nimeni nu a auzit de ele... Iar "Româniafilm" oferă, desigur, date, dar prevenindu-te că ele nu sînt cu totul fiabile!

În cursul anului trecut, pe primul loc în topul încasărilor stă, cum se ştie deja, filmul *A doua cădere a Constantinopolului* – o producţie particulară care şi-a scos, sau nu şi-a scos, banii (părerile diferă); producţia Studioului 4 – *Crucea de piatră* – vine în poziţia secundă, iar filmul lui Daneliuc *Această lehamite* (produs de Studioul 1) pe locul trei. Pe locul patru întîlnim *Oglinda* – *Începutul adevărului* (prod. Starfilm), urmat de *Pepe şi Fifi* (Solaris), iar pe ultimul *Somnul insulei* – cu numai 5709 intrări! Dacă vom compara aceste cifre – repet: incerte! – cu incertele cifre de acum doi ani, vom constata că, exceptînd acel milion şi ceva realizat de *Căderea Constantinopolului*, sîntem departe de încasările de atunci, cînd *Balanţa* sărea de jumătate de milion de spectatori (urmată – la jumătate din încasări de – *Hotel de lux*) şi cînd pînă şi ultima poziţie – *Drumul cîinilor* – reflecta o frecventare superioară *Somnului insulei*...

În aceste condiţii, a menţine o revistă de cinema apare ca o întreprindere pîndită de multiple primejdii, de la lipsa sponsorilor la lipsa de interes a publicului – a acelui public despre care se ştiu, încă, foarte puţine lucruri. *Noul cinema*, revista Adinei Darian, s-a axat pe cronici la zi ale filmelor care rulează pe marile ecrane, relatări de la festivaluri internaţionale, evocări cine-istorice, story-uri de larg consum şi inevitabile "bîrfe de pe mapamond"; există o singură – excelentă de altfel – pagină de interviuri cu actori români: aceea realizată de Eva Sârbu. Revista trăieşte din realitatea cinematografică internaţională, din informaţii oferite cititorilor şi din *feed-back*-ul pe care aceştia îl asigură la "Poşta redacţiei", ţinută de dramaturgul Dumitru Solomon.

Mai bine finanţată, nou-lansata *ProCinema* încearcă un pariu dificil: acela de a consacra, lunar, cam un sfert din revistă realităţii cinematografice autohtone (interviuri, filmografii comentate de actori înşişi, fotoreportaje) – alături, fireşte, de cronici şi de informaţii de tot soiul. În plus, revista reuşeşte să obţină interviuri în exclusivitate de la actori sau regizori străini (Dennis Hopper, Charlotte Rampling şi Jerry Zucker, în ultimul număr). Echipa redacţională este foarte tînără, iar realizarea grafică – de efect.

Evident, Cristina Corciovescu este conştientă de dificultăţile unei asemenea "lansări la apă" – mai ales atunci cînd revista ajunge tîrziu la cititori pentru că se pierde undeva, "în larg"...

"Nu e deloc lesne să faci o revistă de film într-o cinematografie – privită global sub aspectul producţiei, dar şi al distribuţiei –, deci, într-o cinematografie în care domneşte aleatoriul. Cum să promovezi nişte regizori/actori/cineaşti, în general, dacă ei nu lucrează şi publicul i-a uitat sau nu i-a cunoscut? Cum să orientezi atenţia spectatorului spre un repertoriu care de la o săptămînă la alta îşi schimbă configuraţia? Şi, totuşi, revista trebuie să-şi îndeplinească menirea şi să suplinească precaritatea unui domeniu care, în ultimii cinci ani, se organizează dezorganizîndu-se".

Segmente de public!

Nu, enumerarea crizelor nu s-a terminat! A mai rămas o ultimă, parşivă criză, "lovitura de dizgraţie" pe care orice cinematograf o primeşte în moalele capului: criza de public.

"Occidentul a trecut prin aşa ceva în anii '70: lipsa de apetenţă a publicului pentru filmul naţional. La noi, această lipsă de apetenţă este mai scăzută decît în alte părţi... căci există, fără doar şi poate, un sindrom european al respingerii filmului naţional!", este de părere Adina Darian.

"O revistă de specialitate şi cititorul ei fidel sînt ca un club. Poţi forma un segment de public, care la rîndul lui devine un răspînditor de cultură, ceea ce face ca, cu cît sînt mai multe reviste, să existe mai multe segmente... Dar nu poţi influenţa «publicul», la modul generic.

Pe de altă parte, ar trebui să înţelegem şi noi – cum au înţeles americanii – că Film is Power! Europa nu poate să combată SUA ca «superpower» cinematografică, aşa că ea caută conexiuni; de pildă, există acum în Europa cîteva zeci de şcoli de scenaristică itinerante, în care mari regizori sau scenarişti vin să predea cursuri timp de zece zile – la Amsterdam, Londra ş.a.m.d. Oamenii aceia învaţă cum se face un film! Vă daţi seama ce handicap se creează la noi... Un tînăr, egal ca talent cu unul român, care are posibilitatea să participe la acest program, pleacă din capul locului avantajat. Asta arată ce spuneam mai înainte, anume că nu poţi funcţiona în afara unui sistem. Există, la noi, cîteva facultăţi de cinema, în care cîţiva oameni se străduiesc, dar eu nu cred că ei mai pot să ţină nivelul unor şcoli şi institute de predare a cinematografului cum sînt, de pildă cele americane, unde predă un Scorsese de pildă... Revin la Veneţia, unde i-am întîlnit; într-o discuţie, cu Scorsese şi cu Friedkin, de treizeci de minute, învăţi mai mult decît în trei ani, aici sau în alte părţi!".

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Evenimentele anului

Am întrebat un număr de critici de cinema care ar fi, în opinia lor, evenimentele anului în curs... Răspunsurile au fost la fel de diferite ca şi chipurile celor care le-au dat. Nici urmă de "consens", aici; chiar dacă nu zboară, cinematograful e un fel de colibri din care fiecare – critic sau simplu spectator – ia cîte o pană...

• **Mircea Alexandrescu:** *"Născuţi asasini...* Este filmul nu doar al anului, ci şi al anilor care vor veni!" • **Adina Brădeanu:** *"Vînătoarea de fluturi* a lui Ioseliani şi *Léon* de Luc Besson. Arta şi Comerţul" • **Mihai Chirilov:** "Inaugurarea Clubului cinefililor de la Institutul Francez în prezenţa lui Otar Ioseliani şi lansarea revistei *ProCinema*" • **Dana Duma:** "trecerea lui Jeremy Irons de la elitismul filmelor lui Malle şi Ivory la thrillerul comercial *Die Hard with a Vengeance*, unde face un negativ antologic! De remarcat plăcerea care a însoţit acest gest" (Şi de remarcat, totodată, că filmul lui John McTiernan nu a apărut încă pe ecranele noastre!) • **Aura Puran:** "Filmul documentar despre Leni Riefensthal văzut la Institutul Goethe şi cel al lui Leos Carax, *Boy Meets Girl*, văzut la Clubul cinefililor de la Institutul Francez" • **Natalia Stancu:** *"Născuţi asasini* – pentru că a provocat controverse pro şi contra! *E pericoloso sporgersi* – filmul lui Nae Caranfil. Şi *Cădere liberă* al lui Schumacher – dar acesta a apărut la sfîrşitul anului trecut..." • **Călin Stănculescu:** "Tot ce a fost film european, incluzînd Festivalurile – francez şi nordic –, plus *Tabu* al lui Murnau, vizionat cu acompaniament muzical *live* la Cinema «Studio»".

Terente la „Munca"

Duminică, 29 octombrie, ora 13,45, la **Munca**. Cinstit cinematograf de cartier. Rulează **Terente**: 14-16-18; 1200 lei biletul. La fără zece, în sală e un singur ins care doarme. La fără cinci intră patru indivizi colorați. Se așează pe ultimul rînd. La fix vin două cucoane blonde, vopsite (trecute de patruzeci). La și cinci apare o pereche, ea cu bube, el cu "Chicago Bulls" scris pe spate. După ei dau năvală trei copilandri, două fete și un băiat, care se ciupesc. Difuzoarele sălii fac atmosferă. Fond muzical demential. Izul de cloramină vine dinspre două uși deschise, aflate de-o parte și de alta a ecranului. La și șapte se stinge lumina. La și zece începe: **Terente - regele bălților.** Sonorul zguduie pereții. E prea tare ca să înțelegi ceva. Aștept să fluiere cineva. Dialogul (de Fănuș Neagu) se ghicește din trei în trei. Din cînd în cînd se rupe și imaginea. Un lucru e însă limpede: Terente pîrlește tot ce mișcă, și femei și bărbați, iar uneori folosește și pistolul. Unuia îi bagă o rachetă de tenis în dos. "Tare gagiul", zice vocea sălii. Popa îl cunună cu două femei. Colorații se distrează. La orgia din dric unul se uimește: "În dric, mîncați-aș? Se n-am parte că-i cretin". Corul stricatelor din Brăila cîntă "Trăiască Regele". Sala-i mută. Perechea a început să se pupe. Figura lui Terente și jocul lui Dinică le bucură pe cucoane. Bucurie publică. Dar alți oameni au alte păreri. O voce din spate (de-a coloraților) regretă că n-a rămas să se uite la **Antena 1**. Din cinci în cinci minute, un ins își vîră capul pe ușa sălii și-l strigă în întuneric pe Niculăiță. Despre film, ce să mai fie de zis. Atîta doar că prostul de Terente n-a știut că i s-a întins o capcană. La patru fără douăzeci și cinci e împușcat. La toți cei de față ne pare rău. Terente e mort. Nu scrie *sfîrșit.*

Andrei MANOLESCU

Demagogia de speranţă nu rezolvă "cazul"

- discuţie cu Stere GULEA, regizor, decanul Facultăţii de Film, ATF, Bucureşti -

Ce se întîmplă în filmul românesc, acum? Ce "nu merge"?

Aş invoca mai întîi versantul "organizatoric": fiind, totuşi, vorba de o industrie, contează foarte mult *cum* sau *dacă* ea este organizată pentru a fi competitivă. Şi ce constatăm? Că această industrie e monopolist-etatistă în proporţie de 99 virgulă nu ştiu cît la sută. Se vorbeşte de producători privaţi, dar ei nu există cu adevărat, e o confuzie: deşi există nişte firme de producţie, de prestaţie şi s-au vehiculat nişte nume, legate de cîteva filme, genul acela cu "Constantinopolul..." şi alte două sau trei, ele nu sînt, de fapt, *producătoare* - n-au puterea financiară pentru a se aventura într-o producţie cinematografică al cărei cost, pentru un film simplu, nu cade sub 6-700 de milioane. Ce mai constatăm? Că studiourile Buftea au devenit o societate comercială care impune preţurile - pentru că alta nu există. Iar Regia Autonomă CINEROM percepe preţuri mai controlate - oferind şi servicii mai proaste. Deci - cam pe-aici ne mişcăm. În plus, România nu a reuşit să intre în nici o formă de asociere europeană pentru promovarea cinematografiei. De exemplu, este tipul de asociere de proiecte EURIMAGE - un fond pentru producţie, distribuţie şi săli de cinema, creat la nivelul guvernelor din ţările care fac parte din Consiliul Europei. În cazul în care un scenariu ar găsi susţinători în trei ţări europene - dintre care una, obligatoriu, să fie o mare putere economică dispusă să suporte cam 60% din costuri - pentru România ar exista şansa unor paşi timizi pe piaţa europeană de distribuţie. Fiindcă asta-i marea problemă: chiar dacă facem filme, ele rămîn aici, n-aude nimeni de ele, nici măcar românii nu aud de ele. Ungurii fac de ani buni filme în formula cu EURIMAGE, cehii şi ei, polonezii deja au început, ruşii şi ei. Noi - sîntem pe dinafară. Ca de obicei, nu reuşim să ne înscriem pe turnantă. Deşi în Consiliul Europei - sîntem... Însă pentru EURIMAGE Guvernul României ar trebui să plătească o anumită cotă anuală. Şi n-o plăteşte.

- De ce?

- Nu ştiu.

- A fost solicitat? Ştie? E conştient?

- Sigur! Cei de la EURIMAGE au venit aici, au încercat în repetate rînduri să afle care-i misterul României. Şi misterul încă n-a fost descifrat.

- Poate că Guvernul e ranchiunos şi ţine să-i "sancţioneze" pe regizorii care nu fac altceva decît "să strice imaginea României în lume"!

- Acesta e un loc comun al unui nou tip de propagandă. Mi-a fost dat să aud, la nivelul Guvernului, comentarii de genul: "Stai, domnule, le dăm ăstora bani ca să ne-njure?". De parcă un regizor e un subaltern, de parcă un film poate să "înjure", de parcă guvernul dă bani din buzunarul lui: îi dăm noi toţi! Pot să vă spun reacţia unui francez, inginer de formaţie şi lucrînd în zona multimedia şi interactivului, pe care l-am cunoscut recent: "A, român? Ştii - zice - am văzut la Cannes Melcii senatorului. Ştii că mi-a plăcut? Mi s-a părut plin de un umor coroziv... Văzusem înainte vreo două-trei filme americane pe care le-am găsit foarte proaste şi mi-a plăcut dezinvoltura din filmul ăsta, mi-a dat o imagine a unei lumi!". "Negativă?" - zic. "Nu, nu - zice - *liberă*!" Şi m-am bucurat. Acum, n-aş vrea să rezulte că guvernul e cel care împiedică cinematograful românesc să fie mai consistent. Inconsistenţele vin, totuşi, şi din alte direcţii. Un alt versant: scenariile. Cu excepţia lui Pintilie, care este şi exigent, şi cunoscător, scenariile nu sînt bine puse la punct şi trebuie conştientizată la modul presant nevoia unei profesionalizări în acest cîmp. Din păcate, la noi, dat fiind că structurile de stat primează încă în cinematograf, domneşte o anumită lejeritate în pregătirea unui scenariu pentru faza de producţie. Nu sînt banii *cuiva* şi-atunci totul e privit cam aşa: "Dom'le, de ce să mă pun rău cu colegul meu? De ce să-i analizez la sînge scenariul?" iar colegul zice: "Da' cine eşti tu ca să-mi dai mie sfaturi sau ordine?" - şi asta e!

- Dv. aţi accepta să vă disece cineva scenariul?

- Eu unul aş accepta, sigur, aş accepta opinii, chiar severe, în faza de pornire, pentru a nu regăsi eventualele lipsuri în rezultatul final. Poate că nu întotdeauna e uşor să fii de acord, dar... Noi suferim de o formaţie sau de o deformaţie care este conceptul de film de autor. El are părţile lui bune dar şi pericole... Mai este o zonă importantă şi complet neglijată: să admitem că ai produs filmul. Şi ce faci cu el după aia? La noi, pînă acum, preocuparea majoră a fost să se facă filme, să se producă, neexistînd preocuparea ca măcar o parte din fonduri să fie rezervate pentru publicitate, pentru lansare. De obicei în producţiile "de dincolo" se ajunge şi pînă la 40%! Hai să vedem cît se alocă la noi. Nu ştiu exact, dar vă pot spune că uneori nu este nici 1%... Deci - cum să promovezi un film în asemenea condiţii? Ca să nu spun că nici nu ştiu cîtă ştiinţă în domeniu deţin, în momentul de faţă, structurile promoţionale care se recomandă profesioniste. Oricum, perspectivele de viitor sînt destul de tulburi, şi nu pot fi rezolvate prin demagogie de speranţă. Să fim realişti: se impune necesitatea unui alt fel de a acţiona într-un domeniu care - din păcate? din fericire? - nu este numai artă. Este şi industrie şi cere bani şi cere nemţi şi cere englezi şi tot felul de oameni care sînt eficienţi, nu sînt complezenţi, nu sînt nepunctuali, nu sînt neserioşi...

- Despre regizori ce-ar fi de spus?

- Cred că acest '89 a produs, într-un fel sau altul, şi un fel de moment al adevărului. Pentru că, dintr-o dată, foarte mulţi regizori au dispărut. Ca şi cînd n-ar fi existat. De ce? Numai din cauză c-au ocupat locurile de prim plan în producţie ş.a.m.d. nişte oameni? Eu mă-ndoiesc că numai din această cauză. Pur şi simplu unii sînt profesionişti în cinema, iar alţii au lucrat la comanda. A dispărut comanda - au dispărut şi ei. Zic eu. Poate sînt exagerat, poate sînt dur, poate vîrsta încă îmi permite să vorbesc aşa. Nu ştiu cum apare acuma imaginea filmului românesc. Probabil că ea este nemulţumitoare şi prin puţinătatea filmelor şi, poate, şi prin filme ca atare. Deşi cred că au fost cîteva al căror ecou la festivaluri n-a fost chiar de neglijat: Pintilie, Daneliuc, Piţa. Îi citez pe ei pentru că deocamdată nu am alte ecouri. Din generaţia mai tînără, îl adaug acestor nume şi pe cel al lui Nae Caranfil.

Acum, la Pintilie, lucrurile sînt mai bine aşezate şi pentru că el beneficiază de aportul unui producător francez destul de bine aşezat, Karmitz; el are şi posibilitatea, în felul ăsta, a distribuţiei pe plan european şi chiar în America. Ceilalţi nu pot spera decît că bunele ecouri vor crea atenţia unor distribuitori sau, în cel mai fericit caz, a unor canale de televiziune - asta este zona unde, practic, se mai poate pătrunde, cu un bun *promotion*. Oricum, înclin să cred că există potenţial regizoral la noi. Sigur, poate nu la modul la care au ruşii sau polonezii, unde există şi-o tradiţie. Dar avem personalităţi.

- Şi tinerii? Sînteţi profesor, sînteţi decanul unei facultăţi care lansează la apă, în fiecare an, o nouă promoţie de oameni de film...

- Sînt tineri interesanţi şi promiţători care ies din această şcoală, rămîne atît ca ei să se maturizeze şi să facă dovada că nu pot trăi fără să facă cinema, cît şi ca promovarea lor să nu fie formală.

- Ei se lamentează că sînt total lipsiţi de şanse de promovare, invocă un soi de "coadă", la care sînt ultimii veniţi...

- Nimic de zis. Asta-i realitatea, dar trebuie căutate şi alte căi, iar ei să încerce să nu se limiteze numai la postura de victime ale unei gerontocraţii, fie ea de vîrstă, fie, încercînd să forţăm termenul, de glorie. Lucrurile au întotdeauna mai multe faţete şi îndemnul meu a fost şi va fi acesta: în primul rînd ei trebuie să se bată, fiindcă nimeni nu va deschide uşa, nici eu nu deschid uşa, decît "la o adică", şi anume atunci cînd e vorba de o certă valoare.

- Mai sînt alţi "versanţi", alte puncte nevralgice?

- Da, o zonă care cred că a rămas ca-n perioada ante '89: felul în care critica sau jurnalistica promovează sau judecă filmul. Nu aş despărţi prea mult imaginea inconsistentă a cinematografului românesc de critică. Critica de promovare, de întîmpinare, care e specifică cotidianelor ar trebui să fie mult mai simplă, să nu-şi trădeze principiile, să nu trădeze eleganţa, dar în acelaşi timp să nu presupună veşnic un cititor sofisticat. Omul să înţeleagă: dacă e un film bun - de ce e bun; dacă nu - de ce? În reviste de specialitate, da, acolo vii cu analize, e altceva, acolo intră filme care *merită* cu adevărat să li se consacre texte ample. În cronica de cotidian, însă, mă tem că trebuie făcut un efort pentru că domneşte o stare de confuzie. Se poate obiecta că am coborî nivelul de exigenţă. Dar dacă un critic emite o judecată limpede, asta nu înseamnă "coborîre"! Alte puncte nevralgice? Tot scenariile, dar din altă perspectivă: aria de preocupări, écart-ul abordărilor scenaristice e foarte restrîns. Cîteva personalităţi, - Pintilie, Daneliuc, Piţa - cu filme de autor - cu atenţie acordată socialului. Asta lasă impresia unui registru destul de limitat.

- Dv. cum v-aţi autodefini?

- Nu cred că e bine să vorbesc eu despre mine. Întotdeauna te vezi mai bine decît eşti văzut!

- L-am întrebat mai demult pe Wajda care e poetica lui şi mi-a răspuns: "Sînt realist!" Sînteţi realist?

- Şi eu sînt realist - sigur, cu multe dorinţi de a fi şi dincolo de realism. Structura - vorba preşedintelui! - nu ţi-o alegi. Asta e! Te naşti c-un anumit tip de structură artistică, creatoare. Deşi regizorii se zbat să găsească şi *altceva*, fiecare are pînă la urmă o *qualité maîtresse*... Asta nu înseamnă că nu ne luptăm ca să nu fim "etichetaţi", identificaţi - eu, să zicem, cu realismul *Morometilor* sau cu cel din *Iarba verde*... Sigur, pînă acuma, solul în care m-am mişcat cel mai bine a fost solul ăsta. Dar nu înseamnă că nu mă voi lupta şi-n continuare, dacă voi avea posibilitatea să fac film, să încerc să produc surprize. Îmi doresc, în sensul bun, să am şi eu surprize de la mine şi deci şi spectatorii să aibă surprize. Cred că e o dorinţă firească şi e o competiţie cu tine, şi oricine ştie că zona asta a artistului are o singură certitudine: incertitudinea.

Puştimea şi filmul

"Acum am încetat să mai merg"
(Moşu Loredana, 12 ani)

Colaboratoarea noastră, Simona Botez, a avut răbdarea de a transcrie răspunsurile la un chestionar; "subiecţii" au fost – mai întîi – 25 de elevi ai clasei a şasea de la o şcoală din Bucureşti (media de vîrstă: 12 ani), apoi 26 de liceeni de la "Sf. Sava" şi Liceul de Informatică (media de vîrstă: 16 ani). Întrebările Simonei au fost: *Cît de des mergeţi la cinema? Ce categorie de filme preferaţi (de ce/daţi exemple)? Ocoliţi filmele româneşti (vă plac/de ce)?*, iar răspunsurile – în marea majoritate – nu sînt prea încurajatoare pentru filmul românesc... Sau pentru "Film", în general!

Cît de des merg adolescenţii la cinema? Mult mai rar decît în alte ţări (SUA sau Franţa, de pildă, unde ei formează un segment de public important), de la "O DATĂ PE SĂPTĂMÎNĂ!!!" (scris cu majuscule şi cu semnele exclamative de rigoare; frecvenţa i se pare semnatarului, de bună seamă, cu totul ieşită din comun!!!) pînă la "Nam (sic!) mai fost de 5 ani" (un elev de a şasea). Un puşti de 12 ani anunţă "De acum 3 săptămîni merg în fiecare sîmbătă", dar nu dă şi explicaţii acestui misterios fapt, în schimb altul declară că nu a mai mers "de anul trecut în toamnă"... La o lună, două (sau chiar trei) sînt răspunsurile cele mai frecvente – chit că mai există şi maniaci care ar "mînca cinema pe pîine" în fiecare sîmbătă şi duminică, dar numai în vacanţă, şi doar la modul optativ... Cu cît ne apropiem de liceu – fapt explicabil –, poftа de cinema creşte: adolescenţii merg (probabil în grup, cu colegii) ceva mai des în săli, în medie cam o dată la două săptămîni.

Frecvenţa fiind aia care e, să vedem categoriile preferate de filme... Aici, trebuie să mărturisim, ni s-a cam ridicat părul în cap: puştilor şi puştoaicelor de 12-13 ani le plac la nebunie producţiile "karate, groază, comando, bătăi, de acţiune..."! De ce? Cum de ce!? "Karate = pentru că este cu bătăi, suspansul = te ţine în tensiune, groază = te bagă în frică, ex. *Scularea cadavrelor vii*", sau "karate, comedie, comando; este de bătaie, de rîs şi tot cu bătaie". Dacă vrem cu orice preţ, găsim şi alte explicaţii, gen: "Îmi ajută la apărare *Renegheit*" sau "pentru că îmbogăţeşte memoria la karate să învăţ să bat la Indieni"... Educative, adică. Acest din urmă aspect este evidenţiat nu de puţini elevi, şi el face trecerea, nu-i aşa, către categoria filmelor româneşti; căci, ne aminteşte Vasile Dorina dintr-a şasea, "Comediile mă fac să rîd cînd sînt tristă. Din comando învăţ să mă bat. Din româneşti învăţ alte lucruri importante". De ce le plac puştilor de-a şasea filmele româneşti – căci, într-o oarecare măsură (oricum, mai mare decît la "snobii" de-a zecea sau a douăşpea), le plac? Există, în primul rînd, o mistică a actorilor: "Îmi plac pentru că sînt actori cunoscuţi ca Florin Piersic" (Parapancea Nicoleta) sau "De obicei le ocolesc, majoritatea sînt dramatice (?) singurele care îmi plac sînt comediile ex. *Nea Mărin Miliardaru*" (Bărgan Cristi, "12 ani şi 5 zile")... Filmele care "sînt cu actori româneşti" (sic!) se împart în două categorii: cele "hazlii" şi cele istorice. Dacă Stela Popescu, Dem Rădulescu, Tamara Buciuceanu ş.a. fac reţeta primelor (şi puştimea ştie să le guste), "stilul" Nicolaescu pare să fi prins cel mai bine la "categoria 12 ani": filmele respective sînt privite ca un manual mai atrăgător – "istoria în imagini şi sunet" – şi plac pentru că "sînt cu Domnitorii vechi", "sînt din timpul istoriei noastre din trecut", "deoarece îmi plac războaiele romanilor (?) cu turcii" sau "pentru că ne amintesc de strămoşii noştrii" (sic!). Într-un cuvînt, "fiindcă ne arată tot ce nam văzut ex. *de ce bat clopotele Mitică, Mihai Viteazu, Tarzan*" (Ciocan Petrică, 13 ani). Sigur că nu toţi sînt sensibili la Istorie sau Comedie (materia "Comedie" nici nu se studiază la şcoală!), aşa că nici filmele româneşti nu sînt agreate de "toată lumea de-a şasea"; dovadă răspunsuri mai puţin drăguţe, dar ferme, cum ar fi "Nu sînt chiar aşa de frumoase şi importante" sau: "Unele sînt cam plictisituare (sic!), altele cam distractive, altele cam glumeţe" – din care pricepem că nici rîsul nesfîrşit nu-i ceva bun... "Pentru că rîzi foarte mult" la filmele româneşti, e de părere Crăciun Aura, 12 ani; dar nu spune de ce...

"Regizorii sînt un pic loco" (elev, 17 ani)

Urcăm cîteva clase. La a zecea, filmele preferate rămîn cele istorice ("am o predilecţie spre cunoaşterea trecutului", şi "îmi plac filmele regizate de S. Nicolaescu, spune un elev de 16 ani), însă în măsură mult mai mică decît la bobocii de gimnaziu, aici eclectismul fiind regula de bază: încep să-şi facă apariţia SF-urile, poliţistele, westernurile, dar şi filmele de dragoste. În general, "filmele bune" – genul contează mai puţin; *Forrest Gump*, de pildă, a făcut furori printre cei de-a zecea (dar şi de-a douăşpea), după cît se pare... Adolescenţilor le-au plăcut povestea, "pixilările" şi nu şi-au bătut prea mult capul cu *political correctness-ul*; sau poate nici n-au auzit de el. Cînd vine vorba despre "filmu' românesc", însă, opiniile sînt mult mai tranşante, şi adesea necruţătoare: "Da, le ocolesc, nu-mi plac. Sînt prea banale şi psihologice în majoritatea lor" (15 ani), "Sînt prea influenţate de sex şi politică" (16 ani), sau: "Foarte puţine mi-au plăcut. În general sînt prost făcute, cu poveşti stupide etc." (16 ani), "Nu-mi plac cele psihologice, mi se par deplasate, se axează doar pe anomalii" (15 ani), în fine: "Nu. Îmi inspiră o primitivitate avansată" (15 ani). Singurii regizori români care se bucură de o oarecare trecere pe lîngă liceenii de la Sava sînt Pintilie (cu *Balanţa* şi *De ce trag clopotele...*), Nae Caranfil (cu *E pericoloso...*) şi "Danieliuc" (e rar ca vreunul să-i scrie numele corect!). O elevă de 16 ani enumeră "dramele psihologice: *Rămînerea* – Laurenţiu Damian 1990" (o fană?) alături de *Cel mai iubit dintre pămînteni, Forrest Gump, Lista lui Schindler, Balanţa...*" În fine, la patru elevi dintr-a douăşpea, răspunsurile la punctul 3 al chestionarului (cel privind filmele româneşti) au sunat în felul următor: "Nu. Da, îmi place limbajul lor «educativ»" (17 ani), "Dacă se încadrează la 2" – adică "Nu contează genul, doar să fie bine jucate şi să aibă o idee originală" (18 ani), "Nu toate. Unele sînt bunicele" (elevă, 18 ani) şi, finalmente: "Nu chiar. Adică pe astea noi nu. Pentru că regizorii sînt un pic loco" (17 ani). Atenţie însă: acest din urmă elev a răspuns la celelalte întrebări: "Cît de des pot, poate de 2-3 ori pe săptămînă" şi "Arta (Truffaut, Goddart (sic!). Ex. *Cele 400 de lovituri*". De unde se vede că ştie despre ce vorbeşte...

Pariul lui Nae

- interviu cu regizorul Nae CARANFIL -

- Filmul e în suferinţă, lumea e în aşteptare. Ce diagnostic i s-ar potrivi filmului românesc?

- Nu s-a inventat încă un nume pentru boala de care suferim. De-a lungul anilor, filmului românesc i s-a inoculat falsul, în doze progresive, administrate de Consiliul Culturii. Bolnavul (cineastul) se apăra şi el cum putea, dar, pe măsură ce trecea timpul, anticorpii slăbeau şi se pierdea simţul realităţii. Orice nu făcea parte din falsul cunoscut, inoculat de la vîrf, devenea, automat, autentic. Cineaştii de ambiţie au vînat ani de zile o realitate care nu era realitatea lor. Era realitatea lui Tarkovski, a lui Jancso sau a lui Wajda. Realitatea românească fiindu-le interzisă, ei s-au depărtat de ea nu numai în film, dar chiar şi-n cotidian. Se evada "evazionist": prin parabole, prin meditaţii filozofice, prin mica joacă cu metafora. În film o meditaţie filozofică îţi poate "ieşi" şi dintr-o greşeală de montaj. Filmul "filozofico-subversiv" este un gen în care orice eroare, oricît de grosolană, se poate scuza la nivel teoretic: "Aşa am vrut!". La noi, filmul de ambiţie s-a făcut împotriva publicului. Cînd cineva, oricît de lipsit de vocaţie narativă, povesteşte un banc între prieteni, nevoia comunicării, tentaţia de a avea succes cu bancul respectiv şi instinctul eficienţei provoacă nişte reflexe. Insul îşi pune problema: unde pune accentele, ce situaţii dilatează, cum provoacă surpriza, unde lasă un pic de suspans şi aşa mai departe. Or, unei bune părţi din filmul românesc i-a lipsit exact asta: reflexul spunerii unui banc fără a rata poanta. Poate că sînt prea dur în judecăţile mele, dar sînt dur astăzi, din perspectiva contemplării acestui Stalingrad instalat în cinematografia noastră de vreo cinci ani încoace! Sînt mult mai dispus să scuz filmul românesc din perioada lui Ceauşescu decît filmul românesc de astăzi. Sigur, rămîne de văzut ce-nseamnă pentru fiecare filmul românesc, pentru că în filmul românesc există şi Pintilie, şi Stere Gulea. Doar că domnii aceştia sînt desprinşi de ceea ce în mod oficial se numeşte cinematografie naţională - adică subvenţionată de stat - adică de patrimoniu. În rest, la noi, cu banii statului se face film pentru posteritate. Mă-ntreb ce poate gîndi un om care îşi organizează o premieră şi căruia îi dispare publicul a doua zi după această premieră. Că peste 50 de ani i se va dezgropa opera în sunet de fanfare?

- Teoretic e posibil!

- Să-i ajute Dumnezeu!

- Hai să revenim la faptul că nu scuzi ce e-n filmul contemporan!

- În ce-a fost înainte de '89 a existat întotdeauna o nuanţă scuzabilă. Exista un martirat impus cineastului român , oricît de slab ar fi fost el. Chiar şi cei mai oportunişti şi mai lingăi regizori se izbeau de tovarăşul Dulea. Cele mai inocente aiureli estetice erau interpretate politic. Astăzi această defulare zglobie în care toate obsesiile cenzurate 20 de ani circulă liber prin filmele româneşti a declanşat următoarea situaţie: vestita subvenţie care trebuie să ajute la perpetuarea lucrurilor de calitate este de fapt un fel de rentă acordată, probabil, pe viaţă cîtorva persoane; studiourile de la Buftea au ajuns un no man's land, o cetate fantomă în care intri şi nu mai vezi decît cîţiva cai rătăciţi rămaşi de pe vremea **Mirilor anului 2**, foarte simpatici şi tarkovskieni, e-adevărat, dar incapabili să-şi dea singuri "Motor!" şi "Stop!"; toate tentativele de modernizare a studioului, de orientare a lui spre prestare de servicii au fost blocate din start. Ce-nseamnă asta? Că o întreagă generaţie de oameni calificaţi în meserii cinematografice sînt îndepărtaţi sau se îndepărtează şi că nu va mai exista ştafetă în tot ceea ce-nseamnă industria filmului - de la monteuri, la laboranţi, la mecanici de cameră... În orice caz, există la noi două meserii care urmează de-abia să fie inventate: aceea de producător şi aceea de scenarist. Prima e pe cale de a apărea pentru că, din fericire, există un număr de companii de film private în ascensiune şi care, cît de cît, salvează ce se mai poate salva. Cum e FILMEX-ul, cum e DOMINO-ul cu care lucrez acum, cum e compania lui Ion Marinescu, cum e CASTEL FILM şi aşa mai departe, diferite ca ambiţie, diferite ca structură, diferite ca mod de organizare şi ca mod de a privi lucrurile în general, dar, cum să mă exprim, legitime. Trăim o frumoasă epocă în care război nu e numai în Bosnia, ci şi la noi acasă: cel dintre televiziune şi cinematograf. Lumea nu se mai duce la cinema cum se ducea în anii '30-'40. Nu se mai duce la cinema cum se ducea în anii '60. Şi nici măcar cum se ducea-n anii '80. Dar chiar şi-n deceniile de care vorbim, *profitul* reprezenta esenţa supravieţuirii unei industrii sau măcar a unui artizanat cinematografic. Îmi pare rău pentru cuvîntul ăsta vulgar - dar *profit* nu înseamnă neapărat să faci numărul de intrări de la **Jurassic Park**. Şi nici compromisurile estetice pe care le impune un film ca **Jurassic Park**. Profit înseamnă să-ţi propui 5 spectatori şi să obţii 6. Cînd îţi propui 5 spectatori investiţia trebuie să fie la nivelul a 5 intrări. Sigur că nu s-a inventat un sistem de a garanta sau de-a elimina riscul din această ecuaţie. Dar aş vrea să existe nişte oameni care să poată spune ca Jack Nicholson în **Zbor peste cuibul de cuci**: "At least I fucking tried!"

- Ţie ţi-a reuşit aproximarea acestei "ecuaţii"?

- Nu!... But at least I fucking try! Şi continuu să fucking try.

- Şi tu unde te situezi în acest "peisaj după bătălie"?

- E greu să mă situez, dar pot să spun cîteva lucruri la care ţin şi pe care încerc să nu le pierd. Şi poate că le voi pierde şi eu la o anumită vîrstă pentru că nimeni nu ştie cum... cum îmbătrîneşti! Unul ar fi faptul că am încercat să rămîn "coafeză" în sala de cinema, să nu reacţionez în faţa unui film cu complexul că, dacă nu-l înţeleg nu voi putea, ulterior, face faţă conversaţiei! Am încercat să rămîn în faza aia primară a celor două întrebări pe care şi le pun puştii în faţa vitrinei de cinematograf: "ARATĂ?" şi "RÎZI CEVA?". Hai să admitem că eu le pun un pic mai subtil. Şi, de fapt, am reînvăţat plăcerea huliganică a sălii de cinema cînd, după un lung stagiu de cinematecă, m-am trezit într-o ţară străină, fără bani, şi cu nevoia de a ieşi să văd un film. Atunci am regăsit un lucru pe care toată lumea riscă să-l piardă într-un anumit moment al vieţii de cinefil, şi anume: cînd biletul de cinematograf *te costă* realmente masa de seară, mentalitatea de colecţionar, cu care te duci să vezi ultimul Bunuel sau ultimul Woody Allen sau..., nu mai funcţionează. Te plimbi pe un bulevard şi vezi nişte poze colorate şi dacă pozele alea-ţi promit două ore de uitare, de beţie, de vis, acolo intri. Trist dar adevărat. În momentul ăsta, dacă vreau să fac un film mă gîndesc automat la spectatorul ăla care-şi lasă o masă de seară şi intră în sală. Nu să-i dau neapărat "ce aşteaptă el" dar să-i dau *şi* ceva din ce aşteaptă el. De aceea separarea cinematografului de artă de cinematograful comercial îmi provoacă accese de rîs şi de urticare în acelaşi timp.

- Mă-ntreb dacă nu eşti de-un foarte mare orgoliu anulînd această distincţie şi dorind să cîştigi două pariuri: şi cu "arta", şi cu "comerţul".

- Bineînţeles. Orgoliu, da, aşa este.

- Vrei să conciliezi ceea ce atîţia foarte mari regizori de film n-au reuşit să concilieze.

- Şi-atîţia foarte mari au reuşit! Mi se pare singurul lucru demn de încercat. Dacă nu încerci asta nu văd sensul. În cazul nostru, cinematograful este un lux îngrozitor, inacceptabil. Cînd într-o societate bîntuie foamea, lipsa de căldură, de apă... - noi să ne ocupăm cu filmul! În numele importanţei estetice! Deci - eu sînt pentru arta pentru artă... Dar în cea de-a 7-a, care-i mai ciudată şi costă mai scump, dacă nu există o "eficacitate" nu prea proprii bani făcînd filme, fără ca un organism de stat care se ocupă cu exploatarea cinematografică să-şi aroge 75% din reţete! Sîntem în situaţia aproape comică în care numitul producător independent poate sparge casele de bilete cu un nou film românesc fără, însă, să-şi poată recupera investiţia!

- Deci în sensul ăsta invoci foamea, frigul etc. Fiindcă altminteri cred că ai dreptul să faci filme, chiar dacă lumea de lîngă tine e săracă! Şi normal e ca fiecare să facă ce filme crede, cum crede, unul poate să le facă pe tipic neorealist, să "reflecte" mizeria, altul poate să facă nebunii teribil de artificioase - important e rezultatul!

- Sigur că orice poetică e la fel de valabilă. Doamne fereşte să mă apuc să spun acuma: publicul are nevoie de comedii - daţi-i comedii, sau are nevoie de film de aventuri - daţi-i film de aventuri! Publicul nu ştie de ce are nevoie, dar există un sistem al lui de a emite semnale despre ceea ce refuză. Nu-i un pic grotesc să te încăpăţînezi să-i bagi pe gît exact asta, adică ceea ce refuză? Filmele nu sînt medicamente iar publicul nu-i un copil bolnav căruia să-i spui: "Ia, că-ţi face bine!".

- Ar mai fi ceva de adăugat la "diagnostic"?

- Un alt simptom al bolii acesteia fără nume este lipsa de generozitate sau complexul Meşterului Manole. Coşmarul existenţei cineastului este că altcineva ar putea face o mănăstire şi mai frumoasă: să-l distrugem! Asta-i regula, ceea ce-i trist. Şi totuşi, şi totuşi: un om atît de orgolios cum este Lucian Pintilie şi-a putut permite un minunat moment de generozitate faţă de mine personal! Şi făcut responsabil, adică nu la modul "Hai, mă, că-ţi dau şi ţie!": m-a "frecat" şase luni pînă să se convingă că merit. Sigur că m-am enervat şase luni în timp ce eram frecat. După care am apreciat că în momentul în care a făcut-o, a făcut-o realmente mizînd pe un cal. Nu spunînd "Acopăr un debut, dar, de fapt, nu-l acopăr pentru că iau o parte din bani şi-i bag la spate" etc., etc. Sîntem o întreagă generaţie - hai să nu vorbim despre mine, să spunem că eu mi-am găsit o cale cumva altfel - dar mă tem că absolvenţii şi studenţii asediază practic o cetate inexpugnabilă. Tot ce pot spera ei este ca-n urechile lor să răsune cîndva, rostit cu aparentă milă şi interese camuflate, un: "Na şi ţie!"

Interviuri realizate de
Delia VERDEŞ

Realitatea economică a cinematografului românesc dă fiori reci. Nae Caranfil o rezumă: "Cum aţi vrea ca o familie întreagă de canibali să-şi împartă un singur deget?". Situaţia e cum nu se poate mai limpede. Mai întîi, costul unui bilet este cam de trei franci. Imposibil în acest caz, pentru o casă de producţie independentă, să aibă vreun beneficiu financiar, chiar dacă costurile de producţie sînt de trei pînă la patru ori mai mici ca în Franţa. Apoi, chiar dacă un regizor reuşeşte să dea lovitura cu un film independent, Statul, proprietar – via "Româniafilm" – al sălilor de cinema ia cam 70-80% din încasări. Asfixia este atît de mare, încît Mihai Cociaşu, co-fondator al "Domino Film" (împreună cu Cristian Comeagă), casa producătoare a lui Nae Caranfil, crede că, dacă nu se face nimic, în zece ani tînărul cinema românesc va avea dificultăţi serioase ca să existe. "Această realitate e cu atît mai adevărată, precizează Cociaşu, cu cît tînăra generaţie a fost complet debusolată de capitalismul sălbatic şi nici nu e atît de puternică încît să vrea să schimbe lucrurile".

Lista soluţiilor pentru a ajuta dezvoltarea cinematografului românesc independent e parcursă iute: a lucra cu producători străini (în acest caz Les Films du Rivage, France 3 şi Canal +), a se demarca de filmele produse de CNC prin îndrăzneala de a depăşi ceea ce Nae Caranfil numeşte "dispreţul metafizic al regizorilor români pentru divertisment" şi, în fine, a seduce publicul susţinînd gustul acestuia pentru actorii autohtoni, mai prezenţi astăzi la TV şi pe scenă decît pe ecrane. Un pariu dificil care, pentru moment, e legat de o necesară recunoaştere internaţională. Şi nu mai e un secret că cinematograful românesc independent contează pe Nae Caranfil pentru a spune lumii că, în România, există o revoluţie cinematografică în aşteptare... în aşteptarea banilor, şi poate că şi a încrederii.

(**Cahiers du cinéma**, noiembrie '95)

BLITZ

1. Cît de des mergeţi la cinema?
2. Ce categorie de filme preferaţi? De ce?
3. Ocoliţi filmele româneşti? Vă plac? De ce?

"Cu viaţa asta amărîtă, vreau şi eu filme cu happy-end"
(bibliotecară, 50 ani)

1. De cînd am televiziunea prin cablu, nu prea mai merg. Dar înainte, ieşeam şi eu duminica la un film bun.
2. Poliţiste, pentru că am de învăţat din ele despre viitoarea mea profesie (*procuror*).
3. N-am prea văzut filme româneşti – nici n-am avut unde (la televizor se dau prea rar). Filmul românesc încă n-a intrat în drepturile lui. Şi nici măcar nu arată realităţile noastre, le americanizează (*tehnician proiectant* în industria chimică, student la Drept la Titulescu, 42 ani).

1. Cît de des pot (chestiune de timp = bani).
2. Psihologice, istorice, de dragoste, muzicale, realiste. De ce? Pentru că aşa m-am obişnuit.
3. Nu-mi plac toate, normal. Dar printre ele găseşti cîteva foarte bune (*studentă*, 22 ani).

1. Nu atît de des pe cît aş vrea. Să zicem, estimativ, o dată pe lună.
2. Nu le categorisesc în nici un fel. Dar, parafrazîndu-l pe Enescu, aş putea spune că filmele sînt de două feluri: bune şi proaste.
3. Ocolesc numai anumiţi regizori. Mă duc doar la un Piţa, la un Danieliuc (sic!), la un Caranfil... (*inginer electronist*, 29 ani).

1. În măsura timpului disponibil.
2. Toate filmele bune (în accepţia mea) care rulează pe ecrane.
3. Da, le ocolesc. În general nu-mi plac, fiind – în ciuda unor critici extrem de favorabile – în 90% din cazuri foarte slabe (*student*, 24 ani).

1. N-am mai fost de la premiera cu *Piaţa Universităţii*, cînd m-au călcat în picioare.
2. Păi, cu viaţa astă amărîtă, vreau şi eu filme cu happy-end.
3. Nu, că tot filme sînt (*bibliotecară*, 50 ani).

1. De două-trei ori pe an.
2. Drame psihologice, filme de dragoste, SF.
3. Le ocolesc. Nu-mi plac, sînt fie prea dure (ca *Balanţa*), fie prea uşoare (ca *A doua cădere a Constantinopolului*) (*studentă*, 22 ani).

A consemnat
Simona BOTEZ

Ce mai scriu spectatorii români

Spectatorul român obişnuit, cînd îi place un film, se bucură că n-a dat banii degeaba şi se mai duce o dată, de două ori, de nouă ori, după cît i-a plăcut filmul sau după cît îl lasă bugetul. Dacă, însă, nu-i place un film, pufneşte, îşi plînge banii pierduţi (spectatorul român obişnuit este întotdeauna un spectator sărac) şi îşi previne prietenii şi rudele apropiate, ca să nu păţească şi ei la fel.

Spectatorul român neobişnuit nu se mulţumeşte să se bucure sau să pufnească şi să-şi avertizeze apropiaţii. El îşi scrie satisfacţia sau insatisfacţia pe o pagină, două, nouă şi o expediază prin poştă, de pildă, la revista *Noul Cinema*. Aici e un fel de arenă în care spectatorii se bat pentru victoria punctului lor de vedere, a gustului personal şi a puterii de a convinge. Aici se duc bătălii pentru sau împotriva filmului românesc (dar şi american sau european), începînd cu hărţuielile în jurul unui film sau altuia. Cineva se supără pe Mircea Daneliuc şi pe, să zicem, *Senatorul melcilor*, pentru "putreziciunea filmată mereu" şi se întreabă alarmat unde-s filmele "despre marele suflet, marea omenie, demnitate, frumuseţe a celor mulţi, că doar nu ne-am îndobitocit, domnilor, cu toţii". Altcineva, scriind despre acelaşi regizor şi acelaşi film, ne asigură că "totul, începînd cu scenariul, extrem de inteligent şi actual, continuînd cu regia de înaltă clasă, jocul actorilor, profesionalismul operatorului şi terminînd cu muzica foarte inspirată, demonstrează că avem de-a face cu un film-eveniment, aş îndrăzni să spun, cu o adevărată operă de artă". Unul îl urechează pe Pintilie pentru *O vară de neuitat* ("o dezamăgire") şi-l ridică în slăvi pentru *Balanţa* ("o capodoperă"). Unul vede *Hotel de lux* al lui Piţa şi-l copleşeşte cu elogii, altul vede acelaşi film şi-l striveşte, pur şi simplu, sub greutatea filmografiei anterioare (*Nunta de piatră, Concurs, Pas în doi, Faleze de nisip*). (De cele mai multe ori, cînd citiţi "unul" sau "altul", vă rog să vă gîndiţi la "una" sau "alta", majoritatea consumatorilor de cinema, dar şi a sprijinitorilor poştei române sînt, evident, de sex feminin.) Un elev a exultat cînd a văzut la vremea lui *Liceenii*, acelaşi e revoltat, adult fiind, de *Liceenii rock'n roll*.

Societatea noastră e divizată rău, nu numai în ceea ce priveşte Puterea şi Opoziţia, dar şi în ceea ce priveşte producţia cinematografică de acasă ori de aiurea. Înainte înghiţeam mediocritatea, acum o respingem cu indignare. Înainte ne entuziasmau filmele cehe, poloneze sau sovietice, acum ne entuziasmează ori americanii, ori toţi ceilalţi, numai americani să nu fie. Oamenii cresc, societatea creşte, gusturile "cresc" şi ele pînă cînd iau forme hiperbolice, dictatoriale.

Cinematografia autohtonă este supusă, la rîndul ei, în întregime, fie focului perfid al trăgătorilor individuali sau execuţiilor publice, fie salvelor de entuziasm şi încurajare ce ascund uneori nostalgii estetice, alteori o demagogie patriotardă. Filmele româneşti sînt proaste, spune cineva, fiindcă "nu se orientează după cererile pieţei", adică n-au "super-eroi ca Arnold, Jean-Claude, Dolph". Ba nu, zice altcineva, sînt proaste din cauza "metaforizării excesive care îndepărtează publicul", pentru că "regizorii noştri se pierd într-o simbolistică alambicată şi rece". Dar şi din cauză că sînt "agasante, idioate, rupte de orice fel de realitate". Sau fiindcă "nu seamănă cît de cît cu sufletul nostru, cu lacrima noastră, cu iubirea noastră, cu dorul nostru". Dar dacă o iei aşa, cu sufletul, lacrima, iubirea şi dorul, rişti să cazi în "metaforizare excesivă" şi, în cele din urmă, să-i pierzi şi pe admiratorii lui Arnold, Jean-Claude sau Dolph. Căci, iată, se strigă (deocamdată în scris), să se termine cu "filmele-parabolă şi filmele sociale (sic!)" precum *Hotel de lux, Patul conjugal, Oglinda, Crucea de piatră*. "Astea sînt pentru popoarele mari şi care au ceva de spus în lume". Să se renunţe la ideea că "sîntem toţi porci". Occidentalii, treaba lor! Ei sînt blazaţi. "Noi n-avem scuza asta. Noi vrem să trăim". De ce n-or fi vrînd să trăiască şi proştii de occidentali, nu-mi dau seama, că doar trăiesc ceva mai bine... În concluzie, hotărăşte o spectatoare, "filmele româneşti nu au absolut nimic bun în ele. Nu au fineţea şi grandoarea pe care le au filmele americane". De ce? Ne explică altcineva: "Regizorii nu au făcut decît să ia din realitate numai ceea ce este urît, dezgustător şi mediocru, deci rezultatul muncii lor este, şi el urît, dezgustător şi mediocru". Gata! Ce-i de făcut? De închis prăvălia?

Nu, zic ceilalţi, e drept că "filmele americane sînt bune, dar asta nu înseamnă că noi nu avem astfel de filme". Ne trebuie, ne învaţă cineva, "filme realiste pe teme simple şi mai personale, ca dragostea, inadaptabilitatea, căutarea şi eventual găsirea de sine". Şi s-o mai lăsăm cu exigenţa asta exagerată: "Dacă în altă ţară sînt permise şi filme de duzină, în România se cere fiecăruia şi tuturor la un loc să creeze capodopere". Ei fir-ar!...

Dumitru SOLOMON

Aceşti oameni minunaţi şi maşinile lor tăietoare

1. **Trasul cu urechea** (Prolog)

Intru în frizeria de la Piaţa Rosetti. Meseriaşi cu foarfecele stau aliniaţi pe canapeaua de scai. E sîmbătă. Mă uit stupid către aceşti artişti în materie vie şi am impresia că-i deranjez. Îmi aleg omul care inspiră înţelepciune. Firele albe îţi spun că ce-i ceri asta-ţi face. Ceilalţi, două voci feminine şi una bărbătească, rămîn pe sofa, în timp ce eu şi frizerul meu trecem în prim-plan, în oglindă. Cer un tuns simplu şi scurt. Frizerul ia duşul, spală chiuveta şi, cu un gest brusc îmi bagă capul în chiuvetă. Mormăi că abia m-am spălat acasă.

Feminina 1: Dragă, ai văzut filmul de aseară? Să ştii că el avea şarm. Ea cam n-avea ce căuta. Nasu' ăla nasol, nu se uită şi americanii ce aleg?

Feminina 2: Da' la ei crezi că nu-i cu pile? Se culcă cu regizorul şi gata...

Bărbătească: Vă întărîtaţi voi aici şi ăia trag film după film...

Feminina 2: Deci asta este... că noi ne chiorîm la filme... e vina noastră? E vina statului că ne pune să muncim şi apoi stăm blege la televizor de ne stricăm ochii.

Frizerul mă ia la brici.

Bărbătească: Da' zi-mi, ce-a făcut bunica ei? Ai văzut?

Feminina 1: Păi, a recunoscut-o pe nepoată şi o să-i ia moştenirea. Dar nu-i aşa simplu, ştii? Că ea o să fie nerecunoscătoare. O să-i pape banii cu bărbaţii. (...)

2. **Sondajul de opinie** (epilog)

"Vrei denumiri de filme? La' că ştii mata, ăsta-i medicamentul nostru. Uite la mine... bărbati-meu vine, bagă-n el şi dispare ca măgaru-n ceaţă la o crîşmă sau se culcă. Eu ce să fac, mai am eu umanitate în mine? Păi, cred că nu căci filmul îţi mai stoarce o lacrimă." (Angela Pavlu, cosmetician, specialistă în "măşti")

"Aveţi vreo putere acolo la ziar"? Uite aseară am văzut filmul "Mincinosul". De ce ni se dau nouă astfel de filme? Păi, noi nu ştim că "lumea e o minciună", o ştim din "Bogaţii plîng" deja, de ce ne-o mai spun şi alţii... şi-apoi băiatul ăla era frumuşel de ce l-a trimis regizorul după îngheţată dacă ştia că pleacă trenul? "Asta-i suflet hain" - cum ar spune în "Doctoriţa". (epilatoarea Magda Ionescu)

"Noi nu iubim filmele astea brazilience de dragul iubitului... vedeţi, aici e un spil. Sînt filme pentru coafeze, spuneţi dumneavoastră, dar noi ne uităm tocmai că ni se spune nouă ceva. De unde ştiţi că filmul cutare sau cutare spune ceva dumitale? Noi ştim că astea-s exact pentru noi, matale de unde ştii că-s celelalte pentru tine? Dacă te prefaci, ca toţi telectualii că înţelegi şi de fapt nu înţelegi. Uite, eu te întreb ce e viaţa? Poţi să-mi răspunzi? Nu, că zici că e greu. Uite eu pot să-ţi zic că am răspunsul în film. Apoi, pe mine mă-nvaţă să lupt, să-mi îngrijesc copiii. La tine e mai pervers. Telectualii şovăie, cică gîndesc. De asta îşi fac mendrele cu vreuna şi o dau afară însărcinată, că ei cică lucrează la proiecte ale unanimităţii. Să fim cinstiţi!" (Tania Moreanu, coafeză)

"Domnule, eu ţi-aş zice, dar n-ai curaj să scrii ce zic eu. Că zici că e prea tare, că spun porcării. Lasă, întreabă pe altcineva... ştiu eu că n-ai curaj. Eu ţi-o zic, că nu mă doare... serialul, uite, Barbara o să trăiască cît mine... că are mii de episoade. Ce vrei s-o omori pe Barbara, adică eşti tu ucigaşul mamei tale, că sînt la vîrsta care tu îmi eşti copil. Zi! eşti tu în stare?" (Any Groza, maseuză)

Eugen ISTODOR

Grup de cinefili cu "interviu"

Cînd vrei să fii sigur de calitatea unei proiecţii cinematografice, întoarce-ţi ochii după ei: dacă-i observi în grup compact, discutînd aprins despre filmul din ajun, înseamnă că ai dat peste nişte cinefili. E drept că discuţiile au scăzut în intensitate, că "cinefilii înrăiţi" s-au mai îmbunat şi că puţine pelicule mai găsesc, în ochii lor, îndurare: el, Cinefilul, este marele perdant al economiei de piaţă cinematografice! Unii se mai "aranjează", se mai "cablează"; el, Cinefilul, rămîne neconsolat...

Doctorul **Costin Comănescu** împarte, *en connaisseur*, marile perioade ale cinefiliei româneşti: "În primul rînd o perioadă de imediat înainte de Revoluţie, cînd pe ecrane nu intrau decît producţii socialiste, iar situaţia era dramatică; atunci noi, cinefili «bătrîni» şi experimentaţi, mergeam numai pe casete video... Exista o «reţea de rezistenţă»! Dacă ne întoarcem şi mai mult în timp, şi luăm anii '70 – perioada noastră de liceu, eventual primii ani de facultate –, atunci Cinemateca era «de rezistenţă», şi ţin minte că se făceau cozi noaptea, se încercau «penetrări» cu cîte un bilet fals sau o mică atenţie la casierie... cînd era dl. Dumitrescu zis Fellini, şi important nu era dacă el te cunoştea, ci dacă tu îl cunoşteai pe el! «Bună seara, dl. Dumitrescu» era o parolă – un prim pas spre intrare... Atunci nu te deranja, în penuria existentă, faptul că vedeai un film într-o copie alb-negru, sau cu o traducere nu tocmai teribilă – lucruri care acum ţi se par groaznice, stridente: să vezi *Satyricon* în alb-negru, dublat în germană! Sigur că, pe vremea aceea, existau pe ecrane şi filme proaste, coreene să zicem, dar veneau şi evenimente cum ar fi *Blow-up* – filme premiate, de dată relativ recentă. Chiar şi emisiunea «Vîrstele peliculei» era mult mai bună pe-atunci, decît lamentabila emisiune de astăzi – chit că era făcută de acelaşi domn Caranfil!

Ei bine, la Cinematecă am început să întîlnesc oameni care, ca şi mine, încercau să pătrundă la filmele importante, «Bună seara, dl. Dumitrescu», nu-i aşa... Îi vedeam acolo, îi reîntîlneam la bibliotecile străine care dădeau filme – pînă cînd am început să ne salutăm, să intrăm în vorbă şi să schimbăm impresii despre filme. Aşa i-am cunoscut pe Andrei Mihon – care e inginer – şi pe «Chéri», adică pe Costel Şerban..."

Ce s-a întîmplat după '89? "O catastrofă – strict cinefilic vorbind! Adică, exact cum s-a întîmplat cu beletristica: tarabele au fost pline de best-selleruri îndoielnice, iar marile ecrane, de producţii pur comerciale... Nu am nimic împotriva lor, unele sînt chiar bine făcute (cea mai mare tîmpenie americană dă clasă producţiilor româneşti de aceeaşi categorie!), dar, aşa cum pe tarabe, alături de Sandra Brown sau Pavel Coruţ dai şi peste Musil sau Joyce, aş vrea să văd şi pe ecrane filme nu numai noi, ci, dacă se poate, filme-eveniment. Şi nu mă refer aici la un *Forrest Gump*, chiar dacă a luat nu ştiu cîte Oscaruri. E groaznic să mă gîndesc că, pentru noua generaţie de cinefili, un *Forrest Gump* (care e un film bun) poate fi considerat o «capodoperă» aşa cum noi considerăm *Hiroshima mon amour* o capodoperă! Dar probabil că aşa se întîmplă..."

Recent, dr. Costin Comănescu a trecut printr-o experienţă amuzantă, a trebuit să cumpere cîteva bilete în plus pentru a vedea *Confesiune* de Marius Şopterean – căci proiecţia nu începea fără minimum opt spectatori în sală! "Oare nimeni nu citeşte scenariile astea!? Cum e posibil să se dea drumul unor asemenea idioţii?! Este alarmant – adică, din banul contribuabilului să-ţi permiţi să faci ceva care este... **nimic**! Nu există! Nu doar scenariul e prost – sînt lucrate prost, filmate prost! Nici măcar actorii: ce să facă Dinică în timpenia aia de *Terente*? În plus, în Confesiune, regizorul are pretenţii, citează din Fellini!... din Atom Egoyan... şi tot lamentabil!"

Evenimente cinematografice? Dr. Comănescu pune un diagnostic ferm: "În primul rînd, *Vînătoarea de fluturi* de Ioseliani. Nu numai filmul m-a impresionat, ci, bineînţeles, personajul – acest mare domn care este Otar Ioseliani! Apoi filmele fraţilor Mihalkov: *Soleil trompeur* şi *Riaba, găina mea*. Cam tot pe-aici aş pune serialul *Berlin, Alexanderplatz* de Fassbinder şi *Heimat* al lui Edgar Reitz, văzute prin bunăvoinţa Institutului Goethe. Cam astea ar fi capetele de afiş...

Coborînd puţin: pe programul 2, la «cinematograful de artă», acel film al lui Victor Erice – *Songe de la lumière*. Marele ecran rămîne undeva la urmă: *Regina Margot*, «zilele fimului» francez sau german – cu Wenders care, sigur, nu mai e ce-a fost, dar rămîne un Wenders –, scandinav – unde, din păcate, a fost o selecţie deficitară... Cam asta e tot – *Teorema* lui Pasolini, noi îl văzusem, pe casetă, încă de acum şapte-opt ani! Totuşi, indiscutabil – un eveniment!".

La "Poarta Raiului" cu Pintilie şi Liiceanu

Ofi adevărat că ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus? În orice caz, eu aş putea servi de exemplu că aşa e. La 12 ani scriam "ziare": nişte foi în 4 pagini cu principalele evenimente din familie. Le multiplicam la indigo şi le vindeam printre neamuri, pentru că aveam o mulţime. La 15 ani scriam în revista şcolii, la 20 în "Viaţa studenţească", la 27 în "Expres", la 30 am fost angajat de BBC. Ca viteză de mişcare nu e mare lucru, dar sensul se vede destul de limpede; îmi era evident că o să fiu ziarist, indiferent de meandre; chiar dacă am fost obligat să fac o inginerie, eu tot în presă mergeam.

La fel a fost cu proza, cred că aşa va fi şi cu filmul. Publicam reportaje în presa studenţească şi tot ce-mi doream era să scriu în presa mare, "adevărată". Şi poetul Dinu Flămînd mi-a zis: n-o să-ţi ajungă. O să vrei să faci literatură.

Cîţiva ani mai tîrziu, o editură obscură, "EXPRES", îmi tipărea SUBOMUL, un volumaş de proză. Încă un an şi încă o carte; cu ajutorul Doinei Uricariu am scos "OMUL CU CIOC ŞI GHEARE" la "Olimp". Cei care o citiseră pe prima mi-au zis: "OMUL..." e foarte vizuală, aluneci spre scenariu. Între ei s-a întîmplat să fie Ioan Groşan, secretarul literar al lui Lucian Pintilie. Într-o zi mă cheamă regizorul: îmi citise cartea, era în pană de scenarii şi la Paris producătorul său îl aştepta cu proiecte noi. Am discutat cîteva idei de-ale mele, ne-am hotărît la una. În două săptămîni am scris prima versiune la "Poarta Raiului"; ulterior am perfectat-o în colaborare cu Pintilie, căutînd o medie între povestea din capul meu şi pretenţiile marelui necunoscut, omul cu banii de la Paris. Pe urmă au început filmările. Un story cu mineri şi mineriade al cărui erou este produsul sistemului pe care l-am trăit şi, în mare măsură, îl suportăm încă.

Toţi sîntem produsul sistemului, mi-a spus superior, la o recepţie, Mircea Dinescu. De acord. Doar că personajul meu este primul produs *perfect*, cristalin: el refuză să mai iasă la lumină, s-a adaptat la întuneric, e chiar fericit acolo, sub lumea normală. O să vedem, mormăie Dinescu. Nu par să-i inspir încredere. E şi regizorul Radu Gabrea acolo, mă întreabă dacă am băut "trecerea peste culme"; a auzit că filmările au trecut de jumătate. N-am băut, deşi filmul intră în ultima treime. Mai e un hop de care mi-e teamă, nişte scene de subteran, care nu s-au putut trage în Valea Jiului; din cauza gazelor de mină riscam să sărim în aer. O să le facem la Filipeştii de Pădure, unde am copilărit şi unde mai tîrziu am scris scenariul.

E o mină blîndă; cît am lucrat acolo ca inginer, n-a murit nimeni. Numai nişte oase rupte. Mina din Filipeşti e şi ceva mai "spaţioasă", poţi să desfăşori o echipă; prima dată cînd l-am plimbat pe Lucian Pintilie prin subpămînt era în Valea Jiului şi el nu-şi imagina ce-l aşteaptă. Nici nu era convins că va face filmul. A trebuit să înotăm prin noroi, apoi să ne tîrîm alături de mineri, în întuneric. Cînd am ieşit, mi-a zis: îl facem! N-aş fi crezut că se poate trăi aşa.

Despre asta e filmul, despre cum se poate trăi aşa şi unde duce acest mod de viaţă. Despre *patul germinativ al mineriadelor*.

Dacă iniţial POARTA RAIULUI a plecat de la SUBOMUL, o scurtă povestire din volumul meu de debut, acum filmul trage cartea după el.

Am rescris povestea la scara unui roman, i-am pus titlul filmului şi m-am dus cu ea la

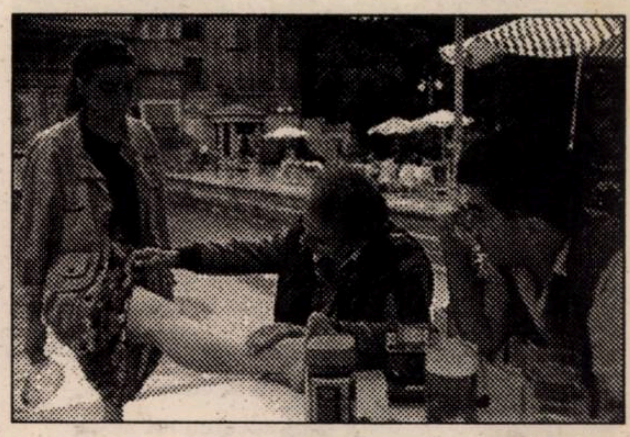

"ALBATROS". Georgeta Dimisianu mi-a zis: aşa ceva nu există! I se părea prea vizuală. Niciodată marea literatură n-a fost vizuală, a zis Georgeta Dimisianu.

După un timp, mă pomenesc cu un telefon de la Gabriel Liiceanu; tocmai vorbise cu Pintilie despre film. Voia să vadă cartea. Am dus-o imediat la "Humanitas"; am adus şi două milioane de la Tofan, un om care a strîns bani reşapînd cauciucuri, apoi şi-a făcut un nume dînd şanse unora ca mine. Banii n-ajung, dar restul îi pune editura, mizînd pe succesul fimului.

Dacă lucrurile nu se înţepenesc undeva, anul viitor ar trebui să fie bun: film cu Pintilie, carte cu Liiceanu. Începe să meargă...

Răsvan POPESCU

Jubileu în tranziţie?

Deşi sîntem în anul centenarului cinematografiei, evenimentele semnificative se lasă încă aşteptate. Ele au scăzut ca număr şi importanţă nu numai faţă de perioada 1990-'92, dar şi raportate la anii dinaintea lui '89, în special epoca 1966-1971, epocă în care au apărut cele mai importante filme româneşti, pe ecrane puteau fi văzute în premieră capodopere recente semnate de cineaşti de marcă (Antonioni, Fellini, Kurosawa, Welles), Cinemateca Română polariza prin calitatea programelor interesul unor largi categorii de cinefili, Televiziunea programa filme în premieră absolută, uneori înaintea Institutelor de Cultură străine, iar acestea se întreceau între ele să prezinte filme pentru a căror vizionare trebuia să te aşezi cu noaptea în cap pentru a obţine o invitaţie.

Revenind la anul acesta, jubiliar, constat în primul rînd cvasi-dispariţia cinematografiei naţionale, care nu a reuşit să prezinte decît un film recent (**Senatorul melcilor**) şi două pelicule care, fiind co-producţii, deci cu probleme financiare, au aşteptat doi ani pînă să vadă lumina ecranului: **O vară de neuitat** şi **E pericoloso sporgersi**. Acest ultim film, operă de debut a lui Nae Caranfil, îl consider ingenios scris şi realizat cu siguranţă şi vervă.

Prezentarea filmelor din străinătate, atît pe ecrane cît şi de către Cinemateca română, stă în continuare sub semnul incompetenţei generale. Cele 2-3 festivaluri (spaniol, francez, scandinav), deşi meritorii, nu au prezentat totuşi realizări de vîrf, omisiunile unor filme şi regizori ca Ingmar Bergman, sau fraţii Kaurismaki din Finlanda, fiind greu de înţeles.

Consider de aceea salutară iniţiativa Cineclubului Institutului Francez de a prezenta o serie de filme de factură cu totul originală, deşi inegală valoric, venite nu numai din Franţa, dar şi din Rusia, Gruzia sau Slovacia. (A se vedea şi retrospectiva Arrabal, programată la sfîrşitul acestei luni). De altfel, aici am vizionat şi filmul care anul acesta mi-a plăcut cel mai mult - **Soleil Trompeur** - ultima creaţie a lui Nikita Mihalkov.

Costel ŞERBAN

Documentarul românesc

- pe muchie de cuţit -

În condiţiile în care Studioul Sahia, tradiţionalul "bastion" al filmului românesc, este în prag de dezintegrare (46 de salariaţi au fost daţi afară deodată, iar "manager" este cunoscutul Mircea Hamza), am considerat necesară o anchetă despre filmul documentar şi perspectivele lui. Pentru a nu ne împotmoli doar în jurasicul studio, ne-am extins preocupările şi asupra unor instituţii post-revoluţionare, şi ele producătoare de film documentar, dar într-o situaţie mult mai fericită: Editura Video, Fundaţia Arte Vizuale şi Video-Dialog, precum şi asupra şcolii de film de la A.T.F.

Că principalele evenimente socio-politice ale tranziţiei nu au fost decît într-o mică măsură reflectate de documentare este, deja, un loc comun.

Laurenţiu Damian, regizor, conferenţiar la A.T.F. şi membru în Consiliul artistic al Studioului Sahia: La Sahia, momentul '89 nu a fost valorificat. S-a filmat haotic, mare parte din material a fost vîndut. După ce noi, generaţia uşor pusă la index, ne-am scos filmele cenzurate şi le-am văzut, am intrat într-o etapă *documentarist-evazionistă*: am început să filmăm *Eminescu - truda întru cuvînt*, statui Brâncuşi, picături de ploaie şi naturi moarte. Cîteva filme mai incisive s-au făcut la A.T.F. Filmul lui Bose, *Timişoara '89*, considerat unul dintre primele 30 de documentare în lume, nu a reuşit să adune, după vizionarea de la cinema Studio, decît 5 spectatori în sală. Pe de altă parte, la filmul lui Stere Gulea despre *Piaţa Universităţii*, cinematograful a fost asaltat: dar el nu s-a ridicat la un comentariu asupra lumii pornind de la un eveniment, ci a rămas în termenii normali, ai adevărului.

Vivi Drăgan Vasile, Fundaţia de Arte Vizuale: După '89, singurul fenomen reflectat într-un film documentar a fost Manifestarea de 52 de zile şi nopţi din Piaţa Universităţii.

Francisc Mraz, operator imagine, directorul Festivalului de film scurt de la Tg.Mureş: Filme interesante: S.Ilieşiu - I. Groşan: *Aurolac*; Radu Munteanu: *Şi ei sînt ai noştri;* Florin Iepan: *Zece minute cu clasa muncitoare*; Andrei Moroşanu: *America, venim*, şi încă puţine etc.-uri.

Sorin Popescu, director imagine la Studioul Sahia şi fostul şef al unui sindicat care nu mai există: După '89, studioul Sahia a gîndit bine, dar a făcut un pas greşit. Am fost dintre cei care am crezut că mutarea studioului la Departamentul de informaţii al Guvernului, care-şi propune să facă imaginea României în lume, va fi un lucru bun. Din păcate, numărul de filme comandate de departament a scăzut de-a lungul anilor, de la 10 la 5. Cele mai bine primite filme ale studioului au fost cele prezentate la Pavilionul României de la Sevilla: turistice şi de artă. Tematică socio-politică nu s-a acceptat.

Ioana Holban, fost regizor (actualmente dat afară) **al Studioului Sahia:** Din 150 de propuneri trimise la departament au fost acceptate numai filme de artă. *Femeia în tranziţie*, de Cătălina Fernoagă, nu a fost, de pildă, acceptat, pe motiv că scenariul nu e destul de clar.

Copel Moscu, conferenţiar A.T.F., fost director al Studioului Sahia: La Sahia, tot răul a pornit din interior. E limpede că a fost un studio de propagandă, care i-a obişnuit pe oameni cu o anumită mentalitate.

După '89, era necesar să se filmeze în stradă. Dar nu toţi regizorii au putut să se adapteze. S-a creat un curent de opinie contrar ieşirii în stradă cu aparatul.

Sorin Ilieşiu, cineast, Studioul "Video-Dialog": Mult prea puţine din evenimentele post-decembriste au fost abordate de filmul documentar. Tematica documentarelor este în continuare cenzurată de către stat sau de către patronul unui anume post de televiziune "independent". De ce Studioul Sahia nu a realizat filme despre închisorile comuniste şi epoca respectivă, despre Revoluţia din decembrie 1989, despre manifestaţiile anti-comuniste din ianuarie şi februarie '90, despre diversiunile etnice din martie '90 de la Tg.Mureş, despre Piaţa Universităţii, vizita Regelui Mihai din '92, despre SIDA, copiii vagabonzi, corupţie? Pentru că adevărul care deranjează este interzis. Din ce am văzut, am apreciat filmul *Via Regis*, produs în primăvară de F.A.V. Din nefericire, deocamdată este un film de sertar.

Bujor T. Rîpeanu, director Editura Video: Editura Video este o instituţie publică - avînd 60% autofinanţare şi 40% finanţare de la buget - care produce filme documentare despre arta şi cultura românească. De la înfiinţare (din 1991) şi pînă acum, ea a produs 80 de titluri, lucrînd cu creatorii numai pe bază de contract. Dintre "filmele anului" produse de editură menţionez *Apocalips cu figuri*, de Gheorghe Preda, despre pictorul Marcel Chirnoagă, *Lăsaţi că ştiu eu cum*, de Francisc Mraz (despre Margareta Sterian) şi *Enescu - la răscruce de vremuri*, de Nicolae Mărgineanu. Tematica am stabilit-o pe diverse domenii artistice şi de abordare, inclusiv cultura minorităţilor şi probleme de patrimoniu. Şi realizatorii pot veni cu propuneri. Nu există nici o cenzură.

Ajungînd la spinoasa problemă a Studioului Sahia, i-am rugat pe cineaştii supuşi anchetei să comenteze "dezagregarea" studioului şi să aprecieze dacă dispariţia lui va afecta filmul documentar românesc în general. Şi, evident, care sînt soluţiile de "salvare".

Sorin Popescu: În momentul de faţă, de la Studioul Sahia au fost daţi afară 46 de oameni şi nici unul în mod legal: în primul rînd, conform articolului 88, trebuia să existe o comisie mixtă alcătuită din conducere şi sindicat care să aprobe aceste concedieri. Nu s-a făcut aşa ceva. De asemenea, au fost daţi afară membri ai consiliului de conducere al sindicatului, unici întreţinători de familie, femei cu copii pînă-n 3 ani în întreţinere. Motivul real pentru care aceşti oameni au fost daţi afară? Mare parte din ei erau indezirabili, pentru că ştiau prea bine ce se întîmplă în studio şi fuseseră cei care ceruseră investigarea situaţiei de către Comisia de Control a prim-ministrului. În momentul de faţă, 8 din cei 46, care au mai crezut în puterea legii, au dat în judecată conducerea şi aşteaptă pronunţarea sentinţei.

În actuala situaţie financiară şi lipsă de comenzi, nu văd cum s-ar mai putea redresa studioul.

Laurenţiu Damian: În perioada Luizei Ciolac, în consiliul artistic fiind, am văzut temele şi propunerile: eu desfiinţam Studioul în 24 de ore şi-l reînfiinţam. Nivelul artistic al Studioului era minimal. Ofertele au fost minimale, oamenii de acolo nu au avut nici un program estetic. Trebuiau să se lupte cu puterea pentru un manifest estetic, nu ca să dea jos un om şi să pună altul.

Mulţi spun că salvarea documentarului e într-o nouă structură. Eu cred că e în noi.

Ioana Holban: Foştii angajaţi daţi afară (printre care şi eu), deşi au intentat proces conducerii, nu vor să se mai întoarcă, dacă studioul merge tot aşa. A fost o chestiune de principiu.

Copel Moscu: Nu trebuiau daţi afară profesioniştii, ci trebuia să li se dea de lucru.

Bujor T. Rîpeanu: Studioul Sahia a ajuns în starea de azi datorită unui manageriat penibil, a realizării de filme costisitoare, cu regii excesive. Pe planul creaţiei, s-a constatat un fenomen de derivă, de îndepărtare a documentarului de raţiunile lui. O greşeală a fost şi faptul că nu s-a asociat cu o televiziune pentru distribuţie.

Cred că o soluţie de redresare este încurajarea competiţiei şi colaborării între diversele studiouri producătoare, cît şi o distribuţie bună.

Vivi Drăgan Vasile: Sub formula existentă, Studioul Sahia va dispărea sigur. Filmul documentar, însă, nu poate dispărea, aşa cum nu a dispărut nicăieri în lume.

Sorin Ilieşiu: Nu se pune problema dispariţiei acestui studio, ci a statutului lui: el ar trebui să fie obligatoriu independent. Prima lui datorie - de onoare - ar trebui să fie crearea responsabilă şi obiectivă a unei arhive documentare a României de azi. Ar trebui să iasă de sub controlul Guvernului şi să intre sub cel al Parlamentului. Statutul studioului şi conducerea lui ar trebui aprobate de majoritatea "nesimplă" a Parlamentului (în consiliul de administraţie să fie personalităţi fără angajare politică).

A consemnat

Iaromira POPOVICI

Voce off

„Faptul modern este că nu mai credem în lumea aceasta. Nu mai credem nici chiar în evenimentele care ni se întîmplă, dragostea, moartea, ca şi cum toate acestea nu ne-ar privi decît în parte."

Gilles DELEUZE,
L'Image - Temps, p.223

Scrisori deschise

Clin d'oeil

Sînt - printre altele - interesat de cinematograf şi, în general, de artele vizuale. Trebuie să mărturisesc însă că, în ultima vreme, teatrul trecuse pe primul loc, în detrimentul filmului. Recent, situaţia s-a schimbat, de această dată în favoarea ultimului. Într-un oraş ca Nisa, în care o companie ca "Théatre de l'Alphabet" montează piese de la Marlowe şi Cehov la ultimul Arrabal, **Conversaţie cu Eugène Ionesco**, şi unde activează regizoarea, de origine română, Anca Ovanez-Doroşenko, ar părea că cinematograful e o amintire frumoasă. Pot afirma contrariul şi voi încerca să punctez cîteva aspecte ale situaţiei filmului în Franţa. La Nisa funcţionează cinci cinematografe şi o cinematecă, unde poate fi văzut, într-o versiune revăzută (de sunet şi culoare) **Othello** cu Orson Welles în rolul principal. Cel la care am fost - RIALTO, de pe rue Riroli - dar şi celelalte, funcţionează după un sistem interesant: toate filmele (de regulă, 6) rulează în aceeaşi zi, însă în săli - din aceeaşi clădire - şi la ora diferite, schimbîndu-se în fiecare miercuri. Alte deosebiri faţă de cinematografele româneşti, enumerate într-o ordine arbitrară: biletul costă 43 de franci, cu reducere de 10 franci pentru studenţi, în afara duminicilor, înainte de proiecţia filmului se urmăresc reclame ale unor produse ce pot fi cumpărate în sală, plasatoarea are în permanenţă asupra ei o lanternă pentru a călăuzi întîrziaţii la locurile lor, frecvenţa este destul de scăzută etc.

Între 13 şi 23 octombrie a fost sărbătorit la Nisa Edmond J. Greville, regizor cu dublă naţionalitate, franceză şi engleză, din a cărui bogată cinematografie pot fi amintite: **Prinţesa Tom Tom**, cu Joséphine Baker (1935), **Veertig Jaren** (1938), peliculă cerută de Olanda pentru aniversarea urcării pe tron a reginei Wilhelmina, o adaptare după Zola (**O noapte de dragoste**, 1946), alte filme avîndu-i ca actori pe Jean Gabin sau Eric von Stroheim, în total 30 , turnate între 1931 şi 1962. Greville este o plăcută redescoperire a Franţei, pentru că "revăzînd aceste filme înţelegem de ce a rămas un cineast blestemat. Personajele sale feminine nu intră în nici unul din stereotipurile acceptate deoarece au fost filmate în rafinament baroc, cu o cruditate deloc violentă". (Christian Viviani - "E. J. Greville, eleganţa şi voinţa")

Primul festival internaţional al filmului "HIV & SIDA" are loc în perioada 26 octombrie - 11 noiembrie, acompaniat de o serie de alte manifestări similare în întreg departamentul Alpes Maritimes. Printre filmele ce pot fi urmărite, cele mai importante - în opinia organizatorilor - sînt: **Priviri pentru un adio**, în regia lui Bill Sherwood (S.U.A., 1993), **Liniştea infinită a dragostei** (Komil Ozturk, Franţa, 1993), **Soldaţii speranţei** (S.U.A., 1994), adaptare după romanul lui Randy Shilts, **And the band played on...**, de fapt reapariţie a unui film ras de pe afişe în Franţa după doar o săptămînă, în decembrie, anul trecut. La toate acestea se adaugă cunoscutul **Philadelphia**, cu Tom Hanks, film ce a rulat şi pe ecranele noastre şi pe care mărturisesc că am fost surprins să-l regăsesc în programul manifestărilor.

Cam atît se poate relata despre film, aşa cum se suprapune aici cu viaţa socială. Ca notă generală, francezii se orientează mai degrabă către filmul istoric, media între cel de artă (al cărui public rămîne restrîns) şi cel de consum (asimilat aici repudiatei Americi). Aceasta să fie oare imaginea unui ponderat şi incert sfîrşit de secol? Clasificările, sînt sigur, vor mai întîrzia să apară.

Radu CARP

Retro Festival

Gagarin în Gagapagos

Potrivit unei ziariste tîrg-mureşene "slobodă-n cuvânt" şi ageră-n statistici, subsemnatul exemplar vorbitor, scriitor şi cititor de şi în limba română face parte dintr-un răzbătător 1% public românesc prezent la festivalul de film BURLESQUE*. Îi

Condiţii nu chiar ideale

Pornit în căutarea timpului pierdut prin sălile obscure, cinefilul ajunge să se întrebe măcar o dată pe an dacă s-a ales cu ceva din vînarea subtilă a imaginilor mişcătoare. Jocul e practicat conştiincios de revistele de cinema (sau nu) de aiurea sub forma "Cele mai bune 10 filme ale anului". La noi nu se practică nu din lipsă de cinefili, ci din cauză că sîntem încă departe de supra-abundenţa ofertei dintr-o economie de piaţă. Într-un an ca 1995, cu greu se pot strînge cele 10 filme necesare jocului, cu toată contribuţia Institutului francez, a celui german, a Cinematecii şi chiar a televiziunii. Doar cablomanii insomniaci racordaţi la ARTE au cu adevărat de unde alege. Un cinefil obişnuit este obligat să fie îngăduitor, şi cu toate acestea n-am găsit decît trei filme, primele, despre care să pot spune cu mîna pe inimă că mi-au plăcut atît de mult încît să-mi doresc să le revăd. Am văzut deci, în ordinea capricioasă a memoriei:

Regina Margot, pe care Patrice Chéreau a învestit-o cu toată furia şi disperarea unei eroine shakesperiene, plus un strop din frivolitatea lui Dumas. Greu de uitat imaginile la limita obscurului (Philippe Roussellot), ezitările regelui Charles IX (extraordinarul Jean-Hugues Anglade) şi mai ales muzica sacadată, obsedantă a lui Goran Bregovic în haosul masacrului din 23 august 1572, Noaptea Sfîntului Bartolomeu.

Vînătoarea de fluturi pornită de georgianul Otar Ioseliani în Franţa anului 1992, un recviem poetic şi plin de umor pentru o cultură - cea occidentală - pe cale de a fi dizolvată în melting-potul euro-atlantic, viziunea fugară a unei lumi instabile pe fond de explozii teroriste şi mai ales visul altei lumi deja dispărută - cea a civilizaţiei est-europene dinaintea tăvălugului nivelator al ideologiilor totalitare.

Soarele gutuilor, o explorare lentă, metodică, plină de rigoare şi simplitate a posibilităţilor şi limitelor expresiei vizuale prin intermediul pictorului Antonio Lopez García şi a regizorului Victor Erice (**Spiritul stupului** din 1972 este reputat a fi unul din cei mai bune filme spaniole). Peliculă apropiată ca temă şi valoare de capodopera lui Rivette, **La belle noiseuse**.

Fanny şi Alexander, testamentul lui Ingmar Bergman* din 1983, văzut în fine în versiunea lungă (5 ore) în condiţii nu chiar ideale (video-proiector în holul Facultăţii de istorie). Un imn adus bucuriei de a trăi o viaţă liberă, fără constrîngeri interioare sau exterioare; un refuz categoric al stilului de viaţă spartan caracteristic eticii protestante (tatăl lui Bergman a fost pastor protestant). O contrapunere totuşi maniheistă a celor două opţiuni existenţiale, răscumpărată de splendoarea barocă a imaginilor.

Scenariul ucigaş, un fel de "8 1/2" horror. Post-modernismul a pătruns prin efracţie într-un

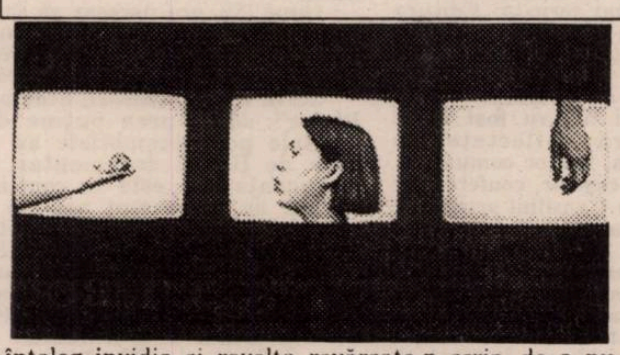

înţeleg invidia şi revolta revărsate-n scris, de a nu fi fost invitată decît o anumită parte a presei româneşti, dar trebuie să reamintesc, în calitate de martor, că intrarea, cu excepţia unei sume de 5000 de lei (modice, avînd în vedere prea multele filme scurte zilnice, başca cele lungi), era liberă pentru orice naţionalităţi cinefile. Atunci cînd însă totuşi intri iar beculeţele nu ţi se aprind decît la "seva" vădit anti- (românească, prezidenţială, guvernamentală) a cîtorva filmuleţe, e limpede că din cauza antipomilor nu mai vezi pădurea: un "Gagapagos" de cca. 65 de filme "scunde", cu durate între 1' (**1' în America**, acolo unde, zisa lui Ross Perot, "Time is no longer our friend") şi 45' (în Ungaria, unde altundeva?, în **Păsări 2**, care, deşi nu e un *remake*, te-ngrozeşte de plictiseală), variind în funcţie de (fi)abilitatea discursului, fie el pe 16, 35 ori pe suport video. Deşi trebuia să poarte un nume, şi chiar îl găsise, această a treia ediţie (să recunoaştem) ungaro-română and Co. de film scurt nu s-ar putea spune că excelează prin latura declarat *burlesque*. Gagul cel mai (involuntar de) bun din întregul festival a fost filmul cu acelaşi titlu (trilingv: **Gag/ Blöffilm/Bluffilm**) care, deşi concura sub pavilion românesc, avea inserturi calamburgii în maghiară ce deveneau cu atît mai intraductibile cu cît asistenţa rîdea mai abitir. Pînă şi translatoarea "cascată" era depăşită şi pufnea progresiv în urechile neauzitoare. (Deci căşti au fost, şovină măruntă. Sau era vorba de căşti de protecţie?) Gagul într-adevăr bun, şi care n-a avut nevoie de traduceri multilingve, s-a numit **Gagarin**, a fost produs de compania de animaţie rusească "Second Frog", premiat de altfel, şi pe drept. O omidă vrea să zboare. Cu orice preţ şi înainte de termen. Intră într-un fluturaş de badminton şi-şi vede visul cu ochii. Pînă cînd unul dintre jucători ratează intercepţia, "fluturaşul" pică, omida aşijderea. Ameţită rău, debordează. (Din *off* şi-ndărătul unei frunze.) (...) Vine ziua cea mare. Omizile se transformă, natural, în fluturi. Idem omida noastră. Acum îşi vede însă coşmarul cu ochii. Din nou, debordare. (Tot din *off*)...

Retrocinefil

domeniu în care aprioric n-ar avea ce căuta. Din partea unui fost profesor de literatură, Wes Craven (**Un coşmar pe Elm Street** a fost în 1984 primul film din seria al cărui ultim avatar este **Noul coşmar al lui Wes Craven** - titlul original al "Scenariului..."), era de aşteptat totuşi o astfel de ciudăţenie. Să nu uităm umorul şi auto-ironia lui Craven.

Creatorii de coşmaruri. Parcă înţeles cu Wes Craven, John Carpenter îşi completează trilogia "Răului" cu un film cît se poate de auto-referenţial. După **Prinţul întunericului** (1988) şi **Ei trăiesc** (1989), **În gura nebuniei** (titlu original) aduce un argument decisiv în favoarea celor care mai cred că seria B horror poate fi făcută cu inteligenţă şi talent. Cît despre "Rău", acesta se simte cel mai bine într-o biserică. Secolul al XXI-lea va fi...

Charley Varrick. Tot serie B, dar poliţist. În rest, cele observate la Carpenter rămîn valabile: inteligenţa, ritmul şi umorul regretatului Don Siegel erau intacte în 1973, iar post-modernismul nu-l făcea să-şi piardă încrederea că n-ar fi autorul filmului. Menţiune specială pentru Joe Don Baker, fost şerif în Tennessee, devenit killer rasist şi dezinvolt.

O vară de neuitat. Lucian Pintilie este la fel de preocupat să administreze românilor "verzi" o doctorie cît mai amară, în speranţa că se vor trezi la realitate. Puţine şanse, dar oricum e bine că mai speră.

Senatorul melcilor. Aceleaşi preocupări la Mircea Daneliuc, dar mai legat de prezent. Pintilie şi Daneliuc chiar vor să-i facă români mai buni. Curioase semne de optimism indirect într-o cinematografie muribundă.

Riaba, găina mea. Spre deosebire de cei doi români, ruso-americanul Andrei Koncealovski priveşte cu umor şi detaşare o societate asemănătoare în fond cu cea din **Senatorul melcilor** (sau "Melcii senatorului" pentru francezi). Concluzia lui, însă, e de un pesimism melancolic: peste o mie de ani în Rusia va fi la fel ca acum. Dar dacă şi la noi...

Andrei MIHON

* Pentru amatorii de liste, bătrînul maestru din insula Farö a dezvăluit în februarie a.c. la Festivalul de film de la Göteborg preferinţele personale în ordine inversă celei cronologice: **Ani de plumb** (Margarethe von Trotta), **Dirijorul** (Andrzej Wajda), **Andrei Rubliov** (Andrei Tarkovski), **Cartierul Corbului** (Bo Widerberg), **La Strada** (Federico Fellini), **Rashomon** (Akira Kurosawa), **Sunset Boulevard** (Billy Wilder), **Quai des brumes** (Marcel Carné), **La Passion de Jeanne d'Arc** (Carl Dreyer), **Circul** (Charles Chaplin) şi **Căruţa fantomă** (Victor Sjöström).

Ieşind din sfera burlescului, ar mai fi de punctat două mici bijuterii care respiră prin toţi porii (sau pixelii) Greenaway - **Water of Life**, r. Simon Baré, un fel de **Bucătarul,...** - şi Jarmusch - **Blue Murder**, inocent tradus prin "Asasinul albastru" -, o altă incursiune de **7 minute în America**, o croazieră cu Jirinovsky pe Volga, un revelion cineverist, alte cîteva animate "oracăieli" ale broaştei secunde(!), o Lucia spaniolă (însă nu a lui Solas) unde omul ar fi umbra umbrei, şi-n fine, trei revelaţii (chiar dacă un festival de asemenea calibru nu-şi propune să lanseze nişte nume): francezul Beriou şi kamasutrele stilizate pe computer din **Tableau d'amour**, americanul Gary Goldberg şi ionescienele **Usher** şi **Plates** şi Katharina Wibmer, cu **Franzi** - o aplicare uşor godardiană a legii impulsului pe un subiect (regizoarea) şi aparatul de filmat (insistînd pe limitele unui ecran de monitor) şi **The Cramp** - o ilustrare cu numai un cap, un corp, o oglindă şi tot un aparat video, a celebrei "Vorbeşte gura fără tine!". În ce limbă, nu se ştie. Poate la ediţia următoare!

Cristi LIVORCHIAN

* Al treilea Festival al Filmului Alternativ de Scurt-Metraj, Tîrgu Mureş, 12-15 oct. 1995. Mulţumirile noastre gazdelor şi în special directorului Festivalului, Francisc Mraz.

Firescul de alaltăieri

"Lilly-Ghica Vodă. Suferi şi d-ta, drăguţă Lilly, de boala mondială a cinematografului. N'aşi vrea să mă opun unei vocaţiuni atât de ferm hotărâte, dar totdeodată vă mărturisesc ca în stadiul actual al artei tăcute, a ajunge la o glorie oarecare, este ceva atât de rar şi atât de problematic încât mirajul renumelui e prea greu de atins. Dece nu vrei să asculţi mai bine de sfatul părinţilor cari îţi vor binele, în loc să te arunci în viaţa cea plină de privaţii, sacrificii şi mizerii, unde după multe luni de muncă, te vei vedea respinsă, cu toată drăgălăşia pe care nu mă îndoiesc că o ai.

Dacă veţi persista în decizia luată, trimiteţi câteva fotografii reuşite la «Academia de Mimo-Dramă şi Cinema din Bucureşti - Teatrul Central» şi veţi afla cel puţin dacă sunteţi fotogenică. Acelaş lucru la Cinemagazine, Iris 3, Rue Rossini, Paris.

Cât despre mine, vă sfătuesc din toată inima să renunţaţi la planurile acestea copilăreşti, căci vedeţi sunt atâtea precedente, triste în categoria D-voastră, şi a'şi vrea să vă scutesc de o prea mare deziluzie. - Cu toată simpatia.

PHILLYS

Eveniment

PPP, după douăzeci de ani

Săptămîna trecută, "Cinematograful de artă" - care părea să se reducă, după programările din ultima vreme, la filmul spaniol – a prezentat, în fine, un film de Pier Paolo Pasolini... Nu ştim dacă o "ligă ad hoc pentru păstrarea bunelor moravuri televizuale" nu s-a constituit de atunci, protestînd împotriva apariţiei pe micul ecran a unui film cu mesaj atît de "stricător" de datini şi conştiinţe precum *Teorema* (1968); cert este că, la douăzeci de ani de la asasinarea poetului-cineast (pe plaja de la Ostia, 1-2 noiembrie 1975), prezentarea *Teoremei* la TVR trebuie salutată ca un eveniment.

Pe de altă parte, Televiziunea a ocultat, parcă sistematic, programarea unei capodopere precum *Evanghelia după Matei* de Pasolini – deşi prilejuri au fost, slavă Domnului, de atîtea Crăciunuri încoace, cînd filme de mîna a şaptea despre Mîntuitor au monopolizat micul ecran... Se vede însă că filmul "cineastului damnat", la fel de departe de pioşenia pompieristică a "ecranizării în costume" a lui Zeffirelli ca şi de iconoclasmul kitsch al "ultimei ispite" co-semnate Scorsese-Kazantzakis, este prea bun pentru micul ecran; poate că precedentul creat de *Teorema* va fi de bun augur, şi că vom (re-re-re)vedea, la "Telecinematecă" – sau în preajma Sfintelor Sărbători! – *Evanghelia...* pasoliniană. *A.M.D.G.*

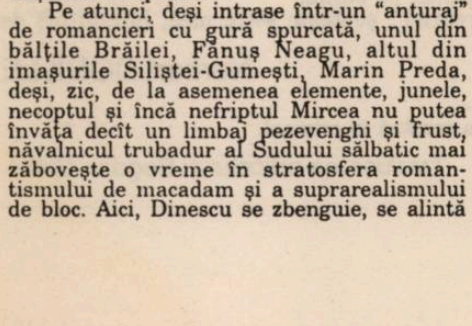

Silvana Mangano în *Teorema*

Atom Egoyan – despre "Teorema"

"La cinema, momentele care mă emoţionează cel mai mult sînt acelea care par să se sustragă oricărei explicaţii raţionale... Aceste momente sînt cu adevărat transcendente, căci ele presupun ca spectatorul să-şi suspende judecata asupra realităţii literale a unui film şi să caute alte nivele de semnificaţie. *Teorema* posedă multe asemenea momente.

Pasolini este unul din puţinii cineaşti care au comunicat pe ecran adevărata natură a unei experienţe transcendente. Ca şi în superbul portret al lui Cristos din *Evanghelia după Matei*, el ajunge să transmită emoţia unei credinţe prin sinceritatea pură a viziunii sale.

Cinematograful său este pasionat în convingerea sa, pur ca formă şi profund ca viziune". (iunie 1994)

Federico Fellini – despre Pasolini

"La el, totul era trăit într-un mod mai puternic, mai disperat. Suferind, pansîndu-şi rănile. Pasolini este exemplul cel mai pertinent, cel mai eroic, cel mai tragic.

Am avut o enormă simpatie pentru el, citisem *Ragazzi di vita* şi m-am îndrăgostit, am vrut să-l întîlnesc. A venit de la Canova cu paşii săi elastici, intimidat, cu ochelarii săi de soare. Am avut impresia unui frăţior mai mic, tandru, delicat, un puşti ca aceia care aruncă pietricele în apă. L-am invitat să colaboreze la *Nopţile Cabiriei*, am devenit prieteni.

Societatea (**Federiz-n.t.**) se născuse cu ambiţia de a promova tineri, mă lansasem cu entuziasmul regizorului care vrea să facă şi altceva, să găsească noi cineaşti... Iar unul din primii a fost Pier Paolo, care mi-a adus scenariul la *Accatone*. I-am spus da imediat, deşi simţeam o anumită ostilitate din partea producătorilor, care nu aveau simpatie pentru comunişti sau homosexuali. Eu îl apăram pe Pier Paolo puţin exagerat, cine ştie dacă nu mă considerau şi pe mine comunist sau homosexual. Aşa că au început sfaturile contra, de tipul: «Tu, cu *La dolce vita*, te-ai pus deja rău cu catolicii (vă amintiţi cele două articole scrise de Scalfaro, astăzi preşedintele Republicii, contra filmului!), şi-acum mai vrei să fii şi nasul lui Pasolini...» Mărturisesc că, fiind vorba de filmul altuia, am renunţat să mă bat pentru el.

Dar între noi a rămas o afecţiune intactă, chiar şi după episodul cu *Accatone*. Ceea ce m-a frapat numaidecît a fost acel lucru care ţine de predestinare şi care se simţea în el. A-l lua la o proiecţie era o bucurie pentru Pier Paolo. Se entuziasma, chiar şi pentru filmele proaste. Avea o asemenea generozitate încît, dacă ajungeai să-l cunoşti, era imposibil să nu-l iubeşti. Iar ideile sale pătrunzătoare şi ascuţite îmi slujesc şi astăzi. (aprilie 1993).

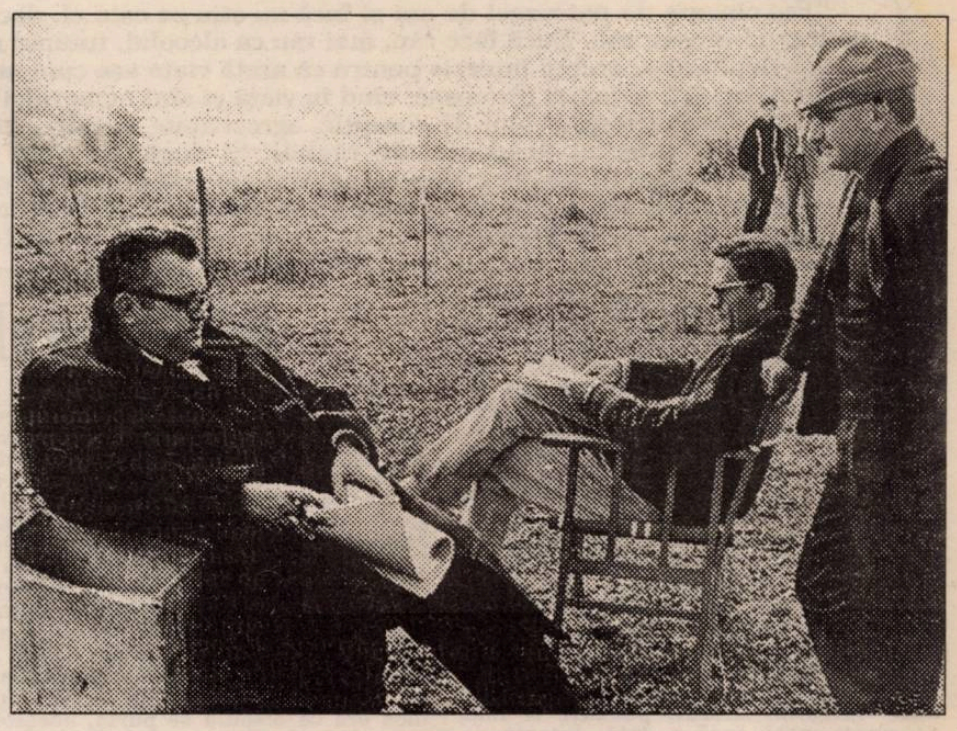

Orson Welles şi PPP în 1963, turnînd *La ricotta*

Cronica literară de tranziţie

Cele două mutaţii rimbaldiene ale lui M.D.

Lucreţiu Pătrăşcanu a spus, săracul, la Cluj, prin '47, că *înainte de a fi comunist, el e român*. O propoziţie care n-a fost gustată nici de Tătuca Stalin, nici de locţiitorul său în Republica Populară Română, nea Gh. Gheorghiu-Dej – şi care l-a costat viaţa, după ce frăţiorii săi întru idealuri de secerat şi ciocănit l-au adus în aşa hal în puşcărie, încît îşi pierduse minţile şi-şi mînca propriile fecale.

Şi despre Mircea Dinescu ar trebui să strigăm o frază similară: înainte de a fi disidentul cu Securişti la poartă şi Philips mascaţi (Philips face lucrurile mai bine!), care-i trîntea verde în faţă Marelui Cîrpaci Roşu lucruri care-l îngălbeneau şi pe care numai mărunţica profesoară de la Cluj mai avea tupeul să i le spună pe şleau, înainte de a fi băiatul luat pe umerii Revoluţiei-decadîr şi dus la Televiziune unde, cu ochii cît cepele sau cît CPUN-ul, ne arăta febril semnul *încornorării* (V), proclamînd premonitoriu şi inconştient victoria învinşilor asupra învingătorilor, înainte de a fi cepeunistul turbulent şi artezian, scărmănîndu-şi cu o mînă preopinenţii şi cu cealaltă chica frugală, înainte de a fi starostele arhi-încondeiat al Breslei Condeierilor, misie în care a mai dovedit o dată idealiştilor incredulă că mai bine se înţelege Socrate cu Xantipa decît poezia cu contabilitatea – înainte de toate acestea... (fraza mea, îmi dau seama, tinde să semene cu începutul unei poezii proletcultiste: "înainte de cuvîntul mamă, înainte de cuvîntul pîine, înainte de bla-bla-bla este cuvîntul PARTID" – dar, am început-o aşa, mi-o asum, o duc pîn'la cap)... înainte de toate cele enumerate, din care Dumnezeu ştie ce va rămîne, Mircea Dinescu e scriitor.

Un scriitor care de mic a fost precoce. Matcă îi fu Slobozia şi tot pe jgheabul Sloboziei i-a curs pînă azi destinul (Marin Preda, reluat apoi şi de Alex Ştefănescu, îl definea în principal ca pe *"o fiinţă liberă"*), Lucian Raicu îi descoperea chiar *"harul mozartian"*, ce mai încolo şi-ncoace, frumosul mucos din Slobozia, la 17 ani, ia Bucureştii în piept, debutează spectaculos în *Luceafărul* lui Bănulescu şi, peste numai 4 ani, la vîrsta la care multă lume mai stă la coadă la Poşta Redacţiilor, el înşfacă deja un premiu de debut al Uniunii Scriitorilor, iar după încă cinci ani, realizează un fel de Marele Şlem şi umflă simultan atît premiul Uniunii, cît şi pe cel al Academiei, trimiţîndu-şi fanii în delir şi pe duşmani în spitale.

Pe atunci, deşi intrase într-un "anturaj" de romancieri cu gură spurcată, unul din bălţile Brăilei, Fănuş Neagu, altul din imaşurile Siliştei-Gumeşti, Marin Preda, deşi, zic, de la asemenea elemente, junele, necoptul şi încă nefriptul Mircea nu putea învăţa decît un limbaj pezevenghi şi frust, năvalnicul trubadur al Sudului sălbatic mai zăboveşte o vreme în stratosfera romantismului de macadam şi a suprarealismului de bloc. Aici, Dinescu se zbenguie, se alintă şi se împanaşează cu har pînă la Dumnezeu şi înapoi, duce mai departe miezul inconformist din Labiş, de unde l-a oprit tramvaiul blestemat, dar fără iluzionările patetice ale căciularului din Mălinii Sucevei, e îngîndurat cu pompă şi îngîmfat cu vino-ncoa, cîntă beţia şi beatitudinea, ciupeşte sfîrcuri de cometă şi pulpe de fecioare, e ba Rafael, ba Pîcă şi Pucă, înger în blugi şi derbedeu celest (golan n-a vrut să fie!). Cu buletinul lui Serioja Esenin în buzunar şi secretul lui Marc Chagall în suflet, Mircea Dinescu pluteşte peste cîrciumi şi pieţe, peste poduri şi Dacii. Are cohorte de draci în el (n-aţi uitat cum se chema romanul confratelui său francez întru precocitate, Raymond Radiguet: *Diable au corps*) şi, pe măsură ce trece de 30 de ani, devine tot mai al naibii, candoarea insolentă şi narcisiacă de pe cînd "eram tînăr (Doamnă) şi vinul mă ştie pe de rost" se ACREŞTE încet-încet şi, dacă astro-fizicienii constată că în spectrele Universului se produce o deplasare spre roşu, criticii literari ar fi trebuit să bage de seamă, în anii '80, că gama spectrală a poeziei lui Dinescu se deplasa spre negrul înecăcios al realităţii româneşti. Boema goliardică a primei etape, cu impertinenţele ei rococo şi concupiscenţele ei botticelliene, lasă locul unei viziuni energic lehămetite, unei percepţii scîrbite şi acide a mediului scîrbos şi sumbru. Dacă mi-aş îngădui un ton scorţos în spiciul meu despre Dinescu (spici cu spici, patriei snop), dacă nu vă calcă pe nervi o formulare mai scrobită, în acest Curs Scurt de Istorie Interioară Dinesciană, atunci aş spune că de la volumul din '81, *Democraţia naturii*, s-a produs PRIMA mutaţie rimbaldiană în feldeinţa sloboziotului nostru: trecerea de la poezia care *înfrăgezea* realitatea, la cea care o *beşteleşte*. Acordurile mozartiene se sting, gonite de scrîşnete haotice din "Cîntarea României", langorile rafaelite şi botticelliene sînt strivite (sîntem în plină Eră a Buldozerelor triumfătoare!) de o imagistică impregnată de Hyeronimus Bosch, de Munch, de Ensor. Aripile fostului înger sprinţar sunt bacovian plouate, securist pîndite şi ceauşist iradiate, şi el descoperă, cu un lirism sardonic şi încordat, poezia revoltei, a non-aderenţei la un decor absurd şi dezumanizant. M. Dinescu începe să scuipe în Biserica Partidului, jucînd, deocamdată, încă, rolul unui Candide dezabuzat care vede că împăratul e gol-puşcă, gol-mitralieră: *"Pe dealul mitropoliei sînt vitrine dar nu sînt magazine"*, lumea a pîndită de *"pitici"* cu *"cocoaşă Philips"*, *"moartea se dă la liber şi e destul de ieftină, în schimb, mare economie de combustibil, de hîrtie, de Dumnezeu"*, elevii *"numără rînduri de porumb"*, *"benzinăria nu-i benzinărie"* şi, în genere, murmură poezia quasi-orwelliană a lui Dinescu din deceniul 9, nimic nu e cum ar trebui să fie. Alături de Doina Cornea, Blandiana, Andrei Pleşu, Dan Petrescu, Radu Filipescu, Luca Piţu, Gabriel Andreescu, apropierea de sorocul lui 1989 îl găseşte pe M. Dinescu printre cei care mai cred că mălaiul românesc are şi oarece dinamită într-însul, că molcuţa Mioriţă se poate da, la o ultimă adică, de trei ori peste cap şi-şi poate schimba sexul şi firea, devenind, măcar pentru trei zile, cît ţine o minune, berbec.

În această perioadă dinaintea exploziei se situează A DOUA mutaţie rimbaldiană a lui Dinescu. Rimbaud s-a lăsat complet, la un moment dat, de poezie şi s-a apucat de comerţul cu arme. Dinescu a renunţat atunci la comerţul (luaţi cuvîntul în sensul lui Montaigne) intelectual cu iambi şi dactili, şi a pus mîna pe armele de foc ale prozei. Trecerea, de la poezia insinuării răzvrătite şi a şopîrlei muşcătoare, la proza atacului pe faţă al ticăloşiei multilateral dezvoltate nu s-a produs pe cale paşnică, ci s-a lăsat cu teroare. Mă refer, că să înţeleagă toată lumea, la articolele şi interviurile publicate de M. Dinescu în străinătate, în 1989, care, dincolo de bărbătească cerbicie politică de a nu mai înghiţi minciuna şi cătuşa relevă – aici se află acea a doua mutaţie rimbaldiană – un prozator excepţional dotat. Dinescu este, în acele pagini antologice (pe care, rar, le-a mai egalat, în tabletele din *Academia Caţavencu*) unul din cei mai buni pamfletari de idei ai literelor româneşti. În metafore grandios batjocoritoare, absolut memorabile, poetul, împins la proză de disperare şi sictir, exprima obsesii naţionale: *"noii iluminişti dau sfaturi ţăranilor cum să-şi ţină sapa"* şi *"îi învaţă pe scriitori cum să scrie de la stînga la dreapta"*. Dialogurile cu fiinţe scriitoare de pe alte plaiuri *"sînt permise numai într-o cameră special amenajată la sediul Uniunii, poreclită de noi camera Philips"*, *"Cinematografia, Televiziunea, Presa gătesc toate după un reţetar unic, oferind marelui public aceeaşi porţie de demagogie zilnic reîncălzită"* (sîntem, nu uitaţi, în martie 1989!), *"Constituţia ţării pare o poveste ireală"*, iar *"justiţia şi presa, nemaivorbind de poliţie şi securitate, s-au transformat în instrumente de intimidat şi terorizat populaţia"*, Partidul vrea să creeze un *"homo ceausisticus îngrăşat cu ideologie"*, *"limba română se vorbeşte cu accent nord-coreean"* şi poetul îşi punea, înaintea altora, întrebarea *"ne mai aflăm oare în Europa?"*. Oraşul e ticsit de *"plăcintele de beton ale unor pagode staliniste"*. *"După aproape o jumătate de secol de avînt socialist, am căpătat ceva din paloarea asiatică: copii gălbejiţi de subnutriţie, părinţi cu ochii micşoraţi de ură şi de disperare"*. *"Nici morţii din cimitir nu pot fi siguri de poziţia lor, fiind anual comasaţi şi organizaţi"*. *"Socialismul,* spunea M.D., *e o continuă dărîmare de statui"*: Carol I, Stalin, Gheorghiu-Dej, Vasile Roaită... *"Adevărul umblă cu capul spart"*, iar *"scriitorii sînt transferaţi la secţiile de cosmetică ale Puterii, întru împopoţonarea Urîtului, întru fardarea Minciunii, întru proslăvirea Mediocrităţii"*. *"Vîntul naţionalismului usucă tot ce întîlneşte în cale"*, în timp ce *"biserici înălţate de domni pămînteni sînt făcute una cu pămîntul"*, scrie Dinescu în, repet, acelaşi martie '89. *"Pseudonimul foamei se cheamă acum alimentaţie ştiinţifică şi raţională"*, într-un oraş şi într-o ţară în care *"miliţienii sînt mai deşi ca porumbeii"*. *"De 20 de ani încoace în ziarele noastre apar aceleaşi fotografii grosolan retuşate. Se zdrăngănesc aceleaşi deşelate fraze, singurul spaţiu cu adevărat viu fiind cel destinat anunţurilor mortuare"*. Totul vădeşte, s-ar putea conchide, cu vorbele lui Dinescu, *"forţa şi superioritatea stîngii româneşti asupra dreptului roman"*...

Expresivitatea şi vigoarea de-a dreptul cioraniene, în punctele de vîrf, ale acestor sintagme şi metafore de diagnostic politic (şi am luat doar cîteva mostre), din textele lui M. Dinescu (care nu e un filozof, are prea mulţi incuri pentru asta, însă are din plin darul verbului) mă îndeamnă să fac pe profetul în urbea mea şi să spun: Atenţie! Ochii pe Dinescu! Acest Gavroche al poeziei vecinic tînăr şi feroce, cu tropii săi de bună stîngă, care merge şnur şi la export, e, ţineţi minte ce vă spun, tartor şi în proză, şi mult m-aş mira să nu vină tare, acuş-acuş, şi pe acest teren (că maidan nu pot să-i spun, ceva tot mişcă, vezi *Dilema* cu romanul).

Acum, că-i zi aniversară şi face o vîrstă pe jumătate rotundă, îi adresez de la această înaltă rubrică strămoşească urare: să trăiească, bătrîne tînăr poet şi strașnic prozator latent, nu fi leneş şi nu te face că lucrezi, ci chiar lucrează, sapă, sapă, pînă dai iarăşi de apă. La mulţi ani şi să fim veseli, cum ne cere tovarăşul nostru Rabelais.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

"Fac cinema de patruzeci de ani şi încă nu ştiu ce este el, dacă e un lucru bun sau rău. Dacă face rău, mai rău ca alcoolul, tutunul sau drogurile; dacă ar trebui interzis pentru că arată viaţa aşa cum nu e, bărbaţi curajoşi şi femei frumoase, cînd în viaţă ei sînt nemernici iar ele urîte. Dacă e răspunzător de corupţie, agresivitate, invidie, frică, nevroze. De moarte, dragoste, de război. Şi dacă, de cînd s-a strecurat în casele noastre şi s-a instalat pe micul ecran, el a contaminat copilăria, i-a înrăit pe săraci şi a otrăvit sexul. Sau dacă, dimpotrivă, a stimulat competiţia, creat modele, modificat comportamente, ascuţit inteligenţa, a dat aripi sufletelor mărunte, îmbogăţit existenţa şi deşteptat iubirea.

Cinematograful face rău. Face rău celui care-l face, şi bine celui care-l priveşte. Sau invers. Jack Nicholson a fost întrebat de ce s-a făcut actor. «Pentru că rareori viaţa îţi oferă situaţii tari». S-ar putea pune aceeaşi întrebare spectatorului, şi obţine acelaşi răspuns. doar că, în viaţă, «situaţiile tari» fac rău."

DINO RISI

Filmul ca artă

Cum sînt născut, în 1930, într-un biet tîrguşor din nordul Moldovei, pînă la zece ani nu m-am putut bucura de arta cinematografului. Singura peliculă pe care îmi amintesc că am văzut-o a fost un documentar şchiop despre sacrificarea lui Isac. A fost o revelaţie şi mi se părea că totul e aievea. Apoi, ajuns la Botoşani, părinţii mi-au îngăduit să merg la cinematograf, duminica după-amiază. O porneam, cu un văr mai mic decît mine, imediat după ce luam prînzul. Evident, n-aveam bani decît pentru locuri la galerie. Un spectacol ne tot foiam să ajungem la parter, unde ni se părea că e un ideal care merita să fie atins. Odată ajunşi acolo, începeam de abia să vizionăm filmul, pe care îl mai vedeam, apoi, încă o dată. Ieşeam de la cinematograf pe la orele 21 şi cînd ajungeam acasă eram aspru certat că am întîrziat atîta vreme. Filmul mă vrăjea şi trăiam povestea lui cu încordare participativă. Odată, rulînd vestia dramoletă **Cele două orfeline**, cînd a apărut, în prim plan, trăsura cu eroinele, vărul meu a avut pentru o clipă sentimentul că atelajul se abate violent asupra sa şi, repede, a băgat capul în jos ca nu cumva să-l calce. Inutilă era asigurarea mea că nu i se poate întîmpla nimic rău, încercînd primare disociaţii dintre artă şi real. În mintea vărului meu totul se egaliza şi se comporta în faţa peliculei ca în realitatea vieţii. Mi-aduc aminte, atunci, în anii războiului, de filmul "Praga, oraşul de aur", film german de propagandă nazistă cu Christine Soderbaum în rol de eroină. Mărturisesc că m-a impresionat mult. Apoi, după război, la cele două cinematografe ale oraşului, rulau săptămînal două filme, pe care nu le scăpam. Vreo doi ani s-au proiectat filme occidentale, apoi, masiv, cele sovietice, decît: *"Ce porcărie, ce porcărie!"**, ceea ce putea conveni ambelor variante.

N-a fost, de altfel, singura dată cînd soţia mea m-a scos dintr-o sală de cinematograf. La Sala Palatului, de pildă, am văzut împreună cu ea începutul unui film în care viitorul director al teatrelor din Ministerul (român) al Culturii sodomiza un deţinut. Filmul arăta, într-o atmosferă lugubră creată de tonuri ce nu se îndepărtau de maroniu şi de ecleraje zgîrcite, cît este de grea viaţa în închisori, în special în închisorile comuniste. Viitorul director sodomiza cu ochii la camera de luat vederi, i se vedea faţa în *gros plan*. Dar, spre deosebire de filmele lui Pasolini, în care personajele ce iau parte la astfel de scene au feţele înroşite şi dilatate de plăcere sau măcar de emoţia provocată de atari ofense aduse naturii, viitorul director părea departe de a avea vreo senzaţie fizică. Faţa lui exprima mai presus de orice cruzimea bestială a temnicerilor comunişti umilindu-şi victimele. "Ce porcărie!", a spus soţia mea luîndu-mă de mînă.

Ulterior, am avut marea onoare de a juca un modest rol în actualitatea filmului românesc, prin intermediul unui tînăr regizor român care mi-a propus să prezint la Institutul Francez unul din filmele sale. Acest film nu rulase decît foarte puţin în sălile de cinematograf, din cauza cenzurii a cărei victimă tînărul regizor se credea. Îmi cerea, într-un cuvînt, să-i fac dreptate. În filmul lui eu nu am văzut, însă, nimic blamabil, chiar şi din punctul de vedere al unei cenzuri din cale afară de scrupuloase. Era vorba de o poveste de transport în comun. Pasagerul unui autobuz îşi zăreşte pe fereastră logodnica pe o motocicletă, în spatele altui bărbat. Îngrozit, pasagerul îi cere şoferului să urmărească perechea de pe motocicletă, care, dîndu-şi seama că fusese recunoscută, mărise viteza. Şoferul, fireşte, n-a vrut, pentru că trebuia să respecte parcursul, însă ceilalţi pasageri, din cale afară de excitaţi de ce se petrece, i-au cerut să urmărească motocicleta. Şi iată autobuzul nostru lansat pe urmele motocicletei, în vreme ce pasagerii comentează în fel şi chip situaţia, unii susţinînd că tînărul ar face mai bine să abandoneze, alţii luîndu-i partea în acţiunea de recuperare. După proiecţie, i-am invitat la cină pe regizor şi pe autorul cărţii pe baza căreia se realizase scenariul. Autorul cărţii era încă şi mai convins decît regizorul că era victima unei persecuţii. Fireşte, acel autobuz ce nu respecta parcursul stabilit putea fi un periculos simbol al subversiunii. Autorul persecutat se uita spre pereţi bănuitor, convins de existenţa unor microfoane ascunse. Pînă şi regizorul considera că exagerează, şi se străduia să-l calmeze. Mie-mi plăcuse scena cu autobuzul, şi încercam să le spun acest lucru, dar nu mă ascultau.

Într-o seară, Institutul Francez a prezentat, în avanpremieră pentru România, o coproducţie franco-română. Era o seară de gală. Locurile costaseră foarte scump, de o sută de ori mai scump decît un loc normal de cinema, însă în beneficiul orfanilor din România, chiar dacă în film nu era vorba de orfani, sau cel mult de orfani majori. O tînără stă întinsă pe un pat lîngă tatăl care tocmai a murit, şi cînd sora ei bate la uşă, ea ameninţă că dă foc imobilului. Mai tîrziu, aceeaşi tînără se plimbă prin oraş cu cenuşa defunctului într-o cutie de Nescafé şi îşi exhibă un picior - foarte frumos - urcîndu-l pe o masă de cafenea. La Copşa Mică, e violată de vreo zece mineri şi îşi continuă drumul cu cutia sub braţ. După film, a fost un cocktail, în timpul căruia soţiile consulilor şi ale consilierilor culturali i-au felicitat pe interpreta principală şi pe regizor. Nici una dintre aceste doamne nu ar fi avut vreodată prilejul să întîlnească pe vreunul din personajele filmului, le-ar fi ocolit îngrozite, însă regizorul se făcea că nu observă acest lucru.

Am avut, în sfîrşit, ocazia să organizez la Institutul Francez un festival al filmului românesc contemporan, care s-a bucurat de mare succes şi de care sînt foarte mîndru. A fost, fireşte, inegal, însă extrem de instructiv pentru comunitatea străină venită să vadă pe ecran (graţie traducerii simultane) scene de viaţă cotidiană despre care nu are întotdeauna o idee foarte clară. După filmele pe care au putut să le vadă, invitaţii şi-au spus că, orice s-ar spune, românii nu au o viaţă tocmai uşoară.

Dar că există, totuşi, şi momente plăcute. Un patron grăbit îşi înghesuie secretara în birou şi începe s-o lucreze metodic pe un colţ de masă. "Uf, uf", face el, încruntat şi cu aerul concentrat pe care un director se cuvine să-l aibă în orice acţiune de-a sa. În ăst timp, secretara cea binevoitoare geme cu o vehemenţă ce are darul de a-l surprinde, totuşi, pe bunul nostru patron, puţin obişnuit cu asemenea entuziasm din partea partenerelor. Se răsuceşte şi vede pe peretele din spatele lui fotografia lui Schwarzenegger, cu bustul gol, pe care secretara îl contemplă cu ardoare, în vreme ce emite suspinele de femeie ajunsă pe culmi.

"Ce porcărie!", şopteşte soţia mea, luîndu-mă de mînă.

Norbert DODILLE

---

* În limba română în original.

Traducerea articolului: Bogdan GHIU

Ce mai cinema!

Prima oară cînd mi-a fost dat să văd un film românesc, am fost dezamăgit. Era vorba de Moromeţii, transmis la televizor. Mă asimilasem în felul meu, învăţam româneşte, intensiv, de ceva vreme, dar n-am reuşit să înţeleg nici o replică din film. Ca să mă calmez, mi s-a spus că personajele vorbeau cu un accent foarte puternic, fapt care m-a liniştit oarecum.

Dat fiind că nu înţelegeam nimic, am fost cu atît mai atent la imagini, la gesturi şi la vocile personajelor. Cam ca atunci cînd te uiţi la un film japonez şi uiţi subtitrajul, într-atît eşti frapat de violenţa tonului şi de expresia cu care oamenii vociferează. Nu-ţi vine să crezi că aceştia spun într-adevăr ceea ce apare tradus. Şi în filmul lui Stere Gulea apăreau personaje foarte brutale, foarte aspre, foarte marcate de mediul lor – nişte străini pentru mine, francez şi citadin –, oameni din altă epocă, disputîndu-se pentru pămînturi, pentru bunuri ce le aparţineau, scăldaţi, totuşi, de adevărul universal la fel ca de lumina deosebit de puternică a proiectoarelor ce le conturau trăsăturile cu umbre pronunţate.

Îmi mai aduc aminte şi că am mers, acum, iată, patru ani deja, într-un cinematograf de cartier cum, din nefericire, nu mai există în Franţa. Ne rătăciserăm, eu şi soţia mea, prin ceea ce părea a fi periferia Bucureştiului pînă să găsim cinematograful a cărui intrare principală era în lucru. Fuseserăm nevoiţi să ocolim printr-o curte noroioasă ca să pătrundem în sală pe o uşă laterală unde se vindeau biletele. Filmul începuse deja. Ne-am strecurat pe un rînd aproape gol şi ne-am aşezat pe lemnul îngheţat al scaunelor ce scîrţîiau. Pe ecran, un tip care nu mai făcea dragoste cu nevastă-sa, pe un pat aflat sub o oglindă foarte mare. Ecranul se afla în spatele unui soi de scenă, ale cărei scînduri erau făcute vizibile de lumina puternică a filmului. Am văzut atunci, cît se poate de clar, un şobolan, un şobolan, pe onoarea mea, impozant ce traversa, sub ochii noştri, scena ca un pieton pe "zebră". Pe neaşteptate, bărbatul de pe ecran începu s-o lovească, cu un cuţit şi cu un ciocan, pe biata femeie ce urla ca din gură de şarpe, iar şobolanul, stresat de această scenă abominabilă, emise la rîndul lui un ţipăt strident, un ţipăt pe măsura gîtlejului lui de şobolan, însă perfect audibil în mijlocul urletelor de pe banda sonoră a filmului, şi se făcu nevăzut. Soţia mea mă luă de mînă şi mă scoase din sală. N-am ştiut niciodată dacă din cauza şobolanului sau a loviturilor de ciocan. Nu spunea

"NE CREDEŢI NUMAI CÎND MURIM!"

Eseu despre Mihai BOTEZ, şi nu numai...

Am rămas în schimb şocat cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd l-am auzit pe Virgil Ierunca începîndu-şi primul dintre interviurile realizate, cu afirmaţia că Botez, pe semne din cauza încercărilor diferite, era un om care arată mult mai bătrîn decît cei 45 de ani ai săi. Cunoscînd politeţea extremă care-l caracterizează pe Virgil Ierunca, am fost mirat de brutalitatea aserţiunii. Pe moment mi s-a părut o ineleganţă. Ulterior însă, am început să înţeleg că în spatele acesteia se ascundea o realitate îngrijorătoare imposibil de ascuns, tocmai pentru că era mult prea izbitoare. Aşa şi era. Faptul mi s-a confirmat cîteva luni mai tîrziu cînd, pe 13 ianuarie 1986, de la Milano, am putut urmări un interviu clandestin luat de reţeaua de TV franceză *Antenne 2* lui Mihai Botez, revenit acasă. Diferenţa între imaginea pe care o aveam eu în ochi din fotografia surprinsă în 1979, un bărbat frumos, în plină putere a vîrstei, la 39 de ani fără un fir de păr alb, şi ceea ce-mi apărea pe ecran, m-a uluit. Aveam în faţa mea un om complet albit şi vizibil îmbătrînit prematur – cum spusese Ierunca – pentru cei 45 de ani ai săi. Sigur, aspectul său din 1993, de la 53 de ani, atunci cînd l-am întîlnit, după ce mă obişnuisem cu figura sa, nu m-a mai impresionat. Mi s-a părut mai conform cu vîrsta reală, discrepanţele se mai estompaseră... Cu zece ani în urmă, însă, mă cutremurase... Cu poate nepermisă sinceritate, i-am mărturisit toate acestea. M-a privit blînd, n-a spus nimic şi a zîmbit lung, trist...

În 1987, atunci cînd *autorităţile comuniste* au vrut *din nou* să se descotorosească de el, au reuşit. Devenise prea stînjenitor. Scenariul anterior nu se mai putea aplica. Regimul nu era gata să uite prea uşor modul cum a fost ridiculizat. Între timp, acţiunile sale se înteţiseră. Apăruse, în ianuarie 1986, în amintitul reportaj clandestin de pe *Antenne 2* (consecinţa imediată: o bătaie zdravănă, cu *mardeiaşi* profesionişti!), fusese exilat la Tulcea, acordase un interviu unei ziariste sosite clandestin de la *l'Express*, în mai 1987, în preziua vizitei lui Gorbaciov etc. A intuit că plecarea aceea în Statele Unite era o capcană, că avea să fie fără întoarcere, dar nu s-a resemnat. A trecut prin Paris, a avut o lungă conversaţie cu Antonia Constantinescu, de la revista *Lupta*, la acea vreme cea mai importantă voce liberă românească, apoi a traversat oceanul. Curînd a urmat revolta de la Braşov şi timpul s-a accelerat. El însă era departe, suferea pentru aceasta... În zadar a încercat, de astă dată, să se mai întoarcă. La capătul bursei, i s-a pus în vedere de către funcţionarii consulari RSR-işti că nu mai era agreat înapoi în ţară. Şi-a păstrat totuşi, cum am văzut, paşaportul românesc, timp de doi ani, încă nădăjduind şi amînînd cererea de azil politic...

Un amănunt poate mai puţin cunoscut, pe care mi l-a povestit personal: prin 1988, plănuia, împreună cu Vlad Georgescu, o tentativă de întoarcere spectaculară în România, bine mediatizată, cu jurnalişti în avion etc., care să mai umilească o dată regimul comunist. Operaţiunea aceasta, de la care nu se aşteptau sorţi de izbîndă veritabilă, îmbrăca, în schimb, o valoare propagandistică foarte mare şi putea da un real imbold luptei anti-ceauşiste. Nu se putea şti cum ar fi reacţionat autorităţile în faţa unei asemenea provocări. Merita însă încercat... Existau riscuri să fie arestat, dar mai probabil era să fie expediat îndărăt, pe pista aeroportului. Precedentul de care îmi amintea era cel al lui Szeverjn Blumstejn, un exponent (ulterior devenit purtător de cuvînt în Franţa) al *Solidarnosc*, rămas blocat la Paris de legea marţială proclamată de generalul Jaruzelski şi care a încercat o acţiune similară prin 1984. A fost imediat expulzat. Dar România nu era Polonia, riscurile acolo erau mult mai mari. Totuşi, Botez acceptase să şi le asume. A intervenit, însă, vara, ca un trăznet, boala, apoi, în noiembrie (1988), moartea năpraznică a lui Vlad Georgescu, care a zădărnicit totul...

Marea durere a lui Botez, împărtăşită şi nouă, a fost aceea de a nu fi luat parte la viaţa ţării din ultimii doi ani ai dictaturii, de a nu fi putut contribui direct şi concret la răsturnarea ei, de a fi fost obligat, pentru un moment, contra voinţei sale, la o postură aproape de spectator, de a fi fost departe şi împiedicat... După Braşov, alte nume îşi făceau auzită vocea: Doina Cornea, Silviu Brucan... Încet, Botez simţea cum intră într-un aparent con de umbră. A venit Revoluţia, telefoanele frenetice la Bucureşti, din zilele lui decembrie, la mai toţi liderii noi apăruţi, de la Doina Cornea şi Ana Blandiana, la Mircea Dinescu şi Ion Iliescu; au urmat apoi primele deziluzii, *memoria scurtă*, ingratitudinea, acele vorbe aruncate ca nişte bolovani, de-atîtea ori auzite de noi, cei din fostul exil, ori de cîte ori ne ofeream serviciile: "Ce să mai veniţi şi voi p-aici!"... "Nu e momentul!", "O să vă spunem noi cînd", "Ş-aşa e mare harababură...", "Nu v-ajunge!", "Voi mai lipseaţi!", "Las' să se mai liniştească lucrurile...", "Staţi acolo că staţi bine!" şi alte varietăţi pe aceleaşi teme, versiuni opoziţioniste – şi mult mai longevive – ale vestitului "n-aţi mîncat salam cu soia!" guvernamental... Pentru unii, exilul nu-şi mai avea altă menire decît furnizarea de "ajutoare": xerox-uri, tonner, maşini de scris, computere, fax-uri, video ş.a.m.d., eventual invitaţii în Occident, relaţii sau/şi valută...

Dacă greu sună astfel de vorbe pentru orice român de bună-credinţă care vrea să facă ceva pentru patria sa, cum trebuie să fi sunat ele în urechile unui om ca Mihai Botez?... Pînă la amara concluzie, negrăită, dar, sigur, gîndită, că nimeni n-avea nevoie de sfaturile sale, pasul era scurt... Cîte energii nu s-au irosit aşa... Mă refer şi la cazul (aceleaşi fraze!) strigător al vajnicului Emil Ghilezan, de la Roma, seniorul cel mai înalt în grad al PNŢ, ultimul fost ministru dintr-un cabinet pre-comunist rămas în viaţă şi ultimul dintre deputaţii opoziţiei aleşi în 1946, un om cu o biografie uluitoare, pe trei continente, care ar mai putea da multe ţării din vasta sa experienţă în numeroase domenii. Atunci cînd şi-a exprimat intenţia de a reintra în arena politică, i s-a dat clar de înţeles că e mai bine să rămînă acolo unde e, să nu aducă umbrire...

Doresc, în încheiere, să-l evoc pe Mihai Botez într-o imagine-simbol, mie dragă dintre toate, şi care găsesc că-l reprezintă în cel mai înalt grad. Scena, la vremea sa, a făcut înconjurul lumii: **un Mihai Botez care, expunîndu-se din nou în prima persoană, demontează de unul singur minciuna comunistă**! Mi-l închipui, aşadar, în secţia lui de votare atunci cînd a declarat, sus şi tare, în prezenţa (şi stupoarea!) a zeci de martori, inclusiv a unei ziariste franceze intrate clandestin în ţară, trimisă special ca să asiste la acel gest, că votează "NU" la referendumul-farsă (opţiunea trebuia exprimată, contrar oricăror reguli, deschis şi verbal!), organizat de Ceauşescu, în noiembrie 1986, pe tema "dezarmării", în speranţa de a mai arunca ceva praf în ochii străinătăţii.

Momentul nu era oarecare. Cu acea ocazie, regimul a încercat atingerea unei noi performanţe: a recordului absolut al impostură electorale. Pesemne că puţini îşi mai aduc aminte, acum, rezultatele de-atunci; probabil că nici n-au interesat pe nimeni: mie mi s-au întipărit însă în minte pînă astăzi, deoarece literalmente m-au cutremurat tocmai întrucît marcau atingerea unui nou stadiu în deriva delirantă a ceauşismului. Citez din memorie *textual* laconicul comunicat reprodus în Italia de *Corriere della Sera*: "Participarea la scrutin a fost de 99,9%. S-au prezentat la urne toţi cetăţenii cu drept de vot (vîrsta minimă fusese scăzută, cu acea ocazie, la 14 ani!), cu excepţia a 228 de persoane – dintre care 224 în categoria de vîrstă 14-18 ani şi 4 din categoria peste 18 ani. Au votat «DA» 100% din cei ce şi-au exprimat votul". Or, era cunoscut că cel puţin Mihai Botez votase, în mod public, NU! De unde concluzia că rezultatul de 100% era *sigur* fals! Nici nu mai contează dacă şi celelalte cifre erau fictive... Prin simplu fapt de-a afişa fără pudoare un rezultat de 100%, Stăpînirea s-a expus singură deriziunii. În aceste condiţii, era suficient ca una singură să fie demonstrată ca neadevărată! Dacă, în schimb, în orgoliul ei, ar fi acceptat să admită un procent *mai modest*, de numai 99,99% sufragii favorabile, nu se mai putea obiecta nimic... Dar, într-o ţară obişnuită cu rezultate de ordinul a 98,9%, 99,7% etc., au vrut şi mai mult: şi aşa s-a ajuns să sară peste cal, pentru a atinge proporţia "magică", dar, statistic, imposibilă pe un segment atît de mare de alegători (circa 17 milioane). Un singur om, Mihai Botez (ironia soartei, chiar matematician!), a fost suficient pentru a spulbera şi ridiculiza jocul puterii... Mai grăitor şi mai dizolvant decît o secvenţă din "Dictatorul" de Charlie Chaplin!... *Regele este gol*! mai mulţi oameni cu tăria de caracter a lui Mihai Botez, cum remarca şi Emil Hurezeanu în articolul citat, ar fi fost suficienţi pentru ca societatea românească să nu alunece atît de jos pe cît a ajuns în cele patru decenii de degringoladă comunistă...

III. Moştenirea lui Mihai Botez

Ce ne rămîne, deci, de la Mihai Botez? În afară de dîra de lumină lăsată în urma sa, cîteva *valori, norme şi concepte de bază* ale convieţuirii şi civismului democrat, ale *Statului de drept, modern şi liberal*, care să ne ghideze în lumea nouă, din faţa noastră, elaborate de un *vizionar* ce, în plină beznă a României ceauşiste, *trăia deja*, şi ca viitorolog, *lumea de mîine: societate civilă, dialog social, drepturile omului, libertatea* ca bun suprem, *principiile individuale, laicitate, deschidere mentală, tăria raţiunii, normalitatea* ca stare şi ca scop în sine, *demersul ştiinţific, spiritul larg, analitic şi metodic, fermitatea convingerilor, demnitate cetăţenească, educaţie, caracter, urbanitate, claritate, rigoare morală, verticalitatea* ca principala dimensiune umană, *ţinută, stil, exemplul personal* ("deci se poate!"), *forţa moderaţiei, riscul asumat, merit, responsabilitate în prima persoană, credibilitate*, curajul de a striga *"Regele este gol!"*, dreptul de a spune *"NU"*, cu fruntea sus, şi *de a rămîne în propria-ţi ţară*, în fine, acel tulburător, premonitor: "Domnule Ceauşescu, dacă nu acceptaţi dialogul, va curge sînge românesc pe la colţurile de străzi", ca avertisment şi etern *memento*... Cum obişnuia el să spună: *"EŞTI CEEA CE FACI!"*

Ce gîndeşte partea guvernamentală (mai puţin, se-nţelege, PRM-PSM!) despre fostul ambasador este scontat. Însă Mihai Botez, oricît n-ar dori unii să admită, este o *problemă internă* a Opoziţiei. Pentru aceasta, moartea sa a avut efectul unui imens revelator, ca o hîrtie de turnesol. În opinia mea, linia de demarcaţie dintre *NOI* şi *EI* trece exact pe acolo.

La temelia lumii libere, pe care am început s-o (re)construim, să nu uităm niciodată că, undeva, ca Ana a lui Manole, *se află zidit şi Mihai Botez.*

Adrian NICULESCU

Paris, 6 august-19 septembrie 1995

Cinematograful în noapte*

Cinematograful a devenit un lucru straniu. E din ce în ce mai slab în realitatea audienţei şi a puterii sale. E din ce în ce mai prezent în mitologia timpului nostru. Rar s-a întîmplat ca o cultură să posede un asemenea trecut atunci cînd e vorba de cea mai tînără dintre arte. Însă, astăzi, este un trecut care trece, în vreme ce, mult timp, a fost un trecut a cărui prezenţă îşi regăsea aura la fiecare reprezentaţie. Dacă e să dăm crezare mărturiilor, cifrele de frecventare şi emoţiile suscitate de anumite imagini, ca şi dorinţa de cinema, în anumite momente ale acestui secol, au fost absolut vertiginoase, unice în istoria vizibilului. Acest lucru s-a sfîrşit. Prestigiul conservat de cinematograf în Occident este de acum un fenomen cultural, de înaltă cultură, deconectat de la magie, rupt de spectacolul afectelor.

Ce s-a schimbat? Unde sînt trepidaţiile şi fisurile acestei catastrofe a spectacolului de cinema? De ce s-a erodat puterea de evocare a privirii colective asupra acestor imagini? (...)

Spectacolul a fost conceput ca un spectacol al ecranului, punînd în joc umori şi afecte colective, făcînd întuneric în jurul personalităţii intime a celui ce privea. Acest loc în care emoţiile circulă de la unul la tot şi de la tot la unul, de la albul ecranului la întunericul sălii, de la chipul proiectat la ochii privitori, nu a fost niciodată pus în discuţie, ca de altfel nici simplul mecanism de înregistrare al aparatului de filmat. Am putea chiar avansa ideea că cinefilia a dus această prezenţă în faţa ecranului pînă la capătul său ritual. Ea a luat albul, întunericul, grupul, intimitatea şi toate legăturile care unesc aceşti poli diferiţi ai unei proiecţii, i-a luat în serios pînă a face din aceştia nişte repere în ceremonia vieţii, nişte practici culturale. Sala de cinema a fost adesea comparată cu un templu, şi e drept că spectatorul, chiar şi în zonele cele mai laice, e pătruns de o mare religiozitate. Probabil că, într-adevăr, aici stă şi identitatea profundă a acestei practici:

Cum se văd filmele? Acest ritual al vizionării presupune un fel de corp colectiv. Acest corp este acela care îşi găseşte locul în sală, în faţa ecranului, nu prea departe, în primele cinci rînduri, care trăieşte doar pentru filmul care se proiectează, în osmoză cvasi-foetală cu el, cu corpul făcut minge şi genunchii sprijiniţi pe spătarul scaunului dinainte, în hipnoză după cele două sau trei spectacole cotidiene, orbit de lumina zilei atunci cînd, în fine, iese afară.

Această experienţă de fascinaţie e dusă pînă la capăt: "a intra în ecran" pentru "a trăi cu umbrele luminoase". Ca orice fetişism, acest rit este o experienţă intimă. Ca orice activitate clandestină, e sprijinit de o practică grupusculară, paradox care face din spectacolul de cinema o experienţă personală trăită în bandă, în haită, cîteodată în doi. Acest corp intim *şi* colectiv al cinefiliei propune, după vizionare, un alt ritual, acela al discuţiilor, uneori al certurilor, un mod de a constitui acea comunitate de interpretare care, doar ea, va putea comenta filmele şi, mai mult, lumea exterioară văzută prin intermediul filmelor. Această intimitate împărtăşită a devenit repede un mod de viaţă pentru tinerii cinefili: fiecare vede filmele în felul său, adică cu un "al său" păstrat cu dinţii, însă toţi împărtăşesc aceeaşi experienţă, mergînd în bandă de la o sală la alta, de la un scaun la altul...

(...) Însă chiar în acel moment (anii '60, n.n.), cinematograful, cu valorile sale, cu principiile sale tehnice, cu emoţiile sale şi integritatea sa organică, se transformă într-o artă a trecutului. Există o devenire "de dinozaur" a cinematografului care debutează exact odată cu apariţia cinefilului, a acestui paznic al vechiului templu, martor mumificat mai degrabă decît santinelă. Cinefilul poate să meargă alături de această mişcare, poate s-o înţeleagă, poate chiar s-o dorească şi s-o încurajeze, ca Serge Daney, însă nu poate să intervină: cinematograful nu are aer... (...)

Şi totuşi, cinematograful are pielea tare. Am putea chiar spune că a supravieţuit cincizeci de ani peste speranţa sa de viaţă iniţială. Căci el a prelungit pînă în anii '60 aptitudini şi aşteptări strîns legate de sec. XIX, într-un mod nesperat şi, pînă la urmă, absolut durabil. Fiecare dintre adevărurile lui relevă o credinţă din "la Belle Époque". Magia este un cod narativ propriu vodevilului, cabaretului, café-concert-ului, acelor locuri în care romanescul descreierat coincide cu voinţa de a crede a spectatorilor. (...)

Poate face altceva cinematograful astăzi decît să reziste? Poate avea el alt destin decît acela de artă blestemată? O altă soartă decît aceea de a se micşora tot mai mult? Adevărurile lui au fost vampirizate de alte suporturi vizuale, acaparate şi amestecate. Magia poveştii, acel "ia-mă de mînă şi urmează-mă, tinere", a fost captată de imageria publicitară, cea care generează mai eficace, prea eficace chiar, ceea ce Daney numea "comedia idealului". (...) Spectacolul de cinema a devenit arhaic, beneficiind de un prestigiu cultural uşor nostalgic. Valorizarea sălii de cinema este mai ales marca desuetudinii sale, delicioasă poate, o desuetudine tot mai mare în epoca ecranelor individuale sau familiale. Actul de a privi colectiv un ecran este un semn al trecutului. Prezentul înseamnă ecranele fără proiecţie, portative, individuale, "lucarnele" în cazul cărora ceremonia vizionării este total diferită. (...)

Cum s-ar putea umfla la loc dinozaurul numit Cinema? Răspunsul a urmat două căi de o parte şi de alta a Atlanticului. Hollywood-ul a răspuns printr-o mobilizare tehnologică cvasi-militară: reconstituind catastrofe mai mari ca-n realitate, cucerind spaţiul, adîncurile de mare, reanimînd monştrii preistorici, refăcînd lagărele de concentrare... E o ambiţie titanică: a face din cinema tutorele, nu al prezentului societăţii, ci al mitologiei sale, aşadar al originilor sale. Diferitele familii fondatoare au fost astfel revizitate, cu mai mult sau mai puţin succes, însă întotdeauna în filme cu pretenţii nemăsurate şi finanţări egalînd bugetul global al unui mic stat de pe harta lumii. E vorba de un cinematograf funcţionînd pe modelul de saga şi găsinduşi în epică sau efecte speciale atuul prioritar, cel după care este judecat de către spectator. Legendele mafiote, cele ale Vestului sălbatic, cele politice, spaţiale, sportive, rasiale, ale Vietnamului sau Americii profunde, legendele armatei sau ale valorilor patriotice şi poliţiste au fost toate mobilizate, oferind spectatorilor americani, şi apoi internaţionali, cicluri din care nimeni n-a scăpat: *Naşul, Războiul stelelor, Terminator, Rambo, Batman, Kennedy, Malcolm X*, în dezordine...

Europa cinematografică s-a văzut puţin cîte puţin modelată şi finanţată de către singura ţară de pe Vechiul Continent care şi-a putut prezerva cinematograful ca entitate globală şi "excepţie culturală", Franţa. Majoritatea celorlalte ţări europene au renunţat, fie în anii '50, ca Anglia, fie la sfîrşitul anilor '70, ca Italia şi Germania, fie în urma căderii comunismului, să-şi mai subvenţioneze cultura cinematografică.

Cineaştii europeni în căutare de finanţare şi de public nu mai au astăzi decît o singură ţară-gazdă. Cinematograful rus, de pildă, s-a construit în mare parte la Paris: Tarkovski, Paradjanov, Iosseliani s-au instalat aici pentru a scăpa de birocraţii de la Goskino şi pentru a găsi producători. Contrapartida acestor regrupări de forţe a cinematografului european este dorinţa de a forma o limbă comună, un *esperanto* al imaginii care să permită accesibilitatea unui film în cele patru colţuri ale continentului. Producţiile internaţionale europene vorbesc aproape toate această limbă care, sub presiunea cinematografului francez comercial, a devenit repede un model extras din Cultură, academism cultural care a impus cinematografului constrîngerile sale: adaptări de opere clasice sau de romane de succes, imagini frumoase şi distribuţii prestigioase. Această tentativă de a constitui un cinema european ţine în mod esenţial de o bună digestie a imaginii: imaginea desenată de acest cinema internaţional se sprijină pe politeţe, o imagine debarasată de asperităţi, de impurităţi şi de excrescenţe, servită spectatorului multiplu. Singurul lucru pe care îl recunoaşte acest spectator, mereu altul, de la Helsinki la Palermo şi de la Lisabona la Moscova, este această *politeţe* vizuală, condiţie a unei accesibilităţi transculturale. Orice film ambiţios se indexează pe acest unic loc comun al cinematografului european: un standard al privirii, aşternut asupra unei frumuseţi omogene. Această "omogenitate" apare ca o fatalitate a formei europene de cinema, parcurgînd toate registrele reprezentării, limbă comună care asigură comunicarea între imageria publicitară, fotografia la modă, peisajul frumos, ecranizarea în costume, cu filmul internaţional. Acest cinema este o formă netedă, îmblînzit de imagini frumoase, adică un dozaj savant de natură frumoasă, corp frumos şi cultură frumoasă, "şeptel de frumuseţi", cum spunea Serge Daney în legătură cu patru filme emblematice ale acestui academism internaţional: *Cyrano de Bergerac, Uranus, Amantul, Ceai în Sahara*. Această listă se măreşte zi de zi: *Toate dimineţile lumii, Germinal, Indochina, Urga, Pînă la capătul lumii...*

Antoine de BAECQUE

(După **Le Débat**, sept./oct. 1995)

---

* Titlul aparţine redacţiei

Miza: televiziunea

Miza actuală, în domeniul vizionării filmelor, este televiziunea: aici se va juca totul. Doar ea, prin mulţimea canalelor, poate restitui contextul cinematografului european. Pentru moment nu merge, căci ideea televiziunii este că Europa e un coctail, un "program"... A amesteca culturile, un star pe ici pe colo, capitaluri diverse, aproape folclorice, pentru a face un tot cît mai omogen.

În mod logic, există multe posibilităţi în acest domeniu. Acest gen de "cineclub" televizual a existat. El mai există încă în ţări precum Anglia sau Olanda. Chiar şi-n Germania, unde în sălile de cinema acest gen nu mai poate fi întîlnit, televiziunile programează în fiecare lună filme, europene şi nu numai, interesante. În Franţa, aşa ceva nu mai există înainte de miezul-nopţii. Şi totuşi, totul se va juca la TV, căci "Săptămînile" de cinema ungar, spaniol, rus, armean, elveţian, ceh organizate în săli sînt tot atîtea "bomboane" pentru cinefilii avizaţi. Şi atunci se pune o problemă în difuzarea audiovizuală: cum să programezi aceste filme la TV cînd audimatul lor este defavorabil? Cred că o soluţie acceptabilă ar fi un sistem de subvenţii sau de sponsorizare culturală, care ar permite umplerea deficitului în termeni de audimat. Pînă cînd, poate, aceste filme ar putea să-şi cîştige o anumită independenţă financiară, inclusiv şi mai ales în difuzarea televizuală. Fără acest voluntarism, Europa cinematografică nu va fi decît cea a coproducţiilor, nu şi cea a viziunilor originale.

În general, un artist care se deplasează riscă o formă de turism cultural. Şi acest lucru e încă şi mai frapant la nivelul imaginii. Cîmpul vizual are tendinţa de a fixa locurile, a îngheţa contextele. Călătorind, cinematograful le fixează încă şi mai mult, căci el nu întîlneşte decît clişee. A crea o ambiguitate prin imagine, a distruge clişeele, acest lucru se face mai întîi acasă, pe teren cunoscut. Mi-e teamă de călătorii şi de exilurile de artişti, mai ales ale cineaştilor. Pentru mine, doar Otar Ioseliani a reuşit să redea prin imagine ambiguitatea unui loc străin. Poate că şi Kaurismaki, dar e foarte puţin.

Pe la mijlocul anilor '60, am avut adevărata fervoare de spectator. Nu mai era vorba de un sentiment religios, ci de viziuni estetice foarte subiective şi totuşi comune. Cînd puteai vedea, în aceeaşi perioadă, un Bertolucci, un Pasolini, un Eustache, un Godard, un Skolimowski, Forman, Makavejev, Chytilova, Tarkovski, Jancso, exista, deşi aceste filme erau foarte diferite, o legătură reală, o legătură poetică... Astăzi, dacă eu cred sincer în construcţia economică şi politică a Europei, constat că sîntem lipsiţi în mod disperat de această poezie.

Antonin J. LIEHM,

directorul revistei **Lettre internationale**

(într-un interviu luat de Antoine de BAECQUE în **Cahiers du cinéma**, mai 1992)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 150
24-30 noiembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

VOCILE FEMEILOR
în tranziție

© N. Triculescu

În România, salariul mediu al femeilor este cu 11% mai mic decît cel al bărbaților ● La Spitalul de Urgență din București se prezintă zilnic în medie 3 femei bătute de partenerul lor de viață ● 59% din lucrătorii pe cont propriu, 20% din patroni și 19,6% din administratorii de firme sînt femei ● Au apărut peste 45 de organizații neguvernamentale specifice ● Speranța de viață a femeilor din România (73,4 ani) este cu 5 ani mai mică decît media pe Europa.

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Cartea de citire de clasa a III-a cuprindea, încă, după '89, un text în care vocea auctorială a unui copil împărtăşea cititorilor următoarea revelaţie: vizitase fabrica în care lucra mama lui; îi contemplase mîinile care manevrau cu pricepere cutare utilaj; aceste mîini, constata micuţul, transpus, nu se odihnesc niciodată!; se treceau apoi în revistă toate operaţiunile casnice desfăşurate de mamă, încununate, în ceasul relaxării, prin susţinute activităţi de tricotaj în beneficiul familiei. Această imagine lipsită de speranţă începe, deja, să fie bruiată de textele din manualele de educaţie civică ale tranziţiei, care, chiar din clasele mici, încearcă să impună ideea că sîntem toţi persoane - mame, taţi, copii -, că nu e, prin urmare, just, dragi elevi, să ne echivalăm mămicile cu tot atîtea perechi de mîini şi că aranjamentul prin care femeia e unicul responsabil al corvezilor gospodăreşti s-ar putea să fie unul incorect. Şi dacă femeile însele consideră aranjamentul corect? Şi dacă ele însele îşi îndoctrinează copiii în spiritul acestui aranjament, al rolurilor sociale rezervate prin tradiţie celor două sexe? Nu au ele, atunci, ceea ce merită? - au raţionat mai multe prietene intelectuale, eliberate, prin decizie şi efort propriu, de respectivele servituţi. Nu, nu m-am simţit vreodată discriminată, au adăugat ele, am ştiut ce merit şi am obţinut ce merit, iată de ce dispreţuiesc văicăreala resentimentară feministă!

Fără a fi nici resentimentare, nici feministe, aproape 60% dintre romînce consideră că nu au drepturi egale cu bărbaţii - indică un sondaj realizat în vara lui '95 de PFD/PNUD şi *Informatix*. Şi care sînt principalele drepturi de care nu dispun femeile? Şanse egale de a avea un loc de muncă, salariu şi competenţe egale cu bărbaţii, şanse egale de promovare în muncă şi în viaţa politică. E necesară o legislaţie specifică pentru crearea egalităţii de şanse în muncă? - a mai fost întrebat eşantionul naţional reprezentativ. Da - au răspuns cam 73% dintre femei. Nu - au răspuns cam 61% dintre bărbaţii chestionaţi.

Atît şi era de-ajuns pentru un număr tematic despre "problemele femeilor" în România. Există o tendinţă clară de a minimaliza acest subiect astăzi, la noi. Ea are multe cauze, dintre care nu voi pomeni decît două. Prima: *de jure* statutul femeii pare a fi cel obişnuit în orice ţară democratică - drept pentru care se ignoră starea *de facto* sau, dacă nu se ignoră, se afirmă că ea se datorează accidentelor tranziţiei; dar ce-a fost de obţinut pe cale legislativă s-a obţinut, şi basta... A doua cauză: "problemele femeilor" sînt asociate pe dată, în special în mediile intelectuale, cu felurite "picanterii agresive", despre care se crede că ar fi promovate de mişcările feministe occidentale sau americane. Problemele femeilor? Ha, ha, adică nişte dudui care vor să procreeze-n eprubetă! Beijing? A, da, acolo au propus să fie recunoscute oficial cinci sexe, vai, ce demenţă! Ce decadenţă!

Pentru a elibera discuţia de superficialitatea unor puneri la punct după ureche (ureche care, oricît de rafinată, dovedeşte o sensibilitate tip "Evenimentul zilei" cînd vine vorba de feminism), am inclus, în "dosar", un palier teoretic: agreat sau nu, feminismul trebuie mai întîi cunoscut. Apoi - "a se dezbate"! "Dilema" încearcă un prim pas în acest sens. Şi, fiindcă Platforma de la Beijing înseamnă, de fapt, 12 "puncte nevralgice" - printre ele figurează *sărăcia, educaţia, violenţa, participarea la decizie...* - asupra cărora nişte guverne (nici mai mult, nici mai puţin) s-au pus de acord, cîte ceva despre toate acestea. **(D.V.)**

Scrisoare pe temă dată

Printre gazetele nou apărute după '89 se afla (poate mai apare?!) şi *Femeia română*, ca semn că *Femeia* de pe vremuri şi-a revizuit consiliul editorial, sumarul şi macheta, s-ar fi transformat deci de la o revistă din timpul comunismului într-una a trecerii spre democraţie. Ridicolul titlului - *femeia română* ca gen aparte al sexului feminin - ascunde subconştient un complex naţional: *femeia în România*. S-a tot vorbit, s-a tot scris despre compromiterea femeii române (sic!) de către Elena Ceauşescu, de refuzul opiniei publice de a mai accepta femei cu responsabilităţi, fie şi la nivel de instituţii, de teoria conform căreia femeia într-un post de conducere e o nenorocire. Cred cîte puţin din toate acestea. Femeile sînt, se spune, impulsive, agresive, autoritare, atotştiutoare, le lipseşte calmul, diplomaţia, echilibrul, răbdarea, toleranţa, ba chiar compromisul şi laşitatea, absolut necesare unui conducător într-o lume pe valuri. În plus, natural, invidiei unora din colegele subalterne i se adaugă ura unora din bărbaţii subalterni care nu-şi pot accepta inferioritatea, mai ales dacă ea e evidentă. Nu-i mai puţin adevărat că luptînd cu prejudecăţile de dinainte, unele femei s-au trezit brusc superioare, posesoare a mai multor calităţi şi drepturi decît există în realitate. Dar nu despre excepţii şi excese e vorba aici. Mi-o amintesc pe Agatha Christie care spunea că, fie şi doar pentru confortul lor, femeile au făcut o mare eroare luptînd să aibă aceleaşi drepturi cu bărbaţii. Sigur, invocînd acelaşi simţ al umorului la care apela scriitoarea, nu trebuie ignorat că suma drepturilor este mereu egală cu cea a responsabilităţilor şi obligaţiilor iar eliminările pe diverse criterii din unele zone duc la manifestări disproporţionate, în altele, compensaţia acţionînd de fiecare dată, fie şi aleator. Totul se reduce însă la valoare. Valorile sînt vizibile, recunoscute, se impun. Despre o personalitate nu gîndeşti că este maghiar, român, evreu sau bărbat, femeie, ci o judeci, o accepţi pentru ceea ce reprezintă şi propune (a se citi în cheia aspiraţiei spre normalitate). Faptul că a putut apărea o revistă cu titlul **Femeia română** spune mult despre mentalitatea lumii noastre. O ţară în care originalitatea face ravagii, mergînd pînă la crearea unui gen al genului, pînă la autoizolare, în sensul inventării unui "specific" imposibil, al reliefării unui anume primitivism social, al unui simplism de gîndire, toate dublate de frica preventivă de a atinge puncte sensibile într-o societate în care totul este sensibil, vulnerabil, după zeci de ani de boli majore.

Există femei la care te gîndeşti cu îngăduinţă, tandreţe intelectuală, înţelegere impusă, după cum există femei la care te gîndeşti ca la nişte buni artişti, specialişti, politologi etc. Cum spuneam, totul se reduce la valoare, o obsesie care ar trebui să obsedeze pe toată lumea pentru a scăpa de ridicol şi de complexe, de interpretări şi de farse. Sînt conştientă că orice dizertaţie pe tema "femeii" este pe muchie de cuţit, putînd fi oricînd receptată ori împinsă spre derizoriu, supusă ironiei, zîmbetului maliţios. Căci dacă înainte de '89 societatea era bolnavă, nici în aceste timpuri tulburi nu ne simţim prea bine. În plus, există încă foarte multe prejudecăţi şi certitudini. Foarte mulţi *ştiu*. Şi mai mulţi cred tot ceea ce ştiu ceilalţi. Dă prost să te îndoieşti, să recunoşti că te-ai mai şi înşelat sau că ţi se poate întîmpla chiar să nu ştii. După cutremurul din '77, toată lumea părea să ştie totul despre seisme, unde, magnetism. La coadă, femeile mai ales, trebuie să recunosc, explicau cu lux de amănunte cum se produc cutremurele şi cînd va fi următorul. După accidentul nuclear de la Cernobîl puteai afla cum e cu radiaţiile, stronţiul, iodul şi toate celelalte. Au existat apoi specialişti în revoluţii, în lovituri de stat, în extratereştri. Nimic nu e tainic şi nu rămîne necunoscut românului vigilent. Şi cine ştie ce va mai urma. Mulţi par condamnaţi să ştie tot. Isteţimea e şi ea obositoare. Pe lîngă aspiraţii de integrare în organisme europene, europenizarea cere infinit mai mult decît respectarea unei grile economice şi politice - europenizarea mai înseamnă şi cultură politică, şi educaţie civică, şi tradiţie. Aici nici *bărbatul român* nu se descurcă întotdeauna.

Cînd vom putea avea discursuri relaxate despre orice, la adăpost de suficienţă, complexe, sărăcie... o temă ca "vocile femeilor în tranziţie" îşi va pierde actualitatea şi sensul.

Deocamdată, rămîn, a dumneavoastră,

Carmen FIRAN

Un martor al realismului socialist (XXXIV)

Alegerea operelor de artă destinate să încununeze avalanşa noastră de daruri pregătite pentru aniversarea la Moscova a celor 70 de ani ai lui Stalin a venit să-mi sporească neliniştitorul cumul de contradicţii. Cu toate că operaţiile de selectare începuseră din vreme, chiar din primele luni ale anului, se pare că finalizarea lor a surprins o seamă de instituţii de stat şi de partid într-o postură la care, din lipsa unei experienţe similare, nu se aşteptaseră. Am trăit momente cînd devenea evident că, apropiindu-se ora fatală a sărbătoririi, conducerea Ministerului încă nu se oprise la darul potrivit, fie că nu ştiuse să se orienteze, fie că întîrziase în a găsi obiectul corespunzător. Acum lucrurile începeau să se precipite, graba punea stăpînire pe timp. Iniţial, alegerea desemnase *Ciobanul cîntînd din tulnic*, cioplitura în lemn a lui Geza Vida. Şi originea socială, şi trecutul politic al artistului, şi puţin obişnuita lui forţă sculpturală, toate îl făceau vrednic în ochii partidului de selecţia Ministerului. Or, iată că, expediată la Moscova, opera se izbise – din partea "cenzorilor" sovietici, care opinau în prealabil – de un refuz: fusese apreciată ca formalistă, nedemnă de "genialul conducător"! După cum se vede, nu era tocmai uşor să cazi peste darul cel mai potrivit... Timpul trecea. Pentru un scurt interval s-a vînturat propunerea – venită din partea nu ştiu cui în numele Primăriei Capitalei, forul tutelar al Pinacotecii Municipale – de a se trimite *Atacul de la Smârdan*, tabloul de mari dimensiuni al lui Grigorescu. Obiecţia unui cadru superior sovietic, dintre cele aflătoare în ţară, cum că nu apar în tablou şi ostaşii ruşi care au luptat alături şi ajutat pe români, a salvat opera de la înstrăinare şi de la pierderea ei în noianul de daruri sosite la Moscova din cele patru colţuri ale lumii comuniste. Dar şi numai faptul că un asemenea gînd a putut încolţi în mintea cuiva de la noi spune mult în privinţa pericolelor care ameninţau arta naţională. Cu cîtă uşurinţă, cum ştim, fuseseră dăruite unor personalităţi de peste hotare capodopere de Luchian, cîtă nesăbuinţă a prezidat la darul făcut lui Tito cînd s-a ales acel important tablou de Andreescu, dintr-un total de opere, puţine la număr, ale acestui mare artist al nostru. Şi cînd te gîndeşti că lucrarea fusese recomandată de Jean Al. Steriadi şi Zambaccian!... Negreşit, mintea oamenilor în cauză era bîntuită de ceea ce – datorită unui termen impropriu folosit – numim cu toţii "psihoză". Psihoza lepădării cu nepăsare, cu inconştienţă, cu nepricepere, sau şi numai din servilism, de tot ce aparţinea mai preţios tezaurului cultural naţional. Altfel cum să explici că a putut trece prin capul cuiva ideea absurdă a înstrăinării *Atacului de la Smârdan*?

Partea ciudată – şi totodată revelatoare pentru confuzia care domnea în epocă – este că toată această gîndire atît de potrivnică salvgardării patrimoniului artistic putea să coexiste uneori cu atitudini dictate de un imbold contrariu. Aşa se explică, cum am mai arătat, prezenţa nestingherită a lui Luchian şi Pallady în Expoziţia retrospectivă a picturii româneşti, din acelaşi an 1949. Mai mult chiar: tot atunci, dintr-o iniţiativă a forurilor conducătoare supreme de partid şi de stat, s-a pus în discuţie eventualitatea unei legi restrictive privind circulaţia operelor de artă şi obligativitatea înregistrării oficiale a celor aflate în colecţii particulare. S-a cerut avizul Direcţiei artelor plastice din Minister. La rîndul ei, aceasta – cu aprobarea Comitetului pentru artă din cadrul Secţiei de propagandă a Comitetului Central al Partidului – i-a convocat spre consultare pe cîţiva dintre artiştii şi colecţionarii cei mai de prestigiu: Jalea, Medrea, Steriadi, Ressu, Iser, Bunescu, Lucian Grigorescu (totodată, cum se ştie, şi directorul Direcţiei artelor plastice), doctorul Dona, K.H. Zambaccian. Cu toţii au fost de părere că o lege promulgată în sensul arătat ar speria pe posesorii de opere artistice, determinîndu-i la sustrageri de la lege şi ascunderea obiectelor în condiţii ce le-ar periclita acestora soarta. Proiectul a fost abandonat...

Mi se pare importantă scoaterea în evidenţă a unor astfel de contradicţii. Atunci cînd, în dorinţa de a stabili adevărul şi a înţelege ce s-a petrecut într-o anumită perioadă istorică şi cum de a fost ea posibilă, te laşi condus de resentiment şi patimă, nimic nu este mai dăunător, mai inducător în eroare; împarţi totul în alb şi negru, în bine şi rău, conform unei logici simplificatoare, fără tangenţă cu realitatea, care te împinge la fals. Cine nu are înclinaţie imperioasă spre rău, nu se lasă constrîns să-l facă nici chiar atunci cînd circumstanţele i-o dictează. Şi cine nu are înclinaţie fermă spre bine, procedează la rău chiar şi acolo unde l-ar fi putut ocoli. Să nu ne mirăm deci de inconsecvenţele proprii acelor ani cumpliţi, inconsecvenţe care nu sînt decît reflexele modului cum oamenii şi-au exercitat liberul arbitru, punîndu-l în acord cu conştiinţa.

În condiţiile pe care le-am amintit, Ministerul Artelor şi Informaţiilor părea străbătut la vîrf de o undă de panică. Am fost chemat şi mi s-a cerut să procur cheile încăperii şi vitrinelor unde fuseseră depozitate jadurile colecţiei regale aduse de la Peleş, în Palatul de pe Calea Victoriei destinat a deveni Muzeul de Artă al Republicii. Ministrul urma să le vadă şi să aleagă. Ştiam la cine se aflau cheile, dar – îngrozit la gîndul sorţii acestor valori nestemate – după două ore de aşa-zisă investigare, m-am întors şi am raportat că nu pot fi găsite în timp util, păstrătorul lor fiind pe teren.

M-am confruntat în acele luni şi cu alte aspecte, nu mai puţin concludente, dar afectînd aceeaşi febrilă şi contrariantă activitate de selecţionare a darurilor. Se întîmpla uneori că la nivelul de jos se făcea o propunere, respinsă şi aprobată alternativ, rînd pe rînd – în etape succesive de pronunţare a instanţelor de partid superioare – pînă cînd, ajunsă la Moscova, pictura sau sculptura respectivă avea aceeaşi soartă ca şi *Ciobanul* lui Vida. Mie, toate aceste alternanţe îmi năşteau o dată mai mult îndoiala că, în materie de artă, partidul aplica principii ideologice ferme. Vreau să spun că nu eram cîtuşi de puţin convins că recurgea la criterii de ordin estetic marxiste. Îmi dădeam seama prea bine că o asemenea estetică de fapt nici nu exista şi că exponenţii ideologici nu făceau cu toţii – indiferent de treapta ierarhică pe care se aflau – decît să bîjbîie neputincioşi. Faţă în faţă cu opera de artă, rezultatul se reducea la gustul nesigur şi la capriciul înclinaţilor preferenţiale ale personajului politic corespunzător. Era limpede, Kant refuza să moară...

Radu BOGDAN

PRECIZARE

În numerele 145, 147 şi 148 ale revistei noastre autorii fotografiilor au fost C. BUMBUŢ şi S. GHEŢIE, ale căror nume au fost omise dintr-o gravă şi din păcate repetată eroare tipografică.

Ilustraţia acestui număr este realizată de Nicolae TRICULESCU.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Secret, transparenţă, putere**
- **Chef şi poftă**

A spune lucrurilor pe nume

Săptămîna trecută, guvernul României a găsit răgazul să se ocupe de fineţuri. El a decis că un român adevărat nu poate fi botezat oricum; în orice caz, nu poate fi botezat cu nume obscene sau ridicole. Cine s-ar fi aşteptat ca, în puzderia de necazuri cu care se vede confruntat, guvernul să aibă timp şi chef de asemenea inefabile griji. O primă concluzie se impune: guvernul are nervi buni. A doua concluzie: guvernul are simţ metafizic. Alegerea numelui pune rafinate probleme speculative; a da nume, nume potrivit, lucrurilor şi vieţuitoarelor e o competenţă şi un privilegiu pe care omul le deţine, prin delegaţie, de la Dumnezeu însuşi. Cînd cineva i-a luat numele în rîs recurgînd la un ieftin joc de cuvinte, Goethe s-a simţit lezat ca de o blasfemie: era atins în esenţa, adică în misterul lui. Aşa ceva nu se face! Ei bine, la rînd cu Dumnezeu şi cu Goethe, miniştrii noştri s-au văzut îndemnaţi să umble la "mume", la arhetipuri. În furor-ul lor reformator nu puteau lăsa de izbeliste onomastica naţională, parte integrantă a imaginii ţării, a demnităţii şi europenităţii noastre. Cum ne vom simţi pe la feluritele vămi ale lumii dacă vom arăta grănicerilor paşapoarte cu nume pocite, scîrnave, hilare? Să facem ordine! Să ne numim cu toţii Ion şi Maria, Nicolae şi Elena, Costel şi Gheorghiţă - ca în abecedare! Şi, în orice caz, să nu riscăm nimic pe acest tărîm fără a consulta guvernul. Căci - a treia concluzie! - guvernul ştie. Ştie ce e acela un nume obscen şi, mai ales, ce e acela un nume ridicol. Noi am putea avea încă unele ezitări: să te cheme "Scutură-lance" (engl. Shakespeare) nu e niţel obscen? Sau să te cheme "Creangă" - nu e niţel ridicol? (Îmi dau seama că astea sînt nume de familie, dar în definitiv n-ar trebui să "reglementăm" şi în privinţa lor?). A patra concluzie: guvernul are umor. Dacă primul-ministru ar fi avut un

nume oarecare, tapajul acesta estetic în materie de apelative n-ar fi avut nici un haz. Dar să te cheme într-un mod atît de... particular şi să ceri poporului ameliorări stilistice e sublim. E o minunată probă de uitare de sine. A cincea concluzie: guvernul e sensibil. În fond, totul a început de la ideea năstrusnică a unui alegător de a-şi boteza fata "Nicoleta Văcăroiu", în speranţa unei năşii solvabile. Dacă unui cetăţean obişnuit i se "manipulează", în felul acesta, numele, n-are ce face, trebuie să se resemneze. Dacă însă o păţeşte primul-ministru, el se poate apăra cu un decret. Şi chiar o face, pentru că sensibilitatea lui nu-i îngăduie să tolereze bancuri atît de proaste. Concluzia a şasea: guvernul e pudic. El nu suportă cuvintele "tari", în nici o împrejurare. (Sub-concluzie: guvernul e consecvent). De pildă, în loc de "sărăcie", "viaţă grea" şi alţi asemenea termeni obsceni, se preferă "dificultăţile inevitabile ale tranziţiei" sau "criza mondială". În loc de "economie falimentară" se recomandă expresii de tipul "ingerinţele FMI", "speculaţii bancare", "indisciplina agenţilor economici". Pe scurt - şi ca să simplificăm lucrurile - în loc de "catastrofă" se spune "unele greutăţi", în loc de "corupţie" se spune "exagerările presei" sau "afirmaţii calomnioase", în loc de "eşec" se spune "succes". Această virtuozitate a eufemismului e, însă, un talent moştenit. Unii dintre noi îşi mai amintesc, poate, de scumpirile care se numeau, pe vremuri, "reaşezări de preţuri", de concedierile care se numeau "reorganizări", de mitingul obligatoriu care se numea "manifestaţie spontană" şi de toate celelalte abilităţi retorice care făceau sarea şi piperul vieţii sub dictatură.

Pe baza consideraţiunilor de mai sus, vom spune, totuşi, că, în ciuda calităţilor sale, enunţate în cele şase concluzii precedente, guvernul (concluzia a şaptea!) are încă unele lipsuri. Deşi din toate afirmaţiile sale rezultă, în chip limpede, că e infailibil, că nu i se poate imputa nimic, că se mişcă glorios şi exact după un traseu pe care nu-l periclitează decît greşelile altora, guvernul continuă, fără nici o motivaţie rezonabilă, să stea de vorbă cu unii gazetari, sau chiar cu unii politicieni din opoziţie. E o amabilitate inutilă, o pierdere de vreme, dat fiind rolul strict ornamental al acestora. Sigur de realizările sale, ba chiar de complicitatea lui Dumnezeu (l-am auzit, odată, pe unul din miniştri declarînd, autoreferenţial, că Cel de Sus îi ajută pe cei care muncesc), guvernul ar trebui să-şi vadă liniştit de treabă, savurînd postura de a fi deja cu un picior în posteritate. Se apropie ziua a şaptea, ziua binemeritatei odihne de după creaţie. Totul e în bună ordine. Doar ici colo mai sînt de schimbat cîteva nume şi de corijat cîteva detalii. Cît despre numele cu care guvernul acesta va fi chemat la Judecata de Apoi - iată o taină care ne depăşeşte. E sigur însă că va fi chemat cu numele lui *adevărat*. Nu ne rămîne decît să sperăm că el nu va fi nici obscen, nici ridicol.

Andrei PLEŞU

Ameţitoarea libertate de a fi aprig şi vigilent

Nici unul dintre cele cinci volume ale colecţiei de documente alese din arhivele Securităţii nu a trezit atîta interes ca ultimul, unde este vorba de artişti şi scriitori. Făcînd ele însele ori primind, nu se ştie după ce criterii, selecţii din selecţie, mai multe publicaţii, şi nu dintre cele marginale, s-au înfruptat lacom din aceste biete resturi de abator, prezentîndu-le excitant şi sub formă de trufanda. Căci lucrarea, *Cartea albă a Securităţii*, cum se numeşte cu mult umor de-acum faimoasa compilaţie, încă nu este intrată în circuitul public.

Fragmentele de prin gazete au dezamăgit, însă. În locul unor teribile dezvăluiri, în locul unor zguduitoare adevăruri, o amărîtă birocraţie a constrîngerii şi supravegherii. Nici călăi feroce şi nici martiri exemplari; dacă ar fi avut încă şi mai mult umor, autorii acestui album ar fi putut adăuga, pentru comparaţie, în anexă, antologii din articolele apărute în presa liberă şi pluralistă de după decembrie '89.

Fiindcă atitudinea la modă e o vigilenţă aprigă şi muşcătoare. "Fac parte – declara acum vreo două luni preşedintele Tribunalului Municipal Bucureşti – dintre aceia care cred că presa este cîinele de pază al democraţiei" (în *Adevărul*, 1 sept. 1995). *Cîine de pază?!* Ciudată viziune despre democraţie pentru un om al legii, s-ar putea spune; dar şi rezultat firesc al unui climat cu dominantă canină. Un jurnalist, un bun jurnalist, ţine astfel o rubrică sportivă de succes intitulată *Fără milă*. De ce seduce lipsa de milă, de ce atrage duritatea, de ce se poartă necruţarea? Să fie lipsa de milă un criteriu de corectitudine? Ori va fi fiind şi mila o tristă moştenire a comunismului, ce trebuie degrabă lepădată?! Un alt jurnalist sportiv, nici el de mîna a doua, ţine o rubrică numită *Procesul etapei*. Adică rechizitoriu, procuror, judecători, sentinţe şi condamnări: cu stadionul la tribunal. Nu joc, spectacol şi destindere, ci contravenţie, delict, de nu chiar crimă. În acelaşi registru, al mobilizării neîmpăcate, un post privat de televiziune are un program botezat milităros *Linia întîi*. O altă emisiune, tot la o televiziune privată, poartă o denumire balistică – *Foc încrucişat*. Front sau poligon?! Există, de asemenea, emisiuni, rubrici şi programe, toate de succes, intitulate *Starea de veghe*, *Turnul de veghe*, *Nelinistea nopţii* şi chiar *Cîinele de pază*. Ameţitoarea libertate de a fi aprig şi vigilent...

Dacă înfrigurata aşteptare a documentelor din *Cartea albă a Securităţii* nu a fost răsplătită, textele publicate nedînd, ce tristeţe!, posibilitatea de a fi aspru şi îngheţat, un extraordinar şi fericit hazard a făcut să apară, tocmai acum, mult-dorita carte-rechizitoriu despre ticăloşia scriitorilor. Cu un triplu avantaj: este o carte de sertar, este o apariţie postumă, iar autorul a fost un cvasinecunoscut. Cartea se numeşte *Sub zodia proletcultismului*, a fost scrisă în 1979, iar autorul său a murit cîteva luni înainte de decembrie '89. În ciuda titlului nu prea atrăgător, căci presupune oarecare familiaritate cu o terminologie cultural-politică ieşită din uz, volumul a devenit, s-ar părea, un *best-seller*. A fost prezentată, analizată, salutată, comentată, citată, dezbătută cu o frenezie admirativă aproape fără egal de şase ani încoace. Dar conţinutul propriu-zis al cărţii nu justifică nici entuziasmul, nici adeziunea. Fiind vorba de o încercare de sinteză despre literatura română dintre 1944 şi 1964, ar fi fost de presupus un examen calm şi de specialitate, nicidecum un val de reacţiuni emoţionale. Dintr-un fapt literar, cartea aceasta s-a prefăcut într-un fenomen de viaţă publică. Ieşită din necunoscut, a dat satisfacţie amatorilor de a tăia în carne vie. Conţine fişe, liste şi sentinţe. Datele sînt – ori par să fie – implacabile. Cutare a scris trei poezii despre Lenin, cutare două recenzii despre nişte cărţi cu ţărani fericiţi că au intrat în colectivă, altul a publicat reportaje despre Bicaz, cineva a cîntat tancurile sovietice. Cînd ştii că unul sau altul dintre aceşti daţi în vileag practică astăzi un radicalism neţărmurit, o sfîntă mînie se-aprinde. Confuzia e totală, dar spectacolul demascării devine cu atît mai palpitant şi mai aţîţător. Nimeni nu a observat, de pildă, că în această carte atît de lăudată numele lui A. Toma, un simbol – totuşi! – al "proletcultismului", lipseşte cu desăvîrşire. Mult mai excitantă a fost însă prezenţa bietului Gh. Grigurcu, pus la stîlpul infamiei. În cartea unanim aplaudată se spune că Dante a fost interzis, întrucît *Divina Comedie* era considerată "operă mistică"; în realitate, opera dată ca interzisă a fost publicată, într-o ediţie în trei volume, între 1954 şi 1957. Pe lista autorilor interzişi sînt trecuţi Octavian Goga, Ion Minulescu, D. Anghel, fără a se specifica în ce anume perioadă; în realitate, toţi trei au fost publicaţi în 1957. Despre Cezar Petrescu se spune că a fost interzis "un timp"; consultarea unei bibliografii arată, însă, că, de fapt, Cezar Petrescu a publicat cărţi şi în 1948, şi în 1949, şi în 1951, şi în 1953, şi în 1954, şi în 1955. E plicticos, ştiu; mult mai comod şi mai captivant este să faci rechizitorii! Fără milă!

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Alte cîteva răspunsuri

Deşi promisesem încă din numărul 145 al **Dilemei** (în care adresasem cele 13 întrebări) că voi fi primul care va "juca jocul" răspunzînd la ele, nu am făcut, iată, acest lucru decît abia săptămîna trecută, neizbutind să-l duc la bun sfîrşit. Voi încerca astăzi, după care, săptămîna viitoare, voi începe - în sfîrşit! - să ordonez şi să analizez răspunsurile primite (şi care continuă să sosească).

11. Vă doriţi un televizor mai bun decît cel pe care îl aveţi? Consideraţi defectarea postului personal de recepţie o problemă care se cere rezolvată fără întîrziere, prioritar?

Deocamdată sînt mulţumit cu ce am, dar nu se poate să nu-mi amintesc că primul obiect de uz casnic (eu în această categorie îl includ) pe care am ţinut şi am şi reuşit să-l achiziţionez în 1990 a fost un televizor bun. Consider firesc acest gest. Nefiresc ar fi dacă aş căuta tot timpul să deţin "ultimul strigăt" în materie de aparate. Astfel încît nu-mi doresc, pentru moment, o instalaţie multimedia. Nu-i simt nevoia, şi ştiu că, în astfel de cazuri, ludicul întrece utilitarul. Din acest punct de vedere, trebuie să recunosc că mi-am pierdut de mult "copilăria". E bine, e rău? Nu ştiu. Tentaţia jocului adult, apelul la stratul deopotrivă infantil şi creativ sînt cele care întreţin piaţa.

Da, defectarea televizorului ar fi o problemă. Nu aş suporta să nu dispun de un canal de informare cu care m-am obişnuit şi care, pe deasupra, este şi de neînlocuit, cu o specificitate aproape în întregime "intraductibilă". Televiziunea este un limbaj, un limbaj dez-idiomatizat, cu pretenţii universale, care elimină - ascunzîndu-le, tehnicizîndu-le - medierile, transferurile. Este prestigiul inegalabil al *imaginii,* care nu pretinde efort, care dă iluzia apropierii, a proximităţii. Glumind (şi nu prea), aş spune că oamenii nu-şi mai suportă semenii decît prin intermediul televiziunii. S-a ajuns, însă, la paradoxul ca departele să ne fie mai familiar, mai cunoscut decît aproapele. Lumea a devenit o ştire: lumea-ştire. Televizorul ne confortează: ne *apropie* ceea ce ştim că este *departe*; consolidează, în percepţiile noastre, departele, creînd o falsă apropiere şi reuşind, de multe ori, să distrugă proximitatea reală. Ne (cu un termen al lui Gilles Deleuze) de-teritorializează. Patria privitorilor la televizor şi a utilizatorilor de instalaţii multimedia va fi tot mai mult una pur virtuală, instantanee: o "patrie" a dorinţei şi a intereselor (de moment).

12. Dacă nu aţi (mai) avea televizor, ce anume credeţi că v-ar lipsi? În ce sens simţiţi că vi s-ar modifica viaţa?

Ca întotdeauna în istorie, un "stadiu" dispare prin depăşire, prin înlocuire, nu prin regresie. Pozitiv, nu negativ. O pozitivitate comută cu altă

pozitivitate, nu cu zero. Iar obiectele se creează unele pe altele, derivă unele din altele.

Dacă nu aş mai avea televizor, mi-ar lipsi ceea ce adineauri am numit lumea-ştire, lumea-imagini. Televizorul nu trebuie distrus sau eliminat, ci stăpînit, utilizat în conformitate cu propria-i utilitate pe care el însuşi, ca orice tehnică, caută s-o depăşească, s-o facă uitată. Mi-ar lipsi o unealtă. De fapt, un mediu, dar în ambele sensuri ale cuvîntului: *mediu de comunicare* şi *mediu de viaţă*. În care noi nu sîntem decît o informaţie (ştire) potenţială. De unde obsesia *evenimentului*, care depinde de limbajul (ne-idiomatic) al televiziunii. De unde viaţa-gesticulaţie şi o adevărată "poetică" a catastrofei, a evenimentului-final. Cel mai bun exemplu îl constituie *terorismul*: ca să existi, altfel spus ca să existi *ca ştire*, să se afle despre tine fără a te da în vileag, trebuie să produci "evenimente". Modul de viaţă impus de limbajul televiziunii a fost, însă, interiorizat (dacă se poate spune astfel, avînd în vedere că este vorba de existenţa ca/prin exteriorizare) şi în viaţa particulară şi socială "calmă": nu poţi "face ştire" oricum; trebuie să intri în limbaj, să actualizezi potenţialul tău de individ-ştire. Căci toţi sîntem, potenţial, ştiri de televiziune. Şi încă un paradox: *apariţia* (la televizor), adică *ştirea*, *evenimentul* coincid, în esenţă, cu *dispariţia*. Statistic, evenimentele de televiziune cele mai frecvente sînt dispariţii... Singurul defect al televiziunii, ca materializare, poate, a spiritualului însuşi, este faptul că există, că a fost realizată. Că nu a rămas de ordinul visului, al utopiei. Virtualizarea galopantă a realităţii nu este decît urmarea firească a acestei materializări excesive şi tot mai "rafinate" tehnic a spiritualului. Din acest punct de vedere, sînt adeptul unei anumite stagnări (irealizabile) a televiziunii, al unei oarecari menţineri a ei în "subdezvoltare". Aşadar, chiar dacă de mîine nu aş mai avea televizor, visele mele ar continua să fie ştiri, iar reveriile - episoade de film serial, clipuri. Nu s-ar schimba mare lucru.

13. Prin ce anume consideraţi că televiziunea este de neînlocuit? Ce anume oferă ea care să nu poată fi suplinit de nici un alt medium?

Un mod de a fi în lume, al nostru, de acum. Cum spuneam, "televiziunea" a existat dintotdeauna, dar abia în secolul nostru (secolul tuturor realizărilor, al tuturor materializărilor!) a fost făcută. Iară - şi paradoxal, deşi cea mai lipsită de corp, de suport fizic, televiziunea se adresează în primul rînd corpurilor, senzaţiilor, percepţiilor, reacţiilor. E mediu de viaţă, sîntem în ea, am devenit informaţie. Ne ţine în viaţă şi ne ucide. Pînă nu demult, ne citeam, ne visam, ne imaginam. De o vreme, ne *vedem*. Ce nu se vede nu există: pe aici trece, acum, una dintre frontierele cele mai de netrecut ale lumii actuale.

"Putem tele-auzi, ceea ce se cheamă radio sau telefon; putem tele-vedea, ceea ce se cheamă televiziune sau telesupraveghere; tele-tactul permite atingerea, mînuirea a ceva aflat la distanţă: putem, aşadar, tele-simţi. Singurul lucru pe care nu-l putem face este să tele-gustăm: nu putem tele-vedea un Château Yquem! Gustul (în sens fizic, deci şi - mai ales - metaforic, cultural: a fi om de gust; n.m., B.G.) este ultimul simţ ce-i mai rezistă lui «tele». Acesta este sfîrşitul lumii: nu în sens apocaliptic, ci de sfîrşit al lumii exterioare în sensul a ceea ce există în afara mea. Ne identificăm corpul cu lumea; devenim oameni-planetă. Omul Internetului, omul compresiei temporale este un om capabil să fie tele-prezent" (Paul Virilio, "Vitesse, guerre et vidéo", în **Magazine littéraire**, noiembrie 1995).

Bogdan GHIU

Economie

Vînătoare de... importatori

Să-şi fi făcut cineva, acolo sus, în Palatul Victoria, iluzii că nu va veni şi ziua scadenţei? Greu de crezut. La urma-urmei, întotdeauna, după consum, urmează nota de plată. Poate să fi surprins doar faptul că e prea usturătoare: 1,5 miliarde de dolari! Un lucru e cert: suma trebuie achitată!

Ce reprezintă ea? Deficitul balanţei comerciale. S-au făcut exporturi şi a venit valută în ţară. S-au făcut importuri şi a plecat valută din ţară. La un moment dat s-a tras linie, s-au făcut adunări, scăderi şi a reieşit că am importat mai mult decît am exportat. Cu 1,5 miliarde de dolari. Asta-i nota de plată şi cineva trebuie s-o plătească.

Ceva bani mai sînt la Banca Naţională: un rest de rezervă valutară. Cam 400 de milioane de dolari. Se mai aşteaptă şi o tranşă de la Fondul Monetar Internaţional. Vreo 260 de milioane de dolari. Şi mai e speranţa unui împrumut lansat pe piaţa internaţională a creditelor. Dar nu se adună toată suma necesară. Şi atunci? O soluţie ar fi să plătească populaţia. A deprins deja acest exerciţiu. Timp de cinci ani a subvenţionat, prin mecanismele inflaţiei, o bună parte din pierderile întreprinderilor neviabile. Cu capital de stat sau majoritar de stat. Se pare că, în cele din urmă, s-a optat pentru această soluţie. Din nefericire, trebuie să recunoaştem că, pe termen scurt, era singura posibilă.

Dar să vedem cum s-a ajuns aici. Exporturile au crescut cu 20%. E un procentaj bun, numai că importurile au sporit cu... 40%. Şi balanţa, dezechilibrată de mai mulţi ani, s-a destablizat şi mai mult. Importurile au încărcat nota de plată.

Sigur, aşa cum s-a repetat cu ostentaţie în aceste zile, este uşor să faci import. E de-ajuns să ridici privirea spre poarta fabricii şi vei vedea cum mişună ofertanţii de mărfuri. Şi de servicii. Sînt exportatori din alte ţări, care vin la noi acasă, îşi prezintă marfa, chiar agresiv, încearcă să te convingă s-o cumperi. Numai că marfa respectivă se dă pe bani. Aici e nevoie de ceva eforturi, dar nu cine ştie ce...

Mai întîi se procură leii. După cum se ştie, mulţi importatori nu au leii în conturi, iar de la bănci nu împrumută, pentru că sînt scumpi. Şi atunci recurg la... alimentarea blocajului financiar. Care a atins probabil suma de 20.000 de miliarde de lei. Mai exact: nu sînt plătiţi furnizorii. Şi nu sînt onorate nici obligaţiile la bugetul de stat. Se pune problema: cine îşi permite să practice acest sistem? În nici un caz firmele cu capital privat! O fac dinozaurii industriali. Iar leii se schimbă pe piaţa valutară, pentru a fi plătite importurile angajate.

Fără îndoială că importurile făcute în acest "stil" au fost necesare. Iată însă că, acum, la ora analizelor, se spune că s-au importat prea multe măsline sau banane, cheltuindu-se valută. Să fim serioşi. E greu de crezut că importatorii de măsline sau de banane au avut acces pe piaţa interbancară. Sau creditele în valută, date de bănci în acest an pentru importuri, în valoare de 600 de milioane de dolari, au ajuns la importatorii de produse alimentare sau de bunuri de consum. E limpede că şi aceste credite s-au dus la marea industrie de stat. Şi totuşi nu pe marii importatori îi priveşte vînătoarea pornită acum, la sfîrşit de an, pentru a mai reduce cîte ceva din povara balanţei comerciale. Loviţi vor fi (de altfel, sînt deja) cei care alimentează piaţa bunurilor de consum.

Cum sînt loviţi? Simplu: noi valori în vamă, mult mai mari, indiferent de valoarea reală a mărfurilor, plus comisioane, plus taxe vamale, plus accize, plus TVA, toate astea adunate la costul mărfii şi la transport. Deocamdată, e greu de prevăzut cît de sus se vor duce preţurile pe piaţa de consum. Şi cît de mult se vor restrînge importurile...

Exporturile au şi ele povestea lor. Aici lucrurile sînt mai complicate. Pentru că nu vine nimeni la poarta fabricii să-şi cumpere produsele. Sînt necesare prospecţiuni pe numeroase pieţe, promovări pentru a-ţi face produsele cunoscute. Dar, mai cu seamă, e necesară o bătălie cumplită, aici, acasă, pentru a face aceste produse competitive. Unii procedează chiar aşa şi cîştigă. Nu sînt deloc puţine firmele româneşti care au cucerit pieţe dintre cele care se cuceresc greu. Alţii, însă, preferă să stea acasă, să spună "las' că merge şi aşa" şi chiar să creadă că "merge şi aşa", cum a mai mers atîţia ani. Şi să ceară Guvernului alungarea de pe piaţă a importatorilor, pentru că le fac concurenţă cu mărfurile lor aduse de peste graniţe. Mai bune şi mai ieftine. Şi Guvernul îi ascultă şi le face hatîrul, încurajîndu-i să-şi plaseze mărfurile lor proaste şi scumpe. Că românii sînt, oricum, obişnuiţi cu ele.

Sînt şi exportatori care-şi fac strategii la minima rezistenţă Au o piaţă cucerită, nu-şi permit s-o piardă, pentru că ar recîştiga-o greu sau nu ar mai cîştiga-o deloc. Şi atunci se reped şi vînd la export, acceptînd însă preţurile internaţionale... sub nivelul cheltuielilor pe care le-au făcut ei cu fabricarea produselor respective. Şi cum trebuie să-şi scoată "pîrleala", pentru că au, totuşi, nevoie de profit, se întorc către piaţa internă de consum şi urcă preţurile în neştire. Că românul s-a obişnuit să plătească.

... Şi a urmat capacul: piaţa valutară interbancară a făcut un salt care i-a lăsat pe români cu respiraţia tăiată. Leul s-a prăbuşit brusc, dîndu-le exportatorilor încă o gură zdravănă de aer şi aruncîndu-i pe importatori în disperare.

Adrian VASILESCU

La ce mai folosesc limpezirile?

La Convenţia sa Naţională, Partidul Unităţii Naţionale Române şi-a modificat în mod serios statutul şi şi-a lărgit structurile de conducere, dar l-a păstrat în fruntea ierarhiei pe zgomotosul preşedinte Gheorghe Funar. Adevărata noutate constă în faptul că PUNR se proclamă "partid istoric": prin paragraful 2 al articolului 2 din statutul de funcţionare, partidul constituit în 1990 ca o reacţie la apariţia UDMR "se revendică drept succesor al Partidului Naţional Român care a înfăptuit Marea Unire din 1918 şi a întreţinut flacăra vie a unităţii şi demnităţii naţionale". Politica naţională, în numele căreia s-au certat între ele în ultimii ani aproape toate partidele parlamentare, continuă să fie principalul motiv de dezbinare între forţele politice de dreapta şi de stînga. În virtutea principiilor sale radical-naţionaliste, PUNR s-a simţit în permanenţă dator să cîrtească împotriva moderaţiei propuse pentru uz extern de liderii PDSR, de instituţia prezidenţială şi de şeful diplomaţiei române. Iată că acum, în numele românismului ţanţoş, partidul condus de Gheorghe Funar trage covorul de sub picioare ţăraniştilor din tată-în-fiu, la numai o săptămînă după ce PNŢCD s-a despărţit pentru totdeauna de liderul său Corneliu Coposu. Prin origine şi program, continuatorii de drept ai fostei formaţiuni transilvane sînt ţăraniştii creştin-democraţi care şi-au propus după cincizeci de ani de dictatură să reînvie doctrina naţională în varianta Iuliu Maniu. Însuşirea trecutului şi a idealurilor "istorice" de către PUNR, într-un moment dificil pentru opoziţia de dreapta şi pentru adepţii naţionalismului moderat complică debutul campaniei electorale: în urma acestui furt ideologic, adversarii tradiţionali ai partidului majoritar se văd împinşi de aceeaşi parte a baricadei cu Adrian Năstase, Oliviu Gherman şi Ion Iliescu. De partea cealaltă, realesul Gheorghe Funar a strîns cu prietenie oficială mîna întinsă de preşedintele PRM Corneliu Vadim Tudor, cel mai aplaudat oaspete dintre liderii parlamentari invitaţi să ia cuvîntul de la tribuna Convenţiei Naţionale PUNR. Instituţia prezidenţială a ignorat cu desăvîrşire forumul aliaţilor la guvernare, hotărîtă să-şi arate în al doisprezecelea ceas faţa demnă pe care tandemul Funar-C.V.Tudor îi tot reproşase că o ascunde. În schimb, şeful guvernului a răsplătit în mod public susţinerea pe care ultranaţionaliştii i-au acordat-o din start şi pe care nu i-au retras-o nici măcar atunci cînd conflictul lor cu externele şi cu preşedinţia a trecut din culise în prim-planul vieţii politice. Nicolae Văcăroiu a preluat argumentele anti-FMI şi anti-Occident ale grupării radicale din PUNR, dezvoltîndu-le de dragul participanţilor la Convenţie deşi, teoretic, el reprezintă principalul partid de guvernămînt care se străduieşte să convingă organismele financiare internaţionale să ne acorde credite şi pe oamenii de afaceri din străinătate să investească în România.

Transformînd în politică guvernamentală teoria economică a naţionaliştilor care susţin că programele de finanţare şi deschiderea spre piaţa occidentală sînt semne ale trădării de neam, şeful cabinetului a obţinut încă o dată de la preşedinţii celor trei partide antireformiste promisiunea fermă de a rămîne în funcţie pînă la alegeri. Preţul stabilităţii a fost şi este blocarea restructurării, adîncirea crizei, creşterea nemulţumirii tuturor categoriilor sociale faţă de cîştigătorii precedentului scrutin. De unul singur, contestat de sindicate, de minoritatea parlamentară şi de foştii aliaţi grupaţi de-a dreapta şi de-a stînga longevivului prim ministru, PDSR nu-şi poate permite acum să schimbe echipa executivă aşa cum nu şi-a permis cînd a investit-o să întrevadă pericolul condiţiilor impuse de PUNR, PRM şi PSM.

Conform rezultatului alegerilor, guvernul ar fi trebuit să fie numit de formaţiunea majoritară în acord cu preşedinţia şi să urmeze linia politică internă şi internaţională favorabilă acestora chiar şi din punct de vedere electoral.Conform rezultatului negocierilor şi a manevrelor din cadrul alianţei cvadripartite, premierul a fost însă alesul taberei ultranaţionaliste şi în acest moment se observă mai clar ca oricînd că el face opoziţie Cotroceniului după indicaţiile noilor adversari ai PDSR. Avîndu-i alături pe Nicolae Văcăroiu şi pe Corneliu Vadim Tudor, Gheorghe Funar nu s-a sfiit să reia atacul la adresa şefului statului, apelînd la un nebulos argument constituţional invocat în repetate rînduri şi de opoziţia promonarhistă: în opinia primarului Clujului, care coincide cu aceea a Alianţei Civice în fruntea căreia se află Ana Blandiana, Ion Iliescu nu mai are dreptul să candideze pentru încă un mandat. Prevederile constituţionale limitează numărul înscrierii în cursa pentru funcţia supremă la două legislaturi, fără să precizeze dacă ele se stabilesc din momentul intrării în vigoare a legii fundamentale sau se referă la întreaga viaţă a candidatului. Specialiştii ştiu că precizarea ar fi fost superfluă, întrucît nici o lege nu acţionează retroactiv, dar alegătorii pot crede că vor avea de ales între un candidat neconstituţional (căruia Justiţia peuneristă i-a făcut hatîrul de a nu-l contesta trecînd peste interesele de partid) şi adversarii săi vajnici apărători ai legalităţii. Ambiguitatea textelor de lege aprobate în aşa fel încît să lase loc unor interpretări diferite în funcţie de interese de moment a fost mereu explicată prin lipsa de experienţă a legiuitorilor, dar ea are la bază clasica strategie politică a majoritarilor: cu cît un act normativ e mai confuz, cu atît şantajul reciproc devine posibil şi profitabil. Lipsa de precizie a Constituţiei cu privire la competiţia pentru prezidenţiale convenea - în 1991 - tuturor celor grupaţi atunci în jurul Palatului Cotroceni. Acum, cînd ei s-au despărţit în cîteva tabere care se duşmănesc de moarte, impreciziile alimentează extremismul şi pun sub semnul întrebării procesul electoral. La fel stau lucrurile şi cu mult contestatul capitol referitor la forma de guvernămînt: dacă republicanii majoritari în 1990 şi 1991 ar fi dorit-o cu adevărat, sperietoarea restauraţiei monarhice n-ar mai fi azi decît o "amintire istorică". Atunci, ca şi acum, parlamentarii s-au dovedit însă profesionişti în legalizarea propriului spaţiu de manevră: un candidat la funcţia de preşedinte pe care îl poţi ţine în şah cu spaima bine întreţinută că regele se poate întoarce pe tron e mult mai uşor de influenţat decît unul apărat de Constituţie şi de voturile obţinute la urne. De partea cealaltă, un opozant care speră să ajungă în reşedinţa prezidenţială pentru a-şi putea plăti datoriile faţă de regalişti e cu mult mai vulnerabil decît un candidat republican sprijinit de naţionaliştii antimonarhişti. Viciile legilor pe care ei înşişi le-au votat, faptul că au în mînă Justiţia, o bună parte a reţelei financiar-bancare şi a structurilor locale de putere (precum şi pîrghiile prin care pot transforma eşecul PDSR în catastrofă naţională) oferă triadei PUNR-PRM-PSM mari speranţe de viitor. Hotărîte să-şi strîngă rîndurile pentru a-l menţine la putere pe actualul prim-ministru, ele mizează în continuare - cum au făcut din 1991 încoace - pe nerealismul opoziţiei şi pe convingerea autorităţii de stat că interesul naţional o obligă să opteze pentru minciuna publică şi pe negarea adevărului politic. Ascunderea sau minimalizarea divergenţelor de fond între guvern şi preşedinţie, între unele departamente şi persoane din executiv, între liderii PDSR şi mulţi dintre membrii săi de rînd au consumat, în ultimii ani o cantitate enormă de energie, de timp şi de mijloace propagandistice. Aceleaşi personaje care s-au străduit să ne convingă că gîndesc la fel şi că vor înfăptui împreună reforma îşi întorc acum spatele cu înfocată intransigenţă. Grave nu sînt nici alianţele în sine şi prefăcătoria de conjunctură, nici despărţirea motivată electoral: grav şi de neiertat e însă faptul că frica de schimbare în plan politic a adus ţara în pragul colapsului economico-financiar, că foştii aliaţi guvernamentali au preferat această variantă cinică şi antinaţională, că preşedinţia a sprijinit-o fără să privească în perspectivă, că partidele antiguvernamentale au dorit-o din comoditate resentimentară.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Guvernanţii de rang secund

● **Funar propune pensionarea lui Ion Iliescu:** După dezbateri, s-au conturat clar două curente. În primul rînd, cel tradiţional, care a aplaudat la fel de intens intervenţiile pe teme naţionaliste ale lui Funar, ca şi discursul lui C.V.Tudor, invitat la Convenţie. În al doilea rînd, curentul moderat, care a încercat mereu să aplaneze efectele negative ale afirmaţiilor liderului de la Cluj şi care respinge tentaţia de conducător unic a lui Funar.

Nemulţumiţii au acuzat incapacitatea lui Funar de a purta un dialog civilizat pe măsura funcţiei ce o deţine. Ocaziile în care s-a dat în spectacol nu au lipsit. Pe lîngă reacţia la intrarea în competiţie a lui Suian, Funar l-a jignit pe invitatul său, Gheorghe Gorun, PAC, spunîndu-i că "e corigent la naţionalism", iar lui Ion Iliescu i-a recomandat "să se înscrie în Partidul pensionarilor", pentru că a atins o anumită vîrstă. (Anca Păduraru, Mihaela Armăşelu - **Libertatea**, luni, 20 nov. '95)

PUNR rămîne teatrul de păpuşi al Cotrocenilor: Funar şi cei din preajma sa, din conducerea partidului, s-au jucat iarăşi de-a independenţa PUNR faţă de Ion Iliescu. Membrii de rînd ai Convenţiei Naţionale au plecat acasă convinşi că Gheorghe Funar este omul providenţial pentru România. Că el este un mare inamic al lui Ion Iliescu pe care îl acuză mereu de o oarecare detaşare de interesele naţionale. Lui Valer Suian i-a revenit, în acest joc de îmbrobodire a alegătorilor, rolul de tampon, fiind prezentat ca omul sprijinit de Cotroceni pentru a-i lua locul lui Funar - "Jirinovski". Bîlciul creat de aşa-zisele dispute dintre cei doi nu poate ascunde decît un singur gînd, o singură dorinţă: Gheorghe Funar este cel care se va face că-l contracandidează pe Ion Iliescu în cursa prezidenţială din 1996, din partea PUNR. (Radu Călin Pena - **Ziua**, 20 nov. '95)

● **Cabinetul 2 şi cabinetul 1 în fruntea PUNR:** În surpriza generată de acceptul lui Suian de a candida, Funar a ales contraatacul, acuzîndu-şi colegul că este omul Preşedinţiei, pentru a afirma mai apoi că totul a fost o încercare de destabilizare făcută din exteriorul partidului. Reacţia sa ar trebui să îngrijoreze. Pentru Funar, o altă candidatură nu a părut a fi expresia unui moment democratic, ci o diversiune, o încercare de spargere a unităţii partidului, unitate pe care ar dori-o din tot sufletul să fie de monolit în jurul persoanei sale. Acest mod de gîndire, coroborat cu ieşirile sale publice, cu declaraţiile extrem de vehemente, arată cam încotro ar dori Funar să ducă partidul. Şi alături de el, consoarta sa, cabinetul 2, căci din spusele unor apropiaţi ai preşedintelui Funar, adevăratul general din familie este cel ce poartă fustă. Poate de aceea a şi avut o ascensiune aşa de rapidă în partid. (Corina Drăgotescu - **Adevărul**, luni, 20 nov. '95)

● **In opoziţie cu cine?:** Ideea că PUNR critică astăzi Puterea de pe poziţii noi, apropiate de ale opoziţiei democratice, este cel puţin o naivitate. Pînă acum nu avem nici un motiv să credem că cearta este de fond. Membrii familiei, se pot detesta reciproc, se pot înghionti şi chiar părui, dar dincolo de zarvă, există o mentalitate care îi uneşte. (N.Burghelea - **Cotidianul**, luni, 20 nov. '95)

● **Proaspătul reales mulţumeşte:** Mulţumit de poziţia reocupată (după ce, timp de o oră fusese, la fel ca toate organismele de control "desrădăcinat" din funcţie) preşedintele Funar a declarat: "Mulţumesc membrilor PUNR că au dat dovadă de maturitate şi că nu au luat în seamă jocurile periculoase cu care, de altfel, suntem obişnuiţi". (Gena Saru; Mirela Soare - **Jurnalul naţional**, luni, 20 nov. '95)

● **Convenţia Naţională a PUNR - o strălucită victorie a PDSR:** Pe termen scurt, realegerea lui Gheorghe Funar e o înfrîngere a PDSR-ului, dar mai ales a Cotroceniului care, în ciuda unor apăsate dezmînţiri, s-a străduit din răsputeri pentru ca Gheorghe Funar să fie biruit de Valer Suian. Pe termen lung însă, lucrurile stau net diferit. (Ion Cristoiu - **Evenimentul zilei**, luni, 20 nov. '95)

Victoria lui Gheorghe Funar asupra PUNR: "România este o ţară care şi-a pierdut independenţa şi suveranitatea. Alţii ne stabilesc politica monetară", a declarat Funar de la tribuna Convenţiei, declaraţia aplaudată frenetic de participanţi, în frunte cu, paradoxal, miniştrii peuneriştI! Aceştia au aprobat o acuză gravă, care vizează guvernul, BNR şi preşedinţia.

Dacă situaţia este atît de gravă, cum o prezintă Funar, de ce nu demisionează atunci miniştrii PUNR din guvern, pentru a nu fi complici la pierderea "independenţei şi suveranităţii" ţării? (Ralu Filip - **Curierul naţional**, luni 20 nov. '95). **(E.Ş.)**

De jur împrejur...

Fost şi post

Comentatorii politici au memoria scurtă şi cînd consideră înfrîngerea în alegerile prezidenţiale din Polonia a lui Lech Walesa drept o relativă surpriză, uită că acum vreo cîteva luni acţiunea politică a simbolului luptei anticomuniste era apreciată de 8% din electorat. La şase ani după semnarea acordurilor la Masa Rotundă, Polonia a păşit ferm şi ireversibil pe calea reformei economice şi a democratizării structurilor şi acţiunea decisă a primului guvern postcomunist îşi arată efectele: cele pozitive, desăvîrşirea privatizării, un ritm constant de creştere economică dar şi inconfortul psihologic al unor categorii ale populaţiei care simt că au pierdut mai mult decît au cîştigat. Au pierdut certitudinea locului de muncă, perspectiva unei pensii care nu se deosebea prea mult de sărăcia generală a societăţii, dimensiunea revoltei împotriva unui regim atît de puternic, încît acţiunea devine inutilă.

Şi totuşi, în Polonia, în 1980, această revoltă a reuşit să coaguleze milioane de oameni, şi acţiunea sindicatului Solidaritatea a fost o lovitură hotărîtoare dată regimului comunist care s-a văzut contestat de însăşi clasa pe care pretindea că o reprezintă. Legea marţială a însemnat interzicerea Solidarităţii, dar şi înlocuirea formei dictaturii cu conţinutul ei: a partidului comunist cu armata. În tot acest timp, Lech Walesa, electricianul de la şantierele navale din Gdansk propulsat de evenimente, s-a aflat în fruntea unei rezistenţe ireductibile, care reunea contestaţia intelectuală, opoziţia catolică, mişcarea pentru drepturile civice, tradiţiile dreptei naţionaliste. Toate aceste specificităţi au determinat dorinţa de compromis a comuniştilor polonezi şi evoluţia postcomunistă a ţării.

Pragmatismul guvernelor Mazowiecki şi Suhocka a fost acceptat cu greu de preşedintele Walesa: simbolurile nu prea îşi găsesc locul în cotidianul vieţii democratice. Nu e o premieră mondială: în 1945, cînd simbolul victoriei britanice în război, Winston Churchill a căzut în alegeri, n-a fost nici o reacţie isterică. Alegerile parlamentare din 1993 care au instalat în Polonia o majoritate de stînga la putere - partidul fost comunist care îşi afirmă convertirea la social-democraţie - au reprezentat un semnal perceput slab şi inadecvat de adversarii lui. Afirmîndu-şi devotamentul pentru reformă, dar şi dorinţa de a-i limita şi compensa efectele perverse, partidul domnului Kwasniewski ţine un discurs pe care, iată, o majoritate a polonezilor doresc să-l audă. Ceea ce se pune, explicit sau implicit, sub semnul întrebării este sinceritatea devotamentului faţă de instituţiile democratice. Trecutul politic al domnului Kwasniewski, avînd în vedere tinereţea sa, este mai puţin important decît voinţa politică a susţinătorilor săi: e cert că noul preşedinte al Poloniei a beneficiat de structurile în teritoriu şi de influenţa fostei nomenklaturi locale. Este Kwasniewski omul pe care instinctiv comuniştii l-au acceptat pentru imaginea lui de reformist moderat sau va fi el într-adevăr motorul transformării reale a acestui partid şi a susţinătorilor săi? Răspunsul la aceste întrebări nu vine din trecut, ci din viitor.

Spre deosebire de alte ţări din fostul bloc comunist, dar la fel ca în Cehia sau în Ungaria, în Polonia polarizarea politică este mai clară: stînga este internaţionalistă şi adeptă a solidarităţii sociale, dreapta este liberală, naţionalistă şi catolică. Cît a fost la putere, dreapta şi-a realizat programul, izbutind să transforme realitatea economică, politică şi socială a ţării. Oricît ar fi de nostalgici, foştii comunişti trebuie să ia în calcul realităţile post comuniste. S-ar putea ca înfrîngerea lui Walesa în alegerile de săptămîna trecută să aibă drept cauză, dincolo de folclorul său personal care afişează în aceeaşi respiraţie şi incompetenţa şi infailibilitatea, nevoia majorităţii electoratului polonez de a se despărţi de simboluri în favoarea unor oameni politici obişnuiţi. Prezumţia de nesinceritate care apasă greu asupra domnului Kwasniewski şi a partidului care l-a propulsat a determinat, între cele două tururi de scrutin, solidarizări ale foştilor susţinători deveniţi critici, intervenţia aproape făţişă a bisericii catolice în favoarea lui Walesa. Rămîne de văzut în ce măsură poziţia intransigentă a fostului preşedinte în problemele avortului, ale religiei în şcoli n-a influenţat hotărîtor electoratul în defavoarea sa. În enciclica din 1990 *Redemptoris Missio* papa Ioan Paul al II-lea afirma că "Biserica propune, ea nu impune nimic". Probabil că acestei Biserici i se închină majoritatea catolicilor polonezi.

Poate că despărţirea Poloniei de comunism se produce prin renunţarea la simbolul luptei anticomuniste. Rămîne de văzut dacă noul preşedinte se va mulţumi cu ipostaza de preşedinte alternativ şi trecător, şi nu va dori să devină la rîndul său un simbol. Cel al aparenţei ironic-politicoase pe care o capătă din cînd în cînd nenorocirea.

Magdalena BOIANGIU

EGALITATEA ÎNTRE SEXE?

Istoria lirico-ideologică a femeii române

"Cum stam în fabrică, privind pe geam / Maşinile parcă priveau şi ele / Cu noi, zîmbind, grădinile de schele / Sub stelele pămîntului aprinse... / Şi, cînd de după mijloc el mă prinse / Spre ochii-i întorcîndu-mă cu faţa / Am înţeles că pentru toată viaţa / O să rămînem astfel, mînă-n mînă, / Alături, el stăpîn şi eu stăpînă!". Aşa sună ultima parte a unui triptic liric din anii '60, în care *fiica, mama* şi *bunica* stau la taclale despre primul lor sărut. Bătrîna evocă nişte încurcături cu jandarmul cel rău, mama - o îmbrăţişare stradală cu un ilegalist, prin care a indus în eroare aparatul represiv burghez, iar fata, zăbovind prin fabrică, după orele de program... Zîmbind şi noi, precum maşinile din fabrică, să notăm că poemul a fost premiat la vremea respectivă, şi pe bună dreptate: el condensează ideologic istoria condiţiei femeii pe meleagurile noastre - bunica a *suportat*, cuplul ilegalist, adică Partidul, *a luptat*, copila *beneficiază* şi nu-i rămîne decît să-şi conştientizeze, odată survenit primul frison erotic în decor industrial, statutul: egală! Stăpîn - el, stăpînă şi ea! Pe ce?

Nu despre asta e vorba aici.

Flash-uri istorice şi (iar) ideologice

"Privilegiul masculinităţii" în dreptul civil tradiţional românesc e contrazis, susţin cercetările unor jurişti şi istorici, de codurile care reglau existenţa cetelor de moşneni - promotori avant-la-lettre ai drepturilor femeilor (succesiune, participare la adunări ş.a.) ●Pravila lui Vasile Lupu dă bărbatului drept "de certare, de îndreptare" asupra nevestei. Acesta se poate exercita prin: bătaia cu toiagul în cap, întemniţare, cetluire în fiare. ● *Legiuirea Caragea*: "... femeile sînt depărtate de toate cinurile poliţieşti, stăpîniri şi slujbe publice". ● Codul civil Al.I.Cuza perpetuează incapacitatea civilă a femeii. ● Sfîrşit de secol XIX - început de secol XX: feminismul "valului I" (al egalităţii) începe să facă valuri şi în România. Narează o fruntaşă ţărănistă ("Drepturile femeii şi democraţia" - conferinţă ţinută de Victoria Liteanu, 1936): "Secolul al XIX-lea, acest minunat secol, în care s-a născut «maşina», marchează şi începutul mişcării femenine organizate... O jumătate din omenire, marea massă a femeilor, pînă în secolul de care vorbim, ducea o viaţă de sclav. Soarta ei nu prea se deosebea de aceea a unui animal domestic. Virtutea ei supremă era să-şi servească stăpînul, să-l asculte, să aducă copii pe lume, să-i îngrijească pînă sunt mici, să rostuiască menajul pentru a asigura stăpînului confortul cerut... Este foarte natural ca o viaţă atât de strâmtă, dusă de femeie multe secole dearândul, să o modeleze conform necesităţilor cărora servea... I-a venit în ajutor maşina. Marea industrie, care a luat locul meseriilor mici, s-a folosit nu numai de braţele bărbatului... Şi iată, femeia căreia legea şi tradiţia nu i-au dat drept de proprietate, s'a văzut stăpîna câştigului său personal... a încercat noui sentimente, noui emoţii. Din contactul cu lumea şi cu bărbaţii lucrători, ca şi ea, a trebuit să facă comparaţie între sine şi ei. A trebuit să vadă ce deosebire de gîndire, de caracter este între ea şi ei. Ea, cea supusă, şi ei, cei liberi să-şi desvolte individualitatea pe toate terenurile muncii umane..." ● "Deosebire de gîndire? - ripostează antifeminiştii epocii. Poftiţi deosebire, ştiinţific demonstrată: Creerul femeii cîntăreşte mai puţin iar circumvoluţiunile, acele brazde cari traduc un creer mai superior, sunt la femee mai puţin reliefate!". La care militantele feministe contracarează invocînd, de regulă, gramajul "micuţ" al "creerului" lui Cuvier... ● In martie 1923, *Societăţile feministe române unite* se întruneau la teatrul "Regina Maria" pentru "revendicarea drepturilor civile şi politice". Expediau telegrame înduioşătoare reginei, primului-ministru... Îşi puneau speranţe în noua Constituţie. Argumentele lor sînt cele ale timpului: exemple de femei răzbătătoare, care au excelat în profesiuni. (La Paris primei femei care şi-a susţinut un doctorat în medicină şeful comisiei i-ar fi rupt, furios, teza în bucăţele; ea a perseverat, însă, obţinînd titlul. Şi altele...). Apoi, rolul pe care l-au jucat în consiliile municipale şi comunale. (Cîteva femei fuseseră cooptate în administraţia locală - ca şi în Anglia - recunoscîndu-li-se, într-o primă fază, talentul "gospodăresc" şi amînîndu-se momentul implicării lor oficiale în decizia politică). Cum în alte ţări europene emanciparea femeii făcuse ceva progrese - atent antologate - o participantă explică politicienilor români că se vor face de rîs peste hotare, unde vor trece drept "fiii unor proaste şi unor sălbatece fără drept de vot". Nu în ultimul rînd, vorbitoarele se angajează patetic să se "îngrijească de cămin" în continuare. "Cînd am părăsit căminul ca să muncim nu l-am distrus dar dacă ieşim o dată la patru ani din cămin ca să votăm, atunci, da, se distruge căminul!" - pledează ele. ● Lucrurile nu sînt atît de simple: într-o broşurică din '35, "Femeia la răscruce. Limitele naturale ale feminismului", un avocat (I.Tenchea) profetizează sfîrşitul umanităţii, precipitat de "egalitarismul nenorocit" care satisface pretenţiile nefireşti ale femeilor iar medicul S.Cioran re-demonizează "fiziologia femenină" demonstrînd (în acord cu o teză criminologică de altfel frecventă pe atunci) că în zilele pre-menstruale femeile au tendinţe criminale... ● Iată şi o mostră de discurs "la temă" al bisericii (Pr. Fl. Galan - "Femeia în cămin", 1942): femeia ar fi "un înger păzitor care călăuzeşte pe om, dar cu condiţia ca să rămînă, ca şi îngerul, nevăzută, adică să nu caute a falşifica natura ei, masculinizîndu-se aşa cum de mult s'a şi început prin acele mişcări femenine...". In "birouri se veştejeşte farmecul de soţie şi de mamă şi nu mai rămîne duioşie"; da, să se instruiască femeia, dar să fie mai puţine licee de fete şi locuri în Universităţi şi mai multe Şcoli Profesionale şi de Menaj - ca în Germania, unde "femeia e chemată la adevărata realitate a vieţii". Oricum "Ştiinţa de carte nu-i dă dreptul femeii de a trâmbiţa că este egală cu bărbatul. Ce fel de egalitate vrea? Lîngă coarnele plugului cu bărbatul? La război cu bărbatul? In mine cu bărbatul?... In politică cu bărbatul?... Oare nu este caraghioasă această situaţie? Cui rămîne atunci casa? Nu ne apropiem oare de situaţia din Rusia?... Numai acolo femeia putea face acest lucru pentru că nu era familie şi pentru că copiii erau ai statului şi erau crescuţi în anumite crescătorii. Rezultatul însă s-a văzut. Destrăbălare şi barbarie". ● Problema "femenină" se afla, o dată în plus, pe terenul ciocnirilor şi manipulărilor ideologice. Liberalism, marxism, naţional-socialism - confruntările se încrucişează. ● Magda Raiu - "Femeia în Marele Reich" (1942): "«Egalitatea în drepturi», aceasta era doleanţa luptătoarelor feminismului liberal... Ce ofereau în schimb revendicatoarele liberaliste? *Distrugerea prin destrămare a familiei*... Mişcările feministe de azi, ale statelor totalitare, sunt pornite însă din nevoia generală a tuturor femeilor unei naţiuni de menţinere a vieţii lor şi a copiilor de mîine... Acest mare ideal al naţiei este singurul drept pe care femeia trebuie să-l revendice." Discursuri propagandistice antonesciene acuză pe bolşevici care "îşi vînd femeile la tîrg" şi "separă copiii de mame..." Ai cui vor fi fiind copiii Reich-ului? Tot ai"Statului... care nu mai e o noţiune searbădă, ci vie, un lanţ de sînge cald, de sînge curat, care uneşte între ele generaţiile" - se extaziază M.Raiu. Rolul femeii? "...Chemată în faţa tribunalului istoriei - scrie Radu Gyr ("Femeia în eroismul spiritual, moral şi naţional" - 1940) - *ea* poate dărui evoluţiei româneşti pe *învins*... sau pe *învingător*

Feminismele contemporane - patru crochiuri şi...

Feminismul liberal. Continuator al feminismului luminist (Mary Wollstonecraft) şi liberal clasic (John Stuart Mill, autor al celebrei lucrări *Aservirea femeilor*, Harriet Taylor), el socoteşte că o societate bazată pe drepturile omului se poate autoregla astfel încît să convină femeilor încorporînd şi experienţa şi modul lor de gîndire. Cere şanse egale în competiţie. Insistînd asupra procesului de socializare, pledează pentru reformularea sex-rolurilor: o educare androgină a copiilor (atît pentru roluri desemnate ca "feminine", cît şi pentru roluri desemnate ca "masculine"). Acuză inegalitatea de şanse a femeilor prin ocuparea lor prea mare în gospodărie şi creşterea copiilor, solicitînd împărţirea egală a acestor activităţi cu bărbaţii. Cere eliminarea sexismului în educaţie, cultură, limbaj. E împotriva tratării femeilor ca obiecte de consum şi favorabil familiei - unei familii bazate pe relaţii de parteneriat, în care dispare structura patriarhală: "bărbatul = capul familiei". Recent, reprezentanţii feminismului liberal au pus sub semnul întrebării ideea dreptului la privatitate colectivă familială: el poate camufla un abuz (de obicei al bărbatului), un atentat la drepturile individuale ale componenţilor familiei. Orientare puternic influenţată la ora actuală de teoria dreptăţii, a filozofului american John Rawls.

Feminismul marxist şi socialist. Primul - analizează bazele aservirii femeii, relaţiile între modurile de producţie şi statutul femeilor, familia ca organizare asemănătoare structurii de clasă. Sheila Rowbotham consideră că separaţia dintre producţie şi consum există doar din perspectiva bărbaţilor - pentru ei casa e locul de refugiu după muncă; pentru femei munca de întreţinere a acestui consum e efectivă şi menită să reproducă societatea capitalistă şi societatea patriarhală. Inegalitatea porneşte din familie, unde munca femeii este exploatată, fie pur şi simplu în schimbul procurării celor necesare întreţinerii "casei" (deci prin "finanţarea" traiului femeii), fie complet gratuit, cînd femeia îşi cîştigă singură existenţa - ca salariată - dar suportă dubla zi de muncă ("dubla povară") pentru că tradiţia patriarhală îi prescrie rolul de a ţine gospodăria şi de a creşte copiii. Pentru *feminismul socialist*, opresiunea economică e fundamentală în aservirea femeilor - considerate ca o clasă socială aparte - iar sexismul e consecinţa acestei opresiuni. Ideile şi valorile dominante în societatea contemporană exprimă interesele grupurilor sociale dominante - între care nu se află cel constituit de femei. Idealul orientărilor socialiste: o "societate fără gen". Pentru a o crea, mişcările de eliberare a femeilor trebuie legate de cele ale altor categorii marginale (rase, etnii, clase).

Feminismul radical. Promotoarele acestei orientări sînt exclusiv femei: a coopera cu bărbaţii în cîmpul teoriei şi practicii feministe ar presupune un "pact cu opresorul". Dominaţi de "dorinţe hegemonice", bărbaţii ar putea încerca să preia ei conducerea strategiei de eliberare a femeilor într-un sens convenabil lor. Multe feministe radicale se socotesc singurele demne de a se numi feministe: celelalte, "colaboraţionistele", au o poziţie şubredă, cel puţin îndoielnică. Diviziunea pe sexe este cea fundamentală - toate celelalte (pe clase, rase, etnii) sînt privite ca secundare în raport cu ea. Toate formele de subjugare derivă din sistemul nedrept al divizării pe sexe, care garantează supremaţia bărbaţilor; dominaţia de tip patriarhal (sintetizată în expresia: "bărbatul e capul femeii") e o constantă istorică generală; în toate transformările sociale, patriarhatul şi-a schimbat doar numele ori formele, rămînînd, însă, acelaşi în esenţă. Centrul de interes al feministelor radicale: analiza structurilor psihice, sexuale şi ideologice care generează inegalităţile "de gen", analiză prin care se încearcă fondarea conceptului de cultură femeiască şi crearea unor instituţii alternative care pot genera schimbări sociale. Este prima orientare care reconceptualizează realitatea din perspectiva femeilor, chestionînd şi atacînd dualismele tradiţionale care au contribuit la justificarea subordonării lor; orientare înclinată spre esenţialism: el caută "sinele femeiesc veritabil". De notat nuanţa sa soteriologică: afirmînd că femeile sînt *biofile* (dătătoare şi păstrătoare de viaţă) iar bărbaţii *necrofili* (înclinaţi spre artificial, mecanic, spre generarea conflictelor, responsabili pentru dezastre ecologice şi războaie), feminismul radical avansează ideea că femeile sînt un "sex salvator".

Ecofeminismul. Insistă asupra relaţiilor umanităţii cu mediul, cu viul, cu făpturile nonumane. In tradiţia culturală, femeile au fost şi sînt încă privite ca fiind puternic legate de natură, de imanenţă. Această legătură a tins să fie abandonată în feminismele de tip liberal şi socialist care, centrate pe ideea egalităţii, au preluat distincţia dintre *natură* şi *cultură*, îndeobşte ca distincţie între *sex* şi *gen*, insistînd asupra reevaluării imaginii culturale a femininului, dar prin îndepărtarea acestuia de relaţiile lui cu "naturalul". O astfel de idee ar fi tributară gîndirii dihotomice (orînduirii lumii în dualităţi şi ierarhii); toate formele de dispreţ (faţă de natură, alte rase, femei - speciismul, rasismul şi sexismul) au baze comune. Ca făpturi, oamenii sînt natură, nu există doar "în relaţie" cu natura. Avînd experienţe relevante comune cu făpturile nonumane (graviditatea, naşterea, hrănirea din trup) femeile pot înţelege mai profund oamenii ca membri ai comunităţii biotice, nu doar ai comunităţii omeneşti, şi pot contribui la reevaluarea relaţiilor noastre cu întreaga lume vie.

...patru crochiuri la crochiuri

Ce consideră teoriile feministe ca *esenţial inacceptabil?*

In teoriile liberale: inegalitatea de şanse, care limitează posibilitatea de autoexpresie şi de afirmare a femeilor.

In teoriile socialiste şi marxiste: exploatarea femeilor, inclusiv cea "invizibilă", care se petrece în familie.

In teoriile radicale: absenţa, încă, a unei lumi a valorilor construite după chipul şi asemănarea femeilor.

In teoriile ecofeministe: orgoliul de specie al fiinţelor umane, dispreţul faţă de natură, acelaşi dispreţ care s-a răsfrînt în multiple forme şi asupra femeilor. (După Mihaela MIROIU, **Gîndul umbrei - Abordări feministe în filozofia contemporană.** Editura *Alternative*, 1995)

Pericolul care îi paşte

Asta da, dilemă! La scurtă vreme după ce secţia română a BBC-ului a realizat – cam în aceeaşi perioadă cu zgomotoasa conferinţă de la Beijing – un ciclu de emisiuni despre femeile din România intitulat "Majoritatea tăcută", *Dilema* vrea să audă glasul acestei majorităţi.

Parte a unei naţiuni aflate în tranziţie, femeile trec şi ele prin ea, deşi corect ar fi să spunem că ea trece prin ele. Tranziţia înseamnă totuşi schimbare. Dar cum s-a schimbat viaţa lor în aceşti ultimi ani? Intrebate fiind cîteva femei dintr-un sat sărac şi izolat al Moldovei ce îşi doresc spre a trăi mai bine, nu au ştiut ce să răspundă. După cîteva insistenţe, am reuşit să-mi dau seama că şi-ar fi dorit un telefon la dispensarul satului şi condiţii mai bune (mai proaste chiar că nu s-ar fi putut) de transport la oraş. Pe toate, întrebarea dacă nu şi-ar dori apă în casă le-a dus într-o stare de perplexitate: "Eeei, asta nu se poate!", mi-au răspuns. Intr-adevăr, apa în casă este în România un lux pe care numai cei care stau la oraş, la bloc, şi-l pot permite. In timp ce orăşencele se plîng de mizeria de pe străzi, supusă şi tăcută, femeia de la ţară nu numai că nu crede, dar nici nu visează la ceva mai bun. Departe de evenimente, ea plînge cînd îi moare juncanul şi nu cînd este ucis Yitzhak Rabin. Deşi nu crede decît în Dumnezeu, ea merge la fiecare patru ani să voteze cu cine este la putere. "Cînd or fi alţii la putere, om vota cu ei". Puterea ştie că ele sînt electoratul cel mai fidel care trebuie conservat cu mare grijă. S-ar putea ca, după ce-i faci instalaţie de apă în casă şi încălzire cu gaze, să-şi ia maşină de spălat "Automatic" şi mixer de bucătărie. Dă-i bărbatului ei tractor, şi-atunci să vezi dilemă pe capul ei. Ce să facă ea în timpul în care cără apă cu găleata de la fîntînă, spărgea lemne ori muncea pămîntul cu puterea mîinii sale? De plictiseală, s-ar putea să se apuce să citească ziarele în care pînă atunci împacheta ouă pentru copiii ei de la oraş. Ziare vechi, dar cu ştiri noi pentru ea. Tocmai ăsta e pericolul! Dacă n-o să înţeleagă nimic din reclamele pentru Daewoo sau ofertele de slujbă în limba engleză, s-ar putea să citească articolele d-lui Paler. Baiul nu-i că o să citească, baiul e că o să înţeleagă. Nemaifiind frîntă de oboseală, s-ar putea să deschidă de insomnie televizorul seara, tîrziu, cînd se dă pe post "Memorialul durerii". Şi-atunci, în ciuda traiului său decent, s-ar putea să-i treacă prin minte (ferească Sfîntul!) să voteze nu cu cine este la putere, ci cu cine va fi la putere, drept urmare a votului său!

Mariella NEAGU

dacă sufletul ei, plin de arginturi grele şi apt de a transfuziona avînt, dragoste şi forţă morală, a aşezat cearcăn de luminiş pe tâmplele feciorului sau soţului şi lampadar aprins sub coasta lui... prin femeie va porni în Patrie *laşul* sau *eroul*!" ● În fine, Constituţia din 1948 va garanta "harnicelor constructoare ale socialismului" drepturile mult rîvnite. Alte broşuri de propagandă exaltă acum egalitatea - cadou oferit de noua orînduire. In schimbul lui..." Femeile trebuie să muncească, să înveţe, să educe copiii, să participe activ la activităţile obşteşti, pentru ca marile drepturi cucerite prin lupta partidului şi a clasei muncitoare să nu li se mai poată smulge niciodată... De la emoţiile pe care Constituţia le-a trezit în inimile textilistelor, colectivistelor, învăţătoarelor, gospodinelor, mamelor şi celorlalte femei muncitoare au trecut mai mulţi ani. In acest timp articolele Constituţiei au prins viaţă". (*Egale în drepturi*, 1960)

Cum a prins viaţă Constituţia din '48?

În generozitatea sa, sistemul comunist invită în primul rînd femeile să participe la producţie: în anii '80 aproape 4 milioane de femei lucrează în economie - de 2,3 ori mai multe decît în anii '60, precizează "Raportul Naţional privind Statutul Femeii în România" prezentat la Beijing. Femeia cîştigă, cel puţin teoretic aşadar, egalitatea financiară cu bărbatul. Dar "munca neplătită" - denunţată chiar de feminismul marxist - nu dispare, căci serviciile sociale rămîn insuficiente, ca peste tot în lagărul socialist. În anii '70, spun statisticile, o româncă muncea în gospodărie 6 ore zilnic! Femeile "trebuie să muncească" - şi chiar muncesc, aşadar primul deziderat e împlinit, cam cu asupra de măsură. Să admitem că al doilea deziderat - "să înveţe" - se realizează convenabil: numărul femeilor cu diplomă universitară creşte de 4,5 ori în ultimii 30 de ani; în '89 - gradul de instrucţie femei-bărbaţi era cam acelaşi: în medie 9 ani de carte / persoană activă. Cu dezideratul al treilea, cel legat de copii, lucrurile se complică: politica pronatalistă forţează "Femeia" să aducă în Patrie, iarăşi, mici şi mulţi eroi ai noii lumi... "Să participe activ": da, femeile ocupă "funcţii de conducere politice şi economice" dar cum? Prin procentaje obligatorii de reprezentare pe sexe în "organele de conducere", aşa că, în '87, 34,4% din MAN şi 11,6% din miniştri erau femei. Că nu competenţa deschidea porţile structurilor decizionale pentru "harnicele constructoare" - se ştie: promovate pe linie de partid sau pe criterii de rudenie, femeile-conducător reuşesc să-şi creeze o imagine grotescă. Deşi, în fond, principiul "contraselecţiei" era generalizat şi mulţi activişti cu funcţii de răspundere erau, la rîndul lor, grotesti, tiparul "Spornic" sau "Găinuşă" apasă şi azi asupra femeilor, inducîndu-le timiditate şi dezgust faţă de activismul politic. Plus, evident, bau-bau-l Elena Ceauşescu... Erau femeile egale cu bărbaţii în epoca de aur? Nu, răspunde "Raportul..." Dar se susţinea sus şi tare că da.

Tranziţia, patroanele şi feminizarea sărăciei

După '89, femeile "se şterg" cuminţi din politică (procentual prezenţa lor e insignifiantă), activează mulţumitor în justiţie, unde au şi funcţii de conducere, în administraţie şi finanţe - 43,2% conducere feminină. Procentul e interesant dar observatorii şi observatoarele problemelor femeii în România constată cu tristeţe că e o rara avis: accesul femeilor în sfera *deciziei* este limitat deşi ele "se adaptează rapid noilor condiţii economice şi sociale, au spirit de iniţiativă". Dovada: în '92, 59,1% din *lucrătorii pe cont propriu* (agricultori, liber profesionişti, meseriaşi, comercianţi) erau femei. Iar în '94, 20% din firmele private aveau *patroni* femei şi 19,6% - *administratori* femei. Atunci? Pur şi simplu şansele de promovare nu sînt egale decît pe hîrtie - susţin autorii Raportului.

Tranziţia nu înseamnă însă numai femei-patron şi manager. Ea înseamnă şi şomere mult mai multe decît şomeri, disponibilizate adesea fiindcă "nu-s cap de familie". Nerăfuindu-se, pentru moment, cu această "sintagmă patriarhală", o serie de cercetări semnalează că, totuşi, din nefericire, multe dintre concediate chiar sînt "cap" (familii monoparentale sau "cu probleme" - bărbaţi alcoolici etc.). Ele lucrează "la negru" - cîştigînd infim. Oricum, în pofida principiului "la muncă egală - salariu egal", statisticile arată că salariul mediu al femeilor este mai mic cu 11% decît al bărbaţilor: sînt încadrate, de obicei, la etajele inferioare ale schemelor de angajare. Dar şi cele de la "etajele superioare" deţin rar funcţii-cheie, aşa încît "indemnizaţiile de conducere" se varsă în buzunare bărbăteşti. În plus, regimul confidenţial al lefurilor se dovedeşte un prilej minunat pentru a le plăti mai prost pe femei. Una peste alta, 45% din populaţia feminină a patriei se laudă cu venituri foarte mici, apropiate de minimul de trai decent, despre care ştim că e teribil de minim... Nenorocirea e că-n România sînt mulţi săraci, bărbaţi şi femei deopotrivă - se poate replica. Observatorii şi observatoarele, însă, denunţă feminizarea sărăciei la noi: nici în sărăcie nu există egalitate!

În căutare de soluţii pragmatice

1994: Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) împreună cu Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale iniţiază proiectul "Participarea Femeilor la Dezvoltare" (PFD). Maria Şandor, şefa proiectului, explică: e vorba de mai multe programe, adresate mai multor categorii socio-profesionale. Ele sprijină femeile care vor să demareze sau au început deja o mică afacere (Braşov, Iaşi, Satu-Mare, Oradea, Constanţa, Buzău), sau şomerele (printre care multe cercetătoare ameninţate de şomaj sau inginere) să pornească, la rîndul lor afaceri pe cont propriu. Acestea din urmă au declarat la unison că nici măcar familia nu le încurajează să-şi mai caute de lucru - darămite să devină independente financiar! "Tu vezi-ţi de copii şi de cratiţă şi ne descurcăm!" - le consolează adesea părinţii, socrii, soţul pe proaspetele şomere, foste şefe de departament sau de atelier în întreprinderi mari. Un alt program le va sprijini, prin seminarii şi Centre regionale de pregătire, pe femeile dornice să se implice în viaţa politică. Ce-i drept, parlamentarele de azi nu sînt tocmai convingătoare.." Dar, întreabă Maria Şandor, parlamentarii cum or fi fiind? N-am înţeles de ce-ar trebui să iasă numai femeile în evidenţă. Din păcate, ca să se impună, asta trebuie să facă. Dar de ce să comentăm numai femeile?" Şi imaginea negativă a Elenei Ceauşescu? "Nu e altceva decît o culpabilizare permanentă, întreţinută de toţi bărbaţii, un pretext. Mă tem că e o falsă problemă. Ce-ar fi să spun şi eu: nu mai votez bărbaţi dacă Nicolae Ceauşescu a fost cum a fost şi toţi cei din CPEx!" Pe de altă parte, insistă reporterul, dacă o invoci pe Thatcher, ţi se rîde în nas: păi aia era femeie? "Reacţie oarecum firească - crede d-na Şandor. «Regulile jocului» fiind impuse de bărbaţi, nu poţi să te afirmi în societate decît dacă te comporţi ca un bărbat. Dar preşedinta Islandei a emis o butadă foarte semnificativă pentru situaţia actuală: «Pînă acum, bărbaţii au considerat întotdeauna că sînt capabili să conducă şi singuri. Pe cînd femeile întotdeauna iau în considerare şi bărbaţii»".

Există, pe de altă parte, în România post-revoluţionară, o mulţime de organizaţii de femei. Unele derulează programe sociale sau educative. Altele - sînt uniuni profesionale. Cîteva - se ocupă de studiile feministe. Alte cîteva susţin că ar fi reprezentative la scară naţională şi s-au clădit pe ruinele fostului Consiliu Naţional al Femeilor. "Cele peste 45 de ONG-uri (şi cele care vor mai apărea) nu trebuie să fie reprezentative pentru *toate* femeile din România - crede interlocutoarea mea. E bine să comunice între ele, e bine să fie de acord să susţină cîteva obiective comune, să zicem accesul femeilor pe piaţa muncii. Ideală ar fi, după mine, o *reţea* de organizaţii pe probleme independente şi specifice dar care, prin informare reciprocă, să se poată mobiliza pentru un obiectiv practic comun".

Obiectivele "practice" sînt, deocamdată, nu neapărat mai uşor de atins, ci mai uşor de abordat: PFD a demarat un studiu comparativ al politicilor şi reglementărilor de asigurare a şanselor egale în ţările Comunităţii Europene. O "sincronizare" din acest punct de vedere între România şi Europa ar fi un bun cîştigat, pe de o parte, iar pe de alta ar contraria mai puţin simţul comun românesc decît o sincronizare "teoretică". Oricum, în România abia se traduc primele cărţi feministe şi femeile - foarte puţine la număr - care-şi asumă riscul de a se recomanda drept feministe sînt considerate, în general, nişte excentrice sau nişte "deviate". Au trecut 50 de ani de experienţă comunistă şi de inegalitate multilateral, lemnos-lemnos, dar eficient camuflată. Iar sub acest "camuflaj", abundentele citate interbelice de mai sus îşi păstrează o bizară actualitate. Pe "problemele femeilor" nu se prea organizează dezbateri publice. Dar în discuţii "de la om la om" am întîlnit, chestionînd cîţiva bărbaţi, următoarele idei exemplare: un şef de serviciu a deplîns (nu glumea deloc) inventarea maşinii de spălat, frigiderului şi a altor aparate casnice - ele lasă prea mult timp liber femeii! Un inginer care găteşte şi face curat cot la cot cu soţia mi-a spus că, din pricina asta, e ţinta ironiilor din partea colegilor şi vecinilor. Un profesor universitar s-a lamentat că Universitatea românească s-a degradat prin "feminizare excesivă". Un ziarist a apelat la Balzac: "Femeia e liberala guvernămîntului tău, las-o să ajungă pînă la jumătatea treptelor tronului pe care şezi iar cînd încearcă să-ţi atingă sceptrul, culc-o la pămînt cu tandreţe!" - a recitat el din memorie. În fine, mai mulţi intelectuali s-au grăbit să ridiculizeze feminismul, punînd la zid curentul *radical* "de dincolo" şi închipuindu-şi că pe la gurile Dunării s-ar fi înfiripat un soi de cete de cucoane arţăgoase, urîte, fără copii şi soţ, care perorează agresiv împotriva falocraţiei, îndreptîndu-se apoi, încolonate, spre sala de culturism. Acolo ele degajă un respingător miros de transpiraţie. Egalitate cu bărbaţii? Puah...

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ

Aşa şi aşa...

Printre alte 115 ţări studiate din punctul de vedere al *dezvoltării umane* (în **Human Development Report**, 1995, PNUD, New York-Oxford, Oxford, University Press) România se clasează pe locul 60 la indicatorul "gender enpowerment measure", care evaluează cît de prielnice sînt condiţiile dintr-un anume spaţiu pentru ca, eliberat de constrîngerile socio-economice, individul să cîştige independenţa de a opta pentru cariera pe care o doreşte. Indicatorul ia în calcul participarea feminină în forurile legislative, prezenţa feminină în profesii care presupun prestigiu şi putere financiară şi procentul din venituri cîştigat de femei. România izbuteşte să-şi "salte" punctajul printr-un procent de 44,8% de administratori şi manageri femei (faţă de 39%, cît are Suedia, clasată pe locul 1...) dar pierde avantajul atunci cînd se ia în calcul prezenţa femeilor în Parlament (2,9%, faţă de 11% în Ungaria şi 13% în Bulgaria - tovarăşe de suferinţă cu noi, dar aflate pe locurile 18 şi 10!).

Autorii clasamentului explică: nu militează pentru procente *obligatorii* de reprezentare într-una sau alta din "zonele" amintite. Încearcă doar să măsoare "the equality of choice" - egalitatea în materie de opţiune - "to both women and men". Dacă au reuşit, înseamnă că România nu "stă" rău, nici bine, ci "aşa şi aşa". Deşi, cînd te uiţi cum "stau" Ungaria şi Bulgaria...

"Vrem, nu vrem, pînă la urmă lucrurile se vor schimba şi aici"

– dialog cu doamna Ana Maria SANDI, iniţiatoarea Grupului 222 –

Prin ce se caracterizează situaţia femeilor române în perioada de tranziţie?

Aş începe discuţia despre femei în perioada de tranziţie cu unele aspecte pozitive. Multe femei de calitate s-au lansat în sfera afacerilor şi în mass-media. De ce mai ales aici? Au fost zonele în care a contat mai mult competenţa, în care s-au manifestat mai rapid mecanismele de selecţie ale pieţei. Dar acesta este doar un caz particular. Există un mare număr de femei şomere (mai multe decît bărbaţi), în majoritate tinere. Femeile întîmpină mai multe dificultăţi la angajare decît bărbaţii cu aceeaşi calificare. Sigur, spre deosebire de Suedia, Olanda, Norvegia sau Danemarca, sîntem într-o ţară patriarhală, în care femeia suportă o semisclavie. Dar prejudecăţile privind femeia – atitudini şi comportamente tradiţionale – nu lipsesc nici din cele mai avansate ţări ale lumii. O explicaţie a situaţiei o constituie existenţa a două cercuri vicioase: *insuficienţa sistemului educativ preşcolar – şomaj – lipsa banilor şi carenţe legislative – descalificare – abuz.* În ambele cazuri, consecinţele sînt drastice, în special pentru femeia-mamă.

Prăbuşirea sistemului de îngrijire a copiilor preşcolari (număr scăzut de creşe şi grădiniţe, accesul îngreunat de taxe mari ş.a.m.d.) determină mamele să renunţe la serviciu pentru a-şi îngriji copiii. De aici, diminuarea venitului familiei. Acelaşi fenomen se produce şi atunci cînd este vorba de îngrijirea bătrînilor.

Trecerea la economia de piaţă impune, pentru cei mai mulţi, recalificarea. Cea mai eficientă recalificare se face în noile firme şi companii. Şomere cu copii, discriminate la angajare, femeile acced mai greu la aceasta. Dacă patronii firmelor private ezită în a angaja o femeie (ştiu că va naşte, că-şi vă părăsi temporar serviciul), ea se descalifică, îşi reduce şansa de a găsi un loc de muncă. Femeile domină comerţul, dar asta nu înseamnă că, în acest domeniu, au o situaţie de invidiat. Pe lîngă faptul că sînt insuficient protejate din punct de vedere legislativ, de multe ori legislaţia nu se aplică (şi nici nu este urmărită aplicarea ei), ajungîndu-se la abuz şi chiar la exploatare.

În mediul rural se constată o feminizare a sărăciei. Este mai ales problema femeilor singure, fără familie, fără pensie, cu o bucată de pămînt pe care n-o pot lucra. Studiile de caz pe care le-am făcut arată că femeile sînt ultimele care au acces la mijloacele mecanizate, şi rîndul lor vine după ce a trecut vremea aratului sau recoltatului. Iar sistemul de îngrijire a copiilor la ţară e total dezastruos... Aceleaşi studii, efectuate de studenţi sociologi în cîte zece sate din cele cinci zone istorice tradiţionale, cu persoane alese aleator, demonstrează identitatea profilului zilei de muncă a femeilor de la sate. De la 4,30-5 dimineaţa, activitatea lor continuă fără pauză, într-un ritm diabolic, pînă la 11 seara. Să ne gîndim că aceste persoane votează. Cînd să se informeze, să compare, să citească sau măcar să se uite la televizor, să asculte radioul? În general, ele sînt cele care merg la cîmp, întrucît bărbatul face naveta. Şi ţin şi casa, au grijă şi de copii, şi de bătrîni. Nu sînt doar cazuri izolate, aceasta-i regula. Restul sînt excepţii.

Ce posibilităţi concrete de remediere există?

Este izbitor că problema nu-i percepută ca atare, că este mult prea puţin conştientizată. Astfel se explică absenţa unor strategii politice de rezolvare. Unii consideră că ar fi necesară o structură guvernamentală care să asigure şanse egale femeilor şi bărbaţilor. Este adevărat, în foarte multe ţări (oricum, în cele din Comunitatea Europeană) există structuri ce se ocupă cu asigurarea şanselor egale. Dar, personal, nu cred că înfiinţarea unui minister al femeilor sau a unui departament pentru femei este o soluţie reală. Atîta timp cît problematica rămîne neconştientizată, se creează doar o nouă structură birocratică, oferind o sinecură cîtorva persoane. Mai curînd – şi am propus acest lucru cînd am lucrat la proiectul PNUD (participarea femeilor la dezvoltare) – un consiliu consultativ asemănător celui din Marea Britanie, cu o reprezentare ceva mai largă, inclusiv a ONG-urilor, dar şi cu o legătură strînsă cu guvernul. Şi totuşi, chiar dacă s-ar crea un astfel de consiliu, tot n-ar putea face mare lucru – atîta timp cît femeile sînt şi continuă să fie slab reprezentate în politică. Procentul feminin din Parlamentul României se numără printre cele mai scăzute din lume: 3,4%. În general, prezenţa femeilor în poziţii-cheie este ca şi inexistentă (în Guvern chiar lipsesc). De ce-ar fi important să existe? Comparativ cu bărbaţii, femeile au alte perspective şi priorităţi. Dacă s-ar ajunge la o reprezentare mai echitabilă, şi perspectivele şi priorităţile lor ar fi luate în considerare, s-ar reflecta în acţiuni, strategii şi chiar în legislaţie. Să luăm spre exemplificare Legea pensionării, recent discutată. Vîrsta de pensionare a femeilor, apropiată de cea a bărbaţilor, ar putea fi văzută ca un avantaj pentru ele. Avînd o speranţă de viaţă mai mare, nu ar fi obligate să se pensioneze cu o pensie mai mică, ci li s-ar oferi şansa de a lucra în continuare. Însă, organizaţiile neguvernamentale au făcut observaţia că femeile de vîrsta pensionării din România sînt foarte obosite şi abia aşteaptă să se pensioneze. Care este, aşadar, soluţia cea mai bună? Actuala vîrstă de 57 de ani să fie opţională. Cine vrea, să continue pînă la 62, beneficiind ulterior de o pensie mai mare. Dar cine vrea, să poată ieşi la pensie la 57 de ani. Dacă ar fi mai multe femei în Parlament, o asemenea soluţie ar fi susţinută.

Care este motivaţia implicării dumneavoastră în problema femeii?

În România, subiectul este sensibil deoarece presupune o schimbare, şi schimbările nu sînt agreabile majorităţii. Foarte puţini sînt cei care sprijină, la început, *orice* schimbare. Rezistenţa este, deci, firească; la fel şi suspiciunea faţă de cei implicaţi ori interesaţi. Cînd am început să acţionez în acest domeniu, mulţi m-au întrebat de ce nu mă mai ocup de lucruri serioase (formaţia mea este de matematician şi viitorolog). Nu am făcut-o atît pentru mine, cît pentru fiica mea. Consider că există nedreptăţi în această zonă şi, în plus, există un potenţial neutilizat ori subutilizat de care ţara are nevoie mai ales acum. Dacă jumătate din populaţia creativă şi inteligentă rămîne nefolosită, sigur că este o mare pierdere.

Un alt mtiv al implicării este solidaritatea cu celelalte femei. De obicei, femeile profesioniste, cu o poziţie stabilă, tind să ignore existenţa oricărei probleme. Unele spun: "Dintre un bărbat şi o femeie, să reuşească cel mai bun". Aş fi de acord cu această teză, dacă punctul de start ar fi identic pentru cele două sexe. Dar femeile sînt din start dezavantajate, şi dacă vrem să le acordăm şanse egale trebuie să facem ceva în plus pentru asta. În multe ţări vest-europene, în textul anunţurilor conţinînd oferte de serviciu apare o frază de tip "Candidaturile femeilor sînt acceptate" sau "sînt binevenite". Asta nu înseamnă o protejare, nu li se alocă un procent, nu li se acordă un punct în plus, dar sînt încurajate, li se dă un semnal că nu vor fi discriminate, că nu vor candida inutil.

Ce acţiuni aţi iniţiat dumneavoastră în sprijinul femeilor din România?

Eu chiar cred că femeile trebuie să fie mai bine reprezentate în politică, şi m-am implicat în Grupul 222 – o mişcare militînd pentru prezenţa mai echilibrată a femeilor în Parlament, în politică în general. Numele mişcării a fost sugerat de ideea că pe listele electorale ar trebui să fie un bărbat, o femeie, un bărbat, o femeie ş.a.m.d. De asemenea, femeile ar trebui să reprezinte o jumătate parlamentară (aproximativ 222). Grupul încearcă sprijinirea femeilor care doresc să intre în politică; sensibilizarea conducerii partidelor politice pentru promovarea femeilor în funcţii-cheie, pentru participarea lor pe listele electorale – dar nu pe ultimele locuri; educarea electoratului în acest sens. Toate aceste trei direcţii de acţiune sînt ambiţioase. Din fericire, au interes pentru o astfel de mişcare numeroase femei şi, nu în ultimul rînd, bărbaţi. De ce şi ei? Fiindcă au înţeles că, datorită anumitor calităţi, prezenţa femeilor în acest sector este nu numai de dorit, dar chiar salvatoare. Să ne oprim la conflictul din Iugoslavia. Sînt sigură că, dacă ar fi fost mai multe femei la conducere, nu s-ar fi ajuns la război (se ştie că femeile sînt pacifiste). Toate ţările civilizate au femei – în număr însemnat – în posturi de conducere, inclusiv în politică. La noi, totul ţine încă de domeniul lui "ar trebui". Bineînţeles că lucrurile nu se pot schimba major peste noapte, pentru asta e nevoie de educaţie. Mass-media joacă un rol important chiar şi în conştientizarea problemei. Trebuie pornit de la lucruri simple – şi am să dau cîteva exemple în acest sens. O persoană ca domnul Iosif Sava îşi începe emisiunea – excelentă, de altfel – în mod constant cu "Domnilor". Desigur, în cazul dumnealui nu-i decît o scăpare, şi mult mai important este faptul că invită şi femei la emisiunile domniei sale, dar acel mic amănunt totuşi contează. Cînd s-a lansat acţiunea cu cupoanele, primul clip publicitar arăta doar bărbaţi fugind după cupon, şi abia în cel de al doilea a apărut o femeie (una singură!). Acestea sînt nişte semnale importante, întrucît folosesc canale foarte puternice, precum televiziunea. În domeniul şcolar, nu prea există noţiunea de calitate a programei şi manualului din punct de vedere al genului (engl. gender), adică o reflectare echilibrată, fără prejudecăţi, a femeilor şi bărbaţilor.

Ce perspective de sincronizare cu mişcarea mondială preconizaţi?

Vrem-nu vrem, mai devreme sau mai tîrziu, lucrurile se vor schimba şi aici. În ţările civilizate, în ultimii zece ani, cel puţin, schimbările în sensul şanselor egale pentru femei au fost importante. Reţeaua mondială a organizaţiilor neguvernamentale este foarte dezvoltară şi foarte activă. Depinde de inteligenţa noastră, cît de rapid ne vom alinia pe această direcţie.

A consemnat
Simona BOTEZ

Agresiuni

Agresarea unei femei de către soţul sau partenerul ei este o faptă incredibil de răspîndită în întreaga lume. În Canada de exemplu, s-a făcut o statistică din care rezultă că o femeie din zece suferă asemenea atacuri domestice. În Noua Guinee procentul femeilor maltratate este de 67% din totalul celor măritate. Dintr-o altă statistică (UNIFEM 1992) reiese că relele tratamente aplicate soţiilor sînt obiceiuri răspîndite din ţări ale lumii a treia ca Bangladesh şi pînă în zone ce ne apar drept civilizate precum Norvegia. Cît despre România, nu există deocamdată un studiu foarte serios asupra amplorii fenomenului. Se ştie însă că procentul cel mai mare de omoruri sînt cele săvîrşite în cadrul familiei. În urmă cu cîteva luni, organizaţia Minnesota Advocates for Human Rights a trimis o delegaţie de patru avocaţi cu misiunea de a investiga stadiul în care se află aşa numita *violenţă domestică* în România. Delegaţia a cules informaţii, cum a putut şi de la cine a putut, elaborînd apoi şase recomandări pentru Guvernul României, guvern care a aderat la *Convenţia pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare a femeilor.* Concluziile principale ale delegaţiei au fost că romîncele, care sînt agresate cu regularitate în propriile lor cămine, nu se bucură de drepturile lor fundamentale şi că guvernul nu a reuşit să urmărească în justiţie agresiunea domestică în totalitate şi nu a furnizat remedii efective pentru această problemă. Astfel, conform raportului, guvernul se află în neconcordanţă cu prevederile Convenţiei mai sus amintite. E adevărat că documentul organizaţiei din Minnesota poate părea puţin straniu şi bazat pe date superficiale a căror culegere s-a făcut într-un mod destul de nesistematic. În plus, s-a pornit şi de la o definiţie discutabilă a violenţei domestice (apărută într-o publicaţie a ONU) care o statuează ca o agresiune îndreptată exclusiv împotriva femeii şi care "poate îmbrăca forma împingerii, lovirii, zgîrierii, pălmuiri, plesnirii, arderii sau a înjunghierii".

În orice caz însă, aceste ciudăţenii nu minimalizează problema în sine. Şi ea este poate cel mai bine relevată de declaraţia unui doctor de la Spitalul de Urgenţă care estimează că pe timpul unei gărzi de 24 de ore el tratează aproximativ trei victime ale agresiunii domestice. De asemenea, un psihiatru din Bucureşti declară că în medie, din zece paciente spitalizate ale sale, trei au fost subiecte ale abuzurilor partenerilor.

Cauzele principale ale violenţelor sînt bineînţeles alcoolismul şi mizeria dar şi fondul socio-cultural şi concepţiile potrivit cărora femeia are rolul de subordonat în viaţa publică şi privată. Mai există un factor agravant apărut în ultimii ani, şi anume criza locuinţelor. S-a constatat că deseori oamenii sînt obligaţi să trăiască într-un climat violent, pentru că nu au unde se duce, nu au un refugiu.

Măsurile care se pot lua pentru diminuarea fenomenului au fost discutate într-un seminar organizat de Societatea Independentă Română a Drepturilor Omului. Printre altele a fost prezentat un studiu făcut de Gabriel Brănescu în care sînt trecute în revistă măsurile folosite în lume pentru contracararea violenţei conjugale şi sînt analizate riguros posibilele efecte ale aplicării unor astfel de măsuri în ţara noastră. Aşa aflăm că în alte părţi există *linii telefonice de criză*, prin care victima sau copiii ei pot cere ajutor, *echipe de intervenţie, adăposturi şi servicii pentru femeile în cauză* şi chiar *legi care permit îndepărtarea din casă a bărbatului violent.* În unele comunităţi există şi metode tradiţionale de combatere a agresorilor. Astfel, la Lima, în Peru, femeile poartă fluiere pe care le folosesc în caz de urgenţă. La auzul lor, alte femei le sar în ajutor. Englezoaicele folosesc altă metodă. Cînd are loc o bătaie, vecinele victimei ies în faţa casei şi încep a-şi zdrăngăni oalele şi tigăile, atrăgînd astfel atenţia bătăuşului asupra nemulţumirii lor. La noi, practica uzuală a poliţiei în cazul unor reclamaţii (atunci cînd li se dă curs) este de a concilia părţile la locul incidentului sau de a-l amenda pe agresor. De obicei nu se fac arestări. De multe ori însă, femeile ezită să cheme poliţia, temîndu-se de brutalitatea ei. În raportul organizaţiei Minnesota Advocates este pomenit chiar un caz în care un bărbat reclamat că şi-a agresat soţia a fost arestat şi condamnat la 30 de zile de detenţie, timp în care a murit. Se presupune că a fost bătut în închisoare.

În ceea ce priveşte reglementarea juridică a faptelor de violenţă îndreptată asupra soţiilor sau partenerelor, lucrurile devin foarte complicate. Nu atît în cazurile grave şi evidente, cît în cele mai mărunte. Există argumente şi pro şi contra unor prevederi legale penale specifice.

Dar dacă în cazul violenţei dovezile şi posibilităţile de intervenţie mai sînt cum mai sînt, în situaţiile de aşa-numită hărţuire sexuală lucrurile se încurcă de tot. Greu de dovedit, greu de intervenit, greu de reglementat. Totuşi e limpede că fenomenul capătă amploare, în relaţiile dintre patroni sau directori şi angajatele lor. Postul de radio Europa Liberă a făcut publice cîteva asemenea cazuri. De asemenea sîntem în posesia mărturiei unei foste salariate la un mare magazin particular din Bucureşti. Conform spuselor ei, patronul, persoană destul de faimoasă de altfel, avea pretenţia de a fi singurul "iubitor" al angajatelor. Probabil însă că în afara cîtorva scandaluri şi dezvăluiri publice, niciodată nu se vor putea alcătui evidenţe cît de cît clare asupra răspîndirii şi gravităţii fenomenului. Iar femeile vor fi agresate şi hărţuite în continuare (probabil în proporţie de masă) cel puţin atîta vreme cît educaţia generală va rămîne cea care este. Un motiv în plus de pesimism este însă faptul că aceste lucruri se petrec aşa cum spuneam, şi-n Norvegia, Canada sau Anglia.

Andrei MANOLESCU

BA VREM! sau cel puţin aşa declarăm

Politica pare să fie, în România, o ocupaţie exclusiv masculină. Cele cîteva femei care deţin funcţii cît de cît notabile sînt doar excepţiile care confirmă regula. Am încercat să aflu cauzele acestei situaţii de la personalităţi politice aflate în "miezul lucrurilor". Prima întrebare pe care le-am adresat-o a fost:

● *Ce părere aveţi despre iniţiativa 222 care şi-a propus să susţină participarea mai activă a femeilor în viaţa politică? Printre ideile lansate de 222 se află şi promovarea în număr mai mare a femeilor pe locuri eligibile, eventual la paritate cu bărbaţii.*

Pe urmă, (fiindcă interlocutorii nu au agreat propunerile iniţiativei 222):

● *Care ar fi criteriile de promovare cu care aţi fi de acord?*

Cum cel mai des invocat criteriu a fost competenţa, am mai întrebat:

● *Pînă acum, "la vîrf" (conduceri de partide, Parlament) femeile nu prea au promovat. Să însemne asta că ele nu sînt competente?*

Alte întrebări:

● *Cum explicaţi fenomenul promovării femeilor într-o proporţie mai mare în administraţia locală?*

● *Credeţi că există funcţii politice pe care femeile nu le pot îndeplini?*

● *Aveţi în vedere acţiuni concrete pentru a mări implicarea femeilor în partidul dvs.?*

● *Credeţi că există vreo diferenţă între electoratul feminin şi cel masculin? Aveţi un mesaj special pentru electoratul feminin?*

● *V-aţi gîndit că aţi putea atrage voturile electoratului feminin promovînd femei pe locurile eligibile?*

Mircea IONESCU QUINTUS (preşedinte PNL)

● Problema ar trebui privită în ansamblu, nu numai sub aspect electoral. Există o preocupare în partidul nostru să constituim secţii feminine, în toate organizaţiile locale, din două motive principale: întîi că femeile pot să-şi aducă o preţioasă contribuţie în activitatea organizaţiilor prin competenţă, devotament, putere de muncă, şi în al doilea rînd pentru că ele înseamnă cel puţin jumătate din electoratul României. Avem deja înfiinţate în multe organizaţii asemenea secţii. La capătul acestei activităţi probabil că vom face şi o Conferinţă Naţională a femeilor liberale.

● Competenţa. Eu apreciez în mod deosebit calitatea activităţilor feminine. Sînt convins că, aşa cum ele se remarcă în toate profesiunile pe care le îmbrăţişează, vor putea deveni şi foarte bune femei politice.

● Eu dau o singură explicaţie: concepţiile retrograde ale unor bărbaţi care încă nu înţeleg sau nu acceptă egalitatea deplină cu femeile. În loc să încurajeze promovarea femeilor în politică, o împiedică.

● Femeile au o oarecare reprezentare în administraţia publică locală, dar cu totul necorespunzătoare valorii lor reale.

● În politică este în interesul oricărui partid conştient să promoveze femeile de valoare. Toată problema este că această promovare trebuie să vină din teritoriu şi nu de sus. Organismele centrale au datoria să stimuleze acest proces.

● În momentul în care vor începe să funcţioneze secţiile de femei, ele se vor impune prin activităţile pe care le vor desfăşura. Sper ca şi cei mai îndărătnici partizani ai exclusivităţii masculine în politică să înţeleagă că n-au dreptate.

● Nu există, în programul PNL, un mesaj special adresat electoratului feminin. Vom arăta însă o grijă deosebită pentru problemele specifice ale femeilor.

● Da, sînt convins. Foarte multe femei vor fi încurajate să iasă din starea aceasta de rezervă.

Nicolae MANOLESCU (preşedinte PAC)

● Am auzit de această iniţiativă. Asemenea lucruri nu au, din păcate, nici o şansă dacă sînt transformate într-o serie de măsuri administrative. Nu cred că ne putem propune lucrul acesta şi mai ales nu cred că putem stabili şi procente... Este evident că femeile, care reprezintă mai mult de jumătate din populaţia ţării, au tot dreptul să participe la viaţa politică. Au trecut timpurile în care generalul Odobescu, tatăl scriitorului, îşi trimitea nevasta la tigaie cînd îl trăgea de mînecă în timpul revoluţiei de la 1848! Numai că o schimbare de mentalitate angajează întreaga societate şi ar trebui să prindă rădăcini în primul rînd în mediul feminin! Nu ajunge să impunem un regulament prin care să le rezervăm, de pildă, femeilor jumătate din locurile eligibile pe listă.

● Natural ar fi ca o femeie care doreşte să ocupe o funcţie să parcurgă traseul normal pe care îl parcurge orice candidat. Şi să se impună nu prin faptul că este femeie, ci prin faptul că este un bun politician sau manager. Nu trebuie să transformăm un criteriu de competenţă într-un criteriu de sex. În felul acesta, totul devine formal. Şi Ceauşescu la un moment dat înmulţise femeile din Marea Adunare Naţională, Frontul Unităţii Socialiste şi nu mai ştiu de unde. Şi ştim cu toţii că nu avea nici o importanţă – totul era artificial; tocmai acest caracter artifical ar trebui combătut. Promovarea femeilor trebuie să fie naturală şi nu administrativă.

● Prima cauză este chiar mentalitatea. În ciuda faptului că femeia s-a emancipat, şi lucrează cot la cot cu bărbatul în afara căminului, în acelaşi timp continuă să fie principala răspunzătoare de ce se întîmplă în casă. Aceasta este o cauză care ţine şi de mentalitate şi de o aşezare a societăţii româneşti. O cauză este şi opoziţia bărbaţilor, care ţine tot de mentalitate. Ideea bărbatului este că atunci cînd vine de la o şedinţă politică trebuie să fie cineva acasă să-i pună farfuria cu mîncare pe dinainte sau să-i aprindă aragazul şi să-i încălzească supa. Dar să nu uităm şi o anumită inerţie chiar a femeilor. Ele resimt activitatea politică în primul rînd ca pe o defeminizare. Nu s-a spus pînă acum că un bărbat e mai puţin bărbat dacă face politică, dar se subînţelege că o femeie e mai puţin femeie dacă face politică. Ceea ce este firesc e eroare. Politica n-are legătură cu sexul.

● Vedeţi, în administraţia locală activitatea e mai "concretă" decît în Parlament sau în altă parte, mai bine spus este o activitate mai legată de gospodărie locală. Şi atunci era firesc ca aici femeile să pătrundă mai uşor, ele fiind gospodine, ca în orice societate tradiţională cum este a noastră.

● Şi în lupta parlamentară sau de partid femeile pot fi militante la fel de bune cum sînt bărbaţii. Ca să nu spun – cîteodată chiar mai bune. Fiindcă au o răbdare şi o tenacitate pe care bărbaţii nu o au totdeauna. Să ne aducem aminte că, în definitiv, Penelopa l-a aşteptat pe Ulise ţesînd pînza vreme de ani şi ani şi a rezistat tuturor presiunilor peţitorilor. Nu ştiu dacă există în mitologia europeană un exemplu de bărbat care să fie capabil de asemenea răbdare. Cum politica este o activitate care presupune răbdare, tenacitate, metodă, cred că femeile pot fi foarte buni politicieni. Totul este să vrea.

● Acţiuni administrative, nu, fiindcă nu mi se par utile. O anumită pregătire a schimbării mentalităţii avem în vedere! Începînd cu faptul că nu am deosebit niciodată în funcţie de sex o candidatură pe care ne-am propus-o. Încercăm să atragem alături de noi pe cine doreşte să vină fără prejudecata de sex.

● Nu avem programe distincte pentru femei. Am comite o discriminare. Femeile vor trebui să se recunoască în acele puncte din program care le interesează. Singurul mesaj special pentru electoratul feminin este că noi nu recunoaştem nici o diferenţă între acesta şi cel masculin, şi nu facem discriminări.

● Ne-am gîndit şi la acest lucru. Deşi nu există o legătură mecanică între cei care votează şi cei votaţi. Nu e deloc sigur că femeile votează mai ales femei.

Smaranda DOBRESCU (deputat PSDR, preşedinta Organizaţiei de femei PSDR)

● "222" este evident un scop şi o tendinţă. Nu poate fi o cifră care să se atingă neapărat. Consider că este necesară accederea unui număr cît mai mare de femei în posturi decizionale, dar a socoti că de drept li se cuvine femeilor o alternanţă, o jumătate din locurile acestea, mi se pare un nonsens. Acest principiu, dacă îl acceptăm, contrazice principiul competenţelor. Proiectul 222 este uşor idealist din punctul meu de vedere, deoarece doreşte să promoveze nişte femei, în Parlament - de exemplu -, de pe nişte poziţii nepolitice. Este un program generos, însă irealizabil, şi probabil sortit eşecului încă din start. Nu poţi şcolariza nişte femei decît în cadrul doctrinei partidului pe care îl reprezintă, o instruire "la grămadă" nu poate fi serioasă. Nu poate oferi decît tehnici electorale de tipul: cum să te adresezi electoratului, cum să te prezinţi fizic în faţa electoratului, cum să-ţi transmiţi mesajul din punct de vedere tehnic. Dar nu poate oferi femeilor soluţia. Şi soluţia o reprezintă mesajul politic, care este diferenţiat pe doctrine. Proiectul suferă de următoarea hibă: nu are în vedere că femeile, pentru a fi promovate, trebuie să se impună în propriul partid. Iar dacă propriul partid le va considera reprezentative le va promova.

● După părerea mea, secretul accederii pe locuri eligibile este competenţa, bazată la început pe obţinerea unui monopol de cunoştinţe într-un anumit domeniu. Şi pentru că domeniul social este mai apropiat preocupărilor femeilor, ele ar trebui să se instruiască în reforma politicii sociale, sau în oricare alt domeniu economic, cultural, financiar.

● Premisele competenţei implică depăşirea frustrărilor şi a inhibiţiilor personale. Depinde de fiecare femeie dacă va reuşi să-şi depăşească complexele întreţinute de un climat politic agresiv, neprietenos, în contradicţie cu structura lor interioară.

Prezenţa mai multor femei în Parlament ar putea echilibra atmosfera. Realitatea este însă că femeile aparţinînd arcului guvernamental votează numai hotărîrile guvernului indiferent dacă ele sînt favorabile sau nu familiei ori femeilor. Parlamentarele din Opoziţie nu beneficiază de numărul de voturi necesar pentru a-şi impune propunerile. Este un mit să consideri că simpla prezenţă a femeilor în Parlament ar fi benefică. În acest moment femeile, precum bărbaţii, trebuie să-şi individualizeze soluţiile pentru susţinerea propunerilor cu care au fost mandatate de electorat. În partidul nostru nu există mentalităţi potrivnice femeilor: la noi s-au instruit foarte multe femei capabile să depăşească faza "teoretică" şi să intre în zona tehnică a soluţiilor.

● Femeile au promovat mai mult în administraţia locală pentru că n-au avut încredere suficientă şi n-au ştiut exact ce trebuie să cunoască pentru a accede în Parlament. Eu am fost o privilegiată: am lucrat la elaborarea programului partidului în 1990 şi 1992. Am putut avea o viziune clară şi coerentă asupra ofertei partidului pe plan economic şi social.

● Numai o implicare tehnică la nivel macro, cu detalieri amănunţite pe felii, poate să-ţi ofere încredere în propriile forţe. Nefiind speculative, femeile trebuie să se bazeze mai mult pe propriile cunoştinţe decît bărbaţii.

● Organizaţia de femei a PSDR a iniţiat cursuri speciale pentru candidatele la alegerile locale şi legislative. În momentul definitivării listelor acestea trebuie să intre într-o reală concurenţă cu bărbaţii. Pentru asta trebuie să fie dotate cu cunoştinţe şi platforme electorale proprii. Am încercat să le conving pe colegele mele că nu ni se cuvine nimic gratuit, ci că trebuie să fim depozitarele unor soluţii politice coerente. Noi dorim să înlăturăm toate discriminările din societate, atît pe cele pozitive, cît şi pe cele negative.

● Electoratul feminin este mai interesat de problemele sociale - familie, sănătate, şomaj, pensionare - şi mai puţin de privatizare, fiscalitate, buget etc. Sîntem pregătite să preluăm din contextul programului partidului în special mesajele care interesează electoratul feminin.

● Este o mentalitate românească conform căreia femeile nu sînt susţinute de femei. Instinctiv, ele au mai multă încredere în bărbaţi. Poate este o reminiscenţă a perioadei Elena Ceauşescu. Chiar o femeie ajunsă în posturi de decizie nu găseşte întotdeauna suport din partea femeilor.

Dinu ZAMFIRESCU (lider PL-93)

● Nu sînt pentru o paritate matematică. Consider că femeile sînt egale bărbaţilor şi nu văd de ce s-ar face o discriminare. De altfel, un specific al partidului nostru este că noi nu avem organizaţie de femei. În acest fel evităm să le izolăm. În conducerea PL-'93 unul din locurile de frunte este ocupat de Daniela Crăsnaru - preşedinta Consiliului Naţional, fostă şi probabil viitoare deputat.

● Ar fi normal ca ele să se implice mai mult. Noi promovăm doar acele femei doritoare să activeze.

● Societatea românească este încă una misogină. Ea nu acordă femeilor drepturile normale de om, nu atît în acte, cît în mentalitate. Noi nu facem aceste discriminări. Se poate observa că pe scena politică românească există un număr destul de mic de femei. La noi în ţară, datorită unei mentalităţi patriarhale, femeile ezită să participe la viaţa politică.

● În partidul nostru, fiecare se autopropune pentru anumite funcţii. Deci, respectivele doamne sau domnişoare s-au autopropus la acest nivel.

● Noi nu împiedicăm deloc promovarea femeilor – în orice funcţie. Încurajăm în aceeaşi măsură atît bărbaţii, cît şi femeile.

● Pentru anumite femei care sînt mai ezitante, recurgem la o încurajare mai insistentă. Dar nu mai mult. Găsesc că ar fi artificial şi demagogic să impunem de la centru un anumit număr de femei.

● Nu avem mesaje speciale pentru electoratul feminin. Sînt anumite probleme specifice femeilor pe care noi le abordăm în mesajele generale.

● În anumite cazuri candidatele pot atrage voturile electoratului feminin şi în alte cazuri le pot respinge. Depinde de candidate.

Anchetă realizată de

Romulus Cătălin GEORGESCU

Destine literare feminine

Ne adormim cu ideea că sîntem, acum, într-o situaţie specială. Cea a tranziţiei. Sigur, trecem de la catastrofa hipercentralismului economic şi a partidului unic spre o economie capitalistă şi spre democraţia pluripartidismului. Nu e, cum se vede, lucru de şagă. Dar, de fapt, România a trăit mereu în perioade de tranziţie, în care vechiul - repudiat de unii, apărat de alţii - a convieţuit decenii multe cu vechile aşezăminte. România de la 1859 sau 1866 pînă la 1918 avea un regim politic democratic evoluat, dar, sub raport socio-economic, regimul proprietăţii agrare (şi aproape 90% din populaţie trăia la sat) era aproape de tip feudal, imensa majoritate a suprafeţei agricole fiind în posesia unei foarte mici pături de moşieri. Această struţo-cămilă, botezată nimerit de Gherea neoiobăgie a marcat profund organismul românesc, aflat timp de decenii bune în tranziţie spre reforma agrară şi cea a votului universal. Şi aş mai putea cita exemple de acest fel dinainte de 1866 şi de după primul război mondial. Dar n-are rost. Sîntem blestemaţi să tranzităm mereu şi, azi, nimeni nu ştie, de fapt, unde vom ajunge şi, mai ales, cînd. Cît despre rostul femeii în tranziţie, ea e condamnată să parcurgă, mereu, odată cu noi toţi, aceleaşi trepte care duc spre altceva. Nu sînt adept al feminismului şi, să fiu iertat, cred că această agitaţie egalitaristă, pentru lumea civilizată, e sterilă, inutilă şi chiar păgubitoare. E probabil că în orice perioadă de tranziţie femeia a avut specificitatea rosturilor ei, mai apăsată sau mai eliberată ca altădată. Dar n-aş face din asta un capitol deosebitor, preferînd să tratez cu aceeaşi dreaptă măsură bărbatul şi femeia.

De aceea nu cred că e potrivit să decupăm din spaţiul literaturii un capitol, cum obişnuiesc unii, al literaturii feminine. Cred că un scriitor, deci un artist, indiferent de gen (genul proxim sau diferenţa specifică?), produce valori. Dacă, firește, are har. De nu are şi produce scrieri născute moarte, vorba lui Caragiale, "totul, totul e degeaba". Valori şi rebuturi produc, deopotrivă, şi bărbaţii şi femeile care se îndeletnicesc cu scrisul. Cum numărul acesta al revistei noastre e preocupat de condiţia femeii - şi ea continuu în tranziţie -, îmi îngădui să înfăţişez două destine de scriitoare care m-au preocupat. Să mă opresc mai întîi la destinul poetei şi prozatoarei Alice Călugăru. Poate pentru că, tocmai, e aproape necunoscut şi a fost nefericit, învăluit în mister pînă la apariţia în 1987 a unui volum din opera ei. Din singura fotografie pe care i-o cunosc (se află în **Istoria** lui Călinescu) ni se înfăţişează un cap de femeie cu faţa rotundă, cu ochi mari şi adînci, nu atît de frumoasă, cît parcă misterioasă. ("Nu sînt frumoasă, sînt numai interesantă", îi scria lui Topârceanu în 1912). Gulerul bluzei albe, peste un pulover închis pe gît, relevă o ingenuitate căutată şi din această fotografie trimisă lui Topârceanu (care lucra în redacţia **Vieţii Româneşti**) respiră nu ştiu ce fatum. E ca o predestinare care - din păcate - s-a adeverit. Născută în 1886 la Paris, poeta a debutat la 14 ani. Părinţii, de origine modestă (tatăl era ofiţer de intendenţă), ţeseau gînduri de rostuire şi instalare în lumea bună. În 1905 mama, macedoneancă de origine, s-a stabilit, împreună cu două din surorile Alicei, în Belgia (unde locuiau bunicii materni ai viitoarei poete) şi, mai tîrziu, nu se ştie cînd, a părăsit Europa pentru America de Sud, probabil Brazilia. Alice a rămas alături de tatăl ei, terminîndu-şi studiile liceale, destul de accidentate. În 1906 îşi ia examenul de absolvire la Sf.Sava din Bucureşti. Printre candidaţi, colegi de examene, G.Topârceanu, M.Cruceanu, Al.Th.Stamatiad. Ia examenul cu bine şi se gîndeşte la continuarea studiilor. Notorietatea ei, la acea dată, era reală, publicase în revistele citite ale timpului, debutase în 1905 cu un volum de poezie (**Viorele**), despre care critcii vorbeau cu stimă. Era cunoscută de mai toţi scriitorii bucureşteni (nu numai!) îl vizitase în două rînduri pe Maiorescu care i-a citit manuscrisul, făcîndu-i observaţii, şi se bucura de amiciţia literară a cercului de la **Sămănătorul**. Avusese chiar, tot prin 1905, o relaţie sentimentală aprinsă cu Ilarie Chendi care, probabil din această cauză, a decis să nu se căsătorească cu Eugenia Carcalechi, provocînd sinuciderea acestei stimate cercetătoare. Dar (pedeapsă?) criticul nu se va căsători nici cu poeta, preferînd o ardeleancă, aşezată, de a sa. Prin 1906 poeta (dezamăgită?) pleacă, împreună cu tatăl ei, în Franţa. Declara, mîndră, că vrea să-şi continue studiile la Paris. Iluzie spulberată. I-au lipsit mijloacele băneşti pentru studii şi nici aptitudini intelectuale nu prea avea. Acceptă slujbe pasagere de funcţionară şi dactilografă, părăseşte o vreme capitala Franţei pentru Belgia, revine, dar e mereu în jenă financiară. În 1911 îi cerea lui Maiorescu - fără rezultat - ajutor pentru a obţine o bursă. Situaţia i se agravase, deoarece tatăl îi murise în 1910 şi rămăsese absolut singură. Şi de nicăieri nici o geană de speranţă salvatoare. Colac peste pupăză, prin 1910-1914, devine mama unei fetiţe. Trăia greu şi pe apucate, Victor Eftimiu amintindu-şi, mai tîrziu, că o întîlnise la Paris şi a constatat că nu era deloc "uşă de biserică". Era de aşteptat. Cum altfel să poată trăi? Pentru a se ajuta începe să asalteze redacţiile revistelor din ţară (**Viaţa Românească, Luceafărul**) pentru retribuirea colaborărilor ei şi acestea o onorează. Dar e greu de crezut că a putut trăi din aceste onorarii. S-a ajutat cu ele, în clipe mai grele. Din 1911 depune eforturi pentru a intra în viaţa literară pariziană. Se adresează cu poezii ziarului **Le Journal**. Unul dintre redactorii ziarului, Ch. Müller, îi apreciază versurile şi îi acordă şase luni pentru perfecţionare. Topârceanu, cu care poeta întreţinea relaţii epistolare, o sfătuise să se înapoieze în ţară.. Poeta mai cere răgaz ("Aş vrea mai întîi să răuşăsc aici şi pe urmă să mă întorc în ţară. Cel puţin să ştiu că am încercat de a fi ca altele şi ca alţii"). În sfîrşit, în 1912, **Le Journal** îi publică o poezie cu pseudonimul Alice Orient, iar în 1913 societatea "Femina" îi acordă premiul al doilea. Speranţele poetei prind iar aripi. Războiul redimensionează lucrurile. Colaborează, în anii conflagraţiei, la diferite publicaţii franceze, dar fără succese notabile. Situaţia ei pariziană pare a se fi stabilizat după război. În 1921 se căsătoreşte cu un redactor de la **Le Journal** iar în 1924 publică romanul **La tunique verte**. Poeta e însă ftizică şi o ducea tot greu. Nu se ştie exact cînd a decedat, unii cercetători oprindu-se, în loc de un an anume, la spaţiul unui deceniu, 1924-1934. Dar nu la Paris, ci, undeva departe, în America de Sud, unde s-ar fi aflat, se crede, de prin 1921-1923, sau, după alte surse, în Elveţia. Cum se vede, misterul nu s-a îndepărtat cu totul de destinul nefericitei poete. Dar - nu-i aşa? - un pic de mister în viaţa unei poete e parcă de dorit. Păcat că a murit înainte de vreme. Modernă prin substanţă, lirica lui Alice Călugăru s-ar fi impus ca o voce autentică în poezia interbelică, în care, de fapt, se integrează prin ton şi ideaţie.

În sfîrşit, aş vrea să evoc aici crîmpeie edificatoare din destinul nu atît existenţial, cît creator, al Hortensiei Papadat-Bengescu. Marea prozatoare s-a născut în 1876 şi, după studii la un pension, se mărită, la 20 de ani, cu magistratul Nicolae Papadat. Greutăţile o apasă, avînd o familie grea cu mulţi copii, şi îşi urmează soţul în necontenitele transferări cu slujba prin oraşele ţării (Turnu-Măgurele, Focşani, Constanţa). De abia în 1913 a trimis proză lirică (obiceiul rău al vremii) la **Viaţa Românească**, debutînd, în volum, abia în 1919, cu **Ape adînci**, vaporoasă proză lirică. Ibrăileanu, care considera prozatoarea ca făcînd parte din cercul **Vieţii Româneşti**, îi recenzează favorabil acest debut inconcludent. Dar, cum după război cînd se stabileşte (slujba soţului!) la Bucureşti, prozatoarea se integrează în cenaclul "Sburătorul" condus de E.Lovinescu, deşi publică proză remarcabilă, **Viaţa Românească** o repudiază, semnalînd, paradoxal, chiar pierderea talentului. Prozatoarea, bine sfătuită de Lovinescu, abandonează proza lirică şi se îndreaptă, decis, spre cea de tip obiectiv. Membră stimată a cercului "Sburătorul", aici, şi sub influenţa acestui mediu, începe să creeze şi să citească romanele, vestite, din ciclul Hallipa. În 1926 acest remarcabil ciclu romanesc e inaugurat cu romanul **Fecioarele despletite**, în anul următor publică excepţionalul **Concert din muzică de Bach**, în 1933 **Drumul ascuns**, în 1938 **Rădăcini** (două volume). Şi, să adaug că, în 1935, publică romanul **Logodnicul**, în afara ciclului Hallipilor şi, mai înainte, în 1920, piesa de teatru **Bătrînul** iar, în 1921 şi 1923 volumele de proză **Femeia în faţa oglinzii** şi **Balaurul**. Ceea ce a impus-o, în prim planul prozei româneşti, a fost, incontestabil, ciclul romanesc al Hallipilor şi romanul **Logodnicul**. Criticii de autoritate i-au recunoscut marea valoare a operei, aşezînd-o printre proeminenţii prozatori ai acestei ţări din perioada interbelică. Şi la aceasta a contribuit nu condiţia feminină a prozatoarei, ci marele ei har artistic. Existenţial, destinul n-a fost bun cu Hortensia Papadat-Bengescu. A murit, în martie 1955, la venerabila vîrstă de 79 de ani, ducîndo greu în ultimii ani, bolnavă şi uitată, într-o sărăcie lucie. Iar opera ei, marea ei creaţie romanescă, reintră în circuitul valorilor tîrziu, abia după 1965. Împărtăşeşte, deci, destinul colegilor ei de literatură, bărbaţi, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Gib Mihăescu, Camil Petrescu, Vasile Voiculescu, Ion Pillat. Mă opresc aici, deşi tare aş fi vrut să o evoc pe Veronica Micle şi, de ce nu? - pe Cora Irineu, colega (nu numai!) a lui Nae Ionescu de la **Ideea Europeană** (Ah! Vestita canapea din redacţia **Ideii Europene**, de care se foloseau, impetuoşi, Constantin Beldie şi Nae Ionescu!). Rămîne pe altă dată. Poate la un viitor număr al **Dilemei** despre condiţia femeii.

Z. ORNEA

Puterea limbajului

Încercările de a detecta un "limbaj al femeilor" diferit de "limbajul bărbaţilor" nu sînt întru totul convingătoare: e vorba fie de cercetări antropologice asupra unor limbi non-europene, la care diferenţele au şocat la început, dar s-au dovedit ulterior, după investigaţii statistice serioase, mai puţin clare, fie de metoda introspecţiei, contrazisă şi ea de unele experimente. Oricum, se pare că putem vorbi de tendinţe, de preferinţe pentru anumite trăsături lingvistice, în vorbirea femeilor sau a bărbaţilor, nu însă şi de excluderi, de diferenţe absolute. Chiar tendinţele e preferabil să fie legate de un context cultural şi comunicativ – şi nu atribuite unei entităţi abstracte – *limbajul feminin*. O diferenţă observată de foarte mult timp e cea între conservatorism şi inovaţie, manifestată mai ales în pronunţie şi în lexic. Ideea că limbajul femeilor e mai conservator – pentru că modul de viaţă feminin are mai puţine contacte cu exteriorul, petrecîndu-se mai ales în cercul familiei – e foarte răspîndită şi verificată în comunităţile tradiţionale. E de fapt ideea cu care începe şi la noi (prin Cantemir, continuînd cu Haşdeu, Sextil Puşcariu etc.) şirul unor observaţii despre diferenţa de sex manifestată în limbaj. S-a remarcat, de altfel, că puţinele contribuţii româneşti în domeniu s-au dezvoltat în primul rînd prin dialectologie. Imaginea femeii de la ţară, cu o vorbire mai marcat dialectală şi mai puţin contaminată de neologisme, e însă contrabalansată, în cultura noastră, de imaginea prototipică a Chiriţei, a femeii mai în pas cu moda lingvistică decît bărbatul. Pentru ipostaza limbajului feminin ca inovator, deschis neologismelor mondene de ultimă oră, contactului (chiar precar, superficial) cu limbile străine (fenomene înregistrate de Al. Niculescu, de Ion Ştefan) – nu dispunem, din păcate, de investigaţii reale, ci doar de mărturia literaturii. Sîntem tentaţi să nuanţăm opoziţia între limbajul feminin şi cel masculin – prin precizări sociolingvistice: observînd diferenţa dintre comunităţile urbane şi cele rurale, diferenţa de poziţie socială a vorbitoarelor – şi, raportînd-o la momentul istoric. Chiar şi aşa, situaţia rămîne ambiguă: emblematic, un Jupîn Dumitrache stă la mijloc între

două posibile imagini ale limbajului feminin: Veta cea conservatoare şi Ziţa – inovatoarea.

O altă direcţie importantă de definire a unui limbaj feminin a dus la înregistrarea unor caracteristici de tip stilistic şi pragmatic (psihologice, comportamentale): limbajul femeilor apărînd ca efectiv (prin folosirea de hiperbole sau diminutive), eufemistic (evitînd argoul, înjurătura), nuanţat, ezitant etc. Preluate uneori direct de la autoarea unui studiu de referinţă în domeniu, Robin Lakoff, trăsăturile în cauză (contestate, pe rînd, de alţi autori, chiar pentru engleză) n-au fost niciodată verificate în investigaţii asupra vorbitoarelor de română.

În fine, au fost studiate o serie de diferenţe de abilitate şi de flux conversaţional – de la învăţarea limbajului (în care fetiţele ar avea o uşurinţă mai mare) pînă la testarea (şi contestarea) ideii că femeile vorbesc mai mult decît bărbaţii.

Ipoteza existenţei unui limbaj al femeilor a fost, cum se vede, productivă: din ea rămîn multe observaţii de detaliu interesante şi un cîmp de cercetare deschis mai ales analizelor de situaţii concrete, bine precizate. O altă abordare, mai cunoscută prin preluarea ei de către mişcările feministe – are în vedere "limbajul despre femei", de fapt modul în care se manifestă categoria femininului în limbă: gen gramatical, desemnări ale femeilor (nume de profesii şi funcţii, de pildă), evoluţii semantice peiorative, construcţii şi sensuri active/pasive, atribute stereotipe... Bazată pe aşa-numita ipoteză Sapir-Whorf, a legăturii dintre limbaj şi gîndire, mai exact a ideii că modul cum numim lumea influenţează modul în care o vedem, că limbajul creează realitatea socială şi culturală, această direcţie actualizează neliniştea manipulării prin limbaj. Ideea limbii ca repertoriu de stereotipii de care nu sîntem conştienţi şi care exercită o acţiune subliminală (de pildă, prejudiciind femeile) conferă limbajului o adîncime fascinantă. Puterea limbajului e însă, în acest tip de abordări, mitologizată: pe de o parte, multe din structurile limbajului sînt simple automatisme, pe de altă parte, în vorbire există întotdeauna posibilitatea de "redresare" conştientă a semnificaţiei. Ideea de prejudiciu conduce la voluntarism, la artificializarea limbii, impusă astăzi, mai ales în engleză, în registrele oficiale, în situaţiile puternic convenţionalizate (codul politeţii, formule de adresare). Evident, această analiză şi acţiunea asupra limbajului la care ea conduce merită o discuţie aparte – chiar dacă nu sînt semne că ultima ar apărea prea curînd şi la noi.

Rodica ZAFIU

Amazoniada

Într-o revizionistă furie oarbă, extrema (stîngă-dreaptă) feministă pare să fi decis că două sînt sursele care au alimentat alienarea, oprimarea şi exploatarea sexului frumos, făcînd din el "al doilea sex" (cf. Simone de Beauvoir, 1949) şi abandonînd într-un fundal de acum "istoric" atitudinile feministe clasice tip Emily Dickinson. Nici măcar romanciera de culoare Zora Neale Hurston, cu solide studii antropologice şi interesată de interpretarea valorilor biblice iudaice prin prisma comunităţii negre, nu mai atrage astăzi atenţia. Trecută în rîndul clasicilor (corect al "clasicelor"), ea a încetat să polarizeze energiile reformatoare care şi-au propus – intenţie deloc modestă – reaşezări epistemologic-metafizice. Căci trăim în plin *Antifoundationalism*, deci este o datorie de onoare să contestăm totul, orice. Dar care sînt acuzaţii? (masculinul, a se nota, este nu numai "corect", ci necesar în acest context). Pe banca inculpaţilor au fost aşezaţi pragmatismul anglo-american şi libertinajul francez. Primul – ţinut responsabil de a fi inculcat, prin "oribila" etică protestantă a muncii, o atitudine "inumană" comunităţilor care le-au practicat. Egalitarismul religios promovat de reformaţi (cu temei în raportarea directă, deci cu sporită, uneori insuportabilă, responsabilitate faţă de divinitate), eficienţa în întreprinderile cotidiene, precizia şi rigoarea au putut fi astfel omologate cu "opresanta" raţiune iluministă, sub povara căreia a căzut speţa umană în vremurile moderne, apoi moderniste şi – fatalitate! – post-moderne. Să zdrobim "orînduirea cea crudă şi nedreaptă"!, şi-au zis reformistele Reformei! Jos Immanuel Kant! Modelul logo-raţional instituit de "exploatatorul" german nu a făcut decît să promoveze "les grand récits de l'histoire" opera deopotrivă "masculin(ist)ă", rasistă, şovină.

Ironic, inculpatul celălalt se întîmplă să fie inamicul istoric al empirismului anglo-saxon! Spiritul speculativ şi cavaleresc francez pe seama căruia sînt puse diferenţierile "jignitoare" dintre sexe, de pildă socotirea femeii ca specimen delicat, fragil, vulnerabil, ar fi dus la aruncarea în subteranele istoriei a cine ştie cîtor talente nedescoperite. Cunoaştem sindromul (din contestări, culmea, chiar din interiorul comunităţii masculine: cîţi Napoleoni n-au murit în faşă, păstrînd neatins sau de-a dreptul ignorînd bastonul de mareşal din raniţă! Cîţi Miltoni or fi zăcînd, adormiţi de uitarea istoriei, sub lespezile cimitirului de ţară din celebra elegie a lui Gray?). Sînt întrebări patetice, nu şi ridicole. Ridicol ar fi să contestăm "hegemonia" (mulţumim Gramsci!) spiritului masculin în istoria culturală a speţei. Cum ridicol ar fi să ignorăm conceptele iluministe în temeiul cărora s-au instituit principiile justiţiei individuale! Şi-atunci, "ce-au voit acel Apus?", cînd s-a pornit bulgărele de zăpadă feminist?

Reculul este o reacţie psihologică firească, fie ca fenomen individual sau de grup. În societăţile de tip anglo-american, era de presupus, într-un final(?!), că se va ajunge la refuz. Refuzul a ce? Premisele criticii feministe susţin, la extremă, nevoia urgentă de revizuire totală a structurilor societale (deci, de clasă, ocupaţionale, educaţionale, psihologice etc.). prin prisma revizuirii raportului între sexe! "Femeia nouă" este sloganul sub care se popularizează "noile valori" susţinute cu fervenţă teoretică în anii '80-'90. Am trecut la decantări de viziune (şi de reviziune), a trecut epoca frămîntărilor de stradă, tip Women's Lib. S-a diversificat chiar aria teoretică jalonată: una este să practici *feminism*, alta *Gender criticism* (în orice caz, se impune folosirea majusculelor, cel puţin pentru a reface balanţa psihologică brutal afectată de "şovinismul sexist al istoriei"). Minorităţile se cer servite de majuscule. Aşadar, există feministe marxiste, feministe socialiste, feministe lesbiene, feministe existenţialiste, feministe postmoderniste de orientare Foucault, sau de orientare Derrida, sau de orientare Lacan etc. Numitorul lor comun este nevoia "imperioasă" de a da pe uşă afară modelul "impus" de un prototip uman numit *white male chauvinist pig* (porcul mascul alb şi şovin). Ca variantă, incriminatul "exploatator" poate fi chemat la judecată şi sub numele de *WASP (White Anglo-Saxon Protestant)*. La impunere se va răspunde cu impunere. Suficient ne-am lăsat oprimaţi (scuzaţi, "oprimate") de imperialismul raţiunii. Trăim un nou romantism (unul "revoluţionar", ne amintim de meridianul nostru), să ieşim în linia întîi să ne cerem drepturile! Femeile sînt intuitive, accesul lor la cunoaştere se face mai ales emoţional şi prin empatie. Un "Nu" hotărît modelelor epistemice verticale (citeşte raţional, precis, geometric)! Să punem capăt "umilitoarei" formule sexiste de raportare la univers! Vom promova integritatea emoţională a copiilor (ei înşişi exploataţi în istorie, de unde şi nevoia de a promova drepturile copiilor), vom regîndi programele şcolare, vom rescrie istoria! Totul în numele unei alternative, al Alternativei feministe. Temeiul său socio-politic (atenţie!) – *Affirmative Action, positive discrimination*. La rigoare, vom spune: "Femeile au totdeauna dreptate"!

Să ne imaginăm o clipă o societate în care a biruit pe deplin acest program vădit ideologic (în critica feministă agenda este doctrinară), echipat cu propria-i *political correctness*. Către ce "viitor luminos" eliberat de exploatarea femeii de către om ne îndreptăm privirile? Iată, copiii noştri nu mai sînt "siliţi" să citească Homer, Dante, Shakespeare, Cervantes, Molière, Byron, Tolstoi, Marquez, cursuri extinse despre Michael Jackson le vor explica problema indentitară din perspectiva sexual-rasistă insistînd asupra fragmentarismului postmodernist (desigur, într-un limbaj emoţional, afectuos, care să nu-i şocheze), vor fi scutiţi de imaginile sexiste impuse de Botticelli, Michelangelo, Rubens etc., nu se vor lăsa impresionaţi de armonia platonic-cartezian-kantiană devenită muzică la un Mozart, Bach ori Beethoven. Îşi vor proclama eliberarea de sub jugul masculin eurocentrist. Vor studia, în schimb, grafitti, poezia orală sub influenţă LSD, sau variante, vor dezvolta o gestică în baza algoritmului *rap*, vor fi liberi! Şi, mai ales, vor vorbi un nou limbaj, unul din care au dispărut cuvinte retrograde şi oprimante ca "el", "bărbat", "masculin". Căci, am uitat să amintesc un detaliu semnificativ: copiii noştri vor fi toţi fetiţe, emoţionale, intuitive, (em)patetice. Se vor reproduce în laboratoare antiseptice şi vor beneficia de "cultura nouă". Ideologia lor va fi o eugenie de tip nou. Lumea lor, o utopie reală. Acolo se va fi pus capăt risipei de energie de pînă acum: se va fi şters graniţa "artificială" (citeşte "construct cultural") dintre sexe, se vor fi trasat noi hărţi imagologice, cu maximă vigilenţă se va interzice accesul desueţilor care încă supravieţuiesc la acest sfîrşit de mileniu. O armată de "femei de bine" va veghea ca această luminoasă perspectivă să nu fie umbrită de gîndirea reziduală a lui *ancien régime* ce preţuia mai mult universaliile decît contingenţa. Va fi o lume postmodernă desăvîrşită: după dispariţia claselor în societatea postindustrială, nu se vor mai distinge graniţele culturale şi se vor fi resorbit programatic diferenţele rasiale şi de sex. Platon vedea utopia în imaginea omului primordial. S-ar fi gîndit el, oare, la "femeia primordială"? Dar, bietul om era doar un bărbat alb, raţional şi grec. Îi ignora pe barbari. Care au venit, pînă la urmă. Şi au lăsat urme. Le vedem.

Mihaela IRIMIA
(nume adevărat,
fie şi în condiţii postmoderne,
necenzurat, nerevizuit, neadăugit)

De partea „minorităţii majoritare"

Inteligenţia noastră e cuprinsă, din cînd în cînd, de un anume soi de *aroganţă a ignoranţei*. Sau a superficialităţii. Sau a provincialismului mîndru de sine însuşi, bătăios foarte, gata de orice numai să nu se simtă "colonizat" de culturile cele mari, dar căzute – nu-i aşa?! – în obsesii mici. Aşa se văd ele de la noi: mărunte, frivole, ridicole.

Iată un exemplu mai vechi, de pe la mijlocul şi dinspre sfîrşitul anilor '80, cînd începuse să se vorbească şi să se scrie şi la noi, din ce în ce mai mult, despre *postmodernism*. Reacţiile au fost atunci numeroase şi diverse, între – de o parte – moda jurnalistică a miraculosului termen, preluat mai degrabă cu impetuozitate decît în bună cunoştinţă de cauză, şi – de partea cealaltă – acuzele de "cosmopolitism", pe care mercenarii publicaţiilor care făceau jocul regimului le foloseau adeseori pentru a-i turna în public pe junii generaţiei tinere şi nonconformiste, adică – negreşit – postmoderne. La rînd şi cu alte atitudini, motivate în fel şi chip, de la curiozitatea sinceră la neînţelegerea tot atît de francă, s-a făcut atunci văzută şi auzită şi *aroganţa ignoranţei*: fără să aibă cu adevărat habar despre ce era vorba, s-au găsit intelectuali fini care, auzind că în cauză e un concept venit dinspre Vest, s-au grăbit să anunţe – în scris, negru pe alb – că acolo, departe, "moda" postmodernismului ar fi trecut deja şi că preluarea ei la noi ar fi tardivă, că n-ar fi decît încă un simptom al retardării culturale autohtone, al contaminării cu rebuturile ideologice occidentale şi – deci – al căderii în caricatură a ceea ce ar fi fost – de altfel – "la vremea ei" doar o modă inconsistentă, cu scurtă respiraţie, pe scurt: un moft. Între timp, "moftul" a prosperat şi, *dix ans après*, orice computer al oricărei biblioteci normale din lumea largă, de îndată ce-l întrebi ce cărţi au mai apărut de curînd despre postmodernism, îţi afişează pe ecranul monitorului zeci şi sute de titluri doar din ultimii ani şi din ultimele luni. "Moda" n-a trecut şi, ceea ce cutare intelectual fin din România anilor '80 credea că e un fenomen simplut şi "depăşit" s-a dovedit a fi modelul cultural esenţial al celei de-a doua jumătăţi a secolului XX, căruia savanţi de pretutindeni îi cercetează deja, de mulţi ani, sistematic, nu doar structurile artistice, ci şi fundamentele filozofice.

Acelaşi lucru pare să ni se întîmple mai nou cu *feminismul* ca şi cu tot ce ţine de zona mai largă a aşa-numitei *corectitudini politice* şi a *discriminărilor inverse*. Rapid, fără şovăire şi – din păcate – fără înţelegerea subtilelor meçanisme psihologice, socio-politice şi juridice ale democraţiilor occidentale, se răspîndeşte din ce în ce, se lăţeşte şi se insinuează în tot mai largi medii culturale româneşti, universitare, de presă, politice şi aşa mai departe mentalitatea conform căreia toate aceste lucruri – cum ar fi acceptarea diversităţii de toate felurile, protecţia minorităţilor, de pildă a negrilor, drepturile homosexualilor etc. etc. – n-ar fi decît nişte prostioare americăneşti, cărora noi, europeni de veche stirpe, chiar dacă mai de la marginea de Est a Continentului, n-ar trebui să le dăm atenţie, că prea sînt ridicole. Să fim băţoşi şi să nu ne lăsăm, nu cumva să ne "colonizeze" orientările astea hilare şi cam decadente, de care n-avem nevoie aici, la noi. La noi, moravurile sînt mai sănătoase şi oamenii mai profunzi, noi gîndim mai mult şi mai serios, nu ne-mpiedicăm de mărunţişurile astea despre minorităţi şi "corectitudini politice". Şi tot aşa, într-o tradiţie "europeană" mai recentă, ajungem să privim de sus experienţa civilizaţiei de peste Ocean, pe care mulţi, prea mulţi dintre noi se grăbesc să o considere minoră şi superficială. Imaginile-standard ale acestei atitudini ar fi următoarele: ne imaginăm că americanii sînt cam naivi, nu-nţeleg mare lucru din viaţă, nu-i interesează decît banii şi succesul, n-au "vechime" şi nici acces la adîncimile marii culturi, filmele lor sînt – vai! – toate comerciale, adică proaste şi – în plus – au atacat lumea largă cu programele lor de televiziune, cu serialele tip "soap-opera" (ce nivel!), cu hamburgerii şi Coca-Cola, ameninţînd să distrugă de-a dreptul milenarele noastre civilizaţii. În fond, de ce să nu ne apărăm valorile şi tradiţiile, mai ales că ele sînt chiar mai profunde, mai "europene" decît în Vestul Bătrînului Continent: căci sînt... ortodoxe.

În atare context încurajator, povestea *feminismului* n-are cum să aibă parte în România de azi de o soartă roză. Pare – iarăşi – o prostioară, care pe cine să intereseze? Cine are timp şi energie pentru aşa ceva? Bărbaţii nu-şi pierd, ei, vremea cu mărunţişuri. Soţiile şi mamele sînt, şi ele, prea ocupate cu greutăţile vieţii de zi cu zi. Poate fiii şi fiicele: dacă nu azi, măcar mîine! Pînă atunci se vor auzi, probabil, şi la noi, din ce în ce mai limpezi, ecourile bătăliei care se duce astăzi în lumea occidentală pentru drepturile femeilor. Ele sînt de cîteva decenii bune acceptate acolo drept *minoritatea majoritară*: fiindcă, deşi îi depăşesc la număr pe bărbaţi, moştenesc o veche tradiţie – antică, medievală şi modernă – a discriminării sociale, ceea ce le aşază – din acest punct de vedere – în rînd cu "clasicele" grupuri marginalizate. Pe acestea din urmă, democraţiile postbelice au înţeles că trebuie să le protejeze pentru a se autoproteja. Însăşi filozofia democratică n-are sens fără componenta ei axată pe drepturile minorităţilor. Reprimarea lor înclină implacabil balanţa socio-politică înspre autoritarism. Necesitatea discriminării "inverse", compensatoare, nu e decît derivatul logic al respingerii gîndirii totalitare.

Curentele feministe au apărut în Occident ca forme particulare şi active de expresie a acestei filozofii. Şi, ca orice militantism, au căzut uneori în exagerare. Adversarii ideologici de acolo şi *aroganţii ignoranţi* de aici speculează invariabil aceste defecţiuni inevitabile. La noi, feministele sînt – drept urmare – taxate drept ce altceva decît mofturi, extremisme americăneşti (deşi cam bîntuie şi prin Europa de Vest!), iar în plan cultural – caricaturi metodologice tocmai bune de tratat cu un zîmbet superior. În realitate, ele au dus la remarcabile progrese în afirmarea socială a femeilor şi, acolo unde au produs studii serioase, de pildă în sfera istoriei artelor, au funcţionat ca un fel de combinaţie între critica sociologică şi tematism, reuşind de multe ori să atragă atenţia asupra unor autoare valoroase, dar prea puţin cunoscute, asupra unor personaje ignorate, asupra unor sensuri care nu fac decît să îmbogăţească plurisemantismul operelor. Pentru a vedea – însă – în detaliu consecinţele bune ale acestor orientări, trebuie mai întîi acceptate premisele lor: gîndirea democratică autentică, principiile *corectitudinii politice* şi *discriminării inverse* şi statutul de *minoritate majoritară* al femeilor...

Mă grăbesc să declar public, sub semnătură şi fără nici o inhibiţie, că mă recunosc de partea lor.

Ion Bogdan LEFTER

Figuri de stil

Calitatea ca eveniment

Imaginea comună despre calitate este aceea a unei scări ierarhice, limitate sus de podul unde se depozitează capodoperele (cele mai bune zece filme din toate timpurile, literatura canonică, Rolls Royce-urile, Cadillac-urile, televizoarele Panasonic etc.), care coboară la nesfîrşit în străfundurile impregnate cu parfum de kitsch, purtînd pe treptele ei, într-o ordine strictă, oferte din ce în ce mai precare, destinate consumului rapid. Cu drept cuvînt se plîngea Oscar Wilde de limitarea excelenţei în condiţiile nemărginirii contraperformanţei.

În mod tradiţional, concepţia acestei scări, mărimea treptelor şi schema de priorităţi erau stabilite de grupuri elitare, deţinătoare de cunoaştere specializată, a căror autoritate era fortificată de structurarea lor instituţională în variate forme, de la societăţi academice respectabile pînă la temutul CNEAA. Cu puterea conferită de aceste grupuri mediatoare, ofertantul putea să se concentreze liniştit asupra caracteristicilor intrinseci ale ofertei sale, avînd încredere că volumul cererii poate fi oricînd stimulat, iar clientul (receptorul, *mon semblable, mon frère*) poate fi, la nevoie, inventat.

În epoca postmodernă de contestare a unicităţii criteriilor de ordonare valorică, scara tradiţională a calităţii s-a fracturat. Avem de a face cu un fenomen nou: nu este vorba de contestarea criteriilor vechi, bătrîneşti în numele suflului proaspăt, al progresului, care se produce repetat, aproape la fiecare generaţie, ci de aşezarea laolaltă, în tolerantă confuzie, a criteriilor diverse, relative, variabile în timp şi spaţiu, negîndu-se astfel o anumită ierarhie, ci însăşi ideea de ierarhizare.

În aceste condiţii, calitatea încetează de a mai fi un sistem de măsură a excelenţei, o scară sigură şi continuă de valori de la intolerabil la admirabil, ea devenind evenimentul întîlnirii dintre o ofertă bine dimensionată şi sistemul de aşteptări al unui beneficiar concret. Clientul nu mai este inventat, ci studiat, (psih)analizat, astfel încît oferta să răspundă nu numai cererii lui exprese, dar chiar şi năzuinţelor sale încă neexprimate, rămase în inconştient. Creatorul de azi îşi orientează efortul de concepţie în vederea întîlnirii, pe care o doreşte admirabilă, cu fantasmele celui care cumpără, adică practică arta (post)modernă de a primi cu eleganţă.

Fundaţia Română pentru Promovarea Calităţii, a cărei reuniune ştiinţifică anuală are loc chiar astăzi, este o grupare a societăţii civile, formată din experţi în ingineria calităţii, gata să răspundă provocării aduse de mutaţia conceptului de calitate în faza postmodernă a tehnologiei. Ca urmare, ei nu se doresc instanţă de apreciere sau for normativ, ci se consideră deţinători ai unui corp de cunoştinţe care, pentru a se dezvolta, are nevoie să fie confruntat cu variate contexte particulare. Rostul expertului nu este să scoată soluţii din mînecă atunci cînd este consultat, ci să ofere instrumente cu ajutorul cărora soluţiile să poată fi construite şi, mai ales, metode prin care problemele să poată fi identificate şi formulate corect, formularea întrebărilor fiind pasul decisiv în controlul şi stăpînirea incertitudinii.

Adrian MIHALACHE

Comunicat de presă

În prima decadă a lunii noiembrie a.c., s-a desfăşurat la Sevilla, în Spania, cea de-a VI-a Adunare Generală a Centrului Fundaţiilor Europene, reţea paneuropeană căreia, recent, i s-a afiliat şi Fundaţia Culturală Română.

Tema propusă spre discuţie în acest an s-a intitulat *Fundaţii pentru Europa. Principii, priorităţi, parteneriat, eficienţă. O nouă etică a societăţii civile* şi principala idee dezbătută în sesiunile plenare şi work-shop-urile paralele la care au participat peste 350 de reprezentanţi ai celor mai importante fundaţii din Europa şi din cele două Americi a fost aceea a unei Europe în care se pune cu acuitate problema remodelării relaţiilor dintre stat şi societatea civilă, a unei noi etici, a raporturilor sociale în cadrul cărora *fundaţiilor* le revine un rol major.

Reuniunea de la Sevilla a Centrului Fundaţiilor Europene a oferit delegaţiei Fundaţiei Culturale Române prilejul unor utile contacte şi schimburi de opinii, constituind una din modalităţile cele mai eficiente de integrare firească în organismele europene de profil.

Biroul de presă al Fundaţiei Culturale Române

Voce off

„Nu mă interesează banii.
Nu vreau decît să fiu minunată."

MARILYN MONROE

Bustul Thaliei

Georges, Giorgio şi omul din primul rînd

Aşteptată, amînată, deplasată, schimbată şi mutată, întîlnirea cu Giorgio Strehler a avut finalmente loc joi, 16 noiembrie a.c., la sala Caragiu a Bulandrei. Pentru cine nu ştie, regizorul Giorgio Strehler este unul din marii oameni de teatru contemporani, creatorul lui Piccolo Teatro milanez, cel care l-a redescoperit pe Goldoni, a cărui **Livadă de vişini** a făcut dată în istoria montărilor cehoviene, prieten al lui Brecht şi, actualmente, preşedinte al Uniunii Teatrelor din Europa. Cuvintele calde spuse de Georges Banu înaintea sosirii Maestrului, amintind prodigioasa-i activitate de peste patru decenii, au fost un prolog binevenit, însă insuficient, pînă la urmă, pentru a da seama de ceea ce înseamnă *prezenţa* lui Giorgio Strehler *acolo, pe scenă*, magnetismul magnific al personalităţii sale! Căci, indiscutabil, sosirea "al ultimo minuto" a lui Strehler a fost momentul de vîrf, *the highlight*, al Festivalului UTE la Bucureşti. La 74 de ani, Strehler este *un monstru – un vrai!*, pur şi simplu teribil, astfel că, atunci cînd a povestit – cu acea fervoare gestuală absolut inimitabilă – anecdota devastatoare cu Monserrat Caballé făcîndu-şi intrarea "prin şemineu"..., senzaţia era că nu ea, ci el, Strehler, regizase, de fapt, totul – dîndu-i doar aparenţele "accidentului". Spre deosebire de Brook, care este reţinut, tot în semitonuri şi *à plat*-uri, maestrul milanez debordează scena ca un "om-orchestră" al tuturor sentimentelor umane. Strehler ne-a *transportat*, literalmente, timp de două ore, în propria-i biografie afectivă; copleşitoare călătorie!...

Şi totuşi, în ciuda încîntării ce mă cuprinsese, din prima clipă, ochii mei surprindeau, dincolo de capul leonin al lui Strehler – unul din cele mai frumoase capete de "bătrîn" din cîte cunosc –, figura posacă a unui spectator non-francofon, aflat pe primul rînd din secţiunea laterală... Individul era intratabil: el cumpărase bilet pentru spectacolul anunţat – **Julius Caesar,** în regia lui Darie –, şi nu pentru a-l vedea pe acest domn, foarte simpatic pînă la urmă, dar totuşi... Iar cînd, după două ore – ucigătoare pentru nevorbitorii de franceză (mai există şi asemenea români, într-un totul stimabili!), directorul teatrului, cu paşi de pisică şi-un aer de oberchelner spăşit, s-a apropiat de scenă într-o încercare timidă de a opri "show"-ul Strehler, era deja prea tîrziu: omul "meu" plecase.

Dincolo de orice discuţie – tardivă, de-acuma! – despre politeţe şi simţ al momentului, dincolo de scuzele ce pot fi (?) invocate de organizatori pentru ceea ce a fost, pînă la urmă, un Regal, *dar şi* o fraudă grosolană (cei mai mulţi spectatori veniseră să vadă Shakespeare!), vreau să spun că, în această chestiune, eu sînt de partea omului simplu din primul rînd. (a.l.ş.).

Scrisori deschise

"Copia mea Ali McGrew"

"După o cunoscută şi mult uzitată vorbă din jargonul bărbaţilor, la politică, fotbal, film şi... femei se pricepe oricine, de ce nu mi-aş însuşi şi eu asemenea libertăţi de expresie? Filmul reprezintă una din plăcerile masochiste ale fiecăruia dintre noi, plăcerea de a fi minţiţi, dar minţiţi frumos. Regăsim în film toate momentele din viaţă în care am ratat «startul», clipele în care am ezitat pentru simplul motiv «că aşa ceva nu se face». Teama de a lua viaţa de la început, pe un alt drum, cu un alt om. Obsesia de a rămîne într-un stil sau mod de viaţă ce nu modifică tradiţiile şi nu supără ierarhiile sociale. Vrem nu vrem, încet dar sigur, filmul metamorfozat într-un fel de «dl. Goe», un copil mare şi răsfăţat, se joacă cu noi, oferindu-ne şi clipe minunate, dar şi momente perfide, în care cei nepregătiţi pot plăti scump.

De «mutele» fraţilor Lumière, cînd timid şi cu destulă sfioşenie în comportare se gudurau încercînd să găsească un locşor la umbra Thaliei, la trena maiestuoasei Sarah Bernard (sic), cui să-i fi fost teamă că mai tîrziu sonore şi colorate vor sluji dictaturi şi regimuri de ocupaţie? Pentru că filmul a reuşit performanţa de a trece de la candoarea *Grădinarului stropit* la peliculele propagandiste semnate de Goebells (sic) sau Stalin. Filmul, creaţie individuală, marcată profund de geniul artistului, a devenit oglindă a fiecăruia dintre noi.

O oglindă ce reflecta viaţa noastră, a oamenilor, dintr-un mod propriu regizorului, care regizor, om fiind, reuşea să impună şi slăbiciuni specifice speciei.

Revin la aprecieri mai bune asupra filmului, recunoscînd că, mulţumită lui, am avut destule momente plăcute. Ce-ar fi fost adolescenţa mea (şi a altora, desigur) fără «copia» mea Ali McGrew (sic) din *Love Story* sau frumoasele nopţi cu gîndul la Cristopher (sic) Reeve din *Undeva, cîndva*? Sigur, fiecare are un film, un personaj în care s-a regăsit, cu o trăire şi o bucurie proprii întîlnirii cu fratele geamăn după ani şi ani...

Mulţumim astăzi filmului că există, fără el, recunoaştem, Charlie Chaplin ar fi rămas un mim oarecare în circ, generaţia mea n-ar fi ştiut de ce a fost «MARE» Sarah Bernard (sic), iar cei de mîine n-ar ştii (sic) de ce a fost celebru nici Constantin Tănase şi nici Toma Caragiu. Filmul şi-a cîştigat de mult locul în lumea artelor, iar nume precum Fellini, Antoniogni (sic) sau Tenghiz Abdulamidze (sic) sînt în modul cel mai natural cu putinţă şi fără să jeneze alăturate marilor creatori de artă ai umanităţii. Aminteam mai sus umbra sub care, din cînd în cînd, filmul se mai aciuieşte; astfel, pe lîngă bucuria de ai (sic) revedea pe Buster Keaton sau Birlic, personalităţi puternice ale lumii artistice, trebuie recunoscut şi greul tribut plătit de film. Filmul comercial, fără valoare şi dedicat consumului de masă pe întreg mapamondul. Actori fără experienţa «podelei», susţinuţi de o avalanşă publicitară reuşesc cu mijloace tehnice şi artistice sofisticate, capabile să le suplinească non-valoarea, să se impună marelui public. Public care, pe negîndite, devine sclavul imaginii. Dintr-odată, în jurul nostru descoperim o ceată de voinici à la Stallone, bicepşi şi grimase, la braţ cu «pretty-woman»-iţe cu iz local. Fără a se prinde de veste, cei din jurul nostru nu-şi aprind ţigările decît ca Bogart în *Cassablanca*, ele îşi îndreaptă paşii spre conjugalul dormitor decît în stilul Sharonei Stone, iar orice moment cu caracter intim, exact acolo unde fiecare ar fi trebuit să-şi salveze bruma de originalitate, începe sau se încheie cu un sărut à la Gable-Leight (sic) din *Pe aripile vîntului*. Filmul rămîne, după cum spuneam, oglinda fiecăruia dintre noi. Vom ştii (sic) mereu să admirăm sau să ne amuzăm de paiul din ochiul celuilalt. Celălalt, de pe pînza cinematografului, pe care nu-l vedem prea bine, din cauza bîrnei din ochiul nostru.

Cu scuze pentru timpul răpit lecturi" (sic).

Daniela Felicia ROMAN

Citit/auzit

„În continuare vă prezentăm un film despre ororile bolşevismului. Vizionare plăcută." (Victor Ionescu, la emisiunea de la TVR 1 de sîmbătă după-amiază.)

Universitatea Central Europeană
împreună cu
Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă
anunţă

Începerea înscrierilor pentru
Burse post-universitare 1996-1997 la Universitatea Central Europeană, Colegiile Praga, Budapesta şi Varşovia

Absolvenţii de facultate cu rezultate excepţionale sunt încurajaţi să candideze pentru o bursă de specializare de 1-2 ani în cadrul programelor de Master la numeroase specialităţi oferite de Universitatea Central Europeană. Această instituţie internaţională are un caracter unic, având sediile în Praga, Budapesta şi Varşovia, trei din cele mai importante centre culturale europene. În unele cazuri există şi cursuri pentru doctorat. Cursurile sunt susţinute de profesori renumiţi din S.U.A., Marea Britanie şi Europa, alături de cei mai remarcabili absolvenţi ai universităţii. Cursurile se desfăşoară în limba engleză.

Program de Master pe durata unui an:

Colegiul Budapesta
- Studii de specializare (MA) în domeniile: Istoria Europei Centrale, Studii Medievale, Ştiinţe Politice.
- Studii de specializare în Drept Constituţional Comparat sau Drept internaţional, Drept Comercial, acreditate de Baroul Statului New York.
- Cursuri modulare în Ştiinţa şi Politica Mediului Înconjurător, acreditate de Universitatea Manchester (Marea Britanie).

Colegiul Praga
- Studii Europene şi internaţionale (MA), acreditate de Open University Validation Services a Marii Britanii.

Colegiul Varşovia
- Studii de specializare în Sociologie (MA), acreditate de Universitatea din Lancaester (Marea Britanie).

Program de Master pe durata a doi ani:
- Studii de specializare în Economie pentru anul academic 1996-1998 după cum urmează:

– primul an la Universitatea din Essex (Marea Britanie);
– al doilea an la Universitatea Central Europeană din Budapesta.

CEU poate oferi burse studenţilor cu rezultate finale excelente la universităţi ca Oxford, Cambridge, Londra, Manchester (Marea Britanie); Chicago, Columbia, Rutgers (SUA) şi alte universităţi din Europa cum ar fi EUI, Florenţa.

Condiţiile minime pentru înscriere sunt: o diplomă universitară şi o bună cunoaştere a limbii engleze.

Ultima zi pentru depunerea dosarelor este 1 februarie 1996.

Program pentru doctorat:
(Valabil doar pentru studenţii şi absolvenţii Universităţii Central Europene)

Colegiul Budapesta
- Studii Medievale

Colegiul Praga
- Studii asupra Naţionalismului în cadrul departamentului de Relaţii Internaţionale.

Absolvenţii Universităţii Central Europene au posibilitatea de a studia unul din cei trei ani de doctorat într-o universitate din Statele Unite sau Europa de Vest.

Pentru înscrieri şi informaţii suplimentare vă rugăm să vă adresaţi birourilor Fundaţiei Soros.

Programul cu publicul: luni – joi, 14:00 – 17:00.

Sediile Fundaţiei Soros din ţară:

- **BUCUREŞTI**: Piaţa Victoriei nr. 155, bl D1, tronson 7, et. 3, sector 1; Tel.: (01) 659.07.20; 659.74.27;
- **CLUJ**: Str. Ţebei nr. 21, cod 3400; Tel.: (064) 420.480;
- **TIMIŞOARA**: Str. Semenic nr. 10, cod 1900; Tel.: (056)199.960;
- **IAŞI**: Str. Moara de Foc nr. 35, cod 6600, Tel.: (032) 252.920; 252.922;
- **ARAD**: B-dul Decebal 2–4, camera 110 B; Tel.: (057) 263.155.
- **BRAŞOV**: Str. Iuliu Maniu 47, COPCO, camera 516; Tel.: (068)151.693.

NO COMMENT. Dragă revistă de cinema, vă scriu dvs., ca să vă spun că sînt profund nemulţumită de femeile din filmele române din ultima vreme pentru că noi nu avem numai femei pierdute ca acelea pe care le vedem şi ne e ruşine să ne ducem copiii la ele, ci şi doamne de nădejde care fac totul.

Cum s-a făcut de-au bătut Prinţesa Daisy pe Domniţa Ralu

«*Plan general*: Familia stă în bucătărie, adunată în faţa televizorului. Mama îl strigă pe fiul din camera alăturată: trebuie să înceapă filmul. Prim plan băiat: "Nu vin pînă nu zice de oglindă". Plan detaliu ecran TV: Apare crainica: "Filmul următor este o oglindă a societăţii burgheze americane în putrefacţie...". Dintr-un salt, puştiul se alătură familiei, luînd poziţia *Arrêt*». Cu puţină bunăvoinţă, secvenţa de mai sus (semnată de Jiri Menzel) se poate muta într-un oraş cu 52.000 de locuitori din sudul Dobrogei, cu precizarea că, din motive de vîrstă, la momentul în care începe derularea acţiunii, autoarei acestor rînduri nu-i era tocmai clară diferenţa dintre "romanul oglinda-n drum" şi "filmul, oglindă a realităţii contemporane". Tîrgul de provincie era la Sadoveanu, satul la Coşbuc şi Goga, natura şi dragostea la Eminescu, iar femeia şi-atît nu putea să-ncapă, desigur, decît în filmul românesc. Ce pica la televiziune doar o dată pe săptămînă.

Apoi ne-am luat video. Pentru că – dacă ar fi să o citäm pe bunică – românii n-au fost niciodată în stare să facă filme "cu fast". Rămînînd – va completa nepoata mai tîrziu – la stadiul de comentariu literar pe peliculă.

Avem carne?

După cum ştim, se obişnuieşte ca, în discuţiile de cafenea, problematica spinoasă a autorului ratat să fie explicată prin lipsa unui detaliu anatomic asupra căruia nu vom insista. Personajele neînchegate şi prea schematice ale aceluiaşi se zice că "n-au carne". Dar sex? Odată ce casca de protecţie din stînga ecranului întoarce capul atunci cînd vocea masculină din off emite neajutorat un "Tovarăşă ingineră!", s-ar zice că da. Chestiunea rămîne totuşi în coadă de peşte, odată ce primăriţa-agronoamă-directoare de şcoală trînteşte uşa-n nasul spectatorului, după ce, cu tristă luciditate, a răspuns la-ntrebarea legată de viaţa-i personală: *"Nu. N-am avut timp"*. Nu-i nimic, îşi va lua revanşa.

Sois belle et tais toi

"Şi ce, crezi c-o să mă rog de ea să nu mă dea? Să mă dea, na! Şi ce?" Aha... "la televizor", te prinzi într-un tîrziu, pentru că Ana Covete (n. 1980) zornăie frazele şi-nghite cuvintele deţi vine să rîzi – nu? – ca-n viaţă. N-o să se vindece nici după mai bine de zece ani cînd, sub pseudonimul Cireşica, îl va interpela ambiguu pe senator: *"Da' de ce mie să-mi dea sub apă, şi lui să-i dea arabil?"*. Carne, ziceţi? Nu vă ambalaţi, e o excepţie. Predecesoarele ei glăsuiesc ceva mai puţin şi mai la obiect, uneori punctînd categoric sfîrşitul enunţului: "Eu atît am avut de spus". Uneori, apăsate de singurătate, cuvîntă nimănui, cu ochi goi la plan detaliu şi voce prelucrată din ecou: *"S-a însurat cu uzina..."*. În mod cert, vorbirea e apanajul maturităţii, dat fiind că tinereţea şi dragostea n-au nevoie de cuvinte. Are codrul pomişori înfloriţi, cu ralenti puzderie pe ramuri. Tranziţia de la chicoteala postsincron la geamătul (de plăcere) idem se face brusc, odată cu intrarea în cîmpul muncii fata schimbă igenuitatea pe condicuţă, descoperind totodată farmecul orgasmului colectiv şi muzical. Asta avem, cu asta defilăm, de la Crucea de Piatră şi pînă-n Balta Brăilei. Din cînd în cînd, cîte o exponentă a "normalităţii" se detaşează de grup şi, cu simţul lui *privacy* în sînge, obţine în tăcere rezultatul mai sus menţionat, introducîndu-şi tacticos degetele în priză. Ironie, celelalte două personaje (din **O vară de neuitat**, respectiv **E pericoloso sporgersi**) care ne scutesc de senzaţia dialoghistului cu pistolu-n ceafă, şi care, în plus, nu par afectate de morbul sexualizării excesiv compensatorii post '89, ne sînt oferite de două actriţe de altă naţionalitate decît cea română. Actriţe care – justificat de natura personajului în primul caz, şi involuntar în cel de-al doilea – operează modificări de fineţe, punînd acea surdină atît de necesară *femininelor* noastre de ecran lat. Normalitatea rămîne însă bordelul, gregaritatea. De aici şi senzaţia că elogiul din **Balanţa** – *"Piramidele – căcat! Grădinile Semiramidei – căcat! Femeia rrromână, mamă şi amantă, cu ochii, cu buzele, cu sînii ei – ea e adevărata minune a lumii"* – era făcut de un cinefil avizat.

Curată şi uscată

«*Plan general:* Gazela instant sex care sprijină colţul unui bloc se ridică brusc, cu o privire pierdută, şi porneşte cu paşi repezi într-o direcţie necunoscută. În capătul străzii se vede o biserică. *Prim plan:* Aceeaşi, în faţa bisericii. Stă nemişcată cîteva clipe, ca şi cum s-ar pregăti să facă semnul crucii, apoi – surpriză! – zîmbeşte pervers către o cameră şi, cu degetul mic, îşi curăţă rujul strîns în colţul buzelor. *Plan întreg:* Din spate, picioarele dezgolite ale femeii, păşind în întunericul bisericii. *Cut*». Slavă Domnului, această secvenţă nu există. E un montaj ad-hoc inspirat de ofertele feminine recente al filmului românesc. Încercînd să se curăţească rapid pe traseul stabiliment-biserică, personajul nostru – şi nu e vorba numai de Gelsomina din **Confesiune** – nu reuşeşte să capete decît o perucă lălîie în secvenţa ultimă, fapt ce se vrea semnul intrării în rîndul lumii. Morala azvîrlită-n ochi copleşeşte intenţia lăudabilă. Iar n-avem carne, şi schematismul eroinei e demn de clipurile publicitare ce promit delicioase uscăciuni. Sîntem, deocamdată, în faza de deprindere a igienei corporale, ne spălăm frenetic pe mîini de trecut. Mai tîrziu, poate, exerciţii de ecologie interioară.

Maria! Maria e acasă?

Pînă atunci, îţi cam vine să arzi şi tu o anonimă la foaia de cinema, să ţipi cît te ţin bojocii că s-a greşit, că nu e asta *femeia contemporană*. Să acţionezi cumva, să vii cu propuneri de personaje: poate domnişoara cu integrame din stînga, poate doamna cu tichete Robingo din dreapta sau – de ce nu? – dumneaei cu Paranormalu'. Ce-ar fi... gazdele de la "Interzis bărbaţilor?". Dar mai bine îţi vezi de-ale tale, şi răzuieşti discret "Vila de aur" care-ţi frige buzunarul. Apoi, cu gesturi calme, în troleibuzul arhiplin, scoţi *Dilema* din geantă şi parcurgi cu sufletul la gură ultimele aventuri între două avioane şi-un e-mail ale anonimelor *étrangère* din pagina 12. Cu grijă mare la sacoşa-Dallas sprijinită de picioare.

Adina BRĂDEANU

Eveniment

ARRABAL
la Clubul cinefililor

Şase filme realizate de Fernando Arrabal între 1970 şi 1992 – printre care celebrul *Viva la Muerte* –, proiectate la sala "Elvire Popesco" a Institutului Francez, în cadrul Clubului cinefililor, începînd cu 27 noiembrie, *în prezenţa dramaturgului!*

"Disciplina, morala, munca şi bunătatea trebuie doborîte cu lovituri năprasnice de cazma, ca pe nişte bătrîni copaci uscaţi care-i împiedică pe cei tineri să crească... Eu venerez libertatea liberă". (Arrabal)

Cronica literară de tranziţie

Goebbels combate bine nazismul

Am parcurs această carte a lui Dumitru Popescu cu "sentimente" foarte contradictorii. Pe cele dinainte de '89 le luam la citit cu nădejdea sinceră că, poate de data asta!, o să-mi placă, şi n-o să mai fiu nevoit să mă exprim întortocheat, sibilinic, să înfofolesc obiecţiile în fraze de camuflaj, şi că o să mi se publice cronica aşa cum am scris-o. N-am reuşit. D. Popescu ocupa poziţii prea înalte pentru ca redactorii-şefi să nu se teamă de orice "dar" sau "însă". Iar despre cea mai bună carte a sa de pînă în '89 (văd, la p. 407, că şi-o reneagă), care e şi prima, dacă nu mănşel, *Drumuri europene* (Ed. Tineretului, 1965, note de voiaj în Franţa, Italia şi Anglia), cea mai "naturală", mai neforţată şi mai conformă disponibilităţilor sale – n-am scris, eram prea june cînd a apărut.

Cartea de azi*, cu un titlul pastişat după celebra utopie a "comunistului" avant-la-lettre Tommaso Campanella (acela o scrisese în închisoare, D.P. îşi face închisoarea la "liber"), titlu, între noi fie zis, cam preţios, cum fusese şi cel anterior (*Am fost şi cioplitor de himere*, ah!), este – ne place au ba – un proces al comunismului şi, parţial, al etapei care i-a urmat. Şi nu plicticos.

Să nu te apuce toţi dracii?! Ne putem, oare, imagina procesul nazismului, făcut, coleà temeinic, pe capitole şi paragrafe migăloase, de însuşi camaradul Goebbels? În spiritul lui Teodor Mazilu, am putea răspunde, zîmbind cinic: Ne putem, de ce nu? uite că putem! Viaţa ne obligă!

Cu totul serios vorbind, există un precedent ilustru. Memoriile lui Albert Speer, *În inima celui de-al III-lea Reich*, sînt un intrinsec proces al nazismului, făcut de cineva dinlăuntrul lui. Cu trei distincţii: 1. Speer e mai pătrunzător decît D.P. 2. Aceea e o carte de memorialistică, în care domină epicul. 3. Speer a fost, totuşi, doar un "tehnician", un executant (dar, în final, şi un sabotor) de mare talent (de altfel, şi un artist), dar cîtuşi de puţin un doctrinar, un ideolog. În timp ce D. Popescu, care a rămas pînă la capăt pe linie (deşi zice că vedea că e soioasă), a fost unul din pilonii de susţinere, sporire şi glorificare ai "suprastructurii" bolşevismului autohton. Aportul său, de pildă, la exacerbarea cultului lui Ceauşescu, a fost colosal. De aceea, paginile despre *"encomiastica proletară"*, despre laudele demente închinate Conducătorului – pagini isteţe, nu zic – infuzează o apăsătoare senzaţie de penibil în cititor. Îţi vine să ţipi: De ce vorbeşti, domnule, la *impersonal*, cînd dumneata ai fost *persoana întîi*? Cu figura sa crunt cogibundă, D. Popescu are aerul că nici usturoi (sau altceva) el n-a mîncat, nici gura nu-i miroase. Sunt de acord, e o carte de *analiză*, nu de povestire, nu de turnat cenuşă în cap (deşi D. Popescu pune mult fior compasional şi multă culoare epică atunci cînd relatează, în două rînduri – pp. 215 şi urm., pp. 262 şi urm. – ce dîrdîieli simţeau şi cum trăiau ciuciuliţi foştii granguri PCR în primele zile de după 22 decembrie, pînă s-au lămurit că nu-i bai). Dar cînd (la p. 320) D. Popescu reflectează candid: *"Mai greu de explicat ne apare în comunism disponibilitatea omagială a oamenilor de cultură, a intelectualităţii"*, eu, care-i recunosc atît tovarăşului, cît şi d-lui D. Popescu statutul de intelectual, mă întreb: aici un răspuns pertinent nu ar fi fost (măcar) un "studiu de caz", şi anume cel propriu? D. Popescu răspunde, indirect, în "cuvîntul înainte", că *"nu viaţa mea interesează, ci mecanismele unei doctrine şi* (ale, n. gp) *unui sistem social"* (p. 5). E o escamotare, o eschivă, deoarece – aşa cum şi D.P. observă, nu o dată, în carte – doctrina în sine era, în cea mai mare parte, foarte gimbirlie (fericire, progres, egalitate, dreptate), mizeria şi dezastrul începeau de la concretizarea ei în vieţi reale.

Şi titlul, şi conţinutul cărţii lui D. Popescu mai au un model, ce nu trebuie ignorat: *Cetatea totală*, a lui Constantin Dumitrescu. Pînă la proba contrarie, o voi socoti cea mai bună radiografiere a comunismului adevărat din România, pe toate palierele sale, cu o remarcabilă forţă de sinteză şi cu virtuozitate expresivă în registru ideologic (imitată, cu succes, ici-colo, de D. Popescu). Mergîndu-i, într-un fel, pe urme(!), analizele lui D. Popescu sunt mai laxe, mai literarizante şi – deşi onorabil severe, în bună măsură, fiindcă autorul, vorba lui Leonida, e iezuit, aminteri nu prost – nu scutite de inflexiuni nostalgice faţă de aspecte sau zone pe care, propagandistic sau nu, autorul le idilizează încă, le aureolează fraudulos. *"Actualul regim este arogant nu numai cu plebea, ci şi cu elita. Comunismul nu şi-a putut permite atîta indiferenţă batjocoritoare faţă de cultură. Nu o putea face, căci se revendica de la cele mai avansate cuceriri ale geniului uman"* (p. 268). Mistificare. Mai întîi, cultura, în mod normal, n-are de ce să depindă numai de "regim"; asta e tot o mentalitate paternalist-comunistă. Şi, mai apoi, fără să discut ce e în prezent, "indiferenţa batjocoritoare" e de o mie de ori preferabilă sclavagizării batjocoritoare. Azi, că e sau nu indiferent "regimul", editurile de soi, *exempli gratia*, scot mari valori ale culturii (Hegel, Freud, Eminescu, Nietzsche, Cioran, Platon, Eliade, Sf. Augustin etc. etc.) fără să aibă nevoie pentru asta de avizul nuştiucărui politruc de la Partid sau de la Consiliul Culturii. Nici cu titlu de glumă nu se poate primi ideea că în comunismul românesc, cultura o ducea mai bine decît azi.

"*Existau*, spune D.P. la p. 370, *comunişti lucizi, raţionali, cu spirit critic şi bun simţ*". Oare? Unde erau? Acesta e un oximoron, o gheaţă de foc. Am cunoscut şi eu cîţiva membri de partid cu asemenea calităţi. Dar aceia nu erau comunişti, ci anti-comunişti. Prin raţiunea şi bunul lor simţ, ei subminau comunismul. Orînduirea bazată pe teroare, minciună şi sărăcie generalizată (minus privilegiaţii, între care a fost şi D.P.) nu e compatibilă cu spiritul critic şi cu atît mai puţin cu raţiunea sau bunul-simţ. Bun-simţ avea Doina Cornea, nu comunistul care aplauda, la prezidiu, minute în şir, imbecilităţile lui Ceauşescu.

Pe alocuri, formaţia lui D. Popescu îi joacă de-a binelea festa şi-l face să-şi dea în petec, fugitiv. De pildă, la p. 376: *"Socialismul real este un bluf. Nici capitalismul nu e mai breaz"*. Ce prostie! Nu e mai "breaz" regimul adaptat funciar firii umane, al competiţiei şi al gîndirii libere, al şanselor deschise, al neîngrădirii prin dogme inventate de semidocţi, decît regimul care practică zi de zi falsul, decervelizarea, umilirea şi pauperizarea? Poziţia pretins filozofică, de arbitru în chiloţi nici albi, nici roşii, care decide "meci nul" între capitalism şi socialism, pune sub semnul întrebării paginile lucide, deştepte, plauzibile din opul lui D.P.

Dar, muşcîndu-mi buzele, spun: sub acest semn, al îndoielnicului moral, al paradoxului că tocmai un mandarin al c.c.-ului (care n-are o vorbă de auto-învinovăţire) sfîrtecă, cu destulă inteligenţă, structurile ignobile ale comunismului, sub acest semn, deci, se află multe pagini enervant de rezonabile.

George PRUTEANU

---

*) *Eclipsă în Cetatea Soarelui*, Ed. Globus, Buc., 1995, 408 p., 5250 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Feminismul şi efeminarea totalitară

Feminismul nu conţine nimic pozitiv, el este construit ca o reacţie, ca o replică. Altfel zis, înainte de a avea amici, feministele au inamici. La fel ca şi socialismul, cu care cochetează adeseori, feminismul face din discurs un denunţ. Un denunţ în primul rînd filosofic, întrucît inamicii feminismului sînt filosofii, un denunţ ce are în vedere toate formele de existenţă ale societăţii occidentale, un denunţ născut chiar în sînul acestei civilizaţii şi iritînd-o pe o cale neîncercată pînă în secolul nostru. Dacă e vorba, de pildă, despre economie, acolo unde marxiştii văd dominaţie de clasă, feministele descoperă oprimarea sexuală: capitalistul redevine astfel bărbat. Politica suferă şi ea un atac asemănător: drepturile omului şi contractul social sînt denunţate ca instrumente aflate în mîini bărbăteşti, prea bărbăteşti... Feministele vor să rescrie, de fapt, filosofia politică a modernităţii, falsificînd-o: ca să luăm doar exemplul teoriei contractului social, individul hobbesian mînat de teama morţii violente, proprietarul lui Locke sau insul bogat al lui Rousseau nu mai sînt, în încercarea lor de a da formă comunităţii politice prin contract, oameni, ci doar bărbaţi care şi-au propus să manipuleze slăbiciunea naturală a femeilor. Cultura, în întregul ei, este, în optica feministă, o creaţie care nu are decît o adresă, şi anume impunerea unui *falogocentrism* (Derrida) primitiv. Marele inamic al feminismului este, de fapt, şi în acest caz, un filosof: e vorba de Aristotel, cel care scria că "toţi oamenii posedă diferitele părţi ale sufletului, cea raţională şi cea nonraţională, dar în mod diferit: astfel, sclavul e cu totul lipsit de facultatea deliberării raţionale, femeia o posedă, dar fără autoritate, copilul o posedă şi el, însă în chip imperfect... Iată de ce, aşa cum spunea poetul, podoaba unei femei este tăcerea sa." (**Politica**, I, 13, 1260a 11-15). Jucîndu-ne oarecum cu cuvintele, am putea spune că, identificîndu-şi condiţia mai degrabă cu cea a sclavului, feministele procedează, pentru a remedia situaţia, precum un...copil: fac, adică, o gălăgie stridentă, pierzîndu-şi astfel podoaba naturală sau, mai precis, una din podoabele naturale. Morala nu scapă nici ea nevătămată din contactul cu aceste brave luptătoare: într-adevăr, pentru feministe, virtutea nu merită derivată de la *vir*, căci bărbatul nu are decît vicii. Între altele, cel de a fi politicos: politeţea e, clamează feministele nemulţumite că te văd ridicîndu-te în picioare cînd le saluţi sau că le laşi să intre primele pe uşă, politeţea e, deci, o unealtă feroce, cu care bărbatul îşi afirmă superioritatea. Moravurile sînt judecate după o perversă deturnare a logicii democratice a egalităţii triumfătoare: această logică ar trebui să facă detestabile rafinamentul, seducţia şi şarmul, pentru a reduce toate relaţiile umane la forţă şi accident biologic.

Există, desigur, şi variante mai "blînde" ale feminismului, care nu sînt atît de ridicole precum cel schiţat mai sus. Feminismul nuanţat se pretinde a fi "liberal" numai pentru că operează cu sintagma "egalităţii de şanse" sociale: nici unul dintre cei care utilizează însă această expresie nu a reuşit să răspundă la întrebarea "cine trebuie să acorde şansele egale?". Sau, cu alte cuvinte, "cine opreşte mersul moravurilor pentru a aşeza linii de start şi împărţi, fără deosebire de sex, lauri?". Tot moderate sînt considerate a fi şi expresiile feministe care cer constituirea unor liste electorale alcătuite 50% din femei şi 50% din bărbaţi: dacă nu cumva mă înşel, socialiştii francezi sînt primii care au căzut în capcană, alcătuind o asemenea listă mixtă, pentru alegerile europene de anul trecut. Afişul electoral arăta, ce-i drept, tare frumos, alăturînd 15 femei şi 15 bărbaţi, ceea ce nu a făcut înfrîngerea socialiştilor mai puţin usturătoare.

Cum se face că în societatea românească, în care imitaţia feluritelor soluţii proaste este o regulă, feminismul e (aproape) absent? Cum se face că, dispuşi să copiem orice exces, nu l-am copiat şi pe acesta? De ce, pe lîngă pornografie sau parapsihologie, de pildă, nu avem şi feminism? O cauză generală e următoarea: pentru apariţia feminismului e nevoie, aşa cum sugeram, de o cultură rafinată şi e nevoie să-i iei pe filosofi drept adversari. Mai precis, să-i iei în serios şi să-i răstălmăceşti. La noi, forţele minţii nu se măsoară însă cu filosofii, ci cel mult cu...editorialiştii de gazetă: altfel zis, văicăreala domnului Paler e mai interesantă decît lamentaţiile unui Rousseau; dl. Cristoiu e mai citit decît Hobbes şi Locke, scriind, ce-i drept, deja mai mult decît cei doi la un loc; Aristotel este, comparat cu un sociolog ca Vadim Tudor, un şcolar cuminte şi respectuos. În afara unei înrădăcinări filosofice, feminismul nu poate fi decît vorbărie de doi bani. Există şi o altă cauză, mai puţin "literară", a absenţei feminismului: societatea românească e ea însăşi efeminată datorită totalitarismului. (În paranteză fie zis, acesta e şi unul din motivele pentru care monarhia ar fi o soluţie foarte bună pentru România: căci republica are nevoie de sentimente virile, de afirmare cetăţenească, de acţiune hotărîtă, absente cu totul din această parte de lume.) Între atîţia inşi care nu uzează de autoritatea raţiunii, femeile se pierd aşadar, în mulţime. E prea multă slăbiciune, prea multă ezitare în acţiunea bărbaţilor de stat ca să poată fi descoperită aici vreo doză de dominaţie strict masculină. Situaţia e oarecum asemănătoare cu cea care face imposibil ecologismul, şi el asociat adeseori feminismului: căci peisagiul românesc e atît de distrus, el e atît de aproape de gunoi şi de reziduu încît a reclama curăţenia şi protejarea mediului înseamnă a visa o transformare a întregii societăţi într-o clasă de elevi curaţi, şi a statului într-o întreprindere de salubritate. Tot aşa, reclamarea unor drepturi pentru animale şi plante (o obsesie a ecologiei profunde) ar însemna afişarea mult prea directă a caracterului anti-umanist al ecologismului: cînd semenul tău e nedreptăţit, a vorbi despre specii rare de delfini înseamnă a fi atent la fiare înaintea oamenilor. Ei bine, nu cred că am decăzut chiar atît.

Cristian PREDA

Identitate şi autosacrificiu

Teoriile politice contemporane fac din problema identităţii piatra de hotar în exprimarea societăţilor democratice ca societăţi ale diferenţelor. Pentru teoriile democraţiilor tradiţionale problema cea mai importantă era cea a egalităţii. Identitatea de cetăţean se aplica tuturor celor care erau socotiţi persoane libere, capabile să facă alegeri, să aibă interese, să fie agenţi morali – prin aceasta, să aibă drept de vot. Cetăţenia devine temeiul egalităţii. Egalizarea oamenilor părea să fie cel mai important scop al democraţiilor tradiţionale. Democraţiile contemporane se confruntă mai degrabă cu problema autoafirmării, considerîndu-se că răspunsurile de tipul da-nu (cele date în alegeri) sînt doar forma bazală a cetăţeniei.

Care este în acest context scopul teoriile feministe? Se consideră uneori că democraţiile tradiţionale au condus la ideea că diferenţele sînt obstacole şi că, totodată, ele sînt surse de ierarhizări. Din perspectivă feministă, diferenţele sînt necesare în însăşi împlinirea unei democraţii; altminteri, prăpastia dintre indivizi şi societate n-ar face decît să crească. Feminismul tradiţional, la rîndul lui, a fost legat de ideea egalităţii. În paranteză fie spus, multe romînce se simt tacit legate de o asemenea abordare. "Vorbesc întotdeauna în calitate de persoană, şi nu de femeie" a devenit un leit-motiv pentru femeile implicate în politică. Ca şi în cazul concetăţenilor bărbaţi, femeile iau drept repere teorii occidentale clasice, onorabile, dar actualmente depăşite în ţări cu exerciţiul aproape neîntrerupt al libertăţii de gîndire. Psihologii explică această ispită a negării propriei identităţi ca o expresie a lipsei stimei de sine pentru apartenenţa la un grup socotit inferior. Or, nici o categorie de oameni n-a fost şi nu este mai universal inferiorizată ca cea a femeilor.

Prin urmare, fuga de identificarea ca femeie este destul de explicabilă, poate mai ales pentru spiritele educate, educate în afara feminismului cultural contemporan. Mărturisesc fără sfială că, pînă acum cinci ani, şi eu eram unul dintre ele. Cum ar fi fost cu putinţă altfel într-o lume care ne educa să fim cu toţii egali, egali cu zero?

Poate că cea mai tulburătoare întrebare pe care mulţi ne-am pus-o după ce formal am scăpat dintr-o lume care ne anula a fost chiar întrebarea "cine sînt eu?". În absenţa culturii feministe, ne-am simţit datoare să încercăm să fim "un" ceva (un profesionist, un om politic), imitînd modelul masculin după paternul beauvoirean: "Dacă vrem să fim egale cu bărbaţii, trebuie să devenim bărbaţi" – adică să imităm un comportament socialmente consacrat ca "general uman", fără să ne întrebăm cît ne exprimă şi cît de general uman este.

La acestea, o cititoare ar putea replica în manieră antiesenţialistă: ce face femeia asta aici? Reiterează ideea că există "etern feminin", "natura femeii" şi alte asemenea idei care au concurat superb la inferiorizarea femeilor? Nu cumva caută ea tocmai fantoma care cu greu a răposat de abia două decenii, fantoma numită Femeia? Nu ştiu dacă voi reuşi să conving, dar realmente mă simt foarte departe de astfel de căutări. Dar asemenea multor feministe contemporane, sînt ispitită să-mi închipui cadre culturale în care omenescul, politicul, spiritualitatea încep să exprime şi jumătatea ignorată, fiindcă e "pasivă", "emoţională", "incapabilă de gîndire proprie", numai bună să i se aşeze mereu un alt cap decît al ei, fie între ea şi Dumnezeu, fie între ea şi cultură, fie între ea şi politică, dar mai ales între ea şi ea însăşi. Despre femei s-a scris enorm în literatură. Despre feminin s-a scris enorm în filosofie. Cei care au scris erau prin excelenţă bărbaţi, socotiţi un fel de conştiinţă de sine a femeilor, căci ele, ca şi sălbaticii sau masele, nu erau socotite în stare să se autodefinească, nici măcar să-şi cunoască interesele – şi cine ştie ce aberaţii ar produce, lăsate de capul lor. Sentinţa clasică în cultură şi în politică îşi are fundamentul în religia patriarhală şi se rezumă la formula: "Femeile nu-şi pot fi cap". Mai mult, dacă modernitatea a subminat teoriile predestinării în privinţa bărbaţilor, lăsîndu-i liberi să-şi împlinească "natura umană" sau chiar să nu aibă niciuna, determinînd-o ei înşişi, a lăsat în schimb neatinsă ideea că femeile există pentru ceva (pentru altceva decît propria lor împlinire), există pentru ca să servească, să placă, existenţa lor e auxiliară, nu e scop în sine.

Binecunoscuta teorie asupra profeţiilor care se autoîmplinesc ne relevă tendinţa subiecţilor de a se ralia la un model predeterminat. Vîră sistematic în capul cuiva că, de pildă, face parte dintr-un grup înclinat spre delincvenţă şi probabilitatea să comită un asemenea act creşte vertiginos. Mai nimeni din politica românească nu pune la îndoială caracterul fatal al ocupaţiilor "femeieşti"; de aceea, de la "capul statului" la "capul familiei", toţi compătimesc de zor "destinul" femeilor de servitoare ale familiei lor – nu de alta, dar destin fiind, n-ai ce-i face. Pe urmă, nu-i aşa, muncile casnice se fac din "instinct", nu ţin de homo faber, femeile avînd un soi de program genetic de gospodine sau de cripto-servitoare. Nu-i de mirare atunci faptul că, deşi nimic nu le desparte ca performanţă de bărbaţi în cursul studiilor, ceva le va despărţi ulterior, cînd, reluîndu-şi dialogul cu veşnicia, ele împlinesc profeţiile despre propriul lor destin, eliberînd omul (a se citi: bărbatul) pentru statutul său de creator-legiuitor.

Ce tip de experienţe investighează feminismul? Ei bine, este vorba, în mare, de două categorii: unele sînt experienţe femeieşti, iar altele "feminine". Pentru o mai clară imagine, voi opera cu o clasificare proprie, după cum urmează:

a) experienţe exclusiv femeieşti: graviditatea, naşterea, hrănirea din trup, sîngerarea periodică;

b) experienţe preponderent femeieşti: violul, pornografia, prostituţia, muncile domestice, îngrijirea copiilor şi bătrînilor;

c) experienţa aservirii, împărtăşită cu toate categoriile de marginali, de membri ai grupurilor dezavantajate (etnic, rasial, economic);

d) experienţa "neajutorării", împărtăşită ca imagine culturală împreună cu copiii, bătrînii, bolnavii şi handicapaţii;

e) experienţa asocierii simbolice cu natura, împărtăşită cu "barbarii", colonizaţii etc.

E interesant de observat că diferitele abordări feministe se concentrează pe experienţe diferite: liberalele pe cele preponderent femeieşti, socialistele pe cele ale aservirii, radicalele pe cele exclusiv femeieşti şi pe cele ale neajutorării, ecofeministele pe consecinţele asocierii simbolice cu natura.

Neavînd nici o posibilitate de a intra în detalii despre abordările de acest tip într-un articol de revistă, mă voi rezuma să fac cîteva remarci despre felul în care afirmarea identităţii femeilor este subminată de mitul autosacrificiului.

Voi da noţiunii de indentitate personală trei caracteristici în consens cu teoriile psihologice şi filosofice actuale, anume: identitatea personală se manifestă acolo unde şi atunci cînd persoanei i se asigură integritatea, autoexprimarea şi reciprocitatea. Autosacrificiul este considerat o datorie morală imperfectă, fiindcă face parte dintre actele aflate dincolo de datorie. Personal consider că o cauză serioasă în menţinerea femeilor într-un statut subordonat o reprezintă internalizarea autosacrificiului ca datorie morală perfectă. La acest fapt concurează multe determinări culturale. Voi da doar cîteva exemple din contextul filosofiei româneşti. Mircea Vulcănescu socoteşte feminitatea ca o stare a multiplicităţii, opunînd-o singularităţii masculine. Noica refuză "sinei" orice statut epistemic, Cioran consideră femeile nulităţi al căror rol se rezumă la a-l elibera pe gînditor de sub presiunea spiritului, făcîndu-l să se reîntoarcă la plăcerile inconştiente ale vieţii.

N-am dat aceste exemple ca să înfierez cu mînie feministă pe cei trei mari gînditori, ci doar ca să luminez un pic faptul că şi pe aici nu stăm mai pe roze în privinţa pattern-urilor misogine pe care ni le-am însuşit şi noi cele care putem spune: "Femeile sînt aşa, dar eu am scăpat" (eventual devenind culturalicește bărbaţi). Mesaje de acest tip au primit toate femeile care frecventează zona marii culturi, dar şi toate celelalte, măcar în formula autosacrificiului ca datorie, datoria de a te ţine deoparte de dobîndirea unei identităţi proprii.

Daţi-mi voie să schiţez în cîteva cuvinte condiţiile sub care cele cinci tipuri de experienţe prezentate anterior se leagă de internalizarea autosacrificiului ca datorie:

a) în cazul experienţelor exclusiv femeieşti, atunci cînd a naşte e socotit act de datorie patriotică, iar statul sau alte instanţe decid în locul femeilor, atunci cînd există o singură formă de concediu parental, cel matern etc.;

b) în cazul experienţelor preponderent femeieşti, atunci cînd femeile sînt tratate ca obiect sexual, inclusiv cînd violul marital e privit ca expresie a datoriei conjugale;

c) în cazul experienţei aservirii, atunci cînd femeile prestează munci gratuite în familie, fiindcă se simt inferioare bărbaţilor sau cred că îndeplinesc o "menire" care este exclusiv feminiască;

d) în cazul experienţei neajutorării, în condiţiile utilizării acesteia ca protecţie faţă de alegeri personale sau de exprimare de sine, fără constrîngeri derivate din prejudecăţi sexiste;

e) în cazul cînd experienţa asocierii simbolice cu natura este acceptată în sensul că femeile se simt mai degrabă ca o resursă sau ca un tărîm emoţional pentru gînditorul ostenit.

Autoafirmarea înseamnă afirmarea identităţii prin diferenţă. Deja există destule obstacole în dobîndirea identităţii pentru oamenii ieşiţi din perioada totalitară. Cu atît mai greu este pentru femei, pentru care întreaga istorie pare să fi fost totalitară, ca prohibire sau inhibare a accesului la identitatea ca subiect liber, deci ca scop în sine.

Operaţiunea principală a feminismelor contemporane este aceea de fărîmare a "idolilor" care ţin femeile prizoniere în identităţi funcţionale (oameni care există doar pentru alţii). Aceasta e departe de a fi reductibilă la o logică resentimentară sau la mania victimizării. Problema cea mai importantă pentru teoriile feministe contemporane este aceea de a lumina cultural experienţele femeilor, de a propune modele ginomorfice în morală, politică, estetică, astfel încît, în timp, să putem trăi în cultură şi politică în calitate de fii şi fiice modelaţi după chipul ambilor părinţi, nu doar al unuia. Nădejdea este aceea că astfel am putea să fim mai puţin scindaţi, mai puţin adversativi şi, de ce nu, poate mai întregi.

Mihaela MIROIU

Reflecţii (fals) sfioase

Îşi poate da părerea despre feminism un bărbat? Pusă de un bărbat, aşa cum fac eu, acum, întrebarea ar stîrni iritare în Olanda. Studiile feministe sînt întreprinse aici numai de femei, din cel puţin două motive: dezinteresul bărbaţilor (inclusiv cel "cognitiv", ideea că ei nu se pricep la aceste studii) şi interesul femeilor (inclusiv ideea că acesta este domeniul lor şi că ele trebuie, deci, să şi-l apere). Ideea de a scrie, ca bărbat, despre problemele femeilor poate deci fi văzută ca aroganţă "tipic" masculină - "ei le ştiu pe toate şi mai bine, inclusiv problemele noastre, şi vin acum să ne dea şi sfaturi" - ori ca flagrantă, structurală, incompetenţă. Primul argument poate fi în multe cazuri concrete îndreptăţit şi respectiva atitudine de superioritate masculină nu este, pentru mine, decît ridicolă. Interesantă este deaceea mai curînd a doua obiecţie, pentru că ea include, paradoxal, exact argumentul de tip "gender". Într-adevăr, feminismul protestează, şi după mine pe drept cuvînt, împotriva ideii - masculine - că femeile ar fi structural incapabile de anumite activităţi: aceste incapacităţi sînt de cele mai multe ori, şi cu excepţia factorilor strict biologici, simple concepte culturale construite *de* bărbaţi şi *pentru* bărbaţi, adică pentru legitimarea poziţiei lor dominante în societate. Dar dacă aşa este, nu este oare ideea - feminină - că bărbaţii ar fi structural incapabili să vorbească despre feminism un argument la fel de interesat - apărarea teritoriului - şi egal de condamnabil? Nu ştiu cum să ies din această dilemă. Poate că ea ar trebui tocmai atacată frontal la revista **Dilema**. Preferînd să sugerez acest curaj... altora, mă voi mărgini aici la nişte reflecţii teoretice "sfioase" în marginea unor articole scrise de feministe, deci de autoare recunoscute prin definiţie competente. Nu fac, de altfel, decît să repet astfel opţiunea adoptată din aceeaşi pudoare de mulţi alţi teoreticieni bărbaţi, precum de exemplu Jonathan Culler care, în cartea lui **On Deconstruction**, din 1982, include, prudent, şi capitolul "Reading as a Woman". Reflecţiile mele sînt deci inspirate de lectura unei cărţi extrem de incitante: **Feminism and Philosophy**, o masivă colecţie de articole apărută acum cîteva luni la Westview Press din Boulder, Statele Unite şi la Oxford. Autoarele antologiei, Nancy Tuana şi Rosemarie Tong, profesoare de filozofie şi etică medicală la două universităţi americane, prezintă aici cele mai importante eseuri feministe din ultimii 20 de ani din domeniul filozofiei, ştiinţelor politice, psihanalizei şi studiilor culturale. Altfel decît în România, unde el este surprinzător de puţin dezvoltat, feminismul înseamnă o extraordinară activitate teoretică, politică, legislativă şi medicală în Statele Unite, Anglia, Olanda, Franţa şi ţările scandinave. Punctul de plecare - apărarea drepturilor femeilor, a acestei jumătăţi a populaţiei care e încă minoritară în drepturi şi putere - se află reprezentat în carte numai prin discutarea conceptului de *muncă*: în ce măsură este acceptată munca femeii acasă drept egala muncii bărbatului la serviciu, şi cum este salarizată munca - la serviciu - egală a bărbatului şi a femeii? O chestiune dezbătută şi la congresul mondial al femeilor de la Beijing. Problema poate fi tratată în spirit "liberal" - este evident că salarizarea la muncă egală trebuie să fie egală, lucru obţinut mai ales în Scandinavia - dar problema poate fi tratată şi în spirit mai radical, şi deci, din punct de vedere teoretic, mult mai interesant. Căci ce înseamnă de fapt "munca"? Ea este văzută în mod obişnuit ca acoperind o activitate de *producţie de bunuri materiale*, motiv pentru care ea este şi salarizată, şi nu una de *reproducţie simbolică*, lăsată deaceea neplătită. Dacă prima aparţine bărbaţilor, a doua este concedată femeilor. Suportul biologic al acestei "specializări" este în afara discuţiei; discuţia porneşte de la fazele postnatale, unde societatea a construit un întreg eşafodaj de roluri, drepturi şi datorii evident dezavantajoase pentru femei (Nancy Frazer polemizează în cartea amintită cu Habermas pe tema acestei distincţii). Concepţia patriarhală atribuie astfel bărbatului munca şi viaţa publică, agora, spaţiul iniţiativei şi libertăţii sociale, inclusiv al toleranţei sexuale în caz de infidelitate, în timp ce femeii îi revin munca şi viaţa privată, căminul, supunerea, lipsa de experienţă şi iniţiativă socială, fidelitatea sexuală (grav pedepsită cînd este încălcată). De remarcat faptul, pe care autoarele cărţii amintite nu îl amintesc, că angajarea în munca salariată a femeii nu duce automat la o soluţie: comunismul, mai ales în varianta ceauşistă, a înrobit de două ori femeia, căci nu a scutit-o de sarcinile ei tradiţionale, ci doar a adăugat acestora munca la serviciu (multe autoare "de stînga" critică de-altfel marxismul în genere pentru "gender-blindness"). Problema este deci socială, dar şi de mentalitate, şi ambele trebuie văzute şi juridic. Munca *reproductivă*, care include educaţia de acasă dată copiilor, trebuie considerată egală celei productive cu respectarea consecinţelor: schimbarea sistemului de roluri din roluri aşa-zis complementare în roluri duble: atît cariera profesională, cît şi educaţia acasă trebuie asumate în mod egal de ambii părinţi (Allison Jaggar propune chiar termenul de "echipă a părinţilor", în loc de "tată şi mamă").

Antologia prezintă şi alte curente de gîndire din feminism. Luce Irigaray, singura autoare franceză din această antologie americană, remarcă într-un eseu "deconstructivist", absenţa femeii din discuţiile despre dragoste din dialogul platonician *Simpozion*. Alte studii se referă la faptul că termenul de *gender*, gen, este camuflat în multe dezbateri filozofice tradiţionale. Raţiune sau emoţii, spirit sau trup, obiectiv sau subiectiv, iată tot atîtea dileme care, după Alison Jaggar, sînt *gender-coded*: primii termeni ai dilemelor sînt codificaţi ca masculini, deci superiori, în timp ce termenii opuşi - emoţie, trup, subiectivitate - definesc un spirit feminin, zis inferior. Conceptul însuşi de ierarhie, spune Kathy Ferguson, într-un eseu "anarho-feminist", legitimează "feminizarea", respectiv descalificarea unor atitudini şi valori, iar conceptul de heterosexualitate pare a fi o creaţie culturală masculină, impusă femeii. Cum este construit conceptul de feminitate însuşi, se întreabă Mary Dale, altfel decît ca un amestec de slăbiciune, pasivitate şi nevoie de protecţie, abil învăluite într-un aşa zis farmec indefinibil? Societatea occidentală a fost întotdeauna, şi este încă, bazată pe patriarhat: autoritatea este asociată bărbatului, de la vînătorul neolitic la şeful de întreprindere, sau de partid politic, modern. Nu numai legile sau mentalitatea trebuie schimbate, ci însăşi această idee de patriarhat ca singura formă de societate posibilă, susţine "feminismul radical".

Psihanaliza feministă atacă prin Jane Flax sursa antropologică a patriarhatului: despărţirea băiatului de simbioza cu mama din fragedă copilărie, din faza zisă pre-oedipiană, pentru a participa la lumea puterii alături de tată, ceea ce duce la descalificarea ideii de simbioză şi elogierea celor de separare, distincţie, individualism. Băiatul învaţă că trebuie să le adopte, pentru a-şi proteja poziţia dominantă viitoare, şi în acest proces învaţă deasemenea să-şi privească de sus mama, văzută ca "simplă femeie", ca şi valorile ei, de care a beneficiat însă în pruncie (nostalgia la maturitate după această căldură a mamei, rebotezată "general umană", este şi ea cunoscută). Dimpotrivă, fiica, altfel încadrată în complexul oedipian, sau mai bine zis la care acest (eventual) complex este altfel exploatat social, nu se rupe de valorile simbiotice, sau se rupe mult mai puţin, ceea ce însă o descalifică "din start" pentru competiţia socială. Şi aici, idealul pare a fi egalizarea celor două seturi de valori în locul ierarhiei actuale.

În fine, postmodernista Linda Alcoff remarcă faptul că feminismul nu poate fi definit nici ca monolitic, nici ca o serie infinită de diferenţe. Alte eseuri din volum subliniază chiar polemic faptul că feminismul este un curent elitar al femeilor albe, intelectuale, din clasa mijlocie înstărită nord-americană şi nord europeană. În ce măsură reprezintă ele atunci interesele şi ideile femeilor africane sau asiatice? Sau, am spune noi, în ce măsură ele sînt legitime în toate culturile, aşa cum considerăm drepturile omului în genere? Şi nu este chiar această întrebare suspectă de discriminare? Căci de ce ne întrebăm *dacă* drepturile femeii sînt drepturi ale omului, în loc să pornim de la axioma că da, ele sînt, de la sine înţeles, drepturi ale omului? O întrebare limită a feminismului cu care se închide antologia de la Westview Press, ca şi prezentarea mea.

Sorin ALEXANDRESCU

Regîndirea conceptelor

Reflexele marxist-socialiste ce persistă în modul de a gîndi reforma au consacrat, deja, următoarea idee: problemele economice trebuie să primeze, iar soluţionarea lor va antrena, automat, şi rezolvarea tensiunilor sociale. Din nou şi din nou atenţia se concentrează asupra macrostructurilor, neglijîndu-se, dacă nu chiar ignorîndu-se, nivelul micro-social, indivizii în pluralitatea şi varietatea lor. Probleme cauzate de discriminări pe criterii de gen sau etnie nu sînt luate în consideraţie. Dar dacă în conceperea reformei economice generalul domină iarăşi particularul, cum va putea fi remediată, de exemplu, situaţia specifică a femeilor? Ceea ce se pierde din vedere este faptul că formele de inechitate şi oprimare, în varietatea lor, nu îşi au neapărat sorgintea în economic (vezi subordonarea femeilor în cadrul relaţiilor de tip patriarhal).

Accentul plasat din nou pe "bază" minimalizează în continuare importanţa generării de noi semnificaţii politice, exilate în "suprastructură". Se acordă prea puţină importanţă, cred eu, iniţierii unor noi practici discursive, capabile să producă, în ultimă instanţă, schimbări în planul economic (într-o direcţie inversă faţă de mişcarea postulată prin paradigma marxistă). Există o subestimare, o neîncredere în valenţele politice pozitive create de un nou discurs politic, de semnificaţiile pe care acesta le instituie. Nu este de mirare că un discurs de tipul celui feminist e ironizat nu numai de bărbaţi, dar şi de femei. Acestea din urmă înţeleg să conteste măsurile economice şi administrative ce le defavorizează, dar nu şi discursul politic prin care sînt definite şi marginalizate de la bun început.

Depăşirea marginalizării femeilor în sfera publică necesită lansarea unui discurs teoretic şi critic care să identifice mecanismele şi structurile conceptuale ce au "naturalizat" această marginalizare, proiectînd-o drept inevitabilă, dacă nu chiar normativă. "Care este locul Evei?" – a fost titlul unei emisiuni de televiziune dedicată femeilor cu ocazia lui 1 Martie. Însăşi formularea titlului trăda premisele conceptuale defavorizante pentru femei, premise de care realizatorii emisiunii, precum şi o mare parte din public, nu erau conştienţi, ele fiind parte integrantă a bagajului nostru cultural: 1) identificarea cu Eva, femeia mitică responsabilă pentru izgonirea omului din paradis, 2) limitarea pluralităţii de poziţii social-economice, pe care femeile le-ar putea ocupa, la un singur loc.

Dar operaţiunile de marginalizare nu trebuie puse numai în seama concepţiilor şi prejudecăţilor tradiţional-patriarhale, pe care egalitarismul socialist şi paternalismul ceauşist le-au alimentat în subteran. Şi discursul liberal, oferit ca o alternativă pozitivă, limitează accesul femeilor către sfera politică sau/şi economică, sferă care conferă autonomie, putere de decizie şi posibilitatea creării de noi semnificaţii cultural-politice. Degradarea situaţiei femeilor în ţările vecine, care au pornit cu paşi repezi spre sistemul democratic de tip occidental, este cît se poate de grăitoare în acest sens. Analizele feministe au evidenţiat procesele de excludere operate de discursul liberal despre egalitatea în drepturi şi în şanse economice, pornind de la imaginea subiectului postulat de către acest discurs. Deşi definit ca un subiect "universal", el este construit "după chipul şi asemănarea" bărbatului. Această definiţie a subiectului creează premisele teoretice pentru excluderea femeilor din sfera publică, la care ele pot avea acces doar în postura de subordonat, de inferior – de "femei", dar nu de subiect.

S-ar părea că femeile sînt prinse în următoarea dilemă: ori acceptă excluderea sau inferiorizarea lor în sfera publică, singura care acordă statutul de "subiect", şi se mulţumesc cu poziţia lor în sfera privată – sferă lipsită de prestigiu şi vizibilitate politică; ori depăşesc această marginalizare supunîndu-se unui proces de "omologare", prin care renunţă la particularităţile identităţii lor şi devin "bărbate" experienţă descrisă de unele feministe drept schizoidă, căci femeile se văd obligate să jongleze cu două identităţi şi două sisteme de valori opuse: la serviciu – "bărbat", dură şi agresivă pentru a face

faţă unei competiţii acerbe, acasă – "femeie", mamă şi soţie, dăruindu-se şi sacrificîndu-se pentru ceilalţi.

Soluţiile pe care un număr important de teoreticiene feministe le oferă pentru a depăşi această marginalizare funciară se înscriu în direcţia postmodernă de combatere a discursului politic şi teoretic omogenizant, bazat pe o unică normă. Se pledează pentru legitimitatea diferenţei, a eterogenului. În acelaşi timp, mesajul politic al teoriilor lor constă în depistarea şi demascarea excluderilor operate în şi prin intermediul practicilor discursive, excluderi ce creează premisele marginalizării şi a instituirii de relaţii de dominare. Demersul filosofic critic de interogare a conceptelor şi semnificaţiilor care stau la baza practicilor social-politice este astfel transformat într-o formă de rezistenţă politică. Proiectul feminist este foarte ambiţios. El presupune o regîndire a conceptelor şi instrumentelor teoretice cu care operăm. Depăşirea condiţiei de marginalizat nu este prin urmare preconizată printr-o inversare de raporturi şi poziţii de forţă, ci prin deconstruirea opoziţiilor care au generat şi legitimat aceste raporturi.

Mădălina NICOLAESCU

De la "Femeia" la "Sandra"

– evoluţia feminităţii de tranziţie –

Înainte de 1989, ipostazele feminităţii impuse de tipar se mărgineau la imaginea – multilaterală, ce-i drept, impusă de revista **Femeia**. Revista **Femeia** a supravieţuit, evident, şi post-revoluţionar, cu uşor schimbata titulatură de "Femeia (cu titlul de foc) modernă" (cu caractere între jar şi cenuşă). Matcă a revistelor următoare pentru doamne, bătătorita "Femeie" adăposteşte la sînul ei ambele direcţii valorificate post-revoluţionar: atît cea *pragmatică*, axată pe reţete, sfaturi cosmetice, îndrumări psiho-sexuale, maritale şi astrale (dezvoltată în mai junele *Timpul femeilor... în Ţara Bărbaţilor, Ea despre Ea – magazin feminin şi integrame* şi *Familia mea*), cît şi cea *senzaţionalist-ficţională*, constînd în proze scurte cu aparenţă reală (dată de nume şi localizări concrete) şi mesaj sexual–criminal-(modist), detaliat ilustrate de *Infractoarea Mov* şi *Sandra, literatură pasională pentru doamne* (tot mov şi ea).

Femeia modernă, în ciuda faptului că pe prima pagină poţi întîlni şocantul titlu *Cuibul plăcerilor interzise*, se înscrie, în general, sub egida moralizatoare a unei alte maxime de copertă: *Totul se plăteşte*. Tiparul feminin impus de revistă este, indiscutabil, cel al femeii care *ţine aprinsă flacăra căminului*. Această sintagmă este utilizată de directoarea adjunctă, Liana Buligan, în editorialul *Cine ne reprezintă*, referitor la înfiinţarea unei direcţii speciale destinate femeii şi familiei în cadrul Ministerului Muncii şi Protecţiei Sociale. Imaginea femeii din *Femeia* trebuie să fie, deci, una de *fiinţă responsabilă*, care să ducă în spate de toate, începînd cu *căruţa căsniciei!*

Această coloană vertebrală morală este impusă şi de *Curierul intim* (marcat de două inimi, una albă şi una neagră), asigurat de Ana-Florentina Constantin, psiholog. Unei femei care îi scrie că bărbatul ei este "timid", psiholoaga îi răspunde: "*Nu cumva l-ai sufocat cu poftele nesăţioase şi l-ai adus în starea de a nu mai dori nimic?* Tot pe linia conturării unui portret de femeie hotărîtă se înscriu şi *strategiile de catifea*, pentru educarea bărbaţilor: dacă partenerul, înaintea unui act intim, refuză să facă duş, *este bine să fiţi pregătită (...) cu cele necesare: apă caldă, un şampon cu miros preferat, un burete nostim sau un prosop cochet*. Că femeia nu este de pluş şi atît, reiese subtil şi din reportajul de la Fabrica de Sticlă din Azuga, un adevărat *purgatoriu* pentru reprezentantele sexului slab ce lucrează acolo. Oricum, "slăbiciunea urmaşelor Evei" nu poate duce decît la păcat şi, implicit, la dezastrul final: imposibilitatea unei relaţii fericite cu un bărbat (*Cuibul plăcerilor interzise*).

Responsabilitatea cu iz civic din *Femeia modernă* se transformă într-o variantă a ei în mic, mărginită la *nivel domestic*, în mult mai occidentala (ca hîrtie şi prezentare) *Familia mea*. Editată de J.S. Eisner, această revistă de 1400 lei, a lumii civilizate, cultivă imaginea unei *familiste cît mai econoame*. Totul trebuie economisit, inclusiv timpul, după cum afirmă alb pe albastru rubrica din josul paginii 9. Cei mai folositori par a fi *ciorapii din nylon* inclusiv cei cu firul dus; pentru ei se pot găsi cel puţin trei mijloace de refolosire: la ştersul maşinii, pentru a nu zgîria vopseaua, la ştersul prafului, la înfăşuratul măturii. Nu la fel de economi se dovedesc editorii revistei cu articolele: unele dintre ele depăşesc trei pagini întregi. Sfaturile medicale şi reţetele cu poze mari, precum şi tiparul gratuit pentru Sarafan în patru mărimi se pot, însă, dovedi chiar utile.

Ea despre Ea, magazin feminin şi integrame, nu impune nici un fel de imagine a femeii. Poate, cel mult, pe cea a *doamnei dezlegător* (de mistere de integrame), seamăna noastră isteaţă şi asociativă. Din cele cîteva integrame, din revista dedicată "Ei", una se intitulează *Vîrsta a treia*, propunîndu-ne, spre definire, printre altele, termeni precum: *gropi de veci, a-şi da duhul, îmbălsămat*, iar alta este intitulată *Nestemate* şi semnată, sugestiv, *Neluţă Stancu*.

Cam atît cu direcţia *pragmatică*. Plonjînd în cea *senzaţionalistă*, dăm cu simţurile, mai întîi, de *Infractoarea Mov*. Aceasta este mai mult o revistă despre femei, decît pentru femei. Colectivul editorial, alcătuit, aparent, dintr-o lungă şi livresc-cosmopolită listă de doamne (Clementina Mann, Agata Cristea, Juliette Foraga, Raşel Klarenfeld, Dina Măftănăilă) este, de fapt, unul de bărbaţi. De altfel, pisica unuia dintre redactori, pe numele ei Immanuela Retevoescu Panduri, este cea care alcătuieşte tehnoredactarea (nu declinăm identităţile cunoscute dintr-o delicateţe fără legătură cu revista). Tiparul feminin impus de săptămînalul mov este, evident, cel al *infractoarei*, situîndu-se undeva la confluenţa dintre *prostituată* şi *criminală*. Limbajul este unul apăsat, bărbătesc şi de gang, trădînd o atitudine stridentă misoginã: *Margareta s-a aruncat ca o leoaică în călduri asupra colegilor ei de serviciu. Nu i-a călărit decît pe vreo doi (...)*.

În ciuda aparenţei de realitate dată de prezenţa numelor concrete de persoane şi localităţi, se simte de la o poştă că relatările sînt scrise de aceeaşi mînă. Sistemul de ilustrare este cu poze porno, uneori cu banderole pe ochi. Pînă şi reclamele se asortează cu restul revistei: dedesubtul poveştii unui "moş" care şi-a ucis "concubina cu un cuţit de bucătărie" se face reclamă la cuţite de bucătărie "superdurabile", de o "soliditate ireproşabilă". Culmea este că pe pagina 2 a acestei reviste din categoria *supradură* este prezentată fotografia unor tineri cu feţe idilice ce s-au luat prin anunţurile matrimoniale din *Infractoarea Mov*. Acestea sună cam aşa: *căsătorit, cu probleme, 43/183/90, prezentabil, manierat, antialcoolic, discreţie totală, niciodată fericit, servici asigurat la stat, doresc prietenia unei doamne pentru restul vieţii (...)*.

Dacă *Infractoarea Mov* intră în categoria "supradură", *"Sandra – literatură pasională pentru doamne"* se înscrie la ficţiune *aprigă*, dar *tandră* şi, adăugăm noi, cu o doză de morală. Deşi revista anunţă mărişor, că prozele primite de la cititoare (şi chiar cititori) se plătesc cu 7500 lei pagina, dacă sînt selecţionate, plus cu ghicirea viitorului autorului în 10 rînduri de către "specialista" redacţiei, "stilul" bucăţilor literare se aseamănă, şi aici, simţitor. Actuala redacţie, tot de bărbaţi (redactor şef Daniel Valentin Niţulescu, redactor şef adjunct Şerban Comănescu), a ales o cale mai feminină: schemă romanelor Sandrei Brown (al cărei prenume tronează pe frontispiciu) este aici adaptată realităţilor româneşti de tranziţie şi unei morale mai "realiste". Povestirile au drept eroine femei foarte frumoase şi conştiente de acest lucru – ori din oglindă (*Dana îşi studie chipul în oglindă. Era frumoasă, foarte frumoasă...*) – ori din atitudinea celorlalţi. (...Claudia a fost *îndrăgită de colegii de muncă: A aterizat în direcţie o ingineră trăznet. Mergînd pe culoare, nu se putea să nu aud: "Mamă, ce bună e!")*. Ele, cu toatele, trăiesc cîte o aventură pasionată şi senzaţională, care implică între 1 zi şi 2 săptămîni (în medie) de contact sexual: *marea călătorie a plăcerii şi a bucuriei de a trăi*. Fetele sînt în general virgine, ca în romanele Sandrei Brown. Sfîrşitul, însă, nu mai e (stupoare!), la fel de "happy": după fulminanta scenă de dragoste, eroinele constată ori că au fost înşelate, ori că nu sînt compatibile "pe viaţă" cu bărbatul dorit. Fie profesoara ce face dragoste cu fostul ei elev la cota 2000, fie femeia ce-şi trădează sora cu soţul acesteia în pădure, fie tînăra ce se îndrăgosteşte, prin matrimoniale, de fiul italianului de 70 de ani ce-i era, de fapt, predestinat, cu toatele se resemnează, în final, şi trag concluzii de viaţă: *Acum, că ne-am întors în oraş, amîndoi am vrea ca povestea noastră să continue. Dar o fi bine?* Nu vă îngrijoraţi: sînt şi poveşti care se termină cu happy-end, precum cea cu tînăra studioasă răpită de un personaj politic important al momentului(?), care se îndrăgostise de ea, sau cu *inginera protejată de "îngerul" ei "păzitor"*.

În ciuda happy-end-ului aleatoriu, gustul general pe care întreaga serie de reviste ţi-l lasă este unul amărui-putred. Cu tot movul din tipar, imaginea asupra lumii şi femeii este una cenuşie: deşi reprezentantele sexului feminin au nevoie să vorbească despre sex şi să se bucure de el pe faţă, ele rămîn tot tributare poziţiei bine definite din căsnicie. Sfaturile practice binevoitoare nu sînt date decît pentru a uşura activităţile domestice ale soţiei, nu şi pentru a-l cointeresa într-un fel pe soţ. De asemenea, cele astrale şi estetice tot pe ea o învaţă cum să se muleze pe capriciile partenerului, şi nu viceversa. "Ei", "femeii din reviste" nu i se oferă soluţii novatoare, ci doar paleative. Chiar dacă, în povestirile din *Sandra*, femeia rămîne uneori singură şi independentă, fericirea ei tot de bărbat depinde. Rămasă fără el, se "descurcă", dar suferă şi suspină...

Iaromira POPOVICI

Cetiţi aşa dar Doamnelor!

Curios, paradoxal chiar, dar adevărat: bărbaţilor, în cea mai mare parte, nu le place ca tovarăşa lor de viaţă să fie o femeie cu o intelectualitate desăvîrşită, o atot ştiutoare, o erudită. În faţa unei femei care jonglează cu frazele filozofice, pentru care ştiinţa nu mai are nici o taină, un soţ oricît de superior intelectualiceşte, se va simţi inferior. Capacitatea ştiinţifică a soţiei lui îl va copleşi.

Balzac, meditând la problema instruirii femeii, se adresează bărbaţilor astfel:

"Trebuie să vă îngroziţi de instruirea femeilor, pentru motivul bine dovedit că e mai uşor să cârmuieşti un popor de tâmpiţi decât unul de savanţi".

El merge până acolo cu aversiunea sa împotriva instruirii femeii, încât recomandă bărbatului să întârzie acesteia cât mai mult momentul "fatal" în care aceasta îi va cere o carte, iar dacă aceasta insistă, el să-i demonstreze că femeile cele mai plăcute şi mai spirituale sunt acele care nu citesc niciodată, că femeile sunt ca acei nobili cari ştiu totul fără a fi învăţat niciodată nimic, că în fine cetitul păleşte strălucirea privirii, şi alte sfaturi cari să o îndepărteze de la gustul cititului, al instruirii.

"A lăsa pe femee, liberă să citească toate cărţile pe cari natura spiritului său liber o îndeamnă să le aleagă, înseamnă a arunca un chibrit într'o pulberărie", conchide autorul.

Noi nu înţelegem să împărtăşim tonul de excesivă prudenţă a citatului autor. Nu înţelegem ca biblioteca soţului să fie ferecată femeii, şi nici ca aceasta să rămână într'o sferă de intelectualitate redusă, căci, dacă o femeie mult superioară poate întrista pe bărbat, o femeie mult inferioară îl poate jigni. Orice femeie are dreptul a se instrui, într'atât însă ca sfera ei de intelectualitate să nu depăşească pe aceia a bărbatului. Chiar dacă dintru început aceasta îi e superioară, datoria şi bunul simţ îi impune ei să-şi drămuiască cu socoteală cunoştinţele, să nu şi le exteriorizeze cu emfază în societate sau chiar în viaţa intimă făcându-şi din ele o armă cu care să înfrângă personalitatea bărbatului. Respectând pe soţ, lăsându-l să apară într'o lumină cel puţin egală cu aceia în care pluteşte ea, o soţie se va respecta pe ea însăşi. Ea va fi cu atât mai preţuită de soţ, cu cât va şti mai mult să-şi înfrâneze înclinările sale savante.

Cetiţi aşa dar Doamnelor, dar alegeţi-vă bine lectura. Evitaţi mai cu seamă operile savante, teoriile încâlcite ale marilor eruditi ai lumii.

În răgazul orelor libere pe cari treburile gospodăriei vi le îngăduie, alegeţi din raftul cu cărţi, mai cu seamă acele opere recreative, uşoare, şi totuşi instructive. Evitaţi nu numai operile savante, dar şi acele scrieri pasionale în stare de a influenţa asupra sensibilităţii Dv. în stare a vă tulbura simţirile.

Cetind astfel de cărţi, veţi simţi un extaz dar în acelaşi timp, fără a vă da seama, vă veţi creia o lume a Dv. Totul va păli în jurul Dv. Nu veţi mai simţi decât farmecul înbătător al acelei lumi. Eroii acelor romane vi se vor pare superiori, şi alăturându-i cu închipuirea soţului dv. veţi afla că acesta nu are nici una din însuşirile măreţe ale acelor eroi imaginari... Şi atunci veţi încerca o desamăgire, care se va resfrânge iubirii Dv., asupra liniştii Dv. interioare.

Fericită femeia cari din noianul de cărţi va alege pentru a ceti acele nevinovate povestiri care ne încântau adolescenţa, ori, chiar acele poveşti cari ne legănau copilăria. Într'o astfel de femee, bărbatul va afla copilul răsfăţat dornic de mângâieri. El va însemna atunci pentru dânsa, moşul bun şi sfătos care va veni să o trezească cu sărutul său din lumea aceia nevinovată cu zâne şi feţi-frumoşi...

Aceste lecturi puerile, chiar dacă nu contribuesc cu nimic la instruirea femeii, au în schimb meritul de a imprima acesteia un farmec şi o seninătate copilărească, însuşiri cari plac bărbaţilor.

Înfrângeţi-vă aşa dar superioritatea, Doamnelor.

Prin drămuirea chibzuită a cunoştinţelor Dv. (atunci când le posedaţi), printr'o înţeleaptă alegere a lecturii Dv. străduiţi-vă să daţi soţului impresia că sunteţi - în ceia ce priveşte intelectualitatea - pe un plan egal cu el, sau mai bine chiar, cu o treaptă mai jos. Lui, bărbatului, îi place să se simtă superior. El e şeful casii...

Dr.Constantin COLONAŞ

(**Cartea căsătoriei**, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1940)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 150 ● 24-30 noiembrie 1995 ●

Anul III
nr. 151
1-7 decembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SECRET TRANSPARENŢĂ PUTERE

Concentrarea tuturor secretelor într-o singură parte şi într-o singură mînă devine în cele din urmă fatală pentru deţinătorul lor, ceea ce nu e groaznic, dar şi pentru toţi cei interesaţi, ceea ce este de o însemnătate imensă. Orice secret este exploziv şi fierbinţeala produsă de el îl aduce la punctul critic: jurămîntul care îl zăvorăşte este tocmai locul unde el se deschide.

Elias CANETTI - *Masse şi putere*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXXV)

Către sfîrşitul verii sau începutul toamnei 1949, un mănunchi de vreo cincisprezece artişti plastici, aproape toţi membri de partid, împreună cu mine, singurul critic, am fost convocaţi într-o şedinţă la Comitetul Central: Boris Caragea, M.H. Maxy, Titina Călugăru, Ştefan Szönyi, Lucian Grigorescu, Alexandru Ciucurencu, Jules Perahim, Geza Vida, Ligia Macovei, Florica şi Marcela Cordescu, Gheorghe Labin, I. Cova, Dorio Lazăr, Maximilian Schulmann, Ion Vlad. Prezida şedinţa Ofelia Manole, pe atunci colaboratoarea cea mai apropiată a lui Leonte Răutu. Tema principală care făcea obiectul directivelor ce aveam să le primim, precum şi problemele în dezbatere se refereau la creaţia artistică şi la îndrumarea ei, în centrul discuţiei aflîndu-se, la un moment dat, rolul criticii şi sarcinile imediate ce-i reveneau.

Mai toţi cei de faţă erau pentru mine vechi cunoştinţe, cu unii eram chiar prieten, pînă şi cu Ofelia Manole (şi soţul ei) petrecusem un concediu de vară la Băile Herculane, putînd astfel s-o cunosc mai îndeaproape. Precizez toate acestea pentru a face să se înţeleagă că – imatur politic, copilăros şi naiv cum eram – mă simţeam printre aceşti "tovarăşi" ca într-o familie, şi nu eram cîtuşi de puţin pătruns de caracterul ei oficial. Nici vorbă să-mi fi dat seama că, de îndată de păşisem pragul clădirii Comitetului Central, orice relaţie interamicală încetase, luîndu-i locul numai raţiunea rece şi principială a legăturilor de partid, subordonate scopului comun în vederea căruia fusesem convocaţi. Mă simţeam la largul meu, dezinvolt şi slobod la gură, ca într-un cadru intim, unde se continuau nişte discuţii începute demult şi se exprimau opinii supuse controversei, nerăbdător să dau curs, cu voce tare, nedumeririlor care mă frămîntau.

Furat pentru o clipă de gînduri, m-am trezit că de la tribună cuvintele Ofeliei Manole mă vizează direct, în timp ce privirile tuturor aţintite aprobator spre mine căutau să mă indice drept un cadru critic de frunte, hărăzit unei răspunderi ieşite din comun. N-aş şti să spun ce anume mă destinase acestei ipostaze. Cronicile mele din *Contemporanul* închinate Anualei de Stat fuseseră întrerupte în urma unei dispoziţii "de sus", socotindu-se că nu era cazul să se acorde expoziţiei o importanţă exagerată. În *Flacăra* şi *Contemporanul* apăruseră la adresa mea mici "înţepături". Nimic nu mă ajuta să înţeleg de ce sorţii unei atenţii speciale căzuseră pe mine. Un lucru însă îmi era clar: după toate contrarietăţile de care mă izbisem în practică, după toate rezistenţele pe care le întîmpinasem, adesea încercînd să impun, în activitatea mea de la Minister, un punct de vedere cît de cît competent, nu simţeam nici cel mai vag imbold să mă aflu în fruntea bucatelor şi să mă lupt cu morile de vînt, supus unui rol pe care, din toate punctele de vedere, nu mă simţeam pregătit să-l joc.

Fireşte, cînd mi-a venit rîndul, am luat cuvîntul. Reproduc aici frînturi de o fidelitate stenografică din cuvîntarea mea; ele mi-au răsunat în minte o viaţă întreagă, mărturii ale unei izbucniri patetice, ţîşnite cu o necontrolată sinceritate, fruct al nevoii imperioase de a ieşi din impas. "Tovarăşi – le-am spus – nu vreau să fiu vioara întîi a criticii româneşti! Sînt mult prea tînăr şi nepriceput pentru asta... Vreau să învăţ, să mă formez! Ajutaţi-mă să călătoresc, să cunosc muzee, să nu fiu pus în situaţia de a scrie despre opere pe care nu le-am văzut niciodată!" Îmi aud glasul exaltat, încărcat de emoţia care mă stăpînea... În jurul meu şi de la tribună, tăcere şi consternare. Aşa ceva, la o şedinţă "la nivel înalt", un asemenea strigăt deznădăjduit, din partea unui cadru tînăr, nu se mai pomenise! Dar eu abia începusem să mă dezlănţui. Lăsam să se reverse cîte se adunaseră în mine şi rămăseseră fără răspuns, fapte care nu mă contraziceau numai pe mine, ci veneau în opoziţie certă cu tot ceea ce propovăduia partidul în planul considerării teoretice a artei şi al atitudinii critice de adoptat.

Le-am adus la cunoştinţă reacţia contradictorie a lui Gheorghiu-Dej şi a Anei Pauker în faţa unuia şi aceluiaşi tablou, dovadă evidentă a persistenţei judecăţii de gust. Le-am amintit de păţania cu cioplitura lui Vaida şi de lanţul divergenţelor succesive, alternînd între "da" şi "nu", atunci cînd trebuise să se decidă alegerea tabloului propus spre dăruire lui Stalin. "Mi-aţi luat *estetica* lui Kant ca fiind mincinoasă, expresie burgheză a intereselor de clasă! Şi ce mi-aţi pus în loc? Realitatea aceleiaşi judecăţi de gust! Nu văd unde intervine aici vreo estetică marxistă... M-aţi lăsat fără busolă!" Nu scosese nimeni un cuvînt, dar descifram limpede şocul pe chipurile asistenţei şi citeam indignarea pe faţa Ofeliei Manole. Un comunist să rămînă fără busolă şi încă din vina partidului? Inadmisibil! Dar eu, de cîte îmi bulversaseră conştiinţa, nu mă puteam opri: "De curînd, partidul a editat o carte: *Lenin despre artă şi literatură*. Textele existente acolo nu sînt, deci, depăşite, nu şi-au pierdut actualitatea. Şi ce spune Lenin? Daţi-mi voie să-l invoc le Lunacearski: «Îmi amintesc – scrie acesta – că, la invitaţia lui, am vizitat împreună o expoziţie de proiecte de monumente. Vladimir Ilici le examină cu o privire foarte critică. Nici unul nu-i plăcu. Se opri cu deosebită mirare în faţa unuia în stil futurist, dar, cînd i se ceru părerea răspunse: 'La aşa ceva nu mă pricep, întrebaţi-l pe Lunacearski'»".

Prin urmare, – subliniam eu – Lenin nu se considera atotştiutor, dar la noi, în partid, cum se petrec cu adevărat lucrurile? Fiecare se pricepe la toate, şi chiar dacă se pronunţă într-un domeniu care, de fapt, e al tău, nu al lui, socoteşte că tot el se pricepe mai bine! Să vă dau un exemplu..." Şi le-am povestit întîmplarea cu Nestor Ignat, care îmi ceruse o mînă de ajutor în vederea articolului său din *Scînteia*, pentru ca ulterior să constat că ceea ce scrisese suna exact pe dos. "Ştiţi cum vine asta? Îngăduiţi-mi să vă spun o anecdotă: Doi prieteni se întîlnesc pe stradă. «Ce-i cu tine, arăţi atît de plouat, de parcă ţi s-au înecat toate corăbiile?!» – întreabă unul. Şi celălalt îi răspunde: «Sufăr pentru că nevastă-mea nu ştie să cînte la pian». «Ei, asta-i bună – îi replică interlocutorul –, şi ce, ăsta e un motiv să te simţi nefericit? Sînt atîtea neveste pe lume care nu ştiu să cînte la pian!»... «Da – îi răspunde prietenul – numai că, vezi tu, nevastă-mea nu ştie, dar cîntă!». Aşa şi cu Nestor Ignat...", am concluzionat eu.

Vă închipuiţi ce efect a putut să producă în adunarea aceea de la Comitetul Central comportarea mea. Nu le venea să creadă urechilor. Dar eu încă nu-mi deşertasem sacul: "Unde e modestia membrului de partid, unde e dorinţa lui de a deveni competent? Una ne învaţă partidul şi alta se petrece pe teren!" Şi am pomenit de toate ciorovăielile mele cu Nicolae Moraru, cu M.T. Vlad. M-a întîmpinat o tăcere de mormînt. Nici o replică, nu s-a ridicat nimeni să mă critice, să mă condamne, doar o asistenţă uluită, care nu-şi revenea din consternare... Desigur, Ofelia Manole m-a dezavuat cu vehemenţă, exprimîndu-şi decepţia, supărarea, eroarea de apreciere în ce mă privea. Cînd s-a sfîrşit şedinţa şi ne-am risipit fiecare, nu mi-a adresat nimeni cuvîntul. Dezamăgirea fusese totală, deşi nu cred că măcar o parte dintre cei prezenţi nu gîndea întocmai ca mine. M-a ajuns din urmă Ion Vlad, care mi-a şoptit din mers: "Ai fost un Don Quijote!". Cuvintele lui şi sentimentul că spunînd, totuşi, cinstit adevărul nu se găsise nimeni să se arate solidar cu mine, nu numai în timpul şedinţei, dar nici măcar după, mi-au creat o senzaţie de singurătate şi zădărnicie care nu avea să mă părăsească niciodată.

Cît priveşte sancţiunile ce au urmat, ele nu au întîrziat să se arate: fără ca măcar să fiu încunoştiinţat, mi s-a luat dreptul de a semna. Un articol al meu despre Andreescu, din revista *L'Art dans la République Populaire Roumaine*, publicaţie destinată străinătăţii, a apărut anonim. Un altul, consacrat Expoziţiei regionale de artă plastică de la Cluj, a dispărut – în urma unui telefon primit de la Bucureşti – din paginile unuia dintre numerele pe octombrie ale revistei maghiare *Útunk*. Am fost garat pe o linie cu totul secundară, iar locul ce-mi fusese destinat l-a luat Lelia Rudaşcu.

De atunci – cu dreptate sau nu, asta va decide posteritatea – evocata şedinţă de pomină mi-a dat conştiinţa că îmi tăiasem craca de sub picioare şi că rolul meu de promotor al realismului socialist se încheiase, chiar dacă ruperea mea de el avea să cunoască în viitor unele grave incongruenţe...

Radu BOGDAN

Aduse cu poşta

Distincţii necesare

Deşi sînt un cititor constant al **Dilemei**, n-am reuşit să-mi dau seama pe deplin de două lucruri privitoare la această publicaţie: a) dacă spiritul ei "dilematic" include, în mod premeditat, şi "dilemele" terminolgice şi b) dacă posibila "ieşire din dilemă" are şanse de a fi agreată în aceeaşi măsură ca "intrarea" în ea...

Bunăoară, am putut să constat, ani de-a rîndul, folosirea ca "sperietoare" a termenului de "naţionalism", de către majoritatea semnatarilor revistei. "Naţionalismul" ar fi o sumă a tuturor răutăţilor, adeseori apărînd chiar asociat cu "şovinismul" şi cu "populismul" ori prezentat ca un "fals patriotism". Că astfel de utilizări tendenţioase sau de confuzii terminologice sînt curente în mai toate "limbile de lemn" ale contemporaneităţii, aceasta nu poate reprezenta o motivaţie. Faţă de o revistă de altitudinea intelectuală a **Dilemei** ("elitistă" chiar) se pot formula, desigur, alte pretenţii. Recent, dl. Andrei Pleşu însuşi, într-un articol, altminteri plin de miez, defineşte "naţionalismul" ca fiind "expresia *sinucigaşă* a sentimentului naţional, un delir al auto-eliminării". Faptul ne-a suprins cu atît mai mult cu cît îl ştim pe dl. Pleşu, din mai tot scrisul domniei-sale, ca pe cineva foarte atent la cuvinte...

De aceea mi-am îngăduit, în cele ce urmează, să propun cititorilor **Dilemei**, într-o formă cît mai concisă, cîteva distincţii care mie mi se par pe cît de evidente, pe atît de necesare. Precizările acestea (pe care le-am sintetizat şi le-am reformulat, urmînd surse în faţa cărora rămîn smerit) nu vor să fie altceva decît o mică piedică în calea neatenţiei sau a uitării.

Luate în sine, **patriotismul şi naţionalismul** sînt două atitudini fundamental **pozitive**, din nefericire tot mai rare în lumea de azi. Cel dintîi, raportîndu-se la realitatea spaţială a *patriei*, înseamnă corectitudine şi fidelitate faţă de aceasta. În fond, binele patriei este şi binele tău. Ce-i drept, mai ales în înţelesul ei actual, patria are un caracter *relativ*: dacă vrei, ţi-o poţi schimba (*ubi bene ibi patria*). Eu pot, bunăoară, să emigrez în Franţa, să mă identific cu destinul ei şi să mă port acolo *ca şi cînd aş fi francez*. Francez nu pot fi, dar *bun francez*, da. Sau pot fi evreu – ca N. Steinhardt, să zicem – şi să trăiesc în România ca *bun român* (împrumut, într-un sens mai larg, sintagma lui Nae Ionescu), adică în slujba patriei adoptive, iar nu împotriva ei.

La baza patriotismului stă, înainte de toate, *bunul simţ*. Lipsa de patriotism este o formă de nesimţire, indiferent de originea etnică a individului.

Naţionalismul e mai mult decît atît. El se întemeiază pe o realitate ireversibilă: apartenenţa obiectivă, prin naştere, la *un neam*, la *o naţiune*. Or, neamul, naţiunea, sînt ceva cu caracter *absolut*. D. Stăniloaie a putut vorbi, de pe poziţii riguros teologice, despre temeiurile metafizice ale etniilor. Patria ţi-o poţi schimba, dar cu identitatea etnică te naşti şi mori, fie că-ţi place, fie că nu. Ba te şi înveşniceşti cu neamul tău, căci există, după învăţătura apostolică, şi o "judecată a neamurilor". Naţionalismul nu e altceva decît firescul sentiment de *iubire* din cadrul fiecărei comunităţi de sînge şi suflet. A te rupe din comunitatea de iubire a neamului tău, neglijîndu-l sau chiar renegîndu-l, este o formă de perversiune, de "ieşire din fire". Poţi să-ţi certi neamul (dojana e semn al iubirii care veghează), dar nu să-l abandonezi. Pentru adevăratul naţionalist – *ubi patria ibi bene*. Particularizînd, naţionalist înseamnă "român absolut", după vorba lui Petre Ţuţea. Orice naţionalism este legitim ca formulă identitar-defensivă; iar dacă devine exclusivist şi agresiv, atunci încetează să mai fie naţionalism adevărat.

Populismul şi şovinismul sînt atitudini **negative**, fundamental demagogice; ele reprezintă expresii ale unei înţelegeri primitive a vieţii comunitare. Populismul, la nivelul de jos, este o formă de suficienţă gregară. Oricît de rău ai fi, eu te văd bun şi ţin cu tine, fiindcă eşti de-al meu! La nivelul de sus, această atitudine devine demagogie politicianistă, strategie abjectă de obţinere a adeziunii "maselor populare" prin indecentă linguşire. Această mistificare laudativă poate fi fatală în viaţa popoarelor, ea neavînd la bază nici măcar iluzia, ci de-a dreptul *minciuna*.

În fine, şovinismul (rasismul, xenofobia) este o denaturare încă şi mai primejdioasă a naţionalismului (conjugîndu-se adesea şi cu demagogia populistă). Şovinismul nu se mai întemeiază atît pe iubirea faţă de propriul neam, cît pe *ura* faţă de alte neamuri: o pornire oarbă, viscerală, efect grotesc al radicalizării paranoice a conştiinţei etnice (aici e perfectă şi definiţia d-lui Pleşu). Avem, în acest caz, caricatura biologizantă a naţionalismului, ducînd nu la o integrare specifică în concertul universal, ci la un izolaţionism agresiv, agitat de valori şi interese egoiste, fundamental materiale. Este stadiul sălbatic al afirmării de sine, generator de permanente şi sterpe tensiuni interetnice.

N-ar trebui să ne speriem, deci, de a fi **naţionalişti**; şi n-ar trebui să pregetăm de a fi **patrioţi**. Dar nu trebuie să admitem, sub nici o formă, populismul ieftin sau şovinismul sălbatic. Să trăim călăuziţi de **iubire** şi de **bun-simţ**, iar nicidecum de ură şi miciună. Şi să ne alegem cum se cuvine cuvintele, ca să nu ne prefacem cumva în pricini de sminteală...

Răzvan CODRESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Chef şi poftă**
- **Ah, ce nenorocire, dom'le!**
- **Controversele schimbării: cazul Germaniei**
- **Sfîrşit de an în Bucureşti**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Neașteptata reapariție a căpitanului Soare

După ce, în Senat, s-a votat legea caselor naționalizate, cineva a observat că numărul voturilor înregistrate electronic era mai mare decît numărul senatorilor prezenți în sală. S-au făcut cercetări și s-a ajuns la concluzia că se defectaseră aparatele. Votul fusese, deci, "din motive obiective", incorect. Ce poate urma, în mod normal, după o asemenea constatare? Evident, suspendarea votului fals și repetarea procedurii. Ce a urmat de fapt? Acceptarea votului ca valabil și promulgarea legii. Cum e cu putință așa ceva? - se întreabă cetățeanul naiv, marcat, încă, de reflexe comportamentale vetuste. Ei, uite că se poate! Conducătorii de ședință nu au insomnii, opozanții nu mor de gît cu adversarii lor politici, magistrații nu intră în colaps moral și profesional. Am patentat ceva nou, amuțitor de nou: legiuitorii legiferează, în mod ilegal, ilegitimitatea, neregula devine obiect de promulgare. Sîntem dincolo de bășcălie și de indignare: într-o suprarealitate paralizantă, de necomentat. Devierea e consacrată ca normă, nerușinarea e integrată bunelor maniere.

Priceperea și zelul cu care instituțiile noastre întreține cultul "de necrezutului" nu cunoaște margini. De curînd, am avut ocazia să mă sufoc de stupoare citind ultimul raport al SRI-ului. Se spunea acolo, cu un calm mînăstiresc, că în activitatea celebrei organizații au existat și unele scăpări. Că, de pildă, "cazul Patapievici", "cazul Ungureanu" și afacerea "Terasa Anda" au fost regretabile "accidente de muncă". Cititorii noștri își mai amintesc, poate, de "Căpitanul Soare" și de protestul mai multor intelectuali, scandalizați, acum cîteva luni, de perspectiva unei reactivări a poliției politice, cu toate vechile și infamele ei tehnici de lucru (anchetă printre vecini, intimidare etc.). Domnul Măgureanu a repetat atunci, în mod apăsat, că misteriosul personaj care punea întrebări "neprincipiale"

colocatarilor domnului Patapievici nu putea să aparțină serviciilor sale, pentru simplul motiv că acele servicii nu-și mai îngăduie asemenea "activități". Domnul Măgureanu a lăsat să se înțeleagă, cu tactul cuvenit, că *dacă* penibila întîmplare e, totuși, reală, ea e, cu siguranță, isprava altor servicii secrete. Cu acest prilej, opinia publică a aflat, mulțumită unei lăudabile acțiuni gazetărești, că în Romania există mai multe instituții îndrăgostite de investigațiile clandestine. Stăm sub mai multe lentile deodată și plătim din buzunarul propriu șlefuirea și buna lor funcționare. Numai că celelalte "lentile" au exclus cu aceeași fermitate ca și domnul Măgureanu posibilitatea implicării lor în vreo cercetare de tip polițienesc. Președinția, prin purtătorul ei de cuvînt, a calificat tapajul născut în jurul cazului Patapievici drept o provocare (?). Opoziția încerca din nou, înrăită în manevre impure, să strice imaginea țării. S-au găsit, e drept, și o sumedenie de "particulari" care să bagatelizeze sau să psihanalizeze isteț iritarea celor zece intelectuali față de spectrul - reanimat - al securității. Între ei, s-a distins domnul Cristian Tudor Popescu, de obicei mai inspirat, pentru care cazul Patapievici era făcătura interesată a unor intelectuali frustrați, în goană după notorietate. În loc să se ocupe de criza hîrtiei (acută la momentul respectiv), ei inventau false probleme. Cum o să existe un căpitan Soare atît de neprofesionist? Numai niște caraghioși de intelectuali doritori să facă senzație pot călări iepe atît de șubrede. Alții au găsit explicații și mai simple pentru a demonta parada de civism a protestatarilor: ei nu voiau, de fapt, decît să facă reclamă lui Horia Patapievici, colegul lor mai tînăr care, întîmplător (halal întîmplare!), tocmai urma să scoată o carte la editura Nemira și, apoi, alta, la Humanitas. Pe scurt, din aproape în aproape și din toate direcțiile, cei care au înțeles să facă public un incident compromițător pentru orice stat de drept din lume au primit un vot de neîncredere generalizat: s-ar fi zis că zece inși cunoscuți îndeobște ca rezonabili și relativ inteligenți s-au țicnit peste noapte și au inventat o istorioară ridicolă și răutăcioasă, fără altă motivație în afara vanității lor paranoiace și a unor suspecte strategii negustorești.

Or, iată că, pe neașteptate, într-un inexplicabil puseu de „glasnost", SRI-ul își asumă „viciile procedurale" ale cazurilor incriminate! Care va să zică n-am fost nebuni! Care va să zică domnul căpitan Soare *există* și se ține, impenitent, de prostii! (Am aflat între timp, că e destul de cunoscut în cartier, întrucît a mai făcut vizite de șopîrlă și prin alte blocuri, pe la vecinii unor gazetari din aceeași zonă...). Și atunci ce să gîndim despre garanțiile oferite, la început, de domnul Măgureanu? Și despre verdictul tranșant al instituției prezidențiale, cum că „agitatorii" cazului Patapievici n-ar fi fost decît niște vulgari provocatori? Noi ceream, în momentul izbucnirii scandalului, asumarea vinovățiilor și numele vinovaților. Ceream ca responsabilii gafei să tragă consecințele iresponsabilității lor. Nu s-a întîmplat nimic. Iar acum, totul se rezolvă discret, cu o rapidă autocritică. Dar, în definitiv, ce înseamnă, într-un asemenea domeniu, „accident de muncă"? Unde e eroarea? În faptul că asemenea anchete, cu caracter politic, se mai fac încă, sau în faptul că, prin nebăgare de seamă sau neprofesionalism, ele au ieșit la iveală? "Accident de muncă" se potrivește mai bine cu varianta din urmă. Iar dacă tot ceea ce regretă domnul Măgureanu e că „s-a aflat" de năzbîtiile subordonaților săi, sîntem pierduți. Nu ne mai rămîne decît să urăm căpitanului Soare spor la lucru!

Andrei PLEȘU

Există o „lecție poloneză"? (I)

Cotidianul francez **Le Figaro** a publicat la 21 noiembrie, două zile după alegerile prezidențiale din Polonia, o hartă a Europei de Est, cu această simplă precizare: "noile date". Țările din fostul bloc sovietic unde puterea este exercitată de foștii comuniști, ei deținînd fie președinția, fie majoritatea legislativă, fie ambele, erau marcate cu negru compact. Cu gri erau hașurate țările foste comuniste unde nu sînt la putere foștii comuniști. Republicile care fac parte din CSI (Comunitatea Statelor Independente), această fantomă anemică a URSS, nu intrau în calcul.

Imaginea rezultată era șocantă: din sud spre nord se întinde un fel de lanț negru, verigă după verigă - Bulgaria, România, Ungaria, Slovacia, Polonia, Lituania. În gri, indiciul vizual că foștii comuniști nu au revenit și aici la putere, erau doar Cehia, fosta RDG și două republici baltice, Estonia și Letonia. "Nu au revenit *încă!*" - ar putea ricana, cu intonații desigur diferite, un anticomunist pesimist și un neocomunist optimist.

Însă atît de sugestiva hartă publicată de **Le Figaro** are totuși un dezavantaj. Simplifică și uniformizează pînă la deformare o realitate imposibil de redus la același numitor. Între Cehia și fosta RDG, de pildă, nu există nici o asemănare, absolut nici una!, din punctul de vedere al evoluției post-comuniste. Cehia s-a separat pașnic de Slovacia (la dorința acesteia) și a reușit cea mai rapidă occidentalizare din tot fostul bloc sovietic est-european, fiind de pe acum, în multe privințe, compatibilă și comparabilă cu țări și regiuni mai puțin prospere din Uniunea Europeană (Portugalia, Grecia, Italia de sud etc.). RDG a dispărut, însă, prin reunificare, fiind absorbită, asimilată de Germania de Vest. Sistemul și structurile sale au fost dislocate și substituite prin extinderea celor occidentale, nicidecum printr-o evoluție internă. Noua Germanie, Germania reunificată, nu este altceva decît Germania de Vest mărită prin înglobarea a ceea ce s-a numit, timp de patruzeci de ani, RDG. Dacă unificarea germană din secolul trecut, parafată prin proclamarea celui de al II-lea Reich, la 18 ianuarie 1871, în galeria oglinzilor de la Versailles, se făcuse dinspre Est spre Vest, dinspre Prusia spre Rin, noua unificare, de la 3 octombrie 1990, a mers în sens contrar. În orice caz, între Cehia și fosta RDG nu se poate stabili nici o apropiere de destin politic post-comunist, așa cum sugerează harta publicată de **Le Figaro**. Eventual s-ar putea doar reaminti, dar în cu totul altă ordine, că prima vizită în străinătate făcută de Vaclav Havel după ce a fost ales președinte (29 dec. 1989) a fost în... viitoarea Germanie reunificată: dimineața la Berlin Est, după-amiaza la München, în cursul aceleiași zile, ca și cum ar fi fost vorba de o singură țară, deși în acel moment Germania reunificată încă nu exista.

La fel, nu prea există asemănări nici între România și Polonia sau între Bulgaria și Ungaria. Asocierea republicilor baltice la fostul bloc sovietic est-european este și ea foarte discutabilă. Harta din **Le Figaro** sacrifică istoria.

Venirea la putere a foștilor comuniști în Polonia, simbolic întărită de înfrîngerea lui Lech Walesa de un fost ministru al generalului Jaruzelski, nu are aceeași semnificație și aceleași explicații ca victoria masivă (și) în alegerile locale a foștilor comuniști în Bulgaria, tot din această toamnă. În Polonia, comuniștii au fost parte la începerea procesului democratic. La primele alegeri legislative libere și la instituirea multipartidismului s-a ajuns în urma unei "mese rotunde" la care au stat față în față comuniștii și reprezentanții sindicatului **Solidaritatea**. De voie, de nevoie, comuniștii polonezi au acceptat, în august 1989, formarea primului guvern non-comunist din Europa de Est, guvernul condus de Tadeusz Mazowiecki. Acest guvern, numit de un președinte comunist, a suprimat rolul conducător al partidului comunist și a redactat o nouă constituție. În aceste condiții, comuniștii polonezi au avut de ales între dispariție și reformare. Oricum, rolul lor istoric în declanșarea democratizării Poloniei nu poate fi ignorat, chiar dacă, se poate obiecta, au fost constrînși să-l asume. La Sofia, în schimb, capitala unei țări multă vreme socotită "a 16-a republică sovietică", s-a încercat o revoluție de cabinet, de birou politic sau de comitet central mai exact, dar fără alt efect decît obținerea unei amînări a scadenței. Comuniștii au fost obligați să abandoneze puterea, sub presiunea manifestațiilor de stradă. Alegerile prezidențiale din august 1990 și cele legislative din anul următor au consacrat, prin victoria non și anti-comuniștilor, protocolul alternanței, nu însă și o reală alternativă democratică. Foștii comuniști aveau să revină la putere pe cale electorală (doar președinția nu le aparține), dar prin eșecul unei tot mai incoerente coaliții anticomuniste. În Ungaria, reformarea din interior a partidului comunist a făcut însă posibilă renașterea societății civile și a unor forme de pluralism politic articulat cu destul timp înainte de slăbirea pînă la dispariție a menghinei sovietice.

Nimic asemănător, însă, în România.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Răspunsuri la „cîteva întrebări”

Asosit, în sfîrşit, momentul răspunsurilor, sau, mai precis, al răspunsului la răspunsuri. Cînd cel care a întrebat primeşte răspunsuri, trebuie să răspundă: la ele, de ele, în faţa lor etc.

Am adresat, în numărul 145 al **Dilemei**, *Cîteva întrebări*, în număr de 13. Ele erau născute, în primul rînd, dintr-o curiozitate pe mai multe planuri: aceea de a afla care este şi cît de omogen/divers este "peisajul (audio) vizual" în România, altfel spus cum arată piaţa (ofertă/cerere) de televiziune la noi; dacă între Capitală, provincia "mare" şi provincia "mică" diferenţele există şi sînt notabile; dacă există reacţii, gusturi, concepţii cît de cît bine definite cu privire la televiziune în general; în ce măsură, ca privitori, depindem de ea (de televiziune) sau de noi înşine; şi, nu în ultimul rînd, dacă părerile noastre tind mai degrabă spre convergenţă sau mai degrabă spre divergenţă; etc.

Un prim "filtru" care a limitat, inerent, spectrul răspunsurilor, atentînd la "obiectivitatea" moale, sociologic-cantitativă, a obişnuitelor sondaje de opinie l-a constituit faptul că întrebările nu se adresau decît cititorilor **Dilemei**. Acest fapt poate constitui, însă, şi un avantaj (are, cu alte cuvinte, pozitivitatea lui specifică): oferă coerenţă şi exprimă un punct de vedere articulat al unei posibile (dacă nu chiar reale) minorităţi creatoare de opinie, sau, oricum, rezistente în faţa opiniei majoritare. Fără a dori să flatez pe nimeni, pot spune că răspunsurile primite se situează în zona cea mai coerent-critică a opiniei publice româneşti. Cititorii **Dilemei** care au acceptat să răspundă la întrebări au păreri şi gusturi închegate, "atacă" realitatea supusă dezbaterii în mod activ şi selectiv, după răspunsurile lor îţi poţi da seama că televiziunea ocupă un loc atent circumscris într-un program de viaţă existent, de multe ori riguros.

Am primit (pînă pe 26 noiembrie) 16 scrisori. Poate părea puţin, dacă nu chiar foarte puţin. Cantitatea este, însă, contrabalansată de calitatea răspunsurilor: articulate, motivate, personale, deloc vagi sau circumstanţiale. Din acest punct de vedere, cel puţin un obiectiv al chestionarului a fost atins: acela de a provoca verbalizarea (reflectarea în scris) a unor habitudini mai mult sau mai puţin conştientizate, însă deloc haotice. Nici unul dintre corespondenţii noştri nu *se uită* la televizor, ci *caută* ceva anume, *chestionează* oferta. Există răspunsuri pentru că există întrebări, şi există întrebări pentru că există interese specifice.

Cine sînt cei care ne-au scris? Doamnele Constanţa Voică, Gabriela Benesi, Livia Monica Negoiţă, Ilse Darie (sper că nu fac o gafă!), Elena Jascu, Nadia Badrus şi domnii Radu A.M., Cosmin Mihăilescu, Corneliu Pleşa, Constantin Calbon, Aléxandru Gussi, Horia Popran, Tiberiu Novac, Victor Balintoni, Iuliu Raţiu (plus o scrisoare nesemnată). De unde? Din (în dezordine) Craiova, Cluj (2), Bistriţa, Lugoj, Timişoara, Oneşti, Arad, Sibiu, Mireşul Mare (lîngă Baia Mare) şi, evident, Bucureşti. Ca vîrstă, corespondenţii noştri sînt, la extreme, studenţi (există, însă, şi un elev de liceu) şi pensionari, vîrsta adultă (30-50) fiind, totuşi, predominantă. Sînt, declarat sau din cîte se poate bănui, intelectuali, dar am primit şi o scrisoare, foarte personală, de la cineva cu studii medii. Un corespondent mai voluntar a avut inspirata idee de a-şi interoga întreaga familie, astfel că răspunsul domniei sale ar trebui multiplicat cu 6!

Să vedem acum, pe rînd, răspunsurile.

La întrebarea nr. 1, **"Cîte ore pe zi vă uitaţi la televizor?"**, cifrele variază între 0 şi, cel mai mult, 5. Cele mai multe răspunsuri menţionează, însă, un număr de 2-3 ore. Media ar fi, aşadar, de două ore şi jumătate. Dar "sînt zile cînd nu deschid deloc televizorul", "uneori nu deschid televizorul timp de o zi întreagă" şi, în acelaşi timp, "există zile în care mă uit 6 ore şi zile în care nu mă uit deloc". Fie că menţionează un număr mai mare de ore (4-5), fie că menţionează unul mai mic (1-2), răspunsurile au în vedere, cum spuneam, interese specifice. Cei care ne-au scris nu par a sta, pur şi simplu, în faţa televizorului, ci a căuta ceva anume. Televizorul e pentru ei o unealtă la îndemînă şi atît, căreia i te adresezi specific.

Deci **"La ce fel de emisiuni"** ne uităm cu predilecţie? La cele informative, culturale, de dezbateri, la filme, la sport. Par a avea succes emisiunile personalizate, "de autor", de tipul celor realizate de Iosif Sava, Gabriel Giurgiu, G.Pruteanu ori Vartan Arachelian. **Actualităţile** de pe **TVR** aproape că nu figurează pe listă. În general, **TVR** este consumat mai ales pe linia emisiunilor *culturale* (Teatru TV, Cinematograful de artă, Telecinemateca, Cultura în lume, Symposion, 1001 audiţii, Mapamond, Teleenciclopedia, Ecranul, Atlas, Arte vizuale, Jazz etc.), pentru *informaţii* fiind preferate (anticipez) posturile private (româneşti şi străine), ceea ce ne întăreşte în ideea că pe această direcţie (culturală) ar trebui să-şi intensifice serviciul public preocupările de programe. Cum se va vedea, **TVR** investeşte (simbolic, nu şi efectiv, financiar-creativ) perdant în două direcţii, *informaţiile şi serialele* (cele sud-americane, în special), care nu sînt prizate de publicul avizat, în loc să se concentreze asupra singurelor ei emisiuni de succes, cele culturale. Pe primul loc în topul preferinţelor continuă să figureze, totuşi, *filmele*, ceea ce indică un uz tradiţional, "clasic" al televiziunii. Dintre emisiunile informative autohtone, pe primul loc se situează jurnalele de pe **Pro TV** şi **Tele 7 abc. Actualităţile** par a fi consultate "nu chiar pentru a fi la curent, ci pentru a învăţa arta minciunii şi dezinformării"; "cît despre «satisfacţia» dezinformării, aceasta nu este anulată nici de filmele sau emisiunile acceptabile pentru o televiziune naţională". Şi un răspuns extrem de precis: "Filmele de pe **Arte, 3 Sat** sau **TNT**. Filmele documentare de pe **La Cinquième**. Emisiunile de ştiri şi reportaje de pe **NBC Super Channel**" (student, 21 de ani). În concluzie: *informaţie* şi *cultură*. Şi o surpriză (relativă): *talk-show*-urile, intens cultivate în ultimul an de mai toate posturile româneşti, nu figurează pe primele locuri. Cît despre *divertisment* (de toate soiurile), acesta nici măcar nu apare, cu toate că reprezintă o marotă a realizatorilor de programe. Altă "investiţie" (ieftină, căci ieftin este, în această privinţă, epitetul care convine din toate punctele semantice de vedere) nevalidată de publicul avizat!

În ceea ce priveşte (3) faptul dacă **"există zile privilegiate, în care acordaţi televizorului un loc deosebit"**, răspunsurile sînt clare. Există două "zone" ale săptămînii în care televizorul este consumat mai insistent: *sfîrşitul* şi *începutul* de săptămînă, *week-end*-ul şi, respectiv, zilele de *luni* şi *marţi*, prima "zonă" fiind centrată pe divertisment (dar nu de orice fel: filme, seriale, sport) , cea de-a doua pe emisiuni cu accent cultural şi cu conţinut "serios". Există, însă, şi consumatori de televiziune care nu privilegiază o zi anume, care nu se abandonează televizorului, care nu cedează nici unui fel de presiune şi de supralicitare în ale ofertei, şi care frecventează, zilnic-punctual, numai ceea ce-i interesează (de obicei, filmele, sportul, emisiunile informative). Răspunsuri: "Da, există. *Luni!* În fiecare luni între orele 21,40 şi 2 noaptea canalul **Arte** transmite filme serioase comentate de un regizor care ştie ce vorbeşte. *5 ore* de film fără reclame sau pauze". Iată, deci, un televizor nelăsat să debordeze viţiile, integrat în programe de viaţă lucide, consumat cu măsură, ţinut la locul care i se cuvine!

La întrebarea nr. 4, **"La cîte posturi de televiziune (româneşti şi străine) aveţi acces?"**, uniformizare prin diversitate şi o diferenţiere clară. Multe - în jur de 15, 20 - posturi străine, dar aceleaşi. Oraşele, mari şi mici, din România sînt, în marea lor majoritate, cablate, dar oferta, variată, este restrînsă. În mediul rural, însă, situaţia este dramatică: acolo nu există televiziune, căci există doar TVR 1, de unde dezinteresul pronunţat a milioane de oameni faţă de ceea ce este imagine, eveniment, noutate, ştire, istorie, actualitate, idei, dezbatere, dialog, pluralism etc. În medie, aşadar, românii rezidenţi în mediul urban au la dispoziţie cam aceleaşi 15-25 de programe germane, italieneşti, franţuzeşti, britanice etc., dar posturile private *româneşti* (**Pro TV, Tele 7 abc, Antena 1** etc.) sînt prea puţin cunoscute, ele avînd o zonă de acoperire mult prea mică, restrînsă, în mare, la aria Capitalei. De unde o privire asupra actualităţii româneşti lipsită de posibilităţi de nuanţare, fără alternativă, în care **TVR** nu primeşte replică, de aceea fiind, de multe ori, pur şi simplu boicotată în ceea ce priveşte informaţiile. Cei care vor informaţii nu le caută pe **TVR**. Cum am văzut deja, **TVR** este frecventat pentru emisiunile culturale şi sportive (şi evitat în ceea ce priveşte informaţiile, considerate ca suspecte), iar acolo unde există posibilitatea, lui **TVR 1** îi este preferat **TVR 2**. Concluzie: o oarecare "internaţionalizare" şi chiar "mondializare" în detrimentul accesului şi supunerii la dezbatere a realităţii naţionale. În izolarea lor încurajată de cablu, românii par mai pregătiţi pentru Internet decît, să zicem, pentru un referendum. Spaţiul privat, prins în *reţea*, rimează mai degrabă cu lumea, cu "oraşul virtual", cum ar spune Paul Virilio, decît cu spaţiul public al Cetăţii. Sîntem direct în post-modernitate, fără să fi trecut prin modernitatea propriu-zisă, atestată istoric.

5. **"Cîte posturi de televiziune (româneşti şi străine) frecventaţi curent?"** Conform răspunsurilor primite, cel puţin 3, cel mult 10, media fiind în jur de 5-6. Aici, interesul particular îşi spune din nou cuvîntul. Tinerii frecventează mai mult posturi străine. Se poate, în acelaşi timp, observa că, cu cît preferinţele, căutările şi interesele sînt mai bine precizate, cu atît numărul de posturi frecventate este mai mic şi mai stabil. Ceea ce am convenit să numesc "publicul avizat" de televiziune din România, şi care se exprimă, în mod vizibil, prin vocile corespondenţilor noştri, preferă fidelitatea, diversităţii întîmplător-aventuroase. El nu "zappează", nu "consumă", ci priveşte efectiv, *citeşte* televiziunea, aşa cum cauţi o rubrică anume într-un ziar fără a-l răsfoi şi a culege cîte ceva de ici, de colo. Răspunsuri: "Rete 4, Canale 5, Pro 7, Sat 1, RTL"; "TVR 1 şi Eurosport"; "TVR 2"; "toate posturile francofone, Euronews şi (mai puţin) NBC"; "NBC, TF 1 pentru jurnalele de ştiri . Arte şi 3 Sat pentru filme şi documentare. Restul, dacă sînt prea obosit pentru a mă concentra la ceea ce se transmite (sic!). Oricum, Antena 1 mi se pare un post stupid, iar Euronews e cel mai prost canal de ştiri. Adevărate canale de ştiri sînt NBC, Sky News sau BBC World Service"; "Tele 7 abc şi TVR 1 şi 2"; "2 posturi româneşti (Pro TV şi Tele 7 abc) şi 2 străine (CNN şi Euronews)". Lăudabilă precizie! Excelentă raportare: *mediul de informare* care este televiziunea nu este lăsat să devină şi *mediu de viaţă!*

În ceea ce priveşte întrebarea nr. 6, referitoare la **"raportul dintre TVR (1 şi 2) şi posturile private"** în frecventarea curentă a televiziunii, se constată că **TVR 1** se află cel mult la egalitate cu celelalte posturi disponibile, cînd nu lipseşte cu desăvîrşire sau, cel mai adesea, cînd nu-i este preferat **TVR 2**. După cum am

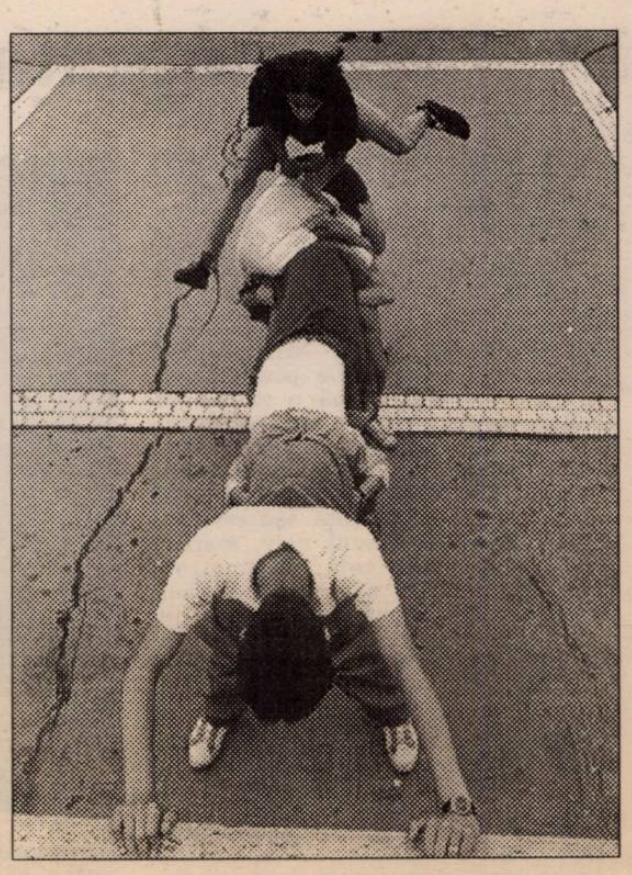

văzut, postul naţional este frecventat mai cu seamă pentru emisiunile culturale, filme şi sport, fiind de-a dreptul boicotat în ceea ce priveşte ştirile. Răspunsuri: "Aproape deloc TVR 1 şi uneori (emisiuni culturale - Iosif Sava) TVR 2. Zilnic Pro TV"; "Prin forţa împrejurărilor (lipsa alternativei, n.m., B.G.), trebuie să recunosc că rămîn dator televiziunii naţionale"; "Un uşor avantaj pt. TVR 1 şi 2"; "1:1"; "10-15% TVR (1 şi 2)"; "1/1, 1/1, 0,5/1, 0,5/1, 1/0,5, 1/0,5"; "Raportul, în cazul meu, nu are sens. Singurul post privat românesc pe care-l pot urmări este Antena 1, or acest post este la fel de stupid ca TVR 1"; "1/3"; "1/1"; "Nu prindem posturi private româneşti" (Oneşti); "Un minut la TVR pt. 6 la posturile private"; "TVR o vizionez extrem de rar, din cauză că emisiunile le găsesc cu mult sub nivelul preferinţelor mele; accidental, vizionez TVR 2". Mai explicit nu se poate! O urgenţă: extinderea "razei de acţiune" a posturilor private româneşti la nivelul întregii ţări, căci, din cîte se poate vedea, monopolul, în această privinţă, nu a fost cu adevărat spart decît în Capitală, postul privat cel mai extins fiind, de altfel... Antena 1! Neacordarea de licenţe de către CNA nu este, cum s-ar putea crede, o decizie pur tehnică, nevinovată politic. În ceea ce priveşte realitatea românească, discutarea vieţii sociale şi politice interne, posturile private străine sînt lăsate să pătrundă deoarece constituie un *refugiu*, nu o *alternativă* faţă de manipulanta TVR.

Că, în zona lui avizată, publicul românesc de televiziune nu mai înghite (şi nici nu mai cere) orice, că, pentru această "pătură" a publicului autohton, televiziunea este un *instrument*, nu un *somnifer*, că televiziunea este *citită* selectiv, nu rumegată fals-nutritiv, asemeni gumei de mestecat care dezvoltă maxilarele şi îmbolnăveşte stomacul, se poate constata din răspunsurile la întrebarea nr. 7, **"Cîte seriale de televiziune urmăriţi (aţi urmărit) pe săptămînă? Aveţi un top propriu de preferinţe?": 0!!!** Acesta este răspunsul cel mai frecvent. Sau, cel mult, 2-3. Fetişizarea, dinainte de '89, a serialelor (nord)americane se pare că a dispărut, cu atît mai mult cu cît zona preferată acum de import s-a mutat ceva mai spre sud. Românii cultivaţi (sau dornici de cultivare) sînt şi integraţi în viaţa activă, astfel încît programele de viaţă au devenit stricte, riguroase. Nu mai au timp de pierdut, de omorît. Răspunsuri: "Nu urmăresc seriale de televiziune"; "Dacă vreau să mă «biciuiesc», mă uit la **Santa Barbara**"; "Nici unul. Sînt foarte proaste"; "4-5" (pensionar); "UN NU HOTĂRÎT!!"; "2,3,0, 0,0, 3"; "În timpul verii am urmărit serialul **Anii minunaţi** pe M6. Din păcate, francezii l-au scos. L-aş putea urmări şi acum pe RTL 2 (ora 17,45 în fiecare zi), dar, din păcate, nu ştiu germana. În rest, mai urmăresc serialul **Aux frontières du réel** pe M6 (vineri, 23,20). Atît!"; "Vreo 3, toate la TVR; în ordine descrescătoare, topul ar fi: **Casa plină, Suspiciuni** şi (pe ultimul loc) **Valea păpuşilor**"; "Nici un serial; mi s-a întîmplat să mă uit, pe fragmente, la vreo 2 episoade din serialul poliţist de sîmbăta seara. (...) Prin '90-'91, cred că unele răspunsuri ar fi fost altele" (sic!); "Nu urmăresc nici un serial"; "Dacă în această categorie intră **Decalogul** lui Kieslowski, el este primul şi ultimul serial în topul meu"; "În nici un caz cele sud-americane (O Dios!)"; "Am urmărit în anii trecuţi **Femeia misterului** (Rete 4), în parte; în prezent nu mă mai interesează serialele, găsindu-le banale sau naive". Demitizare, defetişizare, evoluţie. Datorate, în parte, şi absenţei unor seriale, poliţiste sau mai puţin, americane consistente de pe **TVR 1**, sîmbăta seara, din pricina evidentei "spaghetizări" a postului naţional, care a vîndut - ieftin - calitatea pe cantitate în ceea ce priveşte divertismentul.

(*Continuare în numărul viitor*)

Bogdan GHIU

Schimbări şi calcule prosteşti

Se apropie sfîrşitul acestui an preelectoral şi partidele politice propun în fiecare zi soluţii de viitor pentru ieşirea din criză. În loc de creştere economică avem parte de programe, contracte, rezoluţii şi demonstraţii de forţă. In loc de privatizare - reclame şi emisiuni televizate din care aflăm că nu e bine să amînăm subscrierea cuponului. In loc de limpeziri ideologice şi echilibru politic trebuie să acceptăm că s-a perfecţionat metoda veşnicilor ţapi ispăşitori: moşierii, regele, nemîncătorii de salam cu soia reîntorşi pe meleaguri natale au ieşit din concurs; odată cu ei s-au retras la umbra efemerei lor glorii de piaţă activiştii civici, anticomuniştii dornici de spectacol, salvatorii pe bază de lozinci contra. Dihotomizarea din primii ani ai tranziţiei e în linii mari depăşită : din trunchiul solid al puterii postcomuniste au răsărit toate ramurile noi - şi democraţii din opoziţie, şi prooccidentalii de la guvernare, şi naţionaliştii moderaţi, şi ultranaţionaliştii gata să pună mîna pe arme. Adversarii tradiţionali ai înlocuitorilor lui Ceauşescu nu s-au schimbat nici în bine nici în rău (deşi s-au împărţit, reîmpărţit ori rebotezat ei înşişi în fel şi chip) şi poate tocmai din cauza aceasta agitaţia lor organizatorică contează acum din ce în ce mai puţin. În schimb, aliaţii din precedenta campanie electorală şi-au precizat culoarea politică, fiecare dintre ei încercînd să înhaţe nuanţele pe care în '90-'92 mizase (pentru a pierde) doar opoziţia: naţionalismul de tip ţărănist şi propaganda valorilor creştine sînt acum înscrise în documentele programatice ale PUNR; desprinderea de sub tutela Moscovei şi integrarea euro-atlantică la care visa intelectualitatea din Grupul de Dialog Social a devenit obsesia formaţiunii conduse de Adrian Năstase; intransigenţa antiiliesciană a foştilor lideri din Piaţa Universităţii a fost preluată şi valorificată pe un plan superior de preşedintele Partidului România Mare; grija zgomotoasă pentru libertatea presei şi pentru democratizare instituţională a trecut din proprietatea "grupului Petre Mihai Băcanu" în aceea a socialistului Adrian Păunescu. După ce au luat de la inofensivii adversari tot ce puteau lua ca doctrină şi slogane electorale, majoritarii au început să se fure pur şi simplu între ei: reformiştii şi-au însuşit metodele centralismului democratic, europenii au învăţat discursul ultranaţionalist, ceauşiştii înráiţi au ajuns să pună mare preţ pe dreptul la liberă exprimare primit de ei înşişi în dar de la revoluţionarii pe care încă mai speră să-i pedepsească pentru vina de a fi dorit schimbarea. Pregătirile pentru viitorul scrutin sînt oarecum definitivate: fiecare dintre forţele ce urmează să se înfrunte şi-a făcut rost de cîte o piele ori de cîte o mască de rezervă: stînga extremă poate face promisiuni la care teoretic ar avea dreptul doar adepţii economiei de piaţă, dreapta extremă se erijează în apărător al democraţiei cu gîndul la o dictatură de tip nou. Între ele, centrul oscilează fără să ştie în ce sens şi cu ce preţ s-a schimbat în aceşti şase ani electoratul român: Convenţia Democratică a făcut mai mulţi paşi înspre populismul naţionalist decît înspre liberalismul occidental, iar PDSR şi-a propus să convingă forurile internaţionale că le va fi partener credibil, deşi plecase la drum de pe incontestabile poziţii de stînga. Pe marginea terenului îşi anunţă încălzirea rezervele, deşi ele n-au nici antrenament, nici dorinţa de a intra cu adevărat în competiţie: Grupul Un Viitor pentru România, Alternativa 2000 - ca şi alte "echipe" mai puţin mediatizate pentru că ocolite de celebrităţi - amînă chiar prin titulatură trecerea de la teoria despre politică la acţiunea care să dovedească românului avantajele democratizării societăţii şi ale pluralismului parlamentar. Toată lumea e de acord că guvernanţii au eşuat, dar aproape nimeni nu contestă că adversarii lor i-au întrecut la capitolul eşecuri.Să pierzi alegerile e un lucru normal, să nu valorifici nici într-un fel contextul socio-politic dintre două legislaturi, erodarea capitalului actualei puteri, nemulţumirea crescîndă a electoratului şi şansa de a evolua fără să ai pe umeri responsabilitatea gestionării crizei e mai mult şi mai periculos decît să fii pur şi simplu înfrînt la urne. Acum, Convenţia Democratică încheie contracte unilaterale cu România, fără să se întrebe dacă între timp românul n-a ajuns de la lehamite şi disperare la convingerea că nu se mai poate face nimic şi că orice schimbare a puterii e o rotaţie de cadre în avantajul aceleiaşi tabere şi în dezavantajul permanent al alegătorilor. Indecenţa vieţii de partid, cameleonismul liderilor pentru care e suficient să apari pe micul ecran şi dispreţul pentru lege în care s-a desfăşurat în aceşti ani însuşi procesul legislativ sînt deopotrivă contraatuuri pentru partidul majoritar şi pentru partidele istorice. Din ele profită, au profitat şi vor profita numai nostalgicii fostei dictaturi îmbogăţite cu slogane naţionalist-legionare. Deşi pare să fi înţeles lecţia ultimilor ani mai mult decît a vrut şi a putut să o înţeleagă opoziţia, principalul partid de guvernămînt continuă să contribuie decisiv la degradarea imaginii democratice a sistemului parlamentar, numai pentru că interesele sale de moment îi cer să bifeze aprobarea unor proiecte de lege cu impact electoral. Faptul că legea caselor naţionalizate a fost promulgată de instituţia prezidenţială după ce liderii Senatului au recunoscut în văzul lumii că votul final se obţinuse printr-o defecţiune a sistemului electronic e mai mult decît o dovadă de autoritarism aşteptată de multă vreme de chiriaşi. Decizia de a declara valabil un vot obţinut printr-un accident intră în categoria actelor dictate de prostia politică, aceea care nu-i lasă de obicei pe politicieni să vadă cum se vor mişca piesele pe tabla de şah după o mutare din care ei cîştigă un simplu pion. Orice lege intrată în vigoare prin încălcarea altei legi se întoarce mai devreme sau mai tîrziu împotriva celor care au votat-o. Legea caselor naţionalizate e însă una cu implicaţii speciale: faptul că ea a fost amînată atîta vreme şi că puterea s-a simţit datoare să pună capăt neliniştii chiriaşilor înainte de a-i chema să o revoteze nu schimbă cu nimic proporţiile sfidării interne şi internaţionale. După şase ani de parlamentarism şi în plină campanie anticorupţie, furtul pe faţă al voturilor pentru trecerea prin Senat a unei legi organice pare, din nefericire, aproape natural. Pînă şi opozanţii îşi concentrează tirul asupra ştirii că regia autonomă RENEL a întrerupt furnizarea curentului electric pentru fabrica de hîrtie Letea, lăsînd să se înţeleagă că în acest moment viaţa fără ziare e mai greu de acceptat decît legalizarea fărădelegii. Şi pentru că prostia cu utopice efecte electorale e la mare preţ în ambele tabere, adversarii politicii guvernamentale s-au grăbit să deschidă ei înşişi sezonul opţiunilor antidemocratice prin care speră să atragă de partea lor biserica şi bigoţii. Prilejul a fost dat de votul final la Legea de modificare a Codului Penal, cînd ţărăniştii au votat practic în interesul Partidului România Mare şi împotriva înlocuirii unui act normativ ceauşist cu un text redactat şi refăcut în urma presiunilor europene. Orbite de patriotismul care le face să vadă în practicile homosexuale un pericol major pentru identitatea neamului românesc, partidele ortodox-naţionaliste ne-au lăsat practic la cheremul haosului legislativ, al mafiei multinaţionale, al nesiguranţei şi nostalgiei pentru ordinea dictatorială. De o vreme încoace a devenit limpede chiar şi pentru cei cu un singur ochi faptul că liderii PRM şi admiratorii săi din arcul guvernamental şi-au făcut din generalizarea crizei un permanent obiectiv politic iar participarea la guvernare i-a ajutat s-o desăvîrşească. Din respingerea Codului Penal şi amînarea redezbaterii sale în legislatura viitoare extremiştii din coaliţia de guvernămînt profită de două ori: o dată pentru că vor prelua controlul financiar şi economic fără să dea socoteală nimănui, a doua oară pentru că spaima bine întreţinută a cetăţenilor va aduce voturi celor care promit măsuri de forţă. De ce a simţit PNŢCD nevoia să servească acest dublu interes al adversarilor democraţiei dacă se străduie din 1990 încoace să-i acuze pe guvernanţi de încălcarea legislaţiei europene? Cel mai simplu ar fi să punem această deviere spectaculoasă (pentru că ea nu e singura, deşi e cea mai recentă) pe seama calculelor electorale. Aceleaşi calcule înguste, meschine şi antidemocratice care "justifică" decizia luată de PDSR în momentul finalizării Legii caselor naţionalizate printr-un vot greşit, dar declarat valabil.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Ipocrizie planetară

Li s-a reproşat acordurilor de pace din Orientul Mijlociu că au consfinţit acordul guvernanţilor, al şefilor şi nu al formaţiunilor, sau popoarelor aflate în conflict. De aici recrudescenţa terorismului în ambele tabere, culminînd cu asasinarea premierului israelian Yitzhak Rabin. Acordurile de la Dayton-Ohio cu privire la pacea din Bosnia nu reprezintă însă nici măcar voinţa şefilor. Folosindu-se de o răsturnare a situaţiei militare de pe fronturile din Bosnia, după ce croaţii cuceriseră aproape tot ce posedaseră cînd şi-au proclamat independenţa, iar musulmanii sprijiniţi de aceştia au ocupat la nivel de procente teritoriul acordat de mai toate planurile de pace - Statele Unite au impus în termenii unor tratative contracronometru semnarea unui document denumit acord de pace.

Principala slăbiciune a acestei înţelegeri este absenţa semnăturii uneia dintre forţele angajate în război - a liderilor sîrbi de la Pale. Radovan Karadzici, conducătorul lor politic, şi Radko Mladici, comandantul lor militar, ocupă primele două locuri pe lista suspecţilor de crime de război, puşi sub acuzare de Tribunalul Naţiunilor Unite de la Haga şi negociatorii americani au refuzat să aibă de-a face cu ei. Miloşevici, considerat deci o persoană onorabilă, a semnat în numele lor şi a obţinut, în schimbul concesiilor făcute, ridicarea sancţiunilor economice care au epuizat resursele Iugoslaviei restrînse. Şi în timp ce barjele cu petrol au pornit pe Dunăre, Karadzici îşi liniştește susţinătorii anunţînd că nu va accepta modul în care a fost reglementat statutul oraşului Sarajevo, că nu va ceda cartierele sîrbeşti administraţiei musulmane, că va lupta împotriva forţelor NATO, dacă acestea vor încerca să impună respectarea unui acord pe care el nu l-a semnat. Nici că se putea declaraţie mai utilă pentru membrii Congresului american care se opun trimiterii trupelor lor în Balcani.

Acordurile de la Dayton sînt departe de a constitui o bază morală pentru izolarea unor lideri turbulenţi; ele consfinţesc de fapt ceea ce în urmă cu cîţiva ani comunitatea mondială considera a fi inacceptabil: rezultatele purificării etnice. Nimeni nu ia în serios prevederea că refugiaţii se vor putea întoarce în locurile din care au fost goniţi. În primul rînd e puţin probabil că vor dori s-o facă: oricît de sordid ar fi refugiul sau exilul, alternativa gropilor comune taie orice cale de întoarcere. În textele semnate la Dayton se propune ca refugiaţilor să li se plătească unele compensaţii pentru ceea ce au pierdut. Cine să le plătească? După cum observa un comentator "nu musulmanii, pentru că ei sînt la pămînt; nu croaţii sau sîrbii, pentru că ei consideră că tot ce au dobîndit li se cuvine, şi apoi şi ei sînt la pămînt. Probabil că nici americanii - deşi ei nu sînt la pământ, dar li se pare că sînt".

Aranjamentele teritoriale stau şi ele sub semnul întrebării. Încrîncenarea cu care au fost negociate dovedeşte că de fapt nimeni nu se pregăteşte de pace: într-o ţară suverană şi liberă, în care sînt respectate toate drepturile omului nimeni nu se preocupă de "coridoare", ci pur şi simplu de şosele. Dar însăşi ideea unei Bosnii suverane este o ipoteză de lucru şi nu o realitate care poate fi întrevăzută.

Expresie a ipocriziei planetare, acordurile de la Dayton par a confirma poziţia de lider mondial a Statelor Unite care au pus în situaţie de inferioritate Rusia şi Uniunea Europeană, contribuind - poate - la capitalul electoral al preşedintelui Clinton; ele îi asigură preşedintelui Miloşevici statutul unui politician moderat care se va menţine la putere asigurînd supravieţuirea economică a ţării, în limitele unor graniţe pe care probabil el însuşi le consideră provizorii.

Singurii care luptă în mod concret pentru supravieţuirea lor ca persoane sînt Karadzici şi Mladici iar promisiunile lor de război sînt mai credibile decît cele de pace ale participanţilor la protocol. După semnarea acordului de la Dayton televiziunile din toată lumea au difuzat imaginea unui grup de copii din Sarajevo, jucîndu-se voios pe stradă. În alt cartier, alţi copii defilau alături de părinţii lor care-şi exprimau hotărîrea de a lupta în continuare. Prezenţa copiilor lăsa să se întrevadă că războiul mai are generaţii de consumat pînă cînd şefii - aceştia sau alţii - vor izbuti să se înţeleagă. Căutînd să-şi convingă poporul, dar şi pe politicienii care i se împotrivesc, preşedintele Clinton a spus luni seara că trupele NATO trebuie să prevină reizbucnirea accidentală a conflictului şi să-i apere pe civili, în special pe copii. Va fi greu, dacă părinţii lor nu vor dori acelaşi lucru.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Marşul spre dreapta modernă cu o identitate de stînga

● **Cine de cine are nevoie?** Zguduit de demisii în lanţ, frămîntat de disensiuni interne şi acuzat că patronează corupţia din România, PDSR nu oferă cea mai bună imagine pentru un candidat la prezidenţiale. Se ridică, în aceste condiţii, o întrebare: "Mai are nevoie Ion Iliescu de PDSR?" Răspunsul cred că este categoric "Nu". Cu sau fără PDSR, Iliescu are cele mai multe şanse să fie preşedinte pînă în anul 2000. (Valentin Mihai Neagu în **Libertatea** din 28 noiembrie 1995)

● **S-a stabilit calitatea cărbunilor pentru locomotiva corupţiei?** Marele merit al conducerii PDSR este de a fi ştiut să speculeze slăbiciunile ariviste, complexele, orgoliile şi ambiţiile de parvenire ale unora, de a folosi fără scrupule puterea temporară pe care o deţine pentru a racola şi cumpăra clientelă politică. Din acest punct de vedere, intervenţiile unor fruntaşi din PDSR au urmărit să ofere imaginea unui partid sigur pe el, ofensiv spre toate azimuturile vieţii sociale. In rest, inflaţie de promisiuni : magazine ieftine pentru săraci, un milion de locuinţe în următorii 10-15 ani, prioritate avînd tinerii căsătoriţi, pensii cît cuprinde pentru cei de vîrsta a treia şi cîte şi mai cîte. Nici vorbă, bine lucrat! Cu corupţia le va fi mai greu. Rezoluţia adoptată prevede asemenea măsuri drastice că, dacă ar fi luate în serios, ar trebui să se lase cu atîtea excluderi, încît partidul ar rămîne chiar şi fără cei doi preşedinţi. S-o vedem şi p-asta! (Dumitru Tinu în **Adevărul** din 27 noiembrie 1995)

● **Cum ar fi bine în opinia străzii?** Partidul ăsta (adică PDSR) poate că n-ar fi prea rău, dacă ar demisiona din el Năstase şi Gherman, în primul rînd, apoi Văcăroiu, Tatu, Dumitraşcu, Văcaru, Hrebenciuc, Guvernul şi prefecţii...(Valentin Vişan, taximetrist, în **România liberă** din 28 noiembrie 1995)

● **Ce mesaje au transmis majoritarii privind înspre Cotroceni?** Atît din documentele adoptate la Conferinţa Naţională, cît şi din luările de cuvînt ale unor lideri marcanţi, rezultă că PDSR şi-a fixat, în principal, trei obiective strategice. Pe plan intern, consolidarea economiei sociale de piaţă, bazată pe o privatizare masivă, iar pe plan extern, aderarea la Uniunea europeană şi NATO. Pe de altă parte, prin susţinerea reconcilierii româno-ungare, prin soluţiile avansate în problemele minorităţilor şi prin afirmarea dorinţei de aderare a României la UE şi NATO, PDSR se delimitează şi de partidele calificate, la conferinţă, de Adrian Năstase, drept "naţionalist-extremiste". (Ralu Filip în **Curierul naţional** din 27 noiembrie 1995)

● **Pentru cine se produce schimbarea la faţă?** Intreaga conferinţă a PDSR a fost marcată de efortul de a înfăţişa un PDSR prooccidental, rivalizînd la capitolul imagine cu partidele din opoziţia de dreapta. Pledează în acest sens numeroase argumente. Mesajul prezidenţial, documentele reuniunii, luările de cuvînt au fost dominate de obsesiva preocupare a unei disocieri de specificul vieţii interne din PRM, PSM şi PUNR. S-au evitat discursurile mesianice în genul lui Corneliu Vadim Tudor, manifestările patriotarde din cadrul Convenţiei Naţionale a PUNR, posomorala tipică Partidului Socialist al Muncii. (Ion Cristoiu în **Evenimentul zilei** din 28 noiembrie 1995)

● **Şi care forţe se vor simţi jignite de moarte?** Partide alternativă pentru sprijinirea candidaturii lui Ion Iliescu nu mai pot exista, a căzut definitiv şi varianta sugerată a unei candidaturi independente, iar toate jocurile regizate şi puse în practică de un an şi mai bine eşuează lamentabil. Ce urmează? O ofensivă concertată a stîngii radicale, pe care şi PDSR-ul a respins-o odată cu preşedintele Iliescu, stîrnindu-i furia şi primele reacţii. Punerea la punct a fost receptată din plin! (Horia Alexandrescu în **Cronica română** din 27 noiembrie 1995)

Argument

În anii '20 s-a rîs mult şi bine de secretarul de stat american Henry Stimson care a refuzat să dezvolte activităţile de descifrare a codurilor pe motivul că "un gentleman nu citeşte poşta care nu îi este adresată". Fără îndoială, un om cu un asemenea simţ moral nu se găsea în momentul potrivit la locul potrivit. Nimănui nu i-a mai ars de rîs în 1941 cînd Stalin, deşi avea un serviciu de spionaj performant, n-a vrut să observe că la graniţele imperiului său o numeroasă armată se pregăteşte de atac.

Secretul, partea cea mai intimă a puterii, este strîns legat de minciună, înşelăciune, de falsificarea deliberată a datelor realităţii pentru realizarea unor obiective politice declarate, fără alte explicaţii, legitime. Preambulul oricărei confiscări, a averilor, a libertăţii, a drepturilor este suprimarea informaţiilor prin cenzurarea celor adevărate şi inventarea unora false. Dictaturile îşi elaborează la vedere sisteme pentru colecţionarea şi păstrarea secretului, structurile democratice de putere afişează o totală transparenţă, ascunzînd totuşi lucrurile neconvenabile şi procedeele neconforme cu regulile general acceptate. Deci, toţi mint, dar dictatorii par puternici şi demni de încredere, pălăvrăgeala care domină dezbaterile parlamentare, dezvăluirile presei - interesate sau nu, adevărate sau nu - contribuie la senzaţia de fragilitate pe care o inspiră aceste ţări, independent de puterea lor economică sau militară.

Se găsesc destui comentatori care susţin că decizia lui Gorbaciov de a renunţa la propagandă de dragul adevărului ar fi distrus comunismul: deci nu crimele, nu deciziile economice catastrofale sînt de vină, ci etalarea lor la lumina zilei. De fapt, ca şi în cazul altor secrete foarte bine păzite, cei direct interesaţi n-au aflat nimic nou. Psihanaliza susţine că individul devine mai puternic cînd conştientizează propriile refulări şi impulsuri. Nu tot ce e recomandabil pentru o persoană poate fi acceptabil pentru un grup, sau pentru societate şi vor exista întotdeauna organizaţii care-şi leagă eficienţa de secret şi alte organizaţii care vor încerca să le pătrundă taina. Puterea nu e niciodată destul de transparentă şi misterul nu este niciodată destul de bine păzit. În acest labirint al imperfecţiunii se mişcă atît curiozitatea copilărească a publicului, cît şi nevoia de adevăr a societăţilor mature. Şi marea taină a înlănţuirii evenimentelor - de ce lucrurile s-au desfăşurat aşa şi nu altfel - rămîne întreagă, cu cît se publică mai multe dezvăluiri, mărturii şi documente secrete. (M.B.)

Secret/nesecret, privat/public

Una dintre maladiile sistemelor totalitare – binecunoscută nouă în varianta totalitarismului de stînga – este secretomania. Cum lagărul comunist acuza faptul de a fi fost asaltat în permanenţă de duşmanul său de moarte – imperialismul – prin nenumăraţii săi spioni şi agenţi, păstrarea secretului de stat era un imperativ major. Iar informaţiile care puteau constitui secrete de stat erau cele mai neaşteptate – temperatura aerului (canicula sau gerul ar fi trebuit să ducă la încetarea lucrului, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată în Epoca de Aur), radioactivitatea mediului (secretomania de după Cernobîl) sau magnitudinea cutremurelor.

Care sînt, totuşi, limitele rezonabile dintre domeniul public şi cel secret – fie că e vorba de secretul vieţii de stat, fie că e vorba de secretul vieţii private? O întrebare care preocupă în special statele ex-comuniste – unde serviciile secrete au fost, cel puţin în parte, organizaţii criminale – este cea legată de gradele de libertate care se pot atribui, fără a greşi în exces sau – ceea ce este mult mai improbabil – în lipsă. Un răspuns simplu – valabil cel puţin pentru statele continentului nostru – este următorul: limitele în care serviciile secrete pot exista şi pot activa rezultă din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. În plus, atît legile naţionale, cît şi jurisprudenţa Curţii Europene, impun condiţii suplimentare, mai concrete şi mai specifice. În esenţă, există cinci principii generale (citäm aici clasificarea şi formularea datorată lui David Bickford, Legal Advisor to the British Security and Intelligence Services) care guvernează activitatea serviciilor speciale într-un stat democratic: 1. statul îşi defineşte interesele în domeniul securităţii şi economiei, specifice unei societăţi democratice şi stabileşte agenţii (servicii) secrete care lucrează în sensul apărării acestor interese; 2. statul trebuie să declare existenţa acestor agenţii (servicii) şi să definească legile după care funcţionează; 3. legile respective trebuie să expliciteze funcţionarea şi atribuţiile agenţiilor şi să delimiteze capacitatea lor de a obţine şi disemina informaţia; 4. atribuţiile agenţiei pot fi exercitate doar în limitele permise de lege; 5. trebuie să existe o supraveghere independentă şi efectivă a modului de funcţionare a agenţiei.

Iar supravegherea este, într-adevăr – în Anglia – redutabilă: în afara comisiei parlamentare de control, există controlul primului ministru, al secretarului de stat şi încă altele cinci. În plus, orice persoană poate adresa plîngeri unui tribunal (Complaints Tribunal), în legătură cu eventualele abuzuri ale agenţiei.

Cu toată experienţa democratică din Anglia şi din celelalte ţări occidentale, există totuşi situaţii litigioase, dintre care cele mai interesante au ajuns în atenţia Curţii Europene a Drepturilor Omului. E vorba, în cazul Angliei, de restricţii asupra dreptului presei de a comenta anumite procese civile (*Sunday Times*) sau de relatarea anumitor informaţii conţinute în memoriile unui fost angajat al serviciilor secrete britanice (*Sunday Times, Observer* şi *Guardian*); în cazul Olandei – de retragerea din circulaţie a unei reviste care conţinea un studiu referitor la serviciile de securitate internă (*Vareniging Weekblod Bluf*); în cazul Irlandei – de restricţii asupra dreptului unor agenţii de consiliere (îndrumare) din Irlanda de a furniza femeilor însărcinate informaţii asupra posibilităţilor de a avorta în spitale din Anglia (*Open Door* şi *Dublin Well Women*).

Violarea drepturilor omului în domeniul vieţii private a constituit, în Occident, un subiect mai des abordat decît violarea secretului de stat. Un caz relativ celebru îl oferă dosarul Paton contra Regatului Unit. Mobilul acţiunii lui Paton îl constituia intenţia sa de a-şi împiedica soţia să avorteze. Instanţele de judecată din Anglia au respins cererea sa, deoarece legea engleză nu recunoaşte nici un drept foetusului, atît timp cît nu este născut şi nu are o existenţă distinctă de a mamei; mai mult, tatăl nu are dreptul de a împiedica mama să avorteze, şi nici măcar să fie consultat sau informat în legătură cu avortul. Comisia Europeană pentru Drepturile Omului a respins, de asemenea, cererea lui Paton, refuzînd să recunoască foetusului "dreptul la viaţă, cu caracter absolut", considerînd că termenul "persoană" nu i se poate aplica în mod propriu. Sub aspect juridic, cererea lui Paton se sprijinea pe art. 2 al Convenţiei Europene: "Dreptul la viaţă al fiecărei persoane este apărat de lege". Textul lasă la o parte definirea "persoanei" – spre deosebire de Convenţia Americană, care precizează că "orice persoană are dreptul de a-i fi respectată viaţa, începînd cu momentul concepţiei". Aşadar, acest demers al lui Paton – aparent ciudat – duce imediat la o întrebare fundamentală: cînd începe viaţa?

Un caz în care dreptul la respectul vieţii private şi dreptul la libertatea expresiei au intrat în conflict este plîngerea lui Lingens contra Austriei. Lingens publicase, în 1975, în revista "Profil", două articole conţinînd critici severe la adresa lui Bruno Kreisky, în perioada în care fusese cancelar federal, în legătură cu atitudinea acestuia faţă de un lider politic care făcuse parte, în cel de-al doilea război mondial, dintr-o brigadă SS. Bruno Kreisky l-a dat în judecată pe jurnalist, pentru defăimare prin presă, şi a obţinut ca acesta să fie condamnat la plata unei amenzi. După mai multe recursuri, în urma cărora valoarea amenzii a fost diminuată, Kreisky s-a adresat Comisiei Europene. Comisia a considerat că avusese loc o violare a art. 10 al Convenţiei Europene (libertatea presei) şi că se produsese o "ingerinţă a autorităţii publice" în exercitarea libertăţii de exprimare.

Justiţia austriacă a invocat un conflict posibil între art. 10 (libertatea de expresie) şi art. 8 (dreptul la respectul vieţii private). Curtea a răspuns că criticile d-lui Lingens vizau declaraţii publice ale d-lui Kreisky şi comportarea sa ca om politic, astfel că dreptul la respectul vieţii private nu fusese lezat. Curtea a reamintit că o presă liberă înseamnă, implicit, transmiterea unor informaţii care pot deranja, şoca sau nelinişti. De asemenea, presa trebuie să fie mai critică faţă de prestaţia unui om politic decît faţă de prestaţia unei persoane lipsite de responsabilităţi publice. În consecinţă, Curtea a considerat că dl. Lingens este nevinovat şi i-a plătit contravaloarea amenzii, ca şi cheltuielile de transport şi cazare la Strasbourg, pentru perioada în care a trebuit să fie prezent la proces.

O împrejurare în care serviciile secrete sînt îndreptăţite să-şi extindă atribuţiile, în detrimentul drepturilor şi libertăţilor fundamentale, este combaterea terorismului şi crimei organizate (alta fiind starea de război). Cum nu este întotdeauna uşor de definit ce înseamnă "terorism şi crimă organizată", opinia publică suspectează, în general, factorul politic de încercarea de a-şi depăşi atribuţiile legale, sub pretextul combaterii fenomenului respectiv.

Un episod plin de învăţăminte s-a desfăşurat la noi, în primăvara acestui an. Două evenimente tragice s-au produs la un interval de circa două săptămîni: catastrofa aviatică de la Baloteşti şi explozia unei bombe puse sub un autoturism, la Suceava. Deşi se ştie că explicaţia unui accident aviatic se poate da, cu un coeficient de încredere considerabil, doar la cîteva săptămîni (dacă nu luni) după producerea lui, în presa românească a apărut ipoteza unui atentat terorist – întărită de declaraţii fanteziste ale directorului Institutului de Medicină Legală din Bucureşti. Ulterior, s-a constatat că accidentul se datorase inabilităţii pilotului de a face faţă unei situaţii dificile, dar, în principiu, recuperabile. Explozia de la Suceava – în urma căreia şi-a pierdut viaţa poliţistul care a încercat dezamorsarea bombei – fusese pusă la cale, după cum avea să se dovedească în doar cîteva ore, de către un pasionat local al exploziilor, cu antecedente penale: el fusese plătit de o concetăţeancă să amplaseze bomba sub automobil, în speranţa că victima exploziei va fi soţul său. Cu toate acestea, Ministerul de Interne ca şi alte persoane oficiale s-au grăbit să înfiereze "valul de terorism" care s-a abătut asupra României, împotriva căruia trebuie luate măsuri severe... Un grup de specialişti ai Ministerului de Interne, de Externe şi de Justiţie pregătiseră deja un proiect de lege care, în lipsa oricăror activităţi teroriste, aşteaptă în cine ştie ce sertar zile mai puţin anodine.

...În ciuda tuturor ambiguităţilor şi suspiciunilor, în ceaţa tranziţiei se distinge o instituţie magică: Tribunalul de la Strasbourg. Un punct arhimedic în încercarea noastră de a menevra cît mai eficient pîrghiile justiţiei.

Victor BÂRSAN

Paravanul

Privesc prin fereastră la ce se întîmplă pe stradă. E seară şi se aprind luminile. Un bărbat intră în camera lui. Cu capul plecat, păşeşte de-a lungul şi de-a latul camerei; din cînd în cînd îşi trece mîna prin păr. Brusc îşi dă seama că lumina e aprinsă şi că poate fi observat. Trage repede perdeaua. Nu, nu face bani falşi, nu are nimic de ascuns, decît pe sine însuşi, felul cum se plimbă prin cameră, îmbrăcămintea lui neîngrijită, modul în care se trage de păr. Starea lui de confort depinde de libertatea lui de a nu fi văzut.

Ruşinea este una din noţiunile cheie ale epocii moderne, care ne părăseşte treptat; ruşinea - un instinct epidermic care apără viaţa personală; determinînd nevoia de a pune o perdea la fereastră; de a insista ca o scrisoare adresată lui A să nu fie citită de către B. Una din situaţiile elementare ale trecerii la condiţia de adult, cînd se declanşează primul conflict cu părinţii de dragul unui sertar pentru scrisori şi pentru carnetele de notiţe; un sertar cu cheie; intrăm în maturitate prin *rebeliunea ruşinii*.

O veche utopie revoluţionară, fascistă sau comunistă: o viaţă fără secrete, viaţa publică şi cea privată fiind unul şi acelaşi lucru. Un vis suprarealist care îi plăcea lui André Breton: casa de sticlă, casa fără perdele în care oamenii trăiesc la vedere. Ah, frumuseţea transparenţei. Singura realizare de succes a acestui vis: o societate în întregime supravegheată de poliţie.

Am scris despre ea în **Insuportabila uşurinţă a vieţii**. Ian Prochazka, o figură importantă a Primăverii de la Praga, a fost strict supravegheat după invazia rusă din 1968. Pe vremea aceea se întîlnea des cu o altă mare personalitate a opoziţiei, profesorul Vaclav Cerny, cu care-i plăcea să stea de vorbă şi să bea. Toate conversaţiile lor erau înregistrate în taină, şi am impresia că cei doi prieteni ştiau, dar nu le păsa. Dar într-o bună zi, prin 1970 sau '71, pentru a-l discredita pe Prochazka, poliţia a început să transmită conversaţiile sub formă de serial radiofonic. Pentru poliţie a fost un act temerar, fără precedent. Şi, surprinzător, aproape că a izbutit; Prochazka a fost imediat discreditat, pentru că în conversaţiile sale private el spunea tot felul de lucruri, îşi bîrfea prietenii, folosea un limbaj vulgar, spunea bancuri deocheate, se repeta, îşi făcea partenerul să rîdă şocîndu-l cu afirmaţii scandaloase, vehicula idei eretice pe care nu le-ar fi susţinut niciodată în public şi aşa mai departe.

Desigur, noi toţi ne comportăm ca Prochazka, în particular ne ponegrim prietenii şi folosim un limbaj obscen; faptul că în particular ne comportăm altfel decît în public este o experienţă înveterată, este însăşi baza vieţii individuale. În mod bizar, acest fapt evident rămîne îngropat în conştiinţă, nerecunoscut, veşnic ocultat de visele lirice despre o casă de sticlă şi rareori el este înţeles ca o valoare care trebuie apărată mai presus de orice. Aşa că doar treptat oamenii au realizat (şi de aceea furia lor a fost mare) că adevăratul scandal nu erau cuvintele nepotrivite ale lui Prochazka, ci violul asupra vieţii lor private; ei au realizat (şi a fost ca un şoc electric) că privat şi public sînt două lumi esenţialmente diferite şi că respectul acestei diferenţe este o condiţie indispensabilă, sine qua non, pentru libertatea vieţii omului; că paravanul care desparte aceste două lumi nu trebuie clătinat, şi că acei care o fac sînt nişte criminali. Şi pentru că aceşti violatori erau în slujba unui regim detestat, au fost consideraţi în mod unanim drept nişte criminali demni de un dispreţ deosebit.

Cînd am venit în Franţa, părăsind o Cehoslovacie înţesată de microfoane, am văzut pe coperta unei reviste o fotografie mare a lui Jacques Brel ascunzîndu-şi faţa de fotoreporterii care l-au urmărit pînă la uşa spitalului unde se trata de cancer. Şi brusc mi-am dat seama că era acelaşi rău care mă făcuse să-mi părăsesc ţara; transmiterea la radio a conversaţiilor lui Prochazka şi pozele cîntăreţului muribund care-şi ascundea faţa păreau că aparţin aceleiaşi lumi. Mi-am spus atunci că dacă divulgarea vieţii personale devine un obicei şi o regulă, intrăm într-o epocă în care miza pariului este supravieţuirea sau dispariţia individului.

Milan KUNDERA

Despre "Glasnosti"

Istoria îşi înmormîntează nemilos trecutul de care nu mai are trebuinţă. Indivizii, la rîndul lor, acoperă cu uitarea nu doar situaţii care i-au privit îndeaproape, ci şi proprii angajări faţă de ele. Pînă la oportunisme, e vorba doar de comoditate: e simplu să nu mai nuanţezi fazele parcurse, să le rememorezi maniheist în alb şi negru, de parcă binele şi răul ar fi fost mereu aceleaşi, de cîte un singur fel.

Iată – "gorbaciovismul". Puţini ani s-au scurs de cînd urmăream cu sufletul la gură fiecare nouă spărtură într-un edificiu care se considera încă monolitic şi îşi apăra cu îndîrjire presupusa infailibilitate; dar cîţi dintre noi ţinem minte detaliile acestei antecamere a libertăţilor dobîndite? Personal n-am cum să le fi uitat de tot, măcar pentru faptul de a le fi comunicat, proaspete încă, multor intelectuali prieteni şi cunoscuţi. Cunosc limba rusă şi eram abonat la multe ziare şi reviste moscovite, seară de seară urmăream ştirile de acolo prin intermediul televiziunii bulgare. Alte părţi de ţară captau imagini şi de altundeva; pentru noi, bucureştenii, Sofia reprezenta pe atunci unica fereastră, nepermisă, dar tacit admisă, către o altă lume. Îmi asumam telefonic, pe urmele încă fierbinţi, apoi prin viu grai, acest rol de "albină" care adună "nectarul": fiindcă aceste ştiri erau privite asemenea unei hrane spirituale aproape mitice, miraculos regeneratoare, de către interlocutorii cărora le transmiteam noutăţi după noutăţi. În pustiul pe care-l traversam vlăguiţi, deodată am început să prindem noi puteri. Se reedita ceea ce tot un rus numise cîndva "o rază de lumină în împărăţia întunericului".

Gorbaciov, echipa lui, forţele susţinătoare, au iniţiat două înnoiri, în intenţie complementare. Uneia i-au zis "perestroika", celeilalte – "glasnost" (cu un "t" înmuiat). Prima viza o "reconstrucţie din temelii", economică şi socială, a doua – "transparenţa" ideologică. Restructurarea economiei n-a fost bine pregătită, n-a avut o concepţie clară, i-au lipsit pîrghiile de realizare, a suferit modificări improvizate în mers, s-a blocat în zig-zag-uri şi ambiguităţi. "Perestroika" n-a reuşit (n-a putut să reuşească, adaugă acum mulţi comentatori), ceea ce a şi produs implozia întregului sistem. Eşecul l-au înţeles, treptat, regizorii şi actorii şi, în cele din urmă, spectatorii. Ne număram şi noi printre spectatori. Dar ne puteam permite să ne interesăm mult mai puţin de economie decît de ideologie. Era un lux intelectual, pe care oamenii politici nu şi l-au permis, ca de pildă în acea mare ţară vecină cu Rusia angajată pe căi strategice de însănătoşire ca şi inverse. Pe noi ne preocupa, însă, mai degrabă componenta secundară a reformei, liberalizarea în circuitul ideilor, "transparenţa" în comunicare.

Într-un univers al secretomaniei, cu strășnicie păzit de cenzori, "glasnost"-ul constituia o revoluţie. Pînă şi Hrusciov cutezase să întreprindă începutul demontării stalinismului doar în "raportul secret" ţinut la Congresul al XX-lea, la începutul lui 1956; secret menit publicităţii instantanee în Occident, dar la noi ferecat, sub ameninţarea unor sancţiuni grele, sub şapte lacăte. Însuşi Hrusciov pendulase apoi între a continua să denunţe crimele lui Stalin (la Congresul al XXII-lea) şi a-şi retracta liberalismul, mai cu seamă în gingaşul domeniu al artelor, în care a ajuns să tropăie precum ştiutul elefant între porţelanuri: el a reuşit să decreteze (înnoită meteahnă) drept proaste în exclusivitate opere bune, şi invers. Oricum însă, după timidul "dezgheţ" hrusciovian – care a permis totuşi să apară atîtea cărţi de valoare – s-a reinstaurat curînd imobilismul patronat de Brejnev, o nouă îndelungată stare de letargie, ducînd definitiv sistemul în mlaştina din care nu mai avea cum să iasă. Apoi, după două scurte intermezzo-uri, de sub Andropov şi Cernenko, au urmat anii gorbaciovieni, punînd în mişcare politica externă, iar în interior măcar ideile, dacă nu şi economia.

Cine n-a trăit şi n-a urmărit acele succesive "deschideri-dezgheţuri" de după 1985, va pricepe greu şocul produs de ele. Undele lui se propagau cu repeziciune, chiar şi la noi, în ciuda unei politici ultraconservatoare, staliniste pînă şi în antisovietismul ei, în termeni apropiaţi simbiozei miciuriniene din Albania. Avea şi de ce să deteste ceauşismul "glasnost"-ul. Aceasta acţiona – cu şi fără voie – asemenea unei rachete în trepte a liberalizării. Comisia lui A. Iakovlev, însărcinată cu reabilitarea victimelor stalinismului, şi-a lărgit treptat sfera de acţiune, i-a absolvit de vinile imaginare pe foştii "eretici" dintre comunişti, de pînă la Buharin, modelul nemărturisit al lui Gorbaciov, ca şi pe mulţi oameni politici şi de cultură ne- sau anti-comunişti, inclusiv pe "disidenţii" regimului în general şi ai perioadei brejneviene în speţă. Între timp, ziare şi reviste, radioul şi televiziunea s-au emancipat pas cu pas de sub tutela instructorilor şi instructajelor, asumîndu-şi pe cont propriu reabilitări şi abilitări; ele au promovat lucrările de "samizdat" şi pe cele ale emigranţilor. În literatură, noutăţile nu mai conteneau; se spulberau tabuuri, intrau în circuit nume vechi interzise şi altele noi nonconformiste, tabelul valorilor se reaşeza, îşi căuta o articulare proaspătă, fără manipulări. Nu au lipsit nici împotrivirile, îndeosebi cele "rusist"-naţionaliste: cam de atunci au pus şi acolo alianţele "naţional-comuniste" mîna pe o parte a mijloacelor de informare şi culturale. "Transparenţa" aducea cu sine competiţia ideilor, primii paşi către pluralism; ca şi incredibile amestecuri de opinii, prejudecăţi reactivate, explozii anarhice. Fără acest preţ nu se putea – în continuare nu se poate – ajunge la libertate şi toleranţă democratică.

Profund irealul "socialism real" s-a prăbuşit după puţinii ani de experimentări semiliberale; pînă azi nu ştim exact dacă şi pînă la ce punct s-a prăbuşit cu concursul lui Gorbaciov însuşi. Sigur e că el s-a blocat în rivalităţi politice de vîrf, în acerbe lupte pentru putere, o putere tot mereu consolidată... pînă la pierderea ei instantanee. Analiştii vor drămui desincronizările dintre reformisme şi conservatorisme, care au dus la surpare. Dacă "perestroika" n-a funcţionat, curînd n-a mai fost nevoie nici de "glasnost". Dar breşele din sistem, anume "transparenţa" le-a îngăduit. Fără ea, n-ar fi de imaginat ultimele efecte.

Faţă de premise şi urmări îşi spun cuvîntul două poziţii extreme. De o parte se situează "nostalgicii" stabilităţii părelnice de dinainte, recrutaţi, în mod paradoxal, chiar dintre unii foşti disidenţi anticomunişti, dar naţionalişti. De cealaltă parte – acei anticomunişti de dată recentă care, în ura sau mefienţa lor totală, nesocotesc etapele şi nuanţele, preferînd un inflexibil maniheism răsturnat. Pentru cei dintîi, gorbaciovismul a fost o nenorocire; pentru ultimii – un mizilic. Greşesc, cred, şi unii şi ceilalţi. Să uiţi "glasnost"-ul fiindcă îţi pare *prea puţin* nu e mai drept decît să-l huleşti ca *prea mult*. Din nou, extremele se întîlnesc: de pildă, în disprețul faţă de dreptatea făcută şi unor foşti comunişti reprimaţi de stalinism. Cei ce jubilează la nedreptăţile "din interiorul" unei tabere, se aliază, involuntar, cu cei mulţumiţi de eliminările "din afara ei"; şi, tot fără voie, pot netezi în felul acesta calea altor tragedii, cu alte victime, din alte motive. E nevoie de treptata noastră înţelepţire, a tuturor.

Ion IANOŞI

Nasul agenţilor secreţi

S-ar putea să li se pară unora destul de scandalos ceea ce spun, dar părerea mea este că nu există secrete adevărate de la un anumit nivel în sus. Şi că nici nu e nevoie de ele, decît: 1. în caz de război, ca să-ţi poţi lua adversarul prin surprindere; 2. pentru a crea şi a da de lucru unor instituţii umflate şi gras plătite, care ar trebui să se ocupe cu aflarea unor secrete şi păstrarea altora şi care se ocupă, în realitate cu tranzacţionarea acestora.

O culme a ridicolului în domeniu este cartea scoasă de SRI şi cuprinzînd rapoarte şi informaţii ale Securităţii în legătură cu oamenii de cultură, din care aflăm că Jebeleanu bea la Casa Scriitorilor, că revista "Săptămîna" îi turna pe scriitori – ceea ce ştia toată lumea, şi că Beniuc era un disident – ceea ce constituia o informaţie greşită. Pentru astfel de secrete era întreţinută o reţea întreagă de agenţi şi delatori, în loc ca aceştia să fie folosiţi la construirea Casei Poporului!

Semnul cu care se încheie fraza anterioară este, în cazul de faţă, al exclamării, nicidecum al mirării. La urma urmei, de ce m-ar mira aceste aberaţii, cînd, salariat la cinematografie, am asistat la o expunere plină de vagi ameninţări privind păstrarea secretului de serviciu şi relaţiile cu străinii, ştiut fiind că singurul secret pe care-l deţineam şi care nu mai reprezenta de mult un secret era cum să faci filme proaste. Cam acelaşi secret îl păstrau cu strictețe cei care fabricau combine proaste şi cei care făceau şosele proaste, perfect vizibile de altminteri de către toată lumea, chiar şi din avion.

Dar toate acestea se întîmplau în perioada războiului rece. Acum, însă, în faza parteneriatului pentru pace, cînd e normal să nu ţii secret *ceea ce ai mai bun* (ceea ce ai mai prost fiind dezvăluit lumii întregi încă din perioada anterioară), păstrarea secretului este, mi se pare, un fel de lux, plătit prea scump de întreaga societate. Cu atît mai mult în epoca sateliţilor-spioni (să te strici de rîs, nu alta, la ideea lansării unor sateliţi-spioni către rachete spaţiale populate cu astronauţi ruşi şi americani...), ternet-ului, a Strasbourgului, a Schengenului, a frăţiei euro-atlantice, în epoca în care informaţiile şi oamenii circulă necontenit şi cu mare viteză, iar secretele înseşi tind să se mondializeze.

Prin urmare, dezavantajele secretofiliei sînt: nefiabilitatea secretelor sau, altfel zis, imposibilitatea de a deţine îndeajuns de mult un secret (simbolul momentului nostru e Polichinelle), preţul piperat al tentativei de a păstra secretele, puterea exagerată de care dispun cei ce se îndeletnicesc cu aflarea, stocarea şi manipularea secretelor şi fidelitatea lor precară (cazul KGB-ului, al Securităţii, al STASI, cazul lui Ames, înaltul funcţionar al CIA care lucra bine-mersi pentru ruşi, sau cazul lui Ygal Amir, ucigaşul premierului Rabin, care a profitat de faptul că era agent secret israelian şi avea o legitimaţie în acest sens, pentru a se apropia de fostul prim-ministru), schimbarea destinaţiei unor secrete urmînd schimbărilor tot mai frecvente ale conjuncturilor politice, economice sau militare şi deruta ce decurge pentru "participanţi", calitatea de cele mai multe ori mediocră a secretelor descoperite prin mari desfăşurări de forţe sau prin mari sacrificii.

N-aş vrea să se înţeleagă de aici că aş recomanda desfiinţarea CIA-ului, Mossad-ului, SRI-ului etc. Să le ţină Dumnezeu şi bugetele statelor respective în pace şi onor, atît timp cît se va crede că e nevoie de ele. Dar poate că n-ar fi rău să li se taie din nas, pe care prea şi-l bagă peste tot. Altfel, mă tem că se va ajunge ca legitimaţiile de agent secret să deschidă drumul nu numai către asasinarea unor demnitari, dar şi către vagoanele de metrou. Iar pentru ca să afli unde şi cît bea un scriitor şi care publicaţie se ocupă cu delaţiunea mi se pare exagerat privilegiul de a circula pe gratis cu metroul.

Dumitru SOLOMON

Polichinelle, mon amour...

Fascinaţia SECRETULUI este străveche şi pe deplin explicabilă. De la societăţile primitive, în ansamblul lor, şi pînă la individul primitiv din societăţile moderne, *cultul secretului* s-a manifestat mai puternic decît orice alt cult, însoţind chiar în mod obligatoriu toate celelalte culte. Dacă nu a existat, la nici un popor, un zeu al secretului, este pentru că secretul (taina) a fost întotdeauna însuşi zeul.

Instinctiv deci, şi instinctul a fost suficient pentru aceasta, secretul a rămas mereu legat de PUTERE.

Constatarea lui Francis Bacon că *ştiinţa înseamnă putere* este valabilă numai parţial, căci adevărata putere este *ştiinţa secretă*, sau *secretul ştiinţei*. Este foarte probabil că natura nu are scopuri, dar are cu siguranţă secrete, iar ştiinţa nu trăieşte, în fond, decît din truda divulgării lor. Pînă aici, nimic însă nu poate conferi putere.

Să dăm un exemplu: dacă privim atent tabelul elementelor, constatăm că Mendeleev nu a fost decît un abil profitor al delaţiunii universale. Oricine ar fi plecat urechea la felul în care un element, odată descoperit, îl pîrăşte pe cel care urmează, ar fi putut alcătui acest tabel. Totuşi, numai acela care, alcătuind tabelul, înţelegea *şi de ce* trebuie să-l ţină secret, putea deveni un om foarte puternic, măcar pentru un timp. Mendeleev a ratat această şansă.

În aceste condiţii, relaţia dintre secret şi putere pune într-o cu totul altă lumină problema TRANSPARENŢEI. Debarasîndu-ne de clişeul populist al transparenţei ca virtute, va trebui să recunoaştem imediat că transparenţa puterii nu poate fi, în realitate, decît o formă de *vulnerabilitate autoprovocată*. Este greu de imaginat că, în legătură cu călcîiul propriu, Ahile ar fi putut da dovadă de transparenţă, iar urmările tragice ale divulgării secretului calcaneu ne scutesc de orice comentarii suplimentare.

Nu mai rămîne deci transparenţei puterii nici o şansă de a exista, decît utilizată ca formă de manipulare a opiniei publice, o manieră de a deghiza secretul pentru a-l face mai uşor de acceptat. Transparenţa aceasta este însă una codificată şi, dacă ne este permisă descifrarea ei, vom avea doar o bucurie amestecată cu vinovăţie, pe care o numim voluptate tocmai fiindcă este o bucurie, la rîndul ei, secretă.

Cît despre transparenţa de jos în sus, adică despre divulgarea unui secret *către* putere şi nu *aparţinînd* puterii, aceasta a fost totdeauna o *dezvăluire secretă a secretului altuia* şi s-a numit fără echivoc *delaţiune*.

Delaţiunea, ca o falsă negare a negaţiei secretului, produce un efect stimulant, deloc surprinzător aspra autorului, pentru că practicarea ei îi dă *şi acestuia* un sentiment de putere (nu numai puterii care profită de ea), devenind astfel un mod secretos de a o susţine, fără a-i cunoaşte propriu-zis marile şi adevăratele secrete. Aşadar, delaţiunea este expresia supremă a *kitsch*-ului deţinerii puterii prin secret.

Este poate interesant de observat şi legătura pe care o are *timpul* cu jocul dintre putere şi secret.

Vreme de cîteva milenii, puterea s-a bazat pe un *secret primordial*, pe un fel de confiscare a tainelor *trecutului*, pe apărarea lor cu orice preţ de o vulgarizare socotită periculoasă de către o castă închisă de iniţiaţi. Acest secret primordial nu a constat numai într-un set de cunoştinţe cu totul ieşite din comun, ci privea mai ales sursa obţinerii lor, care prin protejare eficientă a rămas pînă astăzi necunoscută.

Schimbarea fundamentală survenită în epoca modernă este aceea că puterea actuală nu se mai întemeiază pe trecut, ca secret primordial, ci pe *viitorul devenit secret de stat*. Că acest secret privind viitorul (OZN-urile, extratereştrii etc.) s-ar putea să fie acelaşi cu secretul privind trecutul, deci să fie secretul primordial redescoperit, nu mai are nici o importanţă.

Important este că prin aceasta s-a produs o revoluţie: a apărut *secretul ca bun public*.

Se recunoaşte, astfel, secretului puterii caracterul de instituţie ocrotită de lege, chiar dacă, în cele mai multe cazuri, el nu este un secret realmente deţinut, ci doar unul mimat. Ceea ce contează, totuşi, este modificarea mentalităţii la nivel colectiv, pînă acolo încît, indiferent dacă puterea deţine sau nu un secret, este percepută de toată lumea ca depozitară legitimă a acestuia.

Toate Serviciile de Informaţii din lume, oricum se numesc ele, sînt astăzi în fapt organisme ale puterii, specializate în obţinerea, protejarea şi utilizarea eficientă a informaţiilor secrete şi, ca atare, aceste instituţii s-ar putea numi în mod corect Ministerul Secretului Public.

Nu ar fi nici o contradicţie în termeni. Secretul public nu este un secret ştiut de public, ci un secret pe care publicul îl ştie aflat în posesia celor de la putere. În acest sens, secretul public este *o învestitură* mai puternică decît votul, sau poate învestitura acordată prin vot este secundară, deci o presupune pe aceea acordată prin acceptarea secretului puterii de către fiecare cetăţean.

Altfel spus, mecanismele puterii din societăţile contemporane, oricît de democratice ar fi, arată că ai obţinut votul cetăţenilor tocmai datorită unei resemnări: *toată lumea ştie că tu ştii ceva, ce nu mai ştie deocamdată nimeni*.

Cu permisiunea dumneavoastră, aş numi acest principiu monstruos, care ne guvernează subconştientul, TRANSPARENŢA LUI POLICHINELLE.

Eugen VASILIU

ADRIAN SEVERIN

"N-au dreptul să ţină pentru ei nimic din ceea ce ştiu"

- Cine şi cum controlează serviciile secrete.
- Măgureanu - filosof prin formaţie, om politic din vocaţie.
- Interesul naţional este definit de factorii politici.
- Concurenţa serviciilor secrete este inacceptabilă.

Percepţia comună este că exerciţiul puterii se întemeiază şi pe posesia şi pe manevrarea unor secrete, a unor informaţii confidenţiale. Răsturnarea, înlăturarea unei puteri pe o cale nedemocratică presupune de asemeni secretul, clandestinitate şi democraţiile se apără tot prin acţiuni de infiltrare. Şi un om, şi o instituţie, şi o ţară îşi apără propriile secrete şi vor să acţioneze cunoscînd secretele celor cu care au relaţii. Deci, este legitimă existenţa unor structuri care să se ocupe de informaţii şi contrainformaţii. Experienţa demonstrează însă că asemenea organizaţii au o tentaţie a autonomizării, a abuzului şi nu rareori a autointoxicării. Există, după părerea dvs., o posibilitate de a raţionaliza aceste raporturi între putere, secretele pe care trebuie să le păstreze şi cele pe care trebuie să le spună?

După experienţa comunistă, cînd serviciile secrete deveniseră un instrument al puterii executive prin care aceasta intimida şi persecuta populaţia, am considerat în 1990 - 1991 că organismele respective trebuie scoase de sub controlul Ministerului de Interne. Raţionamentul s-a dovedit naiv pentru că n-am ţinut seama de caracteristicile unui regim pluripartid: sistemul parlamentar este lipsit de eficienţă în controlul direct al activităţii unor asemenea servicii. Este bine să existe controlul parlamentar, dar la noi s-a dovedit că el nu poate interveni în vreun fel cînd consideră că serviciile secrete şi-au depăşit prerogativele, amestecîndu-se în politică. Acum persistă impresia că ele nu mai servesc interesele secretarului general al partidului şi ale apropiaţilor lui, ci ale unei puteri oculte. Astăzi este foarte neclar cine reprezintă puterea în slujba cărora sînt serviciile secrete româneşti. Am putea spune rapid - preşedintele Iliescu. Dar nu ştiu în ce măsură preşedintele Iliescu este un patron sau un subaltern al acestor servicii, sau în ce măsură el este doar vîrful aisbergului. Pentru a afla un răspuns la aceste întrebări, cred că ar trebui să ne întoarcem la controlul executivului asupra serviciilor secrete, pentru simplul şi binecuvîntatul motiv că executivul este cel care răspunde politic în faţa parlamentului şi a electoratului. Directorul unui serviciu de informaţie nu răspunde în faţa alegătorilor, de cele mai multe ori aceştia nici nu-l cunosc.

La noi, există o realitate paradoxală: în timp ce activitatea propriu zisă a SRI e foarte înceţoşată, şeful acestui serviciu e o persoană publică, avînd al patrulea, sau al cincilea rang în stat dacă e să judecăm după ordinea depunerii coroanelor la multele comemorări care ne înfrumuseţează viaţa. E o persoană prezentă peste tot, care zîmbeşte tuturor, iar serviciul pe care îl conduce emite rapoarte despre stadiul însămînţărilor şi despre elicopterele Puma, şi apreciază eficienţa miniştrilor.

Situaţia de la noi e atipică: în general şefii serviciilor secrete sînt oameni discreţi, nu fug după apariţiile în public. La noi în fruntea SRI nu se găseşte nu "tehnician al secretelor": dl. Măgureanu este un filosof prin formaţie şi un om politic prin vocaţie. În 1990, dînsul a candidat pe listele pentru Senat din judeţul Sălaj, a fost ales şi a avut mari ezitări cînd a părăsit postura de parlamentar, el înţelegînd cu greu că nu poate cumula poziţia de senator, cu aceea de director al SRI. În vîltoarea acelor vremuri, despre acest lucru s-a vorbit mai puţin, dar astăzi, cu calm retroactiv, ne putem întreba, dacă atunci subalternii nu şi-au ajutat şeful să aibă succes în alegeri. Un şef al serviciului secret care este şi om politic creează o situaţie răuvenită. El trebuie să fie un tehnician, un manager. Factorul politic trebuie să se interpună între serviciul de informaţii şi populaţie, pentru că factorul politic trebuie să răspundă în cazul unor eventuale excese şi abuzuri. Altfel, ne aflăm în situaţia în care serviciul secret face politică, dar nu răspunde pentru politica făcută. Eu am propus ca serviciile secrete să fie coordonate de un anumit minister, cum e şi în alte ţări, de un minister care nu are o prea mare putere executivă şi nu are implicaţii în acţiunea de represiune. Este vorba despre Ministerul Justiţiei, care ar putea coordona politic, veghind ca serviciul de informaţii să nu iasă din limitele legii. Şi dacă acest lucru se produce, ministrul justiţiei care este un om politic poate fi chemat să răspundă în faţa Parlamentului; el depinzînd de voturi, este interesat să nu fie acuzat că a ocrotit abuzuri. Dar cel mai eficient control este cel bugetar: oricît de tainice şi confidenţiale ar fi operaţiunile unui serviciu secret el trebuie să justifice de ce are nevoie de o anumită sumă de bani pentru a-şi îndeplini misiunile. El trebuie să arate tipurile de activităţi pe care le desfăşoară. Cînd se constată, de pildă, că sumele pentru interceptarea convorbirilor sînt imense, se intră în detalii şi se poate pune întrebarea, dacă în toate împrejurările sînt respectate normele legale. Şi limitînd bugetul, se limitează şi posibilitatea de abuz. Dar acest mecanism funcţionează cînd bugetul este singura sursă de fonduri a respectivului serviciu secret... Nu este admisibil şi nicăieri în lume nu se practică, dacă exceptăm România, ca serviciile secrete să aibă societăţi comerciale sau regii autonome în structura lor. Desigur, în diverse ţări democratice există în practică societăţi comerciale, fundaţii care funcţionează ca acoperire. Dar acest lucru este ştiut şi veniturile obţinute se varsă la bugetul statului şi nu în bugetul serviciilor secrete.

Serviciile secrete îşi motivează existenţa şi îşi justifică eventualele abuzuri prin urgenţa apărării interesului naţional. Cine defineşte acest interes naţional şi cum evoluează el în condiţiile alternanţei politice la putere?

Diferitele partide nu au aceeaşi concepţie despre interesul naţional şi nu sinceritatea sau patriotismul trebuie puse la îndoială. Diferenţa de opinie nu e echivalentă trădării. Trădător este cel care *acţionează* împotriva interesului naţional, fie din pornire lăuntrică malignă, fie pentru că dă prioritate interesului personal faţă de cel general. Desigur, nu pot fi servite simultan toate variantele de interes naţional care coexistă şi atunci pentru fiecare moment dat decide Guvernul care se află sub control parlamentar. În realitate executivul se află sub controlul majorităţii deoarece numai aceea îl poate sancţiona şi sub presiunea opoziţiei. În regimurile democratice, echilibrul se realizează prin schimbarea guvernelor, dar schimbările nu sînt niciodată bruşte, o anumită continuitate este absolut necesară pentru evoluţia netraumatică a societăţii. De la o guvernare la alta se schimbă orientările, accentele. Serviciul secret, care este un simplu instrument, primeşte comandamentul politic. Nu serviciile secrete definesc interesele naţionale şi nu ele spun ce trebuie apărat şi ce nu, ce trebuie combătut şi ce nu. Cînd se întîmplă aşa situaţia devine absolut critică, pentru că ele se vor subordona unor alte interese, decît cele ale electoratului. La noi există impresia, care probabil corespunde unei realităţi, că serviciile secrete definesc interesul naţional, avînd o concepţie proprie asupra dezvoltării economice, a evoluţiei politice, despre reformă.

Avînd mai multe informaţii, ştiind deci mai bine, nu e normal să gîndească mai bine?

Nu există un "noi ştim mai mult". Prin definiţie ei nu ştiu mai mult. Chiar dacă realitatea este alta, regula jocului nu îngăduie ipoteza că ei ştiu mai mult. N-au dreptul să ţină pentru ei nimic din ceea ce ştiu, ei trebuie să transmită responsabililor politici toate informaţiile. Membrii guvernului hotărăsc şi nu serviciul secret ia decizii de politică economică sau de politică externă pentru că ştie mai mult decît miniştrii. Dacă ştii mai multe pentru că eşti mai deştept de la natură, părăseşti serviciul secret şi devii ministru. Reţinerea de informaţii, netransmiterea lor, reprezintă un abuz inadmisibil. Desigur, există informaţii confidenţiale care nu trebuie publicate sau - deşi asemenea cazuri ar trebui limitate - seturi de informaţii care se transmit numai unor ministere. Dar nu este admisibil ca să fie reţinute informaţiile care privesc un anumit resort şi serviciul secret să-i spună ministrului "fă cutare lucru, ştiu eu de ce!". După cum inadmisibil este ca serviciul secret să se amestece în probleme care ţin de administraţia politicii, de administraţia economiei, a relaţiilor internaţionale.

În Franţa, cînd generalul de Gaulle a optat pentru decolonizarea Algeriei, serviciul secret a fost de acord cu decizia politică, dar a înfiinţat un alt serviciu, şi mai secret care a încercat - prin atentate, prin rezistenţă armată - s-o saboteze. Relaţiile franco-algeriene, dar şi multe din problemele de politică internă din ambele ţări se resimt şi azi de pe urma acţiunii OAS din anii '60. Există posibilitatea, ca în spatele unui serviciu secret, cît de cît verificabil, să apară alte servicii secrete, care scapă oricărui control?

Dacă sîntem pentru pluralism şi concurenţă în economie, în politică, trebuie să fim împotriva pluralismului serviciilor secrete. Ele nu se limitează niciodată unul pe celălalt, ci fiecare abuzează tot mai mult în încercarea de a-l copleşi pe concurentul său. Există posibilitatea ca în cadrul unui serviciu secret să se organizeze compartimente şi mai secrete. Există servicii cunoscute care îndeplinesc o activitate secretă, dar s-ar putea să existe şi servicii cu o identitate necunoscută, despre activitatea cărora nu ştim nimic, e ocultă. Aceste servicii super-secrete apar fie din nevoia de concurenţă, fie în contextul concurenţei cu serviciile publice: unii ambiţioşi nu-şi pot satisface vanităţile în condiţiile unui control parlamentar sau de altă natură. Aceste departamente sînt complet ilicite şi ilegale. Mai există şi un alt tip de servicii secrete: diverse organisme, chiar şi partidele, îşi creează servicii de informaţii. Şi acestea sînt ilicite, pentru că dacă activitatea serviciilor secrete nu poate fi întotdeauna transparentă, existenţa lor trebuie să fie transparentă. Fiecare cetăţean trebuie să ştie exact cîte servicii de informaţii avem, cu ce se ocupă fiecare în mod oficial, ce alocaţii bugetare se îndreaptă spre ele şi eventual ce rezultate au. Din păcate, în România, după cîte ştiu eu, serviciile secrete au proliferat în absenţa transparenţei creării lor. SRI s-a constituit pe baza unui act normativ, SIE are şi el un act normativ. Cred că ar trebui să vorbim în acest context şi despre faptul că subordonarea acestor servicii nu trebuie să fie către o instituţie unipersonală. Şi în Consiliul Europei s-a discutat despre faptul că serviciile secrete din România sînt subordonate Consiliului de Apărare al cărei preşedinte, este preşedintele ţării. O instituţie cu caracter unipersonal. Acesta este în orice moment un factor care predispune la abuzuri, întrucît o persoană fizică poate fi mai uşor intoxicată decît un grup de persoane, cum este guvernul ca echipă.

Interviu realizat de
Magdalena BOIANGIU

Din Parlament

Care este raportul între secretul de stat, secretul de serviciu, pe de o parte şi dreptul la informaţie şi transparenţă, pe de altă parte

Radu Timofte (senator PDSR, preşedintele Comisiei de apărare)

Raportul între secretul de stat şi dreptul la informaţie e cel între nevoia de-a proteja secretul, că de aia-i secret şi dorinţa de a-l afla, ca oriunde în lume. În ce priveşte art.1 (care cere cetăţenilor României să informeze organele în drept de diverse nereguli, adică să "toarne" - n.n.) să ştiţi că în SUA există chiar obligaţia prin lege ca cetăţenii să informeze statul de eventuale intenţii duşmănoase ale inamicului intern sau extern şi neîndeplinirea acestei obligaţii atrage pedepse.

Doru Ioan Tărăcilă (ministru de Interne)

Legea secretului de stat e bună, articolul 1 nu încurajează delaţiunea, e ceva interpretabil. Dacă tu îmi reproduci în ziar cuvintele pe care le-am spus eu pe culoar, e delaţiune?! Pentru secretul de serviciu, va exista legislaţie specială. Ce merit ar mai avea presa, ce satisfacţie, dacă noi i-am oferi secrete pe tavă?!

Costel Gheorghiu (senator PD, secretar al Comisiei de apărare)

Legea secretului de stat va fi reanalizată de comisie, pentru că forma ei actuală, e o lege făcută de SRI pentru SRI, ca şi cum Codul penal ar fi făcut de puşcăriaşi. La art.1, e o concepţie profund dăunătoare, care pretinde ca cei 23 de milioane de români să fie toţi informatori, "din fidelitate faţă de ţară". Secretele de stat trebuie protejate de cei care le deţin şi folosesc. Dar iată cîteva absurdităţi decretate secret de stat: schemele sistemului energetic naţional, care se învaţă la şcoală, caracteristicile armamentului din dotare - care trebuie să figureze în orice pliant de reclamă al industriei de armament. Chestiunea cu secretul de serviciu e altă aberaţie, care ar permite tuturor directorilor de intreprinderi să facă secret din orice. Noţiunea asta deci, de secret de serviciu, trebuie eliminată complet din lege. Oricum, cred că în sesiunea asta, legea nu are şanse să apară. Intenţionez să constitui, la Galaţi, o organizaţie neguvernamentală care să militeze pentru apărarea dreptului la informaţie şi transparenţa instituţiilor publice.

Szabo Karoly (senator UDMR, membru în Comisia pentru controlul SRI)

Actualul proiect de lege obturează serios dreptul la informaţie. Reglementarea clasificării lucrurilor care devin secrete, este arbitrară, deoarece este impusă chiar de SRI, care numai la transparenţă nu visează. Secretomania e în interesul SRI care fără aşa ceva îşi pierde obiectul muncii. Mi se pare nelalocul lui faptul ca la articolul 1 din lege să se ceară tuturor cetăţenilor ţării să păstreze ceva la care nu au acces şi nu vor avea niciodată. Prin această lege se vrea continuarea acelor practici din trecutul apropiat, în care cetăţenii erau supravegheaţi, sub pretextul păstrării secretului de stat, cînd de fapt altul era scopul. Apoi, se instituie noţiunea secretului de serviciu care nu e cazul să fie legiferat, de asta se ocupă hotărîrile interne din organizaţiile care au de protejat anume informaţii faţă de propriii angajaţi sau în general. Statul însă, trebuie să aibă limitat dreptul de a-şi proteja informaţiile tocmai datorită supremaţiei principiului dreptului de acces la informaţie. Eu, ca parlamentar, ales al cetăţeanului, trebuie să limitez posibilitatea, nelimitată pînă acum, a statului, de a-şi proteja informaţiile de interes public.

Petru IONESCU

Accesul la „scurgere"

SRI-ul are transparenţa lui, dar nu oricine poate ajunge la ea. În raportul SRI se vorbeşte de "apărarea intereselor economice" şi "apărarea ordinii constituţionale", dar nu se spune explicit de cine se păzesc toate astea şi în interesul cui. Normal, oamenii care lucrează în sfera economiei ar trebui să-şi ştie ei singuri slăbiciunile, adică, de exemplu, SRI să le furnizeze lor eventualele informaţii culese din domeniu şi nu să-i spioneze pentru a-i trage de urechi la sfîrşitul anului. SRI-ul nu serveşte deci cetăţeanul cu informaţii, ci se serveşte de el, nu serveşte economia naţională şi ordinea constituţională, ci se serveşte de ele. Deci informaţii sînt gîrlă, dar, conform odioasei concepţii care identifică statul cu ţara şi pe amîndouă cu puterea la zi, accesul la ele e rezervat doar unei anumite părţi a societăţii româneşti, a clasei politice şi a presei. Iar scurgerile fac parte dintr-un plan mai "riguros decît regulamentul de funcţionare al SRI", după cum mărturisea un membru al comisiei păstorită de Văcaru. Scopul? Şantajul şi mandatul, fără rimă, numai "în alb", că e mai sigur - vezi Cartea aia dalbă a securităţii.

Şi la urma urmei, nu-i nici un secret că "terasa Anda" a fost doar un banal accident de muncă (de lămurire, muncă ce-l face pe om, muncă şi iar muncă, etc.), cazul Iliescu-KGB e o înscenare, iar căpitanul Soare e colonel, deci nu-i el, ăla. Vorba unui fost deţinut, politic, dar glumeţ: "secretul se scurge, informaţiile rămîn". **(P.I.)**

Viaţa între secret şi decret

"Fiecare la timpul şi la locul lui a fost Dumnezeul ce se-ngrijea de cele mai bune condiţii de trai, judeca ce-i bine sau rău în tot ce face omul şi mai indica şi gîndurile ce trebuiau să-i populeze mintea muritorului de rînd". Cam aşa arăta lumea organizată şi condusă de comunişti - după spusele unuia dintre ei, Ion Gheorghe Maurer. Una dintre condiţiile esenţiale pentru perpetuarea sistemului comunist a fost secretizarea eşecurilor. Realitatea nu trebuia să fie cunoscută cu exactitate şi nici descrisă corect, atîta vreme cît ea contrazicea la tot pasul noua mitologie. De aceea, înainte de 1989 a existat un sistem foarte bine pus la punct pentru protejarea informaţiei, la care accesul era permis numai iniţiaţilor - adică vîrfurilor partidului comunist. Esenţa puterii lor a constat tocmai în capacitatea de a înlocui adevărul cu ideologia în care credeau sau de care se serveau pentru a domina. Pentru activiştii comunişti, tot ceea ce nu era produs de imensul aparat de propagandă era susceptibil de a deveni subiect tabu; iar tot ceea ce nu era permis să se ştie devenea automat secret de stat, protejat de către temuta Securitate. Atît de mare devenise teama faţă de posibila circulaţie a ideilor încît pe lîngă Legea 23 din 1971 privind apărarea secretului de stat au apărut, la mijlocul anilor '80, prevederi din ce în ce mai restrictive. Astfel, pînă şi maşinile de scris erau sever controlate, deţinerea lor fiind controlată de Miliţie în acelaşi regim ca şi cel al armelor şi muniţiilor. Aşa s-a ajuns ca, în ordinea acelei lumi în care existenţa se derula apatic între tot mai multe secrete şi decrete, singurul lucru cu adevărat viu (adică mobil, energic, dinamic) să fie propaganda. De aceea, între instituţiile statului un rol extrem de important l-a ocupat Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste. Inventivitatea malefică a funcţionarilor acestui Consiliu nu a cunoscut limite. În 1983, ei au pus la punct o mică broşură, intitulată **Lista cuprinzînd datele şi informaţiile nedestinate publicităţii**. Bineînţeles, lunga listă de secrete era ea însăşi secretă, toate exemplarele multiplicate la şapirograf fiind înseriate şi predate pe bază de semnătură activiştilor partidului din eşaloanele locale superioare şi redactorilor şefi ai cotidianelor sau revistelor centrale şi judeţene. Textul broşurii era revăzut şi adăugit an de an, în funcţie de deprecierea situaţiei economico-sociale a ţării lista informaţiilor secrete devenind tot mai substanţială. Datele enumerate, se arată în preambulul acestui catehism al ziariştilor şi propagandiştilor, nu puteau fi destinate publicităţii decît în măsura în care ar fi apărut mai întîi în documentele de partid sau în cuvîntările şefului statului. Erau deci interzise accesului public datele realizărilor economice, altele decît cele apărute în documentele oficiale, precum şi "veniturile totale reale ale populaţiei, retribuţia reală şi nominală, veniturile totale şi reale ale ţărănimii, indicele general al preţurilor şi tarifelor, pensia reală şi alocaţia medie de stat pentru copii". De asemenea, partidul nu voia ca tot românul să cunoască date legate de calitate necorespunzătoare a produselor, dimensiunile producţiei industriale rebutate sau, în cazul agriculturii, costurile producţiei agricole pe produse. Constituiau, de asemenea, secrete de stat datele absolute privind consumul pe locuitor la principalele produse alimentare şi nealimentare, gradul de înzestrare cu bunuri de folosinţă îndelungată a populaţiei şi chiar situaţia numerică a traficului de călători. Nu aveam voie să cunoaştem date şi informaţii privind accidentele de muncă, îmbolnăvirile în masă, indicatorii asigurărilor sociale de stat, numărul pensionarilor sau al minorilor care necesitau ocrotire şi nici necesarul de medicamente pentru populaţie. Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste interzicea, de asemenea, publicarea informaţiilor privind răspîndirea rîiei şi a păduchilor, ca să nu mai vorbim de cauzele sociale ale mortalităţii infantile sau de numărul avorturilor, legale sau ilegale. În privinţa relaţiilor internaţionale se avizau pentru publicare doar documentele oficiale ale vizitelor peste hotare, iar la capitolul **Alte date nedestinate publicităţii** erau trecute statisticile privind criminalitatea, accidentele grave şi catastrofele incluzînd cauzele şi consecinţele acestora. Aşa că, în România, înainte de 1989, nu se putea întîmpla nimic rău fără voia partidului comunist. Cu alte cuvinte, vorba lui Napoleon: "Dacă aş fi avut Scînteia nimeni n-ar fi aflat că eu am pierdut la Waterloo".

*

Bineînţeles că înainte de 1989 a existat şi transparenţă. Însă într-o singură direcţie (de sus în jos) şi pe două nivele distincte. La "etajul de sus" al transparenţei, avînd la îndemînă instituţii specializate (pe lîngă prestigiu şi putere) activiştii comunişti scrutau cu atenţie şi cinism fiecare colţişor al realităţii. Singurele concesii ale aparatului în privinţa transparenţei erau conţinute de două cuvinte nelipsite din vocabularul comunist: critica şi autocritica. În perioada "romantică" a comunismului stalinist, iluzia trebuia asumată cu entuziasm: oamenii erau puşi să trudească intonînd marşuri. Atunci, critica şi autocritica aveau efecte de-a dreptul magice odată cu invocarea lor, dar treptat cele două instrumente des utilizate în lupta pentru putere în anii '50 au devenit desuete şi formale, iar în anii '70-'80 abia mai erau pomenite - şi numai în cazuri excepţionale. Partidul devenise Monolit, iar secretarul său general, Conducător. Totuşi, în cadrul conducerii şi al instituţiilor care asigurau prin secretizare şi teroare perpetuarea dominaţiei sovieto-comuniste, transparenţa era impusă în interior de necesitatea controlării absolut a tuturor membrilor din acest corp social: securiştii şi liderii comunişti îşi supravegheau riguros unii altora fiecare răsuflare. Nicăieri n-a înflorit delaţiunea cu o mai mare vigoare decît în sînul Securităţii şi al Comitetului Central.

Dacă funcţiile de partid şi de stat creşteau direct proporţional accesul la informaţie, la etajul inferior al transparenţei, pentru cei aflaţi departe de putere, ea devenea din ce în ce mai tainică. Şi-atunci, încetul cu încetul, pentru lumea măruntă a început să fie identificat vinovatul pentru eşecurile socio-economice ale sistemului în persoana gestionarului şi a administratorului,şoferului de troleibuz şi a şefului de la serviciu, a ţăranului din piaţă şi a doctoriţei de la circă ş.a.m.d. Iar cel mai coruptibil devenea cel mai invidiat. Bineînţeles, în această atmosferă terifiantă, saturată de suspiciune, frică şi propagandă, micile slăbiciuni omeneşti s-au schimbat nu odată în vicii şi aberaţii. Am copiat, nu fără înfiorare, o scrisoare trimisă în 23 ianuarie 1951 la Patriarhie de un enoriaş din Bucureşti. Nu întîmplător, respectîndu-se principiile sistemului, această scrisoare nu şi-a găsit destinatarul acolo unde a fost trimisă, ci la Securitate - instituţia care în sistem contabiliza şi utiliza informaţiile. Scrisoarea, semnată de un enoriaş sincer în dezgustul său, a folosit, cum nu se poate mai bine pentru a lovi în Biserica Ortodoxă, o instituţie privită cu permanentă suspiciune de către comunişti: "Se petrec în unele biserici lucruri care ţin de domeniul fanteziei. Ele descalifică nu numai pe slujitorii altarelor, dar şi pe omul în sine, fără a fi preot. La biserica (...) există o lungă tradiţie de practici superstiţioase: sfinţiri de chiloţi şi izmene, ca să aibă oamenii bucurie la pat, sfinţiri de alte obiecte intime (cămăşi de noapte, slujbe pe fotografii etc.). Cei patru preoţi sînt într-un permanent scandal între ei, fiecare bănuindu-l pe celălalt că cîştigă mai mult decît el. Aceşti patru corifei sacerdotali sunt (...). Insultele ce şi le aruncă unii altora în altar sînt de antologie: porcule, curvarule, nebunule, rabiatule, mitomanule, manistule, hoţule, banditule, chiaburule, legionarule, tîlharule, afemeiatule etc., etc. Recent, în timpul unei slujbe, preotul I.D. (într-un moment de iritare) a mers pînă acolo încît l-a scuipat în obraz pe colegul său, preotul I.L. Credincioşii cari văd sau aud aceste lucruri (căci au tot preoţii grijă să se pîrască unii pe alţii credincioşilor) stau şi asistă uluiţi la acest scandal şi se întreabă: ăştia n-au stăpîn?" (am utilizat numai iniţialele numelor conţinute în scrisoare, pentru a nu mai tulbura inutil apele acum, la 45 de ani de la acele întîmplări). Ca urmare a acestui text, preoţii parohiei şi-au găsit repede stăpînul, în persoana securiştilor din Secţia a III-a a Direcţiei de Informaţii Interne, care se ocupa de controlul cultelor. Sfînta indignare românească devenise astfel o gratuită sursă de informaţii pentru sistem. Din nefericire, arhivele fostei poliţii politice abundă de astfel de exemple ale slăbiciunii omeneşti, în condiţiile în care unicele certitudini erau cartela, decretul şi frica. Astfel că se poate spune că a existat în anii comunismului şi transparenţă: cei de sus îi puteau contempla, surîzînd liniştiţi în umbra protectoare a puterii, pe cei de jos.

Marius OPREA

Cum mint cifrele

Profesorul Vasile Gheţău a fost directorul secţiei cu probleme demografice din cadrul Comisiei Naţionale de Statistică, instituţie în care a lucrat trei decenii. Anul trecut domnia sa a demisionat din motive ce vor fi amintite mai jos. Actualmente ţine cursuri la Facultatea de Sociologie, fiind şi membru al Centrului de Cercetări Demografice al Academiei Române.

Primul lucru pe care aş vrea să-l aflu de la dv. este dacă toţi indicatorii calculaţi la Comisia Naţională de Statistică sînt publicaţi în anuarul statistic.

V.G. Mă voi referi în special la domeniul demografic pe care-l cunosc cel mai bine. La ora actuală nu există cifre care să aibă caracter secret, din fericire, pentru că în trecut anumite cifre erau considerate secrete de uz intern sau de serviciu, adică nu puteau fi publicate şi utilizate la analize de către specialişti. Însă în anuarul statistic, în mod obiectiv, la noi ca şi în orice altă ţară, nu se pot publica decît un număr limitat de indicatori. Altă parte a lor e tipărită în ediţii speciale, publicaţii axate numai pe această problematică. În '94 de pildă, a apărut o culegere de date demografice retrospective.

Care erau, înainte de revoluţie, cifrele cu probleme şi care fără?

V.G. Întotdeauna au fost secrete cifrele referitoare la migraţia externă care de fapt avea o singură componentă, emigrarea. La statistică aceste cifre trebuiau să vină pentru că intrau în anumite calcule, de pildă la numărul anual al populaţiei. Ele veneau de la Interne pe bandă magnetică şi erau încorporate direct în calculele respective. Prin anii '70 nu cred că mai erau secrete şi alte cifre, în schimb în anii '80, odată cu deteriorarea climatului social economic şi politic au început a fi scoşi încet încet din circulaţia publică şi alţi indicatori demografici. Mai întîi au fost cei referitori la mortalitatea pe cauze, apoi datele referitoare la numărul de avorturi, urmînd şi altele, aşa încît, la sfîrşitul anilor '80, toate datele demografice erau secrete de stat, de serviciu ori de uz intern. În ediţiile din '88 şi '89 ale anuarului statistic acest capitol e literalmente derizoriu, cuprinzînd, dacă nu mă înşel, doar numărul total al populaţiei şi distribuţia pe judeţe. Celelalte evoluţii demografice erau într-un proces continuu de deteriorare şi trebuiau ascunse.

Care este situaţia după '89? Ştiu că au apărut unele discuţii în privinţa mortalităţii datorate unor boli profesionale, dat fiind că nu erau trecute în anuar toate categoriile existente în realitate.

V.G. Nu se mai poate vorbi acum de o acţiune coordonată de falsificare a datelor demografice. Există însă anumite deficienţe care pot explica o calitate nu tocmai excelentă a datelor demografice, în general, şi a celor referitoare la mortalitatea pe cauze, în special. Este foarte greu de schimbat într-un termen relativ scurt un întreg mecanism, în care sînt angrenate mii de persoane, pentru a se oferi o mai bună calitate a datelor demografice.

Aveţi cunoştinţă de felul cum se proceda înainte în celelalte sectoarele ale statisticii, cel economico-financiar în special? Existau cifre paralele, unele destinate publicităţii şi altele reale?

V.G. Nu sînt foarte bine plasat în acest domeniu dar, din informaţiile pe care le am, nu cred că existau cifre paralele. Era vorba de o singură serie de cifre care erau mai mult sau mai puţin manipulate. Iar manipularea se făcea, nu atît la organul de statistică, cît mai mult în teritoriu. Raportările întreprinderilor erau din start false. Organul de statistică agrega aceste cifre cosmetizate la bază. Dar dacă am vrea să analizăm de unde venea secretomania regimului trecut, am putea deslusi cîteva motivaţii. Cea de natură obiectivă: fiecare ţară îşi apără anumite informaţii statistice care au o importanţă particulară. Să nu uităm că România avea o poziţie specială în acel context şi poate că există o anumită obiectivitate în raţiunea de a fi ţinute sub cheie informaţii statistice legate de potenţialul apărării, rezervele de stat, producţia militară sau resursele de metale rare. Dar aceste informaţii nu puteau fi decît foarte limitate ca număr.

Acest lucru nu este valabil şi acum?

V.G. Ar trebui să fie, fiindcă asta se întîmplă în toate ţările. Numai că, repet, e necesar ca acest număr limitat de informaţii să fie foarte bine precizat. O altă raţiune a secretomaniei regimului trecut ar fi cea a ascunderii adevărului. Atunci cînd evoluţiile economice sînt negative, modalitatea cea mai directă de a le ascunde e aceea de a le transforma în secrete. Cred că asta era raţiunea fundamentală a secretomaniei. O a treia explicaţie ar fi încercarea de influenţare a specialistului care avea tangenţă cu informaţii secrete de stat sau de altă natură. Se voia inducerea unui anumit comportament al individului, de extremă prudenţă şi vigilenţă, de a nu scăpa vreo informaţie sau de a nu scrie ceva pe această temă, lucru care convenea de minune regimului. Iar referitor la ceea ce se întîmplă acum, la intenţia de reintroducere într-o lege a noţiunii secretului de serviciu, mi se pare că ar fi realmente o crimă, o uşă deschisă tuturor abuzurilor. Pentru că atunci, toţi cei care ar avea ceva de ascuns, dintr-un motiv sau altul, ar declara acele informaţii neconvenabile drept secret de serviciu şi nimeni n-ar mai avea acces la ele.

Spuneaţi că v-aţi dat demisia anul trecut de la C.N.S. din cauza unor practici regretabile care încă se mai menţineau sau care s-au reinstalat la o vreme după revoluţie.

V.G. Da, demisia mea are drept principală motivaţie o anumită tendinţă care s-a instalat în activitatea acestui organism din a doua parte a anului 1992. Putem vorbi, în '90-'91 şi începutul lui '92, de o deschidere a Institutului Naţional de Statistică şi de progrese substanţiale pe toate planurile, de culegere de date, de prelucrare a lor şi, mai ales, de analiză şi publicare. Asta graţie în primul rînd asistenţei Statisticii franceze dar şi datorită colaborării cu organele de statistică ale Naţiunilor Unite şi Comunităţii Europene (Eurostat). Aceste progrese nu şi-au putut continua un drum firesc de înaltă performanţă, din raţiuni variate. Ar fi fost necesare cîteva condiţii: o lege de funcţionare, mijloace materiale şi financiare suficiente, independenţa C.N.S. faţă de politică şi putere, o conducere competentă, capabilă să reformeze instituţia. Dar să le luăm pe rînd. O lege a statisticii publice există şi e bine făcută. În ceea ce priveşte mijloacele materiale, nimeni n-ar putea avea pretenţii prea mari în actualele condiţii, dar nici nu se poate spune că statistica nu a dispus de un minim necesar pentru o activitate performantă. A treia condiţie, independenţa faţă de putere, e o chestiune mai delicată. La ora actuală, după părerea mea, între organul de statistică şi forul său tutelar sînt relaţii de impunere. S-ar putea să existe şi o relaţie inversă, de servilism al conducerii C.N.S. faţă de putere, pentru conservarea anumitor privilegii, avantaje etc. Oricum, campania care s-a declanşat în presă, de contestare a unor indicatori socio-economici fundamentali, dinamica produsului intern brut sau rata inflaţiei, are suficiente argumente. Ar trebui să se urmărească lucrurile cît mai în profunzime. Se pare că unele cifre vin în contradicţie, pe de-o parte, cu datele furnizate de alte organe, cum ar fi Banca Naţională, şi, pe de altă parte, cu realităţile vieţii cotidiene.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Arta secretă a păstrării secretului

Putem cerceta îndeaproape un vechi mecanism al secretului, cu ajutorul profesorului şi eseistului Shuichi Kato care s-a ocupat de *Tratatele despre nō* ale lui Zeami, renumit om de teatru, actor şi dramaturg japonez.

Revitalizat parcă prin transmitere de la un ins la altul, de la o generaţie la alta, secretul poate părea inepuizabil: scrise între 1418-1433, învăţăturile secrete ale lui Zeami au fost încredinţate celor doi fii, ginerelui său şi, după cum se presupune, şi cuiva din trupa pe care o conducea. Cei neangrenaţi direct în "secret" n-au beneficiat însă de el.

Dacă a fost nevoie de cîteva veacuri pentru ca *tratatele* să ajungă în centrul de interes al specialiştilor, deducem totuşi că şansele de a avea pînă la urmă acces la un secret sînt mai mari decît se crede. Şi, în definitiv, nimic mai "limpede" decît secretul: *tratatele* lui Zeami, urmare a unei îndelungi experienţe, sînt de fapt sfaturi pentru stăpînirea meseriei de actor; se ocupă de strategia necesară pentru a-ţi înfrînge adversarii.

Că redutabilii adversari nu erau decît actorii altor trupe, n-are de ce să ne mire. (Scrierile acestea despre *nō*, constata Kato, "seamănă mai mult cu cele despre arta militară din epoca războaielor civile".) Concurenţa devenise necruţătoare – se organizau şi întreceri între trupe diverse pe aceeaşi scenă – protecţia shōgunului – schimbătoare precum epoca, neîncetat dezechilibrată de lupte interne. Actorul încerca să supravieţuiască, să se regenereze, păstrînd cu vigilenţă "secretul" şi aprofundîndu-l, în pofida "duşmanilor". (Unul dintre sfaturile secrete ale lui Zeami era acela de a juca modest cînd te afli într-o formă mai rea decît adversarul, pentru ca să-ţi poţi lua cu-atît mai mult revanşa după aceea.) Tot ceea ce trebuie să surprindă spectatorul, de la apariţia pe scenă pînă la şocul culminant al interpretării ("dacă *se ştie* că urmează ceva ieşit din comun, scria Zeami, efectul nu va mai fi acelaşi") a fost examinat cu mare atenţie în vederea confruntării cu un public fluctuant, alcătuit din toate categoriile sociale. Pe atunci, *nō*-ul se juca nu numai pentru cultivaţii aristocraţi, ci şi în provinciile depărtate şi la ţară, astfel că aveai obligaţia să-i impresionezi "şi pe cei mari şi pe cei umili", printr-o inspirată şi rapidă adaptare la situaţie. Dacă deţineai secretul adaptării la situaţie.

Întrucît comuniunea de interese presupune şi o comuniune de vederi, adepţii secretului lui Zeami erau şi statornici ai *mugen nō*-ului (formă deosebită de realistele *genzai nō*-uri), unde apăreau spirite, demoni, reîncarnări post-mortem ale eroului... Structură puţin întîlnită, după părerea lui Shuichi Kato, în istoria artei teatrale în genere, impusă şi susţinută prin toate mijloacele de autorul *tratatelor*.

Devenit abordabil după ani sau după secole, "secretul" îşi poate pierde totuşi omogenitatea din cauza decodărilor diferite, din perspective diferite. Aşa se face că rămîn încă parţial obscure conceptele cîndva unificatoare preconizate de Zeami – *hana* (floare) şi *yugen*, ideal estetic caracterizat prin blîndeţe, calm, echilibru, frumuseţe. Urmare a cizelării artei, nu doar a calităţilor înnăscute ale actorului.

Kato consideră că *Hana*, termen mereu reluat şi conţinut pînă şi în titlul a şase dintre cele nouăsprezece tratate ("dacă păstrezi *secretul*, Floarea există, dacă nu-l păstrezi, nu există"), echivalează, în esenţă cu impresia lăsată asupra spectatorilor. *Yugen* vizează, în schimb, calitatea interpretării.

E concluzia la care a ajuns, cu răbdare, de-abia după lecturi repetate ale învăţăturilor secrete, căci dezbaterile moderne asupra nedesluşitelor concepte nu şi-au prea dovedit eficienţa. Doar pentru păstrătorii "secretelor", totul fusese clar şi familiar, firesc, superioritatea fiind de partea lor.

Superioritatea, puterea? Secretul dictatorului se deosebeşte de cel al artistului, fiindcă e insipid, se epuizează mai repede; ajunge iremediabil episodic. "Viaţa se termină, *nō*-ul nu are capăt", scria Zeami, exilat pînă la urmă, cu secrete cu tot, din Kyōto în insula Sado, dintr-un motiv rămas încă secret.

Ce importanţă mai are însă, azi, exilul acesta, în afara faptului că a găsit, în sfîrşit, timp să-şi compună tratatele? Captivant şi fecund, secretul creaţiei produce perpetuu inepuizabile secrete, aşa cum o spuneau, cît se poate de simplu, enigmaticii alchimişti, pătrunzînd în esenţa supremului secret: "Aurul naşte aur, grîul – grîu, omul – om". Ceea ce, într-un "cerc vicios", e absolut acelaşi lucru cu "*Obscurum per obscurius, ignotum per ignotius...*" Niciodată cu adevărat încheiat.

Doina CIUREA

VASILE DEM. ZAMFIRESCU

„Uriaşul continent al inconştientului"

Susţineţi, într-un volum publicat în 1994, că "întîlnirea cu umbra" pe care o implică psihanaliza asigură cunoaşterea profundă de sine şi, astfel, un cîştig de energie psihică. Cei care nu vin la o asemenea întîlnire dobîndesc această cunoaştere prin mijloace proprii, nu-i simt nevoia, sau, pur şi simplu, sînt persoane transparente, fără nimic de ascuns?

Încep cu ultima parte a întrebării: nu există persoane transparente în sensul că nu au nimic de ascuns faţă de ele însele. Cel puţin conform psihanalizei. Din perspectiva psihanalizei jungiene, în interiorul nostru există un uriaş continent al inconştientului colectiv, pe care niciodată nu-l cunoaştem în întregime. Pe parcursul vieţii individuale, doar fragmente neînsemnate ajung în conştiinţă. Experienţa filogenetică a speciei sau cea mai puţin profundă a unei comunităţi – arhetipurile inconştientului colectiv – acţionează în noi, ne dirijează viaţa, fără ca noi să ştim întotdeauna încotro sîntem purtaţi. Nici din perspectiva inconştientului individual, studiat de psihanaliza freudiană, lucrurile nu stau diferit. Trecerea de la natură la cultură, pe care fiecare individ o reface în copilărie, presupune o selecţie exercitată asupra tendinţelor instinctuale: nu tot ce natura a pus în noi este preluat cultural sau, mai bine spus, prelucrat cultural. Anumite componente ale sexualităţii (cele perverse) sau ale agresivităţii sînt reprimate încă din primii ani de viaţă. În absenţa acestor reprimări, viaţa în cadrul culturii nu este posibilă. Dintre aceste tendinţe prohibite cultural, cele mai cunoscute sînt tendinţele incestuoase, care se manifestă între 3-6 ani la toţi copiii, pentru ca apoi să cadă pradă refulării. Între conştient şi inconştientul alcătuit din tendinţe instinctuale neacceptate cultural, se interpune bariera refulării, care face imposibilă transparenţa absolută a omului faţă de sine însuşi. Există, desigur, diferenţe individuale de transparenţă, însă un grad cu adevărat sporit de transparenţă nu poate fi obţinut decît pe calea psihanalizei. Iar pentru omul european nici nu ar fi de conceput altă cale. Pentru asiatici, tehnicile meditaţiei pot juca un rol similar. Faptul că cineva nu simte nevoia psihanalizei nu înseamnă neapărat că nu are nevoie de ea. De psihanaliză pot beneficia la fel de bine şi cei care nu au simptome, obţinînd performanţe mai bune în viaţă, datorită unei mai profunde cunoaşteri de sine, oferite de psihanaliză.

După ce îşi conştientizează refulările, individul îşi mai poate păstra părerea lui, în general bună, despre sine? Dezvăluirea, fie şi confidenţială, a unor secrete atît de intime, nu-l face mai vulnerabil?

Psihanaliza propriu-zisă e un travaliu dificil, în care cel care i se supune află multe lucruri neplăcute despre sine. Evident că asemenea dezvăluiri duc la pierderea bunei imagini despre sine, pe care o avea înainte de începerea psihanalizei. Numai că această imagine era falsă. A te debarasa de un fals, mai ales în ce priveşte propria persoană, nu poate fi, pe termen lung, decît un cîştig. Cunoaşterea adevărului despre sine însuşi, cunoaştere care s-ar putea rezuma prin ideea că natura umană e o împletire inextricabilă de bine şi rău, nu este o sursă de vulnerabilitate, ci, dimpotrivă, de tărie. Nu ne mai facem iluzii despre ceilalţi, iar cine nu-şi face iluzii nu poate fi manipulat şi nici nu are mari deziluzii. Iluzii nu ne mai facem, bineînţeles, nici despre noi înşine, ceea ce este, de asemenea, un avantaj şi nu un punct slab. Forţele iraţionale din noi nu ne mai pot acţiona şi gîndi după cum vor ele. Abia prin conştientizarea unei părţi din inconştient devenim într-adevăr liberi să alegem. Pînă la apariţia psihanalizei, liberul arbitru, despre care au vorbit atîta filosofii, nu era decît un deziderat, o posibilitate, dar nu o realitate. Livrîndu-ne secretele psihanalistului, de fapt nouă înşine, devenim mai puternici, mai liberi, mai eficienţi în tot ceea ce întreprindem.

Pot fi extinse adevărurile despre om, descoperite de psihanaliză, la analiza ţesutului colectivităţii? Există o memorie colectivă, care selectează unele realităţi şi le exclude pe celelalte, şi poate fi, oare, determinat un popor să se întindă pe divan?

Vorbind despre inconştientul colectiv, am răspuns implicit la această întrebare. Da, un popor poate fi, în sens figurat, întins pe divan. În ultima parte a vieţii, Jung a admis că, alături de inconştientul colectiv general uman, există un inconştient colectiv al unei populaţii, comunităţi etnice. Acesta reprezintă tocmai memoria experienţelor cele mai semnificative ale respectivei comunităţi, experienţe care pot fi pozitive sau negative. Aş spune că popoarele care au trăit experienţa comunismului au păstrat în memoria colectivă semnele acestei mari încercări a istoriei. Inconştientul lor diferă, în anumite privinţe, de inconştientul popoarelor care au trăit în regimuri democratice. În inconştientul colectivităţilor comunizate timp de o jumătate de secol, doza de elemente antisociale este mult mai mare. Comunismul nu i-a socializat pe indivizi prin prelucrarea tendinţelor instinctuale, prin canalizarea lor spre scopuri profitabile social. Dorinţa de putere sau dorinţa de înavuţire, care ţin de natura umană, au fost repudiate, reprimate, împinse în inconştient şi nu puse la lucru pentru binele colectiv, prin mijloacele sociale care şi-au dovedit eficienţa în sistemul democratic. Această particularitate a inconştientului colectiv al omului care a trăit în comunism explică anomia extremă pe care o vedem azi şi în România. Tendinţele comprimate timp de decenii erup nestăvilit în condiţiile scăderii constrîngerii sociale. Corupţia, despre care se vorbeşte atît, nu este, psihanalitic vorbind, decît o formă de întoarcere a refulatului.

MISTERUL

O logică aparte

Mărturisesc că adaptarea la subiectul propus în paginile *Dilemei* mi se pare adesea o operaţiune artificială, capabilă să divulge dezavantajele tematismului. Există însă şi avantaje ale genului – vizibile mai ales atunci cînd dezbaterea intelectuală zăboveşte în preajma unor probleme minore sau prost focalizate. Avantaje de acest ordin ne oferă şi numărul de faţă, ale cărui pagini consacrate "transparenţei" şi "secretului" ne prilejuiesc – iată – o cît de sumară şi, sper, nu zadarnică incursiune în orizontul *misterului religios*.

Tema se pretează la tot soiul de speculaţii de mult banalizate. E într-adevăr riscant (şi la o adică ridicol) să perorezi pe marginea Nepătrunsului, aşa cum e decepţionant să expediezi chestiunea la adăpostul unor enunţuri de tipul: "misterul se trăieşte sau se ratează". Greu şi tocmai de aceea tentant e să găseşti echilibrul între discursivitatea seacă şi participarea imponderabilă, media dintre analiză şi intuiţie.

În absenţa unei definiţii exhaustive, înţelegem prin mister acel fapt care scapă – temporar sau definitiv – oricărui efort de raţionalizare. Misterul nu este echivalentul "sentimental" al ignoranţei practice şi nici ecoul psihologic al unui blocaj mental. El nu caracterizează cutare aporie şi nici nu fixează inefabilul într-o aproximaţie agnostică. Un mister "înţeles" graţie vreunei subite iluminări sau a trecerii noastre în lumea de dincolo rămîne *mister*, pentru că substanţa lui nu este risipită prin obiectivare, ci asumată ca eveniment lăuntric. Este ceea ce mai toate religiile au practicat, oferindu-le adepţilor o complexă scenografie misteriosofică. Ştim astăzi cîte ceva despre gradaţia iniţiatică prezentă în cultele misterice sau în arhitectura sacră a antichităţii precreştine: prozeliţii Porţii, în cazul templului solomonic, discriminarea operată în vechiul Egipt (unde numai preoţii şi nobilii aveau acces în sala hipostilă), precauţiile de puritate rituală recomandate în cazul misterelor eleusine sau în acela al cultului maniheic sînt numai cîteva repere într-o posibilă istorie a "excluziúnii salutare": a pătrunde misterul înseamnă a te rupe – asemenea catehumenilor din Biserica primară – de masa muritorilor obişnuiţi, adică neiniţiaţi. Nu contează, în fond, *ce ai aflat*. Importantă este posibilitatea de a te detaşa calitativ, facultatea de a privi *aceleaşi* realităţi *cu alţi ochi*.

O întrebare se pune vrînd-nevrînd: există oare mistere non-religioase? Putem vorbi despre *mistere profane* fără să părăsim domeniul vulnerabil în care abia păşisem? Înclin să cred că nu, pentru că, la limită, orice realitate supra-raţională se situează în perenitatea funciară a transcendenţei. Misterul nu se dovedeşte inaccesibil pentru că stadiul de cunoaştere în care ne aflăm îl socoteşte ca atare. El nu este un element din masa de informaţii pe care o vom controla într-o bună zi, datorită "progreselor" noastre cognitive. Neînţelegerea lui nu divulgă incompetenţa hermeneutică, trecătoarele slăbiciuni ale unui intelect mărginit sau eventuala ostilitate a "contextului". Misterul este o evidenţă simbolică, o paradă de semnificaţii opace, o epifanie cantonată într-o veşnică iminenţă. Logica misterului este o logică a itineranţei (sau mai degrabă a urcuşului), întrucît implică depăşirea oricărui prag sistemic. Atîta timp cît căutăm, rămînem prizonierii acestei *concentrări difuze*, care creează în noi conştiinţa tainei exact atunci cînd, numind-o, îi estompăm conturele. Iată de ce cred că sîntem egali în faţa misterului, chiar dacă *simţul misterului* este atît de inegal distribuit pe scara vocaţiilor şi mai apoi a revoltelor spirituale.

E greu să neglijăm, pe de altă parte, vecinătăţile nonreligioase ale teritoriului pe care îl tatonăm aici. Căci, dacă nu există mistere profane, există, fără îndoială, suficiente mistere "secularizate", anexate sau chiar confiscate de anumite discursuri şi tehnici perfect lumeşti. Putem detecta o întreagă ierarhie – de la "misterul existenţei" – abordat de biologi şi de filozofi, pînă la acela al "lucrurilor" – asupra căruia zăbovesc fizicienii şi, într-o ordine contemplativă, artiştii.

Ce desparte asemenea "necunoscute profesionale" de Misterul propriu-zis al religiei? În primul rînd, faptul că "necunoscuta" rămîne aici o convenţie menită să suspende judecata, iar nu o judecată capabilă să suspende convenţiile. Într-un cosmos desacralizat, necunoscuta e un obstacol insidios, asemenea viruşilor informatici. Ea nu aruncă o punte (evocînd etimologia lui *religio*), cît o declaraţie de forţă încă nemanifestată. În al doilea rînd, misterul "secularizat" se desparte radical de "obscuritatea supraluminoasă" evocată în marile tradiţii mistice, fie că vorbim despre taoismul chinez sau despre scrierile pseudo-dionisiene. Pentru "savantul" sau "artistul" contemporan, misterul funcţionează – cu excepţiile aferente – ca pretext motivant, dacă nu cumva ca alibi al eşecului. *Homo religiosus* face din el, dimpotrivă, o ambianţă nupţială, un stil de viaţă jubilatoriu şi, nu în ultimul rînd, un liman.

Avraam şi Iacov

Oricît s-ar fi relativizat pathosul mitului "faustic", trebuie să admitem că miza lui rămîne de rigoare atîta timp cît misterul este privit ca un antonim al gnozei, ca un fel de barieră pe care urmează să o forţăm. Arhetipul biblic al unui asemenea nivel pare a fi "lupta lui Iacov cu îngerul", tot aşa cum modelul adevăratului mister – cel consumat întru credinţă – poate fi găsit în filoxenia lui Avraam. Asistăm, pe de o parte, la confruntarea dramatizată dintre neştiinţa umană şi atotştiinţa divină. Ne bucurăm, pe de altă parte, de felul în care Dumnezeu *doreşte* să fie oaspetele unui om *dispus* să-I acorde găzduire. Ce-i drept, la capătul istovitoarei lupte nocturne, Iacov îşi recunoaşte înfrîngerea, ridicînd un altar monolitic. În *Geneză 22, 24 sq.* violarea misterului se soldează cu un armistiţiu pecetluit printr-un act de pietate. Un detaliu ni se impune: Patriarhul îşi descoperă *adevăratul nume* (Israel) – oferindu-şi astfel o veritabilă identitate, dar nu reuşeşte să afle Numele "adversarului" său de o noapte. Pe scurt, provocarea Misterului îi procură un beneficiu unilateral, secătuit precum un semn săpat în piatră. Cu totul altfel se petrecuseră lucrurile în cazul ospitalităţii lui Avraam (cf. *Gen. 18*). Aici, primirea delicată, dacă nu cumva destinsă, a Misterului (să ne gîndim la "rîsul" Sarrei) este încoronată prin suprema

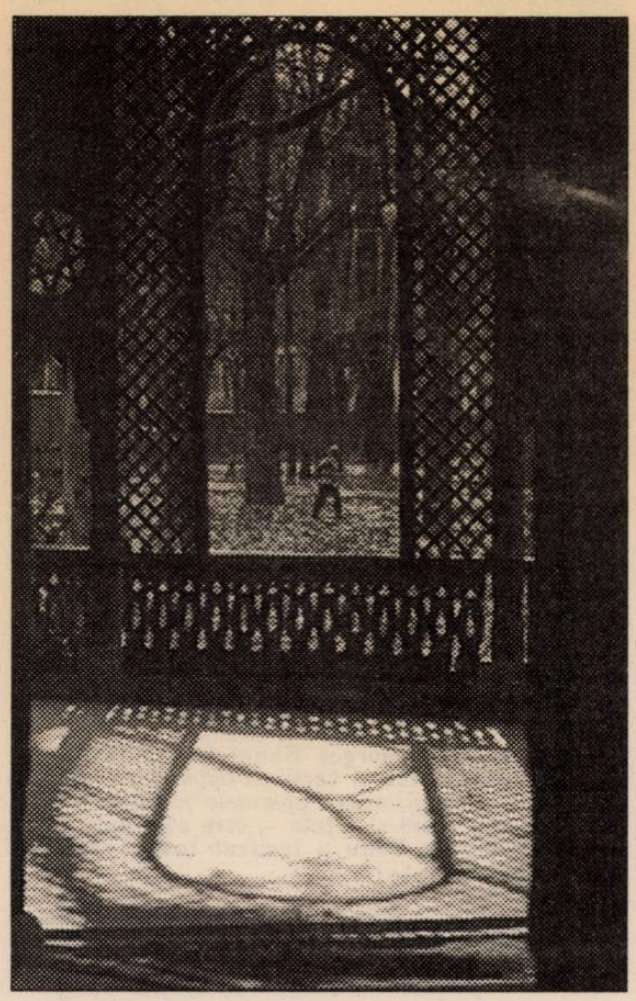

binecuvîntare a naşterii unui prunc. Găsim în episoadele citate cele două atitudini fundamentale pe care omul (religios) le poate arbora în prezenţa Misterului ultim: demonia cunoaşterii – concretizată printr-un "activism" fără obiect – şi umanitatea modestă, împăcată cu scăderile sale, dar răscumpărată în perspectiva darnică a creativităţii.

Misterul christic

Cultural vorbind, termenul *mysterion* apare abia în cărţile tîrzii ale Vechiului Testament. Este însă acest indiciu cronologic suficient pentru a spune că misteriologia biblică este un pur produs elenistic? Mai degrabă nu, dat fiind că *Sophia Salomonos* se raportează polemic la ezoterismul păgîn, opunîndu-i planul divin cu privire la fericirea postumă a dreptului (cf. 2, 22). Mult mai tîrziu, nişte şcoli anonime *in Clementis protrepticum* aveau să confere verbului *musteriologéo* ("a descrie misterele") un sens nu mai puţin peiorativ (exemplele ar putea continua).

Se cer semnalate, de asemenea, ocurenţele profetice, precum cele din cartea lui Daniel, unde aramaicul *raz* (= secret) este conceptul central în articularea unei teologii a istoriei (cf. *Daniel 2, 18; 27-30* etc.). Asemenea referinţe ne conduc la concluzia că doctrina neotestamentară despre mister decurge nemijlocit din apocaliptica iudaică şi este prea puţin influenţată de vocabularul concurent al politeismului: loc eshatologic, deopotrivă presimţit şi nereprezentabil, Împărăţia lui Dumnezeu rămîne singurul mister de care trebuie să ne lăsăm obsedaţi.

În mediu creştin, Misterul capătă nu doar un nume sau o imediat perceptibilă forţă modelatoare, ci şi (sau mai ales) un Chip. Întruparea se prezintă ca fenomen prin excelenţă *tainic*, în intimitatea căruia negînditul devine tangibil. Naşterea Celui fără început converteşte temporalitatea în istorie sacră, conţinînd Taina dumnezeirii în graniţele unui trup. Acolo unde scepticii acuză scandalul încă unui "miracol", cei botezaţi salută paradoxul fondator, misterul adîncit prin apropiere.

După Hristos, credincioşia evreilor faţă de Legămîntul desăvîrşit prin Întrupare se preface într-o credinţă care se dispensează de "întrebătorii veacului acestuia". Merită să-l ascultăm, de pildă, pe Sfîntul Pavel adresîndu-se corintenilor: "Cînd am venit la voi şi v-am vestit taina lui Dumnezeu (*kataggéllon humin to mustérion tou Theou*), n-am venit ca iscusit cuvîntător sau ca înţelept. (...) Ci propovăduim înţelepciunea de taină a lui Dumnezeu (*Theou sophian en musterio*), ascunsă, pe care Dumnezeu a rînduit-o mai înainte de veci, spre slava noastră (...), precum este scris: cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (*I. Cor. 2, 1-9*). Aroganţă a misticului faţă de eroismul contradictoriu al filozofilor? Obtuzitate drapată mesianic? Nimic din toate acestea. Descoperim aici, ferm actualizată, doar certitudinea faptului că există o cale a Domnului, o mystagogie suverană, dar nu ostilă căilor omeneşti. În ochii Sfîntului Pavel, acest traseu extatic desenează fulgerător *mandorla* spaţiului hristocentric, pînza de fond pe care Biserica avea să proiecteze mai tîrziu prestigiul eficient al celor şapte Sfinte Taine.

Teodor BACONSKY

Voce off

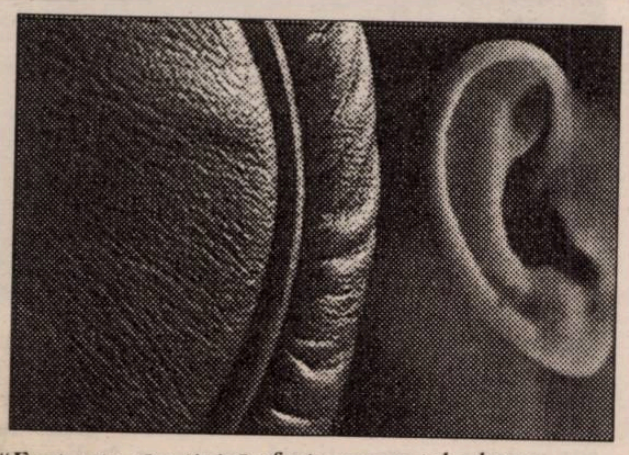

"Fapt este că o tipică afazie *coram telephono* - respect, ciudă, incapacitate de a se exprima cu vorbe, şi îndoiala, ba chiar obsedanta siguranţă de a putea fi ascultaţi şi, natural, de a fi ridiculizaţi de terţe persoane, de imbecili necunoscuţi şi, pînă la urmă, tulburarea propriei personalităţi şi transformarea logos-ului într-o ruşinoasă bîlbîială - se abătuse în anii aceia, sub forma unei boli endemice *de téléphone avec la manivelle*, asupra Europei, şi bineînţeles că şi asupra peninsulei italiene. Mai ales în regiunea de şes."

Carlo Emilio GADDA

Bon de lectură

Cartea-cadou

Dacă voi spune despre cartea lui Georges Banu*) că este o carte *politicoasă*, risc să comit o impoliteţe. În plus, poate părea ciudat să afirmi despre un text care este mărturia unei fervori, şi care subliniază, încă de la început, că nu ar fi fost de conceput fără "secvenţele excesului", că se instalează într-un *confort* - fie el şi acela al frazelor frumoase şi al titlurilor-cadou!... Şi totuşi, riscînd nu atît impoliteţea, cît truismul de a susţine că "genul politicos" este o atitudine ce trebuie reabilitată, o voi face: **Actorul pe calea fără de urmă** redă politeţii natura ei fatalmente subtilă.

Atunci cînd scrii despre un spaţiu atît de străin precum Japonia, eşti pus în mod firesc în faţa unei alegeri: a nu observa diferenţele sau a observa *doar* diferenţele. Aparent, a nu le observa e un demers cît se poate de politicos; în realitate, el ţine de o impoliteţe încă şi mai mare decît a observa numai diferenţele! Este, de fapt, o chestiune de distanţă: unde te plasezi pentru ca imaginea să nu se tulbure şi, totodată, pentru ca această imagine, pe care o întorci spre cititor, să fie cea bună. Politeţea acestui text este, înainte de toate, aceea a *distanţei* găsite – fericit găsite! – de G. Banu pentru a vorbi despre teatrul japonez: dublă politeţe (faţă de "obiect" şi faţă de "receptor") – şi, de fapt, desigur, una singură...

Distanţă: adică, felul în care este privit *detaliul*. La G.B. politeţea rezidă în această atenţie fin-sensibilă la detaliu. Sensibilă şi fină, căci scopul privirii nu este acela de a transforma detaliul în notă bibliografică, ci de a-l *aminti* – a-l recunoaşte – în recurenţa afectivă a Teatrului. Privit de G.B., teatrul japonez păstrează acea *étrangeté*, acel mister iniţial, în lipsa căruia totul nu ar fi fost decît osîrdie academică; tocmai de aceea, poate, el nu se teme să vorbească (cf. pag. 60) despre kitschul decorurilor de kabuki: ar fi o ipocrizie să negi, *en européen*, acest aspect, sau să-l ocultezi într-un discurs *polisat* (curăţat de asperităţi) despre splendoarea kabukiului... Splendoarea aceasta revine adesea în carte – de n-ar fi decît paginile superbe despre Tamasaburo, "Gioconda kabukiului"! –, însă, în acelaşi timp, kitschul pe care un ochi european îl percepe dincolo de actor, pe canavaua scenei, este şi el acolo. Este un gest de politeţe faţă de cititor – de cel european – să-l pomeneşti, ar fi o impoliteţe să-l *taci*... profitînd de inocenţa acestuia!

Aceste precauţii permanente, deloc inutile, fac parte din demersul însuşi al lui G.B. Acel "între" – nici studiu specializat, nici jurnal de călătorie – îşi conţine propria poetică; între modul frontal de a ataca un subiect, defrişîndu-l, invadînd, pur şi simplu, cîmpul de studiu, cu tactici şi strategii "militare" – chiar dacă rezultatele pot fi excelente! – şi cel "diletant", propriu jurnalului, există acest *între*, care este – potrivit lui G.B. – modul însuşi de a fi al unui "spectateur *lettré*". Politeţea lui Banu este, şi aici, suverană, constînd în a nu sublinia evidenţe (politeţea este implicită, şi a o numi ar fi, iarăşi, o impoliteţe!): căci *între* presupune nu atît excluderea unuia sau altuia, ci, *evident*, "plierea" lor – "împăturirea" extremităţilor...

De aici, prima imagine despre această carte: aceea a *pliurilor* succesive, prudente, aparent întîmplătoare – cartea ca gestică, procesul fizic al împăturirii ca ritual al politeţii... –, pînă la miracolul transformării textului într-o lungă frază-cadou! (Şi, bineînţeles, a bucuriei de a o descoperi sub această formă, foarte "japoneză".) Care să fie surpriza? Căci figura "cadoului" a fost tot timpul acolo, în pagină – *dedicaţia* din final nu va fi făcînd decît s-o deconspire...

Surpriza, probabil, va fi fiind aceasta: în textul însuşi al *cadoului* făcut de Georges Banu teatrului japonez există teatrul japonez; în textul acestui teatru există un *cadou* pentru cititorul european – descoperit (despăturit) de Georges Banu; iar în interiorul întregului spectacol al cărţii-ca-împăturire, pînă la "surpriza" cadoului, există *aplauzele potolite* (cf. pag. 99) – "între" tăcere şi ropote –, care constituie figura în care Georges Banu a încifrat însăşi stilistica demersului său. (a.l.ş.)

---

*) **Actorul pe calea fără de urmă. Zile de teatru în Japonia.** Traducere şi postfaţă la ediţia românească de **Mircea Ghiţulescu**. Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995.

"Secolul XX nu mai aparţine romanului"

(...) Cînd spaţiul lumii e transformat în imagini de film, el devine semn şi înseamnă altceva decît ceea ce ni se întîmplă în realitate; astfel, o mînă mare, nu înseamnă o mînă de uriaş, ci o mînă importantă, aceasta fiind o regulă de bază a cinematografului şi fără această lecţie nu avem acces în lumea filmului. Ochii noştri se află în camera de film şi se identifică cu privirea personajului, făcîndu-ne să fim acolo: putem privi la balconul Julietei cu ochii lui Romeo, acesta fiind actul psihic al identificării, cheia de intrare în lumea ficţională. Ceea ce asigură coerenţa acestei lumi este *montajul* – stilul epic al filmului, ritmul şi tempoul său. El e arhitectura mobilă a succesiunii de imagini. O proprietate a montajului constă în faptul că poate întrerupe oricînd timpul, la fel ca şi continuitatea spaţiului, fiind instrumentul formativ de prim ordin. Tocmai prin aceste întreruperi, sau mai bine zis prin lipiri succesive de lungimi de peliculă fixate de regizor, se creează spaţiul şi timpul ideal. Pentru o anumită epocă a filmului, montajul a însemnat totul, singurul mod de a depăşi fotograficul, drumul unic spre cinematograful ca artă. Pudovkin şi, mai tîrziu, Eisenstein, în marile lor antologii teoretice – **"Film Form"** şi **"The Film Sense"** – vor proclama un fanatism al montajului, care se va regăsi peste tot şi îşi va întinde peste măsură limitele. E suficient ca Leonardo sau Dickens să aibă două teme alăturate, două idei sau două culori pentru a fi învinuiţi de montaj. Cea mai evidentă juxtapunere picturală sau literară devine profeţie cinematografică. Prin montaj se refuză categoric orice formulă de realism descriptiv, orice "long shot".

Filmul luptă paradoxal în două direcţii – atît împotriva asemănării cu realitatea şi împotriva credinţei naive a spectatorului care trăieşte ceea ce vede pe ecran, cît şi pentru a acapara această naivitate[1]. Îndoiala lectorului e cu atît mai mică cu cît asemănarea filmului cu viaţa este mai mare; există un balans continuu între amintirea şi uitarea spectatorului ce varsă lacrimi prin acceptarea imaginii de pe ecran ca realitate şi care, aproape simultan, îşi aduce aminte invenţia, realizînd ridicolul de a plînge pentru ceva ficţional. Această aducere aminte funcţionează aproape ireproşabil la genul horror sau s.f., conştienţa creaţiei, permanenta rememorare a faptului că sîngele e vopsea şi că dinţii vampirului sînt de plastic, devin primă condiţie a vizionării unui astfel de film.

Dualitatea artei cinematografice constă tocmai în faptul că, prin poveste, ţi se cere să uiţi şi în acelaşi timp să-ţi aminteşti, sau mai precis să uiţi, amintindu-ţi. Într-o ordine a nevoii de evaziune, marea promisiune a filmului de o oră şi jumătate este uitarea şi nu amintirea. Formula de bază, care nu s-a schimbat niciodată şi care funcţionează în continuare constă în a numi film, o unitate solidă de conţinut care ne povesteşte o istorie şi, "a merge la cinema" înseamnă a merge pentru a vedea această istorie[2]. Această formulă e dictată de consumătorii plătitori ce au instaurat o adevărată dictatură a nevoii de poveste, încă de la începuturile cinematografului. Miliardele de dolari profit pe care industria filmului american le face în fiecare an se întemeiază tocmai pe această naivă şi ancestrală nevoie a spectatorului care plăteşte ca să "se uite" şi ca să îşi piardă propria urmă într-o realitate pseudo-virtuală. Bine a intuit H.G. Wells, în 1884, cînd a definit filmul ca fiind "narareа unor întîmplări prin imagini mişcătoare"; imaginile devin mijloace pentru a susţine o intrigă – fie ea de dragoste, istorică, politică, poliţistă, de război, s.f. sau western. Dovada narativităţii ne este oferită de experienţele filmologice asupra memorizării

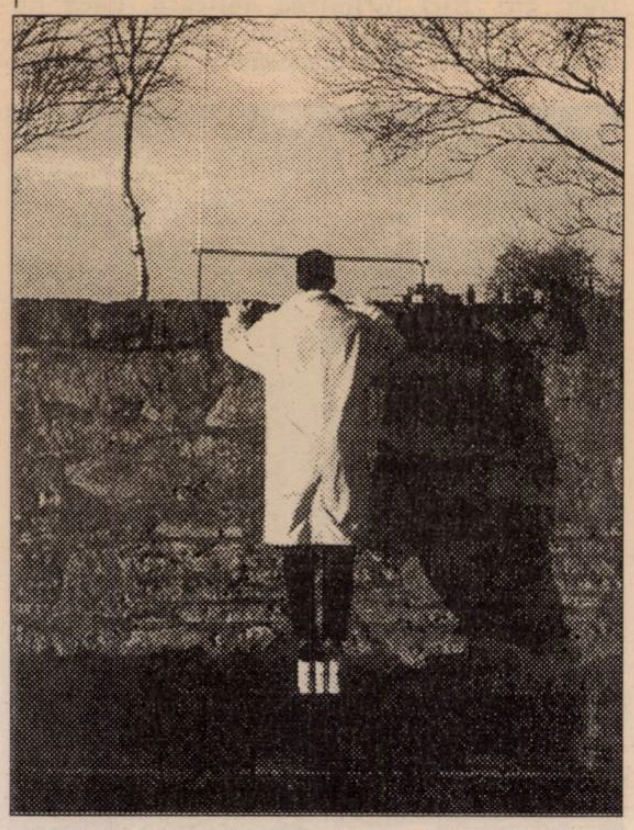

şi care concluzionează că dintr-un film nu se reţine decît intriga şi, în cel mai bun caz, cîteva imagini.

(...) În cinema, nu percepem niciodată timpul (decît atunci cînd e vid, plictiseală sau aşteptare), ci doar spaţiul, timpul devenind schimbare spaţială ce există doar în prezent. Fiind o artă bazată pe semn iconic şi pe vedere, filmul nu poate avea decît prezentul spectatorului, prezent de care încearcă să se descotoroseasca, căutînd să surprindă visul, amintirea. Atunci filmul trage cu ochiul la tehnicile romanului, uzînd de subterfugiul primei persoane ("iar acum, iubite cititorule...") prin voci din *off* sau recurge la binefacerile tehnicii folosind filtre, sepia, trucaje, schimbînd ritmul etc. Cît despre spaţiul filmic, Lotman ne spune că acesta se naşte între mobilitatea din interiorul spaţiului şi cele patru laturi ce îl determină. Filmul nu există în afara acestor limite, deşi spaţiul interior ne creează iluzia că putem sparge aceste hotare. În cinematografie, spaţiul şi timpul se confundă – primul asumîndu-şi un caracter temporal, iar al doilea unul spaţial, şi în aceasta constă marea deosebire de roman. Cu alte cuvinte, "filmul ne oferă o veritabilă spaţializare a timpului" (Arnold Hauser). Spaţiul devine dinamic, e fluid, nelimitat; timpul poate fi oprit în prim-plan (imaginea devenind metonimică), sau recuperat în imaginile memoriei, ale visului.

Filmul prezintă imaginea mişcătoare şi vizibilă a lumii ca întreg; cu alte cuvinte, forma sa discretă, respectiv bucăţile de peliculă, ce se lipesc prin montaj, se topesc unele în altele precum metrul şi rima din timpul lecturii, fiind receptate ca întregi, ca forme coerente. "Spectatorul percepe dar nu construieşte, în timp ce cititorul trebuie să le facă pe amîndouă"[3]. Christian Metz e şi mai clar, spunînd că spaţiul filmic (contrar celui romanesc) nu e o abstracţie, fiind livrat întreg şi concret percepţiei; el "vine" întotdeauna înaintea timpului avînd foarte des tendinţa de a-l încremeni în inerţie prin planuri fixe. Romanul, care are dintr-o dată timpul, e "silit" în jurul spaţiului, în timp ce filmul, care are dintr-o dată spaţiul, e "silit" în jurul timpului. "Romanul e o naraţiune ce se organizează într-o lume, filmul e o lume ce se organizează într-o naraţie" (Jean Mitry).

Cinematograful are toate caracteristicile necesare să convingă: ştie să povestească la infinit aceeaşi *story* în care binele triumfă, are naratori fermecători, promite spectatorilor evaziune şi prelungire a existenţei în existenţa altora; la cinema "te uiţi" (priveşti) şi "te uiţi" (la reflexiv). Filmul de lung metraj de o oră şi jumătate se transformă în opiumul epocii prin promisiunea binecunoscută că, pentru un interval de timp, "vei fi ca Dumnezeu", iar dumnezeul zilei e eroul, starul adulat de pe ecran. Secolul XX nu mai aparţine romanului. Se proclamă o nouă moarte, aceea a scrisului. Numele lucrurilor se pierde în *imaginea* lor. Vizualul e regele neîncoronat al zilei, ultima sa limită fiind realitatea virtuală spre care tehnica se îndreaptă cu avînt. Ultimul contact al omului cu faptul de a fi în lume este abolit. Limita finală e dispariţia semnelor, care nu mai au sens pentru o lume în care realitatea nu mai există. În realitatea virtuală, omul nu se mai mişcă într-o lume de semne ce îi luminează drumul spre orizontul misterului, ca odinioară pe Gugliemo din Baskerville. Nu mai e nimic de decriptat, omul şi-a creat propria sa realitate, după chipul şi asemănarea sa, realitate în care se autoproclamă creator şi mîntuitor deopotrivă. Altfel spus, din "La început a fost Cuvîntul", ne-am ales doar cu "vorbe, vorbe, vorbe" sau, cum afirmă Alexander din **Sacrificiul** lui Andrei Tarkovski: *"Vezi tu, băiatul meu, ne-am înşelat. Omenirea a luat-o pe un drum greşit, pe un drum foarte, foarte periculos..."*

Voicu BOJAN

---

1. Lotman, I.M. – *Filmszemiotika es filmesztetika*
2, 3. Metz, Christian – *Essai sur la signification au cinéma*

Post - restant

retro CINEMA scop

Şi butaşii plîng

Îşi plîng bruma. Şi atît de aproape de finalul-teasc (cel storcător de lacrimi şi speranţă), îşi deplîng şi soarta. Pentru că sărmana vie - eroina ciorchinală a lui *Atît de aproape de cer* - moare în flăcări. Dar un butaş de sămînţă tot rămîne. Cum altfel? Altminteri, un love story de-ce-simplu-cînd-se-poate-complicat, calculat cu precizia unui degustător de vinuri. Un tinerel fost mnemonic pe care încă-l mai bîntuie flash-back-ul postbelic, suprarealist şi supervizat de... Jodorowsky (aţi crede? eu nu.). O tinerică "făcută armonică", însă nu de mnemonic. Cumva ca-n *Patru paşi în nori*, se ochesc, se ciocnesc, deapănă păsuri, se lipesc (din pudoare sărim peste inerenta greaţă), se inelează-n false verighete şi-apoi se duelează cu tatăl fetei - ăl mai mare-ntre butaşi - plin de suspiciuni la adresa ciocolatiului Reeves. Deasupră-le, nori multicolori, printre rînduri un "quinnuitor" de deprimant Anthony şi un parfum retro-leşinător mustind de romanţ, cum numai mexicanii ştiu să-nsiropeze. Şi nici un mort. Iar pîn-o creşte la loc VIŢA, mulţumiţi-vă cu EDERA.

Cristi LIVORCHIAN

De văzut

● Expoziţia "130 ani de la înfiinţarea Academiei de Artă", la Galeria 3/4 ● "My Own Private America" (expoziţie de grup) la Centrul Cultural American; vernisajul luni 4 dec. ora 18.

LEV DODIN

Armonia regulilor

În şcoala pe care o conduc, am lucrat întotdeauna asupra cîntului, căci există o legătură strînsă între tinereţe şi muzică. Cîntecul, dansul, cuvîntul nu sînt exersate în perspectiva învăţării unei tehnici care să-l ajute pe actor pe scenă. Acest lucru face parte din formarea generală a actorului şi, din această cauză, am obţinut ca aceste cursuri să fie înscrise la *interpretare-dans* sau *interpretare-cînt*. Cîntul şi dansul deschid respiraţia, şi astfel deschid sentimentul care, la rîndul lui, lasă liberă energia şi sfîrşeşte prin a armoniza totul. Cîntul şi dansul aduc ceea ce lipseşte în teatru, armonia regulilor. Scopul nu este de a învăţa cum să cînţi, să joci sau să dansezi, ci de a face să se nască un mod de a trăi. Disciplina nu este o agresiune faţă de actor, ci un sprijin, căci există în actori multă energie care, cel mai adesea, rămîne nefolosită. Capacitatea de a o utiliza nu se găseşte în sînge, ea trebuie învăţată.

Cîntecul, dansul, mai ales cele clasice, te învaţă precizia, exactitatea şi-i permit actorului să ştie cum să lucreze asupra corpului său. Îi permit totodată să-şi păstreze voinţa e a face teatru datorită unei forme teatrale de care încearcă să se apropie în mod constant. Nu doar corpul e în formă, ci şi spiritul. Acest lucru îl ajută totodată pe actor să-şi organizeze ziua, gîndindu-se că toată viaţa lui va fi la fel: prin aceasta, organismul său va fi mereu pregătit să exprime sentimentele care se vor naşte în momentele repetiţiilor şi să le păstreze pentru spectacole. Ceea ce contează nu este să înveţe să cînte pentru un spectacol unde va trebui să cînte, ci ca trupul său să ştie în orice clipă unde să plaseze nota sau să înalţe vocea. Trebuie ca organismul să fie pregătit. În **Gaudeamus** era vorba de a prezenta şi această viziune, nu doar viziunea noastră despre o societate care striveşte...

Cînd nu mai există cuvîntul, se iveşte altceva: un geamăt, un strigăt, o melodie sau un bocet. Aşa cred eu

că s-a născut şi muzica, înainte de a fi incantaţie probabil că a fost geamăt... Trebuie să ne întoarcem la origini, ale teatrului şi ale muzicii. Asta te obligă să nu mai spui "eu am învăţat rolul, tu ai învăţat rolul, o să facem un spectacol", ci să spui: ne salvăm viaţa. Dar atunci muzica şi teatrul nu pot fi decît inseparabile.

Noi exersăm mult cîntecul coral, căci eu sînt convins că din acest cînt de grup s-a născut teatrul. Nu este vorba de o întoarcere la cultura tradiţională rusească, ci mai curînd la teatrul antic. Teatrul real nu se poate naşte decît atunci cînd se iveşte sentimentul ansamblului. Nu e vorba doar de a te auzi pe tine, de a-ţi auzi partenerul, ci şi de a auzi unitatea vocii. În spectacolele mele eu caut şi acest lucru: auzul propriei voci, a altora, a te pierde, a te regăsi, a părăsi grupul pentru a te întoarce ulterior la el. Astfel, actorul nu trăieşte doar ca interpret, el este coautor al spectacolului împreună cu ceilalţi parteneri ai săi: nu există un singur punct de vedere sau un discurs unic.

Cîntul posedă o mare capacitate de generalizare şi, ca să folosesc termenul lui Brecht, aş zice că şi de distanţare.

În **Gaudeamus**, cîntecele au izbucnit din haosul unei memorii comune, cea a elevilor mei şi a mea. Este vorba de o cultură muzicală trăită, constituită în momentul copilăriei: cînd îţi place o melodie frumoasă, o reţii fără a şti prea bine despre ce este vorba; abia mai tîrziu îţi dai seama că este vorba de un menuet, sau de mai ştiu eu ce frumoasă formă canonică. Mai tîrziu, din acelaşi gît de copil vor izbucni porcării şi insulte, ţipete, fără ca el să uite totuşi cîntecul, ce poate reveni întîmplător: asta am vrut să arăt în **Gaudeamus**, unde gura unei femei, în momentul violului, după ce a fost deformată de oroare, se metamorfozează cîntînd o melodie italienească. În **Claustrophobia**, cîntecul exprimă şi mai direct oroarea a ceea ce se întîmplă; este vorba de două spectacole născute în epoci diferite, şi acest lucru se simte chiar şi în alegerea cîntecelor. În **Gaudeamus** ştiam că se întîmplaseră lucruri atroce, dar încă mai credeam că totul se va schimba în bine, pe cîtă vreme în **Claustrophobia** nu mai împărtăşim această speranţă. Viaţa a devenit astăzi atît de îngrozitoare că, pentru a o suporta, trebuie să facem apel la toate mijloacele ce ne stau în putinţă. Revin la acest citat: "lucrurile pe care nu mai poţi să le spui, trebuie să le cînţi"*.

Heiner MÜLLER

(*din vol. **De la parole aux chants**, apărut sub coordonarea lui G. Banu, **Actes-Sud**, 1995)

Post - restant

Roluri şi roluri

(mic text gîndit şi scris pe marginea "marginalităţii" culturii române)

Marginalitatea este şansa pe care o anumită eufemistică a perioadei pe care o traversăm o oferă culturilor de-a dreptul *mici* şi *minore*.

Deja de multă vreme lumea intelectuală şi artistică românească, în frunte cu literaţii săi, îşi cultivă energic, cu orgoliu şi speranţă, fantasma ignorării internaţionale şi a subevaluării din perspectiva crudei streinătăţi - care nu vrea şi nu vrea să înţeleagă cît sîntem de neînţeleşi şi să ne "descopere" odată, scoţîndu-ne din bezna anonimatului. O concepţie absolutizantă asupra valorii estetice subîntinde această veche şi jenantă tînguială naţională. Însă valoarea însăşi e un concept complex, în a cărui structură intră şi componente relative, controlate de legile pieţei culturale. În cazul particular al literaturii, handicapul unei limbi pe care n-o ştie mai nimeni în afara graniţelor ţării e decisiv. "Majoratul" şi "minoratul" intelectual se decid - pe de altă parte - şi în straturile supraindividuale ale istoriilor naţionale, ale civilizaţiilor şi tradiţiilor, ale mentalităţilor colective. *Mică* şi *minoră* fiind, cultura română trebuie mai întîi să-şi înţeleagă ea însăşi condiţia şi abia după aceea să imagineze, cu calm şi inteligenţă, strategii eficiente de promovare pe pieţele internaţionale *centrale*.

Şansa pe care am invocat-o la început se datorează tocmai apetitului epocii postmoderne pentru valorizarea tuturor formelor *marginalităţii*. Diversitatea şi vitalitatea civilizaţiilor de periferie sînt privite astăzi cu alţi ochi, cu o curiozitate vie şi cu o remarcabilă disponibilitate. O extrem de interesantă dinamică între *centru* şi *margine* caracterizează aceşti ani de reconstrucţie a marilor concepte culturale şi de structurare a societăţilor "multiculturale". În această nouă piesă am putea fi distribuiţi şi noi - cu condiţia să ne promovăm singuri imaginea *marginală*, cu pragmatism şi nu cu aroganţă. Un rol *minor* e totuşi un rol!...

Cît priveşte fenomenele de *marginalizare* din interiorul culturii române - cine nu se simte la noi "marginalizat"?!

Ion Bogdan LEFTER

Motto: vezi col. 4, ultimul paragraf

Cronica literară de tranziţie

Un montaignean, abstractor de chintesenţe

Cu ani în urmă, în altă eră, prin '75, în **Magazin**-ul (care ţinea de **România liberă** condusă de Octavian Paler) aveam o rubrică numită "Oameni de cuvînt". Sub echivocul deliberat al acestui generic, creionam portretele felului-de-a-fi-literar al unor scriitori contemporani. Scrisesem despre Marin Sorescu, Petru Popescu, Ecaterina Oproiu, Marin Preda, Mircea Horia Simionescu, Radu Petrescu şi, într-o bună zi, am făcut şi un articol despre Alexandru Paleologu. L-am intitulat **Un gentleman melancolic, ironic şi "vechi"**. Din prudenţă, redacţia a abreviat titlul la **Un melancolic ironic**, dar la conţinut (unde fiecare trăsătură din titlu era explicitată) nu a "umblat" deloc. Degeaba. Imediat după apariţia articolului, revista doctrinară a PCR, **Era Socialistă**, a publicat un cursiv foarte sever, cu două tăişuri, unul către mine, că ce critică e asta? ce trăsături găseşte G.P. demne de evidenţiat? "gentleman"? "melancolic"? "vechi"? acestea sunt oare valorile epocii noastre? în loc să sublinieze ceea ce este *nou* şi *înaintat?*; iar celălalt tăiş, către gazeta care mă găzduia, că ce soi de critici şi de rubrici promovează? cu dubioase viziuni retrograde? şi care nu se integrează în...? care fac apologia...? Drept care, în ciuda regretelor sincere pe care mi le-a exprimat telefonic, Paler a fost nevoit să-mi suprime rubrica.

Dacă cititorul bănuieşte că sunt mîndru de această întîmplare, nu se înşeală prea tare, numai că motivul nu e cel al "victimizării" care m-ar, chipurile, aureola, ci prezumţia că în titlul meu de acum 20 de ani (şi-n materia de sub el) am surprins bine esenţialul comportamentului intelectual (şi nu *numai*, cum se spune) al lui Alexandru Paleologu.

Apariţia ediţiei a doua a eseului despre Sadoveanu* îmi oferă ocazia de a vorbi din nou despre acest spirit fermecător.

În scrisul lui Alexandru Paleologu (**Spiritul şi litera**, 1970; **Bunul simţ ca paradox**, 1972; **Simţul practic**, 1974; **Treptele lumii...**, 1978; **Ipoteze de lucru**, 1980; **Alchimia existenţei**, 1980; **Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans**, 1990), eseul *monografic* despre Sadoveanu face, la prima vedere, o figură oarecum separată. Încă de la "debutul", fatalmente tardiv, scriitorul îşi intitulase comentariile literare "încercări de pseudo-critică", cu alte cuvinte, o dublă relativizare. În linie foarte zarifopoliană (a cărui înrîurire o şi mărturiseşte: "*Din cauza lui Zarifopol, sub a cărui influenţă m-am deprins cu literatura...*", *Sp. şi lit.*, p. 164), sceptic, "frivol" cu doxă şi erudiţie, cu o ostentativă metodă antimetodică, eseistul comenta personalităţi şi opuri eterogene, de valori foarte variate (Fr.Damé, Camil Petrescu, Al.O. Teodoreanu, Călinescu, Maurois, Ralea, Dan Verona, Zarifopol, M.Ungheanu, Tolstoi, Lovinescu, Nicolae Ionel, Maiorescu, I.D.Gherea ş.a.m.d.), în texte de o admirabilă fineţe hermeneutică, dar de mică respiraţie. Ce-l va fi făcut pe Al. Paleologu să adaste preţ de 200 de pagini (şi-şi propusese mai mult) pe un singur autor, şi încă unul eminamente "clasat", într-un Pantheon aproape folcloric?

Mai întîi, demonul *polemic*. Inteligenţa vie, petulantă, a lui Paleologu a fost dintru început adversară a etichetărilor statornicite, a clasificărilor clasicizate, a certitudinilor doctorale. Muntosul Sadoveanu, "de strajă ţării noastre pus", a fost, scrie eseistul chiar în preambulul demersului său, "*cu totul altul decît scriitorul instinctual, om al naturii*". Sadoveanu-Ceahlău? Nicidecum, ar însemna să-l fleşcăim! Atunci, coloana Vendôme ar fi un par, iar columna lui Traian, un arac. Sadoveanu e un Everest şi o Altamira în acelaşi timp. Un autor de o radicală erudiţie, dizolvată organic în toate paginile sale şi decelabilă numai sub tensiune cărturărească, un creator cu o *Weltanschauung* infinit mai complexă decît patriarhalismul paseist, vînjoşenia răzăşească şi dulceaţa mioritică, o *Weltanschauung* cu rădăcini în mitologia fundamentală a omenirii. Un autor de talia unor Dante, Goethe, Balzac, care trebuie citit măcar în cele patru sensuri de care vorbea marele florentin (literal, alegoric, moral şi anagogic, cf. *Convivio/Banchetul*, II, 1 sau *Epistole*, 13).

Cele de mai sus se continuă şi îmbină ideal cu tentaţia *moralistă* a lui Alexandru Paleologu, cel mai montaignean dintre eseiştii noştri (deşi în descifrarea **Baltagului** el merge pe calea arătată de "degetul de lumină" al lui Pascal: "l'amour et la raison n'est qu'une même chose"), cititor aşa "cum ar privi pe o fereastră" (Călinescu), căutător de om în tom, abstractor de vieţi şi firi din concepte, şi nu viceversa. De aceea, el vede în **Baltagul** nu o prelungire "poliţistă" a Mioriţei, nu un story al transhumanţei sau o monografie a vieţii rurale - ci o transpunere de o desăvîrşită naturaleţe a unui mit auroral şi pantocrator, cel al lui Isis şi Osiris, dar şi un roman de dragoste pasională, de eros feminin fremătător şi arhetipic. Paginile "divagante" despre iubire din **Treptele lumii...** sunt antologice (alături de cele din **Bunul simţ...**) şi, învăţăcel melancoliei, cuget visător, ce superb tratat de erotologie ar izvodi Paleologu dacă ar fi bine iscodit.

Fiindcă spaţiul nu-mi permite mai mult, trimit în final la portretul lui Al.Paleologu făcut de Andrei Pleşu în scrisoarea din 20 martie 1984, publicată în **Epistolarul** lui G.Liiceanu.

George PRUTEANU

* *Treptele lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, ed. a doua, Ed.Vitruviu, Buc., 1995, 208 p., 6000 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Puterea secretă a masoneriei

Dacă e vorba de secret şi de putere, gîndul mă duce imediat la francmasonerie. Nu e, aici, locul unei incursiuni în istoria acestui puternic organism internaţional, care a dezlegat, odinioară, multe în lume, hotărînd destinul unor ţări, conferind omnipotenţă unor personalităţi afiliate acestei organizaţii cu multe ramificaţii. Spirite gregare îi adresează numai imprecaţii, privind-o cu ură şi duşmănie trivială. La noi, masoneria e asociată, necondiţionat, cu iudaismul (cu aluzie la puterea finanţei evreieşti), insulta de "iudeo-mason" fiind considerată ca o excomunicare din naţie. De obicei, această repudiere insultătoare vine din partea cercurilor de extremă dreapta. Se ignoră însă voit rolul extrem de pozitiv exercitat, ieri şi, se pare, şi astăzi, în lume de masonerie. Revoluţia franceză, se ştie, e o înfăptuire a ei. Şi oricît e de rău prizată azi Revoluţia franceză, de la ea ne vine Declaraţia universală a drepturilor omului. De altfel, şi revoluţia europeană de la 1848 e, şi ea, o consecinţă a deciziilor areopagului masonic. Şi mai sînt alte multe decizii care provin de acolo. Azi rolul masoneriei pare în scădere, deşi în SUA, în ţările Americii latine deciziile importante nu se iau fără consimţămîntul lojilor masonice (ele au fost, poate mai sînt, de diferite origini şi fizionomii; să amintesc cea scoţiană, cele franceze, cele, în trecut, de sorginte imperial austriece).

Oricîte sudălmi s-au rostit şi se mai rostesc împotriva francmasoneriei la noi, rămîne faptul nud şi indubitabil că mari personalităţi ale vieţii publice şi cultural-ştiinţifice, au aparţinut unor loji masonice şi că evenimente politice de interes crucial pentru destinul acestei ţări s-au înfăptuit datorită iniţiativei sau sprijinului masoneriei. Să citez cîteva exemple cu totul edificatoare. Rebreanu relatează în jurnalul său că avînd, în 4 august 1929, o convorbire cu Iuliu Maniu căruia îi cerea îngăduinţa să-i dedice romanul **Crăişorul**, prim-ministrul e informat că Vaida-Voevod i-a spus prozatorului că Horea, conducătorul răscoalei din 1784-1785, a fost francmason. Maniu îi răspunde că şi el crede asta "căci prea s-a ocupat de ei toată Europa". E probabil că în cele patru călătorii efectuate de Horea la Viena, între 1779-1884, să fi fost selectat de o lojă vieneză, la care ar fi aderat. Apoi, unii fruntaşi ai luptei ardelenilor subjugaţi de habsburgi au fost masoni şi tot masoneria a întreţinut o atmosferă publică favorabilă românilor împilaţi în presă şi în cancelariile occidentale. De altfel, cer iertare pentru această prea lungă săritură peste timp, chiar Alex. Vaida-Voevod a devenit mason, în 1919, pentru a obţine aprobarea areopagului european al Conferinţei de pace de la Paris pentru cauza României. Cînd, în 1936, creînd gruparea de dreapta extremă "Frontul Românesc" (exclus fiind, din această cauză, din P.N.Ţ.) Partidul Naţional Creştin condus de Goga şi A.C.Cuza a pornit, din rivalitate politică (se adresau, şi un partid şi celălalt, aceluiaşi electorat), campania de demascare a lui Vaida-Voevod, denunţîndu-l ca mason, acesta a mărturisit public, în presă, faptul, relatînd împrejurările şi scopul înalt naţional al adeziunii. Dar mai înainte, mai toţi fruntaşii paşoptişti, apoi unionişti, din Moldova şi Ţara Românească au fost masoni: I.C.Brătianu, C.A.Rosetti, Dumitru I. Brătianu, Ion Ghica, M.Kogălniceanu, Negri, toţi Goleştii, Alex. Ioan Cuza, N. Creţeanu, I. Heliade Rădulescu, N. Bălcescu, Gh. Magheru, Chr.Tel şi foarte mulţi alţii au fost masoni. I.C.Brătianu, ca şi alţi fruntaşi paşoptişti, a devenit membru al unei loji masonice pariziene în decembrie 1846 (C.A.Rosetti se afiliase în 1844), urcînd repede treptele ierarhiei, devenind, în iulie 1847, maestru. Şi e incontestabil că sprijinului şi îndemnului masonic i se datorează înfăptuirea revoluţiei din 1848 şi, fapt mult mai important, actul unirii din 1859. Toţi sprijinitoriii francezi (inclusiv împăratul Napoleon al III-lea) ai actului de la 1859 au fost masoni şi obţinerea acordului celorlalte puteri europene s-a dobîndit şi pe aceste canale ultrasecrete. Am citat, aiei, numai trei acte politice fundamentale (revoluţia de la 1848, unirea din 1859, deciziile Conferinţei de pace din 1919). Dar mai sînt multe altele în istoria modernă a României, chiar dacă mai puţin importante decît cele citate mai înainte. Şi dacă e aşa, ce rost au imprecaţiile la adresa rolului masoneriei la noi în ţară? Întreg procesul complicat al sincronizării organismului românesc cu cel european, atît de vital ţării, se datorează, în bună măsură, şi influenţei oculte a lojilor masonice (filialele ei româneşti şi, mai ales, cele din puternicele ţări occidentale). Puterea masoneriei asupra guvernelor mai tuturor ţărilor civilizate era enormă pînă tîrziu spre 1920 şi de decizia ei favorabilă nouă depindeau multe. Forţele de extremă dreapta care refuzau integrarea noastră în structurile economico-politico-culturale europene vedeau în masonerie un inamic redutabil, întreţinînd, în presa lor, un blam injurios împotriva "iudeo-masonilor" făcuţi vinovaţi de prăbuşirea aşezămintelor, a moravurilor şi a intereselor naţionale. Acuzaţiile erau false şi nedrepte, adevărul demonstrînd, cum spuneam, că, de fapt, forţa şi prestigiul masoneriei au favorizat fericit momente politice fundamentale pentru istoria naţională.

Masoni, e necesar să o spun, au devenit toţi junimiştii din perioada de început a fondatorilor, aderînd la loja "L'Étoile de Roumanie" în august 1866. Am, în fişele mele, ca unul ce am scris monografia **Junimea şi junimismul** (1975), copia cărţilor de membru al lojii a junimiştilor din această perioadă, originalele aflîndu-se în arhiva Bibliotecii Naţionale din Paris (F.M.Roumanie, nr. 860). Un distins cercetător, dl. Mihai Sturdza, a publicat la Paris, în anii şaptezeci, un studiu în care afirmă chiar că Junimea ar fi fost numai societatea de suprafaţă a nou înfiinţatei loji masonice. E, aici, o exagerare vădită, aderarea junimiştilor la lojă petrecîndu-se cu doi ani după constituirea (martie 1864) Junimii. Maiorescu a consemnat, în jurnalul său, pertractările pentru înfiinţarea lojii (considerată o pepinieră pentru mişcarea politică a conservatorilor) şi momentul aderării sale. Faptul era cunoscut în urbea Iaşilor şi gruparea politică, bine xenofobă, "Fracţiunea liberă şi independentă" din capitala Moldovei, îi acuza pe junimişti că sînt "anticrişti" şi "cosmopoliţi". E de admis că unele dintre atitudinile politice ale junimiştilor se datoresc apartenenţei la loja "L'Étoile de Roumanie". Dincolo de concepţia junimiştilor despre drepturile şi libertăţile omului, este mai mult decît probabil că spiritul de toleranţă, vehementa condamnare a xenofobiei fracţioniştilor (ca, de pildă, în evenimentele antisemite ieşene din 1868) să se datoreze şi situaţiei lor de membri ai filialei amintitei loji masonice. Mason a fost, în sfîrşit, şi M.Sadoveanu, aderînd în 1920-1927, avîndu-l ca mentor pe Lupaşcu, tatăl Ştefanei Velisar Teodoreanu. Faptul avea să aibă drept consecinţă o afirmare a opţiunilor marelui prozator şi un salt recunoscut în formaţia sa intelectuală. Analişti reputaţi ai operei lui Sadoveanu recunosc în această fază iniţiatică intrarea operei prozatorului într-o altă vîrstă literară, începută cu **Hanu Ancuţei** (1928), continuată cu **Baltagul** (1930). Iar **Creanga de aur** (1933) e, se ştie unanim, un roman de-a dreptul cu cheie iniţiatică masonă. Şi e, probabil, capodopera creaţiei sadoveniene. Dar cîte injurii n-a avut de îndurat prozatorul, din partea presei de extremă dreaptă în anii treizeci, pentru apartenenţa sa la masonerie, unde ajunsese la cea mai înaltă treaptă a ierarhiei (gradul 33, mare maestru)?

N-am vrut să elucidez, aici, contenciosul francmasoneriei şi nici să-i schiţez harta istorică. (Recomand, pentru aceasta - printre altele - cartea lui Şerbănescu, **Histoire de la Francmasonerie**, apărută, prin anii şaizeci, în două corpolente volume, la o editură pariziană. Se găseşte aici şi un amplu capitol despre francmasoneria românească.) Am voit numai să relev rolul politic şi cultural, mai ales în ţara noastră, a acestei organizaţii secrete (care refuză, din principiu, transparenţa) învestită cu o putere, în lume, faimoasă.

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Evenimentul, informaţia şi istoria

Vineri 10 noiembrie 1995, a avut loc o întîlnire care marchează de fapt sfîrşitul unui război lung, urmat de un şi mai lung conflict diplomatic. La Hanoi, fostul Secretar de stat al apărării Statelor Unite ale Americii a avut o convorbire de durată cu bătrînul general Giap, învingătorul francezilor la Dien-Bien-Phu, cel care a sfidat puterea militară americană şi a aliaţilor ei din Vietnamul de Sud. Astfel se pune capăt celui de al treilea război modern din Vietnam. Descrierea acestei întîlniri aşa cum a apărut în **International Herald Tribune** (noiembrie, 1995) pune întrebări al căror răsunet depăşeşte de departe particularităţile conflictului.

Obstacolul de care s-a lovit atunci presa, şi de atunci încoace istoricii, ţinea de motivele care au declanşat angajamentul american într-un război total împotriva unei naţiuni cu mult mai mici, chiar dacă era susţinută de fosta Uniune Sovietică şi parţial de China: adică, atacarea în două rînduri a distrugătorului american "U.S.M. Maddox" aflat în Golful Tonkin, de către paza de coastă a Vietnamului de Nord. Acum, acestea apar într-o altă lumină. Cel de al doilea atac din 4 august 1964, n-a avut loc defel. Iar primul, cel din 2 august 1964, confirmat de generalul Giap, a fost mai curînd consecinţa unui ordin dat de ofiţerul comandant al pazei de coastă şi nu rodul unei decizii politico-militare a Statului Major al armatei şi marinei din Vietnamul de Nord, deşi apoi au aprobat acţiunea. Şi au aprobat-o pentru simplul motiv că distrugătorul american pătrunsese în apele teritoriale ale Vietnamului de Nord şi refuzase să le părăsească după somaţii, plasîndu-se astfel în afara legislaţiei internaţionale. Graţie acestui incident, caracterizat la vremea respectivă drept o intolerabilă agresiune împotriva unui vas de război al unei puteri democratice, începea unul dintre cele mai îngrozitoare războaie, poate că a fost cel mai teribil după cel de al doilea război mondial, şi care a durat pînă în 1972, cu tot cortegiul lui de nenorociri şi durere.

Se impun cîteva observaţii după această întîlnire care pecetluieşte pacea. În primul rînd se constată iarăşi că pretenţia presei la vocaţia informaţiei nu este altceva decît expresia scrisă, emotivă şi vizuală a vulgatei politice guvernamentale (oricare ar fi aceasta) supunînd realul doar propriei judecăţi. Presa n-a văzut dincolo de vîrful nasului; de exemplu nimeni n-a încercat atunci să verifice cu adevărat, veridicitatea motivelor invocate de către administraţia americană pentru a radicaliza conflictul (acest tip de situaţie şi-a găsit împlinirea perfectă în imaginile din cimitirul Timişoarei). Pentru presa americană, ca şi pentru restul presei occidentale, răul era Vietnamul de Nord şi gata.

În al doilea rînd, şi mai periculoasă încă a fost atitudinea istoricilor contemporani faţă de această tragedie, lăsîndu-se antrenaţi în ipoteze menite să le mascheze ignoranţa. Cînd nu ştii un lucru, este cazul să taci! Deoarece nu poate fi eliminată, fără a fi analizată, ipoteza vietnameză care vede în publicitatea dată celor două incidente, dintre care unul n-a avut loc, un procedeu prin care administraţia Johnson a reuşit să convingă Congresul să voteze creditele necesare sporirii mijloacele militare trimise în Vietnam; şi asta în momentul în care aliaţii săi din Sud încercau să găsească un teren de înţelegere cu Frontul Naţional de Eliberare din Vietnamul de Sud. De aceea, în ceea ce-l priveşte, Vietnamul nu s-a străduit să dezmintă formal rolul incidentelor pînă la urmă minor, pentru că şi el se vede înlăturat dintr-o poziţie dominantă.

Pe de o parte Statele Unite concepeau raporturile Est-Vest în termenii teoriei globale a dominoului şi deci nici un acord local nu era de dorit. Pe de altă parte, Vietnamul de Nord nu dorea instalarea în Sud a unui guvern socialist-neutralist, care ar fi oferit un model alternativ pentru comunismul dur instaurat la Nordul paralelei 17, după plecarea francezilor! După cum se vede, totul îi aranja pe actorii cei mai puternici care vroiau să rămînă cu orice preţ stăpînii jocului.

Şi în cele din urmă, ar trebui astăzi măsurată orbirea autorităţilor americane sub administraţia Nixon care, folosindu-se de pretextul celor două incidente, au decis intervenţia în Cambodgia, înlăturarea prinţului Sihanouk, înlocuirea lui cu un guvern aflat în solda lor, apoi nimicirea acestei ţări mici, lansînd tone de bombe, pentru ca după cîţiva ani, după semnarea armistiţiului cu Vietnamul de Nord, să se constate apariţia uneia dintre cele mai înspăimîntător - criminale forme ale comunismului naţional sub hlamida Khmerilor Roşii. Să ne amintim cum Occidentul a salutat cu o uşurare discretă intervenţia vietnameză în Cambodgia, care a pus capăt terorii lui Pol-Pot dar, pentru că aşa e regula relaţiilor internaţionale, Khmerii Roşii fiind opuşi Uniunii Sovietice au păstrat, datorită Statelor Unite, locul Cambodgiei la ONU şi au primit sprijin militar occidental - de-abia disimulat - pînă în anii '80. Să vezi şi să nu crezi!

E un exemplu perfect, dar pot fi alese şi altele pentru a demonstra că istoria, discurs despre un timp, o epocă, un moment, nu este decît - sub forma narativă în care ea se prezintă conştiinţei - setul de întrebări pe care prezentul le adresează trecutului, în termenii impuşi de preocupările cele mai imediate ale cotidianului. Astfel, cînd cei doi foşti duşmani îşi propun să afle de ce au ratat atîtea ocazii de scurtare a războiului, *mutatis mutandis*, se comportă la fel ca istoricii: ei retroproiectează intenţiile noilor lor relaţii asupra celor din trecut. Oare ei cred, în special Mac Namara (mă îndoiesc că Giap, bătrînul bolşevic cinic, se gîndeşte la aşa ceva), că istoria ne poate da lecţii? Să rămînem la cuvintele lui Churchill, de o mare actualitate: "Statele n-au prieteni, ci doar interese". Eu tind să cred că este vorba de o problemă într-adevăr crucială, prin care ne putem explica de ce dintre atîtea variante, pe care le aveau la dispoziţie strategii, ei au ales intensificarea războiului ştiind că va urma un cortegiu de dureri şi de dezastre. Astfel enunţată interogaţia scoate la lumină ceea ce Occidentul tinde să uite: faptul că războiul este o parte a devenirii omenirii, este chiar consubstanţial omului social instalat în Politică. Pentru că pe vremuri oamenii aveau prezent în conştiinţă acest caracter ineluctabil al războiului, ei au izbutit uneori să-şi pacifice *hybris*-ul instinctului morţii, *Thanatos*. Încă o lecţie a celor vechi care se îndepărtează de înţelegerea noastră. Desigur, lecţie uitată în acest secol în care mijloace tehnice deosebit de eficace au fost puse în serviciul celui mai macabru dans cunoscut vreodată de omenire.

Claude KARNOOUH

Budapesta, 17 noiembrie 1995

GILBERT ABERGEL

Director al unui mare grup de asigurări sociale – GMF, destinat funcţionarilor. Timp de trei ani, pînă în septembrie 1994, a fost Mare Maestru al Marelui Orient al Franţei, cea mai numeroasă organizaţie a Ordinului francmasonic din Franţa, cu aproximativ 100000 de membri.

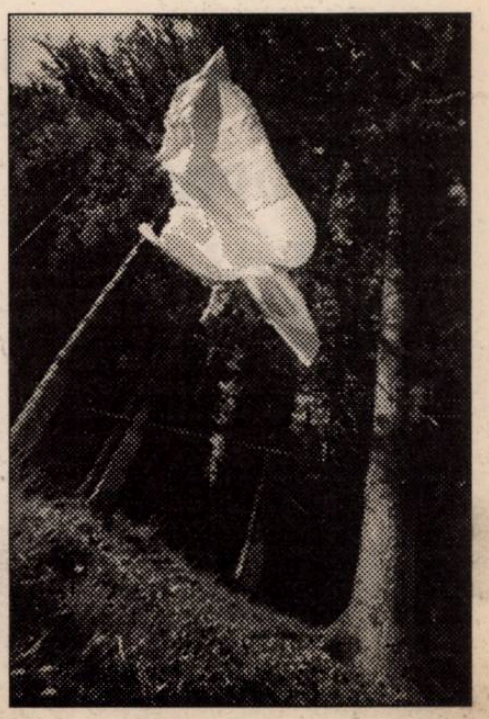

Franc-Masoneria dincolo de mister

Domnule Gilbert Abergel, aţi fost, timp de trei ani, Mare Maestru al Ordinului francmasonic Marele Orient al Franţei. Aş vrea să încep cu o întrebare elementară: care sînt raporturile dintre libertatea individuală şi sistemul de obedienţe impus de Ordinul francmasonic?

G.A.: Această întrebare mă obligă să fac un preambul. Există astăzi, în lume, două mari tendinţe ale mişcării masonice: un curent pe care-l numim "dogmatic" şi un altul, "liberal". Curentul dogmatic este acela care-i obligă pe aderenţi să se raporteze la existenţa unei instanţe divine. Cu alte cuvinte, li se cere aderenţilor să creadă în Dumnezeu. Acest prim tip de mişcare masonică este reprezentat de Marea Lojă din Anglia. Marele Orient al Franţei şi alte cîteva obedienţe revendică, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, libertatea de conştiinţă pentru fiecare din membrii săi. Acest al doilea tip de mişcare masonică, reprezentat, cum am spus deja, de Marele Orient al Franţei şi de alte cîteva obedienţe, consideră credinţa ca pe o chestiune privată, de aspect personal. Şi lasă întreaga libertate persoanelor care aderă la mişcare. Dar întrebarea rămîne. Din momentul în care afirmăm libertatea absolută a conştiinţei, libertatea totală a individului, rămîne, totuşi, nu e mai puţin adevărat, un anume tip de disciplină cerută de practica rituală a organizaţiei, pe care o numim obedienţă masonică. Ei bine, partea de obedienţă, de supunere unui anume ritual şi unei anume discipline există, dar există şi punerea la un loc a visurilor tuturor celor care vor să se dedice unei cauze unice: ameliorarea condiţiei umanităţii. Pentru că un om singur nu poate nimic. Noi credem că este inerent condiţiei umane ca individul să fie integrat într-o mişcare socială oarecare. Aşadar, pentru a reflecta la binele umanităţii trebuie să fim întotdeauna mai mulţi. Noi ne putem defini ca "instrument" pus la dispoziţia unor comunităţi de oameni care vor să progreseze împreună.

În mod tradiţional, Franc-Masoneria este ataşată idealurilor umaniste pe care ea le-a găsit cel mai adesea la stînga eşichierului politic. Prăbuşirea regimurilor comuniste a provocat schimbări în această orientare?

G.A.: Bineînţeles. Noi sîntem, ca toată lumea, prizonierii unei viziuni destul de statice asupra universului nostru. Ceea ce ne putea face să credem că progresul este la stînga şi că reacţiunea este la dreapta. Mulţi dintre membrii Franc-Masoneriei şi-au pierdut iluziile cînd au constatat de cîtă barbarie erau capabili cei care-şi spuneau de stînga. A fost un moment foarte important pentru gîndirea masonică, prin aceea că a condus la renunţarea la ideea simplistă pe care am enunţat-o ceva mai devreme. Astăzi spunem că nu toţi reacţionarii sînt de dreapta şi nu toţi progresiştii sînt de stînga. E adevărat că această constatare complică lucrurile. Trebuie reflecţie, e nevoie de a pune serios în valoare facultăţile noastre intelectuale pentru a încerca să discernem ce e adevărat de ce e fals. Cred că momentul de care vorbim – al prăbuşirii regimurilor comuniste – a fost, de asemenea, pentru Franc-Masonerie ocazia de a-şi relua libertatea de expresie. Nu ne mai încredem astăzi în nici o ideolgie şi nu-i mai acordăm nici uneia creditul de a afirma binele umanităţii în numele şi în locul nostru. Nu mai este suficient astăzi să se spună "noi sîntem de stînga", "noi sîntem de dreapta", şi să se subînţeleagă programul fiecăruia. Acum lucrurile trebuie afirmate şi probate cu claritate. Ce înseamnă a fi de stînga? Dacă asta înseamnă un comportament de dreapta cu doar o etichetă de stînga, nu are nici un sens pentru noi. Este raţiunea pentru care Franc-Masoneria şi-a înscris întotdeauna propria ei acţiune în amonte de acţiunea politică. Noi formăm oameni, dîndu-le acces la idei, la reflecţia teoretică şi doar după aceea ei se angajează în acţiunea politică. Una nu o înlocuieşte pe cealaltă.

Una din valorile-cheie ale Franc-Masoneriei este republica. În unele din ţările din Est, recent ieşite de sub comunism, există curente de opinie favorabile monarhiei. Care este părerea dumneavoastră în legătură cu acest fenomen?

G.A.: Cred că atunci cînd oamenii sînt confruntaţi cu "necunoscutul", ei se refugiază în ceea ce ei înşişi idealizează poate puţin în exces. Este adevărat că, în absenţa unor repere identitare stabile, se vor refugia în ce? În monarhie, în cazurile de care vorbim, pentru că ea este echivalentul unui tip de divinitate, de prezenţă a divinităţii, sau în religie. Este dificil astăzi să fii republican. O mică anecdotă: este cunoscut că, începînd din 1989, Franc-Masoneria începe să se "trezească" în ţările Europei de Est. Noi, cei din Marele Orient al Franţei, contribuim la renaşterea Franc-Masoneriei în aceste ţări. Am creat o Conferinţă masonică europeană care s-a reunit deja de două ori, la Strasbourg, şi care se va reuni în mai anul viitor la Praga, şi primul lucru pe care l-am făcut a fost un test. Am vrut să ştim cum sînt percepute noţiuni precum "republică" şi "democraţie". Şi unii dintre "fraţii" noştri ne-au spus: "Atenţie, cînd voi vorbiţi de republică, noi traducem «Republica Democrată Germană»; cînd voi vorbiţi de democraţie, noi traducem prin «democraţie populară». Oare aceste cuvinte au acelaşi sens pentru noi toţi, acelaşi conţinut?" Şi atunci ne-am dat seama că trebuie să reluăm din punctul zero definirea acestor concepte. Ideea republicană este aceea care lasă omului libertatea totală; conform acesteia, un om este un om înainte de a fi prizonierul, subiectul unui regim. Sau adoratorul unui Dumnezeu. Cetăţeanul republican este un om care dispune de libertatea de a gîndi, de a acţiona, de a fi, şi care nu renunţă la aceste prerogative ale sale în favoarea unui sistem politic.

Domnule Gilbert Abergel, care sînt raporturile Franc-Masoneriei cu mass-media?

G.A.: Sînt raporturi foarte complexe. Ştiţi foarte bine că, astăzi, societatea noastră este fascinată de "faptul divers". Şi această fascinaţie face ca mediile de informare să ofere publicului, pentru consum, ştiri scandaloase. Şi cînd e nevoie de scandal, de spectaculos, o dată pe an, de regulă, este adusă pe scenă Franc-Masoneria. Pentru că este un subiect ocult, pentru că există ceva ascuns, o parte de mister, şi pentru că, e adevărat, au existat şi unele pervertiri. În Italia, de exemplu, Franc-Masoneria a fost pervertită; la fel, în unele ţări din Africa, Franc-Masoneria a fost deviată de la ideile ei de bază. Deci, e întotdeauna ceva de spus, de arătat. Acesta e un prim punct. Noi nu răspundem niciodată, în afară de cazurile în care sîntem atacaţi prea violent. Cînd, de exemplu, am fost implicaţi, anul trecut, în scandalul "sîngelui contaminat", care a provocat, cum se ştie, numeroase îmbolnăviri de SIDA, a trebuit să reacţionăm. Raporturile cu presa sînt complicate, chiar dacă nu sîntem tot timpul obiect de scandal. Pentru că, ceea ce interesează astăzi mijloacele de informare este ceea ce se cheamă **scoop** (exclusivitate şi întîietate în difuzarea unei informaţii), este noutatea, revelaţia. Or, Franc-Masoneria are o tradiţie, dacă nu a secretului, a discreţiei. Cînd organizăm conferinţe de presă şi spunem: iată ce gîndim noi, foarte adesea presa ne întreabă: ce trebuie să reţinem, care este sloganul dumneavoastră? Or, noi sîntem adversarii sloganului. Şi asta complică în mod considerabil misiunea noastră, pentru că noi sîntem dintre cei care acordăm gîndirii, reflecţiei, timpul şi posibilitatea de a se exprima. Cînd sîntem invitaţi la televiziune, ni se spune: aveţi 20 de secunde pentru a vă exprima. Asta iese din registrul nostru. Este o dificultate care ni se impune. Dar e adevărat că, din cînd în cînd, trebuie luat act de aceste dificultăţi, sîntem nevoiţi să înţelegem şi să luăm în considerare regulile care ni se impun şi, în aceste condiţii, să afirmăm cu tărie valorile de care sîntem ataşaţi. Raporturile noastre cu presa sînt, aşadar, raporturi foarte, foarte complexe.

Care este gradul de implicare al Marelui Orient în viaţa cetăţii, în problemele societăţii civile?

G.A.: Voinţa noastră este ca franc-masonii din Marele Orient al Franţei să meargă cît mai departe din acest punct de vedere. Astăzi noi considerăm că urgenţa este formarea cetăţenilor. Aceştia au fost deposedaţi de ceea ce făcea din ei fiinţe responsabile. Ei se văd limitaţi la condiţia de comentatori. Nu mai sînt capabili a cerceta realitatea lucrurilor, ei comentează faptele, pur şi simplu. Într-un sfert de oră de jurnal televizat cotidian, li se creează impresia că ştiu tot, şi că nu mai au nevoie să reflecteze ei înşişi. Sînt deposedaţi de responsabilităţile lor de cetăţeni în profitul sondajelor care sînt o specie de mecanisme ce se substituie opiniei cetăţenilor, opţiunilor lor reale. Deci nu mai există dezbatere. De aceea, trebuie restaurată dezbaterea, reactualizată capacitatea de a aborda problemele şi de a lua decizii. Marele Orient al Franţei încurajează astăzi pe toţi membrii săi să-şi asume responsabilităţi pe planul asocierii, al vieţii colective, în domeniul sindical, tocmai pentru a se implica în societate. Nu e suficient să fii membru al Lojii şi să faci un legămînt, un angajament de a servi idealurile libertăţii şi ale fraternităţii, ci, pur şi simplu, de a trăi acest angajament la modul concret. Cu atît mai mult în afara Lojii. Deci, noi credem că Loja masonică este un "laborator de idei", un mediu de reflecţie, dar, de îndată ce ieşim în "mediul profan", cum spunem noi, ne propunem ca obiectiv să punem în act, să concretizăm aceste reflecţii.

Şi în politică?

G.A.: În abordarea politicului, este, de asemenea, nevoie de prudenţă. Să spunem că cineva este un bun om politic. Dar asta poate să nu aibă nici o legătură cu faptul că este franc-mason. Eu prefer acei oameni politici care ţin secretă apartenenţa lor la Franc-Masonerie, dar care se comportă ca oameni politici autentici, celor care afişează numaidecît apartenenţa masonică, fără să fie însă la înălţimea acestei calităţi. În domeniul politic, Franc-Masoneria a fost foarte puternică în timpul celei de-a treia Republici (1870-1876), cînd în lojile masonice erau concepute textele de legi şi apoi în Adunarea Naţională existau oameni politici şi deputaţi care le votau şi apoi le puneau în aplicare. Franc-Masoneria avea pîrghiile puterii. Astăzi, aceste pîrghii nu mai există. Nu pentru că nu ar exista oameni politici masoni, dar pentru că s-a produs o ruptură între cetăţeni şi clasa politică menită să-i reprezinte. Ar trebui deci recuperate, reinventate acele pîrghii.

Omul politic francmason poate fi recunoscut. Eficacitatea Franc-Masoneriei nu se măsoară astăzi după numărul de oameni politici care îi aparţin. Pot să vă spun, ca o anecdotă, constatarea că ar fi mai puţini francmasoni în guvernul actual, de dreapta, decît în guvernele anterioare, de stînga. Şi totuşi, şi totuşi, sîntem la fel de bine primiţi, uneori chiar mai bine înţeleşi de acest guvern de dreapta decît de cele de stînga. Pentru motivul foarte simplu că guvernele de stînga considerau Franc-Masoneria ca pe un aliat natural căruia nu mai era nevoie din acest motiv să-i acorde prea mare atenţie.

Domnule Gilbert Abergel, echerul şi compasul sînt simbolurile Franc-Masoneriei, ceea ce ne trimite la componenta ei raţionalistă. Dar mai există şi componenta metafizică. Care este ponderea şi conţinutul acesteia?

G.A.: Există în orice demers masonic ceea ce se cheamă latura iniţiatică. Ce este un francmason? Este un om care îşi pune întrebări asupra sensului vieţii sale. Dar care vrea să dea un sens existenţei sale împreună cu alţi semeni dispuşi să se pună în serviciul unei cauze. Sînt unii care fac asta în creaţia artistică... Noi credem că acţiunea masonică este de primă importanţă, pentru că ea nu este pur şi simplu politică, numai politică. Dar credem, de asemenea, că latura metafizică nu trebuie să fie un scop în sine, ci un instrument în serviciul cunoaşterii. Cîtă vreme căutarea metafizică interesează doar individul, el singur, atunci putem afirma că ne aflăm pe teritoriul religiilor. Dacă această investigare metafizică îl ajută pe om să găsească un sens al existenţei şi să facă lumea să avanseze în direcţia progresului, atunci, da, metafizica este perfect justificată. Franc-Masoneria se articulează din aceste două segmente luate mereu împreună – metafizică şi progres –, altfel, metafizica luată separat este de domeniul religiei.

Interviu realizat de
Petre RAILEANU
Difuzat de Radio France International, Paris

SPIONI, FIŢI MAI MODEŞTI !

O birocraţie fără nici o raţiune de existenţă

La audierile de la comisia senatorială, cînd a fost confirmat în post, John Deutch, actualul director al Agenţiei Centrale de Investigaţii (CIA), a emis o opinie dificil de auzit în asemenea împrejurări: "Spionajul este stînjenit într-o democraţie". În timpul audierilor s-a angajat să concedieze generaţia înalţilor responsabili de la Langley (sediul CIA, în Virginia) şi în special pe ultimii veterani ai războiului rece. A promis, de asemeni, că va redefini priorităţile Agenţiei. A mai promis că-i va înlătura pe acei responsabili care-i protejează pe agenţii incompetenţi, care nu respectă etica şi care îi induc în eroare (fie prin abuz direct, fie prin metoda preferată a spionilor - cea a omisiunii) pe membrii comisiilor de informare. Şi a jurat că va modifica obiceiurile CIA, întemeiate pe tradiţia spiritului arogant de gaşcă.

La cererea lui Deutch, reprezentanţilor CIA nu li s-a permis să fie prezenţi la audieri. Dar spionilor nu le-a scăpat nici un cuvînt, pentru că au urmărit totul pe o reţea de televiziune internă. Un asistent al comisiei a glumit în timpul pauzei spunînd că la auzul cuvintelor lui Deutch "etajul şapte" al agenţiei a intrat în panică şi a început "să distrugă documentele". Cîteva zile mai tîrziu, Hugh Price, responsabil cu operaţiunile clandestine, a demisionat, preferînd să se sabordeze, decît să fie scufundat. Totuşi, Deutch n-a explicat în ce va consta diferenţa faţă de bastionul războiului rece şi de combinaţiile sale obişnuite. Şi dacă el într-adevăr intenţionează o reformă, n-ar trebui să tăinuiască elementele fundamentale ale acestui plan. Misiunile principale ale ramurii secrete a CIA - Direcţia Operativă - sînt colectarea de informaţii şi acţiunile clandestine. Acestea din urmă trebuie abandonate. Războaiele secrete, grupele de presiune politică, coruperea unor gazetari şi politicieni străini, distribuirea propagandei: toate aceste activităţi sînt o antiteză a democraţiei şi se află la originea scandalurilor care au copleşit agenţia. Chiar cînd sînt realizate obiectivele declarate - ceea ce e foarte rar - se antrenează rezultate neprevăzute, greu de uitat (în Iran CIA a înlocuit în 1953 un guvern ales cu Şahul, ceea ce peste 26 de ani a dus la o revoluţie antiamericană). Dar la audieri, nimeni, nici măcar Deutch, n-a abordat serios acest aspect.

Pentru a continua strîngerea de informaţii - activitate mai cunoscută sub numele de spionaj - trebuie plecat de la premisa că lumea e plină de ameninţări (terorismul internaţional, proliferarea şi transferul armamentului nuclear, biologic şi chimic) în legătură cu care Preşedintele trebuie informat. Ce fel de serviciu e necesar pentru acest tip de misiune? Majoritatea informaţiilor de politică externă este obţinută de politicienii americani din alte surse decît cele ale CIA: rapoarte ale Departamentului de Stat, supraveghere electronică, satelit, medii. Din cînd în cînd, într-adevăr apar falii. Cînd este vital ca ele să fie acoperite, se poate apela la un serviciu de informaţii - pentru a activa un agent, pentru a plasa un delator, pentru a infiltra un guvern sau grupuri private străine.

Dar nu aşa se petrec lucrurile. Dincolo de reproşurile care se fac în mod obişnuit CIA - că e o organizaţie de gangsteri care susţine regimuri dictatoriale şi căreia îi scapă cele mai importante evenimente, cum ar fi prăbuşirea imperiului sovietic - problema ei principală este cea a unui monstru birocratic. O mare parte din activitatea ei este justificarea propriei existenţe. Direcţia Operativă, de exemplu, este organizată pe zone geografice. Divizia emisferei occidentale, de exemplu, trebuie să adune continuu informaţii şi să recruteze agenţi în America Latină, fie că e, fie că nu e nevoie. Deoarece succesul unui serviciu se măsoară prin numărul de agenţi angajaţi şi al rapoartelor primite (arareori prin calitatea acestora din urmă), se întîmplă ceea ce e de aşteptat: recrutări inutile şi rapoarte lipsite de obiect (...). În activitatea lor obişnuită, agenţii CIA menţionează rareori ameninţări iremediabile şi adeseori dublează eforturile Departamentului de Stat. Pentru a dobîndi cît mai uşor informaţiile, este suficient să te înţelegi cu serviciile de informaţii ale ţării-gazdă, ceea ce explică prietenugul agenţilor CIA cu tot soiul de brute - aceste parteneriate servesc de asemeni la înfăptuirea obiectivelor clandestine din politica externă, ca în Guatemala, de exemplu.

Soluţia este, totuşi, simplă: modestia. Birocraţia secretă a CIA trebuie înlocuită de o entitate cu dimensiuni mai puţin importante, care va face spionaj în anume situaţii bine definite, şi nu din principiu. Cu cît un serviciu este mai mic şi mai limitat, cu atît este mai uşor de controlat, de folosit eficient, de dotat cu un personal competent. O organizaţie de informare căreia i s-ar interzice orice acţiune clandestină şi care n-ar fi obligată să intre în legătură cu servicii de securitate brutale, ar fi mai puţin tentată să procedeze ilegal şi ar fi mai puţin susceptibilă să provoace scandaluri (...)

David CARN

The Nation, New York

Fără gafele Agenţiei, viaţa ar fi monotonă

O să-mi lipsească CIA. Poate părea o exagerare nedreaptă discuţia despre desfiinţarea Agenţiei doar pentru că a fost o jucărie a dezinformării orchestrate de KGB şi pentru că doi preşedinţi ai Statelor Unite au fost minţiţi în cunoştinţă de cauză. Mă gîndesc cu drag la foştii directori ai CIA care s-au apărat afirmînd că nu pot fi responsabili pentru că n-au ştiut ce se petrece în propria lor organizaţie, care era atît de ocupată cu supravegherea celorlalţi. Cu cît mă întorc mai departe în trecut, îmi dau seama că dacă era de făcut o greşeală, se putea conta că CIA nu o va rata. Această consecvenţă, demnă de interes într-o lume haotică, m-a susţinut în toată cariera mea de gazetar. Cînd vremurile erau grele, puteam să fiu sigur că va apărea la timp un scandal în care e implicată CIA şi astfel voi putea să-mi plătesc chiria. Una din afacerile mele preferate este cea a "profesorilor" din statul Michigan, angajaţi la sfîrşitul anilor '50 pentru a antrena poliţia secretă a şefului statului din Vietnamul de Sud, Ngo Dinh Diem. Mi-a plăcut şi tentativa de a restabili democraţia în Cuba, cînd s-a apelat la serviciile mafiei pentru a-l elimina pe Fidel Castro cu ajutorul unor ţigări de foi otrăvite.

Vă aduceţi aminte de lovitura de stat, din 1954, împotriva lui Jacobo Arbentz, preşedintele Guatemalei, care a permis păstrarea Americii Centrale în orbita lumii libere şi a companiei multinaţionale americane, United Fruit? Şi relevaţiile mai recente, în legătură cu faptul că ofiţerul guatemalez responsabil de moartea unui cetăţean american, era un salariat al CIA? Vă spuneam că Agenţia e consecventă cu sine.

Nu am loc aici ca să studiez în detaliu toate extravaganţele sîngeroase ale Agenţiei, cum ar fi asasinarea lui Patrice Lumumba în Congoul belgian şi a lui Salvador Allende în Chile, interminabilul război din Angola, masacrul unui milion de persoane în Indonezia şi activitatea de subminare a prinţului Sihanouk din Cambodgia, activitate care a pregătit terenul pentru un genocid spectaculos. E adevărat, nimeni nu este scutit de greşeli. Şi CIA este deosebit de dotată în acest domeniu. Ea are la activ cîteva gafe monumentale, cum ar fi gestiunea conflictului din Vietnam, la începutul anilor '60... Sau, al doilea faliment din sectorul cheltuielilor militare, ideea că poate fi "cîştigat războiul nuclear", această sperietoare a anilor '80, cu legendele că sovieticii sînt în stare să evacueze Moscova într-un sfert de oră şi că ei ar putea supravieţui unei riposte nucleare americane. În 1980, George Bush, pe atunci candidat la preşedinţie, mi-a spus că această informaţie este adevărată pentru că el a fost director la CIA - spion-şef, cum spunea el însuşi. Turiştii care se întorceau din Rusia povesteau că ai nevoie de două zile pentru a comanda micul-dejun dintr-un hotel; căzuseră pur şi simplu în cursă. Iluzia că nimic nu merge în Uniunea Sovietică era o viclenie primejdioasă menită să mineze susţinerea de care avea nevoie preşedintele Reagan pentru a accelera cursa înarmării. Şi unde e problema, dacă soluţia pentru a dovedi superioritatea sovietică era obţinerea de informaţii de la agenţii KGB infiltraţi în reţeaua rusească a CIA? KGB avea tot atîta nevoie de cursa înarmării cît şi CIA. Şi atunci, de ce să nu se transmită informaţiile lor ca şi cum ar fi ale noastre? Ca rezultat a fost risipirea a zeci de miliarde de dolari pentru sisteme inutile, cum e noul avion de vînătoare F-22, bombardierul B-2 şi programul **Războiul Stelelor**. Dar toate astea nu sînt o noutate. Dacă există ceva care-i uneşte pe toţi spionii planetei, atunci este dragostea pentru acţiune şi de aceea ei doresc ca ostilităţile să continue, chiar dacă din această cauză propriile lor ţări vor da faliment. Dacă acesta este criteriul de apreciere, atunci războiul între KGB şi CIA a fost cîştigat de ambele tabere.

Robert SCHEER

Los Angeles Times

Mossad, Shin Beth ş.a.

Asasinarea prim-ministrului Yitzhak Rabin a sfărîmat dogma infailibilităţii serviciilor de securitate israeliene. După 47 de ani de succese (dar în materie de secret, nu se prea face mare caz de eşecuri), uşurinţa cu care a putut fi ucisă o persoană atît de bine păzită şi atît de ameninţată pune sub semnul întrebării nu doar reflexele celor care s-au aflat la faţa locului, ci şi cultura acestor servicii; cine este considerat duşman, cum se face recrutarea, ce informaţii sînt luate în consideraţie şi care sînt înlăturate. Iată ce povestesc trimişii speciali ai revistei **L'Express**, Vincent Hugeux şi Hesi Carmel:

"Moartea lui Rabin este pentru Shin Beth (serviciile secrete) ceea ce a fost războiul din Kippour pentru Tsahal (armata): acelaşi refuz în faţa evidenţei, aceeaşi iluzie a infailibilităţii în faţa unui adversar subestimat. «Ne simţim prea puternici, iată slăbiciunea noastră» mărturiseşte un fost şef al Mossad-ului.

Fără să clipească, ministrul de interne dezvăluie o «conspiraţie» pusă la cale, şi aprobată de unii rabini în 1993, cînd s-au semnat acordurile de la Oslo. Dar niciodată n-au fost luaţi în serios «turbaţii» Jihadului iudaic. (...) La ora închiderii conturilor, poliţiştii din umbră vorbesc despre dificultatea sarcinii. Şi unul dintre ei - tulburătoare mărturie de neputinţă - mizează pe civismul compatrioţilor pentru a-i detecta pe complotişti. «A te infiltra într-o celulă alcătuită din cinci activişti suspicioşi e la fel de lesnicios ca recrutarea unui agent la Damasc» susţine un fost factor influent din Shin Beth. Atunci, cum a izbutit gazetarul Yaron Karen să pătrundă în grupul Eyal? (...)

Cheia enigmei rezidă în mărturia unui veteran al serviciilor de informaţie: «În sînul Shin Beth există o reticenţă în infiltrarea fraţilor întru iudaism». Şi serviciile de informaţii au fost contaminate de utopia conform căreia un evreu, fie el şi terorist, nu va omorî un alt evreu. (...) Shin Beth a dat întotdeauna dovadă de mai mult zel faţă de terorismul arab decît faţă de avatarul său evreiesc. Opţiune dictată de intensitatea pericolului? Fie. Dar şi o problemă de recrutare: 800 de recruţi vin în fiecare an de la şcolile militare religioase. În unităţile de elită sînt mai mulţi tineri ultra cu *kippa* decît cei veniţi din kibutzuri. Opţiune tactică sau fervoare patriotică? «E imposibil să aflăm care este adevărata motivaţie a candidaţilor» - acceptă fostul ministru al apărării, Moshe Arens (...). Ironie a destinului, «Dl. K.», patronul serviciului, e unul dintre cei care a sesizat la timp primejdia extremismului evreiesc căruia i-a consacrat în 1990 teza sa de doctorat. Drept pedeapsă, numele, adresa şi numărul său de telefon au fost difuzate pe Internet, a doua zi după numirea sa".

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 151 ● 1-7 decembrie 1995 ●

Anul III
nr. 152
8-14 decembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CHEF ŞI CHEFURI

„Bibicule, Mangafaua pleacă mîine miercuri la Ploieşti, remîi singură şi ambetată; sunt foarte rău bolnavă: vino negreşit, am poftă să-i tragem un chef... A ta adorantă, Miţa..."

I. L. CARAGIALE, *D'ale Carnavalului*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Ideea unui număr despre chef mi-a venit, întîi, dintr-un motiv tare egoist: chefurile mele personale, care-mi fac existența amar de schimbătoare. Celălalt sens al cuvîntului, cel "dezlănțuit" de praznic, zaiafet, guleai etc., zăcea uitat printr-un cotlon al minții. Uitasem, de pildă, de semnificațiile pe care Bahtin le dă ospățului la Rabelais: pe foarte scurt, acesta asigură interacțiunea corpului cu lumea; prin chiolhan, trupul își depășește limitele, înghite și absoarbe lumea, se îmbogățește și crește pe socoteala ei. Ospățul este privit ca o împlinire, urmată de un nou început, precum și ca o înfruntare a morții. Ducînd mai departe semnificațiile carnavalescului rabelaisian, putem vedea cheful ca inversînd regulile universului deja existent și construind unul nou, cu susul în jos, o variantă la cel "oficial".

Cum și dacă oamenii mai cu chef haotic de această foarte personală re-ordonare a lumii am vrut să urmărim în numărul de față. Printre fețele chefului, ca petrecere abordate de colaboratorii revistei, amintim: o nuntă țigănească (degenerînd în înmormîntare), recepțiile oficiale, iscate de sosirea vreunei personalități, banchetele literare ale Junimii, ospățurile boierești de altă dată, dezmățurile filozofice ale birtului pieței (sau vieții). În ce măsură mai au semenii noștri chef să petreacă ne spun concisele, dar la obiect, sondaje IMAS; după ce reguli ar trebui s-o facă - îndrumarele din diverse vremi ale purtării la ocazii.

Se pare, însă, că locuitorii meleagurilor românești nu se mulțumesc cu cheful de banchete dătătoare de ordine, ci se aruncă și în chefuri mai haotice: cheful de a se organiza sub denumiri cît mai pompoase și în spatele unor programe cît mai aberante; cheful de a vota legile noastre, ale tuturor, după capriciile calculatorului; cheful de a da propriilor copii nume cît mai arbitrare lingvistic (și cheful Guvernului de a interzice aceste năzbîtii); cheful copiilor de a nu mai merge la școală; cheful mai poetic de a-ți schimba starea de spirit și de a-ți ieși din tine la fotograf.

La un atare inventar de chefuri, sigur că se pune problema dacă astă sprințară vocabulă nu desemnează cumva, sintetic, un spirit local. De aceea, evident, se impune și o interpretare psihologică.

Întreaga listare de mai sus nu se erijează în explicație: rămîne la nivel de prezentare. Întrebările ce derivă din ea rămîn deschise: într-o societate a bunului plac, mai avem chef? Și cum se face că, în timp ce de "unele" vom avea întotdeauna chef, de "altele" nu vom avea, conștient, niciodată? **(I.P.)**

Fișă lingvistică

Cuvîntul **chef**, de origine turcă, cu primele atestări la cronicarii din secolul al XVIII-lea, e puternic instalat în limba română – prin mulțimea sensurilor și a derivatelor sale – chiar dacă a rămas întotdeauna în sfera limbajului familiar. În ciuda interpretării pe care i-o dădea Călinescu – "cheful oriental e o exaltare monotonă, stătătoare" – cuvîntul pare să fi dezvoltat în română sensuri mai puțin metafizice – și predominant pozitive: bună dispoziție; petrecere; stare de (ușoară) beție – dar și dorință (considerată uneori simplu capriciu, toană). O ilustrare a valorii euforice a cuvîntului o constituie prezența sa în urări de tipul "Chef și voie bună!". Cele cîteva observații de mai jos nu privesc însă atît cuvîntul în sine, cu sensurile și utilizările sale, cît unele zone de asocieri și sinonimii, în cîmpurile semantice pe care le domină.

● Pentru sensul de "petrecere veselă cu mîncăruri și băuturi din belșug" (cu diferențe în funcție de accentul pus fie pe mîncare, fie pe băutură, cu precizarea excesului sau a ocaziei), principalele sinonime ale lui **chef** sînt de origini diverse: **petrecere** și (învechit) **petrecanie** sînt derivate de la un verb moștenit din latină; **ospăț** e chiar moștenit din latină. Slavul **praznic** e un sinonim parțial, care rămîne legat de un anume tip de ocazie (celebrare, comemorare). **Guleai** (de origine rusă) are circulație regională (fiind păstrat totuși în actualitate prin opera lui Creangă); **benchet** (din ucraineană) – dublet al lui **banchet** –, e învechit, dar derivatul **benchetuială** (din a **benchetui**) rezistă. Etimologia lui **chiloman** nu e cunoscută. Cele mai multe sinonime sînt totuși cele din turcă – rămase toate în uzul familiar actual, cu conotația de intensitate maximă a petrecerii: **chiolhan, zaiafet, bairam.** Împrumuturile neologice – **agapă, banchet, festin, reuniune** etc. – au sensuri prea specializate pentru a putea concura generalitatea **chefului.** O coincidență interesantă face ca o inovație din argoul juvenil contemporan – **iureș** ("petrecere, beție") – să refolosească, cu sens schimbat, un cuvînt intrat mai de multă în limbă tot din turcă, dar ca termen militar (cu sensul "atac, asalt, năvală").

În celebra sa evocare introductivă a limbii române, în care asociază influențe lexicale, cîmpuri semantice și mentalități, Călinescu selectează, pentru a ilustra "termenii de alai otoman, de funcții pompoase, de bucătărie exotică, de petreceri indecente", cuvintele **"pezevenglîcuri, caraghiozlîcuri și pehlivănii".** O mai dreaptă apreciere a turcismelor de petrecere ar fi putut include seria mai sus pomenită – **chef, chiolhan, zaiafet, bairam** – precum și cuvinte ca **haz** (la fel de important) dau chiar **tabiet, huzur.**

● Construcția "cu chef" este, etimologic și prin uz, specializată pentru a descrie starea insului aflat în primul stadiu – simpatic, comunicativ – al beției. Cuvintele și expresiile sinonime cu adjectivul "beat" sînt foarte multe în limbajul popular, familiar și argotic. Cele mai multe pot descrie – datorită eufemismului sau hiperbolei – grade diferite pe scara stării de beție. Gruparea pe care o propun mai jos, oricum incompletă, este deci și destul de aproximativă. Beția ușoară apare ca o atingere "spirituală", în urma căreia omul rămîne, **atins, afumat, amețit, tămîiet, aghezmuit, sfințit, abțiguit, cu damful în nas (sau în cap)** – sau cel mult **ciupit, cherchelit, lovit de filoxeră.** Beția extremă e descrisă în metafore nu totdeauna transparente (poate și pentru că unele sînt produse prin asocieri de sunete, prin așa-numita "deraiere lexicală"). În genere, e vorba de o materie amorfă: cineva poate fi deci **borhot, lut, clei, turtă, cocă, palancă** (= turtă de mălai); dar și **beat cui, linie, clampă (cleampă), clește, pleasnă, tun, praf.** Victimă a unei acțiuni distrugătoare, insul este **turtit, frînt, mort, prăfuit** (= "făcut praf", derivare recentă, atipică), **trotilat, drogat, făcut, trosnit, troscăit, văruit, vopsit, zugrăvit, împușcat în aripă.** Mai neutre – folosibile deci pentru diverse stadii (și din pricina originii lor netransparente: majoritatea avînd statut de împrumuturi, nu de metafore) – sînt: **machit (mahit), matol, matolit (matosit); chiaun, chiaunit, pilit.** Faza de după beție e în genere descrisă prin adjectivul de origine turcă **mahmur.** La Caragiale întîlnim o serie întreagă de substitute contextuale, mai puțin tipice, adesea asociind eufemismul cu superlativul: petrecăreții sînt "foarte obosiți", "fleșcăiți", "leoarcă"; cineva "era – binișor", "foarte... gata", "foarte ostenit", "foarte vesel", "foarte răgușit", "zdrobit", "încălzit", "turmentat", "magnetizat".

● **Chef** nu pare un cuvînt tocmai poetic; e motivul pentru care merită să fie ilustrat, în încheiere, printr-un citat din Eminescu – atestare "clasică": "că ce sunt recile mademuri,/ Ce aur, pietre și sidef/ Pe lîngă vinul copt pe vremuri,/ Pe lîng-un haz, pe lîng-un chef"; "Atunci cînd turcii, agarenii/ Mureau în iuruș cu halai,/ Oștirea noastră, moldovenii/ Se prăpădeau într-un gulai./ Și zimbrul cel cu trei luceferi/ Lucea voios pe orice cort./ Precum ne-am dus, venirăm teferi/ Și toți cu chef și nime mort" (*Umbra lui Istrate Dabija Voevod).*

Rodica ZAFIU

Un martor al realismului socialist (XXXVI)

La 1 octombrie 1950, din dispoziția organelor superioare politico-administrative am încetat să mai funcționez în Ministerul Artelor (devenit între timp "Comitetul pentru artă") și am fost transferat ca șef de secție la recent inauguratul Muzeu de Artă al Republicii Populare Române, fiind numit totodată Conferențiar la Catedra de Istoria Artei din cadrul Institutului de artă plastică "Nicolae Grigorescu". Îmi recăpătasem dreptul de semnătură, dar de acum înainte, spre totala mea satisfacție, nu mai aveam să fiu sortit a juca un rol critic de prim-plan pentru care, cum s-a văzut, nu mă simțeam chemat. A revenit altora sarcina să se ocupe de Expozițiile Anuale de Stat consacrate picturii și sculpturii, în vreme ce activitatea mea scrisă a constat mai mult în articole despre arta decorativă, caricatură, afiș, ilustrație de carte, precum și într-o succesiune de interviuri luate în primele luni ale lui 1951 lui Ressu, Pallady, Steriadi și Șirato. Pentru cine știe să citească printre rînduri, aceste interviuri nu sînt lipsite de interes nici azi. Sub o formă sau alta ele pledează pentru respectul criteriilor calitative ale artei, pentru posesia temeinică a învățăturii, a meșteșugului, pentru contactul autentic al artistului cu realitatea, insistînd asupra necesității ca demersul său creativ să rezulte dintr-o convingere intimă și profundă. Judecîndu-i retrospectiv și cumpănindu-i moraliceşte, să nu ne lăsăm înșelați de efortul de adaptare la condițiile regimului comunist pe care îl fac acești bătrîni, de prudența lor temătoare împletită cu dorința legitimă de a-și încheia viața în liniște. Avînd aerul că acceptă imperativul vremurilor printr-o împăcare deplină cu ele, ei se străduiesc să salveze – îndemnînd la nivel și ținută – ceea ce consideră că se mai poate salva, însuflețiți de gîndul că *trebuie* cu tot dinadinsul salvat: probitatea și integritatea profesională a artistului.

Voi desprinde un singur exemplu, cel mai semnificativ și mai concludent, oferit de Ressu. Ressu pictase un tablou cu tema semnării actului de constituire a gospodăriei agricole colective de către un grup de țărani; numai că între momentul cînd i se ceruse această lucrare și pînă în clipa cînd a fost terminată, autoritățile comanditare conducîndu-se după prioritățile imediate impuse de conjunctura politică i-au schimbat titlul, denumind-o *Semnarea apelului pentru pace.* Pornind de la ambivalența de sensuri la care se preta imaginea, Ressu a găsit o modalitate ingenioasă de a se dezice de ea făcînd opinia publică să priceapă că în ochii lui tabloul cu pricina nu făcea două parale! "Datorită faptului că nu am avut un contact efectiv cu realitatea, declara el, nu-ți dai seama privindu-mi tabloul dacă e vorba de semnarea actului de constituire a une gospodării colective sau de semnarea apelului pentru pace. Lipsa caracterului specific al lucrării mele, faptul că ea se pretează unei duble atribuiri de titlu, caracterul ei echivoc se datorează tocmai acestei lipse de contact cu realitatea. Realitatea nu poate fi interpretată pur și simplu după fotografii sau numai după documente scrise sau orale. (...) Nu-mi place să lucrez pe dinafară, închipuindu-mi lucrurile, în loc să iau contact cu ele aievea, pentru că nu mă emoționează decît realitatea și contactul direct cu natura. Fără îndoială că nu pot aștepta întotdeauna pînă cînd se ivesc condiții prielnice de lucru și atunci lucrez și eu în limita posibilităților care mi se oferă, dar de aici și pînă la realizarea unui tablou superior este o cale lungă de străbătut..."

Aceasta era substanța esențială a interviului pe care mi-l dăduse și, ca să spulbere orice îndoială cu privire la sensul celor spuse, știind prea bine că putea să-mi acorde o încredere deplină, mi-a întins, la sfîrșit, o pagină manuscrisă pregătită dinainte, însoțindu-și gestul cu cuvintele: "Și acum, dacă vrei să știi ce gîndesc cu adevărat, du-te acasă și citește asta!" În cele ce urmează, transcriu integral textul rămas pînă azi inedit și păstrat vreme de 44 de ani într-un dosar al arhivei mele. Poartă data "10 februarie 1951" și este semnat:

"Acei care își închipuie că au găsit baza unei îndrumări în artă împing consecințele acestui principiu la extrem; ei uită că o conducere, oricare ar fi ea, se ruinează prin excesul principiilor, tot așa ca și prin abandonarea lor. Îndrumarea care se exercită azi asupra artei plastice este atît de excesivă și absurdă, încît rezultatul ei – care n-a întîrziat să se producă – este distrugerea totală a puterii de creație a artiștilor. Artiștii au conștiința acestui adevăr, opinia lor este o indicație a eșecului conducerii; de strigătul lor de durere trebuie să se țină cont.

Arta se face în libertate și cu convingere, orice constrîngere impusă artistului distruge arta. În materie de convingere nu există supunere posibilă. În zadar persistăm să cerem artistului să descrie lumea dintr-un anumit punct de vedere, puterea facultăților lui nu o poate realiza, fie că nu este convins, fie că acel punct de vedere nu a ajuns încă o realitate, ori nu-i este accesibil personalității și independenței lui.

Artistul este singurul care a fost și este totdeauna în adevăr, el este acela care prin arta lui a reflectat fidel în toate epocile societatea în care trăiește; el o reflectă și azi. Oricare ar fi arta lui, ea este întotdeauna adevărată și socială; artistul contribuie ca factor social cu adîncă convingere și dezinteres mai mult ca oricine. Orice constrîngere asupra lui este o impietate".

Mi-au căzut nu de mult sub ochi gazete românești care – dintr-o greșit înțeleasă și imatură bună intenție – publică fără comentariile interpretative lămuritoare, absolut necesare, fără o judicioasă considerare a momentelor de conjunctură caracteristice epocii, pagini întregi cu documente de arhivă din perioada realismului socialist. "Regizorii" acestor pagini sînt convinși că astfel scot la lumină adevărul, că denunță ororile trecutului, că satisfac curiozitatea firească a publicului. Nu le contest buna credință, dar ei se înșeală, ceea ce – fără să-și dea seama – pun în evidență este, în realitate, un adevăr trunchiat, amestecat, mistificat, deformat, și care nu poate fi cîntărit în resorturile sale ascunse, dacă n-ai trecut personal prin experiența realismului socialist (așa cum s-a consumat la noi), nu ai trăit implicat direct dramatismul extrem de complex al epocii și, mai ales, dacă nu ai studiat și analizat fenomenul în contextul său social-istoric. Printre materialele publicate am întîlnit și o lungă expunere despre realism a lui Ressu, în anul înființării Uniunii Artiștilor Plastici, expunere care, prezentată de-a valma, fără nici o discriminare, fără cunoașterea și înțelegerea particularităților momentului, laolaltă cu o seamă de intervenții într-adevăr pro-realist socialiste, creează falsa impresie a unui Ressu partizan al realismului socialist, aservit regimului, acolo unde, în realitate, el nu face decît să apere valorile realismului autentic, așa cum l-au practicat toți marii artiști plastici ai lumii, care n-au copiat pur și simplu, ci au interpretat realitatea, de la Van Eyck, Velasquez, Tizian, Goya și pînă la Corot, Daumier, Courbet, Picasso. Cînd însă nu cunoști caracterul și gîndirea lui Ressu, cînd nu-i cunoști psihologia și atitudinile decurse din ea, cum oare să-i pricepi mesajul corect?

Ressu a evitat să-și atragă fulgerele stăpînirii, dar a fost un recalcitrant consecvent, tot mai îndîrjit, pe măsură ce a început să-și dea seama de situația reală și să devină lucid (dispun de mai multe exemple decît cel pe care l-am dat). A rezistat, în felul său, cu curaj, nu și-a vîndut sau închiriat conștiința. Corneliu Baba, care l-a cunoscut îndeaproape în anii senectuții, a scris despre el, confirmînd întocmai propria mea experiență din anii '50: "Avea o onestitate a meseriei ce nu permitea să-i fie pusă la îndoială, dar se acomoda greu cu noile imperative. Îl enervau pictura descriptivă și mai ales cei care hotărau la ora aceea soarta ei. (...) Demagogia îl scotea din fire. Tuna și fulgera împotriva unui «pompierism» care fusese etichetat drept realism socialist. «Un student, spunea într-o seară, m-a rugat să-l lămuresc ce este asta. I-am spus: dacă știi dumneata ce este, că eu nu știu!» Și, într-adevăr, nimeni nu știa, precizează la rîndul său Baba, dar mulți pictau în numele lui"[1].

Radu BOGDAN

1. Corneliu Baba, "Din carnetul unui pictor", în *Contemporanul*, 1 februarie 1980

P.S. La textul apărut în *Dilema* nr. 151, se vor aduce următoarele rectificări: În coloana a 2-a, paragraful ultim, rîndul 6, se va citi în loc de "cioplitura lui *Vaida*", cioplitura lui *Vida*. În coloana a 3-a, rîndul 23, se va citi în loc de "invoc *de* Lunacearski", invoc *pe* Lunacearski.

Despre cum (nu) e cu putinţă ceva nou

Cu două-trei luni în urmă, un grup de oameni îngrijoraţi de evoluţia vieţii noastre politice şi de starea generală a ţării s-au gîndit că nu se cuvine să stea deoparte, comentînd melancolic împrejurările, ca pe nişte fatalităţi. Guvernul a dovedit, pînă acum, că este mai curînd născător de probleme, decît de soluţii. Prin urmare, nu se mai poate aştepta mare lucru de la strategii lui. Opoziţia, în cei şase ani care au trecut de la revoluţie, n-a reuşit să creeze în rîndul electorilor sentimentul unei alternative cu adevărat viguroase. Agregatului dur al puterii, ea nu i-a putut opune decît o sistematică dezagregare. Liberalii se multiplică la infinit, ţărăniştii sînt incapabili de înnoire (iar după moartea lui Corneliu Coposu riscă o incontrolabilă derivă), Convenţia Democratică "se întăreşte" prin excomunicări vanitoase, PAC-ul, deşi mai bine orientat, e anemic, PL-93 trăieşte doar din glumele bătăioase ale liderilor săi. Singur PD-ul - cu noii lui aliaţi - face figură plauzibilă. Dar şi el pare blocat pe de o parte de sechelele erodante ale guvernării, iar pe de alta de incapacitatea de a-şi spori semnificativ aria de influenţă. Electoratul lui e stabil, dar static: nu diminuează, dar nici nu creşte (cel puţin deocamdată). Aşa stînd lucrurile, partidele din arcul guvernamental au excelente condiţii de a controla scena, în ciuda fisurilor lor politice şi morale, în ciuda reprezentanţilor lor, cel mai adesea patibulari. Toate acestea - pe fundalul apropierii vertiginoase a alegerilor, care ar trebui să fie momentul unei schimbări fundamentale. Confruntată cu greutăţi indigerabile, populaţia e tot mai dezamăgită de sfera politicului. Se conturează riscul sabotării votului printr-o masivă neprezentare. Traumatizaţi de efectele guvernării PDSR şi dezamăgiţi de informul opoziţiei, o sumedenie de români nu mai cred în depăşirea crizei şi în promisiunile unui mileniu trei mai bun.

Există, aşadar, destule argumente stimulatoare pentru acţiune, pentru o nouă încercare. O încercare izvorîtă nu din spirit polemic, ci din exasperare, nu din ambiţie politică, ci din *refuzul de a abdica*. Noua "mişcare" nici nu s-a născut însă bine, nici nu a apucat să-şi formuleze identitatea, cînd iată că din toate părţile au apărut semne de iritare: tocmai spiritul polemic şi ambiţiile politice s-au simţit stîrnite de cele cîteva propoziţii, abia rostite, ale grupului proaspăt constituit. Cutare social-democrat nu crede că avem nevoie de *încă* o formaţiune politică. Avem destule! (Ca şi cînd neregulile care ne deprimă sînt de ordin cantitativ.) Cutare liberal e plictisit

© S. Gheţie

de naivitatea "alternativiştilor": nişte caraghioşi, nişte intelectuali stupizi şi veleitari. (Te întrebi, inevitabil, cum îndrăzneşte să ridice glasul cu atîta aplomb tocmai reprezentantul unui partid care, de şase ani, nu s-a distins decît printr-o ridicolă performanţă a sciziparităţii, reuşind să iasă din parlament şi să compromită, astfel, o idee care merita, după '89, un alt destin!) Cutare ţărănist vede în noua iniţiativă o tentativă perfidă de a submina opoziţia. Nu lipsesc nici analizele mai şmechere: avem de-a face, evident, cu o diversiune a serviciilor secrete care încearcă să deruteze massele în plin an electoral. Diversioniştii sînt un soi de "coloana a cincea" şi de "al treilea pol", un amestec de alogeni maligni şi de autohtoni trădători, puşi - în chip unanim - pe rele. Firile mai binevoitoare declară doar că "nu înţeleg" despre ce e vorba, că s-a născut o nouă iluzie după un tipic vechi (mişcare civică urmată de constituirea unui partid) şi, mai ales, că, oricum ar fi, iniţiativa cu pricina n-are nici o şansă. În sfîrşit, unele voci rezonabile îi invită pe "aventurierii" noii alternative să facă bine să intre în partidele deja existente, dacă vor cu adevărat să fie de vreun folos. Propunerea pare legitimă, dar intră în contradicţie cu una din motivaţiile esenţiale ale mişcării în discuţie. Căci ea a fost provocată tocmai de neaderenţa membrilor ei faţă de peisajul politic existent. O "alternativă" e necesară atunci cînd bilanţul formaţiunilor politice din agora e neconvingător, cînd numărul celor care nu mai consună cu partidele în funcţie creşte. Cauţi o alternativă numai dacă *ceea ce ai* îţi apare falimentar, uzat, sau fără perspective reale. Şi, de altfel, una din dramele caracteristice ale alegătorului român de azi este *neutralitatea lui doctrinară*. Ca şi participanţii la mişcarea alternativă, el nu se simte nici liberal, nici ţărănist, nici social-democrat, nici altceva. Nu opţiunea ideologică e ceea ce îl turmentează, ci insolubilul vieţii zilnice. Cu alte cuvinte, carente nu sînt construcţia mentală, teoria, sistemul, ci energia înfăptuirii, curajul şi consecvenţa. Boala fiind una, tratamentul nu poate fi diversificat la infinit: aspirina nu e nici socialistă, nici conservatoare, nici "de stînga", nici "de dreapta".

Indispoziţia generală faţă de un eventual nou partener de viaţă publică defineşte imaturitatea cronică a democraţiei autohtone. Cei deja instalaţi (la guvernare sau în opoziţie) te avertizează răstit că jocurile sînt făcute. Nu mai e loc pentru alţii. "Alţii" nu pot decît să încurce lucrurile. Cordialitatea elementară cu care trebuie întîmpinat orice efort civic nou e exclusă. Exclus e şi calculul politic minimal. În definitiv, nou veniţii ar putea avea succes şi ar putea fi, în viitor, aliaţi utili. De ce să-i conteşti de la bun început? E limpede că trăim într-o atmosferă viciată de vanitate şi de microbul rezidual al totalitarismului. Pînă şi opoziţia are despre ea însăşi o viziune totalitară. Ea nu pare să fi înţeles că "opoziţia" e o *instituţie* şi nu un grup de inşi "specializaţi" în a se opune. Opoziţia e unul din *rolurile* obligatorii ale democraţiei; un rol pe care *mîine* îl vor juca guvernanţii de azi, şi pe care *azi încă* îl poate încerca oricine. Nu se poate monopoliza funcţia de opozant, mai ales cînd e onorată mediocru.

Merită, într-un asemenea context, să te angajezi într-o acţiune comunitară? Este cu putinţă, într-un asemenea context, *ceva nou?* Limitele interioare ale fiecăruia de-abia aşteaptă să fie confirmate de reticenţele prompte ale ambianţei; oboseala, prudenţa, comoditatea, preocupările private colaborează perfect cu obstacolele exterioare pentru a demobiliza. Şi totuşi, un segment deloc neglijabil al societăţii româneşti reacţionează – dincolo de aşteptări – la promisiunea de înnoire – încă abia perceptibilă – a grupării alternative pe care o pomeneam la început: o mulţime de oameni, de tot felul, telefonează, scriu, vor să participe, să reînceapă. E un semn că mai există speranţă? Sau mai degrabă că se simte nevoia unei compensaţii himerice faţă de indigenţa imediatului? Dacă adevărată e varianta a doua, nu sîntem decît în pragul unui nou eşec. Dar dacă e adevărată prima variantă, totul rămîne încă de făcut: chiar dacă nu mai avem nici entuziasmul, nici puterea care se aşteaptă de la noi.

Andrei PLEŞU

Există o "lecţie poloneză"? (II)

Singura ţară din Est unde regimul comunist a fost înlăturat prin forţă şi cu vărsare de sînge, România, a rămas, de asemenea, singura în care nu a existat alternanţă la putere; s-ar părea însă că nici alternativă nu a existat.

Deşi violentă, revolta care a pus capăt dictaturii lui N. Ceauşescu şi deopotrivă existenţei partidului comunist nu a avut deloc radicalitatea politică pe care au avut-o "blîndele" **revoluţii de catifea** din celelalte state est-europene.

Sîngeroasă în formă şi conformistă în fond, revoluţia română a însemnat mai mult o împrospătare a spiritului şi a sistemului comunist; tocmai dezintegrarea cvasi-instantanee a partidului în ziua de 22 decembrie 1989 le-a făcut posibile atît supravieţuirea, cît şi revitalizarea. Prăbuşirea regimului dictatorial nu a antrenat şi o încetare a existenţei statului-partid, continuarea funcţionării sistemului fiind favorizată, de nu chiar impusă, de caracterul nepaşnic al preluării puterii. Tranziţia de la vechiul la noul regim a fost brutală, dar nu a avut un caracter predominant politic. Esenţial, schimbarea a constat într-o înlocuire de persoane, de grupuri şi de echipe. Pregătite din vreme? Improvizate? Un răspuns cît de cît sigur nu s-a putut da pînă acum şi este probabil că nici nu va fi dat foarte curînd, dacă există vreunul. Oricum, noii responsabili, noile echipe nu au avut şi nu au urmat alt model decît cel pe care verbal îl repudiau. Abia instalat în rolul de nou conducător al ţării, Ion Iliescu şi-a inaugurat funcţia încă imprecis definită, blamînd "întinarea" idealurilor comuniste de către predecesorul său; în alte condiţii şi într-o altă formă, N. Ceauşescu procedase într-un chip similar, transformîndu-l pe cel căruia îi succedase într-un ţap pîngăritor. Un alt component al noii echipe, reactivatul general N. Militaru, a propus ca FSN, structura de putere înfiinţată ad-hoc, să fie definită ca "organ de partid şi de stat". Formula nu a fost acceptată, însă exclusiv din raţiuni stilistice: "Asta sună ca dracu'!" – a exclamat, cu bun instinct propagandistic, la şedinţa de constituire a FSN, viitorul întîi prim-ministru al noului regim. Dar sistemul pe care îl desemna specifica expresie "organ de partid şi de stat" – şi care nu era altul decît cel căruia revoluţia îi adusese, teoretic, sfîrşitul – a funcţionat în continuare din plin; într-un anumit fel, funcţionează de fapt şi astăzi. A devenit mai suplu, mai flexibil, mai cinic, mai lunecos, s-a "adaptat" la democraţie şi totodată a adaptat formele democratice propriilor interese. Este probabil ca succesul acestei duble adaptări să fie, în fond, principalul obstacol al democratizării României.

Clarificările ce ar fi putut declanşa şi stimula abandonarea reală a sistemului şi structurilor de putere de tip comunist nu au avut loc. Noul regim a fost primit după ritualul binecunoscut al lepădării vehemente de vechii conducători (morţi, arestaţi, neutralizaţi) şi al mesajelor şi declaraţiilor de vibrantă adeziune. Administraţia şi instituţiile de putere (armata, internele, procuratura, justiţia) s-au pus în slujba noilor conducători şi a partidului dominant, ipostaza pseudo-democratică a fostului partid unic.

Spre deosebire de partidele comuniste din Polonia şi Ungaria, în interiorul cărora au existat puternice curente şi tendinţe reformiste, cel român a fost ferit de asemenea tentaţii. Dar nu pentru că în România comuniştii ar fi fost mai ortodocşi decît cei din ţările vecine. Dezinteresul pentru reforme era expresia instinctului de conservare socială; eventuala punere în discuţie a existenţei partidului unic sau a rolului său conducător implica măcar în mod ipotetic pierderea poziţiei personale. Nici un activist comunist român nu a schiţat măcar vreun gest de abatere de la regulile de funcţionare a statului-partid. Singura formă acceptabilă de democraţie era "democraţia socialistă", despre care N. Ceauşescu spunea – şi avea dreptate! – că este "unică în felul său". Nemulţumiţi erau fruntaşii comunişti români de manierele vulgare ale şefului partidului şi de lăcomia de onoruri şi putere a acestuia; ei ar fi preferat, probabil, un partid-castă artistocratică, nu un partid de slujnicari.

Cvasi-inexistente în partidul comunist, rămas la putere sub pseudonimul FSN, apoi FDSN, apoi PDSR, năzuinţele şi aptitudinile democratice nu au fost, însă, cu mult mai puternice în tabăra opozanţilor acestuia.

(*Va urma*)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Răspunsuri la "cîteva întrebări" (II)

Dacă răspunsurile la întrebarea nr. 7, referitoare la numărul de seriale urmărite săptămînal, au fost aproape unanime (*nici un serial!*), dovedind, cel puţin într-o anumită "zonă" a publicului, o oarecare cădere în desuetudine a televiziunii-*loisir* şi un evident contrast între o anumită cerere şi oferta insistentă a programatorilor de pe toate canalele, care caută să înghesuie în spaţiul - devenit parcă prea strîmt - al micului ecran *cît mai multe seriale*, la întrebarea nr. 8, **"Cîte emisiuni informative urmăriţi zilnic? Ale căror posturi?"**, răspunsurile reintră în diversitate, cu o constantă, totuşi: cu o singură excepţie ("Zilnic? Nici o emisiune informativă. Ascult, zilnic, emisiuni informative la radio"), toţi corespondenţii noştri declară că urmăresc în jur de 3-4 (1-2) jurnale de actualităţi zilnic. Diferă numai posturile, dar, oricum, TVR se află pe ultimul loc. Răspunsuri: "La cîte pot. Cu precădere la F2 dimineaţa, CNN şi TV5 (F3) la prînz şi Pro TV, TF1, seara"; "Exclusiv la RTL, Rete 4, Sat 1 sau Pro 7. **Actualităţile** TVR mă enervează..."; "Una-două. Cea de la ora 20,00 (TVR), zilnic"; "3 sat, Euronews, TF1"; "Nici o emisiune informativă a TVR; îmi iau informaţiile doar din ziare şi de la radio"; "3-4 variabil (Pro TV, Tele 7abc, TVR 1, Antena 1, Euronews, TG1, TG5)"; "Pro TV şi Tele 7abc"; "Jurnalele de pe NBC (ITN World News, Tom Brokaw Nightly News), cele de pe TF1 dacă sînt prezentate de Claire Chazal (!; adică vineri, sîmbătă şi duminică; n.m., B.G.) şi telejurnalul de pe Raiuno. Niciodată Euronews"; "**Actualităţile** de pe TVR 1 aproape în fiecare seară; uneori, ca să mă conving că sîntem un popor slab, care nu ne iubim limba, mă uit la Mesager, pe TVR 2". Etc. Divorţul dintre *serviciul public* şi *informaţie* este, în percepţia publicului, un fapt consumat şi, aparent, definitiv: la noi, cele două nu se întîlnesc, şi nici nu ar avea cum. În rest, varietate şi, în funcţie de preferinţe, fidelitate: emisiunile informative creează dependenţe de stil, aşteptări, de la fiecare în parte, un anumit fel de a fi al evenimentului, un anumit protocol de prezentare, cu care te obişnuieşti. *Noutatea* este consumată, întîmpinată pe fond de familiaritate, care, în cazul jurnalelor "mari" (cele de seară), merge de obicei pînă la *personalizare*, telespectatorii ataşîndu-se de figura prezentatorului/prezentatoarei, care devin, în cele mai multe cazuri, adevărate *vedete*.

Dar tot aici, în domeniul consumului zilnic de actualitate, îşi fac apariţia şi mediile concurente, care, cînd nu doar completează televiziunea, ajung să îi fie de-a dreptul preferate: **radioul** şi **presa scrisă**. Cu ştirile, televiziunea ajunge în vîrf şi, nu de puţine ori, se clatină. Prezentarea actualităţilor este momentul ei de glorie şi de maximă fragilitate. Aici este ea şi cea mai tare, dar şi cel mai expusă. Punctul ei forte – **imaginea, directul** – este, deopotrivă, şi punctul ei slab, de maximă vulnerabilitate. Informaţiile reprezintă momentul *pasional*, care duce la mari iubiri şi la iremediabile dezamăgiri. Căci aici devine cel mai sensibilă *manipularea* celuilalt...

Astfel încît, în succesiunea de întrebări, aceea cu numărul 9, **"Credeţi că televiziunea vă ajută la o mai bună cunoaştere a realităţii? Obişnuiţi să luaţi decizii în funcţie de lucruri văzute la televizor?"** s-a impus de la sine. La această întrebare, răspunsul cel mai scurt l-am primit din partea corespondentului cu cele mai precise, detaliate şi, de multe ori, originale răspunsuri: **"Da"**. Lui pare a-i răspunde un alt corespondent care afirmă, la fel de scurt şi de răspicat, **"Nu"**. Să vedem ce găsim între aceste două limite. "Nu cred că televiziunea exprimă întreaga realitate. Oricum, nu mă influenţează niciodată în decizii"; "Nu mă ajută la o mai bună cunoaştere a realităţii, dar mă informează să pot lua decizii în consecinţă"; "Ajută să discerni un adevăr al tău de adevărul fiecăruia. Decizii iau doar în urma informaţiilor meteo pentru «toaleta» zilei următoare"; "Pentru mine, TVR este un post pe care nu-l creditez, deci nu mă ajută în cunoaşterea realităţii, nu iau decizii în funcţie de cele văzute la TVR"; "DA/NU, DA/NU, DA/NU, DA/NU"; "Nu"; "Da, fără a mă influenţa în «decizii»"; "Numai în măsura în care chiar televiziunea este creatoare de «realitate». Riscul de a te lăsa influenţat (pînă la manipulare) de televiziune nu cred că este direct proporţional cu timpul petrecut în faţa televizorului, ci cu raportul dintre acesta şi cel dedicat altor mass-media"; "Îmi poate atrage atenţia asupra unor «aspecte ale realităţii». Ea, singură, nu mă poate ajuta «la o mai bună cunoaştere a realităţii». Nu iau decizii *numai* în funcţie de lucruri văzute la televizor"; "TVR în foarte mică parte, aş putea spune chiar că mistifică adevărul; în schimb, vizionînd unele posturi străine se mai poate afla ceva real. În privinţa deciziilor, după vizionarea parţială a unor emisiuni, mă hotărăsc aproape întotdeauna să nu mă mai uit deloc la TVR!"; "Evident că televiziunea ajută la cunoaşterea realităţii, chiar la o mai bună cunoaştere. Dar cine se bazează doar pe TVR 1 (şi în ţara asta cred că procentul este de peste 60%) nu are şanse de a fi informat corect"; "Cred/sper că nu iau decizii în funcţie de ce văd la televizor (dar, cum informaţia transmisă de TV are o acţiune insidioasă, nu pot să fiu sigură). Cred totuşi că emisiunile de televiziune, dacă sînt bine făcute, pot ajuta la mai buna cunoaştere a realităţii". Etc.

Întrebarea mea a fost întîmpinată cu oarece reproşuri, fie ele şi indirecte (vezi numărul mare de ghilimele). În unele cazuri, se pare că a iritat chiar. De ce? Cred că deoarece a fost resimţită ca brutală, încercînd să "taie" prea gros lucruri cu granulaţie fină, insinuînd existenţa unei cauzalităţi mult prea directe, prea mecanice şi prea generale în procesul individual de luare a deciziilor: ca un prezumtiv atentat la intimitatea şi complexitatea fiecăruia. Ce rezultă din răspunsuri este o anumită **ambiguitate**, una, însă, de ordin general. Cînd este mai "periculoasă" televiziunea: cînd este bine sau cînd este prost făcută? Ce înseamnă, în cazul televiziunii, "bine" şi "prost"? O emisiune bine făcută este mai "periculoasă" sau mai puţin "periculoasă" decît una prost făcută, care te pune în gardă împotriva ei înseşi? De ce, din acest punct de vedere, nu încape discuţie în ceea ce priveşte TVR? O televiziune profesională este aceea care **face vizibil făcîndu-se, ea însăşi, invizibilă**, care "se confundă" (cameleonic? are ea ceva de-a face cu adaptarea la mediu şi rezistenţa?) cu realitatea. De ce numai o televiziune care nu face altceva decît să se "auto-denunţe" continuu este necreditată? De ce se consideră că numai un *medium* care are ca ideal *anularea distanţei* poate menaja *distanţa interioară* în luarea deciziilor? Să fie *decizia*, la urma urmei, independentă de *cunoaşterea realităţii? Cunoaşterea* să nu meargă mînă în mînă cu *acţiunea?* Să reuşească, oare, televiziunea să-şi reconstituie funcţia de *loisir* exact atunci, cînd şi acolo unde crezusem că i-a fost neutralizată? Să fi devenit "realitatea", lumea însăşi, prin intermediul televiziunii, **supremul serial**, să fi devenit, cum profeţea Nietzsche, lumea poveste?

O ieşire din ambiguitate cred că indică acel răspuns ce vorbeşte de completarea/contracararea televiziunii prin alte *media*, anterioare, în istoria "tehnică" a comunicaţiei, televiziunii: **radioul** şi **presa scrisă**. Despre acestea, însă, săptămîna viitoare.

Bogdan GHIU

Economie

Singura fată bătrînă din zonă?

Pe piaţa internaţională, cu lei putem cumpăra numai... dolari. Mult timp, atît în vremea socialismului, cît şi la începutul tranziţiei, banii vecinilor aveau aceeaşi soartă. Astăzi, însă, Europa Centrală şi de Est e cuprinsă de furia convertibilităţii. Cehia a rupt rîndurile spectaculos. O urmează Polonia îndeaproape. Chiar şi Moldova s-a încumetat să treacă frontiera. Iar Bulgaria se scutură de complexe, intensificînd fluidizarea pieţei valutare interne. România riscă să vadă cum moneda sa rămîne singura fată bătrînă din zonă.

Leii nu-s convertibili. De aici încep dramele importatorilor români. Iar cînd pe piaţa internă e criză de dolari, ca în acest sfîrşit de an, lucrurile se complică şi mai mult. Oferta de valută nu mai poate să răspundă favorabil cererii şi cursul o ia razna. De fapt, cele trei cursuri (de pe piaţa interbancară, de la casele de schimburi valutare şi de la bursa neagră) floteză anapoda. În consecinţă, importurile se scumpesc şi balanţa comercială se dereglează.

Ideea convertibilităţii l-a fascinat şi pe Ceauşescu. Şi-a fixat-o, la un moment dat, între obiectivele politicii sale economice. A abandonat-o însă repede, după ce s-a convins că economia românească hipercentralizată şi birocratizată nu avea resurse ca să susţină mişcarea leului prin lume. Ajunşi în mîini străine, leii "hoinari" se puteau întoarce pe piaţa internă. Ar fi fost dramatic.

Mai întîi, pentru că pe această piaţă nu se găseau mărfuri şi servicii nici măcar în cantităţi necesare să acopere cererea susţinută cu leii aflaţi în ţară. Nefiind ofertă şi pentru leii din conturile unor parteneri străini, Banca Naţională ar fi fost nevoită să-i răscumpere, oferind în schimbul lor valută forte din rezerva de stat.

Apoi, pentru că nu lei aştepta Ceauşescu de la partenerii externi, ci dolari. El ştia exact că stabilitatea monedei noastre nu avea decît acoperire propagandistică şi că raportul leu-dolar, exprimat de cursul oficial, era fictiv. Aşa că peste ideea leului convertibil s-a aşternut tăcerea.

Începînd din februarie 1990, şi-au făcut, treptat, apariţia germenii unei convertibilităţi limitate a leului. Dar dolarul de 21 de lei, ca şi cel de 35 de lei au reprezentat paritaţi nerealiste, pe care economia românească nu a putut să le susţină. Aceeaşi soartă a avut-o şi dolarul de 60 de lei, exprimat de cursul oficial stabilit la începutul anului 1991.

În acelaşi timp, bursa interbancară, inaugurată în februarie '91, a exagerat într-un alt sens: dolarul de 300 de lei era mult prea scump şi inducea semnale false în economia internă. Totuşi, existenţa unei pieţe valutare libere, deşi cu activitate retrînsă şi cursuri cu creşteri mult prea grăbite, alăturate unor decizii potrivit cărora exportatorii îşi puteau reţine valuta în conturi proprii, fără să mai fie obligaţi s-o cedeze statului, au fost cei dintîi vestitori ai trecerii la convertibilitatea monedei naţionale. Pasul decisiv l-a făcut guvernul Stolojan, la foarte puţină vreme după instalarea sa în toamna lui '91.

Prin unificarea celor două cursuri, cel oficial şi cel al pieţei interbancare, s-a ajuns practic la leul convertibil. Atenţie, însă: *a fost doar o măsură luată pe jumătate!* Pentru că în noiembrie 1991 nu s-a declarat convertibilitatea deplină a monedei naţionale, ci doar... *convertibilitatea limitată*! Aşa a fost numită oficial. În realitate, ceea ce s-a obţinut era un soi de *convertibilitate internă*, cu efecte parţiale. Leul devenise convertibil doar pe piaţa românească, nu şi pe cea internaţională. Dar chiar şi schimburile interne erau limitate şi îngrădite de birocraţia bancară. În plus, guvernul Stolojan a avut nefericita inspiraţie să-i oblige pe agenţii economici, inclusiv pe exportatori, să-şi schimbe valuta pe lei, măsură pe care a fost nevoit s-o abandoneze după cinci luni.

La numai cîteva zile de la unificarea cursurilor, Theodor Stolojan a răspuns unei invitaţii a guvernului italian şi a făcut unica lui vizită externă din scurta-i carieră de prim-ministru. Era 5 decembrie 1991. M-am aflat în grupul de ziarişti care l-a însoţit în acea călătorie. Am plecat în zori şi ne-am reîntors la miezul nopţii. În avion, în drum spre casă, noaptea, a avut loc o conferinţă de presă. Dolarul luase startul, la 11 noiembrie, de la pragul rezonabil de 180 de lei, dar numai în cîteva zile ajunsese la 185 de lei. L-am întrebat pe dl. Stolojan: "Credeţi că va mai urca?"... A răspuns: "Noi trebuie să luptăm să menţinem acest curs. Dar ca să-l menţinem într-adevăr va trebui să beneficiem de doi factori – de export şi de finanţare externă... dacă nu vom avea exporturi eficiente, nici Dumnezeu nu va putea să ţină cursul în loc!"... Au trecut de atunci patru ani. Cursul dolarului a urcat fără încetare, pentru că, an de an, am avut probleme cu aceşti doi factori: exporturile eficiente şi finanţarea externă.

Sigur, în spatele lor sînt alţi factori, multipli, cu rădăcini adînci în economia internă. Pe hîrtie, economia românească era intensivă. În realitate, însă, punctele ei forte nu erau nici productivitatea muncii, nici rentabilitatea, nici competitivitatea. Creşterea producţiei se baza cu deosebire pe investiţii soldate cu noi capacităţi industriale. Ceea ce însemna că aveam o economie extensivă. De altfel, după 1985, cînd ritmurile investiţiilor s-au împotmolit şi n-au mai putut fi ridicate noi capacităţi de producţie, iar pentru cele existente nu se mai asigura întregul necesar de materii prime, rezultatele economice au început să înregistreze valori negative. Din 1990, volumul investiţiilor a scăzut şi mai mult. Producţia a devenit în bună măsură dependentă de finanţarea externă. Diagramele sînt semnificative: producţia cădea cînd nu sosea finanţarea externă şi se redresa cînd intra valută în ţară. S-a intrat astfel într-un cerc vicios, pentru că finanţările externe întîrziau ori de cîte ori nu se înregistrau performanţele cerute de forurile financiare internaţionale; la rîndul lor, însă, aceste performanţe erau tot mai greu de atins în absenţa finanţării externe.

Una dintre performanţele neatinse este tocmai eficienţa exportului, de care se condiţionează valuta atît de necesară pentru întregirea ofertei pe piaţa interbancară şi pentru rezerva de stat. Noi continuăm să facem exporturi "înnădite", în care încorporăm o mare cantitate de importuri de completare. Totodată, datorită reformelor întîrziate, eficienţa şi competitivitatea rămîn valori... amînate, în loc să asigure valori adăugate. Loviturile pe care le-a primit leul, începînd de la sfîrşitul lunii octombrie '95, nu înseamnă altceva decît nota de plată pentru toate aceste amînări. Deficitul balanţei comerciale de la 1,7 miliarde de dolari, în jurul căreia se face atîta caz – în condiţiile în care dolarul a sărit peste pragul de 2500 de lei – nu-i decît un capitol al acestei note de plată. Un alt capitol, poate mai grav, este redeşteptarea inflaţiei: cum reiese din recentul comunicat al Comisiei Naţionale de Statistică, rata creşterii preţurilor s-a dublat în octombrie faţă de septembrie, fără să dea semne că intenţionează să se oprească. Deficitul comercial şi inflaţia sînt numai simptomele bolii. Cauzele trebuie căutate în economia reală, unde lipsa de rentabilitate a multora dintre întreprinderile de stat devine un lux tot mai costisitor. Şi cauza amînării convertibilităţii monedei naţionale.

Adrian VASILESCU

Reconstrucţie fără privatizare

România s-a pregătit îndelung pentru momentul ridicării embargoului asupra teritoriilor ex-iugoslave: toate declaraţiile oficiale din ultimii ani, toate contactele politico-diplomatice la vîrf, toate programele de perspectivă întocmite de specialiştii guvernamentali lăsau să se înţeleagă că reconstrucţia zonei balcanice e una dintre marile mize ale puterii de la Bucureşti. Imaginea noastră externă şi mitul stabilităţii eficiente prin ea însăşi s-au consolidat treptat pe baza conflictelor de la sudul Dunării şi a faptului că am avut întotdeauna relaţii prieteneşti cu toate republicile aflate pînă mai ieri în război. Micul sau marele trafic de frontieră, munca la negru şi contrabanda cu produse petroliere nu au fisurat bunele raporturi româno-iugoslave, după cum politica de stat prin care sancţiunile ONU trebuiau respectate nu a împiedicat răzvrătirile parlamentare la adresa acestora. Miliardele de dolari pierdute pe hîrtie de economia românească ca urmare a embargoului au devenit principala scuză pentru blocajul reformei şi pentru eşecul marii privatizări. Convinse că pentru a le recupera nu e nevoie decît de libertate de acţiune şi de strădanie declarativă, autorităţile române au pledat mereu pentru normalizarea situaţiei din Balcani, cerînd ridicarea restricţiilor comerciale. Starea economiei interne, potenţialul ei productiv şi capacitatea managerială necesară participării competitive la procesul reconstrucţiei postbelice în spaţiul ex-iugoslav au rămas însă în planul secund al preocupărilor guvernamentale. Mîndria noastră naţională a fost încă o dată răzbunată prin faptul că prim-ministrul Nicolae Văcăroiu a luat-o înaintea tuturor omologilor săi europeni şi a încheiat deja tratate bilaterale cu Serbia şi Muntenegru. Ce le va putea însă oferi partea românească partenerilor acum oficiali de la Belgrad şi Podgoriţa mai mult decît le-au oferit beneficiarii abili ai relaţiilor subterane şi profitorii de ocazie de pe urma războiului?! Poate oare o economie în derivă, scăpată din chingile centralismului comunist doar pentru a fi împinsă pe panta dezechilibrelor structurale, să-şi onoreze rolul de co-participant la reconstrucţia păcii balcanice? Avantajul geo-politic şi argumentele tradiţionale riscă să fie repede spulberate de exigenţele concurenţei şi de neputinţa internă. Politica alianţelor antireformiste, a tergiversărilor pe bază de calcule conjuncturale şi a duplicităţii mereu motivată prin false interese naţionale îşi culege deja roadele. Uitîndu-şi ca prin minune argumetele anti-FMI prezentate Parlamentului cu două săptămîni în urmă, la întoarcerea din Federaţia iugoslavă şeful cabinetului a mandatat echipa formată din guvernatorul Băncii Naţionale şi ministrul finanţelor să încheie acordurile de împrumut şi să obţină mult hulitele credite externe. Fără ele - dar cu o balanţă comercială complet compromisă - programul colaborărilor semnate cu cele două republici vecine rămîne literă moartă. Traiectoria programului de privatizare e un bun exemplu pentru cei care vor să repete în cadrul parteneriatului extern strategia victoriilor pe hîrtie exersată îndelung în politica guvernamentală internă: cu un aer tot mai plîngăreţ, ministrul reformei încearcă acum să convingă electoratul român că deţine în dulapuri - sub formă de cupon de privatizare - cheia bunăstării generale. Nu-l crede aproape nimeni şi subscrierea preocupă din ce în ce mai puţini cetăţeni. Eşecul privatizării a schimbat în rău psihologia noastră marcată de scepticism şi pentru această împăcare cu răul de tip nou, cu ideea că nu mai e nimic de făcut, guvernanţii sînt mai vinovaţi decît pentru că s-au îmbogăţit ei înşişi ilegal în anii grei ai tranziţiei. Oricîte tratate de cooperare economică ar semna cabinetul de azi şi de mîine cu vecinii noştri, oricîte societăţi şi bănci mixte ar fi înscrise pe lista realizărilor teoretice, nimic nu va anula pur şi simplu efectele crizei. Aşa stînd lucrurile, pregătirile îndelungi făcute în vederea reluării în trombă a relaţiilor cu Iugoslavia sînt în mare parte inutile. Peste cîtva timp, prietenii noştri sîrbi vor abandona probabil sentimentalismul de frontieră, căutîndu-şi în altă parte colaboratorii privilegiaţi, aşa cum românul însuşi încearcă să-şi găsească echilibrul coşului zilnic fără să mai dea importanţă declaraţiilor televizate ori milionului prezumtiv distribuit după un ocol de patru ani. Dincolo de palmaresul mediatico-diplomatic şi de promisiunea revalorizării atuurilor limitrofe, vizita delegaţiei guvernamentale române la Belgrad şi Podgoriţa nu ne-a adus decît confirmarea faptului că România şi-a blocat de bunăvoie şansele acestei perioade confuze iar acum se află încă o dată în contratimp. Anul electoral care urmează nu poate decît să adîncească prăpastia şi să ne îndepărteze şi mai mult de obiectivele integrării în structurile occidentale. În plan intern, stagnarea ori involuţiile din întreaga legislatură vor fi ridicate la rang de politică naţională în focul bătăliei pentru alegeri. În plan extern, prudenţa ori dezamăgirea investitorilor şi a marilor cancelarii vor avea o justificare în plus: nimeni nu se avîntă să facă afaceri cu o ţară care nu ştie încă în ce direcţie s-o apuce şi ai cărei guvernanţi susţin public principiile economiei de piaţă, dar fac tot ce pot să-i întoarcă pe guvernaţi la obsesia siguranţei de tip comunist.

Alegerile anticipate ar putea debloca situaţia: cu o nouă majoritate parlamentară şi cu un guvern care să fi învăţat ceva din bălmăjelile celui precedent, România ar mai avea încă timp să valorifice condiţiile create prin ridicarea embargoului concomitent cu accelerarea reformei. Problema e că alegerile înainte de termen nu sînt uşor de organizat, mai ales că pînă la această oră proiectul Legii electorale n-a reuşit să treacă de faza discuţiilor la comisia juridică. Majoritatea parlamentară a lăsat această lege extrem de importantă pentru ultima sută de metri, iar întîrzierea se întoarce acum împotriva PDSR: el ar fi singurul avantajat de scrutinul anticipat şi de ridicarea pragului electoral care să-l scape în mod "natural" de incomozii aliaţi ultranaţionalişti. Numai că votarea unei legi electorale care să corecteze erorile celei vechi şi să facă posibilă scurtarea bătăliei pentru viitoarele structuri de putere - în timpul căreia economia nu se poate nicidecum redresa - presupune restructurarea unei noi majorităţi parlamentare. Care sînt partidele dispuse să favorizeze prin votul lor coagularea vieţii noastre politice şi limitarea şanselor pentru micile formaţiuni zgomotoase, de vreme ce luptele intestine şi interesele de clan sînt la fel de puternice ca şi în 1991? Atunci, legea electorală a fost votată pe un fond de certuri şi de diviziuni spectaculoase: tabăra Roman intrase în conflict cu tabăra Iliescu, liberalii trăgeau în altă direcţie decît ţărăniştii, tentaculele viitorilor aliaţi parlamentari lucrau sîrguincios în subteran mînuind duşmăniile politice şi avînd grijă ca ele să nu se stingă nici un moment. Acum, situaţia e aproape identică, deşi termenii ecuaţiei s-au complicat. Legea electorală ar fi trebuit promulgată atunci cînd forţele politice nu se înrolaseră încă în războiul propriu-zis pentru voturi. Amînarea ei dincolo de pragul anului preelectoral care se încheie este pentru viaţa politică la fel de periculoasă pe cît a fost pentru economie amînarea marii privatizări.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Dragonul plînge

Evoluţia politică şi economică a ţărilor din Sud-Estul Asiei este prezentată ca un argument exemplar în faţa celor care încearcă să sincronizeze acumularea bogăţiei naţionale cu instaurarea democraţiei, cu însuşirea drepturilor omului în sensul lor deplin. Coreea de Sud, Taiwan, Singapore, Thailanda nu sînt preocupate de libertatea cuvîntului şi a presei, de dreptul la asociere, ba chiar dimpotrivă, în schimb conducerile lor autoritare (de cele mai multe ori de sorginte militară) veghează la sporirea produsului intern brut, în condiţiile unei absolute curăţenii morale şi materiale. În organismele internaţionale prim-ministrul din Singapore a dezvoltat chiar o teorie despre caracterul specific al drepturilor omului, despre criteriile care nu se potrivesc populaţiei din sub-continentul său, despre preeminenţa dreptului la muncă şi la o viaţă decentă sub raport material faţă de drepturile iscate de pălăvrăgeala parlamentară. Recentele evenimente din Coreea de Sud introduc totuşi o distorsiune majoră în viziunea de basm paternalist.

Cînd, datorită televiziunii, lumea întreagă l-a văzut pe fostul preşedinte Roh Tae Woo ştergîndu-şi lacrimile după ce a recunoscut că şi-a însuşit personal cocheta sumă de trei sute de milioane de dolari, ceva din teoria specificului naţional s-a modificat. E adevărat că liderii corupţi din celelalte continente se apără cu aroganţă chiar în prezenţa dovezilor, dau vina pe alţii şi în orice caz nu plîng.

Pînă la descoperirea conturilor secrete, Roh avea toate motivele să se considere un personaj istoric: în calitate de general a fost alături de autorii loviturii de stat militare din 1979. În 1980 n-a fost străin nici de sîngeroasa represiune împotriva manifestanţilor din Kwangju. (Evenimente care n-au fost nici uitate, nici iertate de opinia publică). Dar tot el este cel care a făcut posibilă tranziţia spre o guvernare civilă. După puternicele tulburări din 1987 el a organizat primele alegeri prezidenţiale directe pe care le-a cîştigat în anul următor. În 1990 a făcut echipă cu un fost adversar, mai uşor de identificat cu idealul democratic, Kim Young Sam, actualul preşedinte care se şi află la originea declanşării scandalului. Preşedintele Kim n-a făcut nimic spectaculos: a promulgat doar o lege prin care interzicea folosirea conturilor bancare sub nume de împrumut. De acest fir s-au agăţat cei care aveau de mult bănuiala că generalul Roh nu este chiar un incoruptibil. Dar scandalul depăşeşte cinstea şi onoarea unui om, fie el şi un general. Fondurile colectate de fostul preşedinte al Coreei de Sud provin de la marile concernuri industriale şi ele au fost oferite în aceste condiţii mai mult decît suspecte pentru a-şi asigura bunăvoinţa birocraţiei guvernamentale. Structura economiei sud-coreene, întemeiată pe monopolul marilor conglomerate industriale (chaebol) şi pe descurajarea micilor întreprinzători, şi-a pus pecetea şi pe evoluţia sistemului politic rămas, în pofida uniformelor moderne, prins în structuri feudale de clan: din banii adunaţi cu japca de la baronii industriei, Roh le-a dat şi liderilor opoziţiei cîte ceva pentru susţinerea campaniei lor electorale. În afara acestor jocuri a rămas doar electoratul care, în pofida cifrelor globale înfloritoare, suportă efectele unui buget de austeritate.

Şi totuşi manifestaţiile de stradă care au urmat revelaţiilor dovedite despre corupţia foştilor şi actualilor lideri nu s-au făcut pentru sporuri salariale şi protecţia socială, ci pentru pedepsirea vinovaţilor, a celor care au ordonat şi au executat represiunea în lungii ani ai dictaturii. Arestarea fostului preşedinte Chun Doo Hwan, responsabil pentru cei 200 de morţi cunoscuţi de la Kwangju, pare să demonstreze că tranziţia paşnică, negociată e posibilă doar pe planul propagandei. Ideea că excesele dictaturii politice sînt scuzabile prin performanţa economică este stînjenită de intervenţia statului, iar corupţia este chiar mai profitabilă pentru că sumele sînt mai mari şi se împart între mai puţini. Crimele politice trebuie şi ele finanţate de către cineva şi, mai devreme sau mai tîrziu, aceste conexiuni devin publice. Poate că generalul Roh plîngea de ciudă că a lăsat ca democraţia să favorizeze demascarea lui; poate că remuşcările lui erau sincere. Nu ştiu ca prim-ministrul din Singapore să fi elaborat vreun principiu în legătură cu specificul naţional al lacrimilor de general. Alternativa dictatură sau corupţie este una falsă: cînd nu este furtişag sau găinărie, dictatura favorizează şi legitimează corupţia dîndu-i un înalt sens patriotic.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Automulţumirea cu mulţumiri

● **Sacrificîndu-şi popularitatea, Guvernul a luat măsuri ferme:** Privind retrospectiv, putem afirma că cei trei ani care au trecut de la preluarea mandatului s-au desfăşurat sub semnul voinţei noastre politice de a duce la bun sfîrşit dificila sarcină asumată în programul şi strategia de guvernare: stoparea declinului producţiei şi relansarea creşterii economice într-un mediu stabil. Considerăm că numai în aceste condiţii se pot realiza stabilizarea economică şi consolidarea acesteia - premisă a asigurării continuităţii procesului de reformă. În viziunea noastră reforma constituie esenţa tranziţiei la economia socială de piaţă, a reînscrierii economiei româneşti pe traiectoria dezvoltării şi reintegrării în circuitul economic european şi mondial. Deşi nu intenţionez să fac apologia perioadei noastre de guvernare, voi sublinia totuşi un element semnificativ, şi anume că, la mijlocul anului 1994, s-a reuşit pentru prima oară după Revoluţie, o stabilitate macroeconomică, dar care necesită, în continuare, măsuri energice pentru menţinerea şi consolidarea ei. (**Cronica română** - luni, 4 decembrie 1995)

● **Românii nu vor să subscrie cupoanele:** Mircea Coşea, ministru de stat, autor al programului de privatizare în masă, a recunoscut la ultima şedinţă de guvern eşecul celei de-a doua etape a programului de privatizare, respectiv subscrierea cupoanelor. În cursul discuţiei pe acest subiect, care a ocupat o mare parte din şedinţa guvernului, s-a arătat că nu au fost subscrise decît circa 2-4% din cupoanele nominative de privatizare. Surse guvernamentale afirmă că Mircea Coşea şi-a aranjat marţi, cu o zi înainte de şedinţa guvernului, o emisiune televizată pe tema marii privatizări pentru a-şi crea atmosferă favorabilă în vederea şedinţei de guvern, temîndu-se de critici severe cu această ocazie. (George Scarlat - **Libertatea** - luni, 4 decembrie 1995)

● **Mulţumim New York, mulţumim America!** O telegramă de presă ne aduce ştirea că pe faimoasa clădire din centrul uriaşului New York, Empire State Building -, pînă nu de mult cea mai înaltă clădire din S.U.A.! - a fost arborat, alături de superbul drapel american, prezent acolo permanent, şi tricolorul românesc! Gestul de aleasă prietenie al municipalităţii acestui colosal oraş (mare cît România!) rămîne cu totul de excepţie. Ca să poată fi văzut acolo sus, la peste 400 m altitudine, pentru confecţionarea tricolorului ţării noastre a fost aleasă aceeaşi mătase specială, strălucitoare, în suprafaţă de circa 25 mp ! MULŢUMIM NEW YORK, MULŢUMIM AMERICA! (D.D. Rujan (olograf) - **Vocea Românici** - luni, 4 decembrie 1995)

● **România – o ţară de rezervă?** Există astfel suficiente motive pentru ca România să recadă în conul de umbră al interesului politic european şi american. Odată cu dispariţia necesităţilor militaro-strategice ale Occidentului în regiune, pentru ca România să rămînă în cursa pentru integrarea euroatlantică, ea ar trebui să se concentreze cu deosebire asupra problemelor sale interne. În acest context reforma economiei româneşti şi asanarea vieţii politice redevin condiţiile esenţiale pentru accesul la lumea civilizată. Condiţii care în cei trei ani şi jumătate de "planton" la Dunăre au trecut în ochii Occidentului pe planul al doilea, dar care acum, odată cu încetarea războiului din fosta Iugoslavie, au revenit în prim-plan. (Bogdan Chirieac - **Adevărul** - luni, 4 decembrie 1995)

● **Logica relei de tort:** Majoritatea politicienilor sînt de părere că Văcăroiu a trecut graniţa de pomană, ratînd startul după ridicarea embargoului. Numai firmele private pot relansa relaţiile economice cu fosta federaţie Iugoslavă. Tot occidentalii îşi vor tăia cea mai mare felie de tort din reconstrucţie. Singura realizare a lui Văcăroiu, faptul că a dat mîna cu Miloşovici, este şi cea mai mare a anului 1995. (**Ziua** - luni, 4 decembrie 1995)

● **Un optimism exagerat:** Din păcate însă, macrostabilizarea din România seamănă tot mai mult cu o sarcină realizată "la ordin". Ea nu s-a obţinut ca urmare a limpezirii apelor. Nici astăzi nu se poate cunoaşte cererea reală, nivelul de piaţă al preţurilor majorităţii bunurilor sau serviciilor. Nici după cinci ani de la începerea reformelor nu se face distincţie între eficienţă şi pierdere. La trei ani după "liberalizarea" pieţei valutare, leul continuă să fie "controlat" altfel decît prin mijloace specifice pieţei. Dar acest dirijism nu se bazează pe informaţii neutre, furnizate de piaţă. Ci pe interese care, de multe ori, nu concordă cu realitatea.

Pe baza unei stabilizări artificiale (sau măcar şubrede) nu se poate spera prea mult într-o relansare de durată. Oricine ştie că poţi să pui o plombă pe o măsea tratată superficial.

Dar apoi, cînd vrei să te bucuri de o bucată de ciocolată sau de o supă caldă... reîncepe calvarul. (Claudiu Doltu - **Cotidianul** - luni, 4 decembrie 1995).

Chef fără chef şi cînd ai chef

În cariera mea publicistică nu prea îndelungată, dar numărînd totuşi mai bine de un sfert de veac, am simţit de mai multe ori contrarietatea împotriva subiectului ce-mi era dat să-l "tratez"; obligaţii redacţionale îmi cereau să evoc pe Heliade Rădulescu atunci cînd eu aş fi vrut să scriu despre cutremur, sau să particip la o discuţie despre critică (ah, această temă!) cînd eu aş fi vrut să ofer revistei o nuvelă. N-aveam chef să răspund "ofertei", dar uneori găseam totuşi în subiect o cîtime interesantă care-mi îngăduia să strecor ceea ce eu aveam mai la suflet, cu aerul că mă supun comenzii.

În faţa acestui "chef" (subiect infinit) am avut aceleaşi ezitări şi momente de revoltă lăuntrică. De asta îmi arde mie acum? Sau, ia să profit de ocazie şi, sub cuvînt că am chef să scriu chiar despre asta, să încerc ceva pe coarda proprie... Rezultatul se va vedea. Căci a vorbi despre "chef" înseamnă a ataca una dintre cele mai grave probleme ce se leagă de sufletul omenesc şi, în acelaşi timp, e caracteristică în grad suprem pentru noi, românii. Faptul că noi îngemănăm sau chiar suprapunem "dispoziţia" către ceva cu "petrecerea" care întrerupe firul existenţei şi-i marchează etapele esenţiale este ceva ce trebuie să dea de gîndit. Un chef la români este cu atît mai important şi mai caracteristic cu cît omul care-l face îl "organizează", căci nu şi-l poate îngădui oricînd, de multe ori el fiind foarte sărac. O dată pe an sau la cîţiva ani o dată, el încearcă să-şi depăşească obişnuita condiţie şi să facă o demonstraţie în acest sens. Rareori românul face chef atunci cînd are chef; mai curînd, prin eforturi, încordare, amînări, îşi pregăteşte momentul exploziv.

Este limpede pentru observatorul oricît de superficial că românii sînt, în imensa majoritate, un popor care subordonează valorile economice celor ale vieţii, adică invers decît se întîmplă cu oamenii din Occidentul Europei, care au născut mentalitatea capitalistă. Un ins care mănîncă frugal, umblă aproape în zdrenţe, dar e în stare să facă un chef monstru la botezul unuia dintre copii sau la altă ocazie de acelaşi soi este cu totul străin de tipul celui care economiseşte pentru a investi, se privează de multe şi îşi reduce consumul imediat pentru a-şi procura un capital; un astfel de om e străin de însăşi noţiunea de capital. Or, dispoziţia aceasta spre cheltuire nesăbuită, ostentativă, este caracteristică păturilor inferioare româneşti şi a fost şi în trecut, desigur datorită faptului că ele aparţineau mai ales păturii rurale sau nu se desprinseseră ca mentalitate de ele. Cu cît omul e mai sărac, cu atît fenomenul e mai strident; cel care se foloseşte de sărbătoare pentru a rupe determinarea lui apăsătoare şi meschină, realizează o performanţă *de sine*, care n-are echivalent în dorinţa altor oameni săraci de a se îmbogăţi.

Aşa-zişii ţărani (mai corect: oamenii care trăiesc în mediul rural şi alcătuiesc lumea rurală) sînt în covîrşitoarea majoritate a cazurilor cu totul altceva decît materia primă pentru societatea burghezo-capitalistă, nişte burghezi în stare potenţială, aşa cum au crezut mulţi teoreticieni şi adepţi ai modernizării noastre, de la 1848 încoace (dar ei sînt inapţi de a deveni automat membri ai societăţii industriale, deci muncitori şi tehnicieni, aşa cum credeau marxiştii). Cei care trăiesc la ţară, în cadrele economiei rurale, au ca model nu pe capitalist, pe negustor, pe cămătar sau pe bancher, deşi îi privesc pe toţi aceştia cu admiraţie, ci pe boier, cu care se simt conaturali. Idealul "ţăranului" este unul tipic seniorial: muncă puţină, rentă asigurată din exploatarea pămîntului de către alţii, spiritul patriarhal în familie, progenitură numeroasă, pentru a-şi marca şi biologic superioritatea pe această cale. Nu ţin neapărat să-l contrazic pe filosoful Vasile Băncilă, autor al unui remarcabil studiu, *Duhul sărbătorilor*, dar cred că anume modelul boieresc îl face pe ţăran să cultive acest duh, să-l afirme cînd poate, dar cu orgoliul unei mari reuşite de ordin social. În puţinele clipe ale chefului, el se simte stăpîn, se simte un zeu, se simte centrul consideraţiei cît mai multora, pe baza unor criterii pe care le ştie comune cu ale celor din jurul său, familie, cunoscuţi, rivali invidiaţi.

Un astfel de tip uman nu e lipsit de anumite merite, chiar are hazul lui (nu doar la chef), dar marea problemă a României a fost în trecutul ei libertar aceea de a transforma acest om în cu totul altceva, fapt privit cu mare dezaprobare şi mai ales consternare de purtătorii de cuvînt ai societăţii patriarhale, de la Eminescu la N. Iorga şi la atîţia alţii. Mai direct vorbind, Şt. Zeletin, marele analist al burgheziei româneşti, teoreticianul sombartian (dacă nu marxist) a considerat un adevărat miracol realizarea aceasta istorică a poporului român, adică a unui popor reputat ca juisor, chefliu, nepăsător, consumîndu-şi energia în "petreceri" şi cheltuieli improductive, nepăsător din motive istorice faţă de ceea ce va fi ziua de mîine. Într-adevăr, cînd trăieşti într-un regim de spoliaţiuni, de jafuri, de cutremure, de molime şi impozite cumplite (nu ştiu dacă am respectat ordinea cuvenită în această enumerare) ai în mod fatal tendinţa consumului imediat, a dorinţei de a o "face lată" ştiind că stocarea, cumulul nu sînt posibile, ba chiar atrag asupra ta privirile dominatorului hrăpăreţ.

În acelaşi spirit, celălalt economist care şi-a închinat exisenţa studierii fenomenului, Mihail Manoilescu, a observat că românul a fost încurajat să adopte economiceşte modelul greierului, nu al furnicii, şi modelul l-au oferit, pe plan major, tot boierii, care îndată ce graniţele au putut fi trecute, îşi consumau sistematic veniturile moşiilor în străinătate, păgubind economia naţională mai rău decît o făceau reprezentanţii puterii otomane pe vremea fanarioţilor. Şi regimul comunist a sancţionat crunt tot procesul acumulării, chibzuinţei şi gospodăririi, osîndindu-i cel mai grav tocmai pe cei ce-l reprezentau: industriaşii, proprietarii, chiaburii etc., trecîndu-i cu vederea sau nu, considerîndu-i principalii lor duşmani pe cei cu mentalitatea "ce-am avut şi ce-am pierdut", "am un leu şi vreau să-l beu", "decît un an cioară, mai bine o lună vultur". Stilul de "nuntă ţigănească" nu e înţeles decît de cei care au asistat efectiv la aşa ceva, deşi expresia este consacrată şi sensul ei se bănuieşte, pentru că ne-a aparţinut şi nouă românilor. În tot cazul, au fost şi oameni care s-au îmbogăţit de pe urma observaţiei că adorabilele noastre ţărăncuţe (sau bravele noastre "sătence", cum li se spunea în limbaj sămănătorist) umblă în picioarele goale, dar sînt dispuse să-şi cumpere ciorapi de mătase, baticuri exotice şi alte asemenea zădărnicii demonstrative; aşa a prosperat în vechea Românie o mare industrie textilă, fapt de neconceput pentru analiştii "realităţilor naţionale" şi pentru cei care osîndeau modernizarea ţării în numele teoriei "formelor fără fond". Astăzi tragem desigur alte concluzii despre ce s-a întîmplat, deşi e legitim să ne mirăm văzînd la tot pasul fenomenul în chestiune, măcar sub forma unor ţigănci cu venituri foarte precare şi cu un standard de viaţă mizerabil, dar care poartă pe ele, sub formă de podoabă, mai mult aur decît soţiile unor bancheri elveţieni.

Desigur că există şi numeroase nivele mai elevate la care ar putea fi analizat "cheful", dispoziţia spre petrecere, voinţa de a te afirma şi de a-ţi afirma voinţa contra oricărei logici, mai ales a celei economice. Las pe cititor să caute în opera lui N. Steinhardt pagini în acest sens, de subtilităţi nenumărate. Poate eu însumi o se reiau aceste consideraţii, necontrazicîndu-l în esenţă nici pe el, nici pe mai puţin cunoscutul Vasile Băncilă, ci mergînd oarecum în paralel cu ei. De asta, altă dată, poate cînd oi avea mai mult chef.

Alexandru GEORGE

Am fost şi eu dulău...

Pe la sfîrşitul anilor '60, cînd am schimbat apartamentul nostru minuscul dintr-un bloc procopsit şi ultracentral cu o casă cu pod şi pivniţă din zona Buzeşti – Popa Tatu, ştiam că schimbăm peisajul, dar nu bănuiam cu cît.

Străduţă cu 25 de case, lume amestecată, garduri aplecate, liliac înflorit de Paşti, o turmă de pisici, nici un cîine, Piaţa Matache la o aruncătură de băţ, Gara de Nord la două aruncături, inşi dezinvolţi şi plini de vitalitate, miros de cărbune prost, alt tip de sociabilitate, chiriaşi cu bon, foşti proprietari, actuali proprietari, turnători... Din tot ce mi-a fost dat să văd în şase ani, cît am trăit acolo, de neuitat rămîn scenele de ceartă şi chef. Nu pot să le uit şi nici nu vreau să le uit! Dacă experienţa mea s-ar fi limitat la variante de locuire tip bloc vechi de pe strada Mendeleev, astăzi m-aş simţi un pekinez pieptănat cu fundiţă. Aşa, privind strada pe după perdea sau, făţiş, din balcon, am fost şi eu dulău...

Nu intenţionez să comunic mai mult decît o imagine. Închid ochii şi o văd. Era vară, era sîmbătă şi era nuntă. Stare de nuntă. Din zori, riveranii şi riveranele se proţăpesc în geam. Bocăneli şi strigăte de muncă. În cîteva ceasuri, tipi cu feţe incerte ocupă 100 de metri din carosabil cu un cort uriaş. Îmi fac de lucru pe balcon. Nu sînt singura care spală ferestrele. Sosesc staţiile de amplificare. Sînt la cîţiva metri de noi. Urechile îmi iau foc. Cîţiva vecini închid ferestrele şi trag obloanele. Peste puţin timp le redeschid, învinşi. Zgomot de frîne şi înjurături. Maşinile care vor să treacă pe stradă nu pot să treacă. Îmi iau inima în dinţi şi cobor să văd ce este în cort. "O mie şi una de nopţi" cu mese lungi şi albe, farfurii şi tacîmuri aşezate cu grijă, pahare ieftine din care şervetele scrobite ţîşnesc ca nişte paloşe. La capătul cortului, patru lumînări, patru superlumînări; măsor cu palma buchetul de flori şi are un diametru de un metru patruzeci. Familie de florari cu un singur fecior.

Sosesc nuntaşii. Femeile poartă rochii lungi de lamé şi pantofi de plastic în picioare. Bărbaţii au toţi cămăşi albe, descheiate pînă la buric. Copiii, care, cum. Foiesc, vorbesc, glume, muzică asurzitoare. Apare femeia din colţ cu bomboane agricole. Astăzi e fără scăunel şi cornete, dă seminţele de gratis, direct în palmă, la nuntaşi. Puţină rumoare. Din fundul curţii se ivesc mirii. El este mic, grăsuţ, are costum alb, papion alb, pantofi de mafiot albi, cu decoraţie cafenie, şi părul încleiat cu o sticlă de briantină. Mireasa e tînără, foarte frumoasă şi uriaşă. Are o rochie lungă, tivită cu pene şi lipită de corp. De la subţiori în sus este goală şi neagră, pe cap, o diademă tip Maria de Mangop. Începe dansul. Un grup mic pleacă cu mirii la biserica Sfinţii Voievozi pentru cununie. Comandoul se întoarce repede şi bosumflat. Preotul nu îi cunună pentru că mireasa este prea dezbrăcată. O lăsăm pe altă dată. Dans. Către opt şi ceva, fără să se fi întunecat, se aprind reflectoarele şi o voce de bărbat face la microfon un anunţ oficial: o nuntă ca în poveşti, vă rugăm să aruncaţi o privire, invitaţi şi neinvitaţi, vă rugăm să poftiţi la masă unde sînteţi aşteptaţi; fiecare să-şi numere însă banii din buzunar pentru că datoria nu face cinste la om. Nimeni nu caută în buzunar, nimeni nu intră în cort, toţi dansează. Din jumătate în jumătate de oră invitaţia se reia pe un ton insistent: poftiţi în cort, intraţi în cort, toată lumea în cort... În cort nu este riguros nimeni, doar mirii intră şi ies. Aş vrea să înregistrez şi nu am cu ce. O rog pe sora mea să fotografieze. Se sfieşte, dar se înduplecă. Dans. Alt anunţ. Tot degeaba. Este unu şi ceva şi muzica se opreşte, ca pedeapsă. Cîteva clipe, nuntaşii sînt descumpăniţi. Unul mai bătrîn dă capul pe spate şi începe să cînte: păi, foaie verde de trei ori, bei, mori, nu bei, mori, păi, dacă bei să bei destul, dacă mori să mori sătul. Cînd termină, începe altul. Muzica boxelor reîncepe brusc. Dans. Curînd se va crăpa de ziuă. Sînt tot în balcon. Merită! Era pe la patru dimineaţa cînd muzica s-a oprit, soacra mare a luat microfonul şi a început să strige cu glas piţigăiat: lua-v-ar dracu' să vă ia şi să vă ardă maţele la toţi, eu v-am ajutat pe toţi cînd aţi avut nevoie, pomanagiilor, şi cu bani şi cu de toate şi cînd îmi însor feciorul mă lăsaţi cu cortul gol?! Lua-v-ar dracu' să vă ia şi să vă ardă maţele la toţi...

Şi acum vine imaginea! Îi văd perfect, zeci de nuntaşi stînd în picioare, peste care soacra mare, de la microfon, ploua cu înjurături şi reproşuri. Ei păreau nişte elevi dojeniţi în careu şi ea o tragediană mare. Nu mai ştiu tot ce le-a zis, dar le-a stricat cheful. Cît timp le-a vorbit, unul n-a plecat. Apoi s-au stins reflectoarele. Nunta s-a spart.

Epilog. Cînd m-am trezit dimineaţa, cortul dispăruse ca şi cînd n-ar fi fost. Tata s-a interesat şi paguba fusese uriaşă. Soacra mare a murit, pînă la sfîrşitul săptămînii, de supărare. Şi să vezi atunci înmormîntare şi chef!

* * *

Mă întreb ce este mai dificil, să-ţi laşi cheful sau să-ţi laşi voia? Cînd îţi laşi voia, faci voia altuia, dar cînd renunţi la cheful tău, pur şi simplu rămîi fără chef. Bine să fie? Au dreptate oamenii care se răţoiesc la tine zicînd, aici nu merge după chef, aici facem lucruri serioase! Ordinea şi disciplina se pot dispensa total de chef? Personal, eu nu cred. Am încercat să văd cum numesc nemţii cheful şi am găsit în dicţionar o sumedenie de cuvinte. Tocmai la nemţi, care sînt atît de serioşi...

Şi, vorba cîntecului, cheful din ce e făcut? De unde vine şi unde se duce, cînd se duce? Cum acţionează, este un catalizator? Nu ştiu să răspund. Ceea ce urmează nu este un răspuns decît pentru mine. Cheful face parte din familia stărilor inefabile "de subţire" care vin şi pleacă, trec peste noi, prin noi, ne dilată şi ne comprimă sufletul, ne întăresc şi ne răvăşesc. Sînt înclinată să acord acestor stări multă atenţie şi respect. Nu stric cheful altora şi, pe cît se poate, îl urmez pe al meu. În fond, cheful este un vînt care suflă, din cînd în cînd, în pînzele corăbiilor noastre, mişcă aripile morilor noastre, dar cîţi dintre noi mai sînt dispuşi să trăiască din vînt? Sfîrşitul acestui mileniu suprimă dreptul la chef, instaurînd ordinea motorului. Cîştigul este uriaş şi pierderile incalculabile.

Irina NICOLAU

Sinecdoca ucigaşă

Kief-ul: în limba noastră, el a devenit *chef*, dovadă a unei integrări profunde. Iar dacă luăm în considerare şi mulţimea expresiilor unde *chef* apare, atunci împământenirea lui se dovedeşte solidă şi totală.

Şi, totuşi, la început el a fost doar o inocentă pauză după masa de prînz, siestă fără nimic morbid în ea, obligatorie din cauza căldurii. Sub clima Asiei Mici, ar fi fost imposibil să te apuci de lucru imediat ce ai prînzit; pauza a avut o semnificaţie primordial medicală, dictată de minima prudenţă. De altfel, însuşi prînzul turcesc era – culinar vorbind – extrem de sobru: fără carne de porc, fără grăsimi, fără excitante, fără nici o picătură de alcool, mai ales. Pauza de după prînz, igienică, intra – pentru oriental – în aceeaşi ordine de obişnuinţă cu rugăciunea de la mizeul zilei închinată lui Allah: o pauză concomitent de reculegere şi de odihnă.

Numai că... numai că obligatoria siestă orientală a trecut, odată cu moravurile turceşti, şi în ţări situate sub cea mai generoasă latitudine, în clima temprată, cu ierni foarte reci, cu primăveri şi toamne agreabile. Pe scurt, în ţări care nu aveau nici cea mai vagă nevoie de siestă. Bunăoară, în Ţările Române. Aici s-a produs catastrofa.

Avînd doar cîteva zile toride pe parcursul unui an întreg, avînd imensa majoritate a zilelor reci, răcoroase ori călduţe, locuitorii ţării noastre au fost încă fascinaţi de ideea întreruperii cotidiene a oricărei activităţi. Şi atunci s-au străduit să creeze condiţiile pentru ca visata pauză să se justifice, adică au început să mănînce pantagruelic, să bea pînă nu mai ştiau de ei, iar (ca supliment picant al prînzului) să mai facă şi alte lucruri, legate tot de trup, şi pe care sugestiile orientale le agrementau cu variaţiuni inedite. După exerciţiile de acest fel, pauza şi somnul deveneau în sfîrşit obligatorii, chiar vitale. În absenţa unei obligaţii climaterice ori religioase care să instituie *kief*-ul, românii au laicizat pauza mahomedană. Iar *kief*-ul a început să se numească nu pauză, ci destrăbălarea simţurilor ce făcea pauza necesară. Din "linişte" şi "reculegere", *kief*-ul românesc a devenit contrariul lor.

"Simplă sinecdocă, precum sînt atîtea în limba noastră" (efectul pentru cauză, cauza pentru efect) – am fi tentaţi să afirmăm la prima vedere. În oridine pur lingvistică, aşa stau lucrurile; dar, în ordine existenţială, ele se complică puţin. Nu ştiu dacă semnificaţiile acestei sinecdoce pentru specificul naţional românesc au fost vreodată studiate după cum merită. Evoluţia semantică a *kief*-ului, paralelă cu involuţia morală a populaţiei care face chef, poate fi urmărită cu claritate. Toată ziua noastră a început să fie orientată spre cheful de la amiază, văzut ca o ieşire culinar-bahică din timp; restul obligaţiilor cotidiene a fost relegat pe planul al doilea sau al treilea. Tot ceea ce nu evocă direct ori indirect cheful, tot ce nu reprezintă o pregătire sau o consecinţă a lui, ne-a devenit cenuşiu, neinteresant, pînă la urmă plictisitor.

Sinecdoca şi-a continuat operaţiunea inexorabilă. Cum numim în limba română un om "plictisit", un om "deprimat de rutina cotidiană"? Un om "fără chef", bineînţeles. Nu numai că ne-a ghidat programul zilnic: cheful a început să guverneze orizontul existenţial al românului. Cînd este "cu chef", înseamnă că românul a tras cîteva pahare de cordial; cînd "are chef", înseamnă că românul e disponibil. Dar dacă "n-are chef", nu mai poţi obţine nimic de la el. Şi am ajuns astfel la stupefiante contrasensuri, la aberaţii semantice, dintre care cea mai cunoscută şi mai des repetată ia forma oximoronului: *am (nu am) chef să lucrez.* În viziunea sa existenţială, în acceptarea sau respingerea condiţionării ontologice, românul a plasat expresia *chef de viaţă* – suprapunere de data aceasta pleonastică, deoarece el vede esenţa ultimă a vieţii tot sub forma chefului.

În *Roland Barthes par Roland Barthes* (Paris, 1976), transcriindu-şi notaţiile intime revelatorii, paradoxalul pontif al structuralismului mărturiseşte că a nutrit mereu nostalgia unui "alt fel de ritm" al existenţei, a unui ritm în care pauzele să aibă rolul fundamental. Şi afirmă cu inocenţă că a întrezărit existenţa unui asemenea ritm în timpul celor doi ani trăiţi în România (1948-1949), adică în ţara unde *kief*-ul ocupă un rol fundamental. Cuvintele *kief* şi *România* se află astfel explicit reunite de Barthes – şi vor trebui să apară multe alte texte, cel puţin la fel de celebre, pentru ca intempestiva reunire realizată de Barthes să se desfacă.

În româna din ultimele secole, *n-am chef* a ajuns să însemne "nu vreau". Abuziva siestă introdusă la noi de turci şi-a desăvîrşit opera. Rezultatul palpabil îl reprezintă mentalitatea unui popor al cărui ideal constă nu în activitate, ci în odihnă. Cum să trăieşti fără să munceşti deloc? – iată întrebarea la care o bună parte a conaţionalilor noştri încearcă să răspundă, de-a lungul întregii lor vieţi. Exerciţiu aparent aberant, dar care – prin numeroasele lui reuşite – infirmă cunoscutul adagiu potrivit căruia "Omul *este* ceea ce *face* el". În cazul specific românesc, omul este, deoseori, ceea ce el reuşeşte să evite.

"Bibicule, Mangafaua pleacă mîine la Ploieşti, rămîi singură şi ambetată, sunt foarte rău bolnavă; vino să-i tragem un chef". Rareori idealul de fericire al românului obişnuit a fost sintetizat mai elocvent. "Să-i tragem un chef" înseamnă, în context, mîncare, băutură şi amor în cantităţi nelimitate şi, mai ales, în postură ilicită – adică chiulind şi înşelînd pe altul. Miţa Baston definea, poate fără să ştie, un adevărat program naţional. Dar Caragiale ştia.

Vom reuşi să schiţăm primul pas în direcţia cea bună, doar atunci cînd nu vom mai privi drept obligatorie pauza de la prînz, cînd ne vom obişnui să muncim cel puţin opt ore pe zi în acelaşi ritm (înalt!). Nu trebuie să fii sociolog ori politolog pentru a observa că popoarele care nu fac pauza de prînz prea mare, mulţumindu-se doar cu o frugală gustare, au ajuns la marile performanţe în domeniul dezvoltării. Şi, mai ales, atunci cînd vom ieşi de sub imperiul fatidicelor *am chef* (de ceva dubios) ori *n-am chef* (să-mi fac datoria), dominante la noi cu autoritate, de la conducătorii ţării pînă la ultimul mahalagiu.

"De ce nu înaintaţi puţin?", întrebi pe matahala din faţa ta în autobuzul ticsit. "Fiindcă nu vrea muşchii mei", îţi răspunde astăzi mitocanul bucureştean. E cel mai recent avatar al lui "n-am chef". Din păcate, deşi cuvîntul *chef* a dispărut din această expresie, sensul său fundamental a rămas intact.

Mihai ZAMFIR

Serbările populare la români

Descinderea vreunei mari figuri a omenirii pe pămîntul patriei noastre provoacă, după cum este şi normal la întîlnirea cu divinul, explozii de bucurie colectivă. Trecînd peste momentul de început al pîinii cu sare, depăşind, deci, paşii obligatorii ai ospitalităţii strămoşeşti, poporul român ştie să-şi trăiască din plin fericirile. Numai că aceste trăiri depind, fatalmente, de persoana marelui invitat. Michael Jackson, de pildă, a fost înconjurat de o armată de *bodigarzi*, a stat departe de frenezia maselor şi, prin urmare, nu a fost favorabil manifestărilor fireşti ale idolatriei; leşinurile s-au produs de la distanţă. Mario Vargas Llosa, în schimb, nu a procedat aşa. Probabil datorită spiritului său latin, el s-a suprapus perfect aşteptărilor festive ale poporului nostru; eficienţa americănească a starului pop a fost înlocuită cu propensiunea înspre carnaval care a găsit un ecou firesc în starea de bîlci de pe la noi.

Prima întîlnire a lui Mario Vargas Llosa cu publicul din România (lansarea cărţii **Peştele în apă**) a avut loc la "Casa Vernescu", fost sediu al Uniunii Scriitorilor, actualmente cazinou. Poate că pentru unii, dedaţi cu speculaţiile politice, primirea într-unul dintre cazinourile bucureştene a unei personalităţi venite dintr-o societate ce ilustrează celebrul tip latino-american ar putea să aibă o anumită simbolistică. Nu cred că trebuie să mergem aşa de departe. Pur şi simplu, cazinoul este, în prezent, locul cel mai la modă pentru chefurile naţionale. Este select şi discret. Conducerea cazinoului a fost generoasă şi a pus la dispoziţie parterul clădirii (şi a plantat pe scara de marmură ce ducea la etaj un bodyguard în costum negru şi cu aparat de emisie-recepţie, ca să ţină drumul eventualilor curioşi). Spaţiul pus la dispoziţie a devenit, însă, în scurt timp, neîncăpător, iar atmosfera sufocantă. Prin urmare, se transpira din abundenţă, iar feţele - fericite, de altfel - erau lucioase, sclipind în mulţimea de reflectoare ce însoţeau nu mai puţinele camere de luat vederi. Oamenii stăteau lipiţi unul de altul, presaţi, toaletele complicate ale unor dame se amestecau cu îmbrăcămintea de lucru a reporterilor sau a cameramanilor. Mujicii fraternizau cu oamenii onorabili, toţi ridicîndu-se pe vîrfuri şi alungindu-şi gîturile să vadă pe deasupra capetelor din faţă cel puţin părul căruntce traversase oceanul pentru a veni în mijlocul lor. Ce spunea marele scriitor bineînţeles că nu se putea auzi (lipseau microfoanele), dar principalul era că se aflau cu toţii acolo, uniţi în admiraţie şi bucurie. Desigur că erau şi unele personalităţi autohtone care, conştiente de valoarea lor, de asemenea internaţională, se ţineau de o parte şi, se bucurau de întîlnirea cu alte personalităţi de acelaşi rang, se îmbrăţişau larg pentru camerele de luat vederi şi discutau degajat chestiunile zilei. La polul opus - scriitoraşi anonimi care profitau de moment pentru a-şi face cunoscută ultima apariţie şi care, cu amabilităţi curtenitoare, îşi strecurau placheta de versuri în mîinile vreunui personaj mai cunoscut. Broşurelele erau acceptate cu gesturi afabile, căci într-o astfel de zi nu se poate refuza nimic. Cînd încăperea în care scriitorul peruvian îşi ţinea discursul s-a umplut pînă la refuz şi cînd, prin urmare, au început vociferările, organizatorilor le-a venit ideea să mute invitatul, ca să aibă şi alţii posibilitatea să-l vadă. Aşa că Llosa a fost plasat în mai multe puncte fierbinţi - acţiune boicotată de publicul entuziast care, în îngrămădeala generală, se muta şi el. Nasturii au început să sară, hainele să se sfîşie. Cărţile date la autograf se întorceau mototolite şi rupte. Nimeni nu se supăra, însă. Atunci s-a auzit un glas cu o disperare glumeaţă: "Oameni buni, nu a venit să moară în România!" Nu-l mai asculta nimeni - carnavalul era în toi şi, prin urmare, moartea şi alte lucruri de genul acesta nu mai erau - nu? - decît nişte măşti hilare în economia veseliei generalizate.

Întîlnirea de la "Casa Vernescu" a fost cea mai eclatantă sărbătoare populară autohtonă la care a asistat marele invitat peruvian (sărbătoarea era în primul rînd a culturii române!). Celelalte puncte din încărcatul program al vizitei în ţara noastră (întîlniri cu scriitorii, excursii la Curtea de Argeş sau Olăneşti, dineuri etc.) au fost ceva mai lipsite de frenezii populare – energiile se eliberaseră –, dar aceasta nu înseamnă că petrecerea se încheiase. După orice chef zguduitor şi monstruos urmează, precum ştim, dulcile momente la spartul nunţii, în cămară.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Cum petrecem la vreme de tranziţie

În timpurile astea năpraznice, masa românilor se petrece, îndeobşte, acasă. Dacă se mai întîmplă, pentru 16% din ei, să ia prînzul "în oraş" (asta însemnînd, de regulă, sandvişul de la servici), cina e sfîntă: numai 2% din ei o iau în altă parte decît în sînul familiei. Aceasta e ceea ce se cheamă un comportament tradiţional. De altfel, cam jumătate din români îşi mai fac, din cînd în cînd, pîinea în casă (la ţară chiar doi din trei).

Tradiţia este însă bulversată cînd îi întrebi dacă li se întîmplă să renunţe la unele mese: doi din trei răspund afirmativ, motivele cele mai frecvente fiind "din lipsă de timp" sau "din cauza serviciului" (ceea ce e cam acelaşi lucru). Unora (cam unul din trei) li se întîmplă să "mănînce mai uşor". Cel mai frecvent, asta înseamnă micşorarea cantităţilor sau alegerea unor feluri de mîncare uşoare sau fără grăsimi.

Pînă aici, masa apare ca un element de repliere, de închidere în cercul strîmt al familiei. Idee întărită şi de faptul că aproape jumătate din cei întrebaţi au declarat că nu li se întîmplă să invite prieteni sau rude pentru mese deosebite. De fapt, din cei care o fac, majoritatea o fac o dată sau de două ori pe an. Atunci e însă pentru "petrecerea unor momente plăcute" sau pentru "acordarea atenţiei cuvenite unei sărbători tradiţionale sau unei aniversări".

Pe scurt, asta înseamnă că, de regulă, masa e cînd stai acasă, cu nevasta şi copilul, te uiţi la "Actualităţi" (doi bucureşteni din trei nu le ratează), între două dumicaturi înjuri deputaţii care dorm în loc să voteze responsabil. De Crăciun şi de ziua ta, sau a nevestei, îţi inviţi prietenii şi rudele. Asta se întîmplă, în ultimii trei ani, din ce în ce mai rar (pentru mai mult de jumătate din cei care o fac). Atunci, de regulă, se pun în valoare mîncărurile tradiţionale (sarmalele, ce altceva?). Ne amintim de vremurile cînd eram împreună. Ne simţim bine. La anul, pe vremea asta, o să ne povestim ce bine ne-am distrat acum un an. Românii par a nu mai şti, sau a nu mai avea chef, să petreacă.

Mircea CHIVU

Datele din acest articol sînt extrase din "Observatorul naţional", sondaj realizat de IMAS în mai 1995, pe un eşantion naţional reprezentativ de 1024 de persoane.

Mese întinse, mese strînse de-acum un veac

Cînd eram student, orice aluzie la "chef" ştergea dezamăgirile unei săptămîni întregi. Brusc, avînd în minte promisiunea destinderii de sîmbătă seara, iertam placiditatea celor şase zile lucrătoare, ca să răscumpăr – evident, transpirînd de trei ori mai mult – cenuşiul prin voioşie. Nu văd de ce aş ascunde că unul din capitolele interesante ale petrecerilor era tocmai ceea ce numeam atunci, nerespectînd dimensiuni sau realităţi culinare, "bufet". Fie că aduceam prăzi din frigiderul propriu, fie că gazda, cu ochii strălucind de emoţie şi de plăcere, alcătuia *menu*-ul, secvenţa "Hai să mîncăm/ Mîncaţi ceva!" topea temporar pofta de dans şi deschidea apetitul pantagruelic al convivilor. Un spirit cinic ar fi putut remarca sugestia teribilă provocată de masa încărcată: foamea şi setea erau întotdeauna proporţionale cu bogăţia "bufetului". Ce rămînea gazdelor, în afară de onoarea ospitalităţii? Un maldăr de vase murdare, pahare înecate în slin, covoare bălţate cu pete, firimituri în unghere imposibile, oboseală. Reţineţi, vă rog: vase, tacîmuri, pahare! Desigur, într-o varietate suficientă pentru a nu sili amfitrionii la claustrarea în bucătărie, cu mîinile în apa rece a chiuvetei. Mai tîrziu, cînd nu mai eram student, tot chinul se rezolva cu un inventar de plastic sau de hîrtie cartonată.

Modernitatea se anunţă şi prin dispoziţia dionisiacă a sindrofiei. Prea atent şi prea încrezător în litografiile lui Raffet, pierdeam din vedere faptul că dansul nu ajunge pentru un "chef". Să cădem de acord că *grosso modo*, timpul unei zile poate suporta împărţirea în "timp obligatoriu/ al obligaţiei", "timp liber" şi "timp independent/ al constrîngerii". Primele "obiective" desemnează intervalul orar petrecut în satisfacerea *obligaţiilor profesionale* sau în rezolvarea intereselor personale sau de grup (ale firmei), ale comunităţii, muncă recompensată şi a cărei valoare susţine traiul. A treia categorie se referă la timpul consumat pentru *a împlini* "timpul obligatoriu" sau "timpul liber": necesarul de ore pentru a ajunge la servici, pentru deplasare – în general –, pentru rezolvarea situaţiei sociale (aşteptarea unei aprobări la ghişeul cutărei instituţii etc.). "Timpul liber" nu are nevoie de definiţii. Pe măsură ce modernitatea, în conotaţia ei socială, se instalează în Principatele Române, către jumătatea secolului trecut, valoarea simbolică a "timpului liber" creşte, în dauna "timpului profesional". Socializarea anunţă preferinţe pentru un anumit statut social, diferit de cel acordat de munca propriu-zisă. Bunăoară, tocmai datorită acestei tranziţii către o imagine completă a omului social (şi sociabil!), meseriile altădată considerate "de ocară" capătă onorabilitate; actor sau scriitor – şi recunoscut ca atare – nu poţi fi decît în societatea aptă să recepteze efortul individual ca profesie de colectivitate. Altfel spus, gesturile care pretind validare de grup devin "serioase", obţin respect acolo unde sînt înţelese ca atare, fie şi sub aparenţa divertismentului. "Timpul liber", al chefului, al sindrofiei, se va încărca continuu de importanţă simbolică; cauza principală o reprezintă intervalul temporal în care jocul relaţiilor sociale, al comunicării interpersonale nu mai este cenzurat de normele restrictive ale mediului profesional sau ale circumstanţelor birocratice. La petrecere te întîlneşti cu cine nu te aştepţi, discuţi ce n-ai avut timp să discuţi, îţi poţi permite *să fii altfel*: natural, destins, eliberat.

O petrecere strînge oameni şi idei (vorbite). Ea semnalează modernitatea prin calitatea socială a invitaţilor; petrecerea desfăşoară un plen al recunoaşterii individului de către colectivitate, îl validează social şi, uneori, moral sau profesional (în cazul celor care, cum arătam, se definesc prin reacţia grupului la mesajul lor). Petrecerea este necesară.

Ca să închipui o petrecere trebuie să ai ce-ţi trebuie, să ştii pe cine inviţi, să ştii ce miză are cheful (distracţie gratuită, cunoştinţa unor oameni, aniversarea unui eveniment, planificarea unei atitudini individuale sau de grup etc.). O statistică nepretenţioasă a chefurilor, de la mijlocul secolului trecut, aşa cum sînt ele reproduse în relatările călătorilor străini sau în scrierile autorilor români, semnalează creşterea masivă a numărului lor. Există cel puţin două cauze: prima conotează modernitatea, a doua ţine de natura reprezentării "chefului" – importanţă socială sporită, prezenţă scriptică sporită.

Dar v-aţi pus vreodată întrebarea dacă gazdele aveau posibilitatea de a da petreceri de proporţii? Tot datorită distribuţiei inegale a încărcăturii simbolice sîntem tentaţi să ne imaginăm balurile Curţii ca exemplare şi pentru mesele boiereşti. Însă acestea din urmă erau – documentele o arată – relativ modeste şi în numărul participanţilor, şi în conţinutul listei de bucate. Cu rare excepţii, şi boierii mai bogaţi preferau întîlnirile fastuoase de la sărbătorile de peste an, la masa domnului, "chefurilor" ascunse în casă. Iată un argument, legat de remarca privitoare la obligaţiile gazdei: inventarul tacîmurilor, parte a "catagrafiilor de avere mişcătoare şi nemişcătoare", întocmite de comisiile de epitropiere imediat după decesul vreunui proprietar cu moştenitori. Postelnicul Iordache Gane, văr primar (după tată) cu Matei Gane, tatăl scriitorului Nicu Gane, ţinea în locuinţa ieşeană "doăsprăzăci linguriţi argint, doăsprăzăci cuţiti cu furculiţili lor, una lingură mari argint, un cuţit mari şi furculiţa lui mari pentru friptură, doă solniţi argint, doă linguriţi argint a solniţilor, pentru luat sare şi chiperi, şasă linguriţi argint pentru dulceţi, una lingură mari pentru scos ciorbă, doăsprăzăci păhăruţă argint pentru vutcă, doă tablali argint" (1850). Cam puţin pentru unul dintre cei mai avuţi oameni ai epocii! Un alt exemplu: în sipeturile inginerului hotarnic Iosif Anton Baiardi, mort la 1851, nu se găsesc decît "şăpti cești mari pentru ceaiu şi farfuriile lor, un ceainic mic, o zaharniţă mică" şi nici un tacîm!

Explicaţia am găsit-o în hîrtiile unui cîrciumar ieşean care, excedat de neseriozitatea clienţilor săi, se plîngea tribunalului că, împrumutînd tacîmuri de argint sau de aramă (unii le cer de lemn), şi-a descompletat inventarul pînă într-atît, încît nu mai poate servi nimic. La "chefurile" boierimii noastre erau prea puţin folosite tacîmurile proprii; cîte se găseau în casă abia ajungeau de o masă duminicală. Nu e vorbă că acest amănunt nu deranja pe nimeni: oaspeţii se alegeau, în majoritatea cazurilor, dintre rubedenii, căci petrecerile constituiau prilejuri de a strînge familia risipită şi de a-i regula afacerile *inter pocula*. De Crăciun, de Paşte, la onomastica lui Vodă, se mergea la palat. Cu lista de linguri, linguriţe şi cuţite de mai sus nu poţi servi multe: o ciorbă (observaţi că nu apare farfuria adîncă!) – poate din strachini de lut, nedemne pentru a fi trecute în "catagrafie", o friptură şi dulceţi. Frecvenţa menţionării linguriţelor şi a paharelor pentru băuturile tari nu face aluzie la petreceri, ci la aşa-zisele "primiri", la vizite, deseori mai importante prin cîştig decît un bal la Curte, unde prezenţa atîtor inşi uniformiza atmosfera şi scădea şansele întîlnirilor fericite. Vinul se bea din ulcele, iarăşi neînsemnate pe lîngă suratele din metal preţios.

Ar mai fi de adăugat că masa nu reprezenta întotdeauna punctul de rezistenţă al distracţiei, ci mai mult un interludiu necesar care despărţea degustarea şi jocurile de societate, vodca şi evoluţiile scriitorilor sau actorilor. Băuturile sociale (adică "socializatoare", care predispun la comunicare directă) sînt tăriile, vinul şi cafeaua – "lichide care se vorbesc", explica Artur Gorovei. Nu degeaba la banchetele Junimii convivii erau avertizaţi că "mîncarea-i fudulie, iară vinul temelie". Petrecerea reconstituia un ambient propice discuţiei, nu un prilej de îmbuibare. Şi, în acest caz, la ce-ar fi folosit supraîncărcarea dulapurilor din cuhne cu tacîmuri? "Timpul liber" exclude, pe cît posibil, mîncarea, adică necesitatea fiziologică; hrănirea, de altfel, ocupă o fracţiune din "timpul independent", căci foamea nu ţine cont de felul în care s-a umplut ziua, ci de reguli dictate de instanţe care scapă voinţei. Încetul cu încetul, mesele, petrecerile, "chefurile" se transformă în "întîlniri", făcînd ca distincţia dintre categoriile de utilitate temporală să fie din ce în ce mai bine precizată. Masa devine aproape intimă şi va neutraliza, printr-o regulă de politeţe inventată cam tot atunci, dialogul. Amploaiaţii – dacă ar fi să-l credem pe Gheorghe Sion – nu prea aveau vreme de discuţii; bîrfele se consumau în "timpul liber", hărăzit şi împlinirii unei asemenea funcţiuni sociale, care combină informarea ilicită cu judecata de valoare.

Însă destule din cele înfăţişate aici le-am descoperit după studenţie. Iar acum, lipsit de noima petrecerilor, nu-mi rămîne decît să contemplu hîrţoagele şi să admir înţelepciunea celor bătrîni.

Mihai Răzvan UNGUREANU

Birtul Vieţii

Fănuş Neagu nu mi-a dat răspuns întrebărilor despre chefuri şi ciorbe de burtă. N-a avut timp. Astfel a trebuit să pornesc prin oraş, pe o vreme rece şi umedă, căutînd o cîrciumă şi un chefliu obişnuit cu care să stau de vorbă. Pe drum mi-am amintit de crîşmele pe care le vizitam în vacanţele de vară, după fiecare partidă de tenis unde pariam pe sticle de bere. Le căutam pe cele mai pitoreşti cu putinţă şi, bineînţeles, acolo se uita cine a pierdut pariul şi partida. Mi-a venit în minte şi o scenă petrecută odată cînd, nemaigăsind locuri pe o terasă, ne-am aşezat cu halbele, pur şi simplu pe bordura trotuarului. Lîngă noi au tras două căruţe de ţigani, aşa că am înţeles atunci şi vorba "la botul calului". Mai rău a fost cînd am zărit-o pe bunică-mea trecînd pe stradă, întorcîndu-se probabil din vizită de la vreo cucoană simandicoasă. Lucrurile astea aveau un farmec aparte. Ştiu că singurul loc pe care-l ratasem de fiecare dată era la *bomba Pershing II* sau, mai pe românește, la birtul pieţei.

Ajunsesem tocmai aici cu gîndurile cînd în faţa ochilor am văzut scris chiar "Birtul Pieţii" (crîşma Pieţei Matache). Vasăzică nu se putea să nu intru. Există un Dumnezeu al reporterilor. Atmosfera era una destul de interesantă, de mahala călduţă şi nu de tot degradată. Să mă aşez lîngă domnul care citeşte "Dimineaţa", lîngă cele două cucoane grase sau lîngă cei trei mustăcioşi? Nu, mai bine la masa celor doi tineri cu figuri mai luminate, Sergiu şi Teo, care, auzind de **Dilema**, s-au grăbit să mă poftească. Studenţi la filozofie. Cine s-ar fi gîndit. Altă generaţie continua prospecţiunile noastre din facultate. Mi-au urat bun venit la *birtul vieţii*. Ei tocmai beau bere şi mîncau mititei. Mi-au spus că le lipseşte totuşi ceva: cobzarul care să-i zică una cu foc. Ehei, unde-s vremurile cînd lăutarii cîntau numai la scripcă şi cobză, nu la orgă electronică şi staţie. Ce porcărie! Aşadar însă, ce căutau ei tocmai aici. Păi da, unde? În centru, la scaunele alea de plastic sterilizate, pe care şed tipese sclifosite, înţolite precum vietăţile pădurii? Unde totu-i lustruit şi nu miroase a crîşmă? Să nu poţi nici măcar să rîgîi? Sau să-ţi vină chelnerul cu sticla de vin şi să-i miroasă dopul? Să-ţi dea o ţîră spre gustat? Sau la acvarii gen McDonald's sau Pizza Hut? Acolo unde pe geam se văd peştişori aurii şi portocalii, cu voaluri şi dungi? Să bagi în tine şi să te cari urgent? Să-ţi vină iz de burghezie împuţită? Nuu... Pe lîngă asta, *birtul vieţii* e un paradis. E lumea adevărată. Dar mai ştiu ei şi altele, prin Ferentari, prin Voluntari sau pe Dîmboviţa în jos, locuri de "petrecere şi petrecanie". Mai e şi "Tasmania" (adică Tismana), în dosul Operei. Sergiu are simţ la astea, moştenire de la un bunic. De altfel, prin vacanţe a fost chiar crîşmar, acasă la Cîmpulung Moldovenesc, la *Trei butoaie* şi la *Ultimul loc*. Ştie şi cum era cînd se încingeau chefurile, cu scaune în cap şi tacuri peste gură. Dimineaţa aduna ţăndările. A văzut şi cum se degradează un local atunci cînd apar jocurile electronice şi cum se duce dracului de tot cînd pui televizor cu filme porno. Nu mai vin oamenii locului, ci venetici de pe şantiere, derbedei fără căpătîi şi fără ştiinţa chefului. Şi-ar dori să fie ministru peste sectorul ăsta. Ar avea ce restructura. Ar reinventa lăutarii adevăraţi şi ar da mititeilor gloria pe care o merită. Ar repune în drepturi oala de lut din care să se bea vinul. Căci e altă treabă să fii nevoit să deschizi toată gura din cauza grosimii buzei oalei şi să simţi aroma tot prin gură şi nu prin nas aşa cum se întîmplă cînd bei din pahar. Are nostalgia cîrciumilor de care-i povestea bunicul, unde se stătea cu ziua şi se bea, nu cu paharul sau sticla, ci cu burta. Dar, apropo de băutură, băieţii m-au invitat la o vodcă Premier (aşa cum auziţi), ceva cu gust de spirt cu apă şi cu aromă de fructe. Am comentat ce se înţelege la comanda *o vodcă* sau *un whisky* în România şi ce în Germania. La noi ţi se aduc o sută de grame, iar acolo cincizeci. Sergiu a cerut un foc unui domn mărunţel de la o masă învecinată. Mai tîrziu avea să facă doar un gest ca să primească flacăra, pentru ca pînă la urmă, domnul cel mărunţel să ajungă a se ridica de la masă cu bricheta aprinsă, ori de cîte ori Sergiu întindea mîna spre pachetul de ţigări. Ce oameni!

Dar cît de des îşi permit Teo şi Sergiu să intre într-un local? Acuma s-a întîmplat, fiindcă tocmai au luat bursa. Deşi la început au vrut să facă altceva cu banii, eventual să cumpere nişte obiecte de valoare, pe care să le amaneteze, apoi, la nevoie, să se raskolnikovicească puţin, viaţa i-a tras totuşi la blîndul birt. Cum au ceva bani, cum se apucă a studia..., adevărurile eterne. Colegi de-ai lor, galbeni şi famelici, le caută prin cărţi. Dar cică un student a făcut douăzeci de mii de fişe, iar cînd a terminat facultatea a murit şi gazda i le-a aruncat pe toate la gunoi. Şi ei cred că sfîrşitul facultăţii s-ar putea să însemne oarecum o plecare "la loc cu verdeaţă", dar măcar au studiat viaţa înşăşi, nu cărţile. Cum s-au înscris la filozofie? Sergiu (mai expansiv) spune că a tot căutat pe cineva care să i-l explice pe Kant. A crezut că-l află aici, la Universitate.

Dar şi micul nostru chef a avut, ca toate lucrurile, un sfîrşit. Am plecat să descopăr toaleta şi am constatat că lîngă uşa cu pricina se afla o altă uşă, cu sonerie, pe care scria "Atenţie! Locatari. Ioan, Ilie..." şi mai era un nume pe care nu-l reţin. Lîngă closetul bodegii era locuinţa a trei bărbaţi. Straniu şi adevărat. Am părăsit *birtul vieţii* puţin năuc, dar mohoreala de afară mi-a părut mai suportabilă şi viaţa, în general, mai plină de subtilităţi.

Andrei MANOLESCU

Dacă ai chef de ouă, bate şi tu cocoşul...

Edimineaţă. Gulliver s-a trezit, pe uscat. A scăpat din furtună. Şi ca să vadă cît de viu a rămas, încearcă să se ridice în două picioare. Nu poate. Braţele şi picioarele-i sînt legate zdravăn, păru-i lung e prins la fel de pămînt, iar trupul îi e şi el contopit cu ţărîna. Putea privi doar în sus, iar soarele începuse să dogorească. De jur-împrejur auzea zgomote. Cam în aceeaşi poziţie e şi românul cînd i se conturează capriciul de a face o societate nonprofit şi nonguvernamentală. Cu lăcomie am pus mîna pe Catalogul organizaţiilor de acest tip din România, editat de Fundaţia Soros în 1994 şi cu jind am răsfoit ce idei le-au trecut concetăţenilor mei prin cap. Aceşti Gulliveri contemporani cu mine au scăpat şi ei din uragan: suspiciuni, cozi, bîrfe. Din aşa mlaştină iese ghiocelul. Dar se usucă în chiar aceeaşi clipă. Cei care ieri crezuseră în idee, azi sînt obsedaţi de ea. Se uită doar în sus, iar piticii pun stăpînire pe ei. Devin un fel de Setilă, Flămînzilă, Ochilă. Cu dorinţe atît de acaparatoare încît sperie. Să-ţi spună ei, doar ei au trecut prin experienţe de tot felul. Şi sînt de înţeles: nu li se dau bani, sînt lăsaţi cu ochii în soare. Dar să sorbim pînă la saţiu ceva din Corola de minuni a minţii româneşti: în judeţul Arad găsim Agenţia creştinilor inventivi, Asociaţia Voiajorul, Fundaţia Ideea; în Argeş, Prietenii Parentisului, Societatea de muzică rock; în Bacău Prietenii taurinelor, Ajutorarea bătrînilor nevoiaşi şi a copiilor orfani şi abandonaţi; în Bihor, Asociaţia generală a românilor uniţi, Fundaţia Fiii Patriei, Organizaţia obştească Dans club '80; în Botoşani sînt mulţi amici ai ovinelor Karakul aşa cum în Braşov Oastea Domnului stă alături de Societatea junilor bătrîni; în Brăila Asociaţia literar-artistică Flori din Bărăgan are nevoie de Federala blănarilor care nu supravieţuieşte fără Crescătorii de păsări şi animale mici, apoi în Bucureşti Studiul fenomenelor aeriene, Samariteanul milos, artiştilor, necăsătoriţilor pentru o societate deschisă, tribologilor, relaţiilor cu parcurile de francofonie, "Focul rău", Rosetti - o speranţă pentru democraţie, Speranţa - sănătatea lumii, Prietenii planetei vii, analiştilor feminişti, kantiştilor, umoriştilor Păcală; în Cluj: amicii rozelor, cultivatorii de hamei, Generala românilor, reorientare energo-economică; în Constanţa: Metafora, iar în Covasna: The Shakespeare Kingdom House; Harghita vede departe: Omul şi viitorul şi arta Văii Homorodului; Mureşul crede că-i nevoie de un Comitet al îngrijirii cimitirelor eroilor; Neamţul de plonjori ecologi, Teleormanul de iniţierea copiilor în jocul de şah. Din păcate, ne-am pus pofta în cui în a le cerceta pe toate. Am ales totuşi cîteva care erau mai aproape de pofta noastră de călătorie: pe străzile Bucureştiului "Renaşterea Daciei" crede că totul trebuie dacizat, ca şi Eminescu. Ceapa are un rol determinant în alcătuirea tricolorului. De la daci ne vine pasiunea de a împleti ceapa roşie de Tîrgu Frumos, galbena de Dărăşti şi vînăta-violaceea de Făgăraş. Podul lui Traian a fost făcut de daci, alfabetul chirilic e daco-get, dacii au creat Vechiul Testament pentru că dacii au fost monoteişti înaintea evreilor. Mulţi dintre membrii Asociaţiei au lobul urechii atîrnînd. Sînt romani. "Amatorii de Ştiinţă şi Cultură" a împlinit 50 de ani. Există un cenaclu: se citeşte o poezelă şi ea este apreciată astfel: cei prezenţi dau note între 0 şi 5. Dacă sînt 8 martori, 8x5=40, data înseamnă că doar cu 20 de puncte opera va intra în placheta "Porţi albastre", apărută xerox. Amatorii noştri nu citesc Sandra Brown, ci apariţiile RAO: "Clientul", "Firma", "Pelicanul". Claudiu Vodă, cel ce ne-a dat aceste preţioase informaţii, este scriitor de cărţi pentru copii, ultima e prodigioasa "Bim-bam-buf". Cotizaţiile sînt 50 de lei pe lună pentru studenţi, elevi şi 300 pentru cei mai înzestraţi. Figuranţii sînt şi ei adunaţi pentru că se ivesc roluri episodice, sau de plan doi şi n-au regizorii de unde să-i ia. Şi mai este ceva: personalul de filmare se poartă rău, calcă pe demnitatea figurantului. Joggingul e alergare de sănătate. La Cannes, dimineaţa, îi vezi pe toţi actorii luînd-o la goană pe plajă şi trăgînd aer în piept. În Bucureşti se aleargă în grupuri. De ce se numeşte Asociaţia Spiridon Faur? Spiridon a fost primul învingător la prima olimpiadă a timpurilor moderne, iar Faur e sponsor. Marile Baraje au ingineri. Un mare baraj înseamnă: concepţie neobişnuită, condiţii de fundare dificile, debit maxim al viiturii pe care o tranzitează sub 2000 m³/s, volumul acumulării de peste 1 milion m³ şi lungimea la coronament mai mare de 500 metri. România are 143 de baraje. Iar "Memento mori" vrea să schimbe structura juridică a înhumărilor, cimitirelor prin privatizare a mormîntului. Principala activitate: Mormîntul eroului necunoscut. Lustru? Stima! Asociaţia în sprijinul tinerilor părinţi se vroia gen "Casa Pionierului" în fiece sector. N-a reuşit din cauza lui Radu Câmpeanu. Ideea era ca un grup de femei să ia copiii părinţilor ocupaţi şi să-i ţină sub ocrotire. Să-i facă deştepţi, chiar, cu construcţii logice. Asociaţia Turism Pedestru face o plimbare pe săptămînă şi vizează un tur al Europei pe picioarele ei. N-are bani, preşedinta Dobrescu Anca plăteşte din buzunar cotizaţiile pentru cei mai mulţi dintre membri. Nu-i de-ajuns să mergi kilometri în natură, musai să armonizezi valea cu dealul, muntele cu marea. Pasul să-ţi cunoască şi poteca şi tăişul stîncii. Pentru copii poţi alege diverse metode, bine sugerate de genericul asociaţiilor: cultura frîulană, Monte & Sori şi Denshokan Hakko Ryn. Tradiţia cavaleriei este păstrată pe strada Ştefan Furtună la nr. 125-127, judeţ: Bucureşti. Neapărat. Iubitorii valsului se pot adresa pe Dr.Lister, columbofilii sportivi pe Obeina Mare, ceilalţi, nu. Eu unul încotro să mă duc, ce să mă fac? N-am idei, n-am asociaţie. Carevasăzică nu cuget, nu exist.

•

Eugen ISTODOR

P.S.: Bacăul cunoaşte Partidul Miracolelor (ideolog: Caşcaval); la 613.64.88 răspunde Partidul Humanităţii; camera Bragadiru supravieţuieşte prin Partidul Democrat Popular Realist Revoluţionar; la 032/13.30.18 locuieşte Partidul Sportivilor; iar la 675.65.69 cel Tehnocrat. Dezinsecţia e la 659.43.46. dacă n-a fost de-ajuns, Partidul pentru apă caldă e-n Ploieşti, iar singurul cuman al ţării este Eugen Caraghiaur, prezent la Congresul spiritualităţii de la Băile Herculane.

Din Parlamenrt

Mofturile "maşinii" de vot

"N-avem chef, dar iubirea de parale e un zid", glumea un membru al comisiei de privatizare a Senatului, referindu-se la felul în care românii înţeleg capitalismul. Cum înţeleg ai noştri, de fapt "ai lor", legea şi politica, am aflat de la senatorul PNŢCD, **Paul Popescu**, membru al comisiei juridice, care ne-a descris istoria defecţiunii "electronice" a Parlamentului. "În ziua de 9 noiembrie 1995, în Senat se discuta legea caselor naţionalizate şi urmă să se voteze asupra cerinţelor formulate de Curtea Constituţională. Eu am fost plecat la radio, pentru o emisiune, şi cînd m-am întors în Senat, votul tocmai se terminase şi cineva a cerut de la calculator o listă să vadă felul în care s-a votat. Cînd am văzut lista, am constatat că 20 de senatori care nu au fost prezenţi şi nici măcar nu aveau cartelele elctronice de vot în aparatul de la scaun, au apărut în listă că ar fi votat şi nu oricum – toţi «pentru» lege! Explicaţia ce ni s-a dat, a fost penibilă: cum că scoţîndu-se din memoria calculatorului numele unui senator care decedase în urmă cu două luni, totul s-a dereglat. Dar nu poate fi adevărat aşa ceva, pentru că fiecare senator are un cod şi cu acesta lucrează calculatorul, nu cu numele, şi toate codurile au apărut corect. Apoi ni s-a mai dat o listă, chipurile corectată, dar aici au apărut nume ale unor senatori care, în momentul votului, nici nu se aflau în Bucureşti. Dl. Gherman votase din China, dl. Predescu tot din China. Acest lucru este neconstituţional, legea supremă prevede doar votul personal, implicit fiind exclusă delegarea votului. Dar sistemul de vot electronic este aşa făcut ca să permită votul prin delegare şi chiar, calculatorul votează şi pentru cel care refuză să-şi delege votul. Deşi am reclamat acest lucru însă din '92, nu mi s-a răspuns niciodată, doar într-o discuţie particulară dl. Gherman mi-a promis că «se va rezolva», de parcă îmi făcea mie o favoare, avea atunci chef să fie democrat între patru ochi, pentru că oricum n-a făcut nimic. Necazul mare e că mulţi senatori acceptă chestia cu votul delegat, unul chiar mi-a reproşat că «de ce vă legaţi dom' Popescu de chestia asta, că uite, mai avem şi noi treburi, mergem prin oraş, ce dacă votează vecinul?!». Conducătorii Senatului au dat din colţ în colţ, băgîndu-l în faţă să răspundă pe inginerul Toma, autorul sistemului electronic de vot, care repeta mereu aceeaşi explicaţie, aia cu mortul, iar noi ne aflăm la discreţia lui, deşi nu acestuia îi aparţine decizia politică, ori măcar administrativă, dar cei în drept nu au chef să se «amestece». Incidentul a relevat un aspect foarte grav, anume că multe legi or fi trecut aşa prin Parlament, după cum a dorit calculatorul, adică cei care-l manipulează. Noi nu putem fi siguri că dacă au apăsat pe «nu» la vot, aşa şi iese pe listă, pe afişaj. La Cameră e la fel, chiar dacă acolo votul nu e electronic. Dimineaţă îşi înregistrează prezenţa 300 de deputaţi, iar după 1/2 de oră mai rămîn în sală circa 100 şi cînd se votează, din cei 300 înscrişi dimineaţa se scad cei care votează împotrivă şi cei care se abţin, restul, din care majoritatea nu mai sînt în sală, sînt trecuţi la vot «pentru!». Găselniţa asta îi aparţine d-lui Năstase. Chestorul Sava, de la Senat, membru PDSR, ne răspunde ceea ce i-a sugerat inginerul Toma, care nu ştiu ce politică face!, a încheiat dl. Popescu".

Încercînd să iau legătura cu cineva din conducerea majoritarilor din Senat, mi s-a explicat că problema pusă de dl. Paul Popescu este relativă şi, oricum, "nu e cazul acum să dezgropăm aşa ceva, se apropie unirea, o mică pauză, mai vorbim după aia". Ce să facem, dacă nu au chef, cu forţa nu merge. Poate doar la vot, votul electoratului din '96 (de reţinut).

Petru IONESCU

Excesul de conţinut

Orice nume de om a avut, în ziua lui dintîi, un înţeles primit din realitatea existentului sau a mitului. În facultate, am simţit, ca mulţi dintre colegii mei, chemare spre etimologii. Am început redactarea unui text despre "Ion", ameţit de istoria bogată în înţelesuri a numelui, ca să renunţ, cînd mi-am dat seama că o carte despre "Ion" devine o carte a transformării înţelesurilor la scară planetară. O muncă pe cît de savantă, pe atît de utopică. "Ion" e un cuvînt greu de cunoscut. Sapi la rădăcini şi subiectul, în loc să se epuizeze, proliferează. În simplitatea sa, "Ion" e cel mai evoluat nume din inventarul universal al numelor pentru oameni. În partea celaltă, nume precum Balegă, Sătulu sau Cioroipan, cu excesul lor de înţeles, indică o relaţie în imediat, o neaşezare a sensului cel puţin stînjenitoare.

Numele unel persoane e o chestiune de civilizaţie. Dacă am citat trei nume groase, e pentru că, în 1992, am desprins, din lista candidaţilor de extremă stîngă din trei judeţe moldoveneşti, un număr de nume cu referire la un real primar, nefiltrat de timp. Am scris chiar un articol, în maniera schiţei "La Moşi" de Caragiale – articol cu o direcţie politică clară, deşi nu era altceva decît o înşiruire de: Mămăligă, Tălălău, Găinaru, Falcă, Ghebosu, Căzănoi, Tontu, Bărbulea, Turtă, Zeamăneagră...

Una din legile nescrise ale gazetăriei cere să tratezi cu maximum de politeţe înfăţişarea persoanei, suferinţele ei, numele pe care-l poartă, adică acele lucruri care nu ţin de voinţa individului. Cînd însă individul devine reper al intereselor unor mari mulţimi, nu-i totuna dacă se cheamă Vasile sau Crăcănatu. Un şef de stat Crăcănatu e o povară pentru naţiune şi o întîmplare rea, de care vrei să te lepezi. Afirmînd că numele e o chestiune de civilizaţie, văd şi eventualitatea ca un nume nefericit ales să impieteze asupra relaţiilor. Oricît de bun e un lider, el nu-şi poate schimba numele în renume, cîtă vreme memoria publică reţine o doză de ridicol. Există o reacţie de respingere, absolut normală, la numele care îţi agresează obişnuinţele. O colegă de serviciu drăguţă şi cultivată se chema Crăcea. În birou, lucrau numai absolvenţi de şcoli bune, oameni educaţi şi cu practica bunăvoinţei. Totuşi, oricît de controlaţi ar fi fost, ocaziile de a se referi la excesul de sens al numelui apăreau des. Femeia şi-a schimbat numele şi cu aceasta viaţa.

În mediile sociale dezordonate, nevoia de a "porecli" dă obişnuinţe şi, în timp, legi. Părinţii pun copiilor nume nenorocite, sub presiunea grupului. Grupul trebuie mulţumit. Integrarea e asigurată, prin degradarea *impusă* a numelor. Unii oameni manifestă un soi de voioşie ţicnită, în situaţii care cer responsabilitate. Un arhitect şi-a botezat copilul Scofală, vrînd să spună că el şi nevastă-sa au făcut mare scofală cînd l-au adus pe lume. Năstrusnicia a făcut, la vremea ei, ocolul ţării. Tatăl se arăta foarte mîndru, cînd era solicitat să explice cum i-a trecut prin cap ideea. Numărul tembelilor e mai mare decît credem. În presă, sînt evidenţiate tot felul de excentricităţi. E suficient ca un năuc să apară în titlul unei ştiri, pentru nerozia de a-şi fi înzestrat pruncul cu un nume neobişnuit, şi alţi nerozi îl imită. Dacă vom citi, cu ochii mari, numele celor care săvîrşesc crime, violuri şi alte acte antisociale însemnate de brutalităţi, vom remarca o unitate de conţinut a acelor nume, referind la medii sărace, la familii cu alcătuiri vinovate, la vieţuiri lipsite de lumină.

Toate astea, desigur, sînt adevăruri lesne de reţinut. Recent, o hotărîre a Guvernului cere primăriilor să vegheze la decenţa numelor. Un exces nu poate fi corectat prin alt exces. Şcolile îi învaţă pe elevi şi studenţi, sub imperiul tradiţiei, lucruri care se deprind mai bine în afara şcolii. Sînt convins că o radicalizare a concepţiei despre funcţiile învăţăturii trebuie să impună lecţii despre civilizaţia relaţiilor. Nu văd, întrucît memorizarea timpurie a unor operaţiuni matematice e mai importantă ca o lecţie despre adresare în societate. Nu de mult, la Sala Dalles, Librăria "Noi" a avut o desfacere masivă de manuale universitare americane. Am numărat, în două standuri, zeci de titluri privind tehnica redactării textelor, de la scrisorile de toate naturile, la romane. Într-o lume a comunicaţiilor, fără conştientizarea programatică a elementelor de civilizaţie a contactelor nu se poate răzbi.

Tudor OCTAVIAN

Stare şi eveniment

Românii au multe cuvinte pentru evenimentele desfăşurate în compania semenilor. Unele dintre ele au loc pentru că sînt legate de anumite date fixe, de aniversări, onomastici sau realizări deosebite. Se trag chefuri de casă nouă sau de schimbarea statutului. Nu mai ştiu cît de răspîndite sînt chefurile burlacilor care preced căsătoria şi care se înscriu în "rites de passage". Există astfel nu numai chefuri, dar şi sindrofii, petreceri, agape, bairamuri, ceaiuri şi băute. Toate sînt evenimente informale mai degrabă, pe cînd recepţiile, cocktail-urile şi chiar banchetele ne amintesc de protocol, ţinută şi ore bine precizate. La acestea identitatea socială, funcţia şi eticheta sînt de la sine înţelese. Cheful însă aduce ceva particular în viaţa noastră de relaţie. El nu este o petrecere oarecare, mai mult sau mai puţin reuşită. Cheful se vrea un eveniment memorabil. Un chef bun este un chef pe cinste sau de pomină şi nu se termină niciodată în negativ. La chefuri şi la petreceri participarea este mixtă, mîncarea şi băutura fiind importante chiar dacă ele se desfăşoară acasă la cineva sau la un local public. Mîncarea şi băutura nu sînt însă suficiente, pentru că la chefuri lumescul intră în joc. Un chef este un episod memorabil atunci cînd există un "group feeling", un acord anume între sine şi semeni, o prosocialitate manifestată prin cordialitate şi afect. De aceea chefurile "interpersonalizează", în timp ce recepţiile şi cocktail-urile socializează. Cine merge la un chef are anumite aşteptări privind realizarea unei comuniuni afective în care eul cel mai autentic să-şi găsească exprimarea. Cheful include, nu exclude. Ca eveniment colectiv, cheful ne aminteşte nevoia profund umană de a ne simţi bine cu alţii. La chef se acceptă cu mare uşurinţă trecerea frontierei între aspiraţii, imaginar şi real. Poţi exagera, fantaza pentru că şi celălalt o poate face.

La chefuri, dispoziţia de a te simţi bine devine norma mutual acceptată. Ea defineşte chiar scopul chefului şi devine stare de graţie, care, în mod firesc, dispare la un moment dat. Cînd această dispariţie este resimţită de toţi şi devine constatare nu-ţi rămîne decît să pleci acasă, căci cheful s-a spart. Ca o vrajă. Beţiile, însă, se sfîrşesc cu regret, ca şi cum ai de-a face cu o constrîngere exterioară. Bărbaţii beau în grup, femeile singure. Forma feminină a cuvîntului chefliu nu există în limba română, nefiind probabil necesară. Asta nu înseamnă că nu există forma feminină a cuvîntului beţiv sau beţivan, chiar dacă băutul este mai degrabă o ocupaţie masculină. Pentru majoritatea femeilor, chefurile rămîn evenimente speciale, necesare, care întrerup rutina şi ordinea existenţială, dar nu au un rol aparte în viaţă. Femeia nu acceptă instalarea în chef, pentru că ea este dezordine.

Dar cheful este şi o stare individuală, o dispoziţie intensă care pretinde imediateţe în soluţionarea ei. Am chef să mănînc ceva, să beau ceva, să fac ceva. Poţi spune că ţi-ai făcut un chef, atunci cînd dorinţa intensă este considerată în termeni personali. Dar poţi să ai şi chef de ceartă sau de bătaie şi atunci, pentru a-ţi face cheful, ai nevoie de un altul fie ca partener, fie ca victimă. Starea de chef nu este totuşi o stare iraţională, pentru că ea este acordată la posibilităţi, la mijloace. Nu ai chef de ceva imposibil de realizat. Dar starea de chef este o stare fragilă, pentru că ea nu suportă amînare. Faci ceea ce ai chef atunci cînd ai chef, iar un chef îndeplinit ulterior stării de chef îşi pierde din valoare. Cheful se poate strica sau pierde. Totdeauna cheful piere din cauza altcuiva sau din cauze exterioare celui care are chef. Urma pierderii chefului se constituie în frustrare. Iar marile frustrări rămîn în memorie.

În general, între dorinţe, poftă şi chefuri şi mijloacele de realizare există un acord determinat de intervenţia raţiunii. Sigurele situaţii în care raţiunea pare că dispare sînt poftele femeii însărcinate. Această credinţă este încă foarte răspîndită. Pluralul indică faptul că, în cursul unei sarcini, o femeie poate fi încercată de mai multe pofte, pe cît de irezistibile, pe atît de inexplicabile şi greu de îndeplinit. Poftele femeilor însărcinate ne amintesc de abisalul fiinţei umane. Ele poftesc mîncăruri speciale, fructe exotice sau greu de găsit – cireşe şi căpşuni, "în plină iarnă". Nu femeia trăieşte poftă, ci poftă o trăieşte pe femeie, ca şi cum nu ea ci altcineva poftăşte. Să fie oare copilul cel care poftăşte? Să fie viitoarea mamă mediul poftei acestuia? Altfel cum s-ar explica faptul că negăsind nici o cale de a-şi îndeplini poftă, femeia însărcinată poate recurge la furt. Furtul este înscris pe copil. O pată roşie pe faţa sau corpul copilului este frecvent motivată ca reprezentînd un fruct poftit de mamă şi furat. Se pare că posibilităţile de a găsi orice în orice sezon au făcut ca această credinţă să dispară. Dincolo de o posibilă explicaţie fiziologică, inexistentă de fapt, există interpretările psihologice. Poftele femeilor însărcinate exprimă dorinţa lor de a se asimila starea de sarcină unui statut de excepţie. În acest sens, aceste pofte lasă chiar impresia unui răsfăţ, apropiindu-se de categoria capriciilor feminine. Poftele de acest tip fiind obsesionale şi sugerînd o posibilă consecinţă aspra stării copilului nu suportă amînarea acceptată pentru chefurile individuale. Ele nu pot suporta riscul de a deveni regrete pentru simplul fapt că o femeie însărcinată reprezintă două persoane.

Aurora LIICEANU

De la chiolhan la calorii

- direcţii şi indicaţii -

Cheful cel mai strașnic şi mai de durată al românilor rămîne cel de chiolhanuri. Un cuvînt cu o asemenea sonoritate rubicondă şi poftăcioasă te duce cu gîndul la un total frîu liber al simţurilor. Dacă te vei hotărî însă, să consulţi aşa, într-o doară *"Purtarea la masă"* sau *"Cum trebuie să ne purtăm înainte şi după prînz"* de M.V.Lochian, editată în 1922, *"Buna cuviinţă"* de d-na Alina G., apărută în 1924, *"Ceremonialul Curţii Regale a României"* din 1875 sau chiar mai contemporanele *"Mîine sîntem invitaţi"*, de Smaranda Sburlan, din 1976, *Alimentaţia raţională a omului sănătos* de Iuliu Mincu, 1978 şi revista *Familia* din 1995, cuvîntul *chiolhan* (şi toate conotaţiile sale pantagruelice) vor. începe să te dezguste. Vei simţi nevoia să-l înlocuieşti cu un altul mai ordonat, precum serbare sau ceremonial, sau mai scorţos precum recepţie. Iată, în linii uriaşe, cum ne ordonează chefurile haotice susamintitele Îndrumare.

Pentru că aşa cum bine precizează dl. Lochian în motto-ul său de la *"Purtarea la masă"*, *"Ce mîncăm e de interes personal, însă cum mîncăm şi cum ne purtăm e de interes general"*, toaletele reprezintă un prim capăt de ţară de sindrofii. La un prînz "cu caracter intim sau oficial", *"doamnele apar întotdeauna în toaletă de vizită, iar domnii în haine negre"; "la prînzuri date de o persoană foarte suspusă, doamnele apar în toaletă de seară cu mic decolteu, iar domnii în frac"*. La palatul regal, de ziua Regelui sau Reginei (pe la 1875), ţinuta obligatorie este mai clar precizată: *"frac, cravată şi mănuşi albe"*; în cazul în care curtea este în doliu, inclusiv în Vinerea mare, *"persoanele invitate sau admise (la curte) se prezintă în doliu"*. *"Buna cuviinţă"* a doamnei Alina G. (numele întreg rămînînd, pînă în zilele noastre, un mister, se preocupă, printre altele, de paşii evoluţiei cuplului: la nunta de argint, de pildă, soţul este sfătuit să se îmbrace în frac; la cea de aur, *"mirele, nemaifiind la vîrsta cînd omul e cochet, poate înlocui fracul prin redingotă"*; iar la sărbătoarea bătrînilor (aniversarea unei vîrste mature de 80 sau 100 de ani), deja nu mai contează ţinuta sărbătoritului, el trebuie ferit de orice emoţie şi înconjurat de o *"intimitate dulce, afectuoasă"*, *"de o veselie discretă"*. Mai cu picioarele pe pămînt, Smaranda Sburlan a anilor '70, ţine să remarce: *"Este nepermis, chiar în vizitele între rude, ca oaspeţii să vină la micul dejun în «pijama»"*. Şi mai actuala revistă **Familia** (1995), recomandă femeilor, care, de astă dată, sînt şi producătoare şi beneficiare ale meselor, şorţul asortat cu şervetul şi cu cîrpele de vase: *"Veţi face senzaţie în bucătărie cu şorţul nostru elegant. Făcut dintr-un material de bumbac dublu lat, tivit cu un drăguţ model floral şi împodobit cu un buzunar uriaş, şorţul nostru arată bine şi este foarte practic"*.

De la ţinută să trecem la ritualul propriu-zis. Felul în care este aranjată masa, are, într-adevăr, o valoare deosebită: *"faţa de masă trebuie să fie albă ca zăpada, iar tacîmurile, farfuriile, etc., de o curăţenie exemplară şi pentru toate felurile de mîncare la fel"*, *afirmă, cu poezie, dl. Lochian, la 1922.* Acelaşi lucru îl regăsim, mai cu picioarele pe pămînt, în "Alimentaţia raţională a omului sănătos", autor Iulian Mincu, din 1978: *"Masa poate avea diferite forme, de obicei dreptunghiulară sau rotundă, şi va fi acoperită cu o faţă de masă curată, de preferinţă albă, de damasc. (...) Se pot folosi şi feţele de masă individuale dacă masa pe care se serveşte este de calitate superioară, lustruită"*. Occidental - tradusa revistă **Familia** a anilor '90 ne propune, în schimb, *"peticele fantezi"*. Acestea se pot obţine tăind la întîmplare bucăţi de material şi aplicîndu-le în zig-zag pe un şervet, pe care-l vom transforma, astfel, într-o *"operă de artă"*. Întorcîndune în timp în anii '70, să nu uităm încă o precauţiune a doamnei Sburlan: *"Dacă masa este servită în familie, acoperiţi-o mai întîi cu o faţă mai groasă, de obicei din ţesătură uşor pufoasă, dar subţire, ca să adere bine pe luciul lemnului (...) Peste aceasta se aşterne apoi faţa de masă, de regulă din ţesături fine"*. La Curtea Regală a lui Carol nu contează atît obiectele, cît indivizii: după ce Mareşalul Curţii previne persoanele desemnate, din ordinul Regelui, *"a ocupa locurile de lîngă Maiestăţile lor, afară de aceste locuri nu se desemnează obişnuit ceilalţi, fiind stabilit, de Curtea României, ca şi la Curtea Belgiei, că la masa Regelui toate locurile sînt deopotrivă onorabile"*.

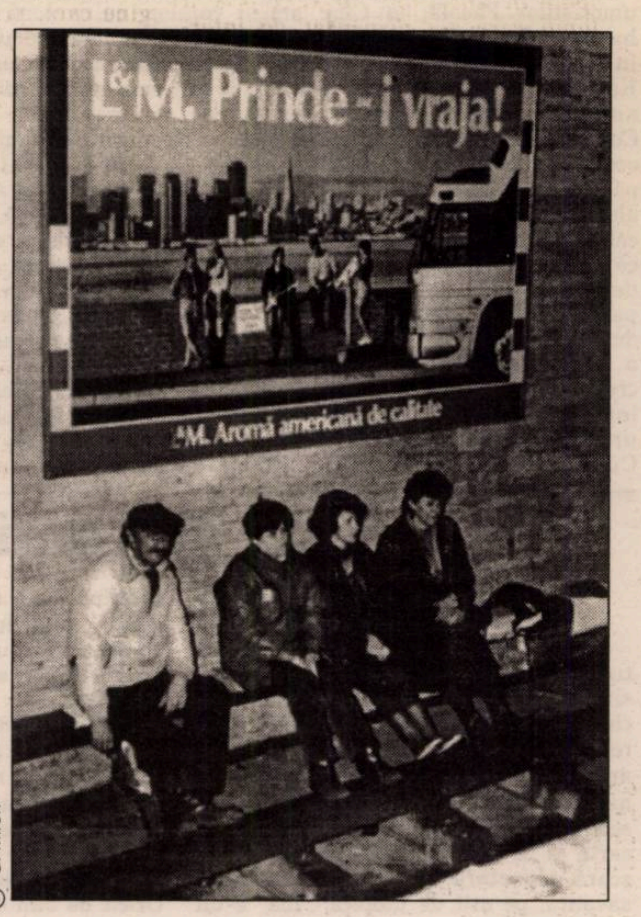

© G. Miron

În timpul actului însuşi al mîncării, bunele maniere se păstrează de-a lungul vremilor. La curtea Regală nu e nevoie să fie precizate. Mîncatul supei ridică însă, probleme constante: *"cînd se mănîncă supa trebuie sistat orice zgomot, fiind acesta foarte displăcut şi formează un concert cum s-ar zice dezgustător"*. (M.V.Lochian). *"Nu vei cere de două ori supă, şi nu vei goli farfuria într-atît încît vei fi nevoit s-o pleci'* (Alina G.). *"În cursul servirii nu se va face zgomot, nu se va păta faţa de masă sau îmbrăcămintea"* (Iulian Mincu).

Tot la capitolul zgomote se situează şi tacîmurile şi paharele: *"Nu desenaţi cu tacîmurile arabescuri pe masă, nu bateţi cu ele în farfurie, (...), nu le agitaţi în aer"* (Smaranda Sburlan). *"A ciocni este o adevărată artă; pentru a putea obţine ca sunetele paharului să fie ca ale unui clopot cu sunet curat, trebuie să se ciocnească în aşa mod ca marginile paharelor să se ciocnească de sus în jos; (...) în tot cazul, trebuie o oarecare obişnuinţă pentru aceasta"* (M.V.Lochian).

Pîinea ridică şi ea problemele ei: *"Nu fă gloanţe de pîine (...)* (Alina G.) şi *"Nu luaţi deci prea multe sandvişuri şi nu uitaţi că suportul lor este pîinea care îngraşă"* (Smaranda Sburlan).

Tot cu ochiul liber se poate constata o evoluţie a felului de servire la masă. Pe vremea d-lui Lochian aceasta era făcută *"fără nici un zgomot"*, de sufragiu şi feciori. Dl.Iulian Mincu ne oferă chiar două variante ale serviciului: cel al germanicilor *"constă în faptul că toate operaţiile de servire se efectuează de către cel care serveşte"* şi se numeşte *direct*. Celălalt, cel *indirect*, aparţine francezilor şi îi lasă pe oaspeţi să se servească singuri. Smaranda Sburlan ne sugerează, însă, mai pe şleau: *"Frumos este ca atunci cînd gazda face pregătirile pentru masă, să fie chiar ajutată de oaspeţii mai îndemînatici"*

Ajungînd la sfîrşitul "dizertaţiei" nu ne mai rămîne decît să ne lovim, în treacăt, de bucatele propriu-zise. Dl. Lochian ne spune, evident, că *"trebuie să fie din cele mai alese"*, şi că nu e bine ca gazda să se laude nici cît de scump, nici cît de ieftin le-a achiziţionat, căci altfel le vor sta în gît oaspeţilor. Dl. Mincu ne oferă, însă, mai concret, cîteva reţete pentru chef raţional: de pildă, *Dovlecei umpluţi cu legume*: dovlecei 100 g, morcovi 30 g, ţelină 20 g, pătrunjel rădăcină 15 g, roşii 30 g, sare, verdeaţă şi (victorie!) unt 5 g.

Se curăţă dovleceii, se scobesc, se spală, se opăresc. Separat se spală şi se curăţă legumele. Apoi se taie *julien*. Se înăbuşă, se adaugă roşiile fără coajă şi sîmburi. Se potriveşte gustul de sare. Cînd au fiert bine, se umplu dovleceii cu legumele astfel pregătite se servesc cu verdeaţă.

P = 1 g; L = 4 g; G = 10 g; Cal. = 80

Iaromira POPOVICI

Întîlnirea religiilor

În momentul actual, titlul de faţă nu reprezintă un deziderat, ci o stare de fapt şi de criză. Sarajevo şi Cecenia, Algeria şi Ierusalimul îndoliat ne stau la fel de aproape, în stupefianta lor violenţă. Religiile se întîlnesc sub regimul exploziei, al fanatismelor sau măcar al crispării. Mişcările ecumenice – lăudabile dar superficiale – nu antrenează decît bunavoinţă a unor vîrfuri instituţionale; la nivelul "masselor", ele au şi mai puţină eficacitate decît forţele de pace ale ONU. Fie că e vorba de contestarea distrugătoare a democraţiei, ca în Algeria ori Iran, fie că e vorba de afirmări identitare de tentă naţionalistă, ca în cazul valorizării Ortodoxiei în ţările ex-comuniste, religiile nu acceptă să se manifeste decît pentru a se afirma apăsat ca singure legitime într-un context istoric dat. Singure legitime şi, mai mult, opresate de vecinătatea altor forme de credinţă[1].

Dacă analiştii occidentali arborează analize "seci" – detaşate, "obiective" asupra manifestărilor "geopolitice" ale religiilor, nu ar fi lipsit de rost să adoptăm un punct de vedere similar şi să observăm că mentalitatea modernă a modelat un cadru şi a propus un model sociocultural în care religia nu mai participă în mod legitim, ca forţă spirituală, la configurarea istoriei. "Isteriile religioase" sînt explozii ce "pun în chestiune" o concepţie a lumii care s-a dispensat de intervenţia divinului şi a predicat binefacerile unei "democraţii" impuse cu siguranţa unei supremaţii de ordin material şi individual. Analiza lui F. Thual e o dovadă clasică pentru "reducţionismul" cu care mulţi cercetători occidentali îşi abordează obiectul. Pentru ca "întîlnirea religiilor" să cîştige în substanţă ar fi probabil necesară o cale mai subtilă decît cea a conferinţelor ce încearcă să obţină pacea la nivel geo-politic.

Seyyed Hossein Nasr, rector al unei mari Universităţi din Teheran, autoritate internaţională în materie de Islam şi de Sufism în particular, propune în "Islam şi întîlnirea religiilor" (Eseuri asupra Sufismului, *Albin Michel, 1980), o problematică ieşită din acceptarea adevărului intern al fiecărei religii. Poziţia sa are avantajul de a fi cea a unui adept ferm al propriei tradiţii şi, simultan, a unui cercetător ce scrutează dificultăţile climatului secular, teren de confruntare al credinţelor.*

© C. Burnbut

Înaintea timpurilor moderne, fondatorul fiecărei religii apărea drept "soarele" sistemului solar în care cei care îl urmează se năşteau, trăiau şi mureau. Întemeietorii altor religii rămîneau necunoscuţi – cînd soarele străluceşte, nu mai poţi zări stelele, cu toate că ele sînt tot atîţia sori –, sau primeau rangul unor stele pe firmament – aşa cum îi consideră Islamul –, stele care nu aveau aceeaşi importanţă, cu toate că erau centrele propriilor lor sisteme solare.

Chiar dacă astronomia modernă îl asigură că există o multitudine de sori, din punct de vedere mental şi psihologic, omul e constituit pentru a trăi într-o lume fizică centrată pe unul singur. Similar, din punct de vedere religios şi spiritual, omul e constituit pentru a trăi în lumina soarelui particular oferit de fondatorul religiei căreia îi aparţine. În timpuri normale, religia unui om este "religia" pur şi simplu şi fiecare religie se adresează unei umanităţi care, din perspectiva sa, este "umanitatea". Exclusivismul unei religii e simbolul originii ei divine; el arată că acea religie provine din Absolut şi că ea oferă, în sine, un mod de viaţă total. În atare împrejurări, nici nu ar fi nevoie să cunoaştem semnificaţia metafizică a altor tradiţii, tot aşa cum în vremuri normale omului îi este de ajuns, pentru o viaţă firească pe pămînt, cunoaşterea soarelui propriu. Chiar dacă astronomia modernă îi demonstrează că universul conţine miriade de sori, el situează această informaţie în planul secund al gîndurilor sale şi continuă să trăiască luminat de un singur focar. Experienţa imediată a lumii fizice îi oferă o imagine care, prin natura sa, are caracter de absolut, caracter conferit de încărcătura ei simbolică. Omul a fost creat pentru a trăi în lumina acestei unicităţi şi ea corespunde structurii sale fireşti, mentală şi psihică ea singură îi poate oferi un mediu natural purtător de sens.

Tot astfel, în domeniul religios, omul a fost creat pentru a trăi într-o tradiţie omogenă, în care valorile religiei sale sînt, pentru el, absolute şi peremptorii. Atîta timp cît diviziunile tradiţionale ale lumii au subzistat, nu era necesară – am spune, chiar, era superfluă – încercarea de a pătrunde sensul altor tradiţii, cu excepţia cazurilor particulare de contact direct între două forme diferite. Dar chiar şi această întîlnire nu suscita impactul de astăzi, cînd lumea trăieşte pe fondul unei rupturi a climatului tradiţional.

Necesitatea de a studia alte tradiţii religioase rezultă din condiţiile speciale ale lumii moderne, în care au dispărut orice limite astronomice şi religioase. Sîntem astăzi confruntaţi cu o dilemă: am dori să rămînem fideli propriei religii şi să recunoaştem totodată drept valabile celelalte forme tradiţionale. E o problemă pe care lumea modernă trebuie să şi-o pună dacă nu vrea să-şi piardă credinţa în religia însăşi. Un musulman tradiţional din Fez sau Mashad, un ţăran din munţii Italiei sau ai Spaniei, nu au de ce să se preocupe de adevărurile Buddhismului ori Hinduismului. Însă cei pentru care omogenitatea culturii tradiţionale s-a sfîşiat, fie datorită acţiunii filosofiilor secularizate moderne, fie prin contactul cu forme tradiţionale străine, nu pot să nu ţină seama de implicaţiile metafizice şi teologice ale prezenţei altor religii. Continuînd să le ignore, ei se pun în pericolul fie de a-şi pierde propria religie, fie de a adopta o concepţie a divinului care, slab spus, pune o limită Compasiunii lui Dumnezeu.

Există voci care au folosit pluralitatea formelor religioase drept argument pentru lipsa de valoare a tuturor religiilor. Insistenţa cu care această concepţie a fost exprimată şi subliniată dovedeşte urgenţa studiului actual al altor religii, fie şi numai pentru a ne apăra propria tradiţie. Alături de autorităţile interioare ale fiecărei forme religioase – care se adresează unui auditoriu omogen, fără a avea nevoie de alte referinţe –, există cealaltă vocaţie: aceea de a deschide depozitul altor tradiţii, pentru a releva unitatea esenţială şi universalitatea tradiţiei, aceeaşi sub diversitatea formelor ei de manifestare. Universalitatea este elementul cel mai puternic şi mai eficace în efortul de a apăra religia împotriva scepticismului modern: trebuie să realizăm că Dumnezeu s-a adresat de mai multe ori omului spunînd "EU" şi că a făcut-o într-o limbă potrivită umanităţii particulare căreia i se adresa.

Pentru studiul raporturilor dintre religii, dificultatea apare în cazul cînd ne propunem să interogăm adevărul intern al fiecăreia din ele. Pentru sceptic, pentru cercetătorul "ştiinţific" sau pentru sincretist, problema nu depăşeşte nivelul evenimentelor şi fenomenelor istorice sau al atitudinilor sentimentale. Or, nu această atitudine ne preocupă aici. Problema esenţială pentru studiul religiilor constă în a păstra adevărul propriei religii, "ortodoxia" şi structurile sale, luînd în acelaşi timp cunoştinţă de celelalte, drept căi spirituale valabile care duc spre Dumnezeu.

Modernismul a distrus sau a redus concepţia religioasă. Astăzi, fiecare se felicită că are un spirit deschis: admitem că e lăudabil să deschidem ferestre ale spiritului, cu condiţia ca acest spirit să aibă şi ziduri. Dacă o odaie nu are ziduri, nu prea contează că ea are sau nu ferestrele deschise. Odată ce omul a respins revelaţia şi tradiţia, nu mai e de folos ca el să aibă un spirit deschis în materie religioasă, fiindcă nu mai dispune de criterii în a deosebi adevărul de fals. Credinţa s-a îngustat în cazul multor creştini, musulmani sau hinduşi. Nu vorbim de cei care au renunţat la tradiţie şi care nu mai au, în consecinţă, nici o credinţă, fie ea largă sau strîmtă: vorbim despre cei care rămîn în propria lor tradiţie dar şi-au limitat credinţa sub influenţa modernismului. Pentru a nu cita decît cazul Islamului, modernismul nu a slăbit numai intensitatea acestei credinţe, dar a produs anumite curente potrivnice aspectului celui mai universal al Islamului: Sufismul.

O altă dificultate care se opune unui studiu serios al religiilor este negarea principiilor metafizice, fundamentale în acest caz. "Ştiinţa" comparată a religiilor (*Religions Wissenschaft*) a debutat în perioada raţionalismului şi a fost acceptată ca disciplină distinctă în timpul secolului XIX. Istoria ei e afectată de limitările şi prejudecăţile perioadei de formare. "Secolul luminilor" s-a considerat pe sine drept desăvîrşirea finală a civilizaţiei, studiind celelalte religii ca pe un preludiu al Creştinismului – cu care s-a identificat într-un fel, revoltîndu-se totodată împotriva tradiţiei creştine. E o atitudine ce subzistă într-o oarecare măsură. De aceea Islamul este tratat cu o foarte proastă înţelegere de cercetătorii religiilor comparate. Apărut după Creştinism, el nu se inserează, pur şi simplu, în această schemă preconcepută care consideră celelalte religii doar ca pe nişte imitaţii simpliste şi infantile a ceva ce a ajuns la desăvîrşire în Creştinism. Un presupus proces evolutiv modelează completamente perspectiva propusă de *Religions Wissenschaft*. Amprenta pe care secolul XIX a lăsat-o în acest domeniu – impunînd teoriile progresului istoric liniar – este cea mai bună garanţie pentru a nu înţelege o tradiţie spirituală şi semnificaţia sa reală. În acest sens, fenomenologia – care a criticat insuficienţele metodei istorice şi a insistat asupra studiului morfologic al tuturor manifestărilor religioase – constituie o ameliorare, însă nu una suficientă. Ceea ce lipseşte este o metafizică adevărată, singura care poate revela transparenţa formelor religioase şi le poate pune în lumină adevărul interior. În Occident, studiul religiilor a început într-un moment cînd aspectul metafizic veritabil al tradiţiei creştine fusese în mare parte eclipsat şi aproape uitat, cînd filosofiile seculare ocupau centrul scenei, opunîndu-se ideii înseşi de Transcendent şi de "ştiinţă sacră" prezente în adîncul fiecărei religii. Ca atare, ştiinţa religiilor a fost colorată de mentalitatea occidentală modernă şi considerată conform unor categorii străine atît de evoluţia ulterioară a Creştinismului, cît şi de reacţiile împotriva acestuia. Oricum, baza metafizică indispensabilă unui studiu de profunzime a lipsit.

Această bază, absentă în Occident în momentul inaugural al ştiinţei comparate a religiilor, a rămas mereu vie în tradiţia islamică, ca şi în alte tradiţii orientale vii. Nu e deci lipsit de interes să privim cum se pune problema întîlnirii religiilor din punctul de vedere al acestor zone. O astfel de cunoaştere ne oferă o imagine în plus a realităţii înconjurătoare, dar o imagine configurată dintr-o altă perspectivă decît cea familiară: ca atare ne poate îmbogăţi instrumentele de studiu.

Pentru Islam, orice element are un aspect exterior – o formă care aparţine domeniului multiplicităţii (*sûrah*) – şi o esenţă interioară (*ma'nâ*) care conduce la Unitate, origine a tuturor lucrurilor. Ceea ce e mai cu seamă valabil pentru religie, această manifestare directă a divinului în ordinea umană. Religiile pot fi astfel studiate, fie luînd în seamă formele – descrise şi comparate –, fie luînd în seamă esenţa lor, care duce spre unitatea interioară, fiindcă sursa întregii realităţi, şi în consecinţă a tuturor religiilor, este Dumnezeu, adică Unu...

Cei ce au obţinut viziunea acestui vîrf sînt siguri că ascensiunea altora, pe cărări diferite, participă la aceeaşi călătorie, singura călătorie adevărată a vieţii. Certitudinea nu provine doar din priveliştea dobîndită din înaltul muntelui, ci şi din cunoaşterea faptului că toate drumurile – alese pentru om de Dumnezeu însuşi – conduc finalmente spre vîrf, oricare ar fi sinuozităţile lor. În ce priveşte Islamul, această cunoaştere face parte din depozitul tradiţiei. Revine musulmanilor contemporani să o caute şi să o asimileze pentru a o utiliza în contextul lumii actuale.

Prezentare şi traducere

Anca MANOLESCU

---

1. "Lumea ortodoxă consideră lumea creştină ca pe o lume agresivă şi cuceritoare care, prin intermediul uniatismului şi al altor căi încearcă nu numai să recupereze politic regiunile ortodoxe, ci chiar să le convertească... Pentru că încarnează adevărul, spun ortodocşii, Ortodoxia a fost persecutată de occidentali, de turci şi de comunişti..." (François Thual, "Géopolitique de l'Orthodoxie").

Voce off

"E foarte mult de cînd am început să iau pentru întîia oară opiu; atît de mult că, dac-ar fi fost o întîmplare obişnuită-n viaţa mea, aş fi uitat-o; însă evenimentele cardinale nu se pot uita..."

Thomas De QUINCEY

Retrocineclub

ARRABAL: provocarea şi graţia (I)

"Nu am provocat niciodată, în mod deliberat", spunea Arrabal demult, într-un interviu. "Opera mea cea mai şocantă este, după părerea mea, **Viva la Muerte**. Şi tot timpul cît au durat filmările la acest film nu am încetat să mă întreb: «Oh, Doamne! Povestea băiatului ăsta care-şi iubeşte tatăl, oare n-o să pară prea răsuflată?» Mi-era teamă ca filmul să nu pară prea sentimental şi să fiu acuzat că mă complac în nostalgie. Şi reacţia unei părţi a publicului, care a văzut în film etalarea unei cruzimi provocatoare, a fost pentru mine o foarte mare surpriză. (...) La un nivel profund, **Baal Babylone** şi **Viva la Muerte** pun problema relaţiei dintre copii şi părinţi. M-a interesat necesitatea revoltei copilului şi importanţa dispariţiei. Aceste opere ne arată, în cele din urmă, că cel mai frumos dar pe care un tată poate să-l facă fiului său este să dispară. Imaginea sa va fi mărită de propria lui moarte... în aşa fel încît va deveni un fel de erou, de personaj mitic".

Acum 25 de ani, **Viva la Muerte** (transpunerea cinematografică a romanului lui Arrabal, **Baal Babylone**, realizată de el însuşi) şoca publicul de la Cannes, sau acea "parte a lui" la care se referă şi dramaturgul; văzut astăzi, după un sfert de secol, filmul lui Arrabal continuă să şocheze... Va exista întotdeauna, de bună seamă, "acea parte" de public gata să confunde imaginarul unui artist cu un coş cu mere frumos pictat, arta cu comerţul: din acest punct de vedere, nimic nu s-a schimbat – poate doar poziţia artistului din perspectiva consumatorului: acesta din urmă este tot mai iritat de extravaganţele primului, tot mai puţin dispus să-i tolereze originalitatea. Ce observăm astăzi este, pe de o parte, un diktat al banalităţii spectaculoase (publicul-rege, care vrea tot ceea ce propria-i articulare îi permite să ceară) şi o depunere a armelor de partea cealaltă (a "unei părţi" a artiştilor). Trăim o epocă în care violenţa a fost monitorizată, şi din care singura Violenţă care face diferenţă – cea poetică – va fi fost exilată în ghetto-uri artistice. "Cîinele andaluz" a devenit Schnautzer, arătat la rare expoziţii canine...

Între **Viva la Muerte** şi **Adieu Babylone**, filmul-video al lui Arrabal din 1992, putem "citi" aproape aceeaşi implozie a violenţei: la adăpostul experimentului, al filmului "de artă", Arrabal revizitează şic cîteva cadre din vechiul său film, construind – totodată – o poveste fals-documentară capabilă să acomodeze inserturile. Tînăra care nu jură decît pe Rimbaud şi pe dereglarea tuturor simţurilor în plin New York, menită să ducă Poezia (cu toată violenţa ei) pînă-n pînzele societăţii de consum, e mai mult un gag suprarealist bine filmat,

➜

Afişul retrospectivei Arrabal de la Institutul Francez

Din viaţa unui extremist de centru...

Flaubert ca eveniment al zilei

... de ce n-ar avea şi publicistica noastră politică, evenimentele ei de senzaţie?

De cîteva zile, spre exemplu, bat des din gene de cîte ori mă întorc şi încerc să înţeleg - căci mă obsedează! - ce l-a putut face pe dl. Cristoiu să lanseze, în analiza sa consacrată Conferinţei Naţionale a PDSR-ului, termenul apăsător prin dimensiunea sa, grav prin pretenţiile sale intelectuale, de "flaubertian". Nu trebuie să căutăm pe computere frecvenţa lui în editorialele strict legate de realităţile noastre bărăganist-carpatine.

"Flaubertian" - la nivelul de cunoştinţe al cotidianelor noastre şi al cititorilor lor - sună de nu ca un barbarism, cel puţin ca o vorbă greu accesibilă, cu care nici dl. Gaiţă nu şi-ar sîcîi interlocutorii. Hotărît, adjectivul acesta e departe de a fi familiar milioanelor de cititori care caută într-un ziar porcăria la zi în eternitatea scandalurilor româneşti. Foarte rar dl. Cristoiu a violat stilistica acestei familiarităţi cu cititorul său. Dînsul scrie de obicei clar, accesibil, fără ifose şi izmeneli. Ce i-o fi venit în ultima lună a anului să recurgă la Flaubert, discutînd despre d-nii Gherman, Năstase şi atîţia alţi domni care în prefecturile lor n-au nici o legătură cu...? Şi n-a fost o scăpare. Pentru a nu se pierde în acea pagină - "front page!" - a zilei de 27.11.'95, printre titluri mai mult sau mai puţin covîrşitoare ca "În parcurile Capitalei vor fi amplasate W.C.-uri chimice cu multimonedă", "Pădurarii şi poliţiştii vor forma echipe pentru a opri furtul de brazi", "Rapid-Dinamo 2-0", corectura ziarului a vegheat ca expresia care conţine adjectivul "flaubertian" să fie culeasă cu alt corp de literă, ca să sară bine în ochi. Şi chiar sare. Dl. Cristoiu numeşte "o nemulţumire de tip flaubertian", cauza care l-ar fi determinat pe preşedintele Iliescu să trimită Conferinţei Naţionale a PDSR încă un mesaj, după cel oficial, citit la deschiderea lucrărilor. Conştient de vorbele pe care le pune pe hîrtie şi de bacalaureatul cititorilor săi, editorialistul găseşte cu cale să explice sensul ideii sale, imediat, cu tot seriosul, chiar prea seriosul, restrîngînd spaţiul de mişcare al unei eventuale ironii: "Flaubert a rămas celebru în istoria literaturii universale prin efortul de a rescrie de cîteva ori romanul **Madam de Bauvary** (sic! - n.mea: unde o fi fost corectura în faţa acestui titlu care conţine trei enormităţi în doar trei cuvinte?) sub semnul unei permanente insatisfacţii faţă de textul iniţial". În chip asemănător pare a fi procedat şi Ion Iliescu faţă de primul său mesaj, revenind cu un al doilea, ceea ce ar constitui - susţine mai departe dl. Cristoiu - "un fapt ieşit din comun, introducînd în practica reuniunilor de anvergură ceea ce am putea numi nemulţumirea de tip flaubertian".

Bătînd des din gene, am trei ipoteze pentru această premieră în sistemul de referinţe al editorialelor cristoiene care, din cîte am observat atent şi cu plăcere, merg îndeobşte pînă la Gogol, Caragiale, Arghezi şi Camil Petrescu: dl. Cristoiu a avut un acces de intelectualism; dl. Cristoiu a avut un acces de snobism (combinaţie care nu mă indignează); dl. Cristoiu a vrut să fie şi el original - "original cu orice chip", cum s-ar fi spus, pe vremuri, la secţie - şi "să ne rupă gura...", ceea ce iar n-ar fi un cusur mortal într-o gazetărie unde-i permis să fii chiar "măgar şi violent".

Numai că din orice punct mi-aş zbate vederea şi mi-aş bate capul, nu pot renunţa la trei obiecţii dîrze care mă silesc să refuz trimiterea plină de aplomb a dlui Cristoiu: în primul rînd, ca român, nu văd de ce trebuie să recurgem la Flaubert în acest domeniu al exigenţei stilistice, al "sfintei nemulţumiri"; în acele "affres du style", n-are rost să riscăm a fi numiţi, din nou, cosmopoliţi; facem faţă oricui şi oricînd cu Eminescu, Camil, Rebreanu şi alţi cîţiva posedaţi ai expresiei îndelung lucrate în şpalt şi dincolo de şpalt; de ce n-ar fi avut preşedintele Iliescu o nemulţumire de tip camil-petrescian după primul său mesaj - nu înţeleg, n-ar fi fost la fel de prestigios? În al doilea rînd, ca flaubertian (o, nu stilistic, ci ca adorant!), nu accept nici măcar în glumă - sînt cîteva cazuri cînd n-am nici un humor - că vreun om politic român s-ar putea revendica de la "notre oncle Gustave"; flaubertismul cu toate ale lui - de la nemulţumirile şi chinul "pe frază" pînă la asceza, mîniile şi impasibilitatea sa - constituie pentru orice politician român un sentiment paraguayan. În sfîrşit, ca ironist, voi observa că dacă dl. Cristoiu a vrut să ducă fineţea ironiei sale pînă la a o face imperceptibilă, el a izbutit doar s-o tragă de păr. Sebastian scria că nimic nu-i mai greu decît să explici o ironie; există ceva şi mai complicat: să guşti şi să înghiţi o ironie trasă de păr.

Radu COSAŞU

➜ vag-godarian pe alocuri, cert-arrabalesc în ansamblu: un cine-manifest, pînă la urmă. Imaginile memorabile nu lipsesc (de n-ar fi decît aceea a lui Arrabal însuşi în chip de Diane de Poitiers!), însă toată subversiunea este mai curînd proclamată, programată, pusă în scenă cu o aplicaţie uşor calofilă: de frumos, dar Schnautzerul miroase a şampon.

În **Cimetière des voitures** rapelul programatic este încă şi mai evident: "Emanou" = Isus cîntăreţ de rock, sacrificat în final, *comme d'habitude*, prin răstignire... pe o veche motocicletă! Erezia lui Arrabal (iarăşi prezent, în ipostază de înger (!) captiv în bocal de sticlă) este sulfuroasă, aşa cum se cade, dar raţiunea sa de a fi este tot mistică aflînd revelaţia în exacerbarea cărnii. Emanou îşi spune "replicile" critice ca-ntr-o improvizaţie de jazz, cuvintele subliniate de saxofon. Violenţa este mai mult conceptuală; din fericire, ochiul de cineast-poet al lui Arrabal ne face părtaşi la cîteva cadre superbe: Juliet Berto, regretata Céline a lui Rivetto, înotînd ca sirenă îndrăgostită într-un acvariu, pe fond de tango, e dintre cele ce nu se pot uita...

Poate că nimeni nu se aştepta de la Arrabal să facă un "film pentru copii" ca **L'Odyssée de la Pacific**, cu Mickey Rooney! Realizat 10 ani după **Viva la Muerte**, cu bani americani, filmul este o delicioasă lecţie de subversiune controlată, în care Arrabal se dovedeşte un regizor abil, jonglînd cu schemele melodramatice, atît de subtil, încît ai, nu o dată, senzaţia că te afli în plin telefilm de duminică dimineaţă! Bineînţeles, farseurul nu se dezminte – şi nu atît în scenele de reverie, oricît de irezistibile, trebuie căutată dinamita, cît în cele "pedestro" de pildă, în cele, repetate, în care micul cambodgian Ong, adoptat vremelnic de o prosperă familie americană, le mărturiseşte tovarăşilor de aventură intenţia lui de a se întoarce în ţară pentru "a se căsători cu mama sa"!! Nimeni nu clipeşte în perspectiva ororii incestuoase, Arrabal aplaudă, într-un cadru, consumat ca "The Mad Hatter" din **Alice in Wonderland**, curca din **Viva la Muerte** s-a metamorfozat în raţă, însoţindu-l pe micul Tommy pretutindeni (inclusiv în Cosmos) şi, *above all*, Rooney seamănă – într-o genială lovitură de subversiune prospectivă! – cu Bill Clinton peste 20 de ani...! Arrabal, sau ştiinţa de a scrie istoria SUA cu o locomotivă cu aburi. (**a.l.ş.**)

(*continuarea şi sfîrşitul, în numărul viitor*)

retro CINEMA scop

Una pentru toţi

Standardul francez e strict: nu se oprează cu suplimentarea numărului de muşchetari. Din respect pentru Dumas. Se scrimează cu ce există. Se rămîne în familie. Pentru că era practic imposibil ca măcar unul dintre cei 4 foşti 3 să nu-şi folosească spada în scopuri productive. *Fiica lui D'Artagnan* este momeala comercială a lui Tavernier-tatăl, anterioară celei festivaliere, *L'Appât*. Sophie Marceau e bună la toate şi-i una pentru toţi. E bună la suflet, e-o bună "scrimeză", e bună la pat (însă Tavernier-fiul e prea obosit să verifice), ba chiar e bună şi de legat (da' n-are instinct primar!). Cu muşchetarii e greu pînă-i uneşti şi-i treci gardul. Nu-i mai poţi opri decît cu mult după ce filmul ar fi trebuit, de bun simţ, să se termine. Scenariul o ţine din poantă-n spadă, dar din dorinţa de-a face un film de spadă cu cap, Tavernier-tatăl se complică, dă mai multă atenţie regelui decît reginei şi induce apatie. Şi asta poate pentru că şi el, precum fiul, e prea obosit să "cupeze" atunci cînd trebuie.

Sophie Marceau bună de legat în filmul *Fiica lui d'Artagnan*

Gingii, gîngănii şi casetă video

Poate părea normal, dar fecioara americană, naşte – vorba lui Robin Williams – copii umani tot după 9 luni. Am fi preferat o cezariană de tipul *Gravidul* în locul acestei re-naşteri la timp care nu dovedeşte mai nimic, ci repune femeia universală-n drepturile care au dat tot mai mult pînă acum în stîngul. Tatăl Grant, plecat în SUA în călătorie de "refaceri" nu e însă suficient de trăsnit, surîsul gingival primează, secondat de suportul oniric de tip Teleenciclopedia cu femele care-şi devorează masculii desămînţaţi, dar şi de cel video cu caseta demo-ecografică, iar toată încrengătura ginecologică culminează cu reîntregirea familiilor în cauză. Şi totodată cu înmulţirea lor. Prin "Volvo".

„San Francischezi, încă un efort!" (Julianne Moore şi Hugh Grant în *Nine months*)

Cristi LIVORCHIAN

Bustul Thaliei

Europa la Bucureşti

Ceea ce face de patru ani Uniunea Teatrelor din Europa organizînd anual aceste festivaluri-mamut (6-7 săptămîni) acasă la cîte unul din membrii săi, cu programe din ce în ce mai ample (expoziţii documentare, conferinţe în jurul spectacolelor, proiecţii video, stagii de perfecţionare) ţine de miracol. Pentru că mai nimeni (exceptîndu-l, evident, pe iniţiator, genialul naiv Giorgio Strehler) n-a crezut iniţial în şansele de durată ale unei iniţiative, ce părea pur idealistă într-o Europă care se confrunta cu recesiunea economică, excesele xenofobe, violenţa şi chiar criza spiritului comunitar (era ora referendumurilor de aderare la Comunitate). Şi totuşi, mizînd pe cartea sentimentalismului şi a mesajului de solidaritate care face din teatru o punte a dialogului, proiectul s-a impus. S-au găsit şi soluţiile concrete. La început, cu forţa financiară a Germaniei (Düsseldorf – 1992), apoi speculînd ambiţia europocentristă a Budapestei (1993), pe urmă emotivitatea italienilor (Milano, 1994 – cea mai bună ediţie) şi, în fine, entuziasmul mai totdeauna inconştient al românilor, care au găzduit prin *Teatrul Bulandra* (organizator de drept) cea de a 4-a ediţie.

Manageriatul asigurat de stafful unui director cu experienţa şi priceperea lui Eli Malka, sprijinul logistic şi financiar al unor organisme importante, numeroşi sponsori, îndeosebi Primăria Bucureştiului, au făcut "aventura" posibilă, spre bucuria admirabilului public de teatru pe care-l avem (cîţi oare au putut face rost de bilete?), a profesioniştilor – cei care s-au ostenit să profite de împrejurare şi, evident, în folosul culturii române care se zbate să-şi dovedească "productivitatea". Chiar dacă mediatizat haotic şi insuficient (ziarele şi-au făcut datoria), Festivalul a avut anvergura unui EVENIMENT care ne-a dovedit că ne mai putem gîndi şi la altceva în afara căderii leului şi a sărăciei care, vai, pentru unii a părut o virtute. "Este mai uşor să organizezi un festival într-o ţară săracă", titra un jurnal, citîndu-l pe directorul Festivalului care se referea, probabil, la faptul că pe aici s-au înghiţit şi unele bîlbe grave, cum ar fi: teatre care n-au mai venit, şi nu oarecare (Teatrul Regal din Stockholm, al lui Ingmar Bergman, Royal Shakespeare Company), spectacole care au fost înlocuite în ultimul moment (personal regret că n-am putut vedea, de la Berliner Enssemble, **Ascensiunea lui Arturo Ui**, în regia lui Heiner Müller), că multe din producţiile prezentate au fost vechi şi foarte vechi, că, în fine, personalităţile, vedetele, n-au dat năvală. Avem cu atît mai mult a le mulţumi celor care, între două avioane, s-au întîlnit cu publicul român, lui Giorgio Strehler în mod special, aclamat îndelung de cei care au sperat să-l vadă la Bucureşti şi pe Andrzej Wajda.

Scenă din *Insula sclavilor*

Fidelii Festivalului au avut parte, în opinie quasi unanimă, de cel puţin trei momente de excepţie: Strehler, Lev Dodin şi, surpriză, *Teatrul din Düsseldorf*, cu experimentul încîntător al tinerei Karin Beier, **Visul unei nopţi de vară**, o demonstraţie de adevărată modernitate, motivată ideatic şi artistic şi realizată cu strălucire. Faptul că

Scenă din *Ducesa de Malfi* cu "Cheek by Jowls"

s-a vorbit în 9 limbi n-a impietat asupra inteligibilităţii, o dovadă în plus a valorii teatrului care, cînd face bine, trece dincolo de cuvinte.

Lecţia maestrului Strehler (**Insula sclavilor** de Marivaux) a fost evident de factură academică, în sensul rangului măiestriei sale şi al concepţiei structurate pe parcursul unei vieţi. Ne-a fermecat încă o dată cu rafinamentul, cu "pedanteria" sa stilistică, printr-o poetică regizorală de extracţie umanistă care pledează pentru asimilarea ambiguităţilor gîndirii moderne. Lev Dodin, favoritul numărul 1 al scenei mondiale actuale şi Teatrul său din Sankt Petersburg – "Malîi" – ne-a uluit într-o direcţie care nu e nici nouă, nici total necunoscută. Ne-a amintit de bătrînul Stanislavski, dar şi de Taganka şi de teza că teatrul se naşte odată cu fiecare spectacol, din pasiunea pentru adevăr a celor care-l înlocuiesc.

În **Stele pe cerul dimineţii** şi **Gaudeamus** am avut proba acestei concepţii. Nu ştiu cum ar arăta spectacolele acestei trupe care n-ar vorbi despre sufletul unei naţii, căci ceea ce am văzut nu era doar artă de o extraordinară măiestrie şi virtuozitate. În rest, englezii, prin trupa Cheek by Jowl a lui Declan Donnellan şi spectacolul **Ducesa de Malfi**, de J. Webster, nu ne-au convins de astă dată de excelenţa şcolii englezeşti de teatru, fiind exacţi, dar impenetrabili; francezii, sub celebra firmă a Odéonului din Paris, nu ne-au tăiat respiraţia, lăsîndu-ne amintirea unui spectacol (**Zadarnicele chinuri ale dragostei**) născut din idei anemice şi jumătăţi de măsură. Cît despre Katona József şi **Astă seară se improvizează**, pus în scenă de apreciatul Támas Ascher, poate ar merita să reflectăm la posibilităţile de a exploata la infinit textele, fie şi programatice, ale teatrului universal. N-am înţeles, totuşi, de ce a contrariat, fiind primit mai mult decît cu răceală, un spectacol ca acela al lui Wajda – **Mishima** – unde se afla distilată experienţa exemplară a unui artist aflat acum în punctul simplităţii suverane, ilustrată şi de acest spectacol de o delicateţe emoţionantă. Personal l-am aplaudat din inimă. Cum era şi firesc, Teatrul Bulandra şi-a luat partea leului, programîndu-se în Festival cu 5 spectacole (unele se năşteau chiar atunci), aliniind o garnitură redutabilă de regizori: Tompa Gabor cu un excepţional **Woyzeck**, Alexandru Darie într-o formă de revelaţie a armoniei clasice – **Trei surori** –, dar şi într-o alta a experienţelor şocante – **Julius Cezar** – şi Cătălina Buzoianu, decan în şcoala noastră de regie, aflată într-o ebuliţie continuă şi care a reţinut atenţia invitaţilor cu **Patul lui Procust, Şase personaje în căutarea unui autor**, dar şi cu celelalte spectacole aflate pe afişele bucureştene.

Doina PAPP

N.B. În numărul precedent, numele dramaturgului Heiner Müller apărînd, ca semnătură, în finalul textului lui Lev Dodin din pag. 13 era o simplă notă la citatul de pe ultimul rînd.

Cronica literară de tranziţie

Monica şi Virgil: capătul din afară

Pînă în '89, literatura română s-a aflat într-o situaţie nefirească, asemănătoare cu cea a unui bolnav cu unul din organele interne plasat nu la locul lui, în organism, ci *în afară* – dar funcţionînd, totuşi, satisfăcător. Dacă cel puţin 15 ani, pînă prin anii '60, critica literară din ţară era ca şi nulă, căci i se amputaseră, i se smulseseră toate "antenele" naturale, nici după aceea, pînă-n ultima zi a comunismului, ea nu a atins deplina normalitate, de care tindea, sporadic, printr-un condei sau altul, să se apropie. Vreau să spun că au existat, pînă la sfîrşit, datorii neîmplinite ale criticii literare: judecăţi de valoare nerostite (adică nepublicate), ierarhizări nedesăvîrşite, poncife nesancţionate, parcèle neparcurse. O mică parte, doar, din instituţia analizării şi judecării literaturii funcţiona liber: partea de la Paris, recte Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca. Asta nu înseamnă că, automat, toate comentariile lor sînt mai corecte decît ceea ce s-a scris în ţară, nicidecum (să nu uităm adagiul lui Da Vinci: "Constrîngerea creează forţă"), ei nu sînt o întrupare a adevărului absolut, ci critici între alţi critici, cu determinările, gustul, formaţia, limitele lor, dar aflaţi în postura privilegiată de a-şi putea aşterne gîndul pînă la capăt. "Monica şi Virgil" sînt acel "apendice", acea "glandă" situată fatalmente în afara organismului (dar făcînd parte din alcătuirea lui), fără de care echilibrul conceptual şi axiologic al criticii noastre literare ar fi fost şi mai precar. Cu o osîrdie pentru care nu le vom mulţumi niciodată îndeajuns, ei au rămas solidari fără sincope scrisului românesc, nimic din ce a fost important nu le-a fost (şi nu le este) străin, proiectînd (în maniera proprie fiecăruia, căci sînt complementari, dar nu "îngemănaţi" ca fraţii Goncourt sau Ilf şi Petrov), asupra miilor de pagini, atît razele roentgen ale analizei estetice, cît şi inflexibilul spot laser al judecăţii politico-morale, la care universul orwwellian al spiritului românesc sub dictatură obliga.

Apariţia simultană, la Humanitas, a două noi volume*, îmi oferă ocazia cîtorva menţiuni, nu ştiu cît de superficiale, dar regretabil de sumare.

Cartea lui Virgil Ierunca e structurată pe firul "*marginalizaţilor rodnic*", id est al artiştilor îndepărtaţi de "*centru*" care era "*monopolul unei ortodoxii implacabile – implacabilul violenţei, al prostiei, ruşinii şi umilirii*", şi rămaşi astfel într-o "*comunitate a onoarei*". Liviu Rusu e elogiat pentru devotamentul întru impunerea adevăratului Maiorescu (fie şi împotriva "*pripelilor*" lui Tudor Vianu), critici precum M. Nităescu, Al. George, M. Zamfir, pentru luciditatea nealterată de conformisme a demersului lor; între poeţi, sînt cu radicală fineţe profilaţi Marcel Gafton, Dorin Tudoran, Grete Tartler, Elena Ştefoi, Marta Petreu, L.I. Stoiciu, Dan Ion Nasta, C. Abăluţă, M. Dinescu. Un capitol consacrat "*Ereticilor*" îi înglobează pe P. Istrati, M.R. Paraschivescu şi Al. Monciu Sudinski. Dintre scriitorii străini, eseurile lui V.I. îi au ca obiect, aici, pe Orwell, Malraux, Soljeniţîn, P.J. Jouve, Sartre şi Jankélévitch.

Notele polemice nu lipsesc; un capitol ("*Distorsiuni*") le e dedicat integral. V.I. dezvăluie, de pildă, mistificările pe care aranjamente de culise (partinice, ideologice, tranzacţioniste) le impuneau într-o antologie a poeziei franceze apărută la Bucureşti, unde pătrundeau, pe atari căi, nechemaţi şi absentau corifei). V.I. pune sub semnul mirării dubla etică (de cafenea şi de for) a unui scriitor ca E. Jebeleanu sau criteriile bufe ale unor jurii literare ("*premierea unui Paul Everac pătează însuşi juriul, instalîndu-l într-o postură tragi-comică*"); fostul compunător de dramolete de partid e azi, cu acelaşi vid de resurse, director cultural la Veneţia. La vremuri noi, tot ei.

Volumul Monicăi Lovinescu, al cincilea din seria "Unde scurte", aduce faţă de cele anterioare o interferare mai acută şi mai concretă a existenţialului cu esteticul. Între paginile de comentariu literar sînt intercalate pagini (scurte fragmente) de jurnal, anume cele cu referire, ecou, tangenţă, consonanţă cu cele limitrofe. Procedeul, indiscutabil eficace, adăugat compunerii (ca şi pînă acum) cronologice a cărţii, conferă o notă de "tensiune" în plus (mutatis mutandis, ca în **In Cold Blood** al lui Capote), cu atît mai mult cu cît discuţia se poartă pe fapte ale ultimei sute de metri, anii '88-'89. M.L. se ocupă, cu binecunoscuta comprehensiune, de textele unor Adriana Bittel, Paler, Horasangian, Rodica Palade, Ileana Mălăncioiu, Blandiana, Cr. Teodorescu, Dinescu, Buzura, D. Vighi, S. Titel, V. Cristea, dar şi cu riguroasă stupoare de peroraţiile ceauşiste ale lui D.R. Popescu, de deraierile ancilare ale lui Ş. Cioculescu, de surprizele "doctrinare" (de "*oportunism ştiinţific*") oferite de M. Nedelciu sau I. Lăcustă, de imnurile în proză cepexistă înălţate de un Platon Pardău sau un Al. Balaci, de viermuiala slinoasă a unor Dulea sau Vasile Rebreanu. Spre final, jurnalul se "precipită" în comentariu, sfîrşind prin a-l înlătura în consemnarea zilelor lui decembrie '89, cu accent exclusiv pe vuietul tot mai acut care mocnea în rîndurile acelor scriitori/intelectuali care nu mai acceptau falsul istoric.

În critica literară postbelică, Virgil Ierunca este o voce distinctă şi de o ceremonioasă eleganţă, cu inflexiuni în care gravitatea filozofică face un ideal contrapunct cu sarcasmul academic sau blamul dispreţuitor, explicite, în cheie morală. Radicalismul său etic (ca şi cel al Monicăi Lovinescu) are rostul şi valoarea unei salutare contrapuneri la mixtura balcanoidă de minciună şi semi-adevăr din ţară, de completare colegială a frazelor tăiate de bisturiele culturnicilor sau ale auto-cenzurii. Dacă nu ar mai publica nimic de acum înainte, locul său este undeva între Gh. Grigurcu, Alexandru George şi N. Steinhardt.

Monica Lovinescu *rămîne* în orbita numelui pe care-l poartă prin apetenţa "feminină" pentru descoaserea unui text, prin impecabila "ureche literară" de care dispune (receptivitate vie, mobilă), dar *iese* din ea prin pronunţata înclinaţie moral-civică, de continuă plasare a produsului scriitoricesc în spaţiul agorei, al empiriei sociale – ca o prelungire, în pozitiv şi profitabil, a liniei Gherea. Tatăl ei s-a vrut doar critic literar, nu mai mult şi nu mai puţin de atît. Drumul spiritual al fiicei a trebuit să treacă graniţa unde esteticul se întîlneşte cu eticul, care i se racordează. În teritorii în care există autonomia esteticului, e propagandistică, frauduloasă şi degradantă imixtiunea altor criterii. Dar acolo unde esteticul şi ideaticul au fost explicit subsumate politicului, şi infuzate, dacă nu îmbîcsite, cu el, e normal, e logic, e benefic ca acolada exegetică să surprindă simultan ambele planuri. Puse cap la cap, cronicile Monicăi Lovinescu au acurateţea în diagnostic a unui Pompiliu Constantinescu, dublată de freamătul camusian al intransigenţei morale.

George PRUTEANU

---

* Monica Lovinescu, *Pragul (Unde scurte, V)*, Ed. Humanitas, Buc., 1995, 272 p. • Virgil Ierunca, *Semnul mirării*, Ed. Humanitas, Buc., 1995, 352 p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

● Anul III ● Nr. 152 ● 8-14 decembrie 1995 ●

Banchetele aniversare ale Junimii

Junimea era o societate eteroclită de profesori, avocaţi, magistraţi, funcţionari, oameni politici şi literaţi. Literaţii erau, la început, (1864-1870) cam puţini, deşi în şedinţele Junimii (se ţineau vineri seara, din care cauză Vasile Pogor, unul dintre fondatori, spunea că ei se consacră cultului Venerei)., ţinute, la început, în casa lui Maiorescu sau Pogor, se citea literatură şi, prin studiile lui Măiorescu, se puneau fundamentele criticii de direcţie şi, în general, ale literaturii române moderne. În timpul şedinţelor nu era îngăduită băutura, la sfîrşit servindu-se, de obicei, ceai şi cozonac. Atmosfera era degajată, debutonată, anecdota piperată avea preeminenţă şi toată lumea se simţea bine. Maiorescu avusese ideea, încă în 1864-1865, ca, din cînd în cînd, junimiştii să se întîlnească la un prînz menit să contribuie la fortificarea sentimentului de colegialitate. Aici se bea cu măsură, deşi fără zgîrcenie. Apoi, în 1867, tot Maiorescu avusese ideea să se organizeze o agapă cu prilejul aniversării Junimii. Aici, fiecare junimist a fost rugat să vină cu o scriere ad-hoc, în mod necesar comico-satirică, care să încălzească atmosfera. Această reuniune a căpătat, chiar de la început, denumirea de banchet aniversar anual, devenind o regulă nescrisă a Junimii. Şi, la Junimea, regulile nescrise erau păstrate cu sfinţenia literei de Evanghelie. La început aceste banchete au avut loc în casa lui Maiorescu, programate fiind la terminarea propriuzisă a şedinţei. În 1868, la banchet, desfăşurat tot în casa lui Maiorescu, a participat şi Alecsandri. La acest banchet aniversar, îşi aducea aminte, în 1889, Iacob Negruzzi, secretarul perpetuu al Junimii, s-ar fi băut zdravăn. Maiorescu nu bea aproape deloc. Dar, om inteligent şi cu tact, ştia să se adapteze perfect atmosferei, petrecînd laolaltă cu prietenii şi colegii. Noaptea tîrziu au mai rămas pe poziţii vreo şapte persoane, printre care şi Alecsandri. P.P.Carp, bine ameţit, s-a culcat şi, apoi, trezindu-se a reînceput să bea, după care, sentimental cum nu îi era felul, şi-a îmbrăţişat, pe rînd, comilitonii, declarîndu-le veşnică amiciţie. Leon Negruzzi, cel ce va deveni, mai tîrziu, primar şi prefect al Iaşului, se comporta agresiv, căutînd pricini de ceartă şi acuzîndu-i pe ceilalţi că i-au furat pălăria. Ba chiar, crezîndu-se într-un restaurant, cerea mereu, pe ton imperativ, socoteala şi un coniac. Iar Alecsandri, retrăgîndu-se pe la 5-6 dimineaţa şi descoperind, brusc, cît de puţini comeseni erau se mira foarte cum de tinerii de azi se culcă aşa devreme (el credea că e pe înnoptate) şi rezistă atît de puţin la băutură. Acest banchet aniversar a rămas de pomină în analele Junimei.

Din 1869 lucrurile au căpătat alte înfăţişări. Junimea îşi mărise mult numărul membrilor, încît banchetele anuale aniversare nu se mai puteau desfăşura în salonul unei case particulare. S-a apelat, în consecinţă, la serviciile unor săli de restaurant care, cele mai de soi, se aflau în clădirea unor hoteluri. Banchetul, organizat din vreme, era un prînz, care începea pe la şase seara, cu prelungire nelimitată. În comitetul de organizare se buluceau tinerii pentru a tot gusta vinurile restaurantului menit, pînă la urmă, să găzduiască banchetul. Fiecare comesean junimist îşi plătea tacîmul sau contribuţia, dinainte anunţată. Uzul era ca Iacob Negruzzi, secretarul perpetuu, să alcătuiască textul - trebuia să fie, obligatoriu, hazliu - invitaţiei tipărite, trimisă, din vreme, participanţilor. Textele erau, fie în forma unei citaţii la tribunal, fie a unui afiş la o reprezentaţie teatrală, a unui anunţ la un ziar etc. Uneori textul era redactat în versuri. Negruzzi, în amintirile sale, citează textul invitaţiei la banchetul din anul 1876, programat după căderea guvernului conservator Lascăr Catargi, în care şi junimiştii (Maiorescu, Th. Rosetti, P.P. Carp) fuseseră reprezentaţi ca miniştri. Acest text a fost redactat în versuri ocazionale intitulat *Pentru 24 octombrie 1976*: "Deşi paraponisiţi / Şi din buget - izgoniţi, / Junimiştii numeroşi / Se adună tot voioşi / Pentru a 13-a oară / La a lor aniversară / Vin amice aşadar / Să ne treacă acest pahar, / Iară poşta ţi-o trimit / tot eu / Cel obişnuit". Am găsit, la Biblioteca Academiei, textul invitaţiei la banchetul anual aniversar din 1885 şi l-am reprodus în cartea mea din 1966 **Junimismul**. Acum, nu numai Maiorescu, dar şi Iacob Negruzzi se mutaseră la Bucureşti, textul invitaţiei fiind redactat, ca organizator, de Nicolae Gane care îi luase locul lui Negruzzi. Iată textul: "Societatea Junimea. Între cine vrea. Rămîne cine poate. Citaţiune. Membrii tuturor triburilor Societăţii Junimea, fondatori, lipoveni, caracuda şi cei nouă, sunt citaţi ca în zioa de 20 octombrie corent să se afle la scaunul societăţii din Iaşi, unde se va da cu mult chef şi cu puţine parale, în Otelul Binder oarele 6 seara, al 22-lea *praznic tradiţional*. Mîncarea va fi fudulie iar băutura temelie. Iaşi, 1885, octombrie 15. Noul secretar tot perpetuu N.Gane. P.S. Spiritul nu este de rigoare". Uneori, în anii de început, adversarii Junimii şi chiar unii dintre dizidenţi dădeau publicităţii textele invitaţiei (aşa au procedat D.Petrino, 1876, sau, mai tîrziu, G.Panu) ca să "dovedească" publicului neseriozitatea Junimii.

Banchetele aniversare anuale ale Junimii aveau un program fix de desfăşurare. Momentul inaugural îl constituia discursul aniversar ţinut de Iacob Negruzzi. Cum nu se putuse stabili cu exactitate data întemeierii societăţii (de fapt, jurnalul lui Maiorescu mărturiseşte într-o scrisoare către sora sa Emilia, data apariţiei aprilie 1864), Negruzzi începea prin a spune că "Originea Junimii se pierde în noaptea timpurilor" (aceasta era şi o formulă masonică, utilizată, deci, şi de junimişti care erau, mai toţi, masoni). Urma înşiruirea, comică, a isprăvilor şi a meritelor Junimii. În replică, uzanţele cereau să urmeze contradiscursul lui Vasile Pogor, care avea o opinie personală despre originea Junimii, propunînd ca an inaugural 1863, cînd ar fi funcţionat, în casa sa, şedinţe ale unei grupări prejunimiste. Apoi se citeau scrierile comico-satirice anume redactate de unii junimişti, repovestirea anecdotelor cu tradiţie, răspunsurile de la "poşta redacţiei" din **Convorbiri literare**, uneori chiar o lectură obişnuită a unor texte, urmată de discuţii, după care, spre orele 11-12 noaptea, începea cheful cu temei. Nu era protocol şi nici locuri rezervate. Fiecare, indiferent de importanţă, membrii Junimii sau invitaţi, se aşezau la mese cum le era voia. Se mînca şi se bea, fiecare cum îi era felul, bucatele fiind bine alese, vinul totdeauna excelent, şampania de început franţuzească, la îndemînă, pe masă şi fiecare folosea paharul cît îl ţinea cheresteaua. Maiorescu, nebăutor, abia gusta, iar Pogor, veselul Pogor, nu bea, din principiu, deloc. Alţii, destui, îi suplineau. Cheful şi hazul însoţindu-se în voie. Darnici - cînd la aceste vesele banchete, mult aşteptate, nu se cobora în trivialitate. Decenţa, chiar cînd unii "se făceau" binişor, era respectată.

Din 1874 Maiorescu s-a mutat la Bucureşti iar, din 1876, organizase o Junime bucureşteană, cu reuniuni aproape săptămînale. Caracterul lor era însă cu totul altul decît cel al Junimii ieşene, de la început şi a celei care continua să funcţioneze în capitala Moldovei. Reuniunile Junimii bucureştene, unde participau şi femei (neadmise la cele din Iaşi) aveau caracterul unor serate literare mondene, unde, totuşi, uneori citeau Eminescu, Caragiale, Slavici, Duiliu Zamfirescu. Centrul rămăsese însă la Iaşi, împrumutîndu-se, reciproc, texte pentru lectură. Maiorescu, deşi acum bucureştean, venea regulat la banchetele aniversare anuale. În 1879 l-a adus la banchet, pe cheltuiala sa, pe Caragiale, care a citit, spre veselia generală a celor prezenţi la banchet, textul integral al comediei sale **O noapte furtunoasă**. În 1883, îşi aduce aminte Negruzzi, banchetul anual, aniversîndu-se o cifră rotundă (20 de ani), a durat chiar două seri la rînd (sîmbăta şi duminica), într-o veselie şi un chef, nepotolite. Dar veselia generală a chefului nu ocolea, mai niciodată, banchetele anuale ale falnicei Junimea. Au rămas de pomină, intrînd în legenda istoriei literare.

Z.ORNEA

Reforma chefului de şcoală

"Nimeni nu merge cu plăcere la şcoală!" Matei, elev cu note mari într-o şcoală bucureşteană binişor cotată, îmi spune politicos că am avut o idee nefericită: dacă scrieţi despre lucruri pe care copiii le fac cu plăcere, lucruri de care au chef pentru că îi interesează, în nici un caz nu trebuie să mă întrebaţi de şcoală - îmi spune. Atît de dezgustat de subiect încît să nu accepte să-mi povestească despre lipsa lui de chef pentru şcoală şi cum a apărut ea şi de ce - Matei nu este. Totul a început pe la patru ani: la grădiniţă, "orele" erau un calvar din pricina monotoniei - set de foi cu figuri grafice pe care trebuiau să le completeze, mereu aceleaşi, şiruri de linioare prin care se antrenau pentru scris, mereu aceleaşi, temele desenelor, mereu aceleaşi, aceleaşi poezioare, aceleaşi cîntecele. A sperat că şcoala "va fi altfel". Să nu-l înţeleg greşit: ştie că a învăţat multe lucruri folositoare, dar foarte rar le-a învăţat cu plăcere. Profesorii? "Nici ei nu vin cu plăcere la clasă, sînt indiferenţi. Cînd sînt supăraţi ne jignesc - *băi proştilor, băi boilor* - ne trag de urechi şi ne dau palme. Nu vor decît să se termine mai repede ora. Te ascultă, pe urmă umplu o tablă sau dictează, (mai mult dictează), eu scriu, dar în timpul ăsta mă plictisesc şi nu pot să nu mă gîndesc la altceva." Doar uneori, la română, mai ciuleşte urechea. Zoologia a fost o excepţie: "Fără să vreau, fără să trag de mine să învăţ, zoologia mi-a rămas în minte. Făceam tot timpul concursuri pe grupe şi, ca să-i încuiem pe ceilalţi, inventam întrebări-capcană... Şi la anatomie, dacă afli că e posibil ca inima să stagneze, să fie amorţită dar să nu mori, sau lucruri din astea, eşti foarte interesat." Matei a auzit mult vorbindu-se de examene şi de concurenţă: "Dacă vreau să am o viaţă ca lumea trebuie să ştiu limbi străine - şi sînt bun la astea - să fiu bine pregătit şi să mă duc în străinătate!" Matei are 12 ani. Ce-l pasionează? "Jocurile pe computer, cititul, televizorul (adoră reclamele şi ar vrea să facă şi el clipuri publicitare), muzica rock, "raderea" (consumul, adică) al dulciurilor. Cum crede el că ar putea deveni şcoala mai atrăgătoare? "Unu: să existe un factor de umor în predarea lecţiei. Doi: profesorii să vorbească în aşa fel încît să poţi să-ţi imaginezi lucrurile despre care vorbesc."

Problemele lui Matei şi ale altor copii scîrbiţi, ca şi el, de şcoală, sînt atent studiate de psiho-pedagogi. În limbajul lor, ele intră în sfera *motivaţiei* şi a *intereselor de cunoaştere*. Mai nou, explică Adela Rogojinaru, cercetător la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, aşa-numitul *management al clasei (classroom management)* cercetează clasa ca "organizaţie", interacţiunile profesor-elev şi diversele tipuri de atitudini ale profesorului: "De exemplu, dacă profesorul crede că elevii vin la şcoală nu ca să înveţe, ci ca să-i creeze lui probleme, e sigur că-i va demotiva pe copii. Conţinutul orei poate fi ireproşabil, agresiunea la adresa elevilor va fi implicită - fără să-i bată, fără să ridice vocea. Teoria s-a aplicat şi în organizaţiile industriale: dacă un director se gîndeşte că muncitorilor nu le place să lucreze, comportamentul lui va fi alterat." E vorba, aşadar, de un soi de prezumţie de vinovăţie, de un "las' că vă ştiu eu!", care retează din start posibilitatea comunicării între profesor şi elev. "Problema e că noi nu formăm profesorii pentru un învăţămînt interactiv ci pentru unul de tip academic. Mă tem să o spun, dar trebuie să o spun: ne lipseşte o profesionalizare a profesorilor." - crede Adela Rogojinaru. Dar cine e dispus, în România de azi, să accepte că o clasă nu e omogenă, că ea se subdivide în grupuri mici de interese care ar putea primi sarcini diverse şi lucra apoi în cooperare, sub bagheta unui profesor competent? Cine acceptă că i se poate da cuvîntul şi elevului? Dacă înainte de '89 o educaţie centrată pe ideea de libertate a individului şi de respect al persoanei copilului ar fi fost de neconceput, astăzi, cel puţin teoretic, aceste principii ar putea fi măcar luate în calcul ca ipoteze de lucru, dacă nu aplicate. Vreme de patru ani, institutul a derulat un program de formare a profesorilor în acest spirit. Cursanţii au fost bucuroşi să înveţe metode noi de a-şi organiza munca în clasă dar şi întristaţi - pentru că aplicarea respectivelor metode ar presupune o reorganizare completă a mediului educaţional: alte tipuri de spaţii, alte materiale didactice... Pe urmă - timp mai mult de gîndire acordat copilului (ceea ce ar încetini "avansarea" în materie), metode de evaluare mai suple, în care să conteze mai puţin capacitatea de a reproduce informaţii şi mai mult abilitatea de a le corela şi, în ultimă instanţă, să fie apreciat felul în care copilul ajunge să participe la propria lui educaţie, în funcţie de aptitudinile şi de interesele pe care le are...

Faţă cu aceste frumoase deziderate, profesorii reacţionează divers. Unii se declară jigniţi că li se pune la îndoială profesionalismul, lor, "apostolilor", "dascălilor", "sacrificaţilor" care, cu o "nobilă dăruire", "răspîndesc lumina ştiinţei" etc. Alţii, pragmatici, consideră că ştiinţele educaţiei vor să le pună pe umeri poveri suplimentare, sarcini noi pe care, "pentru aşa o leafă de mizerie", pardon, nu sînt dispuşi să şi le asume...

Mi se poate reproşa că asocierea ideii de *chef-plăcere-tonus-disponibilitate* cu *şcoala* e deplasată: copilul nu trebuie să aibă chef de învăţătură, el trebuie să înveţe şi atît. Şcoala înseamnă muncă, rigoare, disciplinare, transmitere a "conţinuturilor". Dacă ţii seama de "cheful" copilului, el "ţi se urcă-n cap" - atît aşteaptă, ştie oricine! Acest loc comun în vorbirea cadrelor didactice nu e, însă, decît o formă a prezumţiei de vinovăţie invocate mai sus. Copiii nu aşteaptă să se urce în capul nimănui. Ei aşteaptă, pur şi simplu. Şi, aşteptînd, ajung să se plictisească, precum Matei, şi să nu se mai aştepte la (aproape) nimic bun, interesant, captivant din partea apostolilor care îi trag de perciuni şi le dictează lecţia. Copiii au, fără îndoială, nevoie de repere şi de norme, aşteaptă ca adulţii să le transmită Legea, dar au, la fel de mult, nevoie de "spaţiu de joc" şi de alternativă. Din nefericire, şcoala românească limitează şi constrînge exact în zonele în care ar fi de dorit să stimuleze creativitatea şi participarea încurajînd, în schimb, fuga de idei şi despletirile lirice acolo unde s-ar cere claritate şi rigoare. Eşecul ei este evident - fie şi numai pentru că examenele, acum mai multe şi mai grele, nu sînt trecute decît de elevii copios "meditaţi"...

Problemele motivării şi de-motivării nu sînt nevralgice doar în România - se poate, iarăşi, obiecta. Nici elevii capitaliştilor nu sînt prea încîntaţi să înveţe, nici şcolile lor "liberale" şi "interactive" nu sînt eficiente! Totuşi societăţile postcapitaliste fac măcar efortul de a identifica, onest, hibele sistemelor lor educaţionale. Susţin că sînt decise să investească mai mult în ceea ce ele numesc "calitate umană". Şi au iniţiat reforme. Care privesc tocmai motivarea pentru educaţie. Care presupune şi *cheful-plăcerea-disponibilitatea de a învăţa*.

Delia VERDEŞ

"Cheers!" sau "Hai să trăieşti!"

Declaraţia axiomatică a lui Pantagruel că în zadar şi fals se plîng filosofii cum că n-ar fi moştenit nimic de scris sau comentat de la vechii gînditori, întrucît cele ce se văd pe cer, pe faţa pămîntului sau pe mare nu se compară nici pe departe cu ceea ce "*zace ascuns* în *pîntecele pămîntului*", ne îndreptăţeşte să speculăm pe marginea caracterului *grotesc* al trupului angajat în protocoale aducătoare de plăceri lumeşti. Funcţionînd ca depozite ale materiei vitale (fie ca păstrătoare ale hranei, ori colectoare ale materiei eliberate de trup), *intestinele* habitatului uman nu puteau fi înţelese fără a dibui schema comunicării cu lumea *exterioară*.

Asocierea alimentelor cu excrementele nu este efectul forţat al unei logici perverse. Structurate pe schema schimbului cu exteriorul, ambele atrag atenţia asupra orificiilor corpului prin care se mediază "comerţul" cu lumea, insistînd asupra legăturii necesare, vitale cu cele din jur. Prin contrast, asceza implică reragere din lume, decupare din existenţial, punerea în paranteze (fenomenologice) a realului imediat, devenit circumferenţă redundantă. Ca bază de argumentare ne poate servi o semiotică a contrastului *deschis–închis*, nicăieri mai relevantă decît în opoziţia *festin–post*. Reminiscenţă a calendarului catolic, *Shrove-tide* este, la englezi, intervalul de veselie şi lăcomie publică în care se păşeşte în duminica numită *Quinquagesima*, adică a cincizecea zi înainte de Paşti. Această apicureică "zi a Domnului" este urmată de *Shrove Monday* şi *Shrove Tuesday*, ambele zile de petrecere rituală, cea de-a doua cunoscută şi ca *Pancake Day*, de la ospăţul abundent cu clătite al întregii comunităţi. Se pune în scenă o "comuniune", a cărei sfinţenie este reversul nevoii de curăţire spirituală. Dar, firesc, aceasta nu va întîrzia să răspundă rigorilor calendarului creştin. Chiar a doua zi, *Ash Wednesday*, credincioşii se vor căi pentru păcatele trupului, drept pentru care li se va turna cenuşă în creştetul capului, ca memento al condiţiei lor de muritori. Începe astfel Postul Mare al Paştelui, *Lent*, interval de patruzeci de zile de abstinenţă fizică generală, în amintirea episodului de post şi suferinţă îndurat de către Iisus în deşert. Fiecare va încerca să-şi fie sieşi centru, uitînd de cercul larg al celor dimprejur, interiorizîndu-şi vina excesului şi căutînd în disciplină exagerată restabilirea cumpenei. Placat pe un ritual păgîn, postul pascal aminteşte şi astăzi, la nivelul acoperişului lingvistic al conceptului, de străvechi ceremonii puse în scenă la cumpăna între anotimpurile esenţial răspunzătoare de prefacerea morţii în viaţă.

Dar să revenim la observaţia trupeşului şi chefliului Pantagruel. Minunile nespuse, tăinuite în viscerele pămîntului, îndeamnă la deslușiri arhetipalmitice, sau psihanalitice. Pruncul ascuns în Mama Gheea va fi, în cele din urmă, scos la iveală, în ciuda ermeticului adăpost în care stă ferit de lume. În maieutica aceasta cosmică se va angaja însuşi zeul tainelor mistice şi al doctrinelor alchimice, Hermes Trismegistus, a cărui latură subterană îl apropie structural de Saturn, iniţial zeul agriculturii – al însămînţării pîntecelui lumii –, cum vedem şi din radicalul *sa* – "a însămînţa". Asimilat lui Cronos, răsturnat de către propriul fiu Zeus, Saturn era detronat de către romani, în ritualul anual al Saturnaliilor. Atunci se punea serios de chef şi beţie, slugile îndopîndu-se nevrotic cu bunătăţile chiolhanului festiv şi abuzînd exemplar de udătură, căci exemplar era şi serviciul la masă, asigurat de stăpîni (...).

Carnavalul, cheful total în care nevoile somatice se întrepătrund cu dorinţele ludice cele mai primare, este şi astăzi o instituţie prolifică. Bahtin ar fi mîndru să poată urmări pregătirile de-a lungul întregului an pentru Carnavalul de la Rio de Janeiro, sau Mardi Gras de la New Orleans. Pentru că acest chef gigantic se cere regizat la nivelul ciclurilor cosmice pe care, de altfel, le şi respectă. *Carne levare*, "lăsarea de carne", protocol încheiat iniţial în ajunul primei miercuri de Păresimi, *Ash Wednesday*, însemna renunţarea la plăcerile stomacului. Dimpotrivă, *Carnicapium*, "apucatul de mîncat carne", se săvîrşea în marţea cu chef numită *Shrove Tuesday*. De la termenul cu pricina avem, în franceză, *Mardi Gras*, nume sub care figurează carnavalul însuşi în Louisiana, urmînd scenarii medievale moştenite de la Franţa mamă. Ca atare, zilele anului se împart în *jours gras* şi *jours maigres*, plăcerea trupească a mîncatului îndestulat şi gustos fiind descrisă, în română, de pildă, şi ca "de dulce", adică nu "de post". Gras sau dulce implică excesul, abuzul, redundanţa. Cu atît mai vesel va fi trupul. Coloratele confeti sînt, astăzi, literalmente numai învelişul dulciurilor aruncate cîndva la sărbători, it. *confetti*, fr. *confiture* sau engl. *comfit* ducînd deopotrivă

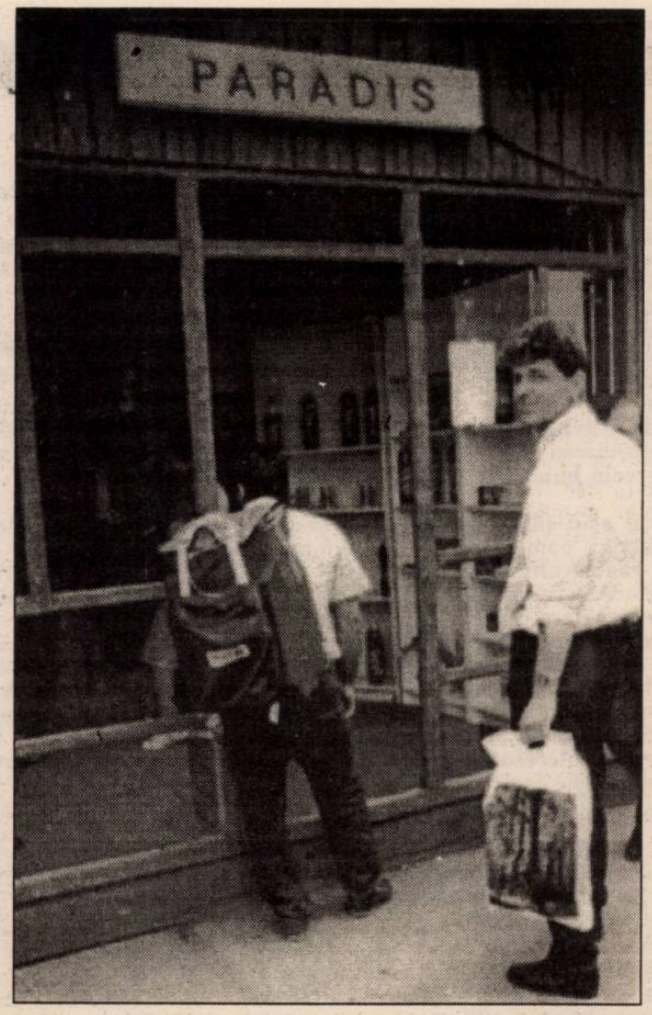

© L. Chioveanu

la lat. *conficere, confectus*. Carnavalul este un spectacol total, un chef complet, în care lumea nu se ruşinează să facă "d'ale lumii", adică "d'ale carnavalului". Oamenii benchetuiesc, dansează, se îmbată, fac cunoştinţe inedite, au aventuri de neconceput în restul anului. Acest chef nelimitat deschide porţile dispoziţiei ludice, ca în anticul *komos*, înscenare ce se prelungea în beţii şi orgii pe uliţele comunităţii, după ieşirea din teatru. Carnavalul este cheful găzduit de însuşi teatrul lumii. Se poartă măşti, în virtutea credinţei păgîne că astfel vor fi ţinute la distanţă spiritele rele. Ar fi culmea să-şi facă şi ele cheful! Şi se spun "măscări", adică glume gr(o)ase, punînd la încercare limitele bunului-simţ recomandat. Sîntem, doar, în plină abatere de la normă, putem vorbi neserios, adică neconform seriei. Excesul de pofte carnale precedă postul curativ prin care, dimpotrivă, spiritul va încerca să se înalţe, eliberînd trupul de lentoarea grea a abuzului ceremonial. După explozie fizică, rigoare metafizică. După deschidere totală, abstragere exemplară. După chef smintit, cuminţenie pioasă. Pînă la cheful următor.

În celebra *Poartă Calais* Hogarth ne înfăţişează în prim-plan un călugăr burtos salivînd nejenat la vederea şi mai ales la atingerea unei uriaşe hălci de carne cărate anevoie de o slugă deşelată. Pictorul ne-a rezervat nouă, oameni şi noi, deh!, priveliştea şi mai ademenitoare a cotletelor ce vor preface aprecierea pavloviană a obiectului în sursă de chef sigur. Trupeşul cleric îşi mîngîie semnificativ pîntecele ce urcă pînă spre gît, scurtînd distanţa dintre fizic şi metafizic, dintre trup şi suflet, dintre lume şi cer. De pe cap i-a căzut gluga menită a-l feri de inserţia celor lumeşti în treburile spiritului. O stare de necuprindere a poftelor ni-l arată deschis cu totul plăcerilor "de aici". Străjerul care păşeşte către cuplul predispus la chef nu are nici jumătate din calibrul slujitorului Domnului. Păzeşte el oare rînduielile ce se ghicesc în spatele porţii, unde la poalele unei cruci slujite de feţe bisericeşti îngenunchează credincioşi penitenţi? Apără urbea de posibile invazii inamice? Sau veghează ca trupul în rasă să nu se înfrupte singur din bunătatea după care i se scurg ochii? Cum se pare, se cam pune de un chef. Subtitlul tabloului, *Friptura de vacă a Bătrînei Anglii*, ne aminteşte că Lévi-Strauss propunea, cîndva, o tipologie culturală în termeni culinari. Roland Barthes a făcut studii structuraliste pe meniuri de restaurant. Samuel Johnson, primul lexicograf al limbii engleze, era un mare gurmand, drept pentru care celebrul său dicţionar nu economiseşte termenii "cu chef". La numai cîţiva ani înainte de terminarea tabloului lui Hogarth, un contemporan al acestuia, pe nume Henry Fielding, cu care Hogarth împărţea nu rareori *pub*-urile londoneze, expunea o teorie a romanului în limbajul cuhniei bogate, cu grăsime, sosuri, garnituri îmbelşugate şi ornamente apetisante. Să-ţi lase gura apă, nu alta, încît să fie musai să ţi-o clăteşti cu un vinuleţ! Cînd ciocneau un păhărel, cei doi îşi spuneau "Cheers!", adică "Hai să trăieşti!".

Mihaela IRIMIA

Aspecte *(că altfel nu pot să le spun)* ale chefului

"Chef, neneaco, cu banii babachii" (IULIU ZANNE)

Tipul de chef-neneaco-cu-banii-babachii este organizat, de obicei, în spaţiul carpato-danubiano-pontic, de către Parlament, în Casa a cărei denumire (Poporului, Republicii, Parlamentului, Împuşcatului, Hardughia) şi utilitate mai fac încă obiectul unor asidue cercetări şi dispute. "Babaca" este apelativul codat al contribuabilului, care dă cu voioşie gologanul dacă ştie că alesul său o să pape o păstrugă de juma' de milion porţia, o să bea un whiskişor de un sfert de milion butelcuţa şi o să petreacă, una peste alta, de milioane.

"Şi cu păharul plin în mîini/ Precum e felul din bătrîni/ La orice chef între Români/ El a-nchinat" (COŞBUC)

Statisticile arată că al dracului de mulţi români (şi, dintre ei, cam mulţi bătrîni), cam la vreo treizeci la sută – dar, dacă Guvernul e lăsat să lucreze, cifra poate spori – stau numai cu jumătatea goală a paharului în mînă şi se uită lung la ea.

"Am chef să te bat" (LAURIAN-MASSIM, Dicţ. lim. rom.); "L-a băgat la răcoare; dar vorba-i, şi-a făcut cheful? (VLAHUŢĂ)

Situaţie specifică anului 1990: unui cetăţean cu cască şi lămpaş (proprii sau închiriate) îi poate veni cheful să-i ardă cîteva în moalele capului unui cetăţean cu ochelari şi pix. O face nestingherit, ajutat de organele de poliţie, vizibilă şi invizibilă, care-l preiau pe cel zdrobit şi-l duc, pentru îngrijirile şi declaraţiile de rigoare, la Jilava.

"Cineva n-are totdeauna chef să spuie toate cele" (NEGRUZZI)

Iliescu n-are chef să spuie de teroriști, Robu tot de teroriști, Văcăroiu de Puma, Măgureanu de Anda, ministrul Crişan de firme, Chiuzbaian că e membru, preşedintele Poloniei că n-are diplomă, Patriciu ce-a făcut cu baba, Maior ce-a făcut cu studenţii, Isărescu cu leul, Stănculescu cu carneţelele, justiţia cu zecile de plîngeri împotriva lui C.V. Tudor, Adrian Năstase cu casele, Verlaine cu tinereţea lui.

"Mănăstire maici chef" (CARAGIALE)

Triada caragialiană cunoaşte o amplă dezvoltare tipologică în etapa actuală. Fără pretenţia exhaustivităţii, ilustrăm aserţiunea de mai sus cu cîteva situaţii-tip, extrase din panorama realului:

1) Vilă secretare chef
2) Strasbourg body-guarde chef
3)Teritoriu alegătoare chef
4) Herculane diasporiţe chef
5) Casă conspirativă agente chef
6) Snagov membre de partid chef
7) Hotel însoţitoare chef
8) Select patrioate chef

"A făcut oamenii chef, c-aseară a fost lăsata-secului" (CARAGIALE)

Oamenii (politici) fac azi chef nu doar de lăsata-secului (deşi nu e de negat că şi acesta e un motiv de bucurie, secu putînd da multora bătăi de cap), ci şi de lăsata-simpozionului, lăsata-forumului, lăsata-congresului, lăsata-convenţiei, lăsata-sesiunii, lăsata-conferinţei, lăsata-cocteilului, lăsata-recepţiei, dar, cel mai frecvent, de lăsata-baltă.

"Nici un chef nu se făcea/ Fără astă cobză-a mea" (ALECSANDRI)

Lucrurile s-au diversificat. La nivel înalt (şi la nivel de *chef*) se cîntă la tot ce vrei, e o cîntare a României ce n-a visat Ceauşescu, toată lumea rîde, cîntă şi dansează. Preşedintele statului cîntă de inimă roş-galben-albastră la trombon, preşedinţii Camerelor, la harfă cu fundiţă şi, respectiv, la nară, Gh. Funar cîntă pe-o singură strună, din păr de ungur, şi-aceea ferfeniţă, PL '93 cîntă la contrabas, contrabariton, contrasoprană, contratenor, primul-ministru la baterie, PRM la xenofob, Ioan Solcanu cîntă de la Bucium pînă la Cornetu, Păunescu la tam-tam, Ioan Gavra la lună, Popa Tatu la clopote şi sticle, Victor Surdu la castane, Măgureanu la neclarinet cu surdină, Florin Georgescu la nai şi la n-am, iar eu, ultimul de pe listă, cu voia dumneavoastră, la et-ceteră.

George PRUTEANU

Petreceri, evocări, imagini

- de vorbă cu Vasile BLENDEA, artist fotograf -

Sîntem atît de bine dispuşi, pe cît arătăm în fotografii? E o întrebare sugerată de răsfoirea oricărui album, unde rar se află figuri împosocate, neatente la felul cum vor arăta "nemurite" în dreptunghiul unui clişeu. Din copilărie la senectute, pare că n-aveam altă dorinţă odată ajunşi în faţa aparatului, decît să lăsăm celor care ne vor privi cîndva înfăţişări senine, de obicei surîzătoare. Fiecare vraf de fotografii devine un scurt inventar al zilelor noastre "cu chef", mai multe decît ni le amintim a fi fost. Comparativ cu imaginea contemporaneităţii, lumea bunicilor apare marcată de gravitate, iar fotografia reprezintă mai degrabă îndeplinirea unei "datorii", decît un prilej de a păstra clipa de voie bună. Nu doar din motive strict economice, a te poza părea să nu fie o treabă de toată ziua, făcută oricum, fără pălărie, cravată, mănuşi şi hainele sever îmbumbate; a te semnala viitorului în orice situaţie, neselectiv, era considerat, probabil, un gest neserios. Aflat la îndemînă, aparatul de fotografiat este azi un obiect nelipsit, în cele mai diverse situaţii, care, datorită lui, se transformă în "evenimente". Este el numai un martor la starea de voie bună, pe care o consemnează, sau chiar un producător al acesteia?

Stăm de vorbă cu dl. **Vasile Blendea**, artist fotograf, care în cîteva decenii de activitate a fixat pe peliculă circa 300.000 de imagini.

"Fă-ne şi pe noi mai boieri"

Stimate dle Blendea, ce vi se cere cel mai des atunci cînd fotografiaţi pe cineva?

Vasile Blendea: Depinde cum te ia fiecare. Dar toţi vor să apară *altfel*. Ţăranii mei din Gorj, din Pestişani, ziceau: "fă-ne şi pe noi, nea Sile, mai boieri". Un orăşean, dacă-i şi intelectual, ocoleşte problema: "eu nu sînt fotogenic (nimeni nu zice că-i urît, chiar dacă e), dar dta poate că mă *reuşeşti*". Doamnele cer ceva mai *artistic*, unele se şi supără dacă ies întocmai ca-n realitate: "Ce, eu am venit la dta să mă scoţi cum sînt?".

De ce credeţi că la fotograf încercăm să ieşim din imaginea noastră reală, năzuind spre una prestabilită? Asta să-nsemne că nu prea avem chef de noi aşa cum sîntem în adevăr?

Dacă am şti cum sîntem! Dar ce se întîmplă? Am făcut o dată un experiment pe mine; m-am fotografiat singur, cu automatul, în 12 imagini. Să nu fie diferite nici poziţia, nici expresia, nimic: totul identic, de 12 ori. Am încercat să interiorizez chiar aceleaşi gînduri. Cînd am developat nici o imagine nu semăna cu cealaltă. Psihologic, vreau să spun. Una-i cînd omul e singur-singur şi poartă faţa lui naturală pe care i-a dat-o Dumnezeu să umble prin lume, şi alta-i cînd are-un martor care-l taxează. La ideea de fotografie, cînd i se fixează conturul pe hîrtie, omul imediat se gîndeşte că rămîne acolo *definitiv*, şi îşi *face chef*, zîmbeşte, se-ndreaptă, caută o poziţie avantajoasă: "el, fotograful vine cu «evenimentul», mă *nemureşte*; cum ies eu cel mai bine în cazul ăsta?" Martorul - aici e toată cheia chefului. Persoana adevărată apare în instantaneu, eu ţin grozav la modul ăsta de lucru. Cînd fotografiez, spun snoave, bancuri, ţin de vorbă, improvizez, reuşesc să imit vocea lui Călinescu, a lui Arghezi, a lui Dem. Rădulescu ş.a. (o să apar, de altfel, şi-ntr-un spectacol la Sala Palatului) caut să deconectez clienţii. Duc un dialog hazliu, îi fac să uite, şi-ntre timp cadrez iar cînd îmi convine mie, pac! am declanşat. "Dar ce faci, m-ai şi fotografiat?". "Doamne-fereşte, am făcut o probă". Fata mea, Maria-Codruţa, care mă moşteneşte, face poze de pe la 3-4 ani, o las să se joace: cînd pune aparatul la ochi, strigă: "hai ce stai aşa, strîmbă-te, zi ceva, fă ca Stan şi Bran". Nu declanşează oricînd, numai cînd *subiectul* e viu, bucuros. Din *provocarea chefului* eu miam făcut *un stil*. Fiindcă, înainte de toate, fotograful este el însuşi un om cu tonus vital pronunţat. În meseria noastră apaticul ratează nişte evenimente uriaşe. Ca şi acela care se tîrguieşte: cît o să-mi iasă mie la chestia asta? Dacă gîndeşti aşa mai bine nu te mai duce la treabă. De ce? Fiindcă o să ratezi! Evenimentul nu se repetă, are şi cotidianul cheful lui secret, trebuie să-l prinzi tocmai pe ăla... Cînd e vreun prilej mai deosebit, mai ales la poziţiile în grup, unii "se-aruncă" la fotografie fără să se intereseze dacă de-acolo unde s-au plasat ies sau nu, şi-atunci le strig: "oameni buni, eu fac fotografii nu radiografii, cum să vă prind pe toţi dacă staţi unii după alţii?" - îi apucă, parcă, un chef teribil să-şi demonstreze prezenţa printr-un fel de "şi eu sînt pe lume, nu mă trece cu vederea"... Dacă nu ies bine se supără: ce să fac cu poza asta unde pe mine, personal m-ai prins cum nu trebuia? Nu te-a interesat deloc de *mine*, (şi sînt acolo 30 de inşi!)

Dovadă de existenţă

V-amintiţi prima dvs. experienţă în faţa unui aparat de fotografiat?

La 14 ani, cînd mama credea c-o să mor. Eram bolnav de plămîni în sanatoriul de la Dobriţa. Venea acolo un fotograf, urcînd serpentinele pe munte, spre Parîng, să facă poze bolnavilor, ţărani, băieţi militari, tineri, oameni necăjiţi care urmau să stea în sanatoriu cu lunile, unii cu anii, pînă se vindecau (dacă...) Fotografia aia însemna ceva serios, nu petrecere, chiar adevărată poftă de viaţă. Trimiteau bolnavii poze acasă, să mai încurajeze familia, ori să rămînă ceva după ei în cazul că se prăpădesc prin străini. Prima mea fotografie îmi şi plăcea, mă şi speria: putea deveni o dovadă că *am existat*, de-aia se grăbea mama să mă pozez, că nu mai aveam mult... Un frate mai mic, cu care mă jucam odată de-a "pitulicul" (de-a v-aţi ascunsa) s-a aruncat să se pitească-ntr-un butoi cu apă fierbinte, s-a opărit şi-a murit în chinuri. Mama se-nvinovăţea că n-a lăsat să-l tragă în poză un fotograf ambulant care lucra la minut şi trecuse chiar pe la noi pe la poartă. Băiatul avea atunci pe el o cămăşuţă murdară şi nu se cuvenea să apară aşa! Mă străduiam să nu-l uit, mă temeam grozav de chestia asta, nu puteam să cred că n-am să-l mai văd niciodată. Dac-ar fi rămas după el o fotografie parcă şi vina mea ar fi fost mai mică, aşa credeam. În casa noastră era o singură poză: mama şi tata la Bucureşti. El era atunci băiat de prăvălie în Capitală şi ea se dusese să-l vadă. Mama purta costum naţional gorjenesc, foarte frumos, şi tata haine de oraş, boiereşti; arătau serioşi, ca la o ocazie rară, întîlnită o dată în viaţă. Ca un fel de aventură. Cînd am avut primul aparat de fotografiat, am vrut să umplu satul de poze, să *rămînă* toţi pe care-i cunoşteam. Era un Optior de 150 de lei, pe care-l cumpărasem cu jumătate de preţ de la unul care voia să scape de el, fiindcă făcuse o glumă proastă, chinuise nişte consăteni că-i pozează şi n-avusese film,ăia umblau să-l bată cînd s-au prins, aşa că l-a dat ieftin să scape de oprobriu. Cu el am început să iau imagini de pe la hore, de pe la nunţi, de la petreceri; mă suiam pe acoperişuri, pe şuri, să încapă cît mai mulţi în obiectiv; eram chemat de toţi tinerii din comunele din jur - Padeş, Tismana ş.a. Experienţa mea cu imaginea are mai multe straturi: spaima, disperarea, bucuria că pot provoca oamenilor chef de a se "eterniza"pe-un petec de hîrtie, orogoliul că eu deţin secretul de a-i arăta fericiţi.

Credeţi că românii iubesc cheful mai mult ca alţii?

În sens de *prilej de ospitalitate*, da, am părerea că sîntem printre cei mai "răsăriţi", cum se spune. Dar, cel puţin în satul meu, petrecerea are şi-o altă dimensiune, mai profundă.

Cea mai mare sărbătoare e considerată Sîmbăta luminată, cînd se împart pomeni în cimitir, la şapte zile după Înviere, de Paştele Blajinilor, cum se spune, cînd trebuie să petreacă şi cei de pe celălalt tărîm la rînd cu toată obştea satului. Dr. Silviu Constantinoiu, de la Spitalul Griviţa, care a văzut odată la noi în sat, un asemenea praznic ce cuprinde "două lumi", a zis că oameni mai primitori şi generoşi ca gorjenii n-a cunoscut.

Fotografii şi capricii

V-a ieşit vreodată o fotografie bună dintr-un refuz?

Da. O să vă spun de ea mai tîrziu. Cine se-ncăpăţîna să nu se pozeze era Geo Bogza. Zicea că n-are nici un chef de figura lui, şi că în general nu-i plăcea să se fotografieze. N-aş spune că l-am convins cu argumente. Cred că pur şi simplu l-am *contaminat* de pofta mea de a-l "mitralia cu aparatul". L-am dus în Herăstrău, l-am ţinut numai în snoave, i-am trezit cheful de se comporta ca Bogza cel tînăr, nonconformistul şi aşa a apărut fotografia aia a lui într-un copac, unde arată ca un vultur impunător. Ceea ce şi era. Cînd l-am fotografiat prima oară, Eugen Jebeleanu s-a-nfuriat: ce, i-am cerut lui acordul? Pînă la urmă s-a îmblînzit. Pentru bustul pe care i l-a făcut Oscar Han, pozele mele au prins bine. A vrut să comande şi Marin Preda un bust, tot lui Han, dar sculptorul a pus condiţia să aibă fotografii făcute de Blendea. Preda n-avea. M-a căutat soţia lui şi după două săptămîni am fixat o întîlnire cu Marin Preda la Mogoşoaia, într-o zi anume cînd putea merge şi maestrul Han. Şi tocmai atunci s-a nimerit că prozatorul lucrase pînă tîrziu noaptea şi nu voia să se scoale din somn. Cu chiu cu vai a coborît în restaurant, unde-l aşteptam, a mîncat tacticos la altă masă decît noi, Han fierbea şi promitea răzbunări pe "mulaj", să-l înveţe minte. În fine, Preda s-a ridicat de la masă şi-a spus că s-a hotărît: nu-i dispus să se fotografieze acum, altă dată poate, o să vadă el. E obosit, nebărbierit, fără tragere de inimă. Zicea că el ar fi vrut să aibă de la mine, de-aia m-a ales, o imagine unică, pentru istoria literaturii, cum e cea a lui Eminescu tînăr. Mi-a sărit ţîfna. I-am spus că imposibilul eu nu pot să-l fac, Eminescu acolo avea 19 ani şi-o faţă curată, frumoasă, de om tînăr. A rîs ironic dar nu s-a supărat. Nu l-am lăsat să se bărbierească, l-am făcut în contre-jour, se mai estompau trăsăturile, aspectele neconvenabile ale feţei.

Lucram după ideea mea fixă: niciodată un scriitor să nu apară ca persoană particulară, fotografia lui să exprime o pagină din operă. Acolo se vede cel mai mult pofta lui de viaţă, strălucirea gîndirii. Au ieşit nişte poze grozave. Dar Monşer nu părea în apele lui şi-a luat-o încet spre ieşirea din sală. Atunci l-am prins; aşa s-a născut imaginea aceea cu Preda întors cu spatele, cu umerii grei, ceafa-ncordată. Pleacă, se duce, ne lasă... A devenit o poză de referinţă, care a impresionat pe toţi cei care-au văzut-o în expoziţia "Marin Preda în 58 de ipostaze" sau în revista "Manuscriptum". Am de la el o dedicaţie tulburătoare: "Dlui Vasile Blendea, prin glasul căruia ascult, uluit, vocea marelui Călinescu, îi urez să ne păstreze prin fotografiile sale cea mai frumoasă amintire". Imaginile altora, Stancu, Philippide, Jalea, Nichita Stănescu, le-am lucrat în mai puţină tensiune cu "modelul". Nichita "ieşea la obiectiv", voia să fie descoperit altcumva decît era el, de aceea am urmărit totdeauna să prind un Nichita instantaneu, neatent la sine însuşi.

Cultura - un prilej de chef

Aţi participat la numeroase şezători, manifestări, zile dedicate cîte unui scriitor, festivaluri culturale. Pentru forurile locale ele erau totodată binevenite prilejuri de a iniţia petreceri în compania oaspeţilor, pe care nu e foarte sigur că-i citeau, măcar înainte de întîlnire, dar le plăcea să-i aibă alături, în fotografii – amintiri. Ce era specific acestor reuniuni?

Ceva care le înrudea cu pregătirea cuiva pentru fotografia ca mod de *ieşire din el însuşi*: era un fel de competiţie ca în cutare loc să fie *altfel* decît pînă atunci, de neuitat dacă se poate, chiar prin ciudăţenie. Într-o localitate, nu v-o spun, că pînă şi azi mi se pare o manieră ce-ntrece primirea călduroasă, s-a săpat în pămînt o masă, imitînd Masa Tăcerii a lui Brâncuşi, s-a făcut un şanţ în jur, şi noi şedeam în cerc, cu picioarele în şanţ şi cu fundul pe nişte lăicere, nişte covoraşe şi-ascultam laudele gazdelor. Despre ce? Despre cum şi-au procurat ei cărţile de sub tejghea, din vremea aia, Mircea Eliade, Blandiana, Păunescu, Buzura. Baza era faptul că apoi se puteau mîndri că au petrecut cu nume cunoscute ale literaturii, ori cu actori invitaţi la manifestări. Sau în contul lor, bifînd o acţiune care apărea relatată în presă şi "dădea bine". Petreceri ca alea în cinstea scriitorilor nu cred să mai apuc eu.

În lunga dvs. carieră aţi modificat vreo imagine încercînd s-o umpleţi de-o voie bună convenţională?

O singură dată am obţinut un trucaj ratînd două evenimente de proporţii. Am făcut pe-acelaşi film pe care l-am dat înapoi, dar am uitat apoi să-l trag, fotografii la o nuntă şi la o înmormîntare. Îmi murise un văr, băiat de 22 de ani, avea şi copii, săracul, şi am fost chemat să-l pozez. Nunta o prinsesem înainte. La developare a fost ceva de groază: mireasa lîngă coşciug, prapuri şi hore, feţe plînse, lăutari. Trucaje nebănuite. M-am cutremurat.

Nicolae şi Elena Ceauşescu se pozau aproape zilnic, aparatul de fotografiat nu-i mai inhiba. Totuşi, privindu-i, nu aflam nimic despre dinamica lor interioară, cheful autentic de viaţă sau *toanele* dintr-un moment sau altul. De ce?

Ei nu se fotografiau, ei erau "reprezentaţi", e altceva. Faţa de protocol n-are legătură cu adevărata stare sufletească. Şi mai erau şi retuşările, mai rău ca la vedete...

Vreţi să spuneţi că, deşi i-am văzut în mii de imagini, ei au rămas de fapt nişte necunoscuţi?

Da.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 153
15-21 decembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

E o nenorocire, dom'le!

© N. Triculescu

„Din sorginte oficială aflăm că nu a fost nici un incendiu ieri în Dealul-Spirii. Sinistrul cel grozav este o pură invenţiune ieşită din fantezia nesecată şi din bogatul arsenal de calomnii al adversarilor noştri."

I. L. CARAGIALE, *Temă şi variaţiuni*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXXVII)

Anii 1950-1952 se situează în continuare, în ce priveşte politica artistică a partidului, sub semnul falsei, tot mai puternicei, ascuţiri a luptei de clasă. Teză nu numai neconformă cu realitatea dar şi cu consecinţe profund criminale, de natură să ofere puterii pretextele necesare înscenărilor pe care le pregătea. S-a sfîrşit cu atitudinea de menajare a anumitor mari talente şi personalităţi, încă proprie tacticii de partid în 1948 şi, parţial, 1949! Acum, partidul reintra în forţă, cu o duritate mult sporită, în arena muştruluielilor grosolane, a etichetărilor jignitoare, fără a ţine seama nici chiar de artiştii cei mai prestigioşi.

Raportul Uniunii Artiştilor Plastici citit de Boris Caragea la plenara din 15 mai 1952 e plin de astfel de imprecaţii. "Unii artişti plastici – afirma raportul – se încăpăţînează şi azi să lucreze anumite tablouri în care nu apar decît nişte pete murdare. Ei continuă şi azi acelaşi vechi joc de-a arta, care nu are nimic comun cu arta adevărată. În această categorie intră Lucian Grigorescu, Henri Catargi, Nutzi Acontz, Phoebus, Lucia Bălăcescu şi alţii". Era un limbaj nu numai revoltător, ci – în condiţiile date – de-a dreptul terorizant. Nimeni nu mai îndrăznise pînă atunci să se refere la artişti ca Lucian Grigorescu şi Henri Catargi pe tonul acesta. Cît despre Ciucurencu şi cei din jurul său nu erau economisite nici chiar ameninţările şi ştim bine cum se puteau concretiza: "Şi la el – preciza raportul – mai există o şovăială, o nehotărîre de a rupe cu trecutul. Cum nu înţelege Ciucurenco că atîta timp cît nu-şi va revizui poziţiile, el va fi un artist pe care publicul nostru nou, poporul nostru muncitor, nu-l va preţui? Acest lucru trebuie să-i fie clar atît pictorului, cît şi «prietenilor» săi, care fac tot posibilul să-l menţină pe aceste poziţii. Noi vom lupta pentru a-l smulge pe Ciucurenco de pe aceste poziţii care îi frînează mersul înainte, vom lupta împotriva «prietenilor» săi care nu-i sînt buni sfătuitori. Şi vom face acest lucru cu orice artist cinstit, pentru a-l ajuta să progreseze".

Raportul părea să aibă cuvinte bune pentru Iser şi Maxy, dar felul cum erau rostite, pe un ton de admonestare adresat unor şcolari cărora li se recunoaşte a fi marcat "paşi serioşi înainte" – şi li se atrăgea atenţia că "trebuie să fie conştienţi de lupta serioasă pe care mai trebuie să o dea", constituia o umilinţă de natură să anuleze elogiul. Cît era de nesincer acest elogiu – cel puţin în privinţa lui Maxy – avea să se arate încă în răstimpul aceluiaşi an, încît nu e de mirare că întreaga forţă de cumpănire a pictorului, precum şi echilibrul său comportamental aveau să fie grav afectate. Învinuiri severe de "formalism" erau aduse pe seama lui Ştefan Constantinescu, Jules Perahim, Gheorghe Labin şi Floricăi Cordescu, artişti care pînă atunci se bucuraseră de aprecierea favorabilă a partidului.

Nici Corneliu Baba nu era iertat: "Tovarăşul Baba nu dă dovadă că ar fi învăţat din critică", că ar fi luat hotărîrea să dea bătălia cu formalismul spre a-şi salva talentul. Deşi tovarăşul Baba a fost criticat cu prilejul expoziţiei din 1950, arătîndu-i-se în ce constau greşelile de concepţie şi de viziune ale operei sale, el a continuat să creeze pe aceeaşi linie, zugrăvind în unele ilustraţii ale sale, ca şi în pictura sa, aceleaşi chipuri posace, aceleaşi figuri fără gînduri, sau copleşite de tristeţe". Mai mult încă: i se reproşa că "are o deosebită predilecţie să schimonosească chipul omului".

Asupra atacului îndreptat împotriva lui Baba merită să zăbovim mai îndelung, pentru că el pune în evidenţă un aspect niciodată relevat de critica noastră de artă şi care contrazice opinia că n-ar fi existat vreo rezistenţă împotriva injoncţiunilor partidului la o parte din artiştii noştri cei mai de prestigiu. Să ne întoarcem, deci, pentru o clipă la critica semnalată în raport ce i-a fost adresată lui Baba în 1930, cu prilejul pictării tabloului *Semnarea actului de constituire a Gospodăriei agricole colective* şi care, la o considerare superficială, pare o concesie făcută propagandei oficiale. O "concesie" incontestabil otrăvită şi îndreptată, fie şi numai din simplul respect pentru adevăr, împotriva scopurilor urmărite de partid.

Baba pictase o compoziţie de mari dimensiuni, rezolvată într-un mod foarte original, cu mijloace prin excelenţă plastice, sustrasă oricărei aserviri ideologice. Aceasta însemna în epocă un demers cu totul temerar. Pictorul zugrăvea un fapt de viaţă inspirat de noua realitate impusă ţărănimii. Deşi din imagine nu se desprindea vreun detaliu figurativ cu conotaţii manifest ostile, realismul prob al lui Baba, ca şi unghiul perspectivic neobişnuit şi ingenios ales, menit să îngăduie un dozaj optim, foarte subtil, al severelor accente psihologice, se dovedeau suficiente pentru a enunţa adevărul. Desigur, abordarea însăşi a temei se preta la un echivoc; dar acest echivoc era singurul care făcea posibilă introducerea calului troian în cetate – expunerea tabloului – şi afirmarea atît a subiectului, cît şi a viziunii plastice a artistului în acord cu conştiinţa sa.

Că aşa stăteau lucrurile şi că instanţele superioare de partid le-au sesizat, ne-o demonstrează rîndurile apărute sub semnătura Leliei Rudaşcu, în *Contemporanul* din 30 iunie 1950: "Nu ne vom opri la semnalarea unor greşeli de perspectivă şi desen, la tratarea în mai multe tehnici a diferitelor părţi ale tabloului, semn evident al unor persistente jocuri formale – afirma autoarea – ci vom încerca să arătăm doar felul nejust în care este înfăţişată scena. Într-o încăpere, un grup de ţărani, văzuţi de sus nu numai la figurat, ci şi în sensul strict al perspectivei, se înghesuie în jurul unei mese. Celor din planul întîi, care semnează, nu le vedem faţa, ci doar rariştea din creştetul capului (sînt doi bătrîni pe cît se vede). În dreapta, un muncitor, cu un gest poruncitor, pare că ar sili pe ţărani să semneze, în timp ce toţi ceilalţi privesc apăsaţi şi temători. Este oare această atmosferă de apăsare, şovăială, teamă, atmosfera reală a unui astfel de moment, dovedeşte artistul că înţelege şi pătrunde sensul transformărilor revoluţionare, momentul de cotitură din viaţa ţărănimii muncitoare"?

Se poate dovadă mai grăitoare a rezistenţei pe care, sub aparenţa conformării, Baba se străduia s-o opună minciunii promovate de regimul comunist? De altfel, considerată din perspectiva timpului, atitudinea lui nu lasă niciciînd impresia unui comportament accidental; el refuză consecvent şi deliberat înfeudarea ideologică, continuînd să rămînă credincios adevărului şi sie însuşi. O demonstrează toate operele sale cu grupuri de ţărani sau şi numai simplele portrete de muncitori, unde tipologia şi caracterizarea individuală se menţin la nivelul ilustrării unei condiţii sociale mai mult sau mai puţin generale, proprie categoriilor amintite de-a lungul întregii perioade istorice moderne. Este uşor de observat că desenele şi picturile lui Baba nu poartă amprenta "epocii socialiste", ele apar sustrase timpului, tematica lor ţintind să exprime nu un omagiu adus actualităţii politice, ci sentimentului solidarei participări afective a artistului la drama ţăranului. Aici se situează de fapt şi punctul de tangenţă al lui Baba cu subiectele şi "studiile" legate de răscoalele ţărăneşti din 1907, prilej de evocare a unor tragice evenimente istorice.

O detaşare de imediatul conjunctural şi o incursiune în planul permanenţelor omeneşti lăsa să se vadă şi prima versiune a ilustraţiilor la romanul lui Mihail Sadoveanu, *Mitrea Cocor*, o suită de zece desene în creion, foarte liber executate şi pline de tensiune şi nerv, prezentate de Baba în Anuala de Stat din 1952, nu în original, ci în facsimile fotografice executate de Aurel Bauh (motivaţia acestui procedeu expoziţional îmi este necunoscută). Erau imagini de sine stătătoare, nelegate obligatoriu de ideea fundamentală a cărţii lui Sadoveanu; scriitorul îi oferea pictorului doar pretextul unei investigaţii psihologice a condiţiei ţărăneşti şi totodată a unui excurs stilistic. Nici urmă de entuziasm pe feţele şi în gesturile personajelor, nimic care să pledeze pentru adeziunea la acţiunea de colectivizare! De aici, se-nţelege, înverşunarea critică manifestată faţă de Baba în puţinele cronici care îl pomeneau citîndu-i lucrările (după cunoştinţa mea, nici *Semnarea actului de constituire a Gospodăriei agricole colective*, nici prima versiune a ilustraţiilor la *Mitrea Cocor* n-au fost vreodată reproduse). Atmosfera creată de forurile oficiale de partid şi de Stat era atît de ostilă, încît artistul, la cererea acestora, a fost silit să execute – spre publicare – o nouă versiune a ilustraţiilor.

Această atitudine avea să se modifice abia după moartea lui Stalin şi mai ales după ce, în 1959, Academia de artă a U.R.S.S. îl alegea pe Baba printre membrii ei de onoare. A fost din partea artiştilor sovietici mai puţin un act politic, cît unul de autentică omagiere a unui talent pe care îl respectau şi admirau. "Îmi scot pălăria în faţa pictorului român Corneliu Baba", a declarat atunci, cu sinceră emoţie, preşedintele Uniunii Artiştilor Plastici din U.R.S.S. Şi la ei – în anii imediat următori dispariţiei tiranului – se mai schimbase cîte ceva. La noi însă, Academia Republicii avea să-l aleagă pe Baba ca membru corespondent abia în 1963, după ce numai cu un an înainte – aşadar tot cu o recunoaştere întîrziată – primise distincţia de "Artist al poporului". Dar pînă atunci pictorul a mai fost obiectul, mai ales între 1952-1956, unor rezerve şicanatoare care îl vor fi amărît prin meschinăria şi injustiţia lor.

Este momentul să deschid o paranteză; timp de vreo două decenii, viaţa noastră artistic plastică a fost tulburată de antagonismul dintre ciucurencişti şi babişti, întreţinut de spiritul sectar al lui Ciucurencu, care milita în favoarea unei concepţii picturale puriste de un pronunţat caracter estetizant. Intervenea aici o falsă problemă, generatoare a unui conflict lantent, cu ridicole aspecte de hegemonie concurenţială. Eu însumi am fost influenţat o vreme de această poziţie profund eronată, care m-a abătut uneori de la o cumpănire judicioasă, fără ca totuşi scrisul meu să fi fost vreodată lipsit de deferenţă şi admiraţie faţă de Baba. Eram produsul unei educaţii plastice caracteristică anilor '30 şi '40, care tindea să absolutizeze factorul colo-

© S. Ghelie

ristic, reducîndu-l la calitatea raporturilor cromatice şi la savoarea şi strălucirea materiei picturale. Realismul socialist contribuia şi el, printr-un efect *per a contrario*, lesne de înţeles, la înclinarea balanţei în sensul arătat.

În acelaşi timp am rămas însă foarte atent la evoluţia artistică a lui Baba şi la manifestările sale de adevărat senior. Niciodată n-a încercat să se adapteze modei, curentelor trecătoare, trădîndu-şi firescul şi crezul de-o viaţă, ca să îmbrace o haină care nu era a lui. Asta nu înseamnă că n-a stăbătut uneori momente de criză, dar a ştiut să le biruie, rămînînd el însuşi. Ceea ce nu s-a întîmplat cu Ciucurencu, pictor de incontestabil deosebită valoare, al cărui ultim deceniu de creaţie marchează o deviere nefericită de la concepţia picturală optim corespunzătoare structurii sale sensibile şi tipului său de inteligenţă. În măsura în care a dispus de putere (în paralel cu activitatea pedagogică a fost multă vreme în fruntea secţiei de pictură a Uniunii Artiştilor Plastici), pradă imboldului său partizan, Ciucurencu a impus cu pasiune propria-i viziune plastică discipolilor săi. Baba – suveran, mîndru fără ostentaţie şi refractar la intrigi şi polemici sterile – i-a lăsat pe elevii lui să se dezvolte în voie, adesea chiar şi pe căi substanţial diferite de cea a răscolitorului său realism, afirmînd o atitudine democratică, un punct de vedere larg şi atotcuprinzător, un ideal de elevată umanitate. Nu s-a zbătut să obţină putere, nu a pictat portretele mai marilor zilei. S-a adîncit din ce în ce mai mult în explorarea dramei omeneşti universale şi perene, urmînd exemplul unor Velasquez, Goya sau la noi Luchian, cel din zguduitorul autoportret *Un zugrav*.

Ocupînd în istoria artelor plastice românesti un loc nu numai distinct, ci şi unic în felul său, Corneliu Baba este negreşit – dintre pictorii noştri contemporani secund-postbelici – cel mai iubit şi mai popular.

Radu BOGDAN

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Controversele schimbării: cazul Germaniei**
- **Sfîrşit de an în Bucureşti**
- **Drept şi dreptate**
- **Indiferenţă şi absenteism**
- **Legea electorală în prag de alegeri**

Extreme (I)

E din ce în ce mai limpede că, în România de azi, "centrul" nu e încă posibil. Sau e posibil numai cu riscuri pe care puţini sînt dispuşi să şi le asume. Conflictul - în acelaşi timp dramatic şi confuz - dintre "stînga" şi "dreapta" exclude plauzibilitatea unui amplasament "obiectiv", dispus să evalueze fără patimă mizeriile şi splendorile celor două direcţii tradiţionale. Mai întîi, cînd vorbim de "stînga" sau de "dreapta", ne gîndim, de obicei, la *extrema* stîngă şi la *extrema* dreaptă, falsificînd, astfel, de la bun început, discuţia. Apoi, orice încercare de a supune examenului critic una din laturi e psihanalizată prompt ca înregimentare în cealaltă: ai obiecţiuni faţă de stînga comunistă - înseamnă că eşti fascist, legionar, sau antisemit; ai obiecţiuni faţă de dreapta nazistă, fascistă, sau legionară - se cheamă că eşti comunist, cominternist, francmason, jidănit, sau fraier. Te îngrozeşti de Holocaust - eşti acuzat că ţii cu bolşevicii; te îngrozeşti de Gulag - eşti acuzat că relativizezi Holocaustul. Chestiunea nu poate fi tranşată cu bun simţ şi cu bună credinţă, pentru că fiecare parte îşi atribuie legitimitatea victimei. Reflexele de apărare ale "inculpaţilor" sînt, în genere, asemănătoare şi o aşezare pe două coloane a declaraţiilor lor s-ar putea dovedi instructivă. Există, totuşi, cîteva deosebiri, ce nu pot fi trecute cu vederea. Vom începe cu ele.

În România - ca de altfel în toată lumea - crimele comuniste n-au reuşit, se pare, să compromită stînga în aceeaşi măsură în care crimele naziste au reuşit să compromită dreapta. Printr-o stranie chimie a mentalităţilor, s-a hotărît, s-ar zice, că cel care ucide invocîndu-i pe Stalin, Lenin, sau Marx e un personaj mai romantic şi mai inocent, decît cel care ucide pornind de la Hitler şi Alfred Rosenberg. Cu alte cuvinte, e mai rentabil moralmente să omori pe bază de idei şi ideologi "mari", decît pe bază de idei şi ideologi de rang secund. "Dubla măsură" merge pînă acolo încît simpla comparaţie între nazism şi comunism e resimţită ca vexatorie pentru ambele.

© N. Triculescu

Dar mai ales pentru cel de-al doilea. "Rădăcinile" comunismului sînt generoase (şi, de altfel, se pierd în negura vremii), intenţiile comunismului "originar" sînt bune, umaniste, justiţiare, Marx e un mare gînditor. Ura de clasă e mai nobilă decît ura de rasă, şi, în consecinţă, operează asasinate mai îndreptăţite şi mai scuzabile. Nu contează că Marx e un gînditor foarte special, unul care nu vrea să explice lumea, ci să o transforme şi care n-a putut provoca decît transformări schiloditoare, nu contează că "marxiştii adevăraţi" s-au complăcut să fie contemporani cu crima fără să clipească. Contează că, în principiu, teoria e frumoasă. Restul? Micile, inevitabilele promiscuităţi ale oricărei "traduceri în viaţă"... Pe de altă parte, eşecul comunismului nu trebuie să afecteze prestigiul materialismului dialectic. Erorile nu sînt ale sistemului, ci ale oamenilor. Sistemul a fost greşit aplicat. Să învăţăm, aşadar, din greşeli şi s-o luăm de la capăt în spirit constructiv, curajos, neabătut. Poate că data viitoare vom reuşi! Diferenţa de recepţie publică dintre cele două totalitarisme ale veacului se răsfrînge şi în comportamentul post-festum al exponenţilor lor. Vechii nazişti se apără ascunzîndu-se, negîndu-şi trecutul, încercînd să camufleze, pe cît posibil, episodul nazist al biografiilor lor. Vechii comunişti socotesc, mai curînd, că n-au pentru ce să se disculpe. Tot ce găsesc de spus în apărarea lor e, în cel mai bun caz, că au fost comunişti *sinceri*, cinstiţi, halucinaţi de idei şi cu totul străini de ororile subiacente ale regimului comunist. Cele două atitudini au, de altfel, o motivaţie pragmatică. Criminalul nazist odată descoperit e pedepsit aspru, în vreme ce criminalul comunist moare în patul lui, rămînînd un individ interesant şi frecventabil. Dar nu e vorba numai de criminali. Un tratament diferenţiat revine şi simplilor simpatizanţi ai celor două extreme. "Pata" legionară e mereu la vedere, infamantă, rezistentă la toţi detergenţii (asumare, căinţă, justificări contextuale etc.). Dimpotrivă, "pata" stalinistă "iese uşor": se dizolvă fără dificultăţi în uitare, fapte bune post-staliniste, nuanţe delicate, nostalgii... Heidegger e suspect în eternitate. Sartre e, în eternitate, legitim. Mircea Eliade a greşit şi a rămas vinovat. Aragon a greşit şi a rămas nevinovat. Cînd Liiceanu se supără pe N. Tertulian, Liiceanu e jacobin. Cînd N. Tertulian se supără pe Cioran, N. Tertulian e o vietate complexă, un umanist contorsionat. Lucrurile stau la fel pe scena politică: Jean François Revel îşi aminteşte că adversarii politici o comparau, în 1987, pe Margaret Thatchér cu un "general nazist". Injuria simetrică, aceea de "cekist", "enkavedist", sau "prieten al Gulajului" - nu trece prin cap nimănui. La noi, preşedintele Iliescu avertizează public, cu solemnitate oficială, asupra unor recrudescenţe legionare. Bine face! Dar unde e mesajul prezidenţial cu privire la reînfiinţarea Partidului Muncitoresc Român, care se declară continuatorul Partidului Comunist şi redeschide lupta împotriva capitalismului şi a burghezo-moşierimii?

Pe acest fundal, nu e de mirare că dreapta "acută", sau pur şi simplu extrema dreaptă, prin vechii şi noii ei reprezentanţi, manifestă un sindrom de persecuţie. În definitiv, ne aflăm la capătul a cincizeci de ani de dictatură *comunistă* nu legionară. În acest timp, legionarii au stat prin închisori, au fost judecaţi, au expiat. Şi nu e tocmai echitabil să redeschidem dosarele anilor '30 şi '40, cîtă vreme cele ale obsedantelor decenii care au urmat sînt neatinse.

Din păcate însă, vechii legionari (şi aderenţii lor recenţi, fanatizaţi prematur de propria lor incultură şi inexperienţă istorică) au învăţat la fel de puţin din propriile păţanii, cît au învăţat şi vechii comunişti dintr-ale lor. Strategiile lor sînt fie elucubrant infantile, fie de o brutalitate înspăimîntătoare. Prizonieri ai unui crez funest şi ai suferinţelor care au decurs din el, ei aduc, în lumea de azi, o îndîrjire spectrală. Despre aceasta, şi despre altele, în săptămînile următoare.

Andrei PLEŞU

Există o "lecţie poloneză"? (III)

Revenirea la putere a foştilor comunişti (sau rămînerea, ca în România) nu înseamnă totuşi o recomunizare şi cu atît mai puţin o întoarcere la trecut. În ţările Europei de Est, devenite comuniste ca urmare a invaziei şi ocupaţiei sovietice, comunismul a fost frecvent identificat cu sovietismul. Ostilitatea faţă de comunism şi ostilitatea faţă de Uniunea Sovietică erau inseparabile.

Dar astăzi Uniunea Sovietică nu mai există. Ţările din răsăritul Europei, remarca Hélène Carrère d'Encausse, se tem acum de ambiţiile imperiale ale Rusiei, nu însă şi de vreo intenţie ideologică de restaurare a sistemului dispărut - sistemul comunist.

Detaşat, dgajat de anti-sovietism, anti-comunismul îşi pierde inevitabil dimensiunea naţională. O pierdere evidentă la nivelul faptelor şi al realităţii, o pierdere nerecunoscută însă în planul gîndirii şi al acţiunilor politice de factură magică. Perseverenţa în anti-sovietism, cu toate că Uniunea Sovietică nu mai există, are funcţia de a înnobila anti-comunismul, prin hiperbolizarea ţintei. Cînd jurnalişti pentru care etica profesională nu este decît o ignobilă moştenire comunistă ori politicieni pe cît de îndîrjiţi pe atît de defazaţi îi acuză pe unul sau pe altul dintre actualii responsabili români (de nu pe toţi, în bloc) de apartenenţă la fantasmagorice "reţele sovietice", nu este aici decît o tentativă, în multe cazuri probabil spontană, involuntară, de reactualizare a dimensiunii naţionale pe care a avut-o anti-comunismul. O atitudine cu atît mai paradoxală (ori mai desuetă?!), cu cît în România anti-sovietismul fusese asociat, cînd mai discret, cînd mai făţiş, comunismului naţional, evoluat ulterior către naţional-comunism, teoretizat şi practicat încă din anii '60. În orice caz, bolşevizarea anti-comunismului (căci bolşevismul nu e o ideologie, ci o strategie, o conduită, o atitudine), unul dintre cele mai fascinante fenomene post-comuniste, se exprimă şi prin utilizarea formulelor "omul Moscovei", "agentul Kremlinului" etc., în mod evident calchiate după grosolanele etichetări staliniste ("omul Londrei", "agentul Washingtonului" etc.).

Într-o anumită măsură, eşecul lui Lech Walesa a fost provocat şi de modelarea anti-comunismului după tipare bolşevice. Liderul **Solidarităţii**, omul-simbol al luptei împotriva comunismului, nu a ştiut - ori nu a putut - să devină, pentru majoritatea electoratului polonez, şi un simbol al democraţiei. Nu dintr-o bruscă amnezie au evitat ori au ezitat polonezii să-l voteze pe Lech Walesa, ci mai degrabă fiindcă el a rămas prizonierul clişeelor trecutului. Fiindcă nu a înţeles că istoria nu poate fi îngheţată. Nu lipsa de memorie i-a îndepărtat pe polonezi de Walesa, ci refuzul de a trăi într-un trecut pe care Lech Walesa îl reînvia şi îl proiecta asupra prezentului şi viitorului. A nu uita e una, a refuza să trăieşti în trecut e altceva. Pentru polonezi, Walesa a devenit, în 1995, omul confruntărilor sumare şi al diabolizării adversarului - atitudini a căror permanentizare echivalează cu un refuz al normalităţii. Fapt evident, deşi greu de acceptat şi pentru unii chiar inacceptabil, ex-comunistul Kwasniewski, fost ministru al regimului Jaruzelski, a avut un comportament mult mai civilizat şi mai democratic decît anti-comunistul Walesa, incapabil să se adapteze regulilor şi rigorilor unei etape istorice la naşterea căreia el însuşi a contribuit enorm, în fruntea **Solidarităţii**.

Eşecul lui Lech Walesa pune, vrînd-nevrînd, o întrebare valabilă pentru toate ţările Europei de Est: reprezintă oare anti-comunismul un sinonim al democraţiei? Este atitudinea anti-comunistă un certificat, o garanţie de democratism?

În Polonia, mai mult decît în oricare altă ţară din Est, anti-comunismul militant a avut un mare rol în deschiderea democratică; iată însă că în condiţiile democraţiei a fost perceput ca anacronic. Pînă în 1989, implicarea bisericii catolice în lupta anti-comunistă din Polonia a contribuit mult la succesul acesteia; dar implicarea aceleiaşi instituţii în viaţa politică democratică a fost resimţită în 1995 ca un abuz, ca un exces. În campania electorală, Lech Walesa a fost intens sprijinit de biserică şi de cler; de altfel, în sîmbăta de dinaintea celui de al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale, preoţii au primit dispoziţie să îndemne deschis, în timpul messelor de sîmbătă seara şi duminică dimineaţa, la vot pentru Walesa şi împotriva "păgînului" Kwasniewski. Acest amestec al bisericii în politică a avut însă un efect contrar celui scontat. Pentru societatea poloneză aptitudinile democratice (sau... inaptitudinile!) contează mai mult decît "dosarul". Este drept, însă, că după aproape trei săptămîni de la alegerea lui Kwasniewski, reprezentanţii bisericii catolice şi-au recunoscut public responsabilitatea pentru înfrîngerea lui Lech Walesa, produsă în bună parte şi ca efect al unei prea mari implicări în favoarea lui. Fundamentalismele şi democraţia sînt incompatibile. Chiar dacă în România este posibil ca un senator din "opoziţia democratică", pare-mi-se că în prezent liberal, fiindcă în 1992 fusese ales pe listele altui partid, să se declare public partizan al interzicerii avorturilor. Bineînţeles că ar fi interesant de ştiut dacă partidul căruia îi aparţine acest senator este de asemenea favorabil interzicerii avorturilor sau dacă foştii lui alegători vor fi fiind la curent cu opiniile alesului lor. Căci, slabi de duh, cum consideră unii politicieni români că ar fi alegătorii în faţa cărora totuşi se prezintă, cei care l-au trimis în Senat pe duşmanul avorturilor s-ar putea să nu-şi dea seama că nu e totuna să interzici avorturile din motive ideologico-demografice (N.Ceauşescu) sau din motive religioase. "Tot un drac!" - ar spune, poate, *înapoiatul* electorat român.

După ştiinţa mea, România este singura ţară din Europa (poate şi din lume) în care învinşii în alegeri spun de obicei că au pierdut fiindcă electoratul e înapoiat, analfabet, idiot, cretin. Dar nu explică, totuşi, de ce şi-au prezentat candidatura, de ce au vrut să fie aleşii, reprezentanţii unor înapoiaţi...

(va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Răspunsuri la "cîteva întrebări" (III)

Încheiasem articolul de săptămîna trecută cu o referire la mediile de informare ce concurează televiziunea, care, de fapt, îi rezistă, completînd-o şi contracarînd-o, constituind, în faţa asaltului realităţii *ca imagine*, un refugiu pentru regăsirea, poate, a chipului (interior: gîndit, visat) al lumii: **presa scrisă şi radioul**. La întrebarea nr. 10, **"Citiţi ziare?"**, toate răspunsurile sînt afirmative. Nimeni din cei ce ne-au scris nu se informează *exclusiv* prin intermediul televiziunii: cu toată fascinaţia pe care continuă să o exercite, firesc, *imaginea*, televiziunea este resimţită ca insuficientă, ca un mediu incomplet, operînd fatalmente în mod selectiv, prin "vedetizarea" anumitor aspecte - spectaculoase - ale realităţii. Paradoxal, imaginea deformează, exclude. Ceea ce nu se poate *vedea* trebuie, astfel, eventual *citit* sau *auzit*. Căci nu totul este de ordinul văzutului... În ceea ce priveşte presa scrisă, se manifestă o tendinţă - de sorginte dublu economică: de timp şi financiară - în favoarea **săptămînalelor**, o discretă părăsire a **cotidianelor**, mai apropiate, în modul lor de a proceda, de televiziune. Săptămînalele cele mai frecventate de corespondenţii noştri sînt, evident, **Dilema**, apoi **22**, **Academia Caţavencu**, **Tinerama** şi... cam atît. Asta e!

Întrebarea nr. 11, **"Vă doriţi un televizor mai bun decît cel pe care îl aveţi? Consideraţi defectarea postului personal de recepţie o problemă care se cere rezolvată fără întîrziere, prioritar?"** dorea să testeze, o dată în plus, dependenţa faţă de televiziune. În contextul răspunsurilor de pînă acum, era de aşteptat ca răspunsurile la această întrebare să fie "banale", ponderate, normale. Oricine îşi doreşte un televizor color, dacă tot consumă imagine, şi este firesc ca defectarea aparatului personal să constituie un inconvenient - dar nu mai mult, nu o dramă! Există, însă, şi două răspunsuri - simetrice - mai (ironic) hotărîte: "Da. Da"; "Nu. Nu". Încolo, "Cred că primele zile fără tv ar fi grele, prea m-am obişnuit cu el"; "Nu. Nu neapărat"; etc. Este limpede: televizorul, imaginea, văzutul creează dependenţă, dar nu bolnăvicioasă. Nici un strigăt de disperare, ba chiar, pe ici, pe colo, cîte o undă de uşurare: **televizorul nu e totul!** S-ar putea, la o adică, trăi şi fără el!

Iată acum, *in extenso*, răspunsurile la întrebarea nr, 12, **"Dacă nu aţi (mai) avea televizor, ce anume credeţi că v-ar lipsi? În ce sens simţiţi că vi s-ar modifica viaţa?"**, întrebare ambiţioasă, oarecum exagerată, concluzivă, de bilanţ (interior), vizînd nici mai mult nici mai puţin decît definirea specificului televiziunii, a "pozitivităţii", dacă se poate, ireductibile pe care o reprezintă televizorul în viaţa noastră: "Spectacolul lumii, fie şi-n pastile (Actualităţi)"; "Cel mai mult mi-ar lipsi informaţia (de orice tip). Acum, televiziunea este de neînlocuit. Dar într-un viitor nu prea îndepărtat va fi înlocuită de calculatorul multimedia conectat la reţelele de tip InterNet, şi de un tip de televiziune interactivă"; "Zgomotul de fond (!) mi-ar lipsi foarte tare. Se poate înlocui cu radioul. Fără televizor aş asculta mai multă muzică bună şi mi-ar fi mai puţin greu să merg la cinematograf sau teatru"; "Cred că m-aş simţi ruptă de realitatea recepţionată vizual în relaţia mea cu restul comunităţii, cu toate că nu vizionez nici din greşeală **Actualităţile TVR**. Nu cred că aş simţi vreo modificare în viaţa de zi cu zi, ci doar o frustrare"; "N-aş fi deloc afectat"; "Cred că viaţa ar fi mult mai liniştită fără televizor"; "Dacă nu aş (mai) avea televizor, aş simţi mai puternic lipsa banilor, dar nici cu televizorul banii nu îmi ajung"(!); "Nu ştiu dacă impactul ar fi atît de mare: «să-mi modifice viaţa»! Simt nevoia unei modificări! Să fie asta soluţia, vînzarea televizorului? Oricum, fără TV n-aş mai avea nici o scuză pentru faptul că-mi pierd uneori timpul, amăgindu-mă că fac, totuşi, ceva"; "Dacă nu aş mai avea televizor, m-aş limita la ascultarea la radio a unor posturi străine (RFI, BBC, Vocea Americii, Europa Liberă, alte posturi germane, italiene, franceze etc.) sau la răsfoirea (cu întîrziere) a unor ziare sau reviste germane, franceze sau italiene (*Le Monde, Corriere della sera, Frankfurter Allgemeine etc. etc.*) pe care le-aş «cerşi» de la prieteni din străinătate"; "Mă gîndesc că televiziunea reprezintă pentru mine un substitut comunicaţional şi, chiar dacă îmi dau seama că e doar un substitut, tot e mai bine decît nimic. Dacă nu aş avea televizor, «nimicul» ar deveni mai vizibil"; "... cred că TV este un drog pentru femei, un subterfugiu pentru bărbaţi (se spune «vorbeşti ca televizorul», netrezind interesul nicicui) (...) Ce mi-ar lipsi fără TV: imaginea în sine, imaginile, inducţia lor plastică... (...) Cel mai grozav lucru e că, deschizînd televizorul, încăperea să fie inundată de impetuozitatea unei orchestre simfonice (...) În concurenţă cu natura (vara, desigur...), TV poate fi *total* abandonată, fără nici o suferinţă, fără nici un regret...".

Ce este, aşadar, televiziunea? Prin ce anume este ea de neînlocuit sau, dimpotrivă, ce i-ar putea lua locul? Televiziunea este: **informaţie, zgomot de fond, contact cu comunitatea, prilej de agitaţie, paleativ, pierdere de vreme, alibi pentru pierderea de vreme, substitut comunicaţional, drog, subterfugiu, imagine**. Ea nu a reuşit să facă uitate **natura, lectura, muzica, presa scrisă, teatrul, filmul, radioul, calmul, trecerea timpului**, pe scurt, **viaţa**. Televiziunea s-a adăugat, este un supliment, un surplus - folositor sau amăgitor -, nu a devenit o (a doua) natură. Din fericire! Este utilă şi-atît. Şi nici eternă nu pare a fi: viitorul *nu* îi aparţine, va fi în curînd înlocuită, depăşită.

Săptămîna viitoare voi încheia acest (pentru mine) maraton epistolar şi mă voi întoarce, în sfîrşit, la obiectul de zi cu zi al rubricii de faţă: *actualitatea televiziunii*. Căci, în "televizualul" românesc s-au petrecut lucruri. Deocamdată, o întrebare pe adresa **Televiziunii Române**: nesfîrşitul program *karaoke* cu cîntece chinezeşti, de duminică noapte, pe programul II, de care pur şi simplu nu m-am putut dezlipi, a făcut cumva parte din emisiunea *Convieţuiri*?... Privind clipurile cele roşii, mi-am adus aminte că 10 decembrie este Ziua Internaţională a Drepturilor Omului, pe care, iată, **Televiziunea Română** a ţinut s-o serbeze... Felicitări!

Bogdan GHIU

Economie

Totuşi nu ne hrănim cu PIB

Guvernul ne dă asigurări că economia merge pe calea cea bună. Argumentul suprem este PIB-ul (Produsul Intern Brut), care a depăşit deja faza "creşterii zero". Un fel de pahar jumătate plin sau jumătate gol, pentru că "creşterea zero" este supranumită *stagnare* în ţările ce au încetat urcuşul şi *stabilizare* în acelea care au oprit căderea. Noi am oprit mai întîi căderea iar acum urcăm. PIB-ul creşte de la un an la altul. Aşa se şi explică felicitările pe care reputaţi experţi străini le adresează cabinetului Văcăroiu, spre stupefacţia românilor. Ei privesc cifrele şi aplaudă, noi socotim ce putem să cumpărăm cu salariile noastre şi ne apucă durerile de cap.

Toţi economiştii, în toate ţările, sînt cu ochii pe PIB. Dacă scade... încep grijile specifice recesiunii. Dacă şi revine şi se înregistrează creşteri... lumea trăieşte bucuriile ieşirii din criză şi ale relansării. Sînt stări normale. Mai mult PIB înseamnă mai multe valori adăugate. O diferenţă mai mare, deci, între producţia totală de bunuri şi servicii la sfîrşitul unui an de activitate economică şi consumurile intermediare pentru realizarea acestei producţii (materii prime, energie etc.), toate exprimate în bani. Un ritm mai bun al Produsului Intern Brut înseamnă o creştere economică mai mare. Un nivel mai ridicat al PIB-ului împărţit la numărul de locuitori dintr-o ţară presupune un standard de viaţă mai înalt...

Totuşi, mai mult PIB nu înseamnă neapărat condiţii de viaţă mai bune. Dincolo de cele trei oglinzi în care se reflectă creşterea economică – PIB-ul total, PIB-ul pe locuitor şi ritmul de mişcare al PIB-ului exprimat în procente –, o mare însemnătate o are structura acestui indicator sintetic. Dacă producţia de bunuri şi servicii a unei ţări este orientată cu spatele la populaţie şi la piaţa de consum, scopul fiind doar creşterea pentru... creştere, stare proprie economiei româneşti de dinainte de 1990, ce se menţine încă în bună măsură, plusul de valoare adăugată nu aduce mai multă bunăstare. Dimpotrivă, o împuţinează.

O balanţă comercială excedentară (exporturi ma mari decît importurile, cum a fost pînă în 1989 şi cum îşi doreşte acum guvernul) face să crească PIB-ul. Pentru că se acumulează *export net* (diferenţa în plus a exportului faţă de import). Dar mai mult export, în condiţiile României, înseamnă: 1) scoaterea celor mai bune mărfuri de pe piaţa internă; 2) un consum mai mare de resurse; 3) un regim preferenţial pentru producătorii care-şi exportă marfa, de la scutirea de TVA pînă la acordarea de dobînzi bonificate. Sigur, avem nevoie de valută. Dar s-a făcut şi se face prea puţin pentru ca dolarii şi alte devize liber-convertibile să vină în ţară prin turism, servicii în folosul unor parteneri străini şi export de inteligenţă. Aşa că, pentru a obţine valută, continuăm să exportăm mărfuri rupte de la gura pieţei interne. Şi continuăm să exportăm venit naţional, pentru că multe dintre aceste mărfuri sînt vîndute în străinătate cu preţuri sub costul producţiei.

Deşi s-au luat toate aceste măsuri, plus încurajarea exportatorilor prin cursul de schimb leu-dolar, importurile au crescut mai mult decît exporturile. Previziunile pentru sfîrşitul anului, care se apropie, indică un deficit al balanţei comerciale de 2 miliarde de dolari. Un export net cu semnul minus (2 miliarde de dolari, la cursul zilei, înseamnă 5000 de miliarde de lei), care nu numai că nu se adaugă la Produsul Intern Brut, dar se scade din suma totală. Este o notă de plată care trebuie să fie achitată. Şi va fi achitată, în bună parte, de populaţie, prin restrîngerea ofertei pe piaţa internă de consum, preţuri în creştere (inflaţia s-a dublat în octombrie faţă de septembrie şi nu dă semne că tinde să se oprească) şi salarii îngheţate. Guvernul îi ocroteşte, în schimb, pe marii producători de stat. Deşi ei sînt cei mai mari consumatori de energie şi materii prime importate. Ei sînt, totodată, promotorii inflaţiei. Pentru că trăiesc din creşteri de preţuri de monopol. Cel mai mic şoc de calmare a inflaţiei îl primesc drept în plex, nefiind obişnuiţi să scoată profit din competitivitate. Şi tot ei strigă cel mai tare să fie oprite importurile (de produse mai ieftine şi mai bune), pentru că-i obligă la concurenţă şi la ieşirea din somnolenţă. Cu alte cuvinte, cei care-şi permit luxul de a fi nerentabili vor să oblige populaţia şi societăţile româneşti competitive să le accepte indolenţa, nepriceperea şi risipa. Fără nici o zbatere de a transmite un mesaj clar: "Priviţi, noi facem ceva concret pentru a ne schimba, pentru a produce mai bine, mai ieftin. De ce să cumpăraţi produse de import cînd ale noastre sînt superioare sau sînt la nivelul celor străine?!"... Ca să vinzi ceea ce produci este nevoie de strădanii ca să convingi să-ţi fie cumpărate produsele. Dar mai întîi e nevoie de muncă pentru a îmbunătăţi efectiv produsele. Şi nu să spui: "Las' că merge şi aşa!"... Şi chiar să crezi că "merge şi aşa", cum a mers atîţia ani, apoi să ceri guvernului să-i alunge de pe piaţă pe importatori, ca să nu te mai concureze...

Aşadar, exportul net fiind cu semnul minus (deocamdată), se scade din PIB. Ce se adaugă, atunci, ca să crească Produsul Intern Brut? În nici un caz servicii pentru populaţie, pentru că în acest domeniu se înregistrează descreşteri. Şi nici prea multă acumulare brută de capital fix, pentru că investiţiile sînt încă în derivă. Ceea ce înseamnă că se obţine valoare adăugată din... variaţia stocurilor, cunoscut fiind faptul că magaziile multor întreprinderi gem de mărfuri fără destinaţie imediată. Şi din impozite indirecte, aici adunîndu-se în primul rînd taxa pe valoarea adăugată, accizele şi taxele vamale. Şi, desigur, din plusurile de producţie înregistrate de Comisia Naţională de Statistică, în care se include şi o parte a blocajului financiar, multe mărfuri fiind livrate fără a se încasa contravaloarea lor.

Noi, ca să ajungem din urmă ţările care în Uniunea Europeană călătoresc pe scara trenului, am avea nevoie, timp de cîţiva ani buni, de un ritm dublu al creşterii economice. Un PIB cu 10% mai mare, an de an. Dar un PIB cu o structură nouă, cu valori adăugate care să exprime competitivitate, profit, orientare spre piaţă, spre ce numai restructurarea şi privatizarea ne pot duce. Altfel vom continua să adăugăm PIB fără să adăugăm şi bunăstare. Şi cum nu ne hrănim cu PIB...

Adrian VASILESCU

Campania şi extremele

Raportul SRI şi ultimele ieşiri la rampă ale preşedinţiei au avertizat opinia publică asupra pericolului resuscitării mişcărilor legionare. La Convenţia Naţională a PDSR, preşedintele executiv Adrian Năstase recunoscuse că formaţiunea pe care o conduce se confruntă cu o tot mai agresivă ameninţare a forţelor cu program de extremă stînga. Aşadar, reprezentanţii puterii s-au înscris în campania electorală îngrijoraţi pe de o parte de pornirile extremiste ale grupurilor neparlamentare ce şi-au făcut un idol din Ion Antonescu, pe de alta de politica aliaţilor la guvernare - care cred că Nicolae Ceauşescu a fost de fapt "un demn urmaş al mareşalului patriot". Convenţia Democratică - adică ţărăniştii în numele cărora îşi exercită profesorul Constantinescu funcţia de lider al opoziţiei - s-a simţit jignită de declaraţia de război a instituţiei prezidenţiale là adresa ideologiei legionare. Conform vechilor obiceiuri, gazetarii sau politicienii rămaşi în faza analizei pericolului criptocomunist şi-au explicat obsesiile de ultimă oră ale puterii actuale prin dorinţa acesteia de a crea diversiuni electorale şi de a abate atenţia de la adevăratele mari probleme ale societăţii. Cît despre cripto-comunişti, toată lumea e de acord că ei nu mai există: există în schimb comunişti vajnici în Senat ori în Camera Deputaţilor, dar şi comunişti mai intransigenţi care aşteaptă pe margine compromiterea tuturor taberelor. Dreapta democrată nu poate însă accepta că ascensiunea stîngii de tip ceauşist micşorează în continuare şansele electorale ale forţelor politice intrate în arena parlamentară în mai 1990. Experienţa ultimelor alegeri şi dinamica raporturilor de forţe în legislativ, executiv ori administraţie locală nu par să impresioneze prea mult conducerea CDR: fiindcă la precedentul scrutin ea a fost adevăratul şi singurul competitor de care se temeau reprezentanţii puterii, alianţa supravieţuitoare continuă să se creadă singura alternativă pentru electorat şi vede în orice acţiune a autorităţilor actuale o manevră menită s-o discrediteze. Pentru că opozanţii nu s-au schimbat aproape deloc, le e greu sau chiar imposibil să constate că adversarii lor s-au schimbat în mare măsură şi că din contextul social-istoric al anilor '90-'91 n-a mai rămas decît un schelet în jurul căruia cresc nostalgiile totalitare. Reacţiile iritate ale Convenţiei faţă de discursurile antiextremiste ale preşedinţiei nu dovedesc simpatia acesteia pentru mişcările legionare, ci doar incapacitatea ei de a privi în mai multe direcţii dintr-odată. Pe vremea Pieţei Universităţii, una sau două fraze prezidenţiale din care reieşea că manifestanţii alunecă spre zona legionară au umplut de sfîntă mînie anticomunistă întreaga elită şi toate condeiele opozante. Mai tîrziu, cînd liderul idolatrizat al manifestaţiei-maraton şi-a permis să înfiinţeze primul partid cu program deschis legionar, nici rectorul Universităţii devenit lider al Convenţiei, nici preşedinţii mişcărilor civice ori gazetarii proeuropeni nu şi-au mai amintit de propria lor contribuţie la naşterea celei mai ridicole dintre legendele noastre postrevoluţionare. Faptul că Marian Munteanu a evoluat în singurul mod care putea justifica ieşirile necontrolate ale instituţiei prezidenţiale a trecut aproape neobservat: nici măcar admiratorii şi staff-ul preşedintelui n-au ştiut (sau nu au vrut) să-l valorifice în campania electorală din 1992, deşi ruptura dintre fostul erou al mineriadei şi "naşii săi politici" se produsese deja. Ca şi acum patru ani, opoziţia nu-şi permite să blocheze , să contrazică sau să "demaşte" alte forţe sau grupuri decît pe cele ce deţin puterea.Pentru CDR, nu mai contează cui îi face pînă la urmă loc pe scena politică prin fixaţia faţă de un singur adversar: a dovedit-o contribuind la căderea guvernului Roman pusă la cale de viitorii aliaţi parlamentari ai PDSR, continuă să o dovedească votînd alături de România Mare doar pentru că respectiva formaţiune se află în război cu şeful statului şi cu liderii partidului majoritar. Intre timp, nici unul dintre pedeseriştii nemulţumiţi sau speriaţi de propriul lor viitor nu migrează înspre PNŢCD, PAC sau liberali. Toţi, dar absolut toţi dezertorii îl preferă pe Ilie Verdeţ, pentru care a optat, iată, chiar şi primarul ţărănist din Botoşani. Dezamăgirea şi oportunismul parlamentarilor sînt deci vizibil orientate spre stînga de tip ceauşist. Disperarea şi sărăcia populaţiei pot fi lesne canalizate înspre extreme - tocmai pentru că la centru faza luptei de clasă n-a fost depăşită nici în această legislatură.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Aroganţa

Nimeni nu s-a grăbit să caracterizeze convorbirile de luni seara între reprezentanţii principalelor sindicate franceze şi premierul Juppé drept un eşec, dar cu greu pot fi ele considerate începutul procesului de negocieri care să aducă liniştea în ţară. Marţi a fost o nouă zi de solidaritate, sute de mii de oameni pe stradă: greva transporturilor feroviare, a celor urbane, a altor categorii de funcţionari publici, proteste studenţeşti. Franţa încheie a treia săptămînă de tulburări. Toate aceste manifestaţii au motive diferite şi contestă iniţiative sau absenţa unor iniţiative din domenii diverse. Dar calmul relativ cu care restul populaţiei se adaptează la dereglarea ritmului de viaţă impus de grevişti pare a demonstra existenţa unei nemulţumiri generale, care se exprimă prin revendicări concrete, dar al cărei substrat este mult mai profund.

Reformele propuse de guvernul Juppé erau absolut necesare; de altfel şi guvernările anterioare încercaseră diverse soluţii de cîrpire a imensului deficit al sistemului de asigurări sociale şi de restructurare a societăţii de căi ferate, proprietate a statului, care a acumulat o datorie de 175 de miliarde de franci. Guvernele socialiste au propus şi reforme ale învăţămîntului şi au cedat în faţa unor manifestaţii similare, chiar dacă nu de asemenea proporţii. Victoria în alegeri a preşedintelui Chirac a fost condiţionată şi de promisiunea lui că are soluţii radicale pentru problemele amînate de guvernările anterioare. După şase luni de ezitări şi bîlbîieli, Juppé - prezentat tot timpul drept un strălucit tehnocrat, elevul premiant al clasei - a prezentat în Parlament proiectul său de reformă elaborat în liniştea cabinetelor ministeriale. Articulaţiile lui erau perfecte, calculele bine făcute, soluţiile posibile şi aleşii poporului l-au votat fără prea mari probleme. Chiar şi opoziţia socialistă i-a lăudat performanţa, votînd împotrivă pentru că opoziţia există în parlament ca să se opună.

Strada a reacţionat prompt: în condiţiile în care relansarea economică se măsoară în cifre care urmează unui zero cu virgulă, măsurile anunţate ameninţau în mod direct modul de viaţă al celor cu venituri modeste, care nu trebuie să fie prea mari specialişti în economie ca să-şi numere banii.

Comentatorii, amatori de formulări percutante, susţin că Franţa detestă reformele şi adoră revoluţiile. Dar respingerea reformei e departe de a fi o revoluţie şi este evident că mişcările de masă din Franţa cer prelungirea stării de fapt, a unui anume concept despre solidaritatea socială şi intervenţia statului. În condiţiile date protestele sînt mai curînd conservatoare decît revoluţionare.

Ca de obicei în situaţiile de criză, iniţiatorul reformei rămîne relativ singur. Desigur, preşedintele Chirac susţine planul Juppé, dar dacă negocierile cu sindicatele nu vor duce la nici un rezultat, va fi nevoit să ia o decizie politică. Jacques Delors, fostul virtual candidat lă preşedinţie, nu conteneşte a critica *metoda* reformei, fiind totuşi de acord cu conţinutul ei: absenţa consultărilor cu organizaţiile sindicale, cu patronatul, cu reprezentanţii profesiilor direct implicate. Pentru ca reforma să izbutească, susţine socialistul Delors, era nevoie de rediscutarea criteriilor contractului social şi mai multă încredere în capacitatea francezilor de a cheltui în mod responsabil.

Juppé este criticat şi de oameni politici din propria sa tabără: au ieşit în arenă Charles Pasqua şi Jacques Séguin, aliaţi mai mult decît reticenţi şi pînă acum. Séguin vede în graba formulării reformei inutila rîvnă de a face faţă criteriilor de acces la moneda europeană; altfel spus, străinii (nemţii) ne obligă să trăim mai prost. Pasqua acuză şi el graba şi vorbeşte chiar despre deficitul de iubire: francezii au ieşit în stradă pentru că guvernul impune sacrificii fără a explica detaliat că face acest lucru din dragoste pentru popor. Cînd un om politic începe să vorbească despre iubire ceva nu e în regulă cu dosarele, cu alianţele, cu ideea pe care şi-o face despre accesul la putere. Poporul - orice accepţie am da acestui cuvînt - nu aşteaptă iubire de la guvern, ci competenţă. Insuportabilă rămîne însă aroganţa, care poate transforma uşor un premiant într-un repetent.

Aroganţă care erodează nu numai destinul unui politician, ci şi structura unei puteri care gîndeşte în concepte macroeconomice, a opoziţiei care votează împotrivă doar de formă, cînd calculul probabilităţilor parlamentare nu are nimic în comun cu aritmetica alegătorului.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Direcţii, speranţe, „surprize"

● **Mişcarea Legionară se adresează SRI printr-o scrisoare deschisă:** Oricum, în urma ameninţărilor făcute de dvs., domnule Virgil Măgureanu (la Conferinţa de presă a SRI din 23.11.1995) către dl. Şerban Suru cu privire la viitorul său, cît şi la adresa taberelor legionare de muncă, precum şi a promisiunii exprese de a se cere şi a se susţine interzicerea ideologiei legionare, am ajuns la trista concluzie că directorul SRI a rămas totuşi cu o mentalitate tipică unei Poliţii Politice, care mentalitate sperăm să nu se extindă şi asupra subalternilor domniei sale. (**Evenimentul zilei**, sîmbătă, 9 decembrie 1995)

● **Un primar schimbă PNŢCD cu PSM:** Primarul comunei Vorniceni din judeţul Botoşani, Dumitru Rădăcină, nesatisfăcut de prestaţia PNŢCD în soluţionarea problemelor cu care s-a confruntat din 1992, cînd a fost ales pe lista acestui partid, s-a înscris în PSM. "La fel de departe de Botoşani, Dorohoi ca şi de Săveni - oraşe ale judeţului - am fost ignoraţi de toate partidele. M-am înscris iniţial în PNŢCD văzînd în ei o forţă care să mă sprijine. Dar nu m-au ajutat nici să repar acoperişul la căminul cultural. Nu mi-am putut îndeplini promisiunile electorale. Sper ca PSM să o facă", a afirmat Dumitru Rădăcină. Gh. Istrate, unul dintre liderii locali ai PSM, în cadrul aceleiaşi conferinţe de presă în care primarul comunei Vorniceni şi-a prezentat noua opţiune politică, a cerut ca "actualii lideri, consilieri, deputaţi, senatori, deoarece nu şi-au îndeplinit promisunile electorale, nici să nu mai figureze pe noile liste de candidaţi". (**Adevărul**, sîmbătă 9 decembrie 1995)

● **PSM afirmă că politica economică a guvernului este o frînă în calea integrării europene!:** La Conferinţa Naţională, convocată în a doua decadă a lunii februarie, PSM îşi va desemna candidatul propriu la preşedinţie şi va declanşa campania electorală, mizînd pe mărirea influenţei politice în rîndul populaţiei, fapt dovedit de "creşterea efectivelor partidului cu peste 18000 de membri în acest an", dar şi pe ofensiva stîngii care a înregistrat rezultate importante, atît în plan extern, cît şi intern. (**Curierul naţional**, luni, 11 decembrie 1995)

● **Avem sau nu buni conducători?:** Din contrastele pe care le constatăm la unii oameni politici sau înalţi slujbaşi ai statului derivă şi numeroasele scăderi ale societăţii noastre: corupţia şi fraudele, incompetenţa şi arivismul, vanitatea şi infatuarea, cinismul şi abuzul de putere, invidia şi servilismul, calomnierea şi discreditarea celor cu merite, incorectitudinea în adoptarea deciziilor adecvate, limbajul trivial şi atîtea altele care duc la păgubitoare inversări de valori şi la stagnarea socială. Asemenea racile, lăsate la voia întîmplării, se vor amplifica şi înmulţi deoarece ele au scăpat de sub control, iar în "cutia Pandorei" nu s-a mai păstrat decît, singură, Speranţa. Speranţa în legalitate şi în valorile morale. (**Cotidianul**, luni, 11 decembrie 1995)

● **Cine-i cel mai opozant din ţară?:** Nu este de mirare că pentru Guvern surprizele nu vin din partea celor care şi-au lipit pe frunte în urmă cu şase ani eticheta de opozanţi, ci din partea... Noii Opoziţii. Aceasta a apărut odată cu primele scindări ale echipei care a pornit în '92 să formeze majoritatea parlamentară. Mai întîi au ieşit agrarienii lui Surdu. A urmat scindarea PSM şi apariţia PS-ului Mohora. În această toamnă patrulaterul (provenit din Pentagonală) a devenit triunghi prin aruncarea peste bord a PRM. În ultima vreme, PSM dă la rîndul său semne de rebeliune, ceea ce ar însemna că, în curînd, ne vom trezi cu două linii paralele care vor mai sprijini Palatul Victoria: PDSR şi PUNR. Toate aceste partide secesioniste s-au declarat, după desprindere, partide de opoziţie. Cei mai vechi în branşă le-au rîs în nas auzind aşa ceva, declarînd că locul este deja ocupat. Cu toate acestea, zi după zi putem constata că tocmai această Opoziţie de stînga pare mai eficientă. Ea este, la ora actuală, pericolul cel mai mare pentru PDSR şi al său guvern. (**Adevărul**, luni, 11 decembrie 1995)

● **Protocoalele "stîngii" şi unitatea "dreptei":** Fostul prim-ministru de încredere al lui Ceauşescu, Ilie Verdeţ, se distanţează taman în ajun de alegeri de noul său şef de încredere şi de bază Ion Iliescu, precum şi de partidul acestuia, PDSR. Pînă acum, PSM şi liderul său Verdeţ au fost cuminţi şi conform Protocoalelor semnate cu cei de un crez. Ca şi PRM şi PDAR, pînă la un moment dat PSM a fost un satelit cuminte al principalului partid de guvernămînt. Cele trei au acceptat rolul de partide de "stînga", "centru-stînga" sau "extremă stîngă" fără să crîcnească, după cum interesele interne sau externe ale PDSR o cereau. Era singura lor şansă: să facă frumos, să se mulţumească cu ce li se dă şi să aştepte. (**Ziua - marţi**, 12 decembrie 1995)

Argument

Guvernul ne duce de rîpă; opoziţia e neputincioasă; partidele astea, domnule; noi sîntem prea mici; anul acesta a fost secetă; şi cu inundaţiile astea...; am pierdut mult din cauza embargoului; şi cu Irakul tot noi am fost cei păgubiţi; sîntem între atîtea focare de conflict; nu mai poţi ieşi pe stradă că-ţi dă în cap; tineretul de astăzi; o să înceapă şi la noi cu drogurile; ungurii au arme ascunse în Ardeal; nu mai e de mers la mare,nici nu e bine anul ăsta; seria cuponului începe cu 666.

Retorică tip. S-ar zice că totul pe lumea asta e făcut împotriva bietului român. Chiar dacă în unele din afirmaţiile de mai sus există un sîmbure de adevăr, e îndoielnic că acest gen de discurs e făcut să proclame adevărul. Rădăcinile unor astfel de lamentări sînt mai multe şi putem încerca să le descoperim. Bineînţeles întîi ar fi lucruri ce ţin de firea noastră - balcanii, sîngele latin, influenţele slave. Lawrence Durell spune într-un roman al său că văicăreala e o formă de conversaţie obişnuită printre greci. Iar noi nu sîntem prea departe; lamentările noastre, mai caragialeşti, nu devin însă tragice. După vorba lui Gabriel Liiceanu: tragicul nu este "orice rău, ci răul asumat prin înfruntarea conştientă a limitei". Or, văicăreala românească, rudă apropiată a fatalismului, e de obicei sterilă şi nu înfruntă nici o limită. E doar aşa, un fel de uşurare, dacă nu un simplu mimetism. Căci, o a doua sursă a lamentărilor e tocmai un anumit tip de limbaj preluat în special de la televizor. Aici ar fi de observat că lucrurile se împart în două. Unul este discursul ştiinţific sau pseudo-ştiinţific care nu de puţine ori prooroceşte tot felul de nenorociri (subţierea stratului de ozon, încălzirea atmosferei, bolizi cereşti etc.), dînd apă la moară alarmiştilor. Să zicem că spaimele create pe această cale nu fac parte neapărat din specificul local. Există însă şi un al doilea element legat tot de informaţie şi caracteristic numai nouă - emisiunea Actualităţi a TVR-ului (în sens mai larg, limbajul puterii). Deunăzi, la aceste Actualităţi, chiar preşedintele ţării spunea, făcînd bilanţul ultimilor ani de guvernare, că am avut *secete şi ploi în plină vară* (?). Tot preşedintele se lamenta apoi pe tema pierderilor de pe urma embargoului impus Serbiei. Prin cîte nenorociri ne-a fost dat să trecem, nouă, celor aflaţi la răscrucea istoriei şi a marilor imperii. În atari condiţii nu mai e de mirare că omul de pe stradă se vaită, indiferent că-l întrebi de preţuri sau de... (vezi pag. 9). El crede că, în orice caz, e momentul să-şi spună păsurile. Nu că n-ar avea necazuri, nu motivele-i lipsesc cînd se tînguie, ci demnitatea. Destul de rar întîlnim situaţii cînd drepturile sînt revendicate în mod coerent şi cu spirit civic. De cele mai multe ori e vorba de plîngeri în van, sau, altfel spus, de aflare în treabă. O caracteristică foarte des observabilă a acestor plîngeri e identificarea greşită a surselor răului. Ţinta e alături. Ceea ce nu înseamnă că nenorocirile nu există. Ba, sînt chiar foarte multe (ne referim la cele colective, cu relevanţă socială). Şi e aproape de prisos să mai spunem că sursa lor principală sînt cei 50 de ani nenorociţi, vechiul sistem în care nu funcţiona nimic. Ştim acum că exista o întreagă strategie a creării crizei, a permanentei stări de urgenţă şi chiar a catastrofelor. O strategie pusă la cale chiar de NKVD şi prin care oamenii au fost aduşi în situaţia de a trebui să se descurce de pe-o zi pe alta. Nemaiavînd perspective şi nici independenţă în asumarea propriei vieţi şi activităţi, cetăţenii au devenit un fel de servitori veşnic nemulţumiţi şi văicăreţi. Iar acest din urmă element, adăugat unei naturi mai expansive, a dat rezultatele pe care le constatăm astăzi. **(A.M.)**

Păsările – preţurile

"Înfrîngerea naţionalei României cu 5-2 la Kosice poate fi considerată o catastrofă naţională"
Cineva de la Redacţia de Sport a TVR1

© S Ghelie

Catastrofa a intrat în filmul american odată cu păsările lui Hitchcock. Au urmat apoi roiurile de albine, muşuroaiele de termite, invaziile de melci, gîndaci, şobolani, balene ucigaşe, lupi nervoşi, maimuţe infectate, viruşi de cele mai felurite soiuri, dar şi stoluri de savanţi nebuni, gata să arunce omenirea în aer, prin cine ştie ce armă supersofisticată. După cum, între aceste agresiuni, s-au infiltrat şi permanentele bande de motociclişti în piele, şi ei răi şi catastrofici, asiatici cu ochii mici şi cu tatuaje pe tot corpul, care tăiau tot ce mişca în jurul lor, columbieni plini de cocaină, jamaicani posesori ai puterilor voodoo, dar şi extratereştri agresivi, monştri marini de dimensiuni dramatice, fii ai lui Satan, şi rude apropiate ale diverşilor roboţi produşi în secolele viitoare şi trimişi înapoi în timp pentru a semăna moarte şi disperare. Cinematograful american nu s-a oprit aici. A generat şi antidotul acestor calamităţi: Superman, Spiderman, Batman, Captain Power, Captain of Revenge, Conan şi tot aşa... În faţa uriaşului negativ apare uriaşul pozitiv, care este, de fapt, un om obişnuit, dotat însă cu nişte însuşiri fizice, psihice şi, mă rog, paranormale, dacă aşa cere scenariul care îl transformă în apărătorul umanităţii. Dar antidotul care trebuia să anihileze marele negativ a căpătat noi dimensiuni. În tot mai multe cazuri, în faţa primejdiei, care poate însemna şi un cutremur, război, erupţie de vulcan, inundaţie, act terorist (deci realităţi prin care omenirea trece anual), se ridică grupul de oameni – mobilizaţi de un lider exemplar, dar nu supraom – care, prin unitate şi comunitate, opresc duşmanul comun. Asta e în filme. În realitate, mai apar şi poliţişti, mai apare şi guvernul federal, mai intervin şi gărzile naţionale, dar catastrofa este, în principiu, biruită de americanii obişnuiţi.

S-a încercat şi în România epocii de aur realizarea a unul-două filme de acest tip. Cel mai de succes a fost "EXPLOZIA". Care era povestea oarecum inspirată dintr-un caz real a unui vas panamez plin ochi cu fosfaţi care eşuase pe Dunăre, lîngă Galaţi. Vasul fiind cuprins de incendiu putea sări în aer şi putea pulveriza tot oraşul. Prin eforturile colective ale prim-secretarului de partid, ale secretarilor de partid, ale activiştilor de partid, ale mamelor şi soţiilor acestora, ale unor savanţi români şi ei membri de partid, ale şefilor garnizoanelor armatei, miliţiei, pompierilor, precum şi prin efortul unor specialişti în stinsul incendiilor din cîmpurile de petrol, pericolul este îndepărtat. În faţa pericolului, nu comunitatea salvează oraşul, ci activul de partid. Mesajele propagandistice ale celor două orînduiri se pot citi în exemplele luate din cinematografia de serie B – cea de larg consum – mai bine decît orice document ideologic. Duşmanul extern – de orice tip, formă sau stare de agregare – determina în America o unire a poporului american în jurul idealurilor de libertate, în timp ce în România determina unirea în jurul partidului şi al secretarului său general. De aceea, în America fiecare stradă este dominată de spirit comunitar, în timp ce, în noua Românie, cea fără PCR şi secretari generali, nu se poate închega nici măcar o asociaţie de locatari eficientă.

Venind în timpurile noastre şi privind tot mai des la producţiile cinematografice de peste ocean – dominate de tot soiul de catastrofe – mă întreb cum s-ar ecraniza o catastrofă pe pămînt românesc. De exemplu, venirea iernii, mai gravă decît aterizarea oricărei armate extraterestre. Apa îngheaţă, frigul cuprinde sate şi oraşe, gazul se micşorează, lumea se ascunde în case în jurul unui radio care, din cînd în cînd, aruncă în aer siguranţele tabloului electric. Sau, vestea că de azi dolarul a crescut cu 25% şi că tot ce însemnau economii sînt cu 25% mai mici. Sau vestea că peste noapte s-au scumpit kilowatul, gigacaloria, benzina, iar cîştigul tău de cap de familie este acelaş Sau noutatea că întreprinderea t este falimentară şi că eşti şomer, ajutorul de şomaj fiind doar o parte din salariul din care oricum nu puteai să trăieşti. Sau constatarea că o casă te costă o sută de milioane de lei, iar leafa ta de tînăr absolvent de facultate este de 200000 de lei. Iar la aceasta ar fi bine să adaugi şi constatarea că o chirie de garsonieră este de 100 USD, adică azi 250000 de lei, mîine 300000 de lei, poimîine, cine ştie... Dar aici intrăm într-un scenariu de care am vorbit mai sus.

Privind cu atenţie scena politică naţională, putem observa derulîndu-se un cu totul alt film catastrofic decît cel pe care tocmai vi l-am reamintit. Cel al invaziei tuturor celor ce vor răul puterii născute în decembrie. Legionarii şi a lor flamură verde, moşierii, decedaţii Malaxa şi Auschnit, studenţii cu barbă, intelectualii cu ochelari, Regele şi hoţii de tablouri, armatele iredentiste maghiare, dar un pic şi imperialiştii americani – asta pînă la vizita de la Muzeul Holocaustului –, finanţele internaţionale şi diaspora şi, să nu uităm, sionismul internaţional. Apoi, urmează greve finanţate din afară, pentru a perturba puternicul învăţămînt românesc, intelectuali cîrtitori finanţaţi tot de acolo, pentru a murdări imaginea atît de perfectă a României. Pare a fi destul de clar, catastrofa la români are altă dimensiune, arată altfel, are alt gust, alt miros. Astfel încît, cel mai teribil film catastrofic produs de România este, şi va rămîne destul timp, emisiunea de Actualităţi de la ora 20.00, TVR 1 – difuzată într-un interval de maximă audienţă, cu actori foarte bine cunoscuţi, ritm, suspans şi mereu, dar mereu, surprize. Singura tristeţe este că asistăm la o poveste cu un final prea bine cunoscut.

Bogdan TEODORESCU

Blitz

● E blestem pe poporul ăsta, că şi-a omorît conducătoru'. Cum era – bun, rău – era de la Dumnezeu. Ziceam noi că o ducem rău, da' tot aveai cu ce să trăieşti. Acu' mai trăieşte dacă poţi, mai ţine un copil în şcoală... Eu lucram la suflători la combinat, şi cică n-au mai avut comenzi. Acuma s-a terminat şi şomaju' şi m-a trimis bărbatu-miu cu ceapă la piaţă (bine c-o avem şi p-aia, că e unii care n-o are!). Am dormit trei nopţi în piaţă pe ceapă, cu frica-n sîn, că tot îmi ziceau că vine ţiganii şi te taie, că-ţi dă cu spray pă la ochi, că-ţi ia tot. Am visat numa' cuţite... Azi am lăsat marfa mai ieftin, ca să termin şi să plec acasă. Păi înainte unde se pomenea să mergem noi cu ceva la piaţă, că venea tata în fiecare săptămînă cu geanta de carne de la abator! Şi acuma trebuie să plăteşti locu', să plăteşti taraba, să te păzeşti de ţigani... Ce să faci, le faci şi p-astea dacă vrei să trăieşti. Că ne-a ajuns blestemu'... **(ţărancă din judeţul Buzău, cu ceapă în Piaţa Crîngaşi)**

● A venit sfîrşitul... Nu vezi că nu se mai înţelege om cu om, că se duşmănesc frate cu soră şi părinţi cu copii? Că acuma băieţii se poartă cu păr ca fetele, şi fetele se rad în cap şi pleacă noaptea de-acasă? Înainte vara era vară, şi iarna iarnă; acuma au ajuns timpurile că nu se mai ştie. Nu scrie la Carte "Veţi cunoaşte vara după frunză"? Astea sînt semnele sfîrşitului... **(pensionară, 70 ani)**

A consemnat
Simona BOTEZ

Nu sînt bani

Atunci cînd primii clujeni au început să primească bani de la *Caritas*, în urbea plină de statui tricolore, preţurile au crescut imediat. Ceea ce se vindea cu 2000 de lei la Bucureşti era, la Cluj, 3000 şi preţul urca pe zi ce trece. Unii au crezut că e vorba de o simplă coincidenţă: în fond, preţurile mai crescuseră şi pînă atunci, iar noua situaţie personală, deţinerea unor sume de bani de opt ori mai mari, părea a nu afecta cu nimic evoluţia preţurilor. Alţii, crezînd că munca e baza fixării preţurilor, s-au grăbit să denunţe *Caritasul* pentru că nega acel cod etic introdus de formula "nici muncă fără pîine, nici pîine fără muncă". Pentru cei care credeau că nu munca, ci preferinţele individuale subiective reprezintă sursa formării preţurilor, explicaţia era banală. Căci *sporirea preţurilor e inevitabilă atunci cînd creşte masa monetară,* iar celelalte condiţii rămîn egale (numărul populaţiei, volumul bunurilor disponibile). Observarea corectă a fenomenului de la Cluj ar fi îngăduit înţelegerea unei situaţii mai generale, cea a politicilor inflaţioniste, practicate de guvernele postdecembriste. Nu pot rezuma aici argumentele teoriei subiectiviste, cea care a demonstrat necesara corelare a creşterii masei monetare cu creşterea preţurilor, dar cititorul poate consulta scrierile lui Ludwig von Mises, pentru o demonstraţie detaliată riguroasă. Chestiunea poate fi înţeleasă, însă, şi intuitiv. Trebuie ştiut, întîi de toate, că termenul *inflaţie* numeşte sporirea masei monetare. El a ajuns să desemneze consecinţa principală a sporirii masei monetare, deci creşterea preţurilor, doar pentru că efectele sînt mai uşor perceptibile decît cauzele. Nu există nici un precedent istoric în care creşterea masei monetare, în condiţii altfel egale, să fi dus la scăderea preţurilor, pur şi simplu pentru că e imposibil. Rezumînd pînă la caricatură, am putea spune că atunci cînd ai 80000 de lei în buzunar, după ce pînă ieri aveai 10000, eşti mai dispus să oferi azi 3000 decît erai dispus ieri să oferi 2000 pe acelaşi produs. Toţi cei care nu au încă de 8 ori mai mulţi bani decît ieri, vor spori preţul produsului pe care ţi-l vînd nu pînă la 3, ci pînă la 8 mii. Aceste modificări sînt cu atît mai rapide cu cît o parte mai mare din producţia de bunuri e concentrată de un singur producător, de pildă, de stat. Ceea ce mai trebuie reţinut e faptul că evoluţia preţurilor "în sus", atunci cînd creşte masa monetară, nu e simultană la toate produsele, deci că preţurile cresc "în lanţ", aşa cum observă acum toată lumea; sensul evoluţiei e însă unic, iar aparenţa de prosperitate, realizată pe parcurs de fiecare din producătorii care reuşesc să-şi plaseze mărfurile la preţuri mai mari sau de cei care dispun de venituri sporite prin corectarea bugetului, e treptat anulată de creşterea tuturor preţurilor. Analizaţi evoluţia preţurilor şi cea a cantităţii de monedă aflate în circulaţie şi veţi constata că, de fiecare dată, creşterea celei de a doua e anterioară celei dintîi. *Caritas* nu a asigurat nimic altceva decît creşterea masei monetare într-un teritoriu perfect circumscris. Se deosebeşte însă întreprinderea de tip Caritas de o politică la scară naţională? La Cluj, creşterea masei monetare aflate în circulaţie se realiza, pur şi simplu, prin concentrarea locală a sumelor unor particulari. Politica unei Bănci naţionale, care poate concentra şi ea sume importante, oferind, de pildă, dobînzi mari pentru depuneri, se deosebeşte printr-un singur element: Banca e abilitată să emită monedă. Pe de altă parte, însă, chitanţele de la *Caritas*, în virtutea cărora masa monetară la dispoziţia unui individ era sporită *potenţial* de 8 ori, sînt echivalentul hîrtiilor de valoare *efectiv* tipărite de Banca deţinătoare a monopolului emiterii de monedă. Fără acestea sau fără convingerea că masa monetară va spori, nimeni nu se apuca să construiască un *Caritas*. Acesta e "secretul" celor de felul lui Ioan Stoica. Emisiunile suplimentare de monedă ale Băncii naţionale au alimentat, pur şi simplu, circuitele de tipul *Caritas*. "Jocul" a fost lăsat să funcţioneze atîta timp cît nu s-a realizat că el introduce factori suplimentari de destabilizare a preţurilor, tocmai prin emiterea chitanţelor de multiplicare a banilor. Într-un anume sens, *Caritas* nu a fost atît un concurent al Băncii naţionale, cît principalul teatru de operaţiuni al acesteia: acolo se experimenta o creştere de 8 ori a masei monetare. De altfel, *e extrem de semnificativ faptul că încetarea afacerii Caritas a fost simultană cu debutul singurei perioade în care Banca naţională nu a mai emis monedă în ritmul de pînă atunci* (fapt recunoscut, cîteva luni mai tîrziu, de guvernatorul Isărescu). Altfel, politica monetară a guvernelor postdecembriste şi sistemele numite de întrajutorare au acelaşi principiu. Nu e întîmplător că respectivele afaceri îşi arogă acest titlu: în fond şi Guvernul crede că acţiunea sa îi ajută pe săraci. E vorba de două moduri de a fi iresponsabil. Pe lîngă acestea, acuzaţia adusă partidelor "istorice" în 1990, aceea că falsifică bani prin fotocopiere, era o glumă proastă: în 1990, nu s-au fotocopiat decît bani cu chipul preşedintelui Iliescu, "folosiţi" la demonstraţii ca semn de recunoaştere al "golanilor"; multiplicarea oficială a continuat, în schimb, de atunci încoace, în ritmuri mai lente sau mai rapide, fără ca cineva să acuze altceva în afara nereuşitei estetice: pe bancnote apăreau nu responsabilii multiplicării masei monetare, ci chipurile strîmbe ale eroilor neamului.

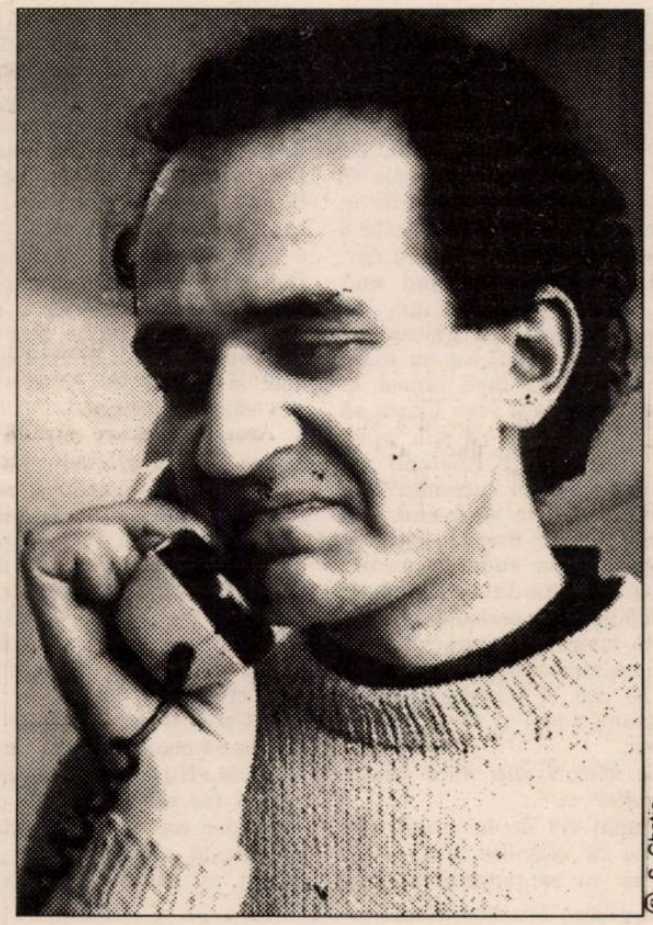
© S. Ghetie

Ignorarea acestui adevăr economic banal (inflaţia e sporirea masei monetare şi ea e principala cauză a sporirii preţurilor) e mult mai dezastruoasă decît manipularea informaţională practicată de actualii guvernanţi. Căci, dacă în cel de-al doilea caz, grosolănia poate fi arătată cu degetul şi constatată de orice om lucid, în primul caz e nevoie de înţelegere. Cum majoritatea contestatarilor actualei puteri sînt bugetarii, dezastrul sporeşte pe zi ce trece: cerînd bani mai mulţi, se cer, de fapt, preţuri mai mari. Singurul lucru care îi uneşte azi pe români nu este vreun principiu ori vreun sentimnent, ci vaietul "nu sînt bani". Nenorocirea pe care o plîngem zi de zi e bazată pe o eroare grosolană.

Există trei remedii la această situaţie: unul ar consta în acceptarea derulării operaţiunilor financiare, în paralel cu moneda naţională, în monedele care nu pot fi controlate de Guvern şi de Banca naţională. Această soluţie, acceptată imediat după 1989, funcţionează neoficial, pe pieţele libere, pe care evaluările se fac în dolari sau mărci. Ea nu ar face decît să "vîneze" moneda proastă, făcînd cu totul iluzorie orice încercare de a suplimenta masa monetară autohtonă. O altă soluţie ar putea fi renunţarea la monopolul statal el emiterii de monedă. Cei care văd în această propunere o întoarcere în "întunecatul" Ev Mediu, sînt invitaţi să citească lucrările laureatului Premiului Nobel, Friedrich von Hayek, care a demonstrat că denaţionalizarea monedei nu poate fi decît benefică pentru o economie de piaţă: soluţia ar fi, deci, în acord cu Constituţia României, care defineşte economia noastră ca una de piaţă (art. 134.1), adăugînd că Guvernul trebuie să protejeze concurenţa (134.2.a); e suficient să se admită că inclusiv moneda poate suporta, fără constrîngeri, concurenţa. De altfel, dacă se ţine la respectarea literei Constituţiei, nu văd de ce nu se apelează la soluţiile celor mai mari economişti teoreticieni ai pieţei: oare dl. Văcăroiu sau dl. Georgescu au primit vreun Premiu Nobel de care nu ştie nimeni şi pot susţine eroarea unui Hayek sau Mises? A treia soluţie e reforma monetară, însoţită apoi de politici deflaţioniste.

Cristian PREDA

Zai, năboi şi barje sau cronica unor catastrofe anunţate

În DEX, **catastrofă** apare la o aruncătură de patru cuvinte de **cataroi** (apoplexie, dambla). Tot în această "mare grădină a lui Dumnezeu" lexicală, **văicăreală** explică în limbajul său pop. şi fam. cît de nefericit este cel ce o practică (lamentaţie, tînguire, plînset).

De la o vreme, mai toţi citim ziare. Chiar răsfoite în treacăt, titlurile lor agresează, fascinează, hipnotizează sau distorsionează atît firească înclinaţie a sensibilităţii către inavuabil, cît şi timorata şi mult timp frustrata noastră nevoie de senzaţional. Dramă, catastrofă sau dezastru, iată sarea şi piperul jurnalisticii actuale. "Qui bene amat, bene castigat". După cum explică "Dicţionarul de cuvinte, expresii şi citate celebre", este un proverb latin care mărturiseşte convingerea celor vechi că persoanele care te iubesc cu adevărat (părinţi, profesori, prieteni) nu te iartă atunci cînd greşeşti. Deci "Cine te iubeşte bine, te pedepseşte bine". Să fie relaţia cititor-ziarist de tip "basic instinct", sau de tip "Vulpe vînător"?

H.-R. Patapievici pomeneşte într-un eseu ("Epidemia de idei primite") despre "setea de a se aservi a sufletului uman", pe care o califică drept "insondabilă" şi o amendează în latura ei vulnerabilă: prostia. Concluzia autorului "Cerului văzut prin lentilă" este lipsită de ambiguităţi: "Afinitatea pentru ideile prosteşti nu este deloc nevinovată".

Mă întorc la DEX. Dezastru! **Dezastru** trimite la **catastrofă** şi, implicit, la **cataroi**. Şi poate nu m-aş învîrti atît încoace şi încolo prin infernul acestor termeni cu terifiante conotaţii, dacă nu m-aş bizui temeinic pe ideea că "obişnuinţa este a doua natură". Iată şi proba: rostiţi rar şi cu intonaţie cuvintele, **năboi, zai** şi **barjă**. Veţi observa că nici un "avizat" din anturajul dumneavoastră nici măcar nu va clipi. Şi cît ne-am agitat cu toţii, stupid, într-o veritabilă mişcare browniană a ideilor noastre de mai bine, acum vreo doi-trei ani, cînd, sideraţi, aflam din ziare că zaiul şi năboiul ne îneacă barjele. Iar acum? Acum, "Nautilius". Ca o altă stafie, şi ea familiară nouă, o barjă bulgărească purtătoare de încărcătură nucleară ne bîntuie porturile şi sfidează, paşnic, autorităţile şi malul românesc al Dunării albastre.

Ziarele titrează cînd cu litere de doliu, cînd cu "lacrimi de sînge", şi tînguirile, ca şi belelele, curg! Dar cui îi pasă? Unora le place. Multora le place. Scurt-circuitaţi zilnic de un binemeritat fior metafizic, aşteptăm, vai, sfîrşitul lumii. Popor mioritic, popor vegetal! Şi pentru că "nimic nu poate fi mai rău", navigăm cu oarece abilitate printre meandrele unor catastrofe, dezastre, drame, tragedii. Ziariştii cunosc de mult parola neuronilor de tranziţie şi trec nestingheriţi graniţa dintre contradictoriile noastre spaime şi neputinţe, care au atins deja pragul paroxistic al lui "fie ce-o fi".

Cutremurele ce pot fi urmate de alte replici ("o serie de seisme ucigaşe"), catastrofele aviatice ("plouă cu MIG-uri şi cu elicoptere"), "drama şalupei «728» – învăluită în mister", iată numai cîteva motive care inflamează minţi şi nasc stări hibride, ca şi cum Bacovia şi Spielberg şi-ar fi găsit – pe fondul genuinei şi abisalei noastre psihologii gregare – numitorul comun. Ploi diluviene în Bangladesh, dar şi în Maramureş ("nivelul rîurilor Firiza, Săsar, Cavnic şi Mara a depăşit cotele de avertizare"), "Etna stă să erupă", iar în Covasna "ne mor pădurile". Şi, colac peste pupăză, "un microorganism favorizează activarea virusului SIDA". Malthusianismul e în floare, dar nu e momentul să ne lăsăm copleşiţi de "sindromul obedienţei".

Să ieşim, deci, din zona crepusculară a unui relief caracterizat prin onduleuri de tip "deal-vale" şi să ne luăm soarta şi cotidianul preferat în propriile mîini: "Age, libertate Decembri utere!", adică, mai pe înţelesul unei anumite părţi a românilor de pretutindeni, "Haide, foloseşte-te de libertatea lui Decembrie!"

Dar, atenţie! : de-căderea cuvîntului din iluzie în coşmar este o (răs)cruce la care ne-am mai întîlnit şi ne-am mai închinat.

Gabriela URSACHI

Organizarea dezastrului

● Se va urmări ca funcţionarii de stat (exclusiv organele de securitate şi din industria minelor) să aibă retribuţii mici. Aceasta se referă îndeosebi la sfera sănătăţii, justiţiei, culturii, respectiv la cei care deţin funcţii de conducere.

● (...) Nu este permisă realizarea acelor invenţii care ar asigura creşterea producţiei de produse finite şi, paralel cu aceasta, scăderea producţiei şi a extragerii de materii prime sau ar împiedica îndeplinirea deciziilor. Dacă o invenţie a devenit cunoscută, trebuie organizată vînzarea acesteia în străinătate pe valută Vest, pe motiv că e prea costisitoare în ţară.

● Punctualitatea transporturilor de orice gen trebuie perturbată.

● Trebuie acordată mare atenţie ca nu cumva în oraşe să existe reţele de apă nelegate la reţeaua principală (...) Canalizările vechi neracordate şi fîntînile trebuie lichidate sistematic pe parcurs.

● Reconstrucţia obiectivelor industriale şi construcţia celor noi se va face avînd în vedere ca materialele reziduale să fie dirijate în depozitele de apă ce ar putea folosi drept rezerve de apă potabilă.

● Trebuie extinsă birocraţia statului în cel mai înalt grad în toate domeniile. Este admisă critica activităţii organelor administrative, însă nu se admite nicidecum scăderea numerică a personalului şi nici funcţionarea normală a aparatului birocratic.

● (...) A se împiedica aprovizionarea bună a pieţei interne.

● Se va căuta ca acei care lucrează în diferite funcţii, indiferent cît de mici, să fie schimbaţi şi înlocuiţi cu muncitori cu cea mai mică pregătire profesională, necalificaţi.

● Trebuie ca la facultăţi să ajungă cu prioritate, sau în mod exclusiv, cei ce provin din cele mai joase categorii sociale, cei care nu sînt interesaţi să se perfecţioneze la nivel înalt, ci doar să obţină o diplomă.

(Fragment din directivele NKVD-ului emise la 2 iunie 1947- cu privire la ţările lagărului socialist - publicate integral în revista **Memoria** nr.8)

„Am oroare metafizică să fiu alesul lui Dumnezeu"

– Interviu cu Marcel TURCU, manager la SC Variant Impex SRL Brăila –

Reporter: *Cum v-a venit prima oară?*

Turcu Marcel: Acum cinci ani am simţit o senzaţie ca atunci cînd trece un utilaj greu pe lîngă tine. O trepidaţie de cîteva fracţiuni de secundă. Atunci nu treceau nici trenul, nici compresorul. E o senzaţie fizică, dar n-aş putea să explic, e pe fond nervos, fără să fiu bolnav de nervi. În general, sînt liniştit, iar în timpul somnului am primit două semnale, cutremurul din Rusia şi cel din Grecia. Am fost trezit brusc de senzaţia asta. Ce am simţit atunci a fost ca o smucitură, ca şi cum cineva îţi dă o palmă. Dormeam cu soţia, dar ea nu mi-a tras nici o palmă. Senzaţiile sînt diferite în funcţie de locul şi intensitatea cutremurului. N-aş putea nuanţa, căci n-au fost la fel, au fost diferite ca durată. Eu le identific, e vorba de statistică, aşa cum am zis, şi, după două săptămîni, urmează un cutremur. Eu le-am spus prietenilor de acum cinci ani, dar de făcut statistică am făcut de la începutul anului ăsta. Cînd am vrut să ies în mass-media mi-am dat seama că n-o să fiu crezut. Şi nu că aş vrea să creadă cineva că sînt sau nu sînt serios, că sînt sau nu sînt nebun, însă am zis că n-are vreun rost să o fac. Eu atunci cînd fac prognozele am spus că eu simt cutremure de la 3,5 grade în sus în România şi în afară, de peste 6 grade. Din cauza depărtării, asta-i dar. Cam în două săptămîni de cînd simt smucitura se întîmplă, iar ca magnitudine am văzut că ghicesc cu plus sau minus un grad. Eu nu o fac din plăcere sadică să iasă lumea în stradă. Eu o fac că dacă vrea lumea să creadă, bine. Eu aş vrea să ştiu ca să nu-mi cadă casa în cap. Prietenii mă salută cu "cînd vine un cutremur?" şi, la momentele astea de week-end, trei zile înainte, trei zile după, pleacă la ţară sau stau pe la rude la parter. Lumea nu e educată în sensul ăsta. Abia de la 6,5 grade e periculos. La 3,5 abia se mişcă lustra. Eu anunţ, asta ar fi bine cu mass-media, cînd e ăla mare, o dată la 10 ani şi populaţia se va retrage în munţi toată şi se va feri de acel cutremur.

Rep.: *Ce sfaturi daţi dacă simţiţi peste 6,5 grade?*

T.M.: Numai cei de la etajul unu mai au şanse să iasă din bloc. De la doi în sus să nu se repeadă să iasă afară că-i periculos. Scările pică primele la trepidaţii. Ele nu sînt încastrate în structura blocului cu mustăţi ca grindă. Sînt doar monolite, dar nelegate cu grindă. În casă e bine să te refugiezi în spaţiile mici: în hol, în bucătăriile mici, construite ca o celulă monolit: patru stîlpi în patru colţuri. Nu-i bine sub masă sau sub tocul uşii că se sparge. Vreau să precizez că eu simt cutremure doar din partea continentală, nu şi pe cele din oceane şi mări. Sigur că şi în România sînt cutremure în fiecare zi, da' nu în fiecare zi e unul de 3,5. În 19 a doua, ora 19, am primit semnalul, am prognozat că va fi în 3 a treia şi a avut loc în 9 a treia în România. În 26 a doua am simţit şi am zis că va fi în 10 a treia şi a avut loc în 10 a treia în Japonia. În 20 a treia am primit semnalul, în jur de 2 a patra am zis că va avea loc. A fost în 31 a treia 1995, în România. În 30 a treia am avut semnalul, am zis că va fi în 11 a patra, a fost în 10 a patra 1995, în România, de 3,7 grade. În 2 a patra 1995, am zis că va fi în 12. A fost în 13, în Egipt. În 13 a cincea am avut semnal, am zis că va fi în 24 a cincea. A fost în 27 a cincea, în Vahaliu. Această prognoză a fost filmată de Pro-TV, înainte şi după. Deci e cert. Ştie lumea de acum, că e filmată. Nu mă hazardez în a da cifre exacte, greşesc doar locul. Nu ştiu dacă e Vrancea sau Japonia. Pentru cele din România s-au confirmat toate, dar am văzut că simţeam ceva şi avea loc cutremurul tocmai în altă parte. Deci, am avut legătura directă cu Japonia şi apoi şi cu restul. Nu-mi explic cum. Am văzut Legătura.

Rep.: *Aveţi un dar divin pe care-l supuneţi unei precizii umane?*

T.M.: Eu sînt credincios şi e un dar divin, dar nu mă gîndesc că sînt alesul lui Dumnezeu şi am oroare metafizică de asta. Nu-s convins că darul ăsta îl voi avea pînă la moarte. Poate de mîine să nu mai am aceste senzaţii şi atunci devin un om normal. Viaţa e o iluzie, moartea o realitate. Noi sîntem doar creaţii.

Rep.: *Atunci poate e datul unui ticălos să poarte povara unui dar divin.*

T.M.: Nu, nu. Vedeţi, eu nu ştiu ce să mă fac cu Dumnezeu. El mi-a dat ceva, dar nu mi-a spus pînă unde să-mi întind plapuma. El nu mi s-a arătat, nu am auzit şoapte de sus. Dar nici nu am avut vreo nălucire să merg la doctor. În 6 a şasea am primit semnal, am zis că o să fie pe 18, dar a fost în 21 a şasea, în România. Pe 11 a şasea am primit semnalul, am zis că o să fie pe 24 a şasea, a fost pe 24 a şasea, în România. Eu plec în Spania acum şi s-ar putea să nu mai am precizie. Fiind în Spania, nu voi mai simţi poate cutremurele de 3,5 grade din România, ci doar pe cele mai mari. Apoi, aici, le-am simţit în deplină lipsă de stres, acolo poate o să-mi pierd darul. Nu ţin cu dinţii de el, nu mă cramponez de el, nu voi fi un nefericit.

Rep.: *Dar ce-i fericirea? Părerea celui care prevede catastrofe e cu atît mai interesantă.*

T.M.: Banul aduce fericirea, să ştiţi. Eu am fost ghid OJT în Brăila şi, deci, n-am fost aşa, un anonim. Şi ei erau mulţumiţi de serviciile mele. Cine mă iubeşte pe mine, adică Dumnezeu, a fost de acord cu mine să spun şi celorlalţi. Cum am ieşit în mass-media, cum am avut probleme cu localizarea. Am tras concluzia că, dacă nu m-ar iubi mi-ar lua darul ăsta; îmi lasă, deci, parţial, darul în continuare, dar nu-mi lasă la dispoziţie localizarea. De ce localizarea? Mi-am răspuns pe chestie biblică: cei care nu cred sînt pedepsiţi să nu creadă şi casa le pică-n cap. Şi darul ăsta e fericirea mea. Dumnezeu nu-i iubeşte pe toţi. Pe lume sînt şi liber-cugetători. Eu sînt la curent şi nu la nivel empiric. Ţara se îndreaptă spre dezastru, dar şi, din ce am observat, în politică e dezastru. Aici e catastrofa. Tot arcul ce conduce ţara o va duce în prăpastie. Dacă ar fi oameni buni, s-ar fi văzut asta. Sînt lucruri care mă depăşesc, dar se văd de pe staţia Mir. Primul vinovat, e clar, e-n fruntea ţării. N-a dizolvat Parlamentul, Guvernul. N-a făcut-o şi afirmă peste tot că prerogativele sînt limitate. E o absurditate. Bine, bine, dar pe cine punem la loc? Cei care reprezintă poporul stau deoparte. Nu-i ştiu încă, dar îi simt. Iar regele, sînt român şi nu-l vreau în frunte, dar să vină în ţară, să fie ca noi. În 1996, poporul nu-l va mai alege pe Iliescu, asta v-o spun eu. Aşa e logic.

Interviu realizat de

Iaromira POPOVICI

Eugen ISTODOR

Văicăreala – un kitsch lingvistic

– dialog cu doamna Irina NICOLAU, etnolog –

M-am văicărit mult în viaţa mea, dar niciodată nu m-am gîndit la văicăreală ca la un posibil subiect de reflecţie. Păi, să căutăm...

Unde se ascund rădăcinile văicărelii româneşti?

Rădăcinile văicăreţe ale românilor nu vin din tradiţie – unde văicăreala nu există ca stare de spirit. Ele nu trebuie căutate în textele funerare, texte de două tipuri: care ghidează mortul şi-l iniţiază în viitorul statut, prin orientări spaţiale şi recomandări, şi lamentaţiile propriu-zise, profund motivate, neasimilabile văicărelii. Văicăreala este un discurs a cărui calitate nu atinge gravitatea situaţiei, discurs fără acces la tragic şi la poetic. Bocetul, alimentat de tragic, iese de sub incidenţa văicăreliî – care, coborînd situaţia la detalii vulgare, de ordin material, se constituie ca un discurs despre mizerie. Lipsită de posibilitatea accesului la artistic, văicăreala n-are prin ce să se salveze, e un kitsch lingvistic, produs al unei mentalităţi de tip kitsch.

Prin ce se caracterizează acest tip de discurs?

Văicăreala n-are un cadru anume, ţine de domeniul inconştientului; nu are ţintă şi nu reprezintă o soluţie, fie ea şi preliminară, a unei probleme. Calitatea ei diferă de la sat la oraş; în sat, oamenii nu prea se vaietă; în oraş e mai mult loc de văicăreală. Văicăreala cere un timp flasc, inexistent la sat – unde timpul activ alternează cu cel de repaus. Repausului nu-i corespunde un timp flasc precum cel afectat statului la coadă, aşteptării în diverse instituţii publice.

Văicăreala e posibilă în tipul de comunicare mediteraneano-balcanic caracterizat printr-o inflaţie de cuvinte, debordare verbală pe un fond general de extrovertire. Ţiganii se văicăresc foarte mult, dar acest fapt nu constituie o trăsătură etnică, ci se datorează stratului social în care ei au băltit îndelungă vreme. Văicăreala caracterizează situaţii în care, aparent, omul nu are soluţie. Au vocaţia văicărelii straturile sociale care au ratat soluţia tradiţiei, şi nici nu au acces la atitudinile oferite de cultura înaltă; văicăreala este emblema slugii necredincioase. Ţăranul şi meşteşugarul nu se văicăresc; numai micul funcţionar, micul în toate, îşi face din asta un mod de existenţă. Intelectualii au la dispoziţie soluţiile cetăţii, ţăranii – pe cele ale tradiţiei. Zona socială intermediară adoptă văicăreala – discursul mizeriei şi al omului mizerabil, om pasiv şi fără soluţii.

Cum se explică proliferarea văicărelii de-o vreme-ncoace?

Simplu: acum oamenii au voie să deschidă gura (înainte le era frică). În plus, sînt supuşi unui gen de mizerie care se pretează mai bine la văicăreală. Cînd prin magazine era vid, nu se putea vorbi la infinit despre vid. În prezent, se-ntîmplă fenomenul invers: găseşti de toate, dar n-ai bani suficienţi. Şi dă-i văicăreală! Creşterii cantităţii de văicăreală îi corespunde scăderea numărului de bancuri; la un anumit nivel, bancul este o metavăicăreală.

Care sînt avantajele şi dezavantajele văicărelii?

În relaţie directă cu demnitatea şi discreţia, văicăreala contrazice codul onoarei. Văicăreţul acceptă şi chiar caută statutul de "săracul Cutare" – statut confortabil pentru unii, refuzat categoric de alţii. În anumite medii, văicăreala este un cod de comunicare.

Văicăreala se distinge clar de lamentaţie; Antigona şi Oedip nu se văicăresc, se lamentează, îşi asumă o situaţie tragică pe care o percep ca atare. De asemenea, a se plînge este altceva decît a se văicări; a se plînge presupune o luare de conştiinţă care poate conduce la o atitudine civică. Văicăreala este pasivă prin excelenţă: îl votezi pe Iliescu, te văicăreşti bine, şi iar îl votezi...

Cum vedeţi problema mediatizării văicărelii?

Prin efectul ei drenor, văicăreala este o terapie: după ce te-ai văicărit, te simţi "răcorit" şi apt de a o lua de la capăt. Televiziunea Română s-a grăbit să mediatizeze acest zgomot de fond al existenţei noastre, speculîndu-i efectele terapeutice. Poporul român se va mai văicări multă vreme pînă va ajunge la o mentalitate mai apropiată de civism.

Şi va avea şi de ce să se văicărească...

A consemnat

Simona BOTEZ

De ce ne văităm

– de vorbă cu domnul dr. psiholog Mircea TOMA –

Rep. - Există o oarecare voluptate în a spune că lucrurile merg rău şi că vor merge şi mai rău. Un prim exemplu care-mi vine în minte ar fi discuţiile despre creşterea numărului tîlhăriilor, violurilor, crimelor ş.a.m.d. Asta, deşi statisticile poliţiei nu sînt neapărat alarmante (cel puţin la capitolul infracţiunilor produse cu violenţă)

M.T. - O să vă povestesc o întîmplare din viaţa cotidiană. Nişte români pe care i-am întîlnit la New York întîmplător şi cu care am intrat în vorbă au pălit aflînd că avem intenţia să folosim metroul: "Cum metroul? Aveţi curajul să vă urcaţi în el, cînd se întîmplă atîtea?". Era ora 12 ziua şi tot timpul pînă atunci circulasem cu metroul fără nici o problemă sau teamă. Dacă ar fi să analizăm lucrul acesta, am spune că ori românul este panicat oriunde ar fi în lume, ori acest model de instalare a panicii există în diverse societăţi şi culturi. Eu cred că nu vom înţelege niciodată asemenea spaime (nu merg cu metroul, nu ies noaptea pe stradă, nu intru în parcuri etc.) dacă le raportăm la statisticile poliţiei. Trebuie să raportăm reacţia persoanei la cîmpul ei psihologic, la spaţiul personal, subiectiv, în care ea se mişcă. Or, pe acest ecran subiectiv, informaţiile sînt proiectate disproporţionat. Statistica personală poate fi debalansată faţă de realitate. O crimă foarte spectaculoasă va impresiona multă lume, substituindu-se elementului statistic. Este ceva foarte periculos, nu-i aşa, în acest loc unde a fost măcelărit un om şi înghesuit într-un borcan, să spunem. Asta mă face să ocolesc locul cu pricina, chiar dacă statistic e improbabil să se întîmple tot acolo ceva asemănător.

Rep. - Iată că ajungem în mod inevitabil la rolul presei în crearea unor panici şi viziuni apocaliptice.

M.T. - Exact, pentru că ziarele nu se pot vinde publicînd ştiri banale. Ceea ce nu înseamnă însă că presa n-ar putea funcţiona şi într-un regim mai echilibrat de distribuire a informaţiei de acest gen. Dau un exemplu din Germania, de data asta, unde am fost mirat să văd că *Frankfurter Allgemeine Zeitung* nu avea nici o fotografie pe prima pagină, ci numai text, în rubrici chiar destul de mari şi fără titluri izbitoare. Deci publicul poate fi atras şi către o astfel de formă de comunicare, dar drumul pînă la ea ar trebui gîndit de la nivelul omului de presă. La noi nu se merge însă în această direcţie. Anxietatea este întreţinută şi terenul e pregătit pentru spaimă, pentru acea palmă care acoperă gura a înfiorare, în faţa suitei de titluri catastrofice.

Rep. - Aşadar astfel de strategii lucrează în timp asupra psihologiei colective.

M.T. - Deja au efect, sigur că da. Mecanismul funcţionează. Cu cît oamenii sînt mai bine informaţi, cu atît pregătirea lor faţă de noutate şi pericol va fi mai adaptată realităţii. Dar să nu rămînă ideea că presa e principalul factor determinant al spăimoşeniei. Este vorba şi de nivelul general de cultură, lucrurile acestea nefiind specifice românilor. În Statele Unite, în urmă cu ani de zile, a fost panica legată de herpes, un episod nu chiar de psihoză colectivă, dar cu o amploare ce a determinat înfiinţarea de *hot line*-uri pentru a se răspunde celor infectaţi cu virusul respectiv.

Rep. - Se poate spune că văicăreala şi alarmismul denotă o slăbiciune psihică?

M.T. - Văicăreala denotă în primul rînd existenţa unui număr foarte scăzut de instrumente comportamentale în faţa competiţiei vieţii. Cu cît sînt mai priceput în a-mi aborda diferitele situaţii cu risc, cu atît voi avea o teamă mai mică. Spaţiul personal de securitate are graniţele lui, mai largi sau mai înguste. Te poţi simţi în securitate în interiorul propriului apartament. Poţi ieşi apoi pe stradă şi, dacă o treci cu bine, ştii că spaţiul de siguranţă s-a lărgit pînă la trotuarul de vizavi. La capătul acestui drum sînt oameni care, de pildă, se aruncă din avion fără paraşută şi se agaţă de cea a unui coleg. Adică fac lucrurile cele mai surprinzătoare şi riscante, pentru că, după ce-au trecut o dată printr-o asemenea experienţă, graniţa de securitate a existenţei lor s-a lărgit foarte mult şi în interiorul ei circulă liniştiţi. Există şi categoria celor care au trecut în viaţă prin experienţe foarte dure în relaţiile cu ceilalţi oameni şi care, în consecinţă, au căpătat o abilitate teribilă de a se descurca printre semeni. Ei nu sînt anxioşi în relaţiile cu alte persoane.

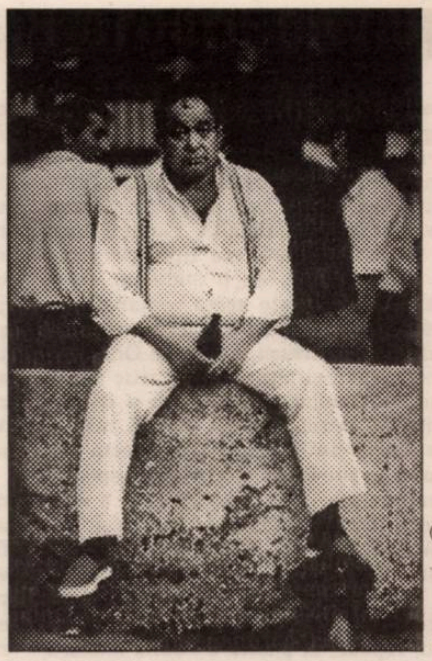

© C. Bumbut

Dar apropo de construirea rezistenţei faţă de teamă şi văicăreală, aş mai da şi un alt exemplu. Asociaţia Veteranilor de Război are un procent foarte mare de centenari, oameni care au depăşit suta de ani, după ce au participat la două războaie mondiale. După ce-ai trăit duritatea războiului, ceea ce ţi se întîmplă ulterior e raportat la un sistem de referinţă extrem de vast. În schimb, o gospodină care sparge o solniţă poate trăi o adevărată catastrofă, suferă, face palpitaţii şi se văicăreşte. Asemenea evenimente mărunte, percepute cu o intensitate afectivă importantă, determină o stare de aşteptare cronică a dramelor cotidiene.

Rep. - De ce schimbarea, tranziţia sînt percepute de multă lume ca o nenorocire?

M.T. - Nu ştiu care este situaţia acum, dar, prin '90, mentalitatea cea mai răspîndită era aceea a persoanei dependente, a omului care aşteaptă să se ia decizii pentru destinul său. Un individ de acest gen e mult mai expus anxietăţii, deci se va văicări foarte mult. Pentru aceşti oameni, un slogan electoral precum "votaţi schimbarea" era exact opusul a ceea ce-şi doreau. Schimbarea era o sursă de panică. Iată că am adus în discuţie încă o variabilă. Deci, pe lîngă marja de pericol în care se trăieşte, mai intervine şi autonomia în dirijarea propriei existenţe. Pe măsură ce oamenii vor fi proprietari pe ceea ce au şi îşi vor hotărî singuri dezvoltarea, doza de văicăreală din discursul lor se va reduce simţitor.

© S. Ghenţie

A consemnat
Andrei MANOLESCU

„Rapiţa, moft!"

Rep.: Dvs. aţi avut vreun orgasm luna aceasta?

I1: Să zic poate c-am avut, poate că nu... da'... cred că am avut mai mult.

Rep.: *Care sînt metodele prin care puteţi ajunge la un orgasm împreună cu soţia dvs.?*

I2: Ce să vă mai spun? Ducem o căsnicie foarte grea. Mai bine ne descurcam pe vechiul regim.

Rep.: *După părerea dvs., care sînt semnele care anunţă declanşarea orgasmului?*

I3: ... Nu pot să mă pronunţ. Cutremure, inundaţie, războaie au fost de cînd lumea şi pămîntul.

I4: Declanşarea orgasmului e din cauza timpului care este. Ba e soare, ba e frig... astea poa' să fie nişte probabilităţi ale timpului, ale schimbării lumii!

Rep.: *Ce credeţi că ar trebuie făcut pentru ca să ajungeţi împreună cu soţia la orgasm?*

I4: ... Eu, pentru a merge împreună cu soţia la... Ce ar trebui?... Să avem credinţă mai multă! Mai multă faţă de Dumnezeu, şi... mers la biserică mai des... adică... ca să... căpătăm şi noi încredere în Dumnezeu!

I5: Să ne dea şi nouă o condiţie mai bună, un servici, să avem un' să muncim!

Rep.: *Soţia a avut vreun orgasm luna aceasta?*

I6: Nu! Nu!

Rep.: *De ce?*

I6: Păi, ea mai lucrează. Lucrează acasă.

Rep.: *Ce ar trebui făcut pentru ca dvs., împreună cu soţia dvs., să ajungeţi la orgasm?*

I7: Asta trebuie să gîndească cei de sus. Eu, nici atît! Eu sînt un simplu muncitor şi cu asta-basta!

Rep.: *Aţi avut vreun orgasm luna aceasta?*

I7: N-am avut, dom'le!

Rep.: *Nişte semne care să prevestească apariţia orgasmului cunoaşteţi?*

I8: Ar trebui să apară ceva, nişte fenomene, prin natură, prin... nu? ... dacă nu, înseamnă că n-apare nimica şi totul e... normal.

Rep.: *Dar cum se manifestă orgasmul?*

I8: Cum? Prin diferite seisme, diferite... mă rog, mijloace din astea, aşa, supranaturale. Prin tulburări din astea, aşa...

Rep.: *Dumneavoastră vi s-a întîmplat să aveţi vreun orgasm?*

I8: Nu. Nu.

Rep.: *Credeţi că pentru femei e mai importantă obţinerea orgasmului decît pentru bărbaţi?*

I9: Cred că da. Pentru că pe capul femeii pică mai multe lucruri gospodăreşti decît din partea unui bărbat.

Rep.: *Aţi avut vreun orgasm luna aceasta?*

I10: Niimic.

Rep.: *De ce? Cărui fapt credeţi că i se datorează acest lucru?*

I10: Neglijenţei. Din partea Guvernului, din partea conducerii statului, a celor ce sînt puşi sus. Ei trebuie să rezolve treburile. Ministerul Muncii, ministerul de resort, ... finanţele...

Rep.: *Să vedem ce spune şi soţia. Dvs. aţi avut vreun orgasm luna aceasta?*

I11: Nu.

Rep.: *De ce?*

I11: Tot aşa. Pentru că n-am avut. N-are cine să ne dea... ce să facem?

Rep.: *Şi nu vă afectează viaţa dumneavoastră?*

I11: Cum să nu ne afecteze? Ne e foarte greu.

Rep.: *Lipsa orgasmului duce la neînţelegeri familiale?*

I12: Da, bineînţeles... Pentru că, aşa cum spune românul, "Patul leagă şi dezleagă". Aşa că...

A consemnat
Viorel GAIŢĂ

Între vaiete şi nenorocire

Vaiete, pe diferite tonuri, se aud, în anii postdecembrişti, în legătură cu situaţia culturii. Cîţiva ani s-a tot vorbit de o criză a culturii. Finalmente, opiniile s-au oprit asupra ideii că e vorba numai de o criză a instituţiilor culturale, degetele îndreptîndu-se, toate, spre Ministerul Culturii. Indiferent care dintre aceste opinii cucereşte sufragiile celor interesaţi, nenorocirea rămîne ca o stare de fapt incontestabilă. Poate e firesc să fie aşa. S-a trecut totuşi brusc de la o stare a culturii din anii dictaturii, la o alta specifică economiei de piaţă. Înainte, cenzura opera nemilos, dar finanţarea curgea bine pentru actele culturale ieşite din sita (uneori mai avea şi ochiuri rupte) tovarăşului Dulea şi a altora asemenea lui. Trebuie precizat că, înainte, cel puţin în domeniul cărţii, statul nu investea nici un leu. Dimpotrivă, editurile din subordonarea fostului Consiliu al Culturii vărsau anual la buget beneficii de treizeci-patruzeci milioane de lei (cifră, atunci, foarte mare). Acum libertatea expresiei e incontestabilă, dar a venit, ca o grea năpastă, cenzura economică. Banii lipsesc peste tot şi actele culturale nu pot ieşi în lume fără finanţare. S-a produs, în consecinţă, un blocaj cu grele urmări pentru starea culturii. Toţi îl deplîngem, unii mai zgomotos, alţii mai calm şi, cîteodată, în tăcere. Dar regretul e pe buzele tuturor şi puţini văd, chiar cei neresemnaţi, o cale de ieşire din impas.

Scriitorii parcurg, negreşit, o stare de incertitudine şi, poate pentru nu puţini, o efectivă criză. Romanul românesc - cu opere remarcabile care rezistă, şi acum, excelent estetic - şi-a trăit, totuşi, voga în anii dictaturii, pentru că avea o situaţie privilegiată. În condiţiile cînd erau interzise sociologia, politologia, gazetăria adevărată, istoriografia, aici, în spaţiul romanului, se puteau rosti adevăruri despre mecanismele interioare ale societăţii. Asta îi asigura o mare priză printre cititori şi acele tiraje extraordinare în care apăreau romanele lui Marin Preda, Augustin Buzura, Nicolae Breban, D.R. Popescu, Alexandru Ivasiuc, George Bălăiţă, Fănuş Neagu, Radu Cosaşu. Aceasta era tipologia romanului politic, repet, cu o audienţă extraordinară. Cît priveşte speţa romanului de tip artist, practicată de Mircea Horia Simionescu, Radu Petrescu, Costache Olăreanu, Ştefan Agopian şi alţii, fondul critic incisiv era, şi aici, implicit, cînd nu de-a dreptul explicit. Şi poezia care îşi merită numele utiliza aluzia, antifraza, critica directă prin emoţionalul subversiv. Ce să mai spunem de dramaturgie, atîta, puţină, cîtă a existat? Se aplauda, în sălile de spectacol, la o replică benignă sau la cuvinte asemenea (precum frig, cozi, alimente) devenite, brusc, maligne. Pînă şi critica sau istoria literară avea, şi ea, trapele ei, care o duceau, repede, la public. În bună măsură, toate aceste modalităţi expresive şi împrejurări privilegiate şi-au încetat existenţa. Scriitorii, nu puţini şi dintre cei adevăraţi, sînt derutaţi. Trebuie adoptată o nouă retorică, alte mijloace pentru a scrie în condiţia unei societăţi democratice, deschise. Trebuie apelat la motivele clasice, vechi de cînd există artă, temele vieţii, ale morţii, ale fricii, bolii, ale dragostei cu jubilaţiile şi nefericirile ei, ale abuliei existenţiale sau ale arivismului intreprid, ale inadaptării şi dezrădăcinării şi multe alte asemenea. A le adopta la masa de lucru e o ruperе, ca habitudinea care, pînă acum, recolta rezultate spectaculoase. Poate că de aceea se scrie acum mult mai puţin (ceea ce, într-un fel, nu e rău deloc), scriitorii privind nostalgic, cu ciudă sau cu ostilitate, spre masa de lucru, la care, altădată, mai ieri, stăteau ţintuiţi, scriind de zor. Dar nu elimin din această cauzalitate a stării de nelucrare şi criza instituţiilor de cultură. Editurile sînt parcimonioase cu totul cu publicarea - cînd se iveşte cazul - a literaturii române originale contemporane, iar teatrele nu prea joacă piese româneşti, chiar atunci cînd ele se produc. Totul e, deci, sub derivă, în aşteptare şi căutare de formule salvatoare. Sînt semne, puţine, de revigorare. Dar nu ştiu, zău, dacă ele vestesc ieşirea la liman sau apariţia unei noi generaţii de scriitori, care n-au utilizat vechea retorică.

Cu totul complicată e starea disciplinei mele, cea a criticii şi istoriei literare. Aici aş spune că nenorocirea pluteşte, triumfătoare, deasupra a toate cele ce se pot vedea. O primă imagine ne e oferită de revistele literar-culturale, atîtea cîte mai există. Izbeşte, la lectură, imediat, pauperitatea sectorului de critică. Marii critici de pînă în decembrie 1989 nu prea mai funcţionează în ceea ce este critica de întîmpinare. Iar cei, puţini, care continuă să-şi exercite profesiunea, nu prea au despre ce să scrie, pentru că apariţiile semnificative sînt puţine şi cu totul întîmplătoare. Au apărut cîţiva tineri critici, unii talentaţi cu adevărat, dar, fatalmente, sînt lipsiţi de autoritate în exprimarea judecăţii de valoare. Cît priveşte istoriografia literară, aici jalea e copleşitoare. Nimeni, aproape, nu mai scrie monografii sau cărţi de sinteză. Ba, şi mai mult, nu găseşti, practic, un autor care să scrie o prefaţă la o ediţie. Lehamitea e generalizată şi refuzul e total. Mai grav întru nenorocire este situaţia ediţiilor din clasicii literaturii române. Editorii care se ocupau (în bună măsură, aici situaţia e de domeniul trecutului) de această zonă de activitate editorială sînt bine sexagenari şi chiar septuagenari, dînd clare semne de abandon. Şi alţii nu apar, tinerii preferînd gazetăria de orice fel şi chiar alte profesiuni, deşi au pregătire filologică. Şi acest gen de activitate presupune multă ştiinţă de carte (filologie, istorie literară, istoriografie politică, sociologie etc.) şi răbdare, infinită răbdare, putere de rezistenţă (chiar fizică) pentru a realiza o ediţie critică. Revoluţia ne-a surprins, în acest domeniu, cu lucrurile la jumătate. Sînt ediţii rămase în stadii diverse de continuare şi acum riscă să fie întrerupte. Altele trebuie abia începute (în cazul scriitorilor cu opere, înainte, puse sub obroc). Şi, repet, practic, nu există editori care să se înhame la această istovitoare corvoadă cărturărească. Soluţia la care se apelează acum e reluarea mai vechilor ediţii critice în formule mai puţin complicate, care are avantajul că va restitui textul integral, acolo unde vechea cenzură politică dictase amputări. Dar, în fapt, nici această soluţie nu e practicabilă, pentru că lipsesc mijloacele financiare. Un volum dintr-o ediţie critică reprezintă, în costuri, acum, 15-20 milioane de lei. Pentru a le publica e nevoie, deci, de subvenţii masive. Iar Ministerul Culturii nu are fonduri pentru a subvenţiona cum se cuvine măcar 8-10 titluri de acest fel pe an. Aşadar, orice ai încerca să faci în acest domeniu, te izbeşti de o nenorocire reală, care împresoară totul, sugrumîndu-ne. Aici vaietul nu mai e deloc circumstanţial sau de împrumut. Ci o realitate apăsătoare, care paralizează totul, de la iniţiativă la realizare. Şi, din păcate, nu se întrevăd căile ieşirii din nenorocire.

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Ar trebui schimbat poporul?

Rezultatele alegerilor prezidenţiale din Polonia au avut efectul mediatic al unei lovituri de trăsnet. Alegătorii polonezi şi-au oferit un preşedinte fost comunist, rebotezat social-democrat. Mai mult, înfrîngerii lui Walesa trebuie să i se adauge cea a Bisericii catolice. Dacă victoria ex-comuniştilor unguri în alegerile din primăvara lui 1994 a suscitat uimirea comentatorilor, aceştia au găsit repede o explicaţie în caracterul reformist al kadarismului şi politica sa de protecţie socială, care au făcut din Ungaria anilor 1970-1980 o societate de consum în sînul blocului sovietic. Uimirea s-a intensificat în această toamnă, după victoria totală a foştilor comunişti în alegerile municipale bulgare. Dar Polonia, vîrful de lance al contestaţiei, al acţiunii sindicale şi politice antisovietice şi anticomuniste din anii '80, Polonia unde Biserica catolică s-a aliat cu vechii comunişti deveniţi repere ale opoziţiei etice, această Polonie - a cărei emblemă, Walesa, muncitorul anticomunist devenit liderul sindical recunoscut pe plan mondial şi apoi primul Preşedinte al noii Republici - îl trimite pe acest preşedinte la pensie înlocuindu-l cu un social-democrat provenit din rîndurile partidului comunist, iată o evoluţie prea complicată pentru "specialiştii" recunoscuţi ai ştiinţelor politice. Poporul n-a răspuns chemărilor intelectualilor, el a avut nesocotinţa de a-şi folosi libertatea regăsită ca să facă aşa cum îi trece prin cap! Unii comentatori occidentali consideră că s-a petrecut un lucru obscen, şi se simţea din vocea şi din analizele lor dorinţa de abia disimulată de a schimba poporul. O reţetă veche, practicată de comunişti la vremea lor şi conform voinţei lor, cu mijloacele acum cunoscute. Da! Acest popor căruia i se face curte, sau este oprimat după nevoi, acest popor produs de democraţiile de masă socialiste are resentimente, este apatic, veleitar sau răzbunător: acest popor al modernităţii tîrzii a învăţat să nu mai respecte nici o valoare stabilită, cu excepţia celor care îi influenţează nivelul de trai; pe scurt, acest popor este schimbător. În Occident, mai precis în Marea Britanie, a acţionat identic, cînd imediat după victoria împotriva Germaniei naziste, alegătorii britanici au renunţat la Churchill, conservatorul învingător, şi l-au preferat pe Attlee, laburistul pacifist. Această versatilitate populară este cunoscută din vremurile străvechi, nedemocratice, cînd revoltele populare zguduiau monarhiile absolute, care cu un pic de îndemînare ştiau că trebuie să ofere din cînd în cînd mari sărbători, petreceri publice, parade somptuoase în oraş, spectacole grandioase la nunta, naşterea sau înmormîntarea vreunui prinţ. Astăzi, poporului i se cer necontenit sacrificii în numele macro-economiei, cu efecte dezastruoase asupra puterii de cumpărare a fiecăruia. Nu i s-a cerut deja acestui popor, părinţilor şi bunicilor să se sacrifice pentru "viitorul luminos"? Şi dacă mici segmente ale societăţii afişează binefacerile terapiei de şoc sub forma automobilelor scumpe (presa economică a semnalat că Rusia a devenit cea dintîi piaţă mondială pentru Rolls Royce-uri!), a telefoanelor celulare, a femeilor cu blănuri şi bijuterii, şi a îmbrăcămintei de lux, sînt mult mai numeroşi cei care, la oraşe şi la sate, ajung sub nivelul sărăciei. Fără îndoială, aici se află datele unei reflexii necesare.

Poporul îşi caută noi repere pentru speranţă... Ceea ce e nou în Est (Vestul cunoaşte de mult situaţii de acest fel) este neputinţa "noilor" social-democraţi care, dincolo de cuvinte, n-au mare lucru de oferit poporului pentru a-l scoate din această spirală a pauperizării. În Ungaria, situaţia globală a ţării se înrăutăţeşte de un an şi jumătate. Perspectivele par din ce în ce mai sumbre, încît şi liberalii, aliaţi ai social-democraţilor, pînă acum apărători ai stabilităţii legilor constituţionale, încep să propună schimbări legislative sub presiunea forţelor economice. Într-adevăr, toţi analiştii lucizi au observat în ce măsură politica FMI, dominată de grupul celor şapte ţări dezvoltate, nu acţionează decît în folosul lor, devenind astfel inapt să-şi îndeplinească sarcinile pentru care a fost iniţial întemeiat. (Vezi studiile lui György Csaki, director adjunct al Institutului de cercetări economice de la Budapesta, şi cele ale lui László Csaba, analist la fundaţia Kopint Dator, tot din Budapesta).

De la această constatare trebuie să pornim în analiza dezamăgirii popoarelor. Popoarele din Europa centrală şi orientală, fiecare în felul său, şi-au manifestat opoziţia faţă de puterea comunistă şi de prezenţa sovietică. Intelectualii au argumentat în termenii societăţii civile şi ai eticii sociale şi individuale, batjocorite de o putere abuzivă. În scurgerea vieţii lor cotidiene, oamenii resimţeau neîntrerupt absurditatea birocratică a sistemului, controlul insuportabil asupra celor mai neînsemnate mişcări, lipsurile permanente percepute ca normale. Dar oamenii n-au vrut să abandoneze integral acest sistem politic în care statul juca rolul central: ei vroiau cu înflăcărare o economie de piaţă, dar doreau ca ea să fie temperată prin controale; îşi doreau o mai mare libertate de acţiune, dar nu-şi închipuiau că trebuie să sacrifice protecţia socială (medicală, şcolară, pensiile), datoria minimală a fiecărui stat faţă de cetăţenii săi, dacă acesta are o oarecare legitimitate. Or, majoritatea elitelor disidente au trecut de la contestaţia etică şi civică la terapia economică de şoc, producînd astfel un adevărat viol asupra popoarelor prinse în capcana unei alte fatalităţi - nu cea a construcţiei comunismului, ci aceea care impune legile pieţei ca o Lege unică. Or, experienţa istoriei contemporane ne-a arătat că în acest joc doar cei puternici cîştigă.

Este în acelaşi timp grotescă şi tragică observarea modului în care ţările fost comuniste au sărit de la modelul comunist (chiar îmbunătăţit în forma maghiară) la cel mai pur liberalism american, ca şi cum istoria socială, economică şi politică a acestor ţări ar fi fost identică celei mai mari puteri din lume. Este şi interesant şi înspăimîntător de constatat cum modelele socio-economice europene, formulele lor de protecţie socială, echilibrul între piaţă şi controlul de stat (Suedia, Danemarca, Norvegia, Belgia, Germania, Franţa, Italia etc.) n-au oferit nici o referinţă, fie ea şi modificată în funcţie de particularităţile condiţiilor locale. Se exprimă efectele distructive ale unui provincialism mortificant produs de elitele care nu mai au nici idei, nici preocupări legate de societatea lor, pe scurt, de oameni fără etică, ei compunînd raporturile de forţă cu iluzia siropoasă a Disneyland-ului. Dovada: ultimul raport al UNICEF (Geneva, noiembrie 1995) alarmat de efectele terapiei de şoc asupra vieţii copiilor, în special a celor mici, care plătesc cel mai greu tribut acestei mutaţii prin creşterea mortalităţii de la 10 la 18%, în timp ce sistemele de protecţie medicală - fie ele şi arhaice - sînt scoase la licitaţie în numele "sacrosantei" rentabilităţi a privatizării. Strigăt de alarmă lansat statelor - dar nu e de-acum prea tîrziu! - pentru ca ele să conserve ceea ce mai e valabil din organizarea medicală moştenită de la puterea comunistă.

Poate părea paradoxal, chiar şocant pentru spiritele naive, acest mimetism nu este recent, nu datează de la căderea comunismului, el a fost pregătit de mult, dar puţini au observat, cîţiva cercetători, astăzi uitaţi. Într-un reportaj intitulat "Rusia o ia pe drumul Americii", publicat în **Frankfurter Zeitung** din 19 noiembrie 1926, scriitorul Joseph Roth descria acest uimitor mimetism: "Civilizaţia! Maşini! Abecedare! Radio! Darwin! America, adică marele capitalism fără suflet este dispreţuit pentru că banii îl înlocuiesc pe Dumnezeu, dar este admirată America, adică progresul, fierul de călcat electric, igiena şi canalizarea. Se doreşte o perfectă tehnică a producţiei. Dar consecinţa imediată a acestor eforturi este adaptarea *inconştientă* la valorile Americii. Şi astfel apare vidul intelectual şi moral (...) Adică spiritualitatea americană, proaspătă, inocentă, igienică, raţională, abilă în gimnastica lipsită de ipocrizie a sectarismului protestant, dar îngemănată cu pietatea mărginită a unui comunism strict". Peste 11 ani, în 1937, într-o analiză valabilă pînă în zilele noastre, Berdiaev sublinia: "americanizarea Rusiei, elaborarea unui tip nou de om practic, ale cărui vise şi fantezie sînt dirijate spre acţiune, aplicate construcţiei, tehnicii şi birocraţiei de alt gen". (*Izvoarele şi sensul comunismului rus*). Nu văd o exagerare în afirmaţia că această americanizare spirituală, începută în Europa centrală şi orientală în perioada dintre cele două războaie mondiale, a fost accelerată de puterea comunistă. Astfel căderea sa poate fi interpretată şi ca o prăbuşire a arhetipului american, de îndată ce s-a evaporat transcendenţa politică, fie ea şi naivitatea criminală a leninismului în diferitele sale versiuni locale. Iată de ce, în Polonia, ex-neo-comuniştii, deveniţi social-democraţii de astăzi, sînt consideraţi cei mai buni reprezentanţi ai modernităţii. Un banc electoral o spune cu un cinism simpatic:

- Sigur, polonezii îl adoră pe Papa, dar au votat pentru cel care le-a promis că vor putea cumpăra prezervative ieftine!

Claude KARNOOUH

Budapesta, 24 nov. 1995

JEAN-LOUIS ROY

secretar general al Agenţiei de Cooperare Culturală şi Tehnică de pe lîngă Înaltul Consiliu al Francofoniei

FRANCOFONIA – Individualitate culturală & Pluralism lingvistic

Domnule Jean-Louis Roy, dacă ar trebui să dăm o definiţie rapidă Francofoniei, aceasta ar putea fi următoarea: o comunitate internaţională fondată pe convivialitatea lingvistică şi culturală. Care sînt contururile şi specificitatea acestei comunităţi?

J.-L.R.: Francofonia este asemenea lumii, ea este pluralistă, în ansamblu ei se regăsesc reunite ariile spirituale, ariile culturale cele mai diverse – de la ţările fostei Indochina, Vietnamul, Laos, Cambodgia, dar şi ţările din Oceanul Indian, dar şi unele ţări din Europa de Est, Bulgaria, ţara dumneavoastră, România, ca şi America de Nord, Islamul, religiile asiatice, modelul etic creştin – deci o pluralitate autentică, profundă, pluralitate a structurilor de gîndire, pluralitate a nivelurilor de dezvoltare. Avem în Francofonie ţări dintre cele mai dezvoltate din lume, două dintre ele – Franţa şi Canada – sînt membre ale Grupului celor 7, şi avem ţările cele mai sărace din lume, cîteva ţări din Sahel, printre cele mai tragic subdezvoltate. Avem, de asemenea, ţări care ies din nisipurile mişcătoare ale marxismului, ale comunismului, avem democraţii, avem toate registrele între cele două.

© S. Ghetie

Francofonia se revendică de la principiul respectului individualităţii culturale a fiecărei ţări-membru. Ea oferă posibilitatea exprimării, prin intermediul unei singure limbi, a diferenţelor, a ceea ce este specific fiecăruia. Oare această realitate conţine şi reversul ei, vreau să spun un oarecare pericol de uniformizare, de ştergere a diferenţelor specifice?

J.-L.R.: În această privinţă, punctul de vedere al unora este în contradicţie cu punctul de vedere al altora. În ce mă priveşte, eu cred că diversitatea este atît de puternică, şi atît de reală în lume, încît orice proiect care, în mod declarat sau în secret, ar încerca dizolvarea acestei diversităţi este sortit eşecului. Şi în aceasta constă onoarea Francofoniei, şi-mi face plăcere să afirm acest lucru, că Agenţia noastră şi-a făcut un punct de onoare din a susţine, încă de la începuturile ei, mai ales în context african, evoluţia limbilor naţionale. Acestea fiind zise, noi nu neglijăm, nu uităm că limba franceză este liantul între noi toţi. Situarea în pluralismul lingvistic este o caracteristică a Francofoniei, ceea ce înseamnă, de asemenea, situarea în pluralitatea culturală.

După căderea Zidului Berlinului, Francofonia a putut să-şi apropie fostele ţări comuniste din Centrul şi Estul continentului. Care este greutatea acestor ţări în proiectele dumneavoastră?

J.-L.R.: Vorbim de două ţări, vorbim despre Bulgaria şi vorbim despre ţara dumneavoastră, România. Ele au sosit recent în Francofonie. Aceste două ţări aveau statut de observator pînă la întîlnirea la vîrf din Insula Mauriciu, din toamna anului 1993, cînd, în mod oficial, şi România şi Bulgaria au devenit membre cu drepturi depline ale Agenţiei de Cooperare Culturală şi Tehnică, din luna decembrie a aceluiaşi an. Am fost la Bucureşti, m-am întors nu de mult de acolo, cunoşteam Bucureştiul pentru că mai fusesem, am ţinut cursuri acolo timp de trei luni, în 1978, am locuit la Hotelul Victoria, peste drum de Muzeul Etnografic, am regăsit de altfel aceste locuri. Am fost foarte surprins, cu adevărat foate surprins să văd cum, într-un timp atît de scurt, legăturile noastre cu ţara dumneavoastră s-au organizat şi cum aceste legături încep să aibă un conţinut semnificativ. Să vă dau cîteva exemple: noi am susţinut, pentru prima dată, publicarea de manuale şcolare în limba franceză pentru şcolile din România, în anii 1993 şi 1994; am primit la Şcoala Internaţională de la Bordeaux, anul trecut, 19 stagiari români, ceea ce reprezintă totuşi o cifră importantă pentru o ţară care nu era membru al Francofoniei, ci avea doar statut de observator. Am instalat la Biblioteca Naţională din Bucureşti un nucleu tehnic care leagă Biblioteca Naţională a României de toate marile biblioteci naţionale din spaţiul francofon. Forumul francofon a creat un Comitet Naţional în România, care este prezidat de ministrul de Externe al României.

După statisticile publicate de Înaltul Consiliu al Francofoniei (1990), în România ar fi un milion de francofoni reali – tot atîţia cît în Spania, Grecia, Italia, Portugalia la un loc. Proiectele dumneavoastră iau în consideraţie ideea de proporţionalitate sau există alte criterii?

J.-L.R.: Noi nu lucrăm după principiul cotă-parte. Noi sîntem aici într-o organizaţie multilaterală, activităţile noastre urmează, în marea lor majoritate, o logică de desfăşurare regională sau prevede ansamblul ţărilor membre. Ceea ce nu împiedică – şi am dat deja exemplul manualelor şcolare – susţinerea de proiecte naţionale, care privesc o singură ţară. Să fim sinceri, dacă ar fi fost vorba de cotă-parte, România ar fi depăşit deja ceea ce i s-ar fi cuvenit. Sînt foarte frapat, ceea ce nu e cazul pentru toate ţările; în sfîrşit, nu voi face comparaţii, am avut interlocutori de calitate în România, foarte angajaţi, foarte determinaţi pentru ca această adeziune a României la Francofonie să dea ceva serios. Bun, eu cunoşteam deja ţara dumneavoastră, dar ăsta nu e un factor determinant, nici insignifiant nu e, sînt frapat, tocmai v-am făcut o enumerare, de ansamblul marilor noastre programe pe care Francofonia le desfăşoară în România. Aşa cum ştiţi, România este, de asemenea, membru în Comitetul de reflecţie asupra viitorului instituţiilor francofone create de întîlnirea la vîrf din Insula Mauriciu.

Există un număr important de scriitori, care, fără să fie francezi, au optat pentru limba franceză ca mijloc de exprimare. Uneori, statutul lor este ambiguu: ei nu mai aparţin literaturii ţării de origine şi nici nu aparţin în întregime literaturii franceze. Poate că un dicţionar al scriitorilor de limbă franceză non-francezi ar putea fi util. Şi, în afară de asta, credeţi, domnule Jean-Louis Roy, că viitorul apropiat ne rezervă apariţia unui nou criteriu de clasament cultural, respectiv cel al Francofoniei?

J.-L.R.: Am să vă dau un răspuns foarte personal la întrebarea dumneavoastră referitoare la scriitori. Cred că el este, de asemenea, valabil pentru arhitecţi, pentru pictori, pentru dramaturgi, poate pentru cineaşti. Ce şansă! Cînd privim arta acestui secol, ea este absolut metisată. Există o adevărată discuţie; sper că într-o zi vom avea ocazia să reluăm acest dialog; eu lucrez de multă vreme asupra acestui subiect, chiar voi publica în curînd ceva în acest sens. Între evoluţia politică a umanităţii de la începutul secolului şi creaţia culturală, deci literară, există o relaţie de convergenţă, uneori extraordinară, alteori, o relaţie de excludere foarte puternică. Ceea ce mă surprinde este că acest secol foarte sîngeros care este secolul nostru a propulsat creatorii în general în afara spaţiului lor iniţial. Un foarte mare număr dintre ei – şi uneori cei mai mari, aproape întotdeauna cei mai mari: luaţi ceea ce s-a întîmplat în Germania înainte de al II-lea Război Mondial, la începutul lui, cînd mulţi artişti au luat drumul Statelor Unite, cei mai mulţi arhitecţi, care au reînnoit concepţia arhitecturală din Statele Unite. Tocmai am recitit Thomas Mann, unul dintre cei mai mari scriitori ai acestui secol, în tot cazul unul dintre cei mai mari ai Germaniei, şi care va trăi aproape zece ani din viaţa lui în Statele Unite, ani care vor fecunda întreaga lui operă cu această cunoaştere intimă a Americii, cunoaştere care va fecunda asemănător înţelegerea de către Thomas Mann a istoriei intelectuale a Germaniei în istoria intelectuală europeană. Am putea continua astfel, lista este nesfîrşită, cu scriitori care au părăsit Rusia pentru a trăi în altă parte. Pentru muzicieni este acelaşi lucru. Aşadar, eu mă întreb, oare nu e ceva intrinsec identităţii creatoare această transhumanţă, această neaşezare într-un singur loc, faptul că un creator nu e de niciunde, că orice talent e de niciunde, dar că el ne reaminteşte brusc rădăcinile sale – scriitorul Tahar Ben Jelloun, de exemplu, fără îndoială un foarte mare scriitor al Maghrebului, dar care scrie în limba franceză; nu ne putem înşela cînd îl citim, asta a fost scris la Paris; este accidental, dar viziunea lui asupra Maghrebului este absolut personală, nu este aceea a unui francez, Tahar Ben Jalloun este un maghrebian, el are privilegiul de a lumina cu lumina lui proprie, care este tradiţia arabofonă, realitatea Maghrebului, dar de a o lumina de asemenea prin intermediul asimilării – în cel mai bun sens al termenului – felului occidental, felului european de a privi lucrurile. Dar ce este creaţia? Este faptul de a pune în lumină ceea ce este obscur, de a încerca aducerea la lumină a ceea ce este ascuns. Cînd putem lumina din diverse unghiuri, lumina aceasta trebuie purtată cît mai departe. Ceea ce mă surprinde pe mine cel mai mult este că secolul nostru este marcat de această neaşezare, migraţie a creatorilor. Cred că este o falsă discuţie aceea de a spune: cutare este din Québec, acum trăieşte la Paris, cutare e român, acum trăieşte la Paris, cutare este berlinez, el trăieşte acum la New York. Creatorii sînt astfel. Ei au făcut frumuseţea, ei au creat tot ce e frumos în acest secol. Sînt nomazi cei care au creat această frumuseţe, cei mai mulţi dintre ei. Toţi.

Deci, dumneavoastră sînteţi mai curînd favorabil unui criteriu de universalitate în considerarea creaţiei, a creatorilor, decît pentru unul care să restrîngă aria acestei discuţii în jurul unui criteriu geografic sau lingvistic.

J.-L.R.: Sînt de acord pentru amîndouă. Pentru ambele nivele. Sînt scriitori care au rădăcini într-un pămînt şi care rămîn acolo, nemişcaţi. Fără îndoială, unul dintre cei mai mari scriitori portughezi, Torga, nu a părăsit niciodată Portugalia, nu a avut posibilitatea să iasă. Dar în momentul creării statului Israel, cele mai frumoase pagini care au fost scrise despre acest eveniment el le-a scris. El călătorea altfel. El era sedentar, dar un creator este un călător, chiar şi atunci cînd rămîne pe loc. Deci, se poate trăi într-o ţară, înrădăcinat în solul ei, şi crea o mare operă. Dar remarc că în acest secol creatorii au fost mobili, foarte, foarte mobili. Ei însă nu au pierdut niciodată sensul propriilor origini. Am ascultat ieri seară, la mine acasă, Simfonia Lumii Noi de Dvorak, amestec de muzică a indienilor şi de muzică slavă. Se vede clar, în muzica lui, că vine din centrul Europei etcaetera, dar, dintr-o dată, iată-l prins de frumuseţea melodiilor din ţinuturile indienilor americani de la începutul acestui secol. A făcut un amestec uimitor. El nu a trădat pe nimeni, el a îmbogăţit pe toată lumea!

Petre RĂILEANU

Interviu difuzat de
Radio France International, Paris

Voce off

„Republicanismul meu, este licantropia!"

Pétrus BOREL

Telalii fără fruntarii

Persuasiunea gazoasă

La sfîrşitul unei zile în faţa televizorului, am făcut marea descoperire: pentru a se adresa în mod convingător publicului românesc, firmele **Pepsi** şi **Coca-Cola** ar trebui să-şi schimbe reclamele-ntre ele.

Fapt e că piaţa românească face excepţie pe planiglobul strategic al băuturilor cu bule. De cîtă vreme nu bem noi pepsi (observaţi cum îl scriu, ca pe un substantiv comun ce este)?! Licenţa de fabricaţie a pepsi-ului, se ştie, România a obţinut-o în plină glorie a dictaturii. Pentru mulţi dintre noi, licoarea cea dulceagă se amestecă în amintire cu mirosul mării, al nisipului ars de soare - e însuşi gustul concediilor minunate de acum zece-douăzeci de ani şi mai bine (aici, în împărăţia senzaţiilor, să nu mi se reproşeze nostalgia după comunism). Pepsi-ul dăinuieşte aşadar, pe aceste meleaguri, din timpuri mitice, mărturie a unui paradis (încă o dată) pierdut. Mărcii cu pricina i s-ar putea ataşa fără tăgadă sloganul: *Dintotdeauna Pepsi.*

Cine ştie însă dacă la acest slogan ar renunţa **Coca-Cola (Allways Coca-Cola)**, firmă ce vrea să arate la tot pasul tradiţia, puternic înrădăcinată în solul american, a centenarei sale băuturi. Alături de soare, păsări, flori şi zarzavaturi, **Coca-Cola** face parte din universalii şi nimic n-o va clinti din postura-i de moaşă a confortului american.

Dar ce ne doare pe noi de istoria consumismului de peste mări?! Pentru noi, dimpotrivă, **Coca-Cola** (remarcaţi cum o scriu, ca pe-un nume de marcă, neînghiţit încă de lexic) este o noutate, este - ce mai - o cucerire a Revoluţiei. Multă vreme un fruct oprit, un vis visat, ea ni s-a dezvăluit în fine ca o Statuie a Libertăţii. Gustul ei acid şi frust ne-a biciuit simţurile, precum nou-născutului întîiul jet de aer. Atunci, în primele clipe ale democraţiei, ea ne făcea intrarea în lumea cea nouă. Nu i s-ar fi potrivit de aceea mai mult sloganul: **Coca-Cola. Opţiunea unei noi generaţii?...**

Cine ştie însă dacă la acest slogan ar renunţa concurenţa, **Pepsi** adică, marcă mai tînără cu cîteva decenii, acolo la ei, cel puţin (*The choice of a new generation).* La noi, repet, e taman invers.

De aceea ziceam: n-ar fi mai bine să facă schimb de sloganuri cei doi fabricanţi de sirop acidulat? Aşa cum stau lucrurile, campaniile publicitare îşi anulează în chip inevitabil efectul. Predici în deşert, aceste laude de sine nu par nicidecum menite să modifice cota vînzărilor. De fapt, puţin le pasă ştabilor din zgîrie-nori de mărunta confruntare a firmelor lor pe frontul românesc.

Încă o dată. Ei au venit la noi cu cioburi colorate...

Florin DUMITRESCU

Bustul Thaliei

Catedrala scufundată

În 1935, cînd T.S. Eliot scria *Omor în catedrală* pentru festivalul din Canterbury, el îşi punea o problemă interesantă în plan formal: să scrie o piesă în versuri care să fie reprezentabilă în context modern şi care să nu amintească deloc sonorităţile shakespeariene.

Reuşita lui, analogă celei a lui Claudel în spaţiul limbii franceze, constă într-o formulă viabilă de teatru poetic în care ritmul dramatic are solemnităţi de ritual. Receptarea în epocă a fost contradictorie: alături de dovezi de stimă se înregistrează poziţia net defavorabilă a lui Yeats, care contestă piesa pentru absenţa conflictului real, ea eliminînd aproape cu totul punctul de vedere al regelui. Nu se înţelege deloc, spune el, de ce există în fond disensiuni între regele Henric al II-lea şi arhiepiscopul de Canterbury şi care ar fi aceste disensiuni. Se pare că nici Mihai Măniuţiu, regizorul spectacolului de amploare prezentat de Teatrul Naţional din Cluj, nu s-a apropiat cu mai multă înţelegere decît Yeats de textul lui Eliot. Şi el resimte absenţa conflictului şi încearcă să-l suplinească prin elemente vizuale şi auditive care tulbură ritmul şi parazitează desfăşurarea spectacolului. Măniuţiu crede că nucleul dur al piesei constă în înfruntarea dintre blîndeţea eclesiastică şi cruzimea braţului secular şi, ca →

Din viaţa unui extremist de centru...

Perfecta noastră rea credinţă

...De ce să vorbim cu păcat? Există lucruri, mecanisme, sentimente care ating perfecţiunea în România - nu-i totul precar, nesigur, prost, neserios, dezastruos. Pe ceva se mai poate conta. Ceva e la fel de puternic ca dolarul, solid ca stejarul. Mă gîndesc, de o pildă, la reaua credinţă - sentimentul cel mai consistent şi cel mai uşor de înţeles, o sinteză, superior organizată, a puterii noastre organice de a cîrti, de a bîrfi, de a bănui şi de a invidia. Funcţionează la noi ceva mai eficace, mai logic, mai benefic decît reaua credinţă între cetăţeni? Mai temeinic? Ea are dreptul la observaţia feroce a lui Montherlant cu privire la oamenii angoasaţi: "Tragicul la un angoasat constă în aceea că totul îl îndreptăţeşte să fie". Nu ne vine mănuşă?

Uneori îmi dau lacrimile de emoţie, ca în faţa armoniei divine şi a rotunjimilor ei de sens şi nimic, urmărind impecabilele mişcări ale relei credinţe, neodihnite, de la răsăritul zilei pînă la miezul nopţii, acoperind toate problemele blocului, ţării şi globului, cu o energie formidabilă, aparent infinită. Cred că nici hoţia, nici corupţia, nici prostia nu ating gradul ei de dezvoltare, capabilă, ca şi hidrogenul, să se combine cu frumoase calităţi ca ospitalitatea, simţul muzical sau hazul. Oricît vreau să-mi bag în cap că atît binele cît şi răul nu pot fi perfecte pe lumea asta, nu izbutesc să mă desprind din fascinaţia pe care reaua credinţă o exersează asupra mea de cum începe drama zilnică - de mult definită ca ieşirea dintre cei patru pereţi ai odăii - şi pînă ea se încheie, întinzîndu-mă pe pat şi încercînd să adorm. Nu-i nici un vis, şi mai puţin un coşmar, auzind-o cum respiră şi cum gîndeşte, în timp ce-mi potrivesc capul pe pernă. Nu amănunţesc ce-mi trece atunci prin minte privitor la guvern, opoziţie, prieteni, ziare, femei uitate, pasta de dinţi, Uniunea Europeană de Fotbal sau... Mă rezum a scrie că nu-mi dă insomnie şi e chiar confortabilă. Lîngă acea descoperire a lui Andrei Pleşu - "euforia dezastrului" la români - cred că pot pune liniştit confortul relei credinţe. Ea nu mă disperă, nu mă doare - dimpotrivă, aş fi neliniştit dacă nu m-ar însoţi pînă şi în somn, declarîndu-se, deodată, plictisită. Nu se întîmplă asta niciodată. Aşa cum nu cunoaşte istovul, tot astfel reaua noastră credinţă nu ştie ce-i aceea plictisul. Absolut nimic n-o sastiseşte, n-o descurajează, n-o oboseşte, n-o îmbolnăveşte; e sănătoasă tun, tare într-adevăr ca fierul, iute ca oţelul, conform urărilor dragi de sorcovă. Ea a încetat să mai fie un viciu, un defect, o trăsătură urîtă de caracter - cum s-ar spune în frumoasele ore de dirigenţie. Ea e ca o glandă - ca tiroida, ca suprarenala - pe care n-o simţi, dar ştii că secretează în organism, oriunde te-ai găsi, la biserică, la birou, în pivniţă, sau la un chef. Produsul ei principal nu e neapărat veninul, ci moralina, o substanţă mult mai subtilă, nu chiar inefabilă dacă Nietzsche o alătura adrenalinei care produce frica. Ceea ce-i frumos şi pozitiv, partea bună a relei credinţe e că nimeni nu moare din cauza ei şi mai ales, şi mai important, că nimeni nu a păgubit în România, practicînd-o; nu se mai simte nimeni jignit, dacă i se aruncă de la obraz că e de rea credinţă. Sentimentul e mai mult decît onorabil, e necesar, oamenii inteligenţi declarîndu-l chiar obligatoriu. A fi de o perfectă rea credinţă e semn clar de caracter tare şi minte ageră, întrutotul compatibil cu "a fi drăguţ", expresia care rămîne să caracterizeze cel mai bine idealul nostru uman.

Ar fi însă curat inuman dacă n-am vedea că şi reaua credinţă, oricît de înfloritoare, se supune legilor firii, uzîndu-se, erodîndu-se, ofilindu-se şi pălind. N-o să fiu caraghiosul care să prezic că reaua credinţă va pieri din România, dar un fenomen de o anume gravitate are loc pe măsură ce compensarea medicamentelor devine tot mai obsedantă şi lectura ziarelor tot mai grăbită (farmacia şi presa fiind principalele centre de iradiaţie ale relei credinţe în patria noastră): perfectă, sistematică şi vitală, ea devine excesivă - producînd abundent demoni, ce altceva?, că nu degeaba îi zice rea credinţă, văzînd peste tot pe dracu'. Din ce în ce mai demonică (din '90, un om inteligent anunţase că la noi democraţia va fi o demoncraţie, s-a uitat asta...?), această exagerare se înscrie în cel mai precis şi crud diagnostic, niciodată dezminţit, formulat de o inteligenţă de forţa celei a lui Talleyrand: tot ce e excesiv devine neinteresant! Se vede deja cu ochiul liber cum demonizările - fie ale guvernului, fie ale opoziţiei, fie ale Parlamentului, fie ale pamfletarilor - nu mai spun mare lucru şi, în orice caz, nu zguduie, nu cutremură, precum ar visa ziariştii mai mult fraieri decît stupizi; paradoxală, clocotindă, consacrînd realitatea ca un infern indiscutabil, reaua noastră credinţă are hazul ei românesc în a se autoregla la mizeriile zilnice, indignările prea selective şi lacrimile prea repezi, rezistînd prin acel mîntuitor: "nici dracul nu e atît de negru!" (Alternativa la reaua credinţă nu e buna credinţă. Aia, la noi, e şi va fi întotdeauna o prostie, un "vax albina".) Sucită şi răsucită, de la Cănuţă citire, reaua credinţă atinge perfecţiunea de a nu crede nici în propriile produse, convinsă, mai presus de orice, dincolo de oul la 350 de lei, că "sănătatea e mai bună decît toate". Nimeni nu se va plictisi în România de reaua sa credinţă, dar nici de sănătatea sa. Pe aici ar fi o cale, ca să nu-i zicem o evoluţie, spre o rea credinţă drăguţă.

Radu COSAŞU

→ urmare, subliniază cu elemente de grand-guign asasinatul, exagerînd, pe de altă parte, pînă la dulcegărie, spiritul unui gust dubios, smerenia atitudinii clerical Eroarea regizorală constă în ignorarea rădăcinii formale conflictului, care este raportul adversativ dintre solemnitat versului şi eleganţa precisă a prozei. Pe acest contrast, situ în plan stilistic de către autor, trebuia construit conflict dramatic al spectacolului între temporalitatea raţionalizantă prozei şi atemporalitatea axiomatică a versurilor. Regizorul echipa sa ar fi putut reuşi această transpunere din plan formal în cel al semnificaţiilor printr-o atenţie acorda precumpănitor rostirii textului şi distribuirii juste a acce telor, mai ales că traducerea lui Mircea Ivănescu oferea, pr calitatea ei, toate condiţiile necesare. În loc de a urma aceas cale însă, regizorul încearcă să reediteze performanţa s (excelentă) din *Richard al III-lea*, dispunînd corul în diver tablouri vivante; el introduce un personaj mut care mimeaz redundant etapele acţiunii, foloseşte în exces o ambian sonoră impură stilistic şi pune actului asasinării accente c tip "théâtre de la cruauté".

În ciuda faptului că sesizează corect identitatea dint ispititori şi asasini, regizorul face din ei apariţii extravagant în loc să arate, în spiritul textului, înscrierea demersului l în pragmatismul anglo-saxon. Asasinatul este, în fond, tentativă de raţionalizare prin care modernitatea vrea s elimine indicibilul atemporal. Mihai Măniuţiu îşi asumă u mare risc şi prin adoptarea unui registru stilistic străin d ambianţa catolică a evului mediu englez. Nu sînt adept puristă stilistice, cred, dimpotrivă, că interferenţele pot extrem de benefice, însă numai dacă sînt bine controlat printr-un amestec savant dozat. Or, inflexiunile bizantine i ambianţa sonoră preponderent gregoriană, excesul de sm renie de tip ortodox din jocul lui Marcel Iureş, mergînd pin la un behăit mioritic sugerînd Agnus Dei, dau o impresi neplăcută de stridenţă interculturală. În aceste condiţii, actor se pliază conştiincioşi pe intenţiile regizorale, costumel Doinei Levinţa sînt, ca de obicei, remarcabile, toată lumea fac eforturi meritorii, dar rezultatul este un hibrid minat d neînţelegerea forţelor profunde ale textului.

Fervoare pentru Mondrian

Al doilea spectacol al Teatrului Naţional din Cluj, *17 act cu Piet Mondrian*, este o admirabilă reuşită a unei echip novatoare care întreprinde un demers de o deosebită acurateţ stilistică.

Arhitectul Horaţiu Mihaiu construieşte ca fundal şarpantă din bare negre intersectate cu unghiuri drepte inventînd astfel un posibil tablou de Mondrian. Luminează această structură din spate cu reflectoare ale căror culoare s modifică de la un act la altul, sau chiar continuu în timpu unui act. În faţa acestei structuri evoluează trei personaj mute, îmbrăcate în negru: Cornel Răileanu, Miriam Cuibus (care apare şi într-un verde electric) şi Dorin Andone interacţionînd şi manipulînd diferite obiecte, fiecare cu ro dramatic precis. În antracte, prin faţa noastră trece Omu Nedumerit (Petre Băcioiu) pipăind spaţiul cu precauţie încercînd să sondeze o lume a artificiului de care rămîne străin. Scriitorul Ovidiu Pecican imaginează evenimentele car se desfăşoară într-o ordine deloc întîmplătoare în aceast structură scenică. La început, actorii intervin în planul deco rului, creînd trasee oblice în şarpanta rectangulară, dina mizînd astfel echilibrul tipic Mondrian. Curînd, diferitel acţiuni spaţializează structura, siluetele mobile ies în avan scenă, agaţă obiecte pe barele negre, transpun echilibrul dir două în trei dimensiuni. În cele din urmă, acţiunea se coagu lează în evenimente evanescente, care fac să intervină tempo ralitatea într-un flux tinzînd să dizolve echilibrul edificiului.

Cînd am văzut originalele tablourilor lui Mondrian într-o mică sală octogonală de la Tate Gallery, am observat că accidentele – loviri, pete locale întîmplătoare – umanizau tablourile care, în reproducerea plată, păreau uneori mostre de desen tehnic. Amprente ale degradării fizice, aceste urme dădeau structurilor sugestia timpului care se scurge. În temerarul proiect al echipei clujene, acţiunile nete, precise, care, prin încărcătura energetică, par a ţine de un demers "zen" convertesc complexitatea altfel greu de suportat a contemplării spaţiale într-o succesiune temporală de evenimente, într-o istorie pe care am putea-o denumi a "devenirii întru fiinţă". Aceste evenimente există în spaţiul muzical creat cu rafinament de Virgil Mihaiu, care explorează de lungă vreme teritoriul incert dintre jazz-ul ,sofisticat şi creaţia muzicală contemporană, cu uneltele ei hi-tech. Nu ştiu cît timp neîndurătoarele legi ale pieţei ne vor arăta răbdătoare cu întreprinderi de natura celei de faţă, să ne bucurăm însă de excelenţa lor cît încă se mai poate!

Adrian MIHALACHE

Nu rataţi

Stare de fapt de Stere Gulea. Cronica filmului, în numărul viitor.

RECTIFICĂRI

În numărul trecut, atît în textul articolului despre Arrabal, cît şi într-una din cele două cronici de film din pag. 12 s-au strecurat, din păcate, cîteva erori. Se va citi:

- "*e* frumos, dar Schnautzerul miroase a şampon", în loc de "de frumos,..."; "Emanou îşi spune «replicile» *cristice*" în loc de "critice"; "regretata Céline a lui *Rivette*" în loc de "Rivetto"; "*pedestre*", în loc de "pedestro"; "*costumat* ca «The Mad Hatter»" în loc de "consumat ca..." etc.; "nu se *operează* cu suplimentarea numărului de muşchetari" în loc de "oprează"; "cu muşchetarii e greu pînă-i *urnești*" în loc de "unești"; "dă mai multă atenţie regelui decît *regiei*" în loc de "reginei".

Retrocineclub

ARRABAL: provocarea şi graţia (II)

"Mă simţeam profund diferit, insolit. Nu e greşit să spui că reacţia mea faţă de ıama e o moştenire a războiului civil.)ar la fel de adevărat e să spui că aş fi utut avea un comportament total iferit, în teorie, în timp ce, în practică, ici n-a fost vorba de aşa ceva. Reacţia atelui meu, de pildă, a fost foarte difeită de a mea, deşi amîndoi trăiam, în ceeaşi familie, aceeaşi dramă familială; evolta lui s-a petrecut foarte blînd, în reme ce un om ca mine s-ar fi revoltat u aceeaşi forţă oricare ar fi fost situaţia, u sau fără război civil, şi indiferent de storia din jurul lui. Sînt un om al upturii. (...)

Eu am făcut din trădare esenţa vieţii.) vedeam peste tot, şi am început să mă ım de ea pretutindeni. Mi-era frică să u fiu trădat de prieteni, de oamenii din urul meu, de compatrioţi. Există aici un lement pur psihologic, pur personal, nfinit mai important decît toate venimentele istorice ale războiului civil entru a explica geneza sensibilităţii nele. Şi nu uitaţi că deveneam chiar în nomentele acelea un dramaturg, fascinat e această atitudine vitală, viscerală, are este trădarea, de mii de ori mai asionantă pentru omul de teatru decît implul fapt istoric, care nu este vital, ci ccidental... Pe vremea cînd credeam că ıama îl trădase pe tata, suspectam nediat ca fiindu-i complice pe oricine ar încercat s-o justifice. Era ca şi cum ceastă persoană ar fi înarmat cu un umnal braţul mamei mele: îl înarma a osteriori, încercînd s-o justifice după ce ıptul se consumase - dar totuşi îl ıarma! În această lume kafkiană nu ăseşti nici alb şi nici negru, nici da şi ici nu, căci, de la o clipă la alta, ıcrurile sau ideile te pot trăda, negrul oate deveni alb, da-ul se poate deghiza ı nu. Este o lume fluctuantă, în care imic nu e definitiv. Căzînd în capcana răzii, căzusem în acelaşi timp - fără ă vreau - în capcana esenţială şi imbolică a tot ce se întîmplă în lume: rădarea este o analogie a dragostei, un inonim al vieţii. La început, am trăit această reacţie imediată, instinctivă la trădare; şi pe urmă am cunoscut timpul reacţiei gîndite, în care ţii seama de multe lucruri. Aici rezidă, cred eu, dificultatea în faţa operelor mele din prima perioadă, căci ele reflectă reacţia mea negîndită, brutală. Dar, la urma urmei, nici dragostea nu se poate explica; şi ea este o reacţie în stare brută." (**Arrabal**)

Viva la Muerte! Desenele lui Roland Topor, grotesc-fioroase, configurează genericul în alb-negru al filmului lui Arrabal (*"un film de Arrabal"* - prenumele dramaturgului, Fernando, e absent). Un cîntecel de copii*, repede obsedant (va fi reluat ca leitmotiv de cîteva ori în cuprinsul filmului), îl însoţeşte; iar cînd, în 1971, Arrabal se va întîlni la Cannes cu Yoko şi John Lennon, aceştia îl vor întîmpina fluierîndu-i refrenul ca pe o parolă... Arrabal era admis - "Imagine"! - între tinerii anarhişti fără frontiere; **Viva la Muerte** se constituia în legendă.

Dacă filmul lui Arrabal mai şochează şi astăzi, explicaţia - sau explicaţiile - nu ţin de "estetică": la acest nivel, demersul lui Arrabal nu este defel spectaculos, el nu "inovează" nimic ci, dimpotrivă, duce pînă la ultimele consecinţe convenţia bunueliană din **Cîinele andaluz**. Între ochiul tăiat din 1928 şi taurul sacrificat în 1970, distanţa este cea dintre un manifest estetic violent provocator şi filmarea *live*, aproape documentară, a unei apocalipse imaginare. Astăzi, după un sfert de secol, gestul lui Arrabal de a ne arăta măcelărirea unui animal, castrarea lui şi mînjirea cu sînge a protagoniştilor ca-ntr-un ritual panic poate părea gratuit-provocator; în epocă, teatrul - "Living Theater", de pildă - asimilase deja asemenea crude experimente. Şi, de fapt, nici n-ar trebui să ne punem într-atît problema violenţei, cîtă vreme ea nu este un scop, la Arrabal, ci un mijloc: cinematograful său este transcinematografic, el transcende esteticul pentru a accede la Graţia care se naşte din exces. Graţia aceasta nu mai poate fi atinsă decît prin arderea

Scenă din *Viva la Muerte*

privirii - prin procedeul violent al sfîşierii retiniene. Căci Ochiul este, probabil, locul unde s-a cuibărit Tradiţia, locul domesticirii, al privirii conformiste; nimic nu se poate schimba cît timp *totul moare în privire* prin obişnuinţă, prin văzutul deja-văzut. *Tradiţia*, aşadar, trebuie ucisă - *trădînd-o.*

Vizionar, tocmai pentru că trădează identificările confortabile, poetic pentru că nu poate altfel, Arrabal desface lumea pentru vivisecţie, cu fervoare "panică" - ritmul din **Viva la Muerte** este mai important decît simbolistica! -, aplicînd Culturii un tratament *sălbatic* şi aruncînd afară, departe de scena măcelului, viscerele-i necrozate: în acest act voit "sanghinar", gestul de a extrage, de a extirpa poate fi sensul însuşi al filmului - epifania lui. Nu putem fi îndeajuns de răi, de cruzi, de sălbatici - pare să ne spună Arrabal - decît atunci cînd viscerele Culturii au fost împrăştiate de jur împrejur, *cît vezi cu ochii!...*

Un asemenea imaginar "de ruptură" nu se generează decît prin redundanţă, prin surplus - şi printr-o "ritmare" mecanică, aproape, a obsesiilor dominante. Arrabal a ajuns poate, prin filmul său, să cunoască fericirea supremă de a construi un artefact care este replica impalpabilă a *somei* sale - înregistrarea sonoră a *Corpului Arrabal!* Nu o "reconstituire", ci - efectiv! - o restituire: atunci cînd, în finalul lui **Viva lui Muerte**, copilul Arrabal ("Fando") este operat şi apoi răpit din spital de fetiţa cu curca, dus pe drumul de la-nceput cu aceeaşi caretă şi dispărînd, amîndoi, după un cot de stîncă - ieşind din film! -, poezia acestui ultim moment ne izbeşte ca o frumuseţe viscerală, diferită de cealaltă frumuseţe - mai conceptuală -, a mamei coborînd din înalt, ca o spînzurată, în chip de Madonă, cu trabucul ereticei trădări între dinţi...

În clipa de faţă, cînd violenţa este pe toate ecranele, mari şi mici, cea a lui Arrabal răneşte ca o rafală de aer; cine sînt aceia ce-ar mai putea pretinde "subversiunea" după acest film din 1970!? ("Subversiunea Dolby", un fel de "circulaţi, nu e nimic de văzut"...) Bigas Luna sau Oliver Stone - aceştia ar face mai bine să se ducă să se culce. **(a.l.ş.)**

** Arrabal mi-a spus că e vorba de un cîntec danez, dar că "versurile" sînt pur fonetice - un fel de An-tan-tina... Inutil, deci, de a căuta o cheie în "cuvintele" cîntecului...*

Comunicat de presă

La New York, în 2 decembrie, a început *Festivalul artistic românesc* organizat de prestigioasa instituţie americană **The Public Library for the Performing Arts** din cadrul **Lincoln Center** în colaborare cu Fundaţia Culturală Română şi Centrul Cultural Românesc din New York.

Seria de evenimente artistice a debutat la Bruno Walter Auditorium cu conferinţa *Teatrul vizual. Scenografie şi regie* susţinută de Liviu Ciulei. Programul va continua pînă în 30 martie anul viitor cînd se va încheia cu o masă rotundă despre direcţii actuale în cultura română. Stagiunea românească la New York cuprinde spectacole de teatru, dans, muzică, folclor, recitaluri de poezie şi conferinţe, fiind implicaţi artişti români de prestigiu din România şi din Statele Unite.

Fundaţia Culturală RomÂnă

Cronica literară de tranziţie

Poticnelile „căderii în prezent"

Cartea lui Vladimir Pasti* e o mixtură de istorie şi radiografie a celor şase ani de după 1989, din două puncte de privire: cel politic şi cel economic. utorul este un membru de vază al Grupului Un Viitor entru România, adică unul dintre acei (după propria sa aracterizare) "buni cunoscători şi ai istoriei şi ai ıtereselor reale din spatele retoricilor cu privire la elaţiile internaţionale şi, mai ales, ai mecanismelor de ecizie din cancelariile occidentale şi birocraţiile ıternaţionale" (p.208). Pe lîngă aceste calităţi "de grup", ladimir Pasti dispune de o certă capacitate de desfăşurare nalitică (acea "linişte" epic-ştiinţifică, de a înainta, chiar şi e terenuri accidentate, pas cu pas în direcţia urmărită) şi e o remarcabilă claritate, ceea ce nu e deloc de neglijat, în ontextul de bălmăjeală doctrinară autohtonă. Discursul se esfăşoară fluent, fără opinteli, cu un ton în general egal i cu o învăluitoare aparenţă de savantă neutralitate (cu xcepţii pe care le voi semnala); unele "burţi" se datorează, oate, aridităţii domeniului cu pricina.

Principalele teze ale cărţii sunt dominant negative. În omânia a avut loc o "revoluţie fără duşmani". S-a instalat, i dăinuie şi azi, o putere care nu guvernează ("în locul uvernării rele de dinainte de revoluţie, acum nu avem nici n fel de guvernare", p.48; "noul sistem...nu asigură o onducere politică reală a societăţii", p.86). S-a înlăturat omunismul, dar nu s-a instaurat democraţia ("noul sistem olitic nu seamănă cu cel vechi, dar nu a realizat nici una intre aşteptările revoluţiei, pentru că nu este democratic", .86). Avem multe partide politice, dar nici unul nu are reo politică ("în cazul partidelor apărute după revoluţie, emagogia nu ascunde în spatele ei nici un obiectiv politic ıajor", p.168); mai mult: autorul nici nu le întrevede vreo şansă să ajungă partide politice autentice", pentru că sunt ın soi de grupări de sprijinitori ai unor pretendenţi ").170); lipsa de auditoriu, în populaţie, a partidelor politice e sorteşte unui viitor, după opinia d-lui Pasti, sumbru: "ele işcă să se topească pur şi simplu, nemairămânînd din ele ecît grupul de lideri şi anturajul lor imediat" (p.231); aici, eneralizarea mi se pare excesiv de neagră, căci nu pot ıagina retragerea integrală a populaţiei, sau chiar numai grosului ei, din politică, într-un fel de nou "boicot" al storiei. Se vor "topi" acele partide care s-au născut fanome, simple cluburi politicianiste, firave căpşoare pleşuve ără trup. Pe plan social-economic, autorul constată o gravă chimbare în rău ("peste nouăzeci la sută din populaţie a ărăcit material şi se degradează spiritual, uman şi chiar iologic", p.37); în schimb, prosperă o elită de "să zicem unu ı sută", pe care "sistemul administrativ, cel judecătoresc, oliţia" o "tratează preferenţial, dezavantajînd oamenii le rînd»" (p.36). În fine, global vorbind, avem economie de iaţă, dar nu capitalism (p.293).

Cu alte cuvinte, nici revoluţia, nici cei care au "cîştigat-o" au au "confiscat-o" n-au ştiut şi nu ştiu nici acum ce vor şi ce e de făcut. Guvernanţii nu au controlul fenomenelor tranziţiei, populaţia nu are controlul puterii politice ("a sesizat că rolul ei se reduce doar la a legitima accesul la putere a - sic - unor oameni pe care nu îi poate influenţa apoi în nici un fel", p.137), nici măcar membrii partidelor nu au controlul deciziilor în formaţiunile lor: hotărîrile nu se iau în "aşa-zisele organisme colective de conducere", ci "în cercuri mult mai restrînse, adesea informale" (p.163). În aceste condiţii mîloase, cine are, de fapt, puterea? Răspunsul lui V.Pasti e net: "bătălia pentru putere s-a tranşat atunci, în ianuarie-februarie 1990" (nicidecum în alegeri, nici în '90, nici în '92) şi anume "în favoarea...tehnocraţiei industriale" (p.104) sau: "puterea reală se află acolo unde sunt concentrate resursele, adică în economie în general şi în industrie în special" (p.239).

În "macro", cum ar spune dl.Văcăroiu, nu resping viziunea lui V. Pasti, la "micro", însă, am anumite obiecţii. Observ, mai întîi, o contrazicere flagrantă în privinţa ţelurilor revoluţiei; la p.47, ea "nu s-a îndreptat atît împotriva unui sistem politic,...cît împotriva unei guvernări", pentru ca la p.58, lucrurile să se răstoarne cu 180 de grade: "revoluţia s-a ridicat împotriva sistemului politic, al - sic - instituţiilor sale". Ori-ori ?! Partidele aliate PDSR-ului sunt caracterizate la rece (PSM a jucat "un joc dublu, beneficiind de micile privilegii şi avantaje pe care i le putea acorda o administraţie care îi era obligată, dar refuzînd să împartă cu aceasta responsabilitatea actelor guvernării", p.219; PRM oferă "o imagine clasică a paranoiei", p.222; PUNR "a sfîrşit prin a fi un simplu grup de oameni care doresc să-şi asigure un loc călduţ în societate", "un aliat nesigur, incomod şi compromiţător", pp. 224-6), dar, în timp ce FSN-ului din '90 i se trec cu vederea, prin pură escamotare, marile escrocherii primordiale: transformarea, prin sperjur, în partid politic (adică şi arbitru şi jucător) şi aritmetica dictatorial-frauduloasă a CPUN-ului: 50% el, 50% celelalte partide, PNŢCD e ironizat sfichiuitor pentru primirea lui M.Cosma (pp.172 şi 272) . Intelectualitatea umanistă şi opoziţia sunt tratate în cartea d-lui Pasti cu o asprime care ia uneori forme nejustificat acide, zeflemisitoare, tendenţioase. Paleologu e luat peste picior ca "ambasador al golanilor" (p.160), dar Ion Iliescu e exonerat de răspunderea de a fi chemat minerii şi înţeles, cu neţărmurită toleranţă, că "a trebuit să mulţumească public acestora" (p.267). De ce a trebuit ? N-a trebuit deloc. Să mulţumeşti pentru bestialitate şi vandalism e o ruşine. "Disidenţii proveniţi din elita culturală" (şi, în genere, inteligheţia opoziţiei) sunt caricaturizaţi pentru pretenţia lor ca aceia care "au făcut parte din fosta nomenclatură...să se dea acum la o parte pentru a face loc altora" (p.152), "oful cel mai mare al opoziţiei, anume că erau tot aceiaşi" (p.175; se vede limbajul persiflant), dar cerinţa nu are nimic ridicol în plan moral-politic: cum ar fi arătat Germania post-belică cu Goering şi Rosenberg la putere?

Intelectualitatea umanistă e văzută ca un fel de ceată buimacă şi pisăloagă, cu capul în norii purităţii intangibile şi cu picioarele cam scufundate în obscure malversaţiuni ("intelectualitatea umanistă...a apelat chiar şi la sprijinul lumii interlope, din mijlocul căreia a recrutat un soi de echipe de şoc", p.243; bizară afirmaţie şi gravă: sunt foarte curios care dintre cărturari au recrutat asemenea comandouri).

Dacă sunt de acord cu dl. Pasti că monarhia nu reprezintă actualmente o soluţie, nu-i gust şi nu-i aprob deloc ironia îndreptată numai împotriva regelui şi a anturajului său pentru constantele "eforturi de a obţine o nouă viză" (p.186), cînd mult mai mult ar fi meritat sarcasmul autorităţile care, capricios şi arbitrar, ba i-o dădeau, ba nu i-o dădeau, încălcînd, în fond, dreptul elementar al unui om de a veni cînd pofteşte în ţara lui. De asemenea, mi-e greu să înţeleg despre ce "revoluţie din 1946-1948" (care ar fi distrus structurile de proprietate vechi) vorbeşte dl.Pasti la p.177; eu ştiu că între 1946 şi 1948 n-a fost nici o revoluţie, ci o preluare samavolnică a puterii de către ocupantul străin şi cozile sale de topor numite comunişti (perpetuate numai prin fraudă pînă în 1989). De ce s-ar numi "revoluţie" faptele lor şi de ce ar avea acelea vreo legitimitate, numai dl.Pasti ştie. La urma urmelor, cecitatea mea e explicabilă: fac parte din intelectualitatea umanistă...

P.S. În această calitate, mă simt dator, deşi jenat, să semnalez autorului acestei cărţi, în ansamblu sagace şi profitabile, că a scăpat un număr prea mare de inadvertenţe gramaticale, de genul celor două pe care le-am evidenţiat în text prin "sic" (cf. şi pp. 50, 58, 104, 111, 146, 156, 167, 249, 252, 254 etc.) .

George PRUTEANU

---

*) **România în tranziţie / Căderea în viitor,** Ed.Nemira, Buc., 1995, 332 p., 6000 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

● Anul III ● Nr. 153 ● 15-21 decembrie 1995 ●

PAUL VIRILIO

Terorism, viteză, accident general

*Urbanist, arhitect, filozof, Paul Virilio a fost definit, înainte de toate, ca arheolog al viitorului. Este, de fapt, un filozof al modernităţii tîrzii, un filozof al tehnicii şi în special al tehnologiilor de transmitere a informaţiei care modelează lumea contemporană, o lume în care timpul pare a fi abolit spaţiul. A publicat următoarele cărţi: **Bunker arheologie** (1975, 1991), **Viteză şi politică** (1977), **Rezistenţă populară şi lupte ecologice** (1978), **Spaţiul critic** (1984), **Orizontul negativ** (1984), **Logistica percepţiei. Război şi cinematograf** (1984), **Maşina de produs viziuni** (1988), **Estetica dispariţiei** (1989), **Inerţia polară** (1990), **Ecranul deşertului** (1991), **Insecuritatea teritoriului** (1993), **Arta motorului** (1993), **Viteza de eliberare** (1995). Fragmentele de mai jos au fost extrase din **Vitesse, guerre et vidéo**, interviu publicat de François Ewald în **Magazine littéraire**, noiembrie 1995.*

Cum interpretaţi atentatele? Nu mă gîndesc atît la cele din Franţa, cît la ameninţarea, destul de recentă, care s-a făcut simţită la Tokio şi la Oklahoma City.

Disuasiunea (nucleară) a distrus forma politică a războiului, forma lui organizată, clausewitziană. Forma politică, clausewitziană a războiului s-a descompus în terorism, războaie de eliberare, gherilă, în beneficiul unei violenţe haotice, teroriste, ce poate fi asumată de indivizi sau de grupuri restrînse care nu au nici o legătură cu vreun stat. Este cazul bombei de la World Trade Center. Atentatul împotriva lui WTC a fost echivalentul, în cazul terorismului, al bombei de la Hiroshima: s-a îndrăznit efectul maxim, dat fiind că a fost vizată prăbuşirea lui WTC. (...) Asistăm la o împingere la extremă, dar nu a războiului politic, ci a războiului transpolitic. Împingere la extremă care înseamnă că, aşa cum războiul a progresat de la războiul local la cel internaţional, apoi la războiul mondial şi, odată cu bomba atomică, la războiul total, la fel şi terorismul pleacă, şi el, de la micul atentat destinat avertizării, producerii fricii, creării unui climat, a unei psihoze şi ajunge pînă la acte de război total, aruncarea în aer a lui WTC sau a imobilului din Oklahoma City. Descompunerea formei politice a războiului provoacă apariţia unui terorism total. După războiul total, terorismul total? (...) Noile arme sînt nişte arme miniaturizate; cercetările din perioada disuasiunii au avut ca scop posibilitatea de a transporta armele nucleare; armele de distrugere în masă au fost miniaturizate, sînt, aşadar, transportabile. Din acest moment, oricine le poate folosi.

Pronosticul este cît se poate de sinistru. Vom avea parte într-o zi de un atentat nuclear?

E, practic, inevitabil. Vom avea parte de un Hiroshima-atentat.

Se poate remarca, în lucrările dvs., o anumită fascinaţie faţă de accident.

Accidentul este revelator şi profetic. El este ceea ce trebuie înfruntat pentru a dezvolta tehnica. Spune-mi ce accident e, ca să-ţi spun despre ce tehnică este vorba. A inventa un obiect tehnic înseamnă a inaugura un accident specific: inventarea vaporului înseamnă inventarea naufragiului, inventarea trenului înseamnă inventarea deraierii, inventarea avionului înseamnă inventarea *crash*-ului, inventarea electricităţii - inventarea electrocutării. Ceea ce mă interesează în calitate de critic al tehnicii este reperarea specificităţii accidentului.

(...) Noile tehnologii ale reţelei, Internet şi celelalte, sînt de aceeaşi natură. Comportă, şi ele, un accident specific. Care nu este reperat pentru că nu există morţi, pentru că nu vedem capete strivite şi corpuri făcute bucăţi; există, însă, şomajul şi spionajul. A scoate la iveală, în orice tehnologie, accidentul înseamnă a face posibilă dezvoltarea respectivei tehnologii, a civiliza tehnica. Tehnica este, înainte de toate, accidentul.

© C Bumbut

De ce, pentru a desemna acest eveniment, întrebuinţaţi termenul de accident şi nu pe cel de catastrofă?

Cuvîntul "accident" are meritul de a fi bine determinat pe plan filozofic, unde se opune substanţei; cuvîntul "catastrofă" mi se pare exagerat. Deraierea nu este voită de şeful de şantier de la căi ferate şi cu atît mai puţin de mecanicul de locomotivă. Accidentul survine inopinat. Substanţa e necesară, în vreme ce accidentul e relativ şi contingent.

Cum analizaţi accidentul de automobil? Dacă societatea noastră are vreo obsesie a accidentului, acesta este tocmai accidentul de automobil.

Accidentul de automobil ţine de un soi de război civil al mişcării. Societatea în care trăim este o societate a mobilizării generale. Automobilul a fost mijlocul mobilizării sociale operate prin intermediul muncii şi timpului liber. Istoria e o accelerare: accelerare a deplasării fizice, a transportului de persoane, accelerare a informaţiei în urma revoluţiei transmisiunilor şi, inerent, accelerare şi multiplicare a accidentului. Accident "automobil": vaporul, trenul, avionul, maşina sînt, toate, "automobile". Accident audiovizual, odată cu telecomul, cu telemunca, cu delocalizarea ce permite utilizarea de mînă de lucru chineză cu trei franci pe oră, în vreme ce, în Europa, oamenii mor de foame. Accelerarea istoriei duce la înmulţirea accidentelor, la un soi de război civil. Este progresul mişcării, indisociabil de progresul accidentului, al unui accident ce evoluează: într-o primă etapă, oamenii sînt făcuţi bucăţi în accidentul feroviar, în telescoparea maşinilor şi a camioanelor pe autostradă sau în accidentul aviatic. Astăzi nu mai există morţi vizibili, ci zombi, indivizi uitaţi şi lăsaţi fără întrebuinţare, din pricina faptului că se poate comanda instantaneu mînă de lucru în orice zonă a lumii, oricît de îndepărtată. Şomajul de masă este (dintr-un anumit punct de vedere) o formă a accidentului specific telecomului. (...)

Accidentul constituie faţa ascunsă a progresului. Nu există progres total; progresul nu este niciodată decît relativ, fie că este vorba de domeniul economic, de cel ştiinţific sau tehnic. Nu există progres fără umbră; accidentul este umbra progresului.

Fie. Există, însă, progres care să merite producerea de accidente?

Odată cu dezvoltarea vitezei ce stă la baza puterii deţinute de tehnică, am trecut de la un accident specific, particular, de la un accident localizat, la posibilitatea unui accident general, adică a unui accident care să privească totalitatea spaţiului şi a timpului, un accident fără precedent, nemaivăzut.

Accidentul local putea fi prevenit prin poliţe de asigurare sau prin dispozitive tehnice: controlul circulaţiei şi reglementarea poliţienească a autostrăzii. Puteam accepta să plătim ca să preîntîmpinăm un accident local, specific situat aici şi acum, dar accidentul general, integral nu mai poate fi prevenit. Intervalele de timp tehnologice pe care nu le mai desfăşoară, ca în trecut, vitezele relative ale trenului şi maşinii, ci viteza absolută a undelor electromagnetice deschid posibilitatea inevitabilă a producerii unui accident general a cărui imagine - dar cum ar putea fi ea găsită, dat fiind că este vorba de un accident încă necunoscut? - ar fi *krach*-ul bursier sau radioactivitatea unei contaminări aproape instantanee a întregii populaţii a globului.

Este dificil să vorbeşti despre ceva care nu a avut încă loc, dar care continuă să rămînă posibil... Accidentul general se menţine posibil prin şomajul de masă, prin faptul că şomajul nu mai reprezintă o problemă ci o soluţie, prin faptul că instantaneitatea acţiunii şi a reacţiei provoacă o adevărată tulburare politică. Este mai mult decît o criză: este apariţia unui accident general, a unui accident de aceeaşi natură cu primul accident al navetei spaţiale Challenger, a ceva, în fine, despre care ştim că va surveni, dar care nu poate fi preîntîmpinat. Nici măcar filozofic sau moral, pentru că acest accident este pur şi simplu cu neputinţă de asumat... Asistăm, prin urmare, la o dezvoltare a accidentului, care merge mînă în mînă cu creşterea puterii, a banilor, a tehnicii şi a monopolului pe care îl deţine piaţa.

Există, în prezent, o evidentă angoasă a catastrofei.

Această ameninţare explică apariţia ecologiştilor. Accidentul general este prefigurat de către ecologişti. Caracteristic accidentului general este faptul că priveşte toate disciplinele. Fiecare îl abordează în felul ei. Ecologia şi l-a închipuit dintr-un anumit punct de vedere. În ceea ce mă priveşte, încerc să-l abordez în alt mod, vorbind de o ecologie "gri", opusă celei "verzi". Ecologia verde este o ecologie substanţialistă: faună, floră, calitate a vieţii. Există, însă, loc şi pentru o ecologie a distanţelor, a spaţierii, a raportării la celălalt, a raportării în lume. Tot atîtea semne şi simptome ale catastrofei sau ale accidentului general, tot atîtea preocupări care îşi fac apariţia. Accidentul general este, în acelaşi timp, şi accidentul care survine atunci cînd se atinge zidul timpului real, altfel spus zidul vitezei-limită conform teoriei relativităţii: 300000 km/secundă. (...)

Prezentare, selecţie şi traducere de
Bogdan GHIU

un radio actual
În fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE
FM 94.2 MHz
RADIO TOTAL
637.37.90; 637.56.45
Luni: Război şi pace - Mihai Tatulici
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

CATASTROFELE ŞI LEGEA PIEŢEI

Pe copertele revistelor colorate, inundaţiile, cutremurele, erupţiile vulcanice, uraganele dau poze dramatice, sugerînd parcă zădărnicia tuturor alcătuirilor omeneşti în faţa forţelor distructive ale naturii. Dincolo de fotografii însă, lucrurile se prezintă complet diferit: la cutremure de intensitate egală în Statele Unite sau în India, numărul victimelor este de ordinul zecilor în primul caz şi al miilor în cel de al doilea. Natura nu îi protejează pe cei bogaţi, doar că ei ştiu mai bine să se comporte după: autostrada din Los Angeles distrusă de cutremurul din 1994 a fost reparată în cîteva luni, administraţia locală stimulînd prin preţ viteza execuţiei. O soluţie exact inversă a adoptat Rusia după cutremurul din Sahalin: s-a interzis accesul ziariştilor, şi supravieţuitorii oraşului complet distrus au fost strămutaţi: în fond ar trebui să le fie indiferent unde sînt săraci.

O surpriză în materie s-a ivit în Japonia după devastatorul cutremur din Kobe. Considerată o ţară a eficienţei maxime, o societate în care fiecare îşi ştie locul şi acţionează fără gîndul la răsplată, Japonia a paralizat în momentul în care catastrofa a lovit într-un loc neaşteptat: în zilele de imediat de după cutremur, formaţiunile de salvare s-au pus încet în mişcare, ajutoarele absolut necesare s-au încurcat în iţele sistemului birocratic. Ca de obicei cînd autorităţile nu-şi fac datoria şi oamenii au nevoi mari, înfloreşte specula şi locul lăsat liber este ocupat de structurile ilegale pentru care nenorocirea extinsă este o bună sursă de profit.

Treptat, în următoarele luni marile afaceri şi-au revenit din starea de şoc: hotelul de lux Okura s-a redeschis, marele port a reînceput să funcţioneze, căile ferate erau aproape integral refăcute. Dar, după cum scria în martie Peter McKillop în revista **Newsweek**, tot atunci peste 78000 de locuitori ai oraşului vieţuiau în holuri de instituţii sau în sălile de gimnastică ale şcolilor. "Viaţa în adăposturile improvizate a fost deosebit de grea pentru cei în vîrstă: mulţi dintre ei au supravieţuit cutremurului şi au murit din cauza bronşitelor sau a pneumoniilor contractate în adăposturile supraaglomerate. Norocoşii ale căror case au rămas încă în picioare o duc mai bine, dar serviciile municipale sînt de foarte proastă calitate: presiunea apei e scăzută, nu e căldură... La toate acestea se adaugă şi lupta împotriva fortăreţei birocratice. Locuitorii din Kobe negociază zile întregi, cu agenţiile municipale şi naţionale, compensaţiile care li se cuvin. Fiecare pas - de la obţinerea certificatului de victimă a cutremurului, pînă la obţinerea autorizaţiei pentru demolarea pe gratis a caselor care nu mai pot fi refăcute - presupune ore întregi, dacă nu zile, de stat la coadă. «Oamenii au impresia că nu mai pot avea încredere în guvern», spune una dintre victime. În Japonia practic nu există un sistem de asigurări împotriva cutremurelor, aşa că proprietarii sînt confruntaţi cu perspectiva de a plăti ratele la împrumuturile pentru casele distruse, străduindu-se în acelaşi timp să obţină noi împrumuturi pentru a finanţa reconstrucţia".

Fascinaţia exercitată de catastrofe şi nenorociri asupra imaginarului colectiv este imensă. Prorocii, dar şi politicienii care prezic nenorociri sînt mult mai populari decît cei care promit mecanisme pentru diminuarea efectelor lor, şi oamenii de ştiinţă sînt mai puţin credibili decît iluminaţii. În Italia, semnele pe care le dă vulcanul Vezuviu sînt interpretate de savanţi ca o ameninţare care trebuie preîntîmpinată cu maximă urgenţă. Locuitorii din aşezările de la poalele vulcanului refuză cu îndărătnicie propunerile de strămutare formulate de administraţie.

Pînă cînd se petrec, catastrofele sînt ceva care se întîmplă altora. După ce lovesc, supravieţuitorii descoperă că sfîrşitul lumii are chipul funcţionarului care aprobă o cerere şi al negustorului de sicrie care se adaptează la nevoile pieţei urcînd preţul produselor sale. Uimitoare rămîne doar capacitatea de adaptare solidară a prorocilor, a victimelor, a birocraţiei şi nu în ultimul rînd a revistelor cu poze frumos colorate.

Ne aşteaptă apocalipsa?

Un raport al Naţiunilor Unite susţine că încălzirea globală este pe cale de a se produce şi efectele ar putea fi catastrofale.

Oamenii de ştiinţă se comportă la fel ca profeţii de la colţul străzii anunţînd că vine sfîrşitul lumii: cei care studiază atmosfera terestră prezic finalul, fără a oferi vreo probă concretă. Versiunea apocaliptică a savanţilor care studiază atmosfera se referă la încălzirea globală, o creştere graduală a temperaturii provocată de gazele rezultate din activitatea umană care acumulează căldura soarelui. Dacă teoria e corectă, în lume se vor petrece dramatice modificări ale climei, însoţite de dezagregarea societăţii moderne. Şi totuşi, deşi experţii au admis că temperatura a crescut cu 0,5 grade C faţă de cea de acum o sută de ani, nu există nici o dovadă decisivă care să probeze că ar fi vorba de altceva decît de un fenomen natural. Nesiguranţa oferă scepticilor - în special politicienilor de felul lui Newt Gingrich - o importantă muniţie, permiţîndu-le să se opună măsurilor dificile şi costisitoare necesare pentru prevenirea unei mari calamităţi patetice.

Pînă acum. Un raport care circulă pe Internet afirmă că ridicarea temperaturii globale este cel puţin în parte provocată de activitatea omenească. Asemenea afirmaţii au mai fost făcute de cercetători individuali - contestaţi pentru ipotezele lor care depăşeau consensul ştiinţific. Dar acest raport este elaborat de Grupul internaţional pentru schimbările climei (IPCC), o echipă sponsorizată de Naţiunile Unite, din care fac parte 1500 de experţi din 60 de ţări.

Dacă omenirea nu va lua rapid măsuri drastice pentru reducerea emisiilor de gaze - susţine Grupul - aşa-numitul efect de seră va face ca temperatura să crească cu 4°C pînă în anul 2100 - o încălzire comparabilă cu cea care a pus capăt erei glaciare, probabil cu efecte asemănătoare asupra climei. Porţiuni imense ale teritoriilor locuite de oameni ar putea fi inundate de mările cărora le-ar creşte nivelul, mari ecosisteme ar putea să dispară, în condiţiile în care se modifică regimul ploilor şi al temperaturii. Seceta, inundaţiile şi furtunile ar putea deveni şi mai periculoase. Michael Oppenheimer, cercetător la Fondul pentru apărarea mediului, afirmă: "Este un moment de cumpănă în dezbaterea publică despre încălzirea globală".

Această modificare a consensului ştiinţific nu se întemeiază atît pe noi date, cît pe îmbunătăţirea modelelor elaborate pe computer, folosite de climatologi pentru verificarea teoriilor lor. Spre deosebire de chimişti sau de biologi, experţii în climă nu au posibilitatea de a face experienţe de laborator specifice problematicii lor. Ei fac simulări pe super-computere şi analizează ce s-ar întîmpla dacă emanaţiile de bioxid de carbon produse de industrie şi metanul emanat de agricultură, cloroflorocarburile din refrigeratoare şi spray-uri ar fi pompate în modelele atmosferei virtuale.

Pînă nu de mult modelele de pe computer nu erau foarte funcţionale. Cînd oamenii de ştiinţă au încercat să simuleze ceea ce ei cred că s-a întîmplat în secolele trecute, rezultatele nu se potriveau cu realitatea; conform modelelor ar fi trebuit să fie mai cald decît este într-adevăr. Motivul este că modelele de pe computer nu ţin seama de un factor important care influenţează temperaturile globale: de aerosoli, de micile picături de chimicale, cum ar fi dioxidul de sulf, care se degajă alături de bioxidul de carbon din ţevile de eşapament ale automobilelor şi din coşurile centralelor electrice. Aerosolii răcesc planeta blocînd căldura soarelui, mascînd efectele încălzirii globale. Tom Wingley, climatolog de la Centrul de cercetări ale atmosferei şi membru al Grupului internaţional, recunoaşte că "am căutat acul în altă claie de fîn".

După ce oamenii de ştiinţă au început să ia în consideraţie aerosolii, modelele au început să semene într-o măsură mai mare cu lumea reală. Performanţa îmbunătăţită a simulării a fost demonstrată în 1991, cînd s-au verificat predicţiile despre modificarea temperaturii determinată de erupţia vulcanului Pinatubo din Filipine. Mai multe studii efectuate atunci au confirmat certitudinile oamenilor de ştiinţă, care acum par că ştiu despre ce vorbesc şi pot să prezică ce se va întîmpla, dacă nu se va controla efectul de seră. Revista **Nature** a publicat un studiu care stabileşte o legătură certă între caracterul devastator al uraganelor din Statele Unite şi încălzirea globală.

Veştile nu sînt grozave. Raportul IPCC anunţă pentru secolul următor:

● E posibil ca nivelul mărilor să crească cu aproximativ un metru, din cauza topirii gheţei. Ca urmare porţiuni mari de ţărm vor fi inundate, cum ar fi delta unor fluvii, majoritatea plajelor de pe coasta Atlanticului, părţi din China, insule ca Maldivele, Seychelles, Cook şi Marshall. Toate

© C. Bumbut

acestea ar putea provoca strămutarea a peste 100 de milioane de oameni.

● S-ar putea ca iernile să devină mai calde - ceea ce nu constituie un motiv de îngrijorare -, dar încălzirea verilor ar putea duce la valuri de arşiţă mai frecvente şi mai severe decît a fost cel din Chicago din cauza căruia au murit 500 de oameni.

● Nu este exclus să crească nivelul căderilor de apă - dar creşterea nu va fi uniformă pe glob. Acele locuri care sînt oricum supuse inundaţiilor vor fi inundate mai des şi mai rău şi, deoarece apa se evaporează mai repede într-o atmosferă mai caldă, regiunile secetoase şi deşerturile vor deveni şi mai uscate. Uraganele care îşi adună energia din oceanele calde vor deveni mai puternice, pe măsură ce oceanele se încălzesc.

● Modelele climatice şi ale căderilor de apă se vor modifica în moduri greu de prezis. S-ar putea ca agricultura să nu aibă mari probleme, pentru că fermierii se pot ocupa de alte culturi şi pot face irigaţii. Dar ecosistemele naturale care se autoadaptează ar putea fi distruse. Oppenheimer observă sec: "Ele n-au picioare să se mute într-un alt climat. Poate că o treime din pădurile lumii - spune el - nu se află în locurile care trebuie".

Acestea sînt scenariile catastrofice, şi autorii studiului sînt de acord că rămîn multe imponderabile în analiza lor. De exemplu, dacă globul se încălzeşte, vor fi mai mulţi nori; şi în funcţie de norii predominanţi se va compensa sau nu efectul de încălzire. Şi nimeni nu ştie în ce fel curentele oceanice profunde vor juca un rol major în clima mondială, pompînd căldură dintr-o parte în alta - răspunzînd astfel încălzirii globale.

Unii cercetători susţin că şi în aceste condiţii raportul exagerează. Richard Lindzen, cercetător al atmosferei de la MIT, avertizează: "Coeficientul de eroare al acestor modele este de zece ori mai mare decît efectul căutat".

Chiar dacă Lindzen se înşeală şi raportul IPCC este corect, s-ar putea să nu fie nimic de făcut. E posibil ca reducerea emisiunilor de gaze să diminueze încălzirea globală, dar asta nu înseamnă că se va rezolva problema. Raportul recomandă strategii prin care consumul de cărbune şi gaze naturale să fie înlocuit cu cel de energie nucleară şi solară, să înceteze tăierea pădurilor, să se modifice exploatarea solului şi folosirea automobilelor, să se schimbe stilul de viaţă şi modelele de funcţionare.

Altfel spus, oamenii din ţările dezvoltate vor trebui să-şi schimbe radical societatea, iar ţările dezvoltate bogate, cum ar fi Statele Unite, vor trebui să le subvenţioneze pe cele sărace şi care se dezvoltă rapid, cum ar fi China, de exemplu. Deocamdată, apărătorii mediului îşi propun să reducă emisiunile de bioxid de carbon la nivelul anului 1990, dar, pentru a anula complet încălzirea globală, Lindzen susţine că "ele ar trebui reduse la nivelul anului 1920". În pofida nobilelor declaraţii emise de congrese, cum a fost cel din 1992 de la Rio, acest scop este virtual imposibil de atins. Cum zice economistul Henry Jacoby de la MIT: "Dacă e să desemnăm o problemă pe care instituţiile omeneşti n-o pot rezolva, cea mai bună alegere ar fi cea a încălzirii globale".

În Statele Unite, chiar pe vremea cînd Congresul era dominat de democraţii lui Al. Gore, s-a ezitat în adoptarea unor măsuri draconice care să controleze emisiile de gaze. Iar acum Senatul şi Camera Reprezentanţilor dominate de republicani nu par să se gîndească la asemenea măsuri, indiferent de ce le spun oamenii de ştiinţă. Probabil că nici alte ţări industriale nu vor proceda altfel, iar ţările sărace n-au ce face. O strategie mai realistă, spun unii savanţi, ar fi alocarea unor fonduri sporite de cercetare pentru a înlătura efectele încălzirii globale, cînd ea se va produce. Oricum e prea tîrziu pentru a face altceva.

Michael D. LEMONICK

Time, 2 octombrie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Dezastru şi stil

- ştiri, sondaje, experienţe-

Să fi crescut spectaculos sensibilitatea noastră în ultima vreme? Asta ar explica întrucîtva de ce am devenit din ce în ce mai specializaţi în sesizarea catastrofelor şi tot mai expresivi în jelanie. În fapt, mai degrabă a crescut indiferenţa, manifestată prin inflaţie de cuvinte. Dacă am pune într-adevăr la inimă ceea ce sîntem gata a deplînge la orice pas, n-am fi atît de lacomi de-a prevesti noi nenorociri şi nici atît de bucuroşi că s-a mai ivit un prilej să exersăm capacitatea de a ne plînge de milă. Aproape zilnic natura şi societatea (fie Puterea fie Opoziţia) par să conspire tenebros cu unic scop, acela de a ne face nefericiţi. Nu de mult, cel mai important ziar din Capitală ne informa că după căderile de zăpadă din ultimele două zile "Bucureştiul este, practic, un oraş paralizat". Ziarul care dăduse ştirea se tipărise, totuşi, reţeaua de difuzare îşi făcuse datoria punîndu-l pe tarabe; de altfel, păreau a se afla în stare de funcţionare şi cele mai multe dintre instituţiile urbei cît şi magazinele şi spitalele; se circula mai greu, e drept. "Capitala arătă ieri ca o mică Siberie. Maşinile circulau bară la bară" (deşi specificul Siberiei, chiar al celei mici, parcă n-ar fi tocmai aglomeraţia de automobile blocînd taigaua). Concomitent cu gerul năprasnic, în aceeaşi zi mai mijea la orizont şi-un alt dezastru, venit de data asta din Parlament. "În zadar se chinuie, în numeroasele deplasări peste hotare, preşedintele Ion Iliescu şi mai marii partidului de guvernămînt. *Toate* (s.n.) eforturile lor susţinute au fost aruncate în aer de senatorul Gheorghe Dumitraşcu, un om reprezentativ pentru PDSR. El a declarat de la tribuna Senatului României, în aplauzele stîngii, că muzica americană a invadat mass-media şi nu mai există decît decibeli, ritm şi sudoare care pute". Expresiv senatorul, receptiv reporterul! Puse în cumpănă de o opinie lipsită de gust privind muzica uşoară de peste ocean, acordurile cu SUA, contractele, cîte sînt, şi colaborările în desfăşurare se află deci în primejdie. In corpore, politicienii, specialiştii, oamenii de afaceri vor lăsa totul baltă. Asta ne mai trebuia: aruncarea în aer a tuturor eforturilor de-a ne apropia de SUA, după ce că avem o Capitală paralizată, care din fost mic Paris a ajuns o tot mică Siberie! Nu-i puţin atîta ghinion concentrat într-o singură zi în numai trei ştiri dintr-un ziar. Cum să nu ne căihăm soarta?

Nici ei, dar lasă că nici noi...

Dintr-un volum apărut în 1979, la Editura Meridiane, sub semnătura lui Pavel Câmpeanu, "Oamenii şi televiziunea - privire sociologică asupra telespectatorului", am cules cîteva observaţii privind raporturile noastre cu o catastrofă covîrşitoare. Capitolul: "Memento: 4 martie 1977", se bazează pe rezultatele unei investigaţii efectuate la 6 săptămîni de la marele seism. Ancheta a cuprins 800 de persoane locuind atît în zonele afectate, cît şi în cele neafectate de cutremur. Cei care răspund sondajului "descriu meritele televiziunii pe o claviatură foarte largă şi nuanţată. Ele capătă valenţe în bună măsură motivaţionale. Asociate după semnificaţiile lor esenţiale aceste motivaţii pot fi grupate astfel: 1. tematică - prin care se înţelege convergenţa dintre interesul informaţional al telespectatorilor şi orientarea tematică a emisiunilor (...); 2. atribute - prin care se înţeleg calităţi specifice ale emisiunilor ca: realism, fidelitate, varietate, promptitudine (...); 3. volum (...); 4. efecte (...); 5. efortul TV(...). Fidelitatea, autenticitatea, operativitatea sînt calităţile care motivează cel mai des meritele principale ale emisiunilor vizate. În clasamentul frecvenţelor cu care aceste motivaţii sînt indicate, procentul "atributelor" reprezintă 32%. Tematica are o pondere de numai 23,4%. Ce i-a impresionat cu deosebire, la acest capitol, pe cei care au urmărit transmisiile TV în zilele dramatice? Citäm în ordine: „abnegaţia echipelor de salvare - 9,5%; ravagiile provocate 8,3%; vizitele conducerii de partid 3,1%; pagubele - 1,9%; *suferinţele oamenilor - 0,6%* (s.n.)!"

Dintr-un punct de vedere, aceste date ar putea să ne ofere motive de încurajare: la o adică, oamenii de la noi nu sînt atît de văităreţi. Atunci cînd e vorba de o nenorocire ştiu să-şi ţină firea. Deşi, nu încape îndoială, sînt impresionabili. I-a mişcat autenticitatea scenelor transmise la TV şi au apreciat cum se cuvine promptitudinea cu care au fost ţinuţi la curent cu urmările catastrofei. E totuşi de mirare că, pînă şi cei direct afectaţi de cutremur, n-au manifestat faţă de suferinţa umană un interes mai mare, procentul de 0,6% situîndu-se ultimul pe listă. Multă vreme am sperat că ar putea fi la mijloc o manipulare. Oficiul de Sondaje, care iniţiase ancheta, o fi fost obligat să facă temeneaua de rigoare în acel timp, şi a combinat în aşa fel lucrurile încît părerile telespectatorilor despre vizitele Tovarăşilor la ruine şi la spitale au fost "aduse mai în faţă". Întrebîndu-l de curînd pe dl. Pavel Câmpeanu despre această anchetă, am aflat că nu s-a intervenit absolut deloc în ordinea preferinţelor exprimate de cei 800 de telespectatori, participanţi la sondajul din 1977.

Am fost de acord cu toţii, nu o dată, că ei (El, Ea, acoliţii) sînt pricina principală a răului care ne domina. Ştiam că ei nu ne iubeau. Nici noi pe ei. Dar nici noi între noi nu dovedeam cine ştie ce sentimente tandre, chiar în clipele de tragedie. Gata să plîngem fiecare de mila lui, dar atît.

Peisaj cu un lucrător singuratic

- de vorbă cu dna Daniela SÂRBU, asistent director general la Amoco-Romania Petroleum Products SRL -

Pe peretele de la intrarea în biroul său - o fotografie imensă a New Yorkului. Pe cel de vis-à-vis, harta României. Celălalt perete, dinspre fereastră, este dominat de un mare planiglob - The World. Privind pe geam, vedem str. Sevastopol, o arteră pustie pe care nu se zăresc nici maşini nici pietoni.

Stimată doamnă Daniela Sârbu, de cînd lucraţi în acest birou al firmei Amoco?

De la început. De cînd spaţiile închiriate la Hotel Diplomat erau doar nişte camere prin care mă plimbam şi le măsuram din ochi, încercînd să-mi închipui cum o să arate cînd o să începem activitatea. Ocupîndu-mă de tot ce înseamnă problemă administrativă, a trebuit să procur mobilă, materiale de birou, calculatoare etc. Mă rog, m-am străduit să "gospodăresc" locul, să fie înzestrat cu tot ceea ce e necesar şi confortabil.

Aveţi din această pricină un mic orgoliu de întemeietor?

L-ar fi avut oricine ar fi început treaba. Dar pînă la orgoliu mai e! Eu dacă am cît de cît un sentiment de satisfacţie, acesta provine din alt motiv. Îl explic făcînd o paranteză. Cum vedeţi, sediul nostru se află pe o stradă în reparaţie. Se schimbă canalizarea, se înlocuiesc nişte cabluri, cred că se fac şi ceva racordări de gaze. Lucrările au început în iunie şi-am fost asiguraţi că vor dura trei luni. Sîntem în decembrie. Acoperită de zăpadă, str.Sevastopol tot nu e gata. Cînd plouă se transformă într-o baltă mare, după aia devine un fel de tranşee de noroi, în care te-ngrozeşti să intri. Pînă la sfîrşitul lui octombrie, aproape în fiecare zi erau chemate maşini puternice care să scoată din mlaştină, prin tractare, şoferii temerari care se aventurau în zonă. Nimereau destui, fiindcă aici îşi au sediul multe firme străine. Iniţial s-a spus că lucrările vor începe numai pe o parte a străzii, dar au pornit, deodată, pe amîndouă. S-au făcut intervenţii, s-au dus tratative, s-au stabilit armistiţii şi pacte. Nu s-au respectat. Au apărut chiar mici ameninţări: "gata, de mîine vă blocăm intrarea". Conducerea hotelului a mai "dat ceva", muncitorii n-au săpat cîteva zile în dreptul porţii, pe urmă s-au răzgîndit brusc. Au răscolit totul, fără preaviz. Au atins şi cablul telefonic. O treime din lună, astă toamnă, Amoco n-a avut telefon. Cu sediul central din Varşovia şi cu America s-a comunicat prin satelit. Dar cu clienţii din România sistemul nu putea fi folosit. Vă daţi seama ce-a fost. Firma noastră se ocupă de prospecţiuni, explorări şi lucrări de foraj, de curînd am deschis şi o secţie nouă, construirea de benzinării, aşa că avem legături cu multă lume. Peste drum de noi e fabrica de pîine Pajura. Cum se aprovizionează ori cum îşi distribuie marfa e un mister; după cîteva luni, abia ieri am văzut nişte dubiţe la ei în faţă. A dat gerul, strada e probabil mai sigură. Maşinile locuitorilor de pe Sevastopol, blocate în curţi de astă vară, nu s-au mişcat încă. *Salvarea* n-am văzut-o intrînd pe stradă. Cei care stau aici sînt obligaţi să fie sănătoşi tun. Sau chiar nemuritori.

Cum vă explicaţi faptul că etapele unei operaţii altminteri obişnuite au căpătat aspect de catastrofă provocată?

La un moment dat s-a spus că s-au terminat fondurile. Dar chiar de la început, cînd presupun că erau bani, ritmul a fost lent. Nu ştiu cine girează lucrările, în amănunt, dar organizarea lor pare ***de stat***. Se văd, adică, arbitrariul, **aleatoriul**, cu care am fost atîta vreme obişnuiţi. Munca în campanie seamănă totdeauna cu efortul de a ieşi dintr-o catastrofă. Un "obiectiv" demara ca un dezastru, paralizînd totul în jur, fără grijă la consecinţe. Mă aştept ca ultimul asalt să fie dat în acest ritm. Deocamdată, în zilele de lucru, nu se zăresc aici mai mult de trei lucrători deodată. Vînturarea movilelor de nisip rămîne o distracţie favorită a copiilor. Singurul lor mod de joacă pe strada desfundată. Cînd s-au adus tuburile de canalizare, au fost stivuite de-a latul trotuarelor, blocînd circulaţia. Mai logic era să le depoziteze de-a lungul sau respectau vreun "detaliu tehnic" obligatoriu, procedînd altfel? Cine ştie... Aş zice că dacă acolo unde eşti pus să faci treabă munceşti cum şi cînd îţi tună, înseamnă că mai ai şi alt mijloc de existenţă. Obişnuit cu ideea că lucrează sau nu, leafa e aceeaşi, angajatul la stat e totdeauna gata să se descurce pe alte căi. Poate că strada noastră e doar o adresă unde se trimit materialele şi de unde muncitorii pleacă la adevăratele lor ocupaţii, plătite mai bine altundeva. În anumite zile, însă, vinerea, strada se animă brusc, foieşte de muncitori. Vine un IMS cu salariile. Atunci vedem şi noi cîţi ar trebui să lucreze în mod obişnuit aici.

Ce părere au specialiştii de la firmele străine despre str. Sevastopol?

Nu comentează. Americanii se obişnuiesc repede cu noul, ei şi soţiile lor învaţă limba română, călătoresc prin ţară, le place România. Chiar o popularizează. Au şi scris cîteva articole despre frumuseţea ţării, care au şi apărut în presa lor, încercînd să alcătuiască un fel de ghid. O singură dată, un specialist străin, contemplînd peisajul străzii pe care activa un lucrător singuratic, s-a întrebat, aluziv, dacă nu-i vorba de diferenţe de bioritm. Mă rog, au aerul că nu-i impresionează. Poate că americanii noştri au "gena far-westului", care-i ajută la adaptare. Aici, la Diplomat, locuiesc şi alţi specialişti de la alte firme, împreună cu familiile, soţii şi copii de şcoală. În perioada cînd, mergînd pe trotuoar, trebuia să escaladăm tuburile de canalizare, japonezele s-au remarcat prin graţie şi spirit prietenesc. Autobuzul care transporta copiii la şcoală nu mai putea pătrunde pe stradă, oprea în Calea Victoriei. Pînă acolo, încălţate în cisme de cauciuc, îşi duceau copiii de mînă, şi ei cu "echipament de protecţie" în picioare, urcînd şi coborînd de pe tuburi în echilibru perfect. La autobuz descălţau copiii, îi lăsau în pantofi şi veneau spre Hotelul Diplomat cu cizmele în mînă. Dacă se întîlneau cu noi, ne ofereau perechea liberă să circulăm cu ea spre serviciu. La prînz, îi aşteptau pe copii prevăzute cu acelaşi echipament necesar pentru străbaterea străzii noastre. Făcînd haz de necaz, îmi spun că ele sînt fiinţe obişnuite cu neprevăzutul, cu capriciile sau dezastrele Terrei: exploziile vulcanice, inundaţiile, seismele le-au călit, probabil.

Totuşi, cum ţineţi legătura cu exteriorul?

Spărgînd un zid, s-a practicat o intrare în spate, printre nişte garduri ruginite de pe un maidan ce dă spre Buzeşti. Mai complicat e să le explicăm cum ajung la noi celor care ne contactează pentru prima oară. Noroc că în apropiere sînt nişte repere cunoscute: firme străine cu intrări elegante, discoteca Vox Maris, Agenţia Tarom. Cine vine spre noi din Piaţa Victoriei, pornind de la Guvern, trebuie s-o ia la stînga. Dă pe maidan, trece de garduri, ajunge la Hotel Diplomat.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 153 ● 15-21 decembrie 1995 ●

Anul III
nr. 154
22-28 decembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Controversele schimbării: cazul Germaniei

Vestul – libertatea de-a fi activ. În Est, libertatea de-a lăsa lucrurile în voie. Libertatea Estului e tihna smulsă mersului lent al lucrurilor, departe de goana medială a modelor. Libertatea de-a rumega aceleași lucruri la nesfîrșit și de-a lua notă de schimbarea lor și-a ta. De-a reflecta mai mult decît e necesar și util.

MARTIN AHRENDS

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Germanii din Vest şi germanii din Est au dorit ani de zile căderea Zidului despărţitor şi a regimului comunist, iar liderii politici de la Bonn au pregătit cu migală unificarea. Atunci cînd s-a produs, schimbarea i-a încîntat deopotrivă pe beneficiarii celor două sisteme politice. La scurt timp însă, şi unii şi alţii au început să fie nemulţumiţi şi să acuze din direcţii opuse modul în care cancelarul Kohl şi echipa sa au înţeles să pună bazele noului stat federal. De la Constituţie la privatizare, de la reforma financiară la atitudinea faţă de foştii agenţi STASI, de la programul de politică externă la cel de protecţie socială - totul a fost criticat în ultimii ani. Povara trecutului, resuscitarea naţionalismului şi complexele aferente au îngreunat adaptarea, deşi valoarea mărcii comune şi planul de reconstrucţie a economiei din fosta RDG au scutit tranziţia germană de marile probleme ale societăţilor postcomuniste din restul Europei. Esticii şi vesticii s-au amestecat, dar ei continuă să rămînă sau să se considere diferiţi, convinşi fie că au pierdut prea mult, fie că au fost înşelaţi, fie că şi-au sacrificat propriile sisteme de valori primind în schimb nerecunoştinţă, reproşuri ori simple promisiuni.

Germania se reconstruieşte pe fondul vechilor controverse germano-germane cărora li s-au adăugat nemulţumirile şi spaimele de tip nou. Oprindu-se asupra cîtorva dintre ele, **Dilema** încearcă să ofere cititorilor săi prilejul de a aniversa revoluţia română altfel decît ne-am obişnuit s-o facem în fiecare decembrie. Faptul că germanii critică, deplîng sau refuză pe ici pe colo efectele schimbării istorice de după 1989 nu micşorează cu nimic dramele tranziţiei româneşti. Credem însă că o privire asupra modului în care îşi analizează alţii propria tranziţie ne poate ajuta să înţelegem mai bine cum anume şi din care unghi ar trebui să judecăm noi înşine aceşti şase ani de derute, eforturi, inhibiţii, eşecuri, conflicte. (E.Ş.)

Jocul de-a schimbarea

Nimănui nu-i place schimbarea, deşi unii afirmă contrariul. Aceia vor să spună, de fapt, că le place starea de după schimbare (dacă au noroc şi corespunde expectaţiilor lor). Dar schimbarea în sine e stresantă la maximum, obositoare, confuză, bramburită şi bramburitoare, cu atît mai greu de îndurat cu cît nu i se ştie niciodată sensul sau direcţia. Jakub Karpinski remarca just că nu ştim cum se încheie post-comunismul. Post-comunismul e un termen suficient de bun pentru a indica tocmai lipsa de direcţie şi imposibilitatea de a face vreo predicţie serioasă, persistenţa unor actori şi realităţi comuniste într-o lume care nu mai poate fi definită drept "comunistă", dar nu se pretează încă la nici o altă definiţie. Post-comunismul e un termen foarte bun şi pentru că indică o schimbare perpetuă care nu schimbă mare lucru, sau schimbă prea puţin la scara unui an sau a unei generaţii, un vălmăşag de evenimente prinse într-un cadru fix de realităţi (printre care mentalităţi), ca o albină activă între două rînduri de fereastră. Post-comunismul, ca termen, include această imposibilitate a ruperii definitive înspre altceva nou, imposibilitatea *breakthrough*-ului. E un termen melancolic, pentru că el conţine înăuntrul său îndoiala că schimbarea poate fi veritabilă sau bună, că schimbarea e altfel decît gratuită, un exerciţiu în care nimic nu mai este ce a fost, dar nici nu devine altceva, rămîne îngheţat în confuzie. Pe scurt, dacă rezumăm post-comunismul la scară colectivă descoperim că e lesne de listat ce s-a pierdut şi mult mai dificil de sesizat ce s-a cîştigat. Cu toate acestea, vom încerca, fără pretenţii (pe cine îşi doreşte un tratament mai puţin "dilematic" şi mai ştiinţific al acestei chestiuni invit să parcurgă paper-ul meu din **Sfera Politicii** nr. 13: "Viitorul unei dezintegrări-politice; nivele al explicaţiei în analiza comparativă a tranziţiilor est-europene"), să prindem cîteva trăsături esenţiale.

Iluzii pierdute

1. *Există o Europă de Est, cu alte cuvinte, o solidaritate regională între statele Europei de Est.* De fapt, nici vorbă de ea. Ţările acordului de la Vişegrad au reinventat Europa Centrală ca să scape de noi, balcanicii, după care n-au mai ştiut cum să scape unii de alţii. Termenul de "Europa de Est" nu mai e folosit, de altfel, la această oră, decît de cei care sînt lăsaţi în afara proiectului "Europei Centrale".

2. *Relaţiile interumane erau degradate datorită artificialităţii regimului comunist şi vor reveni la normal după dispariţia acestuia.* Fals. Nimic nu poate înlocui pentru actualele generaţii conştiinţa apartenenţei la un grup social. În lipsa instituţionalizării unui grad de conflict social admisibil şi macrosocial (relaţiile funcţionale de piaţă) conflictul social rămîne ubicuu.

3. *Colectivismul (ca mentalitate individuală) şi etatismul (ca politică guvernamentală) sînt definitiv compromise şi nimeni nu va mai face recurs la ele vreme îndelungată.* Nimic mai neadevărat. În realitate, aşa cum o arată barometrele regionale de opinie, est-europenii sînt, măcar jumătate din ei (mai mult de jumătate în România, Bulgaria, Slovacia) mai mult individualişti decît colectivişti. Etatismul, pe de altă parte, supravieţuieşte pînă şi în citadela thatcherismului est-european, adică la Praga, unde costurile reduse ale reformei sînt datorate unui dirijism luminat, dar nu mai puţin prost văzut de ultraliberalii de pe Wall Street.

4. *Conştiinţa naţională este mai puternică decît diferenţele de mentalitate politică şi potenţialul ei ca factor asociativ este cel mai important.* Dubios. Est-germanii au descoperit, fiind singurii care au avut ocazia de a-şi realiza rapid proiectul naţional, că diferenţele sînt cel puţin la fel de importante ca apropierile. Conştiinţa naţională este importantă mai mult prin potenţialul ei destructiv decît prin cel constructiv: adăugîndu-se altor clivaje (religios, socio-economic, urban-rural), clivajul etnic duce la dezagregarea statelor (Cehoslovacia, Iugoslavia). Opunîndu-se altor clivaje (socio-economic; cultural), ca în Germania, îşi pierde supremaţia.

5. *Occidentul are: 1. interesul 2. conştiinţa acestui interes 3. mijloacele pentru a ajuta la recuperarea Estului european.* Cea mai mare păcăleală. 2 şi 3 nu existau nici într-un caz. În ce priveşte pe 1, părerile sînt împărţite. De fapt, vest-europenii au fost la fel de nepregătiţi pentru schimbare ca şi noi. Nu au avut, în schimb, un factor extern care să-i oblige să perceapă inevitabilitatea schimbării, cum i-am avut noi pe ei (rolul ar fi putut fi jucat de Tratatul de la Maastricht sau de presiunea economică a asiaticilor; dar, francezii care se agaţă de socialismul falimentar, chiar în aceste zile, preferă, cu inconştienţă infantilă, să ignore ambele aceste presiuni).

6. *Se poate încheia o pace bună după un război întrerupt la jumătate, iar generozitatea faţă de cel incomplet învins e o bună monedă de schimb în relaţiile internaţionale.* Ca să poţi face o pace stabilă, ai nevoie de un învingător şi de un învins. Altfel războiul continuă în forme camuflate. Dovadă reîntoarcerea Rusiei ca mare putere şi ameninţările ei la adresa extinderii NATO. Dovadă, masacrul din Cecenia.

7. *Că democraţia procedurală şi occidentalizarea procedurală (ai formele democraţiei şi occidentalizării – ex. membership-ul în Consiliul Europei – dar nu ai democraţii şi prooccidentalii) înseamnă altceva decît democraţie formală şi occidentalizare formală şi că duc necesarmente la democraţie şi în Occident.* Exemplele regionale sînt Turcia şi Grecia, care îţi arată ce înseamnă forme politice fără fond: devii o ţară bună să-şi petreacă alţii vacanţa în ea, dar atît.

8. *Mentalitatea occidentală va fi importată de către oamenii din Est.* De fapt, cum remarca Gellner, s-a întîmplat cu totul altfel: Occidentul a importat pe oamenii cu mentalitate occidentală din Est. Astfel, Estul a devenit şi mai puţin occidental decît era înainte.

9. *Procesul lent, sinuos, dar inevitabil şi dominant este decomunizarea.* De fapt, aşa cum arăta Françoise Thom, într-un eseu despre Bulgaria, recomunizarea este umbra permanentă a decomunizării. Statul comunist devine stat corporatist şi profitoarea numărului 1 a schimbării este clasa conducătoare comunistă, care scapă de ideologie şi de restricţiile impuse de aceasta propriei ei puteri şi foloseşte schimbarea ca oportunitate de a se emancipa. Judecind după Republica Cehă, am spune că numai acolo unde nu s-a aşteptat ca decomunizarea să survină firesc, ca un proces natural, recomunizarea a fost mai lentă şi transformarea post-comuniştilor (J.F Brown punea întrebarea principală: cît de "post" sînt aceşti foşti comunişti?) mai profundă.

Acestea sînt nouă dintre iluziile tranziţiei. Ele nu au fost înlocuite de tot atîtea certitudini, chiar dacă altele decît cele aşteptate. De altfel, am limitat cu totul arbitrar numărul lor. Pentru fiecare lucru pierdut, pentru siguranţa noastră făcută din certitudini meschine şi iluzii neverificate am căpătat în schimb o lume virtuală, în care actorii individuali au mai multe posibilităţi, dar actorul colectiv – mai ales naţiunile – la fel de puţine. Pentru cine nu se mărgineşte la şansa individuală şi se încăpăţînează să reclame un destin colectiv superior celui din timpul comunismului tranziţia e o pierdere de vreme, iar schimbarea un simplu joc, un joc de-a schimbarea.

Alina MUNGIU-PIPPIDI

Aduse cu poşta

Gute Reise!

Drumul nostru către Europa duce obligatoriu prin mizeria WC-urilor din România. Risc această afirmaţie, care ar putea şoca. Este constatarea la cald a unei experienţe foarte recente: o călătorie Bucureşti-München, cu un autocar fără grup sanitar. Am suportat eroic supliciul – alături de ceilalţi pasageri – de a vizita, pe teritoriul ţărişoarei noastre scumpe, WC-uri degajînd mirosuri groase, care doboară, locuri unde puturoşenia noastră mioritică este atotstăpînitoare.

Să nu crezi cumva, cititorule, că tabloul este acelaşi în toate "barăcile" fostului lagăr socialist pe care le-m străbătut: în Ungaria, Slovacia, Cehia. Nici pe departe. O imensă invidie m-a încolţit cînd am intrat pe teritoriul ungar, apoi pe cel slovac şi ceh. Despre cel german ce să mai spun? Şi cum suspinul şi blestemul au fost dintotdeauna strategia noastră, n-am uitat că sînt româncă şi mi-am zis cu năduf: "ai dracului!".

Cu siguranţă că nu comunismul este de vină, cum sîntem uneori înclinaţi, din comoditate, să ne explicăm. Pe noi nu numai moravurile comuniste, balcanice şi fanariote ne-au tras înapoi, ci şi lenea noastră funciară latină, aceeaşi mai peste tot unde se întinde "geanta". Achtung! Noi sîntem aici, la porţile Orientului, unde totul se ia în uşor. În primul rînd munca.

Ca să-mi vină mie sub pix un asemenea subiect fetid şi minor – oare? –, în loc să povestesc despre pinacoteca din München, despre vizita la Centrul George C. Marshall de la Garmisch-Partenkirchen, despre castelele din Alpi ale lui Ludovic II de Bavaria sau măcar despre superba grădină zoologică din oraşul de pe Isar, despre succesele produselor Aslan în farmaciile Münchenului şi Nürnbergului, înseamnă că o sîntă indignare m-a cuprins faţă de ideea cu care ne tot alintăm că sîntem europeni. Cine a vrut să înveţe de la europenii adevăraţi a învăţat.

Aşa că, ierte-mi-se exprimarea frustă, cultura unui popor trece – orice s-ar spune – prin WC. Daţi-mi un os şi voi reconstitui animalul, se spune. Arătaţi-mi un WC şi voi reconstitui civilizaţia poporului respectiv. Pe bulevardul fluvial Dunăre-Main, WC-urile arată foarte diferit.

Şi dacă telefoanele cîntă în România, autobuzele cîntă, nu înţeleg de ce nu ne-am putea ocupa şi de acest "concentrat" de civilizaţie. Vă bueşte rîsul? Pe mine mă apucă jalea. Şi înţeleg mai bine de ce o arhitectă americană întîlnită acolo, în Bavaria, m-a întrebat tam-nesam, în perspectiva unei vizite la Bucureşti, de cîte ori pe săptămînă se schimbă lenjeria de pat la hotel.

Probabil că înainte – sau simultan, dacă ne ţin puterile –, să ne preocupăm de *marea* cultură trebuie să ne îngrijim de cea a *fragmentului*, cea de care se simte agresat privitorul "Acelui Apus", cetăţeanul unor ţări care au cel puţin 700 ani de acasă.

Aşadar, "Gute Reise", cititorule! Pe traseul Bucureşti-München! Pe culmile nu ale disperării, ci ale unei luciditâţi severe în ce priveşte gradul nostru de civilizaţie.

Florentina DOLGHIN

O paralelă (im)posibilă

Despre posibilitatea unei analogii între unificarea Germaniei şi cea a României s-a discutat foarte mult. Diferenţa esenţială constă, cred, în dorinţa majorităţii populaţiei de a se realiza aceasta. Dacă în 1990 şi germanii din Est şi cei din Vest doreau o Germanie Mare (deşi din motive diferite), nu acelaşi lucru se poate spune despre români. Viitorii Ossi credeau că o lipire la RFG va duce la atingerea aceluiaşi standard de viaţă. Şi chiar dacă nu toate speranţele s-au împlinit, nu se poate nega o creştere a nivelului de trai pentru majoritatea populaţiei. Deşi există şi categorii defavorizate, există şi nostalgii, există şi sentimentul că au fost "ocupaţi" economic de fraţii lor. De partea cealaltă a "Zidului" exista dorinţa şi conştiinţa unei mari puteri economice, deşi la nivel comun (chiar şi la cel superior) se subapreciau costurile unificării.

Am fost în Basarabia în vara anului 1990, într-un mic orăşel – Fălesti, în care marea majoritate a populaţiei era românească. Mare ne-a fost mirarea constatînd percepţia cvasi-unanimă cu privire la faptul că Moldova este o altă naţiune, nu un alt stat. Şi aceasta în cele mai diverse medii. Doar cîţiva studenţi din Chişinău, ce erau în vacanţă şi care participaseră la manifestaţiile pentru limba română, credeau în posibilitatea unei Românii Mari. Propaganda comunistă (şi chiar unele realităţi interbelice) îi convinsese că România doreşte o alipire în vederea exploatării Moldovei. În acelaşi timp, la noi doar cîteva voci se pronunţau pentru unificare (mai exista URSS).

Dacă RFG nu a recunoscut existenţa independentă a sectorului ocupat de ruşi – RDG – decît implicit, Parlamentul României a fost primul ce a recunoscut independenţa Republicii Moldova. Este posibil ca situaţiile diplomatice să fie diferite, dar este suspect faptul ca mulţi "super-patrioţi" să ridice în permanenţă problema transilvăneană, neglijînd pe cea moldovenească.

După cinci ani de la unificarea Germaniei, entuziasmul s-a redus, dar n-am auzit voci care să nege necesitatea acestui act istoric, chiar dacă părerile asupra modalităţilor integrării sînt diferite. Şi în Germania cea care profită politic de sentimentele naţionale (deşi nu cred că acesta este termenul adecvat pentru a denumi apartenenţa la landurile estice) este extrema stîngă, cu relativ succes în Est.

Atît în România, cît şi în Basarabia, după cinci ani, perspectiva unei integrări (chiar şi culturale – reaparitia limbii "moldoveneşti") sînt chiar diminuate, în ciuda unor acţiuni propagandistice (Podul de flori, Congresul Spiritualităţii etc.). Se manifestă un cerc vicios: puterea politică nu doreşte integrarea şi prin mass-media subordonată influenţează mentalitatea majorităţii populatiei, în consecinţă populaţia nu doreşte unirea şi prin vot menţine la putere actuala majoritate. Unde se va rupe cercul? În Germania, determinantă a fost voinţa guvernanţilor...

Horia IRIMIA

Stimaţi cititori,

Din motive evidente, revista **Dilema** trebuie să ridice preţul de vînzare. Ca atare, vă informăm că, începînd cu prima săptămînă a lunii ianuarie 1996, un exemplar va costa 500 lei. De asemeni, preţul abonamentelor pentru străinătate va fi de 100$ USA anual, redacţia obligîndu-se să vegheze consecvent la expedierea revistelor.

Vă mulţumim pentru înţelegere şi vă urăm Sărbători cît mai fericite!

● Anul III ● Nr. 154 ● 22-28 decembrie 1995 ●

Extreme (II)

M-aş fi aşteptat ca seria de articole publicate în **Dilema** de Z.Ornea cu privire la dreapta românească interbelică să provoace o sumedenie de ecouri critice, aşa încît să asistăm, în sfîrşit, la reconsiderarea civilizată dar necomplezentă a unui subiect, compromis, de obicei, prin partizanat ireductibil, umori tulburi, traume şi resentimente. Reacţia aşteptată nu s-a produs. Mi-au ajuns, e drept, la ureche cîteva nemulţumiri de principiu, dar ele n-au depăşit expresia verbală, mai mult sau mai puţin confuză. În rest - patru sau cinci scrisori de un primitivism care friza inarticularea. Publicabile n-au fost, pînă acum, decît două texte: unul – excelent – semnat de Ştefan Stanciugelu în apărarea lui Mihail Manoilescu (vezi **Dilema** nr. 75, 17-23 iunie 1994, p.2), celălalt - un comentariu de Ion Coja pe marginea cărţii lui Z. Ornea despre "Anii treizeci" (vezi **Dilema** nr.135, 11-17 august, p.8). Evident, nu iau în consideraţie grimasele cîtorva băieţi nervoşi şi inconsistenţi de la gazete confidenţiale de tip "Mişcarea" sau "Puncte cardinale".

Cum se explică reactivitatea restrînsă şi mediocră a "opiniei" faţă de un subiect atît de fierbinte? Cum se face că cei direct afectaţi de discursul anti-legionar nu găsesc alte răspunsuri in afara tăcerii, a injuriei grosolane, sau a sofismului rudimentar? Cutare corespondent nu ştie decît să gloseze băşcălios pe socoteala evreului Ornea, cutare altul divaghează trivial pe tema patriei, înecîndu-se în greşeli de ortografie, altul, în sfîrşit, justifică tăierea în bucăţele a lui Stelescu prin atitudinea lui ireverenţioasă faţă de Căpitan. Cum să dialoghezi cu asemenea forme de inanitate? Nu poţi decît să presupui, că toate spiritele valide ale mişcării legionare, cele care ar fi putut produce replici articulate, au dispărut, lăsînd pe scenă reprezentanţi de mîna a doua şi a treia. Poţi, de asemenea, să constaţi că, spre deosebire de legionarismul originar, capabil să polarizeze interesul cîtorva intelectuali de anvergură, legionarismul epigonic de astăzi nu stîrneşte decît adeziunea unor naturi inferioare, ale căror convingeri se reduc la un amestec de bicepşi şi idei fixe. Pe de altă parte, nu este exclus ca printre simpatizanţii contemporani ai extremei drepte să fie şi oameni de calitate care însă, dintr-un motiv sau altul, înţeleg să se manifeste cu discreţiune sau deloc. (Oricum, o asemenea rezervă este, ea însăşi, psihanalizabilă...) Fapt e că ceea ce se vede în "tabăra" legionară e grob, haotic şi neconvingător. În această variantă, nu poate fi vorba, cred, de un pericol real, într-o perioadă în care mai curînd extrema stîngă se regrupează eficace şi îşi recuperează forţa de persuasiune printre alegătorii exasperaţi de "costurile" reformei.

Caracteristică pentru degringolada legionară este, între altele, incoerenţa senilă a discursului doctrinar. Nici cei mai aprigi dintre apologeţi nu reuşesc să se înţeleagă asupra unor chestiuni de ordin principial sau istoric. Unii îşi asumă, cu cîte o ochiadă fioroasă, toate "execuţiile" legionare (făcînd portrete negre lui I. G. Duca, Armand Călinescu şi Iorga), alţii, dimpotrivă, se spală pe mîini. Unii se declară pe faţă antisemiţi, invocă Protocoalele Înţelepţilor Sionului şi iudeo-masoneria, alţii, cînd se vorbeşte de antisemitismul legionar, joacă stupoarea indignată şi dezgustul. (Există şi cazul în care una şi aceeaşi persoană adoptă succesiv sau simultan ambele atitudini!) Unii afirmă net că "mişcarea" e pentru un regim autoritar, alţii pretind că ea apără şi a apărat întotdeauna democraţia. Ca să nu mai vorbim despre fractura dintre fidelii lui Corneliu Zelea-Codreanu şi cei ai lui Horia Sima (cu precizarea subînţeleasă că Legiunea a fost bună pînă la asasinarea celui dintîi şi s-a stricat sub cel de-al doilea; e inevitabil să-ţi aminteşti de cezura "stilistică" percepută de comunişti între perioada leninistă şi degradarea ei sub Stalin).

Pentru a arăta cum funcţionează - în unele cazuri - "originalitatea" apologetică a anumitor "exegeţi" ai Legiunii, ne vom opri la o scrisoare expediată redacţiei noastre de dl.dr. Şerban Milcoveanu (Domnia Sa semnează, milităreşte, Milcoveanu Şerban). Domnul doctor începe zglobiu, cu o colocvialitate de un gust îndoielnic, curentă în misivele de acest fel: "...Ziguşorul dumneavoastră (adică Z.Ornea, n. red.) se dă la mine să mă muşte...".După această simpatică piruetă, urmează ceva subtil, o "fineţe" de care autorul pare foarte mîndru: Ziguşorul muşcă "mai mult cu cauzalitate decît cu finalitate". Înţelegem, desigur, unde bate dl. doctor. Edificaţi, intrăm în chestiune: aflăm că Milcoveanu Şerban a căutat adevărul istoric (întrucît e "membru al Naţiunii Române şi cetăţean al Statului România") şi l-a găsit. Adevărul istoric este că, ori de cîte ori legionarii au omorît pe cîte cineva, ei "au fost manipulaţi din culise" după cum urmează: 1. În cazul Armand Călinescu, "creierele" au fost "ex-regele"(sic!) Carol II, M.Morusoff şi Ernest Urdăreanu. 2. În cazul I. G. Duca, "creierul care a conceput şi a teleghidat" a fost acelaşi "ex-rege", plus generalul Gavrilă Marinescu. 3. În cazul N.Iorga şi V.Madgearu, creierele au fost Ion Antonescu şi Eugen Cristescu. Vinovat moral - ca intermediar - ar putea fi , mai ales în cazurile 1 şi 3, Horia Sima, pe care dl. Milcoveanu nu-l prea iubeşte. Prin această teorie, dl. Milcoveanu intră în conflict nu atît cu "Ziguşorul nostru", ci, cum o şi mărturiseşte, cu "foarte importantul comandant legionar, juristul Const. Puiu Atanasiu". Asta e prima ciudăţenie. Dar încă şi mai ciudat e să crezi – ca dl. Milcoveanu – că a explica acţiunile mişcării legionare prin "substraturi de culise"(sic!) de care mişcarea propriu-zisă e străină e a-i oferi o scuză onorabilă, ba chiar a o complimenta. În fond, teza domnului Milcoveanu se reduce la constatarea că mişcarea s-a complăcut, în repetate rînduri, să fie "mîna care execută", în vreme ce creierul era mereu în altă parte. Decerebrarea ca virtute! Mă tem că stînga n-a fost niciodată atît de ofensatoare cu Legiunea, pe cît reuşesc să fie unii din apărătorii ei...

(urmarea în numărul viitor)

Andrei PLEŞU

Există o "lecţie poloneză"? (IV)

Pretutindeni în Europa de Est foştii comunişti şi-au abandonat atît vechile denumiri, cît şi vechile doctrine şi programe, optînd explicit pentru social-democraţie. Inclusiv în România, unde nu mai puţin de patru partide parlamentare (PDSR, PD, PSM şi PSDR) îşi dispută apartenenţa la social-democraţie. Încă mai curios, dar nu mai puţin semnificativ, există şi un partid, Partidul Alianţei Civice, pe care foştii săi parteneri şi aliaţi din Convenţia Democratică îl suspectau şi chiar îl acuzau de secrete simpatii sau înclinaţii socialiste, de fapt social-democrate. Fără vreo valoare pentru definirea identităţii PAC, aceste suspiciuni sînt însă foarte importante pentru înţelegerea corectă a peisajului politic românesc. Ele sînt, de asemenea, importante pentru forma, nivelul şi calitatea gîndirii politice a celor care le-au formulat şi instrumentalizat (cu ajutorul lor, de pildă, a fost eliminat în 1992 Nicolae Manolescu, preşedintele PAC, din competiţia pentru desemnarea candidatului Convenţiei Democratice pentru alegerile prezidenţiale). În orice caz, din fostul partid comunist român se trag direct doar PDSR, PD şi PSM, PSDR revendicîndu-şi o descendenţă istorică, de continuator al vechiului partid social-democrat, desfiinţat de regimul comunist în 1948.

Au trecut foştii comunişti la social-democraţie din oportunism? Chiar dacă ar fi aşa, metamorfoza lor nu este mai puţin o recunoaştere implicită şi asumată a eşecului comunismului. Deveniţi social-democraţi pentru a se salva, pentru a se menţine în viaţa politică ori pentru a reveni la putere acolo unde o abandonaseră, foştii comunişti au indicat, fie şi prin ipoteticul lor oportunism, o direcţie politică pe care în multe ţări din Europa de Est electoratul a validat-o şi a legitimat-o prin alegeri democratice.

Adversarii cei mai înverşunaţi ai foştilor comunişti îi numesc însă pe aceştia *neo-* sau *cripto-comunişti*, considerînd că prăbuşirea regimurilor comuniste nu i-a schimbat cîtuşi de puţin. Dispariţia partidelor comuniste a fost urmată în multe locuri de apariţia unui anti-comunism radical, vehement şi inflexibil, cel puţin sub aspect propagandistic. Să fie anti-comunismul doar un instrument, o armă politică? Lech Walesa nu a avut nici o iniţiativă de eliminare a foştilor comunişti pe durata mandatului său prezidenţial, dar s-a repliat într-un discurs violent anti-comunist în momentul în care ex-comunistul Kwasniewski s-a profilat ca principalul său adversar. În România, fostul secretar al CC al PCR Ilie Verdeţ, fost de asemenea prim-ministru al lui N. Ceauşescu, în prezent preşedinte al Partidului Socialist al Muncii, i-a denunţat pe liderii PDSR că provin, aproape toţi, din fostul partid comunist. O dovadă în plus, pesemne, că anti-comunismul este încă resimţit ca foarte profitabil. Şi nu este deloc imposibil ca refuzul de a vedea în foştii comunişti altceva decît neo- sau cripto-comunişti să provină din logica internă a anti-comunismului. Aşa cum există antisemitism fără evrei, va fi fiind cu putinţă să existe şi anti-comunism fără comunişti.

Însă recuperarea arsenalului propagandistic anti-comunist împotriva foştilor comunişti are în general un singur efect. Exemplul polonez este, în acest sens, şi cel mai elocvent, nu doar cel mai proaspăt. Departe de a mobiliza, departe de a asigura victorii zdrobitoare, anti-comunismul militant îi izolează şi îi marginalizează tocmai pe cei care îl practică. Aceştia sînt percepuţi deseori ca personaje anacronice, defazate, ca purtători ai unui fanatism pe care societăţile eliberate de regimurile comuniste refuză să-l accepte ori să-l legitimeze. Cu cît anti-comuniştii sînt mai virulenţi, cu atît audienţa lor se restrînge, cu atît majorităţile electorale se arată mai mefiente faţă de ei. Ceea ce s-a petrecut în Ungaria, în Polonia, în Bulgaria, în Lituania pare să arate că anti-comunismul pur şi dur s-a perimat. Exerciţiul democratic s-a dovedit, în majoritatea ţărilor din Est, categoric mai favorabil foştilor comunişti decît anti-comuniştilor militanţi. Este bine, este rău, este moral, este imoral, este o regresiune, este un progres? *C'est comme ça!* Înainte de orice apreciere, înainte de orice judecată de valoare, este totuşi - totuşi! - nevoie de constatarea acestei evidenţe.

Şi a altora. Foştii comunişti nu doar s-au prefăcut în social-democraţi, ei au devenit susţinători (şi adesea profitori) ai economiei de piaţă, aspiră să intre în structurile politice, economice şi militare ale Europei occidentale. Partidul socialist maghiar, partidul foştilor comunişti din Ungaria, a cîştigat alegerile din mai 1994, întrucît reprezenta o alternativă cert progresistă faţă de conservatorismul, afacerismul excesiv, liberalismul arogant şi paseismul Forumului democratic maghiar. Ajunşi la putere, foştii comunişti din Ungaria nici nu au încetinit sau oprit reformele, nici nu au ezitat să adopte impopulare măsuri de austeritate. În martie 1995, guvernul fostului fruntaş comunist Gyula Horn a lansat cel mai sever program de austeritate de după 1989. Rezultat - la 1 ianuarie 1996 forintul va deveni convertibil, pentru că balanţa de plăţi va corespunde exigenţelor FMI. Ungaria are astfel toate şansele să fie, după Cehia, a doua ţară fostă comunistă din Estul Europei primită în OCDE. O evoluţie condusă de "foştii comunişti"... Programul noului preşedinte polonez, ex-comunistul Alexandr Kwasniewski, este fără fisură occidentalizant, în sens economic, politic şi social.

O eventuală întoarcere la comunism îi sperie, cu siguranţă, mai mult pe foştii comunişti decît pe anti-comunişti. Pentru aceştia, în definitiv, nimic nu s-ar schimba, din moment ce nimic nu s-a schimbat.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Răspunsuri la "cîteva întrebări" (IV)

Întrebarea cu numărul 13, ultima a chestionarului meu, adresat cititorilor **Dilemei** cu aproape două luni (!) în urmă, constituia versiunea "pozitivă", directă a întrebării nr. 12, care căuta să surprindă specificul televiziunii (şi pe cel al relaţiei noastre cu ea) "prin lipsă", "în negativ" şi care, într-un fel, o pregătise. Ea suna aşa: **"Prin ce anume consideraţi că televiziunea este de neînlocuit? Ce anume oferă ea care să nu poată fi suplinit de nici un alt medium?"**. Iată răspunsurile:

"Imaginea (oameni, locuri, întîmplări etc.) în mişcare"; "Televiziunea îţi oferă posibilitatea de a vedea un eveniment într-un timp record. Nu întotdeauna ajunge să auzi"; "Imaginea. Stimulul optic este totuşi mult mai sugestiv, uneori mai plăcut decît cel auditiv, aduce o completare fericită celui audio"; "informaţie, divertisment, imagine/divertisment, imagine/imagine, divertisment"; "Filme bune, pe care cei din provincie n-au cum să le vadă pe ecran, teatru, mese rotunde ş.a."; "Prin nimic. Nu oferă nimic deosebit"; "Televiziunea nu oferă nimic care să nu poată fi suplinit de un alt medium. Ba dimpotrivă, televiziunii îi lipsesc multe. Dacă mi-aş permite un computer cu CD Rom şi acces la Internet, m-aş lipsi imediat de orice alt tip de medium. Spre deosebire de TV sau radio, în Internet nu ţi se dă nimic. Dar există totul, trebuie doar să cauţi. Totuşi, pînă una-alta eu prefer radioul..."; "Probabil că nu este de neînlocuit şi, poate, chiar va fi înlocuită. Pot să-mi imaginez că dacă aş avea un calculator cu acces la Internet, aş găsi şi acolo (poate mai bune) substituturi comunicaţionale; dar n-am"; "Prin rapiditatea transmisiei şi prin imagine"; "Nu consider că televiziunea este de neînlocuit atîta timp cît informaţii îmi oferă şi radioul, iar editurile ne răsfaţă cu zeci de apariţii de carte de valoare"; "Referindu-mă la o televiziune serioasă, neimplicată politic, care să existe din plăcerea de a informa corect, cu dezbateri neîncurcate, neregizate, în sensul «uite, măi, bizonule, ce s-a întîmplat, vezi ce faci ca să nu te mai plîngi că îţi cade drobul de sare în cap», atunci o televiziune este de neînlocuit. Comoditate (fotoliu, cafeluţă, ţigară), imagini (pe care nici o descriere din ziare nu le poate înlocui), rapiditate în informare..."; "Televiziunea este de **înlocuit**. (Exact, fără «ne»!)"; "Cred că este necesară într-o societate deschisă, într-o democraţie adevărată. În momentul în care televiziunea este folosită împotriva democratizării, ca la noi, ea devine mai mult decît inutilă, devine nocivă. Potenţial vector al democratizării şi culturalizării maselor, televiziunea este azi, la noi şi aiurea, factor de răspîndire a răutăţii şi prostiei, a violenţei fizice şi mentale. Iar dacă există programe şi chiar posturi de televiziune de mare calitate, ele sînt aproape totdeauna cele mai puţin vizionate şi, deci, marginale. Probabil însă că era nevoie de această perioadă infantilă pentru ca televiziunea, experiment probabil mai periculos decît toate experienţele nucleare din ultimii 40 de ani, să se (auto?) maturizeze, să devină responsabilă. Cred că sau învăţăm să punem în valoare potenţialităţile televiziunii (...), sau riscăm să o împingem spre o şi mai mare mediocritate".

Ultimul răspuns citat, pe care mi-am permis să-l reproduc *in extenso*, reuşeşte să pună punctul pe i: problema cea mai importantă a televiziunii (şi a presei în general) o constituie nu tehnica sau profesionalismul (înţeles în litera lui), ci **responsabilitatea**. Mai precis, lipsa de responsabilitate, uitarea sau existenţa ei sincopată, intermitentă, pur întîmplătoare. Nevoind, de cele mai multe ori, altceva decît *să vadă cu orice preţ, să vadă pentru a vedea*, neexistînd decît din "simplă" *curiozitate*, televiziunea **orbeşte**: se orbeşte pe sine şi declanşează orbirea în lanţ, ajungînd să bîjbîie şi să ne facă să bîjbîim de prea multă "lumină". Voind doar să vadă - cît mai mult, **totul**, dacă se poate -, ea ajunge să nu mai vadă deloc. Exagerez, firește, dar tendinţa principală pe care ea o manifestă aceasta este. Parafrazîndu-l pe corespondentul nostru, aş spune că *televiziunea este (o) copilărie*, materializarea unei dorinţe infantile ce nu ţine de vîrsta biologică, ci de natura noastră de fiinţe istoriceşte "tinere".

Răspunsurile de mai sus conţin o polemică implicită, pe care, încercînd s-o "împac" şi, totodată, s-o sintetizez, aş rezuma-o astfel: *e bine cu televizor, dar fără televizor nu e rău!* La ce poate fi redusă, aşadar, televiziunea: la **imagine+mişcare**, la **rapiditate** ("timp real"), la **sugestivitate**, la **nimic**, la o simplă **etapă** în dezvoltarea comunicării (trimitere spre viitor), la **comoditate** ("room service"!), problema ei cea mai gravă fiind, însă, aşa cum am mai spus, cea **etic-deontologică: naivitatea** ei ne-inocentă, vinovată. Şi, ca să închei înşiruirea, **contextul**: televiziuni comparabile tehnic, profesional şi moral nu au aceleaşi efecte indiferent de societate. Într-o societate precum a noastră de azi, înclin să cred că responsabilitatea televiziunii ar trebui să fie mai mare decît în societăţile "aşezate" (dar cînd se poate o societate considera cu adevărat "aşezată"? poate doar atunci cînd devine un simplu strat arheologic...). Dar, voind să "oglindească" societatea la un nivel imediat, televiziunea nu reuşeşte, cel mai adesea, decît s-o oglindească, simptomal, la un nivel secund sau terţ. Televiziunea reflectă cel mai bine *indirect* o societate. Ea este un surplus util, în măsura în care se adresează laturii "gratuite" a personalităţii privitorului, o invitaţie la joc, un vis realizat, din care, uneori, îţi vine greu să te trezeşti: **jocul cu/de-a realitatea, de-a evenimentul, de-a comunicarea umană, de-a lumea**. Joc, ca toate jocurile umanităţii, serios, dacă nu chiar grav. Televiziunea, între trezirea (prin imagine) la realitate şi realitatea devenită vis, simplă imagine...

Să închei, însă, tot cu un fragment de scrisoare: "Aţi neglijat rolul radioului în difuzarea de informaţii şi emisiuni culturale. Ascult în medie 2 ore pe zi, iar sîmbăta şi duminica 3 ore emisiuni informative şi culturale ale posturilor de radio naţionale, teritoriale şi străine (BBC, Europa Liberă, Deutsche Welle, RFI). Radioul îmi dă mai multă autonomie (în timpul audiţiei pot face şi altceva - citit, bărbierit, scris) şi cred că i-aş simţi mai mult lipsa decît televizorului. (...) Cred că ideea după care omul a devenit sclavul televizorului este cam exagerată". Nu, omul nu a devenit sclavul televizorului, ci al lui însuşi, cum a fost dintotdeauna. Cînd nu-ţi eşti stăpîn nu-ţi poţi fi decît sclav. Dar şi acest răspuns constituie un punct pe i: televiziunea este, poate, o paranteză, o fază de tranziţie între radio şi Internet. Aceasta tocmai în temeiul dorinţei de libertate şi de autonomie, de non-dependenţă a persoanei umane. Imaginea te poate minţi, făcîndu-te să crezi că eşti "în direct", că te afli acolo unde nu te poţi afla (spaţial, temporal, dar şi ca identitate), în vreme ce vocile se adresează lăuntrului, avînd mult mai multe şanse să întîlnească şi să trezească vocea morală, *"le plus moi-même que moi-même"* (Derrida), iar scrisul se adresează cititului, ordinii *scrise* a lumii.

Semnatarul acestor rînduri - un epistolier ca toţi ceilalţi, care şi-a luat, însă (nu este singurul), angajamentul să "răspundă" în fiecare săptămînă - ţine să mulţumească acelor cititori ai **Dilemei** care i-au scris, răspunzîndu-i la întrebări. Nu-şi făcuse prea multe iluzii că va primi vreo scrisoare, după care a ajuns să nu mai creadă că va termina vreodată de răspuns la răspunsurile primite. Rămîne, aşadar, şi pe mai departe dator...

Bogdan GHIU

Economie

În sacul lui Moş Crăciun '95 raţia noastră de privatizare s-a redus doar la... 7%

Guvernul, într-o recentă şedinţă, a făcut o evaluare a lucrurilor aflate în propria sa gestiune ce ar putea fi strecurate în sacul lui Moş Crăciun '95. Şi care să fie contabilizate la capitolul "daruri făcute poporului". Nu de mult, înainte de Moş Nicolae, încercarea premierului Nicolae Văcăroiu de a ne garanta căldura din case cu rezerva de aur a ţării eşuase. Motivul? Contabilitatea metalului galben nu este ţinută în Palatul Victoria. Aşa că pentru noaptea de Moş Ajun Guvernul a avut grijă să privească doar în propria sa curte.

Tot românul şi-a făcut rost, dacă nu de un brad, măcar de o creangă de brad. Duminică seara îşi va strînge familia şi, toţi laolaltă, vor aprinde artificii, vor primi bucuroşi eventualii colindători şi vor cînta "O brad frumos". Chiar dacă preţurile au crescut şi sărăcia s-a accentuat, masa va fi plină în cele mai multe case. Guvernul se autofelicită că, deşi a scăpat din mînă preţurile la ouă şi la preparatele din carne, care au luat-o razna, a reuşit să ţină în loc preţurile la carne. Vom avea, deci, sarmale şi cîrnaţi de casă. În case va fi căldură şi vom avea şi apă caldă. Din vreme, executivul i-a chemat la ordine, în Palatul Victoria, pe recalcitranţii RENEL şi RADET, care se apucaseră să se certe şi să ne ameninţe cu frigul tocmai în apropierea Crăciunului. Acum stau cuminţi, fiecare în colţul lui, în genunchi. Şi vor sta aşa pînă la Anul Nou, că doar românul trebuie să se bucure şi de sărbătoarea Revelionului. Vom vedea însă ce va fi în ianuarie '96, pentru că n-ar fi exclus să-i sufoce blocajul financiar şi să nu mai reziste să stea la colţ.

Mai avem totuşi o speranţă. Cum urmează un an electoral, n-ar fi exclus ca executivul să găsească o soluţie. N-o contabiliza el, în Palatul Victoria, rezerva de aur, dar are la îndemînă balanţa comercială. Aşa că s-ar putea să mai pluseze ceva la deficitul din acest an, ajuns la aproape 2 miliarde de dolari, sumă cu care importurile au devansat exporturile, pentru a sprijini importurile de resurse energetice. Şi atunci vom merge la alegeri cu ideea că, deşi a fost o iarnă grea, n-am tremurat de frig în case.

Pe măsură ce trece timpul, înţelegem tot mai limpede că toate aceste necazuri (ale guvernului şi ale noastre) sînt cauzate în primul rînd de întîrzierea reformelor. Şi, mai cu seamă, de întîrzierile intervenite în procesul de privatizare.

Sigur, privatizarea nu-i cheia fericirii. Experienţa altor ţări arată că, imediat după privatizare, un an sau chiar doi-trei, urmează destule complicaţii: producţia scade, şomajul creşte, veniturile din muncă sînt mai mici. Apoi, se accentuează polarizarea bogăţiei, într-o parte se formează un grup restrîns de persoane sau de familii care adună averi mari, în cealaltă se grupează masa mare a celor săraci, fără să existe o numeroasă clasă de mijloc în jurul căreia să graviteze viaţa societăţii. Dincolo de aceste aspecte cu caracter general, sînt problemele specifice ale economiei româneşti: surplus de personal în unităţile economice, risipă mare de resurse, o productivitate mică a muncii şi o eficienţă economică modestă. Privatizarea ar impune ajustări rapide cu costuri sociale foarte mari.

Dacă aşa stau lucrurile, de ce vrem noi privatizare? De ce chiar guvernul a apăsat puternic în acest an pe acceleratorul unui program naţional de privatizare în masă, prezentînd în acest sens o listă cu 4000 de societăţi comerciale, în care au fost cuprinşi inclusiv giganţii industriali? De ce responsabilii cu privatizarea au atras atenţia naţiunii române că de încheierea cu succes a acestui vast program, pînă la 31 decembrie 1995, depinde soarta economiei şi bunăstarea noastră? E clar de ce: pentru că nu avem o altă soluţie.

Nici privatizarea, în special, nici economia de piaţă, în general, nu sînt drumuri cu care se poate trezi entuziasmul popular. Dimpotrivă, din cauza costurilor sociale implicate, nu se culeg decît nemulţumiri, proteste, demonstraţii de stradă. Dacă istoria are răbdare să aştepte, oamenii n-au răbdare. Mai ales românii, care de atîta amar de vreme tot strîng cureaua. Şi totuşi, alt drum care să ne scoată din fundătura lipsei de eficienţă economică, de bani şi de resurse şi care, în acelaşi timp, să ne aducă în cîţiva ani bunăstarea visată... nu există. Acesta este motivul pentru care guvernul ne-a promis că Moş Crăciun '95 va avea, în tradiţionalul lui sac, o noutate absolută în România: 4000 de întreprinderi privatizate.

Dar n-a fost să fie aşa. Recent, guvernul şi-a făcut socotelile. Normal ar fi fost să rezulte un acţionariat popular masiv: 4000 de societăţi comerciale privatizate, cu 17 milioane de acţionari. Cînd a tras linie şi a numărat, s-a văzut că dintre deţinătorii de cupoane şi de carnete de proprietate numai... 7% le-au schimbat în acţiuni. Ceilalţi au stat cuminţi la casele lor, Crăciunul găsindu-i cu titlurile de privatizare în sertare. Neîncrederea şi proasta informare şi-au spus cuvîntul.

În sprijinul guvernului au sărit senatorii. A urmat o iniţiativă legislativă, votată în mare grabă. Acum, deşi este clar că la nivelul anului pe care îl încheiem privatizarea a fost un eşec, rămîne speranţa că şi după 31 decembrie mai este... un an. Potrivit amendamentului adoptat de Senat, opţiunile pentru societăţile comerciale se vor putea face încă trei luni din 1996, deci pînă la 31 martie.

Va reuşi guvernul, în aceste trei luni, să trezească încrederea românilor în procesul de privatizare în masă şi să-i determine, printr-o mai bună informare, să devină acţionari în cele 4000 de întreprinderi de pe listă? Acesta va fi primul mare examen din anul ce vine.

Adrian VASILESCU

Democraţia fostei securităţi

Ca în fiecare decembrie post-comunist, discuţiile despre revoluţie şi misterele ei au acaparat din nou scena politică. Spre deosebire de aniversările dintre două legislaturi, lăsate de obicei în grija moştenitorilor celor dispăruţi, a asociaţiilor de revoluţionari şi a presei care pretinde fie că deţine adevărul, fie că doreşte să-l afle, anul acesta evenimentele din decembrie '89 sînt analizate cu gîndul la alegerile de anul viitor. Politicieni de toate culorile, şi mai ales aceia aflaţi în momentul schimbării de partea forţelor care se opuneau căderii regimului, invocă legea pentru a acuza abuzurile actualei puteri şi modul fraudulos în care ea s-a instalat la cîrma tranziţiei. Teza loviturii de stat cu ajutor sovietic, revăzută şi adăugită în nenumărate variante în ultimii cinci ani, e susţinută deopotrivă de senatorul PRM C.V.Tudor, de "civicul" P.M. Băcanu şi de ţărănistul Valentin Gabrielescu, şef al comisiei parlamentare însărcinate cu investigarea şirului de "întîmplări" care au condus la căderea şi dispariţia cuplului dictatorial. Nici opozanţii tradiţionali, nici opozanţii de ultimă oră nu-şi permit să aducă în discuţie - altfel decît colateral şi neconvingător - rolul securităţii autohtone în pregătirea, declanşarea, "furtul" şi devierea mişcării revoluţionare care a ţinut loc de fundal şi de legitimă apărare mişcărilor de culise de dinainte şi de după 22 decembrie '89. Căutînd vinovaţi doar la Kremlin şi la Cotroceni, democraţii de acum şase ani şi antidemocraţii ceauşist-naţionalişti sînt gata să încheie o alianţă ciudată şi periculoasă, mînaţi de idealul comun al compromiterii alesului din '92 şi al răzbunării "păcatului originar" comis în zilele euforiei naţionale şi ale consensului antidictatorial. După "salvatorul" pact politic încheiat cu înlocuitorii oficiali ai fostei conduceri de partid şi de stat, fidelii apărători ai ordinii si bunăstării comuniste sînt gata să încheie un pact de neagresiune şi bună colaborare cu partidele istorice şi cu presa de opoziţie. În anii '90-'92, securiştii proceauşişti şi securiştii prooccidentali s-au simţit datori să se ierte între ei, să se ajute şi să cucerească împreună punctele-cheie ale noii vieţi social-economice, pentru a nu lăsa duşmanul comun să îi pedepsească sau să-i dea la o parte. Duşmanul comun era atunci opoziţia formată din partidele istorice şi din bucureştenii îndrăgostiţi de ideea manifestaţiilor de stradă. Acum, duşmanul comun e actuala putere, noul SRI şi acea parte a Parlamentului care susţine teoretic programul reformelor şi al integrării, deşi e incapabilă să-l pună în practică. De frica duşmanului comun şi din dorinţa de a-l învinge cu orice preţ la viitorul scrutin, opoziţia parlamentară şi neparlamentară se arată dornică şi grăbită să repete greşeala de neiertat făcută cu ani în urmă de majoritarii aflaţi la putere, dînd credit forţelor retrograde, nostalgice şi naţionaliste. Frica de competiţie politică şi de adevăr istoric i-a îndemnat pe guvernanţii din ultimul cincinal să prefere complicitatea cu propriii lor duşmani şi să nu ne ofere nimic mai mult decît tranziţia şi economia de piaţă convenabile fostei securităţi. Aceeaşi frică de competiţie, aceeaşi neîncredere în mecanismele democratice şi în schimbarea posibilă de jos în sus - fără implicarea serviciilor secrete abilitate să apere statul de drept, nu să pregătească alegeri şi să impună candidaţi politici - îi îndeamnă în ultimul timp pe liderii ţărănişti (dar şi pe mulţi opozanţi din alte partide) să prefere "adevărurile" despre revoluţie convenabile apărătorilor lui Ceauşescu, stîngii contrarevoluţionare sau dreptei care refuză sistemul pluripartit. După ce au folosit în interes propriu "misterele revoluţiei" şi incapacitatea principalilor actori politici sau nepolitici ai momentului "decembrie '89" de a privi realitatea în faţă şi de a accepta că ei înşişi au fost folosiţi, speriaţi, şantajaţi, flataţi, cumpăraţi etc. (cîţi dintre disidenţii celebri au putut spune pînă acum adevărul-adevărat despre ce anume li s-a întîmplat lor înainte de a ajunge în prim-planul revoluţiei televizate în direct sau imediat după aceea?), fabricanţii de secrete, de intrigi, de duşmănii şi de comploturi înfăptuite de creduli urmează să folosească în interes propriu "dezvăluirile despre revoluţie". Reprezentanţii presei "democrate" şi ai opoziţiei parlamentare stau muţi de admiraţie în faţa prezidenţiabilului de România Mare, deţinător de "informaţii-bombă pe tema loviturii de stat", tot aşa cum în '91 şi '92 preşedinţia, executivul şi directorul SRI îl aplaudau în extaz pentru "talentul" cu care ştia să folosească dosarele de cadre şi ninciuna sfruntată împotriva tuturor adversarilor politici ai noii puteri. Puse în mod repetat la temelia noii societăţi, "dreptatea", "adevărul" şi "patriotismul" fostelor slugi ale comunismului ne garantează pînă la urmă "democraţia" pe care o merită psihologiile noastre uşor de manevrat, atîta vreme cît ele nu pot depăşi obsesia răului dinafară.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Cînd doi se ceartă... Harvardul se îmbogăţeşte

● **Dezvăluirea:** Domnul Gabrielescu, văr bun cu Polichinelle, şi-a luat inima-n dinţi şi ne-a comunicat tot, absolut tot ce ştiam. Încă din 1990, cînd începuseră disputele pe tema "a fost sau n-a fost revoluţie" şi dacă da, "a fost anti-dictatură ceauşistă sau anti-comunistă", lucrurile au fost în principiu lămurite. Trecerea timpului n-a adăugat prea multe detalii, dar a confirmat cele spuse atunci. (**România liberă**, luni, 18 decembrie 1995)

● **La 6 ani după Decembrie '89, singurele lucruri care au rămas sînt controversele şi o certitudine: Iliescu:** La şase ani de la răsturnarea regimului Ceauşescu, semnele de întrebare asupra evenimentelor din decembrie 1989 sînt departe de a se risipi, ba mai mult, continuă să se înmulţească. A fost revoluţie, revoltă spontană a maselor sau lovitură de stat? Există celebrele conturi ale lui Ceauşescu? Trebuia el, într-adevăr, împuşcat? Cine a tras? şi aşa mai departe. Comisiile parlamentare însărcinate, în această perioadă, să dea răspuns întrebărilor de mai sus n-au reuşit să o facă. Nici comisia condusă de senatorul PNŢCD Valentin Gabrielescu nu a avut mai mult succes decît cea formată în precedentul parlament. Mai mult, preşedintele comisiei a stîrnit un val de proteste prin organizarea unei conferinţe de presă în care anunţa dezvăluiri senzaţionale, care însă n-au venit (Valentin Gabrielescu a descoperit că în 1989 a fost răscoală!). Aşadar, din nou controverse... (**Evenimentul zilei**, marţi, 19 decembrie 1995)

● **Timişoara - oraş martir, la şase ani de la declanşarea Revoluţiei RomÂne:** Cu neplăcere trebuie să menţionăm că disensiunile ce persistă între diferitele organizaţii ale revoluţionarilor au făcut ca monumentul "Omul ţintă" (al sculptorului Szakata Bela) să fie inaugurat şi, respectiv, sfinţit de cîte două ori. (**Curierul naţional**, marţi, 19 decembrie 1995)

● **Iliescu, prim-secretar al tenebrelor:** Exasperat că raportul comisiei pe care o conduce e departe de finalizare, obstrucţionat de lipsa de colaborare a unor organisme ale statului, Valentin Gabrielescu s-a hotărît să rupă tăcerea. Gabrielescu nu e un fitecine, ci un senator al României. Dacă lui Gabrielescu, senator român, i se pune pumnul penal în gură, la ce se pot aştepta simplii cetăţeni chemaţi să depună mărturie în legătură cu evenimentele din decembrie 1989? Comunicatul de vineri al Preşedinţiei are menirea de a semăna teroarea în popor. Poporul, dacă ştie ceva despre cum îşi racola KGB-ul oamenii, despre cum se dă o lovitură de stat cu sprijinul Moscovei, despre cum se împuşcă oameni pentru a ridica emanaţi la Putere, trebuie să tacă din gură. Acesta e avertismentul prezidenţial pentru martorii care au văzut prea mult la Moscova în anii '50 ori la Bucureşti în decembrie '89, şi care rezultă din comunicatul prezidenţial împotriva lui Gabrielescu. (**Ziua**, luni, 18 decembrie 1995)

● **Dl. Gherman "îşi va sfîrteca veşmintele de durere":** Sensibilizat probabil de reacţia promptă a Cotrocenilor, preşedintele Senatului, dl. Oliviu Gherman, a convocat la rîndul său o conferinţă de presă pentru o replică la cea a d-lui Gabrielescu. Ieri însă, Oliviu Gherman nu a făcut referiri la fondul declaraţiilor d-lui Gabrielescu, ci a declarat că în calitatea sa obiectează la atingerea pe care a adus-o senatorul PNŢCD Parlamentului, nerespectînd Regulamentul intern de funcţionare a Comisiei pe care o reprezintă. Oliviu Gherman i-a reproşat punctual senatorului Gabrielescu nerespectarea a două articole - 15 şi 16 din Regulament. Primul îl obliga sub semnătură şi sub sancţiunea legii să păstreze şi să protejeze secretul desfăşurării investigaţiilor, cercetărilor, documentelor şi probelor Comisiei, al doilea îl obliga să nu scoată în afara sediului Senatului "să multiplice, să transmită către presă, radio, TV sau să încredinţeze altor persoane cu excepţia cazurilor anume aprobate de comisie prin vot" probe depuse la Comisie. (**Adevărul**, marţi, 19 decembrie, 1995)

● **Cărţile lui C.V. Tudor, la Universitatea Harvard:** În cea mai mare bibliotecă universitară din lume, cea de la Harvard, nu a mai intrat în ultimii ani nici o lucrare de limbă şi literatură română, cu excepţia cărţilor scrise de Vadim Tudor, a declarat prof. univ. Mihaela Irimia (întoarsă recent de la o bursă la Harvard), în cadrul mesei rotunde cu tema "Arta traducerii - ştiinţa diseminării culturii româneşti", desfăşurată joi, 14 decembrie, la sediul Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine din Bucureşti. (**Cronica română**, luni, 18 decembrie 1995)

De jur împrejur

Ministerul catastrofelor

Duma rezultată din alegerile din 17 decembrie din Rusia pare - conform rezultatelor provizorii - să fie un corp legiuitor mai conservator decît a fost Congresul Deputaţilor Poporului, ales pe vremea lui Gorbaciov. Oricum, atunci, grupul generalilor şi al comuniştilor nu îşi afişa un program, ci vocifera zgomotos şi tropăia cînd vorbea deputatul Saharov şi alţi partizani ai reformelor. Atunci Partidul Comunist aflat la putere le dăduse ordin să fie democraţi, era un ordin pe care nici nu-l înţelegeau şi nici nu prea le făcea plăcere, dar se supuneau în principiu şi protestau în fapt.

Condiţiile în care a evoluat construcţia democratică în Rusia au fost mereu marcate de violenţă şi ilegitimitate şi nu e de mirare că într-o ţară imensă, unde prin forţa împrejurărilor informaţia este dirijată şi controlată, populaţia percepe vechea ordine ca pe una stabilă, iar tot răul este pus pe seama "reformatorilor cu caş la gură" din guvernul Gaidar, a celor care au ştiut să profite de oportunităţile economice pentru a se îmbogăţi escrocîndu-şi şi ucigîndu-şi adversarii, pe seama intelectualilor şi a gazetarilor care calomniază totul şi introduc pornografia. Calea reformistă a fost marcată de confruntări militare - complotul împotriva lui Gorbaciov, conflictul armat condus de Elţin şi Graciov împotriva Dumei -, crima politică şi economică a devenit un fapt divers, pauperizarea unei mari părţi a populaţiei asigură fondul de nemulţumire care explică în bună parte rezultatele alegerilor. Au dreptate comentatorii occidentali care afirmă că în Rusia alegerile nu reprezintă o competiţie ideologică sau politică, ci doar bătălia dintre diversele elite pentru a se apropia de centrele de decizie. Partidele ca atare nu există, şi voturile se obţin datorită mesajului populist - promovat de toată lumea, de la Jirinovski la Iavlinski - firească cu specificităţi adecvate: Jirinovski le promite rusilor că-şi vor spăla cizmele în Oceanul Indian, Iavlinski că *toţi* vor avea un nivel de viaţă decent.

Deosebirea dintre partidul comunist condus de Ziuganov, pentru care a votat fiecare al cincilea alegător dintre cei care s-au prezentat la vot - şi cele conduse de Kwasniewski în Polonia sau de Gyula Horn în Ungaria, este că rusii nu pretind că au renunţat la ceva, ci dimpotrivă că sînt fideli vechilor idealuri. Ziuganov a promis că va opri creşterea preţurilor, că va lichida şomajul, că va îngrădi criminalitatea. Economiştii din formaţiunea sa susţin că statul trebuie să-şi asume din nou rolul de conducere în economie şi să restabilească rapid proprietatea "colectivă" asupra mijloacelor de producţie. Nu şi-au luat nici un angajament cu privire la pluralism şi multipartidism, la respectarea drepturilor individului, libertatea cuvîntului, a dreptului de asociere ş.a.m.d. Dar avînd în vedere că totuşi victoria formaţiunii lui este deocamdată una relativă - 22% nu înseamnă încă o majoritate -, că nu e clar dacă structurile de forţă îl susţin, va fi obligat cel puţin o vreme să se acomodeze cu mecanismele existente.

Or, în prezenta structură constituţională, Duma este un organism slab şi ineficient. Puterea reală este în mîinile preşedintelui şi, avînd în vedere personalitatea atît de alunecoasă - fragilă medical, bizară comportamental şi inconsecventă ideologic - a celui care ocupă deocamdată acest post, Boris Elţin, orice final e plauzibil. Este evident că - oricare ar fi alianţele lui viitoare -, Ziuganov nu-şi poate îndeplini promisiunile în materie de nivel de viaţă, şomaj, criminalitate. Singura promisiune pe care şi-o poate ţine este cea care se referă la refacerea Uniunii Sovietice şi la gloria Rusiei, la stimularea sentimentelor anti-occidentale, la propaganda cu privire la unicitatea destinului rus. Nu întîmplător, primul cap pe care l-a cerut - după aflarea cifrelor victorioase - a fost cel al Ministrului Afacerilor Externe, Kozîrev, perceput - pe drept, sau nu - drept un pro-occidental.

Ceea ce s-a petrecut în Cecenia în săptămîna alegerilor este semnificativ din acest punct de vedere: după un an de zile în care armata rusă a acţionat cu sălbăticie pentru a-i învinge pe secesionişti, obţinîndu-se în urmă cu cîteva luni un armistiţiu cu totul relativ, luptele au reînceput în săptămîna scrutinului, iar oficialităţile civile anunţă victoria omului Moscovei, Dokar Zavgaev, cu incredibila cifră de 80 la sută. Acolo unde este pace, comuniştii cîştigă cu 22%. Unde e război, armata impune ce procent îi convine, în numele unei puteri indiferente la reforme sau la oricare altă ideologie. Este un avertisment pe care alegătorii din Kemerovo, de exemplu, (53% pentru partidul lui Ziuganov) ar trebui să-l înregistreze.

În Rusia există un Minister pentru situaţii de urgenţă, însărcinat - printre altele - să intervină pentru salvarea victimelor cutremurelor, inundaţiilor, ale catastrofelor de tot felul. E prematură afirmaţia că alegerile de la mijlocul lui decembrie se înscriu în această serie, dar s-ar putea ca pînă la alegerile prezidenţiale din iunie orice intervenţie să devină inutilă.

Magdalena BOIANGIU

WERNER WEIDENFELD

Filosofia lui Kohl

- Un jurnal al unificării germane -

Horst Teltschik (consilier al Cancelarului Helmut Kohl) a ţinut un jurnal al unificării germane, apărut sub titlul: *329 de zile. Priviri din interior asupra reunificării* (Siedler Verlag, Berlin 1991). Cu sau fără intenţie, cartea lui oferă posibilitatea unei percepţii profunde a strategiei, calculului, tacticii şi tehnicii cancelarului, ce depăşeşte cadrul mai strict al tematicii cărţii. Kohl înţelege însemnătatea momentului atunci cînd Zidul dispare. El le transmite imediat concetăţenilor săi germani un dublu semnal: pe de-o parte îşi exprimă acordul total faţă de procesul reunificării germane, precum şi participarea afectivă la posibilitatea realizării atît de bruşte a acestei unificări în libertate –, iar pe de alta, el îndeamnă oamenii la prudenţă şi raţiune. Celor patru puteri victorioase el le lasă impresia unei atitudini chibzuite, demnă de încredere; mesajul său: nimic nu va scăpa de sub control – o temere care-l încearcă mai ales pe Gorbaciov. Stabileşte o comunicare intensă cu Bush şi Gorbaciov, de asemenea şi cu Mitterrand şi cu Thatcher. Kohl ştie să-şi utilizeze acum marele său capital de încredere acumulat în decursul anilor în faţa şefilor de stat şi de guvern străini. Nenumăratele întîlniri, şedinţe, convorbiri telefonice ni-l arată ca pe un virtuoz al comunicării directe; reuşeşte ca în orice fază a discuţiei să stabilească legătura cu partenerul respectiv şi să creeze cu jovialitate un climat de încredere. Face politică la scară mondială, folosindu-se de tehnica personalizată a politicii interne, a politicii practicate la nivel comunal şi de land federal, pe care şi-a însuşit-o pornind de jos. Într-un mod cu totul particular, modurile de acţiune ale lumii mari se suprapun, în acest caz, cu cele ale lumii mărunte. Fiecare perioadă îşi caută – şi după cum se vede îşi şi găseşte – reprezentantul. Kohl caută neîncetat să-i facă pe partenerii său internaţionali de discuţie să ajungă la un numitor comun. Acţionînd şi reacţionînd cu rapiditate, avînd flerul pasului imediat următor şi al posibilităţilor noi oferite, el nu lasă nici o clipă să-i scape hăţurile din mînă – atît pe plan politic intern cît şi extern. Intensitatea deciziilor politice şi disciplina de concepţie a cancelarului, documentate de cartea lui Teltschik, contrazic clişeele uzuale. Avînd mereu în faţa ochilor marele ţel al reunificării germane, Kohl îndeamnă la o mişcare rapidă şi nu permite nimănui să-l abată din drum.

Cartea lui Teltschik e deosebit de instructivă cu privire la cîteva aspecte ale unificării germane:

● dezorientarea opiniei publice germane din primele săptămîni după căderea Zidului se constituie într-un prim test în ceea ce priveşte capacitatea de conducere şi de concepţie ale guvernului federal aflat în noua situaţie a unei politici germane integrale. Mai înainte ca opinia publică să ajungă în faza unei descumpăniri totale, Kohl preia iniţiativa unui plan în zece puncte, a cărui concepţie strîneşte reacţii pozitive considerabile. Printre cei aflaţi în jurul lui Kohl există opinii cît se poate de contradictorii cu privire la scopul şi raza de acţiune a unui asemenea plan;

● dubla strategie a lui Kohl devine evidentă: în măsura în care se oferă şansa reunificării, el îşi intensifică eforturile de progres în direcţia unei integrări europene. Scepticismul, ba chiar distanţa pe care-o menţin Mitterrand şi Thatcher în ceea ce priveşte opţiunea unificării germane e vădită. Prin atitudinea sa, Mitterrand atinge limitele a ceea ce suportă prietenia sa pentru Helmut Kohl, dezvoltată de-a lungul anilor; la asta, Kohl răspunde exercitînd o presiune crescîndă asupra vitezei de integrare. "Mesajul lui Kohl: unificarea germană va accelera procesul de integrare europeană". La insistenţe germane sînt astfel convocate două mari conferinţe pentru reformă: cu privire la Uniunea Politică şi la Uniunea Economică şi Monetară;

● în ce priveşte controversa de mai apoi referitoare la viteza indicată cu care s-a efectuat uniunea monetară germano-germană, comentariul lui Teltschik e următorul: ţinînd cont că RDG se află în mod vădit în descompunere, fiind ameninţată de o acută criză a balanţei de plăţi, nu mai e posibilă desfăşurarea pas cu pas a procesului şi, de aceea, concepţia cancelarului federal despre o uniune economică şi monetară se dovedeşte a fi corectă – ea rămînînd singura posibilitate realistă. Asta va necesita, ce-i drept, transferuri de sume uriaşe, dar cifrele mari nu trebuie totuşi să sperie pe nimeni. La capătul drumului, Germania va fi mai înstărită decît acum;

● cheia realizării pasului decisiv în politica germană se dovedeşte a fi relaţia de încredere pe care Kohl o menţine cu Bush şi Gorbaciov. Ambii mizează pe el, dar din motive diferite: Bush are încredere în Kohl atunci cînd acesta afirmă că o Germanie unită trebuie să fie parte a Comunităţii Vestice şi a Alianţei Atlantice. Iar Gorbaciov e de acord cu filosofia lui Kohl, că unificarea Germaniei nu poate fi împiedicată pe termen mediu de Uniunea Sovietică. Dacă, însă, Gorbaciov ar accepta-o acum, acesta ar fi un strălucit punct de plecare pentru nişte viitoare relaţii cordiale între Germania şi Uniunea Sovietică – lucruri discutate de cei doi la Moscova între patru ochi. Sînt prezentate aici cu de-amănuntul ideea şi pregătirea unui tratat de prietenie şi cooperare germano-sovietic, ca şi strînsa colaborare cu guvernul american, şi mai ales cu Casa Albă, care inspiră tot mereu pana consilierului lui Kohl.

Traducere de
Alexandru Al. ŞAHIGHIAN

MANFRED STOLPE

Germania devine Germania

– fragment –

Fără biserica evanghelică din RDG, revoluţia din toamna anului 1989 n-ar fi existat. Preoţii protestanţi au făcut parte din forţele motrice ale opoziţiei din RDG; mulţi conducători ai bisericii creau luptătorilor pentru drepturile cetăţeneşti şi grupărilor pacifiste acel spaţiu de protecţie, în interiorul căruia se puteau dezvolta rezistenţa împotriva regimului comunist. Capul politic al bisericii din RDG era, de ani de zile, preşedintele consistoriului, Manfred Stolpe, şeful administrativ al Bisericii din Berlin-Brandenburg. Ideea lui Stolpe de a da bisericii din RDG rolul de forţă socială opusă atotputernicului partid comunist şi de apărător al drepturilor cetăţeneşti reprimate de regim a dat roade în toamna revoluţionară din 1989.

(...) Aveam 12 ani cînd valuta ne-a despărţit, împotriva voinţei poporului, şi am 54 de ani cînd banii ne reunesc iarăşi, prin voinţa poporului. Între aceste date se află speranţe şi decepţii, tentaţii şi renunţări, adaptare şi refuz, precum şi o adîncă hotărîre de a rămîne pe loc şi de a face tot posibilul pentru ca această ţară germană să devină mai umanitară.

Pentru mine, personal, 17 iunie 1953 a fost contradictoriu. A început cu o săptămînă mai devreme, cînd profesorul meu vorbea entuziasmat despre un nou curs al lucrurilor, de o schimbare cu 180°, de începutul libertăţii. A luat sfîrşit peste o săptămînă, cînd a trebuit să privesc cum muncitorii erau păziţi de poliţia marină cu baionetele scoase. Aceasta a fost o experienţă de bază care mi-a arătat relaţia dintre reforme şi putere. Presupun că, din cauza şocului din iunie 1953, Erich Honecker şi camarazii săi au ratat şansa unei transformări. Chiar ei au provocat ruptura radicală. Pentru că iunie 1953 a avut un efect socio-psihologic de durată, conducerea de stat s-a opus reformelor, pînă şi folosirii acestui cuvînt, deoarece prin introducerea de reforme ei se temeau de începutul sfîrşitului.

Era nevoie de spontaneitatea celor mai tineri, a demonstranţilor din toamna lui 1989 pentru a revendica din nou aceleaşi obiective: dreptate şi libertate.

Încercarea poporului sfîrşise în războiul rece cu aproape 500 de morţi. În faza de destindere a Europei, revoluţia paşnică avea sorţi de reuşită. Germanii din RDG au obţinut, în octombrie 1989, condiţiile de viaţă liberă pe care părinţii şi bunicii lor nu le-au putut obţine în iunie 1953.

În 9 octombrie 1989 s-a desăvîrşit ceea ce nu se reuşise în 17 iunie 1953. La începutul lui octombrie 1989, unii cetăţeni ai RDG şi-au manifestat nemulţumirea pe străzi. Doreau sfîrşitul tutelei statului, democraţie şi libertate. Îndeosebi în Dresda şi Berlin, demonstranţii au fost întîmpinaţi brutal de către forţele de siguranţă, care prin asprime pe străzi, dar mai ales prin purtări inumane cu cei arestaţi, încercau să intimideze poporul care se răscula. În 9 octombrie 1989, zeci de mii de cetăţeni protestatari se aflau pe străzile Leipzigului. Nu mai puteau fi opriţi nici cu bastoanele sau cu jeturile de apă. Militarii erau pregătiţi să intervină. Se strîngeau sînge conservat şi pansamente. Artişti, preoţi şi activişti de partid se străduiau, cu toţii, ca demonstraţiile de masă să decurgă paşnic. În toate bisericile se ţineau slujbe. A fost alarmată armata sovietică. Demonstraţia de masă din Leipzig, din 9 octombrie 1989, trebuia zdrobită după modelul de pacificare a celei din iunie 1953. Dar istoria mondială evoluase. Destinderea şi colaborarea europeană au avut prioritate. O nouă zdrobire sîngeroasă a voinţei poporului din RDG, cunoscută fără echivoc în lumea întreagă, ar fi însemnat sfîrşitul procesului de destindere. Acest preţ era prea ridicat pentru salvarea unei conduceri est-germane care nu era dispusă a face reforme. În seara zilei de 9 octombrie 1989, au fost retrase trupele militare. Drumul RDG spre democraţie şi libertate era deschis. Poporul putea hotărî singur.

S-a discutat mult despre germani. S-a pus la îndoială legătura lor naţională, mai mult în ţară decît în străinătate. Politica oficială a RDG încercase s-o înlăture. Articole înţelepte despre limbă, istorie şi cultură s-au străduit să amintească legătura dintre germani. Dar o naţiune înseamnă mai mult decît descrierea datelor ei sociologice. Faptelor, materiei, li se adaugă sufletul. Acesta înseamnă conştiinţa şi voinţa de a fi împreună. Acest lucru era hotărîtor, naţiunea trăieşte.

După unificare, contrar multor previziuni, nu a izbucnit o euforie naţională, nici o grandomanie germană. Locul acestora l-a luat scepticismul, care este motivat. Deoarece Germania s-a format din două Germanii diferite. Deosebirile nu despart, dar reunificarea va fi mai dificilă dacă nu se ţine seama de ele.

De exemplu, sînt vechile şi nou descoperitele "Landsmannschaft"-uri (asociaţii de compatrioţi). Acestea i-au marcat pe oameni mai mult decît au putut s-o observe în cei 40 de ani şi vor înviora federalismul german.

Mai sînt, pe de altă parte, deosebirile rezultate din relaţiile sociale. Acestea influenţează oamenii în mod diferenţiat. Într-o societate bazată pe realizări şi concurenţă sînt necesare alte calităţi decît într-o societate săracă, lipsită de libertate. Cetăţenii RDG se confruntă cu o schimbare radicală. Unii se tem de această schimbare ca de potop. Clişeul despre societatea capitalistă rapace şi legile junglei este luat în serios. Oamenii trebuie să înveţe să trăiască cu libertatea şi posibilităţile, dar şi cu pericolele ei. Vremurile de tutelă şi supraprotecţie s-au terminat. Nu mai este totul reglementat, oamenii trebuie să-şi pună singuri probleme. Expectativa nu te mai ajută. Trebuie învăţat din nou rolul banilor. După trecerea de la dictatură la democraţie, RDG-ul se află acum la trecerea de la o societate patriarhală de acoperire a nevoilor, cu un sistem de relaţii pronunţat şi puternice accente ale unei economii închise, la o economie financiară modernă, cu un sistem productiv performant şi consecvent şi alcătuit individual. Aceasta este o schimbare culturală care periclitează simţul valorii proprii a cetăţeanului şi necesită multă înţelegere. Pentru cetăţeanul fostei republici federale, unificarea reprezintă o perturbare a vieţii sale obişnuite. Se observă temeri sociale şi politice, identitatea vest-germană este pusă sub semnul întrebării. Cei mai tineri nu cunosc decît Germania lor, şi-au alcătuit viaţa, orientînd-o spre Vest, iar acum sînt obligaţi să se încurce cu germani de răsărit, să-şi dădăcească viitoarea concurenţă. Şi controversa privind proprietatea este un indiciu clar pentru tensiunile dintre germani. Temerile zgomotoase din RDG nu trebuie să acopere îngrijorările din republica federală. Vestul vine acum în RDG, dar şi RDG-ul vine în Vest!

Relaţiile intergermane trebuie învăţate. După patru decenii de despărţire, trebuie găsit pentru viitoarea Germanie comună un consens larg social. Se poate porni de la un consens fundamental pe baza legii fundamentale. Dar constituţia comună nu are voie să rămînă o mărime abstractă şi necunoscută multora.

Există în ţara noastră un exces de poveri din trecut. Unii strigă: "să se dezvăluie totul!", alţii vor "să se acopere totul". Vom găsi, oare, calea cumpătării, care să ispăşească vina, dar să permită şi un nou început?

Ajungem acum, după faza de supraapreciere a ideologiei la supraapreciere economiei, sau reuşim să îmbinăm pragmatismul robust cu o orientare politică de reaşezare a valorilor? Unde va trebui, trecînd peste certurile dintre partide, să căutăm viziunile sociale, scopurile şi căile pentru comunitatea aceasta de supravieţuitori numită omenire?

Noi aducem cu noi în Germania comună obligaţia morală de a sprijini statele Europei de Răsărit şi Uniunea Sovietică, pe drumul lor spre condiţii de viaţă mai bune, inclusiv condiţii de mediu mai umane. Sprijinirea Europei de Răsărit va putea elibera acolo rezervele necesare rezolvării problemelor umane încă nerezolvate.

Noi, germanii, datorită istoriei şi geografiei noastre, trebuie să avem o înţelegere deosebită pentru problemele altora. Acest lucru se referă în primul rînd la catastrofele sociale din ţările în curs de dezvoltare.

Vaclav Havel, care în august 1968 şi-a trăit eşecul său, similar cu iunie 1953 al nostru, şi care, la fel ca noi, şi-a văzut împlinite speranţele în toamna anului 1989, i-a făcut de ruşine pe germani, amintindu-le îndatoririle rezultate din libertatea nou cîştigată: "Cînd Germania îşi va alcătui definitiv statalitatea, atunci îşi va putea desfăşura potenţialul creator fără oprelişti în reînnoirea răspunderilor globale umane, această unică posibilitate de salvare a lumii contemporane..."

Să ne lăsăm încurajaţi!

Traducere de
Melania GHEORGHIU

HERBERT WIESNER

Despre proastele obiceiuri germane

- Cîteva însemnări la sfîrşit de secol -

Comportamentul cotidian al germanului are o caracteristică multiculturală: zarzavaturile le cumpărăm de la turci sau libanezi, pentru delicatese ne ducem în magazinele de specialitate franceze sau italiene, ceea ce nu împiedică manifestarea unei noi xenofobii germane de-o prostie nerușinată și insolentă. Lipsită total de cunoştinţe istorice şi biologice, această nouă xenofobie visează la un sînge german omogen, care să cuprindă şi trăsăturile de caracter ale naţiunii. În mod ciudat, adolescenţi cu capete de lemn din Eckernförde şi Rosenheim, Rostock şi Passau par să se unească tocmai în asemenea idei fanteziste despre originea comună, culoarea albastră a ochilor şi nuanţa de păr (care mai poate fi identificată chiar şi pe chelie) ale tuturor germanilor. Evident, ei n-au învăţat în şcolile germane că termenul actual de cetăţenie nu mai are nimic de-a face cu legăturile de sînge şi descendenţa etnică. În ceea ce priveşte aducerea acasă a celor de sînge german, imaginea rigidă, condiţionată de războiul recé, pe care o au politicienii noştri despre aşa-numiţii saşi şi şvabi şi despre descendenţii emigranţilor în fosta URSS şi în România, a deformat din punct de vedere rasial receptivitatea Germaniei şi a pervertit ideea fundamentală a drepturilor omului la azil. S-a uitat oare cît de mîndru era naţional-socialismul de răspîndirea acestei seve, pînă cînd, la adăpostul pactului cu URSS-ul, s-a ocupat de repatrierea celor rămaşi în regiunile aflate în criză militară provocată (cum erau Basarabia şi Bucovina)? Nici măcar despre pervertire nu trebuie să fie vorba, pentru că germanii îşi stabilesc cetăţenia pe criterii biologice, conform unei legi din 1913; locul de naştere contează prea puţin, iar încrederea în capacitatea de integrare şi de asimilare pare să nu existe. Cine consideră că-i mai important sîngele tatălui decît pămîntul mamei nu prea mai are puterea să se apere împotriva modului rasial de a gîndi.

Violenţa faţă de străini se manifestă, sau în orice caz se manifesta pînă de curînd, ca un "temps réél" simulat cel puţin la sfîrşit de săptămînă în fiecare locuinţă. Se vedeau victime şi făptaşi, poliţişti gesticulînd neputincioşi şi, din loc în loc, domni înarmaţi cu costume, cravate şi telefoane celulare aparţinînd probabil unei fracţiuni politice tolerate. În jurul lor stăteau cei plătiţi să aplaude. Aceştia din urmă sînt alegătorii: se ţine seama de ei şi, bineînţeles, se pune întrebarea dacă "se merită". Chiar şi din punct de vedere economic, acest fapt este o greşeală, deoarece există investitori străini care ameninţă că se retrag din pricină că nu mai pot justifica politic în propria lor ţară afacerile cu Germania. În acest fel, sistemul pieţei libere, obţinut de cei care au nevoie de el, se reduce din toate punctele de vedere la unul naţional. Ceea ce, pe de altă parte, nu înseamnă cîtuşi de puţin că se renunţă la comerţul exterior, chiar şi cu parteneri fundamentalişti, însetaţi de omor, din Iran.

De la începutul anului 1993, ştirile despre atacurile extremei drepte sub semnul ritualurilor mute cu luminări s-au redus la relatări sumare, iar străinii au prins curaj să se apere singuri împotriva agresorilor. Opinia majorităţii a devenit mai tolerantă: solicitanţii de azil, care sosesc pe calea aerului mînaţi de speranţa obţinerii unei locuinţe cu cinci camere, au unele şanse de a fi admişi dacă pot să facă dovada, prin urme vizibile şi letale, că au fost maltrataţi. Oricum, s-a dovedit juridic că un cămin de azilanţi supraaglomerat este un posibil focar de tulburări sociale. Cine nu voia să creadă în lanţurile de lumini? Persistă totuşi bănuiala că oprirea temporară a agresiunii extremei drepte ar fi numai un vot de încredere oferit intenţiei partidelor de a închide graniţele germane şi de a pasa această problemă ţărilor înconjurătoare, aşa-numitele "ţări terţe", în schimbul unei sume de bani drept compensaţie. "Se merită" cu adevărat opţiunea pentru nepedepsirea toleranţei în faţa duşmanilor interni ai republicii?

Prin propagarea ideii de forţă, extremismul de dreapta duce, de fapt, la slăbiciune. Cine i se supune, fie şi numai din motive tactice, este un pierzător, iar cel care, profitînd de starea de criză a statului, caută să ocolească majoritatea de două treimi şi să facă praf Articolul 16 din Constituţie se face vinovat de încălcarea legii fundamentale. Terorismul de dreapta şi cel de stînga au influenţat istoria Germaniei din acest secol, de la asasinarea lui Rathenhaus pînă la crima comisă asupra lui Hans Martin Schleyer. La Rostock sau în alte părţi, terorismul s-a îndreptat împotriva unor oameni care caută în Germania ceea ce nemţii înşişi au găsit, uneori cu greutate, în alte ţări ale lumii. Treisprezece la sută dintre nemţi se declară de acord cu actele de violenţă ale extremiştilor împotriva azilanţilor, dar este un lucru cunoscut că, înspre anul 2010, Germania va trebui să devină o ţară de imigranţi, deoarece va fi din ce în ce mai greu, dacă nu chiar imposibil, să se onoreze pensiile unei populaţii mult prea îmbătrînite. În numai treizeci de ani, numărul celor douăzeci de ani va scădea cu o treime, ceea ce va duce la autodistrugerea culturii explozive a tineretului nostru. Calculele statistice arată că adolescenţii skinheads par încă de pe acum îmbătrîniţi. Cu toate că se înfiinţează pe teatrul de luptă înarmaţi şi echipaţi cu tehnici de telecomunicaţii moderne, executivul tergiversează catalogarea lor ca organizaţie criminală, iar legile antiteroriste, impuse în mare grabă în toamna unificării germane, par să fi intrat într-o perioadă de dormitare. Pentru urmaşii GSG-9, căminele de azilanţi cuprinse de flăcări şi violenţele comise împotriva vietnamezilor n-au reprezentat un motiv suficient de întemeiat ca să intervină. Mai bine să se arunce mărul discordiei în localităţi din zonele rurale şi să se ceară o restrîngere a legii constituţionale firești referitoare la "cei urmăriţi politic", care "au dreptul la azil".

Pe vremea cînd pregăteam examenul de bacalaureat (asta se întîmpla în anul 1958), Werner Schülz, ministrul Cultelor din Renania de Nord-Westfalia, mi-a dat un exemplar din Constituţie. Pe atunci ne tutuiam, evident. Mi-a cerut să-mi întipăresc în minte următoarea frază: "Ai sarcina să aperi libertatea, cea pe care o asigură legile". De atunci încoace, am fost nevoit să-mi pun întrebarea dacă trebuie să stau de strajă în faţa parlamentului sau a căminelor de azilanţi.

De curînd, m-am aflat alături de unul din cei 13%, într-un taxi din Frankfurt. Ţinta mea se numea Muzeul Evreiesc. Suficient ca să stîrnească o pledoarie împotriva străinilor. Individul nu s-a declarat direct antisemit, dar legătura era clară: voia să mă provoace, sau măcar să găsească în mine o victimă a gîndirii lui ursuze. Mă duceam la acel muzeu ca să vorbesc despre scriitorii evrei din Cernăuţi. Cei mai mulţi dintre ei au fost ori deportaţi, ori ucişi, ori obligaţi să lupte pentru dreptul la azil. Faţada clădirii este îndreptată spre Main şi spre malul de vizavi al muzeelor. De la ferestrele din spatele clădirii vedeam pajiştea verde, unde se adună reprezentanţii scenei drogurilor din Frankfurt. Mă plimbam pe elegantele coridoare ale Muzeului Evreiesc şi urmăream cum se injectează tinerii. O toxicomană era însoţită de un cîine lup, un animal cu aspect sănătos; îl ducea legat de o sfoară împletită din baticuri de şifon de diferite culori. Un gardian beat, care după accent părea să fie din Hessen, m-a alungat grosolan de la postul meu de observaţie. Era atît de turmentat, încît n-a înţeles cînd i-am explicat că eu eram un oaspete al Muzeului. Dintr-o dată m-am simţit ameninţat în acele încăperi păzite prin monitoare. Eu, un berlinez, venit din München, trebuia să dau înapoi?

Atmosfera nu este bună în Germania de astăzi. O prietenă din Italia, o alta franţuzoaică mi se destăinuie că au stări de anxietate. Un scriitor evreu invitat la Berlin nu mai voia să iasă din camera de hotel decît însoţit şi căuta să se afle în preajma oamenilor în care putea să aibă încredere. Un prieten austriac, care s-a mutat acum cîţiva ani în Berlin, pleacă în Suedia. Colegii lui cultivaţi şi liberali l-au asigurat de multe ori că "nu este un străin autentic". Într-adevăr, nu e negru, dar mulţi ani s-a simţit mult mai aproape de Sarajevo decît de Viena. A venit timpul să plece în exil? Cu siguranţă că nu, intelectualii au doar ceva mult mai bun de făcut decît să se înjure reciproc.

Tocmai îmi aduc aminte de un frizer ceh care, în '44 şi '45, ne-a fost vecin şi ne-a consolat în nopţile petrecute în adăposturile antiaeriene într-o suburbie a Düsseldorfului: ne duceam existenţa în pivniţe. Vorbea cu noi pe şoptite, ca să nu-i fie auzit accentul străin de către vreo persoană neavenită, iar în februarie '45 şi-a trecut fiii, ajunşi aproape la vîrsta maturităţii, pe partea stîngă a Rinului, pentru a-i pune cît mai repede sub protecţie americană. În mai 1945 am văzut primul negru din viaţa mea. Cu mitraliera îndreptată asupra mamei, a întrebat-o dacă n-are cumva nevoie de pansamente şi sulfamidă pentru cabinetul ei. Dintr-o dată dispăruse sentimentul fricii.

Războiul bîntuie din nou prin Europa. Victimele în rîndul populaţiei civile sînt ori mutilate, ori îşi duc veacul în instituţii de psihiatrie arhipline. Stînga germană, obsedată de vindecare şi mîntuire, de măsuri autoterapeutice, se descurcă mai prost decît în cazul Războiului din Golf – care, neînţeles fiind, a oferit un alt prilej pentru demonstraţii anti-americane. Este tot mai greu de acceptat faptul că naţionalismele au fost încălzite la sînul aşa-numitului comunism internaţionalist. În Europa a fost din nou război, dar noi nu ne-am dus să luptăm acolo, nu pentru că am fi fost pacifişti convinşi, ci din pricină că sîntem victimele morale ale holocaustului provocat tot de noi, drept care sîntem scutiţi de orice intervenţie militară. Astfel că de pe urma vinei ne alegem cu un cîştig moral. Soldaţii Bundeswehrului şi ai armatei populare naţionale n-au fost învăţaţi să se lase ucişi pe teritoriu străin, ci numai pe teritoriu german. Au fost antrenaţi pentru fratricid.

Traducere de
Augustin CHIRIŢĂ

Germania a aniversat anul acesta 50 de ani de la sfîrşitul dictaturii naţional-socialiste; un jubileu de-o înduioşătoare ambivalenţă în gravitatea sa (ca fiecare 8 Mai): pentru unii eliberare (de sub ce?), pentru alţii benefică ocupaţie (de cine?), sau ieşire din barbarie, salvatoare înfrîngere; în fine, din păcate sau din fericire, deja istorie sau încă prezent. Reacţia la fluviul de aniversări e la fel de ambivalentă: unii socotesc necesară împrospătarea memoriei, alţii nu se mai simt răspunzători, unii privesc manifestările sub aspectul lor estetic, didactic, comunicativ, istoric sau etic; alţii combat vehement estetizarea ori instrumentalizarea medială, foarte mulţi au păreri proprii şi exerciţiul lor public excesiv le pare impudic. Uneori avalanşa de reculegere se apropie de-o ipocrizie căreia i se poate face uşor proces de intenţie – provocare sau (auto)şantaj? pioşenie lasă, spectacol politic, naivitate voită, reducere la absurd? instrumentalizare a valorilor sau dirijism etic? –, şi poate irita chiar şi pe urmaşi ai victimelor; alteori înţelegerea evenimentelor şi sobrietatea critică a autorilor impresionează, şi autorii nu sînt numai urmaşi ai victimelor de-atunci. Că facultatea de a-şi aminti şi de-a face distincţii nu e nici mai bine, nici mai rău reprezentată în Germania decît oriunde altundeva, e de la sine înţeles. Dar Germania e direct privită. Dinamica acestei dezbateri e, aşadar, cu atît mai interesantă acolo şi are, desigur, un caracter exemplar, complicat acum de fenomenul reunificării.

NIKOLAUS VON FESTENBERG

La o oră de doi bani

Fum şi ruine, soldaţi şi cozi de topor SS-iste, refugiaţi şi torţionari, cadavre, violuri, steaguri albe, armate de ocupaţie, ciorapi de nylon, Camel, chewing-gum... Televiziunea ne prezintă peste opt ore de film artistic despre sfîrşitul dictaturii naziste. Dar ajută fluviul de imagini la păstrarea amintirii?

De s-ar face de Opt Mai televiziunea mai bună... Nu-i o dorinţă chiar rea. Închipuiţi-vă: la a cincizecea aniversare a sfîrşitului lui Hiteler, mediul cel mai important ne-ar da imagini care să ne deschidă sufletul şi ne-ar păstra trecutul în povestiri. O sărbătoare de observaţii fine, de gînduri noi, de revelaţii necruţătoare. Am reciti istoria pe feţele oamenilor, în sentimentele lor, în peisaje. Arta de-a tăcea în imagini, cînd oroarea interzice, de fapt, orice imagine. Amintirea care aduce o lumină ca de fulger în prezent.

Dar televiziunea de azi e cam cenuşie. Ce-i drept: la alte aniversări nu s-a făcut atîta caz. Se dau cu acest prilej peste 200 de documentare. HR2 (post radio de stat, n. tr.) transmite o piesă radiofonică de peste 12 ore cu peste 200 de voci. Pînă şi emisiunea de divertisment erotic de pe Pro7 transmite "Amintirile lui Gad Beck – un evreu homosexual", un documentar.

În centrul manifestărilor comemorative stau însă trei filme de lung metraj de-o mare profunzime a detaliului: "Săptămîna viitoare, pacea" (SAT 1), trilogia lui Tom Toelle "Imnul Naţional" (ZDF) (programul doi, de stat) şi, în fine, "Trei zile din Aprilie" al lui Oliver Storz (ARD) (programul unu, de stat).

Aceste producţii au în comun faptul că sînt făcute de veterani ai televiziunii, cu actori şi tehnicieni de primă mînă. Detaliul istoric e respectat cu sfinţenie – de la coafura femeilor care au lucrat la Reconstrucţie, la interiorul adăposturilor antiaeriene.

Cu toate acestea, exerciţiile de rememorare suferă, în măsuri diferite, de aceeaşi slăbiciune: neputinţa de-a povesti istoria cu un scenariu. Dilema regiei TV de bună calitate e evidentă aici: imaginea e din ce în ce mai sugestivă şi mai frumoasă, conţinutul - din ce în ce mai previzibil, mai uzat.

Autorii şi regizorii care au contribuit la acest 8 Mai au uitat, se pare, că publicul e plictisit de aceste banale ruine ale ruinelor. În loc să evite clişeele, au reînviat toate peliculele. Ora Zero devine astfel ora derizoriului.

Iconografia universului în ruine, apoi, ne e demult familiară: femeile care au înfăptuit Reconstrucţia, întotdeauna viteze, frumoase şi cu basmale pitoreşti; victima cu trăsături ascetice şi ochelari rotunzi; ştabii naziști, graşi; soldatul american de culoare, cu succes la femei, împărţind cumsecade gumă de mestecat; birocratul care n-a învăţat nimic şi se dă după vremuri; copilul traumatizat din Hitlerjugend; afaceristul oportunist.

Traducere de
Vlad ARGHIR

SABINE BRANDT

Privilegiaţi, în lesă, scuturaţi

– Regimul din RDG şi rolul scriitorului –

Pentru Stefan Heym, ca şi pentru colegii săi Christa Wolf şi Christoph Hein, care pe data de 4 noiembrie 1989 se adresau mulţimii de la o tribună din Alexanderplatz în Berlinul estic, dar şi pentru alţi scriitori de pretutindeni din ţară, revolta populară neviolentă a însemnat o victorie, o confirmare nu numai politică, dar şi personală a ideilor lor. În ciuda tuturor strădaniilor cenzorilor, regimul de beton nu reuşise să distrugă contactul dintre scriitori şi cititorii lor. Nici reducerea tirajelor ori refuzul de a le tipări cărţile şi nici presiunile administrative nu i-au putut împiedica pe scriitori să recepteze semnalele massei şi să dea expresie, în cărţile lor, nemulţumirii difuze ce le parvenea din mulţime. Pe de altă parte, cititorii îşi dezvoltaseră nişte antene rafinate pentru a recepta mesajele inteligenţei creative a unui Heym, de exemplu, propagarea prin mass-media vestică, uşurînd, ce-i drept, receptarea, dar neconstituind totuşi premisa receptării.

Dar viaţa cotidiană democratică şi bunăstarea materială ridică alt fel de pretenţii în faţa literaturii şi a literaţilor, decît le cunosc Heym şi colegii săi. Scriitorii din RDG nu sînt obişnuiţi să fie o proprietate naţională cu care să te lauzi, ori să constituie obiectul pălăvrăgelii cultivate. Ei s-au văzut pe ei înşişi totdeauna aproape ca pe nişte preoţi, rol în care regimul i-a şi confirmat, de altfel, în bine ca şi în rău. Ba mai mult : regimul de-a dreptul i-a forţat să joace acest rol.

Asta însemna că scriitori trebuiau să fie privaţi de independenţa lor creativă, fiind transformaţi în instrumente ale partidului. Legăturile bazate pe reciprocitate dintre ei şi forţele sociale din popor au fost anihilate, şi tot ce le-a mai rămas a fost misiunea lor pedagogică; astfel dirijaţi şi cenzuraţi de o serie de funcţionari, scriitorii au decăzut tot mai mult, devenind nişte simpli multiplicatori ai lozincilor de partid. După 1945, acest tip de relaţie unidirecţională dintre creatorii de cultură şi publicul lor a fost exportat de regimul sovietic în toate ţările blocului estic.

Sistemul prevedea repartizarea suplimentară de alimente şi bunuri necesare vieţii, pe care cetăţeanul german obişnuit din anii de după război nici nu le visa măcar. La fel au fost repartizate locuinţe, ba chiar şi case întregi. Uniunea Scriitorilor reglementa veniturile, asigurările în caz de boală şi pensiile. Casele de concediu, proprietate a Uniunii, ofereau beneficiarilor un nivel cu mult peste cel al concediului cetăţeanului obişnuit, care pentru a obţine un loc trebuia să stea la coadă în întreprindere sau la sindicat. Iar mai apoi, cînd a început să existe suficientă mîncare pentru toată lumea, una din marile tentaţii oferite de Uniunea Scriitorilor a ajuns s-o reprezinte posibilitatea să faci parte din "cadrele de călători" şi să ai dreptul să vizitezi ţări pe care salariatul obişnuit le ştia în cel mai bun caz de la televiziunea vestică.

Dar toate astea încă mai erau întrecute de preţuirea acordată oficial de regim scriitorilor în toate ziarele, discursurile şi în general în întregul sistem al politicii culturale. Conştiinţa de sine a scriitorilor din RDG a iradiat şi pînă dincolo de graniţe, stîrnind colegilor din Vest invidie şi dorinţa să deţină şi ei o poziţie asemănătoare în cadrul societăţii vest-germane – anume cea de preot care le propovăduieşte păgînilor unicul mesaj social-politic adevărat. Dar firesc că cei care tînjeau pînă-ntr-atît după statutul de mare preot n-ar fi vrut să accepte şi legătura absolută a producătorilor de cultură cu congregaţia comunistă şi nici luarea de măsuri în forţă împotriva celor ce se abăteau de la calea prescrisă. Unii scriitori de notorietate au părăsit RDG încă de la sfîrşitul anilor '40 şi începutul anilor '50, atunci cînd s-au făcut simţite primele semne ale acestei evoluţii spre totalitarism. În 1951, Otto Grotewohl, întîiul premier al RDG, avea să decreteze: "Literatura şi artele plastice sînt subordonate politicii..., ideea artei trebuie să urmeze direcţia de marş a luptei politice".

Rolul scriitorului aşa cum fusese el moştenit din Rusia a început acum să-şi piardă şi cealaltă dimensiune a sa, cea de pedagogie aplicată poporului. Asta scriitorii au putut s-o observe pentru prima oară cu prilejul revoltei din 17 iunie 1953, iar singurele două reacţii literare demne de luat în seamă la acest eveniment constituie o mărturie a şocului resimţit de autori cînd au văzut cît de departe era poporul de ei.

Cel de-al doilea şoc l-au avut scriitorii în 1956, după ce Hruşciov s-a răfuit cu Stalin, cu ocazia Congresului al XX-lea al Partidului, iar mai apoi s-au răzvrătit muncitorii din oraşul Posen şi cei din Budapesta. Dar pentru reacţii literare n-a mai rămas decît prea puţin timp, căci încă din noiembrie partidul începuse să ia măsuri energice contra pericolului apariţiei şi în Berlinul de Est a unui "Cerc Petöfi": scriitorii cuprinşi de agitaţie aveau să fie disciplinaţi în mod durabil. Iar asta avea să declanşeze un al doilea val al celor care fugeau de-aici, şi care a durat pînă la construirea Zidului, în 1961.

Niciodată după asta însă, partidul n-a mai redobîndit acel grad de stăpînire absolută asupra creierelor scriitorilor pe care-l posedase la început. La acele semnale din popor din 1953 şi 1956, scriitorii puteau reacţiona în trei feluri: fie ignorînd poporul, trecînd de partea puterii şi făcînd carieră; fie încercînd să intervină printr-o critică utilă care să lămurească puterea şi s-o împace cu poporul: acest lucru l-au încercat Christa Wolf, Erwin Strittmatter, Erik Neutsch ş.a.; fie debarasîndu-se cu totul de "limba de sclavi", precum Stefan Heym, Wolf Biermann, Monika Maron ş.a. şi spunînd deschis ceea ce-i frămînta pe oameni – lucru pe care, de altfel, unii colegi de-ai lor din alte ţări ale blocului estic, ba chiar şi din Uniunea Sovietică, îl făcuseră de mult. Se ştie, firesc, şi cum s-au sfîrşit toate acestea: cu persecuţii, reprimări, retragerea cetăţeniei, însoţite sau nu şi de detenţie în închisori şi lagăre. În cele din urmă, s-a recurs şi în RDG la aceste metode. Trimiterea forţată în exil a lui Biermann a declanşat cel mai mare exod cunoscut vreodată de scena culturală din Est. Celor rămaşi în ţară li s-a tras un perdaf, au fost acţionaţi în justiţie, scoşi din Uniunea Scriitorilor.

Dar şi reprezentanţii celei de-a doua posibilităţi de reacţie au sfîrşit printr-un fiasco. Puterea, refuzînd să primească fie nişte învăţături date cu intenţii binevoitoare, i-a ostracizat pe criticii ei încă din decembrie 1965, punînd furioasă la colţ literatura cea mai remarcabilă care apăruse pînă atunci sub regimul comunist.

Scriitorii din RDG şi-au îndeplinit menirea pe care un sistem închis îl impune cetăţenilor săi producători de artă: au fost nişte *multiplicatori*; şi asta nu doar în interesul regimului, ci cu timpul, şi în măsură crescîndă şi în interesul concetăţenilor lor. În asta constă onoarea şi, pînă la unificare, şi justificarea existenţei lor.

Şi ce va mai fi cu scriitorii în noua eră? Vor deveni simpli cetăţeni, a căror meserie e să scrie cărţi şi care nu se vor mai putea bizui pe faptul că şoferul de taxi, în aşteptare de clienţi, le mai citeşte cărţile. El va prefera, desigur, să frunzărească un ziar bulevardier.

Traducere de
Alexandru Al. ŞAHIGHIAN

MONIKA ZIMMERMANN

O plasă care nu ţine

– Reprezintă securitatea socială capitalul Germaniei Democrate? –

Mai multe mii de angajaţi ai sistemului de îngrijire a sănătăţii şi igienă publică, printre care numeroşi medici şi asistente medicale, au protestat în '89 în Berlinul de Est împotriva condiţiilor intolerabile din clinicile şi spitalele Republicii, care duceau lipsă atît de personal de specialitate, cît şi de medicamente, paturi şi instrumente. Era o situaţie cunoscută de multă vreme, dar abia de cînd s-au deschis graniţele spre lumea dinafară au început să se dărîme zidurile tăcerii din interior. Deşi pînă atunci se constatase că printre cei care părăseau RDG-ul se înregistrează un procent deosebit de ridicat de medici, asistente medicale şi infirmieri, o cercetare mai profundă a sistemului de sănătate publică din RDG ar fi putut dezvălui situaţia catastrofală din multe puncte de vedere din domeniul îngrijirii sănătăţii.

Nu era deloc o plăcere să fii bolnav în RDG. Dacă, însă, prin comparaţie, multor cetăţeni le convenea, ca să zicem aşa, să lipsească de la slujbă sub pretextul că sînt bolnavi şi majoritatea întreprinderilor înregistrau o cotă ridicată a absenteismului pe motive de boală, asta nu denotă doar faptul că multe locuri de muncă aveau un grad ridicat de periculozitate pentru sănătate, ci şi acela că moralitatea muncii în economia de stat planificată lăsa de dorit. Oamenilor muncii din Germania Răsăriteană li se părea foarte firesc să-şi ia o zi de concediu de boală pe săptămînă, ca şi cînd acest lucru ar fi un drept cucerit prin luptă sindicală.

Numai că sindicatul, FDGB, nu se prea lăuda cu lupte revendicative. Este din ce în ce mai limpede pentru toată lumea că Uniunea Sindicatelor a servit menţinerii la putere a partidului unic, abandonîndu-şi funcţia de organ reprezentativ tocmai al intereselor oamenilor muncii din pretinsul stat al muncitorilor şi ţăranilor. Cînd constaţi cît de degradate prin proastă administrare şi depăşite tehnic erau locurile de muncă din industria est-germană, nu te mai miră lozinca "Germania – Patria unică". Este un strigăt de ajutor. Şi asta pentru că majorităţii cetăţenilor din Germania de Est le este imposibil să-şi închipuie că situaţia s-ar putea ameliora prin propriile forţe.

Dorinţa aprigă de schimbări rapide ar fi trebuit în mod imperios să apropie RDG-ul de Germania Federală. Acestei dorinţe i se opune acum un singur argument, care trebuie luat în considerare cu seriozitate chiar şi de aceia care susţin că unirea celor două state nu se realizează suficient de iute. Există teama că schimbările ar putea duce la pierderea acelei valori care este considerată, în genere, cel mai mare capital al societăţii socialiste – securitatea socială – una din "cuceririle" socialismului.

Petrecerea concediului de odihnă în mod organizat

Printre "cuceririle" socialismului se numărau şi concediile organizate prin sindicat. În realitate, oamenii muncii îşi petreceau doar de nevoie concediile în diferite case deţinute de sindicate sau de instituţiile în care lucrau, unde în fiecare dimineaţa, la prînz şi seara şedeau la masă cu aceiaşi oameni cu care împărţeau şi locul de muncă. Mulţi ar fi renunţat bucuroşi la intimitatea ce se instala inevitabil în acele condiţii, în schimbul unui cît de firav sentiment de înstrăinare care s-ar putea naşte atunci cînd o porneşti la drum pe cont propriu. Dar cetăţenii est-germani nu prea aveau cum să se simtă înstrăinaţi, deoarece nu erau nicăieri străini unii faţă de alţii: atît la servici, cît şi în cartierul unde locuia sau în concediu, individul se afla întotdeauna în mijlocul colectivului.

O altă cucerire în plan social a RDG-ului era gratuitatea asistenţei medicale, mult mai des menţionată decît petrecea în mod organizat a concediului. Făcînd abstracţie de faptul că asistenţa medicală nu era cîtuşi de puţin gratuită, dimpotrivă, fiecare om al muncii trebuind să plătească lunar cîte zece la sută din salariu (maximum 60 de mărci) pentru asigurarea medicală, era suficient ca fiecărui potenţial bolnav să i se pună următoarea întrebare: ce ar prefera, să fie bolnav în Germania Federală sau în RDG? O întrebare salutară şi revelatoare şi în alte contexte: Handicapat în RDG? Bătrîn în RDG? Pensionar în RDG? Mulţi au răspuns deja la aceste întrebări, emigrînd în Germania Federală înainte să fi îmbătrînit şi să fi devenit neputincioşi şi astfel să aibă nevoie de ajutor social.

Este suficient să aruncăm o privire asupra condiţiilor de locuit modeste ca să înţelegem de ce bătrînii din RDG nu prea erau chinuiţi de sentimentul singurătăţii: mai curînd se temeau să nu stea, la propriu, în calea tinerilor. "Rezolvarea problemei spaţiului locativ ca problemă socială" fusese anunţată cu multă emfază de către Partid pentru anul 1995. Una dintre numeroasele promisiuni goale, care dădeau lustru socialismului. În realitate, spaţiul locativ din oraşe era tot mai limitat, cartierele cu construcţii noi care apăreau ca din pămînt pe pajiştile de la marginea oraşelor nu ofereau cîtuşi de puţin o soluţie reală problemei sociale, dimpotrivă, o adînceau.

Ca o altă "cucerire" a socialismului erau proslăvite şi aşa-numitele cămine pentru pensionari. Despre cum arătau aceste cămine pentru bătrîni n-a putut nici măcar televiziunea din RDG să păstreze tăcerea prea multă vreme. Un reportaj realizat în Halle era pur şi simplu zguduitor: în căminul filmat, tencuiala se desprindea de pe pereţi, ploaia pătrundea prin tavan, igrasia punea stăpînire pe grupurile sanitare. Locatarii ajunseseră să se înghesuie şi în vestibule. Despre personalul auxiliar nici nu putea fi vorba. Era suficient de rău să ajungi la vîrsta a treia, în RDG, dar să mai fi şi bolnav pe deasupra, asta nu era de dorit nimănui.

Preţul progresului

Se pretinde că, spre deosebire de bătrîni, copiii o duceau mai bine în Germania Răsăriteană, unde îmbrăcămintea pentru cei mici a fost, pînă în 1989, atît de subvenţionată, încît turiştii polonezi plecau din RDG cu maşinile burduşite. Iar faptul că fiecare copil est-german avea asigurat locul mai întîi într-o creşă iar apoi la cămin este considerat o mare realizare. Se ignora cu desăvîrşire că aceşti "paşi înainte" trebuiau plătiţi, de pildă, de către mame. Era nevoie de creşe, deoarece în RDG fiecare bărbat şi fiecare femeie erau consideraţi forţă de producţie şi societatea nu-şi putea permite să suporte întreruperi îndelungate pentru creşterea copilului, cum nu-şi putea permite nici scăderea natalităţii.

După încheierea concediilor pre- şi postnatal, femeile începeau imediat serviciul, o formă de folosire totală a forţei de muncă, apreciată adesea ca o dovadă de emancipare. Abia acum, cînd edificiile propagandistice se năruie peste tot, multe femei îşi dau seama că, în timp ce aveau tot dreptul să nu se facă de rîs ca putere de muncă, trebuiau să-şi îndeplinească şi tradiţionalul rol de mame şi gospodine. Emanciparea femeilor în RDG nu a progresat mai mult decît aceea a restului societăţii, ea fiind îngrădită în diferite moduri de însuşi sistemul educaţional, deoarece prin supravegherea copiilor în creşe şi cămine se urmărea şi obiectivul politic al transferării creşterii şi educării lor din grija familiei în aceea a statului.

Rămîne astfel o mare "cucerire" a socialismului siguranţa locului de muncă. Întrucît în Germania Răsăriteană nimeni nu era concediat, dimpotrivă, se folosea fiecare mînă de lucru. Chiar şi pensionarii aveau dreptul să continue să lucreze cît vor ei de mult. Se putea vorbi, în fapt, de o lipsă acută a mîinii de lucru, ceea ce conducea, fără îndoială, şi la situaţia ca unii cetăţeni, care nu mai voiau cîtuşi de puţin să muncească, să fie totuşi nevoiţi să o facă, din pricină că altfel nu aveau nici măcar acele venituri pe care le primeşte pe degeaba orice beneficiar de ajutor social din Germania Federală. Faptul că multcitata folosire totală a forţei de muncă în Germania Democrată era, în realitate, un şomaj camuflat în spatele locurilor de muncă neproductive este de multă vreme cunoscut ca una dintre numeroasele pricini ale sărăciei economice.

Cu toate acestea, chiar dacă plasa socială din RDG s-a dovedit prea puţin capabilă să-i ţină pe cetăţeni în ţara lor, oricine îşi poate da seama că există o deosebire fundamentală în ceea ce priveşte existenţa socială a celor din Germania Răsăriteană. Mulţi dintre cei care vizitau RDG-ul se întorceau cu impresia unui trai comod şi liniştit, viaţa desfăşurîndu-se în numeroase privinţe cu mai puţină încordare şi agitaţie. Timpul – un bun care devine tot mai insuficient în Germania Federală – prisosea în toată RDG, uneori părînd chiar că se opreşte în loc. Cînd libertatea de mişcare este îngrădită de faptul că nu există maşini proprietate personală, cetăţenii n-au altă soluţie decît să rămînă la casele lor şi să compenseze lipsa experienţelor personale, de pildă, cu evenimentele de la televizor. Aşa se face că, pe majoritatea cetăţenilor din RDG îi întîlneşti acolo unde te aştepţi mai puţin, anume acasă.

Această impresie de securitate socială, care-i surprindea adeseori pe vizitatorii occidentali cu o existenţă atît de hărţuită, era reversul vieţii monotone şi pline de lipsuri de tot felul, la care au fost condamnaţi oamenii din est. Fără îndoială că această securitate socială este un produs al socialismului; dar a o defini, din această cauză, ca pe o "cucerire", fie şi numai ca pe o valoare a sistemului, ţine doar de pedanteriile exprimării. Şi dacă imaginea oraşelor şi a satelor, care arătau în 1990 la fel ca acum patruzeci şi cinci de ani, evocă sentimente familiare, cu greu se pot găsi circumstanţe atenuante socialismului, pentru ceea ce, ca multe alte realizări ale RDG-ului, constituie, de fapt, un indiciu al rămînerii în urmă şi al sărăciei.

Traducere de
Irina HOREA

ROLF HENRICH

Nu sîntem victimele istoriei

Credinţa în autorităţi

... După scurtul intermezzo al avîntului de la '89, în Germania se constată cum mulţi oameni recad în vechea lor atitudine de "supuşi" ai statului. Şi din nou "conştiinţa sub tutelă" de declară a fi obiectul unei fericiri venite "de sus"...

În toate cazurile în care intervenţia statului suprimă temporar imperativele economiei, există pericolul extrem de mare ca în gîndirea, simţirea şi activitatea oamenilor să se reproducă pentru încă alţi cîţiva ani de acum înainte, cu semn schimbat, sistemul economic al socialismului de stat. Pericolul folosirii abuzive a instrumentarului pus la dispoziţie există de altfel chiar şi numai pentru faptul că majoritatea comunelor mici nu sînt în stare să ofere cetăţenilor în perioada imediat următoare numărul necesar de locuri de muncă în cadrul unor întreprinderi şi societăţi de reciclare a forţelor de muncă.

Desigur că vinovaţi de reafirmarea unei "conştiinţe sub tutelă" sînt şi acei politicieni din Est şi Vest care neglijează, din motive electorale, să le reamintească oamenilor din Germania de Est partea lor de vină la starea de mizerie a noii republici. Nu avem încă voie să uităm acest fapt, deoarece voinţa de înnoire nu poate apărea decît din înţelegerea părţii de responsabilitate ce ne revine fiecăruia. Cît timp se vorbeşte exclusiv despre vechea moştenire împovărătoare a "regimului stalinist", despre diversele clici care şiau construit un sistem clientelar anonim sau altele asemenea, care toate ar fi fost, se spune, independente de voinţa oamenilor din Germania de Est, va mai dura probabil mult pînă ce vom ajunge la înţelegerea amară a faptului că majoritatea dintre noi ne-am făcut noi înşine vinovaţi de situaţia actuală – prin ceea ce am făcut sau am omis să facem.

Răfuiala cu figurile simbolice ale stalinismului în Germania şi cu moştenitorii acestora – care din punct de vedere istoric sînt lipsiţi de însemnătate – nu e suficientă, oricît de necesară ar fi ea, ţinînd cont de sfruntarea cu care noii membri ai Biroului Politic ştiu să compileze istoria. Necesar, însă, e să ne punem întrebări în legătură cu noi înşine! Abia cînd vom face asta vom putea spera că am realizat un mic pas înainte. "Nu am încredere în nici un fel de «cotitură» în viaţa noastră", spune pe bună dreptate psihoterapeutul Achim Maaz, "cîtă vreme cultura cotidiană nu conţine mărturii credibile ale eşecului, ale responsabilităţii şi ale vinovăţiei personale". Dacă neglijăm acest proces al introspecţiei, e posibil ca prin asta să ratăm o şansă unică. Sfîrşitul RDG şi prăbuşirea economică neau aruncat gîndirea, simţirea şi voinţa pradă unor îndoieli profunde; nimeni nu mai poate trăi în continuare ca pînă acum cu vechile certitudini.

"Cotitura" pretinde căinţă

O astfel de "labilizare" nu trebuie privită ca fiind un fenomen exclusiv negativ. Subiectiv, ea poate ce-i drept să fundamenteze o nouă stare de subalternitate. Dar la fel de bine poată să conţină şi punctul de plecare al unei capacităţi de învăţare colective şi individuale. Ceea ce în perspectivă s-ar putea dovedi a fi un avantaj în dezvoltare. Momentan nu există, ce-i drept, decît prea puţine semne că înnoirea societăţii ar fi fost înţeleasă, sau chiar asimilată, şi ca o "problemă personală" a fiecăruia. În ciuda delimitărilor neclare de poziţii, totul indică mai degrabă existenţa unui proces conştient sau inconştient de elaborare a unui consens fundamental specific: anume un consens bazat pe convingerea de a fi membru al unui soi de comunităţi de destin al celor traşi pe sfoară.

Numai aşa poate fi înţeleasă jelania rostită pretutindeni cu o mutră de cioclu: "Patruzeci de ani ne-a înşelat partidul. Acum sîntem minţiţi de Helmut Kohl". Mentalitatea asta de victimă e o autoînşelătorie. La urma urmei, Helmut Kohl a fost ales şi de noile landuri federale, şi asta nu pentru meritele unei deosebite onestităţi, ci pentru că el a fost cancelarul reunificării *blitz*!

Combinaţia dintre caracterul autoritar şi cel de renegat face ca răul să se perpetueze; cine se supune azi unei autorităţi pe care mai înainte fie că a combătut-o decenii la rînd, fie că a tolerat-o, acela va fi aproape forţat să acţioneze acum cu un exces de zel compensatoriu. Pericolul ce rezultă pentru cultura politică a unei comunităţi în formare, de pe urma agitaţiei isterice a unor astfel de caractere de renegaţi, desigur că nu este neînsemnat. Un pericol care nu în mică măsură constă în faptul că poziţiile partinice se schimbă, dar ce rămîne e persecuţia. Practic, nimeni nu întreprinde nimic pentru a curma această stare de lucruri, iar cel care le atrage atenţia oamenilor de-aici asupra pericolelor renegării şi îi îndeamnă la toleranţă e luat în rîs.

Şi astfel constatăm cum, sub ochii noştri, în noile landuri renaşte tipul persecutorului, cum polonezi şi ţigani sînt bătuţi în public, cum extremişti de dreapta fac scandal într-un cămin de copii veniţi din Cernobîl, cum pe autostrăzi se desfăşoară adevărate vînători de oameni şi multe altele...

Chiar dacă în toate aceste fenomene se descarcă în mod exploziv şi blocajul emoţional, dinainte diagnosticat, al fostului cetăţean redegist, astfel de manifestări sînt dincolo de asta în mod cert expresia unei debusolări. Labilizarea de care am pomenit *poate* duce la o învăţare socială, dar nu e obligatoriu s-o facă. Şi astfel devine evidentă o contradicţie: dacă pe de-o parte speranţele omeneşti ale germanilor din Est au fost canalizate de vestici, în mod destul de unilateral, în direcţia măsurilor întreprinse pe linie de stat, pe de altă parte, fapt recunoscut, Vestul le-a rămas dator în privinţa acelei măsuri raţionale de "călăuzire spirituală" pe care erau îndreptăţiţi s-o accepte. "Noi toţi am permis", observă corect Wolfgang Schäuble, "ca un eveniment istoric cu urmările sale pozitive, dar şi împovărătoare, să se transforme într-un banal eveniment cotidian. Firește că atunci oamenii nu mai au cum să înţeleagă ce pretenţii politice la adresa lor decurg în realitate de aici".

În mod vădit, guvernanţii noştri nu sînt dispuşi să-i lămurească pe oamenii din Est şi din Vest asupra realelor costuri ideale şi materiale ale reunificării. Încă mai sînt mulţi oameni în Est care cred că visul unei bunăstări rapide s-ar fi putut realiza în patru-cinci ani. Iar majoritatea celor din Vest nu e încă în stare să-şi imagineze nişte pierderi sau renunţări materiale sensibile. Şi, cu toate acestea, e destul de clar: dacă în anul 2000 fiecare est-german va vrea să-şi permită 75% din tot ceea ce consumă colegul său vest-german, atunci, la o rată de creştere economică de 9%, va mai trebui ca, din fondurile publice suplimentare, să fie alocate încă 150 de miliarde de mărci noilor landuri federale.

RDG nu-i decît o alergare de probă

Oricît de nesigure ar fi astfel de calcule, ele te fac totuşi să te întrebi, dacă trebuie să continuăm să privim reuşita unificării germane exclusiv sub aspectul egalizării nivelului consumului estic cu cel vestic. N-ar trebui, oare, acum că Germania a devenit din nou o ţară mai mare, să ne aşteptăm, dimpotrivă, la diferenţe în nivelul de consum, în dezvoltarea suprastructurii, în industrializare ş.a.m.d.?

Sigur că amintita călăuzire spirituală nu înseamnă ca est-germanilor să li se prescrie răbdare şi modestie în pretenţiile lor. Aici e vorba de a dobîndi claritate în privinţa dimensiunilor istorice ale muntelui de probleme ce mai urmează să fie soluţionate şi a repartizării greutăţilor viitoare. Şi încă de pe-acum ar trebui să ţinem cont de faptul că reconstrucţia celor cinci noi landuri federale redegiste abia dacă reprezintă mai mult decît o alergare de probă. Sarcina mai dificilă şi copleşitoare urmează să fie soluţionată abia după asta. Căci cel tîrziu la sfîrşitul acestui mileniu germanii, împreună cu alţi europeni, vor trebui – din necesităţi istorice stringente – să coopereze cu acelaşi angajament şi aceeaşi cheltuială şi "la faţa locului", în Europa de Est, aşa cum o fac în momentul de faţă aici în Germania. În aceste condiţii, trebuie să sfîrşim odată cu vechea noastră mentalitate, care nu vrea să ştie decît de pretenţiile pe care le avem de la alţii!...

Alternativa la lupta de clasă dintre Est şi Vest şi la mobilizarea urii pătimaşe nu mai constă azi, după prăbuşirea lagărului socialist, decît într-o solidaritate demonstrată practic. Dar solidaritatea cere mai înainte de toate depăşirea fazei caracterizate prin lipsa şi renunţarea la contraargumentul atît de îndrăgit cu care orice iniţiativă e înăbuşită în faşă: "Tot nu se-alege nimic din treaba asta!"

De mult s-a dovedit că ajutorul financiar exclusiv este, de unul singur, un mijloc ineficient. Cu siguranţă că în prezent are mai mult sens să investeşti în ţările est-europene cunoştinţe legate de practică, să investeşti aşadar spiritual, decît să continui cu acordarea de credite de miliarde destinate doar să prelungească starea muribundă a unei economii.

FRIEDRICH KARL FROMME

Retrospectivă statistică

- Realitatea cotidiană în RDG -

Pentru germanii din Vest, RDG era renumită prin faptul că preţurile produselor de bază rămîneau stabile. Raportul fostei "Administraţii Centrale de Stat pentru Statistică" din RDG, apărut sub titlul *De-a lungul timpului în Trabant – 40 de ani de viaţă în RDG*, la Ed. de Egon Hölder, Stuttgart 1992, demonstrează cum asta însemna pentru RDG o povară, statul trebuind să subvenţioneze cu sume mari menţinerea principiului şi, în cele din urmă, nemaireuşind s-o facă. Ocazional se recurgea la manipulări: un produs dispărea de pe piaţă, reapărînd apoi cu parametrii calitativi aparent îmbunătăţiţi, dar la un preţ considerabil mai mare.

Raportul privitor la "Preţurile pentru consumatori" din fosta RDG cuprinde întreaga gamă, de la cei 5 pfeningi pentru o chiflă, preţ care s-a menţinut pînă la căderea Zidului, pînă la cele 7000 de mărci pentru un televizor color...

Interesante sînt datele cu privire la venitul mediu net al unei familii din fosta RDG. În cazul a 45% din familii, el se situa la 2000 DM şi peste această sumă, iar în 8% din cazuri chiar în jur de 3000 DM şi peste această sumă. Aceste cifre explică întrucîtva faptul că în decursul procesului unificării monetare de la începutul lui iulie 1989 au fost schimbate mari sume economisite de mărci RDG în mărci RFG la rata de schimb de doi la unu, care depăşea cu mult valoarea mărcii est-germane. 3000 DM net sau peste această sumă, pentru 8% din familii: asta nu e tocmai o pledoarie în sprijinul ideii că egalizarea veniturilor – salariul mediu situîndu-se la timpul respectiv la 1000 M – ar fi ajuns într-un stadiu deosebit de avansat. În ce priveşte nivelarea veniturilor nete, RFG poate ţine întru totul pasul cu fosta RDG (fapt la care inflaţia, ca şi impozitarea progresivă contribuie în egală măsură) – asta dacă facem abstracţie de cei cu "venituri excepţionale", care din punct de vedere statistic nu au aici nici o relevanţă. (...) Fiecărui locuitor al RDG – de la sugar şi pînă la bătrîn – îi revine pentru anul 1989, conform datelor menţionate, un fond bănesc de 11830 DM – faţă de 280 M în anul 1950. Conform aceleiaşi statistici, populaţia RDG a posedat 198 de miliarde DM în perioada convertirii băneşti numite "Reforma monetară", din iulie 1990 – ceea ce oferă o explicaţie pentru valul de cumpărări masive ce s-a produs în noile landuri imediat după asta.

Veniturile familiale relativ mari provin şi de pe urma faptului că 90% din femei erau în cîmpul muncii. Cartea prezintă şi acele reglementări aşazis exemplare ale RDG care le înlesneau femeilor activitatea profesională. Sînt însă omise referinţele privitoare la cît de jalnic erau dotate creşele şi alte lăcaşuri de îngrijire a copiilor.

Dintr-o statistică nu poate rezulta că activitatea profesională a marii majorităţi a femeilor slujea la escamotarea şomajului şi că nici măcar nu reprezenta o contribuţie adusă la emanciparea lor...

Din carte reiese şi cît de mici erau chiriile în raport cu veniturile, autorii evidenţiind totodată faptul că preţul plătit pentru aceste chirii mici consta în degradarea construcţiilor mai vechi, ceea ce, la ora actuală, se repercutează asupra celor în cauză: ori chirii mai mari, ori degradarea în continuare a locuinţei. În această privinţă, administraţia din noile landuri se situează – puţin cam neajutorată – pe o poziţie de mijloc. (...)

Rămîne sarcina de a face ultilizabilă această statistică – în mod evident lucrată cu minuţiozitate – dar supusă exigenţelor partizane – în scopul unei inventarieri a Germaniei integrale, cu o atenţie specială acordată celor cinci noi landuri. Aici nu e vorba numai de faptul de a putea compara între ele datele în funcţie de principiile folosite la înregistrarea lor. Important e de a înlătura falsificările pe care RDG le pretindea: de exemplu, la îndeplinirea planului de producţie, caz de care Administraţiei Centrale de Stat pentru Statistică i se ofereau ocazional noi date, pentru ca planul să apară ca îndeplinit; sau în cazul construcţiilor de locuinţe, domeniu în care RDG impusese includerea în cifra totală şi a locurilor din căminele de bătrîni.

Traduceri de
Alexandru Al. ŞAHIGHIAN

Schimbare şi mentalitate

Peste tot în Occident, dar mai ales în SUA, cohorte de sovietologi, kremlinologi şi specialişti în problemele estului socialist european au tot studiat, decenii de-a rîndul, fenomenul, întorcîndu-l pe toate suprafeţele. S-au formulat varii diagnoze şi prognoze. Dar nici una n-a pronosticat prăbuşirea din 1989, deşi gorbaciovismul, cu ale sale glasnost şi perestroika, vestea o încheiere, spectaculoasă, de epocă. Pentru că gorbaciovismul, mai ales prin glasnost, semnala o fisurare a sistemului închis al socialismului real. Şi aici orice fisură semnificativă aducea cu sine, fatalmente, ruina întregului sistem, care nu poate funcţiona, viabil, decît ca un conglomerat centralizat închis ermetic în sine. N-o să pretind că mai dihai decît kremlinologii confortabil retribuiţi, eu am prevăzut eliberarea. Dar am simţit acut eliberarea aşteptată în ziua de noiembrie 1989 cînd, simultan, s-a produs prăbuşirea zidului Berlinului şi înlocuirea de la putere a lui Jivkov în Bulgaria. Atunci am înţeles că operaţia de cosmetizare încercată în Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, R.D.G. şi, acum, în Bulgaria n-are sorţi de izbîndă şi că ne vine rîndul, şi nouă, românilor, să scăpăm odată cu ceilalţi. Prăbuşirea a fost revoluţionară, chiar dacă peste tot paşnic şi în Cehoslovacia în falduri de catifea, iar numai la noi în formă sîngeroasă. Dar era evident că prăbuşirea e, totuşi, revoluţionară pentru că ducea, inevitabil, la o schimbare totală de orînduire. Trebuia să se treacă de la hipercentralismul economico-politic al socialismului real la capitalism.

De aici încolo începeau problemele. Grave şi serioase pentru că antrenau destinul a milioane de oameni. În unele ţări - ştiute - schimbarea - pe linie economică dar şi politiçă - s-a făcut în paşi rapizi şi accelerati. În altele, printre care ne prenumerăm şi noi, mai lent. Lentoarea, evoluţia graduală, cum o numea la 1848 Kogălniceanu, chiar dacă protectoare, e, poate, o cale păgubitoare pentru că o revoluţie presupune, cu necesitate, bruscarea măsurilor şi a asaltului. N-ar trebui ignorat însă din calcule că în Polonia agricultura era în întregime necolectivizată, că în celelalte ţări fenomenul agrar nu prezenta radicalitatea celui de la noi şi că, în general, nicăieri în ţările vecine nouă în destin industrializarea n-a căpătat forme atît de dementiale pînă a se practica o autarhie stupidă şi contraproductivă. Au existat chiar, ca în Ungaria (dar nu numai acolo), şi secţiuni private în comerţ şi alte sectoare. Buticăria cu care a început la noi privatizarea era acolo o realitate de mult înfăptuită existînd, în consecinţă, şi o pătură socială cu capital acumulat, pe care l-a putut investi. Ruperile, spargerea sistemului, la noi, sînt mult mai anevoioase.

Poate că schimbarea hotărîtoare în aceste ţări e, peste tot, cea în mentalitate. Milioane de oameni au fost obişnuiţi cîteva bune decenii să beneficieze de importante avantaje sociale, loc de muncă asigurat, învăţămînt şi asistenţă sanitară gratuite, locuinţe primite de la stat cu chirii mici şi încă destule altele. Deodată au descoperit că aceste avantaje tind să dispară sau dispar cu totul. Reacţia s-a produs. În ţările, mai toate, din estul european unde schimbarea (eu o consider efectiv revoluţionară) s-a produs repede, condusă de guverne ale unor formaţiuni politice de dreapta, împotrivirea oamenilor a venit instantaneu. Costurile sociale ale reformei, inevitabile, au sancţionat aceste formaţiuni politice de dreapta, şi la viitoarele alegeri au venit la putere partidele de stînga, foste comuniste, devenite social-democrate. La noi a fost invers, dar costurile sociale ale reformei, chiar aşa lentă cum este, s-au făcut, totuşi, simţite, iscînd nemulţumiri şi tensiuni sociale. Dacă la noi opoziţia ar fi coerentă şi fortificată, avînd un program alternativ valabil, viitoarele alegeri ar fi trebuit să-i aducă guvernarea. Am fi consecvenţi cu fenomenul. Peste tot, schimbarea politică s-a făcut de la dreapta spre stînga, la noi ar fi fost invers. Dar semnele arată că nu va fi, totuşi, aşa, chiar dacă erodarea unui partid la guvernare e un fenomen politologic peste tot verificat. Ca la noi la nimeni şi sîntem hărăziţi, probabil, să contrazicem toate regulile politologice valabile. Pentru că, aşa cum stau lucrurile, în toate ţările esteuropene oricine (orice partid) ar propune accelerarea reformei va fi sancţionat drastic de alegători în cabina de vot. Din acest punct de vedere, care nu e unul deloc oarecare, e de meditat dacă opţiunea preşedintelui Iliescu şi a factorilor guvernamentali n-a fost mai realistă decît a potrivnicilor săi. Dar să nu mă grăbesc, pentru că, mai ales, am oroare de futurologie şi de prognoze în planul socialului. Sigur e că oamenilor de rînd (şi nu numai) le e fricâ de schimbare şi de reformă, înregistrîndu-se cazuri frecvente cînd directori de fabrici şi coloşi industriali, în comun acord cu salariaţii, fac tot ce pot ca să evite privatizarea. Necunoscutul tulbură şi iscă împotrivire, mai ales că schimbarea are drept consecinţă sigură şomajul parţial sau total. Şi, de fapt, tranzităm către ceva al cărui relief real nu-l cunoaştem şi ne îndreptăm spre ceva tulbure la orizont, nimeni neputînd spune cînd anume se va ajunge la acel ceva spre care, fatalmente, trebuie să tindem. Mentalitatea se transformă, totuşi, cel mai lent şi împotrivirea populaţiei la schimbare e incontestabilă. Aud, mereu, clamări nostalgice că pe vremea lui Ceauşescu era mai bine, deşi e evident că era infinit mai rău. Dar marea masă nu e prea interesată de libertatea expresiei, ci de cele cîteva avantaje sociale care acum riscă să dispară. Şi această derutantă, catastrofală nostalgie mă oripilează efectiv. Dar nu te poţi împotrivi habitudinilor mentalului colectiv şi speri, optimist, că el se va modifica treptat. Oricum, nu generaţia mea va apuca această modificare de mentalitate şi atingerea celuilalt ţărm, care nici nu ştiu dacă prezintă numai avantaje. Pînă se va produce aici, aiurea acel liman rîvnit va arăta structural altfel, noi fiind condamnaţi mereu la retardatare.

Întîmplarea a făcut ca în primăvara acestui an să fi participat la un simpozion literar germano-român la Weimar. Aşadar, ca înainte, am fost tot în R.D.G. (deşi o zi am stat şi la Frankfurt). Am beneficiat de camaraderia unei eminente româniste din fosta Germanie de est. Datorită ei, am luat cunoştinţă de realitatea nemulţumirilor neîmpăcate ale celor din fostul R.D.G. incorporat, cum zic ei, cu forţa în Germania occidentală. Salariul colegei mele, cercetătoare la un institut din Berlinul fost occidental, e, în comparaţie cu cel al cercetătorilor proveniţi din vest, cu 20% mai mic, deşi face aceeaşi muncă. De aceeaşi situaţie segregaţionistă au parte toţi salariaţii, indiferent de profesiune. Am întîlnit, la Casa Goethe din Weimar, un domn care se ocupa de arhiva instituţiei. Am aflat că înainte fusese redactor la filiala weimariană a unei edituri din Berlinul de est care şi-a încetat, brusc, activitatea, deşi tipărea, în excelente condiţii, ediţii critice din clasici. A fost vreo doi ani şomer şi, acum, era mulţumit că a izbutit să găsească această slujbă de arhivar. Colega mea germană românistă mi-a povestit într-o seară că ea, cînd merge în magazine după cumpărături, alege - după semne de ea ştiute - numai produse ale fabricilor din fostul est, ajutîndu-le astfel să nu falimenteze. Iar mai toţi intelectualii umanişti din fosta RDG nu contenesc să declare că, pînă acum, ei au făcut cultură (în literatură, teatre, edituri, învăţămînt), cei din Vest trivializînd-o pentru lucrative proiecte comerciale. (Am văzut, la televizor, o emisiune cu oameni de teatru în care aceste imprecaţii erau rostite vehement şi cu mîndrie acuzatoare). Iar cei din fostul vest nu contenesc să-i privească, aproape duşmănos, pe cei din fostul est, plîngîndu-se că sînt leneşi şi ineficienţi, ei, cei din vest, trebuind să-şi strîngă cureaua, suportînd absorbţia fostei RDG. Neînţelegearea, aproape duşmănia, e, acolo, o tristă stare de fapt. Şi se petrece în spaţiul aceluiaşi popor. E, aici, un teren experimental - tulburător - al procesului de schimbare socio-economică, politică şi, mai ales, de mentalitate. Şi fenomenul se petrece, în Germania, ţară foarte prosperă, care a investit enorm în fosta RDG pentru a-l alinia, rapid, la structurile ei! Şi, totuşi, nemulţumirile pînă a deveni duşmănie pe faţă se manifestă acut şi îngrijorător. Noi, ce să mai spunem? N-am avut parte de o Germanie Federală şi sîntem condamnaţi să navigăm spre o schimbare către necunoscut, care va dura, probabil, timp de o generaţie. A noastră, pe ducă, are parte numai de primele convulsii ale acestei schimbări (unele suprafeţe ale ei nu ne plac deloc) şi, resemnată, ştie că nu va apuca luminile şi umbrele a ceea ce va să vină.

Z.ORNEA

Vocaţia schimbării sau a tradiţiei?

- interviu cu acad. Şerban PAPACOSTEA -

Germania a schimbat de cîteva ori istoria continentului. Credeţi că acest fapt s-a datorat dorinţei de a-şi schimba propria istorie sau, dimpotrivă, preferinţei pentru păstrarea tradiţiei/continuităţii?

Prin masa populaţiei sale masiv potenţată de excepţionala ei capacitate de creaţie şi organizare şi nu mai puţin prin poziţia geografică pe care o ocupă în mijlocul Europei, Germania e "condamnată" să influenţeze decisiv evoluţia continentului nostru. Chiar în perioada de contracţie şi de relativă pasivitate pe plan internaţional a lumii germanice, cum a fost îndelungatul interval care separă destrămarea de fapt a primului imperiu german de proclamarea celui de **Al doilea Reich**, Germania şi-a făcut puternic simţită influenţa în lumea europeană, economic, ştiinţific, cultural-spiritual. Germania a fost şi va rămîne permanent un factor constitutiv major al istoriei europene.

Ceea ce uneori se numeşte "schimbarea" cursului istoriei continentului nostru de către Germania pare, la o reflecţie istorică mai stăruitoare, a fi fost mai degrabă "accelerarea" cursului istoriei europene şi, pe cele de consecinţă, mondiale, din iniţiativă germană. Germania unificată a deschis, cu mijloace militare, cursa lumii contemporane spre globalizarea istoriei, proces înscris în imensul progres economic, ştiinţific şi tehnologic al epocii moderne. Excepţionala concentrare de putere realizată în decurs de numai cîteva decenii după proclamarea celui de **Al doilea Reich** în 1871 a imprimat în cele din urmă politicii sale externe un dinamism care a antrenat statul creat de cancelarul Otto von Bismarck mult dincolo de intenţiile creatorului său. Politica externă temerară a împăratului Wilhelm II şi a sfetnicilor săi, adesea prea servili, alimentată de ideologia unui naţionalism din ce în ce mai agresiv, a rupt definitiv echilibrul instaurat de marile puteri europene reunite în Congres la Viena în 1815, a determinat regruparea lor în două mari tabere ostile, etapă premergătoare declanşării **Primului război mondial**, care a inaugurat concurenţa pentru ceea ce Oswald Spengler a numit *dominium mundi*. În această cursă, lungă cît secolul nostru, Germania a marcat startul şi a asumat rolul factorului declanşator al unui proces istoric al cărui control avea să-i scape în cele din urmă.

Între aspiraţia universală a imperiului medieval, prelungire a uneia din ideile politice majore ale antichităţii, preluată în secolul X de statul, germanic în esenţă, roman în formă, întemeiat de Otto I (**Renovatio Imperii**) şi restauraţia imperială din 1871 s-a aflat şi un incontestabil element de **tradiţie şi continuitate ideală dar şi, mai ales, un proces de adaptare pe care timpul şi situaţiile schimbate o imprimă inevitabil oricărei realităţi istorice.**

În istorie, inovaţia se ascunde uneori sub aparenţa tradiţiei căutate şi regăsite; acesta a fost, de exemplu, cazul **Renaşterii** şi al **Reformei**, căutare, în iluzia restaurării trecutului, a unor noi căi de evoluţie. Imperiul german "restaurat" în 1871 odată cu înfăptuirea unităţii germane a devenit rapid un factor de revoluţionare a istoriei mult mai mult decît un act de restauraţie. Devenit sediul celei mai mari concentrări de forţă economică, tehnologică şi militară din Europa, noul imperiu a precipitat rivalitatea puterilor la scară europeană şi apoi mondială, odată cu declanşarea Primului război mondial: "Griff nach der Weltmacht" (asalt asupra puterii mondiale), potrivit caracterizării unui istoric german.

Urmărind istoria Germaniei, se observă că unificarea nu i-a reuşit, de fapt, niciodată. Mai mult, căutarea dar şi ratarea unificării par să fi devenit pentru ea un "destin istoric". Cum vă explicaţi acest lucru?

Germania modernă aparţine categoriei "naţiunilor întîrziate" ca şi Italia şi România de altminteri, care au devenit state naţionale în a doua jumătate a secolului XIX, cîteva secole în urma Franţei, Angliei, Spaniei şi a altor naţiuni-stat. Spre deosebire însă de celelalte naţiuni "întîrziate", a căror constituire nu a tulburat decisiv sistemul de relaţii internaţionale din Europa, înfăptuirea unităţii germane s-a dovedit incompatibilă cu echilibrul continental constituit de-a lungul secolelor, într-un cadru caracterizat de fragmentarea politică a lumii germanice.

Incompatibilitatea între sistemul politic tradiţional al Europei, constituit cu secole în urmă, şi unitatea Germană săvîrşită "prin foc şi sabie", potrivit expresiei înfăptuitorului ei, s-a manifestat istoric prin două conflagraţii mondiale; dezlănţuite în Europa, ca urmare a "dezechilibrului" provocat de unitatea germană, ele au antrenat şi celelalte continente şi s-au încheiat nu numai cu dezastre germane dar şi cu o extrapolare a puterii din Europa spre Statele unite ale Americii şi spre Rusia sovietică.

Experienţa a dovedit că unitatea Germaniei nu e viabilă într-o Europă a antagonismelor naţionale. Constituită şi dezvoltată în aceste condiţii, unitatea germană a dezvoltat valenţele ei negative, puternic manifestate în **Primul** şi mai ales în al **Doilea război mondial**. Eşecul unificării germane a devenit "un destin istoric" numai în cadrul naţionalismelor europene exacerbate din secolele XIX şi XX. Dimpotrivă, unitatea germană este nu numai posibilă dar şi imperios necesară unităţii europene, într-un cadru de convergenţă a naţiunilor continentului nostru, de descoperire a factorilor de unitate ai istoriei şi civilizaţiei europene şi, neîndoielnic, în marea unitate transatlantică rezultată din evoluţia istorică a deceniilor din urmă. Europa de azi e de neconceput fără o Germanie unită, după cum Germania unită nu îşi poate înfăptui marea vocaţie internaţională decît în cadrul unităţii europene.

Ea a experimentat ambele ideologii totalitare ale secolului nostru. De ce credeţi că trecerea printr-o experienţă dureroasă (nazismul), nu a garantat, neapărat, rezistenţa faţă de celălalt tip de totalitarism?

E riscată asimilarea celor două formule totalitare pe care le-a experimentat Germania în secolul nostru. Cea dintîi, nazismul, a fost un produs al istoriei germane, aşa cum s-a dezvoltat din vremea înfăptuirii unităţii germane de către Prusia cancelarului Bismarck, cu metodele cunoscute. Regimul nazist nu numai s-a impus pe cale legală, prin voinţa liber exprimată în alegeri de poporul german, dar s-a bucurat de un larg şi durabil consens pînă aproape de sfîrşitul său în catastrofă. Dubla speranţă a redresării din mizeria cotidiană la care fusese redusă Germania la sfîrşitul Primului război mondial şi mai ales în timpul marii crize economice din 1929-1933 şi a restaurării poziţiei de forţă a ţării pe plan internaţional, stare de spirit abil speculată propagandistic de Adolf Hitler şi de colaboratorii săi, a asigurat Partidului naţional-socialist o imensă popularitate şi un devotament la scară naţională. Obedienţa totală faţă de acest regim a fost un act de efectivă "disciplină liber consimţită", care explică acceptarea activă sau măcar pasivă a celor mai cumplite orori comise de statul naţional-socialist. Rezistenţele faţă de totalitarismul nazist au fost, în general, şi izolate şi tîrzii. Revers al disciplinei germane, care a asigurat marile succese ale începuturilor şi explică în acelaşi timp caracterul total al dezastrului.

Dimpotrivă, totalitarismul comunist a fost impus părţii orientale a Germaniei, ca şi altor ţări din Europa central-răsăriteană, de armata de ocupaţie rusă, fără nici o aderenţă de masă, dovadă fuga de mari proporţii a populaţiei germane din zona sovietică spre Apus cînd s-a profilat primejdia ridicării zidului care a despărţit total şi pe termen îndelungat ţara în două arii de organizaţie social-politică antagonice. Acceptarea pasivă şi uneori chiar activă a unui regim impus de ocupaţia rusă a fost efectul duratei sale îndelungate şi a perspectivei permanentizării sale, ca şi în celelalte ţări sovietizate. Poate, în cazul specific al Germaniei răsăritene a contribuit şi tradiţia prusacă a obedienţei totale faţă de stat, absolutizată de regimul nazist; şi, dacă este să alunecăm mai adînc în trecut, se cuvine amintită şi tradiţia supunerii faţă de puterea laică recomandată de biserica luterană.

Atît cetăţenii din fosta R.D.G. cît şi cei din R.F.G. declară că fac eforturi de a-şi recupera propria normalitate; dar imaginea, înţelesul normalităţii, par a fi altele pentru fiecare dintre părţi. Pentru situaţia în chestiune ar putea fi invocat un argument istoric? Care anume?

"Normalitatea" Germaniei, a ansamblului ei, nu se poate realiza decît în unitatea naţională, regăsită în anii din urmă dar încă insuficient sudată, şi în integrarea acestei unităţi în cea a Europei întregi. Normalitatea Germaniei şi cea a Europei sînt astăzi inseparabile şi împlinirea ei trebuie să devină ţelul comun al eforturilor reunite ale tuturor "cetăţenilor" continentului nostru.

A consemnat

Tita CHIPER

Icoana: gîndul dumnezeirii întrupat. Accesibil, palpabil, trecător...

Cu Horia BERNEA despre saloanele ICOANE I şi II, inaugurate la Muzeul Ţăranului Român

Anca Manolescu: *Enunţul dumneavoastră nu exaltă, cum se întîmplă de obicei, splendoarea dogmatică ori artistică a icoanei. El solicită mai ales fragilitatea, perisabilul ei: ca un murmur premergător tăcerii. Icoana e implicată, aici, de o întrupare ce are loc în proximitate şi discreţie. O întrupare care valorifică tocmai ceea ce în genere se consideră drept carenţă, slăbiciune, puţinătate a materiei: accesibilitatea şi efemerul. Vorbeaţi odată despre "materie - agăţătoarea spiritului". Dacă materia poate acroşa şi purta spiritul e tocmai pentru că nu îşi e sieşi suficientă, pentru că trimite evident spre un altceva care o decide. Şi în această* lipsă de suficienţă *stă potenţialul ei simbolic - pe care îl surprindeaţi de altfel şi în modul de a construi al ţăranului: "meşterii aceia păreau că nu descoperiseră nici linia dreaptă, nici simetria. Era un refuz al perfecţiunii artizanale; care e legat de un refuz al încrîncenării de a dăinui, de conştiinţa caducităţii oricărei alcătuiri vizibile. E vorba, pînă la urmă, de un refuz al stării actuale ca perpetuitate". În fond, materia agaţă spiritul doar ca să fie mistuită de el, "trecută dincolo" împreună cu el.*

În sălile ICOANE I şi II se valorifică aceeaşi calitate a materiei.

Horia Bernea: Aş spune, ca un lucru foarte important, că nu am mizat în primul rînd pe calitatea pieselor expuse. Selecţia a ţinut seama mai ales de semnificaţia lucrărilor, de ce puteau spune ele despre o problematică a imaginii iconice, despre influenţe reciproce între icoană şi tablou religios, despre rezolvările plastice şi interpretările teologice date unor teme. Sigur că am vrut să avem cîteva piese de mare clasă, pentru că discursul trebuie să se ţină prin cîteva puncte tari. Dar, în ansamblu, el nu e compus din capodopere. De altfel capodopera îşi este suficientă; nu mai are nevoie de muzeificare: o lumină bună, spaţiu ca să respire şi o etichetă sînt de ajuns. Dar ea e de obicei prea puternică, prea rotundă ca să accepte statutul de *argument* într-o demonstraţie. E mai degrabă un reper, nu o articulaţie. Or, ceea ce am urmărit noi nu e ca vizitatorul să fie săturat estetic, ci să fie tulburat, stîrnit, să priceapă ce-i poate arăta icoana.

Pentru asta am reunit, într-o plajă de imagini fotografice, capodopere şi icoane modeste, situate în zone, momente, tehnici din cele mai diferite, toate, icoane ale lui Christos. E limpede, în acest straniu, poate "fotomontaj", că modelul unic - prototipul - e realmente prezent de-a lungul tuturor figurărilor propuse, că toate trasează acelaşi chip. Am încercat să propunem evidenţa vizuală a

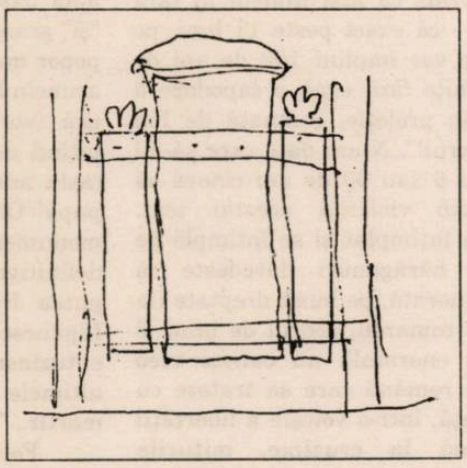

ceea ce se formulează de obicei dogmatic: asemănarea icoanei cu Faţa-origine. Ceea ce se explică nu atît prin istoricitatea întrupării ori prin fidelitate faţă de erminii, cît prin specificul demersului iconic: el nu *reprezintă* un chip, ci pur şi simplu îl *prezintă*; ridică, cum spunea P.Florenski, vălul care îl acoperă.

Pentru mine, a face muzeu e ca un acordaj continuu; e acel moment, transformat în tehnică şi stare, cînd, înainte de ridicarea cortinei, instrumentele îşi caută viitoarea simfonie. Mi se pare esenţial să ai perspectiva unei muzeologii şi chiar a unui context care se construiesc prin confruntarea dintre obiecte şi cel ce le interoghează. Muzeul este prin excelenţă o operaţie de cunoaştere liberă.

Revenind la ce spuneai în legătură cu valorificarea slăbiciunii, cred că am cîştigat destulă experienţă relativ la transformarea lipsei în avantaj. În primul rînd, foarte *terre-à-terre*, în ce priveşte lipsa de bani. Muzeul nu are fonduri pentru amenajări bine executate şi costisitoare; sălile acestea s-au construit prin improvizaţii îndelung îmbunătăţite. Şi poate au acumulat mai multă nuanţă, mai mult suflet în felul ăsta. Mergînd mai departe, noi nu am avut anul acesta bani de achiziţii. Am improvizat şi aici. Am solicitat generozitatea donatorilor, cu ale căror piese am făcut o expoziţie temporară. Am obţinut, printre altele - parte donaţie, parte împrumut - un lucru foarte rar: colecţia de izvoade a pictorului Marcel Lupşe de la Bistriţa.

Altă servitute: spaţiul în sine nu era foarte propriu pentru o expunere de icoane. Fiindcă nu aveam decît un singur perete întreg, am cîştigat loc de expunere prin construirea unui mobilier situat axial, un soi de mese gen P.T.T.R. unde vizitatorul e atras să se aşeze şi să vadă icoana în tr-un mod mai aparte, de la egal la egalul privirii.

A.M.: *Într-adevăr, icoana e plasată de obicei undeva* deasupra; *e suspendată fie de venerație, fie de contemplarea estetică, într-o respectabilă depărtare. Ori e sărutată cu evlavie dar nu e privită, ori e privită ca operă de artă şi nu ca vehicul al nevăzutelor. Dar e rareori interogată! La mesele P.T.T.R. poţi obţine un dialog calm şi prelung cu fiecare icoană în parte; sau cu înlănţuiri de teme şi variante iconice.*

H.B. Privită aşa, pe îndelete, icoana ţărănească uimeşte cîteodată prin îndrăzneală teologică. Prin prospeţimea ei. Există, de pildă, imaginea de la Nicula, a lui Petru şi Pavel împreună cu Christos la masa euharistică. Or, chiar dacă e necanonică, imaginea e adevărată: Pavel a mîncat realmente, nu în regim istoric, dar a mîncat la masa asta împreună cu Christos.

A.M.: *Sau acel giulgiu al "Punerii în mormînt" care e un giulgiu strălucitor, în formă de mandorlă. El comunică limpede cu nimbul* mare *de lumină din icoanele, aşezate în preajmă, ale "Coborîrii la iad" şi "Schimbării la Faţă". Înrudirea de forme arată ce înţelegere exactă aveau oamenii aceştia despre sensul traseului christic.*

H.B.: Am prezentat apoi, în mod deliberat, serii de icoane cu aceeaşi temă, după acelaşi izvod. Te-ai aştepta la identitate, la producţie repetitivă. Ele ne arată contrariul: capacitatea de a trăi fiecare gest ca şi cum ar fi primul. Cu simplitate şi cu o prospeţime extraordinară.

Articulaţii

Ce mi se pare important în tipul de expunere pe care îl propunem este atenţia la modul de trecere sau de comunicare între spaţii şi teme, atenţia la *articulaţii*. Pentru trecerea de la sala "Puterea crucii" spre "Icoane" am avut şansa să achiziţionăm o troiţă lucrată în 1983, în plin regim Ceauşescu; ca pictură, ea mi se pare mai autentică decît unele "produse" ale artei religioase orăşeneşti de la sfîrşitul sec. XIX sau chiar XVIII. Dincolo de această surprinzătoare articulaţie temporală, ea face o trecere chiar fizică: de la masivitatea arhitectonică a troiţei, se ajunge la icoana pe lemn - încă importantă în corporalitatea ei plină de ornamente - şi apoi la icoana pe sticlă. Parcurgem o subţiere a materialităţii.

Un alt tip de articulare e dat de juxtapunerea, pe mese, a icoanei ţărăneşti şi culte. Or, şi aici avem surprize: descoperim, în icoana de ţară, supraviețuiri uimitoare - nu în sensul manierist, epigonic, ci într-un sens foarte vital - ale stilului de inspiraţie bizantină.

Mergînd cu o articulaţie mai departe am văzut nu o dată că între icoană şi tablou religios nu există doar "evoluţie", trecere ireversibilă. Am expus icoane de sfîrşit de secol XIX care se trăgeau dintr-un strat, aş zice, paleo-creştin, prin simplitate, şi tablouri religioase de mijloc de secol XVIII. În genere, primele erau catalogate pînă de curînd în zona neciopliriі, a neevoluţiei, a primitivismului. Dar şi preclasicii sînt o descoperire relativ recentă, care făceau figură stranie, în secolul trecut chiar. Or, imaginile "primitive" pe care le expunem ţin de facerea iniţială a icoanei, sînt înrudite cu figurile catacombelor sau cu arta coptă. "Artiştii" catacombelor erau cultivaţi, aveau experienţa picturii păgîne; nu erau nişte nepricepuţi, ci nişte inovatori, în acel moment de suspensie între două ere de imagine. A recupera un asemenea tip de artă aurorală în plin secol XIX dovedeşte că icoana nu suportă doar o evoluţie, ceea spre tabloul religios; că ea se poate hrăni din bruşte şi fireşti comunicări cu un strat prim de imagine.

Abia acum un an am ajuns la o concluzie ce ar fi trebuit să fie conţinută în ipoteza de lucru a M.Ţ.R.: problema ritmului. Ritmul fiind esenţial pentru orice acţiune umană şi pentru orice act vital, e esenţial şi în muzeologie. Pînă acum l-am obţinut fără să ne dăm seama. Acum sînt conştient de necesitatea lui şi îl provoc. Există, spuneam, în trecerea spre sala "Icoane" o diminuare continuă a materialităţii: e o fragilizare a materialului, o descreştere a densităţii. Există, iarăşi, un ritm al temelor enunţate: de la cinci trecem la una şi apoi, în mod subtil, ajungem la patru teme. Intermedierile acestea între 1 şi 3, între 3 şi 5 sînt greu observabile, dar acţionează în mod cert asupra vizitatorului. Apoi s-au creat, parcă de la sine, situaţii, prezenţe de obiecte care anunţă tema sălii următoare. Aşa cum în Mozart se iveşte la un moment dat, *in nuce*, un motiv ce va fi dezbătut mult

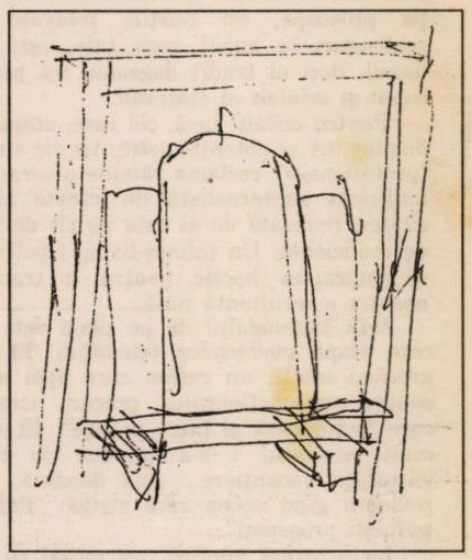

mai tîrziu. Sau ca în Dostoievski, unde o frază e referită peste optzeci de pagini.

A.M.: *Pe masa P.T.T.R. aţi pus, lîngă icoane şi izvoade, un obiect cu totul singular în acest context: un mic bol liturgic de argint, lipsit de ornamente, simplă concavitate lucitoare.*

H.B.: M-a atras funcţia lui evidentă, sensul vizual de receptacul. El prinde ceva. Înainte să-l pun, masa arăta ca o haină mare, superbă, căreia îi lipseşte un nasture.

A.M.: *Probabil că, aşa cum spuneaţi, confruntarea cu obiectul v-a furnizat tocmai simbolul cel mai propriu pentru icoană, efigia ei. Nu e ea un receptacul pur pentru energiile Spiritului, pentru Spiritul care realizează schimbările la faţă?*

H.B. Poate că da. În orice caz, lumea ar trebui să-şi dea seama că juxtapunerea de icoane, rize, izvoade, xilogravuri, de piese baroce şi "primitive" puse în contexte neobişnuite, pe suporturi textile somptuoase sau, dimpotrivă, fruste nu este o simplă joacă, cel mult estetică. Am încercat să decelăm, fără a intra în analize sărăcitoare, o *poetică* a icoanei. Într-un fel, am refăcut gesturi, trasee şi plasări posibile, extrem de emoţionante vizual. Am creat dialoguri între funcţii, între atitudini iconice. De pildă dialogul între fastul explicit şi fastul despuierii, fastul obţinut din nimic.

Interviu realizat de

Anca MANOLESCU

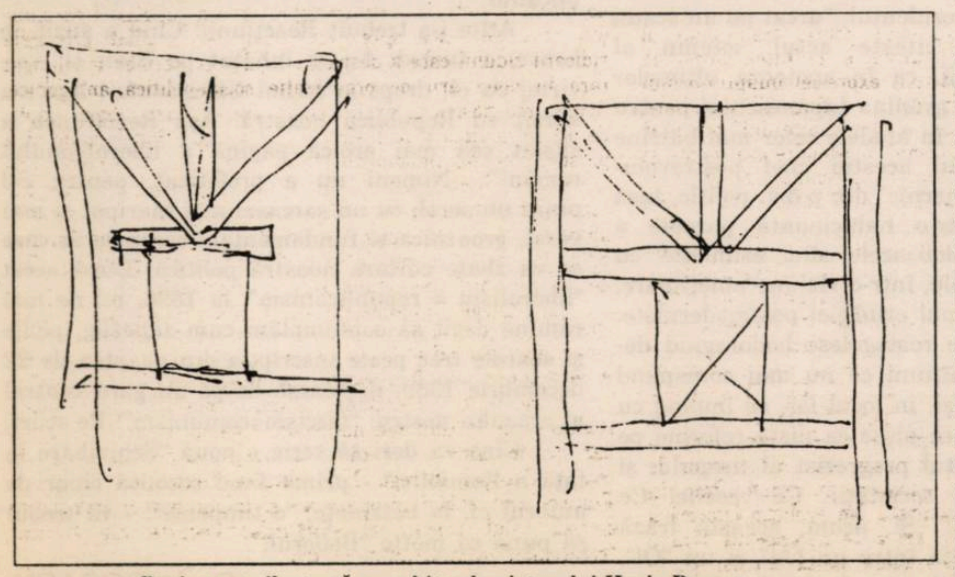

Pagina este ilustrată cu schiţe ale pictorului Horia Bernea pentru amenajarea saloanelor ICOANE I şi II.

Voce off

„Acest om era atît
de inteligent
că nu mai era bun
la nimic
pe lumea asta."

G. C. LICHTENBERG

Telalii fără fruntarii

Cursuri de vară pentru publicitari

Dacă ai fost la mare în ultimii ani, de cînd plaja e străbătută de tot mai mulţi vînzători ambulanţi precis ţi-au rămas în amintire strigăturile lor, care de care mai îmbietoare (în intenţie, cel puţin). De la acei deznădăjduiţi telali arşi de soare, împovăraţi de marfa cînd prea fierbinte ("Gogoşi calde, băieţii!"), cînd prea rece ("Înghe̦tată *Algida!* " - deci dublu înghe̦tată, ne-ar dăscăli latiniştii); de la acei inepuizabili maratonişti reprimîndu-şi orice jind după băile de soare sau de mare, stoici ca un ţărm stîncos în faţa spectacolului trîndăvelii noastre de vilegiaturişti; de la ei, cei năduşiţi, răguşiţi şi exasperaţi fără-ndoială mai mult decît noi de formulele acelea repetate fără contenire; de la ei zic eu c-ar avea multe de-nvăţat autorii reclamelor din mass-media.

Lecţia plajei e neîndurătoare: nu strigi - nu vinzi. Dacă nu determini spinările bronzate să se răsucească pe prosoape, ori burţile relaxate să tresalte în şezlonguri la auzul vocii tale, eşti halit: nu-ţi iese banul, deci ai trudit degeaba, tot pendulînd între un capăt şi celălalt al staţiunii.

Pentru ceilalţi însă, cei care, stăpîni peste butoane, display-uri şi potenţiometre, îşi zic cu deşartă mîndrie "profesionişti", reclama rămîne o şaradă. Asociere neintenţionat suprarealistă de sunete şi imagini, publicitatea realizată de ei este pe cît de ţipătoare, pe atît de ineficientă. Un talmeş-balmeş poleit de mesaje care se suprapun haotic pentru a transmite percepţiei noastre o rezultantă nulă...

Arta ţigănuşului de pe plajă este de o subtilitate care scapă modernilor tele-telali. El ştie să-ţi vîre-n urechea minţii un refren care apoi acţionează singur asupra subconştientului, precum acea pastă de dinţi care "acţionează şi între periaje". El s-a îndepărtat de mult, strigătul i s-a pierdut de tot în vacarmul vacuităţii vacanţiere... cînd deodată, fără voia ta, îţi revine-n gînd vocea care strigă: "Pufuleţi proaspeţi... pufuleţi proaspeţi"...

La o primă analiză, un mesaj ca acesta îţi poate părea prostesc: pufuleţii - cine ţi-i pretinde proaspeţi, abia scoşi din cuptor? Că doar la fel de buni sînt şi după cîteva zile de depozit... Ce rost are să împingi atît de departe lauda? Ei bine, nu de dragul hiperbolei zice el ce zice, ci mai degrabă de dragul eufoniei. Stilistica ne-o poate confirma: există o aliteraţie între cele două cuvinte - *pufuleţi proaspeţi*. E ceea ce le face memorabile şi convingătoare. Să le fi zis "delicioşi" ori "excelenţi",... păi între Cazinou şi Internaţional n-ar fi vîndut juma' de pungă.

A face un om indiferent şi sătul să-ţi cumpere marfa - asta e magie curată şi cere ceva concentrare. Aşa că, oameni buni, dac-auziţi vreodată, pe plajă sau aiurea, pe vreunul care strigă "aromă minunată - gust deosebit", fiţi siguri că nu-l interesează să vîndă, ci să fraierească.

Florin DUMITRESCU

retro CINEMA scop

Bucătarul, hoţul, nepoţica şi satelitul

Sub asediu iar! Se impunea şi-un subsidiar. Şi dacă de gară s-au îngrijit la vremea lor ruşii, americanii - după "navă pentru 1" - au machetat la scări reduse (chiar şi mintal) acest "tren pentru 2". (**Sechestraţi în tren.**) L-au mobilat cu vagon restaurant, l-au mobilizat pe acelaşi gospodin Steven Seagal a cărui duioasă şoaptă a devenit între serii mai suspinată şi mai şuierată decît glasul roţilor de tren, i-au omorît din off fratele şi l-au lăsat greu (pe SS, firește) cu o nepoţică făcută parcă cu Ornella Mutti. O dată potriveala potrivită, s-au adăugat o mînă de lucru plătită să execute fără să pună întrebări, (ne)tehnologia de rigoare şi un maniac amoniacal suficient de inspirat cît să "umfle" un satelit care zburătăcea cînd hăis, cînd CIA pe orbite, şi să dezumfle buzele gonflabile ale proprietarilor lui de drept.

Cristi LIVORCHIAN

Din viaţa unui extremist de centru...

O Cîntare a României ironice

Azi, 21 Decembrie 1995, am plăcerea de a anunţa - convins că mai nimeni în ţara asta n-o ştie - că exact peste 11 luni, pe 21 noiembrie 1996 se vor împlini 100 de ani de la publicarea unei schiţe fără egal, o capodoperă derivînd şi delirînd în profeţie, semnată de Ion Luca Caragiale: "Boborul!". N-am date care să-mi confirme că în ultimii 6 sau 60 de ani cineva să fi rămas trăsnit sub violenţa acestui text. Dimpotrivă: tot ce s-a întîmplat şi se întîmplă pe aceste meleaguri şi bărăganuri dovedeşte că schiţa a fost şi este ignorată, pe bună dreptate (la noi nu contează decît romanul, codrul de brad şi jalea din case, adică enormul): nu cunosc vreo "bucată" în literatura română care să trateze cu mai multă impertinenţă, într-o voioşie a libertăţii de spirit dusă pînă la cruzime, miturile republicane şi monarhice, clişeele progresiste şi reacţionare, ale dreptei şi stîngii între care stăm, hemiplegici - vorba lui Raymond Aron - cam de la Cuza încoace. În patru pagini, toate acestea sînt făcute harcea parcea cu o frenezie a inocenţei şi a păcătoşeniei ideologice care nu poate decît să scandalizeze pe dogmaticii şi antidogmaticii la fel de înrăiţi, pe absolutiştii şi relativiştii la fel de morocănoşi, fericindu-i doar pe cei care se vor simţi de-a pururi marxişti de nuanţă Groucho ("Boborul" avînd un ritm pe care doar fraţii Marx l-au atins în feeriile lor de "inconştienţi"). Cîţi au fost vreodată în România? Cam cît democraţii, nu?

Impertinenţa e fixată de la primele fraze: "Voi să vorbesc despre Republica de la Ploieşti, un stat care, deşi a durat numai vreo 15 ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin şi pentru popor (Doamne, ce topică asimilată încă de la 1896!) pe la două ceasuri, în dimineaţa zilei de 8 august 1870, tînăra republică a fost sugrumată în aceeaşi zi pe la ceasurile patru după-amiază..." Eroul îşi asumă drama autodenunţului, ca un Fabrice del Dongo declarîndu-se napoleonian după "cădere": "Am fost cetăţean al acelei republici... am asistat la mărirea şi decadenţa ei şi nu în calitate de gură-cască ci în calitate oficială": la 17 ani, el a fost numit de Prezident subcomisar, "în locul zbirului pe care-l dezarmasem". Autodemascarea e justificată fără ruşine, cu tot aplombul relativismului moral, cum s-ar zice la 1995: "Azi (adică în 1896, la 27 ani după acel eveniment antimonarhic!), cînd sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mîndrie. Da, am fost unul din cei mai aprigi susţinători ai ordinei în Republica Ploieştilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit!"

Urmează descrierea triumfalistă a celor 7 ore în care revoluţionarii - ridicaţi pentru "cauza lor sfîntă" de la o petrecre în salonul hotelului "Moldova"! - cuceresc telegraful, deschid uşile temniţei eliberîndu-i pe "ai lor", supun batalionul de linie din cazarma Sf. Nicolaie, îşi organizează poliţia lor republicană şi garda civică, ocupă Piaţa Unirii unde Prezidentul, "urcat pe un scaun de tocat cîrnaţi", citeşte actul solemn al întemeierii Republicii, ca în apoteoza ultimelor două ore să se ocupe grădina Lipănescului pentru "un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrîne republice". Paragraful acestui chef postrevoluţionar e absolut "nemernic" din p.d.v. politic, însă măreţ stilistic printr-o halucinantă parodie a parodiei în care boloboacele sînt asimilate cu instituţiile şi reformele, într-o viziune ameţitoare, dacă ne pierdem calmul erudiţiei postmoderniste: "Boloboacele goale se rostogolesc hodorogind departe ca nişte instituţiuni ce nu mai corespund exigenţelor moderne şi, în locul lor, se împing cu greutate alte boloboace pline ca nişte reforme pe care le reclamă spiritul progresist al timpului şi interesele vitale ale societăţii. Ce veselie! Ce avînt! Ce entuziasm!" Şi, acum, această frază teribilă care se întinde între un "A!" şi un "O!", cu o ruptură a hohotului ironic - avem de fapt o Niagară a ironiei române căzînd peste clişeele abia născute! - printr-o simplă linioară după un "şi" grandios: "A! sînt sublime momentele cînd un popor martir sfarmă obedele şi cătuşele tiraniei şi aruncîndu-le departe, tare de dreptul său, fără ură (vorbele astea cică s-ar fi scris la 1896!), uitînd de trecutul odios, închină des, dar sincer (asta adversativă!) pentru sfînta libertate şi - te pupă! O!". Acest "te pupă" este - daţi-mi voie! - monumental, în sensul unei lovituri de daltă care definitivează materia într-o eternitate din care nu putea lipsi, desigur, stingerea chefului "de la Lipănescu, după cîteva ceasuri de uragan al entuziasmului: "Încet-încet, cu ultimii cîrnaţi, cu ultimele fleici şi oale, se strecură şi poporul martir..."

Formidabil e paragraful consacrat mamei care făr' de caricatură - dimpotrivă, cu unica duioşie acceptabilă, aceea a bunului simţ comun - îi face eroului "o scenă grozavă - că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de rîs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfîrşitul lui tata care era greu bolnav" şi îi confiscă sabia, ţinîndu-l captiv în casă, o săptămînă, pînă s-a potolit primejdia". Care primejdie? Păi, ca de obicei, reprimarea revoluţiei de către Reacţiune (cu "r" mare!), descrisă cu aceeaşi vigoare a ambiguităţii şi impertinenţei nepotolite: Reacţiunea - "cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos" - e un batalion complet de vînători sub comanda maiorului Gorjan, care soseşte grabnic în Republică şi începe, "de cum puseră piciorul pe pămîntul sacru", "vînătoarea de republicani", "arestînd mai bine de 600 de copii ai poporului", prefăcînd trei hanuri în puşcării, "restabilind cu brutalitate statu quo ante", provocînd naratorului această chinuitoare reflecţie antieroică, demnă de orice "educaţie sentimentală" autentică: "Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească! Era o femeie fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brîu?" Îl vor prinde, la două poşte departe de graniţele Statului său", pe Preşedinte, călăreţii strigîndu-i din goană: "Stai! Ce făceai aici?", el avînd curajul să răspundă: "Mă plimbam!" În sfîrşit, îl vor aresta şi pe poliţistul-şef al Republicii, Stan Popescu, "simpatic şi brav vrăjmaş jurat al tiranilor şi frate pasionat al poporului", "cîndva vajnic volintir al lui Garibaldi", "unul din acei şefi cu care mergi în foc bucuros pentru o idee mare", cum scria povestitorul la început, dar nu şi la sfîrşit. Stan Popescu e prins în biroul să unde, după cheful de la Lipănescu, "adormise butuc, gîndind cu drag la viitorul tinerei Republice". Scena e bubuitoare: "Maiorul face patru paşi mari şi trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cîrpiţi.

- Cine te-a pus pe tine aici? răcneşte straşnic reacţionarul.

- Boborul! răspunde foarte răguşit republicanul.

Atîta i-a trebuit Reacţiunii! Cînd a auzit de bobor, a turbat; l-a şi înhăţat pe Stan şi, valvîrtej cu el, drept la hanul Călugărului! Aşa s-a sfîrşit cu Republica noastră! Aşa Reacţiunea a sfîşiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!"... Nimeni nu a profetizat, pentru cel puţin un secol, cu un sarcasm mai înaripat şi mai vesel, groaznica şi fundamentala confuzie în care se va zbate cultura noastră politică. După acest "liberalism = republicanism", la 1896, nu ne mai rămîne decît să contemplăm cum zăpezile, ploile şi soarele trec peste inscripţia din noaptea de 22 decembrie 1989, neştearsă de pe un gard central al oraşului nostru: "fascism=comunism"! Pe scurt: Cine va dori să scrie o nouă "Schimbare la faţă a României" - prima fiind socotită chiar de autorul ei, la bătrîneţe, "o tîmpenie"! - va trebui să pună ca motto "Boborul!".

Radu COSAŞU

Eveniment

Cioran restituit

Prezentat în premieră la Institutul Francez la începutul săptămînii trecute, **Apocalipsa după Cioran** – filmul semnat de Gabriel Liiceanu şi Sorin Ilieşiu – are meritul de a ni-l restitui pe moralist, la aproape şase luni de la moartea sa.

Pentru cine l-a cunoscut, Emil Cioran a fost un personaj fermecător, un om de un umor indicibil care, la 80 de ani, avea vioiciunea unui veşnic adolescent. Contrarietăţile filozofice ale lui E.M. Cioran, obsesiile sale profunde luau adesea, la omul diurn, socialmente delicios, forma, nu mai puţin delicioasă, a unor "rachete" – în sensul baudelairean – orale. Eram, desigur, familiarizaţi cu charisma cioraniană din precedentul film cu şi despre el – cel realizat, acum cinci ani, de acelaşi Gabriel Liiceanu, împreună cu Constantin Chelba (analizat la vremea respectivă: vezi articolul "Diavolul şi bunul Dumnezeu în serial" din **Contrapunct** nr. 107/1992); de astă dată, autorii au preferat o formulă aparent pur documentară celei, mai riscate, de "eseu vizual", concentrîndu-se benefic asupra *omului* Cioran şi mai puţin asupra cadrului peisagistic...

© a.l.ş

Cioran alături de Simone Boué, iunie 1992

Apocalipsa după Cioran este un film video, care preia interviul-fluviu făcut la Paris imediat după mineriadă, remontîndu-l. Racordurile găsite sînt, *pour une fois*, fericite, filmul este făcut cu o sobrietate şi o economie care nu cedează calofiliei mărunte şi, în general, există o tonalitate potrivită, chiar dacă, uneori, comentariul oscilează într-o incertitudine stilistică, alternînd factologia documentară şi sinteza filozofică, propoziţia scurtă şi fraza barocă. Mai mult: deşi vocea din off (a lui G.L.) e prezentă, nu lipseşte – îndeosebi la început – folosirea recurentă a subtitrajelor, care decupează eficient intrarea în materie. Între celebra fotografie a lui Richard Avedon şi o poză din tinereţe, a unui Cioran ingenuu, între "poza" celui mai cochet dintre gînditori şi instantaneul nepremeditat, **Aocalipsa...** face apropieri, juxtapuneri, supraimpresiuni: travaliu pur cinematografic dar şi, în acest caz, instrument de pudică analiză. Cioran este surprins, firesc, pe culmile gloriei (o glorie pe care, de altfel, el n-a încetat s-o refuze) dar şi, automat, în substanţa intimă a "filozofiei" sale – în anatemele stăruitoare care l-au aşezat, paradoxal, în atenţia contemporanilor. Treptat, odată cu interogarea lui Cioran însuşi – cel care "a obosit să calomnieze universul" –, filmul se întoarce în trecutul românesc al acestuia, în "paradisul" numit Răşinari şi apoi, mai departe, în Sibiu, Bucureşti... Utilizarea fotografiilor din arhiva familiei Cioran, a unor filme documentare de epocă se dovedeşte încă o soluţie fericită. Accentul cel mai spectaculos adus de **Apocalipsa după Cioran** este spaţiul acordat legionarismului – ca fenomen general – şi simpatiei febrile pe care Cioran însuşi a arătat-o acestei mişcări, ca fenomen particular: autorii montează cadre din **Triumph des Willens** al lui Leni Riefenstahl, Hitler defilează pe ecran cu mîna ridicată, fragmente citite din apelurile lui Zelea Codreanu însoţesc poza "Căpitanului"... Toată această mărturie documentară atîrnă greu. Într-un moment în care legionarismul cunoaşte diverse forme de reabilitare, analizarea resorturilor psihologice care au împins o parte însemnată a intelectualităţii interbelice să se ralieze acestei mişcări primitive ideologic rămîne de întreprins: filmul lui Liiceanu-Ilieşiu se opreşte puţin după acest moment, promiţînd un "va urma". Îl aşteptăm.

Energizante şi anabolizante

Cunoşteam documentarul făcut de Stere Gulea despre Piaţa Universităţii – film absolut necesar pentru cristalizarea acelui fenomen, dincolo de calomnie şi contestare. **Vulpe vînător**, lungmetraj de ficţiune realizat imediat după acesta, se plasa – cronologic – înainte şi după Revoluţie. **Stare de fapt** pare că continue, într-un fel, evenimentele filmului precedent, privite din alt unghi: ceea ce în **Vulpe vînător** era sugerat, aici este denunţat. Filmul actual este nud, dur, brutal; "starea de fapt" te trezeşte din amorţire, obligîndu-te să te confrunţi cu ceea ce este refulat în tine. Iar finalul – deşi pregătit, presimţit, anticipat – este absolut stupefiant...

Realizat după o idee a lui Lucian Pintilie şi inspirat, pare-se, de un caz real, ultimul film al regizorului Stere Gulea (pe un scenariu de Eugen Uricaru) este unul din cele mai bune exemple de cinema politic făcut la noi. Termenul poate părea reductiv şi chiar întrucîtva defavorabil, dacă ne gîndim ce mostre de cinema politic – de propagandă, mai curînd – ne-au fost servite în aceste patru decenii... Pe de altă parte, cinematograful angajat – cel internaţional, tip Costa-Gavras sau Francesco Rosi de pildă – a fost cu precădere de stînga, ca şi cum critica dictaturilor ar fi fost apanajul exclusiv al intelectualităţii marxizante. Trecînd peste o posibilă prejudecată încă în vigoare care ar aşeza revolta mereu la stînga, filmul lui Stere Gulea nu se sinchiseşte, *de fapt*, de ceea ce se cheamă "spectru politic", de orientări ideologice sau de angajări; nu este vorba de o dezbatere, de o analiză la rece sau de un rechizitoriu al ororilor Securităţii – oricît de multe vor fi fost acestea. **Stare de fapt** este, pur şi simplu, pseudo-reconstituirea unui caz. O asistentă medicală (uluitoarea Oana Pellea în, poate, cel mai tulburător rol al ei de pînă acum!) se întîmplă să fie martora unei crime făcute de fosta Securitate; urmează un şir dezesperant de manipulări ale adevărului, la capătul cărora femeia este înfrîntă – zdrobită. Singura ei "revanşă": se hotărăşte să păstreze copilul rezultat în urma violării ei de către un securist! Nu ştiu să fi văzut prea des, pe ecran, o poveste al cărui *tragism degradat* să fie, în el însuşi, mai grăitor. Pericolul era ca, tocmai, simpla enunţare a subiectului să epuizeze filmul; or, dincolo de story, pelicula – nervoasă, tăioasă, incomodă – palpită. Gulea excelează în surprinderea atmosferei de aparentă derută a "*lor*", cînd jocurile nu erau încă făcute şi sistemul "o mînă spală pe altă" funcţiona pînă la un punct: atunci, în interiorul "fabricii de imagini", Televiziunea, se reciclau cadrele... energizantele *se dovedeau* anabolizante, anonimii *se dovedeau* teroriştii, albul *se dovedea* negru. De la "naş" (un extraordinar Cornel Scripcaru) şi pînă la "mama răniţilor", alias doctoriţa securistă (Mara Grigore, perfectă), toţi, în această lume mafiotă, se "adaptau din mers", întorcînd faptele în favoarea lor; starea faptelor era, *de fapt*, mişcarea faptelor! Pînă la un punct, cum spuneam, căci filmul nu este doar povestea Albertei Costineanu; este – într-un plan secund – şi cea a lui Mureşan (Răzvan Vasilescu, formidabil ca de obicei), securistul de duzină lăsat din mînă de tovarăşii săi la un moment dat – sau, cine ştie, *curăţat* pentru că devenise incomod... Scena întîlnirii Albertei cu soţia lui Mureşan (Maria Junghietu, o scurtă apariţie excelentă), filmată cu o economie care "spune" tot, este remarcabilă.

Prin **Stare de fapt**, Stere Gulea reuşeşte una din creaţiile sale cele mai impresionante, după **Morometii**. Există, desigur, şi lucruri cu care un cronicar poate să nu fie de acord: muzica, de pildă, abuzivă – păcat frecvent în filmele româneşti! –, nelăsînd loc nici unei tăceri... Apoi însăşi structurarea fimului pe convenţia, cam uzată, a unui flash-back al personajului principal (care, fiind subiectiv, n-ar putea respecta cronologia strictă a evenimentelor). Dar asemenea defecte mărunte pălesc în faţa întregului: **Stare de fapt** este un film "cu sufletul la gură", încercînd să fixeze pe celuloid o realitate care încă ne arde. Tensiunea morală provocată de poveste este cel mai mare cîştig pe care un spectator îl va găsi în sala de cinema; iar acesta este un lucru pe care nici o dezbatere politică, nici o analiză şi nici un rechizitoriu n-au izbutit să-l facă. Concentrat şi imperfect, filmul lui Stere Gulea atinge un punct nevralgic din "devenirea" noastră postdecembristă: faptul că acest punct a fost atins de un artist, şi nu de un politician, este de o mare îndreptăţire... (**a.l.ş.**)

Cronica literară de tranziţie

De la Platon la adevăr

După părerea mea, cei mai interesanţi, mai demni de citit analişti politici după 1989 (înainte, specia nici nu exista!) sunt doi la număr: Ion Cristoiu şi (pe alte coordonate şi cu alte mijloace), Andrei Cornea. Acesta din urmă şi-a adunat între coperţi articole pe această direcţie, publicate în ultimii cinci ani mai cu seamă în revista "22", sub titlul unuia dintre ele, **Maşina de fabricat fantasme***.

Principala calitate distinctivă a lui Andrei Cornea este imprevizibilitatea, faptul că nu e **programat** pe o direcţie anticipabilă. Acesta e defectul multor comentatori de azi, altminteri, oameni inteligenţi şi de bună credinţă, dar incapabili să iasă dintr-un **pattern**, dintr-o schemă (care nu e neapărat o linie) a căru(e)i prelungire o poţi ghici. Adică ştii dinainte ce atitudine vor lua, urmează ca ei să adauge doar stil şi mărunte nuanţe. Andrei Cornea, care alege ca motto culegerii sale reflecţia lui Pascal: *"Să ne silim, deci, a gîndi bine; iată începutul oricărei morale"*, formulează, încă din parabolica prefaţă, principiul independenţei de spirit, al refuzului înregimentării în mentalităţi (fie ele şi rasate, superioare) de natură mitică sau colectivă. De aceea, chiar şi în grupul întrucîtva omogen al semnatarilor de analize politice în "22", el ocupă adesea poziţia unui franctiror.

În al doilea rînd, pe Andrei Cornea îl diferenţiază faptul că vine în comentariul actualităţii dinspre cultura filologică de adîncime. (Nu întîmplător, simultan cu cartea de care mă ocup aici, i-a apărut, la Humanitas, un studiu - **Platon / Filozofie şi cenzură** -, aflat oarecum în prelungirea celui din 1988, **Scriere şi oralitate în cultura antică**). Orice s-ar spune, cînd l-ai citit temeinic şi l-ai tradus pe Platon, cînd ai zăbovit îndelung asupra relaţiei dintre tipul de Weltanschauung grecesc şi cel semitic-oriental, altfel priveşti vînzolelile unui scrutin, ale unui partid, ale unei coaliţii. Andrei Cornea aduce, în radiografiile sale, calmul scrutător al unei inteligenţe bine hrănite de un **underground** antropologic cu bătaie filozofică şi culturală. Firească, adaug imediat, că fără buna sa priză la real şi fără capacităţile de disecţie în concret, de ironie şi expresivitate, "dotările" menţionate mai sus ar fi pură cărturărie de bibliotecă, pentru uzul erudiţilor de fildeş, căutători de **nihil novi sub sole**.

Ilustrez cu două exemple. Andrei Cornea vede în evenimentele din 13-15 iunie 1990 o *"actualizare a unor mituri colective arhaice"* (p.43). S-a produs atunci un *"transfer"* al imaginii Adversarului. *"Pentru foarte mulţi români, 22 decembrie 1989 n-a fost numai ziua revoluţiei, ci mai cu seamă ziua noii Bune Vestiri, a noii Evanghelii... Iar această Bună Vestire a sosit prin Televiziune "* (p.41) şi s-a identificat cu ea. Astfel că atacul din 13 iunie împotriva Televiziunii a fost simţit de opinia populară nu doar ca o "lovitură de stat" (cum pretindea guvernul), ci, mai grav, *"drept un veritabil deicid. Pentru un răstimp, Buna Vestire a fost cuprinsă de tenebre, iar noul Dumnezeu hertzian a murit. Vinovaţii nu puteau fi decît duşmanii dintotdeauna ai lui Dumnezeu. Atîta doar că evreii de odinioară au devenit golanii de azi, identificabili în chip mai precis cu studenţii şi intelectualii, pe de o parte, şi cu ţiganii, pe de altă parte"* (p.42). Interpretarea e de o impecabilă coerenţă, iar încărcătura ei mitologic-ancestrală nu e parazitară pe realitate, ci revelatoare.

Al doilea exemplu de decodare în cheie mitică a prezentului imediat priveşte imensul entuziasm popular cu care a fost întîmpinat regele Mihai cu ocazia vizitei de Paşti (1992) în ţară. Şi aici a avut loc un transfer de imagine din subconştientul colectiv. *"Regele le-a părut ca fiind «dincolo» şi «altceva» decît ei... El apare mulţimii decepţionate în chipul unui Mîntuitor, mai cu seamă cînd soseşte de Paşti... Un mit arhaic... se revelează astfel brusc, unind pentru moment oamenii cu promisiunea unei ordini şi armonii desăvîrşite"* (p.77). Dar, în spiritul neaderenţei sale la exuberanţele evanescente şi iraţionale, Andrei Cornea scrie, cîteva rînduri mai jos: *"Eu unul nu cred că democraţia se poate edifica şi asigura cu mituri colective, cu entuziasm de masă şi de sărbătoare, cu aşteptări mesianice"*. Acest mod rece, **trouble-fête**, de a trata lucrurile este emblematic pentru demersurile autorului. (Aici îşi are izvorul asprimea cu care tratează, pe drept cuvînt, picoteala şi reveriile Opoziţiei; v., de ex., p.172).

O a doua emblemă (desigur că simplific puţin, dar ce vreţi de la o cronică de nici 3 pagini?!) a scrisului socio-politic al lui Andrei Cornea aş vedea-o în iscusinţa **distinguo**-urilor binare. El ştie să secţioneze fin ideea, separînd coaja de miez, jumătatea putredă de cea sănătoasă. Lui Paul Everac i se explică, astfel, diferenţa dintre Versailles sau piramide, care înseamnă **grandoare**, şi Casa Poporului, care înseamnă doar **grandomanie**. Apropo de aceeaşi clădire, A.Cornea mai operează (în articolul *Casa fără cer*) trei distincţii utile: cea dintre **mărime** şi **măreţie**, cea dintre **efort** şi creaţie şi, apud Noica, cea dintre **bunuri** şi **valori** (p.163); elefantiazicei construcţii îi revine mereu primul termen al binomurilor. Opoziţiei noastre politice i se arată, sever (p.171), că are **scopuri**, dar nu are **cauză**. În cadrul "jocului" politic românesc, analistul deosebeşte (p.197) confruntările **antitetice** (Putere-Opoziţie) de cele **antinomice** (conservatori-moderni, e.g., între PNŢCD şi PAC). Încă un exemplu, în legătură cu scepticismul şi condescendenţa referitoare la "imposibilitatea" de a se scrie precis şi obiectiv istoria. Andrei Cornea insistă asupra diferenţierii elementare între **fapt** şi **interpretare**: *"istoria rescrie interpretări, în timp ce ideologia rescrie fapte"* (p.175).

În analistica politică românească de la această oră, Andrei Cornea reprezintă **opoziţia activă**, energică, eficace (în plan intelectual) faţă de "încremenirea în proiect", faţă de gregaritatea amorfă a bunelor intenţii, faţă de solidarităţile convenţional-"sufletiste", dar sterile, anchilozante. Prieten pînă foarte departe al lui Platon, Andrei Cornea nu-l "trădează", ci-l foloseşte în favoarea adevărului.

George PRUTEANU

---

*) Ed.Clavis, Buc., 1995, 224 p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

MARTIN AHRENDS

Marea aşteptare

Stăteau acolo, în praful frontierei, sub reflectoarele posturilor de televiziune, şi, în zumzetul aparatelor, îşi aminteau de marile gesturi ştiute de la televizor: aveau doar să fie văzuţi, acum... Iar noi îi vedeam cum, "li-ber-ta-te, li-ber-ta-te!", sărută pămîntul şi iarba strivită în picioare. Libertatea, care e mereu altundeva, întotdeauna libertatea pe care ţi-o doreşti şi nu cea pe care o ai. Poate peste cîţiva ani o să le fie dată şi lor o libertate estică – echivalent al celei vestice care le va înflori atunci tulbure din amintire.

Somnul de un secol în castelul frumoasei adormite, dulcile vise şi coşmarele celor care îşi dorm acolo somnul "necesar", a cărui răspundere nu ei o poartă, ci legea existenţei lor, Vraja, Sistemul, cei care, aşadar, au voie să doarmă fiindcă trebuie, cei pe care nu-i trezeşte conştiinţa încărcată din somn, nici ocazia pierdută, cei care au voie să viseze la Prinţi Fermecaţi în vreme ce de jur împrejur hăţişurile de trandafiri îmbracă într-o lumină milostivă de amurg tot ce-a rămas nefăcut de decenii: aşteptare, vis, petrecerea timpului în somn, aceasta este – aceasta a fost? – libertatea din Est.

Care se curmă cînd, prin anul al douăşoptulea, în loc de Prinţ, un oarecare aprinde lumina fără aprobare şi emite obeservaţii supărătoare despre cocina asta de castel. Cînd te trezeşti şi vezi, cu ochii încă lipiţi, praful de zece centimetri şi pînzele de păianjen, pereţii scorojiţi şi zidăria crăpată.

Expectativa se dovedeşte simplă tînjeală şi puturoşenie. E de recuperat şi depăşit tot ceea ce în Vest s-a făcut deja. În lumina crudă care inundă ungherele te apucă ruşinea – de rablele bizare pe care le conduci, de îmbrăcămintea simplă, de pîinea neagră şi de mierea artificială, lucruri neimportante pînă acum. Acum însă, cînd în renunţare nu mai încape urmă de orgoliu, cînd mizeria nu mai e demnă, par penibile. Drumul acesta atît de lung n-a avut, se pare, alt ţel decît întoarcerea la punctul de plecare. Scularea, Domnule Rege şi Doamnă Regină, servitori şi gărzi! Să-l ajungă în sfîrşit scatoalca bucătarului pe ucenic!

Şi Vestului i s-a răpit cu-acest prilej un vis. În care se făcea că undeva, într-un castel dărăpănat şi cam suspect, ar dormi cea mai frumoasă fată de-mpărat. O dreaptă-nceţoşare a Estului poate veni numai din Vest, ba chiar mai groasă, de vreme ce are acum şi rol de necrolog. Aşadar, haida: investiţi capital şi trimiteţi zugravii, dar nu uitaţi de pierderile în favoarea libertăţii estice.

A nu fi prins în morişca banului, a nu trebui să produci, să vinzi, să consumi, să strîngi gunoiul: şi asta face parte din libertatea Estului. De partea cealaltă a pîrleazului n-avea nimeni nevoie de antreprenori, de comisvoiajori, de reclamă. Fantezia, iniţiativa, spiritul războinic, instinctele acestea virile zăceau în paragină într-un colţ de creier. Un ogor năpădit de mîndre buruieni care nu-i trebuie nimănui. Care, cînd nu-şi deplîngeau condiţia de buruiană, trăiau în pace, neorînduială şi mulţumire de sine.

Libertatea Estului e libertatea diletantismului. Unul meştereşte o viaţă la un Renault Dauphine din 1958, are-n curte nu mai puţin de şase, desfăcute. Cînd, în fine, maşina funcţionează, ce plăcere să te aşezi într-însa, e-aşa plină de şarm, e feminină şi atît de franţuzească; un farmec pe atît de nepreţuit pe cît e Franţa de neatins. Altminteri, meşterul îşi cîştigă existenţa ca fochist la o instalaţie de încălzire complet automatizată. Altul e portar la o şcoală şi mai cîştigă un ban cu un hobby: cumpără din înapoiata Turingie mobilier rustic pe care îl cară cu Wartburgul la el în garaj, îl restaurează şi-l vinde arivi ştilor din Berlin. Afacerea e cam periculoasă – antichităţile sînt monopol de stat, fiindcă aduc valută. Un al treilea taie frunză într-un birou din Ministerul Apelor şi cîntă regulat la ghitară pentru o emisiune de copii. Diletanţi – la serviciu ca şi-n viaţa adevărată, privată.

Pasiunea pentru zugrăvit, tapiţat, mecanică auto – acestea sînt virtuţile bărbatului din RDG.

Neisprăviţi şi priceputi la orice, drăgălaşi şi tacticoşi, loviţi de-o tinereţe veşnică, talentaţi şi niciodată folosiţi la adevărata lor valoare. Aventurieri la modul inocent (buni amanţi, dar dacă le vorbeşti de "tehnici sexuale" roşesc. Tocmai că nu sînt tehnicieni, ci visători, în soţiile lor văd prinţese sau naiade şi nu se pricep la zone erogene şi alte de-aldastea).

Viaţa profesională nu-i absoarbe ca pe confraţii lor din Vest. Vesticul are avantajul seriozităţii profesionale. Esticul are treburi mai serioase. E, fără autorizaţie, fără scule, fără bani, fără atelier, fără nimic, un antreprenor particular mînat de-o cerere nesecată: se ocupă serios să furnizeze orice e absolut necesar dar de negăsit la Stat: lucruri frumoase. Şi-acest altfel de timp, moţăiala asta abia întreruptă de campanii ocazionale pentru sporirea productivităţii în muncă, acest timp-Est care – la cursul schimbului valutar – valorează doar o optime din cursul vestic, e şi el una din libertăţile Estului. De vreme ce e ieftin, poate fi risipit cum se risipeşte copilăria, care nu se măsoară în minute şi ore, ci în întîmplări şi sentimente (de pildă: s-a făcut brusc primăvară, începezeşti într-un birou. În Vest, lucrul nu se poate întrerupe – fie şi numai lucrul ca timp de lucru – Soarele se osteneşte degeaba, prima zi de primăvară se pierde în maldăre de hîrtii. În Est – poate îţi iei liber, te duci la frizer, mai iei o gură de aer pe drum, sau te duci la doctor care te-mbolnăveşte pe două săptămîni de-o apăsare în regiunea plexului solar. Birocraţia estică e aşa de ineficientă, încît se poate lipsi oricînd de oricine. Şi asta e o formă de libertate – a fi în plus în acest surogat de societate industrială).

Tehnic vorbind, Estul e de pe altă lume. Nici un mecanism economic nu îndeamnă la progres. În schimb, fiecare are nevoie de celălalt pentru a alunga plictisul care se instalează negreşit în timpul acesta împotmolit în crepuscul. E nevoie de poveştile şi de zvonurile fiecăruia, de iluziile tuturor; e nevoie de fiecare în această reţea antioficială, care meştereşte lucruri de neobţinut în comerţ: jucării, obiecte de artă, poezie, muzică. E nevoie de cineva cu care aşteptarea să treacă mai uşor – iar de aşteptat e oricînd şi pentru orice. De cineva care să-ţi ocupe timpul liber, care nu e organizat comercial ca în Vest. Fiecare dă un sens existenţei celuilalt, un sens care nu-i altceva decît rezistenţa împotriva Nonsensului general – profitînd de-bine-de-rău de el, transformîndu-l în altceva decît stătea în intenţia oficială. Această moderată rezistenţă zilnică e plină de sens – şi o altă libertate, proprie Estului, aceea de-a te ţine de-o parte, care vesticului nu-i e dată cîtă vreme trebuie să se muleze pe o piaţă supraaglomerată a mîinii de lucru.

Bărbaţii nu-s atît de grozav de importanţi în Est ca-n Vest, nu trebuie să se dea tari; le pot lăsa şi pe femei înainte, nu sînt supuşi tuturor aberaţiilor din care e făcută prestanţa bărbatului vestic.

Capitalul consumă omul, îi stoarce şi energia dar şi dorinţele, îi cumpără poftele şi nostalgiile. Estul nu-şi scoate oamenii din fire. Şi, cum banul nu are valoare, motive să te omori cu firea nu prea sînt. În Est rînduiala e mai simplă. Esticul nu e extrovertit, camera de luat vederi îl intimidează, nu prea ştie să vorbească despre sine. Gazetele nu-l persecută cu obligaţia de a-şi revizui continuu propria imaginea. Viaţa în Est nu sclipeşte şi nu ia ochii, nu e aşa vioaie şi superficială; Estul, vizualmente subnutrit, nutreşte viziuni lăuntrice.

În Est lipsesc sevele digestive ale capitalului; cele dulci: agresiunea reclamei (poftа e prinsă din mugur, încă înainte de-a ne fi făcut viaţa amară şi dulce. Împlinirea: pe loc. Instamatic, credit în cont curent, potenţă fără preludiu); şi cele corozive: fără frica de ziua de mîine, fără lupta zilnică, locul de muncă asigurat şi locuinţa pe viaţă. Furtunile vieţii nu bîntuie.

Pe cît de supus şi expus feluritelor instituţii lipsite de vreun scop precis este esticul, pe-atît e de liber de instituţiile realmente active, responsabile şi funcţionale din Vest. Fiecare răspunde de ceilalţi, de problemele tuturor.

Libertatea Estului e libertatea de-a nu deveni pe de-a-ntregul adult, de-a rămîne în provizorat, în amînare. Nimeni nu-i obligat să se-ntreacă pe sine, nimeni nu-şi cunoaşte aşadar limitele. Limitele, "zidul" – situaţia inocentă a celui căruia nu-i îngăduie să-şi dea măsura. Libertatea de-a te supraaprecia după plac, tocmai fiindcă existenţa adultă nu cere efort în Est. Nimeni nu se zbate şi problemele personale trec înaintea catastrofelor obşteşti. Nu se luptă nimeni vreme de zece ani să-şi "aranjeze viaţa", viaţa merge înainte din ordin de sus.

O viaţă adultă aşa bine dirijată de către stat se apuizează repede, mai ales că nici cariera nu oferă mare lucru. Ce mai rămîne? Viaţa de familie – faci o duzină de copii – în loc de sens, de consolare, de distracţie. Chiria e ieftină, locul la creşă sigur, serviciul aşijderi. Nu pierzi nimic din cauza copiilor, nici vacanţe-n Caraibe, nici viaţă de noapte, nici promovare în muncă. Te sacrifici pentru urmaşi fără să sacrifici nimic (dar ferească Sfîntul să-ţi pui întreabarea aceea dureroasă despre sensul vieţii cînd copiii au crescut deja).

Privit din Vest, s-ar zice că esticul face copii înainte de a-şi fi trăit viaţa. Dar familia e tot ce-i este dat. Graviditatea retribuită cu un apartament, creditul "amortizat" prin numărul copiilor, concediul postnatal, sînt primele libertăţi ale unui tînăr ţinut pînă atunci ca-n lesă. Şi singurele. Libertatea de-a conduce măcar o dată – în familie. Desigur, libertatea asta e mai degrabă o îngrădire brutală, şi, din cauză că se regăseşte şi aici într-un post de răspundere obştească, tînărul nu va fi poate un tată foarte bun. Lăsat însă în pace, va găsi mai multă răbdare şi tihnă să se ocupe de familie decît un tată stresat din Vest. Tăticul-Est se va năpusti cu toată setea lui nepotolită de viaţă peste copii, îi va înghiţi şi-i va hrăni, îi va adora şi urî, îşi va descărca nervii pe ei şi-şi va da cu ei toată osteneala pe care nu are unde şi-o da cu altceva.

Plictisul are forţă. Te refugiezi de el în sinea-ţi, în labirintul din care nu poţi evada decît uitîndu-l, rătăcit în coridoare din ce în ce mai mici. Există două feluri de infinit – infinitul mare şi infinitul mic; şi două feluri de spaţiu liber – cel în afară, călătoria, ocazia de a-ţi face de cap, şi cel dinăuntru, restrîngerea, constrîngerea la fantezie. Cele două formează, de fapt, un întreg. Doar în Germania sînt separate de un zid.

Libertatea interioară, motivele labirintice sînt frecvente în proza contemporană din Est. Muza plictisului nu-l atinge însă numai pe poet. La casa de odihnă a Sindicatului, prins în metronomul cantină-plajă-cantină-plajă şi atît, te trezeşti îndrăgostit doar fiindcă şedeţi la aceeaşi masă. La festivitatea de adio, cam pustească, şampania lipseşte, dar cerul e plin de vise – nu neîmplinite, ci de neîmplinit. O plictiseală care nu te irită, ci te incită. Hans Castorp însuşi îşi descoperă, abia după opt sute de pagini, un "punct slab", pasiunea pentru vocile de şelac. Floare a stagnării, groaza atotprezentă, poveştile cu fantome – doar pe jumătate închipuiri (colega nurlie, angajată de curînd, e de la Stasi. Lucrurile acestea împlacabile. Totul are consecinţe în Est – nu există refugiu).

Stagnarea face băşicuţe romantice. Fenomenul e vechi. Preocuparea pentru romantismul german în RDG (...) e o dovadă – contestată de oficialităţi. RDG e o ţară romantică, scăldată în umedă penumbră, mirosind a închis, şi cutreierată de vise pustii – vise la evadare şi vise de groază. De romantismul de groază se ocupă MfS (Ministerul Securităţii Statului). Toţi cei care pleacă sînt avertizaţi la ieşirea din ţară să nu spună "poveşti de groază" despre Stasi, dar ofiţerii au ei înşişi un comportament care aminteşte pînă la ridicul de Omul Negru. Tocmai demonismul acesta face dintr-o ocupaţie, altminteri cu siguranţă cam stupidă, un lucru interesant. Ce fiori îi vor fi trecut pe anchetatorii mei cînd, după ce încuiaseră uşa pe dinăuntru, mi-au dat de înţeles că nu am nici un mijloc legal de apărare şi că numai de ei depinde dacă şi cînd mi se va da drumul (...). Timpul fără sfîrşit şi fără măsură din Est capătă ceva de coşmar, cînd îl iau în stăpînire bestiile ridicole de la Stasi. Dar viaţa în Est, jocul din care şi ele fac parte, nu ar mai fi aşa de captivantă fără aceste "forţe ale întunericului".

Unii vor accepta, poate, pînă la urmă, să joace de partea acestei existenţe mai palpitante şi mai lucrative. Barierele morale devin şi ele jucărie. Jocul cu Răul, cu propria slăbiciune, alungă încă o dată plictisul şi e un ultim rafinament în materie de masochism. Abandonul în ghearele Balaurului, renunţarea la rezistenţa de care eşti definitiv obosit, refugiul interior, în labirintul serviciilor secrete. Stasi le poate asigura colaboratorilor ei toate privilegiile imaginare ale socialismului, chiar şi sejurul definitiv şi bine plătit în Vest. Dar accesul la infamia cu acoperire legală trezeşte şi o anume tentaţie a Binelui.

De Est te desprinzi cu greu – de situaţiile care mai pot fi schimbate, contra cărora protestul nu-i posibil. Redus iar şi iar la tine însuţi, înveţi să te descurci şi cu tine şi cu cei din jur. Cine nu se refugiază în alcool, în demenţă, în aparatul puterii sau în Vest, învaţă să rabde. Învaţă să renunţe le ceea ce pentru europeanul deschis la minte e însăşi existenţa: la productivitate şi la plăcere. Omul din Est îşi absolvă educaţia cînd a depăşit sau e depăşit de această imagine. Cînd a ajuns la existenţa monahală.

La o existenţă sprijinită şi îndreptăţită exclusiv de criterii morale proprii. Care îşi găseşte împlinirea în rezistenţa la descompunerea morală statuată de putere. În care gîndeşte pe tăcute şi rămîne astfel inatacabil; aceasta este virtutea Estului – aceea care tocmai le-a tăiat de curînd conducătorilor craca de sub picioare.

Acum s-au văzut fructele acestei răbdări, în ultimele demonstraţii: unitatea de rezistenţă, solidaritatea contra balaurului-stat, omogenitatea spirituală ca opoziţie la "conştiinţa" totalitară.

Industrialismul va fi poate depăşit tocmai acolo unde şi-a arătat punctele slabe, partea umbrită. Cei care aleg să nu plece nu intenţionează să recupereze rămînerea în urmă, sînt poate chiar mîndri de-a fi dobîndit virtuţi care, într-o societate post-industrială, se vor dovedi stringent necesare – ascetismul care în Vest înfloreşte doar la marginea culturii. Epoca aceasta de renunţare şi de răbdare anticipează, poate, o mentalitate post-industrială. "*Überholen ohne einzuholen*" – a depăşi, dar pe alt drum – vechea lozincă a PSUG din anii şaizeci ridiculizată pe vremea lui Honecker (drept care oficialitatea se-apucase atunci să alerge în urma Vestului) îşi găseşte astfel un sens absent din intenţia iniţială.

Apăsarea tipică Germaniei Democrate a dat naştere unei forţe egale, de sens contrar şi în egală măsură tipică pentru RDG. Rezistenţa, lipsită de orice ventil, s-a întărit pe dinăuntru, a învăţat să renunţe la ţeluri politice imediate şi să se conceapă ca mod de existenţă. Camaraderia spirituală – discuţiile, studiul, descoperirea felului în care societatea est-germană şi-a întrecut măsura, a locului unde a atins anumite limite, de pildă, care tocmai aici s-au manifestat drastic şi foarte rapid; de aceste lucruri se ocupau Grupele de Dialog ale Bisericii, care, în dimensiunea dezastrului ecologic, vedeau sensul propriu-zis istoric al Estului. O ieşire din privincialismul curent şi o retragere în reflecţie, în "implicare", pentru a eluda îngustimea est-germană tocmai pe calea perspectivelor ei spirituale.

Treziţi din somnul lor în castelul din pădurea adormită, ultimii ar putea să devină, într-adevăr, cei dintîi.

Traducere de
Vlad ARGHIR

Cine scuipă în supă?

Ca toate scandalurile literare, şi cel provocat astă-vară de apariţia romanului lui Günter Grass **Ein weites Feld** n-a lăsat în urmă nici gropi comune, nici generali decoraţi, nici noi graniţe. Şi totuşi, în felul lui a fost un război, cu foarte puţine legături cu calitatea prozei, stabilind ciudate şi flexibile linii ale frontului în legătură cu opinia despre foloasele şi disfuncţiile unificării germane. Înfăptuită în euforia căderii Zidului, decizia politică a asigurat generozitatea economică la care alte ţări post şi fost comuniste nici nu pot visa. La paritatea o marcă Est contra o marcă Vest părea că problematica morală se va rezolva de la sine. Şi în timp ce experţii trudeau cu mînecile suflecate la restructurare, retehnologizare, reorganizare, fantomele trecutului îndepărtat, dar şi reprezentanţii trecutului recent s-au pornit să bîntuie viaţa publică a unei ţări ce se vroia fericită.

Denazificarea Germaniei a fost dată deseori ca exemplu al reuşitei unei ţări care s-a debarasat în mod legal de trecutul ei. Acest succes are specificitatea lui şi părţile lui mai puţin glorioase. Judecarea căpeteniilor naziste la Nürnberg de către un tribunal al învingătorilor, într-o ţară absolut distrusă şi fără nici o structură legitimă n-a pus mari probleme. Dar cînd mai tîrziu tribunalele germane au trebuit să-i judece pe propriii lor conaţionali care se apărau prin obligaţia de a se supune ordinelor, lucrurile s-au complicat. Şi înţelepciunea cancelarului Adenauer şi ambianţa specifică războiului rece a pus o surdină procesului de denazificare. Adevărata despărţire de trecut s-a produs după o generaţie, cînd adolescenţii generaţiei războiului, martorii inocenţi, au vrut să afle cum de-a fost posibil şi ce e de făcut ca să nu se mai repete. Günter Grass, Hans Magnus Enzensberger, Botho Strauss şi mulţi alţii au întreţinut - spre neplăcerea multora - sentimentul culpei colective, al responsabilităţii istorice a poporului german pentru declanşarea şi felul cum s-a desfăşurat cel de al doilea război mondial. Erau consideraţi "de stînga", radicali în atitudini şi concepţii, unii dintre ei au fost chiar acuzaţi de legături cu organizaţiile teroriste de extremă-stîngă. Ceea ce nu împiedica tipărirea operelor lor în tiraje mulţumitoare, cu onorarii pe măsură, afluenţa publicului la spectacolele care violentau liniştea şi automulţumirea filistinilor.

Acest model a fost zguduit de reunificare. După ce s-a băut multă bere şi s-au făcut primele cumpărături a apărut problema cunoaşterii şi pedepsirii vinovaţilor pentru crimele comuniste. Dacă în materie de cunoaştere ordinea care domnea în STASI şi decizia adversarilor săi a facilitat transparenţa arhivelor, în materie de pedeapsă ţele s-au încîlcit. Condamnarea soldaţilor care au apăsat pe trăgaci dă un cert sentiment de insatisfacţie. Judecarea celor care au ordonat crimele s-a lovit de preceptele statului de drept: ceea ce s-a înfăptuit în numele RDG nu poate fi judecat conform dreptului din acea ţară, care nu era un stat drept, dar nici în funcţie de un cod penal lipsit de valabilitate pe teritoriul pe care au fost înfăptuite actele criminale. Astfel, apare tentaţia amnistiei cu cel puţin două efecte perverse: aşa cum observa Daniel Vernet în **Le Monde**, "ştergerea cu buretele este trăită de nemţii din Est ca o dorinţă de a pune pe acelaşi plan victimele şi călăii, ca o tentativă de a masca relaţiile vinovate dintre nomenklatura răsăriteană şi conducătorii occidentali. Acum cei din Est au senzaţia că legile occidentale le disprefuiesc personalitatea, după ce sistemul economic liberal le-a fost impus fără nici un respect pentru realizările lor (discutabile). Germania nu se va putea lămuri în legătură cu trecutul comunist al părţii ei orientale prin condamnări în faţa tribunalelor, istoria trebuie acceptată ca o funcţie internă şi nu negată ca o excrescenţă monstruoasă, impusă de străini". Al doilea efect pervers este cel al relativizării perioadei 1933-1945. Dacă se găsesc atîtea scuze pentru trecutul recent, de ce atîta încrîncenare împotriva celui de acum o jumătate de secol?

Romanul lui Günter Grass extinde perspectiva în timp şi oferă o imagine ciclică a măreţiei şi decăderii Germaniei, care de cîte ori s-a unit, n-a făcut-o decît pentru a-şi ameninţa şi cuceri în mod temporar vecinii, sau pe cei care i-au devenit vecini în urma extinderilor. Grass n-a fost niciodată comunist, sau simpatizant, dimpotrivă, spune deputatul socialist Freimut Duve "el a fost mult mai lucid decît majoritatea compatrioţilor săi în legătură cu semnificaţia Gulagului şi a opresiunii comuniste". Cu atît mai straniu sună în romanul său aprecierile despre caracterul suportabil al dictaturii din fosta Germanie democrată, despre îndreptăţirea nostalgiei unor valori mai mult afişate decît trăite. Günter Grass este mult mai sever cu cei ce fără nici un merit personal s-au trezit în tabăra celor care au avut dreptate, decît cu foştii membri ai partidului comunist sau cu informatorii STASI: "Acum cinci ani, cînd din Europa a dispărut cortina de fier şi zidul a fost dărîmat, cînd în sfîrşit, noi, germanii am avut posibilitatea să punem capăt împărţirii ţării, mai puteam încă spera că vom şti să apreciem acest cadou. Dar nu aşa s-au petrecut lucrurile.

Reunificarea înfăptuită de către Stat - programată a fi o adeziune, dar practicată ca un **Anschluss** - nu poate disimula diviziunea socială a ţării şi a cetăţenilor. Lipseşte chiar şi limba comună care să poate face faţă diferenţelor dezvoltate timp de patruzeci de ani şi care se agravează acum. Germania unită se comportă meschin. Vrea să-şi păstreze bunurile, forţa economică; pe vremuri atît de dornică de investiţii, acum se fereşte de orice risc. Înfricoşată, societatea se izolează, se supune iarăşi flagelului xenofobiei, refuză dreptul de azil (pînă nu de mult unul din elementele esenţiale ale Constituţiei noastre) şi în fiecare zi solicitanţii de azil sînt duşi la frontiere.

Nu, această reunificare înfăptuită într-o manieră autoritară nu a fost o binefacere pentru ţară. Partidele fariseice sînt confruntate cu o opoziţie paralizată. Presa, pe vremuri diversă, a devenit - deşi e mult mai colorată - uniformă. Corupţia se extinde şi rămîne nepedepsită. Din cauza stagnării intelectuale nu apare nici o idee nouă. Iar lecţia democratică, învăţată cu atîta trudă, cade pradă uitării". (**Le Monde** - 10 mai 1995)

Dezvoltarea acestor idei într-un roman de aproximativ 700 de pagini i-a atras fostei vedete a literelor germane calificative de tipul "profetul anacronic" din partea criticilor politicoşi şi de "cel care scuipă în supă" din partea celor care adoră "sinceritatea" faţă de foştii idoli, odinioară intangibili.

Politica şi "gustul pentru anacronism"

Dar, oricum, supa germană nu pare prea limpede. Şi Hans Magnus Enzensberger, fostul copil teribil al intelectualităţii de stînga este destul de sceptic: "Orice vagon de metrou poate deveni o Bosnie în miniatură. Un pogrom n-are nevoie de evrei, şi persecuţiile se pot lipsi de contrarevoluţionari. Este suficient ca un individ să ţină cu altă echipă de fotbal, ca băcănia din colţ să meargă mai prost decît cea de vis-à-vis, ca omul să fie îmbrăcat altfel, sau să vorbească o altă limbă, să aibă nevoie de un fotoliu pe rotile, sau ca o fată să poarte un şal. Diferenţa este un risc mortal. Dar agresiunea nu este îndreptată doar împotriva celorlalţi, ea este periculoasă şi pentru agresorul însuşi, care urăşte această viaţă... Şi, înainte de a ne duce să facem pace în Bosnia, trebuie să punem capăt războiului din propria noastră ţară. Pentru Germania, prioritatea nu este Somalia, ci excesele xenofobe ucigaşe de la Hoyerswerda şi Rostock, de la Mölln şi Solingen. Ce rost au discuţiile astea de la noi despre 8 mai 1945? Stînga spune că această zi ar trebui numită "eliberare", dreapta - "înfrîngere". E o dezbatere falsă, nici una, nici cealaltă nu trebuie negate".

La sfîrşitul războiului Enzensberger avea 16 ani şi făcuse parte din organizaţia hitleristă de tineret: "Am fost dat afară din cauza absenţelor nemotivate. Au crezut că mă pedepsesc, dar eu mi-am ascuns cu greu satisfacţia. Nu din motive politice, îmi era foarte greu să mă supun unei ordini aproape militare... o detestam. Nu ştiam ce e aia antifascism. Alţi copii erau foarte încîntaţi. Nu ştiu de ce, eu nu. Poate din cauza părinţilor, care n-au fost niciodată nazişti, ei nu suportau să aibă de-a face cu oameni pe care nu i-ar fi invitat la masă. Dar nici asta nu era antifascism... După război cea mai dificilă perioadă a fost cea a amneziei colective. În familii nu se discuta despre ce s-a petrecut. Eram căsătorit cu o femeie care nu ştia precis, dar auzise că tatăl ei fusese în Waffen SS şi era mereu preocupată de problemă: ce făcuse el? Ne înnebunea blocajul, imposibilitatea de a te confrunta cu trecutul. În 1955 am decis să trăiesc în străinătate, în Norvegia, pe o insulă, pentru că mă săturasem de Germania. Era o problemă de igienă mentală. A fi german nu e o meserie. Trebuia să scap, mă sufocam. Scandinavia avea ceva utopic, mult spaţiu, democraţie, ecologie, îmi plăcea. Corespundea gustului meu pentru periferie şi anacronism".

Gustul n-a durat mult. În 1968, Enzensberger e în vîltoarea luptei politice, procomunist, bard al lui Fidel Castro, pentru a adopta peste cîteva luni poziţiile exact contrarii: "N-am fost niciodată un credincios. Chiar şi în '68 unii se fereau de mine şi mă suspectau. În ceea ce mă priveşte, a existat întotdeauna ceva, care ar putea fi numit rea credinţă. Un fel de distanţă, probabil pentru că eram cu zece ani mai în vîrstă decît studenţii. Nu puteam să-i spun oricărui poliţist că e fascist, pentru că eu ştiam foarte bine ce înseamnă a fi fascist. Din punct de vedere moral sigur că pot fi acuzat de lipsă de sinceritate pentru că nu i-am întrebat «Sînteţi nebuni?» Aşa era politica şi am jucat jocul. Dar în literatură nu am făcut compromisuri de felul acesta. Chiar şi în anii aceia am scris lucruri în care m-am exprimat limpede. Reaua credinţă n-a pătruns în literatură".

A-ţi povesti propria viaţă trasînd limita dintre reaua-credinţă şi regula jocului, în răstimpul dintre călătoriile în Scandinavia, Rusia, Statele Unite şi Cuba, unde erai publicat şi întîmpinat cu onoruri, este o performanţă la îndemîna oricărui om inteligent. Adunaţi la un loc oamenii inteligenţi care s-au născut unde trebuie nu sînt deloc dispuşi să asculte şi să înţeleagă povestea vieţii unor oameni care nu sînt - poate - mai proşti decît ei, dar a căror bună sau rea credinţă a fost manipulată de un sistem represiv, stăpîn pe operă, pe viaţă şi pe tot ce mai rămîne cînd se face scăderea. Poeţii şi gînditorii Germaniei reunificate se sfîşie între ei, acuzîndu-se reciproc de complezenţă faţă de defunctul regim comunist. Singura instituţie care nu s-a unit este PEN-Clubul, deoarece secţia occidentală refuză să-i accepte pe cei din secţia răsăriteană, pînă cînd nu vor fi excluşi cei care s-au compromis prea mult cu regimul comunist. Nu e prea clar ce înseamnă *prea* mult. Deocamdată, o prozatoare importantă cum e Christa Wolf a fost marginalizată din cauza vechilor şi confuzelor ei raporturi cu STASI.

Nu e nici o ruşine să fii de dreapta!

Aceste dispute nu fac decît să alimenteze nemulţumirea şi ranchiuna tuturor funcţionarilor din Est înlăturaţi din administraţie, a ofiţerilor, a diplomaţilor care ar fi dorit să fie încă utili. Şi într-o Europă în care se vorbeşte tot mai mult despre unitate, Germania fiind - pe plan politic, cel puţin - deosebit de interesată în realizarea ei, un număr important de nemţi îşi pune întrebarea ce înseamnă să fii german şi de cîte ori într-o viaţă de om poate fi suportat sau "implementat" un proces de dezideologizare. Şi tot generosul rezervor al fostei stîngi militante le oferă şi acestor nemulţumiţi o voce care să le exprime căutările: dramaturgul şi omul de teatru Botho Strauss: "Nu văd de ce am accepta ipocrizia unei morale publice tolerante, care depreciază sexul, armata, Biserica, tradiţia şi autoritatea" scrie Strauss într-un text oferit revistei **Der Spiegel**, militînd pentru "o naţiune sigură de sine". Şuvoiului de acuzaţii care îl plasează la dreapta eşichierului politic, unii comentatori considerînd că prin cuvintele lui el este inspiratorul asasinilor care pun bombe în casele turcilor şi îi asasinează pe vietnamezi, el le răspunde că a fi de dreapta este la fel de firesc ca şi apartenenţa la stînga şi că Germania are nevoie de mai mult decît doar de reunificarea economică şi administrativă pentru a deveni o naţiune. Botho Strauss foloseşte un vocabular confuz, greu accesibil, discursul naţionalist în Germania are o limbă de lemn, clişee care favorizează etichetări neconvenabile.

Dezbaterea intelectualilor din Germania, nu oferă vreun model sau vreo soluţie de tipul "aşa trebuie lichidat comunismul pentru a trăi în mod firesc în democraţie". Este cert că acolo ordinea şi legitimitatea democratică sînt mult mai puţin ameninţate decît în alte ţări ale fostului lagăr şi că semnele îngrijorătoare apar în planul psihologiei individuale şi nu al comportamentelor colective. Există nostalgici ai comunismului, tot aşa cum există şi grupuri de tineri hotărîte să-i gonească pe "străini" din ţara lor. Mai importante decît articolele, studiile şi romanele sînt în asemenea cazuri reacţiile publice de desolidarizare de violenţă, de izolare a extremismului. În rest... "Dacă tînguirea şi lamentaţia ar fi probe olimpice, o ploaie de medalii s-ar abate asupra germanilor şi Germaniei" - scria în **Der Spiegel** Henryk Broder. Poate. Dar ar avea de luptat cu foarte mulţi concurenţi.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

WOLF LEPENIES

Revoluţia furată

Invidia faţă de revoluţie şi mustrările în ceea ce o priveşte, născute dintr-un resentiment, mai ales cînd este vorba de Franţa vecină, au devenit începînd cu anul 1789 laitmotive ale istoriei spirituale germane. Mişcarea germană ce precede cu o sută de ani întemeierea Reich-ului de către Bismarck este o mişcare a poeţilor şi gînditorilor, care se distanţează, plini de sine, de Franţa, dorind să înfăptuiască o revoluţie spirituală cu ecouri mai mari decît orice răsturnare politică. La izbucnirea primului război mondial intelectualii din Germania, captivaţi de entuziasmul general, jubilau, spunînd că din 1789 încoace în Europa n-a mai existat o asemenea Revoluţie. Doi ani după aceea au dispărut la Verdun şi "Ideile din 1914", împreună cu sutele de mii de decedaţi în urma strategiilor sîngeroase ale comandamentului german.

Această invidie faţă de revoluţie şi-a găsit o expresie ironică şi totuşi plină de nostalgie în tratatul lui Heinrich Heine intitulat "Despre istoria Religiei şi a Filosofiei în Germania", care a fost publicat în anii 1834/35 la Paris. Acesta se încheie cu viziunea unei răsturnări provocate de puterea gîndurilor şi a filosofiei, o răsturnare în comparaţie cu care revoluţia franceză apare ca o idilă nevinovată: "Cînd veţi auzi larmă şi vacarm, păziţi-vă, copii ai vecinilor, păziţi-vă, francezilor, şi nu vă amestecţi în lucrurile pe care le avem de îndeplinit la noi acasă, în Germania. S-ar putea să nu vă priască. (...). Gîndul precede fapta, precum fulgerul tunetul. Tunetul german este şi el german, nu este prea sprinten, şi se apropie destul de încet, dar odată şi odată va sosi, şi cînd veţi auzi tunetele, aşa cum nu s-au mai auzit în întreaga istorie, atunci să ştiţi: tunetul german şi-a împlinit în sfîrşit menirea".

Înaintaşii spirituali ai fascismului trebuiau să se simtă măguliţi de eficienţa acestor idei, în momentul în care Adolf Hitler credea că se poate răzbuna pe francezi şi prin propagarea mişcării naţional-socialiste ca fiind o revoluţie germană, ce va trage după ea întreaga Europă cu o violenţă nemaiauzită.

In spatele acestui entuziasm comun tuturor germanilor pentru un protestantism al convingerilor comune, fără violenţă, ce i-a mînat pe locuitorii din Saxonia şi Turingia pe străzi în toamna anului 1989, se ascundea nu numai acel sentiment triumfător de a-i fi ajuns din urmă pe francezi, ci şi de a fi întrecut după două sute de ani, acel an de glorie 1789 - nu cum prezisese Heine, şi în cu totul alt fel decît cum vroia Hitler: în RDG a izbutit o revoluţie sans terreur.

În comportamentul multor intelectuali din RDG, în felul lor de atribuire a simbolurilor, sunt vizibile aceste constante ale dorinţei germane de revoluţie. Pe data de 4 noiembrie 1989, marea demonstraţie din Berlinul de Est, organizată de către artişti şi scriitori, a proclamat căderea vechiului regim. Intelectualii se simţeau dintr-odată "filosofi", ce şi-au consacrat întreaga viaţa în vederea realizării acestei revoluţii; visul de odinioară al iluminiştilor francezi, "politica intelectualilor", părea să se fi împlinit într-o Germanie socialistă reînnoită. Iar în ziua de astăzi, aceşti intelectuali deplîng, precum iluminiştii dezamăgiţi de atunci, faptul că ei au fost cei care au făcut revoluţia, fiind acum dispreţuiţi de cei care profită de pe urma ei.

Căderea Zidului berlinez la 9 noiembrie, precipitată, neplanificată şi desigur realizată în urma unor conspiraţii din interiorul nomenclaturii, a dus la prăbuşirea Republicii Democrate Germane. Drumul către unitate era deschis, fără nici o cale indirectă revoluţionară.

Dacă ar fi fost posibil să se împiedice anarhia şi haosul din 9 noiembrie, şi astfel şi unirea pripită a celor două state germane, s-ar fi trecut numaidecît la construirea adevăratului socialism la est de Elba - astfel se lamentează mulţi intelectuali din RDG, membrii stîngii vechi din Republica Federală aprobîndu-i în cor. Aşa însă a degenerat ceea ce trebuia să fie o adevărată revoluţie a avangardei intelectuale într-o implozie a unui regim şi într-o problemă ce trebuie rezolvată de către cel de-al doilea stat german. Unitatea germană nu numai că a împiedicat construirea adevăratului socialism, dar a luat intelectualilor germani chiar şi posibilitatea de a-şi reface deficitul revoluţionar. Cine dorea unitatea, era un contrarevoluţionar, cine încerca să avanseze această idee păcătuia împotriva spiritului. "Opriţi hoţul !" strigă uniţi Stefan Heym şi Günter Grass - iacobini cărora li s-a furat revoluţia.

Această jale este germană nu în ultimul rînd datorită caracterului său provincial. Revoluţia franceză şi-a putut desfăşura puterea explozivă în întreaga lume deoarece nu şi-a mărginit voinţa de schimbare năvalnică doar asupra unui teritoriu. Robespierre credea că prin revoluţie are loc nu mai puţin de o mutaţie antropologică, iar francezii, o specie nouă, se aflau în vîrful evoluţiei întregii omeniri. Revoluţia franceză nu era numai franceză sau europeană, era universală.

Potrivit purtătorilor de cuvînt intelectuali, revoluţia germană din 1989 nu trebuia decît să conserve socialismul reformat în micul stat membru german; RDG-ul reformat trebuia să păşească pe un drum german deosebit. În Leipzig şi în Berlinul de Est, poeţii şi gînditorii visau despre utopia lor socialistă, în timp ce în Moscova sau Leningrad, ce începeau să se ruşineze de numele lor, se punea deja problema apartenenţei la NATO a Rusiei reînnoite.

Căderea RDG-ului n-a fost sprijinită nici de un sindicat de opoziţie, n-a fost nici pregătită de către intelectuali. A fost o cădere, ce nu mai putea fi oprită de nimeni, după ce Uniunea Sovietică a ajuns la graniţa capacităţii de supravieţuire economică şi a voinţei de supravieţuire politică, iar guvernul maghiar comunist-reformator trăgea de aici concluzia îndrăzneaţă că putea răspunde la privarea de libertate cu prisosinţă de libertate.

Căderea RDG-ului a primit o înfăţişare revoluţionară doar prin curajoasa levée en masse, ce i-a îndemnat pe mulţi să se refugieze în ambasadele din Praga şi Budapesta, ce a îndemnat într-un mod continuu şi neviolent ca mii şi apoi sute de mii de persoane să iasă pe străzile din Dresda şi Leipzig. Un catalizator al acestei căderi nu au fost intelectualii, decît cu cîteva excepţii. Spre deosebire de Cehoslovacia, artiştii, profesorii şi studenţii n-au fost nicidecum în fruntea revoltei. "Noi suntem poporul" a fost într-adevăr strigătul de luptă al acestor mase de oameni, un strigăt de luptă ce aminteşte de deviza lui Emile Zola, că o propoziţie bine concepută este deja o faptă bună.

Propoziţia era bine concepută - dar nu pe înţelesul tuturor. Intelectualii din RDG admirau această propoziţie - şi o înţelegeau complet greşit. Ei citeau în ea dorinţa de împlinire a unui vis socialist, în timp ce prin ea se exprima refuzul oricărei utopii socialiste.

E dureros pentru intelectualii din RDG să li se amintească aceste aprecieri greşite. Iar ceea ce înrăutăţeşte întreaga situaţie este faptul că intelectualii s-au înşelat tocmai în domeniul care din totdeauna era considerat a fi al lor. Ei nici n-au interpretat greşit o structură politică, şi nici n-au lansat prognoze economice incorecte. Au înţeles greşit sensul cuvintelor. Insuccesul intelectualilor în RDG n-a fost nici ghinionul politicienilor amatori, şi nici concluzia greşită a unor economi amatori, a fost dezastrul clasei care interpreta.

Thomas Carlyle descria cum în secolul al XIX-lea neprivilegierea socială mărea capacitatea intelectualior de a influenţa societatea. "The man of letters", acest erou al timpului modern, a putut cîştiga atîta influenţă, deoarece s-a înstrăinat de bună voie de orice putere, devenind membru într-un nou ordin de călugări cerşetori. Această convingere a primit o nouă actualitate în secolul XX.

Intelectualii din Polonia, Ungaria, dar mai ales din Cehoslovacia, critici ai socialismului, au devenit

Ilustraţiile acestui număr au fost reproduse după albumul *Blick Nach Osten* de Barbara Klemm, Ed. S. Fischer, Frankfurt am Main, 1995.

şi ei eroi moderni, deoarece regimul comunist i-a obligat să devină membri ai claselor muncitoare şi să-şi cîştige pîinea ca paznici de noapte sau ca fochişti, ca taximetrişti sau ca muncitori necalificaţi. Este o ironie a istoriei celei mai apropiate că muncitorii spiritului, înstrăinaţii supraconstrucţiilor, erau tocmai aceia care au subminat bazele socialismului de stat, ducîndu-l în cele din urmă la prăbuşire. In RDG mulţi dintre intelectuali trăiau în condiţii modeste, dar nu erau deloc săraci. Un protestantism al spiritului a format mentalitatea lor, dar condiţiile de producţie nu erau stabilite de către necesităţi, ci în esenţă de către subvenţii. Inteligenţa era susţinută, şi prin aceasta demoralizată.

Cu unele excepţii demne de admirat - cum ar fi muzicianul Wolf Biermann, filosoful Rudolf Bahro, fizicianul Robert Havemann sau scriitorul Ernst Loest - artiştii şi oamenii de ştiinţă din RDG n-au devenit dizidenţi. În schimb au devenit victime, stînd ani întregi în închisoare, şi intelectuali ca Walter Janka şi Wolfgang Harich, care pînă în ziua de astăzi nu vor să fie priviţi ca dizidenţi, ci ca opozanţi în cadrul unui trecut, dar prin pretenţiile utopice încă afirmat, sistem comunist.

Julien Benda, aflîndu-se deja la vîrsta de şaptezeci de ani, scria, amintindu-şi de afacerea Dreyfus, că s-a privit pe sine şi pe cei din generaţia sa ca fiind într-adevăr norocoşi. Rareori i s-a dat intelectualului ocazia ca, într-un punct crucial din viaţa sa spirituală, să aibă de făcut o alegere fără echivoc, o alegere ce îi oferă o perspectivă clară a propriei situaţii. Benda şi-a dorit o afacere Dreyfus permanentă, pentru ca fiecare intelectual să poată ajunge în această situaţie de a lua o hotărîre.

Intelectualii, care au rămas sau au avut voie să rămînă în RDG, au suferit din cauza limitării de opţiune: trăiau într-o cultură a alternativelor neclare. Ar fi trebuit să-şi aibă propria afacere Dreyfus - în 1953, 1956, 1968 -, dar majoritatea s-a mulţumit, în cel mai bun caz, cu cîteva proteste, ce nu periclitau nici stabilitatea sistemului, şi nici pe durată privilegiile lor personale.

Traducere de
Ştefan ALEXE

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 155
29 dec. 1995 - 4 ian. 1996
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

1996-2000

Vă dorim cel mai bun cincinal!

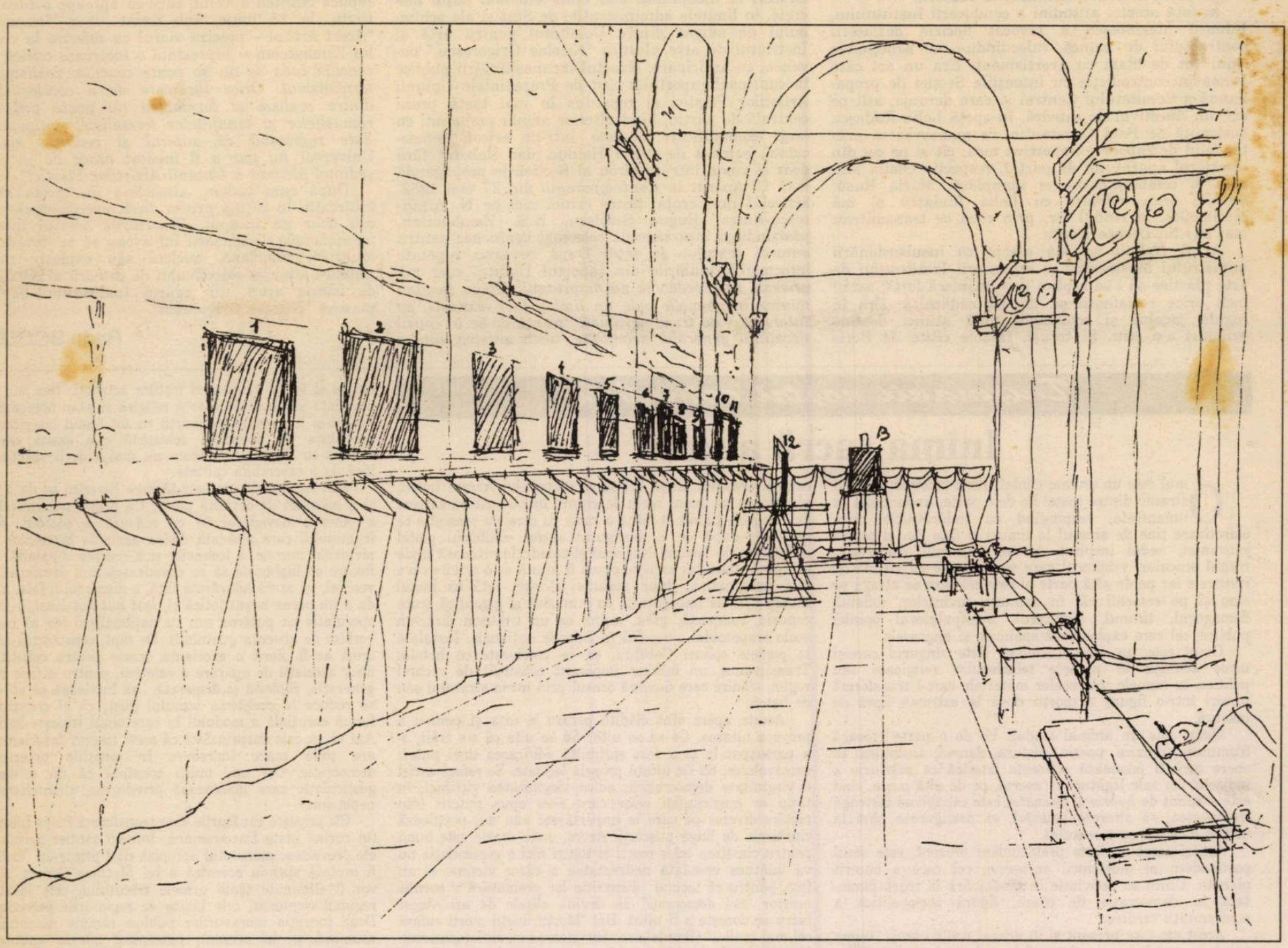

© Desen de I. Bătrânu pentru Salonul ICOANE deschis la Muzeul Ţăranului Român

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr (în ordinea apariţiei):

Octavian PALER, Alexandru GEORGE, Ion VIANU, H.-R.PATAPIEVICI, Ion IANOŞI, Z. ORNEA, Silviu BRUCAN, Stelian TĂNASE, N. C. MUNTEANU, Andrei CORNEA

Un martor al realismului socialist (XXXVIII)

Urmăream aşadar raportul căruia îi dădea citire Boris Caragea şi care, după amintitul şir de aprecieri vexatoare la adresa artiştilor glăsuia acum cu o perfidă, cinică ipocrizie, denunţînd pasămite "«metoda bîrfelii» pe la colţuri, discuţiile aşa zise intime", ale acelor care, folosindu-se "de catedrele institutelor de învăţămînt, speră pesemne că studenţii nu vor fi în stare să-şi dea seama de caracterul găunos al teoriilor lor şi se vor lăsa influenţaţi (...) Noi chemăm pe fiecare artist cinstit care îşi iubeşte cu adevărat meseria şi doreşte înflorirea artei plastice în R.P.R. – preciza în continuare raportul – să-şi susţină în mod deschis părerile, căci numai prin lupta de păreri vom putea să clarificăm şi mai mult poziţia noastră şi vom putea contribui la dezvoltarea artei şi a artiştilor noştri". Simţisem pe propria-mi piele cînd cu şedinţa de pomină pe care am descris-o ce însemna de fapt "să-ţi susţii în mod deschis părerile!" Cu numai o lună înainte de plenară, în aprilie, ministrul Eduard Mezincescu semnase o decizie prin care eram destituit de la catedră. Am asistat atunci pentru prima oară la un fenomen de nonobedienţă faţă de forurile superioare, ieşit din comun: întreaga conducere a Institutului de arte plastice, în frunte cu rectorul, sculptorul Constantin Baraschi, cu directorii de studii, pictorii Ştefan Szönyi şi Aurel Haiduc, s-a opus adresei oficiale prin care se comunica hotărîrea luată, arătîndu-şi dezacordul cu o măsură pe care o socoteam nemotivată, întrucît cu toţii apreciau ca foarte pozitivă activitatea mea la catedră.

În faţa acestei atitudini a conducerii Institutului, Eduard Mezincescu a revocat decizia desfacerii contractului de muncă, înlocuindu-o cu sancţiunea unui vot de blam cu avertisment. Era un act care venea în contradicţie cu intenţiile Secţiei de propagandă a Comitetului Central şi care deranja, atît pe cei din colectivul de catedră, în speţă Lelia Rudaşcu susţinută de Paul Constantin, ce manevraseră prin tot felul de rapoarte împotriva mea; cît şi pe cei din interiorul aparatului de partid, respectiv Ofelia Manole şi colaboratoarea ei apropiată, Maria Rusu; ambele erau solidare cu Lelia Rudaşcu şi mă încondeiau, la rîndul lor, prin ceea ce transmiteau mai sus lui Leonte Răutu.

Ar fi trebuit să mă aştept ca insubordonării ministrului Mezincescu şi conducerii Institutului de arte plastice să i se replice de o manieră forte, astfel încît orice rezistenţă să devină zadarnică. Era în regula jocului şi avusesem pînă atunci destule prilejuri s-o ştiu. Şi totuşi, frazele citite de Boris Caragea m-au luat prin surprindere: *"Noi nu avem astăzi cadre de critici înarmaţi cu spirit de partid şi competenţă. Trebuie să menţionăm că unii aşa zişi critici de artă cum ar fi Radu Bogdan şi alţii, nimeriţi cu totul întîmplător în rîndurile criticilor, se preocupă exclusiv cu propaganda cosmopolitismului".*

Cuvintele au căzut grele, nimicitoare! Am ridicat instinctiv ochii spre loja în care se aflau Leonte Răutu şi Ilie Murgulescu, ministrul Învăţămîntului. Răutu zîmbea, bine dispus, şi părea foarte departe de ceea ce se petrecea în sală... Cinism, nepăsare, lipsă de scrupul? Totul se putea citi pe faţa aceea distrată, veselă aproape. Nu aveam nici cea mai mică îndoială că Răutu jucase rolul principal în drama care se desfăşura, că întreaga regie era a lui. Am ieşit din sala festivă a fostei Fundaţii "Regele Carol I" înaintea tuturor, încercînd să-mi adun gîndurile, în timp ce paşii mă purtau de la un capăt la celălalt şi înapoi în spaţiosul vestibul al clădirii. M-a întîmpinat şuvoiul celor care, la rîndul lor, părăseau sala. În frunte Lelia Rudaşcu, neliniştită, speriată, cu aerul cuiva depăşit de evenimentele la care contribuise: "Îţi jur că n-am vrut asta! Răutu ţi-a făcut-o!" După cîteva minute, a venit spre mine şi Boris Caragea: "Să ştii că m-am luptat pentru tine cît am putut! Răutu a trecut chiar cu mîna lui în raport cuvintele «nimerit cu totul întîmplător în rîndurile criticilor». Îmi pare sincer rău..."

Evident, în condiţiile date, nu mai puteam rămîne la catedră. O măsură destinată iniţial unei aduceri la îndeplinire mai mult sau mai puţin discrete, în limitele administraţiei de Stat şi ale schimbului de adrese dintre Comitetul pentru artă şi Institutul de arte plastice "Nicolae Grigorescu," devenea, cu anticipare, obiectul încunoştiinţării publice în cuprinsul raportului citit de Preşedintele Uniunii Artiştilor Plastici şi reprodus în mai toată presa centrală de partid, fiind ulterior amplu prelucrat, cu largi exemplificări concrete, într-un aricol "demascator", semnat de Aurel Haiduc, dar elaborat fără doar şi poate într-un birou al Secţiei de propagandă a C. C. Apărut în *Contemporanul* din 27 mai 1952, articolul nu-i cruţa dintre critici nici pe N. Argintescu-Amza, Eugen Schileru, K.H. Zambaccian, păstrîndu-şi însă săgeţile cele mai veninoase pentru autorul textului de faţă. După ce erau repetate întocmai formulările din raportul Uniunii care mă priveau, se proceda la noi imprecaţii: *"Radu Bogdan folosea în cronicile sale un limbaj (...) «savant», cu întorsături de fraze agramate, pierzîndu-se în consideraţiuni generale, nebuloase, toate acestea spre a ascunde poziţia formalistă şi pur şi simplu nepriceperea sa. În cronicile publicate de Radu Bogdan se vădeşte intenţia autorului de a susţine şi elogia mîzgăleala formaliştilor. Iată de pildă, ca să dăm numai un singur exemplu, cum aprecia el un portret formalist al lui Lucian Grigorescu* (e vorba de actorul Valentineanu în rolul lui Hamlet – R.B.): *«Cromatic, Lucian Grigorescu realizează acorduri de intensă vibraţie, exprimînd o tonalitate plină, sonoră chiar, care încîntă şi farmecă. În portretul amintit intervine în acelaşi timp o maiestate susţinută atît liniar cît şi tonal, impusă cu fast de strălucirea armonioasă a unui acord de roşu-negru-albastru întunecat». Şi, în concluzie, Radu Bogdan subliniază: «Socotim contribuţia lui Lucian Grigorescu hotărîtoare pentru nivelul calitativ al întregii expoziţii» (Expoziţia grupului "Flacăra", 1948). Iată deci dulcea armonie între cronicarul cosmopolit şi pictorul formalist. În plenară s-a subliniat cît de periculos este formalismul pentru dezvoltarea artei noastre şi cît de dăunător este un asemenea palavragiu cosmopolit ca Radu Bogdan".*

De remarcat să singurul care nu s-a declarat de acord cu aprecierile defăimătoare la adresa lui Baba formulate în *Raportul* Uniunii a fost K.H. Zambaccian. Conştient că atrage fulgerele asupră-şi, în cadrul dezbaterilor de la plenară, după ce a pledat în favoarea pictorului a încheiat: "Prefer să mă trîntească un armăsar de rasă decît o mîrţoagă nenorocită!" Iar în *Universul* din 18 mai 1952 (aşadar numai la trei zile după plenară), Zambaccian îşi relua – cu o ostentativ-sobră reţinere – elogiile aduse lui Baba, pomenindu-l de astă dată cu aprecieri pozitive şi pe M.H. Maxy. Fapt curios, replica *Scînteii* a venit abia cu aproape o lună mai tîrziu, la 15 iunie, sub forma unor "însemnări": *"Acest articol* – preciza ziarul cu referire la cronica lui Zambaccian – *reprezintă o încercare critică de a concilia ceea ce nu se poate concilia: realismul cu formalismul. Orice încercare de a cocoloşi lupta dintre realism şi formalism nu poate prii decît rămăşiţelor şi tendinţelor formaliste, antipopulare. Este regretabil că autorul şi redacţia ziarului* Universul *nu par a fi învăţat nimic de pe urma şedinţei plenare a Uniunii Artiştilor Plastici".*

După cum vedem, atmosfera nu înceta să fie încărcată. În ce mă privea, însă, evenimentele marcau doar un început. Resorturile acestui început, mecanismele declanşării lui aveau să se dovedească multiple, complexe, nucleul său exploziv constituindu-l situaţia colectivului de catedră al cursurilor de istoria artei, din cadrul Institutului de arte plastice "Nicolae Grigorescu".

Radu BOGDAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Inima sacră a ţării

Omul este un animal ciudat! Fără îndoială, cel mai straniu dintre toate! Pe de o parte, ireductibila sa umanitate, respingînd cu îndărătnicie orice obiectivare ţine de accesul la limbaj şi face din el poetul existenţei, aedul inspirat de zei, şamanul vindecător, magul oracular, vrăjitorul care se întreţine cu stîncile şi izvoarele iar pe de altă parte el este cel care se atrage pe sine şi pe semenii săi în capcana cuvintelor, sofistul, demagogul, tiranul, dictatorul, manipulatorul opiniei publice, cel care exploatează spaimele şi angoasele.

Omul este un animal ciudat! Este singurul care-şi ucide semenii în numele teleologiilor religioase sau politice, în numele intereselor materiale care-l transformă uneori într-o figură a morţii dusă la extrema lipsă de măsură.

Omul este un animal ciudat! Pe de o parte creează frumuseţe (muzica, poezia, pictura, dansul, sculptura) în opere care îi jalonează prezenţa istorică ca mărturie a indisolubilei sale legături cu sacrul, pe de altă parte, cînd este stăpînit de *hybris*-ul *thanatos* este capabil să distrugă frumuseţea, să altereze peisajul, să desfigureze pînă la urîţire moştenirea trecutului.

Astăzi acest om este pretutindeni prezent, este omul postmodern al moştenirii europene, cel care a cucerit planeta. Unica sa activitate se desfăşoară la scară planetară în democraţia de masă, figură sociopolitică a modernităţii tardive.

Acest om este prezent şi în dragul nostru oraş, "inima sacră a patriei" care în pofida tuturor proclamaţiilor tradiţionaliste n-a fost ferit, ba dimpotrivă, de spiritul epocii. Acest fapt se exprimă uneori atît de limpede, încît ai impresia că asişti la o experienţă de laborator.

Merită să ne ocupăm puţin de frenezia de constructor care îl însufleţeşte pe primarul nostru, cu atît mai mult cu cît nu este singurul luat de un asemenea entuziasm. Numeroşi sînt cei care-l aprobă, iar tăcerea publică a celor care-l dezaprobă în particular, înseamnă de fapt o acceptare tacită.

Astfel, după monumentul închinat memorandiştilor din Transilvania - care seamănă cu o ghilotină de marmură - înlocuind mica lupoaică romană ale cărei dimensiuni modeste corespundeau cu măsura umană a clădirilor din centrul oraşului; după înălţarea statuii lui Avram Iancu, plasată pe un imens soclu de granit, într-o postură extrem de stîngace, ţinînd în mînă o sabie cu care nu prea ştie ce să facă; după ce a desfigurat astfel echilibrul pieţei delimitate de Teatrul Naţional şi catedrala ortodoxă unde sculptura tancului sovietic putea fi uitată de o privire ceva mai imaginativă; după statuile istorice, iată că bunul nostru oraş se îmbogăţeşte cu o masivă şi gigantică cruce cenuşie, compactă, grea, ieşind ca un tirbuşon dintr-un soclu trapezoidal... vopsită în culorile naţionale. Instalată la poalele colinei Cetăţuii, ea se potriveşte cu hotelul Transilvania, un bunker impozant construit de vechiul regim, clădire care domină oraşul prin masa stratului său de beton.

Aceste opere sînt clădite pentru a uita şi pentru a provoca uitarea. Ce să se uite? Să se uite că s-a trăit, s-a participat la şi a fost sprijinită edificarea unei puteri samavolnice. Să fie uitată propria laşitate. Se reface astfel o virginitate democratică, adică virginitatea victimei, în timp ce majoritatea celor care s-au opus puterii (din motive diverse pe care le împărtăşesc sau nu) populează cimitirele de lîngă puşcării. Acum, orice ocazie este bună pentru cinstirea celor morţi şi totuşi nici o gesticulaţie nu va înlătura vreodată nedreptatea a căror victime ei au fost, pentru că tocmai dispariţia lor prematură a permis acestor "noi democraţi" să devină elitele de azi. Acest lucru se doreşte a fi uitat. Da! "Morţii, bieţii morţi suferă cel mai mult..." (Baudelaire, *Servitoarea cu suflet generos*). Nemulţumiţi de uitare, şi pentru a recîştiga timpul pierdut toţi se aruncă în braţele lui Dumnezeu. Cea mai neînsemnată clădire este binecuvîntată, cel mai insignifiant magazin, mic segment al imperiului mărfii, primeşte şi el partea sa din divinitate! Împlinire totală a fetişismului mărfii în mercantilizarea sacrului! Dumnezeu şi Fiul sînt iarăşi la modă. Astfel va fi obţinută mîntuirea, crucea care va domina oraşul va spăla toate păcatele şi naţia va fi salvată: "Gott mit uns"!!!

Dar va putea fi oare iertată urîţenia? Cum se face că nimeni n-a observat aici, dincolo de atentatul la frumuseţe, o insultă adusă armoniei, care respinge orice empatie efemeră cu divinul? Asemenea orori proclamă moartea lui Dumnezeu, mult mai mult decît ateismul stupid şi totuşi religios al foştilor activişti, care nu uitau niciodată să se căsătorească religios şi să-şi boteze copiii, sau să-şi înmormînteze morţii cu tot fastul bisericesc. În conştiinţa lor nefericită schizoidă mai exista ceva în contact cu Dumnezeu. Acum nu mai e decît spectacol şi încă de o execrabilă calitate.

Mai surprinzătoare este tăcerea Bisericii pe de o parte şi a opoziţiei de cealaltă parte. Că prima n-a ridicat nici o obiecţie dovedeşte în ce măsură a pierdut simţul frumosului care altădată dădea armonia bisericilor ei, a picturilor murale, a icoanelor şi a crucilor. Cealaltă, unde fiecare se înghesuie să se dovedească mai democrat decît vecinul, îşi arată adevărata faţă, a discursului fals, a fricii de a nu părea nepatriotică şi, *last but not least*, a jocului speculativ cu puterea sau cu naţionaliştii (ca să nu mai vorbim de absenţa gustului!). De fapt, construcţia acestei cruci ar fi oferit o excelentă ocazie pentru constituirea unor asociaţii de apărare a esteticii, pentru a face tînăra generaţie, rătăcită şi disperată, să înţeleagă că stilul nu se reduce la problema bunului gust, că el constituie o formă esenţială a modului în care omul trăieşte în lume. Aşa că nu este surprinzător că acest tineret dezorientat nu are prea mare încredere în petiţiile principiului democratic. Cei mai mulţi constată că nu e decît o gesticulaţie care maschează privilegiile, clientelismul şi nepotismul.

Cît priveşte săpăturile care transformă Piaţa Libertăţii (în curînd piaţa Daco-romană) într-un şantier permanent, ele prevestesc momentul apropiat cînd printr-un ordin va fi mutată statuia ecvestră a lui Mathias Corvin. Astfel, vor fi eliminate toate urmele trecutului, cele lăsate de regimul comunist, cele lăsate de regimurile precedente... Doar corupţia moravurilor publice rămîne neschimbată, asumîndu-şi, în prezent, puternicul adevăr enunţat la începutul secolului de Ion Luca Caragiale.

Claude KARNOOUH

Cluj, 1 decembrie 1995

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Drept şi dreptate**
- **Indiferenţă şi absenteism**
- **Legea electorală în prag de alegeri**

Extreme (III)

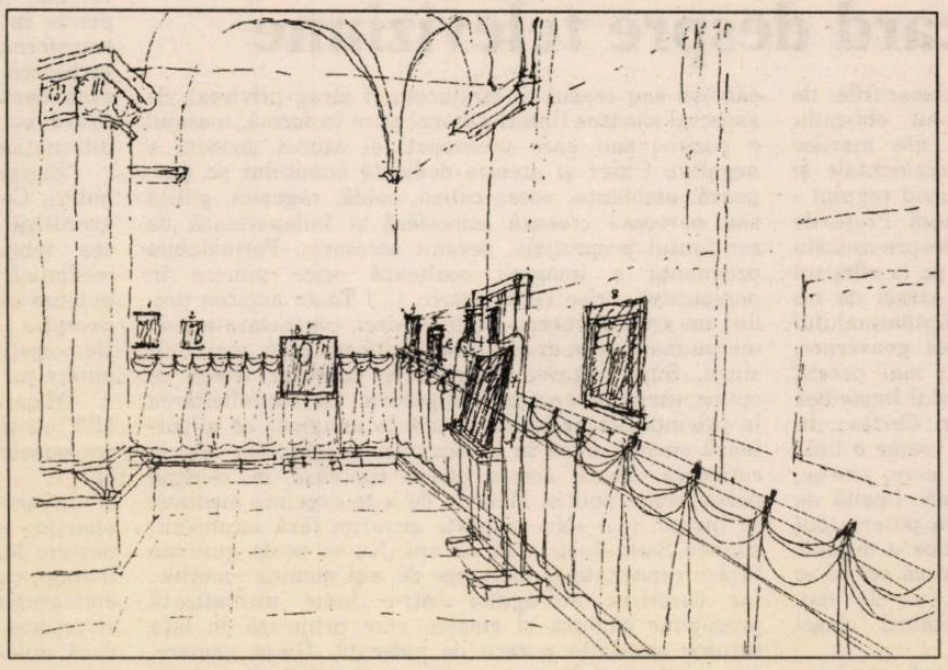

Acest număr este ilustrat cu desene realizate de pictoriţa Ioana Bătrânu pentru Saloanele ICOANE, inaugurate, în preajma Crăciunului, la Muzeul Ţăranului Român. Pe această cale mulţumim artistei pentru bunăvoinţa de a ne fi oferit schiţele.

E foarte greu să te descurci onorabil în labirintul vinovăţiilor istorice. Iar postura judecătorului, oricît de îndreptăţită, e întotdeauna antipatică. Cu atît mai mult liniştea interioară, soliditatea probelor, scrupulul moral, lipsa prejudecăţilor părtinitoare - sînt exigenţe fundamentale ale oricărei analize şi dezbateri preocupate de clasarea echitabilă a marilor litigii ale veacului. Jurisprudenţa blocată în alb-negru, dispreţul nuanţelor, ispita, mai mult sau mai puţin asumată, a răzbunării nu sînt sfetnici buni acolo unde materia în discuţie e criza, inefabilă, a conştiinţei. Astăzi ştim că pînă şi un proces a cărui legitimitate e incontestabilă (Procesul de la Nürnberg, de pildă) poate oferi o incomodă colecţie de "licenţe" procedurale şi de "frugalităţi" juridice. (Vezi memoriile unora dintre judecătorii americani, sau recenta dispută dintre Arieh Nyer şi Istvan Deak, publicată de "New York Review of Books".) Imposibil de instrumentat în chip riguros ar fi şi un proces *global* al comunismului despre care vorbim atît de des. E limpede că nu poţi culpabiliza expeditiv o ideologie şi un sistem politic avînd drept singur criteriu resentimentul şi drept singură retorică - anatema. E limpede, de asemenea, că discursul anti-legionar de astăzi nu mai poate avea acelaşi sunet cu discursul anti-legionar furnizat de schematismele staliniste. Trebuie, în definitiv, să admitem că, de vreme ce capete strălucite ale culturii noastre contemporane au putut adera la programul legionar, ceva în măruntaiele obscure ale acestui program corespundea unei drame reale şi unei nevoi autentice. Avem, oricum, datoria "să ascultăm şi cealaltă parte", ceea ce, după 1989, a devenit posibil. Problema e însă că "cealaltă parte" e, de cele mai multe ori, fie cu totul neconvingătoare, fie de o jalnică rea credinţă. În loc să contribuie la însănătoşirea dialogului, separînd curajos eroarea de adevăr, discursul care ne vine dinspre extrema dreaptă încarcă atmosfera şi, nu o dată, se întoarce împotriva lui însuşi. A face public un asemenea discurs e, adesea, a face un deserviciu autorilor lui, fără a ajuta în vreun fel (ba din contra!) limpezirea apelor. Este şi cazul unei noi scrisori adresate gazetei noastre de domnul Ion Coja. Nu facem cenzură şi nu îngrădim "dreptul la replică". Dimpotrivă, noi am fost aceia care am solicitat domnului Coja unele explicaţii – publice – în legătură cu opiniile domniei sale. Nu ne-am obligat însă, prin aceasta, să tipărim *orice*, în dispreţul unor minime exigenţe de seriozitate şi consistenţă logică. Şi dacă întîrziem asupra unui text pe care îl socotim nepublicabil este pentru că mentalitatea ilustrată de el nu aparţine doar autorului lui. Ni s-a întîmplat să vedem oameni cumsecade şi tineri fragezi, bine intenţionaţi, îndreptîndu-se, sub o fascinaţie malignă, spre formulări asemănătoare. Ne aflăm, aşadar, dinaintea unei patologii recrudescente pe care n-o putem ignora.

Vom observa, mai întîi, efortul candid al domnului Coja de a mima echidistanţa. El se recomandă ca un simplu intermediar între taberele învrăjbite, obsedat de adevărul pur şi excedat de lipsa de obiectivitate a unora. După fiecare afirmaţie mai gogonată, dl.Coja se grăbeşte să strige: "Nu eu am spus asta!", "Nu eu, Ion Coja, susţin asta!" "Eu nu fac decît să relatez spusa legionarilor!". La sfîrşitul scrisorii, această specie bufonă a laşităţii ia un aspect patetic: "Integral nu mă ataşez de nici o ideologie! Nici de mine însumi nu mă simt integral ataşat!". Care sînt ideile principale pe care duhul incert al domnului Coja le lasă să treacă prin sine? Una ar fi că tribunalul de la Nürnberg a decis nevinovăţia mişcării legionare. Dovada? Aşa se spune în cercurile legionare. ("altera pars" care va să zică). Apoi, aşa i-a spus domnul Simion Ghinea personal. În plus, preotul legionar Vasile Boldeanu a cîştigat, la începutul anilor '70, un proces împotriva revistei "Le droit de vivre" care îl calomniase. Pentru dl. Coja procesul acesta a fost "procesul mişcării legionare". O fi fost! Dar de la Nürnberg trecuseră douăzeci şi cinci de ani! Bine – insistă dl.Coja – dar la procesul lui Boldeanu a depus mărturie Vasile Iaşinschi, fost ministru în guvernul legionar. Iar dl. Iaşinschi povesteşte cum, în urma unei depoziţii pe care tribunalul de la Nürnberg i-a cerut-o, în 1946, cu privire la mişcarea legionară, tribunalul cu pricina a acceptat că mişcarea şi reprezentanţii ei "nu au participat la al doilea război mondial" şi nu pot fi învinuiţi de crime de război. Dar nu participarea la al doilea război mondial şi nu "crimele de război" sînt incriminările cu care are a se confrunta Legiunea! Pentru dl. Coja însă, argumentele Boldeanu-Iaşinschi sînt probe limpezi că ea a ieşit, la Nürnberg, basma curată. Domnia Sa pare să creadă că celebrul proces de la sfîrşitul războiului a judecat *toate* mişcările de extremă dreaptă din lume şi că, prin urmare, el a clasat definitiv *toate* formele de culpă din acest domeniu. Potrivit acestui raţionament, ar rezulta că şi fascismul italian e imaculat, căci n-a făcut obiectul unei sentinţe judecătoreşti exprese. Ca să nu mai spunem că inocentarea crimelor legionare pe baza unei scutiri – mai curînd subînţelese! – de culpa "crimelor de război" e un sofism rudimentar, fie că vine de la dl.Coja, fie că emană din "mediile legionare". Ce alte idei mai colportează corespondentul nostru? Ei bine, ideea că antisemitismul legionar n-a fost, deocamdată, confirmat prin "argumente ştiinţifice". Ce să înţelegem? Că dl. Coja n-a răsfoit niciodată – din curiozitate dacă nu din spirit ştiinţific – scrierile legionare? Că n-a avut niciodată în mînă "Pentru legionari", în care Căpitanul vorbeşte apăsat de "înlăturarea primejdiei jidăneşti", ca despre un "ideal" al poporului român? Să nu fi auzit dl.Coja niciodată de "Imnul Legiunii Arhanghelului Mihail"? ("La luptă fraţi creştini ne cheamă ţara,/S-o curăţăm de-atîtea lipitori,/Abuzul se întinde în palate,/Jidanii ne despoaie de comori"). Cum adică "argumente ştiinţifice"? Pe ce lume se află dl. Coja? Şi pe ce lume crede Domnia Sa că ne aflăm noi? Pentru a lămuri lucrurile va trebui, din păcate, să mai zăbovim în preajma "obiectivului" nostru interlocutor şi săptămîna viitoare.

Andrei PLEŞU

Rușii, democrația și moartea revoluției

După anunţarea rezultatelor electorale din Rusia, purtătorul de cuvînt al Casei Albe declara că ele nu au făcut decît să "consolideze democraţia" în cea mai mare dintre fostele republici sovietice, căci, adăuga reprezentantul administraţiei americane, învingătorii din alegerile pentru Dumă nu mai sînt "bolşevicii totalitari de dinainte".

Declaraţia Casei Albe e stupefiantă. În primul rînd, pentru ruşi. În campania electorală recent încheiată, din pricina imaturităţii politicienilor, fizionomiile au contat mai mult decît ideile. Şi, deşi Ziuganov nu are aerul tîmp-somnolent al lui Brejnev, încruntarea sa împrumută ceva din mînia proletară: biologic vorbind, ea promite mult, noul lider comunist avînd toate şansele să recupereze handicapul care îl separă de "părinţii" săi din Comitetele Centrale bolşevice. În plus, dacă ţinem seama de ceea ce s-a spus - căci trebuia totuşi să se spună ceva! - în campania electorală, avem toate motivele să credem că ruşii l-au votat pe Ziuganov tocmai pentru că numele partidului său conţinea vocabula "comunist". În Rusia, la fel ca şi în România, indiferent de tabăra aleasă, acest cuvînt spune încă mai mult decît oricare alt termen al vocabularului politic. A te declara comunist, respectiv anticomunist, ţine loc de ideologie şi de acţiune. Astfel încît electorii lui Ziuganov au de ce să fie nedumeriţi auzind că aleşii lor nu mai sînt "bolşevicii totalitari de dinainte", tot aşa cum adversarii lui Ziuganov nu pot înţelege ce anume îl deosebeşte de Brejnev. Oare americanii s-au smintit?, se poate întreba, la rîndu-i, contrariat, orice supravieţuitor al lagărului totalitar, controlat pînă în 1989 de ruşi. Ne-au abandonat ei iarăşi, ne-au "vîndut" din nou Estului sălbatic şi barbar, recunoscînd legitimitatea vechilor noştri stăpîni? Intoleranţa şi extremismul foştilor comunişti nu i-au pus oare pe gînduri atunci cînd noii comunişti au ajuns la putere? Pînă şi americanul de rînd s-ar putea întreba dacă nu cumva Casa Albă greşeşte, atunci cînd vede în victoria de azi a duşmanilor săi ireductibili de ieri o probă a consolidării democraţiei. Hotărît lucru, victoria comuniştilor în alegerile pentru Dumă pare a fi un pericol tocmai pentru că nimeni nu mai înţelege nimic: adversarii îşi schimbă locurile, fizionomiile de azi prind viaţă doar comparate cu cele ale bolşevicilor de ieri, ideilor le e preferat un singur cuvînt.

Opinia mea este că administraţia americană are totuşi dreptate. Ce-i drept, un fenomen incredibil s-a produs: **comuniştii ruşi au acceptat principiul democratic al alegerilor şi au obţinut, pentru prima dată în istorie, o majoritate relativă**. Cine deschide cartea de istorie va afla că bolşevicii au acceptat şi ei, o singură dată, principiul alegerilor populare libere. Asta s-a întîmplat în 1917, dar atunci bolşevicii au pierdut alegerile, obţinînd doar 175 din cele 707 locuri în Adunarea Constituantă. Ceea ce a urmat e bine ştiut: Lenin a suprimat toate partidele, decretînd că interesele revoluţiei sînt superioare principiilor democraţiei zise "formale". O idee, cea a Revoluţiei, a avut atunci mai multă forţă decît orice argument şi orice promisiune. (Lenin promisese că bolşevicii vor respecta voinţa electoratului.) După 1917, în estul Europei, comuniştii nu au cîştigat alegerile decît falsificîndu-le. De data aceasta, în 1995, acceptînd chiar sistemul pe care l-au detestat cel mai mult vreme de 80 de ani, cel al democraţiei formale, comuniştii au obţinut - în mod corect - victoria. Între timp însă, Revoluţia, modelul acţiunii totalitare, a devenit desuetă, complet inutilizabilă. Nimeni nu o mai invocă astăzi în mod serios. Căci eşecul ei manifest este tocmai cauza acceptării concurenţei politice şi a alegerilor libere ca mod de desemnare a guvernanţilor: Ziuganov a obţinut ceea ce Lenin nu a reuşit să obţină niciodată, adică o banală majoritate relativă, doar după moartea Revoluţiei.

Merită făcute aici două observaţii. Faptul că fizionomiile sau cuvintele vagi au contat acum mai mult decît ideile despre o bună comunitate politică nu trebuie să micşoreze încrederea în democraţie: aceasta e singurul sistem în care se poate miza pe forţa raţiunii, ceea ce înseamnă că ideile alternative se puteau impune - cu ceva mai multă abilitate - inclusiv acum, sau că ele se vor putea impune la viitoarele alegeri. Ceea ce e sigur e că doar menţinerea principiului democratic poate arăta dacă electorii ruşi s-au înşelat sau nu în alegerea făcută. În al doilea rînd, trebuie spus că singura idee care pare a avea şanse să se substituie astăzi ideii de revoluţie, pentru a da forţă "sufletului rus", este ideea imperială. Logic vorbind, nu există o contradicţie între idealul democratic şi cel imperialist, adică între acceptarea principiului alegerilor fundat pe suveranitatea populară şi visul unei mari societăţi alcătuite cu forţa armelor. (O privire istorică ne arată chiar că primul apărător sistematic al democraţiei moderne, un şlefuitor de lentile numit Spinoza, era admiratorul lui Machiavelli şi al interpreţilor imperialişti ai acestuia, de felul lui Bacon.) Democraţia şi imperialismul au fost vreme îndelungată asociate în istoria modernă a Europei, chiar dacă o minoritate, ce-şi zicea liberală, credea că singurul aliat rezonabil al democraţiei este idealul societăţii comerciale, al marii societăţi bazate pe comerţ şi nu întemeiate pe arme. Democraţia şi imperialismul nu mai sînt azi solidare, dar schimbarea aceasta fundamentală s-a produs recent, în a doua jumătate a secolului nostru, şi ea e rezultatul unui accident. A fost, de fapt, nevoie de ororile celor două războaie mondiale pentru ca violenţa să devină oribilă - pentru conştiinţa occidentală - nu doar în afacerile interne, atunci cînd era vorba de schimbarea guvernanţilor, ci şi în cele exterioare. Nimeni nu ştie dacă există o asemenea experienţă decisivă care să poată asocia, astăzi în Rusia, acceptarea - în interior - a principiului alegerilor cu refuzul recurgerii la forţă în exterior. Nimeni nu poate şti dacă pacea internă pe care o asigură democraţia va fi în stare să îi facă pe ruşi să renunţe la imperialism. Cazul Ceceniei ne poate face mai degrabă pesimişti, cel al Bosniei, mai curînd optimişti.

Cristian PREDA

N. red. Din motive obiective, articolul d-lui Mircea Iorgulescu nu ne-a parvenit în timp util. Pînă la reglarea acestei disfuncţii tehnice, ne bucurăm să salutăm în această pagină prezenţa d-lui Cristian Preda.

TV (totul de vînzare)

Michel Rocard despre televiziune

Bucureştenii care frecventează chioşcurile de ziare din centrul Capitalei s-au obişnuit, probabil, cu copertele colorate ale marilor magazine ilustrate care apar în ţările occidentale şi care, din fericire, au început să vină în mod regulat - şi mai ales prompt - şi pe piaţa românească. Preţurile lor, din păcate, sînt foarte mari. Dar nu despre aceasta vreau să vorbesc. Acum aproape o lună, pe la sfîrşitul lunii noiembrie, ei vor fi fost probabil atraşi de un titlu care ocupa întreaga copertă a săptămînalului francez *Télérama:* **La télé empêche de gouverner**, televiziunea împiedică guvernarea. Sau, mai precis, am fi tentaţi noi să adăugăm: televiziunea îi împiedică pe guvernanţi să guverneze aşa cum vor. *Certes...* În Franţa mai ales, s-a dezvoltat în ultima vreme o linie deosebit de critică la adresa televiziunii, care, zice-se, ar fi, în momentul de faţă, singura putere lipsită de control, de contra-putere, ba chiar singura putere *tout court.* Totul depinde de televiziune, politica a devenit spectacol etc. Noutatea o constituie faptul că cei ce se plîng de efectele televiziunii nu sînt, ca la noi, reprezentanţii societăţii civile, ci membrii clasei politice.

Nerezistînd tentaţiei, am cumpărat revista. Înăuntru, un mare interviu cu socialistul singuratic Michel Rocard. Îmi propun, în articolul de faţă, să redau cîteva fragmente din interviul cu pricina. Citiţi şi judecaţi.

"Democraţia stă rău. (...) Se guvernează din ce în ce mai puţin." De ce? Printre altele, "din cauza efectelor perverse ale imediatităţii (...), legate de transportarea instantanee a mesajelor pe întreaga planetă". A nu răspunde la întrebările unui jurnalist, a nu-ţi da cu părerea despre un eveniment echivalează, pentru un om politic, cu auto-ostracizarea. "Riscul este acela de a răspunde fără a fi avut răgazul să reflectezi. Comentăm informaţii rupte de realitatea lor istorică, nesituate în context. Imaginile se elaborează şi percepţia colectivă se construieşte pornind de la nişte instantanee dezrădăcinate."

Apoi, "scrisul se adresează intelectului, imaginea, însă, în foarte mică măsură. Ea trece foarte repede. O înlocuieşte imediat, ştergînd-o, pe cea care a precedat-o. Telespectatorul e prins. Dintr-un mesaj televizual îţi aminteşti în primul rînd ceea ce ţine de vizual (culorile: cravata asortată cămăşii, butonul cămăşii sau ceasul ce strălucesc şi atrag privirea), de aspectul sănătos (interlocutorul pare în formă, mesajul e pozitiv; sau pare preocupat, şi atunci mesajul e negativ). Chiar şi atenţia dedicată sunetului se disipează: ambianţa, vocea calmă, caldă, răguşită, gîfîită sau nervoasă creează atmosferă şi îndepărtează de conţinutul propriu-zis, devenit accesoriu. Formidabila pregnanţă a imaginii ocultează orice punere în perspectivă, orice recul istoric. (...) Toate acestea produc un zgomot enorm. Trebuie, deci, contracarate prin mereu mai multe drame, mai multă violenţă, mai mult sînge. Supralicitarea în ceea ce priveşte viteza se opune timpului necesar comparării, iar supralicitarea în privinţa dramatizării, cerută de imaginea ce colportează emoţie, intră în contradicţie cu gîndirea rece şi raţională. Toate aceste efecte contează în selecţia personalului politic. Meseria de a te exprima mediatic se învaţă. (...) «Nu se poate guverna fără laconism», spunea Saint-Just la 22 de ani. Nu se poate guverna fără o capacitate instantanee de a-ţi domina emoţiile. Iar cucerirea sufragiilor într-o lume mediatizată presupune căldură şi emoţie, care primează în faţa tuturor celorlalte criterii de judecată. Drept urmare, oamenii nu judecă şi, uneori, nu votează decît pe baza unor impresii fugare, ce nu ţin suficient seama de bilanţuri".

Fostul prim-ministru francez opune "omnitransparenţei şi omniprezenţei" mediilor nevoia păstrării, în anumite cazuri, pentru eficacitate, a unui "secret absolut": "O societatea integral mediatizată îşi pierde intimitatea de care are nevoie. (...) Ca şi cum ar trebui spus şi cunoscut totul. Ca şi cum societatea ar putea trăi într-o transparenţă absolută".

"Presa are o scuză. A purtat o luptă seculară pentru a-şi cuceri libertatea. Acum, ea e beată de o libertate obţinută relativ recent". Dar "informaţia dispare. Tot ce se caută este spectacolul". Iar "informaţia este instantanee, în vreme ce decizia politică, nu. Între reflecţia generală asupra oportunităţii adoptării unei decizii, analiza detaliată, consultări, negocieri şi decizia ca atare trece timp. Or, aşa cum e normal, totul se comentează încă de la origine. Şi, cum este la fel de normal, atenţia se uzează cu timpul. Astfel încît noţiunea de decizie dispare. (...) Iar guvernele guvernează la întîmplare".

Altă consecinţă, cu dublu efect, atît asupra "actorilor" politici, cît şi asupra "publicului" electoral, a intruziunii televiziunii în viaţa politică: "Evenimentul nu îl mai constituie acţiunea, ci discursul, vorbele. Acţiunea este mai puţin zgomotoasă şi se pierde în spatele verbului. Lumea politică pare a se transforma într-o sferă închisă, care nu face decît să vorbească, animată de propriile-i vorbe devenite evenimente şi nemaiîntreţinînd decît o legătură foarte firavă cu realitatea economică, socială, culturală şi internaţională".

"Există, în clipa de faţă, în societatea noastră, şase puteri. Cele trei descrise de Montesquieu (legislativă, executivă, juridică) şi încă trei de primă importanţă: cea tehnologico-ştiinţifică, cea financiară şi cea mediatică. Cea mai slabă dintre toate a ajuns să fie puterea executivă. Toate puterile au contra-puteri. Cu excepţia uneia singure: puterea mediatică. Democraţiile sînt în mare pericol în momentul cînd o putere nu are contra-puterea ei".

"Majoritatea membrilor clasei politice actuale se află într-un raport de dependenţă faţă de media. Orice responsabil politic are nevoie să se vorbească despre el".

În acest context, partidele politice sînt depăşite, aparţin irevocabil trecutului: "Partidele au luat naştere înainte de apariţia radioului şi a televiziunii, înainte, chiar, de descoperirea electricităţii, înainte de omniprezenţa mediilor. Ele s-au organizat şi s-au structurat în jurul beneficiului pe care cineva îl avea dacă milita în cadrul unui partid politic: accesul la informaţie. (...) Acum, partidele politice sînt în plus. Pica purtată partidelor politice ce se face tot mai mult simţită în societăţile occidentale constituie rezultatul disocierii dintre personalizarea ce ţine de imagine, necesară din punctul de vedere al unei anumite opinii publice, şi lenta, obscura, complexa elaborare a unei decizii".

În concluzie, "avem nevoie de serenitate, de discreţie şi de continuitate vreme de un deceniu sau două".

Aşa se încheie interviul luat de *Télérama* lui Michel Rocard. Cîtă conjunctură şi cît adevăr sînt în vorbele lui? La noi se vorbeşte în primul rînd de o televiziune obedientă faţă de putere, care manipulează electoratul. Omul politic francez se plînge, însă, de discreţionismul televiziunii, care, pentru a-şi organiza "spectacolele" şi pentru a-şi vinde produsele, distruge şi reformulează societatea în ansamblul ei. S-a ajuns, oare, şi la noi să se trăiască prin şi pentru televiziune? Şi să fie dracul chiar atît de negru? Pînă unde poate merge "discreţia" în viaţa politică?

Bogdan GHIU

Economie

Ce lăsăm în urmă şi ce luăm cu noi în '96?

Va fi 1996 anul privatizării? Sau al restructurării? Va fi anul calmării inflaţiei? Sînt întrebări ce nu pot fi evitate în acest moment, cînd au mai rămas trei zile pînă la despărţirea de 1995.

Nu, 1996 nu va fi anul privatizării. O spun voci autorizate, unele chiar din cercurile Palatului Cotroceni şi ale Palatului Victoria. Mai degrabă în 1997, după alegeri, vor fi condiţii pentru un transfer masiv de titluri din proprietatea statului în proprietatea privată.

Nu va fi nici anul restructurării economiei. Acum, la sfîrşitul anului 1995, subiectul este trecut sub tăcere în cercurile oficiale. Aici, nimeni nu spune nici DA şi nici NU. Cum însă unele proiecte de restructurare demarate în acest an au încărcat cu 1,5 miliarde de dolari nota de plată a importurilor, avînd o participare majoră la deficitiul balanţei comerciale, guvernul va fi tentat să descurajeze noi cheltuieli valutare pentru investiţii de capital. Apoi, 1996 va fi an electoral şi e greu de crezut că vor putea fi făcute restructurări importante, ce ar risca să aducă – într-o primă etapă –, disponibilizări de personal şi creşteri de preţuri. Probabil că, şi în acest domeniu, cele mai multe programe vor fi trecute în cîrca anului 1997.

Va fi atunci anul calmării inflaţiei? DA! – iată răspunsul ce se conturează a fi cel mai aproape de adevăr. Toate sondajele de opinie, din acest an, au situat în prim-plan teama românilor de preţuri. Frica de inflaţie s-a aflat pe locul întîi în toate clasamentele, cu multe procente înaintea şomajului. Acum, în prag de Anul Nou, sondajele efectuate de Centrul pentru Sociologie Urbană şi Regională şi de IRSOP reconfirmă acest motiv de nelinişte pentru 61% dintre români, la care se adaugă – pentru 81% – nemulţumirea faţă de cîştigurile băneşti. Ar mai fi de adăugat că perioada în care s-au făcut sondajele (1-10 decembrie 1995) n-a prins ultimul tren din acest an al creşterii preţurilor, pe care românii l-au resimţit ca un "cadou" specific de Crăciun şi de Anul Nou. Acest surplus de inflaţie, cu care s-a încheiat anul, a constituit ultima lovitură din 1995 dată salariului real. Ne-am convins încă o dată de ce este în stare aritmetica inflaţiei: cu bani mai mulţi cumpărăm... mărfuri mai puţine. Or, o astfel de realitate economică nu este recomandabilă într-o etapă în care populaţia matură a ţării va fi antrenată într-o importantă campanie electorală, urmînd apoi să i se ceară votul. Aşa că sîntem îndreptăţiţi să credem că, imediat ce vom intra în 1996, guvernul se va năpusti asupra inflaţiei. Nu pentru a-i opri înaintarea, aşa ceva nefiind posibil, ci spre a-i tăia ceva din aripi. O rată a inflaţiei de 14-15%, cu creşteri chiar mai mici primăvara şi vara, va fi un necesar punct de sprijin în anul ce vine.

Să nu uităm, însă, că şi în acest an calmarea inflaţiei părea a fi o certitudine. Ratele lunare din primăvară şi vară au fost dătătoare de noi speranţe.

De altfel, din întreaga activitate economică veneau semnale bune: în industrie producţia şi productivitatea erau mai mari de la o lună la alta, exporturile au atins un ritm pozitiv de 25%, şomajul scădea, cursul de schimb leu/dolar se stabilizase. În aceste condiţii, Banca Naţională a socotit că a sosit momentul unei politici monetare ceva mai relaxate: creditul a început să se ieftinească, masa banilor se dublase în iulie '95 faţă de iulie '94, iar băncile comerciale (cu capital de stat) au început să coopereze cu guvernul în vederea înmulţirii creditelor cu dobînzi bonificate pentru export, agricultură şi investiţii.

Totul s-a dat însă peste cap de îndată ce am intrat în toamnă. Inflaţia a devenit ceva mai grăbită în septembrie. În octombrie s-a dublat. Pe piaţa interbancară, leul a suferit o cădere dramatică faţă de dolar. Balanţa comercială a înregistrat un grav dezechilibru. Stocurile de produse finite au crescut, îndeosebi în industria cu un grad ridicat de prelucrare, blocajul financiar s-a agravat, în timp ce bugetul de stat a intrat şi el în criză din cauza dificultăţilor de încasare a veniturilor programate.

Guvernul a răspuns cu măsuri de restrîngere a importatorilor, lovind piaţa de consum. Banca Naţională a scumpit creditul, a obligat băncile comerciale să-şi dubleze rezervele, a limitat emisiunea monetară şi a încetat vînzările de dolari la bursa valutară, lăsînd leul să floteze singur. Specialiştii BNR au motivat aceste măsuri prin cerinţa unei racordări rapide la situaţia din economia reală.

Ce s-a întîmplat în acest sector? Economia reală, spun experţii BNR, domeniu în care se interferează trei fluxuri vitale (producţia de bunuri şi servicii, consumul şi investiţiile), suportă în prezent un efect de supraîncălzire. Ceea ce implică oprirea motoarelor (din nefericire în plină iarnă), după care va putea fi reluată creşterea. Cu mai multă prudenţă, pentru a nu se repeta fenomenul.

Semnificativ este faptul că o posibilă "supraîncălzire" a economiei româneşti, în 1995, a fost invocată de FMI încă din timpul verii. Din acest motiv, a tot fost amînată atît de mult visata rată de împrumut. Experţii de peste Ocean au venit de mai multe ori la noi în ţară, au lăudat politica economică a guvernului, au dat note bune activităţii economice din acest an dar... au amînat încheierea mediei generale. Au vrut probabil să vadă dacă economia noastră rezistă la suprasolicitările la care a fost supusă... fără să i se fi schimbat rezistenţele.

Sigur, privatizarea şi restructurarea erau cele mai eficiente măsuri ce ar fi făcut economia românească mai rezistentă. În absenţa lor (încercările din 1995, deşi numai parţiale, n-au reuşit să fie finalizate), efortul de relansare a produs supraîncălzirea sistemului. Dovadă că nu ne mai putem întoarce la producţia din 1989, fără a schimba structura economiei, condiţiile de eficienţă şi de competitivitate. Pentru că nu va putea fi evitat nici blocajul în care economia intrase atunci, făcînd evidentă nevoia de schimbare.

Pe acest tărîm se va da şi examenul din 1996. Va reuşi guvernul să calmeze inflaţia, fără să se confrunte din nou cu fenomene de supraîncălzire? Este posibil ca duşul rece din această iarnă să aibă unele efecte pozitive, dar numai pe termen scurt. Nu este exclus ca executivul să fie nevoit să dezlege caii concurenţei şi ai competitivităţii chiar înainte de alegeri.

Adrian VASILESCU

Partide mari şi partide mici

Alegerile locale din primăvara lui 1996 şi nivelul propriilor salarii au fost singurele subiecte legislative importante pentru parlamentari în săptămîna premergătoare vacanţei. Cînd e vorba despre propriile venituri, stînga şi dreapta din cele două camere, ultranaţionaliştii şi prooccidentalii, autonomiştii şi adepţii statului unitar, monarhiştii şi republicanii, revoluţionarii şi contrarevoluţionarii îşi unesc votul şi glasurile obţinînd prin consens "patriotic" o majoritate cu adevărat zdrobitoare. Aşa s-a întîmplat şi cu Legea care urmează să modifice fosta lege a salariilor pentru cei ce trudesc în instituţia legislativă, înapoiată de preşedinte birourilor permanente cu menţiunea că încalcă prevederile constituţionale şi instituie inegalitatea socială. Ea a fost revotată atît de deputaţi cît şi de senatori, fiind deci prima lege postrevoluţionară intrată în vigoare fără avizul şefului statului. Constituţia prevede că un act normativ nepromulgat de preşedinte are valoare de lege doar dacă este dezbătut şi aprobat de două ori de fiecare dintre camerele Parlamentului. Deşi vechea majoritate proguvernamentală nu mai funcţionează de mult iar ideea unei noi configuraţii a alianţelor parlamentare e compromisă din raţiuni electorale, textul respins de Cotroceni a trecut proba revotării. Aleşii naţiei au mărit cît au crezut de cuviinţă salariile proprii şi pe cele ale personalului auxiliar care-i deserveşte, considerînd că inegalitatea dintre ei şi restul populaţiei e un fapt de la sine înţeles şi imposibil de ascuns în spatele legilor egalizatoare. În schimb, aceiaşi parlamentari s-au ciondănit îndelung şi au apelat la argumentul nediscriminării cînd a fost vorba despre deja celebra Lege nr. 42 referitoare la drepturile revoluţionarilor din decembrie 1989.Unitatea de vederi şi de interese sfîşiată între datoria de a apăra schimbarea de regim şi obsesia loviturii de stat valorificată numai de unii a dispărut apoi cu desăvîrşire în faza finală a dezbaterilor la Legea alegerilor locale. Articolul care modifică esenţa procesului electoral pentru obţinerea puterii locale se referă la alegerea primarului şi a viceprimarului pe aceeaşi listă. Prin vechea lege, viceprimarul era desemnat prin vot de consilierii reprezentanţi ai partidelor din teritoriu. Acum, formaţiunea care cîştigă postul de primar deţine practic controlul întregii activităţi în plan local. Pe de o parte, înscrierea celor doi funcţionari publici pe aceeaşi linie politică ar trebui să elimine disputele, blocajele, disfuncţiile şi "lucrăturile" de tot felul. Nu puţine au fost în această legislatură cazurile cînd primarul şi viceprimarul s-au tîrît prin procese şi au făcut obiectul unor scandaluri de presă iar cetăţenii au fost obligaţi să vadă faţa urîtă şi ineficientă a democraţiei de tip dîmboviţean. Echilibrul obţinut prin reprezentare pluripartinică şi prin contrabalansarea puterii primarului se va pierde însă complet în favoarea unei conlucrări care la noi devine lesne complicitate în afaceri murdare şi prilej pentru triumful psihologiei de clan. Indiferent cum vor evolua lucrurile în primării, de cît şi mai ales pentru cine se vor dovedi benefice prevederile noii legi a alegerilor locale,un lucru e sigur: votarea ei a declanşat o regrupare a forţelor parlamentare după un criteriu care nu are nimic de-a face cu programul, ideologia, orientarea sau culoarea politică a partidelor şi liderilor lor. Brusc, parlamentarii s-au împărţit în reprezentanţi ai unor **partide mari** şi reprezentanţi ai unor **partide mici**. Primele speră "să ia tot" - adică primarul, viceprimarul şi chiar majoritatea consilierilor -, celorlalte nu le rămîne decît sansa de a profita la momentul potrivit de războiul electoral dintre principalii actori politici. PDSR, PNŢCD şi UDMR s-au plasat fără să clipească de aceeaşi parte a baricadei,convinse că acolo unde vor avea candidaţi controlul primăriilor nu le mai poate scăpa. Formaţiunea majoritară şi ţărăniştii au trecut de data aceasta peste spaimele lor naţionaliste, lăsînd de fapt minoritarilor maghiari posibilitatea de a-şi face nestingherit jocul în localităţile judeţelor Harghita şi Covasna. Cît de mari sînt însă cele două partide româneşti care se consideră atît de puternice încît îşi pot permite să se ajute reciproc cu gîndul la scrutinul local? Formaţiunea de guvernămînt raportează creşterea numărului de membri şi se mîndreşte cu racolarea unor celebrităţi, dar nu poate explica de ce procentul cetăţenilor care şi-au depus cuponul nominativ de privatizare e mai mic decît teoreticele cifre ale românilor înscrişi în PDSR. La rîndul său, PNŢCD se comportă ca un partid de masă, pentru simplul motiv că în evidenţele centralizate există filiale în toate judeţele ţării, dar candidatul său la preşedinţie nu obţine în sondajele de opinie nici măcar 20% din voturi. Cît despre UDMR, el nu funcţionează ca un partid politic, dar faptul că populaţia de etnie maghiară egalează sau întrece ca număr eşantioanele româneşti care susţin o formaţiune politică parlamentară dă tabloului electoral o nuanţă imposibil de neglijat. Din motive care ţin de interesul naţional dar şi de specificul tranziţiei, parlamentarii majoritari ar fi trebuit să promoveze mai ales legile favorabile coagulării vieţii politice şi nu dispersării, fragmentării ori clivajelor de partid. Alegerile locale şi generale găsesc însă formaţiunile înscrise în cursa electorală în aceeaşi stare de confuzie cu privire la alianţele pe care le-ar putea încheia ca şi în urmă cu patru-cinci ani, deşi nici una dintre ele nu poate obţine uşor mult dorita majoritate.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Meteorologie

Ceaţa a împiedicat desfăşurarea solemnităţii de la Sarajevo, în care trupele de sub comanda ONU predau conducerea operaţiilor celor de sub comanda NATO. Elicopterul care trebuia să-l aducă pe generalul american Leighton Smith n-a putut ateriza la timp. Fenomenul meteorologic poate fi o întîmplare sau un avertisment. Terenul pe care urmează să se desfăşoare operaţiile *Efort concertat* e plin de surprize şi Alianţa Nord-atlantică trebuie să-şi dovedească eficienţa acolo unde trupele ONU au eşuat, ilustrîndu-se printr-o suită de renunţări din ce în ce mai penibile. Cronologia evenimentelor din Bosnia abundă în armistiţii, promisiuni şi semnături nerespectate. Peste 50 de rezoluţii ale Consiliului de Securitate i-au ameninţat pe beligeranţi şi, pe teren, cei 30.000 de soldaţi cu căşti albastre au primit misiunea de a veghea la respectarea lor, la distribuirea ajutoarelor pentru civili. Mandatul lor era însă extrem de ambiguu: soldaţilor le era interzis să lupte şi nici una dintre armatele combatante nu s-a împiedicat de prezenţa acestor oameni în uniformă, unii cu epoleţi înstelaţi, dar prinşi în capcana unui mandat incoerent. În ianuarie 1993, viceprim-ministrul bosniac Hokija Turajlic este ucis de către sîrbi în timp ce se deplasa sub protecţia căştilor albastre. În martie 1993, generalul Morillon este reţinut de locuitorii oraşului Srebrenica, pentru a se proteja în faţa ameninţării ofensivei sîrbe. Într-un elan de bravadă, generalul se declară "prizonier voluntar", gestul lui capătă semnificaţie şi preşedintele Serbiei, Slobodan Miloşevici, promite încetarea focului. Generalul Morillon părăseşte enclava, care, după cinci zile este bombardată de sîrbi; Morillon încearcă să revină, dar convoiul lui este blocat pe şosea de o manifestaţie a femeilor. Srebrenica a revenit în actualitate în 1995, cînd sub privirile mai mult sau mai puţin indiferente ale batalionului olandez, sîrbii au cucerit-o, au evacuat populaţia civilă despărţindu-i pe cei consideraţi apţi combatanţi de femei şi de bătrîni. Femeile şi bătrînii au ajuns în lagărele de refugiaţi. Ce s-a întîmplat cu bărbaţii nu se ştie cu precizie, dar ceea ce se presupune e îngrozitor.

Negocierile de la Dayton, consfinţite prin acordul semnat la Paris, la respectarea căruia trebuie să vegheze acum trupele NATO au - faţă de înţelegerile anterioare - superioritatea unui punct de plecare realist. Iluzia unei Bosnii unitare multietnice a fost părăsită în favoarea opririi ostilităţilor pe liniile actuale ale fronturilor; Bosnia unică va fi în realitate două, dacă nu trei ţări, omogenizarea etnică este oricum un fapt împlinit (morţii nu mai ridică vreo problemă, iar revenirea refugiaţilor prevăzută în acord este mai curînd o dorinţă pioasă). Realismul principiilor este însă minat de fluiditatea detaliilor. Tot ceea ce pe simulatoarele electronice de la Dayton părea precis, deci şi posibil, se poate dovedi a fi un teren minat la propriu şi la figurat.

Mandatul forţelor NATO este mult mai ofensiv: dotaţi cu armamentul necesar, soldaţii au dreptul să riposteze cu foc dacă sînt încălcate dispoziţiile încetării focului. Americanii sînt hotărîţi să nu permită să se mai repete spectacolul în care un convoi militar al forţelor internaţionale este ţinut la respect de patru soldaţi înarmaţi cu puşti kalaşnikov. Însă trupele americane sînt deplasate pentru un termen precis, douăsprezece luni, dar tactica lor "zero pierderi" s-ar putea să fie cu totul neadecvată realităţilor din Bosnia.

Anotimpul rece e favorabil acordurilor de pace. Anul trecut, pe vremea asta, fostul preşedinte Jimmy Carter obţinea semnăturile combatanţilor pentru încetarea focului pe o durată de patru luni. Se spera că va fi un răgaz suficient pentru ca binefacerile păcii să prevaleze asupra reflexelor ucigaşe. Cum a dat frunza, ostilităţile au reînceput. Succesul iniţiativei preşedintelui american în exerciţiu, Bill Clinton, ţinteşte mai mult decît salvarea vieţilor unor oameni a căror mentalitate n-o înţelege şi ale căror scopuri îi sînt străine. El trebuie să arate că Statele Unite se pot impune, chiar şi acolo unde nu au interese specifice. Afirmaţia că în joc e calitatea de superputere mondială a Statelor Unite este însă o exagerare. Statele Unite rămîn o mare putere chiar dacă sîrbii îi căsăpesc pe musulmanii bosniaci sau invers şi croaţii se alătură unora sau altora. Generalul Smith poate aştepta să se ridice ceaţa, sau să facă cale întoarsă. Doar pentru locuitorii din Sarajevo e important dacă limpezirea atmosferei va însemna reluarea "activităţii" sniperilor sau ei vor reînvăţa să meargă pe stradă, şi nu să fugă aşa cum o fac de patru ani încoace.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

"Realizări" de raportat, promisiuni pentru viitor

● **După zăpadă şi viscol, plouă cu fazani :** Adăposturile de la fazaneria PĂTULELE (Mehedinţi) - cea mai mare din ţară - au fost distruse, ca şi în urmă cu patru ani, de zăpadă. Pagubele se ridică la cîteva miliarde de lei. O mare parte dintre fazani au scăpat şi s-au împrăştiat în zonă. Prilej de minunare pentru locuitorii satelor care afirmă că în prag de CRĂCIUN în cîmpia BLAHNIŢEI "plouă" cu fazani. Alţii atribuie "minunea" afişelor mari colorate care au împînzit satele şi pe care se poate citi: ADEVĂRATA PROTECŢIE SOCIALĂ - NUMAI CU PDSR". (**România liberă**, sîmbătă 23 decembrie 1995)

● **Un îndemn pe adresa Parlamentului - ultimul care pleacă să stingă lumina:** Proiectul de lege privind modificarea şi completare Legii nr. 55/95 pentru accelerarea procesului de privatizare a generat cea mai stranie situaţie cu care Parlamentul s-a confruntat în cei şase ani de cînd există. Atît de stranie încît Oliviu Gherman, preşedintele şedinţei comune, convocată de urgenţă în 21 decembrie, a exclamat: "Să vedem cum putem interpreta Constituţia şi regulamentele astfel încît să putem soluţiona constituţional situaţia!" (**Curierul naţional**, vineri 23 decembrie 1995)

● **Capitalismul în ţara nimănui:** Majoritatea noilor nomenclaturişti, rezultaţi prin prefacerea foştilor activişti, a securiştilor şi cadrelor de conducere din economia socialistă în parlamentari, bancheri, funcţionari guvernamentali, manageri, acţionari etc., **nu urmăresc să devină patroni.** Meseria de patron autentic, de proprietar de mijloace de producţie e dură. Înseamnă implicare sută la sută, muncă practic continuă, consum cerebral uriaş, cu sabia concurenţei şi falimentului deasupra capului. E preferabil deci, în aceste condiţii, să faci parte dinntr-o AGA, să fii membru în felurite consilii de administraţie sau "manager". Ridici de peste tot salarii şi indemnizaţii, fie că lucrurile merg bine, fie că merg prost. Iar dacă merg chiar prost de tot, atunci intervine statul şi se rezolvă. Cazul ministrului comerţului, Petru Crişan, este emblematic : omul s-a pus în zeci de consilii de administraţie, deloc tentat de ideea de a deveni patron al vreuneia din firmele în cauză. Intreaga ţară e împînzită în clipa de faţă de petrucrişani, care nu fac altceva decît să sugă bani în condiţiile în care nu mai au în spate puterea politică absolută. (**Adevărul**, joi 21 decembrie 1995)

● **Privatizarea Coşea:** Mîndriile şi "realizările" guvernului Văcăroiu sînt multe şi măreţe. Însă asta cu reforma le întrece pe toate. Nu de alta, dar, mai an, Mircea Coşea declara patetic: *Anul 1994 este ultima şansă pentru reformă în România.* Anul 1994 a trecut, acuşica trece şi 1995. O să treacă, desigur, şi anul 1996. În domnul Mircea Coşea avem deja ministrul şanselor pierdute. Ceea ce e sigur, e sigur. La fel de sigur ca şi înscrierea domniei-sale în PDSR. (**22**, 20-27 decembrie 1995)

● **O creştere aproape obligatorie:** Dacă realizează indicatorii economici convenţi cu FMI, în 1996 România va beneficia de peste o jumătate de dolari împrumut, bani ce vor fi primiţi în tranşe trimestriale de circa 60 milioane dolari, cu condiţia înscrierii activităţii economice în parametrii de performanţă înscrişi în acord.

● **...Şi un primar ca la americani:** Ilie Năstase, cunoscutul tenisman român şi proaspăt membru al Partidului Democraţiei Sociale din România, va candida, la viitoarele alegeri locale pentru postul de primar general al Capitalei."Sînt sincer preocupat de aspectul jalnic al Bucureştiului, de modul cum arată străzile, cum sînt drumurile, cum arată oraşul în general. Pe de altă parte, eu sînt un tip căruia îi place să aranjeze lucrurile, îmi place să am o casă frumoasă, bine organizată şi aşa vreau să fie şi în oraşul meu natal. Am văzut ce fac primarii din alte părţi, pentru că sînt prieten cu primarul oraşului Los Angeles, care a fost avocatul meu, şi cu fostul primar al New Yorkului. Pentru această funcţie nu vreau decît un salariu onorific de o mie de lei pe lună. De asemenea, am de gînd să mă stabilesc cu întreaga mea familie la Bucureşti", a declarat Ilie Năstase. (**Evenimentul zilei**, sîmbătă 23 decembrie 1995)

JOCUL NOSTRU DE-A

— Zece redactori ai *Dilemei* faţă în faţă cu

Fred Shakespeare a fost unul din consilierii principali ai lui Richard Nixon în campania electorală. Consilierul pentru imaginea lui în mass-media. Nu doar numele l-a făcut celebru, ci priceperea cu care şi-a făcut meseria. Inteligenţa şi puterea de observaţie a lui Shakespeare (Fred!) au fost hotărîtoare în victoria lui Nixon, după cum o mărturisesc şi memoriile fostului preşedinte. Fred i-a atras, de pildă, atenţia că de cîte ori apare la televiziune îi transpiră mîinile. "Şi asta se vede?" s-a mirat Richard. "Nu, mai rău, se simte... se simte că aveţi trac, că sînteţi instabil emoţional!". Fred S. a rămas un clasic al manageriatului electoral, meserie din ce în ce mai bănoasă şi mai grea. Fără a fi decis chiar a ne-o însuşi temeinic - unde şi cu cine să studiem în România, acum, ştiinţa de a gîndi o campanie electorală? - ca simpli amatori din care n-au murit copilăria şi nici dorinţa ei de joacă, ne-a venit şi nouă ideea ca de Anul Nou, înaintea unuia decisiv pe plan electoral, să ne prefacem şi noi, cît de cît, în Shakespeare Fred, privind la 7 candidaţi posibili pentru Preşedinţia României, observîndu-le telegenia, imaginea, puterea de iradiere care, toate, se strîng în acea putere de convingere numită altă dată, "pe cînd uitarăm jocul", vrajă. Cei 7 candidaţi sînt: Ion Iliescu, Emil Constantinescu, Gh. Funar, Petre Roman, Ion Raţiu, Radu Câmpeanu, Nicolae Manolescu. La muncă, deci! La joacă!

Andrei PLEŞU

Ion Iliescu. Nu cred că domnul Ion Iliescu are nevoie de sfaturi pentru a cîştiga alegerile prezidenţiale. Faptul că a cîştigat deja de două ori dovedeşte că a avut o strategie eficace, în concordanţă cu gustul, cu mentalitatea şi cu aşteptările electoratului. Părerea mea este că Domnia Sa va cîştiga şi în 1996, dacă nu va surveni cine ştie ce întorsătură neprevăzută a împrejurărilor. Singura problemă care s-ar pune ar fi ce sfaturi i-ar prinde bine domnului Iliescu *după* victorie. Despre asta însă vom vorbi - dacă vom mai avea prilejul - la sfîrşitul anului viitor.

Emil Constantinescu. Să renunţe la poza unui mare preşedinte înainte de a reuşi să devină preşedinte pur şi simplu. Domnul Constantinescu era mai simpatic la început, cînd era mai modest, cînd părea uşor stingherit de rolul pe care îl căpătase. De la o vreme are ceva de personaj misionat, antrenat de îngerii neamului pentru a aduce propăşirea generală. În această postură nu mi se pare convingător. Fragilitatea asumată e - în cazul Domniei Sale - mai fotogenică, decît ştaiful atletic de împrumut.

Radu Câmpeanu. Să găsească o stratagemă insolită care să-l readucă la rampă cu aceeaşi viteză cu care l-a scos din joc stratagema regelui-preşedinte. Să-şi facă un partid. Să conteze pe un miracol.

Ion Raţiu. Să vorbească mai puţin despre sine, despre vasta sa experienţă democratică şi despre relaţiile sale internaţionale. Să frecventeze cu regularitate birturile sătesti. Să vorbească englezeşte cu accent valah. Să invoce mai des Biserica şi să alterneze comportamentul afabil cu mici accese de transport mistic şi vitalitate barbară...

Gheorghe Funar. Să meargă cu patriotismul pînă acolo încît să nu se prezinte la alegerile prezidenţiale.

Petre Roman. Să vorbească mai detaşat despre performanţele guvernării Roman. Să-şi dozeze mai înţelept discursul patriotic. Să nu se bizuie pe discernămîntul D-sale în materie de oameni. Să nu abuzeze de retorica sentimentului, a sincerităţii "totale" şi a sentinţelor sublime.

Nicolae Manolescu. Să consimtă, măcar în parte, la "sacrificium intellectus". Să exerseze populismul în cheie balcanică. Să afişeze o natură caldă, cumsecade, şi abordabilă. Să fie mai uşor de găsit.

Elena ŞTEFOI

Ion Iliescu: 1. Să-şi înceapă campania electorală inventariindu-şi public defectele pe care a trebuit să şi le descopere el însuşi în calitate de şef de stat. 2. Să nu ignore faptul că un elev dotat înscris într-o clasă de mediocrităţi e sortit adesea să rămînă el însuşi mediocru.

Emil Constatinescu: Să-i convoace pe naşii, finii şi cumetrii lui politici de la AC, PNŢCD ori RL pentru a le spune măcar acum ceea ce ar fi trebuit să le spună în ziua cînd a acceptat să "luxeze" cariera politică a lui Nicolae Manolescu: "Oameni buni, eu ştiu că puterea e pentru oameni puternici, şi e păcat că voi m-aţi ales pe mine ştiind că sînt slab, după aceeaşi metodă folosită prin anii '80 - şi cu aceleaşi speranţe - de alegătorii din umbră ai adversarului meu de la Cotroceni!"

Radu Câmpeanu şi Ion Raţiu: Să se reîmprietenească, susţinînd acelaşi (alt) candidat.

Gheorghe Funar: 1. Să strîngă 250.000 de semnături ardeleneşti pentru o iniţiativă legislativă care să modifice în sensul următor Legea Învăţămîntului: "Elevii de naţionalitate română din toate judeţele vor studia în clasele I-IV limba maghiară; în judeţele locuite în majoritate de etnici unguri, românii vor învăţa maghiara ca o a doua limbă din clasa întîi pînă în clasa a opta". În felul acesta, apărătorii politici ai unităţii neamului ar demonstra că majoritarii nu doresc decît să se înţeleagă cu minoritarii ,iar dacă ungurii refuză să vorbească româneşte noi dorim să le cunoaştem limba şi să le răspundem fără complexe. 2. Să îl acuze de plagiat pe senatorul C.V.Tudor, care după ce i-a furat discursul, programul şi mînia antiprezidenţială, îi va sufla voturile ultranaţionaliştilor şi îi va compromite partidul mai mult decît ar putea sau ar avea interes s-o facă actualul partid de guvernămînt.

Petre Roman: Să explice echipei cu care a guvernat şi preşedintelui ţării cît rău au făcut împreună în politica postdecembristă lăsîndu-se informaţi mai ales de "specialiştii" vechiului regim, care le-au cultivat (în ordine) teama comună de partidele istorice, reacţiile agresive faţă de prelungitele manifestaţii de stradă, ranchiuna reciprocă pusă la temelia stagnării, a naţionalismului şi a ofensivei foştilor comunişti.

Nicoale Manolescu: Să justifice în faţa tuturor celor interesaţi mecanismul psihologic din pricina căruia inteligenţia intrată postdecembrist în viaţa politică preferă să se înconjure de proşti, linguşitori şi ciraci fără personalitate, după ce liderii ei au "judecat" decenii la rînd preferinţa foştilor activişti pentru aceiaşi proşti, linguşitori ori ciraci fără spirit critic şi fără coloană vertebrală.

„După mine, e o neghiobie şi un lucru nedemn de raţiunea omenească să te bucuri de un fleac precum Anul Nou! Anul Nou nu-i cu nimic mai breaz ca cel vechi, cu singura deosebire că cel vechi a fost rău, iar cel nou e întotdeauna şi mai rău..."

CEHOV, *Povestire de Crăciun*, 1886

Bogdan GHIU

Ion Iliescu: să nu asculte de sfaturi; nu pot decît să-i strice; nu are nevoie de nici un fel de sfat.

Emil Constantinescu: să nu asculte de sfaturi; nu are nevoie; nu-i pot fi de nici un folos.

Radu Câmpeanu: să gîndească.

Ion Raţiu: să mai îndrăznească o dată. Nu are nici de pierdut, nici de cîştigat.

Gheorghe Funar: să nu asculte de sfaturi - nu pot decît să-i strice; cel mai bine îl prinde autenticitatea. Dar cel mai bun ar fi, în cazul domniei-sale, sfatul medicului.

Petre Roman: să-i sfătuiască el pe alţii. Se pricepe şi ar putea ieşi ceva.

Nicolae Manolescu: cel mai bun sfat este să asculte, în general, de sfaturi - să stea la sfat.

Tita CHIPER

Ion Iliescu ar putea fructifica ideea consensului apărînd într-un clip publicitar de mare efect, în mijlocul tuturor contracandidaţilor săi sub sloganul "nu putem reuşi decît împreună".

Emil Constantinescu ar trebui să ţină seama de procentul de peste 50% din electorat pe care-l reprezintă femeile. O scrisoare adresată de data asta către "Lelea Minodora", nevasta genericului Badea Grigore din campania anterioară, ar fi eventual o soluţie cu ecou imediat, măcar acum, un contract pentru România în toată puterea cuvîntului.

Radu Câmpeanu ar avea o bună ocazie să ne convingă de schimbările produse în optica sa între o campanie şi alta. Mişcarea ecologistă este în prezent aproape absentă de pe eşicherul politic. Un slogan ferm "ocrotiţi lupii", lansat cu dicţie inconfundabilă, i-ar aduce o mare cantitate de voturi din partea iubitorilor faunei patriei. La rigoare, schimbînd verbul, ar putea cere alegătorilor "jupuiţi lupii", un mesaj potrivit terapiei de şoc, o mai veche recomandare pornită din P.N.L.

Ion Raţiu ar putea să-şi adjudece, printr-o mişcare inspirată, un segment al electoratului pe care alţii nu s-au grăbit să-l exploateze: grafomanii. Se ştie, românul s-a născut poet. A promite fiecărui votant că va fi publicat, aşa cum făgăduise altă dată că va face din fiecare copil de la ţară un schior, s-ar putea să-i aducă un neaşteptat spor la urne.

Gh. Funar şi-ar îmbunătăţi farmecul personal dacă ar da mai multă atenţie aspectului său vestimentar. De pildă, o pălărie feciorească de Bistriţa-Năsăud, cu pene de păun, la care ar asorta un papion sobru ar dezamorsa multe zvonuri care-l deservesc. Disponibilitatea sa de apărare a tradiţiei cît şi opţiunea pentru valorile modernităţii ar fi astfel deplin demonstrate. Totodată, împănarea discursului cu expresii ungureşti în original (în proporţii echitabile, conforme cu rezultatele ultimului recensămînt) ar da o altă savoare demersului său.

Petre Roman ar trebui, poate, să-şi construiască un "new look": o faţă melancolică, modelată de visare şi prevăzută cu o mică bărbuţă, tip candidatul C.D.R. În caz de (nedorită!) înfrîngere, ar putea renunţa imediat la ea, cum a procedat Caius Dragomir într-o situaţie similară.

Nicolae Manolescu ar fi îndreptăţit să "joace", cum se spune, în terenul adversarului, contracarînd într-un mod decisiv metodele de propagandă ale altora. Nu-i cerem să îmbrace "cămaşa morţii", ci numai halatul alb, absolut necesar în vizitele de lucru la combinate, staţiuni zootehnice, unităţi de industrie alimentară. Sărutarea copiilor, îmbrăţişarea alegătorilor de vîrsta a treia, dezvelirea monumentelor şi consumarea hranei tradiţionale de protocol, pîine şi sare, ar surprinde electoratul inerţial.

Alex. Leo ŞERBAN

Ion Iliescu - Să nu mai facă fraze lungi şi să-şi schimbe consilierii.

Emil Constantinescu - Să-şi schimbe vocea.

Radu Câmpeanu - Înainte de orice, să explice ce a fost în capul dumisale atunci cînd i-a cerut Regelui Mihai să candideze la funcţia de preşedinte.

Ion Raţiu - Să nu renunţe la papion. Să-şi centreze discursul pe ideea că a nu fi fost în România pe vremea lui Ceauşescu este un avantaj.

Gh. Funar - (Mă depăşeşte. Şi totuşi: să mai explice o dată cum e cu economia.)

Petre Roman - Să nu-şi mai declare averea atunci cînd nu i-o cere nimeni.

N. Manolescu - Să facă vizite în fabrici şi uzine, strîngînd mîini.

Magdalena BOIANGIU

Ion Iliescu spune adesea că în politică nu faci ceeace vrei, ci ceea ce poţi. După şase ani în care s-a văzut ce poate, ar fi poate cazul să explice ceea ce vrea: care sînt alianţele sale fireşti şi care sînt de oportunitate politică, dacă atunci cînd se desolidarizează de extremism şi combate corupţia le consideră nocive doar la adversari, sau e dispus să le accepte pînă la punctul de fierbere pentru că nu lipsesc nici de la aliaţi. Cu ce intenţionează să se ocupe dacă pierde alegerile?

Ca lider al opoziţiei unite, **Emil Constantinescu** e contestat chiar de către acei pe care e de presupus că-i reprezintă şi inconsistenţa discursului său a contribuit în bună măsură la scindarea Convenţiei Democratice. Ar trebui, poate, să facă din adeziunea "formală" la PNŢCD una de substanţă şi să reprezinte ideologia şi ambiţiile acestui partid, care astfel îşi va dovedi şi dorinţa de întinerire şi de modernizare.

Radu Câmpeanu ar trebui să renunţe la tentaţia atît de omenească de a-şi machia eşecurile în victorii şi să-şi asume cu atîta sinceritate de cîtă e capabil - condiţia de ratat. S-ar putea să fie profitabil, oamenii ţin cu victimele.

Ion Raţiu ar putea milita într-o campanie prezidenţială pentru restrîngerea competenţelor funcţiei la care aspiră: pentru o republică parlamentară. Ar fi un excelent preşedinte decorativ, care să împartă decoraţii.

Pentru a-şi afirma vocaţia de lider naţional, **Gh. Funar** ar putea începe prin a candida la postul de primar al unui oraş cum ar fi Tîrgovişte, departe de unguri şi de Ion Stoica, şi unde vocaţia pentru cercetări arheologice i-ar putea fi satisfăcută la suprafaţă, de celebrele "ruinuri".

Lui **Petre Roman** farmecul personal i-a asigurat simpatii spontane şi antipatii de durată. O eventuală campanie prezidenţială ar trebui centrată pe profesionalismul dobîndit în opoziţie, pe un program concret, adresat nu poporului în general, ci categoriilor precise, victime ale unei reforme deturnate în stagnare.

Un important artist a părăsit PAC pentru că **Nicolae Manolescu** nu vroia să-şi dea numărul de telefon, nici măcar colaboratorilor apropiaţi. Odată ajuns la Cotroceni va avea - de la sine - privilegiul unui număr secret. Pînă atunci ar trebui să dea impresia că e deschis oricărui contact: aroganţa e preferabilă misterului.

Andrei MANOLESCU

Ion Iliescu. Să pronunţe cît mai des *majestatea sa regele Mihai, fostul suveran al României* fără a se crispa.

Emil Constantinescu. S-a spus deseori că Emil Constantinescu e un Don Quijote. Şi n-ar fi exclus ca, în România, un Don Quijote să cîştige alegerile. Dar cred că pentru asta mai lipseşte ceva: Sancho Panza. E nevoie a se găsi popularul Sancho care să dea vigoare demersului quijotesc.

Radu Câmpeanu. Să continue a-şi folosi intensiv armele lingvistice cu care poate cuceri Muntenia: *dă, pă, dîn* şi *pîn*. Să renunţe, însă, definitiv la şosetele albe.

Ion Raţiu. Să poarte cît mai des cojocul á la Avram Iancu.

Gheorghe Funar. De cîte ori d-nul Gheorghe Funar apare în public am impresia (şi nu numai eu) că poartă

SHAKESPEARE (FRED!)

şapte potenţiali candidaţi la preşedinţie —

pe cap bicornul lui Napoleon. Întrucît domnia sa nu e Napoleon, potrivit ar fi să schimbe ceva, aşa încît să nu mai creeze imaginea respectivă.

Petre Roman. Dacă Petre Roman vrea să candideze e cazul a-şi relua numaidecît orientarea discursului politic către electoratul feminin (aproape exclusiv). A nu se adresa niciodată şi sub nici o formă muncitorilor. Orice le-ar spune va fi rău interpretat. Altfel, să evite a mai pune pe acelaşi perete (care apare pe fundalul unor interviuri televizate), icoane alături de steagul cu gaură. Combinaţia nu merge.

Candidatul anonim. Candidatul încă necunoscut: tînăr (40-50 de ani), figură pătrată, fălcos, cu mîini mari, obraznic dar relaxat, bine dar nu fin, deştept dar nu prea cultivat, origine semi-sănătoasă (juma-juma), nu bogat, dar în nici un caz sărac, cu principii personale deduse din propria experienţă. Succes asigurat.

Ilieş CÂMPEANU

Ion Iliescu. Nu ştiu ce i-aş recomanda domnului Iliescu *să facă*. Ştiu însă ce i-aş recomanda *să nu facă*. Dacă vreţi să cîştigaţi alegerile - i-aş spune - să nu renunţaţi nici în ruptul capului, domnule Iliescu, la felul dumneavoastră de a vorbi. Căci urechea românului este într-atît deprinsă a auzi fără să asculte, într-atît înclinată a percepe sonuri fără să prindă înţelesuri, încît discursul dumneavoastră, blînd sau dojenitor, binevoitor sau condescendent, după caz, dar, oricum, însoţit de zîmbetul tip reclamă Colgate - eficace mai cu seamă în timpul unor vizite de lucru - gîdilă în mod plăcut urechea obişnuită cu clişee - a spus cineva limbă de lemn? - şi adoarme pînă şi bruma de dorinţă (sau de curiozitate?) de a vedea şi dincolo de vorbe. Atenţie, însă, că aveţi contracandidaţi serioşi. Staţi cu ochii pe Ilie Verdeţ care, din punctul ăsta de vedere, este mai şcolit şi, îmi pare, chiar mai dotat din naştere.

Emil Constantinescu. Că *homo nouus* în politică - în cea pluripartită, vreau să zic -, domnul Emil Constantinescu a făcut o figură mai mult decît onorabilă - poate chiar neaşteptată, pentru unii - la anterioarele alegeri, dar "prestaţia" sa ulterioară, o spun cu regret, m-a dezamăgit. Ca atare, ca unul trădat în amor, stau şi mă întreb dacă acest recent *new look* al domnului Constantinescu - asemuit, repetat şi cu schepsis, cu Alexandru Ioan Cuza - nu ascunde cumva morala fabulei cu vulpea şi masca tragică. Om trăi şi om vedea, dar, cum îmi tot spunea bunica, în copilărie, bătînd şaua ca să înţeleagă iapa, "tu es Jean, tu es Jacques, mais tu n'es pas Jean-Jacques Rousseau".

Radu Câmpeanu. În materie de sfaturi practice pentru campania domnului Câmpeanu, mă văd iarăşi silit să apelez la bibliografie şi cea mai nimerită mi se pare a fi replica lui Moromete care, chemat degrabă de la fierăria lui Iocan - unde, vezi bine, tot politică se făcea -, vine acasă făcînd pe niznaiul şi, după ce se mai învîrte prin bătătură şi mai răsuceşte o ţigare - cu tutun de împrumut, fireşte -, îi trînteşte omului cu foncirea irevocabilul "N-am!" - o replică a cărei rezonanţă, pentru urechile mele de regăţean iubitor de Mazilu (dramaturgul!), are ceva din celebra vorbă zisă cîndva de Cambronne.

Ion Raţiu. Nu renunţaţi la papion, domnule Raţiu! Este, poate, primul semn vădit, dacă nu cumva şi singurul, că am intrat în Europa. Dacă am învăţa clasa politică din România să poarte papion - că la mănuşi au renunţat chiar şi suratele noastre întru gintă din lumea bună -, atunci să vedeţi cum ni s-ar deschide porţile Comunităţii Europene, cum am fi primiţi prin toate comisiile şi comitetele internaţionale, iar investitorii străini ar năvăli în roiuri, la un semn al dumneavoastră, pe plaiul mioritic, dornici să polenizeze şi ei ce-a mai rămas de... polemizat.

Gheorghe Funar. Dacă aş fi de la "Academia Caţavencu" - revistă căreia, trag nădejde, domnul Funar îi acordă înalta sa apreciere pe măsura interesului ce-l arată aceasta persoanei domniei sale -, dacă aş fi un "academician", zic, i-aş recomanda domnului Funar "ceai de tei şi rudotel" (se dă fără reţetă). Cum însă nu-s, mă mulţumesc a-i atrage atenţia că, măcar în public, n-ar fi rău să poarte ochelari fumurii - la propriu -, ca să-i ascundă "accentele" pe care, adesea, privirea sa le lasă să se întrevadă mai mult decît discursul său politic atît de "tranşant".

Petre Roman. Îmi vine greu să intru în pielea unui agent electoral al domnului Roman. Oricum, mi-era mult mai simpatic pe vremea cînd, cu toate gafele, naivităţile şi entuziasmele juvenile ale unui începător, făcea politică în pulover. Cît despre zîmbetul cu care a cucerit electoratul feminin de la APACA, nu ştiu dacă astăzi ar mai obţine măcar 10% din sufragii. Şi totuşi, c-un zîmbet şi un pulover, politica pare a avea un chip cît de cît uman.

Nicolae Manolescu. De ce să candidaţi, domnule profesor? Tocmai dumneavoastră care poci pentru ca să spun că sînteţi un fin cunoscător al moftangiilor să vreţi să ajungeţi cel dintîi dintre gugumani? Să am pardon, dar nu pot să consimt la aşa motiv fără rezon... Vorba ceea - tot a unui clasic - : decît la oraş codaş, mai bine în satul tău fruntaş.

Delia VERDEŞ

Pentru posesorii de porecle

1. Să le schimbe în renume. 2. Să le schimbe: dacă sînt din cale-afară de penibile şi nu pot fi asumate ori comentate cu umor, deci neutralizate, să-şi lanseze porecle-antidot. Din nefericire, îmi vine în minte un antidot ineficace: *Cuza* contra, vai, *Ţapul*. Sublim contra ridicol. Totuşi, cred că un sociolog, un antropolog şi un poetician ar putea prepara leacul, chiar şi în această situaţie deloc roză. 3. Oricum, a nu se ignora problema. Fie el spontan, născocit de geniul popular (caz în care prezidenţiabilul se confruntă cu propria imagine boţită de niscai sute de mii de alegători care nu-l plac), fie el un virus plantat în opinia publică de adversarii politici decişi să lupte murdar, stigmatul poreclei nu trebuie minimalizat. Nici măcar dacă e unul simpatic-derizoriu, gen *Zîmbilici* sau *Kermit*. Porecla e un neg urît răsărit prin grija altuia pe nasul viitorului preşedinte.

Pentru cei deocamdată neporecliţi

Să facă un efort de autoanaliză severă menit să identifice o gamă cît mai largă de porecle cu care s-ar putea alege, ratînd alegerile.

„Eu unul cred că în seara de revelion nu trebuie să te bucuri, ci dimpotrivă: să suferi, să plîngi, să nutreşti gînduri de sinucidere. Nu trebuie să uităm că fiecare An Nou ne apropie de moarte, ne măreşte chelia, ne adînceşte zbîrciturile, ne îmbătrîneşte nevestele, sporeşte numărul copiilor noştri şi ne împuţinează banii..."

CEHOV, *Povestire de Crăciun*, 1886

Şi pentru unii, şi pentru alţii

Să ţină cont de faptul că alegătorii (nu numai cei români, e o regulă generală) interpretează adeseori literal şi reductiv afişele şi clipurile electorale. Exemplu: dacă, să zicem, candidatul se lasă fotografiat în natură, lîngă un izvor sperînd să sugereze puritatea, ş.a.m.d. privitorii vor fi tentaţi să exclame: "Ăsta vrea să ne bage la apă!". De aici şi pînă la o nouă poreclă nu e decît un pas. Şi se cheamă că neinspiratul candidat şi-a confecţionat-o cu mîna lui, ba a şi plătit-o cu bani grei.

Pentru Ion Iliescu

1. Să renunţe la obiceiul de a da interviuri unor jurnalişti TV care nu-l întreabă mai nimic. Sînt plictisitoare. 2. Cînd pronunţă discursuri oficiale TV singur, pe fond de perete şi drapel, să nu-şi mai ţină mîinile la spate. 3. Cînd dialoghează, să nu se mai bîţîie: departe de a indica dinamism sau mobilitate de spirit, sacadatele unduiri prezidenţiale trădează nervozitate şi suficienţă. Şi să nu-şi mai apuce oaspeţii iluştri de cot.

Pentru Emil Constantinescu

Să renunţe la pozele marţiale, de ins providenţial şi omniscient.

Pentru Ion Raţiu

Să-şi facă o campanie cu majorete, serbări populare, şampanie, focuri de artificii.

Pentru Gheorghe Funar

Să citească seara, la gura sobei, pasaje cît mai ample din Constituţia României.

Pentru Petre Roman

Să-şi dea carisma "la fierar", să-i îndulcească modulaţiile. Să renunţe la poza de ins omniscient. Să nu cumva să-şi mîngîie, calin, cravata.

Radu COSAŞU

Ion Iliescu. Telegenia de referinţă, obsesivă atît pentru "ai lui" cît şi pentru cei contra: "vorbeşti ca Iliescu", "te uiţi ca Iliescu!", "te mişti ca Iliescu!", "rîzi ca Iliescu!", "dai din umeri ca Iliescu!", "te ia valul ca pe Iliescu!". E forţa lui, emanînd şi din controlul mitterrandist asupra studioului 4, dar şi dintr-un incontestabil şarm personal, o iradiaţie de căldură umană, o familiaritate naturală cu tot ce-i "petit peuple", o stîngăcie nostimă în lumea mare şi bogată. O analistă de forţa Alinei Mungiu vede o noutate în aceea că opoziţia îl consideră, în sfîrşit, redutabil şi nu-i mai bagatelizează imaginea. O izbuteşte, nu o dată, Domnia Sa printr-o jovialitate exagerată, printr-o volubilitate scăpată de sub control, producînd multe pătanii verbale asupra cărora nu ştie să se explice, experienţa Domniei Sale ţinînd de democraţia populară descuiată, nu de aceea fără adjective. În fond nu surîsul său monoton, dar bonom, e problema cea grea, ci lipsa de imaginaţie în despărţirea de trecut, de oamenii şi clişeele lui: e elementar că ar trebui să renunţe la căciula de astrahan, la halatele albe în ferme şi laboratoare, la casca de protecţie în fabrici, la datul cu părerea, în aceeaşi zi, despre o carte proaspăt lansată şi alăptatul pruncilor la sîn; n-ar trebui, însă, să renunţe la croitorul său - costumele fiind lucrate excelent, după cum şi bunul său gust în alegerea cravatelor face unanimitatea; de schimbat neapărat ochelarii cu lentilele înguste (care-i birocratizează jocul privirii) ca şi optica Domniei Sale asupra "Dilemei", bănuită, fals, "de dreapta" cînd ea nu e decît un om normal avînd mereu nevoie de două mîini.

Emil Constantinescu. Telegenie indecisă între harţag, timiditate şi onestitate într-o treabă în care se vede cu ochiul liber şi deloc imputativ că omul n-a fost făcut pentru ea. Ceea ce-i uman şi ataşant în această "nefotogenie" ţine de incapacitatea ei de a concilia vehemenţa unor absolutişti ai Convenţiei cu sentimentalismul relativiştilor. E.C. nu ştie, nu poate, nu vrea să fie nici dur, nici moral, după cum nu e "un dulce" şi nici un "acru" de tot. Lipsa lui de vibraţie nu-i decît şovăiala sa la fiecare silabă a unei atitudini. E.C. e mai mult o idee - în Gogol există chiar "Ideea de supă"! - decît un caracter. În măsura în care se mai pariază pe idei, s-ar putea găsi un Shakespeare (Fred!) care să-l înveţe de la bun început să nu se mai laude că ar avea humor. Îi lipseşte, hotărît, în preajma sa, o inteligenţă politică de tip Brucan.

Radu Câmpeanu. Cauză pierdută, chiar dacă i-ar avea consilieri pe Shakespeare (Fred) sau Platon (Pardău), fiindcă... dar cine mai îndrăzneşte să amintească de ce? E ca şi cum într-o familie bună se ajunge la un consens în a nu discuta despre "bietul băiat - care - ne-a - pus - într-o - situaţie - penibilă". Pentru istorie, ar trebui dezvăluit că sîntem cîţiva care, nici azi, nu vedem în acea idee de nerepetat în public, o gogomănie; ne va rămîne de la R.C. cea mai frumoasă imagine a unei cămăşi bărbăteşti cu năsturaş la colţurile gulerului şi admirabila înclinare a capului pe dreapta în timpul unei argumentări.

Ion Raţiu. Telegenie dureroasă, dezvăluind pe zi ce trece o ratare greu digerabilă: omul cu cel mai sigur instinct democratic, cel care i-a învăţat, primul, după '89, pe români că adversarul politic nu e un duşman, cel care venea să toasteze, la un prilej aniversar, în redacţia unui ziar ostil lui, cel care vroia să îmblînzească fiarele printr-un papion şi o garoafă (ceea ce nu-i foarte scump, dar e delicat) - s-a banalizat, s-a fanat, intrînd în stereotipiile şi mecanica micului politician român de tranziţie; nici papionul, nici mîinile foarte expresive, nici "calmul britanic" s-ar putea să nu fie suficiente pentru o revenire a sa în forţă. Uneori e necesar mai de grabă un Will, decît un Fred Shakespeare.

Gheorghe Funar. Telegenie scăzută, nu foarte simpatică. Discurs fără a doua mişcare, ignorîndu-şi ostentativ această slăbiciune. Întreaga înfăţişare - de la frunte pînă la reverul hainei - respiră o liniştecursivă a invulnerabilităţii. Nu pare dispus să renunţe la ea, dar nici la altceva dintr-un fond sărac de idei. Încăpăţînare neplăcută, de necorectat fiindcă e limpede că o confundă cu tenacitatea, cu consecvenţa şi chiar cu patriotismul. Senzaţie puternică de om cu idei fixe, ceea ce însă nu-i chiar catastrofal în atmosfera noastră, ea "dînd bine" în sensul unei bune stăpîniri de sine. În momente dificile, strîns cu uşa, ştie să rămînă impasibil la suprafaţă - singura care contează la noi; dar dacă i s-ar sugera într-o zi că această impasibilitate e un semn de aroganţă şi şmecherie regăţeană, incompatibilă cu un ardelean care se vrea curat ca lacrima? Nu s-ar clinti ceva în dînsul? Humor greoi, dar eficace.

Petre Roman. Indiscutabil, carisma maximă, pe toate terenurile, în toate direcţiile, la toate televizoarele (ceea ce nu-i asigură voturile, dimpotrivă...) Chiar supus pamfletelor dure şi uzurii inerente, farmecul său - în afara oricăror clişee ale mutrelor ceauşiste - rezistă în discuţiile cu orice interlocutor. Omul impune un anume respect al persoanei sale, prin eleganţa de vocabular şi haină, prin claritatea logicii şi privirii, prin buna creştere de acasă. "Nu-i un ordinar", admite cam tot mitocanul (care, desigur, are nevoie de un alt preşedinte - pe cînd curajul cuiva de a se lansa ca "preşedinte al mitocanilor"?). Complicaţiile încep şi se dezvoltă din aceea că P.R. e prea conştient de calităţile sale - tot atîtea limite, la o adică, în politică - respirînd o prea mare satisfacţie de sine însuşi, un orgoliu transparent de premiant firesc al clasei; îi lipsesc vicleniile serioase, opacităţile necesare, umbra aceea care în politică protejează omul ca să nu devină un impardonabil fraier.

Nicolae Manolescu. Telegenie dificilă. Mască frapantă de John Major, fără electoratul şi banii acestuia; "trece" lesne - nu neapărat şi plăcut - la intelectualii români profund cîrcotaşi care caută Haveli doar pentru a-i contesta; e evident că nu poate stabili nici o familiaritate cu "poporul mare, muncitor", blocat într-o frigiditate a ideilor foarte greu de lecuit. Ruptură clasică între farmecul personal de club, de cenaclu, de culise şi răceala discursului în marile hale şi pieţe pe care le antipatizează indubitabil. O teamă sănătoasă faţă de pitoresc, derizoriu şi facil care-i inhibă humorul, cînd nu chiar vocea, prea "mică" printre atîţia tribuni şi justiţiari. O pudoare intelectuală cu care nu se cîştigă, nicăieri, alegerile. S-ar putea însă ca un asemenea eşec să fie spre binele literaturii române. Un eseu al lui N.M. despre campania sa prezidenţială ar fi la valoarea celui al lui Llosa, de nu mai bun, fiindcă, totuşi, nu în Peru a scris Caragiale.

Să n-ai încredere în şampanie... Scînteiază ca un diamant, este limpede ca un izvor de munte şi dulce ca nectarul; e preţuită mai scump decît truda unui muncitor, decît cîntecul poetului şi decît mîngîierile unei femei, dar... fereşte-te cît poţi de ea! Şampania este o cocotă strălucitoare, al cărei farmec face casă bună cu minciuna şi neruşinarea Gomorei; şampania este un coşciug aurit plin cu oseminte de mort şi cu alte scîrnăvii. Omul bea şampanie numai în clipe de durere, de tristeţe şi de iluzie optică...

A. P. CEHOV, *Gînduri după o beţie de Anul Nou*, 1886

CUM AŢI STAT CU MANIHEISMUL ÎN 1995?

Între bine şi rău

Îmi e din ce în ce mai dificil să-mi dau seama ce e, neîndoielnic, "bine" şi ce e, neîndoielnic, "rău". E bine, oare, că sînt un fel de lup singuratec într-o lume în care e mai uşor de trăit în haită? E bine că simt mai mult decît înţeleg? E bine că fac în continuare gazetărie, deşi mi-am propus de nenumărate ori să renunţ? E bine că, fără să vreau, mi-am creat o faimă de individ încrîncenat, un fel de "iacobin de tranziţie", cînd, în realitate, nu sînt decît descumpănit şi trist? E bine că, amestecîndu-mă în treburile politicienilor, m-am pus rău cu atîţia, de la Ion Iliescu şi Crin Halaicu pînă la Gheorghe Funar şi părintele Tatu? E bine că mi-am lăsat manuscrisele de izbelişte ca să polemizez cu dl. Brucan? E bine că am fost revoltat cînd dl. Brucan a zis ceva despre "stupid people", ca să mă uit acum, năucit, la "miticii" d-lui Gaiţă? E bine că am făcut atîta caz de morală, ca să mă lămuresc, pînă la urmă, că românii sînt plictisiţi de moralişti? E bine că am rămas un sentimental păgubos într-o vreme în care se poartă, cu succes, cinismul prosper al d-lui Patriciu? E bine că, de dragul unor principii abstracte, mi-am pierdut nişte prieteni concreţi? E bine că am risipit o groază de timp cu deşertăciuni, cum ar fi vorbitul în pustiu, chiar după ce m-am lămurit că surditatea oficială e mai eficientă decît teroarea? E bine că am idealizat democraţia pentru a-l vedea, apoi, pe Vadim, în Parlament? E bine că am dispreţuit populismul, pentru a ajunge la concluzia că el are un mare răsunet în sufletele concetăţenilor mei? E bine că, de cum mă trezesc, mă reped la maşina de scris, în loc să mă plimb, să casc gura, să lenevesc şi, eventual, cînd am dubii în privinţa acestor îndeletniciri, să mă uit, prin cimitire, cum amestecă, indiferentă, natura, canaliile şi idealiştii? E bine că mi-am visat viaţa mai mult decît mi-am trăit-o, că îmi ofer, într-o lume paralelă, ceea ce nu sînt în stare să obţin ori să vreau în realitate? E bine că întorc capul, de cîte ori mă izbesc de murdărie? E bine că iau mereu hotărîri pe care le încalc a doua zi? E bine că amîn să-l recitesc pe Proust, citind articole de gazetă? E bine că trăiesc cu sentimentul că am din ce în ce mai puţine puncte de sprijin şi că, în loc să văd ce vină am în asta, mă bizui pe tandreţea care mă strînge de gît de cîte ori se luminează de ziuă?

Şi nici ce e rău, cu adevărat, nu sînt foarte sigur. E rău că sînt un retrograd, ceea ce mă fereşte de snobismul de a ţine să fiu *à la page*? E rău că socot insuccesul din mai '90, cînd am candidat pentru un loc în Senat, unicul lucru, realmente, bun care mi s-a întîmplat în ultimii şase ani? E rău că simplul gînd de a fi coleg cu dl. Gavra, la Cameră, sau cu dl. Dumitraşcu, la Senat, îmi taie orice chef de a mai candida vreodată? E rău că îmi e milă, cîteodată, de Ion Iliescu şi niciodată de Nicolae Văcăroiu? E rău că, mai mult decît raţiunea, un anumit reflex de silă mă ajută să ştiu ce nu vreau, ce nu pot accepta, cu nici un preţ? E rău că, pentru a le suporta mai uşor, mi-am transformat slăbiciunile în orgoliu şi încerc să văd, măcar, în unele defecte nişte calităţi? E rău că nu sînt, de fapt, un "democrat", de vreme ce nu mă pot imagina ascultîndu-l pe Vadim mai mult de cîteva secunde, pînă ce apuc să închid televizorul? E rău că, nefiind un "om de lume", evit, în general, împrejurările mondene în care mă simt ca un elefant printre porţelanuri? E rău că descopăr în mine, ruşinat, un soi de "antipatie de clasă" (fiindcă de ură nu sînt capabil) de cîte ori mă uit, în ultima vreme, în vitrinele unor magazine de lux? E rău că devin de dreapta, cum îl văd pe dl. Verdeţ, şi devin de stînga, cum aud de "baluri de cristal"? E rău că sfîrşesc încă un an, străduindu-mă să mă conving că regretele sînt mai utile decît speranţele, deoarece, cu ajutorul lor, ştiu, cel puţin, ce n-ar trebui să mi se întîmple?

Cum n-am norocul altora de a fi elucidat problema „binelui" şi a „răului", bîjbîi căutînd să iau ce pot din deviza lui Nansen: "Ai reuşit, continuă. N-ai reuşit, continuă".

Octavian PALER

Negru şi roşu

Mi-a fost hărăzit să trăiesc în timpul cînd ţara mea şi societatea în care mă născusem au traversat cea mai tragică perioadă din istoria lor, perioada unui experiement totalitar care, printre altele, folosea în toate domeniile metode de constrîngere, la care erai obligat să cedezi, dacă voiai să supravieţuieşti. Pînă la moartea lui Stalin, pe toate planurile, lucrurile au mers într-un crescendo, dar şi mai apoi, neplăcerile şi constrîngerile au continuat, au fost chiar mai variate, dacă nu şi mai dure, oferind pînă şi surprize. Experienţa acestei vieţi mi-a atras atenţia asupra imposibilităţii de a împărţi lumea vizibilă şi nevăzută (dar foarte sensibilă) în mari teritorii separate drastic, precizate în alb şi negru, sau măcar în negru şi roşu, cînd nu în această ultimă culoare şi trandafiriu. Epoca totalitarismului, asemeni oricărei epoci nefericite (cu ocupaţie străină, stare de război, epidemii groaznice) îţi dezvăluie nu doar că nimic nu e imposibil, ci şi că omul caută şi găseşte relativ uşor posibilul, adică putinţa de acomodare. Trăiam o experienţă pe care o credeam limită, dar pe care o descopeream ulterior depăşită de alte nenorociri şi mai mari. Şi vedeam că oamenii le trăiesc, li se acomodează, încearcă nu să tranzacţioneze, ci să le facă acceptabile pe tăcute, să vieţuiască scindîndu-se, găsindu-şi justificări pentru orice (laşităţi cu grave deziceri, crime chiar), acceptînd, fără analize şi remuşcări, mai multe planuri de conştiinţă pentru a se salva (ca să nu zic în termeni mai autohtoni: a se mîntui).

Ce se întîmpla în jurul tău îţi atrăgea atenţia că totul e posibil, dar că niciodată nu e posibil totul, că limita răului este dincolo mereu de orice realitate trăită pînă atunci şi că ce se va mai întîmpla e indeterminabil prin mijloacele inteligenţei. Mereu vedeam că răul precedent nu fusese absolut şi că "strîmbele aşezări" (ca să mă exprim şi eu în limbajul lui Sadoveanu vorbind în anii socialismului despre perioada interbelică, în care el nu fusese decît deputat, preşedinte al Camerei, membru al Academiei şi al unor consilii administrative) nu erau nici ele stabile, în ciuda faptului că trăiam pe ele, dar erau convenabile. Se poate trăi şi într-o casă care stă într-o rînă, în care convieţuieşti cu mai mulţi "tovarăşi" aduşi de "Spaţiu", în care plăteşti chirie, deşi ea îţi aparţinea de drept, pe care nici nu o poţi părăsi decît printr-o evadare...

Nicăieri ca într-un regim cu pretenţii absolutiste nu faci mai bine experienţa relativului, care i se opune spontan, sau îi dovedeşte imposibilitatea, împotriva programului ideologiilor. Maniheismul moral, totdeauna spectaculos şi categoric în teorie, este nu doar atenuat de tot ce trăieşte omul, dar anulat pentru toţi cei ce nu se lasă îmbătaţi cu vorbe. Chiar dacă maniheismul este la locul său mai ales în domeniul eticului, experienţa lui, din fericire negativă, nu a fost fără urmări asupra felului meu general de a judeca, aplicat nu doar "evenimentelor istorice" pe care le trăiam, dar şi cărţilor pe care le citeam. Din această ultimă ocupaţie mi-am făcut mai apoi o profesiune, în partea a doua a comunismului, epoca lui Ceauşescu, îmi vine să-i zic, dar care şi ea e împărţită în mai multe perioade, cu hotărniciri imprecise, dar, totuşi, sesizabile. Epoca Ceauşescu, prin care înţeleg însă altceva decît oficialităţile care au proclamat-o, a fost în comparaţie cu prima paradisiacă, mie îngăduindu-mi să mă produc publicistic, să-mi strecor vocea printre tenorii din literatură ai regimului şi să ajung să exprim în falset diverse adevăruri. Eram un spirit tranşant, continuator al criticii interbelice (pe care în stare de libertate o făceau doar Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca), iar în condiţii de cenzură mai îmblînzite, Ion Negoiţescu, Ion Caraion, Cornel Regman etc. (Nicăieri mai mult decît în critica artistică nu se dezvăluie imposibilitatea delimitărilor de teritorii, nicăieri nu e mai la îndemînă elogiul hiperbolic şi "desfiinţarea" cea mai categorică; practicarea lor, însă, îţi arată că discriminarea, analiza, cîntărirea exactă a nuanţelor ajung să constituie regula, obligaţia în practicarea disciplinei, motiv pentru care îndeobşte debutanţii (chiar dacă nu sînt foarte tineri ca vîrstă biologică) se avîntă cel mai imprudent. Este cazul nu numai cu temeritatea extremă a unui Maiorescu, Iorga sau Lovinescu în acţiunile lor de tinereţe în comparaţie cu bunăvoinţa uşor sceptică a omului cu multă experienţă, din anii senectuţii aceloraşi, dar şi cu situaţia lui M. Niţescu, un critic de care s-a vorbit mult în această toamnă literară şi la care cititorul competent ar putea urmări trecerea de la stilul categoric, mai ales negativist din primele lui articole (*Atitudini critice*, 1971) şi tonul mult mai domolit din paginile ulterioare, nu o dată închinate cu bunăvoinţă şi comprehensiune chiar vechilor sale "victime".

În critica literară este absolut necesar să observi existenţa petelor în soare şi să vorbeşti despre ele, tocmai pentru a semnala existenţa marelui astru, care se vede din practica liberă că nu e totdeauna orbitor sau nu e pentru toată lumea. Cititorul nu trebuie aşadar să se mire că eu nu aplicam principii maniheice în judecăţile mele literare, ba chiar am închinat multe pagini (poate de înţelegere superioară) unui Arghezi, Camil Petrescu şi G. Călinescu, oameni care mă dezamăgiseră crunt în momentul aservirii lor comunismului, ba chiar am scris despre M. Ralea, întîmplîndu-se la un moment aniversar, la revista pe care o condusese decenii de-a rîndul, *Viaţa românească*, să nu se găsească *nimeni* care să-i închine cîteva rînduri.

Spre dezolarea şi contrarietatea mea, am văzut că o serie de mari scriitori români, de la Sadoveanu la Călinescu, şi-au trădat nu numai obligaţiile de ordin moral şi cele ale formulei lor artistice, dar şi-au răsucit şi destinul, şi-au deviat acţiunea, s-au înnămolit într-o formulă improductivă. Dar pentru mine au rămas nişte mari artişti, revenindu-mi numai obligaţia de a face, în spirit discriminator, bilanţul dezastrului, momentul meu corespunzînd şi cu o trecere semnificativă de timp, în care toţi aceşti aşa-zişi clasici ajunseseră să fie în situaţia de a trebui să fie mai curînd "recuperaţi". În acelaşi spirit, nu am ezitat să recunosc valoarea oriunde ar fi ea, deşi nu am făcut-o nici pe departe în măsura în care mă simţeam îndemnat. Ştiu că au produs mirare aprecierile mele favorabile la adresa lui Dumitru Popescu sau Ioana Postelnicu, dar rămîn la convingerea că *Muzeul de ceară* al primului este un roman bun, care documentează asupra adevăratei vieţi a ştabului, cu adevăratele sale probleme, nu cu cele imaginate de diferiţi fantezişti "complecşi" cu pretenţii uneori abisale; iar *Plecarea Vlaşinilor* este unul dintre cele mai valoroase romane româneşti, indiferent de ce cred atîţia "esteţi" de la Bucureşti sau de la Paris, pe care i-am verificat că nici nu citiseră cartea. (Adaug acum că *Nişte ţărani* de Dinu Săraru este o carte excelentă, aflată mai ales în situaţia de a fi una din cele mai bune cărţi ale lui Marin Preda, dar pe care acesta nu a mai fost în stare să o scrie.)

Am mai spus în cîteva rînduri ce regret şi ce situaţie confuză îmi provoacă desele constatări că prietenii mei, dintre scriitori, nu scriu numai capodopere, în nici un caz cele aşteptate de mine, care nu pot face altceva decît să tac, situîndu-mă pe teritoriul foarte vizibil care separă albul de negru. Tot aşa, aş fi dorit ca operele unor scriitori care au făcut ani mulţi de puşcărie, de la Ionel Săndulescu şi Marcel Petrişor pînă la Radu Gyr şi Paul Goma, să-mi smulgă entuziasmul cel mai justificat; el nu a fost să fie, în foarte multe cazuri. În schimb, trebuie să recunosc, măcar în forul meu interior şi cu multă contrarietate, că o serie întreagă de opere îmi forţează admiraţia, obligîndumă în acelaşi timp să nu mă gîndesc la autorii lor.

Spiritul discriminator, care exclude osînda globală m-a făcut să trec peste toate omeneştile mizerii ale scriitorilor pentru a mă delecta cu operele lor şi a le recunoaşte valoarea, care, din păcate, se vede că e şi a omului. Deşi am ţinut totodeauna să precizez acest lucru, de atîtea ori nu am fost înţeles, indiferent că era vorba de Nae Ionescu şi C. Noica sau Anton Dumitriu şi Edgar Papu. Partea de laudă (nu-i pot spune: albă) a fost omisă şi s-a văzut numai negrul cel lipsit de orice nuanţă. Cea mai mare violenţă mi-am făcut-o în cazul lui Papu, un om pe care-l cunoscusem din liceu şi căruia îi păstrasem o vie admiraţie pentru erudiţia şi subtilitatea sa, eu citindu-i toate cărţile pe care le publicase pînă la venirea comunismului. Nu am avut propriu-zis "relaţii", ci doar contacte sporadice în acei ani, dar el mi-a deschis interesul pentru personalitatea monseniorului Ghika, al cărui discipol era şi la care m-a dus o dată.

Lumea îi spunea "monsenior" lui Vladimir Ghika, deşi acesta nu era episcop sau nu avea un rang echivalent; recent, Doina Cornea a tradus o culegere de texte care conţine şi o sumă de reflecţii şi aforisme ale doctului prelat, poate nu aceleaşi cu unele încă mai vechi, publicate într-un număr din seria *Chroniques – le Roseau d'or.)* Am crezut totdeauna că Edgar Papu e un celib, adică un om care a făcut un legămînt de a duce o viaţă de călugăr, fără a purta şi rasa şi de a depinde de disciplina monastică (aşa cum se pare că a fost Iuliu Maniu); era, în tot cazul, un om pe care puteai jura şi o inteligenţă care nu s-ar fi putut coborî sau abdica. Ei bine, am trăit (şi nu pot să nu o recunosc!) văzîndu-l pe Edgar Papu în publicaţiile lui Corneliu Vadim Tudor, după ce se răsfăţase, în comunism, în *Săptămîna* lui Eugen Barbu! Avea de ce să se producă în mine un scurt-circuit şi, pentru a vedea reacţia mea, de care el a luat cunoştinţă, îl rog pe cititor să parcurgă ce am scris. Mă întreb şi acum: unde s-o fi situînd acea linie pe care o simt toţi cei ce-mi cunosc scrisul şi care separă tranşant albul de negru? Poate anumite spirite maniheice ne vor spune...

Ce pot eu afirma e un fapt de experienţă: în materie de artă şi de cultură există atîtea şi atîtea căi de a putea osîndi; singura pe care eu aş exclude-o categoric e aceea apriorică.

Alexandru GEORGE

Şampania se bea la logodnă şi însurătoare, cînd, în schimbul a două-trei iluzii, te fereci pentru toată viaţa cu lanţuri grele.

Şampania se bea la aniversări, cînd e subţiată de obicei cu măguliri şi cuvîntări siropoase, rostite în cinstea sărbătoritului, care, de cele mai multe ori, e cu un picior în groapă.

A. P. CEHOV, *Gînduri după o beţie de Anul Nou*, 1886

CUM L-AŢI SUPORTAT, CUM L-AŢI TRATAT?

Departe de ispită

Nici în 1995, nici în 1994 şi în nici unul din anii care i-au precedat, nu am fost "maniheist", dacă vreau să admit că acest termen, împrumutat istoriei religiilor, înseamnă a împărţi pe oameni în buni şi răi, epocile istorice în vremuri în întregime condamnabile sau cu totul făgăduite mîntuirii. Dacă aş fi gîndit astfel, probabil că nu aş fi ales o meserie (psihiatru) care se sprijină în întregime pe facultatea de înţelegere şi se fereşte ca de foc de categorisirile morale. Firească, am nutrit antipatii, căci altfel cum aş fi putut să simpatizez cu unii sau cu alţii; am idiosincrazii şi numi face plăcere să mă întîlnesc pe stradă cu oricine. Maxima mea favorită rămîne, totuşi, a lui Terenţiu: "*Sînt om; nimic din ce e omenesc nu mi-e străin*".

Dar tot pentru că sînt om, pentru că am slăbiciuni şi pentru că nu mă iubesc neapărat din acest motiv, am înţeles, la un moment dat, că trebuie să fac o alegere; atunci cînd am făcut-o, nu ştiam cu tot dinadinsul că istoria îmi va da dreptate; nimic nu garanta, în 1977, că existenţa comunismului românesc va fi mai scurtă decît viaţa mea; angajamentul meu nu era dictat de resentiment, nu se îndrepta împotriva unor oameni, ci împotriva unui sistem în care trăisem şi a cărui natură nu o mai puteam accepta, nici măcar pasiv. Demersul meu nu era *categorial*, ci *pragmatic*; îmi alesesem, în sfîrşit, tabăra şi înţelegeam să fac faţă angajamentelor luate.

Regimul care pretindea că este "viitorul de aur al omenirii" a dispărut: iată, sînt şase ani, o fracţie de istorie, de cînd a căzut dictatura. România de azi nu mai seamănă cu cea de ieri; a redevenit bună de gură, uneori genială, alteori stupidă. Forul e plin de flecăreli isarlîciene, de ironie genială, de platitudini de prost gust; cîteodată muşcător, lovind unde trebuie, alteori eşuînd lamentabil în vechile sentimentalisme de tip "ţărişoara mea". Pe scurt, România eternă s-a întors.

S-a întors şi ciocoismul de totdeauna. Să fie o întîmplare? – mulţi (nu chiar toţi, dar mulţi; "să-i numărăm, domnule", ar zice Cănuţă) din ciocoii ultimei recolte sînt "tot ăia"; nu cei de alaltăieri, ci chiar cei de ieri, pe care ne obişnuisem să-i vedem pe la şedinţe, bătîndu-se cu pumnii în piept şi urînd "noi succese". – Mărturisesc că nu persistenţa oamenilor mă stinghereşte cel mai tare, ci cea a năravurilor, împrospătate de o spoială rapidă. Aidoma unui paleontolog care este în stare, graţie ştiinţei lui, să discearnă acelaşi os ce capătă forme diferite trecînd de la o specie la alta, dar păstrînd planul de bază, tot aşa şi observatorul atent al ţării noastre va realiza că multe din apucăturile activistului de ieri – ca şi ale ciocoiului de totdeauna – au devenit obiceiurile cele mai banale ale societăţii de azi. Afacerismul pitit al funcţionarului de partid sau al securistului s-a prefăcut în unealta fătişă a "întreprinzătorului". Aroganţele funcţionăreşti s-au schimbat în fumurile parvenite ale noilor bogaţi. Ideologia găunoasă pseudo-marxistă se aude acuma în tonul pe nas al rotunzilor egumeni şi colţoşilor energumeni ai ortodoxismului, de parcă România nu ar

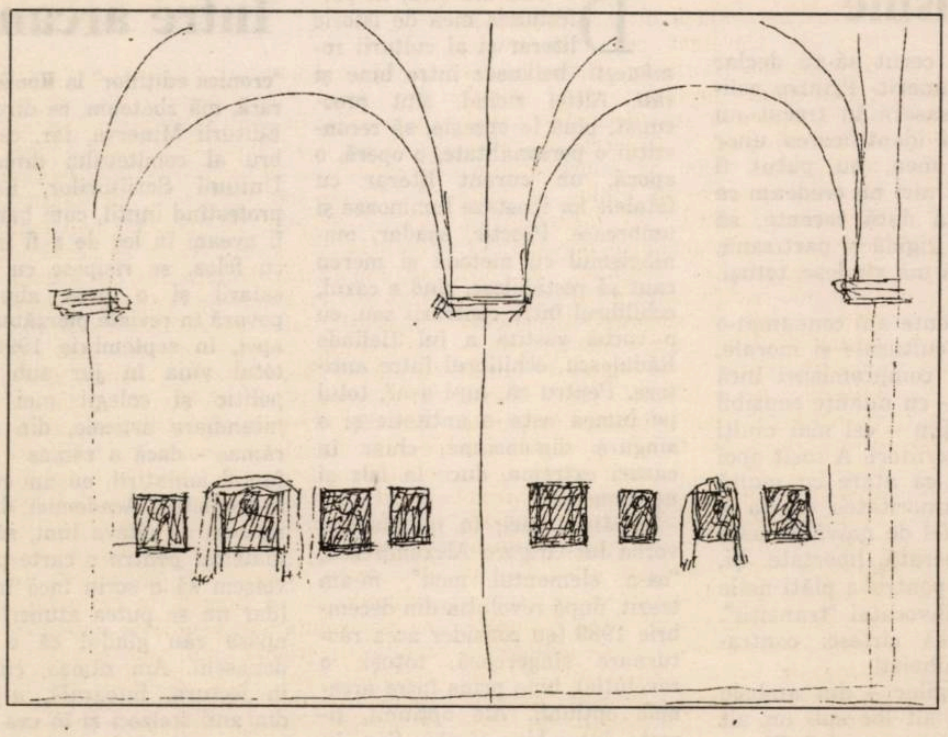

putea trăi fără limbă de lemn, transmutată oportun în limbă de clopot.

Ar exista un loc, ba e chiar mare nevoie, de un alt limbaj. România de azi, mai mult decît orice altceva *săracă*, a devenit şi ţara unor multiple intoleranţe. Există din ce în ce mai multe categorii de marginali şi de excluşi care polarizează ura populaţiei, întotdeauna în căutarea (fenomen psihologicesţe inteligibil, perpetuu reluat de Istorie) ţapului ispăşitor. Părerea pe care am susţinut-o şi cu alte prilejuri este că menirea intelectualilor este să introducă în dezbaterea socială contestaţia deschisă, *scandalul*. Paradoxul producător de revoltă trebuie să pună întrebări legitime, duce, prin reducere la absurd, la soluţii creatoare. Menirea capetelor gînditoare este să introducă o dimensiune de toleranţă (ea, toleranţa, în atmosfera intolerantă de azi sună ca "scandal") nu numai mila pentru cei mulţi, ci şi înţelegerea pentru cei mai puţin numeroşi. Nu pot, de pildă, să fiu de acord cu declaraţia recentă a unui strălucit eseist şi om de opinie care spunea că drepturile prostituatelor şi homosexualilor îl interesează prea puţin. Dar cine, dacă nu oamenii de carte şi gîndire, are obligaţia să ia apărarea minorităţilor şi marginalilor? O asemenea indiferenţă nu ar fi nelalocul ei printre cei care, trudind pentru o pîine, ar simţi ca pe un lux al gîndirii, un efort ce i-ar face să piardă o energie preţioasă reflectînd despre ce nu priveşte direct supravieţuirea lor. Dar dacă faci din gîndire profesia ta, nu poţi să ocoleşti subiectele dificile, după cum nu poţi să te fereşti de-a juca rolul *demonului* socratic, adică să soliciţi conştiinţele într-un anumit mod, totodeauna pentru a le împiedica să ajungă la soluţiile facile fiindcă ştii că ele sînt moralmente inacceptabile. Eu cred cu cea mai mare tărie că intelectualul este, ar trebui să fie antidemagogul prin excelenţă, omul care spune adevărul în faţă şi nu face curte mulţimii; el, intelectualul, preconizează o anumită intransigenţă. *Motivaţiile lui sînt principiile, şi nu oamenii şi împrejurările istorice fugare.*

Gîndind în acest fel, m-am simţit întotdeauna şi mă simt şi azi departe de ispita "maniheistă".

Ion VIANU

Adevărul şi judecata tăioasă

Radu Cosaşu mă întreabă la telefon: "Cum ai stat cu maniheismul în 1995?" "Cum să stau – i-am răspuns, habar n-am... cred că la fel ca în '94". Apoi am discutat despre altele.

M-am tot gîndit, după ce-am închis, ce e cu maniheismul ăsta care ne tulbură. În fond, prin maniheism se înţelege o judecată sumară, întemeiată agresiv pe postularea unui antagonism elementar. Ce se poate imputa acestei concepţii? Întîi de toate, s-ar putea argumenta că nu există *în realitate* nici o graniţă netă între bine şi rău. În al doilea rînd, de vreme ce această graniţă este o himeră, atunci concluziile *practice* scoase din presupusa ei realitate trebuie să fie cu necesitate false. În fond, maniheismul, aşa înţeles, este un caz banal de judecată pripită, pe care oamenii cu un simţ grosolan al realităţii o extrag dintr-o scorneală ce poate fi oricînd dovedită că este o minciună.

Dar, mă întreb, pe care idee anume ne întemeiem convingerea că nu există graniţă netă între bine şi rău? Căci, mi se pare limpede că maniheismul-moral ar fi irefutabil dacă nu ar exista undeva o sursă de impuritate. Dacă răul ar fi un microb sau un virus, atunci numai imbecilii ar putea avea ceva împotriva judecăţii maniheiste, care, în acest caz, ar consta în izolarea categorică a sursei de injecţie. Prin urmare, maniheismul este nerecomandabil *numai* în virtutea ideii pe care ne-o facem despre suflet: altfel spus, **maniheismul moral este fals, numai pentru că discriminarea dintre bine şi rău este nesigură.** Dimpotrivă, dacă discernămîntul moral ar fi infailibil, atunci singura atitudine rezonabilă ar fi judecata casantă, bazată în mod senin pe discriminarea tăioasă dintre bine şi rău.

Avem acum, prin urmare, temeiul adînc al respingerii maniheismului moral: nesiguranţa discernămîntului moral şi cognitiv, într-un cuvînt – *failibilismul*. Dacă natura noastră ar fi infailibilă, atunci ar exista oriunde în lume, inclusiv în sufletul nostru, o graniţă netă între bine şi rău şi, pe cale de consecinţă, ar fi posibilă o judecată morală universal validă, bazată pe discriminarea lor netă. Dar, e aproape de prisos să o mai spun, noi suntem, cu toţii, *fără excepţie*, failibili. Nu discriminăm fără greş între adevăr şi fals, nici nu deosebim lipsit de ambiguitate între bine şi rău. Mai mult, nu avem un simţ "maniheist", precum mirosul, care să ne semnalizeze neechivoc falsitatea şi răul aşa cum ne avertizează nările de pestilenţa mirosurilor urîte.

Există o singură săvîrşire la cele spuse. Dacă acceptăm că natura umană este failibilă (şi nu văd cum ar putea fi refutat acest punct de plecare), atunci orice judecată sumară, întemeiată prin invocarea unui presupus antagonism *imediat* şi *neechivoc* între bine şi rău, adevăr şi fals, frumos şi urît etc., ascunde intenţia unei micimi militante. Altfel spus, cine practică maniheismul moral, dă în mod inevitabil curs mai multor fraude (fie că e conştient, fie că nu); a) admite că posedă un simţ (o facultate) care îi conferă infailibilitate; b) presupune că sufletul celor judecaţi este sancţionabil după laturi riguros bune şi absolut rele; c) în fine, admite implicit că în sufletul celui care emite judecata maniheistă binele şi răul sînt perfect separabile.

Ceea ce spun nu invalidează însă judecata morală. Fără a o face relativă (potrivit relativismului nu ar exista adevăr sau criteriu absolut, *cam* totul poate fi adevărat, *totul* e contextual, există justificări pentru *orice* etc.), *judecata morală este absolută numai în cazurile particulare*. Există spaţe *particulare*, rezolvabile potrivit unor principii *absolute*. **Failibilismul nu implică deloc relativismul moral, ci recuză numai pretenţia maniheismului moral de a formula judecăţi absolute.**

Mai trebuie să adaug un cuvînt, referitor la faptul că eu însumi am practicat (şi voi mai practica) judecata tăioasă. Argumentul meu este următorul. Omul nu este nici pe de-a întregul bun, nici în întregime rău. Cred însă că actele sale sînt fie bune, fie rele. Cînd esenţa nu este nemijlocit vizibilă, ea *trebuie* judecată, firească, după ceea ce transpare din ea, adică după accidentele ei. Omul nu are o esenţă vizibilă: el se manifestă, deci, numai prin actele sale, care, ele, sunt vizibile. Prin umare, orice judecată morală trebuie să fie o judecată de comportament şi nu una de esenţă. De aceea, oamenii judecă *numai* fapte, fiind privilegiul lui Dumnezeu să judece sufletele (de ce? – pentru că El singur vede *şi* sufletul). Cred, de aceea, că judecata tăioasă *trebuie* practicată, dar numai ca o judecată a faptelor şi nu a esenţelor. Răul *trebuie* indicat şi condamnat, acolo unde *credem*, potrivit simţămîntului sau raţionamentelor, că apare.

Închei acest articol spunînd că nu am nici o reţetă de dat privitor la condiţiile de valabilitate ale judecăţii tăioase. Totul depinde de fineţea şi simţul moral al fiecăruia. Oricine se poate înşela. Aşa suntem făcuţi. Dar adevărul există, iar răul poate fi întotdeauna identificat, în cazuri concrete, printr-o judecată adevărată.

H.-R. PATAPIEVICI

Şampania se bea la revelion, cînd oamenii cu cupele în mînă strigă "ura" în cinstea Anului Nou, deşi sînt convinşi că exact peste 12 luni o să-i dea una după ceafă, ca unui netrebnic. Într-un cuvînt, pretutindeni unde-i vorba de o bucurie la comandă, de o încîntare cumpărată, de linguşire, de vorbe deşarte, de lehamite faţă de orice, de lene şi de porcării, "Veuve Cliquot" e nelipsită. Da, da! Feriţi-vă de şampanie!

A. P. CEHOV, *Gînduri după o beţie de Anul Nou*, 1886

V-AŢI REPRIMAT MANIHEISMELE SAU NU?

Contra-maniheisme

Cînd prietenul Radu Cosaşu mi-a cerut să-mi declar maniheismele, am fost cam nedumerit. Printre solicitările "de cadre" care mă agresaseră în trecut nu figurase şi aceasta – dacă nu-i substitui identificarea unor "rămăşiţe burgheze", care, în situaţia mea, au putut fi suspectate ca numeroase şi persistente. Şi nici nu credeam ca printre atitudinile mele eronate, de astă dată recente, să figureze tocmai disocierea prea tranşantă, rigidă şi partizană, a binelui de rău, a luminii de întuneric. Să mă gîndesc, totuşi. Zis şi făcut. Iată rezultatul.

Partea covîrşitoare a vieţii mele conştiente am consumat-o în echilibristici menite salvgardării mele culturale şi morale, mai exact: vieţuirii utile, cu preţul unor compromisuri încă acceptabile. Asemenea "tactici" au urmat – cu nuanţe sensibil diferite, dar cu un scop identic, în principiu – cei mai mulţi confraţi ai mei, dintre profesori şi dintre scriitori. A sosit apoi noua "eliberare", alta decît cea resimţită ca atare cu multă vreme în urmă, în orice caz de către minoritatea căreia îi aparţin. Am întîmpinat cu o încredere la fel de naivă această nouă, mult aşteptată şi aproape nemaisperată, libertate. Şi, treptat, am realizat cît de nepregătit sînt pentru a plăti noile preţuri obligatorii, de astă dată ale des invocatei "tranziţii". Iar în neadaptarea mea am început să cîrtesc: contra-maniheist, aş zice, prin urmare... tot maniheist!

Iată, de pildă, cîrteala la adresa colegilor – din ambele mele bresle – preocupaţi de a-şi găsi un alt loc sub un alt soare. De ce nu continuă să-şi facă numai meseria? De ce preferă lucrului, activităţile lucrative? De ce se lasă ispitiţi de "succes", nu atît în profesia lor de bază, cît în politică, afaceri, funcţii? Întrebări retorice, îmi dau seama, şi care secretează, inevitabil, "moralină". Fiindcă, dacă lumea în curs de reaşezare predispune la desfăşurări centrifuge şi cariere inedite, dacă atîţia le preferă statorniciei pretinse – cu siguranţă că ei îşi au "dreptatea" lor, ceea ce înseamnă că n-are nici un rost să le opui "dreptatea" ta; cel mult să-i rămîi consecvent ei, dar şi formulei liberale de comportament pe care ai citat-o în atîtea rînduri şi căreia parcă nu-i mai eşti fidel: "leben und leben lassen"...

Şi tot aşa cu multe altele. Burghez din născare, m-am dezobişnuit uşor să aşez banii la temelia vieţii. Mi-am putut permite luxul, mi se va replica, leafa de profesor m-a scutit de înjosiri materiale. E adevărat, însă aş fi putut-o compara cu un salariu de profesor occidental. Nu despre condiţiile totuşi modeste în care am trăit e vorba însă acum, ci despre enervarea pe care mi-o produce reducţionismul valoric la cantitatea bancnotelor, dacă se poate liber convertibile – de la reclamele televizate şi pînă la "hăpăirea" cît mai multor cîştiguri. Or, iată din nou un contra-maniheism, în măsura în care recunosc (şi recunosc) ineficienţa mult lăudaţilor pe vremuri stimuli "morali" şi eficienţa, istoric dovedită, a instinctului de proprietate şi de înavuţire. Un cunoscut m-a şi avertizat asupra erorii unora dintre sursele de care mă simt ataşat, anume aceea de a fi neglijat "natura" omenească în favoarea exclusivă a "culturii" dobîndite şi presupus perfectibile. Are dreptate, cred, dovadă cît de util au fost puse la treabă instinctele de succes ale individului, financiar cuantificabile. Numai îmbogăţirea unora ne va scoate din marasm şi mediocritate, spun economiştii. Ştiu ei ce ştiu, de bună seamă. Să-mi reprim atunci supărarea la auzul răspunsurilor unor părinţi, la radio, despre ce au oferit copiilor lor de Moş Nicolae: un computer de trei milioane, spune unul – o ciocolăţică, zice altul?! "Moralina" mea ar putea fi luată în seamă măcar în sensul pretenţiei ca rapida îmbogăţire a unora, în condiţii de sărăcie dominatoare, să nu fie cu atîta dezinvoltură adusă la cunoştinţa celor năpăstuiţi – o minimă decenţă pe care bogătaşii occidentali îndeobşte o respectă.

Ca să spun lucrurilor pe nume: decepţia mea de "socialism" este enormă – nu suficientă totuşi pentru a îmbrăţişa entuziast capitalismul. Din această nouă echilibristică pot să rezulte însă alte maniheisme, întrucît solicitatul "bine" spiritual mai şi acoperă, bruiază, amendează expansiunea bunurilor materiale de care avem atîta nevoie. Această derivă îl paşte pe orice om "de stînga", atunci cînd alunecă pe nesimţite pînă la refuzul valorilor "de dreapta" – care sînt, fără îndoială, şi valori spirituale, orientate mai degrabă către elogiul libertăţilor şi împlinirilor individuale, decît spre o dreptate extinsă inclusiv asupra comunităţilor nedreptăţite, măcar în vederea egalităţii de şanse a indivizilor care le compun. Am fost multă vreme crescuţi într-un maniheism "de stînga" – mai degrabă declarat decît onorat. Reacţia e pînă la un punct firească. Naşte însă contra-maniheisme "de dreapta". Nu eu am menirea să le temperez. Trebuie să am însă grijă ca în pornirea de a mă ţine de ele departe să nu cedez contra-contra-maniheismului.

Ion IANOŞI

Între arcanele maniheismului

De cînd mă ştiu, în profesiunea mea de istoric literar şi al culturii româneşti, balansez între bine şi rău. Altfel zicînd, sînt preocupat, pînă la obsesie, să reconstitui o personalitate, o operă, o epocă, un curent literar cu fatalele lor ipostaze luminoase şi umbroase. Practic, aşadar, maniheismul cu metodă şi mereu caut să restabilesc, cînd e cazul, echilibrul între contrarii sau, cu o vorbă yestită a lui Heliade Rădulescu, echilibrul între antiteze. Pentru că, nu-i aşa?, totul pe lumea asta e antitetic şi o singură dimensiune, chiar în cazuri extreme, duce la fals şi neomenesc.

Trăind, deci, în maniheism, vorba lui Grigore Alexandrescu, "ca-n elementul meu", m-am trezit, după revoluţia din decembrie 1989 (eu consider acea răsturnare sîngeroasă, totuşi, o revoluţie), bine prins între arcanele opţiunii. Ale opţiunii, firește, între bine şi rău. Sau, în alţi termeni, am fost silit de evenimente să decid, repede, între ceea ce se spunea că e bine sau rău. Mi s-a dat a înţelege că rostul meu, acum, e să abandonez cercetarea de bibliotecă şi scrisul la masa de lucru, consacrîndu-mă activităţii politice. Mi se aducea, ca argument peremptoriu în sprijin, exemplul paşoptiştilor care, în lipsa unei clase politice progresiste în epocă, au urcat pe baricade, renunţînd la scris sau îmbinînd artele cu militantismul politic ardent. Argumentul era, incontestabil, convingător şi adevărat. Numai că eu, care din investigaţiile mele ştiam bine ce este şi unde duce politica, ezitam. Scrisesem trei biografii (despre Gherea, Maiorescu, Stere) ale unor personalităţi care au făcut, din plin, politică militantă şi ştiam prea bine că mai tot chinul vieţii lor, cu injuriile, drojdia umilinţei neputincioase şi măcinarea forţei nervoase, cu împuţinarea operei şi marile suferinţe se datoraseră, mai toate, politicii. De ce să repet o experienţă care, ca biograf, o cunoscusem bine şi o uram pentru toate ponoasele de care suferiseră eroii celor trei cărţi ale mele? Am refuzat, deci, decis, argumentînd că rostul meu e în Biblioteca Academiei şi la masa de scris, laolaltă cu munca de editor în publicarea literaturii române clasice. Mi s-a răspuns că demisia mea de la o datorie morală e o gravă dezertare în momente hotărîtoare. Alţii m-au acuzat că sînt un fesenist ascuns, deci, oricum, încă o dată, un dezertor la inamic. Mi-am văzut de ale mele, fără a resimţi, ca o nedreptate, acuzaţiile ce mi se tot zvîrleau ca sudalme spuse de-a dreptul. Am terminat, în plin iureş al anului 1990, al doilea volum al cărţii mele despre Stere, am pregătit, zorit, reeditarea, după şase decenii de aşteptare, a romanului său celebru **În preajma revoluţiei**, scriam, săptămînal, "cronica ediţiilor" la **România literară**, mă zbăteam, ca director al Editurii Minerva, iar, ca membru al comitetului director al Uniunii Scriitorilor, asistam, protestînd inutil, cum banii care îi aveam în loc de a fi investiţi cu folos, se risipesc cu inutile salarii şi o prea abundentă povară în reviste pierzătoare. Şi, apoi, în septembrie 1990, cînd totul vuia în jur sub raport politic şi colegii mei scriau incendiare articole, din care a rămas - dacă a rămas - numai fumul amintirii, eu am reintrat în Biblioteca Academiei, din care ieşisem de cîteva luni, să adun material pentru o carte pe care voiesem să o scriu încă în 1980 (dar nu se putea atunci) şi mă apăsa rău gîndul că o abandonasem. Am rămas, cufundat în lectura, integrală, a presei din anii treizeci şi în cea a mai tuturor cărţilor care mă interesau, timp de aproape trei ani, zi de zi, la datorie aproape de slujbaş. Era viaţa mea adevărată, rostul meu de istoric al literaturii şi al culturii româneşti, altceva neştiind şi nevoind să fac. Reproşurile n-au contenit să-mi fie aduse, eu continuînd încăpăţînat, să-mi văd de ale mele. După trei ani de studiu adîncit, am scris şi publicat, în primăvara lui 1995, cartea mea ultimă, **Anii treizeci. Extrema dreaptă românească**. De e bună sau proastă, nu e rostul meu să mă pronunţ. Ceea ce pot spune e că mi-am făcut datoria. Morală şi profesională, deopotrivă. E rău asta? E bine? Să decidă - între aceste contrarii fatale ale maniheismului - alţii. Eu ştiu un lucru. M-am descurcat, cum mă ducea conştiinţa, între maniheismele - acute atunci, în 1990 - unui timp care te împresura, silindu-te să decizi fără zăbava gîndului. Pe mine gîndul - chiar repede - m-a dus unde mi-e voia şi datoria morală şi profesională. Am refuzat activismul politic, rămînînd la bibliotecă şi la masa de scris, ca om al cărţii ce sînt. Încă o dată, am greşit sau am procedat bine? Răspunsul, între cei doi poli ai maniheismului, nu-l pot, de astă dată, da eu.

Dar din nervurile cărţii pentru care m-am pregătit vreo trei ani şi am scris-o finalmente, s-au născut polii contrari ai altui tip de maniheism care ne copleşeşte, fără a da deloc semne că ne va elibera. Reconstituind fizionomia spirituală şi politică a anilor '30 nu am putut ocoli dimensiunea opţiunii pentru extrema dreaptă a unor personalităţi din epocă, printre care Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica şi a altora. Unii mi-au reproşat că am înnegrit valoarea unor personalităţi de excepţie (ultimii trei au şi fost). Am făcut, deci, mi s-a spus, rău. Dar e bine, m-am tot întrebat, să ocoleşti adevărul? Nu contează asta, mi s-a spus. Important e să nu denigrezi mari valori. Dar ele rămîn ca atare, ca extraordinare valori, prin opera lor chiar şi dacă pomenim, în spiritul adevărului, momente ale lor de rătăcire în anii tinereţii, pe care Cioran le-a şi repudiat în termeni lămuritori. Îndrăznesc să cred că adevărul trebuie restituit în integralitatea sa. Pentru că altfel ar trebui, dacă sîntem consecvenţi în criterii, să nu pomenim nimic nici despre atitudinea unor mari personalităţi în anii de început ai dictaturii comuniste. Nu, declară unii exegeţi, colaboraţionismul cu extrema dreaptă nu contează (ea, ni se precizează inutil, n-a durat la noi, decît cîteva luni) pe cînd cea cu extrema stîngă e importantă (pentru că ea s-a extins pe spaţiul a peste patru decenii). În virtutea acestei judecăţi năucitoare, sînt puşi pe scaunul de execuţie Sadoveanu, Călinescu, Arghezi, Vianu, Ralea şi încă alţii. Iar aprecierile, în aceste cazuri, sînt atît de dure încît, practic, sînt excomunicaţi din literatura şi cultura română. Unul dintre eminenţii colegi, dl. Gh. Grigurcu, care e atît de inclement cu personalităţile amintite (ca şi cu alţii ca, de pildă, Nichita Stănescu şi A.E Baconski), atunci cînd e vorba de colaboraţioniştii cu extrema dreaptă devine amnezic şi tolerant. I-am citit, de exemplu, un comentariu la un volum de poeme postume (de altfel, mediocre ca valoare estetică) ale lui Radu Gyr. Întregul comentariu era la superlativ, nepomenindu-se nici un cuvînt despre legionarismul constant al poetului (autor, printre altele, al imnului mişcării legionare) şi care, pentru atitudinea sa excesivă din zilele rebeliunii, a fost arestat, judecat şi condamnat de autorităţile judiciare de pe vremea dictaturii antonesciene. Şi dl. Gh. Grigurcu nu vede nici o antinomie între acuzaţiile grave aduse unui tip de colaboraţionism şi ocultarea voită al celui de al doilea. Am pledat, într-un articol din **Lettre internationale**, de acum vreo trei ani, pentru renunţarea la aceste două criterii de judecare, în favoarea unuia unificator, valabil în amîndouă tipurile de colaboraţionism. Inutil. Maniheismul continuă să opereze nestingherit, unii au parte numai de rău, iar ceilalţi numai de bine, unii de hulă neîndurată, alţii de elogii totale. Aprecierile de rău sînt - toate - aglomerate într-o parte şi cele de bine în cealaltă, iată o altă ipostază a maniheismului cu care mă tot războiesc. Să mă opresc aici, deşi n-am isprăvit cu mărturisirile şi istorisirea.

Z.ORNEA

Icoanele lui Horia Bernea

Muzee şi sfinţi

Am văzut deja expoziţii de icoane în trei muzee. La Frankfurt pe Main (unde o fostă colecţie privată de icoane ruseşti a devenit instituţie); la Paris (în muzeul Carnavalet, care a prezentat mai demult o panoramă a iconografiei melkite) şi acum o săptămînă, la Muzeul Ţăranului Român (MŢR), cu ocazia inaugurării a două noi săli dedicate artei sacre. Departe de a fi privilegiată, experienţa mea este, dimpotrivă, împărtăşită de majoritatea publicului obişnuit să străbată, cu o placidă conştiinciozitate, Muzeul imaginar al Europei.

Se cuvine să observăm că icoana a devenit un *moment* în istoria artei, un episod figurativ nelipsit din marile ansambluri muzeale. Ea *ilustrează* o epocă, vehiculează o ideologie artistică, fixează o grilă hermeneutică, sugerează o ambianţă, dar nu mai reuşeşte să se individualizeze ca gest doxologic şi nici ca dialog plastic între creatură şi Creator. Cîndva, icoana era nucleul dur al unei estetici atotcuprinzătoare şi e suficient, pentru a ne convinge, să consultăm fişa cuvîntului în orice dicţionar patristic. E imposibil să intru acum în detalii. Ajunge să amintesc, dezordonat, cîteva dintre sensurile termenului *he eikon* în vocabularul Părinţilor greci; asemănare materială a celor spirituale, efigie imperială (şi de aici, chiar idol păgîn), semn al sfintei cruci (cf. Eusebiu, *vita Const.* 3, 49), imagine mirifică, prototip vetero-testamentar (ca prefigurare a Noului Testament), chip al lui Dumnezeu înscris în om şi omul însuşi, privit ca microcosmos... Nici un alt concept teologic, antropologic şi artistic nu a avut, în cronica culturilor de pretutindeni, o mai productivă extensie polisemică. Nicăieri arta sacră nu a concentrat mai multe funcţiuni decît în Răsăritul ortodox, unde ea a servit ca legătură sensibilă între credincioşi şi protagoniştii Istoriei sfinte, dar mai ales ca argument vizual în discursul hristologic. Niciunde arta şi taumaturgia nu s-au aliat mai eficient pentru a transfigura scandalos micimile normalităţii. S-ar zice că această singularitate *intensivă* s-a răzbunat printr-o decadenţă pe măsură, potrivit acelei ciudate alternanţe între plin şi gol care scandează, pedagogic, durata creaţiilor omeneşti!

Oricît de precauţi ne-am arăta în raport cu tendinţa de a glorifica trecutul, ne e greu să nu devenim paseişti – pînă la plictiseală – atunci cînd evocăm străvechile triumfuri ale unei arte care şi-a pierdut deopotrivă sacralitatea şi excelenţa. Icoana *adevărată* nu mai poate fi recunoscută decît printr-o valorizare negativă. Creşte mereu lista determinărilor care ne indică noniconicitatea unui artefact. Icoana, ni se spune, este distinctă de tabloul religios; ea priveşte de sus dezolarea artizanatului cucernic şi tristeţile realismului fotografic. Cataloagele reproduc icoane bizantine, cretane sau kieviene în aurul cărora celebrăm autenticitatea şi relaţia secretă cu arhetipul. Ne simţim însă decepţionaţi de tot ceea ce rămîne în afara albumelor somptuoase şi a unor lăcaşuri metonimic identificate cu vreo arhaică icoană patronală.

Sigur că, dintr-un anume unghi, reificarea patrimonială a icoanei poate fi motivată prin nevoia de a conserva memoria colectivă a speciei mai presus de particularisme şi de nostalgii personale. Există, firește, o amnezie terapeutică, graţie căreia memoria personală îşi rezolvă suprasolicitările. Grupurile umane nu-şi pot totuşi îngădui un asemenea lux. Ele sînt obligate să-şi organizeze neuitarea. În fapt însă, prestigiul acestei *doctrine a vestigiului* răvăşeşte orice ierarhie: copia elenistică stă alături de miniaturile armeneşti din regatul Ciliciei, afişele de cinema 1900 pot coabita cu statuetele cycladice, pe scurt: totul rimează cu partea, cu singura condiţie de a scoate "mostra" în afara timpului şi a propriului ei context.

Patologia văzului

Evoluăm – Eco avea dreptate să o spună – într-o cultură de tip *arhivistic*, ale cărei singure ambiţii par să fie precizia descrierii şi inventarul exhaustiv. S-ar zice că triumful masselor se traduce aici printr-o nestăvilită pasiune a îngrămădirii, dacă nu cumva printr-o fatalitate a indistincţiei, pe care optimiştii ne-o prezintă drept vocaţie a totalităţii. Suportăm, ca atare, efectele acestui eclectism axiologic menit să niveleze criteriile şi să aglutineze "urmele" într-un soi de teanc babilonic. Perspectiva noastră actuală seamănă cu ceea ce se vede printr-un obiectiv superangular: am căpătat "ochi de peşte" cu ajutorul cărora contemplăm, obtuz, vitrina antropologică a "civilizaţiilor". Nimic nu se pierde, totul se stochează, chiar dacă, prin acumulare, sensul celor văzute se risipeşte printre interpretări relativizante.

Agresaţi de imaginile altora (şi acordînd "imaginii" personale o importanţă mereu mai tiranică) uităm cel mai adesea că funcţia simbolică a privirii este singura modalitate de a suplini absenţa Referentului. Alte simţuri – cum ar fi cel auditiv – îşi mai pot încă specializa percepţiile: *auzim* pentru a atinge pragul de sus al *ascultării*. Văzul, în schimb, a suferit avarii aparent ireversibile: vedem fără să deslușim adîncurile semnificante, retina nemaifiind – într-o majoritate de cazuri – decît o simplă *interfaţă*.

O întrebare decurge din constatările de mai sus: poate fi icoana protejată în afara bisericii? Întrucît punctul de vedere creează obiectul, se pune problema dacă lectura nonliturgică inerentă expunerii nu desfigurează cumva spaţiul iconic. Răspunsul atîrnă de elucidarea unor prealabile: ce alcătuire figurativă participă legitim la universul artei sacre? Şi apoi: care este raza de acţiune a spaţiului eclezial? În primul caz, ştim că icoanele expuse la MŢR *au fost sfinţite*, adică au intrat cîndva în consonanţă cu Revelaţia şi cu practicile religioase ale unor ţărani români de credinţă ortodoxă. În cel de-al doilea, putem "salva" icoana numai dacă gîndim Biserica în termeni "cosmici": lăcaşul este o lume, iar lumea este, virtualmente, un loc sfînt. Rezultă că pentru a prezerva iconicitatea icoanei e nevoie de o dublă transpunere în trecutul unor rituri eficiente şi în acela al ecleziologiei de tip patristic. Sînt însă asemenea operaţiuni posibile *hic et nunc?* Ne mai putem oare preschimba ignoranţa "doctă" în "doctă ignoranţă"? Şi este această viziune recuperatorie altceva decît un act de arheologie solitară?

Paraclis şi scriptoriu

Horia Bernea şi echipa sa de la MŢR încearcă să ne convingă că expunerea concepută de ei depăşeşte unghiul mort în care icoana-obiect riscă să se situeze. Proiectul desfăşurat este orice în afară de o fals-incitantă excursie retroactivă. Ar fi fost prea simplu să ni se sugereze, prin intermediul unui limbaj edificator, "actualitatea" icoanelor. Ar fi fost ingrat să ni se ceară o spontană împăcare cu lucrurile, ca şi cum rupturile inerente urbanizării şi comunismului ar fi vorbe goale.

Păşind în lungul sălilor, te bucuri prin urmare să constaţi că subtilitatea concepţiei puse în joc a fost aceea de a nu reconstitui acolo vreo artificială "atmosferă" bisericească. Etnologii de la MŢR ar fi putut ceda tentaţiei de a *îmbiserici* muzeul prin intermediul unei scenografii ecleziale. Nu au făcut-o, preferînd să decupeze un teritoriu insolit, pe care l-au obţinut la confluenţa ambientală între *paraclis* şi *scriptoriu*. S-a creat acolo – ca şi în secţiunile deschise anterior – un aer de pietate studioasă, care măsoară sever distanţa dintre hăituiala zilnică şi pierdutele obişnuinţe ale contemplaţiei. Nu ni se oferă o "oază de liniște", ci un fel de rechizitoriu mut, în tăcerea căruia distingem turpitudinea alienărilor suferite.

A înţelege esenţialul

De la primul pas, un fapt i se impune vizitatorului atent. Echipa care a amenajat "saloanele" a respectat principiul major potrivit căruia, în societăţile tradiţionale, sacrul şi profanul sînt coextensive şi interschimbabile. Adecvarea de acest tip e mai dificilă decît s-ar crede, întrucît ea nu presupune confuzia aleatorie a genurilor şi nici mobilitatea excesivă, ci mai degrabă finețea graniţelor şi libertatea duhului. Avem de-a face cu o *sacralitate graduală* care include zonele temporar dezafectate, reînvestindu-le periodic. Într-un asemenea cadru, icoana pare a fi operatorul unei sinteze a contrariilor, pentru că prezenţa ei ambivalentă (în biserică, dar şi în interiorul domestic) estompează tensiunea dintre sfinţenie şi păcat. Templul şi poiata, lăcaşul şi odaia participă, prin prezenţa deopotrivă augustă şi familiară a icoanelor ţărăneşti, la una şi aceeaşi economie a locului sfinţit. Ar fi ridicol să forţăm explicaţia amintitei complementarităţi, imaginîndu-ne un *ţăran-preot*, care se mişcă hieratic între liturghie şi cîmp. Nimic nu ne împiedică, însă, să ne închipuim icoana ca pe o bornă vizibilă sortită să controleze derapajele etico-religioase, de la imprecaţie pînă la comportamentul magic. Cred – şi nu sînt singurul – că icoana va fi fost, în societatea rurală tradiţională, un auxiliu al *privirii îmbunătăţite*. Aşezat la înălţimea ochilor (precum Hristos la aceea a naturii umane), desenul sfînt se oferea insului ca un fel de Întrupare în mic-mister la îndemînă şi rezumat elocvent al mîntuirii, de care te poţi servi fără a-ţi ieşi din fire sau a te îmbrăca frumos.

MŢR ca experiment fondator

Simt nevoia să comentez, în final, impactul experienţei consumate la MŢR asupra culturii noastre "orăşeneşti". Las deoparte eroarea celor care se plîng că MŢR le propune "universul lui Horia Bernea", uitînd sau neştiind că *orice* discurs muzeologic recontextualizează datul originar sub presiunea unui sistem de valori heterogene. Prefer să insist, dimpotrivă, asupra felului aproape miraculos în care acţiunea unui om teafăr a reuşit să depăşească simultan logica "reabilitării" şi pe aceea, nu mai puţin deformantă, a "exemplarităţii". Tot ce se petrece la MŢR neliniştește (sau, după caz, irită), în măsura în care ne solicită o schimbare globală de atitudine. În cinci ani, acest muzeu, care ar fi putut să nu fie decît corecta reluare a programului abordat odinioară de Al. Tzigara-Samurcaş, s-a transformat într-un laborator al *trezviei* regăsite. S-a produs, sub ochii noştri, un scurt-circuit între modernitatea fragmentului şi mesajul generic al Tradiţiei. Am asistat la explozia decupajelor regionale şi a clasificărilor de specii, fără a cădea în impresionism, tot aşa cum am luat act de *trecutul* românilor într-o manieră care nu mai are nimic de-a face cu manipulările curente ale ideii naţionale. Ne-am bucurat văzînd cum creştinismul ortodox – ca fapt de viaţă – inspiră în acest caz muzeografia – ca fapt de cultură.

Pledoarie pentru firescul rafinamentului şi smerenia fastului, medie între mărturisirea frumuseţii şi frumuseţea mărturisirii, MŢR a reuşit să treacă dincolo de clişeele etnografiei "coloniale", de tip occidental, evitînd totodată orgoliile autohtoniste. E mai mult decît o "performanţă" profitabilă în materie de export intelectual. E vorba despre coagularea unei *şcoli de gîndire*, în care ar putea interfera creator antropologia religioasă şi strategiile educaţionale.

„Maica Domnului cu Pruncul" (Nicula, secolul XVIII),
imagine a icoanei în curs de restaurare. Piesa e expusă actualmente în salonul ICOANE I.

Teodor BACONSKY

Voce off

„Fiică de batracieni, ea însăşi broască, D-na Giulia Rana păstra pe piele aceleaşi ornamente care împodobeau epiderma D-lui amfibie, tatăl său. Inutil să mai spun că D-na Giulia era complet goală sub rămurişul său congenital."

Alberto SAVINIO

Scrisori deschise

"Nu e un vis simpatic?"

7 dec. 1995

"Dragă...

Atîta m-am împiedicat la scris, că acuma am şi scuze de forţă majoră, natura întreagă participă la durerea haiducului, cum ne explică la şcoală subtila profesoară de limba română, analizînd Doina lui Şt.O. Iosif. Deci, grevele şi manifestaţiile ne înconjură pe toate părţile, criza devine din ce în ce mai catastrofică, dar «să fie al dracului cine se lasă», zice Alain J., şi poporul strigă huo! Dar vremurile vitrege de odinioară ne-au învăţat cum să răspundem cu umor şi să ne despărţim rîzînd de trecutul nostru (care, pentru moment, cînd stai 2-3 ore într-o «însticlire», e al dracului de prezent) continui să merg cu voie bună la teatru, noi mergem la şcoală pe vînt şi ger şi ploi, noi nu ştim ce înseamnă cuvîntul înapoi! Ca să fac apel la referinţe cinematografice comune, totul se petrece ca într-un film de Buñuel, din buna perioadă surréaliste! Zilele trecute am făcut o primă încercare să ajung la o repetiţie de Brook, am plecat pe la 3, la 7 eram încă undeva în Barbès, un soi de Harlem parizian, complet imobilă şi cu portiera deschisă la toate posibilităţile. În toate sensurile circulă grăbiţi pietonii cei mai tineri şi mai lipsiţi de mijloace de locomoţie, urmează apoi cei ce au patine pe rotile, cicliştii, scuterele şi motocicletele, care sînt ceva mai greu de manipulat. Toată lumea are o idee fixă, cum să circule cît mai repede, într-o direcţie necunoscută şi contrarie, adicătelea care la birou, care acasă, care la cîrciumă. Dîndu-mi seama că eforturile mele sînt vane m-am decis să fac cale întoarsă şi pe drumul spre casă, undeva pe lîngă Operă, m-am oprit într-un bistro, destul de pustiu, cu un barman melancolic şi cîţiva drumeţi în pauză de carburant. Aici, filmul lui Buñuel ar fi fost perfect, cred că *Farmecul discret al burgheziei*, tentaţia era mare să mă adresez barmanului şi să-i spun "J'ai fait un rêve très sympathique, voulez-vous que je vous le raconte?" Dar cum contactele mele cu clasele laborioase sînt dificile, m-am abţinut şi m-am dus cu multă demnitate să fac pipi la toaletă, lăsîndu-i 2 franci bacşiş. Duminică după-amiază am reuşit, aproape în condiţii normale, să ajung la salle Pleyel, m-am garat cu bine, m-am instalat pe fotoliul meu alături de alţi melomani curajoşi, luminile au început să scadă, şi atunci, în aplauzele parţiale a cîtorva novici, şi-a făcut apariţia un personaj (ce s-a dovedit în partea a doua a povestirii mele a fi prepozatul cu împinsul pianului) ce a şopocăit ceva la urechea celui de al doilea violonist. *Ça y est*, mi-am zis, a venit să ceară permisiunea să ne povestească un vis. *Que nenni*, violonistul secund se ridică şi ne anunţă că trombonul solist nu a venit încă şi că trebuie să-l aşteptăm. După vreo jumătate de oră, în care o tînără secretară ne anunţa că tot n-a venit, dar că a plecat de acasă, că la telefon răspunde répondeur-ul (probabil că are şi el o pisică refractară la tehnica modernă ce refuză să răspundă la telefon) dirijorul a avut un moment de disperat curaj şi ne-a anunţat în aplauzele generale "Tant pis, on commence sans lui!" Trebuie să-ţi spun că totul s-a desfăşurat foarte bine, că trombonistul a apărut totuşi pe la sfîrşitul concertului, cu trombonul agăţat de gît, şi că a avut, pentru prima dată în istoria sălii Pleyel, aplauze la scenă deschisă! Ieri seară am încercat din nou să merg la Brook, de data asta după 4 ore de «însticlire» şi curajoasă şerpuire am reuşit să ajung cale de aprox. 2 staţii de metrou, m-am garat pe stînga, am lăsat maşina în inima Barbèsului şi sub privirile admirative ale unui public de culoare şi mai mult sau mai puţin adolescent am reînnoit numărul meu de gazelă, tropăind în savana pariziană. La întoarcere m-a depus văduva lui D., printre altele o bună prietenă de a mea, suficient de sărită în sensul bun al cuvîntului, care venise de la ora 2 (spectacolul începea la 8) să-mi recuperez maşina, eram cu B. şi M., aproape în braţele civilizaţiei, cînd sub ochii noştri trec strada, legănîndu-se ca două raţe rotofeie, ca două putinele pe rotiţe, două negrese cu gura pînă la urechi de fericire, purtînd pe cap o imensă saltea! Nu e un vis simpatic? Iată aşadar cum ne petrecem serile noastre studioase şi teatrale, în strînsa comunitate intelectuală pariziană, care la fel ca cea de la 2 mai se împerechează în cerc restrîns!"

Din viaţa unui extremist de centru...

Cîteva premii ceva mai triste

În ultima zi a anului, fără mult tam-tam, fără să mobilizăm cerul şi pămîntul, cu o discreţie care nu trebuie să fie nici măcar subliniată (există boala asta de a sublinia decenţa, eleganţa, delicateţea, pudoarea care tocmai aşa, la o simplă apăsare, dispar),

noi, păguboşii mondiali - cu totul altceva decît păgubaşii - singura mafie care nu e cazul să fie hăituită ci autorizată, mai ales că ea nu cere cuiva aprobarea de a fiinţa, ea există şi se dezvoltă singură şi de capul ei, de la Satu Mare la Vancouver, de la Mizil via Berlin la Murmansk, aşa cum au cîntat-o ca nimeni alţii românii Paraschivescu (MRP) şi Dumitrescu (Geo),

avem dreptul să decernăm premiile noastre anuale celor vii dintre noi, dar şi celor dispăruţi, cu ceva trebuind să ne alegem după 52 de săptămîni de pierderi, eşecuri şi ghinioane care nu ne-au îndoit şi nu ne-au frînt. Deviza noastră rămîne aceea inspirată de bietul Faulkner, cel care a inventat şi nemuritoarea expresie: "biet ticălos": "Păgubosul poate fi distrus, dar nu înfrînt".

Prin urmare, propun, avînd şi eu drepturile mele după cei peste 50 de ani de activitate păguboasă în cei peste 60 ani de viaţă propriu-zisă:

Alan Kervin, englez, 46 de ani, locuind lîngă Newcastle, bărbat părăsit de soţie, făcînd trei tentative ratate de sinucidere, cu barbiturice; apoi a încercat, cufundîndu-se în apa căzii din baie, legat cu un fir electric, dar curentul n-a trecut neam; a cincea oară a vrut să se spînzure, dar frînghia nu l-a ascultat, rupîndu-se înainte de clipa fatală; a şasea oară a încercat cu gazele din conducta casei sale, tot fără succes, ca a şaptea oară, aprinzînd - în acelaşi scop - un chibrit lîngă aceeaşi ţeavă de gaze, să producă o explozie care a aruncat în aer ferestrele şi o parte din acoperiş; Alan s-a ales cu cîteva zgîrieturi. După ce a fost condamnat la doi ani "de punere la încercare" pentru incendieri voluntare, judecătorul englez a găsit tonul cel mai echilibrat faţă de fratele nostru: "Vă rog, dacă vă mai simţiţi deprimat, să nu săvîrşiţi nimic care ar putea pune în pericol viaţa celor din jurul d-voastră".

Anat Ben Tov, israeliancă, 35 de ani, mamă cu familie din Tel-Aviv, supravieţuitoare a celor două atentate teroriste de pe liniile de autobuz 5 (octombrie 1994) şi 20 (iulie 1995); ea a sărit în aer cu ambele autobuze! Într-un interviu acordat ziarului "Jerusalem Post", chiar pe patul de spital, miraculoasa femeie a declarat: "Încă nu-mi dau seama dacă am avut prea mult noroc sau prea mult ghinion".

Soţia lui Stephen Paresie, cel care a cîştigat 5 milioane de dolari la loterie, în Ohio; doamna angajează un ucigaş de profesie ca să-i omoare soţul, pentru a nu împărţi cu el comoara; lovitura eşuează, femeia e arestată, condamnată, şi Stephen, soţul - care, hotărît, nu e din mafia noastră - va avea parte singur de tot bănetul.

În sfîrşit, premiul cel mare, mai sumbru şi mai mişcător decît toate, i s-ar cuveni lui Timothy O'Brien, din Liverpool, descendent indubitabil din încrengătura cea mai viguroasă a "neamului" nostru, aceea a lui Lefter Popescu: nenorocitul juca la loterie în fiecare săptămînă, de ani şi ani de zile; firește că într-o săptămînă cînd a uitat s-o facă - cum? cum? cum de-a uitat?, asta se pot întreba doar prea realiştii cu care n-avem ce discuta - numărul său a cîştigat nu mai contează cîte milioane de lire sterline. Nu pentru banalitatea asta de gradul 1 îl iubim şi-l premiem, el s-a sinucis imediat şi a murit; dar înainte de a clasa cazul său, anchetatorii au calculat între ei, ca oamenii, şi au constatat că numărul lui O'Brien nici vorbă n-ar fi fost să cîştige milioanele acelea, ci cîteva biete zeci de lire, 200! Cum a putut să calculeze păgubosul nostru atît de greşit încît să-l încerce disperarea şi să încarce un pistol e banalitatea de gradul 2 la care nu ajung mulţi. Creionul îmi încremeneşte, murmurînd, într-un ultim efort de reconciliere cu dezastrele, "la mulţi ani".

Radu COSAŞU

Văzut/plăcut

Ultimul Sempé la Paris

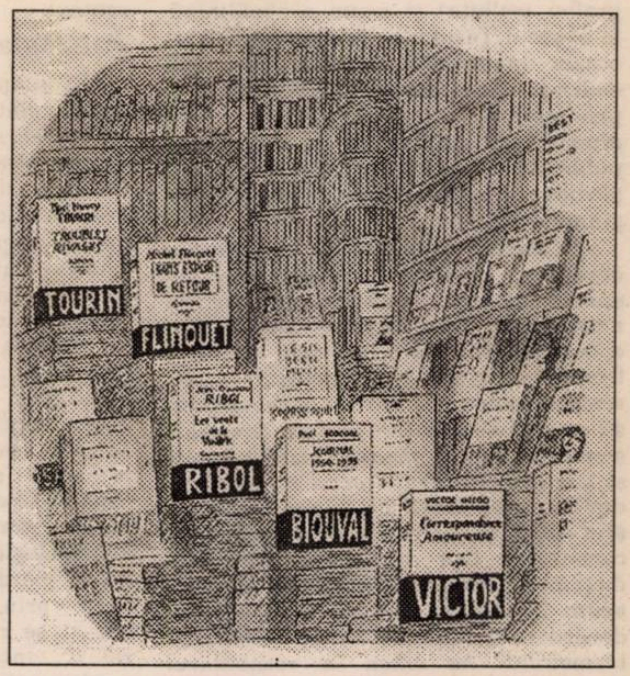

Cărţi poştale

"Tallin

Dragă...,

Zona baltică e tăcută, rece şi pietros-medievală, bisericile catolico-luterane miros a răşină, suvenirurile sînt lalele de lemn, casele de ţară vopsite galben-muştar şi brusc – cînd dă soarele (ca ieri) – surpriză mare: turle strălucitoare, ziduri albe-albe, aer limpede, cer albastru (vezi verso). Seamănă cu Mediterana! Noroc cu populaţia minuscul zîmbitoare şi egală cu sine vară-iarnă... Imlau!"

* * *

"Goliatul Ciucaşului

Dragă...,

Tabloul azi, sfîntă Mărie, orele 12 trecute fix, este: în chilia (măricică) ce dă spre pridvorul care geme de flori, care la rîndul lui dă spre sf. Mînăstire (biserica, I mean) este 2 paturi. Într-unul se poate zări un chip ce pare cucernic dar e departe de a fi, trăgînd la aghioase prin contrast cu restul touristdom-ului, f. activ şi pios. Atît pt. moment – detalii, în următoarea. Toate e f. bine. Love, ..."

* * *

"... sînt într-o mică gară şarmantă în capitala Vînţului de Sus, «in the heart of the heart», cu mici habitaţiuni lemnifere prevăzute cu verandă şi eventual cu balanSUAr (dar cu puţină populaţie). Urmează sper curînd epistolă larg descriptivă. Deocamdată lucru în draci. Te pup intens şi idem pe toată trupa,..."

Citit/auzit

Replica anului: „Compasiunea naşte monştri." (Răzvan Exharhu la Radio Pro FM, în legătură cu sacrificarea porcilor de Crăciun.)

Trecerea prin reviste

CUISINE POÉTIQUE. Ultimul număr (7, trimestrul II/95) al revistei arădene *Intermedia* e la fel de viu şi de inventiv ca şi celelalte. (Este, cred, singura revistă de la noi care are "ludicul în libertate" în program, cu rezultate ce nu cad niciodată în facil.) În numărul de faţă: "Repetiţia" lui Gheorghe Sabău, "Principiul Şuhaidei – krestănatz cu repetir la muzicutză" de Călin Man, "Maşinăriile lui Jarry, modele ale repetiţiei la infinit" de Liliana Trandabur, "R.M.S.E." de Romulus Bucur, "Maşina" de Caius Grozav, "Extrase din lexiconul subiectiv al repetiţiei" de Judit Anghel, "Tzuika la români", "Programul de privatizare în masă al arhivei reVoltaire's Cotton Candy Cabaret", un rezumat al trecerii atelierului de arte mediatice Kinema-Ikon pe la centrul Beaubourg, un altul al expoziţiei "ART UNLIMITED srl" (despre care şi noi am scris), plus un dialog al Roxanei Chereches cu George Astalos, sub titlul "Ici l'on mange de la cuisine poétique ou de la poésie cuisinée". ● "CITIZEN KANE" ŞI BUŇUEL. Cu ocazia Centenarului cinematografului, Federaţia internaţională a arhivelor de film (deci, bănuim că şi Cinemateca Română) a realizat o anchetă-fluviu pornind de la întrebarea: "Care credeţi că sînt operele cele mai importante ale cinematografului mondial?", la care au răspuns specialiştii în domeniu (deci, ca să zic aşa, şi noi). Lista rezultată este de 2247 de titluri – dar nu cantitatea contează, firește. (Cantitate sau nu, cert este că – totuşi! – n-au răspuns la anchetă Italia, Egiptul, Polonia şi fosta Cehoslovacie...) Filmele plebiscitate au fost: 1. *Citizen Kane* (Orson Welles, 1941); 2. *Crucişătorul Potemkin* (S.M. Eisenstein, 1925); 3. *Cabinetul doctorului Caligari* (R. Wiene, 1919); 4. *Nanuk* (R. Flaherty, 1922); 5. *Omul cu aparatul de filmat* (D. Vertov, 1929); 6. *Regula jocului* (J. Renoir, 1939); 7. *Intoleranţă* (D.W. Griffith, 1916); 8. *Hoţii de biciclete* (V. De Sica, 1948); 9. *Noapte şi ceaţă* (A. Resnais, 1956); 10. *À bout de souffle* (J.L. Godard, 1959); 11. *Andrei Rubliov* (A. Tarkovski, 1966); 12. *Berlin, simfonia unei metropole* (W. Ruttmann, 1927); 13. *Cîntînd în ploaie* (S. Donen, G. Kelly, 1952); 14. *Vîrsta de aur* (L. Buñuel, 1930); *Roma, oraş deschis* (R. Rossellini, 1945); *Rapacitate* (E. von Stroheim, 1923), 15. *Naşterea unei naţiuni* (Griffith, 1915), *Cîinele andaluz* (Buñuel, 1928); *Pămînt fără pîine* (Buñuel, 1932); *Patimile Ioanei d'Arc* (C.Th. Dreyer, 1928); *Fragii sălbatici* (I. Bergman, 1957); *8 1/2* (F. Fellini, 1963). Ce se poate observa, în urma acestui ultim plebiscit? Că există o anumită stabilitate în opţiunile criticii, dacă le comparăm cu sondajele precedente (din 1948 şi '58); atunci, pe primul loc se clasase *Crucişătorul Potemkin, Cetăţeanul Kane* ieşind, în 1958, pe locul 9. ● Alte observaţii: locul restrîns al comediilor (*Goana după aur* iese abia pe locul 25), al comediilor muzicale şi westernurilor. Patru ţări producătoare ies constant învingătoare: SUA, Franţa, Germania şi Italia. ● Creaţiile contemporane trebuie căutate abia începînd cu locul 50; cele mai bine clasate sînt *Contractul desenatorului* (Greenaway), *Visul luminii* (Erice), *Călătoria comedianţilor* (Angelopoulos), *La Belle Noiseuse* (Rivette). ● "Cota mondială" a cineaştilor este, şi ea, lămuritoare: Buñuel e primul, urmat de Eisenstein, Flaherty, Godard, Welles, Griffith, Lang, Resnais şi Visconti. Chaplin e abia pe locul 14, Bergman pe 16, Michael Powell – pe 19 – îi devansează pe Fellini şi Mizoguchi! ● Unii cineaşti mai vechi sînt aproape uitaţi: Stroheim, Stiller, Sjöström, Grémillon, Pudovkin sau Sternberg – abia pe locul 30... Mulţi regizori consacraţi în Europa ies destul de "jumuliţi" în clasament (cazul lui Angelopoulos, Cassavetes, Woody Allen, Ferreri, Herzog, Rosi, Wajda, Polanski, Boorman), însă scorurile cele mai jalnice sînt ale lui Pasolini, Fassbinder, Bertolucci! Cineaşti ca Losey, sau "hollywoodieni" precum Kazan, Mankiewicz, Penn sau Altman par total desconsideraţi. Japonezii (Ozu, Kurosawa, Mizoguchi) obţin un scor mediocru, însă Paradjanov şi Tarkovski intră în panteon. ● Surpriză: "pionierii" cinematografului sînt în faţă (Edison, Feuillade, Ince, Lumière, Méliès), dar şi cineaştii experimentali (Warhol, McLaren, Brakhage, Kubelka, Markopoulos, Jonas Mekas, Michael Sow). ● Cineaştii actuali cel mai bine clasaţi: Godard, Resnais, Oliveira, Antonioni, Kubrick (primul american pe locul 44), Erice, Greenaway, Scorsese, Huillet şi Straub, Rivette, Wenders, Rohmer, Syberberg. ● La cineaste: Leni Riefenstahl – desigur –, Chantal Akerman şi Marguerite Duras (după *Le Monde*/16 nov.).

Orson Welles în *Citizen Kane*

> "Ştiu că e o greşeală să vorbeşti despre Hollywood, dar nu te poţi abţine".
>
> Orson WELLES (în revista *Stage*/ febr. 1941, în timpul campaniei de presă care a precedat premiera "Cetăţeanului Kane"; reluat în *Positif*/dec. '95)

CLASAMENTE (CONTINUARE). Am văzut, aşadar, cum stau lucrurile printre criticii de cinema. Dacă ne uităm ce zic cititorii, întîlnim aproape cu totul alte titluri... Deci: "Cele mai mari filme făcute vreodată?" Numărul pe ianuarie (deja!) al revistei britanice *Empire* ni le dezvăluie: 1. *Pulp Fiction* (Q. Tarantino, 1994); 2. *Războiul stelelor* (G. Lucas, '77); 3. *Reservoir Dogs* (Q. Tarantino, '92); 4. *Raging Bull* (Scorsese, '80); 5. *Lista lui Schindler* (Spielberg, '93); 6. *Naşul* (Coppola, '72); 7. *Aliens* (Cameron, '86); 8. *La nord prin nord-vest* (Hitchcock, '59); 9. *Fălci* (Spielberg, '75); 10. *Casablanca* (Curtiz, '42); 11. *Zbor deasupra unui cuib de cuci* (Forman, '75); 12. *Unora le place jazzul* (B. Wilder, '59); 13. *Blade Runner* (R. Scott, '82); 14. *Citizen Kane* (Welles, '41); 15. *It's a Wonderful Life* (Capra, '46); 16. *Apocalypse Now* (Coppola, '79); 17. *Taxi Driver* (Scorsese, '76); 18. *True Romance* (Tony Scott, '93); 19. *Die Hard* (McTiernan, '88); 20. *GoodFellas* (Scorsese, '90). ● *Annie Hall* al lui Woody Allen e pe locul 21, *Pe aripile vîntului* pe 24, urmat de *Căutătorii arcei pierdute*, de *Terminator* şi – mare surpriză! – de *Léon*, al lui Luc Besson! *Psycho* (Hitchcock) e pe 28, *2001–Odiseea spaţială* (Kubrick) pe 30, *Jurassic Park* e pe 43, urmat de *Alien* (al lui Ridley Scott) pe 49, *Brazil* (Gilliam) pe 50, *Cîntînd în ploaie* pe 56, *Cei 7 samurai* ai lui Kurosawa sînt după *E.T.*, pe locul 59, *Fereastra din spate* a lui Hitchcock pe 60, *Speed* (!!) pe 62, *Pe chei* (Kazan) pe 63, *Lawrence al Arabiei* (Lean) pe 64, *Manhattan* (W. Allen) e abia pe locul 70, urmat – pe 71 – de *Legăturile primejdioase*, marca Frears! Un clasic, *Şoimul maltez*, zace pe locul 82, în timp ce *Interviu cu un vampir* sare taman pe locul 84!..., urmat de *Întîlnire de gradul 3*, de *Cameră cu vedere* (88), de *Breakfast la Tiffany* (94) şi, în fine, de *Highlander* (de Russell Mulcahy!) pe 100...! ● Nostime sînt şi opţiunile cititorilor revistei britanice pentru "Cele mai proaste filme ale anului 1995": *1. Forrest Gump, 2. Natural Born Killers, 3. Four Weddings and a Funeral, 4. Plan 9 from Outer Space, 5. The Flintstones, 6. Boxing Helena, 7. Jaws: The Revenge, 8. Carry on Columbus, 8. Highlander II, 10. The Bodyguard.* ● Cît despre echipa de critici a aceleiaşi publicaţii, aceasta a ales, pentru "cele mai bune filme ale anului": 1. *The Shawshank Redemption*, 2. *Braveheart*, 3. *Shallow Grave*, 4. *Quiz Show*, 5. *Léon*, 6. *Apollo 13*, 7. *Ed Wood*, 8. *Crimson Tide*, 9. *Babe*, 10. *The Usual Suspects.*

● Vreţi să participaţi la jocul nostru "Cele mai importante zece filme ale cinematografului mondial", "Cele mai bune zece filme ale cinematografului românesc" şi "Cele mai bune zece filme ale anului '95"? Atunci trimiteţi şi listele dvs., pe numele redactorului acestei pagini, care promite să-şi facă publice propriile opţiuni încă din numărul viitor (**a.l.ş.**)

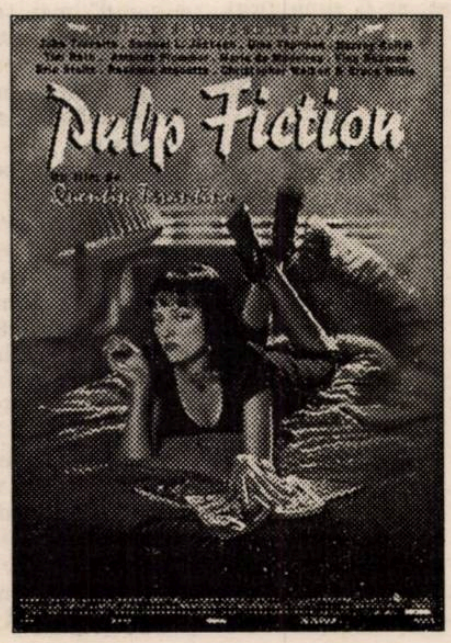

Cronica literară de tranziţie

Gilles Deleuze - ultimul text

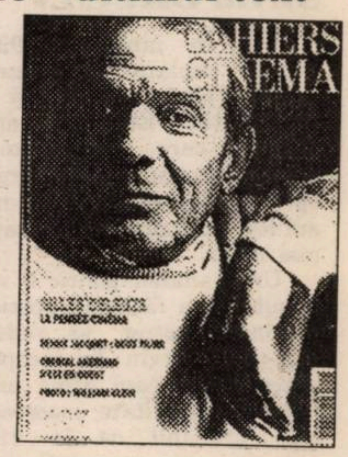

Despre Gilles Deleuze, Michel Foucault a spus la un moment dat: "Într-o bună zi, veacul va fi, poate, deleuzian". Într-o sîmbătă a acestei toamne, Gilles Deleuze s-a sinucis, lăsînd în urmă (sau, cine ştie, înainte, tot înainte) un raft de cărţi de prim ordin în biblioteca filozofiei contemporane: *Empirism şi subiectivitate* (1953), *Nietzsche şi filozofia* (1962), *Filozofia lui Kant* (1963), *Marcel Proust şi semnele* (1964), *Nietzsche* (1965), *Bergsonismul* (1966), *O prezentare a lui Sacher-Masoch* (1967), *Spinoza şi problema expresiei* (1968), *Diferenţă şi repetiţie* (1969; tradusă în românește la editura Babel, 1995), *Logica sensului* (1969), *Spinoza. Filozofia practică* (1981), *Francis Bacon: logica senzaţiei* (1985), *Cinema 1. Imaginea-mişcare* (1983), *Cinema 2. Imaginea-timp* (1985), *Foucault* (1986), *Pericle şi Verdi* (1988), *Pliul. Leibniz şi barocul* (1988), *Convorbiri* (1990), *Critică şi clinică* (1993); în claborare cu Félix Guattari: *Anti-Oedip* (1972), *Kafka. Pentru o literatură minoră* (1975), *Rizom* (1976), *O mie de platouri* (1980), *Ce este filozofia?* (1991); în colaborare cu Carmelo Bene: *Suprapuneri* (1979); în colaborare cu Claire Parnet: *Dialoguri* (1977). Fragmentul de mai jos este un extras din ultimul text scris de Gilles Deleuze şi face parte din Anexa (Capitolul V) destinată de autor ediţiei de buzunar a *Dialogurilor* cu Claire Parnet. A apărut în revista *Cahiers du Cinéma* nr. 497, noiembrie 1995.

(...) Ne-am ocupat pînă acum de situaţia în care un actual se înconjoară de virtualităţi din ce în ce mai vaste, din ce în ce mai îndepărtate şi mai diverse: o particulă creează efemeride, o percepţie evocă amintiri. Dar şi mişcarea inversă trebuie avută în vedere: atunci cînd cercurile se micşorează şi virtualul se apropie de actual deosebindu-se din ce în ce mai puţin de el. Se ajunge, astfel, la un circuit interior ce nu mai reuneşte decît obiectul actual şi imaginea lui virtuală: particula actuală are propriul ei dublu virtual ce nu se îndepărtează decît foarte puţin de ea, percepţia actuală îşi are propria ei amintire, ca un soi de dublu imediat, consecutiv sau chiar simultan. Căci, aşa cum arată Bergson, amintirea nu este o imagine actuală formată după perceperea obiectului, ci imaginea virtuală ce coexistă cu percepţia actuală a obiectului. Amintirea este imaginea virtuală contemporană obiectului actual, dublul său, "imaginea în oglindă" a lui. Există, astfel, coalescenţă şi, totodată, sciziune sau, mai curînd, oscilaţie, schimb continuu între obiectul actual şi imaginea lui virtuală: imaginea virtuală devine neîncetat actuală, ca într-o oglindă ce pune stăpînire pe personaj, îl înghite, nemailăsîndu-i decît o simplă virtualitate, ca în *Doamna din Shanhai*. Imaginea virtuală absoarbe întreaga actualitate a personajului, în vreme ce personajul actual nu mai este decît o simplă virtualitate. Acest schimb permanent între virtual şi actual defineşte un cristal. Căci cristalele apar în planul imanenţei. Actualul şi virtualul coexistă şi intră într-un circuit foarte strîns, ce ne trimite neîncetat de la unul la celălalt. Nu mai este vorba de o singularizare, ci de o individuare ca proces, actualul şi virtualul său. Şi nu mai avem de-a face cu o actualizare, ci cu o cristalizare. Virtualitatea pură nu mai este obligată să se actualizeze, dat fiind că este corelativă actualului împreună cu care formează circuitul cel mai mic cu putinţă. Nu mai este vorba de indeterminabilitate a actualului şi virtualului, ci de indiscernabilitate între cei doi termeni ce se preschimbă neîncetat unul în celălalt.

Obiectul actual şi imaginea virtuală, obiectul devenit virtual şi imaginea devenită actuală sînt figuri ce apar deja în optica elementară. În toate cazurile, însă, distincţia dintre virtual şi actual corespunde sciziunii fundamentale a Timpului, care înaintează diferenţiindu-se pe două mari direcţii: a face să treacă prezentul şi a conserva trecutul.

Prezentare şi traducere de
Bogdan GHIU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

„DILEMA" PRINTRE ANALIŞTII POLITICI

1. Ce evenimente din 1995 v-au contrazis analizele?

2. Politica românească mai are vreo enigmă pentru dumneavoastră?

Silviu BRUCAN

1. În ianuarie 1990, eu am declarat că va dura 20 de ani • pînă ce românii vor învăţa democraţia. Ei bine, anul acesta, oamenii care atunci voiau să mă linşeze pentru această predicţie m-au oprit pe stradă pentru a-mi spune că am fost optimist şi va fi nevoie de mult mai mult.

Unui analist politic îi vine greu să admită că a făcut pronosticuri greşite. Să încerc totuşi, să vedem ce iese. Într-un interviu la începutul anului apreciam că "am atins un platou de relativă stabilitate macroeconomică şi este probabil ca în 1995 şi '96 economia să cunoască un urcuş de deal, o creştere modestă a producţiei şi a nivelului de trai. Dacă în prezent populaţia, în proporţie de 60%, trăieşte mai prost ca înainte, acest procent ar putea să scadă la 50%".

Greşeala e că m-am bazat exclusiv pe date economice. Am subapreciat capacitatea guvernului Văcăroiu de a bălmăji astfel economia, încît o creştere industrială destul de mare şi o producţie-record de cereale să rezulte într-un crah monetar. Noroc că n-avem încă o bursă autentică cum este în Wall Street, dar şi aşa leul s-a rostogolit în faţa dolarului şi a tras după el şi mult lăudata stabilitate macroeconomică. Aş putea să mă prevalez de faptul că prognoza mea cuprindea şi 1996, dar, după performanţa de anul acesta a executivului, nu mai sînt sigur că anul viitor va fi altfel.

2. Mai întîi, eu cred că însăşi politica românească este o • enigmă. Am îndoieli serioase că ea există ca atare. Ceea ce trece în prezent drept politică românească este mai curînd un efort de adaptare la nişte exigenţe euro-atlantice, decît o politică concepută în mod deliberat, fie în decembrie '89, fie mai tîrziu. Să mă explic.

În Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia au venit la putere în '89 guverne de *centru-dreapta*, soluţie normală, deoarece sarcina istorică de a instaura simbioza democraţie-piaţă de tip capitalist occidental poate fi efectuată în mod natural numai de un guvern care crede sincer în virtuţile capitalismului. Abia după aceea a venit la putere, în Polonia şi Ungaria, o formulă de centru-stînga, pentru a restabili echilibrul social. Cam aşa funcţionează caruselul politic în Occident.

În România, datorită unor împrejurări particulare, a venit la putere o formulă de *centru-stînga*, care, împinsă de la spate de Consiliul Europei şi de Fondul Monetar Internaţional, înaintează pe drumul capitalismului cu opinteli şi năduf "à contre-coeur". Anormalitatea lui Ceauşescu s-a prelungit şi după moartea lui. După victoria în alegerile din mai 1990, observam într-un mult hulit interviu TV şi articol că "Frontul Salvării Naţionale este total nepregătit" pentru uriaşa sarcină a tranziţiei. În 1991, spuneam că la noi privatizarea arată ca un cal priponit pe care ţăranii îl leagă de picioare ca să nu fugă! Aşa arată şi acum. Dar guvernul se căzneşte să îndeplinească cele 10 porunci ale FMI, iar preşedintele Iliescu a luat-o pe drumul spre Canossa şi a vizitat cartierul general al NATO, după care s-a dus în citadela marelui capital Wall Street. Mai mult nu se poate cere unui fost comunist!

Înaintea alegerilor din 1992, pledam pentru o coaliţie PDSR-CD, adică un guvern de centru-dreapta. Dar electoratul nu a marşat în această direcţie. De aceea, rămîne pentru mine o enigmă cum s-ar putea realiza aşa ceva la alegerile din 1996, ca să intrăm şi noi în normalitate.

Stelian TĂNASE

1-2. Nu ştiu dacă sînt un analist politic. Nu urmăresc presa, nu am mai citit un ziar de nu mai ştiu cînd. Dacă mă întrebaţi despre subtilele balanţe ale arcului guvernamental, sau care este raportul de forţe în CDR, habar nu am. Interesul meu merge spre societate, şi raportul acesteia cu elitele, cultura politică, trendurile mari ale fenomenului tranziţiei. De altfel, scriu rar pentru gazete, pentru că nu sînt *up to date*. Plus că nu-mi place s-o fac pe deşteptul, să prezic, să spun, *ţi-am spus eu că aşa o să se întîmple*. Cînd o predicţie făcută de mine se confirmă, nu mă bucur, am un aer de cobe, şi prefer să trec sub tăcere.

Optimismului meu din decembrie 1989, iunie 1990, îi corespunde azi un scepticism pronunţat cu privire la viitorul democraţiei româneşti. Societatea noastră, compartimentată, destul de corporatistă şi ruptă în bucăţi a luat o direcţie autoritarist-oligarhică. S-ar putea să fie un stadiu de neevitat pînă la modificarea structurii sociale, a creării acelei structuri a proprietăţii, a altor raporturi între stat şi comunităţile locale... Nu văd elementele de descentralizare fără de care nu există democraţie. Dimpotrivă, şi statul şi instituţiile, chiar acelea ieşite din societatea civilă, au structura unei piramide cu vîrful activ şi un corp amorf. Sînt dinozaurii tranziţiei. Aşa funcţionează partidele, dar şi guvernul, în raporturile sale cu prefecturile etc. Fără o presiune de jos, fără o activizare a corpului social, lăsînd totul în seama elitelor economice, politice, nu se va schimba nimic, sau foarte încet şi numai în folosul celor care decid.

1995 a continuat acest trend al unui autoritarism tot mai pronunţat, dublat de escaladarea corupţiei şi a discursului naţionalist (interesant, acesta apare şi în zone unde înainte nu era prezent, din calculul prost că aşa nu se mai cîştigă electorat). 1995 s-a evidenţiat şi prin evenimente absente. Unul este ratarea unificării liberale. Liderii liberali s-au speriat că ar fi putut să se afle într-un mare partid, cu pretenţii la guvernare, şi au respins ideea, după ce au ajuns relativ departe cu negocierile. Eşecul are o pondere mare, pentru că a deschis calea spre recîştigarea alegerilor, în 1996, de către forţele de stînga. O opoziţie cu două mari partide, liberal şi ţărănesc/creştin democrat, ar fi simplificat radical peisajul politic şi ar fi oferit electoratului o alternativă clară. Aceasta acum lipseşte; efectul: absenteism şi voturi risipite în toate direcţiile, în dauna opoziţiei. Faptul că ea va pierde alegerile din 1996 a ajuns un loc comun şi provoacă o resemnare extrem de periculoasă. România are nenumărate mistere pentru mine. Este o ţară imprevizibilă. Ceea ce în altă parte este normal, legic, se deduce, aici nu funcţionează. Întîmplarea, improvizaţiile, descurcăreala, inclusiv a guvernului, constituie regula. Te poţi aştepta la orice, oricînd. Una din observaţiile pe care adesea le aud în străinătate este aceea că ei (americani, englezi etc.) nu înţeleg ce se întîmplă în România, că este un peisaj ceţos şi ambiguu din care este foarte greu să distingi ceva precis. Caracterul impredictibil al economiei, al sistemului politic, al reacţiilor societăţii româneşti face ca să ne aflăm într-un fel de carantină, sub observaţie. Cu consecinţe dintre cele mai grave. Una dintre ele este şansa a doua pe care o avem în legătură cu integrarea în NATO; alta – rezerva investitorilor. Ca să glumim, "Europa nu s-a dumirit" şi noi ne continuăm impasibili jocul de a nu ne dezvălui intenţiile. E un mic spectacol de umbre şi siluete fumegoase pe un ecran semitransparent. Cine ar risca diagnostice prea riguroase ar risca prea mult.

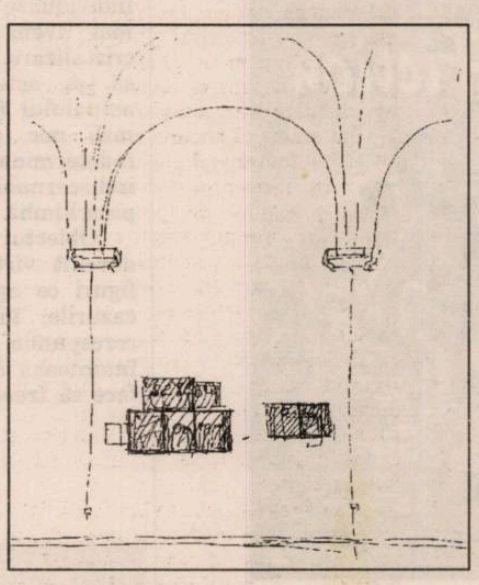

N. C. MUNTEANU

1. Cu modestia omului care-şi mărturiseşte singura vanitate • de care e capabil, şi anume vanitatea de a nu fi vanitos, mi-am dorit să fiu contrazis în tot ce am scris. Am şi lăsat de fiecare dată deschisă portiţa speranţei. Nici măcar această satisfacţie nu mi-a fost dată.

Cît despre dezamăgiri? Cînd e vorba despre românii din România, la vreme de tranziţie, nu de dezamăgiri mă cutremur...

Aşadar... Am zis că privatizarea prin cupoane e doar un şoricel rahitic născut de grămăjoara numită guvernul Văcăroiu. Şoricel a fost. Ritmul subscrierii cupoanelor nominative de privatizare a depăşit chiar şi cele mai sumbre previziuni, doar 7% din numărul total al cupoanelor distribuite. Că alegătorii PDSR-ului n-au răspuns prezent la operaţiunea demagogico-populistă numită "cuponul şi milionul" mai treacă-meargă, în fond una votăm, alta fumăm. Dar dacă măcar cele 4 milioane de salariaţi şi-ar fi depus cupoanele în cele 4000 de societăţi unde lucrează, s-ar fi înregistrat vreo 3 milioane de titluri depuse. N-a fost cazul. Şi-mi aduc perfect aminte, parcă a fost ieri, patetica declaraţie a dlui Mircea Coşea. Domnia-sa afirma că "anul 1994 este ultima şansă pentru reforma în România". Anul 1994 a trecut de un an, trece şi 1995, termenul a fost prelungit pînă la 30 martie 1996, iar optimiştii speră că privatizarea se va încheia în 1996. La anul şi la mulţi ani! La români, zilele nu intră în sac, după cum nu intră nici săptămînile, nici lunile şi nici anii, răbdare şi tutun. Tutun de contrabandă. Pînă una alta, dl. Mircea Coşea nu numai că nu şi-a dat o demisie promisă, dar a devenit şi membru al PDSR.

Despre PDSR am spus că va deveni partidul fripturiştilor. N-am fost dezamăgit, n-am fost contrazis, PDSR este partidul fripturiştilor. Cu şoselele, cu momele, văzînd iadul corupţiei doar în ceilalţi, închizînd un ochi, ba chiar doi, la corupţia din propriile rînduri, a dat Dumnezeu şi PDSR a devenit un partid de mase. Mai mult masa şi deloc clasa, justificînd ticăloasa afirmaţie "PDSR-işti, dar mulţi". Ideea abandonării puterii îi îngrozeşte. Cui să lase ei biata ţărişoară? Acum se pregătesc să mai conducă ţara măcar vreo 12 ani. Opoziţia le va da, desigur, o mînă de ajutor. Din acest punct de vedere, nici opoziţia nu m-a contrazis, nu m-a dezamăgit.

Nu m-a contrazis, nu m-a dezamăgit nici Corneliu Vadim Tudor. El n-a înţeles că mitocănia nu e valabilă tot timpul. Acceptabilă a fost doar atîta vreme cît el a bălăcărit opoziţia, monarhia şi, prin asta, şi istoria noastră. Ieşirea din rol, împroşcarea cu lături şi a fratelui mai mare, a reprezentanţilor săi cei mai de vază, dovedeşte nu numai enormitatea omului, dar şi slăbiciunile lui politice. Băiatul n-a învăţat nimic din teoria tovarăşului de drum, lecţie care se învaţă destul de devreme la cursurile de marxism-leninism. Cei care l-au făcut ce este, şi chiar mai mult decît atît, i-o vor aminti în curînd. Chiar şi fără ridicarea imunităţii parlamentare. Vin alegerile. Atunci cînd nu va fi nici milă, nici îndurare.

În rest, rămîne cum am zis – deşi abia ieri am aflat (şi am fost surprins!) că o anumită Alianţă Civilă mă consideră partizan al PD-ului, doar fiindcă am afirmat că acest partid a avut o spectaculoasă evoluţie pozitivă, de cînd se află în Opoziţie! Ei, s-auzim numai de bine...

2. Două, două enigme. Ele sînt • Ion Iliescu şi Virgil Măgureanu.

Andrei CORNEA

1. Cred că un eveniment neaşteptat şi neprevăzut în • 1995, din punctul meu de vedere, a fost mişcarea studenţească şi urmările sale. Ea a arătat că:

a) Pasivitatea studenţilor nu este nici absolută, nici definitivă şi că, în general, societatea civilă are resurse şi reacţii care "strică jocul" politicienilor, dar şi al analiştilor, atunci cînd te aştepţi mai puţin.

b) Cu o atitudine relativ coerentă şi clară, societatea civilă (sau părţi ale ei) poate exercita presiuni considerabile asupra guvernanţilor şi poate obţine recunoaşterea rolului şi a autonomiei sale.

c) Prin amendarea unei legi organice, votate în urmă cu trei luni, s-a pus în discuţie calitatea procesului de elaborare legislativă din Parlamentul României; s-a putut vedea în ce măsură obsesia naţionalistă a majorităţii partidelor, fie ele de la Putere, fie din partea Opoziţiei, este, chiar din punct de vedere practic, o piedică.

O altă evoluţie, la drept vorbind nu neaşteptată, dar a cărei rapiditate a putut surprinde întrucîtva, a fost "cursa naţionalistă şi populistă" în care a intrat CDR, dar şi alte partide din Opoziţie. Pentru naţionalism, se poate cita aproape unanima respingere a Recomandării 1201 a Consiliului Europei; pentru populism, recent publicatul "Contract cu România".

2. Fireşte că are, dar, dacă aş şti • să o numesc, ea şi-ar pierde cel puţin jumătate din caracterul său enigmatic. Problema de a nu te lăsa surprins de evenimente rămîne esenţială, iar "rezolvarea" ei ţine mult de capacitatea noastră de a ne păstra flexibilitatea şi prospeţimea gîndirii.

O stranie nostalgie în '95: a-ţi face o meserie din scris

– De vorbă cu cei mai proaspeţi debutanţi în literatura română –

Reuniţi în jurul casetofonului meu, ei au depănat un *book-making*. Eu i-am rugat s-o facă, fiindcă m-am gîndit că un *book-making* e o bună poveste de sfîrşit de an. "Mesajul" ar fi, adică: uite că se poate şi uite şi *cum* se poate! **Sorin Gherguţ, Svetlana CArstean, Răzvan Rădulescu, Mihai Ignat, Cezar Paul-Bădescu** şi **T.O.Bobe** au intrat oficial, cu patalama, în hora Literaturii, în anul ăsta "vechi" '95, dar despre cartea lor se poate spune că e un fel de An Nou: "Volumul **Tablou de familie**, cu şase autori foarte tineri (născuţi între 1967 şi 1973), oferă în sfîrşit ocazia unei priviri îndreptate spre viitor, spre ceea ce se conturează de-acum în scrisul românesc –,nota Ioana Pîrvulescu în **România Literară**. Cum cei şase n-au avut niciodată prilejul de a se confrunta cu cenzura, iar formarea lor în universitate s-a produs după '89, volumul colectiv publicat de ei se transformă într-un limpede reper..., ei sînt, pentru stadiul actual al literaturii române, o prezenţă «străină», nouă, care trebuie privită cu luare-aminte".

Din "Tabloul de familie" contingent convocat de mine lipseşte Sorin. Pe ceilalţi cinci îi rog să-mi istorisească povestea "familiei" din "tablou". Răzvan e desemnat să intre în rolul de rapsod şi evocă studenţia la Facultatea de Litere din Bucureşti. Iată:

Răzvan: Ne cunoaştem de foarte multă vreme - Cezar şi cu Svetlana sînt naşii noştri; Teo era prieten cu ei, aşa ne-am cunoscut, el e prieten, coleg cu Mihai Ignat şi pe Gherguţ îl cunoşteam foarte de demult de la Cenaclurile lui Tudor Opriş, de la "Săgetătorul" unde el scria poezie ca şi-acuma (oricum n-avea nici un succes acolo, că acolo se scria aşa, mai patetic). Ideea noastră a fost să facem un cenaclu fără mentor. Oricum, lumea făcea tot soiul de experienţe şi eu eram curios să văd dacă după '89 mai ţine un cenaclu... Ei, s-a văzut că funcţionează greu cenaclul fără mentor. Automat se dau nişte lupte pentru autoritate, eu aşa cred, şi lumea devine încet-încet mai neserioasă.

Şi cîte şedinţe fără mentor au fost?

Răzvan: Trei şedinţe de Cenaclu *Central*.

Svetlana: Nu se lega! Era sentimentul ăsta că nu se leagă şi că e inutil!

Răzvan: Şi-am zis: dom'le, să facem altfel! Ne-am propus să scriem cu temă, să exersăm. O să spun acuma mica noastră teorie (cred chiar că o să fac o poezie din ea): aşa cum cel care termină hidrotehnica ştie să construiască ceva legat de ape, aşa cum cel care termină construcţia de avioane ştie, la limită, să construiască un avion, cel care termină filologia nu ştie să facă nimic, nu iese nici poet, nici critic şi cîteodată nici profesor, deşi diploma e de profesor, asta-i specializarea, dar el nu e pregătit să ştie să vorbească cinci ore fără să facă noduli pe limbă, şi, din multe alte motive, nu iese el bun profesor. Şi ne-am zis că măcar atîta lucru poţi să ai de pe urma unei facultăţi - ca, în cursul ei, colateral, să-nveţi să scrii şi să analizezi bine un text, să devii într-un fel profesionist, să scrii cu *temă*. Acuma, este adevărat că, de vreme ce în majoritatea cazurilor noi propuneam temele şi noi am încercat să găsim şi-o strategie, pînă la urmă tot nişte mici mentori am ajuns! Şi destul de tiranici, e-adevărat. Fiindcă mie mi se părea normal să poţi s-ajungi să ţii o descriere pe două pagini pe un subiect, oricare-ar fi el, sau să reuşeşti să scrii un text în care să surprinzi starea de final - final de orice - al unei posibile proze, sau să scrii forme fixe. Dar multora care au venit nu li s-a părut normal şi cenaclul a-ncetat în momentul în care am văzut-o pe o colaboratoare croşetînd.

Cît a durat?

Răzvan: Un an.

Şi alte teme?

Cezar: De exemplu: proză licenţioasă, poezie licenţioasă.

Răzvan: Atunci a venit mai multă lume...

Svetlana: Proză pentru copii, poezie pentru copii.

Răzvan: Poezie dedicată mamei - urmată de poezie dedicată tatălui.

Cezar: Sonete despre primăvară, - o odă... poezie gastronomică... Sau descrierea: descrieţi pe două pagini o dungă de la pantaloni! Erau lucruri destul de bănăluţe, de - cum spunea Cărtărescu?

Creative writing.

Svetlana: Şi am avut două experienţe în sensul ăsta - cea a neantului ăsta, al temelor - în momentul în care trebuia să dăm o temă aveam senzaţia că ne aruncăm aşa în faţă cu capul în ceva absolut necunoscut...

Răzvan: Şi tare!

Svetlana: Şi rezolvarea temelor, după aceea...

Cezar: Se propuneau într-o săptămînă şi trebuia să se angajeze unul care să scrie pentru săptămîna următoare. Asta - înainte să apară şi să propună "Dilema" numere tematice!

Încercaţi să trataţi serios temele?

Cezar: Sigur - serios, inclusiv discuţiile ulterioare din care încercam să retragem teoria.

Cu un gînd la post-modernism?

Răzvan: În nici un caz, mie nici prin cap nu mi-a trecut să fiu post-modernist cu tot dinadinsul.

Cezar: Nimănui!

Răzvan: Eu, de pildă, am nostalgia breslelor şi mi-ar plăcea foarte mult să fiu scriitor şi să fac parte dintr-o breaslă, dar în mod autentic, cum am văzut la televizor breasla cărătorilor de brînză, din Olanda. Nu mi-am închipuit că există breaslă pentru asemenea operaţiune în aparenţă simplă: sînt doi inşi care ridică un fel de targă pe care stau nu ştiu cîte cocoloaşe de brînză cîntărind o sută şi ceva de kilograme. Nu mi-am închipuit că o breaslă poate să reziste de la 1640, în care ăştia nu fac decît să care brînză şi sînt pe patru compartimente - în sfîrşit... M-am gîndit că era bine demult să fii compozitor, să poţi să scrii la comandă: îţi comandă nu ştiu ce senior să scrii o cantată - ăsta-i serviciul tău să scrii o cantată pentru fiecare duminică din an - şi tu trebuie să dai pe an 50 de cantate, nu merge să mai vii în anul viitor cu cantata de anul trecut, că toată lumea ştie...

Şi n-ai întîlnit pe nimeni care să declare că e scandalos ce spui?

Răzvan: Ba da!

Svetlana: Reproşuri de tip: vai, scriitorul, turnul de fildeş, şi alte sintagme de genul ăsta...

Cezar: Da, ni s-a reproşat: cum adică, să scriu cînd n-am inspiraţie? Ce făceam noi părea foarte stahonovist, à la şcoala de poezie...

Răzvan: Asta implică şi ideea de a-ţi asuma riscul să dai aşa, din cînd în cînd, şi bile negre. Este automat - dacă tu scrii cîte ceva în fiecare săptămînă din an, e clar că din cincizeci şi ceva de bile douăzeci vor fi negre, dar... măcar în alea care sînt negre trebuie să se vadă că o ştiinţă minimă a scrisului tot există...

Cezar: Pînă la urmă, am ajuns noi să propunem şi noi să facem temele. Între timp începuse de vreo două trei şedinţe cenaclul lui Mircea Cărtărescu şi am trecut la el cu arme şi bagaje. Dar pentru mine a fost foarte importantă experienţa aceasta a Cenaclului Central cu temă.

În ce spuneţi e un mod de a nega o mitologie a scriitorului, destul de clar... difuză. E o doză de nostalgie în dorinţa de a-ţi face *meserie* din scris.

Mihai: Eu n-am fost de la început nici la Cenaclul lui Mircea Cărtărescu, nici la cele cu temă. La Cenaclul Litere am ajuns mai spre vară şi de fapt acolo s-a făcut legătura mai consistentă între mine şi ei.

Svetlana: Şi Mircea Cărtărescu a contribuit la legătură. Pentru că el, cu indexul lui demiurgic, a arătat în mai multe direcţii, a făcut un soi de selecţie şi s-a tras un cerc, nu?

E aşa de important un cenaclu, dacă scrii?

Mihai: Eu pot să răspund la întrebarea asta. Eu am lipsit de la Central şi de la Cenaclul lui Mircea Cărtărescu la începuturile lor, dar nu fiindcă am fost criticat (aşa s-a întîmplat!), ci pentru că nu aveam mare încredere în cenacluri. Consideram că o lectură a textelor proprii poate să fie de folos într-un cenaclu, dar nu o frecventare asiduă. Şi acuma trebuie să recunosc că el are totuşi un rol: te formează, auzind alte texte, auzind alte păreri.

Întrebarea ar fi: cantitatea de experienţă formativă depăşeşte cantitatea de neînţelegeri?

Cezar: Noi am trăit o perioadă destul de paradisiacă din punctul ăsta de vedere în cenaclurile la care am participat, fiindcă el, Cărtărescu, ne-a apreciat şi căpătase o oarecare greutate cuvîntul nostru, deci noi eram oricum de partea puterii de fiecare dată!

Svetlana: Asta-i foarte urît...

Cezar: Exact. Fiind de partea puterii şi impunînd aşa, tiranic, de multe ori, nu simţi nefericirile. Glumesc, bineînţeles!

Svetlana: Spre deosebire de tine, Mihai, eu şi cred că şi ceilalţi nu am mers niciodată singuri într-un cenaclu, aşa cum se duce un individ tînăr care vrea să citească şi să vină să-şi dezvelească pieptul acolo, pentru cauză. Noi am fost întotdeauna un bloc, eu cel puţin m-am simţit întotdeauna foarte ocrotită şi ştiam foarte bine dinspre ce parte vin. Chiar dacă bîjbîiam în ceea ce scriam, simţeam asta, nu ca pe-o ideologie, dar ca pe-o apartenenţă foarte puternică la ceva ce nu puteam foarte bine să descriu.

Teo: Mai e ceva, în interiorul acestui grup, în întîlnirile noastre particulare, din afara cenaclului, cred că fiecare dintre noi o mai lua pe coajă...

Svetlana: O lua obligatoriu! Eram foarte duri între noi!

Teo: Practic, poate inconştient, am făcut strategia asta de ieşire treptată, deci fiecare citea în micul grup în care îşi verifica din punct de vedere valoric textele şi...

Svetlana: Niciodată nu am ieşit cu texte pe care ceilalţi nu le-ar fi cunoscut. Deşi niciodată nu ne-am întîlnit să spunem: noi sîntem un grup, acţionăm aşa, nu a fost nici o coaliţie sau conspiraţie împotriva celorlalţi.

S-ar putea defini ceva-ul ăsta, acum, privind în urmă? Mircea Cărtărescu spune: "volum simptomatic pentru o stare de spirit" - fără s-o numească.

Teo: Profesionalismul, cred - despre care vorbea Răzvan.

Cezar: N-ar fi bine să spunem aşa, ca să nu ne dăm rotunzi.

Teo: Nu ne dăm rotunzi. Asta-i ce dorim!

Cezar: La Braşov, cînd ne-am lansat cartea şi am avut o discuţie cu Muşina, Crăciun, Boţiu şi cîţiva studenţi de-acolo o studentă ne-a-ntrebat: "De ce scrieţi?"

E abisală întrebarea!

Cezar: Da, şi-n faţa unei asemenea întrebări esenţiale am încercat pe moment să găsesc o formulă care să se-apropie de memorabilul întrebării înseşi. Am spus că scriu pe de-o parte pentru a mă împăca cu mine însumi (de-asta scriu despre copilăria mea) şi pentru a mă împăca cu ceilalţi (pentru a mă socializa). Eu sînt un tip nesociabil, sînt retras şi nu-mi găsesc prieteni...

Dar şi cînd ţi i-ai găsit!

Cezar: Tocmai, scriind mi-am găsit foarte mulţi prieteni. Şi lucrul ăsta merge. Şi-mi dau seama că prieteniile care se fac prin intermediul scrisului sînt esenţiale, în ce sens? Literatura îţi face în primul moment prieteni, te socializează, apoi ţi-i îndepărtează pe unii şi ţi-i lasă numai pe cei esenţiali. Dacă prietenii-ţi rezistă pînă la capăt în urma şocului acestuia al orgoliilor născute din exerciţiul literar, atunci poţi să ai încrederea că sînt prieteni de o viaţă şi pentru o viaţă. Dacă ce-nseamnă să mă-mpac cu mine nu ştiu prea bine, ştiu foarte bine ce-nseamnă să mă-mpac cu ceilalţi şi iată că faptul că scriem a născut un grup, chiar o familie pe care mi-am regăsit-o...

Svetlana: La Braşov, Răzvan a fost primul care a răspuns la întrebarea "De ce scrii?". Şi a răspuns "Din plăcere!". Şi a avut un fel atît de atrăgător de a o spune încît şi eu am dat un răspuns similar. Iar Teo a spus "Nu din plăcere, ci dimpotrivă!" Şi după aia am stat foarte mult şi m-am gîndit la ce-au spus ei: de ce am răspuns ca Răzvan şi după aia m-am gîndit că s-ar putea să fie ca Teo? Şi mi-am dat seama că bucuria aia de care vorbeam eu este infinitezimal postumă: ea se produce *exact* în momentul în care s-a terminat scrisul şi este atît de apropiată de momentul terminării corvezii respective, încît eu nu mai realizez că este postumă şi o atribui momentului în care am scris.

Teo: Ce-aş spune eu: e un chin, dar nu chinul acela care vine din conştiinţa faptului că trebuie să faci neapărat asta şi că fără scris nu se poate! Ba chiar dimpotrivă! Se poate foarte bine fără scris şi poţi foarte simplu să trăieşti fără scris! Chiar nu ştiu de ce scriu: ăsta ar fi paradisul, să pot să stau fără să scriu.

Aveţi proiecţia asta, a vieţii fără scris?

Svetlana: Mă gîndesc acuma, mai ales de cînd am ajuns să am o minimă "poziţie literară"... E faptul că mă obligă să scriu în continuare şi faptul că mă imaginam poate mai uşor înainte fără scris! Scrisesem jurnal la un moment dat, şi cel care scrie jurnal este bîntuit discontinuu, dar frecvent, de dorinţa asta de a scrie şi de a reflecta permanent. Acum de cînd cred că scrisul meu ar putea să intereseze un minimum de persoane, încep să-mi pun problema...

Teo: Îţi pui problema construcţiei textului?

Svetlana: Nu, nu este vorba de text, ci de scris în general. Adică mă-ntreb - şi ştiu că e o tîmpenie ce spun - eu trebuie să scriu? e un semn? sau pot să mă dezvolt şi în afara scrisului? Dar dacă ştiu că cineva aşteaptă să citească ce scriu eu, există deja un nou gen de dedublare.

Teo: Faci o diferenţă între scrisul de jurnal şi celălalt?

Svetlana: Jurnalul suspendă. Prin textul pe care l-am făcut am găsit o soluţie de a mă elibera din strînsoarea asta a jurnalului care condensează fără să ajungă la nimic.

Cezar: Dac-ar fi să extragem o "trăsătură comună", ea ar fi nevoia de sinceritate - circumscrisă minciunii necesare, artistice...

Teo: În tot ce fac încerc sinceritatea în diferite forme şi la asta e cel mai dificil de ajuns şi tot ocolul acesta livresc şi al formelor e de fapt în căutarea sincerităţii. Închipuiţi-vă ce chin teribil să pui un om în faţa colii albe şi să-i spui: "Fii sincer!".

Vorbiţi despre sinceritate, voi, prozatorii. Mihai, tu, "poet de idei", ce spui?

Mihai: Poeziile mele reprezintă în foarte mare măsură un soi de autobiografie. Şi sînt sigur că se poate observa asta. Ăsta e un element de sinceritate. Doar că autobiografismul ăsta e amestecat cu altceva. Curios e că mi s-a spus că scriu sec, tehnic şi aşa mai departe. Totuşi eu chiar am momente cînd mă furnică degetele. Şi cînd sînt invitat la discuţii, şi iată că am început să fiu, mie-mi este foarte greu, pentru că nu sînt stăpîn pe foarte multe elemente de teorie literară, de literatură... Sînt puţin năucit şi mi-e şi puţin frică. Cred că aş ajunge la nesinceritate încercînd să teoretizez despre sinceritate sau despre altceva.

Teo: Nici eu nu-mi arog poziţii teoretice şi de om competent...

Totuşi teoretizaţi în anumite momente, nu vă scuzaţi pentru asta... Sigur, optzeciştii se definesc ca o generaţie teoretică şi voi nu. Dar ajunşi la interviuri, lansări, întîlniri cu scriitori, deci în "ghearele" instituţiei literare, ajungeţi să fiţi solicitaţi să vă confecţionaţi, fie şi après-coup, un discurs "identitar", nu? Iar analogia între formula voastră de debut şi "Aer cu diamante" sare în ochi.

Cezar: Cărtărescu ne-a ajutat foarte mult, de fapt asta este. Fără el cartea n-ar fi apărut. El s-a zbătut. La început s-a pus problema să apărem în nişte Cărticele stil *Co-Co* - "cartea cea mai mică". Şi Paul Cornea a spus atunci: "Ei, sînt nişte lucruri derizorii, ar fi mai bine să fie într-un volum, arată mai bine". A avut dreptate.

Şi aţi ieşit apoi la lansări şi "întîlniri" în care vi s-a reproşat că nu aveţi o ideologie.

Teo: Asta mai mult Alexandru Muşina.

Svetlana: Ca şi cum pentru un scriitor nu este suficient să-şi scrie cărţile, ci trebuie să facă ceva în plus.

Teo: Se pare că lipseşte atitudinea noastră faţă de istoria literaturii.

Cezar: Şi că n-am venit în deschiderea cărţii cu un program în care să anunţăm că noi, de-acum, vom fi aşa, vom face aşa şi vom desface aşa în cadrul Literaturii. Ba mai mult, pentru că am permis, zicea Muşina, să ni se impună o ideologie din afară, prin prefaţa lui Cărtărescu, care a venit cu o ideologie din alte vremuri, cea optzecistă...

Deşi el s-a ferit să ideologizeze în prefaţă!

Svetlana: Un fapt bizar de după apariţia cărţii: foarte multă lume de bună calitate a început să ne dea sfaturi: "Nu vă ataşaţi ca nişte vagonete la Cutare sau la Cutare..." "La volan e altcineva!"...

Cezar: Muşina ne întreba: nu simţiţi că voi trebuie să luptaţi? Voi sînteţi prea inerţi, prea inactivi, sînteţi iresponsabili, "competiţia continuă"... Ei sînt cu ideea asta... Noi nu ne simţim în concurenţă cu nimeni.

Deci nu e nimeni la nici un volan!

Cezar: Exact. Nici optzeciştii, nici nouăzeciştii. Ei într-adevăr se ciocnesc tot timpul. Dar pe mine, pe noi, ne lasă rece.

Delia VERDEŞ

22 DECEMBRIE '89, DUPĂ PRÎNZ, ÎN „PRIMĂVERII 50"

Vedere prin drapelul decupat

Un du-te vino ca la sfîrşit de meci umple Bulevardul Primăverii de lume: **Ole, ole, Ceauşescu nu mai e!** Dinspre Arcul de Triumf se-ndreaptă către Televiziune camioane pline de soldaţi, armata e cu noi iar teroriştii nu există, deocamdată, ca nume cel puţin. Toate semnele de circulaţie care delimitau "zona interzisă" au fost smulse din pavaj. Se circulă liber, oriunde. Cordialitate generală, spirit jovial al victoriei nedezmeticite. Stare de recreaţie. În pârculeţul ce desparte blocul funcţionarilor de la ambasada URSS de Bd. Primăverii o tînără a ieşit să-şi plimbe cocherul, ghemotoc roşcat, jucăuş, cu lătrat ascuţit. Cîţiva tineri cu benzi tricolore pe frunte, drugi de fier într-o mînă şi sticle de şampanie într-alta, se distrează să-l întărîte. Fata e scandalizată de "lipsa de educaţie". Ei rîd gros, prea înveseliţi ca s-o înjure. De pe Calea Dorobanţi cotesc în goană automobile supraîncărcate, deasupra cărora se zbate în vînt drapelul decupat. Pe Primăverii încetinesc în scrîşnet de frîne.

Din sens contrar, dinspre locuinţa lui Ceauşescu, vin grupuri de oameni discutînd cu aprindere. În partea stîngă a străzii, într-o clădire acoperită cu ceramică verde se arde hîrtie. Prin norii de fum cenuşiu aleargă în zig-zag nişte băieţandri, copii mai degrabă, cu pînze albe pe cap sau sub braţ, care flutură în urma lor ca voalurile unor mirese fugind de-o primejdie. (Feţe de mese? Cearşafuri? Prosoape?) Necunoscuţii care trec unii pe lîngă alţii, sau intră în vorbă mergînd alături, se salută cu degetele răsfirate în V. Urcînd şi coborînd mereu de pe trotuar, cu paşi precipitaţi, în contratimp, un bărbat cu voce dominatoare povesteşte întîmplări din cartierul Aviaţiei. Imediat ce-a aflat de fuga dictatorului, lumea s-a dus la "Alimentara", a rupt "dosarele cu raţii" şi a "cumpărat omeneşte" tot ce-a găsit. El a luat numai 4 kg de carne de porc, n-avea mai mulţi bani asupra lui. Însoţitoarea sa comentează destinul lui Ceauşescu: "Să mă ierte Dumnezeu, dar ştiţi cum vine, după faptă şi răsplată. Aşa-i trebuie că nici el n-a crezut la necazul altuia. Mi-a spus cineva că i-ar fi scris Regele (?! - n.n.) şi l-a rugat foarte frumos: «domnule Ceauşescu, îţi plătesc din averea mea toate datoriile externe, numai lasă-mă să vin să mor acasă. Atîta dorinţă mai am, ultima»... Şi nu l-a lăsat, doamnă". Abia descoperită, libertatea cuvîntului amestecă închipuiri de basm cu formulări din "Scînteia".

Bd. Primăverii 50. Puhoi de oameni ocupă curtea şi se îngrămădeşte la intrarea primei vile, cea de pe colţ. Miros de haine transpirate, de fum rece, de trupuri multe. Grabă, neîncredere în moment, dezamăgire. Noii veniţi se uită unii la alţii neştiind ce-ar trebui să facă odată intraţi în casă. Văzută dinăuntru vila nu impune nici prin dimensiuni, nici prin opulenţă. Se petrece aproape pe nesimţite o redimensionare a reperelor socotite altă dată copleşitoare. Dimineaţă s-a întîmplat la fel cu balconul de la CC. Cînd s-a umplut de lume s-a dovedit că n-are nici pe departe proporţiile sugerate de imaginile TV de pînă mai ieri. Aici, acum, măcar pentru o clipă, apar raporturi adevărate cu lucrurile. Privire prin camerele în dezordine. Pe un pat, două rochii lungi de brocart, aruncate în grabă; pe fotoliul de alături, s-a rătăcit o jucărie imensă, un cal de pluş. Copilul care se-agaţă de gîtul lui pare brusc micşorat. La capătul unei scări interioare, aproape blocînd trecerea, a ajuns un cîntar de baie, cu ecranul ridicat pe-o tijă, cam la nivelul taliei unui om de statură mijlocie: oricine-şi poate citi greutatea fără să se aplece. Cîţiva se cîntăresc. Pe peretele livingului, aproape de uşă, un tablou cu ramă subţire, aurie şi fond vişiniu închis: portretul fostei nurori a cuplului Ceauşescu. Pe margini, deasupra sticlei, ca la oglindă în casele modeste, stau înfipte nişte instantanee color. Unele sînt subexpuse, neclare. Mişcarea personajelor - autentică; grupuri care se ţin de braţ sau de după umăr cu gesturi familiare. Cîteva femei îmbrobodite, zîmbind larg, s-au strîns lîngă o *Dacie* roşie. Pe şemineu, fotografia alb-negru a unui copil, nepotul, într-o încadratură lată, de culoarea cositorului brut, cu motive naţionale, cum se găseau în toate artizanatele. De o parte şi de alta, la distanţe simetrice, atîrnă cîte o mască africană. Chipuri de abanos încremenite în uimire, cu guri rotunjite ca pentru strigăt şi ochi măriţi. Într-un mic balcon închis (!), două fotolii uşoare şi o măsuţă acoperită cu un dreptunghi de etamină, decorat cu trandafiri tricolori cusuţi în "cruciuliţe". "Aici stă mă-sa ei, ici - aşa sus". Informaţia o furnizează cineva care a venit de la "reşedinţă". Spune că acolo pereţii sînt tapetaţi cu mătase, mobila-i stil şi "sînt la tablouri... lucruri serioase, nu El şi Ea făcuţi de ăştia" - (pictorii contemporani, n.n. Nu se vede nicăieri în casă vreo operă plastică omagială). Tot dincolo se află şi sera, în care susură liniştitor o fîntînă arteziană. Au trecut abia cîteva ore de la fuga celor doi cu helicopterul şi toată lumea se plimbă fără complexe prin locuinţa lor, deschizînd uşi, trăgînd sertare şi cercetînd interiorul garderobelor. Impresionează cantitatea de umeraşe şi de pantofi.

Dintr-o cămară cineva iese cu un borcan de miere sub braţ, pe care-l ridică să-l vadă toţi cei din jur: "uite - aici, miere de brad. Scrie pe borcan. Numai de asta mînca alde Ceauşescu, miere de brad. Ei, uite-acum o să mănînc şi eu miere de brad, ce mama dracului de viaţă". Una din puţinele înjurături auzite de cînd s-a umplut casa de lume. Acum domină curiozitatea, dezlănţuirea verbală s-a consumat în stradă. Conflict spontan: un bărbat se repede să pună mîna pe borcan. "Lasă-l jos, bă, auzi! Lasă-l aici! Bă, eu eram să mor ieri noapte pe stradă. Nu pentru asta, auzi?". Indignarea sa nu-i sprijinită. "Şi cui să-l lase, domne? Dumneata nu vrei, nu lua. Te priveşte". Abstraşi cu totul din atmosfera încărcată, cîţiva s-au apucat să cerceteze nişte reviste colorate găsite pe un raft: "Paris Match", "Time", "Newsweek" - probabil. Nu dau atenţie nici mobilei cu intarsii, nici covoarelor persane care stîrnesc comentarii: "Dar să ştii de la mine, numai cîteva sînt autentice, restul îs făcute la noi". Se pierd în contemplarea fotografiilor şi a reclamelor de pe paginile lucioase, netede, plăcute la răsfoire. Sînt deja într-o altă realitate, mult mai atrăgătoare pentru ei decît cea văzută aici. Admiră imagini de la nunta unei vedete sau instantanee din luptele care au loc, undeva, într-o zonă depărtată.

Aerul e înăbuşitor. Pluteşte peste tot un parfum curios, insinuant, aglomerare de mirosuri cunoscute şi totodată greu de ghicit, miresme nicicînd aspirate de-o dată. La ieşire, parfumul îşi precizează sursa. Ca la un sfîrşit de chef flamand, curtea e presărată cu pepeni verzi, sparţi, cu miezul roşu zemuit (căzuţi din mîna cuiva, aruncaţi?) şi cantalupi pe care piciorul alunecă, strivind o clisă galbenă şi lipicioasă. Mireasmă de vară plină, într-o friguroasă zi de decembrie. Nici o altă fructă, portocală, banană, măr. Luîndu-i din drum, cineva îi rostogoleşte cu piciorul sub un brad cu tulpină groasă unde se-amestecă de-a valma cioburi de sticle de băutură, truse de farduri, pulberi risipite, flacoane de sare de baie bine mirositoare, acum golite. Fragmente de hîrtie arsă, aduse de vînt din vecini, se aşază în zbor plutit peste mormanul în creştere. Pepeni, whisky, hîrtie arsă, miros de ger, farduri ude: parfumul ciudat al zilei de 22 dec., în Bd. Primăverii 50, cam după prînz. Lîngă mormanul de sub brad, o femeie voinică în cojoc maron veghează şi sfătuieşte blînd: "Lăsaţi tot, mamă, nu luaţi nimic, că-s lucruri blestemate".

Aglomeraţie la poartă: unii vor să intre şi n-au răbdare să plece întîi cei ce se găsesc în curte. În răstimpul de aşteptare, se aude povestirea unui tînăr care, cu cîteva minute în urmă, a fost "dincolo", la cealaltă vilă. Ton uimit, voce nesigură, ca relatînd un mister: "Era o scară şi pe peretele ei, cum urcam, tablou de tablou, unul lîngă altul, unul lîngă altul. Era şi o piscină, dar goală, fără apă. Şi-n mijlocul ei un scaun. Ce căuta scaunul ăla acolo, nu pot să înţeleg".

Tita CHIPER

Ultima oră.

S-a încheiat anul toleranţei.
Aud?

Din Parlament

V-aţi simţit un om important în 1995? Dar ridicol?

Sergiu Cunescu (deputat PSDR): "În politică nu m-am simţit niciodată un personaj important. Dar am fost conştient şi responsabil de funcţiile asumate. Nici ridicol nu m-am simţit vreodată, în afara situaţiei create de unu-două interviuri mai de amuzament pe care le-am dat".

Ioan Coja (senator PDAR): "M-am simţit foarte important în acest an atunci cînd, venind acasă, copiii mi-au spus că am primit un telefon de la Cotroceni şi m-am gîndit că, sigur, sînt invitat la festinul de 1 decembrie, la preşedinţie. Am dat telefon plin de importanţă la Cotroceni şi am constatat că fusesem căutat pentru cu totul alte motive şi atunci m-am simţit foarte ridicol".

Szabo Karolly (senator UDMR): "Nu mi se pare relevant dacă eu mă simt sau nu important, iar ridicolul depinde de cei din jur. Cîteodată sînt totuşi tentat să răspund afirmativ la această întrebare. Mi se pare că uneori opoziţia, în întregul ei, a fost ridicolă din cauza lipsei de consecvenţă şi concepţie, dar mai periculos e faptul că ridiculizarea Parlamentului a devenit politică de stat".

Radu Baltazar (senator independent): "M-am simţit şi important şi ridicol în acelaşi timp. Important, pentru că mi-am valorificat dreptul de a face interpelări şi ridicol pentru că nu au avut nici un rezultat. Adică nul, ca parlamentar".

Emil Negruţiu (senator PAC): "M-am simţit important prin responsabilitatea faţă de electoratul care m-a propulsat în Senat, iar ridicol, probabil uneori, pentru că nu mă pot considera un om politic profesionist".

Simeon Tatu (senator PDSR): "N-am voie de la Dumnezeu să mă simt important, iar ridicol e cel fără Dumnezeu. Cu politica, însă, e mai complicat, fiule".

Mircea Vîlcu (senator PUNR): "M-am simţit important atunci cînd, în cadrul grupului de prietenie româno-germană pe care îl conduc, deputatul Klaus Franke, omologul meu din partea nemţilor, a declarat că e foarte plăcut impresionat de ce vede în România şi că, dacă ar fi să candideze, ar candida în circumscripţia mea electorală. Faptul că uneori am exprimat în Parlament ceea ce cereau anumite jocuri politice şi nu ce simţeam eu, m-a făcut să mă simt oarecum ridicol, ştiind că ascultătorii nu cred o iotă din ce zic."

Ştefan Radoff (senator PAC): "M-am simţit important cînd am votat legea drepturilor de autor şi cînd am citit, în Senat, declaraţia legată de greva actorilor. Ridicol m-am simţit cînd ministrul Culturii, dl. Mărginean, ne-a lăsat pe toată comisia de cultură să aşteptăm pînă la paştele cailor, iar faţă de greva actorilor mi-a răspuns că sufăr de «imunoexcedentarism» şi eu m-am simţit ridicol că nu ştiam ce-i aia".

Ovidiu Popescu (senator PD): "Ca preşedinte al comisiei parlamentare pentru integrare europeană m-am simţit important cînd am condus lucrările Comitetului mixt interparlamentar România – UE. M-am simţit ridicol în Senat cînd a trebuit să votez la anumite legi fără să cunosc conţinutul lor, neputînd fi specialist în toate domeniile.

Emil Tocaci (senator PNL): "Nu mă simt important niciodată, cel mult util, ca atunci cînd l-am interprelat în Senat pe ministrul de Externe despre soarta Insulei Şerpilor şi a Tratatului cu Ucraina. Ridicol nu m-am simţit, dar ineficient, da.

Gheorghe Răboacă (senator PS): "Nu m-am simţit important deloc, doar responsabil. Ridicol m-au făcut alţii, împrejurările. Senatul e ridicol prin felul în care se masacrează sistematic regulamentul de funcţionare, nerespectat de nimeni".

Ioan Lup (senator PNŢCD): "Calitatea de parlamentari ne face importanţi prin responsabilitatea faţă de electori. Eu tot ce fac socotesc important. Faptul că maşina de vot a majorităţii ne-a respins mai toate iniţiativele m-a îndurerat, nu m-a făcut să mă simt ridicol. La vîrsta mea, de 84 de ani, mă simt doar un luptător politic care nu are voie să dezerteze".

Ştefan Popescu-Necşeşti (senator PNL-CD): "Important sînt, dacă sînt responsabil ca om politic. Mă simt ridicol cînd opoziţia propune ceva constructiv, iar majoritarii aplică zicala: «cînii latră, ursul trece»".

Ion Mocioi (senator PRM): "Întrebarea mi se pare ridicolă, nu pot să mă cobor să răspund, pe mine nu mă prindeţi ca ăia de la «Mitică» sau cu Caţavencu' lor neserios".

A consemnat
Petru IONESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti